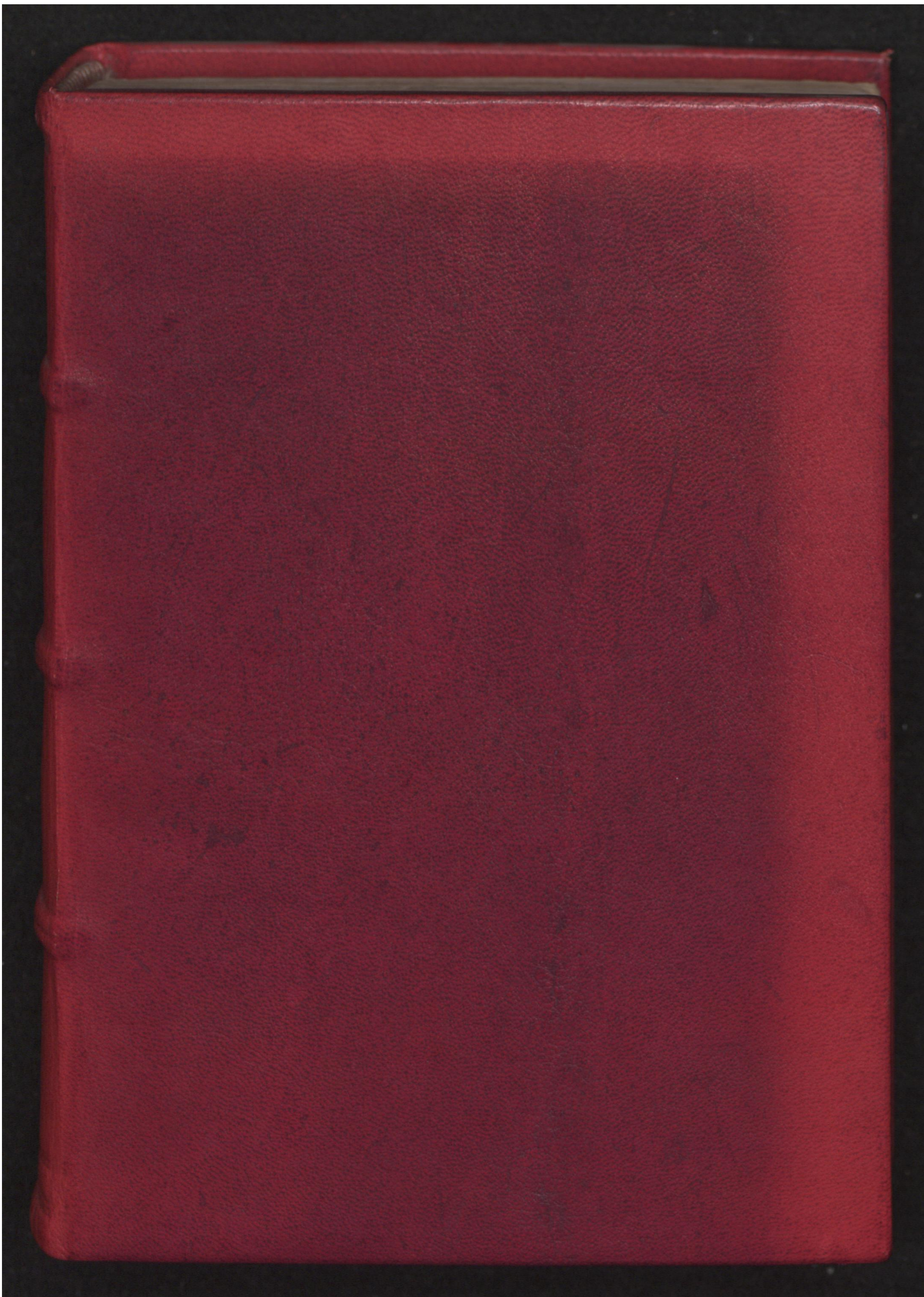
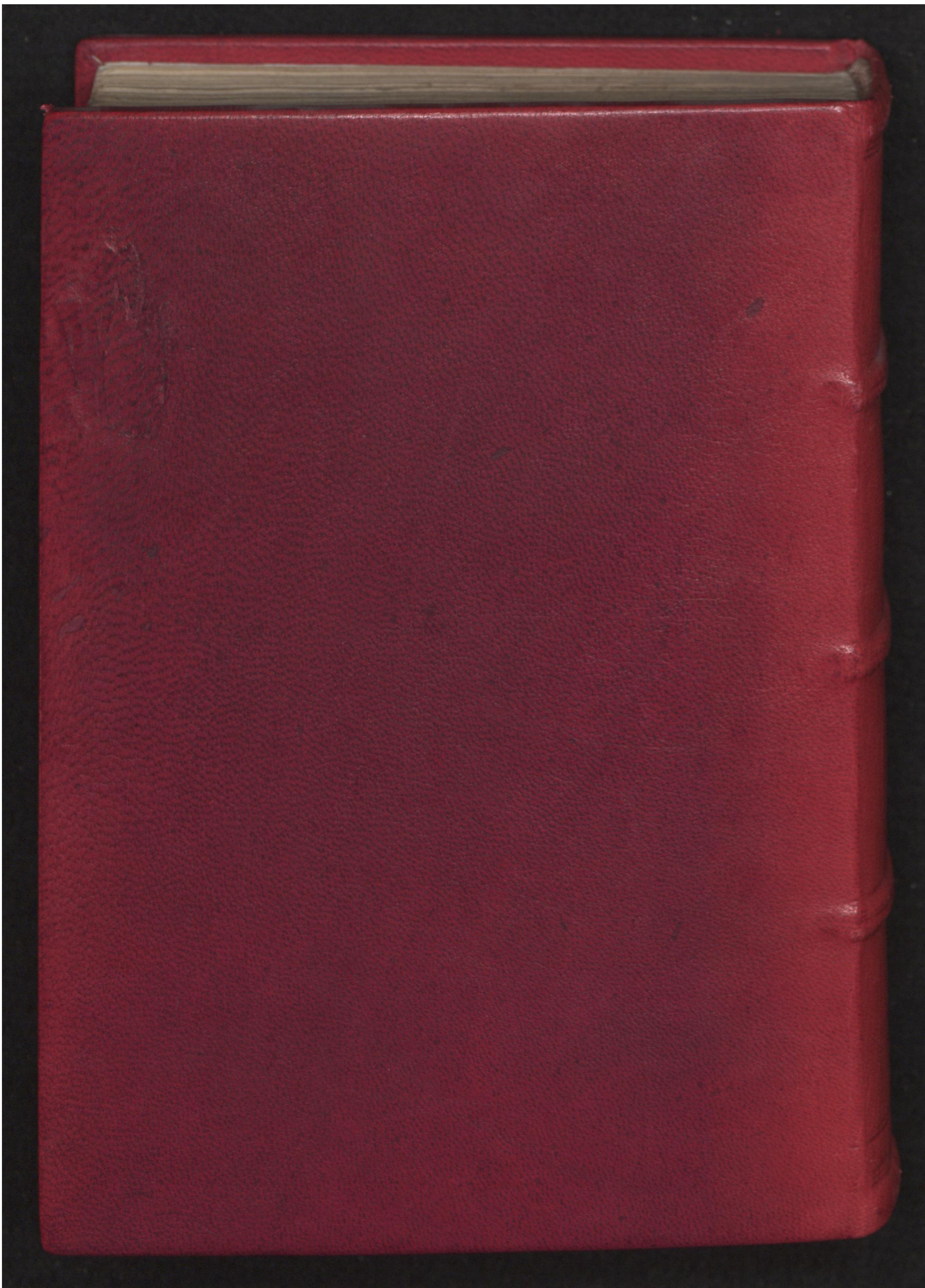

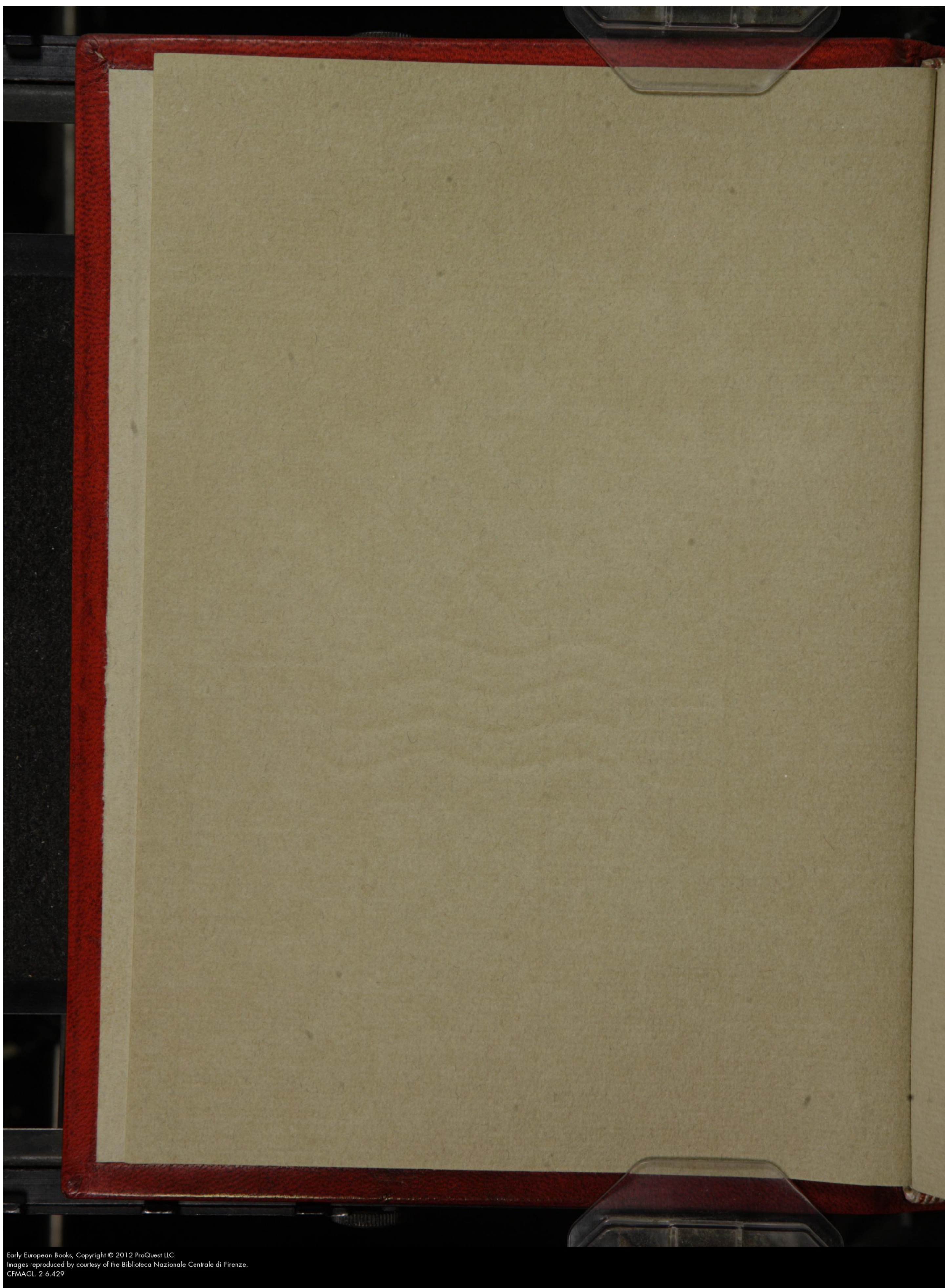

2
6
429

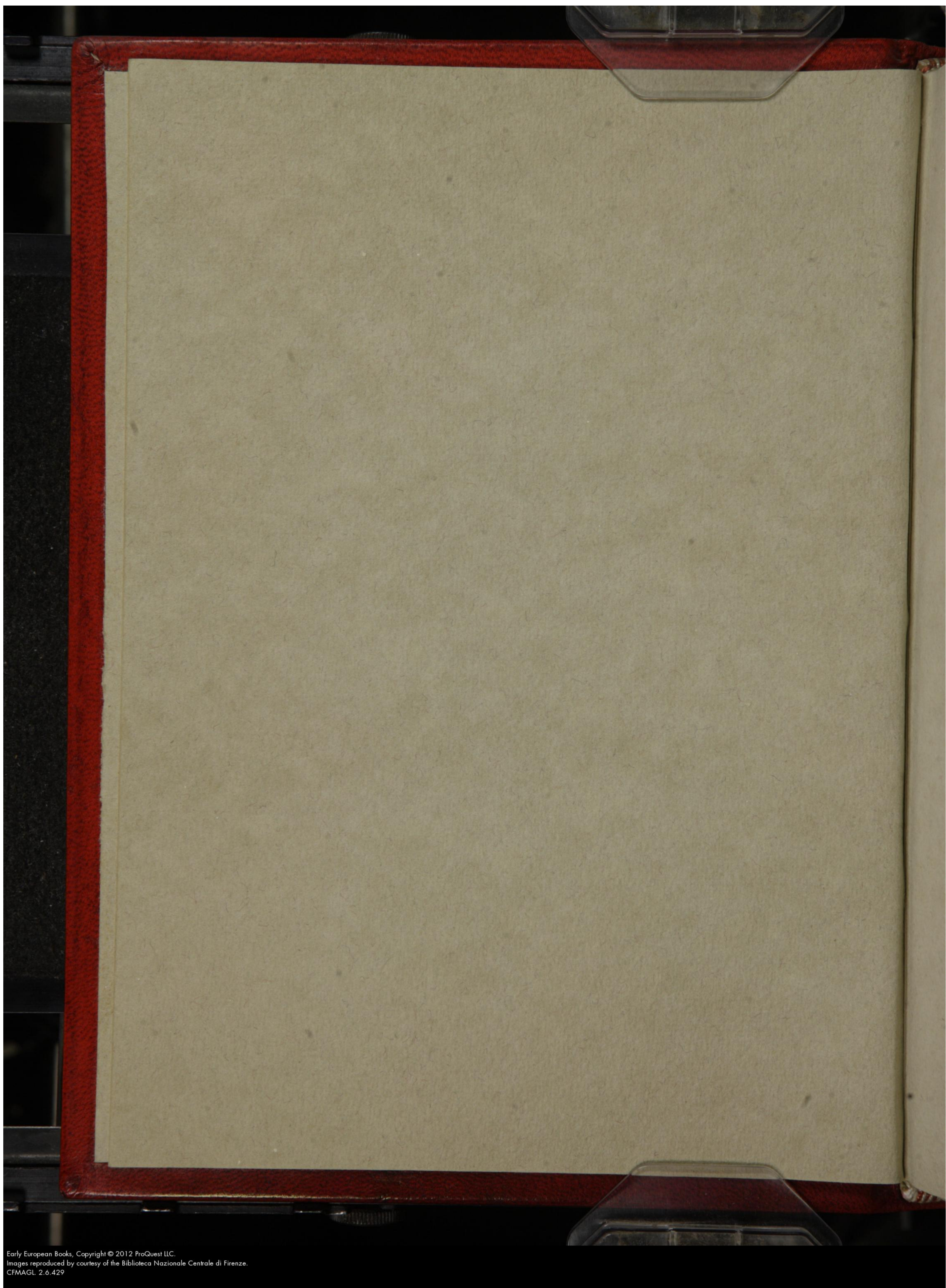

MARCELLI FRANCOL PRESBYTERI ET DOCTORIS BODIANI

DE TEMPORE HORARVM CANONICARVM

TRACTATVS IN TRES PARTES DIVISVS.

AD BEATISSIMVM PATREM ET DOMINVM GREGORIVM XIII. PONT. MAX.

AD ILLVSTRISSIMVM CAROLVM BORROMÆVM CARDINALEM AMPLISSIMVM.

AD REVERENDISSIMVM CÆSAREM COSTÆ CAPVÆ ARCHIEPISCOPVM.

Quid in hoc Tractatu præter id quod in titulo explicitum est, contineatur, sequens Capitum Elenchus post quartam paginam breuiter indicabit.

Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio. Eccl's. 8.

ROMÆ,

CVM PRIVILEGIO AD DECENNIVM,

ET CVM LICENTIA MAGISTRATVVM.

Apud Ioannem Osmarinum, Anno Domini. M. D. XXCI.

GREGORIVS PAPA XIII.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM. Cum sicut accepimus, dilectus filius Marcellus Francolinus presbyter Senogallien. diœc. vtriusque iuris doctor non nulla opera, videlicet tractatum de tempore horarum canonicarũ cum quibusdam tabulis durationis crepusculorum, & alijs tabulis pro horis canonicis composuerit, illaque ad publicam omnium vtilitatem imprimi facere, & in lucem edere cupiat, & intendat, vereaturque ne postmodum aliquis, seu aliqui alij ad eius imitationem ea etiam imprimi curent in graue ipsius Marcelli damnum, & præiudicium. Nos neminem prorsus industriæ fructu, vigiliarumque, & expensarum suarum commodis fraudandum esse censentes, ac propterea indemnitati eiusdem Marcelli opportune consulere, ipsumque specialibus fauoribus & gratijs prosequi volentes, & a quibusuis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, alijsque ecclesiasticis sententijs, censuris, & pœnis a iure vel ab homine quauis occasione, vel caussa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absoluentes, & absolutum fore censentes, Motu proprio non ad dicti Marcelli, aut alterius pro eo nobis desuper oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa nostra sciẽtia, Omnibus & singulis Christi fidelibus, præsertim librorũ impressoribus, ac bibliopolis quouis nomine nũcupatis tam in Alma Vrbe nostra, & illius districtu, ac toto nostro statu ecclesiastico nobis & sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate vel immediate subiecto sub excommunicationis maioris sententiæ a qua nullus præterquam a nobis vel Romano Pontifice pro tempore existeñ. absolui possit, ac etiam quingentorum duc. auri de camera pro vna Cameræ Apostolicæ, & pro alia dicto Marcello, & pro reliqua tertijs illorum partibus accusatori, nec non amissionis typorum, librorum, & operum eidem Marcello irremissibiliter applicañ. pœnis toties ipso facto incurreñ. quoties contrauentum fuerit, districtius inhibemus & interdicimus, ne per decem annos a primæua dictorum operum impressione computandos tractatum, & tabulas prædictos in toto vel parte etiam ad instantiam cuiusuis alterius personæ cuiuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, nobilitatis, præeminentiæ, & conditionis fuerit quouis quæsito colore vel ingenio imprimere, seu imprimi facere, aut impressa vel in lucem edita vendere, aut venalia proponere, tenere, & habere, aut cuiquam etiam mutuo, dono, precario, vel alio quouis titulo concedere, seu exemplum inde sumere per se vel alium seu alios audeant seu præsumant, nisi ad hoc ipsius Marcelli, vel eius pro tempore heredum aut successorum expressus accesserit assensus; de quo per cedulam eius manu propria subscriptam constare debeat. Et nihilominus vniuersis & singulis Venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, & Episcopis, ac dilectis filijs eorum Vicarijs & Officialibus, ac alijs in dignitate ecclesiastica constitutis, etiam quacumque dignitate fungentibus harũ serie in virtute sanctæ obedientiæ præcipiendo mandamus vt quoties pro parte dicti Marcelli fuerint requisiti, vel eorum alter fuerit requisitus, eidem Marcello in præmissis efficacis defensionis præsidio assistant, eaque obseruari mandent, & faciant, ac contra inobedientes & rebelles per

prædictas, & alias eis beneuisas sententias, censuras, & pœnas, etiam illas sæpius aggrauando procedant, & exequantur, inuocato etiam si opus fuerit auxilio brachij sæcularis. Non obstañ. apostolicis, ac in vniuersalibus, prouincialibus, & synodalibus concilijs editis generalibus vel specialibus constitutionibus, & ordinationibus, necnon quorumcumque Regnorum, Prouinciarum, Vniuersitatum, & Locorum, ac dictæ Vrbis etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis statutis & consuetudinibus, priuilegijs quoque indultis & litteris apostolicis etiam quibusuis Regnis, Prouincijs, Vniuersitatibus & Locis, ac Vrbi prædictis, illorumque Superioribus, Collegijs, & personis, etiam super imprimendorum & vendendorum librorum facultate etiam per nos vel prædecessores nostros ac Sedem Apostolicam sub quibuscumque tenoribus & formis, ac cum quibusuis etiam derogatoriarum derogatorijs, alijsque clausulis irritantibus & alijs decretis etiam motu simili & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, & consistorialiter, ac aliàs in contrarium quomodolibet cõcessis, approbatis, & innouatis, ac in posterũ concedendis approbandis & innouandis. Quibus omnibus etiam si de illis specialis mentio habenda foret, illis aliàs in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, ceterisque contrarijs quibuscumque. Volumus autem quòd præsentium transumptis vel exemplis etiam impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo cuiusuis personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, seu in dictis operibus impressis, plena, & eadem prorsus fides vbique tam in iudicio, quàm extra adhibeatur, quæ ipsis originalibus adhiberetur si forent exhibitæ vel ostensæ. Dat. Romæ apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die xv. Iulij. M.D.LXXXI. Pont. Nostri Anno Decimo.

Cæ: Glorierius.

SANCTISSIMO PATRI, AC DOMINO NOSTRO GREGORIO XIII.

PONT. MAX.

MARCELLVS FRANCOLINVS *perpetuam felicitatem.*

TSI non ignoro Beatissime Pater, non nullos fore, qui meam libelli huius dedicationem ea fortasse caussa minime sint probaturi, quòd ego nullius existimationis homuncio Sanctitatis tuæ celsitudinem appellare, vel quòd muneris alioquin per se satis exigui tripartitam largitionẽ facere audeã; Si quis tamen paulo æquius rem hanc perpendere, & consilij mei rationem æstimare velit, neminem adeo mihi seuerum futurũ arbitror, qui iustæ excusationis meæ caussam non admittat, & probet. Equidem non infitias iuero, me eum esse, qui ob personæ humilitatem ad Beatitudinis tuæ conspectum adire erubescebam; proindeque cum mihi in animo esset, atque ita etiam apud me statuissem, non nisi sub felicissimis nominis tui auspicijs opusculum hoc meum in lucem edere, vt si non ex auctoris dignitate, saltem ex inscripta Sanctitatis tuæ appellatione maxime insignitum prodiret, necesse habui ducem aliquem adhibere, qui me ad exosculandos Sanctitatis tuæ pedes, introducere posset. Ex ijs vero qui sunt e latere tuo Cardinales, per quos tãquam per amplissimos riuos benedictionis tuæ fluenta in nos descendunt, nemo mihi in præsenti occurrit, ad quem facilior pateret mihi aditus, quàm Illustrissimus Carolus Borromæus. Hunc enim Sanctitas tua maxime diligit, vt solet virum heroica, & christiana virtute præstantem, qui in vinea Domini numquam non operatur, & laborat, ac magnum facit in dies incrementum. Hunc etiam Reuerendissimus Cæsar Costa Capuæ

Archiepiſcopus, cui ego præter conſanguinitatem, & in ſtudijs, & domeſtico vitæ vſu coniunctiſſimus ſum; vt patronum decet obſeruat, & colit. Quare hæc via commodiſſima mihi viſa eſt, ſi primum per Capuæ Archiepiſcopum, ad quem ſine vllo medio liber & expeditus eſt mihi acceſſus; deinde etiam per Cardinalem S. Praxedis, tamquam per quoſdam gradus, ad excelſæ Sedis tuæ Apoſtolicæ infimam partem deoſculandam pertingerem. Munus itaque hoc meum, qualecumque eſt, non iccircò a me fuit aliorum etiam Prælatorum titulis decoratum, vt inde aliquid detraheretur, ac minus propterea eſſet, ſed potius vt Sanctitati tuæ gratius hoc pacto ex probatiſſimorum virorum comitatu, atque exornatius proueniret. Noueram quidem Pater ſancte, potuiſſe me etiam ſolum ad ſacros Beatitudinis tuæ pedes recta accedere; non enim (quæ ſumma tua eſt clementia) viliores perſonas aſpernaris, ſed potius benignum te, ac ſuper omnes alios quotquot fuerunt, præſtabilem exhibes in excipiendo, in auſcultando, in ſubleuando, in omni conſolationis genere fouendo: Malui tamen duos mihi alios hac in re patronos apud Sanctitatem tuam adhibere, ne prorſus ignotus illi eſſem, ſed commendatior quadamtenus his ſuffultus præſidijs apparerem. Quantum vero attinet ad munus ipſum, quod offero, Beatiſſime Pater, nihil ſane magnum polliceri me poſſe exiſtimo, quippe qui virium mearum imbecillitatem & noui & ſentio. Sed nihilominus tamen ſi non ex parte formæ, quam illi tribuere pulcherrimam, & omnibus numeris abſolutam nequiui, ſaltem ratione materiæ, de qua agitur, quæ profecto digna eſt & præclara, Sanctitati tuæ fore conueniens, & minime ei diſpliciturum confido. Nam cum in eo de Horis Canonicis, de Sacrificio Altaris, deque eccleſiaſticis Ieiunijs diſſeratur, quibuſnam diei articulis munia hæc a nobis ſint perſoluenda; cumque item in eodem de kalendarij reſtitutione; ac præterea de hora crucifixionis, & reſurrectionis Ieſu Chriſti; de die Lunæ, in qua vltimum Paſcha ab eo celebratum fuit, de triduo mortis ipſius, deque die Pentecoſtes, in qua Spiritus ſanctus miſſus eſt, diſputetur; & in ijs non nulla quædam difficillima ſacrarum litterarum loca explicentur, nemo alius operi huic præponendus videbatur, quàm ſummus Pontifex, in cuius vnius arbitrio poſitum eſt vniuerſa hæc ſtatuere,

docere, & declarare. Addo quòd cum in limine operis huius statim in primo capite de Vigilijs disseratur, nemo iustius præfici illi poterat, quàm Gregorius XIII. qui & vigilantiam sonat in nomine, & vigilantissimum se præstat in factis. Quis enim non dixerit, te bonorum pastorũ more vigilias super oues creditas custodire, qui gentium greges pecudum modo ante viuẽtes in caulam Domini congregare non desinis? Testantur te vigilantissimum esse missiones factæ ad Maronitas, ad Moschouitas, & ad alias exteras nationes. Testantur instituta collegia Neophytorum, Græcorum, Germanorum, Anglorum, & aliarũ prouinciarum, quas ab vberibus ecclesiæ astu Satanæ reuulsas, in ouile Christi omni studio, omni beneficentia, omni ceterarum rerũ dispendio reuocare contendis. Testantur templa exstructa, & mirifice exornata, xenodochia pauperum erecta, virgines innumeræ dotibus auctæ, egentium familiarũ myriades annuis ac menstruis stipendijs enutritarũ, eleemosynæ magnæ & multiplices in religiosas personas, in loca pia, atque in cunctos egenos distributæ: Vt vere B. Gregorij magni nõ nudum dumtaxat nomen, sed & pietatem & sollicitudinem referre videaris. Cura Iuris canonici, Martyrologij, kalendarij, sacrorum librorum in pristinam & nitidam formam restituendorum clamat, & protestatur aperte, te in custodiendis gregibus vigilem esse, & strenue nauare operam, ne quos spiritualiũ bestiarum per effusas noctium tenebras patiantur incursus. Hæc autem omnia, & multo etiam plura, quæ breui orationis periodo comprehendi nequeunt, non iccirco a te præstantur Beatissime Pater, vt mundi fastum quæras, vt inanem gloriæ fumum captes; sed vt nobis potius filijs tuis pacatam & trãquillam rempublicam tuearis. Atque vniuersa tandem egregia tua facinora eo refers, vt in laudem & gloriam cedant Dei, ac domini nostri Iesu Christi, cuius tu merito vicem geris, & personam sustines in terris. Recte enim te nosse indicas, quod ait B. Ambrosius, Bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Inter has vero immensas, & prope infinitas vigilantiæ tuæ curas non fuissem ausus Pater sancte meas has vigiliolas & lucubratiunculas offerre, nisi intellexissem, Sanctitatem tuam in eo etiam excellere, quòd, dum maxima a se proficiscantur, aliorum minima non dedignatur. Suscipiat igitur (obsecro) hoc etiam quale quale est munusculũ meum

quod ſincero illi ac deuotiſſimo animo exhibeo; & concedat, vt ſub eius nominis protectione ac luce in publicum, & in lucem exeat; vt tanti Principis clypeo, & fulgore munitum, nihil vmquam aduerſi ſentiat, nihil vmquam obſcuri formidare poſſit. Vale Beatiſſime Pater, quem dominus Ieſus Chriſtus diutiſſime nobis ſoſpitem atque incolumem ſeruet; cuiq. vitam tribuat in præſenti quidem hoc ſæculo longæuam, in altero autem futuro ſempiternam. Romæ. Pridie kal. Septembres. M.D.XXCI.

ELENCHVS OMNIVM CAPITVM HVIVS TRACTATVS DE TEMPORE

Horarum Canonicarum.

Cap. ❡ *Prima Pars.*

1. DE Vigilijs, & Nocturnis. pag. 1.
2. De Vigilijs, & nocturnis orationibus. 5.
3. De Cantu, qui alternatim fit in ecclesia. 19.
4. De Vigilijs nocturnis. 29.
5. De Vigilijs, Nocturnis, & Laudibus. 31.
6. De Matutino. 36.
7. De Eodem Matutino. 42.
8. De Eodem Matutino. 45.
9. De Horis diei. 49.
10. De Horarum diei pro horis canonicis assignatione. 56.
11. De Horis canonicis. 61.
12. De Eisdem horis. 62.
13. De Eisdem horis. 73.
14. De Prima, & Completorio. 77.
15. De Prima. 81.
16. De Eadem Prima. 86.
17. De Cōpletorio, Vesperis, & Lucernario. 93.
18. De Completorio. 100.
19. De Cōpletorio, et Vesperis. 103.
20. De Vespera. 110.
21. De Diei diuisiōe pro horis canonicis. 115.
22. De Hora crucifixionis Iesu Christi. 120.
23. De Eadem hora. 126.
24. De Horis canonicis debito & cōpetenti tempore in ecclesia persoluendis. 131.
25. De Priuata horarum canonicarum recitatione. 135.
26. De Eadem recitatione. 139.
27. De Priuata Matutini recitatione, & de interruptiōe diuini officij. 145.
28. De Oratione Dominica dicenda in principio vel fine horarum canonicarum. 149.
29. De Missæ sollēnis celebratiōe. 154.
30. De Missa Sabbathi sācti, & feriæ quintæ in Cena Dn̄i. 159.
31. De Hora prandij. 163.
32. De Eadem hora. 167.
33. De Ieiunio vsque ad vesperā. 171.
34. De Eodem ieiunio. 175.
35. De Ieiunio vsque ad nonam. 179.
36. De Comestione quæ fit in diebus ieiuniorum. 183.
37. De Eadem comestione. 189.
38. De Hora Missæ & comestiōis. 193.
39. De Tēpore a quo primū Missę priuatæ celebrari possunt. 196.
40. De Hora Missę, & diuinorū officiorum in ijs regionibus in quibus polus maxime eleuat. 200.
41. De Tēpore vsq; ad quod Missæ celebrari possunt. 204.
42. De Missa ante Matutinū non celebranda. 210.

❡ *Secunda Pars.*

43. De Diei ecclesiastici initio. 219.
44. De Initio diei naturalis. 224.
45. De Dierū naturaliū mutatiōe, & de Dn̄icæ diei dignitate. 227.
46. De Hora resurrectionis Chr̄i. 231.
47. De Eadem hora. 240.
48. De Triduo sepulturæ, seu mortis Christi. 245.
49. De Eodem triduo. 249.

De Eodem

50. De Eodem triduo. 253.
51. De Duplici Pascha, legitimo, & iudiciali. 257.
52. De Paschæ translatione. 262.
53. De Eadem translatione. 268.
54. De Eadem translatione. 273.
55. De Paschæ præparatione. 277.
56. De Agni paschalis significatiõe. 281.
57. De Tpe crucifixionis Christi. 285.
58. De Eodem tempore. 288.
59. De Magno die Sabbathi. 292.
60. De cõiecturis quib9 ꝓbari videtur, Christũ fuisse crucifixum Luna decimaquarta. 296.
61. De Coniecturis, quibus probatur, Christũ fuisse crucifixum Luna decimaquinta. 299.
62. De Eisdem coniecturis. 304.
63. De Solutionib9, quib9 cõtrariꝗ cõiecturꝗ, q̃ videbant̃ ꝓbare Christũ Luna decimaquarta fuisse crucifixũ, eliduntur. 310.
64. De Eisdem solutionibus. 316.
65. De Eisdem solutionibus. 320.
66. De Iis quæ licerẽt, aut fieri ꝓhiberent̃ in festis Iudæorũ. 324.
67. De Respõsionib9 ad dicta quorũdam Auctorũ circa diem passionis Christi. 331.
68. De Eisdem responsionibus. 336.
69. De Dilatiõe Paschæ facta a Iudæis in occisione Christi. 343.
70. De Eadem dilatione. 347.
71. De Nominis Paschę acceptiõe. 353.
72. De Eadem acceptione 358.
73. De Die mensis in qua Christus passus est. 362.
74. De Eadem die. 369.
75. De Die æquinoctij verni tempore passionis Christi. 377.
76. De Eadem die. 383.
77. De Eadem die. 389.
78. De Æquinoctij verni ĩ celebrãdo Pascha consideratione. 395.
79. De Eadem consideratione. 399.
80. De Restitutione Romani Kalendarij. 404.
81. De Eadem restitutione. 409.
82. De Eadem restitutione. 417.
83. De Festo Pentecostes. 422.
84. De Eodem festo. 427.
85. De Certitudine mortis Christi. 433.
86. De Tẽpore, quo Christus mansit in sepulcro. 438.
87. De Triduo mortis, seu sepulturæ Christi. 441.
88. De Dierum a media in mediã noctem supputatione. 448.
89. De Eadem supputatione. 453.
90. De Eadem supputatione. 456.
91. De Eadem supputatione. 459.
92. De Varia dierum naturalium supputatione. 462.

¶ Tertia Pars.

93. De Tabularum pro horis canonicis constructione. 473.
94. De Temporis cuiuslibet horæ canonicæ inuentione. 476.
95. De Crepusculorum duratione inuestiganda. 478.
96. De Tabulis horarum canonicarum conficiendis. 481.
97. De Locorum, & Ciuitatum latitudine. 484.
98. De Tempore semidiurno. 494.
99. De Duratione crepusculorũ. 496.
100. De Horis canonicis in gradu eleuationis poli. 39. 500.
101. De Horis canonicis in gradu eleuationis poli. 42. 504.
102. De Horis canonicis in gradu eleuationis poli. 45. 508.
103. De Horis canonicis in gradu eleuationis poli. 48. 512.

FINIS.

INDEX VARIORVM LOCORVM,

QVÆ IN HOC TRACTATV DE TEMPORE

Horarum Canonicarum vel explicantur, vel restituuntur.

Ex ueteri testamento.

Gen. Cap. 1. Factumque est vespere, & mane.&c.) Cap.43. num. 17. & cap.44. num.3.

Exho. Cap.12. Ad vesperam.) Cap. 20. num.1.& seqq.

Cap.19. Mēse tertio egressiōis Israel.&c.) Cap.83.num.4.et seqq.

Cap.20. Memento, vt diem Sabbathi sanctifices.) Cap. 66. num. 20.& 23.

Leuit. Cap.23. Omne opus non facietis in eo.) Cap.66. num.2.

Ibid. Ad vesperam.) Cap.20.nu.1. & seqq.

Ibid. Cū ingressi fueritis terrā.&c.) Cap.83. nu.13. & seqq. & cap. 84.num.7.

Ibid. Decimo die mēsis huius septimi.&c.) Cap.88.num.2.

Ibid. A vespera vsque ad vesperam.&c.) Cap.18. num.4.

Num. Cap.9. Ad vesperā.) Cap.20.num. 1. & seqq.

Cap.28. Quartadecima die mensis.&c.) Cap.87.num.16.

Deut. Cap.16. Immolabisq; phase.&c.) Cap.72. num.5.

Cap. 21. Quando peccauerit homo.&c.) Cap.65.num.4.& cap. 66.num.24.

2.Par. Cap.35. Dederunt sacerdotibus ad faciendum phase.&c.) Cap. 72. num.5.

Sap. Cap.7. Decem mensium tempore.&c.) Cap.22.num.9.

Ion. Cap.2. Et erat Ionas in uentre piscis tribus diebus, & tribus noctibus.) Cap.86.num.4.

Zach. Cap. 14. Erit dies vna quæ nota est Domino.&c.) Cap.49.nu.2.

2.Mach. Cap.7. Te in vtero nouē mensibus portaui.) Cap.22. nu.11.

Ex nouo testamento.

Matth. Cap. 12. Sicut fuit Ionas.&c.) Cap.45. num.17. & cap.46. in princ.& cap.48.in princ.& cap. 49. & cap.86. num.1. & seqq. & cap.87. per totum.

Cap.14. Vespere autē facto.) Cap. 20.num.12.

Cap.20. Simile est regnum cælorū homini patrifam. qui exijt primo mane.&c.) Cap.16. nu.25. & seqq. & cap.21. num.18. & seqq.

Cap.24. In tuba vocis magnæ.iuxta tex.græcū.) Cap.55.num.13.

Cap.26. Scitis, quia post biduum Pascha fiet.&c.) Cap.57. nu.9.

Ibid. Non in die festo. &c.) Cap. 63. in princ.& num.16.

Ibid. Prima autem die azymorū.) Cap.87.num.11.& seqq.

Ibid. Vbi uis paremus tibi. &c.) Cap.54. num.13.

Ibid. In hac nocte, ante quàm gallus cantet.&c.) Cap.47.num.7.

Cap.27. Euntes autem inuenerūt hominem Cyrenæū. &c.) Cap. 64. num.6.

Ibid.

Ibid. Et accepto corpore Ioseph. &c.) Cap.65.num.11. & seqq. & cap. 66. per totum.
Ibid. Altera autẽ die, quæ est post Parasceuẽ.&c.) Cap.64.nu.10.
Ibid. Post tres dies resurgã.) Cap. 86.num.4.
Cap. 28. Vespere autem Sabbathi.&c.) Cap. 20. num. 28. & cap.88.num.2. & seqq.
Mar. Cap.8.Et post tres dies resurgere.) Cap.86. num.3.
Cap. 13. Vigilate ergo, nescitis enim.&c.) Cap.1.num.4.
Cap.14.Nõ in die festo.&c.) Cap. 63. in princ.& num.16.
Ibid. Et primo die azymorum.) Cap.87. num.11.& seqq.
Ibid. Quo uis eamus, & paremus tibi.&c.) Cap.54.num.13.
Ibid. In hac nocte, prius quàm gallus.&c.) Cap.47. nnm.7.
Cap.15. Et angariauerunt prætereuntem quempiam.&c.) Cap. 64.num.6.
Ibid. Erat autem hora tertia. &c.) Cap.22.num.1.& seqq. & cap. 23. per totum.& cap.68.num. 9. & seq.
Ibid. Ioseph autem mercatus sindonem.&c.) Cap.65.num.11. & seqq.& cap.66. per totnm.
Cap.16. Orto iam Sole.) Cap.6. num.31.
Ibid. Surgens aũt Iesus mane.&c.) Cap. 46. num. 16. & cap. 50. num.14.
Luc. Cap.2.Postquam consummati sũt dies octo.) Cap.86.num.4.
Ibid. Post triduum inuenerunt illum.) Cap.86.num.4.
Cap.18. Oportet semper orare.) Cap.13.num.16. & seqq.
Cap.22. Venit autem dies azymorum.) Cap.87. nu.11. & seqq.
Ibid. Vbi vis paremus?) Cap.54. num.13.
Ibid. Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se. &c.) Cap. 63. num.8. & seqq.
Cap.23. Apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem.) Cap.64. num.6.
Ibid. Et Sabbathum illucescebat.) Cap.88.num.7. & seqq.
Ibid. Et reuertentes parauerũt aromata.) Cap.66. num.27.& per totum.
Cap.24. Accepit panem.) Cap.72. num.9.
Ibid. Et surgentes eadem hora.) Cap.88. num.18.
Ioan. Cap.12. Iesus ergo ante sex dies Paschæ.) Cap.62. in princ.
Cap.13. Ante diem festũ Paschæ.) Cap. 60. in princ. & cap. 87. num.16.
Ibid. Quidam enim putabãt, quia loculos.&c.) Cap.61.num.6.
Cap.18. Et ipsi non introierunt in pretoriũ.&c.) Cap.69.in princ. & cap.70.71. & 72.
Ibid. Nobis non licet interficere quemquam.) Cap.61.num.8. & seqq.
Ibid. Est autem consuetudo vobis.&c.) Cap.61.num.1.
Cap.19. Erat autem Parasceue Paschæ.) Cap.50. num.6. & 18. & cap.51. in princ. & cap.55. in princ. & cap.56. ĩ princ.& cap. 58. in princ.
Ibid. Hora quasi sexta.) Cap. 22. per totum. & cap. 23. per totũ.

& cap.

& cap.68.num.9.& seq.
Ibid. Et baiulans sibi crucẽ.) Cap. 64. num.5.
Ibid. Iudæi ergo quoniã Parasceue erat. &c.) Cap.65.nu.1.& seqq.
Ibid. Erat enim magnus dies ille Sabbathi.) Cap.59.in princ.
Ibid. Venit ergo & tulit corpus Iesu. &c.) Cap. 65. num. 11. & seqq. & cap.66. per totum.
Ibid. Ibi ergo propter Parasceuen Iudæorum.) Cap. 66. num.1. & seqq.
Act. Cap.2. Et cũ cõpleretur dies Pẽtecostes.) Cap.84.num.2.& seqq.
Cap. 20. Festinabat enim. &c.) Cap.84. num.6.
Rom. Cap.13. Nox præcessit.) Cap. 5. num.21.
1.*Thess.* Cap.5. Sine intermissione orate.) Cap.13.num.16.& seqq.

Ex iure canonico.

c.litteras. de temp. ord.) Cap.87. num.11.
c.1.de celeb.Miss.) Cap.6.num.6. & seqq.& cap.7.num.5.& cap.16. num.1.
c.consilium.eod.tit.) Cap.7.num. 8. & seqq.
c.unum orariũ.§.fi. dist.25.) Cap. 36. in princ.
c. quisquis.dist.41.) Cap.37.nu.3.
c.quãdo presbyteri. dist.44.) Cap. 38. num.10.
c.fin.dist.ead.) Cap.32 num.1.
c. presbyter.dist.91.) Cap.6.num. 6. & seqq. & cap.7.num.5.
c.nocte.de cõs.dist.1.) Cap.41. n.9.
c. sacramenta. dist. ea.) Cap. 32. num.7.& seqq.
c.solent.dist.ea.) Cap.34.nu.10.& cap.36. nu.8. et cap.37. nu.10.
c.tribus. de cons. dist.2.) Cap.38. num.5.& seq.
c.Sabbatho. de cons. dist.3.) Cap. 30.num.6. & seqq.
c.conuenit. de cons. dist.5.) Cap. 7.num.5.in fi.
c.id semper.dist.ea.) Cap.28.num. 6.& seqq.
c.sint tibi. 2. dist. ea.) Cap.37. in princ.
c.cõtraria.dist. ea.) Cap.31. nu.2.

Ex iure ciuili.

l.2.§.1.ff.de verb.sig.) Cap.9.num. 5.& seqq.
l.hæc verba, ille aut ille. eod. tit.) Cap.9. num.13.
l.anniculus.1.§.ante diẽ.eod. tit.) Cap.73.num.10.& seqq.

Ex auctoribus Ecclesiasticis.

Glos. ordin. super Ioan. cap.2.) Cap.92. num.14.
Hymnꝰ ad Primã.) Cap.15.nu.19.
Hymnus ad Cõpletorium.) Cap. 18.num.9.
Rubrica Missalis Romani in cap. de Feria,& Vigilia. & in cap. de Commemor.) Cap. 16. nu.18.
Rubrica Breuiarij Romani in tit. de Oratione dominica.) Cap. 28.num.5. & seqq. & num.18.
Eadem in fine Vesperarum Sabbathi.) Cap.28.num.5.& seqq.
Eadẽ in die Natiuitatis Dñi.) Cap. 15.nu.4.et cap.16.nu.5.& seqq.
B.Clemens Romanus lib.5. const. apost.cap.18.) Cap.75.num.6.
Idẽ lib.8. cap.34.) Cap.14.nu.6.
B.Dionysius Areop.de eccles. hierar.cap.3.par.3.) Cap.3.nu.24.

Lactan-

MARCELLI FRANCOLINI PRESBYTERI, ET DOCTORIS BODIANI

DE TEMPORE HORARVM CANONICARVM TRACTATVS PRIMA PARS INCIPIT.

DE VIGILIIS, ET NOCTVRNIS. Cap. I.

1. *Nox antiquitus diuidebatur in quattuor partes, quæ dicebantur Vigiliæ. & num. 5.*
2. *Vigilia vnaquæque per tres horas durabat.*
3. *Vigilia quarta, & vltima noctis appellabatur Matutina. & num. 7.*
4. *Noctis quattuor partes appellantur a Christo domino Mar. 13. his nominibus. Sero, media nocte, gallicantu, & mane.*
6. *Noctis quattuor partes dicebantur etiam Custodiæ.*
8. *Vigiliæ nocturnæ vt celebrarentur, in ecclesia primitiua institutum est.*
9. *Vigilate. fuit vltimum verbum, quod Christus dixit Apostolis ante passionem.*
10. *Vigilias ad nocturnas omnes pariter surgebant in primitiua ecclesia, tam clerici, quàm laici, tam viri, quàm feminæ.*
11. *Nocturni tres, & Laudes repræsentant nobis quattuor noctis vigilias.*
12. *Noctis quattuor partes appellantur ab Hugone de S. Vict. Conticinium, Intempestum, Gallicinium, Antelucanum.*
13. *Noctis septem partes assignantur a S. Isidoro, octo a Macrobio.*
14. *Nocturni tres dicebantur antiquitus separatim secundum tres vigilias noctis.*
15. *Nocturnos ad canendos Clerus antiquitus diuidebat in tres partes. Vel forte totus ad vnumquemque nocturnum conueniebat. & num. 17.*
16. *Laudes matutinæ vltimam sibi vigiliam noctis vendicant. Vigilia quarta, & vltima noctis vsque ad Solis ortum protenditur.*

E HORIS canonicis, quo potissimum tempore sint in ecclesijs publice concinendæ, vel etiam priuatim recitandæ, a Matutino, & nocturnis Vigilijs incipiẽtes dicturi sumus ad laudem domini nostri Iesu Christi. Cuius rei notitiam vix aut nullo modo haberi posse putandum est, si antiquarum circa hoc consuetudinum

1. ritus ignorentur. Sciendum est † ergo, apud antiquos noctem diuidi fuisse solitam in quattuor partes æquales, quæ communi nomine omnes Vigiliæ appellabantur, a militaribus excubijs origine, & denominatione sumpta: ita vt prima
2. pars, † quæ per tres primas horas protendebatur, prima vigilia diceretur; secunda pars, quæ per tres alias horas vsque ad mediam noctem durabat, secunda vigilia; & sic deinceps tertia & quarta vigilia constituerētur. De quibus vigilijs habetur tam clara & expressa mentio in vtroque testamento, vt nullus sit dubitandi locus. Thren. 2. Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum. Iudicum 7. Ingressusque est Gedeon, & trecenti viri, qui erant cum eo, in partem castrorum, incipientibus vigilijs noctis mediæ. Exho. 14. Iamque aduenerat vigilia matutina. Et 1. Reg. 11. Et ingressus est media castra in vigilia matutina.
3. Vbi notandum est, † quòd quarta, & vltima vigilia noctis appellatur vigilia matutina; quia nempe mane, & per totam auroram durabat, & statim exoriente Sole finiebatur. Similiter Luc. 2. dicitur de pastoribus, quòd custodiebant vigilias noctis super gregem suum. Et eiusdem 12. mentio fit secundæ, & tertiæ vigiliæ; quartæ autem Matth. 14. & Mar. 6.
4. Videtur autem, † vt bene notat B. Bonauentura super illud Luc. 12. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit. Christus dominus has omnes quattuor partes noctis alijs nominibus expressisse Mar. 13. dum dicit, Vigilate ergo, nescitis enim, quando dominus domus veniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane.
5. Quòd autem † vt dicimus, quattuor essent vigiliæ noctis, non plures, neque pauciores, declarat egregie S. Hieronymus in epist. 139. ad Cyprianum. Nox (inquit) in quattuor vigilias diuiditur, quæ singulæ trium horarum spatio supputantur. Et lib. 2. in Matth. super illud cap. 14. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare. Stationes (inquit) & vigiliæ militares in terna horarum spatia diuiduntur; quando ergo dicit, quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit, tota nocte periclitatos, & extremo noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium præbiturum. Idem etiam dicit in commentarijs in Iob, cap. 35. super illud, Qui dedit carmina in nocte. Et super psal. 89. super illud, Et custodia in nocte, quæ pro nihilo habentur. Sanctus item Augustinus lib. quæstionum 4. super Num. cap. 4. & de verbis Domini, serm. 14. super illud idem Matth. 14. Quarta (ait) vigilia noctis, extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quattuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis: quarta ergo vigilia noctis, hoc est pæne iam nocte finita. Arnobius etiam siue ille Rhetor, siue (vt Doctioribus placet) alius quispiam non aspernandus tamen auctor, qui circa tempora B. Augustini vixerit, in comment. psal. 129. super illis verbis, A custodia matutina
6. vsque ad noctem. ait, Custodia vna † quarta pars noctis est. Ergo prima custodia a vespere incipit, secunda ad medium noctis attingit, tertia pullorum cātus
7. transit, quarta † est vigilia matutina, quæ in ortum luminis adimpletur. Idem & S. Isidorus lib. 1. de eccles. off. cap. 19. asserit dicens. Siquidem & in nocte sta-

ctę stationes, & vigiliæ militares in quattuor partes diuisæ ternis horarum spatijs secernuntur.

Tam clara sunt hæc quæ de vigilijs dicimus, non solum apud ecclesiasticos scriptores, sed etiam apud prophanos; vt videre est apud Cicer. lib. 3. epistolarum, quas vocant, familiarium, epist. 7. apud Cæsarem lib. 1. de bello Gallico, apud Plinium lib. 10. natur. hist. cap. 21. apud Censorinum in lib. de die natali. cap. 10. apud Vegetium, de re milit. lib. 3. cap. 8. cuius hæc verba sunt. De singulis centurijs quaterni equites, & quaterni pedites, qui excubitum noctibus faciunt, eliguntur. Et quia impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere; ideo in quattuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ, vt non amplius, quàm tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. Et apud plerosque alios eadem tam expresse habentur, vt plures in hac re auctoritates adducere, superfluum omnino videatur.

8. Ad harum † igitur militarium vigiliarum exemplum, vt notat Amalarius in lib. de Ordine Antiphonarij, cap. 4. & Thom. Vualden. in lib. de Sacramentalibus, cap. 26. num. 15. ecclesia primitiua a Christo domino instructa, qui nos sæpissime ad vigilandum cohortatus est; vt patet Matth. 24. 25. & 26. Mar. 13. Luc. 11.
9. & 12. In quo illud † notandum est, quòd vltimum verbum, quod Saluator suis Apostolis dixit ante passionem, fuit, Vigilate, vt notat Aloysius Lipomanus in eo opere quod italice scripsit pro confirmatione omnium dogmatum catholicorum, lib. 2. cap. 15. de cærimonijs eccles. particula 4. vbi agit de septem horis canonicis, in responsione ad obiectionem 22. Quod autem vobis dico (inquit Christus Apostolis Mar. 13.) omnibus dico. Et ne dum verbis, sed etiam factis & exẽplis ipsius Christi domini Saluatoris eadem primitiua ecclesia erudita, qui non semel in oratione legitur pernoctasse, vt apparet Matth 14. Mar. 6. Luc. 6. & 21. statuit nocturnas vigilias in orationibus in laudem Dei a fidelibus celebrandas; tum ob ingruentes Tyrannorum timores, tum ob carnis petulantiam, & Dæmonum infestationes coercendas.

10. Et quidem credendum est, † initio nascentis ecclesiæ, cum ardor fidei, & spiritus feruor corda discipulorũ Christi incendebant, non solum clericos sed etiam laicos, nec solum viros sed etiam feminas ad huiusmodi vigilias pariter surrexisse, & noctes fere totas in psalmodijs, & canticis spiritualibus lucubrasse. Testes quidem huius rei locupletissimi sunt antiqui Patres, quorum nemo nõ meminit, vt mox uisuri sumus, harum nocturnarum orationum, & vigiliarum. Verum si etiam aliunde omnes probationes deficerent, id tamen ex horarum saltem canonicarũ officio maxime elucesceret. Ibi enim sæpissime tres Noctur-
11. nos recitamus, qui vna cum Laudibus sequẽtibus quattuor † nobis vigilias noctis repræsentant, vt bene ait Hugo de S. Vict. lib. 2. de eccles. off. cap. 9. in princ. Cuius verba hæc sunt. Psalmi & lectiones & responsoria diebus festis sub tribus distinctionibus cantantur: quartam faciunt laudes matutinæ. Tres priores Nocturni, siue vigiliæ more romano nuncupantur; siquidem nox in quattuor vigi-
12. lias antiquo more diuiditur: quarum prima Conticinium † dicitur, secunda

Intempestum, tertia Gallicinium, quarta Antelucanum. Vnaquæque autem tribus horis contenta est. Vnde & trium Nocturnorum singulum tres habet psalmos, quibus nos totidem horis noctis Dei seruitio præsentamus.

In quibus verbis notanda est diuisio noctis in quattuor partes supradictis nominibus nuncupatas, quæ desumpta videtur ex B. Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 31.
13. vbi tamen † addit ipse tres alias partes, secutus fortasse Macrobiũ, qui Saturnal. lib. 1. cap. 3. in fi. referens totius diei ciuilis diuisionem, octo ferme partium noctis mentionem facit. Verum nobis hæc sequenda est quadripartita diuisio, quam refert Hugo, & quam sequitur etiam Glos. in c. superueniente. 1. q. 1. & quæ vt supra vidimus, ex antiquissima sacræ scripturæ, & sacrorum Doctorum auctoritate descendens, optime ecclesiasticæ institutionis officijs deseruit.
14. Licet autem † Nocturni omnes nunc simul dicantur, antiquitus tamen dicebantur diuisim secundum tres vigilias noctis, vt expresse asserit B. Thom. super 1. ad Cor. 14. lect. 6. Ioan. Belethus in Rationali, cap. 20. & seq. Guillel. Durant. in suo etiam Rationali, lib. 5. cap. 3. num. 3. & 6. Thom. Vualden. de Sacramental. cap. 24. Cosmas Guimer. in statuto Gallicano, tit. qualiter horæ &c. ver. officium. Nauarrus in Manuali de oratione, cap. 3. num. 28. & seqq. & Thesaurus Sacerdotalis in 3. par. tit. de off. diuinis, cap. 24. & colligitur ex S. Isidoro in lib. 1. de off. eccles. cap. 19. & 22.
15. Vnde putandum † est, quemadmodum refert Dominicus de Soto lib. vltim. de iust. & iure, quæst. vltim. art. 1. conclus. 5. & Theodorus Peltanus, de tribus bonorum operum generibus lib. 3. cap. 8. §. preces matutinæ. & §. multa hic dicit. quòd Clerus in primitiua ecclesia in tres partes diuidebatur, quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmorum nocturnum, altera in secunda secundum, atque alia in tertia tertium; vt tam in singulis, quàm in omnibus Trinitatem profiterentur; ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad Lau-
16. des concinendas conueniebant. Laudes enim † matutinæ, vt inquit Hugo de S. Vict. lib. 2. de eccl. off. cap. 10. noctis partem sibi vendicant vltimam, quartam videlicet vigiliam, quæ vsque ad Solis ortum protenditur. Hæc autem Cleri distributio eo pertinebat, vt tempus aliquod somno, & necessariæ quieti indulgeretur; cum alijs dormientibus alij excubantes inuigilarent: Nisi sit fortasse qui
17. dicat † (quod mihi non omnino minus verisimile videretur) omnes simul ad omnes vigilias surrexisse, & facto modico interuallo omnes pariter in qualibet vigilia aliquantulum quieuisse.

Hæc autem quæ de nocturnis lucubrationibus asserimus, nisi etiam testimonijs antiquorum Patrum vera esse conuincamus, non videbimur huic tantæ rei pro dignitate fecisse satis. Quare veterum, & sãctorum Scriptorũ auctoritate ostendamus, numquam non in ecclesia Christi vigilias, & nocturnas preces obseruatas fuisse, ad easque populum christianum semper fuisse a sanctis Patribus instantissime incitatum.

DE VIGI-

DE VIGILIIS, ET NOCTVRNIS ORATIONIBUS. Cap. II.

1. *Vigilias, & nocturnas orationes antiquitus celebratas fuisse, & celebrandas esse probatur testimonijs omnium Patrum. Tertulliani. Philonis Iudæi. num. 2. S. Athanasij. num. 3. S. Basilij. num. 5. S. Gregorij Naziázeni. num. 7. S. Cypriani. num. 8. S. Hilarij. num. 9. S. Ambrosij. num. 10. S. Hieronymi. num. 12. S. Ioan. Chrysostomi. num. 14. S. Epiphanij. num. 16. S. Telesphori papæ. num. 17. Ioan. Climaci. num. 19. Ioan. Cassiani. num. 20. S. Augustini. num. 21. Prudentij. num. 22. Bedæ. num. 23. Concilij Carthaginiensis quarti. num. 24. Decretorum iuris. num. 25. S. Gregorij papæ. num. 26. S. Bernardi. num. 27. Ruperti abbatis. num. 28. S. Isidori. num. 29. Rabani, Concilij Aquisgranensis, libri qui inscribitur Vitas patrum, Amalarij, & aliorum. num. 30. Item probatur auctoritate sacræ scripturæ. num. 32. Exemplis Sanctorum. num. 33. S. Petri Alexandrini, ex Adone Treuerensi. num. 34. S. Carpi, ex S. Dionysio Areopagita. num. 35. S. Antonij abbatis. num. 36. Et aliorum, ex alijs. num. 37.*
4. *Christus resurrexit media nocte, secundum S. Athanasium.*
6. *Alternis succinentes psallebant in duas partes diuisi tempore S. Basilij.*
11. *Vigilia noctis prima, vespertina appellatur a S. Ambrosio.*
13. *Noctibus bis, terque surgendum ad orationem secundum B. Hieronymum.*
15. *Hebdomada sancta appellatur hebdomada magna.*
18. *Nocturnos hymnos auxit primus B. Ioan. Chrysostomus sumpta occasione ex antiphonis, quas nocte canebant Arriani.*
31. *Nocturnas ad orationes surgendum esse probat decem rationibus Ioan. de Turre Cremata, sex rationibus probat Archidiaconus.*
38. *Alternatim psalmos canere primi instituerunt Flauianus & Diodorus monachi Antiocheni. Et B. Damasus. num. 40.*
39. *Gloria patri, & filio, & spiritui sancto. vt in fine psalmorum caneretur, instituit primus Flauianus monachus Antiochenus. Et B. Damasus. num. 41.*

1. TErtullianus in primis † antiquissimus auctor in Apologetico aduersus gẽtes, circa principium, quem etiam citat Eusebius Cæsareen. in historia eccles. lib. 3. cap. 26. & seq. refert, Plinium secundum cum Prouinciam regeret, consuluisse Traianum Imperatorem, quid de cetero ageret cum Christianis, nam præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse aiebat, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo, & Deo, & ad confœderandam disciplinam. Quam Plinij epistolam, & ad eam Rescriptum Traiani Imperatoris ponit ad verbum Galesinius in annotationibus ad suum Martyrologium sub die prima Februarij. Et in eodem Apologetico prope finem Tertullianus tractans de cena Christianorum, quæ Agape vocabatur, ita inquit. Edi-

tur quantum esurientes capiunt, bibitur quãtum pudicis est vtile: ita saturantur, vt qui meminerint, etiam per noctem adorãdum sibi Deum esse. Et in eamdem sententiam in epistola de cibis Iudaicis, in fine. Licet in Euangelio (ait) per omnia ciborum redditus nobis vsus sit, tamen intelligitur redditus sed cum lege frugalitatis & cõtinentiæ. Hæc enim vel maxime decent fideles, oraturos scilicet Deum, & acturos ei quidem gratias, non diebus tantum, sed & ipsis noctibus: quod fieri non poterit, si somnum grauem, & molem pectori impositam mens cibo, vinoque sepulta non valuerit excutere. De cœtibus autem antelucanis idem Tertull. meminit in lib. de Corona militis, circa princ. ita scribens. Eucharistiæ sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum a Domino etiam antelucanis cœtibus; nec de aliorum manibus, quàm Præsidentium sumimus.. Et in lib. 2. ad vxorem, detestans cõnubia, quæ mulieres fideles cum gentilibus viris contrahebant, nocturnarum vigiliarum itidem meminit his verbis. Quis enim (scilicet vir gentilis) sinat coniugem suam (fidelem) visitandorum fratrum gratia vicatim aliena, & quidem pauperiora quæque tuguria circuire? Quis nocturnis conuocationibus, si ita oportuerit, a latere suo eximi libenter feret? Quis denique sollemnibus Paschæ abnoctantem securus sustinebit? Et paulo infra. Quanto curaueris ea occultare, tanto suspectiora feceris, & magis cauenda gentili curiositati. Latebisne tu, cum lectulum, cum corpusculum tuum signas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exsurgis oratum, & non magiæ aliquid videberis operari?

2. Philo Iudæus † apud eumdem Eusebium lib. 2. hist. eccl. cap. 17. testatur, primitiuam apud Alexandrinos ecclesiam inter alia bona hymnos & psalmos in conuentibus celebrasse, & congregatos seorsum quidem viros, seorsum etiam in eisdem locis feminas vigilias peregisse; sicut (inquit Eusebius) apud nos fieri moris est; & maxime diebus illis, cum passionis dominicæ sollemnitas celebratur, cum in ieiunijs pernoctare, & lectionibus sanctis auditum præbere consueuimus. Quæ omnia habentur etiam apud Nicephorum lib. 2. hist. eccles. cap. 16. Verba autem Philonis ponemus infra, cap. seq. num. 27. ad aliud propositum nobis inseruitura.

3. S. Athanasius † in lib. de Virginitate, siue Exercitatione, prope finem. Media
4. (inquit) nocte surgito, & laudato dominum Deum tuũ. In hac enim hora † surrexit Dominus noster a mortuis. Et laudibus celebra patrem: propter hoc in hac hora præcepit nobis laudare Deum. Cum autem a somno surrexeris, cum primis hunc versiculum dicito. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, ad iudicia iustificationis tuæ. Et orans incipito dicere psalmum quinquagesimum totum donec perfeceris. Et hæc sint tibi singulis diebus præscripta. Hos autẽ psalmos dicito quantum potes stans; ac post psalmum precatio, genuumque flexio addatur cum lacrymis, cõmemoresque Domino peccata tua, postulesque, vt remittantur tibi. Post tres autem psalmos dic Alleluia. Quòd si etiam virgines fuerint tecum, & hæ psallant; atque alia post aliam, precationem perficite. Diluculo vero hunc psalmum dicite, Deus Deus meus ad te de luce vigilo, Sitiuit in te anima mea.

ma mea. Interspiratio vero sit, Benedicite omnia opera Deo. Gloria in excelsis Deo. & reliqua. Idem B. Athanasius in Apolog. lib. 1. in fine, narrans, quo modo ipse ecclesia pulsus, ne caperetur, militum plus quàm quinque millium armatorum, & Arrianorum ipsum quærentium manus effugerit, ait, quòd nox erat, & peruigilium in ecclesia à fidelibus agebatur; quodque dum consonantia psalmodiæ celebraretur, ipse inter medios psallentium, militibus non sentientibus illæsus abscessit. Cuius historiæ meminerunt etiam Socrates lib. 2. histor. eccles. cap. 8. Theodoretus lib. 2. cap. 13. Sozomenus lib. 3. cap. 5. Cassiodorus in Tripartita, lib. 4. cap. 11. & lib. 5. cap. 1. & 2.

5. B. Basilius † in regulis fusius disputatis interrogatione. 37. late explicans horas canonicas, vt latius etiam infra nos visuri sumus cap. 12. num. 3. circa finē ita subiungit. De tēpore autem dimidiæ noctis, quòd id ad orationem necessarium sit, traditum nobis est a Paulo & Sila in Actis. Scriptum est enim sic. Circiter autem mediam noctē Paulus & Silas laudabant Deū. Atque hoc quidem etiam Cōcentor psalmorū confirmat sic dicens. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Post anteuertendum diluculum est, & ad orationem surgendum, cauendumque, ne dies nos in lectulo dormientes opprimat, & ille imitandus qui dixit; Præuenerunt oculi mei diluculum, vt meditarer eloquia tua. Et in epist. 1. ad S. Gregor. Nazianzenum, in fine sic ait. Ceterum quod alijs mortalibus aurora est, hoc erit mediæ noctis tempus his, qui ad pietatis studium exerceri pergunt: cum præcipue singulare otium animæ nocturna quies atque silentium pariat, quando nec oculi, nec aures aspectum aliquem aut auditum noxium ad cor adsciscunt; sed mens sola in seipsa Deo iugiter assistens compungit seipsam quidem ex eorum recordatione, quæ ante peccauit; normam uero sibi statuit ad euitandum malum; inquiritque cum gemitu & lacrymis diuinum adiutorium ad ea perficienda quæ studiose proponit. Et in epist. 63. ad Clericos Neocæsareen. circa medium ita inquit. Ad id vero, quòd propter psalmodias accusamur, qua re potissimum simpliciores perterrefaciūt qui nos traducunt, hoc habeo quod dicam; quòd uidelicet qui iam obtinuerunt ritus, omnibus ecclesijs Dei concordes sunt, & consoni. De nocte siquidem populus consurgens antelucano tempore domum precationis petit; inque labore, & tribulatione, ac lacrymis indesinentibus facta ad Deum confessione, tandem ab oratione surgentes ad psalmodiam instituuntur. Et

6. nunc quidem in duas partes diuisi alternis † succinentes psallunt, atque ex eo simul eloquiorum Dei exercitationem, ac meditationem corroborant, & cordibus suis attentionem, & reiectis vanis cogitationibus, mentis soliditatem suppeditant: deinde vni ex ipsis hoc muneris dato, vt quod canendum est prior ordiatur, reliqui succinunt, atque ita psalmodiæ uarietate, precibusque subinde intersertis noctem superant. Illucescente iam die pariter omnes velut ore uno, ac corde uno confessionis psalmum Domino offerunt, ac suis quisque verbis resipiscentiam profitentur. Horum gratia si nos fugitis, fugietis simul & Aegyptios, fugietis Libyam vtramque, Thebæos, Pa-

læstinos, Arabes, Phœnicas, Syros, & qui ad Euphratem habitant, & vt semel dicam omnes apud quos vigiliæ, ac preces communesque psalmodiæ in pretio sūt. Et in serm. in martyrem Iulittam declarans, quo modo sine intermissione orandum sit. Desinit (inquit) dies, gratias ei habe, qui Solem nobis tribuit operum diurnorum ministrum, ignem quoque, & Lunam per noctem, & multa alia vitæ necessaria abunde suppeditat. Nox vero adueniens alias tibi occasiones, ac materias orandi ministrabit; quādo in cælum respexeris, quando astrorum pulchritudines contemplaberis visibilium Domino supplica, Deum omnium conditorem & artificem adora, cui in sapientia cuncta creauit. Quando item videris omnium animalium naturam somno occupatam, rursus eum adora, qui nos inuitos etiam per somnum a laboribus continuis liberat, & parua requie rursus ad agendi uirtutem reducit. Nox igitur non sit quasi sors quædam propria & peculiaris, tota somno dedita: Neque committas, vt per somni insensibilitatem, vitæ tibi medium sit inutile. Sed noctis diducas tempus in somnum & orationem. Et postremo in expositione psal. 14. in princ. Vigiliarum idem B. Basilius meminit his verbis. Iam inde ex nocte media cum ad hoc dicatum Martyribus templum fratres dilectissimi ueneritis, ipsorum Martyrum Deum per hymnos vsque ad horam hanc diei nostrum expectantes aduentum placare non destitistis. Vobis igitur pro eo quòd Martyrum honorem, & cultum Dei somno & quieti prætulistis, parata est merces. Nos vero si apud uos apologiam ob moram, lentamque missionem vestram facere oportet, caussam afferimus, quòd in alio simili huic templo, non paruo a nobis distante spatio officium obeuntes, tempus diei huius consumpsimus. Quoniam itaque largitus est Dominus, vt & illis per me satis sit factum, & vestræ propterea non desim caritati, gratias ei mecum reddite, qui hanc visibilem nostri corporis fragilitatem inuisibili sua virtute moderatus est. Ex quo ne nimium diu vos distineamus, iam iam dimittemus, si pauca prius super psalmo vobis decantato disserendo sermonis consolatione vestras animas aliquantulum ædificauero, atque ita ad curanda corpora uestrum quemlibet missum faciemus. Quid igitur id erat, quod decantastis? Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ. &c.

7. B. Gregorius Nazianzenus † in oratione habita in præsentia centum quinquaginta Episcoporum, earumdem vigiliarum mentionem faciens sic loquitur. Valete Nazaræorum chori, psalmodiarum concentus, stationes nocturnæ. Et in oratione. 2. in Pascha, in princ. loquens specialiter de peruigilio Paschæ, Præclara quidem (ait) nobis quoque fuit hesterna splendoris, luminumque sollemnitas, quam priuatim iuxta, publiceque peregimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu & dignitate insignes copioso igne noctem collustrātes. Super quibus verbis Nicetas. Præclara (inquit) etiam fuit hesterna luminum celebritas, hoc est cœtus ille qui ad vesperam magni Sabbathi celebrabatur. Peruigilem enim noctem traducebant vsq; ad horam septimam cantantes, ac lāpades accendentes, atque imminentē Seruatoris nostri resurrectionē exspectantes. Hūc porro cœtū celebrant alij priuatim & domi, alij publice & in catholicis ecclesijs.

S. Cy-

8. S.Cyprianus in tractatu † de oratione Dominica, prope finem ſic ait. Nec verbis tantum, ſed & factis Dominus orare nos docuit, ipſe orans frequenter & deprecans, & quid facere nos oporteret, exempli ſui conteſtatione demonſtrãs. Sicut ſcriptum eſt. Ipſe autem fuit ſecedens in ſolitudinem, & adorans. Et iterum. Exiuit in montem orare, & fuit pernoctans in oratione Dei. Quòd ſi ille orabat, qui ſine peccato erat, quãto magis peccatores oportet orare? Et ſi ille per totam noctẽ iugiter uigilãs continuis precibus orabat, quanto nos magis in frequẽtanda oratione debemus nocte vigilare? Et deinde rurſus in fine, poſtquam egiſſet de horis canonicis diurnis, ſubiunxit. Quòd ſi in ſcripturis ſanctis Sol uerus & dies uerus eſt Chriſtus, hora nulla a chriſtianis excipitur, quo minus frequẽter ac ſemper Deus debeat adorari; vt qui in Chriſto, hoc eſt in Sole, & in die uero ſumus, inſiſtamus per totam diem precibus & oremus; & quãdo mundi lege decurrens vicibus alternis nox reuoluta ſuccedit, nullum de nocturnis tenebris eſſe orantibus damnum poteſt, quia filijs lucis & in noctibus dies eſt. Quando enim ſine lumine eſt, cui lumen in corde eſt? Aut quãdo Sol ei & dies non eſt, cui Sol & dies Chriſtus eſt? Qui autem in Chriſto, hoc eſt in lumine ſemper ſumus, nec noctibus ab oratione ceſſemus. Sic Anna vidua ſine intermiſſione rogans ſemper & vigilans perſeuerabat in promerendo Deo; ſicut in Euangelio ſcriptum eſt. Non recedebat (inquit) de templo, ieiunijs & orationibus ſeruiens nocte ac die. Viderint vel Gẽtiles qui nec dum illuminati ſunt, vel Iudæi, qui deſerti lumine in tenebris remanſerunt. Nos fratres dilectiſſimi qui in Domini luce ſemper ſumus, qui meminimus & tenemus, quid eſſe accepta gratia cœpimus, computemus noctem pro die. Ambulare nos credamus ſemper in lumine, non impediamur a tenebris quas euaſimus; nulla ſint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra & ignaua diſpendia. Per Dei indulgentiam recreati ſpiritaliter & renati, imitemur quod futuri ſumus: habituri in regno ſine interuentu noctis ſolum diem, ſic nocte quaſi in lumine vigilemus: oraturi ſemper & acturi gratias Deo, hic quoque orare & gratias agere non deſinamus.

9. S. Hilarius † in pſal. 118. ſuper illud, Memor fui nocte nominis tui Domine. agens de oratione nocturna, inter alia dicit. Scit (Propheta) præcipue nocturno tẽpore diuini eſſe a nobis nominis recordandum: ſcit tũ maxime cuſtodiam Dei legis a nobis eſſe retinendam, cum ſubrepunt animo impuræ cupiditates, cum vitiorum ſtimuli per recens aſſumptum cibũ corpus exagitant, tum Dei nomen recordandũ eſt, tum cuſtodienda lex eius eſt, pudicitiam, continentiã, timorem Dei ſtatuens. Nouit hoc præcipue tempore Dominum orandum, deprecandum, promerẽdum, dicens in loco alio. Lauabo p ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Non eſt periculoſo nocturnarum vigiliarũ otio animus relaxandus, ſed in orationibus, in deprecationibus, in confeſſionibus peccatorum occupandus eſt; vt cum maxime corporis vitijs opportunitas datur, tum præcipue eadem vitia diuinæ legis recordatione frangantur. Et ſuper illud eiuſdem pſal. Media nocte ſurgebam ad confitendum nomini tuo. Non vacat (inquit) totis noctibus ſomno, nec otioſus lecto continetur: ad confitẽdum Deo

non

non solum nocte, sed etiam media nocte consurgit. Meminit hoc esse tẽpus, quo primitiæ Aegyptiorũ meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt. His ergo horis non laxatur in somnum, ne gladio Aegypti admisceatur. Hoc noctis tempore introeunte sponso sapientes virgines in nuptias cum lãpadibus introibunt: vigilat ergo, ne cum stultis mereatur excludi. Hoc tẽpore psallentibus Paulo & Sila Apostolis catenæ & vincula resoluuntur: non dormit itaque, ne vinctus sit. Nec habet eum nocturni tẽporis somnus, nec ei obliuio officij sui requie mediæ noctis obrepit. Surgit enim ad confitendum Deo. Confessio vero non solum ad peccata referenda est, verum etiam in Dei laudibus intelligenda est.

10. B. Ambrosius † etiam in eosdem locos dicti psal. 118. præclare multa dicit de oratione nocturna. Et primum serm. 7. part. 7. super illud, Memor fui nocte nominis tui Domine. Sic ait. Hoc nomen Iesu inuocetur diebus ac noctibus: nullũ tẽpus prædicandi vacuum sinat sancta deuotio præterire. Si studentes igitur doctrinis sæcularibus perparum somno indulgent, quanto magis qui Deũ cupiũt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantũ naturæ satis est? Dauid per singulas noctes lectum suum lacrymis diluebat, surgebat etiam noctis medio, vt Domino confiteretur. Et ne totam noctem sopori existimes deputandam, tunc magis tibi orandus est Dominus, tunc præsidia postulanda, culpa cauenda, quando videtur habere secretum: tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, & parietes me operiunt, considerandum, quia Dominus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo circũfusus tenebris, Quis me videt? & quem vereor sæptus parietibus, & inclusus? Quia vultus Domini super facientes mala. Deinde si arbitrum non vides, teipsũ non vides? Tuæ conscientiæ testimoniñ nõ vereris? Nescis illam caliginem noctis non opertorium, sed incentiuũ esse peccati? Cum sõno & cibo feruent corpora, tunc etiam vigor mentis sopore laxatur, sõno resoluitur, tũc irrepit impuri libido cõcubitus, tunc perturbatur cor, squalorem immunditiæ non veretur, castitatis puritas non consideratur, pudicitiæ gloria nõ recensetur. Nox erat, quando Iudas prodidit, quãdo Petrus negauit. Illo igitur præcipue tpe iustificationes Dei animo retexendæ sunt, relegenda mandata hortatoria. Illa de castitate præcepta non absint, vt his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorẽ. Tene illud animo, lauabo p singulas noctes lectũ meũ. Quis enim stupris deditus, flagitijs inuolutus, lauat p singulas noctes lectum suũ? Nescit flere qui flenda cõmittit; & cũ sit ipse lacrymabilis, non habet pœnæ lacrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, & sui sollicitus gubernator est, atque ingemiscẽs & dolens lapsus superioris offensam quærit quo modo abluat fluctibus pœnitentiæ, hic lauat p singulas noctes lectũ suũ. Non dormiamus ergo totis noctibus, sed maximã partẽ earum lectioni, & orationibus deputemus. Audi ecclesiæ vocẽ quærentis etiam in noctibus Christũ. In cubili (inquit) meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea. Accipe fm litteram. Quæsiuit in noctibus orando, deprecando, etiam lacrymis deplorãdo. Et rursus serm. 8. par. 6. super illud, Media nocte surgebã. &c. sic ait. Non satis est dies ad deprecandum, surgendum est & nocte, & media nocte. Ipse Dñs per-

noctauit

noctauit in oratione, vt te proprio ad deprecandũ inuitaret exẽplo. Et paulo infra. Multa enim illo in tpe tentamenta proſerpunt. Tunc feruet carnis illecebra, tunc Tẽtator illudit. Et ſerm. 19. par. 3. ſuper illud, Præueni in maturitate. Pernoctabat (inquit) in oratione dominus Ieſus nõ indigẽs precationis auxilio, ſed ſtatuens tibi imitationis exemplũ. Ille pro te rogans pernoctabat, vt tu diſceres, quo modo pro te rogares. Redde igitur ei, quod pro te detulit. Audi ſupra dicentem Prophetam, Media nocte ſurgebam ad confitendũ tibi. Et tu ſurge vel media nocte ſi nõ potes tota ſemper nocte vigilare, vt dũ oras nocte, veri Solis pectori tuo ſplendor irradiet; quia omnis anima quæ Chriſtum cogitat, in lumine ſẽper eſt. Dies lucet tibi, Chriſtus aſpirat. Rurſus in eodẽ ſerm. 19. par. 4. ſup illud, Præuenerunt oculi mei ad te diluculo. inquit. Supra ait, Præueni in maturitate, hoc eſt ante horas, ante tẽpus, hic ait mane, aliud ſignificans tempus orandi, atque pſallendi Domino: vt ſit illud prius ſecũdum quòd ait, Media nocte ſurgebã, hoc autẽ iuxta illud, Præueni orientem Solẽ. Graue eſt enim, ſi te otioſum in ſtratis radius Solis oriẽtis inuerecundo pudore cõueniat, & lux clara feriat oculos ſõnolento adhuc torpore depreſſos. Arguit nos tanti tẽporis ſpatium ſine vllius deuotionis munere, ac ſacrificij ſpiritalis oblatione feriata tranſmiſsũ. An neſcis o homo, quod primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi meſſis, quotidianus eſt fructus. Occurre ergo ad Solis ortus, vt te oriens inueniat iam paratũ, ne lumina tua madido adhuc ſopore mergentia primus diei fulgor exagitet. Idem lib. 7. in Lucam, ſup illud cap. 11. Quis veſtrum habẽs amicũ. &c. ſic dicit. Alius præcepti locus eſt, vt omnibus momentis, non ſolum diebus, ſed etiam noctibus oratio deferatur. Vides enim, quòd iſte, qui media nocte perrexit, tres panes ab amico ſuo poſtulans, & in ipſa petendi intentione perſiſtens, non defraudetur oratis. Et paulo infra. Petijt ab hoc media nocte panes Dauid, petijt, & accepit. Petijt enim, quãdo dicebat, Media nocte ſurgebam ad confitendũ tibi. Ideo meruit hos panes, quos appoſuit nobis edẽdos. Petijt, cum dicit, lauabo p ſingulas noctes lectum meũ. Neque enim timuit, ne excitaret dormientẽ, quẽ ſcit ſemper vibrare vigilantem. Et ideo ſcriptorũ memores noctibus ac diebus orationi inſtantes peccatis noſtris veniam poſtulemus. Nam ſi ille tam ſanctus, & qui regni erat neceſſitatibus occupatus, ſepties in die laudẽ Domino dicebat, matutinis, & veſpertinis ſacrificijs ſẽper intentus, quid nos facere oportet, qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mentis fragilitate delinquimus, vt de via laſſis, & iſtius æui curſu, ac vitæ huius anfractu grauiter fatigatis panis refectionis deeſſe nõ poſſit, qui hominis cor cõfirmet? Nec ſolum media nocte Dominus, ſed omnibus prope docet vigilandũ eſſe momẽtis. Venit
11. enim & veſpertina † & ſecũda & tertia vigilia, & pulſare conſueuit. Beati itaque ſerui illi, quos cũ venerit Dñs, inuenerit vigilãtes. Si ergo deſideras, vt virtus Dei præcingat ſe, & miniſtret tibi, vigilãdũ eſt ſẽper. Multæ enim inſidiæ ſũt bonis, & grauis corporis ſõnus: cum ſi dormire mẽs cœperit, vigorẽ ſuæ virtutis amittit. Excita igitur ſomnũ tuũ, vt pulſes oſtiũ Chriſti. Idẽ præterea in epiſt. 82. ad Vercell. eccleſiã, loquẽs de diſcipulis B. Euſebij Vercell. epiſc. ait. Sed ſatis de magiſtro

dictum

dictum puto, nunc discipulorum vitam prosequamur. Qui in illam se laudem induerunt, hymnis dies ac noctes personant. Hæc nempe Angelorum militia est, semper esse in Dei laudibus: Orationibus cōciliare crebris, atque exorare Dominum student. Idem postremo in lib. 1. de Abraham patriarcha, cap. vltim. de coniugibus fidelibus agens inquit. Simul ad orationem nocte vobis surgendum est, coniunctis precibus obsecrandus Deus. Quod etiam a Gratiano refertur. 28. q. 1. c. caue.

12. B. Hieronymus † pluribus in locis idem probat, quorum aliquos hic annotare non pigebit. In epist. 7. ad Lætam, de institutione filiæ, post medium, sic ait. Vigiliarum dies, & sollēnes pernoctationes sic virguncula nostra celebret, vt ne transuersum quidē vnguem a matre discedat. Et paulo post. Præponatur ei, probæ fidei, ac morum, & pudicitiæ virgo veterana, quæ illam doceat, & assuescat exēplo ad orationes & psalmos nocte consurgere. Item in epist. 8. ad Demetriadem virginem, de virginitate seruanda, prope finem, statuit præter alias horas diei, media nocte, & mane psalmorum, & orationis ordinem semper esse exercendum. Et in epist. 10. ad Furiam, de viduitate seruanda. Ardentes (ait) Diaboli sagittæ ieiuniorum, & vigiliarum rigore restinguendæ sunt. Et in epist. 22. ad Eustochium, de custodia virginitatis, ante medium. Ad orationem (inquit) tibi nocte surgenti non indigestio ructum faciat, sed inanitas. Et paulo infra. Esto cicada noctium, laua per singulas noctes lectum tuum, lacrymis tuis stratum tuum riga. Vigila, & fias sicut passer in solitudine: psalle spiritu, psalle & sen-
13. su. Et longe post, prope finem, ait. Noctibus bis, † terque surgendum. Idem in epist. 27. ad eamdem Eustochium, post medium, loquens de monasterijs uirginum, quæ Paula mater fundauerat, ait, quòd præter horas diei, noctis medio per ordinem psalterium cantabant. Idem in epist. 4. ad Rusticum monachum, de viuendi forma, post medium. Lassus (inquit) ad stratum venias, ambulansque dormites, & nec dum expleto somno surgere compellaris: dicas psalmum in ordine tuo. &c. Et in epist. 13. ad Paulinum, de institutione monachi, post medium, Semper (ait) in manu tua, sacra sit lectio. Frequenter orandum, & flexo corpore mens erigenda ad Dominum. Crebræ vigiliæ, & ventre vacuo sæpius dormiendum. Et in cap. 4. Daniel. super illis verbis, Et ecce vigil. Vigil (ait) significat Angelos, quòd semper vigilent, & ad Dei imperium sint parati. Vnde & nos crebris pernoctationibus imitamur Angelorum officia. Et in psal. 91. in princ. super illis verbis, Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime: Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Certe (inquit) christianorum & monachorum est, maxime in noctibus peccata sua confiteri.

14. Beatus etiam Ioan. Chrysostomus † multis in locis, sed præcipue in homil. 41. & 42. ad populum Antiochenum, & in homil. 26. super Acta Apost. vbi eadem omnino repetit, quæ in dicta. 42. homil. dixerat, cōmendat nocturnam orationē, & ad illam viros ac mulieres eloquentissime adhortatur. Non ideo (inquit) facta est nox, vt per totam dormiamus, & otiosi simus. Testātur hoc & opifices, nautæ,

negotiato-

negotiatores. Ecclesiæ Dei medijs surgit noctibus, surge & tu, & vide astrorum choream, profundum silentium, magnam quietem: obstupesce Dei tui magnam dispensationem. Purior tunc est anima, leuior, subtiliorque tunc est: sublimia videt, ac expedita est. Tenebræ ipsæ, silentiumque multum in compunctionem inducere sufficiunt. Et infra. Hic sane mihi & ad viros, & ad mulieres sermo est: flecte genua, ingemisce, ora Dominum, vt tibi misericors sit. plus inflectitur nocturnis precibus, si quando tu quietis tempus facias lamentorum tempus. Memor esto Regis, qualia verba dicebat, laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, in lacrymis meis stratum meum rigabo. Quantumuis delicatus fueris, non es illo delicatior: quantumuis diues, non es ditior Dauide. Et rursus infra. Hoc fac & tu vir, non sola mulier. Sit ecclesia domus ex viris, mulieribusque constituta. Et post pauca. Si tibi etiam filij sunt, excita & filios, & fiat modis omnibus domus noctu ecclesia. Si autē teneri sunt, & vigiliā ferre nequeunt, vnam & alteram orationem faciant, & iterum finito quiescere. Tantum surge, tantum in consuetudine temetipsum institue. Nihil hoc promptuario melius, quod tales suscipit preces. Idē præterea in serm. cui tit. est. Quòd dispensatio rerum per teipsum exequenda est. qui duplicatus est cum homil. 59. ad populum Antioch. immo uero etiam triplicatus cū homil. 14. in cap. 5. epist. 1. ad Timoth. egregie explicat Monachorum mores in orationibus nocturnis, matutinis, & diurnis celebrandis, in decantandis psalmis, & hymnis spiritualibus Et inter alia dicit. Ante diem cum gallus vocem dederit, omnes statim cum reuerentia somnum deponentes exsurgunt excitante eos Prælato, & consistunt sanctum constituentes chorum, & statim manus extendētes, sacros hymnos decantant. Et post pauca. Vt dixi, postquam gallus cantauit, statim veniens Prælatus, & pede solum simpliciter cædens, omnes excitauit; nec enim nudos illic fas est dormire. Mox statim surgentes stant hymnos cantantes propheticos, multa cum vocis consonantia, cum apte compositis concentibus. Neque cithara, neq; fistulæ, nec vllum aliud musicum instrumētum talem emittit vocem, qualem audire licet in profunda quiete, & solitudine Sāctis cātantibus illis. At & ipsa cantica commoda, & in Deum caritate plena. In noctibus (inquit) extollite manus vestras ad Deū. Et De nocte vigilabit spiritus meus ad te Deus, quoniam lux præcepta tua super terram. Et dauidica cantica multos mouentia fontes lacrymarum. quippe cum cantet dicēs, Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Et Septies in die laudaui te super iudicia iustitiæ tuæ. nobis hiantibus, & nos scalpentibus, stertentibusque, vel supinis negligēter iacentibus, & innumeras cogitātibus fallacias. Quanti est eos in hoc totam noctem insumere? Et paulo infra. Itaque mundani quidem & die dormiunt, illi vero & nocte vigilant: vere lucis filij sunt. Et in homil. 56. ad populum Antioch. quæ similiter duplicata est cum homil. 69. in Matth. de eisdem Monachis agens, inter alia inquit. Multo ante auroram ex lectulo statim surgentes incolumes, & sollertes, & sobrij, chorumque constituentes in alacri conscientia consonanter omnes tamquam ex vno ore hymnos omnium Deo

concinunt,

concinunt, eum venerantes, & ei gratias de omnibus agentes tam proprijs, quàm communibus beneficijs. Et in homil. 57. ad populum Antioch. circa finem, hæc de supradictis Monachis rursus ait. Post hymnum dictũ multa repleti compunctione, & feruentibus lacrymis sic ad somnum se conferunt, tantum dormientes, vt parum requiescant. Et rursum noctes dies faciunt, in gratiarum actionibus, & hymnodijs degentes. Nec vero viri tantum, sed & mulieres hanc exercent philosophiam, naturæ infirmitatem promptitudinis abundantia superantes. Et in homil. 30. in Gen. in princ. loquens de hebdomada sancta, dicit
15. appellari hebdomadam illam † magnam, quia magna quædam, & ineffabilia bona contigerunt nobis in illa. Ac subiungit. Et iccirco fideles & ieiunium intendunt & vigilias, & pernoctationes sacras, & eleemosynas faciunt, vt hebdomadæ huic honorem habeant.
16. De qua item hebdomada S. Epiphanius † lib. 3. aduersus hæreses, hæresi. 75. de Aerianis hæreticis tractans, sic loquitur. In diebus autem Paschatis quãdo apud nos fiunt humi dormitiones, castitates, afflictiones, siccorum esus, preces, vigiliæ, ac ieiunia, & omnes animarum salutes per sanctas afflictiones; ipsi a summo mane obsonantur, carneque, ac vino venas suas explentes cachinnãtur ridentes ac subsannantes eos, qui sanctum hunc cultum hebdomadis paschatis perficiunt. Et de eisdem uigilijs hebdomadæ paschatis rursus agit idem B. Epiphanius in dicto lib. 3. aduersus hæreses, in fine.
Immo vero nõ solum illa vna hebdomada magna, sed per septem hebdomadas
17. continuas ante sanctum pascha præcepit B. Telesphorus pontifex † summus, & martyr, vt Clerici omnes in eadem obseruantia uiuerent. Cuius verba in epistola ad omnes uniuersaliter, cap. 1. hæc sunt. Has ergo septẽ hebdomadas omnes Clerici a carne & delitijs ieiunent, & hymnis, & vigilijs, atque orationibus Domino inhærere die noctuque studeant.
Sed vt ad S. Chrysostomum redeamus, in serm. in Iuuentinũ & Maximum martyres, narrans quæ ab ipsis Martyribus agerentur dum in carcere tenerentur inclusi, sacrarum vigiliarum meminit, ita inquiens. Multi contempta præsenti vita frequener eos visitando sacras apud eos vigilias continuis psalmis perficiebant. Erãt familiaritates illæ spiritualis eruditionis, atque cõsolationis plenæ. Et clausa quidem tunc est ecclesia, carcer autem ecclesia factus est. Longum esset, si omnia, quæ sãctus vir, vere os aureũ, de vigilijs & nocturna oratione edisserit, transcribere vellem; Iccirco ista sufficiant. Vnum tamen de eo prætereundum mini-
18. me est. quòd ipse scilicet auxit primus † in nocturnis hymnis orationes. Nam cum Arriani hymnos & antiphonas ex suo dogmate compositas infra portas ciuitatis Constãtinopolitanæ, & per porticus congregati decantarent: & hoc maxima noctis parte facientes, diluculo cum ipsis antiphonis per mediam ciuitatẽ egressi portam ad suam ecclesiam concurrerent; cumque hoc crebro quasi ad vituperationem orthodoxorum facere non cessarent, B. Chrysostomus metuens, ne simplices huiusmodi cantibus traherentur, instituit suum populum, vt & ipsi nocturnis occuparentur hymnis, quatenus & illorũ obscuraretur opus, & fide-

lium

lium professio firmaretur; dum clariores hymni omousianorum noctibus apparerent. vt habent in historijs suis ecclesiasticis Socrates lib. 6. Sozomenus lib. 8. Tripartita lib. 10. Nicephorus libr. 13. omnes capitibus octauis. Nunc ad alios Scriptores veniamus.

19. Ioannes Climacus † cap. 19. de vigilijs agẽs ait inter cetera, quòd diuitias agricolæ ex area & torculari colligunt, Monachi vero suas opes & scientiam vespertinis maxime, nocturnisque orationibus, & animi exercitationibus congregant.

20. Ioãnes Cassianus † toto lib. 2. de Instit. cœnobiorum, agit de canonico nocturnarum orationum, & psalmorum modo. Et lib. 3. cap. 4. testatur, inter Monachos fuisse quosdam dies, quibus a vespertinis horis excubias vsque ad auroræ viciniam celebrabant. Et cap. seq. narrat de ægyptijs Monachis, quòd solebant certis temporibus etiam ante gallorum cantum consurgere, & Missa canonica celebrata, vsque ad lucem post hæc vigilias extendere. Et cap. 8. ait, singulis hebdomadibus vigilias per totam noctem fuisse in oratione consumptas, ita vt duæ ferme horæ ad reficienda somno corpora tantum relinquerentur: aitque dictas vigilias tripartitis distinctas fuisse officijs, vt labor hac diuersitate diuisus delectatione quadam defectionem corporis releuaret.

21. S. Augustinus † in serm. 2. feriæ quartæ in capite ieiunij, qui est de tempore 56. in fine, Si infirmitas (inquit) non prohibet, quotidie ieiunate, ad vigilias alacri & feruenti deuotione consurgite, propter illud quod scriptum est, De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus. Et iterum, Ad te orabo Domine mane, & exaudies uocem meam. Et iterum, Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo Domine. Ad quam rem etiam Dominus, & Saluator noster in euangelio hortatur, & admonet, dicens, Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Et in serm. 1. Dominicæ. 26. post Trinit. qui est de tempore. 251. loquens de Dominica die sic ait; Veniat ergo cuicumque possibile sit, ad vespertinam atque nocturnam celebrationem, & oret ibi in conuentu ecclesiæ pro peccatis suis Deũ. Qui vero hoc non possit, saltem in domo sua oret, & non negligat Deo soluere votum, ac reddere pensum seruitutis. Et in psal. 32. super illud, Confitemini Domino in cithara; vigiliarum mentionem faciens, Nonne (ait) id egit institutio in nomine Christi vigiliarum istarum, vt ex isto loco citharæ pellerentur? Et de peruigilio, quod Sabbatho sancto celebrabatur, ad Neophytos loquens in serm. 42. inter quinquaginta homilias, in fine, In die Sabbathi (ait) quando vigilaturi sumus in Dei misericordia, reddituri estis non orationem, sed symbolum. Et in serm. 1. feriæ secundæ Paschæ, qui est de tempore. 140. in princ. Hesterno die, id est nocte lecta est ex euangelio resurrectio Saluatoris. Et clarius in sermone ad populum, in Vigilijs Paschæ, quem refert Amalarius lib. 1. de eccles. off. cap. 16. Dicendum est, cur tanta celebritate hodierna potissimum nocte vigilias celebremus, &c.

22. De quibus vigilijs Prudẽtius † poeta præter hym. 1. totum, & 2. Cathemerinon, qui sunt ad Gallicantum, & Matutinum, id est vt modo dicimus, ad Matutinum, & Laudes, elegantissime agit in hymno. 5. eiusdem libri, ita inquiens.

No

Nos festis trahimus per pia gaudia
 Noctem concilijs, votaque prospera
 Certatim vigili congerimus prece,
 Exstructoque agimus liba sacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus,
 Quæ suffixa micant per laquearia,
 Et de languidulis fota natatibus
 Lucem perspicuo flamma iacit vitro.
Credas stelligeram desuper aream
 Ornatam geminis stare Trionibus,
 Et qua phosphoreum temo regit iugum
 Passim purpureos spargier hesperos.

23. Et venerabilis Beda † in homil. in vigilia Paschæ, super illud Matth. 28. Vespere autem Sabbathi. de eisdẽ vigilijs sic loquitur. Vigilias nobis huius sacratissimæ noctis, sicut lectione euangelica audiuimus fratres carissimi, resurrectio Domini, ac Saluatoris nostri dedicauit. Iuste enim hanc pro eius amore vigilijs celebramus & hymnis, qui pro nostro amore in ea dormire in mortem, ac de morte voluit excitari. Et infra. Quapropter necesse est fratres carissimi, vt quia noctem hanc præcipua gratia dominicæ resurrectionis illustratam cognouimus, ipsi quoque sollicite curemus, ne qua eius particula nostro in corpore tenebrescat, sed tota lucescat in diem. Et nunc videlicet nobis vigilias eius, dignæ deuotione laudis agẽtibus, & completis quoque vigilijs sobria ac pura conscientia diei Dominicæ paschalia festa exspectantibus. Idem Beda in lib. de ratione temporum, cap. 24. agens ibi, qua ratione Luna cum sit situ inferior, superior Sole aliquoties videatur, hæc verba habet. Quod hoc probabitur exemplo. Intrabis noctu in aliquam domum prægrandem, certe ecclesiã longitudine, latitudine, & altitudine præstantẽ, & innumera lucernarũ ardentium copia pro illius cuius natalis est Martyris honore repletã. &c. Ex quibus videtur colligi posse, vigilias nocturnas tẽpore ipsius Bedæ in sollẽnitatibus Martyrũ celebratas fuisse.

In conc. Matisconen. 2. cap. 1. postquam statutum fuisset, vt in diebus Dominicis vacarent omnes ab operibus seruilibus, atque in hymnis, & laudibus Dei intenti essent. in fi. hæc subiunguntur. Noctem quoque ipsam, quæ nos insperatæ saluti inaccessibili reddidit, spiritalibus exigamus excubijs, nec dormiamus in ea, quemadmodum dormitant, qui nomine tenus christiani esse noscuntur, sed oremus & vigilemus operibus sacris, vt digni habeamur in regno coheredes fieri Saluatoris.

24. In concilio item Carthaginiensi. 4. † cap. 49. quod habetur apud Gratianum dist. 91. c. clericus victum. dicitur, quod clericus, qui absque corpusculi sui inæqualitate, vigilijs deest, stipendijs priuatus excommunicetur.

25. Et in c. Eleutherius. † dist. ea. præcipitur, Clericos modis omnibus vigilijs compellendos vacare, contumaces vero debita obiurgatione compescendos.

26. Et dist. 61. c. fi. ex lib. 4. epistolarum B. Gregorij † papæ, epist. 12. siue cap. 56.

omnem

omnem vigilantiam, atque cautelam circa clericos, plebemque ecclesiæ exhibendam esse statuitur, vt in vigilijs, obsequioque ecclesiastico sedule ac deuote debeant deseruire.

27. B Bernardus † in serm. 7. super Cantica, vigiliarum meminit, ita inquiens. Doleo proinde aliquos vestrum graui in sacris vigilijs deprimi somno, nec cæli ciues reuereri, sed in præsentia Principum tamquam mortuos apparere, cum vestra ipsi alacritate permoti vestris interesse sollemnijs delectentur. Et in lib. qui inscribitur, Modus bene viuendi, ad sororem suam (si tamen B. Bernardus auctor exstitit illius libri) serm. 49. qui est de oratione. Surge (ait) in nocte ad precem, vigila, & ora, pernocta in oratione & prece, incumbe nocturnis vigilijs; ad modicum clausis oculis rursus ora.

28. Rupertus abbas † Tuitiensis lib. 2. in Exho. cap. 17. super illud cap. 12. Factum est autem in noctis medio percussit Dominus omne primogenitum. Proinde (inquit) per os Psalmistæ sancta Ecclesia dicit, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Illud enim tempus sacris vigilijs, & confessioni saluberrimæ deputatum est: vt videlicet Domino profunda nocte confitentes, commoneamus nos, quatenus illa hora, quæ præuideri non potest, non simus imparati. Ille ergo clamor, qui ortus est in Aegypto, salubriter interiori auditu fatigat nos, vt non dormiamus sicut Ægyptij, sed vigilemus, & sobrij simus. Qui enim dormiunt (inquit Apostolus) nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt.

29. S. Isidorus, † de ecclesiast. off. lib. 1. cap. 22. tractans de vigilijs, Antiqua est (inquit) vigiliarum deuotio, familiare bonum omnibus Sanctis. &c. Ibique ex multis sacræ scripturæ testimonijs, & exemplis probat, nocturnas vigilias & orationes numquam esse prætermittendas.

30. De eisdem etiam vigilijs agunt Rabanus † de instit. cleric. lib. 2. cap. 9. & concilium Aquisgranense cap. 130. eisdem omnino verbis quibus egerat. B. Isidorus. Item inter opera S. Hieronymo ascripta, Tomo 9. epist. 36. agitur de vigilijs diffusissime. De quibus etiam tractat liber qui inscribitur Vitaspatrũ, lib. 2. cap. 16. & seq. Amalarius lib. 4. de eccles. officijs, cap. 7. in princ. & cap. 9. Rupertus abbas Tuitien. præter supracitatam auctoritatem, lib. 1. de diuinis off. cap. 8. Galesinius in suo martyrologio sub die. 5. Ianuarij, annotatione 1. & alij innumerabiles rerum diuinarum ecclesiastici scriptores.

31. De oratione nocturna scribit egregie Ioannes de Turre cremata † in cõment. super Regulam S. Benedicti, tract. 65. vbi ponit decem rationes, ob quas libenter surgere quis debet ad nocturnas uigilias. Et ante ipsum Archidiaconus in c. imitare. 6. q. 1. sex caussas assignat, propter quas orandum est media nocte. Et multas etiã adducit Vmbertus in expositione super Regulã S. Augustini, cap. 37.

32. Non desunt etiam multæ sacrarum litterarum auctoritates, † præter eas, quæ in supracitatis Sanctorum Patrum testimonijs adductæ sunt, quibus ad vigilandum nocte in orationibus & exemplo inducimur, & cohortatione. In die tribulationis meæ (inquit Propheta psal. 76.) Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Anticipauerunt vigilias oculi mei. Et meditatus

ditatus ſum nocte cum corde meo, & exercitabar, & ſcopebam ſpiritum meũ. Leuit. 8. Numer. 3. & Deut. 18. præcipitur filijs Aaron, & Leuitis omnibus, vt die ac nocte maneant in tabernaculo, obſeruantes cuſtodias Domini, atque vt excubent in cuſtodia Sanctuarij, & in miniſterio altaris. Iudith. 12. habetur, quòd ſancta illa vidua petijt dum introiret, vt daretur ei copia nocte, & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. S. Paulus apoſtolus 2. Cor. 6. exhortatur, vt in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs. Et cap. 11. gloriatur, ſe tamquam miniſtrum Chriſti fuiſſe in labore & ærumna, in vigilijs multis, in fame & ſiti. Rurſus ad Coloſſ. 4. Orationi (inquit) inſtate, vigilantes in ea in gratiarum actione. Et 1. Theſſal. 5. Vos autem fratres (ait) non eſtis in tenebris, vt vos dies illa tamquam fur comprehendat. omnes enim vos filij lucis eſtis, & filij diei: non ſumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus ſicut & ceteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Prouer. 8. Beatus homo qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie. Eccleſ. 39. Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum, & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur. Iob. 8. Si diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus: ſi mundus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ. Iſaiæ. 26. Anima mea deſiderauit te in nocte: Sed & ſpiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te.

33. Siquis præterea legat res Sanctorum † geſtas, mira & innumera paſſim offendet, quæ in nocturnis precationibus vigilantes Sancti Dei viri peregerunt.

34. B. Petrus epiſcopus Alexandrinus † & martyr (vt eſt apud Bedam & Adonem Treueren. in ſuis martyrologijs, ſub die. 25. Nouembris) cum in carcere a Maximino tyranno teneretur incluſus, narrans duobus presbyteris Achillæ & Alexandro, quos ſibi in epiſcopatu ſucceſſuros eſſe præuiderat, quam ſibi ea nocte viſionem de Arrij peruerſa hæreſi, & magna in eccleſia ſciſſura oſtenderat Dominus, his propemodum verbis vſus eſſe dicitur. In hac hora denique noctis, vt uobis totum de Arrio aperiam, cum ſollemni conſuetudine Deo ſacrificium orationum conſummaſſem, ecce ſubito apparuit mihi in habitu pueri Chriſtus dominus meus. &c.

35. S. Dionyſius † Areopagita, in epiſt. 8. ad Demophilum, circa finem, viſionem narrans S. Carpi ſacerdotis, viri (vt ipſe inquit) ob eximiam animi munditiam ad Dei ſpeculationem vltra ferme omnes aptiſſimi, inter alia de eo hæc effatur. Circa vero mediam noctem, quo tempore conſueuerat ipſe ſemper apud ſe ad diuinos euigilare hymnos, expergiſcitur quidem & ſurgit. &c.

36. B. Antonius † abbas, vt de eo referunt Sozom. lib. 1. hiſt. eccleſ. cap. 13. Caſſiodorus in Tripar. lib. 1. cap. 11. & Nicephor. lib. 8. cap. 40. vigilabat sẽper fere integras noctes, & vſque dum luceſceret, precari non deſtitit.

37. Idẽ Sozom. lib. 6. cap. 29. narrat de Moſe † æthiope monacho in Scete, quòd interdũ ad ſexennium ſingulas noctes integras ad preces faciendas pedibus conſiſtendo perdurauerit, totoque illo ſpatio neque flectere genua, neque oculos ad

ſomnum

somnum capiendum occludere voluerit. De Flauiano præterea, & Diodoro Antiochenis, qui tempore Constantij Imperatoris monachicam quidem amplectentes vitam, clare autem pro apostolicis dogmatibus laborabant, habetur in Tripart.lib.5.cap. 32. & lib. 2. Theodoreti, cap.24. quòd primi psalmos alternatim canere instituentes, vigilias apud sepulcra Martyrum cum populis celebrabant. Verba Cassiodori in Tripart. ex Theodoreto, hæc sunt. Porro mirabilis illa societas, id est, Flauianus & Diodorus sacerdotali ministerio non dum potiti, populis tamen admodum placentes, noctibus ac diebus cunctos ad
38. zelum pietatis armabant. Isti namque primi † in duas partes choros psallentium diuidentes, ex successione dauidicam melodiam cantare docuerunt. Et hoc in Antiochia primitus fieri cœpit, & dispersum ad terminos totius orbis vsque peruenit. Isti diuinos amatores ad sepulcra Martyrum prouocantes vigilias celebrabant cum illis laudantes Deum.

De eodem Flauiano (postquam eius incidit mentio) illud etiam insigne fertur & memorandum, apud Niceph. lib. 9. cap. 24. quòd cum prius nonnulli quidem Patrem & Filium eodem honore celebrarent; nonnulli vero Patrem in Filio, præpositione interiecta obscurius secundas partes Filio tribuerent; alij Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto; quidam etiam, Gloria Patri & Filio in Spiritu sancto canerent: (sententiam enim quam quisque de Deo obtineret, in choro stantes ad finem psalmodiæ declarabant) primus omnium ip-
39. se, † monachorum coacta caterua clare accinuerit, Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. quod quidem vt nihil habens suspicionis in ecclesijs Dei obtinuit.
40. Et deinde B. Damasus † summus Pontifex, vt de eo legitur in lectionibus Breuiarij Romani, instituit, vt in ecclesia psalmi ab alternis canerentur, & in fine
41. cuiusque psalmi diceretur, † Gloria Patri & Filio, & Spiritui sancto. quod monitu B. Hieronymi fecisse, in tomis Conciliorũ ex eorum epistolis deprehẽditur.

DE CANTV QVI ALTERNATIM FIT in ecclesia. Cap. III.

1. *Alternatim canendi formulæ primus institutor fuisse dicitur a nonnullis B. Ignatius episcopus Antiochenus. Ab alijs Flauianus & Diodorus monachi Antiocheni. num. 2. Quæ diuersitas sic concordatur. num. 3. In vrbe Cõstantinopolitana auctor fuit B. Ioannes Chrysostomus. num. 7. In ecclesia occidentali primus fuisse dicitur a plerisque B. Ambrosius. num. 8. A plerisque vero Beatus Damasus. num. 9. Quæ diuersitas sic concordatur. num. 10. Auctor autem fuit B. Ambrosius huiusmodi cantus sub Damaso, circiter annum Domini. 383. num. 12. Sed Beatus Damasus primus huic canendi formulæ auctoritatem impartiuit, & præceptionem adhibuit. num. 13. Quòd autem psalmi alternatim canerentur ante sacrificium Missæ, Cælestinus primus instituit. num. 16.*

4. Alternatim psalmos canendi modum in vsu fuisse tempore B. Basilij apparet ex ijs, quæ ipse scribit. Contrarium videtur colligi ex Cassiano. num. 5. Quæ diuersitas sic concordatur. num. 6. B. Dionysius Areopagita non facit mētionem huiusmodi cantus. num. 24. Facit tamen eius mentionē Philo Iudæus. num. 27.

11. Psalmi vt die noctuque in ecclesijs canerentur instituit B. Damasus.

14. Auctoritatem quibus impartimur, nostra merito facimus.

15. Psalterium in septem partes distinctum iuxta numerum dierum vnius hebdomadæ B. Damasus canendum decreuit.

17. Introitus, Gradualia, Offertoria, & Communiones ex instituto Cælestini primi in Missa cantari cœperunt. Et ex institutione B. Gregorij primi. num. 18.

19. Psalmos ante sacrificium Missæ canere, longe ante Cælestinum, in principio ecclesiæ institutum fuerat.

20. Antiphona quid sit.

21. Antiphonæ psalmis impositæ quid significent.

22. Alternatim canere non erat in vsu apud Iudæos in veteri testamento. Erat tamen in vsu apud prophanos. num. 23. Et fuit semper in ecclesia cognitus huiusmodi cantus aliquo modo, & in vsu. num. 29.

25. Chorus antiquitus vnus erat in modum coronæ circa aram ante quam esset diuisus in duas partes ad alternatim canendum.

26. Chorus dictus est a chorea, vel corona.

28. Philo Iudæus in lib. de vita contemplatiua, siue supplicum virtutibus, licet putet se agere de suis Iudæis, agit tamen de primis Christianis discipulis S. Marci apud Alexandriam commorantibus, ex Iudaismo conuersis.

DE cantu autem, qui alternatim fit in ecclesijs, postquam eius incidit sermo, & multas supra de eo auctoritates adduximus, libet hic pauca disserere, vt sciamus, quisnam primum eius institutor exstiterit, cum uaria alioquin hac de re a Scriptoribus afferantur, quos tamen conciliare non erit fortasse difficile, si regionum prius, & deinde eorum etiam quæ canuntur distinctionem aliquam constituerimus.

1. Sciēdum est † itaque, quòd Socrates historiæ ecclesiasticæ scriptor, lib. 6. cap 8. hanc alterna vice canendi consuetudinem B. Ignatio acceptam refert his verbis. Iam vero dicamus, vnde consuetudo hymnorum qui in ecclesia alternis decantantur, initium cœperit. Ignatius Antiochiæ, quæ est in Syria tertius a Petro Apostolo episcopus, qui cum Apostolis ipsis multum versatus est, visionem vidit Angelorum, sanctam Trinitatem hymnis alterna vice decantatis collaudantium: & formam canendi in ea visione expressam ecclesiæ Antiochenæ tradidit. Vnde illa traditio in omnibus ecclesijs recepta est. Idem etiam habet Cassiod. in Tripart. lib. 10. cap. 9. & Nicephorus lib. 13. cap. 8.

2. Porro Theodoretus † lib. 2. hist. eccles. cap. 24. quem refert etiam Cassiodorus in Tripar. lib. 5. cap. 32. vt paulo ante vidimus cap. præced. num. 38. hanc eamdem consuetudinem ad Flauianum, & Diodorum monachos Antiochenos refert,

fert, qui tempore Constantij Imperatoris floruerunt. Ita enim inquit. Isti duo admirabiles viri Flauianus & Diodorus, quamquam sacerdotij administrationem non dum sunt consecuti, sed annumerati laicis, tamen noctu, & interdiu ad pietatis studium omnes sedulo excitarunt. Hi primi psallentium choro in duas partes diuiso hymnos Dauidicos alternis canendos tradiderunt. Quæ res primum incœpta Antiochiæ vbique peruasit, & ad vltimas orbis terræ oras peruagata est.

3. Verum pro concordia † supradictorum dicendum est, quòd B. Ignatius primus quidem ecclesiæ tradidit simpliciter modum canendi alternatim, sed Flauianus & Diodorus primi in specie psalmis Dauidicis hunc alternandi morem accommodauerunt. Quos deinde plurimæ in Oriente ecclesiæ secutæ sunt.

4. Cuius rei † testimonium afferunt quæ scribit B. Basilius in epist. 63. ad Clericos Neocæsareen. Ibi enim, vt supra citauimus cap. præced. num. 5. & 6. dicitur, quòd ritus iam in omnibus ecclesijs huiusmodi obtinuerat, quòd populi de nocte cõsurgentes & in sacris ædibus conuenientes post factam orationem ad psalmodiam instituerentur: & nunc quidem in duas partes diuisi alternis succinentes psallerent, nunc vero vni ex ipsis hoc muneris dato, vt quod canendũ esset prior ordiretur, reliqui succinerẽt: atque ita psalmodiæ varietate, precibusque subinde intersertis noctem superarent. Aitque hoc psallendi more vsos tunc fuisse Ægyptios, vtramque Libyam, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnicas, Syros, & qui ad Euphratem habitant, & omnes denique apud quos vigiliæ ac preces, communesque psalmodiæ in pretio erant.

5. His tamen † quæ a B. Basilio narrantur obuiare videtur Ioan. Cassianus, qui in lib. 2. de instit. cænob. cap. 5. 8. 10. & seqq. refert, in Ægypto, & in omni Oriente hunc psalmorum canendorum morem viguisse, vt vnus in medium cantaturus procederet, ceteri vero cuncti sedilibus humillimis insidentes ad uocem psallentis omni cordis intentione dependerent.

6. Nisi forte † dicamus, quòd Cassianus loquitur de solo ritu Monachorum, Beatus autem Basilius de populorum, & clericorum sæcularium more: Quæ solutio vera mihi apparet, & ex ipsorum verbis colligitur.

Atque hæc quidem dicta sufficiant quantum ad ecclesiam orientalẽ, si tamen il-
7. lud etiam vnũ addiderimus, quòd in vrbe Constantinopolitana † in specie primus hanc alternis canendi hymnos consuetudinem inter catholicos introduxisse dicitur B. Ioan. Chrysost. illius vrbis episcopus: nam cum Arriani noctu cõgregati, & in cœtus distributi alternatim hymnos & carmina in sectæ suæ gratiã composita publice modularentur, B. Chrysostomus veritus, ne aliquis ex catholicis simplicioribus eiusmodi cantibus ab ecclesia abduceretur, populum suũ ad consimilẽ canendi modum exsuscitauit. vt habetur apud Socratem lib. 6. apud Cassiodorum in Tripart. lib. 10. apud Niceph. lib. 13. vbique cap. 8. quos supra iterum citaui cap. præced. num. 18. & apud Sozom. libr. & cap. similiter 8. vbi subiungit, quòd abrogatis deinde ab Imperatore Arrianorum conuentibus catholici ex illiusmodi caussa ad prædictum modum canere exorsi se-

quentibus etiam temporibus perpetuo ita perſeuerarunt.

8. Quantum vero ad eccleſiam † occidentalem pertinet, ſciendũ eſt, quòd B. Ambroſius epiſcopus Mediolanenſis, primus tradidiſſe dicitur eccleſiæ latinæ hunc canendi modum per antiphonas, id eſt per alternas vices, Græcorum exemplum imitatus. Ita enim de eo ſcribit B. Iſidorus lib. 1. de eccl. off. cap. 7. & ipſum poſtea ſecutus Rabanus Maurus lib. 2. de inſtit. clericorum, cap. 50. & Smaragdus abbas in Regulam S. Benedicti, cap. 9. & Radulphus Tungren. de canonum obſeruantia, propoſit. 12. Antiphonas (inquiunt B. Iſidorus, & Rabanus) Græci primum compoſuerunt duobus choris alternatim concinentibus, quaſi duo Seraphim, duo quoque teſtamenta inuicem ſibi cõclamantia. Apud Latinos autem primus idem beatiſſimus Ambroſius antiphonas cõſtituit, Græcorum exẽplum imitatus. Ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum vſus increbuit. Sanctus Paulinus etiam Nolanus epiſcopus idem ſcribit in vita B. Ambroſij his verbis. Hoc in tempore primum antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in eccleſia Mediolanenſi celebrari cœperunt: cuius celebritatis deuotio vſque in hodiernum diem, non ſolum in eadem eccleſia, verum per omnes pæne Occidentis prouincias manet.

Et poſtremo S. Auguſtinus huius inſtituti meminit lib. 9. Confeſſ. ad Deum loquens his verbis, cap. 6. Quantum fleui in hymnis, & canticis tuis ſuaue ſonantis eccleſiæ tuæ vocibus cõmotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æſtuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis. Et ſubiungit ſtatim cap. 7. Non longe cœperat Mediolanenſis eccleſia genus hoc conſolationis & exhortationis celebrare magno ſtudio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirũ annus erat, aut non multo amplius, cum Iuſtina Valentiniani regis pueri mater hominem tuum Ambroſium perſequeretur hæreſis ſuæ cauſſa, qua fuerat ſeducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in eccleſia mori parata cum epiſcopo ſuo ſeruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua ſollicitudinis, & vigiliarum primas partes tenens orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi a calore ſpiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atque turbata. Tunc hymni & pſalmi vt canerentur ſecundum morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabeſceret, inſtitutum eſt: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pæne omnibus gregibus tuis & per cetera orbis imitantibus. Hæc B. Auguſtinus. qui alibi etiam alternationis huius mentionem faciens, indicat iam tum in eccleſia fuiſſe in vſu. Dicit enim in ſerm. 2. de Annunciat. dominica, qui eſt. 18. de Sanctis. Plaudat nunc organis Maria, & inter veloces articulos tympana puerperæ concrepent. Concinant lætantes chori, & alternantibus modulis dulciſona carmina miſceantur.

9. Quod igitur † a pleriſque aſſeritur, B. Damaſum inſtituiſſe, vt in eccleſia pſalmi die, noctuque alternatim canerentur, vt habetur apud Martinum Polonum, Supplementum chronicorum, Platinam, Onuphrium in vita ipſius, apud Guill. Durant. in Ration. lib. 5. cap. 2. num. 35. & 36. & in lectionibus Breuiarij Romani,

10. mani, id intelligendum † est, non quòd primus ipse B. Damasus modum canendi psalmos alternatim introduxerit; (alioquin quo modo vera essent, quæ S. Augustinus, S. Paulinus, & S. Isidorus de B. Ambrosio narrant?) sed quòd cum esset summus Pontifex præcepit omnibus ecclesijs, vt die, noctuque psalmos canerent, & vt illo modo a S. Ambrosio primum in Occidente adinuento, in psalmis canendis vterentur.

11. Et re vera † ad B. Damasum magis hoc factum, quòd scilicet die noctuque psalmi in ecclesijs canerentur, quàm modus & qualitas huius facti, quòd scilicet alternatim canerentur, tamquam ad primum auctorem referri debet. Cuius rei testimonium afferunt Beda in Martyrologio sub die. 11. Decemb. & Vualafridus Strab. in lib. de rebus eccles. cap. 25. & liber Pontificalis in vita ipsius B. Damasi. qui simpliciter nulla facta alternationis mentione, de eo hæc referunt. Hic constituit, vt psalmi die noctuque canerentur per omnes ecclesias, & hoc præcepit presbyteris, episcopis, ac monasterijs.

Sigebertus etiam Gemblacensis idem videtur innuere, dum in suo chronico de B. Damaso loquens sub anno Domini. 382. ita ait. Instituit etiam in ecclesia psalmos nocte dieque cantari. Vt autem chori in duas partes diuisi ipsos psalmos alternatim cantarent iam tempore Constantij Imperatoris in ecclesia Antiochena instituerant primi Flauianus & Diodorus viri probatæ uitæ, & doctrinæ: quod inde ad terminos totius orbis vsque peruenit. Et de B. Ambrosio idē Sigebertus sub anno Domini. 387. hæc refert. Ambrosius episcopus ritū canēdi antiphonas in ecclesia primus apud Latinos transtulit a Græcis apud quos hic ritus iā inoleuerat ex instituto Ignatij Antiocheni episcopi, & Apostolorum discipuli, qui per visionem in cælum raptus vidit & audiuit, quo modo Angeli per antiphonarum reciprocationē hymnos S. Trinitati canebāt. Hæc Sigebertus. qui tamen in vno (vt mihi videtur) non bene sentit: in calculo scilicet annorum: nam cum
12. hanc antiphonarum per B. Ambrosium † institutionem debuisset ponere superius sub Damaso circiter annum Domini. 383. ponit eam sub Siricio papa, anno 387. Id autem facta annorum supputatione sic videor mihi posse ostendere.

S. Augustinus erat annorum. 30. cum baptizatus est Mediolani, vt refert Possid. in eius vita, cap. 2. & habemus in Breuiario Romano in lectionibus festi ipsius: Cum autem dicit, se fuisse acriter commotum vocibus & cantibus Mediolanensis ecclesiæ, catechumenus erat, & de proximo baptizandus, vt ex verbis ipsius supra relatis apparet. Insuper ex eodem B. Augustino colligimus, quòd modus ille canendi institutus fuerat a B. Ambrosio in ecclesia Mediolanensi per annum antea, nimirum in persecutione, quæ per Iustinam Imperatricem illi, & catholicis omnibus mouebatur. Cui consonat etiam B. Paulinus in uita B. Ambrosij, ubi ait, quòd tunc temporis antiphonæ & vigiliæ in ea ecclesia institutæ sunt. Igitur concludere possumus, quòd quando cœpta est illa canendi forma Mediolani, B. Augustinus annorum erat non plurium quàm. 29. Habemus autem ex eodem Possidio in dicta vita, cap. vltimo. quòd Sanctus Augustinus vixit annos. 76. Et defunctus est anno Domini. 430. Si Ioanni Trittenhem.

abbati credimus in lib. de Scriptoribus ecclesiast. vbi etiam refert Marianum Scotum in hanc sententiam. Modo si ex annis. 430. subduxerimus annos. 47. quibus superuixit S. Augustinus post annum 29. suæ ætatis, reperiemus in anno. 383. post Christum natum, institutum fuisse Mediolani modum canendi antiphonas & psalmos secundum morem orientalium partium. Quo tempore præsidebat Romæ in cathedra B. Petri non Siricius, sed Damasus, qui peruenit vsque ad annum Domini. 387. secundum ipsum Sigebertum in dicto chronico, & secundum Prosperum in additionibus ad chronicon Eusebij, & secundum multos alios Chronographos. Et confirmatur hæc sententia præsertim ex eo, quòd idem Sigebertus ponit sub Damaso, anno. 385. Iustinam matrem Valentiniani Arrianam in Ambrosium, & in omnem sanctam ecclesiam catholicam execrabili odio desæuisse: quo tempore institutum fuisse cantum antiphonatum a B. Ambrosio patet expresse per B. Augustinum, & B. Paulinum supra relatos. Quare multo melius sensisse hac in re dicendi sunt Martinus Polonus, & Pontacus in chronographia, qui sub Damaso, & non sub Siricio ponunt, S. Ambrosium ritum canendi antiphonas in ecclesia instituisse. Idque omnino necessarium est asserere (quidquid sit de annorum Domini supputatione, in qua certe mirũ in modũ variant scriptores) nam si alioquin post S. Damasum B. Ambrosius antiphonas instituisset, quo modo verum esset, quod de eo referunt S. Augustinus, S. Paulinus, & S. Isidorus? quòd scilicet primus B. Ambrosius in Occidente eiusmodi canendi formulæ auctor fuerit? Neque enim hic possumus distinguere, quemadmodum supra fecimus de institutione, quæ facta est in ecclesia orientali, quòd scilicet B. Damasus specifice in psalmodia alternationem instituerit, & deinde S. Ambrosius generaliter cantum antiphonatum seu alternatũ adinuenerit, Tum quia posita specie continuo ponitur genus, vnde si prior B. Damasus alternationem in psalmis instituerat, nullo modo B. Ambrosius dici poterat primus auctor alternationis in ecclesia latina. Tum etiam quia expresse S. Augustinus refert, vt supra vidimus, quòd tũc Mediolani a B. Ambrosio institutũ est, quòd hymni & psalmi secundũ morem orientalium partiũ canerentur. Concludendum est itaque, vt omnia sibi inuicem optime consonent, quòd B. Ambrosius primus simpliciter in ecclesia occidentali modum cantandi alternatim Græcos imitatus adinuenit: quem modum postea approbans B. Damasus præcepit omnibus presbyteris, episcopis, & monasterijs, vt die, noctuque psal-
13. mos in ecclesijs ita canerent. Et hoc modo recte etiã ipse B. Damasus † dici potest primus instituisse, vt psalmi alternatim canerentur, quia scilicet primus huic canendi formulæ auctoritatem impartiuit, immo & præceptionem adhibuit per totum orbem, cum extra Mediolanensem ecclesiam S. Ambrosius nullam
14. haberet iurisdictionem. Omnia autem † merito nostra facimus, quibus ex nobis omnis eis impartitur auctoritas, inquit Iustinianus imperator in l. 1. col. 3. C. de vet. iu. enucl. Et hunc dicendi modum pro supradictorum concordia sequi videtur Polydorus Virgil. lib. 6. de Inuentoribus rerum, cap. 2. vbi de hac prima alternatim canendi institutione loquitur.

15. Quòd

15. Quòd autem B. Damasus † in epistola, quam scribit ad S. Hieronymum, in 1.Tom.Concil.petit,Grecorum psallentiam ad se dirigi; intelligendum est non de cantu qui alternatim fit, sed de psalterio, quod sibi postea a B. Hieronymo transmissum fuit in septem partes distinctum iuxta numerũ dierum vnius hebdomadæ, vt quilibet dies certum psalmorum numerum haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nunc ex ipsius B. Damasi decreto in omnibus templis canitur, cum prius in ecclesia Romana nihil fere ex psalmis in templis legeretur, vt ipsemet B. Damasus in eadem epistola fatetur. Et ita videtur intelligere Ioan. Beleth. in Ration. cap. 19. Radulphus Tungren. in lib. de cano. obser. propos. 8. Polyd. Virgil. in d. lib. 6. cap. 2. de Inuentor. rerum, & Thesaurus sacerdotalis in tertia par. tit. de officijs diuinis, cap. 5.

16. Post B. Damasum, & B. Ambrosium Cælestinus Papa † primus, qui vixit post annum Domini 420. constituit specialiter, vt psalmi Dauid. 150. cantarentur ante sacrificium antiphonatim ex omnibus; quod antea non fiebat, sed tantum
17. epistolæ B. Pauli recitabantur, & sanctum euangelium. Et ex hoc instituto † excerpti de psalmis Introitus, Gradualia, Offertoria, & Communiones cum modulatione ad Missam in ecclesia Romana cantari cœperunt. vt referunt liber Pontificalis, Martinus Polonus, Supplementum chronicorum, Platina, & Onuphrius in vita ipsius Cælestini, Sigebertus in chronico sub anno Domini. 426. Amalarius lib. 3. de eccles. offic. cap. 5. Alcuinus in lib. de diuinis off. cap. quid significent vestimenta. Rupertus abbas, de eisdem diuinis off. lib. 2. cap. 21. Innocentius III. lib. 2. Mysteriorum Missæ. cap. 18. Radulphus de Riuo in lib. de cano. obser. propos. 12. in princ. Galesinius in Martyrologio die 6. Aprilis, & non nulli alij quos citat Iacobus Pamelius in 1. Tom. Liturgicon Latinorum, pag. 554. vbi de eodem S. Cælestino agit.

Quamuis reuera ad S. Cælestinum hoc tantum referri debeat, quòd psalmi in
18. Missæ officio antiphonatim canerentur. Quòd vero dicti psalmi † in Introitũ sint mutati, ex institutione B. Gregorij factum tradit Clicthoueus in Propugnaculo ecclesiæ lib. 1. cap. 5. num. 6. Qui attendens (vt ait) psalmorum prolixitatem interdum ingerere fastidium fideli populo, & totum Missæ officium in tædiosam protendere temporis moram, vt huiusmodi occurreret incõmodo, constituit loco integri psalmi, desumendum esse versum vnum officio Missæ celebrandæ accommodũ, quem nunc Introitum vocamus: Et ipsius psalmi principium pro versu accipiendũ, post quem repetatur Introitus. Qui mos in ecclesia sancta deinceps obseruatus, in hunc vsq; diẽ impermutatus perseuerat. Hęc Clicthoueus. Et idẽ asserit etiã Cõradus Brunus lib. 2. de Cærimon. cap. 1. in princ.

19. At in ecclesia † longe antea si nõ antiphonatim, saltem simpliciter solitos fuisse decantari psalmos in principio sacrificij Missæ testatur euidẽtissime S. Dionys. Areop. in lib. de eccles. hierar. cap. 3. par. 3. ibi enim ita ait. Porro psalmorũ sancta modulatio, quæ omnibus ferme sacerdotalibus mysterijs iungitur, & substantiæ ratione cohæret, summo omnium, principalique mysterio deesse non debuit. Et pluribus deinde subiungit rationes quasdam, ob quas factum est, vt

psalmi

psalmi sancto sacrificio præmitterentur. Quod ipsum etiam probatur ex Cassiano lib. 3. de institut. cœnob. cap. 11. citato a Pamelio in loco proxime adducto. Huncque psalmos in Missæ officio decantandi morem ex apostolica institutione in ipso ecclesiæ principio ordinatum, & ex Iudæorum ritu deductum probat Clicthoueus in dicto Propugnaculo Ecclesiæ lib. 1. cap. 4. num. 1. & 2. & ante ipsum Thomas Vualden. Tom. 3. de Sacramentalibus. cap. 31. vbi in hoc citat auctoritatem S. Hieronymi, S. Augustini, & aliorum.

20. Ne quis autẽ † dubitet, dũ supra diximus, B. Ignatiũ, aut B. Ambrosiũ antiphonas instituisse, per antiphonas intelligi cantũ, qui alternatim fit a duobus choris; sciat S. Isidorum lib. 6. Etymol. cap. 19. id expresse asserere his verbis. Antiphona ex græco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine cõmutato, siue de vno ad vnũ: quod genus psallendi Græci inuenisse traduntur. Et idem etiam notant Rabanus, de instit. cleric. lib. 1. cap. 33. Alcuinus de diuinis offic. cap. de celebratione Missæ, & eius significatione. Amalarius lib. 4. de eccl. off. cap. 7. Smaragdus abbas in Regulam S. Benedicti. cap. 9. Innocẽtius III. lib. 2. Myster. Missæ, cap. 18. in fi. Guill. Durant. lib. 5. Ration. cap. 2. num. 26. & seqq. & Radulphus Tungren. de cano. obser. propos. 12. Vnde an-
21. tiphonæ † quæ in officio diuino psalmis imponũtur, id significare mihi videntur, quòd ad ipsarũ antiphonarũ symphoniã psalmi qui sequũtur cãtari debeãt alternatim per duos choros, vt ait Amalarius, & Guill. Durãt. locis supra citatis.

22. Quòd autem † quidam, inter quos est Polyd. Virgil. lib. 6. de Inuent. rerum, cap. 2. existimant, hunc canendi morem per antiphonas, ex veteri testamẽto originem habuisse, cũ ibi legamus, Dauid quandoque constituisse septẽ choros canentium Domino, & Esdram duos magnos choros instituisse, vt patet. 2. Reg. 6. & Nehem. 12. mihi id non probatur. Tum quia hebræorũ mos est non alternatim, sed confuse simul omnes canere, vt inquit Nauarr. in Manuali de oratione, cap. 12. num. 34. Tum quia ex pluralitate chororum nõ concluditur necessario alternatio cantus; nam possunt esse plures chori, qui simul omnes canant in diuersis partibus ita vt vnus cum alio nihil cõmunicet, quemadmodum fit in longa processione; atque ita factũ videtur in reductione arcæ per Dauid, & in Dedicatione templi per Esdram. Vel possunt constitui plures chori in eadẽ parte, qui sibi inuicem succedant in cantu, ita vt perfecte finita psalmodia & cantu vnius chori alter chorus psallere, & cantare incipiat. Quare non concludit hoc esse, quod ab hoc contingit abesse. l. neque natales. C. de probat. Potius videretur mihi colligi posse alternatio hæc cantus in veteri testamento, si alicubi colligi valeat, Isaiæ cap. 6. vbi dicitur, quòd duo Seraphim clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus; Dominus Deus exercituum; Plena est omnis terra gloria eius. Quod non multum dissimile est ab ea visione, quam vidit B. Ignatius episcopus Antiochenus, vt supra retulimus. Idque innuere videtur B. Isidorus, dum dicit, antiphonas Græcos primum composuisse, duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Seraphim. &c. Et hoc asserit etiam Conradus Brunus lib. 5. de Cærimonijs. cap. 2.

Scio

23. Scio hanc cantus † alternationem antiquitus fuisse in vsu apud prophanos, vt patet apud Virgilium Ecloga 3.

Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Verum nos de prima huius cantus origine quærimus, quæ in ecclesia secuta est, non de prophanorum vsibus disputamus.

24. Sunt nõ nulli, † quorũ vnus est Nauarrus in Enchir. de oratio. cap. 10. num. 27. qui putant, B. Dionysium Areopag. in lib. de eccles. hierar. cap. 3. par. 3. videri innuere hunc canendi morem ad alterutrũ, quasi vna concordi, & consona sacrarum rerũ chorea. Verum si recte inspiciantur verba B. Dionysij, vel nihil faciunt ad propositum, vel potius contrarium indicant. Ibi enim dictio, ad alterutrum, non refertur ad cantũ, sed ad consensionem & concordiam. Ait namque B. Dionysius, quòd psalmorum modulatio, quæ sacrificio Missæ præmittitur, animales habitus nostros congrua dispositione præparat ad ea quæ paulo post sunt celebranda mysteria; & diuinorum illorum carminum concentu atque consensu instituit quasi vna concordi, & consona sacrarum rerum chorea vnicam illam ad diuina, & ad semetipsos, atque ad alterutrum consensionem, & concordiam. id est producit & generat quodam modo caritatem quæ est ad Deum, ad se, & ad proximos. In quibus verbis, dum dicit, quasi vna concordi, & consona sacrarum rerũ chorea, tangit modum canẽdi antiquum, qui fiebat per vnum dumta-
25. xat † chorum stantem circum aram in modum coronæ aut choreæ, ante quam esset diuisus in duas partes ad alternatim canendum. Quod colligitur ex S. Isidoro lib. 6. Etymol. cap. 19. & lib. 1. de diui. off. cap. 3. ex Rabano lib. 1. de instit. cleric. cap. 33. ex Amalario lib. 3. de eccles. off. cap. 3. & ex Guill. Durant. in Ration. lib. 1. cap. 1. num. 18. vbi ita habet. Sane chorus clericorum est consensio
26. cantantium, vel multitudo in sacris collecta. Dictus est autem chorus † a chorea, vel corona. Olim enim in modum coronæ circum aras stabant; & ita psalmos concorditer concinebant: Sed Flauianus & Diodorus alternatim psallere constituerunt edocti ab Ignatio qui super hoc fuit diuinitus edoctus. Duo ergo chori psallentium designant Angelos, & Spiritus iustorum, &c. Et præterea suadetur, B. Dionysium non loqui de cantu, qui alternatim fit, ex eo, quòd vt supra annotauimus, Cælestinus Papa instituisse dicitur primus, vt psalmi ante sanctum sacrificium antiphonatim, id est alternatim canerentur. Licet posset ad hoc responderi, quòd Cælestinus primum in ecclesia latina psalmorum cantum antiphonatum ante sacrificium instituerit, non in ecclesia græca, in qua longe ante ipsum huiusmodi mos inoleuerit.

Quamuis autem B. Dionysius nullam faciat alternationis in cantu mentio-
27. nem, reperitur tamen Philo iudæus † manifeste eam innuere in lib. de vita contempl. siue supplicum virtutibus, vbi licet de suis Iudæis se scribere existi-
28. met, vere tamen agit de primis illis christianis discipulis † B. Marci euangelistæ, qui ex Iudaismo conuersi apud Alexandriam monasticam vitam exercebant. vt interpretatur Eusebius Cæsareen. lib. 2. histor. eccles. cap. 16. &

B. Hiero-

B.Hieronym.in Catalogo de viris illuſtribus, cap. 18.& 21 & in epiſt. 22. ad Euſtochium, de cuſtodia virginitatis, in fi. Et S. Epiphanius in lib. aduerſus hæreſes, hæreſi. 29. contra Nazoræos. & alij antiqui Patres, quos citamus infra, cap. 33. num. 4. & quos citat Lipomanus lib. 2. de vitis Sanctorum, pag. 77. vbi dictũ Philonis librum ponit. In eo igitur libro, circa finem, ad propoſitum noſtrum hæc habentur. Tum exſurgens vnus hymnum canit in Dei laudem, vel recens a ſe factum, vel pridem ab aliquo priſcorum vatum, qui carmina & cantica permulta ipſis reliquerunt trimetri generis: proſodias item, & hymnos varios; qui ad libamina, ad aram, in ſtationibus quoque, & choris concinũtur, diuerſis quæ in choro fiunt conuerſionum vicibus eleganter commenſurati. Poſt illum alij quoque ſigillatim canunt, ordinem ſuum ac decorum optime ſeruantes, ceteris interim magna cum quiete attendentibus, præterquam vbi ad extremas certas hymni partes accinenda ſunt quæ vocant Ephymnia. Tunc enim omnes ſimul viri & mulieres pariter exclamant. Et paulo infra. Peracta cena ſubdunt vigilias, in quibus pernoctare ſolent, & cantare hoc modo. Confertim ſurgunt omnes ex vtraque parte conuiuium quoddam celebraturi, & primum fiunt chori duo, virorum vnus, alter mulierum. In utroque ſuus eligitur dux, ac præſultor, qui ſimul & perſonæ dignitate, & arte muſicæ antecellit. Deinde hymnos canunt in Deum metris & modulationibus multis compoſitos, nunc iunctis vocibus reſonantes vna, nunc ſibi inuicem congrue reſpondentes. Vel ut alia habet tranſlatio. nunc ore vno, nunc alternis. Et infra quibuſdam intermiſſis. Poſtea quam ita duo chori diuiſim ſuum tale agitauere conuiuium, diuini amoris ſtudio vt mero æſtuantes vnicum ex ambobus chorum efficiunt ad æmulationem illius, qui olim ſecus mare rubrum factus eſt ob patratum illic miraculum; quando Dei opere conſpecto, & beneficio accepto, quod ſermonem, cogitationem, ſpemque omnem vinceret, permoti ſimul viri ac feminæ, numineque afflati, & in unum collecti chorum pro gratiarum actione hymnos ſeruatori Deo concinebant; Moyſe quidem propheta inter viros, Maria vero prophetide inter mulieres chori præſidem agente. Illius itaque chori ſimulacrum refert hic Cultorum & Cultricum chorus, in quo editis, redditiſque viciſſim vocibus & cantibus ſonus virorum grauior, & acutior mulierum contemperati ſuauem efficiunt, ac uere muſicam ſymphoniam. Pulcherrimæ ibi ſententiæ, venuſtiſſimæ dictiones, & perſonæ chori honeſtiſſimæ. Horum porro omnium vnicus eſt finis, pius Dei cultus. Eo igitur tam honeſto temulentiæ genere ad diluculum vſque inebriati, non capite grauati, non oculis ſomno conniuentibus, ſed magis etiam quàm in conuiuij acceſſu experrecti illi, vultuque & toto corpore recti, ad auroram ſtantes ſimul atque orientem Solem conſpexerint, extenſis in cælum manibus felicem ſibi diem precantur, lucemque veritatis, & viſum mentis perſpicacem. Finitis precationibus redeunt in ſua ſinguli domicilia, quæ ſemneia dicuntur, ad parandam, atque excolendam gnauiter, vt ſolent, philoſophiam. Hæc Philo.

29. Dicendũ autẽ † videtur, ſemper apud chriſtianos ab initio naſcẽtis eccleſiæ ali-

quo pa-

quo pacto cognitum, & in vsu fuisse cantum alternatum, sed iccirco dici B. Ignatium, Flauianum, & Diodorum, siue alios instituisse alternationem in cantu, quia continuationem in ea canendi formula primi instituerũt in ecclesijs; nam cum prius partes tantum quædam modicæ alicuius hymni alternatim canerentur, ipsi continuatam alternationem ad totos hymnos, vel ad totam psalmodiam ecclesiasticam primitus accommodauerunt.

Verum dimisso iam cantu qui alternatim fit, ad exempla sanctorum Patrum, quibus nocturnas precationes probabamus, redeundum est.

DE VIGILIIS NOCTVRNIS. Cap. IV.

1. *Accemeti monachi non dormientes.*
2. *Vigilias nocturnas execrabatur Vigilantius hæreticus a S. Hieronymo redargutus. Item fortasse Marcion hæreticus a S. Epiphanio reprehensus. num. 3. Item qui vocantur Nyctages, seu Nyctazontes hæretici, id est Somniculosi, vel Lethargici, a S. Isidoro notati. num. 4. Item Vuitcleffistæ hæretici a Thoma Vualdense confutati. num. 5.*

INter exempla sanctorum patrum, quæ de nocturnis precationibus referuntur, illud non esse arbitror prætermittẽdum: fuisse antiquitus quoddam monacho-
1. rum genus, qui Accemeti, id est † non dormientes vocabantur; quorum tantum erat studium & zelus in hymnis Deo canendis, vt neque in nocte umquam intermitterent precandi & psallendi perpetuitatem. Horum quidem primus institutor fuisse dicitur Alexander abbas, qui (vt habetur apud Metaphrastem in vita S. Marcelli archimandritæ monasterij Accemetorum, sub die. 29. Decembris) cum prius Byzantij exerceretur in templo magni martyris Menæ, postea in ipso quoque ostio Ponti venerandum statuit monasterium, in quo nouam quidem, sed longe omnium pulcherrimam legem imposuit, vt hymnorum ad Deum nunquam interrumperetur perpetuitas; sed per vices mutatis ministris hæc numquam silens & numquam conquiescens tribueretur Deo glorificatio. Post hunc Alexandrum successit abbas Ioannes, de quo ibidem Metaphrastes inter alia, hæc narrat. Post aliquod autem tempus a Philotheo persuasus Ioannes recedit quidem ab hoc loco, venit autem ad quemdam locum ex æquo liberum a turba ciuium, & a difficultate solitudinis. Locus vero est Bythinorum quidem regionis, situs est autem in faucibus maris, cui ex aduerso situm cernitur quod vocatur Sosthenium. Hoc siue propterea quòd sit remotum a strepitu, siue propter aliquid aliud, tunc quidem nominabatur Irenæum; cum Ioannes autem rem ipsam nomen loco dedisset, propter perpetua quæ ad Deum fiunt cantica in hodiernum vsque diem nominatur monasterium Accemetorum hoc est non dormientium. Nam cum eamdem formam, quam Alexander, imitatus

tus esset Ioannes, eorum qui per vices canebant, nullo somno interruptam faciebat glorificationem. Postremo de S. Marcello abbate, qui Ioanni successit, narrat ibidem Metaphrastes, quòd ipse ecclesiam, & monasterium amplificauit, non solum ædificijs, sed etiam numero & multitudine maxima monachorum. Et subiungit. Porro autem cum etiam credidisset, salem diuinum esse factum eum, qui ei parebat gregem, eos mittebat, vt alios quoque diuino sale implerent & voluptate. Et quo modo ex magna Eden quattuor dicunt manare fluuios, ita etiam ex Marcelli tabernaculo cœpit per vniuersum fere orbem terræ profundi purum, & iucundissimum, & salutare fluentum: illa (inquam) accuratissima vitæ, quæ ab eo agebatur imitatio. Præterea autem supernarum potestatum ministerij, quod nullo somno interrumpitur zelus, cum hinc cœpisset initium, venit ad primam, & vrbium reginam: deinde ad alia quoque loca transijt imitatio. Et siue quis templa exstruebat, aut monasteria, siue aliquid aliud sacrum faciebat, a Marcello etiam accipiebat curatores & duces. Sic monasteriorum & templorum quæ erant vbique, per suos discipulos communis exstructor fuit, & communis curator. Persuasum enim habebant qui hæc ab illo quęrebant, non solum se fore illius doctrinæ participes, sed etiam quamdam gratiā & sanctificationem ab illo etiam ad eos esse venturam. Et ibidem in fi. de prædicto S. Marcello dicitur, quòd in tota vita totam quidem noctem, diei vero plurimum dabat canticis & precibus, & alijs Dei ministerijs.

Idem Metaphrastes in vita S. Ioannis Calybitæ, sub die 15. Ianuarij, de eisdem Acœmetis meminit, ita inquiens. Abbas quidam e superioribus partibus ex venerabili eorum monasterio, qui vocantur Acœmeti, eo quòd numquam cubare soliti sunt, cum votum fecisset, vt Hierosolymam proficisceretur, venit in eam domum, in qua Ioannes docebatur. &c.

Eorumdem etiam meminit Nicephorus, qui lib. 15. hist. eccles. cap. 23. sic ait. Idem Gennadius (episcopus Constantinopolitanus tempore Leonis primi Imperatoris) nullum sacerdotem consecrauit, qui non prius psalterium sedulo in ore habuisset. In episcopatu huius Studius quidam vir præclarus Roma Constantinopolim peruenit; & D. Præcursori templum erexit, in quod monachos ex domicilio eorum, qui Acœmeti hoc est insomnes dicuntur, induxit. Horum domicilium Marcellus diuinissimus construxerat, in quo perpetuis carminibus numquam non hymni Deo canerentur, sodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus diuisa. In ea mandra Ioannes quoque Calybetes monachum egit. Quòd si velim omnia prosequi, quæ de nocturnis precationibus historiæ produnt, infinita prope essent, quæ dicerentur, & dies citius me deficiet, quàm finem dicendi vllum facere possim. Quo circa fidelibus viris, quibus hæc scribimus, poterunt videri satis (ne longiores simus) quæ citatæ iam sunt auctoritates & exempla; nam infidelibus & hæreticis quænam auctoritas, aut ratio, aut exemplum sufficiens erit? Olim B. Hieronymus in epist. 53. ad Riparium, redar-
2. guit Vigilantium † hæreticum, qui has vigilias execrabatur; ibique, & in sequenti tractatu, qui incipit, Multa in orbe monstra. contra ipsum inuehitur,

& sancto

& sancto zelo exardescit, eumque dicit appellandum potius Dormitantium,
3. quàm Vigilantium. Et fortasse multo ante ipsum Vigilantium Marcion † hæreticus eiusdem fuit temeritatis, ut vigilias omnes nocturnas auferre de medio niteretur: Nam vt est apud B. Epiphan. lib. 1. aduersus hæreses, hær. 42. inter alia loca euangelij, quæ Marcion ad suam dementiam deprauauerat, vt apparet ibi in scholio 35. pro secunda aut tertia vigilia, quæ in Lucæ euangelio cap. 12. leguntur, apposuerat ipse vespertinam vigiliam. Contra quem B. Epiphanius ibidem, confutatione 35. sic loquitur. Redarguitur bestialis ille diuinos sermones stolide ad suam opinionem inuertisse: Non enim diurnæ fiunt vigiliæ, sed nocturnæ, a vespera ad tertiam vigiliam progressum intentionis habentes, & non a matutino in vesperam; velut hic malitiose commentus esse deprehenditur.

Sanctus deinde Isidorus, Rabanus, & concilium Aquisgranense locis supra in 2. cap. citatis, num. 29. & 30. & rursus idem S. Isidorus lib. Etymol. 8. cap. 5. reprehendunt hoc genus hæreticorum, quos inquiunt græco sermone non qui-
4. dem Acœmetos, hoc est insomnes, sed e contrario Nyctages † aut Nyctazontes, hoc est somniculosos, vel vt alij dicunt Lethargicos vocari. De quibus loquitur tex. in c. quidam autem. 24. q. 3. Nyctages (inquit ibi tex.) a somno nuncupati, quòd vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes, iura temerari diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

5. Demum contra Vuitcleffistas † qui eundem errorem suscitarunt dicentes, noctem dari nobis a Deo ad requiem & soporem; nec debere nos eam vigilijs insumentes, grauem reddere religionem christianam, egregie scripsit in primis Thomas Vualden. Tom. 3. de sacramentalibus, tit. 3. cap. 25. & seqq. & alij deinde catholici scriptores, qui fortiter pro Dei ecclesia dimicarunt. Non est, cur modo nos contra huiusmodi belluas rursus bellum ineamus. Qui si quid vel modicum saperent, iam centies millies victos se, & prostratos a tot illustibus viris fateri deberent. Quod si hoc iugum nocturnarum precum sibi qui uentri & gulæ dediti sunt, nimis graue & onerosum vident, saltem illud in alijs non reprehendant, qui vel talem laborem exercitati non sentiunt, vel certe cum alacritate pro Christi amore suscipiunt. Quare his dimissis ad id, quod initio agebamus, reuertatur oratio.

DE VIGILIIS NOCTVRNIS & Laudibus. Cap. V.

1. *Vigiliæ nocturnæ quantum ad Laicos cassatæ sunt. & num. 6. Earum loco S. Bonifacius primus ieiunia retinuit. num. 7.*
2. *Nocturni tres non separatim vt antea, sed coniunctim, & vna cum laudibus cantantur. & nu. 8. Et a principio omnes canebantur media nocte. nu. 9. Deinde tempore vltimi nocturni. nu. 10. Item quidã eos cantãt in prima vigilia. nu. 11.*

Quidam

Quidam in secunda media noctis. num. 12. Quidam in tertia, in gallicantu. num. 13. Quidam in quarta, de mane. num. 14. Insignes ecclesiæ permultæ, monasteria, & religiosæ domus circa mediam noctem. num. 15. Sed si modo competenti hora celebrandi sunt, non nisi circa finē tertiæ vigiliæ sunt decantandi. num. 16. Secundum communem opinionem. num. 18. Et secundum morem Romanæ ecclesiæ antiquum. num. 19. Hodie a plerisque religiosis in media nocte celebrantur. num. 25. A clericis sæcularibus in ortu Solis. num. 26.

3. *Vigiliarum vsus non fuit sublatus tempore B. Ambrosij. Sed potius in meliorem formam redactus. num. 4.*

5. *Abusus sunt potius corrigendi, quàm ritus & cærimoniæ ecclesiasticæ propter ipsos tollendæ.*

17. *Laudes ante Solis ortum in clara auroræ luce finiri debent. Et debent inchoari in processu auroræ. num. 22. Et incipiente luce. num. 23.*

20. *Natiuitatis Domini prima Missa in media nocte celebrari debet.*

21. *Processus noctis finem noctis significat.*

24. *Medium intelligitur non tantum per æqualem distantiam terminorum extremorum, sed etiam per solam intra dictos terminos inclusionem.*

DIcebamus, ecclesiam nocturnas preces & vigilias antiquitus obseruasse. At vero quoniam postmodum refrigescente caritate, & vitijs subinde nouis in populum Dei ingruentibus, vigiliæ inter laicos in ludos & choreas, & quod detestabilius est, in fornicationes & homicidia interdum degenerabant; & Cleri imbecillitas tantam nocturnarum precum prolixitatem sustinere nequibat, fa-
1. ctum est, vt & vigiliæ † quantum ad laicos cassarentur, vt not. Ioan. Beleth. in Ratio. cap. 11. & Guill. Durāt. similiter in Ratio. lib. 6. cap. 7. num. 8. & Nauarr. in Manuali de oratio. cap. 3. num. 32. & seq. quod B. Augustinus obseruatum iam Mediolani a B. Ambrosio, instigante S. Monica matre sua, valde probat in
2. serm. 25. ad fratres in eremo; & vt tres simul Nocturni † non separatim vt antea, sed continuatis precibus vna cum Laudibus a Clero decantarentur. Licet autem dicatur a S. Augustino in d. serm. 25. ad fratres in eremo, (si tamen eius sit ille sermo) quòd vigiliæ ob turpem quamdam consuetudinem Medio-
3. lani a B. Ambrosio cassatæ fuerint, non tamen existimandum † est, omnem tunc temporis vigiliarum vsum penitus fuisse sublatum: nam ipse B. Augustinus alibi vigiliarum meminit, vt supra vidimus, cap. 2. num. 21. & ex ipsomet B. August. atque ex alijs etiam auctoribus expresse colligitur, quòd immo a B. Ambrosio cœpta tunc sit hymnorum & antiphonarum, & vigiliarum celebratio, & quòd ex illo deriuata est in ceteras Occidentis ecclesias huiusmodi deuotio. Verba S. Augustini ad Deum, lib. 9. Confess. cap. 6. quæ supra nos cap. 3. num. 8. ad aliud propositum citauimus, hæc sunt. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis suaue sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Et cap. 7. Non longe cœperat Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Et infra. Excubabat

pia

pia plebs in ecclesia mori parata cum Episcopo suo seruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua sollicitudinis & vigiliarum primas partes tenens orationibus viuebat. Et infra. Tunc hymni & psalmi vt canerentur secundum morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pæne omnibus gregibus tuis & per cetera orbis imitantibus. Et B. Paulinus in vita S. Ambrosij, vt similiter supra eodem cap. vidimus, sic habet. Hoc in tempore primum antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt: cuius celebritatis deuotio vsque in hodiernum diem non solum in eadem ecclesia, verum per omnes pæne Occidentis prouincias manet. Et ipse etiam demum B. Ambrosius in serm. 60. de festo Pentec. in princ. quod etiam habetur inter homilias B. Maximi Taurinensis, in sollemnitate S. Pentecostes, homil. 1. & per Gratianum in c. nosse. 76. dist. fatetur, se vigilias quandoque cum populo celebrasse, & orationibus pernoctanter institisse. Et in epist. 85. quæ est vltima. ad sororem suam, dicit, in inuentione corporum SS. Geruasij & Prothasij martyrum, vigilias tota nocte fuisse celebratas. Et S. Leo magnus non semel in sermonibus de ieiunio decimi mensis, & in sermonibus de ieiunio Pentecostes, & in sermonibus de ieiunio septimi mensis, admonet populum, quarta & sexta feria quattuor temporum esse ieiunandum, Sabbatho vero vigilias apud S. Petrum esse celebrandas.

4. Quare dicendum † est, vt ego arbitror, sublatos quidem fuisse abusus quosdam a B. Ambrosio, qui maxime in populum circa vigilias magnarum sollemnitatũ irrepserant; sed alium tamen vigilandi modum cum decantatione hymnorum, & canticorum spiritalium fuisse ab eodem introductum. Non enim propter

5. abusus † tollendi sunt penitus ritus, & cærimoniæ ecclesiasticæ, sed ipsi potius abusus sunt corrigendi. vt bene in proposito nostro declarat S. Hieronymus in tract. aduersus Vigilantium, qui incipit, Multa in orbe monstra. in 2. Tom. epistolarum, post epist. 53. vbi circa med. ita inquit. Error, & culpa iuuenum, vilissimarumque mulierum, qui per noctem sæpe deprehenditur, non est religiosis hominibus imputandus: quia & in vigilijs Paschæ tale quid fieri plerumque conuincitur; & tamen paucorum culpa non præiudicat religioni; qui & absque vigilijs possunt errare vel in suis, vel in alienis domibus. Apostolorum fidẽ Iudæ proditio nõ destruxit: & nostras ergo vigilias malæ aliorũ vigiliæ non destruẽt: quin potius pudicitiæ vigilare cogãtur qui libidini dormiũt. Hæc B. Hieronym.

6. Hodie tamen † vt videmus, omnes fere vigiliæ excepta nocte Natiuitatis Domini, in desuetudinem quantum ad laicos abierunt: quod factum fuisse tandem Patrum decretis, & episcoporum, atque Pontificum auctoritate, referunt Polydorus Virgil. de Inuentor. rerum lib. 6. cap. 4. & Did. Couarruuias lib. 4. variarũ resolut. cap. 19. num. 10. Et ob turpes cantilenas, & comissationes, sublatas fuisse vigilias dicunt Ioan. Beleth. cap. 11. Rationalis diuinorum officiorũ, & Guill. Durant. lib. 6. cap. 7. num. 8. & Clicthoueus lib. 2. Elucidatorij eccles. in exposit. benedictionis noui ignis, quæ fit Sabbatho sãcto. in fi. Et olim in conc. Eliberino circa tempora B. Siluestri papæ, statutum fuerat cap. 35. ne feminæ in cœme-

terio peruigilarent, eo quòd sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committerent. Et in conc. Antisiodoren. cap. 5. prohibitæ fuerunt vigiliæ, quæ in honorem Domini Martini obseruabantur. Et refert Pontacus in sua chronographia
7. sub anno Domini. 423. quòd S. Bonifacius primus † Pontifex summus vigilias nocturnas ad sepulcra Martyrum sustulit, & ieiunia retinuit. Quod idem refert Hieronymus Vielmus in opere de sex diebus, lect. 12. circa med. Quod tamen non indistincte de omnibus vigilijs, & de omnibus ecclesijs, sed forte de quibusdam tantum intelligi posse apparet ex ijs, quæ supra citauimus ex S. Leone primo qui post annos fere viginti sedit in pontificatu, & qui vigilias cum populo apud S. Petrum non numquam celebrauit.
8. Quãtũ vero ad Clericos, ex quattuor (vt dicebamus) distinctis † facta est vna tãtũ vigilia, q̃ & pro Nocturnis omnibꝰ, & pro Laudibus simul celebrãdis deseruiret.
9. Et quidem a principio † vt auctor est idẽ Guill. Durant. in Ration. lib. 5. cap. 3. num. 3. & Ioan. Beleth. cap. 20. statutum fuit, vt media nocte omnes surgerent, & totum Nocturnorum officium vna cum Laudibus illa hora continuarent. Illud enim tempus mediæ noctis puto etiam antea ab antiquioribus obseruatum fuisse, quãdo non tres, sed vnus dumtaxat Nocturnus decantabatur, vt satis clare ex auctori tatibus sanctorum Patrum, quas supra cap. 2. enumerauimus, cum semper huius temporis mediæ noctis mentionẽ facere videantur, colligi potest. Et ita not. Clicthoueus in exposit. hymni. Nocte surgẽtes. vbi ait, ꝙ Matutinũ officiũ secundũ ecclesiæ primitiuæ institutionẽ circa mediũ noctis curriculũ celebrari solitũ est ad imitationem S. Prophetæ dicentis, Media nocte surgebã. &c. Sed quoniam neque hanc institutionem quidam nocturnis delicijs plus quàm Dei seruitio vacantes obseruabant, rursus (inquiunt Durant. & Beleth. supradi-
10. cti) statutum fuit † vt saltem tempore vltimi Nocturni ad Matutinum in ecclesia concinendum conuenirent.

Refert itẽ Thomas Vualden. de sacramentalibus, cap. 24. num. 4. quod postquã Nocturni omnes vna cum Laudibus ad vnam ipsorum vigiliã redacti sunt, cum pondus illud laboris, tot scilicet vigiliarum infirma caro iugiter & continue fer-
11. re non posset: quidam deuoti † in prima noctis vigilia totum officium decan-
12. tant. Plurima vero † pars ecclesiæ, vt cathedrales tenentes ecclesias, monachi nigri, & fratres canonici ad secundam mediæ noctis vigiliam surgunt. Alij au-
13. tem † vt monachi albi, & ceteri religiosi in tertia noctis vigilia gallicantum ob-
14. seruant. Clerici denique † cum populo per minores parochiales ecclesias quarta vigilia canunt de mane. Vt euangelica regula, quæ de diuersis non obseruatur ab omnibus, saltem integrato officio teneri possit a singulis. Et Clicthoueus in exposit. dicti hymni, Nocte surgentes. ait, quod adhuc in permultis insigni-
15. bus † ecclesijs, vt sacrosanctæ Virg. Mariæ apud Parisios, & compluribus alijs; in omnibus etiam fere monasterijs, & religiosis domibus obseruatur hic mos celebrandi officium Matutinum circa medium noctis spatium. Et de ecclesia Parisiensi idem notant Cosmas Guimer. & Philippus Probus in decreto ecclesiæ Gallicanæ, tit. qualiter horæ canonicæ. uer. officium.

Verum

16. Verum si modo † competenti hora Nocturni in ecclesijs celebrandi sint, nō nisi post mediam noctem in fine tertiæ vigiliæ, vel saltem in principio quartæ essent incipiēdi; siue vnus dumtaxat vt in ferijs, & festis simplicibus, siue plures simul Nocturni, vt in Dominicis, & festis non simplicibus recitentur: ita vt Lau-
17. des † ante Solis ortum in clara auroræ luce finirētur. Nam cum in hymnis Nocturnorum frequens habeatur noctis mentio, indiceturque in illis aliquam noctis partem somno & refectioni membrorum tributam transactam esse; cumque in Laudum hymnis expressa fiat memoria de lucis aduentu, tale tempus eligendum est si Laudes continuato cantu statim post Nocturnos celebrandæ sint, vt & Nocturni in nocte, & Laudes in mane concinantur. Quod non alia ratione fieri posse certum est, nisi officium nocturnum circa finem tertiæ vigiliæ, vt diximus, inchoetur.

18. Quod tempus pro Matutino celebrādo & cōmuniter † probant Doct. vt videre est per S. Antoninum 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 4. Nicolaum de Plo. in tract. sacerdotali, in par. de horis canon. quæst. 15. Tabienam ver. Hora canonica. §. 25. Pisanellam ver. eod. §. 4. Rosellam ver. eod. §. 15. Nauarrum in Manuali de orat.
19. cap. 3. num. 39. et videtur fuisse antiquitus † Romæ obseruatum; vt colligitur ex Ordine Romano antiquo, sub rubrica, de officijs diuinis a Cena Domini vsque in Octauas Pentecostes. & in lib. Alcuini de diui. offic. sub eod. cap. de Cena Domini. in princ. Ibi enim dicitur. Feria quinta maioris hebdomadæ eadem nocte surgunt ad vigilias hora noctis octaua. Quæ hora octaua est circa finem tertiæ vigiliæ, vt notum est. Et sub alia rubr. de Vigilia Natalis Domini, in dicto Ordine Romano, & cap. 1. dicti lib. Alcuini, in fi. & in fragmento quodam incerti auctoris, De ritibus & cærimonijs ecclesiæ Romanæ, impresso per Vuolfgāgum Lazium, circa princ. hæc verba habētur. In crepusculo noctis intrat Apostolicus ad vigilias in præfatam ecclesiam (sanctæ Mariæ Maioris) tamen non cantāt ibi Inuitatorium ad Introitum, sed expletis vigilijs & Matutinis sicut in Antiphonario continetur, ibidem canunt primam Missam in nocte. Qua expleta vadunt ad S. Anastasiam canere aliam Missam de nocte. Dehinc pergunt ad S. Petrum, ut ibi vigilias celebrent ab eo loco vbi inuenerit eos psallere, qui ibidem excubant. Ipsi enim intrant ad uigilias debito tempore in processu noctis, & canunt Inuitatorium, & prosequuntur ordinem Antiphonarij. Ex quibus verbis videtur colligi, quòd vigiliæ apud S. Petrum circa finem tertiæ vigiliæ noctis inchoarentur. Nam si prius celebratæ fuissent, summus Pontifex vix ad illas potuisset peruenire, post tantum scilicet temporis in officijs & Missis alibi decantatis,
20. & in satis longi itineris spatio consumpti. Cum præsertim prima Missa † apud S. Mariam Maiorem circiter mediam noctem celebrari deberet ex institutione S. Telesphori papæ, vt referunt Martinus Polonus, Supplementum chronicorum, & Platina in vita ipsius; quo tempore Christus dominus in Bethleem natus est. Et ita etiam ordinabatur in Antiphonario B. Gregorij Papæ, & in libr. Sacramentorum eiusdem, impressis per Iacobum Pamelium in secundo Tom. Liturgicon Latinorum. Et deinde uerbum illud supracitati Ordinis Ro-

21. mani, In processu noctis, † idem videtur significare quod circa finem noctis. sicut in illo ad Rom. cap. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. aliqui legunt, Nox processit. id est progressa est, & maxima ex parte peracta est. vt ibi not. Adamus Sasbout.
Hæc autem eadem Romanæ ecclesiæ consuetudo colligitur etiam ex Amalario in lib. de Ord. Antiphonarij, cap. 4. in fi. vbi ita ait. Vt reor, sancta Romana ecclesia hoc speciatim nobis insinuat per suam consuetudinem. Ipsa enim quotocũque ordine vel numero lectionum viderit Matutam (id est Auroram) procedere
22. † vt audiui, dimittit nocturnale officium, & incipit matutinale, scilicet Laudes. Et facit etiam pro hac sententia, quòd S. Benedictus constituit in Regula, cap. 8.
23. vt hiemis tempore octaua hora noctis surgatur ad Nocturnos; Matutini † vero, id est Laudes incipiente luce agantur.
Non obstat huic conclusioni, quam fecimus de Matutino circiter finem tertiæ
24. vigiliæ celebrando, illud psal. 118. Media nocte surgebam. &c. quia media † ibi intelligi potest non per æqualem distantiam terminorum extremorum, sed per solam intra dictos terminos inclusionem, vt declarat in proposito nostro Ioan. de Turre cremata, in c. presbyter. quæst. 6. in fi. dist. 91. & in Comment. super Regulam S. Benedicti, tract. 73. in fi. Et bene facit quod notant B. Thomas, & Caietanus, in 3. par. quæst. 51. art. 4. ad 2.
25. Scimus tamen plerasque † religiosorum ecclesias tempus mediæ noctis in Matutino canendo retinuisse: Scimus etiam (quod dolentes exprimimus) cunctas
26. fere ecclesias Canonicorum † sæcularium non nisi iam in ortu Solis, aut etiam post ortum, incipere nocturnum officium solere. Verum sicut illud diligentiori studio adscribendum, ita hoc temporum fragilitati condonãdum putamus. Certe nihil aliud dicere possumus, nisi (vt infra etiam latius dicturi sumus cap. 24.) clericalem disciplinã satis in hoc labascentẽ videri. Loquor nunc de publica horarũ canonicarũ recitatione, nã de priuata agem⁹ postea inferius cap. 25. & seqq.

DE MATVTINO. CAP. VI.

1. *Matutinum cur sic appelletur. & num. 24.*
2. *Nocturnorum officium sumptum cũ Laudibus constituit vnam horã canonicã, & appellatur Matutinũ. & num. 11. Sed separatim sumptũ non constituit vnam aliquam horam canonicam per se, neque appellatur Matutinũ. num. 4. & 10.*
3. *Horæ canonicæ denominatio non sumitur, nisi a postrema sui parte in qua accipit complementum.*
5. *Horæ canonicæ septem numerantur, scilicet Matutinum, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Cõpletoriũ. Secundũ aliquos Canonistas sunt octo. num. 7. Sed cõmunissima sententia est, quòd sint septem. num. 8. & 21. Apud Monachos tamen Vigiliæ nocturnæ sunt distincta hora de se, & separatim a Laudibus celebrantur. num. 16. Et ideo apud illos sunt octo horæ canonicæ. num. 17.*

Intellectus

8. Intellectus c.1.de celebr.Miss.& c.presbyter.dist.91.
9. Nocturni tres dicebãtur antiquitus separatim a Laudibus,& vnus separatim ab alio.Hugo de S.Victore dicit, quòd dicuntur coniunctim cũ Laudibus.num.12.
13. Vigiliarum nomine intelligũtur oẽs horæ canonicæ secundũ Canonistas: sed falso.
14. Vigiliæ nocturnæ,& horæ canonicæ nocturnæ sunt tres secundum Canonistas, scilicet Matutinum, Prima,& Completorium: sed falso. & num.36.
15. Matutinæ orationis nomine apud antiquos intelligũtur Laudes. Sed nõ secundũ nostrorũ Breuiariorũ inscriptionem.num.19. Neque secundum iura. num.20.
18. Nocturni etiam coniuncti cum Laudibus abusiue appellãtur Matutinum secundum Radulphum de Riuo.
22. Laudes inter officium diurnum, & inter horas canonicas diurnas computantur.
23. Matutinum an censeri debeat officium diurnum vel nocturnum.
25. Matutinum tempus est inter obscuras noctis tenebras, & claram diei lucem. Et intelligitur totum illud quod est ab initio auroræ vsque ad ortũ Solis. num. 32.
26. Matutini tẽporis ea est natura, vt plures etiã cõtrarias denominationes admittat.
27. Dies artificialis vno modo incipere dicitur ab initio auroræ: alio modo ab ortu Solis. & num.33. Ita quòd vsque ad ortum Solis dici possit nox. num. 28. Immo & media nox. num.29.
30. Auroræ tempore dici potest Sol esse ortus. Et esse ante ortum Solis. uum.31.
34. Prima hora canonica vno modo est prima inter horas canonicas diurnas, alio modo est secunda,& Matutinum est prima.
35. Horæ canonicæ septem omnes sunt diurnæ.

EX his, quæ hactenus visa sunt, colligẽda est ratio huius denominationis Ma-
1. tutini; † Nã cum ex Nocturnis constet, & nocturno tpe celebretur, vel celebrari debeat, quo modo Matutinũ appellatur? Sed sciendum est, quòd nocturnũ
2. † officium dupliciter sumi potest. Vno modo simul cũ Laudibus, inquantum ex eo & Laudibus sequentibus constituitur vna tantum hora canonica; & hoc modo etiam nocturnum officium appellatur Matutinũ, non ratione sui, sed ratione totius horæ canonicæ, quæ cum complementũ accipiat tempore matutino, re-
3. ctissime Matutinũ appellatur. Denominatio enim † horæ canonicæ nõ sumitur nisi a postrema parte, in qua complementũ & perfectionem accipit, vt etiã infra in reliquis horis visuri sumus.cap.8.num.8.& cap.10.num.2. Altero modo su-
4. mitur nocturnũ † officiũ p se sine Laudibus inquantum est pars quædam diuini officij separata a reliquis omnibus partibus, non constituens tamen per se aliquã vnam horam canonicam; & hoc modo nequaquam appellari potest Matutinũ. Probantur hæc satis euidenter in c.1.de celebr.Miss. quod eisdem omnino verbis repetitur in c. presbyter. 91. dist. In quibus locis postquam tex. enume-
5. rasset septem † horas canonicas fundatas super illud psalm. 118. Septies in die laudem dixi tibi. scilicet Matutinum, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium. demum subiungit. Nam de Nocturnis vigilijs idem ipse Propheta ait, Media nocte surgebam. &c. Vnde colligitur expresse,

quòd nocturnæ vigiliæ inquantum considerantur separatæ a toto reliquo officio diuino, non dicuntur Matutinum; nam ibi mentio prius facta fuerat Matutini pro prima hora canonica diurna, & deinde fit mentio vigiliarum nocturnarum pro officio nocturno.

6. Cauendum est autem in intelligentia † dictorum iurium, ne cæcutientes incidamus in Scyllam dum volumus Charybdim euitare. Quidam enim videntes ibi enumerari vigilias nocturnas post enumeratas septem horas canonicas diei,
7. coacti sunt fateri; octo † esse, non solum septem horas canonicas, vt est Archidiac. in d.c. presbyter. & Ioan. de Turre crem. ibidem, quæst. 1. conclus. 2. qui id fatetur saltem secundum antiquum vsum, secundum quem vigiliæ diuisim dicebantur a Laudibus, & Nauarrus in Manuali de oratione, cap. 3. num. 27. Verũ
8. hæc opinio præterquam quòd est contra communissimam † omnium sententiã, quæ habet, septẽ tantũ esse horas canonicas, etiam cõputatis nocturnis vigilijs, vt patet infra ex S. Basilio, & ex Cassiano, cap. 12. num. 4. & 18. si uera esset seipsã interimeret: nã non solũ octo, sed decem essent horæ canonicæ. Ibi enim fit mentio non de nocturna vigilia, sed de nocturnis vigilijs in plurali, quæ tres
9. sunt: Et quemadmodum antiquitus vigiliæ nocturnæ † diuisim a Laudibus canebãtur, ita separatim vnus Nocturnus ab alio dicebat᷑, vt supra vidimus cap. 1. num. 14. ex B. Thoma, & ex alijs, & colligitur ex B. Hieronymo, qui in epist. 22. ad Eustochium, quam supra citauimus cap. 2. num. 13. dicit, Noctibus bis, terque surgendum.

Alij vero cõmuniter, vt Hostien. Ioan. Andr. Anton. de Butrio, Card. Zabarella, & Abbas Panor. in d.c. 1. de celebr. Miss. & Tabiena, ver. Hora canonica. in princ. fugientes hoc incommodum, constituendi scilicet plures horas quàm septem, dixerunt, illam auctoritatem psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. allegatã in illis textibus, intelligendam esse de die naturali qui comprehendit diem & noctem, non de die artificiali: contra tamen expressissimã mentem illorũ iuriũ. Nam cum ibi seorsum diei, & seorsum noctis mentio habeatur, qua rectitudine in diei expressione noctem includere possumus? Certe hi Doct. dum videri volunt textus illos a contradictione uindicare, ipsimet contraria, & repugnantia ad illos tex. sunt locuti. Quare dicẽdũ est, quòd illa auctoritas, Septies in die. &c. accipitur in illis tex. (nam extra illos quo modo accipienda sit non pertinet ad disputationem hanc nostram determinare) pro die artificiali, inquantum distinguitur a nocte, & non pro die naturali. Nec per hoc sequitur, quòd plures sint,
10. quàm septẽ horæ canonicæ, nam uigiliæ nocturnæ † quarum postea fit mentio, non constituunt per se aliquam vnam horam canonicam, vt supra diximus. Quod etiam ex eo apparet, quia non habent conclusionem per Orationem, & per Benedicamus Domino, & per orationem Dominicam, sicut habent horæ
11. canonicæ; sed coniunguntur cum Laudibus † ad conficiendam vnam horam canonicam, quæ appellatur Matutinum. Qua de re videndus est Hugo de S. Vict. lib. 2. de eccl. off. cap. 2. vbi rationẽ reddens huius diuersitatis, cur scilicet nocturnum officium oratione non concluditur, sicut quodlibet officium diur-

num,

12. num, dicit post alia, in fi. quòd hoc ideo fit, quia in officio † nocturno non est separatio, sed Laudes matutinæ coniunctim cum eo canuntur.

Quòd si obieceris, ibi in dictis tex. fuisse primo loco enumeratum Matutinum pro prima hora canonica diei, aut ergo capitur ibi Matutinum pro solis Laudibus, aut pro toto officio matutinali, intelligendo cũ Laudibus includi Nocturnos. Si pro solis Laudibus, ergo solæ Laudes erunt vna hora canonica, & vigiliæ nocturnæ, quæ postea separatim enumerantur, erunt alia hora canonica, & sic plures quàm septem erunt horæ canonicæ; quod asserebat Archidiaconus. Si verò Matutinum capitur ibi pro toto officio Nocturnorum & Laudum, ergo frustra deinde enumerantur rursus vigiliæ nocturnæ, cum prius sub Matutini nomine fuissent comprehensæ; Et deinde sequitur, veram esse expositionem communem Canonistarum, quòd dies in illa auctoritate, Septies in die, &c. capitur pro die naturali, prout etiam comprehendit noctem, non pro die artificiali.

Respondeo ad hanc obiectionem, in qua videtur consistere tota difficultas. Et omissis expositionibus quibusdam Canonistarũ extortis, & a germano verborũ sensu nimiũ alienis, scilicet Hostien. Ioan. Andr. Ant. de Butr. Panorm. & aliorũ
13. in d.c. 1. de celebr. Miss. qui aiunt, quòd vigiliarũ † nomine intelliguntur omnes horæ canonicæ, quia quando dicuntur, illis inuigilandum est, & non tor-
14. pendum; & quòd vigiliæ † nocturnæ sunt tres horæ, scilicet Matutinum, Prima, & Completorium: Hæc enim asserere, videtur mihi nihil esse aliud (vt verum fatear) quàm noctem diem appellare, & diem noctem. Dico primo cum Petro de Anchar. ibidem notab. 7. quòd vigiliarum nocturnarum appellatione non venit nisi quid distinctum a septem horis canonicis diurnis supra in dictis tex. enumeratis; licet ipse dicat, quòd vellet doceri, quid in specie intelligendũ sit pro vigilijs nocturnis. Deinde dico quòd vigiliæ nocturnæ, vt not. ibi Card. Zabar. quæst. 10. Archid. & Ioan. de Turre crem. in c. presbyter. distin. 91. & alij plerique auctores qui de diuinis officijs tractant, nõ sunt nisi Nocturni ipsi, id est prima pars Matutini vsque ad Laudes. Demum respondendo ad obiectio-
15. nem factã, dico, quòd licet sciam, apud antiquos Patres Matutinæ † orationis nomine intelligi solum orationẽ illam, quæ mane diluculo separatim a nocturnis precibus fiebat, quæ hodie Laudes appellãtur; & licet etiã non ignorẽ, quòd vere in hac significatione textus illi in c. 1. de celebr. Miss. & in c. presbyter. dist. 91. intelliguntur in Regula S. Benedicti, cap. 16. ex quo desumpti sunt; nã apud
16. Monachos vigiliæ † nocturnæ sunt distinctæ horæ de se, & diuisim a Laudibus, quas Matutinas vocant celebrantur; & terminantur etiã per orationẽ, sicut reli-
17. quæ horæ canonicæ: Vnde apud illos octo sunt † horæ canonicæ, & nõ septẽ, vt not. Amalar. in lib. de ordine Antiph. cap. 7. in princ. & Ioan. de Turre crem. in d. cap. 16. Regulæ S. Benedicti, tract. 73. & clarius Radulphus de Riuo in lib. de
18. cano. obser. propos. 14. vbi etiã ait, quòd sæculares iungũt † vigilias Matutinis Laudibus, & abusiue vtrũque appellant Matutinas; & Hugo de S. Vict. in Speculo ecclesiæ, cap. 3. & lib. de eccles. off. cap. 1. & cap. 9. in fi. vbi de nocturnali

agens officio inquit. Hoc officium secundum vsum Monachorũ oratione, sicut cetera, terminatur; in quo primariam seruare videntur institutionem; nostra autem consuetudo humanæ infirmitati parcens & labori, officio prædicto Laudes Matutinas continuat, & oratione vna duo claudit officia. Tamen quoniam
19. huiusmodi Matutini acceptio † neque est secũdum nostrorũ Breuiariorum inscriptionẽ, in quibus omnibus Matutini titulo etiã Nocturni inscribũtur; neque
20. adeo iuri † consona videtur, nam tex. in c. dolentes. de celebr. Miss. (siquis recte inspexerit) Matutini nomine intelligit Nocturnos sine dubio vna cũ Laudibus: Ibi enim reprehẽduntur Ministri ecclesiæ, qui totam noctem comissationibus, & somno transigentes, transcurrebant mane excitati continua syncopa Matutinum. Clarũ est autem, quòd illi mane surgentes, tenebantur prius recitare Nocturnos, quàm Laudes. Et deinde est tex. clarus in clem. 1. in fi. de reliq. & vener. sanct. vbi pro matutinali officio accipiuntur Nocturni & Laudes simul. Et quia
21. postremo sustinenda est nobis communis opinio, quòd septem tantum † sint horæ canonicæ iuxta Romanæ Ecclesiæ morem, dimissis Monachorum institutis. Iccirco dico, quòd in d. c. 1. de celebr. Miss. & c. presbyter. 91. dist. Matutini nomine comprehenditur totũ officium Matutinale, Laudes scilicet, & Noctur-
22. ni simul. Sed cum hac differentia, quòd Laudes † comprehenduntur ibi principaliter & explicite tamquam officium diurnum, quod mane diluculo tempore matutino in principio diei celebratur. Laudes enim Matutinas inter horas canonicas diurnas computari, testis est inter alios Hugo de S. Vict. lib. 2. de eccl. offic. cap. 1. circa princ. & Ioan. Cassia. lib. 3. de canonico diurnarum orationũ & psalmorum modo, cap. 3. Nocturni vero non comprehenduntur ibi nisi implicite, & in consequentiam, inquantum scilicet sunt pars istius horæ canonicæ, quæ Matutinum appellatur, licet ipsi neque tempore matutino, neque alio diei artificialis tempore celebrentur. Vnde non sequitur, ergo frustra inferius in dictis tex. vigiliæ nocturnæ repetuntur, cum superius fuissent comprehensæ: nam respondetur, quòd cum superius fuisset enumeratum expresse totum officium diuinum diurnum, ex auctoritate Prophetæ Dauid, vt ostenderetur eodem Propheta auctore aliquod etiam esse officium diuinum nocturnum, erat expressa facienda mentio vigiliarum nocturnarum. Quare ex hoc maxime conuincitur, ibi diem accipi pro artificiali prout distinguitur a nocte, non pro naturali prout comprehendit etiam noctem: Nam si sub diei appellatione intellexissent illa iura comprehendere etiam noctem, & totum recensere officium diuinum tam diurnum quàm nocturnum, vere frustratorie subiunxissent postea de vigilijs nocturnis.
23. Quòd si rursus dicas, Matutinum † videri potius officium nocturnum quàm diurnum, cum in noctis vigiliis celebretur, quo modo ergo ibi enumeratur inter reliquas horas diurnas? Ad hoc responsionem ipsum Matutini nomen afferre potest, nam cum Matutinum officium sit in lucis initio, a stella Matuti-
24. na, † id est Lucifero appellatum, quæ oritur inchoante mane, vt inquit S. Isid. lib. 6. Etymol. cap. vlt. & cum dicatur a tempore Matutino in quo accipit com-

plementum

25. plementum, vt supra diximus; tempus autem † matutinum dictum a mane, sit quasi medium inter obscuras noctis tenebras & claram diei lucem, vt ait idem S. Isid. lib. 5. Etymolog. cap. 31. & colligitur ex S. Anselmo in 2. lib. de imag. mundi, cap. 4. nisi tamen liber ille sit Honorij Augustodunen. vt putat Abbas Trittenhem. in lib. de scriptoribus eccles. Et cum denique medium participet de vtroque extremo, recte connumerari potuit Matutinum inter officium diurnum, sicut connumerari posset alia ratione inter officium nocturnum.
26. Ea enim est natura temporis † matutini, vt plures non solum diuersas, sed etiã contrarias denominationes admittat. Tunc enim & dies, & nox esse dici potest.
27. Dies, quia in initio † auroræ incipere dicitur dies artificialis, vt not. B. Tho. in 4. sent. dist. 13. quæst. 1. art. 2. q^la. 4. & ibidem Ricar. de Media villa, art. 2. quæst. 3. & Duran. quæst. 2. art. 2. post S. Isidorum in d. lib. 5. Etymol. cap. 31. & post S. Ambros. lib. 1. Hexæm. cap. 9. vbi super illud, Et vocauit Deus diem lucem, & tenebras noctem. ait, Aduertimus itaque quod lucis ortus ante quàm
28. Solis diem videatur aperire. Nox vero † dici potest, quia quousque substantia
29. Solis oriatur supra horizontem, adhuc nox esse, immo & media nox † dici potest, vt ex B. Gregorio Papa not. B. Thom. & Caiet. in 3. part. quæst. 51. art. 4. ad secundum. Illo etiam tempore matutino dici potest Sol ortus, & ante or-
30. tum Solis. Sol quidem † ortus, inquantum claritas radiorum eius incipit
31. apparere. Ante ortum vero † Solis, quia corpus solare adhuc supra horizontem non est ortum. Vnde Mar. 16. dicitur, quòd Mulieres venerunt ad monumentum orto iam Sole, cum tamen, vt habetur Ioan. 20. venerint cum adhuc tenebræ essent. Sic enim hanc apparentem contrarietatem soluit B. Thom. in 3. par. quæst. 53. art. 2. ad tertium, & quæst. 83. art. 2. ad quartum. post S. August. in lib. 3. de cons. Euangel. cap. 24.

Quamuis autem S. Isidorus in d. lib. 5. Etymol. cap. 31. & S. Ansel. in d. lib. 2. de Imag. mundi, cap. 4. distinguant inter tempus matutinum, & diluculum; nos ta-
32. men hic magis communiter accipimus tempus matutinum † pro toto eo spatio quod est a fine tenebrarum, uel a primo principio auroræ vsque ad ortum substantiæ solis, vna cum B. Hieronymo, qui in Ose. cap. 11. in princ. pro eodẽ habet ortum auroræ, & diluculum, & principium diei, quod appellatur mane inter noctis, Solisque viciniam. Nam aliàs etiam B. Isid. ibi distinguit inter Conticinium & Intempestum, quod tamen idem est ex sententia M. Varronis in lib. 5. de lingua latina, circa princ.

Videre videor quempiam alium ita adhuc vrgentem. Si Matutinum esset computandum inter officium diurnũ diei artificialis, sequeretur, quòd illa hora canonica, quæ dicitur Prima, iam non esset prima, sed potius secunda, cum ante ipsam constituendum esset Matutinum in prima hora diei. Hoc autem implicat contradictionem, eamdem horam esse Primam, & non primam. Verum ad
33. hoc facilis est solutio, quòd dies artificialis † dupliciter sumi potest. Vno modo inquantum comprehendit tempus illud quod est ab ortu substantiæ Solis supra horizontem vsque ad eiusdem occasum, & hoc modo illa hora canonica,

34. nica, quæ dicitur Prima † est prima & denominatur a prima hora diei artificialis hoc modo sumpti. Altero modo sumi potest dies artificialis inquantum comprehēdit totum illud tempus quod est ab initio crepusculi matutini vsque ad finem crepusculi vespertini, nam etiam crepuscula pro parte diei artificialis comprehendi possunt, vt modo proxime dicebamus; & hoc modo Matutinum erit prima hora canonica diei artificialis, & illa quæ appellatur Prima, erit secunda. Non est autem inconueniens, idem diuersis rationibus quandoque appellari primum, quandoque secundum.

35. Sit igitur firma conclusio, omnes septem horas † canonicas apud illos tex. in c. 1. de celebr. Miss. & c. presbyter. 91. dist. esse diurnas. Vnde quando in alijs iuribus mentio fit officij diuini nocturni, vt in clem. 1. de celebr. Miss. & in c. dolentes. eod. tit. in Decretal. satis est intelligere solos Nocturnos, qui celebrantur ante Laudes, absq; eo quòd totū Matutinū intelligamus; licet etiā totū Matutinū (vt diximus) possit alia ratione intelligi, & nocturnum officiū appellari. Quæ tamen appellatio in alia hora canonica non procedit, nam reliquæ sex horæ ita sunt diurnæ, vt nulla ratione secundum rei veritatem nocturnæ appellari possint. Quare non sunt audiendi Hostien. Ioan. Andr. & ceteri in d. c. 1. de celebr. Miss. quos supra enumerauimus, & Rosella, ver. Hora canonica. §. 13.

36. qui aiunt, tres esse † horas nocturnas, scilicet Matutinū, Primā, & Completoriū. nam hoc nulla firma ratione quantū attinet ad Primā, & Completoriū, fulciri potest. De quibus tamen erit infra specialis dubitatio a cap. 15. vsque ad 20.

DE MATVTINO CAP. VII.

1. *Matutinum comprehendit simul & Nocturnos, & Laudes.*
2. *Nocturni appellantur Matutinum non inquantum separantur a Laudibus, sed inquantum cum Laudibus coniunguntur.*
3. *Laudes specialiter accipiuntur pro ea parte diuini officij, quæ est post Nocturnos. & num. 15. Quandoque tamen latissime sumuntur pro qualibet hora canonica. num. 10. 11. & 16.*
4. *Nominatio fit potius a specie, quàm a genere.*
5. *Matutini nomine ipsæ maxime Laudes censentur.*
6. *Matutini nomine solæ Laudes intelligi videtur: sed nihil obstat, quin etiam Nocturni vna cum Laudibus intelligantur.*
7. *Iura iuribus concordari debent.*
8. *Te Deum laudamus, hymnus, Nocturnisne, an Laudibus adscribatur.*
9. *Laudes, quæ pars sunt Matutini, cur sic appellentur.*
12. *Nomen idem interdum generice, interdum specifice sumitur.*
13. *Adoptionis nomen hēt se vt genus ad arrogationē, et ad adoptionē specifice dictā.*
14. *Exhalatio habet se vt genus ad vaporem, & ad exhalationem specifice dictam.*
17. *Laudes antiquitus accipiebantur interdum pro Alleluia. Interdum pro psalm. Laudate dominum de cælis. & num. 18.*

Finem

FInem nunc huic disputationi de Matutino facerem, nisi intelligerem, scrupum quemdam, qui supradictis obstare videtur, prius necessario amouendum esse. Dictum est supra, Nocturnos prout a Laudibus separantur, nullo modo Matutini nomine insigniri posse; contra tamen videmus in Breuiarijs solos Nocturnos Matutini nomine inscribi, illisque finitis quæ sequuntur non Matutinũ, sed Laudes nuncupari. Sed dicendum est, vt etiam supra est dictum, quod Matuti-
1. num † cum sit vna hora canonica comprehendit simul & Nocturnos & Laudes, & tunc incipit, quando Nocturni incipiunt, finit vero, quando finitæ sunt Lau-
2. des. Vnde Nocturni nomine Matutini † inscribuntur non inquantum separantur a Laudibus, sed inquantum cum Laudibus potius continuantur. Quòd vero Laudes non inscribantur sub eodem nomine Matutini, ratio est, quia cũ ha-
3. beant speciale nomen † scilicet Laudum, satius fuit, eas a nomine magis speciali,
4. quàm cõmuni denominari. Denominationẽ enim fieri potius † a nomine speciei, q̃ generis not. Glo. in rubr. C. de rer. permut. & Paulus Castren. in rub. ff. de verb. oblig. quæst. 2. Exẽpla huius rei facile in iure reperiuntur. Nã in Codice est rubr. de seruitutibus & aqua, cũ tamen aqua sit quædã seruitus. Item est rubr. ff. de rebus creditis, si cer. pet. & de certi condic. Et tamen res creditæ ad omnia sequentia referuntur. vt probatur in l. 1. eod. tit.
5. Quòd autẽ Laudes ipsæ † maxime Matutini nomine censeãtur, patet tũ ex rubricis Breuiarij, ex quibus desumptũ fuit argumẽtũ in cõtrariũ; tũ ex iure expresse. Ex rubricis quidem, nam in rubr. de Precibus, habentur hæc verba, in fi. In vigilijs autem preces feriales dicuntur tantum ad Matutinum, & per horas. Item in rubr. de Antiphonis B. Mariæ in fine officij, hæc verba habentur. Dicuntur autem extra chorum tantum in fine Completorij, & in fine Matutini dictis Laudibus. Et alibi sæpe.

Ex iure autẽ, nam in d. c. 1. de celebr. Miss. & c. presbyter. 91. dist. dicitur, Presbyter mane matutinali officio expleto. &c. Nocturni autem soli sine Laudibus non mane, sed nocte explentur. Neque opus est in dictis tex. illud mane ad sequentẽ particulam referre, vt facit Manipulus curatorum in tract. de sacram. Euchar. cap. 6. vbi sic exponit. Presbyter matutinali officio expleto, scilicet media nocte, mane pensum seruitutis suæ persoluat, uidelicet Primam, Tertiam, &c. Nam cum paulo infra in dictis iuribus enumeretur primo loco Matutinũ pro prima hora canonica diei artificialis, vt late nos supra deduximus cap. præcedenti, non potest Matutinum (vt etiam ipsum nomen sonat) nisi mane expleri. Et dato deinde, quòd eo modo exponerentur textus illi, quo inquit Manipulus Curatorum, adhuc tamen appareret, Laudes sub matutinali officio comprehendi, nam nullo pacto esset dicendum, fuisse ibi Laudes prætermissas, vbi totum officium diuinum per partes recensetur.

Præterea in c. id semper. de cons. dist. 5. præcipitur, ꝙ post Matutinas sẽper oratio Dominica proferatur; quæ tamen oratio non nisi finitis Laudibus profertur. Item in c. fi. dist. 12. iubetur, quòd vnus atque idem psallendi ordo in matutinis, vel vespertinis officijs teneatur. quod idem etiam repeti videtur in c. conue-

nit.

nit. de conſ. diſt. 5. pro cuius tex. declaratione, qui eſt difficilis, vide Radulphum
Tungren. in lib. de Cano. obſer. propoſit. 14. Licet autem in dictis iuribus pro
6. Matutinis officijs ſolæ Laudes † intelligi videantur; ſi præſertim ad concilia, &
loca vnde deſumpta ſunt, & ad tempora in quibus ſunt edita attendamus, nihil
tamen obſtat, quin ibi pro Matutinis totum officium Nocturnorum vna cum
7. Laudibus accipiatur. Et hoc vt iura † iuribus concordentur, iuxta tex. in c. cum
expediat. de elect. lib. 6.
Poſtremo in c. cōſilium. in fi. de celebr. Miſſ. dicitur, quòd Te Deum laudamus,
diebus profeſtis regularius dimittitur, quàm dicatur in Laudibus matutinis. Ex
quo tex. colligitur, quòd Laudes quodam modo incipiunt ab hymno Te Deum
8. laudamus, † Nam tunc completi videntur omnes Nocturni, & hymnus ille to-
tus proprie in laudem Dei eſt compoſitus, vt ex ipſius verbis aperte liquet. Et
9. ipſæ etiam Laudes † iccirco ſic appellantur, quia laudem potiſſimum ſonent di-
uinam. vt notant Hugo de S. Vict. in Speculo eccleſiæ, cap. 3. & lib. 2. de eccleſ.
off. cap. 10. Ioan. Beleth. in Ration. cap. 28. Guill. Durant. ſimiliter in Ration.
lib. 5. cap. 4. in princ. & Theſaurus ſacerd. 3. par. tit. de off. diui. cap. 38. Huic
autem expoſitioni fauent dictorum Belethi, & Guillelmi verba, nam hic lib. 5.
cap. 3. num. 3. ille cap. 20. ſuorum Rationalium, loquentes de antiquo vſu vigi-
lias & laudes matutinas celebrandi, ſic aiunt. Cum Nocturni finiti eſſent, &
lectiones cum ſuis reſponſorijs perlectæ prius quàm luceſceret; aurora appa-
rente cum pulſu campanarum decantabant Te Deum laudamus, & ſic deinceps
Laudes matutinas. Et alio in loco, nempe Beleth. cap. 26. & Guill. d. lib. 5.
cap. 3. num. 30. ſic inquiunt. Abſolutis Nocturnis eccleſiæ lumina accendun-
tur, & pulſantur campanæ, atque alta uoce canitur Te Deum laudamus. Ex
quibus verbis apparet, hymnum Te Deum laudamus, potius quodam modo
ad Laudes, quàm ad Nocturnos pertinere. Niſi tamen dicere velimus (quod
10. mihi magis placet) quòd Laudes † in d. c. conſilium. accipiuntur latiſſime,
prout cuilibet horæ canonicæ conueniunt, iuxta illud pſalm. 118. ſæpius alle-
gatum, Septies in die laudem dixi tibi. Et intelligatur ibi, In laudibus matuti-
nis, ac ſi dixiſſet, In precibus, ſiue in orationibus, ſiue in officijs matutinis,
prout dicitur in c. veniens. de ſent. excomm. Quæ expoſitio videtur magis
conſona & inſcriptioni Breuiariorum, in quibus completo hymno Te Deum
laudamus, Laudes inſcribuntur, & uerbis etiam Micrologi, cap. 34. quæ ſic
habent. In Natali Domini finito nono reſponſorio euangelium Liber gene-
rationis, legitur, deinde Te Deum laudamus cum pulſatione ſignorum dici-
tur: ſicque finitis nocturnalibus Vigilijs Miſſa Dominus dixit ad me, ante
matutinales laudes, cum Benedicamus Domino, non cum Ite Miſſa eſt, com-
pletur. Et Hugo de S. Vict. in Speculo eccleſiæ, cap. 3. poſtquam expoſuiſ-
ſet omnia, quæ in nocturnali officio continentur, & in eius fine conſtituiſ-
ſet hymnum Te Deum laudamus; poſtea aliam incipiens declarationem, di-
cit, Sequitur Matutinale officium. &c. Intelligens ſcilicet per matutinale
officium Laudes matutinas. Ex quibus apparet, matutinales Laudes non

incipere,

incipere, nisi finito hymno Te Deum laudamus: & dictum hymnũ ad Nocturnorum officium, & non Laudum pertinere: & consequenter laudes matutinas in d.c.consilium. sumi non pro solis Laudibus, sed pro toto officio matutinali, in quantum cum Laudibus coniunguntur etiam Nocturni. Et hanc expositionem sequitur Nauarr. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 64.

11. Quòd autem laudum nomine † omnes quandoque horæ canonicæ appellentur, patet si non aliunde, saltem ex Regula Monacharum, quæ impressa est inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. par. 3. Et licet falso B. Hieronymo adscribatur, nihil tamen absurdi erit, si ex ea modũ hunc loquendi colligamus. Ibi igitur cap. 33. habentur hæc verba. De cellulis oratione præmissa, mediæ noctis summa quiete ad ecclesiam singulæ sorores aduenientes, sponsum dilectum matutinis excitent laudibus, vt exsurgat in earum auxilium. Et cap. seq. Cum laudibus Primæ dies salutaris incipiat. Et infra. Adueniente uero refectionis hora diebus communibus laudes Tertiæ & Sextæ horarum prius Deo deuote soluantur. Neque obstat quòd supra diximus, Laudum nomen esse speciale ad significandum officium illud matutinum, quod post Nocturnos decantatur. Vtrumque enim stare potest, neque est nouum in iure aut in philosophia, vt idem no-
12. men † interdum generice, interdum specifice sumatur. Exempli gratia, Ado-
13. ptionis † nomen quidem generale est: in duas autem species diuiditur, vt inquit Modestinus in l. 1. ff. de adopt. quarum altera adoptio similiter dicitur, altera arrogatio: adoptantur filij fam. arrogantur qui sui iuris sunt. Similiter
14. ex Aristot. in primo Meteorol. Exhalatio † habet se vt genus ad Vaporem, & ad Exhalationem specifice dictam.

15. Quare dicendum est, quòd Laudum nomen † significat quidem proprie & specifice Laudes illas, quæ post Nocturnos celebrantur. Sed quandoque tamen
16. cõmuniter & latissime † sumptum quamlibet partem diuini officij significare potest; quando videlicet nomini alicuius alterius horę canonicæ cohæreat; dicendo (verbi gratia) Laudes Primæ, Laudes Tertiæ, Laudes Vespertinæ. Et hoc modo Laudes Matutinæ significare possunt non solum Laudes illas quæ sunt post Nocturnos, sed etiam totum officium Matutini, quod comprehendit simul Nocturnos & Laudes.

17. Antiquitus etiam Laudes † pro Alleluia intelligebantur, vt patet per S. Isid. lib. 1. de eccles. off. cap. 13. in princ. & in Regula Monachorum, cap. de Officio.
18. quæ citatur a nobis infra. cap. 17. num. 22. Vel etiam intelligebantur Laudes † pro psalmo 148. Laudate dominum de cælis, vt habetur apud B. Benedictum in Regula, cap. 12. & seq.

DE MATVTINO. CAP. IIX.

1. *Matutini appellatio pro Nocturnis quando cum Laudibus coniunguntur, non est tam abusiua, quàm putat Radulphus Tungren.*
2. *Matutinum ad officium duodecim psalmi recitari debent secundum Conc. Turonicum*

nicum 2. Et secundum Cassianum num. 3. Quod obseruatur hodie in Matutinis ferialibus num. 5. Et probatur alijs auctoritatibus num. 6.

4. *Vesperæ appellantur Duodecima.*

7. *Matutinum tempus statim post mediam noctem ex sententia quorumdam incipit, cum primum galli canunt.*

8. *Matutini nominatio sumitur a fine, in quo accipit complementum. Et idem est in reliquis horis canonicis. num. 10.*

9. *Finis spectandus est.*

11. *Nocturnos coniungere cum Laudibus non est recens inuentum.*

12. *Matutini officij nomine late sumpto comprehenduntur non solum Nocturni & Laudes, sed etiam Prima, Tertia, & Sexta. Vespertini vero officij nomine Nona, Vesperæ, & Completorium intelliguntur.*

13 *Dies totus diuiditur in mane & vespere secundum quosdam; & ita mane durat vsque ad meridiem, a meridie autem incipit vespere. Secundum alios diuiditur in mane, meridiem, & supremum; Et mane durat vsque ad horam post tertiã: meridies vsque ad horam ante nonam. num. 14.*

15. *Horarum canonicarum in materia, tex. in c. 1. de celebr. Miss. & tex. in c. presbyter. 91. dist. sunt meliores qui in iure reperiantur.*

EX his autem omnibus apparet, Matutini appellationem pro nocturno officio, quando a Laudibus non separatur, non esse tam abusiuam † quàm
1. putat Radulphus Tungren. in loco, quem supra citauimus cap. 6. num. 18. Nã præter Breuiariorum inscriptionem, & communem Theologorum, atque Canonistarum loquendi vsum, & auctoritatem iurium adductorum; reperiuntur etiam auctores alij, qui huiusmodi nuncupatione sunt vsi.

Hugo de S. Vict. scriptor elegans, & qui ante annos quadringentos vixit, hoc nomine in hac significatione vsus est non semel, vt videre est in lib. 2. de ecclef. off. cap. 2. & 8. Auctor item Regulæ Monacharum, quam supra cap. proximo citauimus, in d. cap. 33. de Matutino agens, non aliter hoc vocabulũ sumit. Et inter opera venerabilis Bedæ est libellus de Meditatione passionis Christi per septẽ diei horas, vbi per horã matutinalem proculdubio intelligũtur Nocturni simul cũ Laudibus. Immo vero videtur mihi (nisi me fallat opinio) eodem modo vsurpatum fuisse hoc nomen in synhodo Cabilonen. 2. sub Carolo magno, cap. 59. vbi præcipiuntur Sanctimoniales, vt horas canonicas, Matutinam videlicet, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vespertinam, Completoriam pariter celebrent. Non enim videtur dicendum, fuisse ibi prætermissam horam nocturnam, quæ omnium celeberrima est.

Idem etiã colligi videtur ex conc. Turonico 2. quod circa tempora Pelagij I. ante annos plus mille celebratũ est. Ibi enim cap. 19. hæc verba inter alia habẽtur.
2. Ad Matutinum saltem duodecim † psalmi expediantur, quia Patrum statuta præceperunt vt ad Duodecimam duodecim psalmi dicantur cũ Alleluia. Quod etiã Angelo ostendente didicerunt. Si ad Duodecimam duodecim psalmi, cur

ad

ad Matutinum non itemque vel duodecim explicentur? Quod autem Matutini nomine intelligam ibi officium nocturnum, duæ me mouent coniecturæ.
Vna est, quòd Ioan. Cassianus lib. 2. de instit. Monach. vnde habetur perfecta declaratio supradicti canonis, cap. 4. sic habet. Per vniuersam Ægyptum & The-
3. baidem duodenarius † psalmorũ numerus tam in vespertinis, quàm in nocturnis sollemnitatibus custoditur: qui modus antiquitus cõstitutus iccirco per tot sæcula penes cuncta illarum prouinciarum monasteria intemeratus nunc vsque perdurat, quia non humana inuentione statutus a senioribus affirmatur, sed cælitus Angeli magisterio Patribus fuisse delatus. Et cap. seq. narrans deinde totã historiam, quo modo scilicet Angelus in vespertinis officijs apparens postquam duodecimum psalmum cum Alleluia decantasset, ab vniuersorũ oculis repente subtractus finem officio, & cærimonijs imposuisset; demum cap. 6. subiungit. Exin venerabilis Patrũ Senatus intelligens Angeli magisterio congregationibus fratrũ generalẽ canonẽ non sine dispensatione Domini constitutũ, decreuit hũc numerũ tam in vespertinis, quàm in nocturnis conuenticulis custodiri. Appa-
4. ret ergo, quòd quam horam Cassianus vespertinã, Concilium Duodecimam † appellat, & optima quidem ratione, vt infra latius explicabimus, cap. 17. Quod vero Cassianus nocturnum, id Synhodus vocat Matutinum.
5. Altera coniectura, quæ me mouet est, quod vsque hodie videmus in ferialibus † Nocturnis consuetudinẽ hanc perdurasse duodecim psalmos cũ sex antiphonis decãtandi, prout in dicto Conc. ad Matutinũ officiũ celebrandũ obseruari præcipitur. Pro qua consuetudine facit optime tex. in c. in die, de cons. dist. 5. vbi Gregorius Papa VII. ait, quòd omnibus diebus per annũ, exceptis festis, duode-
6. cim † psalmi & tres lectiones ad Nocturnos ex antiquo more recitãtur: & quòd illi qui in quotidianis diebus tres tantũmodo psalmos, & tres lectiones celebrare volũt, nõ ex regula sanctorũ Patrũ, sed ex fastidio & negligentia cõprobantur hoc facere. Sanctus etiam Benedictus in Regula, cap. 9. 10. 11. & 18. cõstituit, vt duodecim psalmi, & numquam minus ad nocturnas vigilias decantentur.
7. Accedit præterea, quòd matutinũ † tempus ex sententia grauiũ, & antiquorum quorumdã patrũ statim post mediã noctẽ incipere dicitur, cũ primũ galli canũt. Ita enim inter alios censet S. Gregor. Nyssen. in orat. 2. de Pascha. Euthymius etiã Zigabonus in cõment. super Matth. cap. 28. in princ. super illis verbis. Vespere autẽ Sabbathi. ad hoc propositũ habet hæc verba. Cũ autẽ ita scripsit Matthæus, principiũ Dominici diei manifestauit. Omne vero diluculũ post sextã noctis horã incipitur, quando primũ galli canunt. Idẽ quoque tempus scripsit & Marcus dicẽs, Et valde mane vna sabbathorũ veniũt ad monumentũ orto iam Sole. Valde mane enim principiũ est diluculi. Verum si valde mane erat, quo modo dixit orto Sole? quia tunc proprie Sol oritur & si nobis non dum appareat demoratus adhuc circa profundissimas, extremasque Orientis partes, & paulatim exsurgens: Cuius testimonium est gallicinium. Nam galli primi inter omnia animantia sentientes illius calorem repente clamant, eiusque præsentiam hominibus prænunciant. Hæc Euthymius. De quibus tamen infra latius dis-

putabimus

putabimus cap. 46. nam vere in eis non nulla ſunt, quæ mihi non probantur.
Vltimo contra Radulphum facit etiam illa ratio, quam ſupra tetigimus cap. 6. in princip. quòd cum Nocturni vna cum Laudibus ſine interpollatione recitentur, & pro vna tantum hora canonica omnia hæc ſimul officia habeantur, non
8. omnino male neque abuſiue denominatio † ſumi poteſt a fine, vbi totius horæ perfectio & complementum exiſtit, per tex. in l. pen. in fin. C. de his, quib. vt indig. Nihil etenim (inquit ibi Iuſtinianus Imperator) actũ eſſe credimus, dum
9. aliquid ſupereſt addendum. Et regula iuris eſt, quandoque finem † ſpectandum eſſe. l. non intelligitur. §. ſi quis palam. ff. de iur. fiſci. l. fi. communia præd. præſertim cum quæritur, quando aliquid factum, vel dictum eſſe videatur, vt not. Glo. in c. dudum 1. in ver. electionis tempore, de elect. Quod ſimiliter in reli-
10. quis horis canonicis contingere, vt ſcilicet denominationem † accipiant a fine, & ab vltima ſui parte, inferius cap. 10. cum de ipſis agemus, palam erit.
11. Ne quis autem putet, nocturnis vigilijs Laudes † coniungere matutinas recẽs eſſe inuentum, ſciat Ioan. Caſſianum, cuius proxime mentionem fecimus, & quem paulo poſt annum Domini quadringenteſimum claruiſſe conſtat, referre in 3. lib. de inſtit. Monach. cap. 4. hanc matutinam ſollemnitatem (quam nos videlicet Laudes appellamus) in Galliæ quidem monaſterijs, expletis nocturnis pſalmis & orationibus poſt modicum temporis interuallum ſolitam celebrari, ſed in Orientis partibus fuiſſe cum quotidianis vigilijs pariter conſummatam. Et Amalarius in prologo libri de Ordine Antiphonarij ad hoc propoſitum ita inquit. Interrogaui Archidiaconum Theodorum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, quem rogauit dominus Apoſtolicus, vt me inſtrueret iuxta interrogationẽ meã de ordine Romani officij, Si aliquid dicerent Magiſtri Romanorum inter interſtitium nocturnalis officij, & matutinalis. Reſponſum eſt mihi, Nihil: Sed cõtinuo poſt nocturnale officium dicunt, Deus in adiutorium meum intende. Orationem Dominicam non cantant poſt pſalmos nocturnales, ſed dicunt aliquod Capitulum tale, quale iſtud eſt, Intercedente B. Principe Apoſtolorum Petro ſaluet, & cuſtodiat nos dominus.
Non omittendum eſt hic poſtremo loco poſtquam de Matutini acceptione egimus, quòd quandoque in iure totum officium diuinum diuiditur in matutinũ
12. & veſpertinũ. quo caſu Matutini nomine † late ſumpto intelligitur, non ſolũ comprehendi Nocturnos & Laudes, ſed etiam Primam, Tertiam, & Sextam: Veſpertini vero Nonam, Veſperas, & Completorium. vt habetur in c. fi. & ibi not. 92. diſt. & in c. ſi quis epiſcopus in Concilio. 11. q. 3.
13. Nam ſicut quandoque totus † dies diuidi dicitur in mane & veſpere, iuxta eos qui dicunt mane intelligi vſque ad meridiem, poſt meridiem vero veſpere, vt not. Ægidius Rom. in 2. par. Hexæm. cap. 2. & iuxta illud hymni, qui a non nullis B. Ambroſio, a pluribus vero B. Gregorio adſcribitur,

Qui mane iunctum veſperi
Diem vocari præcipis.

ut not. Glo. in l. more. ff. de fer. & in l. 2. §. 1. ff. de verb. ſign. licet verba dicti

hym ni

hymni aliũ sensũ habere possint. Ita totũ officiũ diuinũ diuidi potest in matutinũ ac vespertinũ; ac si diuideretur in antemeridianum, & postmeridianũ. Et hoc modo diẽ antiquitus diuidi fuisse solitũ apud Romanos tẽpore Legis duodecim tabularũ, ita vt partes diei bifariã diuisi meridies discerneret, testatur Cẽsorinus in lib. de die natali. cap. 10.

14. Alij tamen sunt, qui diẽ artificialẽ † in tres partes secant, in mane, meridiem, & supremũ, vt est S. Isid. in lib. de natura rerũ. cap. 1. Et mane quidẽ vsque ad horã ante tertiã. Meridiẽ vsque ad horã ante nonam. Supremũ vsque ad occasum Solis extendũt. vt declarãt venerab. Beda in lib. de diuisionibus tẽporũ. cap. de die. & S. Ansel. in lib. 2. de Imag. mũdi, cap. 3. Quos infra iterũ citabimus cap. 16. vbi a num. 22. quo mõ mane, & quo modo primũ mane accipiatʳ, latius differemus. Hæc volui pluribus fortasse verbis, quàm par esset, examinare; tũ quia sentiebã, viros alioqui illustres in hac denominatione Matutini se torsisse, illam a Dijs Manibus absque necessitate acceptã ferẽtes; tũ quia tex. illi in c. 1. de celebr. Miss. & in c. presbyter. 91. dist. qui habẽtur etiã apud Iuonẽ par. 6. cap. 181. & 182. &
15. qui sunt (vt ego arbitror) meliores † qui in iure reperiantur in hac materia horarũ canonicarum, non erant omnino conniuentibus oculis pertranseundi.

DE HORIS DIEI. CAP. IX.

1. *Dies quilibet, & nox quælibet in duodecim horas inæquales diuiditur. & num. 4.*
2. *Horæ inæquales quæ sint, & cur sic appellentur.*
3. *Horæ æstiuæ longiores sunt, quàm brumales.*
5. *Intellectus l. 2. §. 1. ff. de verb. sig.*
6. *Diei prima pars est melior & aptior rebus gerendis, quàm suprema.*
7. *Meridies in duas æquales partes diẽ artificialẽ diuidit, & est post sextã diei horã.*
8. *Horæ æquinoctiales vnumquẽque diem naturalẽ in vigintiquattuor partes secãt.*
9. *Loquendum est, vt plures, ex sententia Arist.*
10. *Operariorum nemo est, qui diem sibi non auspicetur saltem ab ortu Solis.*
11. *Diei cuiusque artificialis sunt quattuordecim horæ inæquales, si computentur etiam crepuscula pro die.*
12. *Crepuscula & diei & nocti tamquam inter vtrumque media adscribi possunt.*
13. *Intellectus l. hæc verba, ille aut ille. ff. de verb. sig.*
14. *Dies artificialis definiri potest pluribus modis, vel quando Sol in suo corpore est super terram, uel quando in suis radijs.*
15. *Exemplorum non requiritur ueritas, sed manifestatio.*
16. *Crepusculũ significat dubiũ, quia dies an sit etiamnum, an nox, multis est dubium.*
17. *Crepusculũ est totũ illud spatium tẽporis, quod est uel mane ab initio auroræ usque ad Solis ortum, vel sero ab occasu Solis vsque ad initium noctis perfectæ.*
18. *Crepuscula singula in Italia nũquam minus, quàm horã unã cũ dimidia cõtinent.*
19. *Crepuscula singula pro una hora inæquali computantur.*
20. *Diei initium ab aurora sumendum est ijs, qui agendi principium considerant.*

21. *Horæ duodecim inæquales diei ab ortu substantiæ Solis computantur.*
22. *Diei artificialis initium duplex est. Vnum ab aurora, alterum ab ortu Solis.*
23. *Mane est initium diei, & est ante ortum Solis.*
24. *Horis computandis sumere oportet initium punctum aliquod maxime conspicuũ.*
25. *Horas computabant Antiqui in solarijs.*

1. ACturi nunc de reliquis horis canonicis, operæ pretium est, vt quemadmodũ noctẽ partiti sumus, ita etiam diem, prius quidẽ in duodecim horas † inæquales, quas vocant, deinde vero in quattuor partes æquales ex antiquorum
2. instituto diuidamus. Dico autem duodecim horas † inæquales, quia siue tẽpus quod est ab ortu substantiæ Solis supra horizontem vsque ad eiusdem occasum, contineat plures horas æquinoctiales quàm duodecim, siue pauciores, totum tamen illud spatium in duodecim partes, siue horas secandum est, inæquales quidem per comparationẽ ad horas nocturnas eiusdem diei, siue ad horas alterius diei, siue etiam ad illas horas æquinoctiales, quæ diuidunt totum diem naturalem in vigintiquattuor partes; sed inter se tamẽ æquales. vt not. Ioan. Stoffler. in lib. de fabrica & vsu astrolabij, par. 2. propos. 6. & Christoph. Clauius Bambergen. in cõment. super 3. cap. sphæræ Ioan. de Sacro Bosco, par. 2. & lib. 1. Gnomonices. in princ. Et quod de die nũc dicimus, idẽ de nocte prorsus intelligatur.
3. Sit (exempli gratia) dies æstiuus, cuius horæ † brumalibus comparatæ maiores sunt, vt inquit B. August. in lib. de vera relig. cap. 43. & Beda in lib. de ratione cõputi, cap. 2. & in lib. de ratione temporum, cap. itidem. 2. & Cælius Rhodig. lib. 12. lect. antiq. cap. 9. qui dies cõtineat ex vigintiquattuor horis, quindecim; nox vero nouem. Hunc diem si in duodecim horas inæquales distinguamus, quælibet talis hora continebit minuta septuagintaquinque, cum tamen vna ex vigintiquattuor diei horis non complectatur nisi sexaginta minuta. Si autem nox eiusdem diei diuidenda sit in duodecim horas inæquales, vnaquæque huiusmodi hora non nisi ex quadragintaquinque minutis constabit.

Scio B. Thomam super illud Ioan. 11. Nonne duodecim sunt horæ diei? aliter
4. diuisisse diem artificialem in duodecim horas † inæquales, secundum scilicet ascensiones signorum Zodiaci; quæ horæ essent inæquales & inter se, & per cõparationem ad alias horas. Sed quoniam illa diuisio non seruit proposito nostro, ideo nos ea dimissa, hanc aliam quæ & ipsa est secundum Mathematicorum disciplinam, vt videre est per Ioan. Stoffl. in d. tract. de fabrica & vsu astrolabij, par. 2. propos. 6. & 21. cum multis seqq. & in Kalend. Rom. propos. 28. & per Christoph. Clauium locis supracitatis; & quæ Iuriscõsultis non est incognita. vt videre est in l. 1. ff. de manumiss. & quæ omnibus fere auctoribus est nota, quorum plurimos citat Cælius Rhodig. in d. lib. 12. lectio. antiq. cap. 9. & quæ etiam optime ad rem nostram facit, secuti sumus.
5. Hoc autem loco sese mihi offert tex. † in iure ciuili satis difficilis, in l. 2. §. 1. ff. de verb. sig. vbi licet Glo. Bart. & Doct. notent quæ nos proxime de diei artificialis in duodecim horas inæquales diuisione dicebamus, ipse tamen tex. nisi

recte

recte intelligatur, ſupradictis obſtare videtur. Quare vt ſcrupulum hunc auferamus; & quoniam præterea tex. ille non ſolum ad ea, de quibus nunc agimus, ſed etiam ad quædam ſuperius tractata optime facit, & infra a nobis ſæpius eſt allegandus, ideo facile mihi veniam lector præſtare debet, ſi circa intellectum eius paululum immoratus ſententiam meam pauciſſimis verbis aperuero.
Verba tex. ſunt hæc. Cuiuſque diei maior pars eſt horarum ſeptem primarũ diei, non ſupremarum. Ex quibus verbis colligunt Doct. ibi, & alibi, quòd vna pars
6. diei, quæ eſt prima, eſt melior † & aptior rebus gerendis, quàm altera, quæ eſt poſtrema. Quod tamquam veriſſimum & multorum auctorum ſententijs, & rationibus probari poſſet. Verum quoniam in hoc non videtur eſſe difficultas, veniam ad id quod me pungit in illo tex. Videtur enim, quòd non horarũ ſeptem,
7. ſed ſex dicere debuiſſet, cum meridiem † qui diem artificialem in duas æquales diuidit partes, poſt ſextam horam, non poſt ſeptimam eſſe notiſſimum ſit.
Et quidem Glo. quam late ſequitur ibi Bartolomæus Cepolla, & in effectu ſequitur etiam Did. Couarr. lib. 4. varia. reſolut. cap. 20. num. 14. vbi de horis inæqualibus diffuſe tractat, & Anton. Auguſt. lib. 4. emendat. cap. 13. in fi. putat, voluiſſe textum duo inferre. Primum, quòd ſeptem horæ primæ diei cenſentur eſſe maior pars, quàm reliquæ quinque horæ ſupremæ, quæ remanent. Secundum, quòd ſeptem horæ poſtremæ diei non cenſentur eſſe maior pars, quàm quinque præcedentes. Sed utrumque horum videtur mihi inconueniens; nam & primum nullam haberet dubitationem, & ſecundum contineret falſitatem. Quis enim in primis dubitare vmquam poſſet, ſeptem primas diei horas, eſſe maiorem diei partem, quàm quinque horæ ſequentes, cum etiam quinque ſolæ horæ primæ cenſeantur eſſe maior pars, quàm quinque ſupremæ? Et quis deinde crederet, ſeptem poſtremas horas nõ eſſe maiorem partem, quàm quinque præcedẽtes, cum ſeptem ad quinque proportionẽ habeat fere ſeſquialterã? Certe nullo modo eſt dicendum, per hunc ſubauditum intellectũ voluiſſe ibi Iuriſconſultũ deciſionẽ facere tam admirabilem, & tam grandem, vt qui p dictas ſeptẽ ſupremas horas laborauerit, dimidium diurnæ operæ præſtitiſſe nõ dicatur. Quare erudi tiſſimus Alciatus conſiderauit ibi, alio etiam modo intelligi poſſe tex. illum, nempe quòd agatur ibi de horis non inæqualibus, quæ vnumquẽque
8. diem artificialẽ diuidũt in duodecim partes, ſed de horis æquinoctialibus † quæ diem naturalẽ in vigintiquattuor partes ſecant. Dico autem diem naturalem, & artificialem; & horas ſimiliter inæquales & æquinoctiales, vt Doct. cõmuniter appellant, & ſpecialiter Beda in lib. 2. de elementis philoſophiæ, & in lib. de diuiſionibus temporũ, cap. de die. vbi de die naturali, & artificiali loquitur. & in lib. de ratione cõputi, cap. 2. & ĩ lib. de ratione tẽporũ, cap. ſimiliter. 2. vbi de horis æquinoctialibus agit. Ná licet ſciã, ab ipſo Alciato, & a Lilio Greg. quẽ citat Hieron. Vielmus in opere de ſex dieb⁹, lect. 11. & a quibuſdã alijs, vt Cenſ. in lib. de
9. die natali, cap. 10. qđ eſt de diebus. aliter appellari, nobis tñ loquẽdũ eſt † vt plures, ex ſentẽ. Ariſt. in 2. Topic. cap. 2. Dicit itaque Alciatus, ex illo tex. hoc haberi, quod ſeptẽ primæ horæ ęquinoctiales diei ſũt maior pars cuiuſq; diei quàm reli-

quæ horæ ſequentes, etiam ſi ſequentes plures eſſent quàm ſeptem, vt contingit in ſolſtitio æſtiuo, quo tēpore in Italia, & in Prouincijs dies (ait) continet quindecim horas. Verum licet hic intellectus melior ſit apud me quàm præcedens, & non omnino male quadret, videtur tamen, quòd nimis reſtringat tex. illum, & contineat deciſionem quamdam vix Paulo Iuriſconſulto dignā. Nam ſi in ſolſtitijs æſtiuis ſeptem primæ horæ cenſentur eſſe maior pars diei, eadem ratione in ſolſtitijs hibernis quattuor primæ horæ, vel paulo plus, maior diei pars cenſeri debent: cur ergo ſeptem horarum pro quocūque die facta eſt mentio, cum pro toto fere anno (exceptis quibuſdam ſolſtitij æſtiui diebus) pauciores ſufficiant? Deinde quamuis concedam, per illum tex. partes diei primas cenſeri maiores uirtute quàm poſtremas, licet quantitate æquales; non tamen facile cōceſſerim, partes primas cenſeri maiores etiam cum quantitate breuiores ſunt: Nam hoc quiddam aliud diuerſum eſt, & cum ex illo tex. clare non habeatur, aliunde ex aliqua alia lege eſſet probandum.

Nouiſſime Petrus Rebuffus in ijs comment. qui in titul. de verbo. ſig. nuper prodierunt in lucem, alium quemdam intellectum ad illam legem excogitauit. Putat ipſe agi ibi de horis æquinoctialibus, & horas ſupremas ſubintelligi debere ſeptem, ſicut ſeptem aſſeruntur primæ diei horæ. Inquit etiam, quòd ſeptem primæ horæ intelliguntur quæ ſunt ante meridiem; ſeptem vero ſupremæ, quæ poſt meridiem ſequuntur. Statuens autem vnumquemque diem artificialem quattuordecim horarum æquinoctialium, more (vt ait) quorumdam artificum, qui vt tantumdem operis ſingulis diebus expleant, nunc temporius, nunc tardius mane ſurgunt, prout noctes vel longiores, vel breuiores exiſtunt; aſſerit, tex. illum hanc facere determinationem, quòd cuiuſque diei maior pars cenſeantur ſeptem primæ horæ antemeridianæ, quàm ſeptem reliquæ poſtmeridianæ. Verum ego adduci non poſſum vt credam, Iuriſconſultum ad hunc Rebuffi intellectum reſpexiſſe. Nam cum dies ſumi poſſit, & ſoleat dupliciter, vel ſcilicet naturalis pro ſpatio vigintiquattuor horarum, vel artificialis pro ſpatio illo, quo Sol ab ortu ad occaſum hemiſphærium noſtrum illuſtrat; ſecundum tamen hanc expoſitionem neque hunc, neque illum ſumpſiſſet diem Iuriſconſultus, ſed alium ſibi quemdam nouum fabricaſſet, qui interdum quidem per horam quaſi poſt ortum Solis, interdum vero per tres fere horas ante Solis ortum inciperet. Quod eſt dictu quiddam valde mirabile, & hactenus inauditum. Neque obſtat quod de quibuſdam artificibus aſſeritur, nam in primis non eſt dicendū, Iuriſconſultum ad quoſdam tātum artifices, puta typographos, ſeſe voluiſſe accommodare; ſed generaliter vt verba ſonant, locutum fuiſſe dicendum eſt pro
10. omnibus. Deinde neminem puto ex operarijs † aut artificibus reperiri (ſiue typographi, ſiue alij quicūque fuerint) qui ſaltem una cum Solari luce matutina diem ſibi ad operandum non auſpicetur, iuxta illud pſal. 103. Ortus eſt Sol, exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam.

Exiſtimo itaque, alio modo intelligi poſſe verba illius legis, nouo quidē, ſed fortaſſe vero, niſi fallor. Et (vt paucis dicam) credo per ſeptem horas non intelligi

ibi

ibi nisi mediam partem cuiusque diei vsque ad meridiem, exponendo tamen de horis inæqualibus, quæ diuidunt quemcumque diem artificialem in duodecim partes, vt exponit etiam Bart. & Glo. Sed ad vnum est aduertendum, quòd dies artificialis si sumatur ab ortu substãtiæ Solis supra horizontẽ vsque ad eiusdẽ occasum, continet solas quidem duodecim horas; verum si sumatur alio modo, prout sumi posse supra nos diximus cap.6.num.27.ex sacris litteris, & ex Theologorum sententia, nempe a principio auroræ, & crepusculi matutini vsque ad finem crepusculi vespertini, tunc dictis duodecim diei horis duæ aliæ superaddendæ erunt, spatium scilicet vniuscuiusque crepusculi pro vna hora inæquali
11. computãdo: Vnde in totum erunt quattuordecim † horæ inæquales cuiusque diei: Et sic septem primæ horæ non erunt nisi cuiusque diei prima medietas. Duo autẽ sunt, quę in hac interpretatione scrupulũ aliquẽ inijcere cupiã possẽt. Vnum est, an crepuscula sintne diei, an potius nocti adscribenda. Alterum est, an spatium cuiusque crepusculi pro vna hora possit computari.
12. Et quãtum ad primum diximus supra cap.6. num.26.& seqq. crepuscula † & diei & nocti tamquã inter vtrũque media annumerari posse: Quod non solũ ex sacræ theologiæ professoribus, vt ibi annotauimus, sed etiã ex iuris tũ pontificij, tũ cæsarej interpretibus probatur, vt videre est in c.si perfodiens.& ibi per Abb. & Fely. de homic. & in l.Titius.§. Lucius. ff. de lib.& post. super qua lege Bart. Bal. Castren. Aret. & Doct. magis cõmuniter concludere videntur, quòd potius diei, quàm nocti attribuenda sunt, si præsertim benignior id interpretatio suadeat: quod iterũ infra ad aliã quæstionẽ dicturi sumus circa finem totius operis
13. cap.93. num.6. Neque obstat tex. † in l.hæc verba, ille aut ille.ff.de verb.signi. vbi Proculus iurisconsultus asserit, diem & noctẽ ita esse disiuncta, vt posito altero necesse sit tolli alterũ, & itẽ sublato altero poni alterũ. Nam responderi potest, quòd ille tex. procedit ex suppositione, supposita scilicet prius vna aliqua certa definitione diei & noctis: si enim definiatur (verbi gratia) dies esse, quãdo sol in suo corpore est super terram, nox vero priuatio corporis solaris, tunc necessario consequetur, quòd ad positionem diei nox auferatur, & contra ad diei remotio-
14. nem nox ponatur. Sed quoniam non solũ hoc modo † definiri potest dies, sed etiam alijs modis, vt sit (verbi gratia) positio lucis, prout definit Bart. in d.§. Lucius. vel quando Sol in suis radiis est super terram; hinc est, quòd non semper eodẽ modo sequetur, ad positionẽ diei noctẽ auferri, & ad diei remotionẽ noctẽ statui. Illud nãque spatiũ tẽporis, quod est in crepusculo cũ primũ aer incipit illustrari vsque ad ortũ substantiæ Solis, nunc diei, nũc nocti adscribi potest, secũdũ quòd varijs modis diem & noctẽ accipi cõtingat. Et quãquam vel diei vel noctis pars est, sub iudice tamen lis pendet, an diei, an vero noctis potius sit. Præterquã quòd dici etiam potest ad d. tex. in l.hæc verba, ille aut ille. quòd principalis decisio eius stat in verbo, aut, declarans, quòd verbũ illud quandoque est disiunctiuũ, quandoque subdisiunctiuũ: quæ autẽ affert de die & nocte, in exẽ-
15. plũ affert, nõ tãquã primo intẽta, & principaliter decisa. Exẽpla autẽ † afferũtur interdũ ad declarandã dumtaxat rem de qua agitur, non quòd ipsa omnino sint

vera, ſed ſufficit, quòd quoquo modo ex hypotheſi aliqua verificentur. Vt enim ait Philoſophus primo Priorũ, ſecto 3. cap. 1. & 2. Poſter. tex. comm. 80. exemplis vtimur, nõ quòd ita ſint, ſed vt per ea intelligant qui addiſcunt. Et Cõmentator Auerr. in 2. de Anima, comm. 67. inquit, quòd de exemplo non requiritur verificatio, ſed manifeſtatio. Alioquin contra Iuriſconſultũ eſſet auctoritas M. Var-
16. ronis, qui in lib. 5. de lingua lat. in principio ait, Crepuſculum † ſignificat dubiũ, ab eo res dubiæ dictæ creperæ: quòd crepuſculũ dies etiã nunc ſit, an iam nox, multis dubiũ. Quod idem repetit Cẽſorinus in lib. de die natali cap. 10. Et S. Iſid. lib. 5. Etymol. cap. 31. Crepuſculum (inquit) eſt dubia lux, nam creperum dubium dicimus, hoc eſt inter lucem & tenebras. Et hæc quantum ad primum. Quantum vero ad ſecundum, an ſpatium ſcilicet cuiuſque crepuſculi pro vna
17. hora computari poſſit (Voco autem crepuſculum hoc in loco † totum illud tẽporis interuallum, quod eſt mane ab initio crepuſculi matutini, & incipiẽtis auroræ vſque ad ortũ Solis, & quod eſt ſero ab occaſu Solis vſque ad finẽ crepuſculi veſpertini, & initiũ noctis perfectæ) ſciendum eſt, quòd licet in Italia & in Prouincijs, in quibus dies maximus ad quindecim horarum æquinoctialium longitudinem protenditur, & de quibus loqui Paulum Iuriſcõſultum credibile eſt,
18. ſingula crepuſcula † numquã minus quàm ſpatium vnius horæ cum dimidia alterius parte ex Mathematicorum ſententia contineant, qua de re fuſius a nobis infra habebitur ſermo cap. 39. & 99. tamen quoniam Mathematici diligentiſſime rem perſcrutantes terminum crepuſculorum conſiderant, vbi quædam ſaltem vix modica & minima lux vel mane circa Oriẽtem, vel circa Occidentem veſperi apparere dignoſcitur, ideo ſatius fuit Iuriſconſulto, qui ſeſe multitudi-
19. ni accommodat, nõ niſi pro vna hora † inæquali totum ſpatium illud generaliter computare, accipiendo nempe diei principium vbi claritas radiorum Solis aliqua ex parte notabilis hemiſphærium noſtrum colluſtrat, & efficit, vt rerum corpora non omnino male incipiant ab hominibus internoſci. Et quòd pro vna hora ſpatium illud crepuſculi generaliter computari poſſit, reperi inter alios Calliſtum Placentinum id aſſerere in enarrationibus euangeliorum quadrageſimalium, enarr. 46. quæ eſt de Reſurr. Domini, in princ. & Cornel. Ianſenium in comment. cap. 129. Concord. euang. in fi. Ad quod etiam optime facit ſynhodus Saleguſtadien. apud Iuonem in 4. par. cap. 246. quæ hoc modo loquendi vtitur. Hora diei prima ante Solis ortum eijciantur omnes ab eccleſia. &c. Quo loquendi modo vſum erat antea conciliũ Toletanum 4. cap. 3. & S. Iſid. in tract. de ordine celebrandi concilij. in princ.

Quòd ſi quis a me petat, cur potius Iuriſconſultus initiũ diei ſumpſit ab aurora, quàm ab ortu ſubſtantiæ Solis ſupra horizontem, reſpondebo, quòd ratio eſt in
20. promptu, quia ſcilicet inde cõſtituendus erat Iuriſcõſulto diei † ortus, vnde eſt agendi principium: nã & iccirco prima diei pars cenſetur maior, quia aptior eſt rebus agendis, vt ſupra diximus, quàm ſuprema. Principiũ autẽ agendi eſſe hominibus a mane primo illuceſcente aurora, non tantũ ab ortu Solis, clarũ eſt tũ ex parabola Patrisfam. Matth. 20. qui exijt primo mane conducere operarios

in

In vineam suam; tum ex Virgilio, lib. 11. Æneidos, vbi sic ait.

Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atque labores.

Illud postremo vnum video mihi in hac interpretatione obiici posse, me quiddã supponere tamquã manifestum, quod tamen videretur maxime probandũ; horas scilicet diurnas, quæ diem artificialem in duodecim partes secant, ab ortu
31. substantiæ Solis † supra horizontem fuisse solitas numerari, cum fortasse quispiam existimare possit, non ab ortu Solis, sed ab initio diei primo, & auroræ numeratas antiquitus fuisse. Verum si quis paulo diligentius ea inspexerit quæ nos supra cap. 6. de horis canonicis disseruimus, facilem huius rei solutionem inueniet. Constat namque ex dictis ibi, horam canonicam Matutinam priorem esse illa, quæ Prima appellatur; Primam autem canonicam horam ab hora diei prima denominari, Matutinam vero a mane, nemini potest esse dubium. Quare necessario consequitur, ante primam diei horam mane esse, & ante ini-
32. tium illud diei a quo diurnæ horæ supputantur, aliud † diei initium ponendum, quod in ipso mane inchoatur. Mane etenim principium diei esse & absque alia probatione clarum est, & habetur ex d. lib. 5. M. Varronis, de lingua
33. lat. Diei principium † (inquit ipse) mane, quòd tunc manat dies ab Oriente, nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum. Et apparet, primam diei horam post Solis ortum constitui, quia in hymno, qui statim in ipso Primæ horæ canonicæ initio canitur, expressa fit mentio Solis ortus, perinde ac si proxime præcessisset, cum dicitur ibi.

Iam lucis orto sidere
Deum precemur supplices,
Vt in diurnis actibus
Nos seruet a nocentibus.

Horas autẽ canonicas tã antiquas esse, ne dicã antiquiores, quàm est Paulus Iuriscõsultus, nemini poterit esse dubiũ, qui nostra hæc legerit tũ supra cap. 2. tum potissimũ infra cap. 11. & seqq. Addo his præterea, quòd cũ pro horis cõputan-
34. dis † sumere initiũ oporteat ab aliquo pũcto maxime cõspicuo, & insigni, difficillimũ foret huiusmodi punctũ assignare, nisi asseramus, tunc sumendũ esse, cũ corpus Solare finitorẽ attigerit. Ad quod optime faciũt quæ scribit Plutarchus in Problem. cap. 84. Huc demũ accedit, quòd si dicatur, modũ supputãdi horas antiquis per Solariũ constitutũ fuisse (est autẽ Solariũ id, in quo horæ in Sole inspi-
35. ciuntur) nullam prorsus hæc dubitatio difficultatem habebit. Solarijs † autem vsos fuisse veteres & est notissimum apud omnes, & auctor est Varro in loco superius proxime adducto, & Palladius in libris de re rustica, qui in fine cuiusque mensis ponit diuersitatem quantitatis singularum horarum diei per differentes vmbras gnomonis. & Plinius libr. 7. natur. hist. capit. vltimo. & Macrob. libr. 2. in somnium Scipionis, cap. 7. & Plautus apud Gellium libr. 3. Noctium Attic. cap. 3. & habetur etiam in sacra pagina. 4. Reg. 20. & Isai. 38. Sed clarissime id habetur apud Censorinũ in lib. de die natali. cap. 10. vbi ita ait.

In horas duodecim diuisum esse diem, noctemque in totidem, vulgo notum est. Sed hoc credo Romæ post reperta solaria obseruatum.
Verum tempus est, vt a latissimis campis iuris ciuilis iam ad semitam nostram redeuntes propositam artificialis diei diuisionem prosequamur.

DE HORARVM DIEI PRO HORIS CAnonicis assignatione. CAP. X.

1. *Horarum diei distinctio seruit assignationi horarum canonicarum.*
2. *Nominatio horarũ canonicarũ sumitur a fine horæ, in qua vnaquæque persoluitur.*
3. *Horarum canonicarum schemata.*
4. *Sexta toto tempore anni in meridie locum habet.*
5. *Nona assignatur a Couarr. post tertiam diei partem, diuiso die in quattuor partes, sed illa est decima.*
6. *Horis canonicis exsoluendis tempus non adeo stricte, & præcise sumendum est.*
7. *Horæ canonicæ tẽpus cõpetẽs tũc cẽsendũ est, quãdo hora officij respõdet horæ diei.*
8. *Horæ canonicæ tẽp⁹ debitũ est, vt intra spatiũ horæ diei sibi respõdẽtis recitet̃. Et si in fine recitationis finiat̃ hora diei. tũc ꝑcise et pũctualiter est tẽp⁹ debitũ. nu. 9.*
10. *Prima statim post ortum Solis incipienda est.*
11. *Horis canonicis ꝓ exsoluẽdis diuidebat̃ antiqtus dies in quattuor partes æquales.*

DIuiso itaque die in duodecim partes æquales, quæ horæ inæquales appellãtur, facile erit, eũdem diem in quattuor æquales partes distribuere, vnicuique scilicet parti tres horas tribuẽdo: ita quòd prima pars in tertia diei hora, secunda in sexta, tertia in nona, quarta in duodecima concludatur. Quoniã autẽ prima & vltima diei hora specialẽ habẽt & insignem quamdã inspectionem per se propter ortũ & occasum Solis, principium scilicet & finem diei, factum est, vt hæ ambæ horæ ab alijs segregarentur, & solæ per se computarentur.

1. Quare ex hac diei distinctione † totã iam habemus & perfectã reliquarũ omniũ horarũ canonicarũ assignationẽ. Nempe in prima diei hora Primã, in secunda & tertia Tertiam, in quarta quinta & sexta Sextam, in septima octaua & nona Nonam, in decima & vndecima Vesperas, in duodecima Completorium.

2. Sumũt aũt denoĩationẽ † horæ canonicæ ab vltima hora illius partis diei, in qua ponũt̃, qa in ea pręcipue cõplementũ accipiũt, & in ea essẽt potissimũ celebrãdæ.

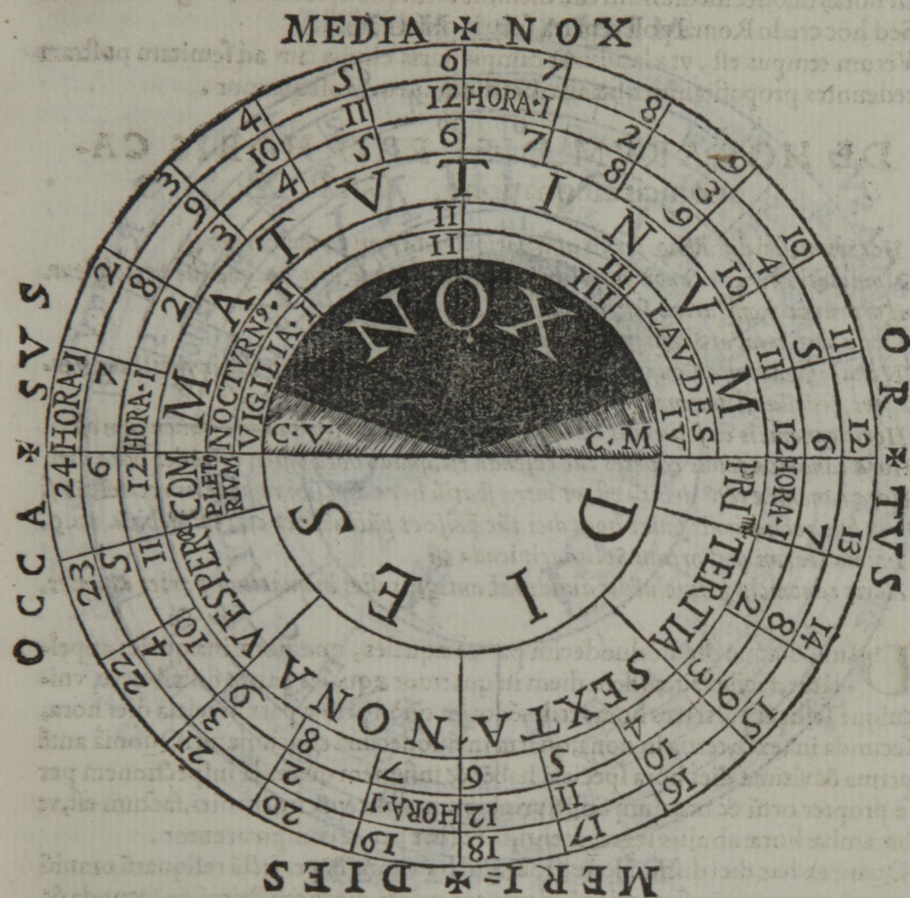
3. Vt autem ea quæ dicimus melius intelligantur, subiectis schematibus † hanc rem declarare procurauimus, quæ in sequentibus magis patebunt.

Primum schema est pro tempore æquinoctiorum, Secũdum pro tempore solstitij æstiui, Tertium pro tempore solstitij hiemalis.

Eorũ autẽ primus circulus ostendit horas æquinoctiales Italicas, quæ ab occasu Solis incipiunt. Secũdus horas æquinoctiales extra Italiã, quarũ initiũ a meridie siue a media nocte sumitur, Tertius horas inæquales tam noctis, quàm diei.

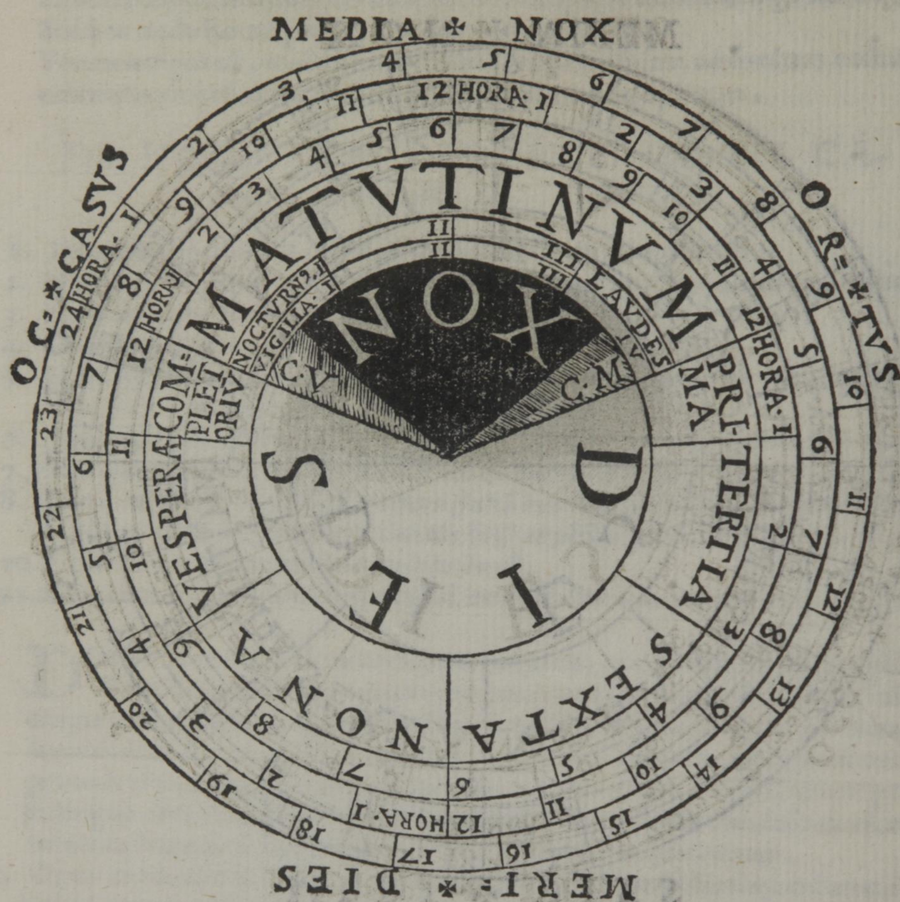
Litterę C.V. Crepusculũ Vesptinũ, & litterę C.M. Crepusculũ Matutinũ denotãt.

Miror

Miror autem Dominicum de Soto virum doctiſſimum in aſſignatione temporis pro horis canonicis non parum erraſſe in 4. ſentent. diſt. 13. quæſt. 2. art. 2. prope fi. verſ. Circa tertiam concluſionem. Ibi enim ait, quòd ſi horologium incipiat a dimidia nocte, dum ſignatur hora ſexta toto tempore anni incipit hora Prima, & nona cenſetur Tertia, & meridies Sexta, & poſt meridiem hora tertia dicitur Nona. Quæ computatio tantum abeſt, vt toto tempore anni ſecundum quod ipſe ait, ſit vera, vt ſolum in tempore æquinoctiorum
4. procedat: excepta tamen Sexta † quæ ſemper in meridie locum habet.
Similiter notandum eſt, reperiri mendum apud Couarr. libr. 4. variar. reſol. cap. 20. num. 14. Ibi enim diſtinguens quemlibet diem in duodecim horas inæquales, quemadmodum diſtinguebatur antiquitus, dicit nonam diei horam

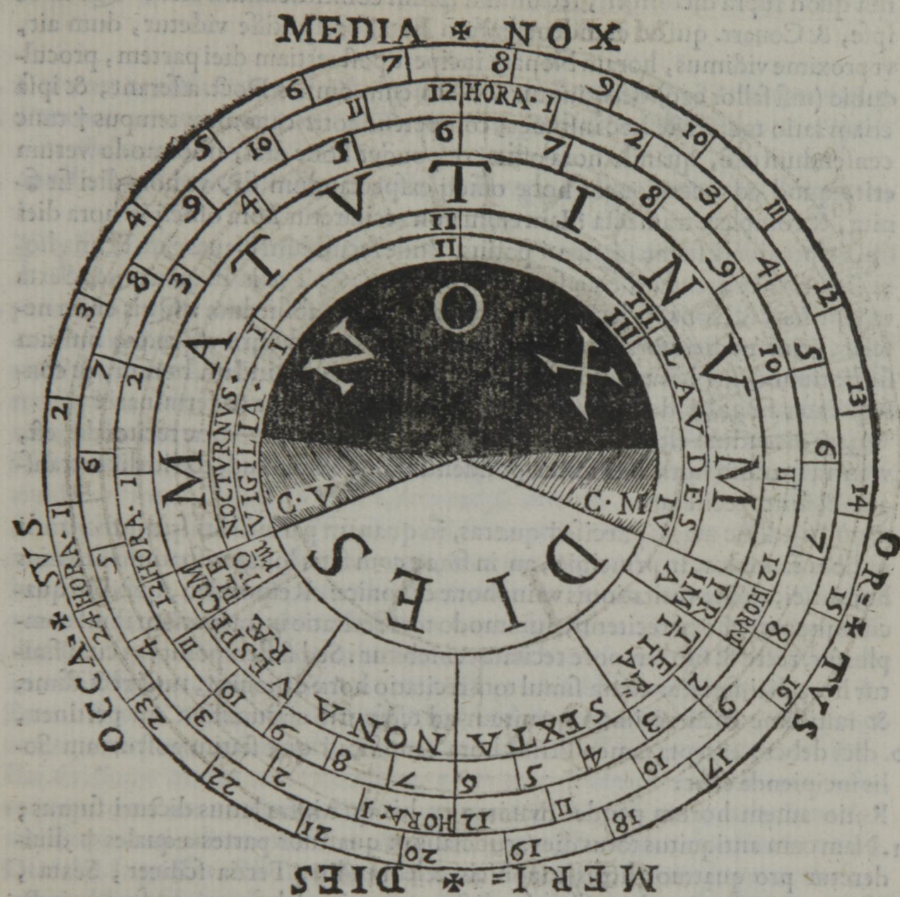
ita

Ita inquirendam esse, vt in ipso meridie sit hora sexta, & ab ea hora nona deducatur, reliqua diei parte in alias sex horas diuisa: qua ratione hora nona incipiet (inquit) post tertiam diei partem, ipso die in quattuor æquales portiones
5. distincto. Et tamen clarum est, quòd post tertiam † diei partem incipiet hora decima, non autem hora nona, vt ipse inquit.

Nauarrus in Manuali de Orat. cap. 3. num. 34. & seqq. agit de huiusmodi horis inæqualibus, applicando eas nostris horologijs tum Italicis, tum ijs, quæ extra Italiam in vsu habentur. Videat qui vult, eum ibi, nam satis diffuse, ne dicam curiose multa pertractat ad propositum nostrum.

Vnum tamen tradit in fine d. cap. 3. num. 76. in hac materia de qua agimus consideratu dignum, quod (pace ipsius) puto falsum. Ibi enim non obscure indicat.

dicat, quòd tempus debitum horæ canonicæ recitandæ non eſt ſpatium horæ diei, quæ illi horæ canonicæ reſpondet, ſed finis horæ diei. Verbi gratia, Prima hora canonica non erit incipienda ſecundum ipſum in ortu Solis, qui eſt initium primæ partis diei, diuiſo die in duodecim partes æquales, immo vero neque in medio dictæ primæ partis, ſi præciſe & punctualiter ſuo debito tempore recitanda ſit, ſed in fine dictæ primæ partis diei incipiēda erit. Similiter Tertia hora canonica in fine tertiæ horæ diei, & Sexta in fine ſextæ, ſcilicet ſtatim poſt meridiem, & eodem modo reliquæ recitandæ erunt. Verum eſt, quòd
5. tempus † pro horis canonicis exſoluendis non adeo ſtricte ſumendum eſſe docet, vt non poſſint paulo etiam ante, aut paulo poſt ſecundum aliquam latitudinem recitari; ſed ſi debitum tempus præciſe inueſtigandum ſit, non niſi

nisi quod supra dictum est, secundum ipsum constituendum erit. Qua in re ipse, & Couarr. qui ad eumdem sensum fortasse respexisse videtur, dum ait, vt proxime vidimus, horam Nonam incipere post tertiam diei partem, proculdubio (nisi fallor ego) decipiuntur. Nam cum omnes Doct. asserant, & ipsa
7. etiam ratio manifeste hoc insinuet, competens horæ canonicæ tempus † tunc censendum esse, quando hora officij respondet horæ diei, quo modo verum erit, quòd ad recitationem horæ officij exspectandum sit, vt hora diei sit finita, & complete transacta? Iam enim non recitaretur hora officij in hora diei sibi respondenti, sed in sequenti potius. Vnde secundum Nauarrum Prima hora canonica recitanda esset in secunda diei hora, & Tertia in quarta, & Sexta in septima, & Nona in decima. Quod est maxime absurdum. Quis enim nesciat, primam diei horam incipere ab ortu Solis, & durare vsquequo finitum sit spatium vnius horæ: quo statim finito incipere secundam horam, & consequenter singulas deinde horas eodem modo incipere & terminari?
8. Quare dicendum est, quòd debitum tempus † horæ canonicæ recitandæ est, vt intra spatium horæ diei sibi respondentis, non extra illud, eo videlicet transacto & finito recitetur.
9. Quòd si adhuc magis præcise † quæras, in quanam parte illius spatij recitanda sit hora canonica, in principio, an in fine, cum satis longius spatium sit vnius horæ diei, quàm recitationis vnius horæ canonicæ. Respondeo, quòd in quacumque parte horæ recitetur, dummodo tota recitatio intra spatium illud compleatur, recte & suo tempore recitata censebitur. Sed si fieri possit, vt cum finitur hora diei, finiatur etiam simul tota recitatio horæ canonicæ, tunc rectissime, & iustissime facta recitatio quantum ad temporis circumstantiam pertinet,
10. dici debet: excepta tamen Prima hora canonica † quæ statim post ortum Solis incipienda esset.

Ratio autem horum pendet maxime ex his quæ infra latius dicturi sumus;
11. Nam cum antiquitus totus dies artificialis in quattuor partes æquales † diuideretur pro quattuor horis canonicis celebrandis, Tertia scilicet, Sexta, Nona, & Vesperis, dum singulæ dictæ partes implebantur, ex sententia B. Chrysostomi citati infra cap. 12. num. 2. non cum impletæ iam essent, vna hora canonica exsoluebatur. Ex quibus tamen quattuor diei partibus duæ postmodum particulæ fuerunt separatæ, prima scilicet, & vltima diei hora, pro Prima & Completorio, quæ in ortu, & in occasu Solis (vt diximus) celebrarentur.

Sufficiat nunc leuiter tantum hæc tetigisse, nam copiosius de his, cum testimonijs sanctorum Patrum, & Doctorum auctoritatibus, infra (vt dixi) & præsertim cap. 15. num. 14. & cap. 21. suus erit disserendi locus.

DE HORIS

DE HORIS CANONICIS. CAP. XI.

1. *Horarum canonicarum probatio sumitur ex veteri testamento. Et ex nouo num. 3.*
2. *Horarum canonicarum numerus septenarius probatur ex illo psal. 118. Septies in die laudem dixi.*
4. *Sanctorũ verba multũ habent põderis, & energiæ ad figendos aculeos deuotionis.*

DE his horis canonicis habetur tam clara & expressa mentio in vtroque testamento, vt aliunde probationes assumere, quasi superfluũ videatur. Ap-
1. paret † in primis 1. Paral. 6. 9. & 25. constitutos fuisse cantores in domo Domini ex familijs Leuitarũ, qui laudarent Dominũ, & die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirent. Itẽ eiusdẽ 1. Paral. 23. præcipitur, vt Leuitæ stent mane ad confitendũ, & canẽdũ Domino, similiterque ad vesperã. Et 2. Paral. 31. iubetur vt offeratur holocaustum mane semper & vespere: quod idem habetur Exho. 29. Psal. 33. Benedicã Dominum (inquit Propheta) in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Psal. 54. Vespere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet vocem meam. Psalm. 70. In te cantatio mea semper. Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Exsultabunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea, quam redemisti. Sed & lingua mea, tota die meditabitur iustitiam tuam. Et psal. 118. Septies in die laudẽ
2. dixi tibi. Quẽ locũ pro septenario † canonicarũ horarũ numero & B. Basilius, & Ioan. Cassianus. & alij infra in seq. cap. allegandi adduxerũt. & præter ipsos B. Benedictus in Regula, cap. 16. eumdẽ locũ ad hoc propositũ adduxit, vt apparet in ijs quæ supra exposuimus iuribus c. 1. de celeb. Miss. & c. presbyter. 91. dist. Isai. 62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Hierusalem laudem in terra. Daniel 6. Ingressus est Daniel domum suam, & fenestris apertis in cenaculo suo contra Hierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua & adorabat, confitebaturque coram Deo suo, sicut & ante facere consueuerat. Et paulo post. Tribus temporibus per diem orat obsecratione sua. Quem locum exponentes Tertull. B. Cyprianus, B. Hieronymus, B. Isidorus, & alij mox citandi interpretantur de Tertia, Sexta, & Nona horis canonicis. Nehem. 9. Quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum. Quem similiter locum congrue adaptant horis canonicis, post venerabilem Bedam ibi, Amalar. lib. 4. de eccles. offic. cap. 3. & inter alios Canonistas Archid. in c. presbyter. 91. dist. & Guill. Durant. in Ration. lib. 5. cap. 1. num. 2.
3. Act. 3. † Petrus autem & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Et eorumdem. 10. Ascendit Petrus in superiora, vt oraret circa horam sextam. Quid quòd in parabola Patrisfam. vocantis operarios in vineam suam, Matth. 20. adeo graphice, & per ordinem expressa sunt tempora, quibus

pensum

pensum seruitutis nostræ Deo persolui statutum est, vt nihil mirum videri possit, si Ecclesia a Spiritu sancto edocta eas elegerit horas, vt laudem referat Creatori, quibus potissimum sentit, se ab ipso in regnũ eius,& gloriã vocatã. Ibi etenim Matutinæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ,& Vespertinæ horæ clara & ordinatissima habetur mentio. Sanctus præterea Paulus apostolus harum videtur horarum meminisse,cum dicit Ephes. 5. Implemini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis,& canticis spiritualibus,cantantes,& psallentes in cordibus vestris Domino. Et Coloss. 3. Verbum Christi habitet in vobis abundáter in omni sapientia docentes, & commonentes vosmetipsos in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Et Hebræ. vlt. Per ipsum ergo (Christum) offeramus hostiam laudis semper Deo,id est fructum labiorum confitentium nomini eius.

Ceterum vt ostendamus præter fundamentũ, quod in sacris litteris habent horæ canonicæ, fuisse etiam a sanctis Patribus vnanimi consensu receptas, & perpetua serie ab Apostolorum temporibus ad hos nostros vsque dies in ecclesia celebratas,age producamus in medium auctoritates aliquas antiquorum Patrũ, quibus si non confundantur hæretici, fideles saltem in Domino ædificentur. Et primum quidem repetendi hic sunt S. Cyprianus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Isidorus, Ioan. Cassianus,& alij fere omnes,quos supra citauimus cap. 2. cum de nocturnis vigilijs ageremus. Nam illi de Tertia, Sexta, Nona, Vespertina,& alijs etiam horis ita egregie meminerunt, vt appareat, illo etiam tempore easdem fere quas nos habemus precandi formulas & ritus viguisse: nisi quòd illi feruentiores existentes diligentissime tempora orationis obseruabant, quæ nos segnes effecti & sine spiritu facile iam omittimus.

4. Quoniam autem ipsa Sanctorum verba † multum habent ponderis & energiæ ad figendos aculeos deuotionis, non inutile fore existimaui, si quantum ad rem nostram faciunt, Patrum hic auctoritates vt iacent, verbis ipsorum proprijs attulero.

DE HORIS CANONICIS. CAP. XII.

1. *Horæ canonicæ asseruntur testimonijs S. Cypriani. S. Ioan. Chrysostomi. num. 2. S. Basilij num. 3. S. Ambrosij. num. 5. S. Clementis Romani. num. 6. S. Athanasij. num. 7. S. Hieronymi. num. 9. S. Epiphanij. num. 10. S. Cyrilli Hierosolymitani. num. 11. S. Augustini. num. 12. S. Pachomij abbatis. num. 16. Concilij Nicæni. num. 17. Ioan. Cassiani. num. 18. Prudentij. num. 19. S. Benedicti. num. 20. S. Isidori, num. 21. Rabani, Concilij Aquisgranen. num. 22. Amalarij, Hugonis de S. Vict. Ruperti abbatis,& aliorum. num. 24.*

4. *Horarum canonicarum numerus septenarius colligitur ex illo psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi, per S. Basilium.*

8. *Duodecimæ horæ canonicæ fit mentio per S. Athanasium.*

13. Regula

13. *Regula secunda S. Augustini, aut saltem primum caput illius Regulæ, falso videtur ei adscribi.*
14. *Prima, & Completorium non erant specifice cognitæ tempore S. Augustini, saltem sub his nominibus.*
15. *Lucernarij nomine Vespertina oratio videtur intelligi.*
23. *Prima celebratur in exortu diei, quando Sol ab Oriente primum apparet, secundum Rabanum.*

1. BEatus igitur Cyprianus † in tract. de oratione Dominica, in fi. sic habet. In orationibus vero celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes & in captiuitate victores horam Tertiam, Sextam, Nonam, Sacramẽto scilicet Trinitatis, quæ in nouissimis temporibus manifestari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens consummatũ numerũ Trinitatis ostẽdit. Itemque ad sextã quarta procedens declarat alterã Trinitatẽ. Et quãdo a septima nona cõpletur, per ternas horas Trinitas perfecta numerat'. Quæ horarũ spatia iampridẽ spiritaliter determinãtes adoratores Dei, statutis & legitimis ad precẽ temporibus seruiebãt. Et manifestata postmodũ res est, sacramenta olim fuisse, quòd ante sic iusti precabantur. Nã super Discipulos hora tertia descendit Spiritus sãctus, qui gratiã dominicæ repromissionis impleuit. Itẽ Petrus hora sexta in tectũ superius ascendens, signo pariter & voce Dei monentis instructus est, vt omnes ad gratiã salutis admitteret, cũ de emũdandis gẽtilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus ad nonã peccata nostra sãguine suo abluit, & vt redimere, & viuificare nos posset, tunc victoriã suã passione perfecit. Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas, orandi nunc & spatia & sacramenta creuerunt; Nã & mane orandũ est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur; quod olim Spiritus sãctus designabat in psalmis dicẽs, Rex meus, & Deus meus, quoniã ad te orabo Domine; mane exaudies vocẽ meã; mane assistã tibi, & cõtemplabor te. Et iterũ per prophetã loquitur Dominus, Diluculo vigilabũt ad me dicẽtes: Eamus & reuertamur ad Dominũ Deũ nostrũ. Recedẽte itẽ Sole, ac die cessante necessario rursus orandũ est: Nã quia Christus Sol verus, & dies est verus, Sole ac die sæculi recedente quãdo oramus & petimus, vt sup nos lux denuo veniat, Christi precamur aduẽtũ, lucis ęternę gratiã prębiturũ.

2. B. Ioan. Chrysostomus † in homil. 59. ad populũ Antioch. & in homil. 14. super primã ad Timoth. & in serm. cui tit. est, Quòd dispensatio rerũ per teipsum exsequenda est. in his enim tribus locis eadẽ repetit. loquẽs de Monachis sui tẽporis, quomodo orationes nocturnas & diurnas celebrarẽt, post alia sic inquit. Facto autẽ die quisque nostrũ alterũ vocat, egressorũ rationẽ agit, in forũ educit, assistit magistratui, tremiscit, & pœnas metuit. Alius in tabernaculo, ad suũ alius opus. Illi vero cũ rursus matutinas orationes celebrauerint & hymnos, ad scripturarũ lectionẽ cõuertuntur. Sũt autẽ & qui libros trãscribere docti, assignatũ quisque sumẽs habitaculũ, semper agit quietẽ, nugãte nemine, nemine quidquã dicẽte. Tertiam, Sextã, Nonam, & Vespertinas orationes celebrãt. Et in quattuor partes

diem

diem diſpartiti, dum ſingulæ partes implentur,& pſalmodijs,& hymnis Deum venerantur. Omnibus autem prandentibus,ridentibus, ludentibus, & ingluuie ſe diſrumpentibus,hymnis hi vacant. Idem ſuper primæ ad Timoth.cap.2. homil.6. in princ. ſuper illis verbis. Obſecro igitur, primum omnium fieri obſecrationes &c. Quid autem (inquit) ſibi vult, quod ait, primum omnium? In obſequio ſcilicet quotidiano, perpetuoque diuinæ religionis ritu. Atque id nouerunt fideles, quo modo diebus ſingulis mane & veſpere orationes fundantur ad Dominum, quo modo pro omni mundo & Regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt poſiti obſecrationes ab Eccleſia fiant. Et in pſal.140. Domine clamaui ad te, exaudi me. in princ. ait, non fuiſſe temere decretũ a Patribus, vt ille pſalmus caneretur quotidie cum ad veſperum peruenerimus:& talem etiam eſſe pſalmum matutinum. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo.

3. B. Baſilius magnus † in ſerm 1. de inſtitut. Monachorum; qui alijs eſt ſermo aſceticus,de homine quòd ſit imago Dei, quæ peccato deformetur. clariſſime agit de ſeptenario horarum canonicarum numero, ita inquiens. Cum autem ad orationem nulla non vitæ pars opportuna habenda ſit, quia tamen datis quibuſdam interuallis ab illa pſalmodiæ, genuque flexionis acri contentione non numquam eſt interquieſcendum, is eſt maxime horarum modus tenendus, qui a veteribus olim ſanctis viris ad orationem deſcriptus eſt. Etenim eximius ille Dauid ait, Media nocte ſurgebam ad confitendũ tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ: quem ſane Paulus quoque & Silas ſecuti reperiuntur cum in carcere poſiti circiter mediam noctem Deum ambo collaudarent. Addit deinde idem Propheta, Veſpere, mane, & meridie. Quin & Spiritus ſancti aduentus circiter horam diei tertiam fuit,ſicut ex Actis accepimus; quo tempore cum propter illam linguarum efficacem vim Phariſæi Diſcipulos irriderent,negauit Petrus eos ebrios eſſe, qui ea loquerentur; ſiquidem horam illam tertiam fuiſſe. Porro nona Dominicæ paſſionis memoriam refert, illius quæ vitæ noſtræ cauſſa ſuſcepta eſt.

4. Verum quoniam item hoc eſt apud eumdem Dauid, Septies † in die laudem dixi tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ; tempora autem illa quæ diximus neutiquam ſeptenarium orationis numerum conficiunt; bipartito diuidenda meridiana oratio eſt, ita videlicet vt pars vna cibum præcedat, altera ſubſequatur,quo perpetua hæc nobis formula ſit Deum ſepties per ſingulas dierum conuerſiones laudibus celebrandi. Item in Regulis fuſius diſputatis, interrogatione 37. ſic habet. Neque vero tamen quamquam hanc aſſidue, atque adeo omnibus momentis adhiberi oportere gratiarum actionem & lex ipſa præcepit, & nos eam vitæ noſtræ neceſſariam eſſe cum natura, tum ratione docuimus; propterea illæ ſtatis temporibus præſcriptæ orationes negligendæ veniunt, quas obſeruari in conuentibus ſollemne eſt, & quotidianum. Siquidem ea re a nobis neceſſario huiuſmodi tempora delecta ſunt, quòd in eorum ſingulis peculiaris quædam Dei in nos beneficiorum eſt commemoratio. Ac matutinum quidem, vt primi animi, ac mentis noſtræ motus conſecrentur Deo, neque vllius rei curæ ante aditum ad nos demus, quàm nos in cogitatione de Deo oblectauerimus; ſicut

ſcriptum eſt, Memor fui Dei, & delectatus sũ. Neque corpus prius ad functionẽ muneris alicuius moueamus, quàm illud fecerimus, quod dictũ eſt, Orabo ad te Domine, mane exaudies vocẽ meã: mane aſtabo tibi. Tertia vero hora vt in ea ad orationẽ ſurgatur, fratreſque omnes in vnũ congregẽtur licet diuerſis in locis alij in alijs operib⁹ ſint occupati: idque ea re, vt admoniti doni Spiritus, quod circiter hãc ipsã horã Apoſtolis datũ fuit, vno, eodẽque animo cuncti illũ venerẽtur; ab eoque petãt, vt & ipſi digni ſint, qui ſanctificationẽ ſuſcipiant; ſimulque vt ſalutaris ſibi doctrinæ & recti itineris dux eſſe & auctor velit; illũ imitantes qui dixit, Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectũ innoua in viſceribus meis. Ne proijcias me a facie tua, & Spiritum ſanctũ tuũ ne auferas a me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & Spiritu principali cõfirma me. Et alio in loco, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectã. Atque ita denuo ad intermiſſa opera redeatur. Quòd ſi fors aliquos vel propter operũ, vel propter locorum naturã eo tẽpore abeſſe longius contigerit, quàm vt vna cum reliquis præſto eſſe poſſint; ij vbicũque fuerint, ea neceſſario ibi exſequi debent, quæ cõmuniter ſtatuta ſunt, nihil hæſitantes omnino; quia vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, inquit Dominus, ibi in medio eorũ ſum. Porro Sexta hora Sanctorũ exemplo neceſſariam eſſe orationem iudicauimus, apud quos eſt, Veſpere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam. In qua quidem vt liberemur ab incurſu & dæmonio meridiano nonageſimus etiam pſalmus recitetur. De Nona vero, quòd ea ad orationem nobis neceſſaria ſit, id Apoſtoli ipſi declarauerunt in Actis, in quibus eſt, quòd Petrus & Ioannes aſcendebant in templũ ad horam orationis nonam. Completo vero iam die pro ijs omnibus, quæ in eo nobis data fuerint, feliciterue nobis euenerint, gratiarum actio ſuccedat: eorũque, quæ vel per conſenſum, aut ſecus contra animi ſententiam prætermiſſa ſunt, confeſſio: ac ſicubi latens delictum aliquod admiſſum fuerit verbis, operibuſue, aut etiã corde, pro his omnibus oratione adhibita veniam nobis a Deo cõprecabimur. Siquidem ad ſimilia peccata iterum euitanda valde vtilis eſt præteritorum conſideratio. Iccirco Dauid dicit, Quæ dicitis in cordibus veſtris, in cubilibus veſtris compungimini. Tum autem primis ſe iam noctis intẽdentibus tenebris, ſequetur petitio, vt quies quã ſumus capturi inoffenſa, & ab omni perturbatione, ac vitio libera ſit; qua hora etiam neceſſario nonageſimus recitari pſalmus debet. De tẽpore autem dimidiæ noctis. &c. quæ nos ſupra adduximus cap. 2. num. 5. cum de nocturnis orationibus ageremus. Et deinde ſubiũgit. Porro ex his omnibus quæ diximus ſtatis temporibus nullum ab ijs prætermitti debet, quorum vitæ propoſitum eſt, vt quæ acturi ſunt, omnia ad laudem Dei, & Chriſti eius referant. Atque vtilis etiam meo quidem iudicio hæc in orationibus & pſalmorum decantationibus, quæ certis temporibus fiunt, diuerſitas eſt atque varietas, ob eam cauſſam, quòd in perpetua ſimilitudine & æqualitate rerum, animo neſcio quo modo torpedo quædam plerumque oboritur, atque tædium; eaque re aliud agens ad futiles & vagas cogitationes aberrat: In viciſſitudine autem, varietateque cum pſalmodiæ, tum ſingularum horarum, orationis & ſtudiũ

E ipſum

ipſum renouatur, & attentio inſtauratur. Idem in epiſt. 1. ad B. Gregor. Nazianzenum, poſt princ. ſic ait. Quid igitur beatius atque felicius, quàm Angelorum choros in terris imitari? Mox quidem erumpente luce ad orationis ſtudium occurrere, hymniſque & canticis honorare Creatorem? Tum vero clarius Sole radiante conuerſum ad opera vbique oratione comitante hymnis quoque tamquam ſale condire miniſteria? Lætum quippe & ſerenum animi ſtatum ſolatia hymnorum largiuntur. Et poſt pauca. Rurſus ſi lectionem ſequantur precationes, animum deſiderio in Deum reaccenſo renouatum & vegetiorem factum accipiunt.

5. S. Ambroſius † præter nocturnam & matutinam orationem, de quibus vidimus ſupra, cap. 2. num. 10. & 11. mentionem etiam facit de meridiana & veſpertina. In pſal. enim. 118. ſerm. 8. par. 6. ita ait. Indictum eſt ieiunium, caue ne negligas. Et ſi te fames quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium; tamen cæleſti magis te ſeruato conuiuio. Non epulæ paratæ extorqueant, vt cæleſtibus ſis vacuus ſacramentis. Differ aliquantulum, non longe finis eſt diei: immo plerique ſunt eiuſmodi dies, vt ſtatim meridianis horis adueniendũ ſit in eccleſiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Tunc vtique paratus aſſiſte, vt accipias tibi munimentum, vt corpus edas domini Ieſu, in quo remiſſio peccatorum eſt, poſtulatio diuinæ reconciliationis, & protectionis æternæ. Et poſt pauca. Admonet etiam (inquit) ſacrificium veſpertinum, vt numquam Chriſtum obliuiſcaris. Non poteſt obliuiſci, cum lectum aſcendes eius Domini, cui in occaſum precem fuderis diei, qui eſurientem te ſui corporis epulis expleuerit. Et poſt pauca iterum. Et quia orationem eſſe ſubeundam media nocte diximus, non minus etiam de eiuſmodi hora diei dicendum videtur. Contraria enim diei nox eſt. Quid enim luci commune cum tenebris? Et ideo aduerſa ſibi eadem nocturna eſt & diurna. Sicut enim media nocte primitiua Ægyptiorum Tentator occidit, & ex eo cognoſcitur, quòd ea maxime hora operetur aduerſarius: ita e contrario quòd meridiano tempore virtus diuinæ lucis operetur. Rurſus etiam alias eiuſdem Sancti auctoritates pro matutina, & veſpertina oratione citabimus infra, cap. 14. num. 2. Ac de varijs orandi horis agit idem expreſſius in lib. 3. de Virgin. circa princ. ſic inquiens. Oratio quoque nos Deo crebra commendet. Si enim Propheta dicit, Septies in die laudem dixi tibi. qui regni erat neceſſitatibus occupatus, quid nos facere oportet, qui legimus, Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem? Certe ſollemnes orationes cum gratiarum actione ſunt deferendæ cum e ſomno ſurgimus, cum prodimus, cum cibũ paramus ſumere, cũ ſumpſerimus, & hora incenſi, cũ denique cubitũ pergimus. Sed etiam in ipſo cubili volo pſalmos cũ oratione Dominica, frequenti contexas vice; vel cum euigilaueris, vel ante quàm corpus ſopor irriget, vt ſe in ipſo quietis exordio rerum ſæcularium cura liberam diuina meditantem ſomnus inueniat. Et infra. Symbolum quoque ſpecialiter debemus tamquam noſtri ſignaculum cordis antelucanis horis quotidie recenſere.

6. S. Clemens Romanus † martyr & pontifex, lib. 2. Conſtit. apoſt. cap. 63. hortandum

dum esse populum, & iubendum dicit, ecclesiam frequentare mane & vespere quotidie, nũquamque abesse omnino, sed assidue vnumquẽque conuenire. Non enim (subdens ait) solum de Sacerdotibus dictum est, sed quilibet laicus de se id audiat cogitans dictũ a Domino. Qui non est mecum contra me est; & qui non congregat mecũ, dispergit. Nolite ergo vos mẽbra Christi cum sitis, dispergi, cœtus non celebrando, Christum caput habentes secũdum promissionẽ suã adiunctum & consociatũ uobis. Nec ipsi vosmet negligatis, neque Saluatorẽ proprijs mẽbris destituatis, neque eius corpus scindatis, neque ipsius mẽbra dissipetis, neque huius vitæ necessaria diuino verbo anteponatis, sed quotidie cõueniatis mane ac vespere psallẽtes atque orãtes in Dominicis, mane dicẽtes psalmũ sexagesimũ secundũ, vespere centesimum quadragesimum. &c. Sed clarius lib. 8. cap. 40. sic de horis canonicis disserit. Preces vestras facite diluculo, tertia hora, sexta, nona, vespere, & in gallicãtu. Diluculo gratias agẽtes, quoniã illuminauit nos Dñs expulsa nocte, & inducto die. Hora tertia, quoniã illa hora Dominus sententiam Pilati accepit. Sexta, quoniã tũc crucifixus est. Nona, quoniam omnia commota sunt crucifixo Domino perhorrescentia impiorum audaciã, & nõ ferentia ignominiã Domini. Vespere gratias agẽtes, quòd dedit nobis noctem diurnorum laborum requietem. In gallicantu, quoniam illo tempore nunciatur aduentus diei ad exercenda opera lucis. Si propter infideles ad ecclesiam iri non potest, domi cœtus congregabis o Episcope. Et paulo post. Si nec domi, nec in ecclesia cœtus celebrari possunt, vnusquisque apud se psallat, legat, oret; vel duo, aut tres vna congregati. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. &c. Et in ijs, quæ sequuntur capita, de forma agit vespertinæ, & matutinæ orationis.

7. S. Athanasius † de horis canonicis mentionem facit in lib. qui de Virginit. seu de Exercitatione inscribitur. Ibi enim circa mediũ sic loquitur. Per omne vitæ tẽpus in ieiunijs, precibus, & eleemosynis pseuerato. Beatus qui auscultat his nocte ac die. Ne recedat sermo Dei ab ore tuo. Sit autẽ semper opus tuum scripturarum meditatio. Habeto psalterium, & psalmos edisce. Sol exoriens videat librum in manu tua. Post tertiam horam peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignũ crucis. Sexta hora celebrato preces cũ psalmis, opplorationibus & obsecrationibus, quoniam hac hora filius Dei sublatus est in cruce. Hora nona rursus esto in hymnis, & laudibus Dei, cũ lacrymis cõfitens peccata tua; Deo supplica, quoniã hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritũ.

8. Et post multa. Quòd si venerit hora Duodecima † maiorem, & crebriorem celebres communionem cum virginibus tuis, quas habes vnanimes. Quòd si nõ habueris vnanimem, sola peragito Deo præsente, & audiente. Bonum est effundere lacrymas in conspectu Dei. Memento horæ duodecimæ, quoniam in hac Dominus noster descendit ad inferos: cumque vidisset illum Tartarus inhorruit, expauitque dicens, Quis est iste, qui cum potestate, magnaque virtute descendit? &c.

9. B. Hieronymus † in epist. 7. ad Lætam, de Institutione filiæ, post med. sic meminit horarum canonicarum. Præponatur ei probæ fidei, ac morum, & pudicitiæ

virgo veterana, quæ illam doceat, & assuescat exemplo ad orationes & psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta, nona hora stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum: Sic dies transeat, sic nox inueniat laborantem. Orationi lectio, lectioni succedat oratio: breue videbitur tempus, quod tantis operum varietatibus occupatur. Et in epist. 8. ad Demetriadem virginem, de virginitate seruanda, prope fi. sic inquit. Præter psalmorum, & orationis ordinem, quod tibi hora tertia, sexta, nona, ad vesperum, media nocte, & mane semper est exercendum; statue quot horis sanctam scripturam ediscere debeas, quanto tempore legere, non ad laborem, sed ad delectationem, & instructionem animæ. Item in epist. 22. ad Eustochium, de custodia virginitatis, prope fi. Post hæc (ait) quamquam Apostolus orare nos semper iubeat, & Sanctis etiam ipse sit somnus oratio: tamen diuisas orandi horas debemus habere, vt si forte aliquo fuerimus opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat. Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque, & vesperam nemo est qui nesciat. Nec cibi sumantur, nisi oratione præmissa, nec recedatur a mensa, nisi referatur Creatori gratia. Noctibus bis, terque surgendum. Reuoluenda quæ de scripturis memoriter retinemus. Egredientes de hospitio armet oratio: regredientibus de platea oratio occurrat ante quàm sessio; nec prius corpusculum requiescat, quàm anima pascatur. Et in epist. 27. ad eamdem Eustochium, loquens de Paula matre, post med. ita inquit. Post virorum monasterium, quod viris tradiderat gubernandum, plures virgines, quas e diuersis prouincijs congregarat, tam nobiles, quam medij, & infimi generis, in tres turmas, monasteriaque diuisit; ita dumtaxat, vt in opere & in cibo separatæ, psalmodijs, & orationibus iungerentur. Post Alleluia cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat: sed prima, seu inter primas veniens, ceterarum opperiebatur aduentum, pudore & exemplo ad laborem eas prouocans, non terrore. Mane, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant: nec licebat cuiquam sororum ignorare psalmos, & non de scripturis sanctis quotidie aliquid discere. Idem in cap. 6. Daniel. super illis verbis, Tribus temporibus flectebat genua sua. Tria (ait) sunt tempora, quibus Deo flectenda sunt genua: tertiam horam, sextam, & nonam ecclesiastica traditio intelligit. Et in epist. 4. ad Rusticum monachum, de uiuendi forma, circa med. sic dicit. Numquam de manu, & oculis tuis discedat liber, discatur psalterium ad verbum; oratio sine intermissione, vigil sẽsus sit. &c. Quæ verba licet parumper immutata transtulit Gratianus in c. numquam. de cons. dist. 5. Numquam (inquiẽs) de manu tua, vel oculis tuis liber psalterij discedat, dicatur ad verbũ oratio sine intermissione, vigilet sensus. &c. Et demum in 2. exposit. psal. 119. quæ posita est in fine comment. super omnes psalmos, (si tamen illorum comment. auctor sit B. Hieronymus) super illis verbis, Cum ijs qui oderunt pacem eram pacificus. mentionem facit horarum canonicarum his verbis. Monachi dicimur, & licet non simus, quales esse debemus, tamen dicimur. Hora tertia oramus, hora sexta oramus,

oramus, nona, lucernarium facimus, media nocte consurgimus, deinde gallicinio oramus. Videte, quibus horis semper ad obsequium Dei suscitamur. Videte, quid dicat. hora tertia, sexta, nona, lucernarium, medio noctis, gallicinio, mane primo.

10. S. Epiphanius † non obscure meminit horarum canonicarum lib. 3. aduersus hæreses, hær. 80. contra Messalianos, ita inquiens. Sic etiam serui Dei, qui vere in firma veritatis petra fundati sunt, & domum suam secure ædificãt, proprijs manibus tenues suas operationes operantur iuxta vniuscuiusque artem: in ore vero omnem ferme diuinam scripturam annunciant, citraque fatigationem, & impigre frequẽtes agunt vigilias partim in orationibus partim in psalmodijs: perpetuo autem conuentus ex more statuto ordinatos faciunt, versanturque interdiu semper assiduis iuxta interuallum horis preces ad Deum irreprehensibiliter cum multa humilitate, & doloroso eiulatu sursum emittentes. Et in eod. lib. 3. in fi. sic ait. Matutini etiam hymni in ipsa sancta ecclesia perpetuo fiunt, & orationes matutinæ, lucernalesque simul psalmi, ac orationes. Et infra. Plerique vero in psalmodijs, & assiduis orationibus, lectionibusque sacrarũ scripturarũ, & secessibus exercentur. Et rursus infra, loquens de ecclesia catholica, Preces autem (inquit) assidue imperat cum omni sedulitate, ac prolixitate, & geniculatione in ordinatis diebus, noctu, atque interdiu ad Deum effundere.

11. B. Cyrillus † Hierosolymitanus catechesi 13. Sciunt hoc (inquit) studiosi ecclesiæ Psalmistæ, qui angelicos imitantes exercitus semper Deum laudibus celebrant; qui digni habiti sunt psallere in hoc sancto Golgotha.

12. B. Augustinus † in epist. 119. ad Ianuariũ, cap. 18. quæ habetur etiam inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. epist. 21. approbans vsum ecclesiarum in decantandis horis, sic loquitur. Miror sane, quid ita volueris, vt de ijs, quæ varie per diuersa loca obseruantur, tibi aliqua conscriberem, cum & non sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, vt quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando, & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimentum sit. Si enim ita impedit, vt maiora studiorum lucra speranda sint, quàm calumniatorum detrimẽta metuenda, sine dubitatione faciẽdũ est, maxime illud, quod etiam de scripturis defendi potest, sicut de hymnis & psalmis canendis, cum & ipsius Domini, & Apostolorũ habeamus documenta, & exẽpla, & præcepta de hac re tam vtilia. Ad mouẽdum pie animum, & accendendum diuinæ lectionis affectũ varia consuetudo est; & pleraque in Africa ecclesiæ mẽbra pigriora sunt, ita vt Donatistæ nos reprehendant, quòd sobrie psallimus in ecclesia diuina cantica Prophetarum, cum ipsi ebrietates suas ad canticum psalmorum humano ingenio compositorũ quasi tubas exhortationis inflamment. Quando autẽ non est tempus cum in ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi, nisi cum legitur, aut disputatur, aut Antistites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce Diaconi indicitur? Alijs vero particulis tem-

porum quid melius a congregatis christianis fiat, quid sanctius omnino non video. Et in serm. 1. feriæ quartæ in capite Ieiunij, qui est de tempore. 55. Et ideo (ait) rogo vos fratres carissimi, ad vigilias maturius surgite; ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam ante omnia conuenite. Nullus se a sancto opere subtrahat, nisi quem infirmitas, aut publica vtilitas, aut forte certa, & grandis necessitas tenuerit occupatum. Nec solum vobis sufficiat, quòd in ecclesia diuinas lectiones auditis, sed etiam in domibus vestris aut ipsi legite, aut alios legentes requirite, & libenter audite. Item in Regula. 3. cap. 7. & seqq. Orationibus (inquit) instate horis & temporibus constitutis. In Oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit: vt si forte aliqui etiam præter horas constitutas, si eis uacat, orare voluerint, non eis sint impedimento qui ibi aliquid agendum putauerint. Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in voce. Quod idem habetur per eumdem in epist. 109. quæ inscribitur Regula Monacharum. Ex qua desumptus est tex. in c. fi. dist. 42. In Oratorio (dicitur ibi) præter orandi & psallendi cultum, penitus nihil agatur, vt nomini huic & opera iugiter impensa concordent. Et in Reg. 2. cap. 1. expressissimam omnium horarum canonicarum mentionem facit his verbis. Qualiter autem oporteat nos orare, vel psallere describimus. Id est in Matutinis dicantur psalmi octuaginta octo cum debitis antiphonis, versibus, & responsorijs. Ad Primam, & Tertiam dicantur sui psalmi, antiphonæ duæ, lectiones duæ. Simili modo ad Sextam & Nonam dicantur sui psalmi cum debitis responsorijs, & antiphonis. Hoc idem in Vesperis, & Completorio seruetur. Ad Lucernarium autem psalmus vnus, responsorium vnum, antiphonæ tres, lectiones tres. Et opportuno post Lucernarium omnibus sedentibus legantur lectiones. Nocturnæ autem lectionis mense Nouembri, Decembri, Ianuario, & Februario antiphonæ duodecim, psalmi sex, lectiones tres. &c. Quod
13. testimoniũ magni æstimarem, nisi ex non nullis coniecturis, Reg. illam. 2. † vel saltẽ primũ caput illius Regulæ, non S. Augustini, sed quid supposititiũ esse certo crederem. In primis enim (ut vnde id conijciam, ostendam) quis credat, B. Augustinũ statuisse, vt in solis Matutinis, id est Laudibus separatim sine Nocturnis dicantur psalmi octuaginta octo cum debitis antiphonis, versibus, & respõsorijs? Deus bone, quandonam futurus esset finis Matutinorum, si tot psalmi decãtandi forent? Scio, apud Ioan. Cassianum lib. 2. de instit. cœnob. cap. 5. quosdam ex patribus instituere voluisse, in vespertinis officijs quinguagenos psalmos decãtari debere, alios etiam sexagenos, non nullos vero ne hoc quidẽ numero contentos excedi eum debere existimasse: Et B. Benedictum in Reg. cap. 18. in fi. asserere, sanctos patres nostros vno die totum psalterium strenue impleuisse, quod nos tepidi (inquit) vix septimana integra persoluimus. Et de B. Guillelmo episcopo Briocensi legi in eius vita apud Surium, Tom. 4. sub die 29. Iulij, & apud Galesinium in Martyrol. sub eodem die, quòd orationi, & precibus ita deditus erat, vt præter diuinum canonicarum horarum officium & alias pias precationes, totum etiam psalmorum librum singulis diebus intima animi pietate recitaret:

taret: His tamen non obstantibus adduci non possum, vt credam, S. Augustinũ, qui optime callebat, quid generaliter multitudini fratrum possibile esset, in qua necesse est semper imbecillorum partem maximam reperiri; & qui in epist. 119. paulo ante citata, fatetur, pleraque in Africa ecclesiæ membra pigriora fuisse in hymnis & psalmis canendis; ita vt Donatistæ catholicos reprehenderent, quòd sobrie psallerent in ecclesia diuina cantica Prophetarum; tam enormem psalmorum numerum in solis Matutinis instituisse. Deinde Primæ, & Completorij nomen, quod ibi clare exprimitur, innuit mihi, ab aliquo longe satis post B. Augustinum caput illud conscriptum fuisse: cum putem, B. Augustini tem-
14. pore horas has canonicas Primam & Completorium † non fuisse sub his saltem nominibus specifice cognitas. Præterea præter reliquas omnes horas enumeratas, scilicet Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, Completorium, Nocturnam, & Matutinos, assignatur ibi alia quædam hora canonica sub Lucernarij nomine; quod quidem nescio quamnam potissimum horam canonicam
15. interpretari possimus; cum Lucernarij † nomine illo tempore nihil aliud intelligi posse arbitrer, quàm horam vespertinam, vt infra cap. 17. num. 8. & seqq. ex testimonijs quibusdam grauissimorum auctorum probabo. Postremo multa quæ in dicta Reg. 2. habentur desumpta apparent ex serm. 1. ad fratres in eremo, vbi B. Augustinus de quibusdam horis canonicis mentionem faciens, nihil tamen de Prima & Completorio; aut de Vesperis separatim ab hora Lucernaria, vel de psalmis in tanto numero recitandis loquitur. Quare ex his recte videor mihi posse existimare, alium quempiam quàm B. Augustinum Reg. illius. 2. vel saltem primi eius capitis auctorem exstitisse. Nunc post B. Augustinum ad aliorum Patrum testimonia transeamus.

16. S. Pachomius † abbas in Regula, quam ab Angelo didicisse fertur, circa med. Ad psallendum (ait) & ad orandum nullus sibi occasiones inueniat, quibus se dicat occupatum, quasi ire non possit; & si in naui fuerit, & in agro, vel in itinere, & in monasterio, quolibet opere, & ministerio detentus, orandi & psallendi tempora non prætermittat. Et ut habetur ex Sozom. lib. 3. hist. eccles. cap. 13. in ea Regula præceptum fuit, vt tot vicibus in singulos dies, & sub vesperum & noctu, & hora nona orarent.

17. Concilium primum Nicænum † magnum meminit horarum diurnarum, & nocturnarum, vt patet can. 64. eorum qui ex arabico in latinum translati sunt opera Francisci Turriani, & ab eodem impressi post constitutiones apostolicas B. Clementis Romani a se conuersas.

18. Ioan. Cassian. † toto lib. 3. de Instit. cœnob. agit de canonico diurnarũ orationũ, & psalmorũ modo, sed præcipue cap. 3. & 4. ex illo psal. 118. Septies in die laudẽ dixi tibi. colligit septenarium numerum horarum canonicarum: & primum quidem præter nocturnas vigilias statuit Tertiam, Sextam, & Nonam fundatas potissimum super cap. 6. Daniel. deinde Vespertinam & Matutinam, & postremo alteram Matutinam. Nimis autem longum esset, si omnia eius verba hic transcriberem, proinde satis sit, summatim quæ ipse dicit retulisse.

19. Aurelius Prudentius † in lib. Cathemerinon pro ſingulis fere horis canonicis hymnos facit. Ibi enim eſt hymnus primus Ad gallicantum, pro Nocturnis: item hymnus ſecundus ad Matutinum, qui Laudibus; item hymnus tertius ante cibum, qui Sextæ; item hymnus quartus poſt cibũ, qui Nonæ; item hymnus quintus ad accenſionem lucernæ, qui Veſperis; item hymnus ſextus ante ſomnum, qui Completorio, adſcribi poſſunt. Et poſtremo eſt hymnus nonus ad omnes horas. Et in præfatione dicti libri Cathemerinon, id eſt Quotidianorum, ad hoc propoſitum ſic ait.

Atqui fine ſub vltimo
Peccatrix anima ſtultitiam exuat:
Saltem voce Deum concelebret, ſi meritis nequit.
Hymnis continuet dies,
Nec nox ulla vacet, quin Dominum canat:
Pugnet contra hæreſes, catholicam diſcutiat fidem.

20. B. Benedictus † in Regula, de omnibus horis canonicis tum nocturnis tum diurnis ſigillatim agit a cap. 8. vſque ad 20. Ibique de nocturnis Vigilijs, de Matutinis id eſt Laudibus, de Prima, Tertia, Sexta, Nona, Veſperis, & Completorio expreſſiſsimam facit mentionem.

21. S. Iſidorus † de eiſdẽ horis canonicis tractat lib. 1. de eccleſ. off. cap. 19. & quattuor ſeqq. vbi præter Tertiam, Sextam, Nonã, Veſpertinas, & Matutinas preces, agit etiam ipſe de Completis, de quibus ceteri ſupradicti auctores (B. Benedicto excepto) expreſſe non meminerant. In dicto autem cap. 19. agens de Tertia, Sexta, & Nona his propemodum verbis vtitur. Horam tertiam, ſextam, & nonam Daniel & tres pueri ſupplicationibus deuouerunt, ſcilicet vt ab ortu diei in tempus precationis tres horæ porrectæ Trinitatis nobis reuerentiam declararent; pariterque a tertia ad ſextam, atque inde ad nonam per paria lucis interualla ratis dimenſionibus terminata Trinitas ter die rogata coleretur. Illud etiam occurrit ad probationem venerabilis Trinitatis, quòd Spiritus ſanctus hora tertia, hoc eſt ſuo loco, & numero, & tempore deſcendit ad terras impleturus gratiam quam Chriſtus promiſit. Nam & ſexta hora Chriſtus paſſus in nonam patibuli cruciamenta porrexit. Tali enim ſacramento legitimis ad precem temporibus per ternas horas Trinitatis perfectio aut laudatur celebritatibus, aut precibus impetratur. Licet & computetur diurna celebritas per quaternarium vſque in veſpertinum officium, hoc eſt quater ternis ſignificatur, quia mundus quadrifarie diuiſus in Trinitate ſaluatur. Siquidem & in nocte ſtationes, & vigiliæ militares in quattuor partes diuiſæ ternis horarum ſpatijs ſecernuntur, vt in ipſis nocturnis, mundialibuſque (ſiue vt puto, diurnalibuſque) officijs Trinitatis myſterium veneretur. Idem libr. 6. Etymol. cap. vltimo. agit de Veſpertinis, & Matutinis officijs; de Tertia item, Sexta, & Nona, ita de eis inquiens. Nameſt obſeruatio quarumdam horarum communium, quæ diei interſpatia ſignant, tertia, ſexta, nona, ſimiliter & noctis. Sed ideo hæ orandi horæ diuiſæ ſunt, vt ſi forte aliquo fuerimus opere detenti,

ipſum

ipsum nos ad officium tempus admoneat; quæ tempora in scripturis inueniuntur. &c. Et paulo post. Sed & Danielem legimus hæc tempora obseruasse, & vtique ex Israelis disciplina, vt ne minus quàm ter in die adoremus. Debitores enim sumus trium personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti: exceptis vtique & alijs legitimis orationibus, quæ sine vlla admonitione debentur, in ingressu lucis ac noctis siue vigiliarum.

22. Post S. Isidorum eisdem fere verbis tractant etiã de horis canonicis Rabanus † lib. 2. de instit. cler. cap. 1. & seqq. & concilium Aquisgranen. sub Ludouico Pio Imperatore I. cap. 126. & deinceps. Rabanus autem præter ea quæ dicit S. Isidorus facit etiã expressam de Prima mentionem in d. lib. 2. cap. 3. addens, quòd
23. illa † celebratur in exortu diei, quando Sol ab Oriente primum apparet.
24. Amalarius † item de ea, & de reliquis horis canonicis agit lib. 4. de eccles. off. cap. 1. & seqq. & in lib. de Ordine Antiphonarij, cap. 6. & seq.

De eisdẽ horis canonicis habetur etiam in lib. qui in Vitas Patrum inscribitur, cap. 20. Et apud B. Bernardum in lib. cui titulus est, Modus bene viuendi, ad sororem suam, serm. 52. qui est de psalmis, & hymnis.

Hugo prætcrea de S. Vict. & Rupertus abbas Tuitien. hic lib. 1. de diui. off. cap. 1. & deinceps: ille in Speculo ecclesiæ, cap. 3. & lib. 2. de eccles. off. cap. 1. & seqq. & alij etiam innumerabiles ecclesiastici scriptores, de horis canonicis tractant.

DE HORIS CANONICIS. CAP. XIII.

1. *Horæ canonicæ asseruntur exemplis sanctorum patrum. S. Iuliani, & Basilissæ, ex Adone Treueren. num. 2. S. Apollinaris, ex eodem. num. 3. Abbatis Zozimæ, ex Paulo diacono. num. 4. S. Iosaphat, ex B. Ioan. Damasceno. num. 5. Matris S. Gregorij Nazianzeni, ex ipso S. Gregorio. num. 6. Discipulorum S. Marci euangelistæ, ex Philone Iudæo. num. 7. Omnium fere monachorum, ex Sozomeno. num. 8. Item ex eo quod fecit per inuidiam Iulianus apostata, ex Tripartita, & Nicephoro. num. 9.*

10. *Horæ canonicæ altius habent principium, quàm a Pelagio primo, vel secundo. Vel a B. Hieronymo. num. 11. Aliqualis tamen institutio, seu ordinatio ad hos auctores referri potest. num. 12. Sicut etiam refertur ad Gelasium primum vel Gregorium primum, vel septimum. num. 13. Vel ad S. Osmundum eæ horæ, quibus vtuntur etiamnunc in Anglia. num. 14.*

15. *Vualdenses, & Vuitcleffistæ hæretici impugnant horas canonicas. Eorum blasphemiæ a multis confutatæ sunt. num. 20.*

16. *Psalliani, & Euchetæ, id est Orantes hæretici ita nimis orabant, vt incredibile uideretur.*

17. *Horis canonicis orãs Ecclesia dicitur sẽper, & sine intermissione orare, iuxta dictũ Christi, & Apostoli. Et hãc esse Sanctorũ interpretationẽ ad illa dicta ait Lipomanus. num. 18. Licet eam paruipendere videatur Nauarrus. num. 19.*

Quòd

1. QVòd si quis legat veterum Sanctorum historias reperiet passim horas † canonicas a sanctis Dei hominibus in primitiua ecclesia, & postea etiã semper celebratas fuisse, & obseruatas.

2. Refert Ado Treueren. episcopus † in suo martyrol. sub quinto Idus Ianuarij, in vita sanctorum Iuliani mart. & Basilissæ virg. coniugis eius (vt paucis quibusdã ex multis quæ afferri possent exemplis cõtenti simus) quòd cum multitudo Sacerdotum, & ecclesiæ Christi ministrorum igne consumpta esset sub Diocletiano & Maximiano, ad commendandam mortem Sanctorum, hora tertia, sexta, & nona psallentium chori feruntur auditi, qui etiam & vespertinos, & matutinos hymnos Deo cecinere.

3. Idem Ado † sub decimo Kal. Augusti narrat de S. Apollinari, qui fuit discipulus B. Petri Apostolorum principis, quòd ordinauit apud Rauennam presbyteros, diaconos, clericos, cum quibus die, noctuque psalmos canebat.

4. In vita præterea S. Mariæ Ægyptiacæ refert Paulus diaconus † de abbate Zozima, quòd facta hora quasi sexta paulũ se abstinuit ab itineris labore, eleuatisque oculis ad Orientẽ consuetam sibi celebrauit orationẽ: solitus enim erat (inquit) statuto diei tempore, id est, tertia, sexta, & nona hora abstinere se a sui itineris cursu orationis caussa.

5. B. Ioan. Damascenus † in vita sanctorũ Barlaam & Iosaphat, prope fi. Inuenerũt (inquit) Iosaphat manus in cælũ extẽsas habẽtẽ, & orõnẽ sextæ celebrantẽ horæ.

6. S. Gregorius Nazianzenus † in oratione funebri pro patre suo, loquẽs de matre sua, inter alias laudes, quas ei tribuit; Ecquæ (ait) ieiunijs, vigilijsque carnẽ suam magis extenuauit, aut diurnæ, nocturnæque psalmorũ cantioni seipsam affixit?

7. Philo Iudæus † in lib. de vita contemplatiua, de Monachis agens Alexandrinis discipulis B. Marci Euãgelistæ. Quotidie (ait) bis precari solent, mane, ac sub vesperã: oriente Sole petentes diẽ vere felicẽ, vtque mẽtes eorũ cælesti repleãtur lumine; occidẽte vero vt anima exonerata sensibus in totũ moleque rerũ sensibiliũ veritatẽ vestiget in cõsistorio domestico. mediũ vero matutini, vespertinique tẽporis interstitiũ totũ meditationi attribuitur. Et paulo infra. Itaque non solũ cõtemplantur, sed etiã cantica, hymnosque in Dei laudẽ cõponunt, vario metrorũ, carminũque genere rythmis concinnatos in augustiorem, & religiosam speciẽ.

8. De Monachis † Syriæ, & Persidis refert Sozomenus lib. 6. hist. eccles. cap. 33. quòd Deum precibus & hymnis, vti ritus postulat ecclesiæ, sine intermissione celebrant. Et cap. seq. generaliter omnibus Monachis cõmunem fuisse disciplinã testatur, in precibus, ieiunijs, & diuinis hymnis magnã vitæ partẽ cõsumere. Plenæ profecto sunt ecclesiasticæ & Sãctorũ historiæ huiusce obseruationis, sed nimis longũ esset, singulas recensere. Adeo autem erant in vsu horæ canonicæ

9. antiquo tempore, vt Iulianus apostata † acerrimus ecclesiæ Christi persecutor, inter alia (vt habetur lib. 6. hist. Tripart. cap. 29. ex Sozom. lib. 5. cap. 15. & per Niceph. lib. 10. cap. 21.) Lectores suæ superstitionis instituerit ad instar clericorũ christianorũ, vt & horas certas, & dies, & orationes sollemniter obseruarent.

10. Longe itaque altius † habent principiũ horæ canonicæ, quàm a Pelagio Papa

vel primo vel secundo. Ad quos tamen earũ institutionẽ referre videntur Franciscus Maurolycus, & Polydorus Virgilius. Hic lib. 6. de Inuentor. rerum, cap. 2. Pelagium secundũ nominans. Ille in Martyrolog. sub die 27. Augusti Pelagium primum asserens, motus fortasse ex eo, quòd Supplementũ chronicorũ, & Summa Conciliorũ aiunt de dicto Pelagio primo quòd ipse Clericis in sacris constitutis mandauit, vt quotidie septẽ horas canonicas celebrarent; pro qua re Supplemẽtũ allegat c. Eleutherius. 91. dist. qui tamen tex. præterquã quòd nescimus, an ad Pelagiũ primũ an ad secundũ referendus sit, vel valde parũ vel nihil omnino probat; nam loquitur tantum de Vigilijs, non de septem horis canonicis; & potius illas præsupponere, quàm instituere videtur. Constat autem præter ea, quæ superius ex tot auctoribus adducta sunt, saltẽ B. Damasum Papam ante Pelagium primũ constituisse (vt habetur in Pontific. cap. 39. in vita ipsius) vt psalmi die, noctuque canerentur per omnes ecclesias: idque præcepisse presbyteris, episcopis, & monasterijs. Quod refert etiam Beda in Martyrol. sub tertio Idus Decemb. & Vualafr. Strab. in lib. de reb. eccl. cap. 25. post princ. & alij plures, quos
11. supra citauimus cap. 3. num. 9. & 11. Immo vero neque ad B. Hieronymũ † referre potuit horarum canonicarum primam institutionem idem Polyd. Virg. in d. cap. 2. lib. 6. de Inuentor. rerum. Nam supra nos cap. præced. auctoritatem S. Clementis Romani, & aliorum sanctorum, qui B. Hieronymum præcesserũt; immo & sacræ scripturæ testimonia adduximus cap. 11. In quibus clara horariarum precum habetur mentio.

12. Quòd si non primã institutionem, sed aliqualem horarum † canonicarũ ordinationem ad hos auctores, Beatum scilicet Hieronymũ, aut Pelagios referendã quis putet, non repugno; nam & Pius quintus in bulla ante Breuiariũ Romanũ eius iussu editũ impressa, ait, diuini officij formulã pie ac sapienter a sum-
13. mis Põtificibus, præsertim Gelasio † ac Gregorio primis constitutam, a Grego-
14. rio autem septimo reformatam. Et S. Osmundus Salisberiensis † secundus episcopus, qui post annum Domini millesimum quadragesimum vixit, fertur primus digessisse horarias preces quas Catholici in Anglia etiamnum obseruant. vt post eumdem Polydor. Virgil. lib. 9. hist. Anglorum refert Põtacus in Chronographia sub Clemente secundo summo Pontifice quinquagesimo quinto.

15. Ex his autem omnibus confundi iam omnino deberent Vualdenses † hæretici, & Vuitcleffistæ, qui contra tot sacrarum litterarum auctoritates, contra tot tã expressa sanctorum patrum testimonia & exempla, contra summorum Pontificum ordinationes & decreta, contra denique totius ecclesiæ catholicæ vsum & perpetuam traditionem asserere non verentur, in decantandis horis canonicis frustra tempus teri; & quòd tam tempus orandi quàm modus, in cuiusque libertate posita esse debent. Mirum profecto esset, quòd vilissimi homunciones verba blasphemiæ tam horrenda cõcipere, & in Dei sancta effutire ausi fuerint, nisi intelligeremus, eos peccatis suis exigentibus in profundũ adactos, & in reprobũ sensum datos sacra omnia ne dum habuisse contemptui, sed etiã totis viribus, quantũ in ipsis est, obtenebrare, polluere, abolere conatos fuisse; quasi qui

semel

ſemel verecundiæ fines tranſiuerint, eos bene & nauiter deceat eſſe impudentes. Verum ipſi quidem pœnas ſuorum errorum dant grauiſſimas, & daturi ſunt in interitu æternas; eccleſia autem Chriſti licet his perturbationibus iuſto Dei iudicio impeti potuerit, neutiquam tamen poterit protegente illam Spiritu ſancto, labefactari, aut quod maxime illi intendebant, ad terram proſterni.

16. Stetit olim eccleſia Chriſti, Pſallianorum, & Euchetarum † id eſt Orantium hæreſi impugnata, qui male intelligentes dictum Domini Luc. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. & dictum Apoſtoli. 1. Theſſal. 5. Sine intermiſſione orate. ita nimis orabant, vt eis qui hoc de illis audirent, incredibile videretur; aiebantque, numquam eſſe ceſſandum ab oratione: cum tamen his
17. ſtatis ſollemnibuſque horarum canonicarum temporibus † rectiſſime dicatur eccleſia ſemper, & ſine intermiſſione orare, vt egregie expoſuerunt S. Auguſtinus in lib. de hæreſi, ad Quoduultdeum, hæreſ. 57. & in epiſt. 121. ad Probam, de orando Deum, cap. 9. Beda & Glo. ordinaria in cap. 18. Lucæ, S. Anſelmus & Glo. interlin. in 1. Theſſalon. cap. 5. Nicolaus primus Papa ad conſulta Bulgarorum, cap. 61. B. Thomas 2. 2. quæſt. 183. art. 14. in corp. & in reſp. ad quartum, Raynerius in ſumma, tit. de Oratione. cap. 7. Coſmas Guimer. ſuper decreto eccleſiæ Gallicanæ, tit. Qualiter horæ. &c. ver. orationes. Hoſius Varmienſis in confeſſ. fidei chriſt. cap. 91. de cærimonijs a tempore ſumptis. Theodorus Peltanus de tribus bonorum operum generibus lib. 3. cap. 3. & 7. & Aloyſ. Lipomanus in opere italice conſcripto, pro confirmatione omnium dogmatum catholicorum, lib. 2. cap. 15. de cærimonijs eccleſ. particula 4. in qua agit de ſeptem horis canonicis, in reſp. ad obiectionem. 14.
18. vbi ait, hanc eſſe † interpretationem Sanctorum, licet eam Nauarrus paruipendere videatur in Manuali de oratio. cap. 3. num. 7. Numquid non ſtabit hodie eccleſia eadem Chriſti aduerſus hos Nebulones, qui nihil non faciunt, vt otio, & ignauia marceſcant? Bene fundata eſt domus Domini ſupra firmam petram, quam licet hoſtes ex omni latere, & omni tempore arietibus pulſent, perſeuerabit tamen illa per Chriſti gratiam inconcuſſa ſemper vſque in finem ſæculorum: vt nihil aliud demum ſentiant inimici ſe effeciſſe, niſi quòd ſuiſmet iaculis in ipſos retortis cruentatos ſe, & exinanitos prorſus agnoſcant.

Non eſt mihi modo animus impias eorum blaſphemias longiori proſequi tra-
19. ctatu: poterunt qui volent, videre illas ſufficientiſſime redargutas † apud Tho. Vualden. Tom. 3. de ſacramental. cap. 21. & ſeqq. apud Alphon. de Caſt. aduerſus hæreſes, ver. Horæ canonicæ. & ver. Oratio, hær. 2. apud Dominicum de Soto lib. 10. de iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 1. apud Aloyſ. Lipom. d. lib. 2. cap. 15. part. 4. & apud pleroſque alios, quos non eſt opus omnes nunc enumerare.

∴

DE PRIMA

DE PRIMA, ET COMPLETORIO.
CAP. XIV.

1. *Prima, & Completorium, etsi non specifice nominatæ, videntur tamen tactæ ab antiquis sanctis Patribus. Vt a B. Ambrosio. num. 2. Et a B. Ioan. Chrysostomo. num. 3. Licet exponi possint, quòd loquantur non de Prima, & Completorio, sed de Matutina, id est Laudibus, & Vespertina. num. 4. Sic B. Hieronymus dum dicit, Mane hymnos canere, videtur intelligere non Primam, vt putat Marianus Victorius, sed Matutinam. num. 5. Similiter B. Clemens Romanus per orationem ad gallicantum, & mane, intelligit Nocturnam & Matutinam; non Matutinam, & Primam, vt putat Franciscus Turrianus. num. 6. Et Prudentius per hymnos ad gallicantum, & matutinum, intelligit hymnos ad orationem nocturnam, & ad matutinam, id est Laudes, non e conuerso ad Laudes & Matutinum, vt putat Cornelius Mussus. num. 7.*
8. *Gallicantus tempore quæ fit oratio potest significare orationem matutinam, id est Laudes; sed apud B. Clementem Romanum, B. Chrysostomum, & Prudentium significat orationem nocturnam.*
9. *Prima, & Completorium postea adinuentæ, fuerunt horis canonicis adiunctæ.*
10. *Primam memorat Cassianus. Quam appellat alteram Matutinam. num. 11. Quamuis S. Isidorus Matutinarum distinctionem non faciat. num. 12. Videtur etiam Primam intelligere S. Athanasius. num. 16.*
13. *Prima instituta fuit tempore Cassiani.*
14. *Prima celebratur post ortum Solis.*
15. *Horarum canonicarum numerus septenarius asseritur a Cassiano per illud psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi.*
17. *Completorium videtur commemorare S. Basilius.*
18. *Primæ, & Completorij expressam mentionem faciunt hi.*

HOrarum canonicarum (vt vnde digressi sumus reuertamur) speciatim meminerunt vt vidimus, multi sancti Patres, & præsertim præter Nocturnam & Matutinam Tertiæ, Sextæ, Nonæ, & Vespertinæ; nam his quattuor orationibus duodecim diei artificialis horas diuiserunt; rationesque, & caussas assignauerunt, cur his potius temporibus, quàm alijs Deum laudibus celebrare conueniat, quas ex locis supra citatis cap. 12. vnicuique colligere licebit.

1. De Prima vero, & Completorio † quamuis non ita expresse & nominatim, sicut de reliquis horis mentio apud illos omnes habeatur, satis tamen clare de illis loqui videntur, dum dicunt, quòd tam exoriente, quàm recedente Sole nobis est psalmodijs & orationibus insistendum. Quod etiam inquit Dominicus de Soto lib. 10. de iust. & iu. quæst. 5. art. 1. ex vno maxime colligi B. Ambro-
2. sio, † qui in serm. 43. & in Hexæm. lib. 5. cap. 12. & 24. id eleganter probat exemplo auium minutissimarum, quæ cum surgente & occidente die, prius quàm procedant, vel eant cubitum æthera cantu mulcere soleant, vt decursi,

vel

vel adoriendi, nocturni iuxta ac diurni temporis laudes suo referant Creatori, magnum sane incentiuum excitandæ nobis afferunt deuotionis. Quis enim (vt eiusdẽ B. Ambrosij verbis vtar) sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere, vel adoriri, cum etiam minutissimæ aues sollemni deuotione, & dulci carmine ortus dierum ac noctium prosequantur?
3. Beatus item Chrysostomus † lib. 1. de orando Deum, in fi. Dic mihi (ait) qua fronte Solem intueberis, nisi prius adoraueris qui lumen illud dulcissimũ oculis tuis mittit? Et post pauca. Qua spe trades teipsum nocturno tempori, qualibus cum insomnijs putas tibi rem fore, ni teipsum præmunieris orando, sed incustoditus ad somnum accesseris?
Quòd si quis putet, non de Prima, & Completorio, sed de Matutina & Vesper-
4. tina † intelligi quæ apud hos Patres habentur, ego in hoc non valde contenderim, fateborque mihi etiã id ita verisimile videri. Quare in ijs, quæ dicit S. Hie-
5. ronymus † in epist. 7. ad Lætam, Assuescat exemplo ad orationes & psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta, nona hora stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum. licet Marianus Victorius in scholijs ibi interpretetur illud mane de hora Prima, ego de Matutina, id est Laudibus interpretarer: tũc namque notior erat absque du-
6. bio Matutina, quàm Prima. Et similiter apud S. Clementem Rom. † lib. 8. constitut. apostol. cap. 34. dum dicit, Precationes facite mane, tertia hora, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad gallicantum. licet Frãciscus Turrianus in annotat. interpretetur ibi mane pro hora Primæ, & gallicantum pro Laudibus matutinis, ego puto pro mane laudes matutinas, & pro gallicantu nocturnas precationes esse intelligendas. Ad quod asserendum moueor in primis auctoritate B. Chrysostomi in serm. cui tit. est, quòd dispensatio rerum per teipsum exsequenda est, & in homil. 59. ad populum Antioch. & in homil. 14. in 5. cap. 1. ad Timoth. in quibus omnibus locis, eisdem pene verbis agens de moribus Monachorum in celebrandis horis canonicis, ponit ad gallicantum non Laudes matutinas, sed nocturnas preces, vt vnicuique verba ipsius inspicienti, & conside-
7. ranti statim patebit. Prudentius † item in lib. Cathemerinon, primum hymnũ inscribit, ad gallicantum, secundum matutinum, id est primum pro Nocturnis, secundum pro Laudibus matutinis, vt ego interpretor; quãuis Cornel. Mussus in synhodo Bituntina in serm. de Horis canonicis, e contrario primũ pro Laudibus, secundum pro Matutino interpretari videatur: Non enim est dicendum, quòd nocturnas preces quæ omnium celebratissimæ sunt, vel Prudentius in eo lib. Cathem. vel S. Clemens Rom. in apostol. const. omiserint. Et quòd secundus ille hymnus qui inscribitur Matutinus, pro Laudibus seruiat nõ pro ea hora canonica, quæ appellatur Prima, apparet ex Ecclesiæ Romanæ vsu, quæ ex illo Prudẽtij hymno desumpsit sibi hymnos pro Laudibus Feriæ quartæ, & Feriæ quintæ. Quòd si obijcias, etiã ex primo hymno ad gallicantũ Ecclesiam Romanã desumpsisse hymnũ pro Laudibus Feriæ tertiæ, respondetur, id nihil obstare, nã cũ Nocturni simul cũ Laudibus vna & eadẽ hora canonica iam censeantur, facile
potuit

potuit ex hymno Nocturnorũ hymnus ad Laudes accommodari: at non ſic ex hymno Primæ hymni pro Laudibus conſtitui potuiſſent, cũ Prima a Laudibus & olim, & hodie, & ſemper clariſſime diſtinguatur. Concludo itaque orationẽ
8. ad gallicantum † quamuis apud aliquos auctores orationẽ quãdoque matutinã ſignificare non ignorem, vt apud B. Hieronymũ, vel quiſquis ille ſit, in ſecunda expoſit. pſal. 119. quæ poſita eſt in fine cõmentar. ſuper omnes pſalmos. dum dicit ibi, Media nocte cõſurgimus, deinde gallicinio oramus. nam ſæpius & nocte & mane galli canunt, vt infra cap. 47. ad aliud propoſitũ dicturi ſumus: tamen apud B. Clementẽ Rom. orationẽ ad gallicantum, orationẽ eſſe nocturnam; & orationem matutinam apud eumdem Laudes eſſe matutinas, non Primam. Laudes enim matutinæ eo tempore bene cognitæ erant; Prima vero & Completo-
9. rium † poſtea horis canonicis fuerunt adiunctæ, vt notat Radulphus de Riuo in lib. de Cano. obſer. prop. 14.

Cum his tamen aſſero etiã, Primã, & Completoriũ non adeo eſſe nouũ inuentũ, vt nulla prorſus reperiatur apud antiquitatem ſui memoria, aut veſtigium.
10. Et de Prima quidẽ exſtat expreſſiſſimũ teſtimoniũ Ioan. Caſſiani † in lib. 3. de inſt. cœn. cap. 4. vbi poſtquã ſuperiori capite egiſſet de hora Tertia, Sexta, Nona, Veſpertina, & Matutina, de ea ſcilicet Matutina, quæ poſt vigilias nocturnas mane diluculo ante ortum Solis celebratur, & in qua decãtatur pſalmus ſexageſimus ſecundus, Deus Deus meus ad te de luce vigilo. quæ hodie Laudes appellantur; agit deinde in d. cap. 4. de altera Matutina, quã dicit fuiſſe primitus adinuentam tempore ſuo in quodam monaſterio Orientis, in monaſterio ſcilicet Bethleem, & ex illo fuiſſe in occiduas regiones vtiliſſime propagatam; aitque celebrari inſtitutam ſtatim poſt ortũ Solis cum tribus pſalmis, ſicut in Tertia, Sexta, & Nona hora obſeruatur; ac ſubdit, quòd hæc adiecta ſollemnitas cõplenit numerum ſeptenarium horarum canonicarum, de quo per Prophetam dicitur, Septies in die laudem dixi tibi. Vnde apparet, quòd hanc ſecundam quã appel-
11. lat Caſſianus Matutinã † nullam aliam poſſumus intelligere, niſi eam, quã nos
12. Primam vocamus; Quamuis B. Iſidorus † non diſtinguens inter vnam & alterã Matutinã; inter Laudes ſcilicet & Primam, lib. 1. de eccleſ. off. cap. 23. putet ſimpliciter de illa Matutina agere Caſſianum in d. cap. 4. quæ in memoriam reſurrectionis Chriſti celebratur, quæ ſcilicet Laudes ſunt Matutinæ poſt nocturnas vigilias decantandæ. Qua in re deceptus eſt B. Iſidorus (ſi ſic loqui liceat) maniſeſtiſſime. Vt autem hæc quæ aſſerimus melius cognoſcantur, & ſciatur præterea qua occaſione dicatur primitus inſtituta hora Prima, afferam hic verba ipſa Caſſiani in d. cap. 4. quæ ſic habent.

Sciendum tamen, hanc Matutinam, quæ nunc obſeruatur in occiduis vel maxime regionibus canonicam functionẽ, noſtro tempore, in noſtro quoque mo-
13. naſterio † primitus inſtitutã: vbi Dominus noſter Ieſus Chriſtus natus ex Virgine humanæ infantiæ ſuſcipere incrementa dignatus, noſtrã quoque adhuc in religione tenerã, & lactentẽ infantiã ſua gratia confirmauit. Vſque ad illud enim tẽpus hac ſollẽnitate Matutina, quæ expletis nocturnis pſalmis, & orõnibus poſt

modicum temporis interuallum solet in Galliæ monasterijs celebrari, cum quotidianis vigilijs pariter consummata, reliquas horas refectioni corporum deputatas a maioribus nostris inuenimus. Verum cum hac abutentes indulgentia negligentiores quique indutia somni longius protelarent, quippe quos vel cellas progredi vel de suis stratis consurgere ante horam tertiam nulla conuentus vllius necessitas inuitaret, & cum operationis iactura tempore quoque diei, quo non nullis oportebat officijs inhærere, soporis nimietate torperent, in ijs præsertim diebus, quibus a vespertinis horis excubias vsque ad auroræ vicinam celebrantibus nascebatur onerosior lassitudo: quorumdam illic fratrum feruentiū spiritu, quibus hoc negligentiæ genus haud leuiter displiceret, ad seniores querella delata, decretum est ab eis diutino tractatu & consultatione sollicita, vt vs-
14. que ad Solis ortum † quo iam sine offensione vel lectio parari, vel opus manuū posset assumi, fessis corporibus refectione concessa, inuitatis post hæc religionis huius obseruantia cuncti pariter e suis stratis consurgerent, ac tribus psalmis & orationibus celebratis secundum modum, qui antiquitus in obseruatione Tertiæ, Sextæ, vel Nonæ, trinæ confessionis exemplo statutus est, & somno deinceps finem, & initium operationi, æquali simul moderamine facerent. Qui typus licet ex occasione videatur inuentus, & recenti memoria pro caussa quā diximus
15. statutus appareat, tamen illum numerum † quem designat B. Dauid, quamquā spiritualem quoque habeat intellectum, secundum litterā manifestissime supplet, Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Hac enim adiecta sollemnitate septies sine dubio spiritales hos conuentus in die facientes, septies in ea laudes Domino dicere comprobamur. Denique cum hic idem typus de Oriente procedens hucusque fuerit vtilissime propagatus, in non nullis nunc vsque per Oriētem antiquissimis monasterijs, quæ nequaquam vetustissimas regulas Patrū violari patiuntur, minime videtur admissus. Hactenus Ioan. Cassian.
De eadem hora Prima existimo præterea vestigium reperiri si non penes alium,
16. saltem penes B. Athanasium †. Ipse enim in loco quem supra cap. 12. num. 7. adduximus, Sol (inquit) exoriens videat librum in manu tua. Neque dici potest, quòd de Laudibus intelligat, tum quia illæ ante exortum Solis complentur, tum quia ipsemet S. Athanasius alio in loco de Laudibus loquitur, quando in eod. opere, post orationē mediæ noctis subiūgit. Diluculo vero hunc psalmū dicite, Deus Deus meus ad te de luce vigilo, &c. quæ citauimus supra cap. 2. nu. 4.
17. De Completorio autem videtur S. Basilius † sensisse, quando dixit in auctoritate supra, cap. 12. num. 4. allegata. Tum autem primis se iam noctis intendentibus tenebris sequetur petitio, vt quies quam sumus capturi, inoffensa, & ab omni perturbatione, ac vitio libera sit, &c. De quo tamen infra latius disputabimus cap. 17.
18. Quòd si quis re non contentus, nomen etiam quærat harum horarū Primæ † & Completorij; præter auctores, quos supra citauimus cap. 12. num. 12. 20. & & seqq. secundam scilicet Regulam S. Augustini, B. Isidorum, Rabanum, Amalarium, Concilium Aquisgranense, & præter synhodum Cabilonen. secundam
sub

ſub Carolo magno, cap. 59. quam citauimus ſupra cap. 8. num. 1. adducemus illi c. 1. de celebr. Miſſ. & c. preſbyter. ſæpius allegata. diſt. 91. vbi clare & Primæ & Completorij nomen exprimitur. Licet autem neque in concilio Agathen. neque in conc. Naneten. ex quibus deſcribuntur deſumpti tex. illi reperiantur, non niſi tamen antiquos eſſe credendum eſt, nam ſecunda pars, quæ incipit, Propheta dicente, Septies in die, &c. deſumpta eſt ex Regula S. Benedicti cap. 16. vt ſupra annotauimus cap. 6. num. 15. Et hoc ſaltem ſit ſatis, quòd præter antiquitatem, vim & auctoritatem iuris obtinuerunt.

DE PRIMA. CAP. XV.

1. *Primā exſoluendam eſſe poſt ortum Solis, non in crepuſculo matutino late diſſeritur. Et concluditur. num. 14.*
3. *Matutinum, Prima, & Completorium ſunt tres vigiliæ nocturnæ ſecundum Canoniſtas. Et ſunt de officio nocturno ſecundum Roſellam. num. 3.*
4. *Primam in memoriam dominicæ reſurrectionis aſſerunt quidā fuiſſe inſtitutam.*
5. *Miſſa ſecunda Natiuitatis Domini celebratur in aurora poſt Primam.*
6. *Laudes in gallicinio celebrantur.*
7. *Mane primum, immo & mane ſimpliciter intelligitur ante ortum Solis. & num. 8.*
9. *Hora prima diei artificialis videtur eſſe ante ortum Solis.*
10. *Mane primum eſt prima diei hora.*
11. *Prima, & Completorium in multis conueniunt. Et poſt alias quinque horas fuerunt adinuentæ. num. 12.*
13. *Duodecima pro Completorio accipitur a Smaragdo abbate.*
15. *Horæ duodecim diurnæ p ſolis curſum diſtinguuntur, & incipiunt ab ortu Solis.*
16. *Horæ canonicæ omnes vniuoce denominantur ab horis diei.*
17. *Sexta eſt in meridie ſecundum omnes.*
18. *Diei artificialis initium dupliciter ſumi pōt; ſcilicet ab aurora, & ab ortu Solis.*
19. *Hora diei prima appellari pōt tā quæ eſt ante ortū Solis, quàm quæ eſt poſt ortū.*
20. *Laudes ſunt ex horis canonicis diurnis non nocturnis. Et recitantur in aurora, ac finiuntur in clara diei luce parum ante ortum Solis. num. 21.*

QVoniam autem de his duabus horis, Prima, & Completorio eſt aliqua difficultas inter Doct. quanam diei parte ſint celebrandæ, iccirco licet de illis ſparſim in alijs locis ſententiam noſtram protulerimus, nunc tamen in hoc loco ſpecialiter de eis agendum eſt; vt ſimul omnia argumenta in vnum colligentes, & claram afferentes contrariorum ſolutionem, vberiorem de tempore horarum canonicarum, & certiorem doctrinam exhibeamus.

1. Quæritur ergo in primis de Prima † hora canonica, quo tempore in eccleſia publice exſoluenda ſit, an ſcilicet in prima hora diei ſtatim poſt ortum Solis, an potius ante Solis ortum in crepuſculo matutino.

Et videtur, quòd ante ortum Solis in crepuſculo matutino.

Primo, quia ita tenent Hostien. Ioan. Andr. Ant. de Butrio, Panorm. & alij Cano-
2. nistæ in c. 1. de celebr. Miss. vbi aiunt, quòd tres vigiliæ † nocturnæ, de quibus in illo tex. habetur, sunt tres horæ canonicæ, Matutinum, Prima, & Completorium. Et idem asserit etiam Rosel. in ver. Horæ canonicæ. §. 13. vbi dicit, quòd
3. istæ tres horæ † sunt de officio nocturno, reliquæ vero quattuor de diurno.
4. Secundo, quia Prima in memoriam † dominicæ resurrectionis dicitur instituta, vt habetur in carminibus de horis canonicis, quæ referuntur a Doct. in d. c. 1. de celebr. Miss. & alibi sæpe, in quibus ita dicitur,

Quando resurrexit Primam canit ordo fidelis.

Et hoc etiam videtur sequi Aloys. Lipomanus in eo opere quod italice scripsit pro confirmatione omnium dogmatum catholicorum lib. 2. cap. 15. particula 4. Christum autem dominum surrexisse mane ante ortum Solis, non post Solis ortum, supponitur nunc tamquam vere apud omnes Christianos de se notissimũ quod nos infra declarabimus late cap. 46. & seq.

Tertio, quia in officio diei Natiuitatis Domini est Rubrica in Breuiarijs Romanis etiam (vt fertur) antiquissimis, quæ ita habet. Summo mane dicitur Prima,
5. qua finita celebratur secunda Missa † in aurora. Et ad idem in Missali Romano circa Ritum celebrandi Missam habetur nunc Rubr. sub tit. De hora celebrandi Missam. in fi. quòd secunda Missa Conuentualis in die Natiuitatis Domini dicitur post Laudes & Primam.

Quarto, quia B. Hieronymus, vel quisquis sit alius, in 2. exposit. psal. 119. quæ posita est in fine commentar. eius in omnes psalmos; super illis verbis, Cum his qui oderunt pacem eram pacificus, ita dicit. Monachi dicimur, & licet non simus quales esse debemus, tamen dicimur. Hora tertia oramus, hora sexta oramus, nona, lucernariũ facimus, media nocte cõsurgimus, deinde gallicinio oramus. Videte quibus horis semper ad obsequiũ Dei suscitamur. Videte, quid dicat. Hora tertia, sexta, nona, lucernarium, medio noctis, gallicinio, mane primo. In quibus verbis dum dicit, Mane primo, non videtur posse interpretari nisi de
6. Prima; nam medio noctis est Matutinum, id est Nocturni; gallicinio † Laudes; & mane primo Prima. Primum autem mane non est nisi ante ortum Solis, vt colligi potest ex lib. Iudic. cap. 9. ibi, Primo mane oriente Sole; addita interpretatione S. Augustini ad illum locum, lib. 7. quæst. cap. 46.

Quinto, quia in parabola operariorum Matth. 20. dicitur paterfam. exijsse ad conducendũ operarios in vineam suam, primum quidem primo mane, deinde hora tertia, hora sexta, hora nona, & demum hora vndecima. Et constat diuinũ officium (vt inquit Hugo de S. Vict. in Speculo ecclesiæ, cap. 3.) in ijs celebrari horis, in quibus exijsse commemoratur paterfam. ad uocandum operarios: Sed
7. ante Tertiam horam canonicã immediate est Prima, ergo per illud primũ † mane in dicta parabola non nisi Prima hora canonica intelligitur. Et ita expresse interpretatur Amalarius lib. 4. de eccles. off. cap. 2.

Sexto, quia Prima hora canonica in prima diei artificialis hora est collocanda, a qua denominatur; dies autẽ artificialis mane in aurora incipit ante ortum Solis,

sicut

ficut indicat Mar. Varro in lib. 5. de lingua lat. vbi inquit, quòd diei principiũ eſt
8. mane, quòd tũc manat dies ab Oriente. Mane autem † intelligi eſſe ante ortum
Solis colligitur ex tex. Ioan. cap. 20. ibi, Vna autem Sabbathi Maria Magdalene venit mane, cũ adhuc tenebræ eſſent, ad monumentũ: & ex Inuitatorio, quod canit eccleſia in Dominicis Quadrageſimæ, Non ſit vobis vanum mane ſurgere ante lucem, quia promiſit Dominus coronam vigilantibus. Quare primam diei ar-
9. tificialis † horam eſſe ante Solis ortum manifeſtum eſt. Ad quod optime facit
concilium Tolet. 4. cap. 3. & Synhodus Saleguſtadienſis apud Iuo. in 4. par. cap. 246. & S. Iſidorus in tract. de ordine celebrandi concilij, in princ. ibi, Hora diei prima ante Solis ortum eijciantur omnes ab eccleſia. &c. Et facit etiam aucto-
10. ritas ſanctorum Patrum qui illud primum † mane in dicta parabola Matth. 20.
quod ſine dubio ante ortum Solis intelligendum videtur, pro prima diei hora interpretantur. vt eſt B. Hieronymus in epiſt. 146. ad B. Damaſum, in fi. & lib. 2. aduerſus Iouinianum, prope fi. & B. Ambroſ. lib. 7. in Luc. ſuper illud cap. 15. Quanti mercenarij in domo patris mei. & B. Auguſt. in ſerm. 59. de verbis Domini, & in ſerm. habito in menſa S. Cypriani, qui eſt. 36. inter diuerſos nuper Louanij impreſſos. & B. Cyrillus Alexandr. in oratione in dictam parabolam; & Origenes tract. 10. in Matth.

11. Septimo, quia Prima & Completorium † valde ſimul & in multis conueniunt, vt patet ex eo, quia ſemper fere eodem modo recitantur, cum precibus, oratione Dominica, & Symbolo, non mutata Oratione, aut Reſponſorijs breuibus: & Radulphus de Riuo in lib. de Cano. obſer. propoſit. 14. dicit ad hoc propoſitum, quòd quia multorum Epiſcoporum ſtatutum erat, vt Clerus & populus mane & ſero preces & orationes Deo funderent, ideo ad hoc introductæ fuerunt hæ duæ
12. horæ Prima & Completorium † poſt alias quinque horas quas ſancti Patres ob-
ſeruabant. Et Smaragdus abbas ſuper cap. 16. Regulæ S. Benedicti, ſimiliter dicit, quòd poſt Tertiam, Sextam, & Nonam, quas ab Apoſtolis legimus obſeruatas fuiſſe; & poſt Matutinam, & Veſpertinam, quas non ſolum ab Apoſtolis, ſed etiam in veteri teſtamento legimus ſemper in templo oblatas fuiſſe, Prima &
13. Duodecima † (id eſt Completorium) pro inchoatione, & terminatione diei po-
ſtea a Patribus ſunt adinuentæ. Vnde dicendum videtur, quòd quemadmodum Completorium ſero exſolui debet in crepuſculo veſpertino, ita Prima recitanda ſit mane in crepuſculo matutino.

Octauo, & vltimo, quia videmus vſque hodie vulgari idiomate alicubi Primam appellari pulſationem illam campanarum, quæ fit ſummo mane in principio auroræ per tres vices immediate vnam poſt aliam ſequentes, ſicut fit etiam in meridie & in principio noctis. Vnde datur intelligi, quòd illa fuerit, & eſſe debeat hora recitandæ Primæ horæ canonicæ.

14. His tamen non obſtantibus firmiter aſſerendum mihi videtur, Primã † nõ ante
ortũ Solis, ſed immediate poſt, recitãdã eſſe. Ad qđ dicẽdũ moueor ex pluribus. Primo, qꝛ ita expſſe indicat Ioã. Caſſian. qui vnus pro omnibꝰ mihi ſufficere põt, ĩ lib. 3. de inſti. cœnob. cap. 4. vbi poſtquã ẹgiſſet de alijs horis canonicis (vt ſupra

etiam cap. præced.num. 10.citauimus) de Tertia ſcilicet, Sexta, Nona, Veſpertina, & Matutina, de ea uidelicet Matutina, quæ mane diluculo poſt vigilias nocturnas celebratur, & in qua decãtatur pſalm. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. quæ hodie Laudes appellantur, agit poſtea de altera Matutina, quam dicit primitus tẽpore ſuo fuiſſe adinuentam in monaſterio Bethleem Oriẽtis, & ex illo fuiſſe in Occidẽtis regiones vtiliſſime propagatam: Aitque celebrari inſtitutam ſtatim poſt ortũ Solis cũ tribus pſalmis ſicut in Tertia, Sexta, & Nona obſeruatur; & quòd hæc adiecta ſollẽnitas cõpleuit numerum ſeptenarium horarum canonicarũ. Vnde apparet, quòd hæc ſecunda, quam appellat Caſſianus Matutinam, nulla alia intelligi põt, niſi ea, quam nos Primã vocamus. Similiter Rabanus lib. 2. de inſtit. cleric. cap. 3. de officio Primæ horæ agẽs innuit, quòd in exortu diei, quãdo Sol ab Oriẽte primũ apparet, eius celebratio fieri debeat. Et Amalarius in lib. de Ordine Antiphon. cap. 6. ait quòd officiũ primũ diei inchoamus ab ortu Solis. Hugo item de S. Vict. in Speculo eccleſiæ, cap. 3. inquit, quòd horæ Primæ officium celebramus, quia mulieribus venientibus orto iã Sole ad monumẽtum Angeli annũciauerũt, Chriſtũ ſurrexiſſe. Eamdem ſententiam de hora Prima, ꝙ poſt ortũ Solis celebretur tenẽt Gabriel Biel ſuper cano. lect. 13. Dionyſ. Carthus. & Clicthoueus in expoſitione hymni, Iam lucis orto ſidere. & non nulli alij. Secundo, quia Prima hora canonica a prima diei artificialis hora denominatur in qua celebrãda eſt, ſed prima diei artificialis hora intelligitur eſſe, quæ eſt poſt ortũ, non ante ortum Solis, ergo. &c. Minor probatur, quia duodecim horæ diur-
15. næ † per Solis curſum diſtinguũtur, & in Solarijs, id eſt horologijs Soli expoſitis ſupputãtur; de quibus Solarijs habetur apud M. Varronẽ in lib. 5. de ling. lati. apud Pallad. de re ruſtica, in fine cuiuſque libri, apud Pliniũ lib. 7. nat. hiſt. cap. vltim. apud Macrob. lib. 2. in Sõniũ Scipio. cap. 7. & apud ſacras litteras 4. Reg. 20. & Iſai. 38. vt etiã ſupra citauimus cap. 9. in fi. Deinde rurſus probatur minor; quia niſi dicamus, ſupputationem duodecim horarum diurnarum tunc incipere cum corpus Solare finitorem attigerit, difficillimũ foret aliud punctum aſſignare, a quo initium ſumere oporteat pro huiuſmodi horis ſupputandis, cũ tale punctũ maxime conſpicuũ & inſigne eſſe debeat, qualis eſt ortus corporis Solaris, nõ quale eſt auroræ initiũ, quod varium eſt, & aſſignatu difficile, & non niſi peritiſſimis Mathematicis notũ. Et demum probatur eadem minor ex Amalario in lib. de Ord. Antiph. cap. 6. in princ. vbi expreſſe ait, quòd duodecim horę diurnæ pro eccleſiaſticis officijs, ab ortu ad occaſum Solis ſupputantur, & quod dies ex præsẽtia Solis ſuper terras, quemadmodum etiam vulgus exiſtimat, cenſetur.
16. Tertio, quia horæ canonicæ diurnæ † eodem modo omnes & vniuoce ab horis diei denominantur, ſcilicet Prima a prima, Tertia a tertia, & ſic de ſingulis. Ad quod facit, quia vna, & eadem determinatio reſpiciens plura determinabilia debet pariformiter determinare. l. quamuis. C. de Impub. & al. ſubſt. Sed ſi Prima denominaretur a prima hora diei, quæ eſt ante ortum Solis, non vniuoce, ſed æquiuoce cum Tertia, Sexta, & Nona denominaretur. ergo. &c. Minor probatur, quia dato quòd prima hora diei appellari poſſit tam quæ eſt ante ortum Solis,

lis, quàm quæ est post ortum, tamen clarum est, quòd Tertia, Sexta, & Nona non nisi ab ea prima, quæ est post Solis ortum suam denominationem consequenter
17. deducunt; alioquin meridies non esset in Sexta † contra omnia iura, & communissimam omnium auctorum sententiam. Declarauimus enim supra cap. 6. num.
18. 26. & seqq. & cap. 9. num. 22. quòd initium diei artificialis † dupliciter quidē sumi potest; Vno modo a principio auroræ per horam fere ante ortum Solis; alio modo ab ipso ortu Solis; Sed quando dicimus, quòd dies artificialis in duodecim horas distinguitur, tunc non nisi ab ortu substantiæ Solis diem capimus, vt proximo argumento dictum est; Si uero diē caperemus ab initio auroræ, tunc non solum duodecim essent diei cuiusque artificialis horæ, sed duæ aliæ essent addēdæ, vna scilicet ante ortum Solis, altera post occasum; & sic quattuordecim essent horæ diei, vt nos supra late deduximus in d. cap. 9. num. 10. per tex. in l. 2. §. 1. ff. de verb. sign. Quare necessario concluditur, quòd licet (vt diximus) tam ea
19. hora † quæ est ante Solis ortum, quàm quæ est post, recte prima diei hora appellari possit, tamen cum constet, quòd Tertia, Sexta, & Nona horæ canonicæ suas denominationes sumant ab ea diei diuisione, quæ in duodecim partes, non quæ in quattuordecim secatur, & quæ ab ortu substantiæ Solis, non quæ ab auroræ initio incipit, dicendum est proculdubio, quòd etiam Prima hora canonica ab eadem diuisione denominetur, & sic post ortum Solis accipiatur.

Quarto, quia in hymno, qui statim in ipso Primæ horæ canonicæ initio canitur, expressa fit mentio Solis iam proxime orti, non orituri, dum dicitur ibi,

Iam lucis orto Sidere
Deum precemur supplices.

quod annotarunt & Gabr. Biel super cano. lect. 13. & Dionys. Carthus. ac Clicthoueus in exposit. dicti hymni. Neque interpretari potest de Stella Lucifero ille hymnus, vt quidam censebant, tum quia Sidus lucis per antonomasiam nō nisi ipse Sol intelligitur, tum quia de ortu Luciferi mentio fit in hymnis Laudum, vt patet in Fer. sexta, dum dicitur ibi,

Ortus refulget Lucifer,
Sparsamque lucem nunciat.

Neque rursus interpretari potest ille hymnus de ortu Solis in suis radijs, non in sua substantia & corpore, nam de huiusmodi ortu Solis in suis radijs mentio similiter fit in hymnis Laudum, vt patet in hymno Feriæ quartæ, ibi,

Caligo terræ scinditur
Percussa Solis spiculo,
Rebusque iam color redit
Vultu nitentis Sideris,

Quinto, & postremo, quia alia hora canonica, quæ antiquitus Matutina appella-
20. batur, & hodie † Laudes vocantur, quæ coniunctim cum Nocturnis exsoluuntur, est horá canonica diurna, quæ ante Primam poni debet, vt patet in c. 1. de ce-
21. lebr. Miss. & nos declarauimus supra, cap. 6. num. 22. Sed Laudes in aurora † recitantur, & in clara diei luce non multo ante ortū Solis finiūtur, vt in d. cap. 6.

& cap. 5. num. 17. 22. & seqq. supra ostẽdimus ex auctoritate S. Benedicti, Ioan. Cassiani, Amalarij, Hugonis de S. Vict. & aliorum; & patet ex ipsarum Laudum hymnis, vt in Dominica,

Lucis aurora rutilans coruscat.

& Feria secunda,

Aurora cursus prouehit.

& Feria quarta,

Lux intrat, albescit polus.

& Feria quinta,

Lux ecce surgit aurea.

& Sabbatho,

Aurora iam spargit polum,
Terris dies illabitur,
Lucis resultat spiculum.

Ergo sequitur, quod Prima, quæ post Laudes aliquo interiecto temporis spatio canitur, non nisi post ortum Solis poni potest.

DE PRIMA. CAP. XVI.

1. *Matutinum, Primam, & Completorium esse tres vigilias nocturnas falsum est.*
2. *Inconuenienti vno dato plura sequuntur.*
3. *Resurrexit Christus in aurora.*
4. *Resurrectionem dominicam repræsentant Laudes, non Prima. Vel etiam repræsentat Prima, intelligendo hoc modo. num. 5.*
6. *Natiuitatis Dñi secũdã Missã ante Primã horã canonicã celebrari quidã inquiũt.*
7. *Cappella Papæ multa habet specialia.*
8. *Speciali iure propter necessitatem inducta non debent trahi in consequentiam.*
9. *Missæ cuilibet publicæ præmitti debet aliqua pars diuini officij in choro. & num. 11. & 16.*
10. *Missa est opus quoddã insigne, quod requirit magnã circũstantiarũ inspectionem.*
12. *Laudes simul cum Nocturnis una & eadem hora canonica censentur, & immediate post Nocturnos celebrantur.*
13. *Natiuitatis Dñi prima Missa celebratũ media nocte post Nocturnos ante Laudes.*
14. *Laudes inter officium diurnum computantur.*
15. *Natiuitatis Domini tres Missæ ita celebrantur, prima in tenebris mediæ noctis, secunda in aurora inter tenebras & lucem, tertia in clara diei luce. & quare.*
17. *Matutinũ cũ Laudibus ante Missã est recitãdũ sub obligatiõe reat⁹ pcti mortalis.*
18. *Missa de Feria cur concurrit cum Missa de Festo, ita quòd duæ Missæ celebrantur; non tamen concurrit Missa Dominicæ cum Missa de Festo?*
19. *Mane primum est in gallicinio. Et est statim post ortum Solis. num. 22.*
20. *Prima tempore B. Hieronymi non erat adhuc instituta.*
21. *Diei artificialis initiũ dupliciter sumi põt; Vno mõ ab aurora, altero ab ortu Solis.*

Mane

23. Mane dicit̃ ab ortu Solis vſque ad quartã diei horã, ſecundũ Bedã, et S. Anſelmũ.
24. Mane eſt duplex, vnum in crepuſculo, alterum in ortu Solis.
25. Mane primo ponuntur Laudes. Poteſt etiam poni Prima ſecundum alium modum intelligendi. num. 26.
27. Prima hora canonica dicitur ab ea hora prima diei, quæ eſt poſt ortum Solis, non quæ eſt ante ortum.
28. Mane primum eſt prima hora diei.
29. Completorium in duodecima diei hora parum ante occaſum Solis exſolui debet.
30. Mane, meridie, & veſpere cur pulſentur campanæ tribus vicibus.
31. Orare quilibet debet ter in die, mane, meridie, & veſpere.

NOn obſtãt modo argumẽta, quæ in contrariũ ſupra cap. præc. obijciebãtur.
Et ad primũ reſpõdetur, quòd Doct. Canoniſtæ errauerũt in multis circa
intellectum. c. 1. de celebr. Miſſa. præſertim vero putantes, quòd tres vigiliæ no-
1. cturnæ † ſint Prima, Completorium, & Matutinum. quod aſſerere (pace eorum
dixerim) & valde puerile eſt, & falſum. vt vidimus ſupra cap. 6. num. 14. & 36.
Quare nihil mirum alicui videri debet, ſi eos in hoc non ſequamur.
2. Ad ſecundũ reſpõdetur, ꝙ vno incõuenienti dato † plura ſequuntur, vt not. in
l. ratas. C. de reſcind. vend. & ꝑ Ariſt. in 1. Phyſ. tex. comm. 10. & 22. nil mirum
igitur, ſi Canoniſtæ tenentes Primã inter vigilias noctis cõputandã, & in aurora
celebrandã eſſe, dixerũt, in memoriã dominicæ reſurrectionis eã celebrari, nam
3. vere Christus dñs in aurora † reſurrexit, vt fuſius infra, cap. 46. & ſeq. oſtende-
mus. Sed nos cũ alijs auctoribus & pluribus & grauioribus tenemus, quòd do-
minicã reſurrectionẽ repræſentãt nobis nõ quidẽ Prima, ſed Laudes † matutinę:
4. ita enim dicit S. Cyprianus in tract. de oratio. domin. in fi. ibi, Nam & mane
orandum eſt, vt reſurrectio Dñi matutina oratione celebretur. Tẽpore enim B.
Cypriani hora Prima adhuc non erat cognita, ſed Matutina. Idẽ expreſſius tenẽt
S. Iſidorus lib. 1. de eccleſ. off. cap. 23. Rabanus lib. 2. de inſti. cler. cap. 2. Hugo de
S. Vict. lib. 2. de eccleſ. off. cap. 10. & in Speculo eccleſiæ, cap. 3. vbi agit de Matu-
tinali officio. Magiſter hiſt. ſcholaſt. in hiſt. euãg. cap. 135. Ioan. Beleth. ĩ Ration.
cap. 28. Guillel. Durant. ſimiliter in Ration. lib. 5. cap. 4. in princ. & lib. 6. cap. 78.
num. 3. & alij quamplures. Quid vero nobis repræſentet Prima hora canonica
facile eſt colligere & ex Beletho, & ex Durãtio in locis prææallegatis, & ex Ioan. de
Tur. crem. in c. preſbyter. quæſt. 1. 91. diſt. & ex alijs etiam auctoribus. Quòd ſi
5. dicamus, per Primã repræſentari † dominicã reſurrectionẽ, nõ quidẽ in articulo
tẽporis, quo facta eſt, ſed quo mulieribus ab Angelis nũciata eſt orto iam Sole, vt
inquit Hugo de S. Vict. in d. cap. 3. Speculi eccleſiæ, vbi agit de horæ Primæ offi-
cio, vtique hæc ſentẽtia ſuſtineri poteſt, neque quidquam obeſt opinioni noſtræ.
Ad tertium reſpondetur, quòd in primis poſſet iuſte dubitari, an illa rubrica
ſit antiqua, vel fuerit in facto obſeruata, nam Petr. de Pal. in 4. Sent. diſt. 13.
6. quæſt. 2. art. 2. concluſ. 2. diſertis verbis ait, quòd eſt conſuetudo † generalis, vt
ſecunda Miſſa Natalis Domini ante Primam celebretur: quod idem etiam refert

S.Antonin.3.par.ſummæ,tit.13.cap.6.§.4.in fi.& Tabie.ver.Miſſa.§.6.Et Cæri- moniale Romanum habet, quòd in Cappella Papæ ſecunda Miſſa in aurora in die Natali Domini dicitur poſt Laudes, vt patet lib.2.ſect.1.cap.13.& 21.Verum dato, & conceſſo, quòd dicta rubrica fuerit ſemper Romæ obſeruata, nam mihi multum placet, & ſit valde veriſimilis, & fortaſſe ſupradicti Doct. de generali aliorum locorum conſuetudine loquuntur, quæ hodie amplius non debet at- tendi cum ſit contra rubricam in Miſſali Romano ſub Pio quinto promulga-
7. tam, in Ritu celebrandi Miſſam: Et Cappella Papæ multa habet ſpecialia † quæ Romæ in alijs eccleſijs aliter obſeruantur; Reſpondetur ſecundo, quòd illa rubrica non eſt generalis pro toto anni tempore, ſed eſt ſpecialis pro die tan-
8. tum Natiuitatis Domini. Quare quod iure ſpeciali † aliquando propter neceſſi- tatem ſtatutum eſt, in conſequentiam trahi non debet. l. quæ propter. ff. de reg.iur. c.quæ a iure. & c. in argumentum. eod. tit. lib.6. Ratio autem ſpeciali- tatis, & neceſſitatis fuit, quia cum in die Natiuitatis Domini tres Miſſæ dican- tur & ſecunda in aurora celebrari debeat, oportebat, vt ante celebrationem cu-
9. iuſlibet Miſſæ † aliqua pars diuini officij publice in choro decantaretur. Eſt
10. enim Miſſæ celebratio opus quoddam maxime priuilegiatum, & inſigne † quod requirit magnam præparationem, & fieri debet cum magna diligentia, & cum magna circumſtantiarum circumſpectione, vt tradit Alex. Alen. in 2.par. quæſt.131. memb. 6. Et B. Dionyſ. Areopagita in epiſtola 8. ad Demophilum, circa finem, loquens de S.Carpo ſacerdote viro Dei, refert, quòd numquam ſan- cta myſteria celebrare cœpiſſet, niſi prius inter eas preces, quæ antea conſum- mantur, ſacra illi, ac propitia viſio apparuiſſet. In quibus verbis eas preces, quæ antea conſummantur, non male videor mihi poſſe intelligere horarias preces; nam & in ead. epiſt. paulo poſt B. Dionyſius diuinorum hymnorum meminit, qui ſemper mediæ noctis tempore decantari ſolent. Et hinc factum videmus,
11. quòd numquam Miſsa † Cõuentualis in eccleſijs celebratur, in quibus omnes horæ canonicę publice in choro recitãtur, quin illi aliqua hora canonica imme- diate præmittatur. Quare nihil mirũ videri debet, ſi ante ſecundam Miſsã, quæ dicenda eſt in aurora in die Natiuitatis Domini, ſtatutũ ſit, vt Prima celebretur; cum iam Matutinum ante primam Miſsam mediæ noctis fuerit decantatum. Sed dicet hic mihi aliquis, ſi ſola hæc ratio attendenda fuerat, poterant Laudes, quæ ſeparatim illo die a Nocturnis recitantur, ante ſecundam Miſsam in auro- ra celebrari, vt Prima deinde poſt ortum Solis ſuo tempore exſolueretur. Verum
12. ad hoc reſpondetur, quòd Laudes † ſimul cum Nocturnis vna & eadem hora canonica cenſentur, & eccleſia inſtituit, vt immediate poſt Matutinũ Laudes re- citentur, vt inquit Lipom. in lib.Italice ſcripto, pro cõfirmatione omniũ dogm. cathol. lib.2. cap.15. particula 4. quãobrem in nocte Natiuitatis Domini ſepa- ratio illa Laudum a Nocturnis non erat vlterius protrahenda, niſi quantum
13. Miſsæ ſacrificium interiectum neceſſario poſtulabat: & ſic finita Miſsa † me- diæ noctis ſtatim Laudes dici debent, vt habetur in Rubricis Breuiarij Roma- ni, & not. Nauarrus in Manua. de orat.cap.3. num.28. Quare autem ſtatutum fuerit,

fuerit, vt illa nocte primum Missæ sacrum statim post Nocturnos, & non finitis Laudibus celebraretur, eam puto fuisse rationem; quia cum Telesphorus papa decreuisset, vt specialiter ea nocte Missam facerent presbyteri, vt patet in c. nocte. de cons. dist. 1. & nos supra ostendimus ex multis auctoribus, cap. 5. num. 20. & infra iterũ ostendemus cap. 29. num. 10. oportebat, vt statim post Nocturnos nõ exspectatis Laudibus Missæ celebratio fieret, alioquin non ad noctẽ, sed
14. ad diẽ potius pertinere illa Missa censeretur, cũ Laudes † matutinas diei adscribi, & inter officium diurnũ computari constet, vt habetur in c. 1. de celebr. Miss. & nos sæpius supra tradidimus, cap. præced. in fi. & cap. 6. num. 22. Cum igitur dictis Nocturnis & Laudibus circa primam Missam, nullum aliud sequeretur diuinũ officium secundæ Missæ in aurora præponendũ, nisi Prima, necesse fuit, vt Prima de loco suo aliquatenus moueretur, ad hoc, vt Missæ illi secundæ optime inseruiret. Non enim trahẽdum erat Missæ sacrum ad Primã, vt scilicet post ortũ Solis dicta Prima, Missa secunda celebraretur, sed potius Prima ad Missam
15. in aurora erat trahenda, vt seruaretur mysterium trium Missarum, quarũ vna † in tenebris mediæ noctis, altera in aurora inter tenebras & lucem, tertia vero in clara diei luce celebrantur, vt significetur scilicet vel triplex Christi Natiuitas, vel triplex eiusdẽ substantia, vel triplex hominũ status, prout exponunt Glo. in c. consuluisti. de celeb. Miss. & in d. c. nocte. de cõs. dist. 1. B. Tho. in 3. par. quæst. 83. art. 2. ad 2. Petr. de Pal. in 4. sent. dist. 12. quæst. 1. art. 4. concl. 4. Ricar. in eod. 4. dist. 13. quæst. 2. art. 4. Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 13. & ante hos omnes Innocentius III. in serm. 3. de Natiuit. Domini, & alij alibi.
16. Colligo autem ex hac responsione vnum in primis notandũ, quòd ad Missæ † sacrum siue publice siue priuatim celebrandum, semper aliqua portio diuini officij præmitti deberet; Adeo vt non solum Matutinum cum Laudibus ante Mis-
17. sam sit recitandũ † sub obligatione reatus peccati mortalis, quod indubie infra contra Dominicum de Soto defendemus cap. 42. sed etiam si Matutinum sero ante quam cubitum eatur, sit dictum, deceat omnino, vt mane saltem Prima ante Missam recitetur, ne videamur illotis (vt aiunt) manibus, & absque aliqua præparatione, quæ per canonicarum horarum recitationem fieri debet, illico sacrificium tam tremendum offerre. Immo vero deceret etiã maxime, vt non nisi dicta Tertia in festis, vel Sexta in profestis, vel Nona in ieiuniorum diebus ordinarie iuxta rubricarum dispositionem, de quibus infra latius tractaturi sumus, cap. 29. ad sacrum etiam priuatim peragendũ, nos qui choro adstricti nõ sumus accederemus; nisi tamẽ aliquod impedimentũ, quod maxime vrgeat, obstiterit. Colligo etiã ex supradictis rationẽ, quare factũ sit, quòd in diebus ieiuniorũ, puta Vigiliarũ, Quadragesimæ, Quattuor tẽporum, aut etiã Rogationum, si in illis
18. incidat aliquod festũ duplex, aut semiduplex, cantentur duæ † Missæ in ecclesijs Collegiatis, vna de Feria, altera principalis de Festo, ut patet in rubr. Missalis Rom. in cap. de Feria, & Vigilia, & in cap. de Cõmemorat. & tamen non idẽ statutũ sit de duabus Missis dicendis, quando in Dominica occurrit festũ duplex, quod non trãsferatur; cũ Dominica magis sit priuilegiata quàm Feria, & multo

magis

magis videatur Missa Dominicæ debere concurrere cum Missa Festi, quàm concurrat Missa Feriæ. De qua re fui interrogatus quandoque a non nullis, qui se in hac quæstione valde torquebāt. Ratio enim huius diuersitatis inter alias ea vna assignari potest, quòd Missa de Festo & Missa de Feria nō concurrunt in eodē tēpore cōuentualiter celebrandæ, sed vna dicenda venit in Tertia, altera vero in Nona, vt not. Micrologus in lib. de eccles. obser. cap. 58. & nos infra docebimus cap. 29. num. 2. Quāuis autē, quæ de tempore celebrationis Missæ statuta fuerāt, hodie fere nō sint amplius in vsu, tamen illud saltem etiā hodie remansit, quòd Missa conuentualis de Festo duplici, & semiduplici, aut de Dominica celebrari debet post dictam in choro horam Tertiam: Missa vero de Feria in diebus ieiuniorum post dictam Nonam. Quare vtraque Missa in eodem die separatim celebrari potest post aliquam diuini officij portionem in choro recitatam. At in Dominica, quando in ea occurrit festum duplex, vtraque Missa tam Festi, quàm Dominicæ veniret in eodem tempore celebranda post dictam horam Tertiam in choro, & sic saltem vna Missa sine aliqua recitatione horarum canonicarum præcedenti conuentualiter celebraretur. Quod esset aliquo modo incongruum, & inconueniens. Verum de his omnibus infra fusior poterit sermo esse suo loco, cum de tempore celebrationis Missæ agere instituerimus, cap. 29. & seq. & rursus cap. 38. & seqq.

Ad quartum respōdetur in primis, quòd verba illi B. Hieronymi, Gallicinio mane primo (si tamen B. Hieronymus auctor sit illorum commentariorum) legi
19. debēt indistincte, sine pūcto, aut virgula in medio, vt scilicet in ipso gallicinio † intelligatur esse mane primū, & pro vna eadē hora accipiātur illa duo verba, gallicinio mane primo. Ad quod dicendum ex duabus moueor coniecturis. Prima coniectura est, quia bis idem repetit ibi B. Hieronymus de horis canonicis; & prima vice nullā prorsus facit mentionē Primæ, alijs omnibus horis sigillatim enumeratis; quare non videtur dicēdum, quòd in secunda enumeratione nouā voluerit addere horam canonicam, cum præsertim ex eius verbis appareat, se idem velle sæpius inculcare, & repetere dicendo. Videte, quibus horis semper ad obsequiū Dei suscitamur: Videte, quid dicat. Secunda coniectura est, quia
20. tempore B. Hieronymi † Prima adhuc neque erat instituta, neque cognita; quare ipsius mentio ab eo fieri non poterat. Deinde respondetur alio etiā modo ad dictam auctoritatem B. Hieronymi, etiam si concedamus, quòd per illa verba, Mane primo, expressa sit Prima hora canonica, non tamen inde habetur quòd Prima ante ortum Solis in aurora celebrari debeat. Nam sciendum est,
21. quòd mane nihil est aliud nisi principium diei artificialis; dies autem † artificialis (vt sæpius supra diximus cap. 6. num. 27. & cap. 9. num. 22.) dupliciter sumi potest: vno modo ab initio auroræ, altero modo ab ortu Solis supra horizontem: Si igitur sumatur dies hoc postremo modo, ab ortu scilicet Solis super
22. terram, non incipiet mane, nisi in ipso ortu Solis, & mane † primum intelligetur, id est statim exoriente Sole. Ad quod facit tex. Mar. cap. vlt. ibi, Et valde mane vna Sabbathorū veniunt ad monumentū orto iam Sole. vbi tēpus post Solem

ortum

ortum appellatur valde mane secundum vnam expositionem. Et Beda in lib. de Diuisionibus temporum, cap. de Die. & S. Ansel. in lib. 2. de Imag. mundi, cap. 3.
24. aiunt, quòd mane † est ab ortu Solis vsque ad quartam diei horam. Vnde ipse ortus Solis rectissime hoc modo primũ mane appellari potest. Si vero sumatur dies artificialis altero modo ab initio auroræ, tũc mane erit in aurora, & primum mane erit in principio crepusculi matutini.
24. De huiusmodi autem duplici mane † crepusculi videlicet, & ortus Solis tractat egregie inter alios Ægidius Romanus in 2. par. Hexæm. cap. 2. & 3. & Hieronymus Vielmus in opere de sex diebus, lect. 12. & ad propositum nostrũ pro horis canonicis Amalar. in lib. de Ord. Antiph. cap. 6. in princ.
25. Ad quintũ respõdetur primo, quòd per illud primũ mane † in parabola operariorũ Matth. 20. nõ significatur Prima, sed potius laus Matutina, quæ hodie simpliciter Laudes appellantur, vt expresse dicit Ioan. Cassian. cui fas est propter antiquitatẽ multũ tribuere, in lib. 3. de instit. cœnob. cap. 3. in fi. Secũdo respõdet,
26. ꝙ si per illud primũ † mane dicat̃ significari Prima, exponẽdũ erit, prout supra proxime exposuimus, primo mane, id est statim exoriẽte Sole, vt significet primũ initiũ diei, qui a Solis ortu inchoat̃: & ita ipse Amalar. qui illud primũ mane pro Prima hora canonica accipit, interpretat̃ in lib. de Ord. Antiph. d. cap. 6. in prin. Ad sextum licet ex dictis responsio pateat, tamen dicitur, quòd quamuis prima hora diei appellari possit quæ est ante ortum Solis, vt appellauit conc. Tolet. 4.
27. & synhodus Salegustadien. tamen Prima hora canonica † nõ ab hac prima hora diei, sed ab ea prima, quæ est post ortũ Solis denominatur, vt supra diximus, secundum quòd cõmuniter dies in duodecim horas diuiditur. Ad auctoritates autẽ sanctorũ Hieronymi, Ambrosij, & aliorũ præter supra proxime dicta in solutionibus ad quintũ, & ad sextum, responderi potest, quòd ipsi interpretantur
28. illud primũ † mane in parabola operariorũ, pro prima hora diei, non quia qui fuerunt tũc vocati, prima hora diei vocati fuerint, sed quia ad incipiendũ operari in prima hora diei, & ad laborandũ in vinea pro prima diei hora cõducti fuerunt. Est enim aduertendũ pro intelligentia litteræ illius parabolæ, quòd Paterfam. dicitur quidẽ exijsse primo mane ad cõducendum operarios, sed nõ est putandum, quòd statim in ipso primo mane operarij laborare cœperint in vinea; oportebat enim prius ꝙ operarij inuenirentur, & conuentione facta ex denario diurno conducerẽtur, & deinde ex foro, in quo fuerũt inuẽti, mitterent̃ in vineã, quã præsumẽdũ est extra ciuitatẽ sitã fuisse; & ita postmodũ statim in initio primæ horæ diei & ortus Solis laborare in vinea cœperint. Quare hos primo cõductos, optima ratione primæ horæ operarios dici posse cõstat. Et ne dũ operarios primæ horæ, sed etiã prima hora vocatos recte dici a sanctis expositorib⁹ assero, dũ exponamus, prima hora vocatos, id est pro prima hora vocatos ad operãdũ.
29. Ad septimũ respõdetur, quòd nos tenemus Cõpletorium † in duodecima diei hora parum ante Solis occasum exsolui debere, vt infra proxime ostẽdemus: sed siue hoc, siue aliud de Cõpletorio teneatur, ex eo tamen non dependet, ꝙ Prima in crepusculo matutino debeat celebrari dato etiã, ꝙ hæ duæ horæ plurimum symboli-

ſymbolizent. Quòd ſi in tempore quoque horarum iſtarum quædam conformitas requiratur, dico, quòd magna ſatis conformitas apparebit, ſi vna in principio diei & in prima hora, altera vero in fine diei, & in poſtrema hora conſtituantur.

Ad octauum,& vltimum reſpondetur,quòd illa campanarum pulſatio,quæ sũmo mane fit,ex eo alicubi vulgo appellatur Prima, non quia ſignificetur,illud eſ-
30. ſe tempus Primæ horæ canonicæ recitandæ, ſed quia illa eſt prima † pulſatio, qua in principio lucis admonemur, ter B. Virginem ſalutare, aut ad S. Trinitatem orationem facere; nam ſequitur poſtea ad idem ſignificandum ſecũda pulſatio in meridie, & tertia in fine diei poſt occaſum Solis.

Vnde autem ortum habuerit pulſatio illa, fortaſſe nobis inſinuant in ſuis decretis Burchardus lib.2.cap.73.& Iuo Carnoten.par.6.cap.167.ex conc. Aurelian. vt ipſi citant, cap.6. licet in Tomis Conciliorum huiuſmodi ego canonem non apud vllum conciliũ Aurelianen. Sed in con. Conſtãtinopol.6.repererim,inter nouem canones,qui illi adſcribũtur,cap.7. Ibi enim ſtatuitur, populũ inſtruendum eſſe,vt ſingulis diebus qui amplius non poteſt, ſaltẽ duabus vicibus oret, mane ſcilicet, & veſpere. Verba autem canonis hæc ſunt. Item inſtruendus eſt populus,vt ſingulis diebus,qui amplius non poteſt ſaltem duabus vicibus oret, mane ſcilicet & veſpere,dicens ſymbolum & orationem Dominicam; ſiue, Qui plaſmaſti me,miſerere mei.vel etiam,Deus propitius eſto mihi peccatori.& Deo gratias agens pro quotidianæ vitæ commeatibus, & quia ſe ad imaginem ſuam creare dignatus ſit,& a pecudibus ſegregare.His ita peractis, & ſolo Deo creatore ſuo adorato Sanctos inuocet,vt pro ſe intercedere apud maieſtatem diuinam dignentur.Hæc faciant, quibus Baſilicæ locus prope eſt,in Baſilica: qui vero in itinere,aut pro qualibet occaſione in ſiluis aut in agris, vbicumque eos ipſa hora matutinalis,vel veſpertina inuenerit, ſic faciant, ſcientes Deum vbique præſentem eſſe; dicente Pſalmiſta, In omni loco dominationes eius.

De ea autem pulſatione,quæ fit in meridie ſcribit S.Anton.in 3.par.chronic.tit. 22. cap.14.in princ.& Supplem.chronic.ſub anno Domini.1455. & Platina in vita Calliſti. III. quòd ipſe Calliſtus anno ſui pontificatus ſecundo mandauit p ſollemnes litteras apoſtolicas vbique terrarum fidelium, ſingulis diebus in meridie pulſari in omnibus eccleſijs ad Salutationem Angelicam ter: & in pulſatione quicumque diceret genibus flexis ter Aue Maria, & Pater noſter, conſequeretur indulgentiam trium annorũ,& trium quadragenarũ.Et hoc pro victoria habẽda cõtra Turcas,qui tres circiter annos antea ceperãt Cõſtantinopolim. Rurſus de ea pulſatione, quæ veſpere fit in occaſu Solis ſcribit Petrus Meſſias lib.2. Siluæ uariarum lectionum,lingua hiſpanica conſcriptæ,cap.32. non nullos eſſe, qui tenent B. Virginem ſalutatam fuiſſe ab Angelo in principio noctis, atque inde laudabilẽ cõſuetudinẽ ortã eſſe in eccleſia,eadẽ hora B.Virginẽ pulſatis cãpanis ſalutãdi. Atque idẽ de pulſatione quę fit in crepuſculo matutino,ſeu veſpertino referunt Petrus Caniſius in lib. 3. de Maria Virg. cap.3.& Theodorus Peltanus de tribus bonorum operum generibus lib.3. cap. 8. §. addunt his.

Ad

Ad hæc eadem facit quod habetur apud B. Clementem Rom. lib. 7. const. apost. cap. 25. ibi enim dicitur. Cum oratis nolite imitari hypocritas, sed orate, quẽadmodum Dominus in euangelio instituit, Pater noster, qui es in cælis. &c. Et
31. postea subiungit. Ter in die † ita orate. Vbi Franciscus Turrianus in annot. sic ait. Testis autem huius apostolicæ doctrinæ a sanctis Apostolis traditæ est consuetudo Romanæ ecclesiæ, & plurimarum in Occidente ecclesiarum, in quibus vsque in hodiernum diem ter signum orandi populo datur, mane, meridie, & principio noctis, numero trium ad honorem & cultum sanctissimæ Trinitatis pertinente. Hæc Turrianus. Quæ constitutio apostolica non repugnat alteri constitutioni, quæ habetur lib. 8. apud eumdem B. Clemen. cap. 40. de orando mane, tertia, sexta, nona, vespere, atque ad gallicantum; nam hæc de orando ter in die (vt recte ibi explicat idem Turrianus in explanationibus) ad vitam communem christianam pertinet, secũdum inscriptionem ipsius libri septimi, quæ est de vita christiana, &c. Illa vero alia constitutio ad eos pertinet, qui in ecclesia ordinantur, de quorum ordinatione, & ministerio in eo ipso libro octauo agitur.

Postremo ad hunc ter singulis diebus orandi vsum alludere etiam forte voluit Nicolaus I. ad consulta Bulgarorum cap. 61. vbi ita inquit. De cetero scire vos velle significatis quot vicibus laicalis persona per vnumquemque diem orationem facere debeat: in quo scire vos conuenit, neminem exceptum esse ab eo, quod Dominus in euangelio dicit, Oportet semper orare, & nõ deficere; & Apostolus, Sine intermissione orate. Quod sanissime præfato S. Augustino docente sic accipitur, vt nullo die intermittantur certa tempora orandi. Quæ autem sint hæc certa tempora orandi, quæ nullo die prætermitti debeant, quærite & inuenietis.

DE COMPLETORIO, VESPERIS, ET LVcernario. CAP. XVII.

1. *Completorium vnde sic appelletur.*
2. *Completorium quare incipiat a lectione breui.*
3. *Completorium secundum aliquos in prima noctis vigilia exsolui debet.*
4. *Vesperæ in noctis initio, vel saltem in extrema diei parte videntur decantandæ. & num. 25. & 28.*
5. *Vesperæ dicuntur a Vespere sidere, quod decidente Sole exoritur.*
6. *Vespera fit, quando Sol occidit.*
7. *Duodecima hora sunt Vesperæ. & num. 26. & 27.*
8. *Lucernarium, aut lucernaris hora appellatur vespertinum officium. Quod probatur auctoritate S. Hieronymi. num. 9. S. Epiphanij. num. 10. S. Clementis Romani. num. 11. Ioan. Cassiani. num. 12. Cassiodori, Sozomeni, & Nicephori. num. 13. S. Augustini. num. 14. Prudentij. num. 15. S. Isidori. num. 22. Quintæ synhodi generalis. num. 23. Concilij Toletani primi. num. 24.*

Prudentij

16. *Prudẽtij hymnus 5. Cathemerinon inſcribiť ſecũdũ aliquos, Ad incẽſũ cerei paſchalis. Sed magis placet inſcriptio, Ad accẽſionẽ lucernę. iuxta Aldi imp̃ſſionẽ.*
17. *Lex in dubio exponi debet, vt conueniat titulo, ſub quo poſita eſt.*
18. *Cerei paſchalis benedictionẽ prim⁹ inſtituit Zoſim⁹ papa. Id eſt eã q̃ Romæ, et alicubi particulariter celebrabať, inſtituit vniuerſaliter ab oĩb⁹ obſeruãdã. nu. 21.*
19. *Cereorum vſus in eccleſia antiquiſſimus eſt.*
20. *Ambroſianas inter Miſſas non nulla ſunt, quæ conſtat a poſterioribus fuiſſe addita; & non nulla ſunt etiam, quæ aliqua emendatione opus habent.*
29. *Completorium licet deputetur huic diei quaſi complens ipſum, non tamen cantatur in hoc die, ſed poſt finem eius in principio ſequentis, ſecundum Archidiac.*
30. *Completorium eſt vna de nocturnis vigilijs ſecundum Canoniſtas.*

1. COmpletorium (vt in hoc etiam paululum immoremur) ex eo ſic † appellatur, vt putant Archid. in c. preſbyter. diſt. 91. & Guill. Durant. in Ration. lib. 5. cap. 10. in princ. poſt Hugo de S. Vict. in Speculo eccleſiæ, cap. 3. quia in illo completum gaudium ſanctorum repræſentamus, quod erit in fine ſæculi. Vel vt putat Amalar. lib. 4. de eccleſ. off. cap. 8. & idem Hugo de S. Vict. lib. 2. de eiſdem off. cap. 7. quia in illo cõpletur quotidianus vſus cibi, ſiue potus, qui neceſſario ſumitur ad ſuſtentationem corporis. Vel quia in illo completur locutio cõmunis. Ego vero exiſtimo Completorium dici, vel quòd dum completur dies, huiuſmodi hora celebratur, vt colligitur ex eod. Archid. in c. ſolẽt. de cõſ. diſt. 1. Vel certe quòd in illa hora, curſus diei, & diuinũ officiũ cõpletur. vt not. Iudocus Clicthoueus lib. 2. Elucidatorij eccl. cap. de horis cano. nu. 12. & venerabilis Beda in lib. de Meditatione paſſionis Chriſti per ſeptẽ diei horas. cap. 1. in prin. Ad quod bene videtur facere quod dicit B. Benedictus in Regula. cap. 42. Monachi (inquit) mox vt ſurrexerint a cena, ſedeant omnes in vno loco: Et legat vnus Collationes vel Vitas patrum, vel certe aliquid quod ædificet audientes. Si autẽ ieiunij dies fuerit, dicta Veſpera, paruo interuallo mox accedãt ad lectionẽ Collationũ, vt diximus, & lectis quattuor aut quinque folijs, vel quantum hora permittit, omnibus in vnum occurrentibus per hanc morã lectionis, ſi quis forte in aſſignato ſibi cõmiſſo fuerit occupatus, occurrat. Omnes autẽ in vnum poſiti cõpleant. Et exeũtes a Cõpletorijs, nulla ſit licentia denuo quidquã loqui aliquid. &c. Ibi enim verbũ, cõpleant, licet Ioan. de Turre crem. exponat, ſcilicet lectionẽ Collationũ, & inde omnes ad Cõpletorium vnanimiter intrẽt; mihi tamen ſignificare videtur, vt innuit ibi etiam Smaragdus Abbas, id eſt Cõpletoriũ canant, in quo ſcilicet opus Dei, & diurnũ diuinum obſequium completur. Familiare eſt enim B. Benedicto completionem operis Dei pro diuini officij recitatione accipere. vt patet in d. Regula, capp. ſeqq. 43. & 44.

Ex hac autem conſtitutione Regulæ S. Benedicti colligi poteſt ratio (vt hoc etiã
2. obiter dicã) qua factũ eſt, vt Cõpletoriũ † p̃ter morẽ aliarũ horarũ canonicarũ a lectione incipiat. Puto enim lectionẽ breuẽ Cõpletorij repræſẽtare nobis lectionẽ illã, q̃ ex Collationibus, vel Vitis patrũ, vel ex alio, qđ ædificare poſſet audiẽ-

tes,

tes, pcepta fuit in eo loco a S.Benedicto, ad quã imediate Cõpletoriũ sequebač. Verũ dimissa interpretatione nominis, quæritur modo de tempore, quo in ec-
3. clesia celebrari debeat Cõpletorium. Et videtur, quòd in prima noctis vigilia † exsoluendũ sit. Ita enim tenet Alphonsus de Castro aduersus hæreses, ver. Horæ canonicæ. in fi. Quod sane (licet ipse non dicat) magnũ fundamentũ habere videtur apud quosdã antiquos Patres, præcipue vero apud sanctos Basiliũ, & Isidorũ. S. Basilius nãque in Regulis fusius disputatis, interrogatio. 37. postquam præscripsisset certa diei tẽpora, quibus orandũ est, nempe hora matutina, tertia, sexta, nona, & completo iam die, id est vespertina; demum subiungit. Tum autẽ primis se iam noctis intendentibus tenebris, sequetur petitio, vt quies, quã sumus capturi, inoffensa, & ab omni perturbatione, ac vitio libera sit, qua hora etiã necessario nonagesimus recitari psalmus debet. Quibus verbis aperte indicare Cõpletoriũ videtur, in quo & antiphonã, Salua nos Domine. & hymnũ. Te lucis ante terminũ. pro somni custodia. & psalmũ 90. Qui habitat. decantamus. Sanctus item Isidorus lib. 1. de eccles. off. cap. 21. non obscure innuit, Completas in nocte paulo ante quàm cubitum eatur, celebrari debere.
4. Idem præterea secundo suadetur ex eo, quòd Vesperæ † quæ ante Cõpletorium ponuntur, non nisi in noctis initio, vel saltem in extrema diei parte videntur decantandæ, nã secundum S. Isidorũ ibidẽ cap. 20. & lib. 6. Etymol. cap. vlt. officij
5. diurni sunt finis, & nominantur Vesperæ a Sidere † quod Vesper vocatur, & decidẽte Sole exoritur. Pro quo facit quod notat S. Augustinus super psal. 29. ibi,
6. Ad vesperum demorabitur fletus. ait enim, quòd Vespera† fit, quando Sol occidit. & probatur Deuter. 16. ibi, Immolabis phase vespere ad Solis occasum. & Mar. 1. ibi, Vespere autẽ facto cũ occidisset Sol afferebãt ad eum omnes male habentes. Idẽ quod B. Isidorus, repetit Rabanus de instit. cleric. lib. 2. cap. 7. Et expresse Amalar. in lib. de Ord. Antiph. cap. 6. ait, quòd vespertinum officium ca-
7. nitur duodecima † diei hora. Atque id apparet ex hymno, qui quotidie dicitur ad Vesperas in off. Ambrosiano, vbi ita habetur.

Grates peracto iam die,
Et noctis exortu preces,
Voti reos ut adiuues,
Hymnum canentes soluimus.

Et ne uideamur mendicatis in hoc suffragijs indigere, est auctoritas multorum sanctorum patrum expressa, qui vespertinum officium in ultima diei hora, aut
8. fortasse etiam in principio noctis celebrari solitum, atque ob id Lucernarium † uel Lucernarem horam appellatum fuisse, nobis scriptis suis insinuarunt.
9. B. Hieronymus † in epist. 7. ad Lætam, superius citata cap. 12. num. 9. loquens de eius filia, & ad hoc alludens ait, Discat lucerna accensa reddere sacrificium uespertinum. Et in 2. exposit. psal. 119. superius similiter ibidem citata, Hora tertia (inquit) oramus, hora sexta oramus, nona, lucernariũ facimus, media nocte consurgimus. &c. Vbi lucernarium pro Vesperis manifeste accipit.
10. Beatus itidem Epiphanius † lib. 3. aduersus hæreses. in fi. dum inquit (vt supra

etiam d. cap. 12. citauimus num. 10.) matutinos hymnos in ipsa sancta ecclesia perpetuo fieri, & orationes matutinas; lucernalesque simul psalmos, & orationes: nihil aliud intelligere videtur per lucernales psalmos ac orationes, quàm vespertinas preces.

11. Apud S. Clementem Rom. † lib. 8. const. apost. cap. 36. & seq. iuxta translationem Turriani, obsecratio, & gratiarum actio, quæ vespere fit a Diacono, & Episcopo sic inscribitur. Denunciatio obsecrationis nocturnæ post incensa lumina. & Nocturna gratiarum actio post incensa lumina. Ipsa autem hora canonica vespertina appellatur in cap. 34. vt ibidem not. Turrianus, Epilychnios. id est Lucernaris.

12. Similiter Ioan. Cassianus † lib. 3. de cano. diurnarum orat. & psal. modo, cap. 3. in fi. hanc eamdem vespertinam lucernarem horam appellat. Et ibi Henricus Cuyckius in elucidatione alphabetica inquit, quòd lucernaris hora est vespertina, quæ ab ortu Solis videtur esse vndecima; quæ lucernaris dicta esse apparet, quòd tum lucernæ accendi solerent propter aduentantes tenebras.

Ad idem non nihil facit quod scribit Tertull. in Apologetico aduersus gentes, prope fi. vbi loquens de christianorum cena, quæ Agape vocabatur, Post aquam (ait) manualem & lumina, vt quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere: hinc probatur, quo modo biberit. æque oratio conuiuium dirimit.

Et S. Basilius in lib. de Spiritu sancto, cap. 29. Visum est (inquit) patribus nris vespertini luminis gratiam haudquaquã silentio arripere, sed mox vt apparuit, agere gratias. Quis autem fuerit auctor illorum verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus. Populus tamen antiquã profert vocem, neque cuiquam vmquam visi sunt impietatem committere, qui dicunt, Laudamus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum Dei.

Videtur autem lucernaris horæ appellatio pro vespertina desumi posse ex Cas-
13. siodoro † in Tripar. lib. 9. cap. 38. in fi. ex Socrate lib. 5. hist. eccles. cap. 21. & ex Nicephoro lib. 12. cap. 34. vbi ita habetur. In Hellade, Hierosolymis, & in Thessalia preces ad tempus vespertinum dum accenduntur lucernæ fiunt ad cõsuetudinem Nouatianorum, qui sunt Constantinopoli. Pari ratione & Cæsareæ Cappadociæ, & in Cypro die Sabbathi, & Dominico semper sub vesperum cum lucernarijs episcopi atque presbyteri scripturas interpretantur.

14. Sanctus etiam Augustinus † in serm. 1. ad fratres in eremo, vel quisquis auctor sit illorum sermonum, non aliam videtur intelligere horam lucernariam, quàm vespertinam, dum dicit, A sexta vsque ad nonam omnes vacent lectionibus, & Pater noster. Ad nonam vero reddant codices, & secundum naturæ condiciones sine tumultu reficiant audientes verbum Dei. Postquam autem refecerint, siue in horto, siue in eremo, vel vbicumque necesse fuerit, operentur. Nihil enim Dei seruis otiositate peius. Operentur ergo in nomine Domini sacrum ordinem non habentes, vsque ad horam Lucernariam.

15. Aurelius item Prudẽtius in lib. † Cathemerinon, postquam hymnos quattuor fecisset,

feciſſet, ad gallicantum, ad matutinum, ante cibum, poſt cibum; facit deinde
duos hymnos, quintum ſcilicet ad accenſionem lucernæ, & ſextum ante ſom-
num; qui rectiſſime Veſperis & Completorio adſcribi poſſunt.

Scio tamen (ne in hoc auctore intelligẽdo fallamur) non nullos eſſe, & inter eos
16. Victorẽ Giſelinũ,† qui titulũ dicti hymni quinti, nõ Ad accẽſionẽ lucernæ legũt,
ſed Ad incẽſũ cerei paſchalis. Pro quibus facit, ꝙ inter hymnos eccleſiaſticos re-
perit᷑ hymnus inſcriptꝰ, Ad accẽſionẽ cerei paſchalis, pro Sabbatho ſãcto, qui ex
hoc quinto Prudẽtij hymno totus deſũptus eſt, vt patet apud Clicthoueũ in Elu-
cidat. eccleſ. lib. 1. & apud Ruper. abbatẽ lib. 5. de diui. off. cap. 28. vbi citat Pru-
den. in hymno q̃ cãtatur Sabbatho ſãcto, & hymnũ hũc de quo nos agimꝰ intel-
ligit. Et facit etiam præterea, ꝙ in dicto hymno Prudẽtius loqui videt᷑ de paſchali
cereo, & clariſſime loquitur de nocte, quæ peruigilio celebrabat᷑ ante diẽ Paſchæ.
Verum his non obſtantibus, niſi quid aliud afferatur, mihi magis placet inſcri-
ptio quæ dicit, Ad accenſionem lucernæ, ſecundum Aldi impreſſionem, quàm
quæ dicit, Ad incenſum cerei paſchalis.

Et moueor primũ hac ratione, q̃a hymnos illius libri in dubio ita interpretari de-
bemꝰ, vt generales ſint, & cõueniãt tit. libri, qui eſt Cathemerinon, hoc eſt Quo-
17. tidianorum, ſiue Diurnorũ; quemadmodum lex in dubio † exponi debet, vt
conueniat titulo, ſub quo poſita eſt. arg. l. Imperator. ff. de in diem adiect. præ-
ſertim cum hymni tam præcedentes, quàm ſequentes eodem modo generales
ſint, & non pro certo aliquo anni die ſcripti.

Idem etiam ſuaderi poteſt ex ordine hymnorum illorum, nam poſt hymnos, ad
gallicantum, ad matutinum, ante cibum, poſt cibum, qui Matutino, Laudibus,
Sextæ, Nonæ rectiſſime aſſignari poſſunt, iuſto ordine conſequuntur hymni, ad
accenſionem lucernæ, & ante ſomnum, pro Veſperis, quæ eſt hora Lucernaris, &
pro Completorio, in quo petimus, vt Dñs cuſtodiat nos dormientes, & procul a
nobis repellat sõnia, & noctium phantaſmata. Quare ſi titulus illius hymni eſ-
ſet, ad incenſum cerei paſchalis, non ibi fuiſſet collocandus, ſed in finem libri
cum hymnis Natiuitatis Domini, & Epiphaniæ reijciendus fuiſſet.

Accedit poſtremo, quòd præterquàm nõ videtur ſatis latine dictũ, Ad incenſum
cerei paſchalis, pro eo quod eſt, Ad accenſionẽ cerei paſchalis, vel ad incenſũ ce-
reũ paſchalẽ, nam aliud omnino ſignificat; non video, quo modo potuerit Pru-
dentius cerei paſchalis mentionem facere, cũ hanc ſollemnitatẽ cereum paſcha-
18. lẽ † Sabbatho ſancto in eccleſijs benedicẽdi primus inſtituiſſe dicatur Zoſimus
papa circiter annũ Domini. 420. vt de eo referũt liber Põtificalis, Martinus Polo-
nus, Supplementũ chronicorũ, Summa conciliorum, & Onuphrius in eius vita.
Sigebertus Gẽblacen. & Põtacus in chronicis. Galeſinius in Martyrolog. die 26.
Decemb. Alcuinus in lib. de diuinis off. cap. de Sabbatho ſãcti Paſchę. Amalarius
lib. 1. de eccleſ. off. cap. 18. Raban. de inſt. cleric. lib. 2. c. 38. Vualafridus in lib. de
rebꝰ eccleſ. c. 30. Microlog. in lib. de eccleſ. obſer. c. 53. Rupertꝰ abbas Tuitiẽ. lib.
6. de diui. off. c. 28. Prudẽtiꝰ vero quadraginta circiter annos ante B. Zoſimũ cla-
ruit. Quòd ſi dicas cum Tho. Vualden. in lib. 3. de ſacramẽtal. cap. 166. & cum

Ioan. Molano in annot. ad Martyrolog. Vſuardi, ſub die. 26. Decēb. & cũ Iacobo Pamelio in Prolegomenis 2. Tomi Liturgicon Latin. dũ de Grimoldi abb. ſacramẽtorũ libro loquit̃, & in annot. ad primũ cap. dicti libri ſacramentorũ, pag. 394. falli eos, qui putant, ante B. Zoſimum vſum paſchalis cerei in eccleſia non fuiſſe:
19. reſpondebo, ſcire me, cereorum vſum † in eccleſia B. Zoſimo antiquiorẽ eſſe, nã & Neophyti quo die baptizabãtur cereos geſtabãt in manibus; & cum euangeliũ legebatur, accendebãtur cerei; In feſto itẽ Epiphaniæ, & Purification. B. Mariæ virg. cereis vtebantur; & cum ſæpiſſime denique in noctibus vigilarent, opus erat cereis, & luminibus multis; quod probant S. Gregorius Nazianz. S. Hieronymus, & S. Ambroſius ab Vualdenſi, & Molano allegati, & ipſemet Prudentius in eo hymno quinto, & alij, quos citat Caniſius lib. 4. de Maria Virg. cap. 10. At quòd in Sabbatho ſancto vnus quidam cereus benedictus accenderetur, qui diceretur ſpecialiter, & ſingulariter cereus paſchalis Chriſtum reſuſcitatum repræſentans, ita vt Prudentius ab eo inſcribere potuerit hymnum ſuum, Ad incẽſum cerei paſchalis, id ego nõ ſcio, & doceri cupio; nam auctoritates Sãctorum quæ citantur, non probant. Et benedictio illa paſchalis cerei, quæ inter Ambroſianas Miſſas poſita eſt in die Sabbathi ſancti, in 1. Tomo Liturg. Latinorum, pag. 344. fortaſſe non B. Ambroſij, ſed alicuius eſt alterius ex ſucceſſoribus; nam nõ nulla
20. ſunt † inter eas Miſſas, quæ conſtat, a Poſterioribus fuiſſe addita, & non nulla etiã, quæ aliqua emẽdatione opus habent; vt de Præfatione in feſto S. Romani mart. inquit Galeſin. in annot. ad ſuum Martyrol. ſub die. 18. Nouembris. Reperio paſchalis cerei meminiſſe concilium Toletanum 4. cap. 8. Verum id longe poſt B. Zoſimum celebratum fuiſſe clariſſime conſtat. Vltimo tamen reperi quãdam epiſtolam inter eas, quæ B. Hieronymo adſcribuntur, quam (vt ex eius lectione percipitur) ſcriptam fuiſſe apparet eo anno, quo Gratianus Imperator captus, & occiſus fuit, Incarnatiõis ſcilicet Domini circiter. 387. In qua de ſollemnitate cerei paſchalis tam expreſſe agitur, vt ſi fictitia non ſit (quod tamen haud facile putandum eſt) nullus mihi relinquatur amplius dubitandi locus. Ibi enim innuitur, morem fuiſſe vt tacente Epiſcopo, & Preſbyteris in plebeium quodam modo cultum redactis Leuita ſolus in laudem cerei paſchalis verba faceret: ſicuti nunc propemodum in eccleſia fieri inſpicimus. Quare ante B. Zoſimum paſchalis cerei vſum fuiſſe in eccleſia, infitiari nemo poteſt. Quid autem ipſe B. Zoſimus circa huiuſmodi cereũ paſchalẽ præſtiterit, vt de eo tot ſupracitati aucto-
21. res referũt, non intelligo, niſi dicamus, benedictionẽ † cerei, quæ prius Romæ tãtũ, aut alicubi particulariter celebrabatur, inſtituiſſe, ab omnibus vniuerſaliter poſtea obſeruandã. Quæ ſolutio colligitur ex Amalario lib. 1. de eccleſ. off. cap. 18. vbi in princ. ita ait. Romanis ita agentibus, nobis quoque præceptum eſt a papa Zoſimo benedicere cereũ. Ac ſi dicat (vt exponit Pamelius in ſupra citatis Prolegomenis) antea quidẽ Romæ id vſitatũ, ſed a Zoſimo papa in alijs quoque oĩbus eccleſijs fieri decretũ. Ea autẽ epiſtola inter opera S. Hierony. eſt in Tom. 9. epiſt. 19. 2. partis, Ad Præſidium diaconum Placentinum, De Cereo paſchali.

Quæ tamen adhuc non obſtante teneo, inſcriptionem hymni quinti Catheme-

tinon

rinon Prudentij meliorem esse, Ad accensionem lucernæ, quàm, Ad incensum cerei paschalis, ob rationes superius adductas.
Ad ea uero, quæ pro cõtraria parte allegãtur, respondetur, quòd licet ille hymn⁹ inscriptus sit, Ad accensionẽ lucernæ, potuit tamen ecclesia ex eo desumere hymnum pro Sabbatho sancto, & pro cereo paschali, prout sibi congruus videbatur; quemadmodum ex hymno Epiphaniæ desumpsit hymnos non solum pro festo Epiphaniæ, sed etiam pro festis sanctorum Innocentũ, & Transfigurationis Dñi. Quòd vero Prudẽtius ibi in fi. agat de Peruigilio Paschæ, responderi põt, ꝙ illud facit more poetico & suo, digrediendo ad uaria, q̃ ibi occasione luminis tractare instituit. Satis est autẽ, quòd prima & principalis pars illi⁹ hymni, q̃ potissimũ attẽdi debet. arg. l. 1. ff. de orig. iur. est generalis ad omnẽ accensionẽ luminis, & nõ restringit ad accensionẽ cerei paschalis, de quo nec verbũ quidẽ vnũ inibi habet.
Nunc dimisso Prudentio pergamus, ex alijs auctoribus ostendere quod proposuimus, Vesperas scilicet in principio noctis lucernis accensis antiquitus celebratas, & ob id Lucernarium, seu Lucernarem horam appellatas fuisse.
Lucernariũ nihil esse aliud, quàm ipsas Vesperas, vel aliquid in Vesperis decan-
22. tatũ apparet ex S. Isidoro † in Regula Monachorũ, quæ tñ adhuc impressa non est, in cap. de officio. vbi ita habet. In Tertia, Sexta, vel Nona tres psalmi dicendi sũt, respõsorius vnus, deinde laudes, (id est alleluia) hymnus, atque oratio. In Vespertinis autẽ officijs primo Lucernariũ, deinde psalmi duo, responsorius vnus, & laudes, hymnus, atque oratio dicenda est. Post Vespertinum autem congregatis fratribus oportet vel aliquid meditari, vel de aliquibus diuinæ lectionis quæstionibus disputare conferendo pie & salubriter, tantumque meditando & disputando immorari, quoadusque Completorij tempus possit occurrere. Et in officio Ambrosiano semper Vesperæ incipiunt a Lucernario.
23. Idẽ etiã apparet ex quinta synhodo generali † quæ est Cõstantinopolitana secũda, actione prima, in acclamationibus populi ad Ioann. Archiepisc. Cõstãtinop. quæ positæ sunt post epistolã Epiphanij episcopi Tyrij. Ibi enim ita habet. Lucernariũ intus fac, congregationem prædica. Et infra, in fi. Et postea acclamauit eis sãctissimus Archiepiscopus noster hæc. Luminariũ quoque Sabbatho in Vesperis in ipso oratorio sanctæ Dei genitricis sẽper virg. Mariæ cũ Deo faciemus.
24. De Lucernario item habetur mentio in conc. Toletano 1. † cap. 9. ibi, Lucernarium vero nisi in ecclesia non legatur: aut si legatur in villa, præsente Episcopo, vel presbytero, uel diacono legatur. Et Radulphus Tungren. in lib. de Cano. obser. cap. 12. in princ. inquit, quòd antiquitus sancti Patres conueniebant hora Lucernarij ad Vesperas. Atque hæc quidem de Lucernario.
25. Quòd autem Vesperæ in vltima diei parte † celebrari debeant, ita quòd Completorium non possit nisi in prima noctis vigilia decantari probatur etiam auctoritate concilij Turonici 2. can. 19. vbi (vt supra vidimus cap. 8. num. 2. &
26. seqq.) vespertinam horam † vocat Duodecimam, quia nempe in duodecima & vltima diei hora exsolui deberet.
27. Immo etiam S. Athanasius hanc ipsam vespertinã † intelligere videtur, cũ Vir-

ginem admonet horæ duodecimæ, ut supra citauimus cap. 12. num. 8.
Sanctus præterea Chrysostomus non obscure indicat, vespertinas orationes in
28. fine diei † decantari, cum loquens de Monachis sui temporis, ut in eod. cap. 12. annotauimus, num. 2. inquit. Tertiam, Sextam, Nonam, & Vespertinas orationes celebrant; & in quattuor partes diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, & psalmodijs & hymnis Deum venerantur.
Si ergo Vesperæ in duodecima, & vltima diei hora ponẽdæ sunt, sequitur necessario, Completorium, quod post Vesperas decantatur, non prius quàm in prima noctis vigilia celebrari posse.
Tertio idẽ probari videtur ex Archid. in c. solẽt. de cons. dist. 1. vbi ait, ꝙ Cõple-
29. toriũ † licet deputetur huic diei quasi complens ipsum, non tamen cantatur in hac die, sed post finem eius in principio sequentis. Quod refert & sequitur Nicol. de Plo. in tract. sacerdotali, in par. de horis canonicis, quæst. 15.
Quarto & postremo probatur hæc opinio auctoritate Hostiẽsis, Ioan. Andr. Ant. de Butrio, & quorũdã aliorũ iuris canonici interpretũ, qui in c. 1. de celebr. Miss.
30. dicunt, quòd Completoriũ † est vna de nocturnis vigilijs in d. tex. enumeratis, & quòd iccirco in crepusculo noctis, vel aliquantulum post exsoluendum est.

DE COMPLETORIO. CAP. XIIX.

1. *Cõpletoriũ in duodecima diei hora constituendũ est, secundũ cõmunem. & num. 5.*
2. *Completorio repræsentatur Christi sepultura. & uum. 6. Licet quidam dicant, vesperis sepulturam Christi repræsentari. num. 8.*
3. *Sepultus fuit Christus in die Parasceues ante occasum Solis.*
4. *Vespera est in occasu Solis. Et non incipit nisi post Nonam. num. 9.*
7. *Officium paruum S. Crucis recitantibus concessæ sunt indulgentiæ.*
10. *Dies ecclesiasticus quantum ad celebrationem diuinorum officiorum currit a vespera in vesperam.*

VErũ supradictis nõ obstañ. cõtrariã ego sẽtẽtiã sequor, quã cõmunissime oẽs
1. fere Doct. tenẽt: Cõpletoriũ nẽpe † in duodecima diei hora cõstituẽdũ esse. Recitãtur ad hoc in primis quidã versus a Glo. in c. 1. de celebr. Miss. In quibus
2. dicitur, quòd in Cõpletorio † repræsentatur Christi sepultura. Sic enim habent.

Hæc sunt septenis, propter quæ psallimus horis.
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.
Prima replet sputis. Caussam dat Tertia mortis.
Sexta cruci nectit. Latus eius Nona bipertit.
Vespera deponit. Tumulo Completa reponit.

3. Certum est autẽ, quòd quando Christus dominus fuit sepulturæ † traditus, erat adhuc dies Parasceues, id est Feriæ sextæ, neque adhuc incœperat nox sequentis Sabbathi; nã vt not. Glo. ordin. Matth. 28. in princ. post occasum Solis non licuisset illud opus peragere propter sollẽne festum sequentis Sabbathi. Erat enim magnus

gnus dies ille Sabbathi. Ioan. 19. Iudæis autem præceperat Dn̄s Leuit. 23. A ve-
4. ſpera in veſperā celebrabitis Sabbatha veſtra. Quæ verba a Solis occubitu † vſque ad eius iterū occaſum interpretari, teſtis eſt inter alios Amalarius lib. 4. de eccleſ. off. cap. 7. & Hugo de S. Vict. de eiſdē off. lib. 2. cap. 5. & Paulus Middelburgēſis in 2. par. Paulinæ, lib. 1. cap. 1. Quòd autē dies eſſet Paraſceues quando ſepultus eſt Dn̄s, habetur Luc. 23. in fi. Et poſuit eum in monumento exciſo, in quo non dū quiſquā poſitus fuerat; & dies erat Paraſceues. Et Ioan. 19. in fi. Ibi ergo propter Paraſceuen Iudæorū, quia iuxta erat monumentū, poſuerūt Ieſum. Et quòd ſimiliter Chriſtus dominus ſepultus fuerit ante Solis occaſū tenet Paulus Middelburg. loco ſupracitato, & expreſſiſsime habetur per B. Clementem Romanū lib. 5. cōſt. apoſt. cap. 16. & p B. Ignatiū in epiſt. 2. ad Trallianos. Quare male in hoc loqui videtur Haymo Halberſt. in homil. Feriæ quartæ poſt primā Dn̄icam Quadrageſimæ, ſuper illis verbis Matth. 12. Sicut enim fuit Ionas in vētre ceti. Vbi ait, ꝙ veſpere poſt occaſū Solis depoſitus eſt Dn̄s, & collocatus in ſepulcro. Prædictam autem Gloſſæ opinionem, Completoriū ſcilicet in hora diei duode-
5. cima † conſtituendum eſſe, paſſim ſequūtur Doct. Canoniſtæ, & Theologi, quos longum eſſet ſingulos recenſere. Guill. Durant. in Ration. lib. 5. cap. 1. ſub num. 5. Cōpletorio adſcribit duodecimam horā. Idem facit Nicol. de Plo. in tract. ſacerdotali, vbi agit de horis canonicis, quæſt. 15. Guido de Monte Rocher. in manipulo Curat. vbi agit de Sacramēto Euchariſtiæ, cap. 6. Archid. in c. preſbyter, diſt. 91. Ioan. de Turre crem. ibidem, quæſt. 1. & in Comment. ſuper Regulam S. Benedicti, tract. 73. Smaragdus abbas ſuper eamdem Reg. cap. 16. Dominicus de Soto lib. 10. de iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 1. Ioan. Beleth. in Ration. cap. 29. Rabanus de inſt. cler. lib. 2. cap. 8. Theſaurus ſacerd. in 3. par. tit. de diui. off. cap. 2.
6. Et quòd Completorium † celebretur in memoriam dominicæ ſepulturæ habe-
7. tur etiam expreſſe in Officio paruo S. Crucis, quod dicentibus † conceſſit Ioannes 22. quadraginta dies Indulgentiæ ſingulis diebus, vt refert S. Anton. 3. par. tit. 13. cap. 4. in princ. & Summiſtæ paſſim in ver. Hora canonica. In eo autem officio hi verſus habentur.

Hora Completorij datur ſepulturæ
Corpus Chriſti nobile, ſpes vitæ futuræ,
Conditur aromate, implentur ſcripturæ:
Iugi ſit memoriæ mors hæc mihi curæ.

Quamuis autem a pluribus Canoniſtis citentur alij quidam verſus de horis ca-
8. nonicis in quibus aſſeritur, dominicam ſepulturam † non in Completorio, ſed in Veſperis repræſentari; Completorium vero celebrari in memoriam temporis, quo militum cuſtodia poſita eſt ad ſepulcrum Chriſti; tamen hoc parum refert, nam illimet verſus ſupponunt, quòd cuſtodia illa, duodecima hora poſita fuerit, vel ſaltem quòd per horam duodecimam repræſentetur; & ſic in idem recidit, & ſemper idem habetur, quòd Completorio hora duodecima aſſignanda ſit. Verſus autem, quos in c. 1. de celebr. Miſſ. referunt Hoſtienſis, Ioan. Andr. Anton. de Butr. Card. Zabarella, Albertus de Ferrarijs, & alij etiam alibi, ſunt hi.

In Matutino damnatur tempore Christus.
Quando resurrexit Primam canit ordo fidelis.
Tertia cum canitur tunc est cruciamina passus.
Sexta sunt tenebræ per mundi climata factæ.
Emissus Nona diuinus spiritus hora.
Vespere clauduntur Christi sacra membra sepulcro.
Christo Bissena custodia ponitur hora.

In quibus tamen Versibus aliqua sunt, quæ non vsque adeo defendi possunt, vt rectissime dicta cẽseantur: nam quòd custodia ad sepulcrũ Christi posita fuerit hora duodecima, nullibi legitur; et qđ de Prima dicitur, potius referendũ esset ad Laudes, quàm ad Primã: dñica enim resurrectio in Laudibus celebrat̃, nõ in Prima, vt & supra vidim⁹ c.16.num.4.& 5.& infra latius visuri sum⁹ c.46.num.10. Huic rationi accedit altera secundo loco, quòd si Completoriũ in prima noctis vigilia, vt inquit Alphonsus de Castro cum alijs quibusdam, esset celebrandum, iam nõ esset hora diurna, immo (quod magis vrget) neque hora aliqua distincta a vigilijs nocturnis, contra expressum tex. in sæpius allegato c.1.de celebr. Miss. & c. presbyter. 91. dist. Vbi præter horas ibi enumeratas, scilicet Matutinũ, Primã, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium, subiunguntur postea vigiliæ nocturnæ, quæ (vt supra vidimus cap.1.) sunt tres, prima, secunda, & tertia, sicut sunt tres Nocturni, qui olim separatim recitabant̃. Neque hic posset dici, ꝙ Vigiliæ nocturnæ sint pars Cõpletorij, quẽadmodũ diximus supra cap.6.& seq. eas esse partẽ Matutini: Quare omnino fuisset supuacanea enumeratio, et frustratoria repetitio vigiliarũ nocturnarũ post Cõpletoriũ in dictis iuribus iã recẽsitũ. Præterea tertio si in prima noctis vigilia Completorij tempus constituendum esset, fuisset in ipsius Completorij hymno facta potius mentio de extrema parte temporis dictæ vigiliæ, quàm de prima; sicut factum videmus in reliquarũ horarum hymnis. In Sexta etenim mentio fit meridiei, cum dicitur.

Rector potens verax Deus,
Qui tempe[illegible]s rerum vices;
Splendore mane instruis,
Et ignibus meridiem.

Cum tamen meridies non sit nisi in fine Sextæ horæ completæ. Similiter in hymno Nonæ dicitur.

Largire clarum vespere,
Quo vita nusquam decidat.

9. Cum tamen vesperum † non incipiat, nisi post Nonam. Quare in hymno Completorij non debuisset dici.

Te lucis ante terminum
Rerum Creator poscimus.

Sed potius,

Te post diei terminum
Rerum Creator poscimus.

aut

aut quid simile. Nam longe ante finem primæ vigiliæ terminata est ordinarie omnis lux diei, maxime Romæ, & in Italia. Quando ergo dicitur in Cōpletorio, Dignare Domine nocte ista. fit mentio ibi noctis tanquā termini ipsius Cōpletorij, quēadmodū diximus fieri mentionē meridiei in Sexta, & vesperi in Nona. Neque omnino satisfacit quod in hac re Iudocus Clicthoueus ait, qui in expositione dicti hymni, Te lucis ante terminū. accipiens verbum, lucis, pro luce crepusculi, non pro luce corporis Solaris, inquit, Completorium in ipso fere noctis crepusculo ex ecclesiastica constitutione exsolui Deo debere. Nam licet hęc opinio satis cōmode effugere videatur uim argumēti ex eo hymno desūpti, non effugit tamen alias rationes p me adductas contra hanc eādem opinionē. Et præterea magis rationi consentaneū videtur, vt in eo hymno interpretemur verbū lucis, de luce corporis Solaris, q̃ de luce crepusculi, cum in hymno Primæ similiter verbū lucis, de luce corporis Solaris, nō de luce crepusculi exponam⁹, dū dicit̃ ibi,

Iam lucis orto Sidere
Deum precemur supplices.

vt supra defendimus, ipso etiam Clicthoueo in hoc nobiscū sentiente, cap. 15. num. 19. Congruū enim est, vt quēadmodum in initio lucis corporis Solaris ad Deum confugimus, ita in fine eiusdem lucis corporis Solaris ad Deū confugere intelligamur: cum hæ duæ horæ Prima & Completoriū valde symbolizent, & in multis conueniant, vt supra docuimus d. cap. 15. num. 11. atque vna ex ipsis in principio, altera vero in fine diei constituenda videatur. Esse autem ecclesiasticā aliquam constitutionem, quæ illud præcipiat, quod Clicthoueus dicit, ego quidem nescio; immo vero video ex ecclesiastica institutione solere Completorium ante Solis occasum, non in noctis crepusculo decantari.

Atque ita fieri debere probatur quarto & vltimo ex dispositione horarum canonicarum, quæ in Breuiarijs facta est. Ibi enim incipimus a Nocturnis, & ordinate procedimus ad alias horas, & demum vltimo loco deuenimus ad Completorium, tāquam ad finem & postremam partē totius diei. Constat autē, quòd quan-
10. tū ad celebrationē diuinorū officiorū dies ecclesiasticus † currit a uespera in vesperā, id est a Solis occasu ad Solis occasū, vt oēs fatentur, & not. in c. 2. de fer. & nos latius infra probabimus cap. 43. in princ. Quare si Cōpletorium in principio noctis post occasū Solis decātandū esset, potius in principio Breuiarij ante Matutinū, q̃ in fine post reliquas oēs horas fuisset in distributione psalterij collocandū.

DE COMPLETORIO, ET VESPERIS. Cap. XIX.

1. *Horæ canonicæ fuerunt quidem ab initio ecclesiæ; sed non omnes, neque omnium tempora fuerunt ab initio determinata.*
2. *Horę tātū quīq; canonicę erāt pri⁹ scilicet Nocturna, Tertia, Sexta, Nona, et Vesperę.*
3. *Matutina hora fuit addita postea alijs horis canonicis.*
4. *Prima & Completorium fuerunt postea additæ alijs horis canonicis.*

5. *Horarum canonicarum magna erat olim diuersitas.*
6. *Duodecima hora est Completorium.*
7. *Vesperæ, & vesperũ tẽpus non solũ significant tẽpus in occasu Solis, sed etiam latius protenduntur, vt quandoque significent tempus multo ante, & post.*
8. *Nox diuiditur in septem partes secundum aliquos.*
9. *Vesperum tempus pro Vesperis exsoluendis incipit statim post Nonam. Vnde vespertina hora est decima & undecima. num. 10. Sed proprie est vndecima. num. 11. & 16.*
12. *Vesperæ depositionem Christi de cruce repræsentant.*
13. *Horæ canonicæ in ijs diei horis celebrantur, in quibus exijt Paterfam. ad conducendum operarios Matth. 20.*
14. *Horis canonicis pro exsoluendis dies artificialis antiquitus in quattuor partes diuidebatur.*
15. *Primæ, & Completorio assignatæ sunt prima & vltima diei horæ.*
17. *Vigiliæ noctis quattuor secundum Amalariũ sunt Vespertinum officium, Cõpletorium, Nocturnum, & Matutinum. Quod dictum bene exponitur. num. 40.*
18. *Completorium celebratur secundum Amalarium in tertia noctis parte, quæ appellatur Conticinium.*
19. *Vesperæ celebrabantur de die ante Solis occasum tempore Amalarij, & multo etiam ante. Et tempore S. Benedicti. num. 22.*
20. *Diei initium post Christi resurrectionem ab occasu Solis habetur.*
21. *Dierum festorum officium non habebat antiquitus primas Vesperas. Sed postea factum est, ut incipiat a primis Vesperis inclusiue. num. 29. Et durat sollemnitas per totum diem sequentem. num. 30. Incluso etiam Completorio. num. 31. Secundum consuetudinem, & communem opinionem. num. 32.*
23. *Completorium huius diei dicitur cantari in principio sequentis, non secũdum ueritatem, sed secundum computationem canonicam.*
24. *Vespertino a tempore incipit sequens dies secundum computationem canonicam.*
25. *Vesperis censetur completus dies, & omnes horæ canonicæ diurnales.*
26. *Completorium censetur esse hora nocturna per quamdam fictionem iuris. Immo quandoque etiam Vesperæ. num. 27.*
28. *Nox censetur quandoque incipere post Nonam per quamdam iuris fictionem.*
33. *Indulgentias concedendi mos summi Pontificis est a primis Vesperis usque ad occasum Solis diei sequentis.*
34. *Vesperæ, & Completorium generaliter & per se sunt de die præcedenti, sed quandoque per accidens sunt de die sequenti, superueniente scilicet maiori festo.*
35. *Dies non finitur secundum ueritatem nisi per occasum Solis.*
36. *Inducta ad unum finem non debent operari ad contrarium.*
37. *Vigiliæ tres nocturnæ nõ sũt Matutinũ, Prima, et Cõpletoriũ, ut Canonistæ putãt.*
38. *Inconuenienti vno dato alia contingunt.*
39. *Horis canonicis dici potest ecclesia quater in die, & quater in nocte laudare Deũ, secundum quamdam adaptationem ad ritum in veteri testamento.*

Nunc

NVnc respōdendū est ad rationes supra cap. 17. pro cōtraria opinione factas. Et ad primam dicitur, ꝙ nos loquimur de ritu qui in celebrandis horis canonicis ab ecclesia Romana obseruat̃, at sācti Basiliꝰ & Isidorus loquūtur de alio ritu non nihil ab hoc Romano, diuerso. Et de S. Basilio quidē patet manifestissime, nā ipse ibi dicit, in Sexta debere decātari psalmū nonagesimū. Deinde in ea hora, quā post Nonā cōpleto iam die constituit, vult fieri confessionē pro cōmissis culpis, allegando illud psal. 4. Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cōpungimini. Quā horā licet ego existimem, ꝙ vespertinā intelligat, alius tamen quispiā nō male intelligere posset Cōpletoriū, in quo fit confessio, & recitatur psalmus quartus. Quādo vero subiungit B. Basilius. Tū primis se iā noctis intendentibus tenebris. &c. dici fortasse posset, ꝙ de primo Nocturno, & prima noctis vigilia loquat̃. Sed quidquid sit, hoc clarū est, ipsum in hac horarū canonicarū distributione nō solū a nostro ritu, sed etiā a suo ipsius diuersa quādoque pronunciasse. Nam alio in loco, scilicet in serm. 1. de inst. Monach. quē supra etiā citauimus. cap. 12. num. 3. alio modo enumerat septē horas canonicas. Ibi enim post Nonā non ponit nisi horā vespertinam, Completorio prorsus prætermisso; Sextā autē diuidit in duas horas, vnā quæ cibū præcedat, alterā quæ subsequat̃.

1. Quamobrē dicendū est, fuisse quidē † ab initio ecclesiæ horas canonicas firmas, & constitutas, sed vtrum omnes, & omniū tempora statim simul a principio fuerint determinata, hoc apud me nō est adeo clarum. Existimo enim, ecclesiā paulatim procedēdo tempora, & ordinē illarum accommodate postmodum disposuisse. Quod notat etiam Guill. Durant. Ration. lib. 5. cap. 2. in princ. & Tho. Vualden. Tomo 3. de Sacramental. cap. 21. & Radulphus de Riuo in lib. de canon. obser. propos. 14. Vbi ait in hoc proposito, quòd sancti patres per psalmo-
2. dias † obseruabant quinque horas, scilicet vigilias noctis, Tertiam, Sextam, Nonā, & Vesperam: Et deinde quia scriptura sæpius iungit mane & vespere, addita
3. est † laus Matutina: Et quoniā multorum quoque Episcoporum statutum erat, vt clerus & populus mane & sero preces & orationes Deo funderēt cū oratione
4. dominica, & Symbolo, ideo ad hoc introductæ sunt duæ aliæ horæ † Prima, & Completoriū, vtraque cū precibus, oratione dominica, & symbolo. Idē etiā notat Smaragdus abbas in Regulā S. Benedicti, cap. 16. quem supra citauimus cap. 15. num. 12. Et Vualafridus in lib. de rebus eccl. cap. 25. in princ. Cuius hæc verba sunt. Sciendū est, multa post reuelationē euangelij tēpora trāsiisse, ante quàm ita ordinarentur quarumdam per diem & noctē horarum sollemnia, sicuti nūc
5. habentur: Et magna est in ipsis diuinis officijs † diuersitas, non solum pro varietate gentium & linguarum, sed etiam in vna gente vel lingua pro temporum mutatione, & Magistrorum studiosa institutione. Et demum Socrates in hist. eccles. lib. 5. cap. 21. cum uarios retulisset precandi ritus apud uarios populos, & religionum sectas, subiungit hæc uerba. Ad summam apud omnes religionum & sectarum formas nusquam reperire poteris duas, quæ in precandi more inter se consentiant. Quæ uerba etiam refert Nicephor. lib. 12. cap. 34.

Ad Beatum autem Isidorum, cum nihil aliud asserat, nisi quòd Completæ ante quàm

quàm cubitum eatur sunt persoluendæ, nihil aliud forsitan respondere necesse est, nisi quòd hoc non est contra opinionem communem & nostram: Nam Rabanus qui in lib. 2. de inst. cleric. cap. 8. agit de Completorio eisdẽ omnino verbis, quibus vsus erat S. Isidorus, subiungit deinde in fine illius cap. hæc. Circa
6. duodecimam † autẽ horã, id est in fine diei, quando huius officij (Completorij) tẽpus est, credimus, Saluatoris corpus positũ esse in sepulcro. Vnde apparet, verba S. Isidori cõmuni sentẽtiæ nõ repugnare. Quòd si etiã repugnarẽt, dicẽdũ esset ad illa pręter supradicta ad B. Basiliũ, quod ad secũdã rationẽ mox respõdebim⁹.
7. Ad secundã rationem respõdetur, ꝙ licet Vesperæ sicut vesperum † tempus dicantur a Vespere sidere, quod occidente Sole exoritur, non tamen ad illud solũ spatium coartantur, quod Sole occidente transigitur, sed latius protenduntur, vt quãdoque quidẽ vespertinum tẽpus significet totũ tempus quod est post meridiẽ, sicut supra vidimus cap. 8. num. 12. officiũ diuinum totũ diuidi in matutinum & vespertinũ; quandoque significet tẽpus primæ vigiliæ nocturnæ, nam vt habuimus supra cap. 2. num. 11. B. Ambrosius lib. 7. in Luc. Super illud cap. 11. Quis vestrũ habens amicum. &c. primam vigiliã noctis appellat vespertinã. Et
8. Amalar. lib. 4. de eccles. off. cap. 8. ait noctẽ diuidi † in septẽ partes, quarũ prima vocatur crepusculũ, secunda vesperũ, tertia cõticinium. &c. Quod idẽ habet etiã S. Ansel. in lib. 2. de Imag. mundi, cap. 4. & Beda in lib. de Ratione Computi, cap. 4. & in lib. de Temporibus, cap. 3. & in lib. de Temporum ratione, cap. 5. & S. Isid. in lib. de natura rerum. cap. 2. Quamuis idẽ S. Isid. lib. 5. Etymol. cap. 31. e contrario quãtum ad primas duas partes dicat, quòd prima pars noctis vocetur vesperum, secunda crepusculum, tertia conticinium, quarta intempestum, quinta gallicinium, sexta matutinum, septima diluculum. Et Censorinus similiter in lib. de die natali, cap. 10. noctem diuidens in partes fere duodecim,
9. prius ponat vesperum, deinde crepusculum. Sed in proposito nostro vesperũ † tempus incipit statim post Nonam, vt ex ipsius Nonæ hymno colligitur.

Largire clarum vespere.

et infra cap. seq. latissime ostẽdemus. Quare vt inquit Durand. in 4. sent. dist. 15.
10. quæst. 9. art. 3. hora diei Vespertina † est decima, vel undecima: proprie tamen
11. Vesperis vndecima diei hora tribuenda † est, vt not. Ioan. Beleth. in Ration. cap. 29. & Ioan. de Turre crem. super Regulam S. Benedicti, tract. 73. & Henricus Cuickius in Elucidatione alphabetica in Cassianum, ver. Lucernaris. Tum
12. quia illa hora Christus dñs depositus fuisse dr̃ de cruce, Vesperæ autẽ † hanc depositionẽ nobis recolunt, vt supra vidimus cap. præced. num. 2. ex Glo. in c. 1. de celebr. Miss. & habetur ex officio paruo S. Crucis, in hymno ad Vesperas,

De cruce deponitur hora vespertina.

Tum quia illa est vltima hora, quæ pro vespertinis precibus relinquatur, nã duodecima Cõpletorio assignata est, vt modo probauimus. Tum demũ, quia in parabola operariorũ Matth. 20. vndecima hora dicitur Paterfam. ad vocandũ ope-
13. rarios processisse; & cõstat diuinũ † officiũ vt inquit Hugo de S. Vict. in Speculo ecclesiæ, cap. 3. in ijs celebrari horis, in quibus exijsse cõmemoratur paterfam.

ad

ad conducendum operarios in vineam ſuam. Et Ioan. Caſſianus lib. 3. de inſt. cœnob. cap. 3. in fi. aſſignans horas dictæ parabolæ horis canonicis, dicit, vndecimam horam illius, noſtram lucernarem, id eſt Veſpertinam ſignificare.

Ad auctoritates igitur Sanctorum patrum dicimus, quòd illo tempore non erat adhuc ſpecifice cognita hora Completorij, neque hora Primæ; ſed cum dies ar-
14. tificialis pro horis canonicis† celebrandis in quattuor partes diſtribueretur, in fine ſingularũ partium una hora canonica perſoluebatur, quæ Tertia, Sexta, Nona, & Veſperæ appellabantur, prout vidimus ſupra cap. 12. ex ſanctis Cypriano, Chryſoſtomo, & alijs. Poſtea vero cum Prima & Cõpletorium adinuentæ eſſent pro initio & fine diei, ſicut ex prima diei parte quæ Tertiæ aſſignabatur, ſepara-
15. ta fuit prima diei hora † pro Prima, quando ſcilicet Sol exoritur; ita ex vltima diei parte, quæ veſpertinis orationibus tributa erat, ſubtracta fuit vltima diei hora pro Completorio, quando ſcilicet Sol occidit, adeo quòd cum iam pro Veſperis duæ tantum relictæ ſint diei horæ, decima ſcilicet & undecima, in unde-
16. cima † tamquam in poſtrema ſui parte Veſperæ ſunt celebrandæ.

Ad Amalarium uero ut reſpondeamus non opus eſt laborem aſſumere, nam ipſe hac in re uidetur habere opinionem quamdam ſatis extraneam, & a Romanæ eccleſiæ ritu remotam. Ipſe enim licet in lib. de Ord. Antiphon. dicat, quòd Veſpertinum officiũ canitur duodecima diei hora, ut ſupra allegauimus cap. 17. num. 7. tamen in lib. 4. de eccleſ. off. cap. 7. in princ. ait, quòd quattuor uigi-
17. liæ noctis † ſunt Veſpertinum officium, Completorium, Nocturnum, & Matutinum; quod etiam poſtea dixit Victor Giſelinus in annot. in Prudentium, hymno primo Cathem. Ad gallicantum. in princ. Et cap. 8. dicti lib. 4. idem
18. Amalarius ait, quòd non immerito illa pars noctis in qua Cõpletorium † celebratur, conticinium uocatur, quia in ea conticeſcunt omnia. Apud eos enim (ſubiungit) qui noctem diuidunt in ſeptem partes, prima pars uocatur Crepuſculum, ſecunda Veſperum, tertia Conticinium, de qua nunc agimus. Hæc ibi. Quæ accipienda ſunt potius uel tamquam aliquorum monaſteriorũ particularia, quàm uniuerſalis & Romanæ eccleſiæ inſtituta; uel ſecundũ quamdã adaptationẽ, prout declarabimus infra in reſpõſione ad quartũ, potius quàm ſecun-
19. dum rei ueritatẽ. Nã quòd Veſperæ celebrarentur de die † ante Solis occaſum tempore ſuo, & multo etiã ante ipſum, idẽ Amalarius teſtatur in d. lib. de Ord. Antiph. cap. 16. & 70. In quibus locis etiã probat, id ita fieri debere, ex eo ꝙ in diſpoſitione pſalterij Veſperæ, quæ incipiunt a pſal. 143. Benedictus dñs Deus meus. &c. adſcribuntur diei Sabbathi, & nõ Dominicæ: Quòd ſi poſt Solis occaſum celebrari deberẽt, nõ pro Sabbatho in fine omniũ Veſperarũ, ſed vtique pro Dominica ante omnes Veſperas fuiſſent inſcriptæ, cũ manifeſtũ ſit (inquit) poſt
20. Chriſti reſurrectionẽ† ab occaſu Solis diei initiũ haberi. Ex quo etiã colligit rationabiliorẽ ſibi videri cultũ ueſpertinaliũ ſollẽnitatũ apud antiquiores, qui in
21. feſtiuitatibus ſanctorũ † poſuerũt antiphonas de feſto in ſecundis Veſperis tãtũ & nõ in primis, quàm apud recentiores, qui utriſque Veſperis antiphonas de
22. Sancto aſſignauerunt. Hoc idẽ etiã, quòd ſcilicet Veſperæ† ante Solis occaſum

decantari

decantari solerent ne dum ex Amalario, sed ex B. Benedicto habetur, qui in Regula, cap. 41. in fine ita inquit. Ab initio Quadragesimæ vsque ad Pascha ad vesperam reficiant. Ipsa tamen Vespera sic agatur, vt lumine lucernæ non indigeat reficientes, sed luce adhuc diei omnia consummentur. Sed & omni tempore siue cenæ, siue refectionis, hora sic temperetur, vt cum luce fiant omnia.

Ad illud, quod tertio loco ex Archidiac. in c. solent. de cons. dist. 1. adduceba-
23. mus, Cópletoriũ scilicet, non in hac die, sed in principio sequentis † decantari, respódetur, quòd illud intelligitur, vt expresse ex ipsomet colligitur Archid. nõ secundum rei veritatẽ, sed secundum quamdã computationẽ canonicã, & fictio-
24. nẽ iuris; secũdum quã a Vesperis, & a vespertino tẽpore incipit sequens dies † c. quod a patribus. & ibi not. & c. quod die. iuncta Glo. 1. in fi. dist. 75. not. etiam Glo. in c. 2. in ver. a sacrosancto die Dominico. de off. archipresb. & in c. 2. in ver. prius. de fer. & Panorm. in rub. de obser. ieiun. num. 2. & Ang. ver. Ieiuniũ. §. 1.
25. vbi aiunt, quòd in Vesperis † ficte censetur completus dies, & omnes horæ canonicæ diurnales; Quare Completoriũ licet decantetur secundum rei veritatẽ in vltima hora diei ante Solis occasum, censetur tamen decantari in principio
26. noctis sequentis, & esse hora † nocturna per quamdam (vt diximus) fictionem
27. iuris. Immo vero non solum Completorium sed etiam Vesperæ † sæpissime computantur hoc modo cum die sequenti, ac si nox sequens extẽdatur per tres
28. horas antea, & statim incipiat † post Nonam, vt declarat Scot. in 4. Senten. dist. 13. quæst. 2. art. 3. & Ricar. ibidem, art. 2. quæst. 3. Guill. Durant. in Ration. lib. 5. cap. 1. num. 2. & cap. 9. num. 2. & Gabr. Biel in expos. Canonis, lect. 14. in princ. & bene facit quod dicit B. Tho. in Quolib. 5. art. vlt. ad primum, & quod refert Amalar. in lib. de Ord. Antiph. cap. 16.

29. Et ex hac re colligere possumus rationẽ, quare dierũ festorũ officiũ † in ecclesijs a primis Vesperis celebretur; ratio enim est, quia eo tẽpore cẽsetur incipere nox diei festi per quamdã iuris fictionẽ, & computationẽ canonicã, vt ex supradictis habetur; cum festorũ principiũ & finis iuxta eorum qualitatẽ, & sicut magnitudo dierũ exigit, prius incipere debeat, & tardius terminari. c. 2. de fer. in princ.
30. Durat tamen celebritas † per totum diẽ sequentẽ, vt not. Archid. in c. fi. in ver. celebrentur. de sent. excomm. lib. 6. quamuis Glo. ibi in ver. Assumptionis, contrarium teneat quantum ad Completorium diei sequentis, dicens, ꝙ non conti-
31. nuatur celebritas nisi vsque ad Vesperas festiuæ diei inclusiue. Sed contrariũ † determinat ibi Archid. (vt dixi) & bene, & sentit Glo. in clem. 1. §. fi. in uer. primis. per illum tex. de reliq. & uen. sanct. Quæ sententia & probata est consue-
32. tudine, & communi Doct. opinione, † ut uidere est per Siluest. uer. Interdictũ. 5. §. 2. uers. 2. Ang. uer. eod. 6. §. 18. Couarr. in d. c. fi. de sent. exc. in 6. par. 2. §. fi. num. 5. Nauarr. in Manuali, cap. 27. num. 184. Et uidetur etiam approbari ex stilo concessionis indulgentiarum, quæ fit alicui ecclesiæ pro aliquo die festo.
33. Mos enim inoleuit, ut summus Pontifex † concedat indulgentiam uisitantibus talem ecclesiam a primis Vesperis usque ad occasum Solis diei sequentis. Et facit etiam pro hac sententia illa ratio manifesta, quia in festis duplicibus

ecclesia

ecclesia Romana celebrat officium Completorij etiam post secundas vesperas, sine precibus, ad modum festi duplicis. Et quia generaliter Vesperæ & Comple-
34. torium † sunt de die præcedēti per se loquendo, licet per accidēs superueniente maiori festo nihil fiat de dicto die præcedenti in Vesperis & Completorio, vel tantum commemoratio in Vesperis. vt not. S. Anton. 3. par. tit. 1. cap. 17. Rosella ver. Impedimentum 17. §. 3. & Siluest. ver. Matrimonium 7. §. 2. vers. 4.
35. Et demum facit, quia secundum veritatem dies † non finitur nisi per occasum
36. Solis, & inducta a iure in augmentum non debent operari diminutionem † argumento l. legata inutiliter. & ibi not. ff. de adim. leg.

Ad quartū & vltimū respōdetur, quòd Hostien. Ioan. Andr. & Anton. de Butr. cum quibusdā alijs decepti fuerunt in intellectu tex. c. 1. de celebr. Miss. putātes,
37. ibi nocturnarum vigiliarum † nomine intelligi Primam, Matutinum, & Completorium: quod absurdissimū esse, et supra aliàs annotauimus cap. 6. num. 14. & 36. & cap. 16. in princ. & nemo est, qui diligenter legendo dictum textū, ex se inspicere non possit. Apparet autem, eos quasi coactos a quibusdā verbis illius tex. male intellectis in huiusmodi deuenisse assertionē, quia ipsimet omnes ibidem referunt, ac probant Versus illos quos supra posuimus cap. præced.

In Matutino damnatur tempore Christus. &c.

In quibus expressissime continetur, Completorio duodecimam diei horam assignari. Quare vel tamquā sibi ipsis contrarij hi Doct. in hoc relinquendi sunt, vel certe illa eorum sententia est repudianda, quam ex falso intellectu textus, nescientes quodam modo & inuiti desumpserunt. Facile enim (vt ait Arist. in 1. Phys. tex. 12. & 22. & not. in l. ratas. C. de rescind. vendit.) vno inconuenien-
38. ti † dato alia contingunt.

Verum est, quòd per quamdam adaptationē ad cap. 9. Nehem. vbi dicitur, quòd quater in die, & quater in nocte confitebantur & adorabant Dominum Deum
39. suū; Doct. quādoque dicunt, quòd similiter in horis canonicis ecclesia † Christi quater in die, & quater in nocte Deū laudat, & veneratur, vt innuit venerab. Beda in comment. dicti loci, & expresse ait Nauarr. in Manuali de orat. cap. 3. num. 28. & Thesaurus sacerd. in 3. par. tit. de off. diuinis cap. 1. Et fortasse hoc modo intelligitur & saluatur quod ait Amalar. lib. 4. de eccles. off. cap. 7. quem
40. supra citauimus, quòd scilicet quattuor vigiliæ noctis † sunt Vespertinum officium, Completorium, Nocturnum, & Matutinum; exponendo quòd dicta hæc quattuor nostra officia repræsentant nobis quattuor illas vices quibus Iudæi in nocturnis vigilijs in veteri testamento Dominum adorabant: non quòd vere hæc nostra officia omnia horæ sint nocturnæ, & in nocturno tempore celebrandæ, sed quòd per quandam accommodationem horis illius nocturnis veteris testamenti respondent, & illas (vt dixi) repræsentant.

Tamen hæc solutio, quæ non nullorum auctorum dicta recte interpretatur, & conciliat, male posset accommodari ijs quæ supradicti Canonistæ asserunt de nocturnis vigilijs. Ipsi enim adeo clare sententiam suam protulerunt, vt nulla opus sit tali huiusmodi circa eos expositione, aut excusandi via.

DE

DE VESPERA. CAP. XX.

1. Vespera late patet, vt denotet tempus etiam multo post Solis occasum, & longe etiam ante.
2. Vespera non vna tantum est, sed duæ. Quæ quo modo accipiantur, variæ referuntur sententiæ. num. 3. 4. 5. 6. & 7.
8. Dies diuidebatur antiquitus apud hebræos in quattuor partes; & singulæ partes ab hora in fine posita nominationem sumebant.
9. Vespera est quarta & vltima diei pars, quæ post Nonã incipit. & num. 11. & 12.
10. Vespera proprie est in occasu Solis.
13. Vespera proprie significat primam partem noctis. & num. 25. 28. & 31.
14. Vespera dicitur a Vespere stella, apud Latinos. Et apud Græcos. num. 15.
16. Vespera apud hebræos dicitur Hereb, quod ligamentum significat. Vel quia ligat diẽ cũ nocte. num. 17. Vel quia ligat homines ne possint amplius operari. nũ. 18.
19. Etymologia vocabuli non præstat argumentum affirmatiue.
20. Dies naturales a creatione mundi ita currunt, vt dies præcedat, & nox sequatur.
21. Crepusculum matutinum non ita ligat diem cum nocte, sicut vespertinum.
22. Ferruminatio per eamdem materiam facit confusionem.
23. Crepusculum non est idem cum die vel cum nocte.
24. Crepusculum nunc diei, nunc nocti annumeratur.
26. Vesperã significare totã noctẽ nõ nisi improprijssime, & valde abusiue dici potest.
27. Lex, quæ plures recipit intellectus, allegari ad certum argumentum non potest.
29. Dies naturalis currit a media in mediam noctem secundum communem reputationem, & vulgarem loquendi vsum.
30. Azyma non incipiebant comedere hebræi, nisi ad vesperam decimi quarti diei, id est post occasum Solis, in principio decimi quinti diei.

NE quis autem miretur, quòd dixerim supra cap. præced. num. 7. Vesperã adeo late patere, vt significet temporis spatium & multo post Solis occasũ,
1. & longe etiã ante; sciat id probari † euidẽter ex sacrarum litterarũ testimonijs. Exho. 12. Leuit. 23. & Numer. 9. vbi præcipitur immolatio agni paschalis quartadecima die mensis primi ad vesperam, Hebræa pro eo, quod B. Hieronymus vertit, Ad vesperam, habent, Ben arbaijm, hoc est inter duas vesperas; quod septuaginta verterunt, Per medium vesperarum. Ex quo loco datur intelligi, non
2. vnã tantũ esse † vesperã, sed plures, & ad minus duas. Quæ quo modo sumãtur, & quonam temporis articulo accipiendæ sint, varie cõmentati sunt expositores.
3. Quidã † inter hebræos, vt refert Hieronymus ab Oleastro super Exho. cap. 12. & Cornel. Iansen. in expositione cap. 129. Concordiæ euang. in fi. duas vesperas sic intelligunt, vt prima sit in occasu Solis, secunda cum radij solares, aut lumen Solis amplius in aere non videntur: & prima quidem vespera sit vespera Solis, altera vero sit vespera luminis; tempus autem inter vesperas sit tempus crepusculi, quod paulo amplius integra hora durat. Et hanc eamdẽ expositio-

nem

nē refert Lipomanus in Catena super Exho. cap. 12. lect. 11. super illis verbis, Immolabitque eum vniuersa multitudo filiorū Israel ad vesperam. Et Anton. Fonseca in annot. ad Caiet. super idē cap. 12. Exho. Vbi inquit, quòd proprie vespera pro prima noctis parte accipitur occiduo iam Sole; quare quod in textu hebraico habetur, inter duas vesperas, intelligi ait a non nullis sub crepusculo, inter scilicet duos occasus Solis, corporis solaris videlicet, & lucis Solis.

4. Hieronymus ab Oleastro † super Gen. cap. 1. & super Exho. d. cap. 12. & super Leuit. cap. 23. & Hieronymus Vielmus in opere de sex diebus, lect. 11. in fi. aiūt, inter duas vesperas significare omnium consensu, inter crepusculum & noctē, nam ipsam quoque noctem vesperam appellari asserunt. Quæ expositio licet cū superiori coincidere videatur in effectu quantum ad tempus significatum, valde tamen differt in modo significandi.

5. Lipomanus † in supra citato loco Exho. 12. aliā expositionē tangit, sub dubio tamen, dicens, quòd forte quia multa in nocte illa peragenda erāt, quæ tam breui temporis spatio confici nequaquam poterant, duæ vesperæ totam noctē cōprehendunt, ab occasu scilicet Solis vsque ad eius ortum, iuxta illud, Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi. Cui expositioni fauet id quod habet Panor. in c. 1. col. 1. de fer. vbi illud textus. A vespera in vesperā omnes dies dominicos decernimus obseruari. in secūdo intellectu dicit interpretandū esse, id est ab ortu Solis. nam vespera vesperæ (inquit) pro ortu Solis capitur secundū Papiam. intelligit autem Panor. ab ortu Solis ad ortū. non ab ortu Solis vsque ad occasū, vt male ipsū refert Didacus Couarr. lib. 4. varia. resol. cap. 19. num. 9.

6. Alia ad eumdē locū Exho. 12. affertur interpretatio a quodā Rabbino † Dauid Kimhi, cuius sentētiā probabiliorē videri ait Iansenius in supra citato cap. 129. Concor. euang. Ille etenim primā vesperā incipere asserit a meridie, quando Sol incipit declinare ad Occidentē, secundā vero post occasum Solis, vt intelligatur agnus immolandus fuisse tempore illo intermedio, nimirū aliquot horis ante Solis occasum. Et hanc opinionē tenet Abulensis in 2. parte Defensorij, cap. 2. & sequi videntur Nicolaus de Lyra, & Dionys. Carthus. in d. cap. 12. Exho. Vbi aiunt, quòd vesperā Iudæi a septima hora quartædecimæ diei incipiebant, quia illa hora iam pertinebat ad diem sollemnem sequentem.

7. Verum mihi † magis placet sententia, quæ dicit Vesperam incœpisse apud hebræos non a meridie, sed tribus horis post meridiem a Nona. Nam antiquitus
8. apud illos dies † diuidebatur in quattuor partes, & singulæ diei partes ab hora, & tempore in fine posito denominabātur, ut supra aliquādo tetigimus, cap. præced. num. 14. & cap. 10. num. 11. & latius in seq. cap. declarabimus. Quarta
9. igitur & vltima diei pars, quæ in occasu Solis terminabatur † vocabatur Vespe-
10. ra, quia vespera licet proprie in occasu Solis † intelligeretur, toti tamen illi parti vltimæ denominationē dabat. Et hanc sentētiam tenet Caiet. super d. cap. 12. Exho. & Iansenius in alio quodā loco. Caietanus siquidē ita ibi habet. Hora occidendi agnum statuitur inter vesperas, hoc est inter occasum Solis & uesperam, hoc est declinationē Solis ad occasum: hoc est per duas horas uel circiter,

ante

ante Solis occasum. Iansenius vero in comment. cap. 143. concor. euang. circa fin. super illis verbis, Iesus autem iterum clamans voce magna. sic inquit. Iam & obseruandum, cōueniens tempus a Christo delectum suo sacrificio. Hora enim nona, aut mox post eam, hoc est vespera, quæ a nona incœpit apud Iudæos, tum tradidit spiritum, quando & immolare iusti erant agnum paschalem, & quotidianum sacrificium in templo immolabant. Et ita etiam tenet Iosephus Iudæus lib. 7. de bello iudaico, cap. 17. vbi ait, quòd a nona hora vsque ad vndecimam Iudæi in Paschate hostias cædunt.

11. Et quòd Vespera significet id etiam tempus † quod est ante occasum Solis, colligitur ex Theophylacto in cap. 1. Ioan. Super illis verbis, Hora erat quasi decima. Ibi enim ita dicit. Non frustra autem Euangelista assignat tempus, quòd fuerit hora quasi decima: sed vt doceat & Doctores, & Discipulos, quòd propter nullum tempus studia sua differre debeant; neque Doctor prætexat aliquid, & dicat, quòd vespere sit; & Discipulus sciat, omne tempus esse doctrinæ, nec differendum auditum in crastinum.

12. Idem etiam probatur † Matth. 14. ita manifeste & euidenter, ni fallor, vt ad illum locum nulla solutio, nulla alia interpretatio possit afferri. Dicitur ibi, quòd vespere facto accesserunt Discipuli ad Iesum dicentes; Desertus est locus, & hora iam præterijt; Dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi escas. Et narrato deinde miraculo quinque panum, & duorum piscium, quibus quinque millia hominum satiata sunt, subiungit Euangelista hæc. Et dimissa turba ascendit Iesus in montem solus orare: Vespere autem facto solus erat ibi. Ecce enim in eodem die bis dicitur ab Euangelista, Vespere autem facto. Et priori quidem vespere intelligit tempus longe ante Solis occasum, nam manducatio illa quinque millium virorum, & mulierum, & paruulorum; & eorum omnium dimissio nō potest nisi intelligi facta in die, quando Sol erat super terram; quam vesperam describentes alij Euangelistæ dicunt, quòd dies cœperat declinare, vt Luc. cap. 9. vel quòd iam hora multa fieret. vt Mar. cap. 6. Posteriori autē vespere Matthæus intelligit Solis occasum, quem Marcus significans ait, Et cum sero esset. Ex quibus colligi datur, nomen Vesperæ late patere, vt not. Cornel. Iansen. in dictis locis, super cap. 57. Concord. euang.

Quamuis autem verum sit, quòd per quamdam extensionem latissime sumitur
13. Vespera, vt diximus, proprie tamen † non significat, nisi primam partem noctis post occasum Solis; quod ex vi nominis Vesperæ deducitur. Vespera enim
14. dicitur † a Vespere stella occidentali, quæ Solem occiduum sequitur, & tenebras sequentes præcedit. Atque ita accipi Vesperam declarant S. Isid. lib. 5. Etymol. cap. 31. vbi citat illud Virgilij primo Æneidos.

Ante diem clauso componet Vesper olympo.

15. Et Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 3. ubi ait, id a Græcis tractum esse † qui Hesperan a stella Hespero similiter dicunt.

Verum id melius ostenditur ex hebraica deriuatione. Hebræis enim Vespera
16. dicitur † Hereb, a uerbo Harab, quod ligare, siue etiam obligare illis significat,

17. vt proinde quidam existimauerint, ideo Hereb, id est ligamētum † fuisse cognominatam, quia ligat & nectit diem cum nocte; nec enim lux simul tota concidit, & extinguitur, sed remittitur sensim, cóualescente videlicet obscuritate. Et quāuis contra hanc deriuationem, quam ponit Hieronymus ab Oleastro, non nulla afferat argumenta, quibus eam impugnat Hieronymus Vielmus in Opere de sex diebus, lect. 11. in fi. aliamque assignet ipse interpretationem huius nominis
18. Vesperæ, dicens, iccirco Hereb, id est ligamētum † appellari aut obligationem, quòd homines tantisper obliget feriari, siquidem vel inuitos quoque eos ad quietem, & ad operum atque laborum cessationem, quibus interdiu incumbunt, adducit, ac videtur illis veluti manus ligare, ne ciuilia negotia transigant, iuxta illud psal. 103. Ortus est Sol, Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam; & Facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ. Mihi tamen non improbata hac eius deriuatione, quæ in eo pungi posset, quòd magis proprie nocti, quàm vesperæ conueniat, videtur etiam superior posse defendi, argumentis quæ in contrarium ipse adducit, minime obstantibus.

Et ad primum argumentum, in quo dicit, quòd noctis & diei colligatio siue nexus, qui mane fit, & nobis aurora dicitur, posset itidem nuncupari Hereb, cū sit eodem modo ligamentum. omissa solutione, quam quis fortasse afferret concedendo, etiam crepusculum matutinum posse vesperam appellari iuxta expositionē Lipomani & Panorm. supra proxime relatam num. 5. respondetur, quòd ar-
19. gumentum ab etymologia vocabuli † sumptum affirmatiue non valet. vt not. in l. 2. §. appellata. ff. si cer. pet. Lapis (verbi gratia) dicitur quia lædit pedē, & tamen nō sequitur, quodcumque pedem lædit lapidem appellari. Addo, quòd dici posset, magis ligari diem cum nocte sequenti, quàm cum nocte præcedenti;
20. nam dies naturales † a creatione mundi ita currunt, vt dies artificialis præcedat, & nox sequatur, prior enim creatus fuit dies in hoc hemisphærio nostro, & deinde nox, vt probatur Gen. 1. in illis verbis, Factumque est vespere & mane dies vnus. & nos latius infra declarabimus cap. 43. & seq. Quare rectissime quodam modo dici potest ligari nox cum die præcedenti, quo non ligatur cum die sequenti, in cursu scilicet, & numeratione dierum naturalium antiqui status; &
21. per consequens crepusculum vespertinum † magis quàm matutinum nuncupari ligamentum potest.

Ad secundum argumentum, in quo dicit, quòd crepusculum vel diei, vel noctis pars est, quamquam sub Iudice lis pendeat, an diei, an vero noctis potius sit; ligamentum vero aliud quidpiam est ab ijs quæ ligantur; respondetur, quòd immo ligamentum quandoque idem est cum ijs quæ ligantur, vt in ferruminatio-
22. ne; ferruminatio enim † iuxta Paulum iurisconf. in l. in rem actio. §. item quæcumque. ff. de rei vendic. per eamdē materiā facit confusionem. Deinde respon-
23. deri potest, crepusculum † non esse idem omnino cum die vel cum nocte; nam dies ita est dies, vt nullo modo nox esse possit; & similiter nox ita est nox, vt nul-
24. latenus possit esse dies; at crepusculum † in medio positum cum tenebrarum &

lucis particeps sit, nunc diei, nunc nocti annumeratur, & iccirco diei & noctis ligamentum dici potest, quemadmodum tepidum dici posset ligamentum calidi & frigidi, vel pallidum albi & nigri. Cui vero magis adscribendum sit crepusculum, dieine, an nocti, & quædam alia ad hoc propositum pertinentia nos alibi in hoc tractatu disseruimus tum supra cap. 6. num. 26. & cap. 9. num. 12. tum infra cap. 93. num. 9.

Ad tertium, & postremum argumentum, in quo dicit, Vesperam & Hereb non tantum significare crepusculum vespertinum, sed ipsam etiam noctẽ; nam Exho. 12. iuxta hebræam litteram iubentur Israelitæ mactare agnum inter duas vesperas, hoc est vt ipse interpretari omnium consensu affirmat, inter crepusculum & noctem; est autem certum, noctem dici non posse ligamentum sui cum die, re-
25. spondetur, quod Vespera † proprie significat primam partem noctis post occasũ Solis, & per quãdam extensionem significat etiam postremam partẽ diei, vt dixi-
26. mus; quòd vero significet totam noctem, id nõ nisi modo quodam † improprijssimo, & abusiuo, vel saltem synecdochico accipi posset; si tamen locus ex sacris scripturis afferatur, vbi vespera præcise pro nocte intelligi videatur. Nã tex. quẽ ipse allegat Exho. 12. alias diuersas, & valde meliores recipit expositiones, vt supra vidimus: Intelligere enim (vt ipse intelligit) inter duas vesperas, hoc est inter crepusculum, & noctẽ, inepta (pace ipsius) videtur interpretatio, cum inter crepusculum & noctẽ nihil intercedat medij, statimque post crepusculũ immediate sequatur nox. Similiter ad textum Gen. 1. Factumque est vespere & mane dies vnus. & Matth. 28. Vespere autẽ Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi. quos textus posset forte aliquis pro illius opinione citare, variæ a Doct. afferuntur interpretationes, & nos infra cap. 43. & seq. & cap. 88. alio meliori modo (nisi falli-
27. mur) eos exponemus. Constat autẽ, quòd ex lege † quæ plures recipit intellectus, certum desumi argumentum non potest. ut not. in l. in ambiguo. ff. de reb. dub. Siue autem vespera ex eo dicatur, quòd liget diem cũ nocte, siue quòd liget homines ne operari possint iuxta hebraicam deriuationem; siue iuxta latinam & græcam a stella Vespere deducatur, quæ lucet post occasũ Solis, hoc vnum sem-
28. per colligere possumus, quòd Vespera † proprie significat primam partem noctis, vt supra diximus.

Quare minus bene sensisse dicendus est Cornel. Iansenius, qui in cap. 145. Concor. euang. in princ. super illis verbis, Vespere autem Sabbathi. uisus est id negare, ita inquiens. Vespera Sabbathi non erat proprie pars noctis sequentis Sabbathum, sed ipsius Sabbathi pars, cuius erat finis: Vnde vespera Sabbathi dicitur quasi adhuc ad Sabbathum pertinens. Hæc Iansen. Qui si considerasset, quòd Sabbathum non solum vsque ad occasum Solis durabat quantum ad legalem sollemnitatem, sed etiam protendebatur vsque ad dimidium noctis sequentis
29. † quantum ad communem reputationem, & vulgarem loquendi vsum, vt nos infra circa finem operis huius latissime ostendemus, cap. 87. & seqq. Vel quòd crepusculi spatium & diei & nocti applicari potest, vt sæpius diximus, facile respondere potuisset ad rationem, quæ se in contrarium mouit.

Et

Et vt vnico sacræ scripturæ testimonio, præter ea quæ supra adducta sunt, eius nunc argumentum conuincamus; Exho. 12. dicitur, Primo mense, quartadecima die mensis ad vesperã comedetis azyma. Et tamen clarum est, quòd azyma
30. † non cogebantur incipere comedere Hebræi nisi in nocte post occasum Solis decimæquartæ diei, in principio scilicet decimæquintæ, iuxta illud eiusdẽ cap. Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. & iuxta id quod habetur in principio libri Thalmudici, qui Pesachim, hoc est Pascharum inscribitur, vbi ipso Iansenio referente sic legitur. Luce decimiquarti inquirunt fermentum ad lumen lucernæ. Quo significatur, vt testis est idem Iansen. in cap. 144. concor. euang. & in Ratione eiusdem Concordiæ paruæ impressionis, cap. 145. Iudæos in initio noctis, quæ sequitur lunam decimamquartam, inquirere lucernæ lumine fermentum, quod tunc eijci debuit e domibus eorũ, quo cum azymis comederent Pascha.

Similiter Matth. 26. dicitur, Vespere autem facto discumbebat cum duodecim Discipulis suis. Et sermo est de cena agni paschalis, quæ in nocte, & non ante Solis occasum fieri poterat, vt proxime allegatũ est ex Exho. cap. 12. Vnde Beda super illud Luc. 22. Et cum facta esset hora discubuit. Horam (inquit) mãducandi paschæ designat, quæ (vt sæpius inculcatum est) decimaquarta die mensis primi perducta ad vesperam, & decimaquinta luna iam terris apparente, iuxta edicta legis instabat. Quare licet fatear, Vespera significari quandoque vltimam
31. diei partem, vt supra vidimus, dico tamen, significari etiam † primam partem noctis, & quidem magis proprie; si præsertim vim verbi, & nominis etymologiam attendamus.

Verum his dimissis, quæ ad interpretationem nominis Vesperæ, & eius acceptionem pertinere videbantur, ad ea de quibus magis principaliter a nobis agitur in hoc tractatu, redeundum est.

DE DIEI DIVISIONE PRO HORIS canonicis. Cap. XXI.

1. *Horæ canonicæ in his diei horis celebrandæ sunt. Prima in prima. Tertia in tertia. Sexta in sexta. Nona in nona. Vesperæ in vndecima. Completoriũ in duodecima.*
2. *Horis canonicis singulis plures respondent diei horæ. Primæ quidem prima tantũ. Tertiæ uero secunda, & tertia. Sextæ quarta, quinta, & sexta. Nonæ septima, octaua, & nona. Vesperis decima, & vndecima. Completorio autem duodecima dumtaxat. Et quamuis ab alijs aliter diuidatur dies pro horis canonicis. num. 8. 9. & 10. Supradicta tamen diuisio est vera. num. 14.*
3. *Dies apud antiquos in quattuor æquales partes pro horis canonicis dispertiebatur, sicut nox pro vigilijs. Et qualibet pars ab hora in fine posita nominationem sumebat. num. 11. Quod probatur auctoritate Sanctorum. num. 15. 16. & 17. Et defenditur ab obiectionibus. num. 18. & 19.*
4. *Horæ unius canonicæ appellatione plures diei horæ comprehenduntur. & num. 6.*

5. *Missa in diebus ieiuniorum post Nonam celebratur.*
7. *Quadragesimæ diebus comedere possumus post Nonam recitatis vesperis; in alijs ieiunijs post Sextam recitata Nona.*
12. *Prima & Completorium ab initio non erant explicite cognitæ. Et in prima & vltima diei hora statuuntur. num. 13.*
20. *Dies artificialis apud omnes in duodecim horas diuiditur.*
21. *Vesperis conuenit vndecima hora, Completorio duodecima.*
22. *Mane primum non Primæ, sed Laudibus conuenit. Et rectius significat tempus ante ortum, quàm post ortum Solis. num. 27.*
23. *Diei artificialis initium dupliciter sumi potest; & a crepusculo, & ab ortu Solis.*
24. *Hora diei prima dicitur et quæ est post ortũ, et quæ est ante ortũ Solis immediate.*
25. *Matutina hora est & quæ est post ortum, & quæ est ante ortum Solis.*
26. *Mane dicitur & ante ortum, & post ortum Solis.*

NVnc igitur, vt paucis verbis colligamus, quæ tam multis supra exposuim*,
1. dicimus † Primam in prima diei hora, Tertiam in tertia, Sextam in sexta, Nonam in nona, Vesperas in vndecima, Cõpletorium in duodecima celebrandas esse. Verumtamen putamus etiam, tempora orationum harum canonicarum
2. posse adhuc amplius dilatari: vt Primæ quidem † primam solummodo diei horam; Tertiæ vero secundam & tertiam; Sextæ quartam quintam & sextam; Nonæ septimam octauam & nonam; Vesperis decimam & vndecimam; Completorio autem duodecimam dumtaxat assignemus.

Ad quod dicendum mouemur & coniectura aliqua, & auctoritate; reclamantibus quantumuis Nauarro in Manua. de Orat. cap. 3. num. 38. vbi ait, hãc doctrinam nullo tex. solide posse fundari, & esse contra multos, quos tamen ibi non citat: & Didaco Couarr. qui Nauarrum refert, & sequitur lib. 4. variar. resolut. cap. 20. num. 14. in fi.

3. Coniectura quidem mouemur, nam quemadmodum totam noctem † ad diuinum officium persoluendum dispartitam vidimus, ita & maiori quoque fortasse ratione totum diem distributum fuisse cẽsendum est. Neque obstat, siquis diceret, fieri non posse, vt totus dies orationi tribuatur, cũ & cibo, & aliqua requie interdiu indigeamus, nam respondemus, quòd per hanc totius diei distributionem tempora quidem ad orationem prolatamus, sed ipsam orationem non augemus; immo vero per hoc humanis cõmoditatibus magis inseruimus; nã quæ
4. oratio in Nona † (verbi gratia) tantum diei hora aliàs omnino facienda erat, dicimus etiam in octaua & septima fieri posse, cum hoc totum trium horarũ spatium Nonæ tributum sit, & sub Nonæ horæ canonicæ appellatione cõtineatur. Cuius rei exemplum patet tum in Regula S. Benedicti, cap. 48. vbi præcipitur agi quandoque Nona temporius mediante octaua hora, & Tertia in secunda hora: tum in Regula Monacharum, quæ in 3. par. 9. Tomi operum B. Hieronymi, licet illi falso adscripta, impressa est. Ibi enim cap. 34. inter alia hæc verba habentur. Cum vero ieiunij tempus refectionem tardiorem effecerit, sacra my-

5. steria Missæ † Tertia, Sexta, & Nona hora præueniantur: ceteris diebus post refectionem Nona dicatur hora statuta, cum iam Sol in medio gyro diem exhibet medium. In quibus verbis apparet, quòd hora Nonæ statuta asseritur statim post Sextam in meridie, in principio scilicet septimæ horæ.

Auctoritate autẽ mouemur, nã Ioan. Beleth. in Ration. cap. 29. & Guill. Durãt. similiter ĩ Rationali lib. 5. cap. 1. sub num. 5. Clicthoueus lib. 2. Elucidat. eccles. in cap. de Horis canonicis. sub num. 8. Silue. ver. Ieiuniũ. §. 4. vers. 1. & 2. & in Rosa aurea, tract. 2. ĩ serm. diei Parasceues, art. 3. sup illis verbis, A sexta autẽ hora. Callistus Placent. enarrat. 46. super euãg. Quadr. in serm. de Resurr. Dñi, in princ. Ioan. Ferus in lib. de Passione Dñi, par. 3. super illud, Erat autẽ parasceue paschę hora quasi sexta. Ioan. Gagnæius in cap. 19. Ioan. super eisdẽ verbis. Theodor⁹ Peltanus de tribus bonorum operum generibus lib. 2. cap. 7. §. complectitur autem.

6. Et alij etiã plures mox citandi non obscure aiunt, quòd sub vna hora canonica † plures diei horæ cõprehenduntur. Ad quod etiã facit id quod habet Petr. de Palu. in 4. sentẽt. dist. 15. quæst. 4. art. 4. cõcl. 1. vbi ait, In Quadragesima trãsacta ho-
7. ra nona † post recitatum vespertinum officium posse nos comedere absque eo quòd exspectemus tempus vespertinum; & in alijs ieiunijs posse nos similiter cibum sumere post horam sextam recitata Nona, absque eo quòd nona diei hora exspectetur: quem refert etiam S. Anton. 2. par. tit. 6. cap. 2. §. vltimo. Et facit quod habet idẽ S. Anton. in 4. par. tit. 4. cap. 4. §. 5. in fi. vbi ait, quòd statim post meridiem pulsari solet ad Nonam.

Sed aduertendũ est, ꝙ in hac totius diei in horas canonicas distributione quidã
8. nimis lõge a veritatis scopo aberrauerũt. Putant enim non nulli † inter quos est Cornel. Iansenius sup cap. 143. Cõcord. euang. & Ioan. Buisonius in harmonia euang. cap. 144. in tit. illius cap. ꝙ diuiso apud Iudæos die in quattuor stationes, seu partes æquales, prima statio seu pars, scilicet prima secũda & tertia hora, Prima seu Mane vocaretur: secũda statio, scilicet quarta quinta & sexta hora, diceretur Tertia: tertia statio, scilicet septima octaua & nona hora, appellaret̃ Sexta: vltima vero statio, scilicet decima vndecima & duodecima hora, Nona seu Vespera nũcuparetur. Et hãc eãdem diei diuisionẽ sequitur Victor Giselinus in annot. in Prudentium, hymno 1. Cathem. ad gallicantũ, in princ. & Siluestro adscripsit Nauarrus (licet falso) in Manua. de Orat. cap. 3. num. 38. Quæ distributio tam inepta (pace eorũ dixerim) & tam absurda est, vt sola exsibilatione mereat̃ explodi. Ecquis enim ferat in primis stationes has non ab vna aliqua trium horarũ inclũsarum denominationem accipere, sed potius ab hora exclusa, & antea iam elapsa? Deinde quis æquo animo concedat illam diuersitatem in his stationibus, vt prima statio dicatur Prima ab hora prima inclusa, ceteræ uero ab horis exclusis alio modo denominẽtur? Postremo quid intolerabilius dici potest, q̃ Nonam & Vesperã eamdẽ esse stationẽ, quasi nona hora diei nihil distet a vespera, quæ proprie fit occidẽte Sole; & Nona hora canonica diuersissima nõ sit a Vespertina?

9. Simili modo absurdissima est, immo & prorsus impossibilis diei diuisio † quam assignat Ioan. Soarez in cap. 15. Mar. vbi habet, quòd Iudæi distributum habebãt

diem per horas ternas; & quòd a prima hora, hoc est a Solis ortu vſque ad tres decurſas horas dicebatur apud illos hora Prima. Et tres aliæ horæ ſequentes vſque ad meridiem dicebatur Tertia. A meridie autem vſque ad tres alias decurſas horas dicebatur Sexta. Et hucuſque quidem nihil diſſentit Soarez ab alijs ſupracitatis auctoribus. Verum in ſequentibus diſſentit, & valde peius loquitur, quàm illi. Inquit enim, quòd a tribus horis poſt meridiem; id eſt a Sexta, quando ſera finiebatur vſque ad tres alias dimiſſas horas dicebatur Nona. Et a tribus poſt Nonam vſque ad Solis occaſum dicebatur Veſpera. Vndecima vero (ait) dicebatur poſt Solis occaſum vſque ad noctis initium. In quibus verbis non animaduertit hic optimus vir, ſe diem conſtituere quemdam anormem, irregularem, & inintelligibilem: ita vt prima diei medietas ab ortu Solis vſque ad meridiem contineat ſex horas, ſcilicet tres pro Prima, & tres pro Tertia. Altera vero medietas a meridie vſque ad occaſum, nouem horas complectatur, videlicet tres pro Sexta, tres pro Nona, & tres pro Veſpera. Et deinde eam Vndecimam appellat quæ ſecundum eius computationem decimaſexta appellari debuiſſet: ſex enim horæ ante meridiem, & nouem poſt meridiem vſque ad occaſum Solis faciunt horas quindecim; quare ſi poſt occaſum Solis Vndecima conſtituenda ſit (quod tamen eſt nouum quiddam, ſingulare, & a nemine hactenus tactum) iam nõ erit amplius vndecima, ſed decima ſexta. Quòd ſi Vndecima poſt Solis occaſum dicitur vſque ad noctis initium, id eſt (vt ego interpretor) vſque ad finem crepuſculi veſpertini, & vſque ad initium noctis perfectæ, iam Duodecima extra diem computabitur, & nullo modo diurna, ſed omnino nocturna cẽſenda erit. Quæ omnia quàm ſint abſona, & a veriſimilitudine aliena, ne dum a vero, prudenti lectori iudicandum relinquo. Certe tex. in cap. 20. Matth. vbi ait, hæc manifeſte oſtendi, nil tam incongruæ huic diurnarum horarum diuiſioni patrocinatur. Nihil igitur mirum videri debet, ſi Melchior Canus homo nimium emunctæ naris, lib. 2. de locis theolog. cap. 18. in reſp. ad 5. eiuſmodi diuiſiones & ſtationes approbare non potuerit, ſed eas confictas potius a recentioribus quibuſdam Iudæis fuerit ſuſpicatus.

10. Alij itaque † vt Ioan. Beleth. & Guill. Durant. in locis ſupracitatis, quos ſecutus eſt etiam Clicthoueus immutatis tantum paucis quibuſdã; alio modo horis canonicis partes diei aſſignauerunt. Aiunt enim, quòd ſub Prima hora canonica duæ horæ diei comprehenduntur, prima ſcilicet & ſecunda. Sub Tertia tres, tertia nẽpe quarta & quinta. Sub Sexta ſimiliter tres, ſexta videlicet ſeptima & octaua. Sub Nona duæ, ipſa ſcilicet nona & decima. Sub Veſperis vndecima. Et demum ſub Completorio duodecima. Verum hi licet incommoda quædam ſuperiorum diſtributionum euitent, non tamen veritatem aſſecuti ſunt, ſed pro arbitrio ſuo in partes quaſdam inæqualiſſimas abſque vlla probatione, aut probabilitate diei horas diuiſerunt.

11. Quare ſimpliciſſime dicendum eſt, diem † apud antiquos pro horis canonicis in quattuor partes æquales diſpartitum fuiſſe, & vnamquamque partem ab vltima ſui hora incluſa ſumpſiſſe denominationem, ita vt prima pars, quæ in tertia

diei

diei hora finiebatur Tertia diceretur: secunda pars quæ in sexta, Sexta: tertia quæ in nona, Nona: quarta & postrema quæ in vespere, & duodecima, Vespera seu Duodecima appellaretur. Neque opus est Primæ hic aut Completorij men-
12. tionẽ facere, cum neutra harum horarũ † canonicarũ ab initio esset explicite cognita, præsertim apud Iudæos, vt supra ostẽdimus. Quòd si etiã illas in hac diei
13. distributione includere velimus, satis est si primam & vltimã diei horam † illis adscribentes, reliquas prout assignatæ sunt, alijs horis canonicis dimittamus.
14. Hanc autem diei partitionem † nõ solum ex Siluestro, & Callisto Placent. recentibus auctoribus, supra citatis, qui tamen in hoc rectius quàm reliqui locuti sũt, neque solum ex alijs tum auctoribus, tum coniecturis, vt supra probauimus; sed etiam ex Beatis Cypriano, Chrysostomo, Isidoro, & non nullis alijs, grauissimis, & antiquissimis Patribus desumptam quilibet putare debet. S. Chrysostomus
15. in primis, † in homil. 59. ad populum Antioch. & in alijs locis, quos supra citauimus cap. 12. num. 2. tam expresse de hac diei diuisione loquitur, vt nihil præterea desiderari posse videatur. Tertiam (inquit ipse loquens de Monachis sui temporis) Sextam, Nonam, & Vespertinas orationes celebrant; & in quattuor partes diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, & psalmodijs & hymnis
16. Deum venerantur. Sanctus item Cyprianus † (vt supra etiam vidimus in eodem loco num. 1.) manifeste hanc diei diuisionem facit, cum ait in tract. de orat. dominica, In orationibus celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores horam tertiam, sextam, nonam, sacramento scilicet Trinitatis, quæ in nouissimis temporibus manifestari habebat: Nam & prima hora in tertiam veniens, consummatum numerum Trinitatis ostendit: Itemque ad Sextam quarta procedens declarat alteram Trinitatem: Et quãdo a septima Nona completur, per ternas horas Trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia iampridem spiritaliter determinantes adoratores Dei, statutis & legitimis ad precem temporibus seruiebant. Et post pauca. Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas, orãdi nunc & spatia & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur. Et paulo post. Recedente item Sole, ac die cessan-
17. te necessario rursus orandum est. &c. Clarius etiam B. Isidorus † de hac diei in quattuor partes sectione agit in lib. 1. de eccles. off. cap. 19. Ibique vtitur eo argumẽto, quo nos proxime superius vsi sumus; quemadmodum videlicet nox in quattuor vigilias distinguebatur, ita etiam diem distingui fas esse. Quod etiam expresse asserit Censorinus in lib. de die natali. cap. 10. vbi ita loquitur. Alij diẽ quadripartito, sed & noctẽ similiter diuidebant. Idque similitudo testatur militaris, vbi dicitur vigilia prima, itẽ secũda, & tertia, & quarta. Verba autẽ S. Isidori quia retulim⁹ supra in d. cap. 12. num. 21. ne lõgiores simul, hic omittim⁹. Ibi lector & verba S. Isidori, & qui eũ postea secuti sũt auctores inspicere poterit.
18. Obijcit autẽ cõtra huiusmodi partitionẽ † diei Melchior Canus, ex parabola patrisfam. Matth. 20. (ex qua potissimũ tamen hæc diei distributio a multis cõprobat, & inter ceteros a Cornel. Iãsenio ibi in cap. 101. cõcor. euãg.) ꝙ ibi nõ solum

Tertiæ, Sextæ, & Nonæ horæ fit mentio, sed etiam Vndecimæ, cum tamen vltima diei pars nõ Vndecima, sed Duodecima potius, aut Vespera appellari debuisset.
19. Verũ ad hoc† omissa opinione Iansenij putantis Vndecimam fuisse vltimã diei horã, quæ proxime occasum Solis præcesserit, quæ opinio falsa est proculdubio,
20. cum dies artificialis† apud oẽs in duodecim horas diuidatur, vt habuimus supra cap. 9. in princ. & Ioan. 11. dicat Dñs, Nonne duodecim sunt horæ diei? bifariam respondere possumus. Primum quòd in dicta parabola necessario facta est mẽtio vndecimæ horæ, non duodecimæ, quia cũ ageretur de mittendis operarijs ad laborandum, clarum erat, quòd non poterant mitti hora duodecima, cũ tunc, finita scilicet duodecima, tempus sit retributionis & non laboris; sed hora vndecima missi dicuntur, vt ostendatur, aliquos in vineam mitti ea hora, qua vltimo mitti possunt. Secundo respondemus, Christum dominum iccirco horæ vnde-
21. cimæ meminisse, quia præuidebat, illam horam † vespertinis orationibus fore tribuendam, cum duodecima Completorio esset futuris temporibus assignãda. Aliud est etiam in eadem parabola, quod supradictis obstare videtur. Nam ibi dicitur paterfam. exijsse primo mane; quod tẽpus non nisi Primã horã canonicã denotare videtur, cum a sanctis Doct. pro prima diei hora exponatur, vt vidimus
22. cap. 15. num. 10. Sed respondendum est, ꝙ primum illud mane† non Primam, quę post ortũ Solis celebratur, sed Matutinã horã canonicã, quæ in aurora exsoluitur, & hodie Laudes appellãtur, significat, vt colligit̃ ex Cassia. in lib. 3. de canonico diurn. orat. & psalm. modo, cap. 3. in fi. Neque obstat, ꝙ a sanctis Patrib⁹ pro prima diei hora exponatur illud primum mane; nam supra sæpius declara-
23. uim⁹ cap. 6. num. 27. & cap. 16. num. 21. ꝙ initiũ diei artificialis† dupliciter sumi potest, & a crepusculi scilicet initio, & ab ortu substantiæ Solis supra horizõ-
24. tem. Vnde prima diei hora† non solũ dici potest quæ est post ortũ Solis, sed etiã quæ est in aurora ante ortũ Solis, vt habetur in Conc. Toletano. 4. cap. 3. & i alijs supracitatis in d. cap. 15. num. 9. Et simili modo vidimus etiam supra cap. 14.
25. num. 10. & 11. ex Cassia. horam matutinam† non solum appellari Laudes, quæ in crepusculo matutino exsoluuntur, sed etiam Primam, quæ post ortum Solis
26. celebratur. Vtrumque enim tempus & ante ortum, & post ortum Solis mane† appellari potest, vt not. Amalarius in lib. de Ord. Antiphon. cap. 6. in princ. licet
27. primum mane† rectius significet tempus ante ortum Solis, quàm post ortum. Hæc autem bene notanda sunt, & distinguenda, nam vt distincte, & recte percepta multis rebus obscuris lucem afferunt, ita confusa & ignorata densissimis tenebris intellectum obuoluunt.

DE HORA CRVCIFIXIONIS IESV Christi. Cap. XXII.

1. *Crucifixionis Iesu Christi hora habet difficultatem non paruam. & num. 24.*
2. *Crucifixus fuit Christus hora tertia completa & trãsacta, & hora sexta iã incœpta, non dum autem finita. Vel crucifixus fuit hora media inter Tertiam & Sextam horas canonicas. num. 22.*

Tempore

3. *Tempore aliquo in describendo, hora, dies, mensis, vel annus incœpti quandoque computantur cum integris, quandoque non cōputantur, & vtroque modo vere & recte fit. Tempora enim quandoque accipiuntur per synecdochen, quandoque integra. num. 8.*

4. *Annos Domini quidam computant a Natiuitate Christi. Quidam ab eius Incarnatione. num. 5. Et omnes eumdem numerum annorum tenent. num. 6. Cuius rei ratio assignatur. num. 7.*

9. *Prægnantis menses dicuntur decem. Quia nouem sunt pleni, & initium decimi pro toto accipitur. num. 10. Et iccirco quandoque nouem dumtaxat recensentur. num. 11.*

12. *Temporis diurni descriptio apud Hebræos vt plurimum fiebat per horam tertiam, sextam, & nonam, alijs horis intermedijs omissis. & num. 13. Idem etiam fiebat apud antiquos Patres. num. 15. 16. & 17. Tres enim hæ horæ sunt insigniores in rebus humanis, & sollemniores in orationibus diuinis. num. 18.*

14. *Fere, Quasi, Circa, dictiones additæ alicui horæ aut tempori, hoc denotant, quòd licet aliquid factum sit parum ante, vel post illam horam aut tempus, recte tamen dici possit factum esse fere, quasi, aut circa illam horam vel tēpus.*

19. *Temporis diurni descriptio vsque hodie fit quandoque per horas canonicas.*

20. *Nona pulsatur in quibusdam ciuitatibus statim post meridiem.*

21. *Horis canonicis publice recitandis præmittitur pulsatio campanarū seu signorū.*

23. *Medium nominatur ab vtroque extremorum.*

STante eo fundamento, quod in superiori cap. iecimus, quòd nempe sub vna hora canonica plures diei horæ comprehenduntur, magna nobis aperitur
1. via ad tollendam quamdam difficultatem non paruam de hora † crucifixionis Iesu Christi. In cuius difficultatis enodatione si paulum nunc digrediendo, tantisper immorati fuerimus, dum eam perfecte euacuare conemur, nihil profecto absonum efficere, aut a materia de qua agimus alienum, videri possumus, cum in horis canonicis recitandis illud potissimum tempus spectetur & recolatur, in quo Christus dominus passus, & crucifixus asseritur: vt ex carminibus illis, quæ Glo. & Doct. ponunt in c. 1. de celebrat. Miss. & nos supra attulimus cap. 18. num. 2. & 8. clarissime habetur.

Marcus igitur Euangelista cap. 15. horam crucifixionis Christi tertiam commemorat sic scribens. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Ioannes vero cap. 19. sextam videtur asserere, cū ita inquit. Erat autē parasceue Paschæ hora quasi sexta. Et dicit Pilatus Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eū. Dicit eis Pilatus, Regē vestrū crucifigam? Responderunt Pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Quæ apparens contrarietas satis commode videretur solui posse, si intelligendo de horis canonicis, quæ immediate vna post aliam se consequuntur, dicamus cū multis ex auctoribus, quos supra citauimus cap. præced. nu. 5.
2. Dominum fuisse crucifixum † hora Tertia completa & transacta; & hora

Sexta

sexta iam incœpta, non dum autem perfecte finita. Est enim frequentissimum
3. in communi vsu loquendi, vt hora, vel dies, vel mensis, vel annus † incœpti, non dum autem finiti, quandoque computentur in descriptione alicuius temporis, quandoque vero non computentur; & vtroque modo vere & recte id fiat. Ad quod faciunt not. per Doct. in c. cum tu. de testib. & per Bar. in l. 2. §. creditum. ff. si cer. pet.

Quod etiam exemplo claro & tritissimo manifestatur. In computatione enim
4. annorum Domini † quidam terminum sumunt a Natiuitate Christi. vt in c. 1. §.
5. nos de omnipotentis. de pænit. & remiss. in Extrauag. comm. Quidam vero †
6. ab eiusdem Incarnatione. vt in c. 1. dist. 23. Et tamen vtrique eodem tempore † aiunt, anno (verbi gratia) siue a Natiuitate, siue ab Incarnatione. M. D. XXC. Immo vero in mensibus Ianuarij, Februarij, & Martij vsque ad festum Annunciationis B. Mariæ virg. illi qui annos Christi numerant ab Incarnatione, vno anno minus computant annos currentes (exceptis tamen Pisanis, qui aliter faciũt)
7. quàm hi, qui computant a Natiuitate. Quod alia ratione † fieri nequiret, nisi quòd qui dicunt ab Incarnatione nõ numerant nisi annos iã cõpletos & transactos; qui vero a Natiuitate dicũt, cum annis completis numerãt simul etiã annũ currentẽ inchoatum. vt egregie hanc rem not. Did. Couarr. lib. 1. varia. resol. cap. 12. post Præpos. Alexãdr. in c. iuuenis. de spõsal. & post alios, quos ipse citat. Et ne videamur per extranea vagari, est documentum expressum B. Augustini in lib. 3. de doctr. christ. cap. 35. in quinta regula Ticonij de temporibus; quod
8. tempora † in scripturis sacris quandoque per synecdochen accipiuntur, quandoque integra: vt Matth. 17. & Mar. 9. dicitur factum post sex dies illud idem quod Lucas cap. 9. asserit factum post dies fere octo; quando scilicet in Monte discipulis tantum tribus præsentibus Christus dominus transfiguratus est. Vtrumque enim verum esse non posset quod de numero dierum dictum est, nisi Lucas qui dixit post dies fere octo intelligatur partem nouissimam diei, ex quo id Christus prædixit futurum, & partem primam diei, quo id ostendit impletum, pro totis duobus diebus atque integris posuisse. Matthæus vero & Marcus qui dixerunt post dies sex, integros omnes & totos, sed solos medios computasse.
9. Similiter dicuntur decem menses † prægnantis, Sap. 7. Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine. Et apud Virgil. Ecloga 4. in fi.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Et apud Ouid. lib. 1. Fastorum, fere in principio.

Tempora digereret cum conditor Vrbis, in anno
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quàm sidera Romule noras,
Curaque finitimos vincere maior erat.
Est tamen & ratio Cæsar, quæ mouerit illum,
Erroremque suum quo tueatur habet.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,

Hoc

Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.

Et lib. 2.

Luna nouum decies impleràt cornibus orbem,
Quæ fuerat virgo credita, mater erat.

Et clarius lib. 3.

Annus erat, decimum cum Luna receperat orbem.
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare ſolemus,
Seu quia bis quino femina menſe parit.

Et apud Prudent. in hymno. 10. Peri ſtephanon, de S. Romano,

Per huius alui fida conceptacula,
Per hoſpitalem menſe bis quino larem.

Et apud Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 8. Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, & ſolui ad diem ſibi feſtum, id eſt menſe Decembri: Significari vero, decimo menſe ſemen in vtero animatum in vitam grandeſcere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Item apud Plautum in Ciſtellaria, Actu 1. Scena vlt.

Tunc illa quam compreſſerat.
Decimo poſt menſe exacto hic peperit filiam.

Et apud Terentium in Adelphis, Actu 3. Scena 4.

Virgo ex eo
Compreſſu grauida facta eſt. menſis hic decimus eſt.

Et apud Ciceron. in Topic. & Scæuolam iuriſconſ. in l. Gallus, in princ. ff. de lib. & poſt. Si quis mihi nepos, ſiue quæ neptis poſt mortẽ meam in decem menſibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nataue erit.

10. Et tamen menſes nouem † ſunt pleni, & initium decimi pro toto accipitur, vt inquit S. Auguſtinus lib. 1. quæſt. euang. cap. 7. Et iccirco 2. Machab. 7. nouem
11. dumtaxat menſes † recenſentur, dum dicitur ibi, Fili mi miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui.

Quamuis autem Silueſter de Prierio in Roſa aurea ſuper euangelium Fer. 2. poſt Dominicam quartam Quadrag. art. 2. dicat, quòd verba in hac auctoritate videntur corrupta, quia libri correctiores habent decem, & non nouem. Mihi tamen hoc non apparet, tum in primis, quia ita bene, & æque vere dici poſſunt nouem menſes, intelligendo de menſibus integris ſolis & plenis, iuxta regulam ſupradictam, ac dicuntur decem intelligendo etiam de inchoatis; tum ſecundo, quia omnes libri, quos ego inſpicere potui habent nouem, & non decem, nullo excepto. Et ita videtur legere Glo. ordin. & Dionyſ. Carthuſ. ibi in expoſit. & (quod plus eſt) ita etiam legit Eccleſia paſſim in omnibus Breuiarijs Romanis infra hebdomadã quintam Octobris, vbi hiſtoria illa 2. Machab. 7. recitatur. Fetum autem nouem dumtaxat menſibus, non decem integris in vtero geſtari, ſiue de Lunaribus, ſiue de Solaribus menſibus ſermo ſit, apparet maxime ex eo, quòd nos celebramus Chriſti Incarnationẽ 25. die Martij factã,

& Nati-

& Natiuitatem eius 25. Decembris. Item Conceptionem B. Mariæ Virg. 8. die Decembris, eius vero Natiuitatem 8. Septembris. Similiter B. Ioan. Baptista, qui natus est 24. Iunij in æstiuo solstitio, conceptus asseritur 24. die Septembris in æquinoctio autumnali. vt habent Martyrologia, & B. Ioan. Chrysost. in serm. de Natiuitat. S. Ioan. Baptistæ, & venerabilis Beda in lib. de ratione temporum, cap. 28. quos infra iterum citabimus cap. 75. num. 2. Vnde fit vt omnes vulgo, nouem dumtaxat menses, non etiam decem, gestare mulieres in vtero existiment.

De mensibus autem prægnantis videndus est Plin. lib. 7. natur. hist. cap. 5. Gellius lib. 3. Noctium Attic. cap. 16. Censorinus in lib. de die natali. cap. 11. Arist. lib. 7. de hist. animal. cap. 4. Pythagoras apud Diogenem Laertium lib. 8. de vitis philosophorum, cap. 1. Plutar. de placitis philosophorũ, lib. 5. cap. 18. Cælius Rhodiginus lib. 19. lectio. antiq. cap. 22. Doct. in l. septimo mense. ff. de statu hom. & in d. l. Gallus. in princ. de lib. & post.

Quòd si cui nimis durum videatur, concedere, sub appellatione Sextæ comprehendi etiam duas alias diei horas, quartam scilicet & quintam; hoc saltem mihi concedendum peto pro solutione dictorum locorum Marci & Ioannis de hora crucifixionis Iesu Christi, diurni temporis descriptionem apud Iudæos, & antiquos Patres vt plurimum fieri solitam per tertiam, sextam, & nonam ho-
12. ras alijs intermedijs † omissis, tamquam per notiores & celebriores, ob orationem fortasse, quæ in illis horis exercebatur, vt vidimus supra cap. 11. ex Actis Apostol. & ex Danie. addita interpretatione S. Cypriani, S. Hieronymi, & aliorum, & ex alijs sacræ scripturæ locis. Patet autem hoc ex discursu totius noui testamenti, vbi quotiescumque tempus per aliquam horam describitur, semper fere hæ horæ, & non aliæ nominantur. Matth. 20. in parabola illa non asseritur Paterfam. alia hora exijsse ad vocandum operarios, nisi primo mane, circa horam tertiam, sextam, nonam, & vndecimam. Matth. 27. dicitur, A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam, & circa horam nonam clamauit Iesus voce magna. Mar. 15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Et infra. Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam, & hora nona exclamauit Iesus. Luc. 23. Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt. Ioan. 4. Hora erat quasi sexta, uenit mulier de Samaria. Eiusdem 19. Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta. Act. 2. Non enim sicut uos æstimatis hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia. Eorumdem 3. Petrus autem, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Item cap. 10. Is uidit in uisu manifeste quasi hora diei nona Angelum Dei introeũtem ad se. Et infra. Ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam. Non infitior tamen, quin semel, aut forte iterum facta sit descriptio temporis per aliam horam, ut Ioan. 4. Quia heri hora septima reliquit eum febris. Quo in loco necessario requirebatur præcisa, & punctualis (ut ita loquar) diei descriptio, nam miraculum alioquin non cõcludebatur: Verũ illud aio, horas ut plurimũ istas, scilicet tertiã,

13. ſextam, & nonam † fuiſſe ſolitas potius recenſeri, quàm ſecundam, quartam, quintam, ſeptimam, & octauam.

Ad quod pōderanda ſunt etiam verba illa in ſupracitatis auctoritatibus Fere,
14. Quaſi, Circa; † Quæ hoc ſignificare videntur, vt quamuis aliquid factū ſit ante vel poſt horam ſextam, puta hora quinta, vel ſeptima, recte tamen dici poſſit factum circa horam ſextam, vel quaſi hora ſexta, vel fere hora ſexta.

Ad idem etiam ponderanda eſt præter ſacram ſcripturam cōſuetudo loquen-
15. di antiquorum † Patrum, qui in deſcribendo tempore non ſolum orationis, vt ſupra vidimus cap. 12. ſed etiam celebrationis Miſſæ, ſoluendi ieiunij, & aliorū multorū, vt infra in alijs locis annotabimus, non niſi fere his horis canonicis vſi ſunt, tamquam (vt puto) celebrioribus, & notioribus. vt patet in c. nocte. c. ſolent. c. & hoc. de conſ. diſt. 1. c. fi. diſt. 44. c. 1. diſt. 75. & alibi ſæpe. Sanctus præte-
16. rea Benedictus † (vt ex plurimis veterum Patrum teſtimonijs vnum aut alterū nunc producamus in medium) in Regula, cap. 24. agens de excōmunicato, qui menſæ conſortio priuatur, vtens quodā loquendi modo, qui Patribus frequentiſſimus eſt, ita ait. Refectionem autem cibi poſt fratrum refectionem ſolus accipiat, vt ſi (verbi gratia) fratres reficiunt ſexta hora, ille frater nona: ſi fratres nona, ille veſpera. In quibus verbis indicat, huiuſmodi horas ſextam, nonam, &
17. veſperas ſeſe immediate conſequi. Tertullianus vero † ſcriptor antiquiſſimus ita optime hanc rem exprimit, ac ita egregie loquitur in hoc propoſito, vt nihil neque clarius, neque manifeſtius deſiderari poſſit. Is enim in lib. de ieiunio, ſic ait. Porro cum in eodem commentario Lucæ & tertia hora orationis demonſtretur, ſub qua Spiritu ſancto initiati pro ebrijs habebantur; & ſexta, qua Petrus aſcendit in ſuperiora; & nona, qua templum ſunt introgreſſi; cur non intelligamus ſalua plane indifferentia, ſemper, & ubique, & omni tempore
18. orandum? Tamen tres iſtas horas, vt inſigniores † in rebus humanis, quæ diem diſtribuunt, quæ negotia diſtinguunt, quæ publice reſonant, ita & ſollemniores fuiſſe in orationibus diuinis: Quod etiam ſuadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem, quam inſigniorum exinde apoſtolicarum tertiæ, ſextæ, & nonæ. Hæc Tertull.

19. Poſtremo ad idem facit, quòd etiam hodie videmus, diei tempus † a pleriſque per horas canonicas deſignari; dum dicunt (uerbi gratia) aliquid fuiſſe factum hora vel Completorij, vel Veſperarum, uel Nonæ. Sunt enim aliquæ ciuitates,
20. in quibus ſtatim poſt meridiem † pulſatur campana quædam, & pulſatio illa uulgo appellatur Nona. Cuius rei meminit Archiep. Florent. in 4. par. tit. 4. cap. 4. §. 5. in fi. Vnde quæ circa ſpatium ſignorum, & pulſationum harum horarum canonicarum fiunt, quæ omnibus notiſſimæ ſunt, in ipſis horis canonicis facta eſſe dicuntur. Quo loquendi modo uſus eſſe uidetur Franciſcus Petrarca, ubi dicit.

A Nona, à Veſpro, à l'alba, & à le ſquille.

21. Quòd autem ad horas canonicas publice recitādas † pulſatio campanarū, aut

ſignorum

ſignorum præmittatur, declarat tex. in c. 1. & 2. de off. custo. & in c. preſbyter. 91. diſt. & Glo. in c. 1. in ver. competentibus. de celebr. Miſſ.

Modo præmiſſa, & vtcumque probata hac ſuppoſitione, deſcriptionem ſcilicet diurni temporis vt plurimum apud Iudæos, atque antiquos Patres fieri ſolitã per horas canonicas intermedijs omiſſis, facile conciliantur tempora crucifixionis Ieſu Chriſti, per expoſitionem multorum Doct. qui aiunt, quòd ſecun-
22. dum veritatem Dominus fuit crucifixus † hora media inter Tertiam & Sextã;
23. quia vero medium denominatur ab vtroque † extremorum, ideo ab Euangeliſtis aliquando eam denominari tertiam, aliquando ſextam.

Hæc ſolutio, quam afferunt in ſupradictis ambobus locis, Mar. 15. & Ioan. 19. Albertus magnus, Nicol. de Lyra, & Dionyſ. Carthuſ. & Mar. 15. Nicolaus de Gorran, & Victor, vt refert Ioan. Gagnæius Ioan. 19. Item Silue. de Prier. in Roſa aurea, tract. 2. in ſerm. diei Paraſceues. art. 3. ſuper illud, A ſexta autem hora. & Ioan. Ferus in lib. de Paſſione Domini, in 3. par. ſuper illud, Erat autem paraſceue paſchæ. Et ante hos omnes Magiſter hiſtor. ſcholaſt. in hiſtor. euang. cap. 166. & Guill. Durant. in Ration. lib. 4. cap. 1. num. 20. in fi. ibi, Aſſerunt etiam quidam, Dominum in meditullio horarum crucifixum, & ideo nunc hanc, nunc illam poſitam. Hæc (inquam) ſolutio ſi fulciatur declarationibus noſtris ſupradictis, optima eſt, & bene quadrat; ſin minus, non video, quonam pacto ſuſtineri poſſet.

Volui hæc paulo diffuſius proſequi, tum quia ad materiam noſtram propoſi-
24. tam non parum conducunt, tum etiam quia tanta eſt difficultas † in ſupradictis locis Mar. 15. & Ioan. 19. conciliandis, vt in ea vel modicum aliquid conari, omnino irreprehenſibile videatur.

DE HORA CRVCIFIXIONIS IESV CHRISTI. CAP. XXIII.

1. *S. Auguſtinus laudatur.*
2. *Crucifixus fuit Chriſtus hora tertia linguis Iudæorum, ſecundum opinionẽ S. Auguſtini, & communem. Sed huic opinioni repugnat littera textus. num. 3. Potius dicendum eſſet, quòd ſecundũ Mar. erat hora tertia, non ex quo factus eſt dies, ſed ex quo Chriſtus cruci affixus fuit. num. 4. Non autem dicendum eſt, quòd erat hora tertia, ex quo traditus eſt vt crucifigeretur, vt inquit Catharinus. num. 6. Neque dicendum eſt, quòd erat hora ſexta ſecundum Ioan. non diei, ſed præparationis Paſchæ Chriſtianorum. num. 9. Neque vltimo dicendum eſt, quòd exemplaria euangeliorum ſint mendoſa. num. 11.*
5. *Et, coniunctio, multa ſignificat: coniunctioneſque aliæ pro alijs poſitæ inueniũtur.*
7. *Chriſtus apprehenſus eſt in horto hora fere tertia noctis ſecundum S. Auguſtinũ. Secundum B. Chryſoſtomum prope mediam noctem. num. 8.*
10. *Senſus myſticus fundari debet ſuper ſenſu litterali.*
12. *Crucifixionis Chriſti horam quidam ex antiquis & recentioribus dicunt fuiſſe*

tertiam,

tertiam, quidam sextam. Horam tertiã dicunt hi. num. 13. Sextam hi. num. 15.
14. *Natiuitatis Domini nocte Missæ celebrãtur ex cõstitutione S. Telesphori papæ.*
16. *Difficultas sacrarum litterarum debet efficere, vt potius fateamur inscitiam, & imbecillitatem nostram, quàm vt contra illas mussitemus.*

SVnt quidem & aliæ solutiones tum a S. Augustino, tum ab alijs pro concordia dictorum textuum, Mar. 15. & Ioan. 19. excogitatæ; quas improbare neque mihi est animus, neque facultas. Quis enim sit adeo amens & stupidus,
1. vt contra tanti viri † eloquentiam & eruditionem, quantus est Augustinus hæreticorum malleus, Theologicæ scientiæ parens, ecclesiæ totius lumen, audeat non dico disputationem assumere, sed vel tantillum hiscere, aut os aperire? Ipse tam egregie in lib. 3. de cons. euang. cap. 13. sententiam suam stabilit, corroborat, atque defendit, vt qui velit vltra ea de re quæstionem facere, vel in contentione impudens, vel in sua imperitia perturbatus appareat. Ego igitur qui nullius pretij homo sum, tacendum mihi potius esse existimare debeo, quàm temere loqui, vbi præsertim talis ac tantus Doctor silentium imperasse videtur. Verum tamen quoniam ipse B. August. in tract. 117. super Ioan. subiungit, quòd si & aliæ solutiones huius difficultatis potuerint inueniri, cumulatius euangelicæ veritatis cõstantia defendetur aduersus calumnias infidelis atque impiæ vanitatis; peto, & obsecro, licere mihi cum bona venia pauca quædam verba dicere, parato semper & corrigi si male sensero, & captiuare omnem intellectum in obsequium Christi.
2. Sententia perpetua B. Augustini † est, quam præter locum supra citatum lib. 3. de cons. euang. tenet etiam in lib. quæstionum veteris & noui test. quæst. 65. in 1. editione, & in 2. edit. quæst. 20. secundæ par. & in Dialogo sexaginta quinque quæstionum, quæst. 15. & in psal. 63. super illud, Quia exacuerunt tamquã gladium linguas suas. & super Ioan. d. tract. 117. & de qua etiam habetur in c. periculose. de pænit. dist. 1. & quam communiter sequuntur omnes Doct. quòd Euangelista Marcus dum dicit, Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum, intellexit non de ea crucifixione, quæ facta est realiter per milites, sed de ea quæ facta est verbaliter linguis Iudæorum, quando clamauerunt dicentes, Crucifige, crucifige eum. Omittam hic omnes alias difficultates, quas pati videtur
3. huiusmodi expositio; solum † contextum B. Marci recitabo, vt videat lector, an littera consentiat, vel potius huic interpretationi reclamet ex omni parte. Beatus igitur Marcus sic habet.
Milites autem duxerunt eum in atrium Prætorij, & cõuocant totam cohortem; & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam. Et cœperunt salutare eum, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine; & conspuebant eum. & ponentes genua adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis, & educunt illum, vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri, & Rufi, vt tolleret

crucem

crucem eius. Et perducunt illum in Golgotha locum; quod est interpretatum Caluariæ locus. Et dabant ei bibere myrrhatum uinum: & non accepit. Et crucifigentes eum, diuiserũt vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat titulus caussæ eius inscriptus, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones: vnum a dextris, & alium a sinistris eius. Et impleta est scriptura, quæ dicit, Et cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis templum, & in tribus diebus reædificas: saluum fac temetipsum descendens de cruce. Similiter & summi Sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant. &c.

Vides, quo modo continuatissima serie semper tex. loquatur de Militibus, & omnes eius particulæ tam præcedentes, quàm subsequentes vsque ad hanc vltimam, Similiter & summi Sacerdotes. ad solos Milites referantur. Quonam pacto de Iudæis intelligi potest, quòd hora tertia crucifixerunt eum, cum nulla hic prorsus mentio de Iudæis, sed tota de Militibus habeatur?

4. Dicerem potius † si solutiones a nobis supra allatæ cap. præced. non sufficiant, quòd hora a B. Marco descripta non intelligitur tertia ex quo factus est dies, sed tertia ex quo Christus fuit cruci affixus. ac si dixisset. Erat autem hora tertia ex quo, vel postquam crucifixerunt eum. vt ostenderet scilicet, & Dominum per tres horas viuum in cruce perdurasse, & Milites per dictas tres horas perseuerasse iuxta crucem eius, dum vestimenta diuidunt, dum sortem mittunt, dum crucifigunt latrones, dum blasphemant & illudunt. Non enim esset valde absurdum, si coniunctio illa, Et, pro alia cõiunctione exponeretur; nam vt inquit
5. B. August. in lib. de Grammatica, circa fi. Coniunctio, Et, † multa significat, & sæpe trãsit in alterius speciem potestatis. Et coniunctiones pro alijs coniunctionibus positæ inueniuntur potestate mutata.

Quæ solutio multo mihi tolerabilior videretur, quàm ea etiã quam affert Am-
6. bros. Catharinus † lib. 2. annot. in Caiet. & quam tacito auctore desumpsit ex Euthymio Zigab. in comment. super Mar. cap. 15. Dicunt enim ipsi, quòd illud, Erat autem hora tertia. refertur ad superiora, quando traditus est, vt crucifigeretur. Quod vero sequitur, Et crucifixerũt eum. intelligendum est, postmodo hora sexta. Verum si liceat, per huiusmodi subauditos intellectus sacrã scripturam interpretari, facili negotio in quemcumque sensum trahi poterit, & accõmodari. Et sane miror, eos illa verba, Erat autem hora tertia. postquam ad superiora referenda erant, nõ retulisse ad horã tertiam noctis præcedentis, quando primum Christus dominus apprehensus est in horto, vt crucifigeretur. Tũc
7. enim † (vt inquit B. August. in d. cap. 13. lib. 3. de cons. euang. in fi.) adhuc noctis primæ partes erant, & secundum Gabr. Biel. in expos. cano. lect. 13. in prin. erat tertia hora noctis. quamuis B. Chrysost. homil. 84. in Matth. super illud
8. cap. 26. Et inuenit eos dormientes. dicat, quòd tunc † nox erat intempesta. Et homil. 72. in Ioan. super illud cap. 13. Non cantabit gallus. idem rursus videatur asserere, tenens, quòd quando Christus illa verba protulit ad Petrũ, secunda

iam

iam vigilia agebatur, & quòd significauit per illa intempestam noctem, quæ nõ longe aberat, ac si dixisset, paulo post.

De alia vero solutione, quam refert S. August. in supradicto cap. 13. & in d. tract. 117. in Ioan. & Beda super illud Ioan. 19. Et baiulans sibi crucẽ. Et S. Ansel. super illud Matth. 27. Altera autem die, quæ est post Parasceuen. Et Glo. or-
9. din. super illud Ioan. 19. Erat autẽ Parasceue Paschæ. quòd nempe pro Pascha† accipiatur immolatio Christi, & pro Parasceue præparatio, quæ fiebat ad huiusmodi immolationem per sollicitudinem & operationem Iudæorum, quam incœpisse putant nona hora noctis præcedentis; dicam aliquid infra cap. 68. num. 9. nunc nihil aliud dicendum videtur, nisi quòd saluanda prius esset littera, & deinde afferendus sensus spiritualis: allegoriam hanc non reprehendo, si tamen ab alijs difficultatibus, quas habet defendatur, sed nos agimus hic de
10. sensu principali, & litterali, super quo † tamquam firmo fundamento stabiliri omnis sensus mysticus, & fundari debet.

Quòd autem B. Tho. in 3. par. quæst. 46. art. 9. ad 2. post explicatas ambas superiores expositiones ex S. August. subiungit in fi. quosdam dicere, quòd hæc
11. diuersitas ex peccato scriptoris† apud Græcos cõtigit, nam figuræ, quibus sex, & tria repræsentantur, satis sunt propinquæ apud eos. Equidem licet sciam, hoc ipsum olim sensisse B. Hieronymum in explanatione psal. 77. in princ. (si tamen eius sit illa explanatio) & Theophyl. in cap. 19. Ioan. quos secuti sunt Caiet. super cap. 15. Mar. & Canus lib. 2. de locis theolog. cap. 18. ad quintum & Callistus Placent. enarr. 45. in euang. Quadrag. super illud Ioan. 19. Erat autem Parasceue Paschæ. & Sixtus Senen. lib. 6. Biblioth. sanctæ, annot. 131. mendosam tamen esse litteram asserere numquam auderem; cum sciamus Ecclesiam tot sæculis vsque huc non alio modo legisse hæc euangelia; & cum non ostendatur codex, qui aliter habeat. Beatus autem Thomas non est censendus illam opinionem approbare, sed tantum referre. Quam potius in quadam diuinatione consistere, quàm firmo fulciri fundamento, ex eo etiam declaratur, quòd Theophylactus dicit, vitiosam esse lectionem in Ioanne, licet Canus in aliam sententiam eum citet; sanctus vero Hieronymus, & ceteri, mendum esse aiunt in Marco; vt appareat, vnumquemque illorum non exemplaris alicuius auctoritate, sed sua tantum coniectura, & propria opinatione duci.

12. Certe ex antiquis † & ex recentioribus auctoribus non desunt & qui putauerint per illos tex. Christum dominum crucifixum hora tertia, & qui putauerint crucifixum hora sexta.

13. De hora tertia † ex antiquis est S. Telesphorus papa in c. nocte. de consecr. distin. 1. & apud Burchardum lib. 3. cap. 63. Et quamuis Antonius Contius, & quidam recentiores verba illius canonis, in fi. putauerint ad Gratianum referenda esse, non ad B. Telesphorum; tamen hi errarunt, nam verba omnia illius can. sunt vere S. Telesphori, non Gratiani, licet verba quæ sunt in fi. non immediate cohæreant superioribus, sed quibusdam interiectis ponantur, vt apparet in eius epist. decretali in 1. Tom. Conciliorum. Eiusdem etiam

ſententiæ videtur eſſe ipſe B. Auguſt. & venerabilis Beda, & S. Anſel. & Glo. ordin. dum ſecundam expoſitionem afferentes ad illud Ioan. 19. Erat autem Paraſceue Paſchæ hora quaſi ſexta. inquiunt, vt ſupra citauimus, quòd intelligitur ſexta hora non ab initio diei, ſed ab hora nona noctis, quæ hora ſexta cum tertia diei coincideret. Eiuſdem ſententiæ eſt etiam hymnus Ambroſianus, qui ad Tertiam canitur in Dominicis diebus in eccleſia Mediolanenſi.

Iam ſurgit hora tertia,
Qua Chriſtus aſcendit crucem.

Et poſtremo eamdem ſententiam videntur ſequi S. Cyrillus Hieroſol. catecheſi. 13. & Victor Antiochenus in cap. 15. Marci, & Theophyl. ibidem, & in cap. 19. Ioan. & non nulli alij, qui referentes S. Teleſphori decretum, cum eius opinione de Chriſti domini crucifixionis hora pertranſeunt. vt B. Damaſus papa, qui in Pontificali cap. 9. de dicto S. Teleſphoro loquens ait. Hic fe-
14. cit, vt in Natali Domini noſtri Ieſu Chriſti † noctu Miſſæ celebrarentur, cum omni alio tempore ante horæ tertiæ curſum nullus præſumeret Miſſas celebrare, quia ea hora Dominus noſter aſcendit in crucem. Et Vualafr. Strabus in lib. de rebus eccleſ. cap. 23. & Radulphus Tungren. in lib. de Canon. obſer. propoſ. vlt. circa princ. vbi ſimiliter referentes eamdem conſtitutionem S. Teleſphori, idem aiunt.

15. De hora vero ſexta † ex antiquis ſunt S. Clemens Papa lib. 5. conſt. apoſt. cap. 16. & lib. 8. cap. 40. S. Ignatius in epiſt. 2. quæ eſt ad Trallianos. S. Cyprianus, & S. Iſidorus, & alij in locis ſupra citatis cap. 12. Ex recentioribus vero Glo. fi. in c. 1. de celebr. Miſſ. Officium paruum S. Crucis. & alij alibi.

Quare nō eſt facile credendū, illos tex. in euangelijs Mar. & Ioan. vllo vmquā tempore aliter ſe habuiſſe, quàm nunc ſe oſtendant, cum tot Doct. ex illis ſuas diuerſas opiniones deduxerint.

Verū nos dū rei difficultate trahimur, longius, quàm fortaſſe opus fuerat, progreſſi ſumus. Quamobrem infirmam nauem noſtram ſubducentes, in hoc tāquam in tutiſſimo portu conſiſtamus. Sacras litteras Spiritu Dei dictatas neque paruum quid continere contradictionis, aut minima vlla reprehenſione dignum; neque vnum iota, aut vnum apicem vacare in illis a myſterio. Quòd
16. ſi qua appareat difficultas † quam enodare vix bene poſſimus, fatenda eſt potius imbecillitas, & inſcitia noſtra, quàm contra Spiritu ſancto inſpiratos ſanctos Dei homines quidquam muſſitandum exiſtimemus. vt egregie not. S. Auguſt. in epiſt. 19. ad S. Hieronymum, in princ. quæ habetur etiam inter epiſtolas S. Hieronymi, epiſt. 97. & apud Gratianum in c. ego ſolis. diſt. 9. & apud Iuo. in 4. par. cap. 74. In hac vero propoſita dubitatione de hora crucifixionis Ieſu Chriſti tot ſunt iam allatæ ſolutiones tum ab alijs tum a nobis, vt animus iam cuiuſque (ni fallor) poſſit quieſcere. Quòd ſi quiſpiam tam delicatus ſit, vt nulla prorſus ei ſatisfaciat, ſaltem ſumat ex ijs, quæ ſupra nos diximus, occaſionem ipſe aliquid melius inueſtigandi.

DE HORIS

DE HORIS CANONICIS DEBITO ET COMpetenti tempore in Ecclesia persoluendis. Cap. XXIV.

1. *Horis debitis, & competentibus in ecclesia psallendũ est, vt iura dicunt. Ut verba orationum indicant. num. 2. Vt repræsentatio passionis Christi postulat. num. 3. Ut communis sententia Doctorum asserit. num. 4.*
5. *Hora competens dicitur, quando hora officij respondet horæ diei. Item qua creditur, populum melius ad diuina accessurum. num. 8.*
6. *Horæ possunt anticipari & postponi propter iustum impedimentum.*
7. *Exceptio firmat regulam in casibus non exceptis.*
9. *Populus est potius instruendus, quàm sequendus, quando exorbitat.*
10. *Hora competens non accipitur punctualiter, sed crasso quodam modo cum quadam latitudine morali.*
11. *Medium virtutis non consistit in indiuisibili.*
12. *Horã iustã & competentẽ impossibile est quãdoque obseruari, propter Rubricas.*
13. *Correctio legum restringenda est, non amplianda.*
14. *Consuetudo laudabilis, & mos patriæ seruandus est.*
15. *Canonici olim in claustris iuxta ecclesiam in communi degebant.*
16. *Presbyteri nullatenus vbique hospitari sinantur, sed assidue omnes apud ecclesias suas esse studeant.*
17. *Clerici nihil aliud, quàm dominum Iesum Christum habere debent. Et in nullo ab administratione diuina auocari. num. 18.*
19. *Feriarum nomine vnde appellati sint dies apud Christianos.*
20. *Cathedrales, & Metropolitanæ ecclesiæ sunt magistræ, quas reliquæ omnes ecclesiæ sequi debent.*
21. *Psallendi & orandi vnus & idem debet esse ordo & modus tam in diuinis officijs, quàm in Missarum sollemnitatibus.*
22. *Dignius trahit ad se minus dignum.*
23. *Temporum nostrorum defectus, quibus non solum merita, sed etiam corpora ipsa hominum defecerunt, non patitur districtionis antiquæ manere censuram.*
24. *Matutinum mane per aliquam horam ante ortum Solis; Vesperæ vero post vicesimam primam horam recitari deberent.*

VIsum est hactenus (vt ad rẽ nostrã primitus institutã regrediamur) qua potissimũ diei hora vnaquæq; hora canonica publice ĩ ecclesia exsoluẽda sit.
1. Qua in re mirũ videri potest, q cũ & iura † clamẽt, debitis & cõpetentibus horis in ecclesijs psallendũ esse. vt patet in c. 1. & c. dolẽtes. de celeb. Miss. clem. 1. eod. tit. c. presbyter. 91. dist. & c. 2. de off. custo. Et ratio etiã id quammaxime postu-
2. let, tum propter plurima sacrorũ hymnorũ, & orationũ † verba, quæ cũ tẽporis, in quo decantari debent, mentionẽ faciant, alijs tẽporibus pronunciata absurditatem quamdam generant, vt not. B. Tho. in quolib. 3. artic. 29. tum etiam

3. propter memoriam passionis Iesu Christi † aut aliorum beneficiorum nobis a Deo præstitorum, quæ illis præcipue horis repræsentantur, quæ ab Ecclesia ele-
4. ctæ sunt. Et omnium demum Doct. turba idem vnanimi consensu † asseueret, vt videre est per Hostien. Ioan. Andr. Anton. de Butr. Panor. & alios Canonistas in d.c.1.de celeb.Miss.per Ioan.ab Imo. Card.Zabar. Bonif.de Vital. in clem.1. eod.tit.per Præpos.Alex.in d.c.presbyter.91.distinct. & ibidē per Ioan. de Tur. crem.quæst.2. per Henri.de Gandauo in quolib.11.quæst.pen. per Ioan.Maior. in 4.sent.dist.12.quæst.6.per Theologos reliquos in eod.4.dist.15.& præsertim ibi Petr.de Palu.quæst.5.art.2.concl.3.per Aluarū de planctu eccl.lib.2.cap.27. §.17.Cosmam Guimer.super decreto ecclesiæ Gallic. tit. quo modo diuinū officium.§.statuit.ver.debitis.& ver.omnibus. Sotum de iust.& iu. lib.10. quæst.5. art.4.cōcl.2.Nauarrū in Manua.Confess.cap.27.num.97.& in Manua.de Orat. cap.3.num.22.& seqq. Astensem in summa, lib.6.tit.1.art.6.quæst.4.Angelū,& reliquos Summistas, in verb.Hora canonica. Qui Doct.etiā declarant, quòd ho-
5. ra cōpetens dicitur, quando hora officij respōdet † horæ diei. Nulla tamen fere aut saltem rarissima sit ecclesia cathedralis, aut collegiata, aut quæuis alia clericorū sæcularium, quæ tempus congruum in horis canonicis cōcinendis obseruet. Matutinum in primis nō nisi post ortum Solis incipiunt, Primam deinde, Tertiam, Sextam, & Nonam absque vlla temporis intercapedine longe ante meridiem cōplent; ita vt Tertia dumtaxat sua hora recitari videatur. Vesperas demum & Completoriū simul canentes ita tempus præueniunt, vt in hora diei nona, vel saltem decima totum ferme diuinum officium ordinarie completū sit.
6. Fateor equidem, si superueniret iustum aliquod impedimentum, posse horas † & anticipari, & postponi, vt propter synhodum, propter processionem, propter magnam sollemnitatem, propter timorem hostium; quæ exempla Doct. ponūt. Verum quod conceditur in casu, non debet intelligi concessum semper & vbi-
7. que. l.quod vero.ff. de legi. Immo exceptio † firmat regulam in casibus non exceptis.vt not.Abb. in c.2.de coniug. lepros.
Non nego etiam dictum celebre Innoc.in d.c.1. de celebr.Miss. quod passim re-
8. ferunt & sequuntur Doct.vbi ita ait. Horas cōpetentes † credimus illas, quibus melius creditur, populum accessurum ad officium audiēdum. Verum puto hoc dictum sano modo intelligi debere, & cum grano salis, intra scilicet latitudinē iustæ horæ; nam alioquin si multum exorbitaret populus a debita hora, esset
9. potius † instruendus, quam sequendus, vt in hoc proposito est tex. in c. de his. & ibi not. Archid. & Ioan. de Turre crem. dist.12.
10. Concedo præterea, quod iusta hora accipienda est † non punctualiter, sed crasso modo (vt inquiunt) Versamur enim in materia non mathematica, sed morali,
11. in qua mediū virtutis nō cōsistit † in indiuisibili, vt inquit Arist. 2.Ethic.cap.6. Verum nimia crassities est, post ortum Solis noctem statuere, & canere.

Nox atra rerum contegit.
Terræ colores omnium.

Et reliquum similiter officium nō per tertiam, aut dimidiam partem horæ, sed plus

plus quàm per horas integras notabiliter variare.

Placet insuper, vt Superiorum præcepta custodiantur, & obseruentur Rubricæ
12. in his statutæ; in quibus tamen aliquid præcipitur, quod debitæ & iustæ† horarum canonicarum recitationi repugnare videtur. Verbi gratia statutũ ibi est, vt in diebus ieiuniorum Missa Conuentualis post Nonam in choro dictam celebretur; & rursus statutum est, vt post meridiem Missæ non dicantur, vt infra de his omnibus latius nos dicturi sumus cap. 29. & 41. Ex quibus necessario sequitur, impossibile esse, vt in diebus ieiuniorum Nona hora canonica in nona diei hora suo debito tempore exsoluatur. Verum si in vno iustissimis de caussis correctum est ius antiquum a iure nouo non debet censeri in omnibus correctum. l. præcipimus. in fi. C. de appell. nam materia correctoria restrin-
13. genda est† potius, quàm amplianda. not. Doct. communiter. in auct. quas actiones. C. de sacr. sanct. eccl.

14. Postremo assentior, quòd in hoc mos patriæ seruandus est, & laudabilis† consuetudo loci, vt inquit Hostien. in d. c. 1. de celebr. Miss. & in summa, tit. de cons. eccl. vel alt. dist. 5. §. qualiter sint celebranda diuina officia, & S. Ant. in 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 4. & Silue. ver. Hora canonica. §. 9. & Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 39. & alij alibi. Verum in hoc stat difficultas, vtrum huiusmodi consuetudines laudabiles sint, nec ne; & vtrum sequendæ sint potius vel corrigendæ tamquam ecclesijs, & cultui diuino onerosæ, iuxta not. in c. 1. de consuet. & in proposito nostro per Cosmam Guimer. super decreto ecclesiæ Gallicanæ, tit. quo tempore quisque debeat esse in choro. §. tollens. ver. vsurpat. & tit. de pignorantibus cultum diuinum, ver. cultui.

Non hæc scribimus, vt Reuerẽdos præsentis sæculi Patres confundamus, Canonicos, & Beneficiarios, reliquosque ecclesiarũ ministros: sed tantum vt vices nostrorũ tẽporum doleamus, in quibus in eũ statũ res ecclesiasticæ deuenerunt, vt etiã si correctioni manũ admouere studeas, vix tamen meliorem exitum sortiri
15. posse videantur. Olim Canonici† in claustris iuxta ecclesiã in communi degebãt, vt est tex. in c. in omnibus. de cons. dist. 5. de quo per Iuon. in 6. par. cap. 402. Et in concilio Melden. cauetur, vt est apud eumdem Iuo. in d. 6. par. cap. 184.
16. vt presbyteri† nullatenus vbique hospitari sinantur, aut aliquo modo ipsi præsumant, sed assidue omnes apud ecclesias suas esse studeant propter sacra mysteria fidelibus exhibenda; nec etiam alibi habitare permittantur. Et B. Eugenius papa Primus statuit, vt clerici, & sacerdotes prope ecclesias domicilia constituerent, vt est tex. in c. necessaria. 12. q. 1. & habetur per Supplem. chronic. in eius vita, & per Galesin. in Martyrol. sub die 3. Iunij. Olim itidem Cle-
17. rici† qui Christi seruiebant ecclesiæ nihil aliud extra ipsum dominum Iesum Christum habebant, & nihil curabant, nisi Deum, ne alterius impedirentur necessitatis munere: quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, atque clericali officio decerpitur. vt inquiunt S. Ambrosius, & S. Hieronymus in c. cui portio. et can. præced. 12. q. 1. Et B. Cyprianus in c. hi qui. 21. q. 3. ait. Hi qui in ecclesia Domini ad ordinationem clericorum promouentur, in

18. nullo ab administratione † diuina auocentur; nec molestijs, & sæcularibus negotijs alligentur; nec ab altaribus, & sacrificijs recedant; sed die, noctuque cælestibus rebus & spiritalibus seruiant. Et S. Siluester papa (vt habetur in eius vita per Metaphr. scripta apud Lipom. in libris de vitis Sanctorum, tom. 5. & apud Surium, tom. 6.) cum inuenisset clericos mundanis ac sæcularibus vacantes administrationibus, intẽtosque mercaturis, emptionibusque, & vẽditionibus, primus legẽ tulit, vt qui sacrati erant, ab ijs abstinerent, vacarent autem precibus. Eis dictitans id, quod dictum fuerat a Vase electionis, Nemo militans implicatur negotijs, quæ ad victum pertinent, vt Duci placeat exercitus. Et quod dixit Dauid, Vacate, & cognoscite. Et propterea etiam voluit, vt Sabbathi, & Domini-
19. ci diei nomine retento, reliqui hebdomadæ dies Feriarum † nomine distincti appellarentur; quo significaretur, quotidie clericos abiecta ceterarum rerum cura vni Deo prorsus vacare debere, vt habetur in lectionibus Breuiarij Romani in festo ipsius, & per Bedam in lib. de tempor. cap. 4. & in lib. de ratio. comp. cap. 5. & in lib. de ratio. temp. cap. 6.

Nunc vero cum Canonici separatim viuant, & ita aliquis ex eis longe absit ab ecclesia cui inseruit, vt iter illi trium fere millium passuum in eundo solum arripiẽdum sit; cũque tã varijs negotijs & occupationibus Canonici, & Clerici omnes (salua semper quorumdã laude dignissimorum virtute) distracti sint, vt nihil aliud quærere videãtur, quàm propinquos ditare, suos ad beneficia promouere, seipsos dignitatibus augere; quì fieri potest, vt tarde ad ecclesiã non conueniant, vt illis diuinum officium non sit fastidio, vt ecclesiarũ cultus non sit abiectus? vt colligitur ex tex. in c. Eleutherius. 91. dist. Pro pudor. Audent quidam ex ipsis respondere, sufficere monachos, & regulares, qui tempora in psallendo obseruent. Immo oportebat, monachos, & regulares tempus & modũ psallen-
20. di a cathedralibus & metropolitanis ecclesijs ediscere: illæ enim sunt † magistræ, quas reliquæ omnes ecclesiæ sequi deberent. c. altaria. §. ad celebranda. de consf. dist. 1. c. institutio. de consf. dist. 2. c. pen. & fi. dist. 12. & in concil. Epaunen.
21. cap. 27. Vnus enim & idẽ debet esse ordo † & modus orandi & psallendi apud omnes tam in diuinis officijs, quàm in Missarũ sollemnitatibus celebrandis. vt habetur in concil. Tolet. 4. cap. 2. in Venetico, cap. 15. in Bracaren. 1. cap. 18. &
22. seqq. Et ecclesiæ magis dignæ † trahere ad se deberent minus dignas, non e cõtrario. argumento. c. quod in dubijs. de consf. eccles. vel alt. etiam in officijs diuinis dicendis. vt not. Cosmas Guimer. super decreto ecclesiæ Gallic. tit. qualiter horæ sint dicendæ. ver. teneantur. circa med.

Verum digito compescamus labellum, ne ex vno in aliud protractus sermo eo nos inaduertentes deducat, vnde exitũ inuenire vix bene possimus. Multa (fateor) ignoscenda sunt humanæ fragilitati, multa etiã temporũ miseriæ condo-
23. nãda: defectus enim nostrorũ tẽporum † (sic olim dicebat Pelagius papa in c. fraternitatis. dist. 34. sed hodie maxime dicendũ est) quibus non solũ merita, sed corpora ipsa hominũ defecerunt, districtionis illius nõ patitur manere censurã. Et Smaragdus abbas in Regula S. Benedicti, cap. 20. cũ videret antiquum

orandi

orandi morem in desuetudinem abijsse, subiungit quiddam in fi. satis notandũ in hæc verba. Modo vero iã apud nos aliter atque aliter habetur. Quanto enim serotini a primitiuis, tanto longius vitæ merito ab antiquis distamus Patribus. Illi enim erant spiritu feruentes, Domino seruientes, nos autẽ tepidi, & nauseã facientes: sumus tamen in misericordia Domini sperantes. Hæc Smaragdus. Satis itaque facturos Canonicos, & reliquos ecclesiæ ministros putandum est, si suas consuetudines secuti, diem in duas partes distribuant, & mane quidem a Matutino vsque ad Nonam totum officium persoluant, post prandium vero Vesperas & Cõpletorium simul canant. Illud tamen consilij saltem (si placeat) dare non prætermittam, eos rectissime facturos, si mane citius inuigilãtes, per ali-
24. quam horam ante ortum solis Matutinum † incipiant: sero vero non nisi post vicesimam primam diei horã (vt more nostro Italorum loquar) Vesperarum celebrationem assumant: nisi tamen concio, aut lectio, aut legitimum impedimentum aliquid aliud suadeat: Sic etenim cum parui laboris adiectione, aliqua ex parte muneri suo respondere videbuntur.

DE PRIVATA HORARVM CANONICArum recitatione. Cap. XXV.

1. *Horas canonicas priuatim recitans, a peccato mortali immunis est, si intra spatium vnius diei naturalis totum officium absoluat, etiam quòd horas debitas, vel anticipando, vel tardando, non obseruet. & num.* 13.
2. *Dies naturalis in recitandis horis canonicis computatur a media in mediam noctem. Hoc tamen addito, quòd pro Matutino incipit dies a vesperis præcedentis diei. num.* 3.
4. *Matutinum priuatim recitari potest post vesperas præcedentis diei. id est post finitam publicam celebrationem vesperarum & Completorij simul in ecclesijs. vel post nonam diei horam dictis Vesperis & Completorio. num.* 6.
5. *Completoriũ immediate post vesperas decantatur in ecclesijs clericorũ sæculariũ.*
7. *Horas canonicas priuatim recitans non euadit peccatum veniale, si sine caussa horas debitas non obseruet: quæ conclusio communis est. Et probatur auctoritate S. Pachomij. num.*8. *S. Benedicti. num.*9. *S. Basilij. num.*10. *Item probatur ratione. num.*11. *Et exemplo. num.*16.
12. *Horæ canonicæ ex eo sic appellantur, quòd certis quibusdam diei horis secundum canones persoluuntur.*
14. *Negligẽtia circa substãtialia actus debiti est mortalis; circa accidẽtalia, venialis.*
15. *Horarum canonicarum in priuata recitatione prolatio & attentio est de substantialibus, temporis vero debiti obseruatio est de accidentalibus.*

Diximus iam de publica horarum canonicarum recitatione, reliquum est, vt paucis nunc verbis de priuata subiungamus.

1. Et primum quidẽ illud statuendũ est; qui priuatim recitat horas canonicas † a

peccato mortali immunem esse, si intra spatium vnius diei naturalis totum officium absoluat, etiam quòd horas debitas vel anticipando vel tardando nõ obseruet. Quæ conclusio præterquã quòd est cõmunis omnium Doct. probari videtur a contrario sensu in clem. 1. de celebr. Miss. ibi enim præcipitur, quòd in ecclesijs cathedralibus, regularibus, & collegiatis, horis debitis deuote psallatur; in alijs vero conuenienter & debite celebretur diuinũ diurnum, & nocturnum officiũ. Et præterea quæcumque iura statuunt, competenti tempore esse psallendum, non nisi de ecclesijs loquuntur. vt patet in c. 1. & c. dolentes. de celebr. Miss. & dist. 91. fere per totam. Vnde colligitur, non fuisse præceptum clericis, vt in domibus suis competentes horas obseruent.

In hac autẽ conclusione declaranda determinandũ est tempus, quo dies quantum ad hoc propositum vel incipere, vel terminari censeatur.

Et dicendum est cum Archiep. Florent. in 2. par. tit. 9. cap. 12. §. fi. in fi. & in 3. par. tit. 13. cap. 4. §. 4. Siluest. ver. Hora canonica. §. 9. vers. 6. & alijs Doct. quòd
2. dies † quantum ad hoc computatur a media nocte in mediam noctem: hoc tamen
3. addito, quòd quantum ad Matutinum † incipit dies a Vesperis præcedentis diei. vt egregie not. B. Tho. in quolib. 5. art. vlt. ad primũ, Raynerius in summa. tit. de Lege. cap. 85. quæst. 3. Ioan. de Turre crem. in c. presbyter. quæst. 3. ad 2. 91. dist. Tabien. ver. Hora canonica. §. 26. Caiet. ver. eod. art. 4. Armil. ver. eod. §. 17. Nauarr. in Manuali Confess. cap. 25. num. 97. & in Manua. de Orat. cap. 3. num. 58. & seqq. & num. 78. & cap. 10. num. 50. Couarr. lib. 4. Varia. resol. cap. 19. sub num. 9. & alij Doct. passim.

Verum hic insurgit aliqua difficultas, in qua vidi alios quãdoque nimium laxe, alios quandoque nimium scrupulose agentes; quodnam scilicet tẽpus accipere debeamus in Vesperis præcedentis diei, vt in eo quis Matutinũ inchoando satisfacere intelligatur. Et quidem inhærendo verbis B. Thomæ, qui ait, quòd si quis post dictas Vesperas & Completoriũ, dicat Matutinas, iam hoc pertinet ad diẽ sequentẽ, existimo (salua tamen semper meliori sententia) quòd tũc incipiat
4. tẽpus pro Matutino † cum primũ in ecclesijs cõmuniter finita fuerit celebratio Vesperarũ & Copletorij simul. Dixi, in ecclesijs, quia non sufficit, quòd quis dixerit Vesperas & Completoriũ priuatim in cubiculo suo, hoc enim statim post meridiẽ, vel etiã antea potuisset explere; & tamen nemo dixerit, posse tũc Matutinũ pro die sequẽti recitari: requiritur ergo, quòd in ecclesijs, in quibus solẽt tẽpora aliquatenus in horis canonicis obseruari, dictæ sint Vesperæ & Cõpletoriũ. Dixi cõmuniter, quia non debet attendi si vna vel altera ecclesia tẽpus lõge præueniat, vel differat pro Vesperis celebrandis, sed quod cõmuniter fit ab omnibus. Dixi vltimo, celebratio Vesperarũ & Cõpletorij simul, quia nõ est necesse exspectare finẽ Cõpletorij quod separatim canit' in ecclesijs plurimis Religiosorũ, tunc enim fere est nox, & nulla posset esse dubitatio, quòd tẽpus inciperet
5. Nocturnorũ; sed sufficit, finitũ esse Cõpletoriũ, quod immediate post Vesperas † in ecclesijs clericorũ sæcularium decantatur. vt not. Nauarr. in Manua. de Orat. cap. 3. nu. 33. Et hoc colligitur ex supradictis verbis S. Tho. nã si intellexisset de

Completo-

Completorio, quod separatim canitur a Vesperis, non fuisset opus, de Vesperis mentionem facere.

Quod si quis a me postulet, vt generaliter tempus determinem ad Matutinum recitandum pro iis etiam locis, in quibus quotidie horæ canonice in ecclesijs non celebrantur; respondebo, si post nonam diei horam dicat quis Vesperas &
6. Completorium, posse tunc immediate etiam pro Matutino satisfacere: † nam illa hora vespertina est & congrue in ea Vesperæ recitari possunt; quibus cum Completorio dictis tempus pro Matutino sequentis diei currere incipit ex sententia S. Thomæ, & Ioan. de Tur. crem. in supracitatis locis, & ex iis, quæ adduximus supra cap. 19. num. 23. & seqq. dum probauimus, noctem sequentis diei incipere intelligi per quamdam iuris fictionem & computationem canonicam, statim ab ipsis Vesperis finita nona.

Altera nobis statuenda est nunc in hac materia conclusio, eum nempe, qui in priuato diuinum officium persoluit, licet peccatum mortale non incurrat, non
7. euadere tamen peccatum † ueniale, si debitas horas sine caussa rationabili omittat. Quæ conclusio similiter communis est, quam tenent Henri. de Gandauo in quolib. 11. art. pen. Petrus de Palu. in 4. sent. dist. 15. questio. 5. art. 2. concl. 3. Ioan. de Tur. crem. in c. presbyter. quæst. 2. dist. 91. Dominicus de soto lib. 10. de iust. & iu. quæst. 5. art. 4. concl. 2. Angel. uer. Hora canonica. §. 20. Siluest. ver. eod. §. 9. ver. 2. Tabie. ver. eod. §. 26. Nauar. in Manua. Confess. cap. 25. num. 97. & in Manua. de Orat. cap. 3. num. 45. & seqq. & cap. 21. num. 29.

Et probatur auctoritate, ratione, & exemplo.
8. Auctoritate quidem, nam B. Pachomius † in sua Regula, cap. 81. constituit, vt ad psallendum, & ad orãdum nullus sibi occasiones inueniat, quibus se dicat occupatum, quasi ire non possit: & si in naui fuerit, & in agro, vel in itinere, & in monasterio quolibet opere & ministerio detentus, orandi, & psallendi tempora non prætermittat.
9. Et S. Benedictus † in sua similiter Regula, cap. 50. statuit, vt monachi etiã in priuato horas constitutas in officij diuini persolutione obseruent. sic enim ibi ait. Fratres qui omnino longe sunt in labore, & non possunt occurrere hora competenti ad Oratorium, & Abbas hoc perpendit, quia ita est, agant ibidem opus Dei vbi operantur, cum tremore diuino flectentes genua. Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ, sed vt possunt agant sibi, & seruitutis pensum non negligant reddere.
10. Et demum B. Basilius † in Regulis fusius disputatis, interrog. 37. agens de horis canonicis. Quòd si fors (ait) aliquos vel propter operum, vel propter locorum naturam eo tempore abesse lõgius contigerit, quàm vt vna cum reliquis præsto esse possint: ij vbicumque fuerint, ea necessario ibi exsequi debent, quæ communiter statuta sunt, nihil hæsitantes omnino; quia vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo (inquit Dominus) ibi in medio eorum sum.
11. Ratione vero † probatur eadem cõclusio, quia licet presbyter, aut alius clericus

priua-

priuatim orans non teneatur ex aliquo præcepto competentes horas obseruare, tenetur tamen ex congruitate diuini officij. Nam cum officium hoc diuinum ex
12. eo horæ canonicæ † appellatum sit, quia certis quibusdam diei horis secũdum canones est persoluendum, vt not. Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 26. post Cosmam Guimer. super decreto ecclesiæ Gall. tit. quo modo diuinum officium. §. statuit. ver. horas. & ver. canonicas. Et cum illæ horæ ad laudes Deo referendas sint præcipue selectæ, in quibus nostræ salutis mysteria peracta sunt. Et cum deinde etiam verba ipsius officij sæpissime temporis, quo recitanda sunt mentionem faciant: Quo modo non alicuius negligentiæ reus erit, qui huiusmodi tempora sine caussa prætermittit? Scriptum est enim Hierem. 48. Maledictus qui facit opus Domini negligenter.
13. Non tamen qui sic negligens est, † illud maledictum incurrit, quod est proprie & simpliciter maledictum, quale est peccatum mortale, nam cũ huiusmodi ne-
14. gligentia † non versetur circa id quod est primarium & substantiale in officio,
15. cuiusmodi est prolatio, & attentio; † sed versetur circa quiddam accidentarium & minus principale, non potest nisi parere maledictum quoddam improprium & secundum quid, quale est peccatum veniale. vt ex ijs colligitur, quæ de negligentia scribit Alex. de Ales in 2. par. quæst. 131. memb. 6.
16. Exemplo demum † probatur hæc conclusio manifeste. Et ego quidem præter illud quod narrat Ioan. And. in c. 1. de celebr. Miss. quod etiam ibi referunt Ant. de Butr. Card. Zabar. Petr. de Anchar. & Panor. & Summistæ fere omnes in ver. Hora canonica; de sãcto scilicet illo Eremita, cui Angelus apportabat vuas quãdoque acerbas, quandoque marcidas, & quandoque bene maturas ad comedendum; significans per acerbas, tempus in horis recitandis fuisse præuentum, per marcidas fuisse postpositum, per maturas vero fuisse recte seruatum. afferam aliud exemplum longe clarius & vtilius, quod narrat B. Petrus Damiani in epist. de quibusdam miraculis ad Desiderium abb. qui postea fuit summus Pont. Victor tertius appellatus: quæ epistola impressa est in 8. Tom. Lipomani, de vitis Sanctorum, pag. 375. Cuius narrationem cum satis eleganti stylo composita sit, non grauabor hic totam transcribere, vt habeamus, vnde in horis canonicis recitandis semper nobismetipsis pauorem incutere possimus. Beatus igitur Petrus sic habet.

Clericus quidam Coloniensis ecclesiæ uadum fluminis transibat. Et ecce B. Seuerinus eiusdẽ ecclesiæ nuper episcopus, equi eius habenas apprehendit, eũque retinens sistit. Cumque ille in stuporem versus, & grauiter admiratus, cur illic tam clarus, & tam celebris famæ vir moraretur, inquireret. Da mihi (ait) manum tuam; & quæ circa me sunt, non auditu disce, sed tactu. Cumque datam manum fluctibus Episcopus impressisset, tantus eam ardor absorbuit, vt vndique carnes eius resolutæ diffluerent, & ossa nuda uix hærentibus articulis remanerent. Ad quem Clericus, Cum nomen (inquit) tuum in tanta benedictione sit apud nos, & fama tua consonis totius ecclesiæ præconijs celebretur, cur te pestilens hæc vorago constringit, tantoque (pro dolor) incendio cruciaris? Ad quem S. Episcopus,

ſcopus, Nihil (ait) aliud in me remanſit vltione plectendum, præter hoc tantum, quia dum in aula regia constitutus imperialibus me conſilijs vehementer implicui, canonicæ ſynaxis officia per diſtincta horarum ſpatia non perſolui. Mane quippe ſimul omnia coaceruans, tota die negotijs ingruentibus ſecura libertate vacabam. Ob hanc itaque negligentiam horarū, ardoris huius fero ſupplicium. Tu vero omnipotentis Dei clementiam implora, vt manum tuam in ſalutis priſtinæ reſtituat ſtatum. Quod cum factum fuiſſet, Vade (inquit) fili obſecra fratres noſtros eccleſiæ clericos, & alios ſpirituales viros, vt pro me preces fundant, indigentibus ſubſidia conferant, ſacrificiorum votis inſiſtāt. His enim peractis, ego mox de vinculo pœnæ huius indubitanter expediar, & exſpectantibus me beatorum ciuium choris lætus adiungar. Quod certe magnam nobis debet inferre formidinem, quia cum ſanctum virum vni culpæ dumtaxat obnoxium, tam intolerabilis Purgatorij pœna conſtrinxerit, væ væ quæ mihi, meique ſimilibus eſt inferenda ſententia, quos tot reatuū prolixitas grauat? Diſtinguenda ſunt ergo per momenta temporum eccleſiaſticæ inſtitutionis officia, & ſub magna diuini timoris, ac reuerentiæ dicenda ſunt diſciplina, ne dum pſallimus, fructum ſpiritus cum carnis deſidia miſceamus. Hactenus B. Petrus Damiani.

DE PRIVATA HORARVM CANONIcarum recitatione. Cap. XXVI.

1. *Horas canonicas priuatim recitans excuſatur a culpa mortali et veniali, ſi ex aliqua iuſta cauſſa debitum tempus non obſeruet. Iuſta autem cauſſa intelligitur quæuis honeſta occupatio ſiue concionis, ſiue lectionis, ſiue ſtudiorum, ſiue etiam rerum temporalium licitarum & neceſſariarum. num. 4.*
2. *Mendacium nullum eſt in recitatione diuini officij, etiam quòd tempus debitum non obſeruetur.*
3. *Officij diuini verba non referuntur ad tempus in quo priuatim dicuntur, ſed in quo ſtatutum eſt, vt dicerentur.*
5. *Clerici peregrini poſſunt ſimul mane dicere omnes horas vſque ad Veſperas incluſiue, & poſtea facere iter ſuum. Idē de clericis curialibus intelligi poteſt. num. 6. Idem D. Papa, Cardinales, & Epiſcopi pro magna parte, & multi alij etiam inferiores ſeruant ſecundum Hoſtien. & Doct. recitantes mane vſque ad Nonam incluſiue. num. 7.*
8. *Tempus in recitatione diuini officij adiectum eſt non in ſolum fauorem recitantis, ſed etiam publicæ vtilitatis.*
9. *Horæ canonicæ dicuntur deuotius & melius ſeparatim, q̄ cōiunctim. & num. 18.*
10. *Debitor ſoluens ante tempus non poteſt ſe liberare, ſi tempus adiectum ſit non in ſolum fauorem debitoris, ſed etiam creditoris.*
11. *Horis canonicis in recitādis melius eſt tēpus præuenire, q̄ poſtponere: quia illud eſt prouidentiæ, hoc negligentiæ. Cuius rei ratio aſſignatur. num. 12.*
13. *Diei prima pars eſt aptior ad deuotionē, ad orandū, & ad laborādū, quàm vltima.*

Horas

14. *Horas canonicas recitare omnes simul mane vsque ad Nonam inclusiue, interposita tamẽ Missa, non est malum: vespere vero Vesperas simul & Cõpletorium.*

15. *Horarum canonicarum in recitatione non est ita rigorose adstringendus clericus, sæcularis, vt teneatur priuatim singulas horas canonicas singulis diei horis persoluere. Neque in plus est obligandus quàm clerici beneficiati qui publice in ecclesia recitant. num. 16.*

17. *Matutinum qui recitat sero ante cenam nulla reprehensione videtur dignus. Dummodò id non agat propter lasciuiam, vt scilicet quietius somnolentiæ, & voluptatibus vacet. num. 22. Et melius est recitare Matutinum ante cenam, quàm post cenam. num. 25. Etiam si mane Missam sit celebraturus. num. 26. Quãuis in hoc non nulli contrariũ teneãt. num. 27. Si tamen ita sobrie quis cenitaret, vt nihil periculi timendũ esset vel oculis, vel capiti, vel stomacho, melius esset recitare Matutinum post cenam, quàm ante cenam. num. 30.*

19. *Nocturnus primus antiquitus in prima noctis vigilia dicebatur.*

20. *Matutinum repræsentat tempus, quo Christus captus est in horto.*

21. *Christus quando apprehensus est in horto, primæ adhuc noctis partes erant, & erat tertia hora noctis.*

23. *Communicans in Feria quinta Cenæ Domini, vt liberius possit in die sancto Paschæ comissationibus & ludis indulgere, male agit.*

24. *Finis si malus sit, ipsum quoque opus malum est.*

28. *Dies quãtum ad officium diuinum incipit ab occasu Solis, vel a vespera, sed quãtum ad ieiunia a media nocte.*

29. *Diuersis ex principiis non fit illatio.*

31. *Comestioni non somnus, neque cubile, sed oratio, & sacrarum lectio Scripturarum succedere debet.*

IN superiori conclusione præcedentis capitis apposuimus hoc verbum, sine
1. rationabili caussa, quia caussa rationabilis † excusat a culpa & mortali & veniali iustis temporibus non recitantem; vt patet in c. 1. de celebr. Miss. vbi permittitur presbyter propter paupertatem pensum seruitutis suæ mane persoluere vsque ad Vesperas inclusiue, vt deinde exire possit ad opus rurale.

Neque obstat, quod videatur esse mendacium, dicere (verbi gratia) ante lucem,

Iam lucis orto Sidere.

Vel quando adhuc est sol super terram,

Vt quique horas noctium
Nunc concinendo rumpimus.

Et sic semper adesse peccatum veniale: quia respondetur, quòd ibi nullum
2. est † mendaciũ; nõ enim ea verba referuntur ad tẽpus, in quo dicuntur, Sed in
3. quo statutũ est, vt † dicerẽtur. Quemadmodũ neque mendaciũ est quãdo Ecclesia canit in die Natalis Domini, & per Octauam, Hodie Christus natus est. et similia. quia illis verbis repræsentat Ecclesia tẽpus in quo uere Christus natus est, nõ in quo nũc sumus; nisi per similitudinẽ quamdã, vt declarat Gabr. Biel super

cano.

cano. lect. 13. & Summa Confess. lib. 1. tit. 7. quæst. 18. & Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 43. & cap. 10. num. 50. & Ioan. Maior in 4. sent. dist. 12. quæst. 6. arg. 6. & B. Petrus Damiani in libello, qui inscribitur, Dominus vobiscum. cap. 15. & S. August. in epist. 23. ad Bonifacium. circa fi. Cuius verba registrata sunt per Gratia. de cons. dist. 4. c. quæris. & S. Leo papa in serm. 9. de Natiuit. Domini. vbi inter cetera, hæc ait. Ne autem infirmitatis nostræ perturbemur angustijs, euangelicæ nos & propheticæ adiuuant voces, quibus ita accendimur & docemur, vt nos Natiuitatem Domini, qua Verbum caro factum est, non tam præteritam recolere, quàm præsentem videamur inspicere. Quod enim pastoribus pro gregum suorum custodia vigilantibus nunciauit Angelus, etiam nostrũ impleuit auditum, tamquam & in hodierna festiuitate dicatur, Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Et infra. Natalem igitur Dilectissimi diem Domini celebrantes, qui ex omnibus præteritorum temporum diebus electus est, licet dispensatio actionum corporalium sicut æterno cõsilio fuerat præordinata transierit, totaque redemptoris humilitas in gloriam paternæ maiestatis euecta sit, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est Dei patris; indesinenter tamen ipsum partum salutiferæ Virginis adoramus, & illam Verbi & carnis indissolubilem copulam non minus suscipimus in præsepe iacentem, quàm in throno paternæ altitudinis considentem.

Quænam autem iusta caussa in hac materia censeatur, non est difficile ex Doct.
4. definire, nam quæuis honesta occupatio † siue lectionis, siue concionis, siue studiorum, siue etiam rerum temporalium licitarum & necessariarum facit vt quis excusetur in anticipando, vel postponendo horas. Vnde Hostien. in Summa, tit.
5. de consecr. ecc. vel alt. dist. 2. §. & qualiter. num. 15. ait, quòd clerici peregrini † possunt simul dicere omnes horas, scilicet Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, &
6. Vesperas, & postea facere iter suum; & quòd idem de Curialibus † intelligi potest. Et in c. 1. de celebr. Miss. idem Hostien. & ceteri Canonistæ post eum, & Præpos. Alex. in c. presbyter. 91. dist. inquiunt, quòd dominus Papa, Cardinales, &
7. Episcopi † pro magna parte, & multi alij etiam inferiores hoc seruant, quòd mane simul dicunt omnes horas vsque ad Sextam, & quandoque vsque ad Nonam inclusiue; quia completis horis habent multa alia expedire.

Quare quod superiori cap. narratur de B. Seuerino Coloniensi episcopo, intelligendum est, quòd ipse punitus fuerit, vel quia eius negotia vtpote fortasse sæcularia, & ex aula regia, non ex ecclesiæ necessitatibus procedentia, sibi nõ adeo necessaria erant; vel quia totum simul vnica vice diuinum officium complebat, cum saltem in duas partes illud diuidere debuisset.

Et quamuis tempus in horis canonicis recitandis neque postponi, neque etiam
8. debeat anticipari, vt dictum est, cum non in solum fauorem recitantis † adiectũ sit, sed etiam in fauorem publicæ vtilitatis, quæ consistit in augmẽto diuini cul-
9. tus, & in eo quòd deuotius separatim † dicuntur horæ, quàm coniunctim. vt not.

Nauar.

Nauar.in Manua.de Orat.cap.3.num.22.& 45.quo casu nō potest debitor ante
10. tempus† solutioni præfixum soluendo se liberare.l.qui Romæ. in princ. & ibi Glo.& Bar.ff. de ver.obl.cum alijs citatis per eumdem Nauar. in locis proxime adductis post Cosmam Guimer.super decreto ecclesiæ Gallic. tit.quo modo diuinum off.§.statuit.ver.debitis.Semper tamen minus malū est præuenire tem-
11 pus† in horis canonicis recitandis, quàm tardare; quia illud prouidentiæ, hoc negligentiæ communiter adscribi solet. Hugo enim de S.Vict.in exposit.super Regulam S.August.cap.3.in princ. & S. Bernardus in lib. qui inscribitur, Modus bene viuēdi, ad sororem suam.serm.49.qui est de Oratione.inquiunt; quòd ante tempus orare, est prouidentia; in tempore constituto orare, est obedientia; tempus orandi præterire, est negligentia.
12. Cuius rei ratio esse potest,† quia in præuentione adest semper vel futura & exspectata occupatio, quæ illam cohonestet, vel timor saltem alicuius iustæ occupationis; in retardatione uero non sic.
13. Et præterea quia (vt Doct.dicunt) prima pars diei est aptior † ad deuotionem, & ad orandum, sicut est etiam ad laborandum, quàm suprema, id est vltima. Et iccirco mane videntur posse recitari horæ, quæ postea per diem exsoluendæ essent. Pro quo fac.tex.in l.2.§.1.& ibi Doct.ff.de verb. sign. Et id quod habetur in epist.1.Tom.9.operum B.Hieronymi, ad Demetriadem, de Virginitate; quæ epistola licet non sit B.Hieron. est tamen docta, & erudita. In ea autem, prope fi.sic dicitur. Et quamquam omne vitæ tuæ tempus diuino debeas operi consecrare, & nullam prorsus horam a spirituali profectu vacuam esse conueniat, cum tibi in lege Domini die ac nocte meditandum sit: debet tamen aliquis esse determinatus, & constitutus horarum numerus, quo plenius Deo vaces, & qui te ad summam animi intentionem velut quadam lege contineat. Optimum est ergo huic operi matutinum deputari tempus, id est meliorem diei partem; & vsque ad horam tertiam animam quotidie in cælesti agone certantem, hoc velut spiritualis quodam palestræ exerceri gymnasio. His tu per singulos dies horis in secretiori domus parte ora clauso cubiculo tuo. Hæc ibi. Et in eamdem sententiam non nulla habentur per Ioan.Cassia.in collat.21.cap.26.
Quamobrem nihil mali facturus existimandus esset presbyter sæcularis choro non adstrictus, qui eam sibi in recitandis horis canonicis consuetudinem con-
14. stitueret, vt mane quidem totum simul † officium diuinum vsque ad Nonā inclusiue, interposita tamen Missa vt declarauimus supra cap.16.num.17.vespere vero Vesperas vna cum Completorio exsolueret. Non enim adeo stricto iure, &
15. rigoroso coangustandus est, vt dicamus eum teneri † singulis diei horis singulas horas canonicas recitare, iuxta id quod ait Summa Cōfess.lib.1. tit.7.quæst.
16. 18.cum satis iniquum foret, hunc priuatum† in plus quàm Canonicos, & alios Beneficiarios obligare, qui publice in ecclesijs diuinum officium celebrare præcipiūtur. vt colligitur ex iis, quę not.Nauar.in Manua.de Orat. cap.3.num.71.
17. Immo vero (si quid mea valet opinio) nulla reprehensione dignos † existimarem Clericos, qui Matutinum a reliquis horis separantes, illud in prima noctis

vigilia

vigilia ante cenam exsoluere curarent; tum quia tanta horarum canonicarum in matutino tempore cumulatio non potest non esse oneri, & molesta; & adeo nimis longam psalmorum recitationem exsiccatæ fauces vix sustinent; cum e
18. contrario diuinum officium separatim dictum† alacriorem, & ad deuotionem promptiorem animum reddat, quemadmodum ager diuisus a patrefam. in plures partes vberiorem culturam facit, & facilius inuenit conductorem. l. Caius Seius. §. Titius. & ibi not. ff. de leg. 2. tum etiam quia licet non plene, aliqua tamen ex parte iusto tempori sese accommodare censendi essent, qui ea hora dicerent Matutinum; nam antiquitus in prima vigilia noctis primus caneba-
19. tur † Nocturnus, vt ex B. Tho. & ex alijs vidimus supra cap. 1. num. 14. Et quidam deuoti, vt refert Thom. Vualden. quem etiam supra citauimus cap. 5. num. 11. primam noctis vigiliam ad Matutinum recitãdum elegerunt. Et cum dein-
20. de in Matutino repræsentetur † tempus illud, quo Christus fuit apprehensus, vt vidimus supra cap. 18. in princ. ex Glo. in c. 1. de celebr. Miss. iuxta uersum,

Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.

Et iuxta id quod habetur in officio paruo S. Crucis, in hymno ad Matutinum,

Patris sapientia, ueritas diuina,
Deus homo captus est hora matutina.

non omnino male poterit Matutinum recitari in prima vigilia noctis, nam se-
21. cundum B. Augustinum quando a Iudæis apprehensus est † Dominus, adhuc noctis primæ partes erant, & secundum Gabr. Biel. erat tertia hora noctis, vt supra cap. 23. annotauimus, num. 7.

Quare si etiam in ęstate, vt suam consuetudinem conseruarent huiusmodi Clerici, recitandi scilicet Matutinum ante cenam, illud post Vesperas & Completorium, iuxta determinationem superiori cap. factam num. 4. & seqq. recitarent, nullum omnino peccatum eos committere arbitrarer.

Bene fateor, quòd absque peccato non essent, si hoc propter lasciuiam age-
22. rent, † vt scilicet quietius somnolentie, & voluptati vacarent: quod inquit S. Tho. in supracitato quolib. 5. art. vltimo quem omnes Doct. nemine excepto, passim sequuntur. Verum hoc peccatum non tam ex natura rei, quam ex mala finis circumstantia addita proueniret. quemadmodum si quis ideo communi-
23. caret in Feria quinta Cenæ Domini, † vt liberius posset in die sancto Paschæ comissationibus et ludis indulgere; quod vtique malum esset, vt not. S. Anton.
24. in 2. par. tit. 9. cap. 9. in princ. Cuius enim finis† malus est, ipsum quoque malum est. vt tradit late Nauar. in c. cum minister. 23. q. 5. post Boet. in Topicis, & post B. Tho. in 1. 2. quæst. 18. art. 4.
25. Dixi supra, ante cenam, † nam statim post cenam, vt inquit Bonif. de Vitalinis in clem. 1. de celebr. Miss. not. 8. grauatur quis vel ipsa cena vel somno. Et graues, fessique post cibum sumptum sumus. vt not. Petr. Rebuffus in l. 2. §. 1. col. 3. ff. de uerb. sig. Et res periculosa est recitare Matutinum post cenam, somno nos vehementer grauante, etiam si stando vel ambulando id recitemus, secundum Nauar. in Manua. de Orat. cap. 9. sub num. 5. Quamobrẽ etiã ꝙ quis

sequenti

26. sequenti mane celebraturus sit Missam † aut communicaturus, nihil mali fecisse videbitur, si post Matutinum cenauerit, dummodo post mediam noctem nihil cibi sumpserit, aut potus. vt colligitur ex Ricar. in 4. sent. dist. 8. art. 2. quæst. 3. & ex Adriano in eod. 4. de Eucharistia, quæst. 8. & ex Silue. ver. Eucharistia. 3. §. 7. & ex Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. sub num. 64.
27. Et quamuis Petr. de Palu. † in d. dist. 8. 4. sent. quæst. 2. art. 3. conclus. 2. dicat, quòd non multum deceat bibere post Matutinum, & multo minus comedere, nisi necessitas urgeat, quem in hoc sequitur S. Anton. in 3. par. tit. 13. cap. 6. §. 9. vbi loquitur de Completorio, quod est fortius. & Ioan. Maior in eod. 4. dist. 12. quæst. 6. Et Gabr. Biel super cano. lect. 10. in princ. idem asserat, quia matutinale officium ad diem sequentem pertinet, a cuius initio celebrans tenetur esse ieiunus. Et Nauar. in d. cap. 3. num. 57. dicat, quòd ab hinc sexaginta anni sunt, in Hispanijs & Gallijs nemo audebat comedere post vesperi recitatum Matutinũ, aut etiam potum aquæ sumere ad extinguendam sitim. Mihi tamen huiusmodi indecentiæ ratio non satis apparet: & Gabrielis argumentum non concludit, nã æquiuocat in acceptione principij diei: quantum enim ad officij recitationem
28. † dies incipit ab occasu Solis, vel a Vespera; sed quantum ad ieiunia incipit a media nocte. vt latius infra dicturi sumus cap. 43. num. 7. cap. 47. num. 2. cap. 91.
29. in princ. & cap. 92. num. 13. Quare cum diuersa † sint principia, ex vno aliud non infertur. l. Papinianus exsuli. ff. de minor.
30. Fateor, quòd si quis tam sobrie † cenitaret, & cibos tam parce degustaret, vt nihil prorsus periculi vel capiti, vel stomacho, vel oculis sibi ex officij recitatione timendum esset, melius faceret si post cenam, quàm si ante cenam Matutinum diceret: tum quia illa hora propinquior esset debitæ Matutini recitationi, quàm hora ante cenam, & in hoc sẽsu loquitur Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 28. Tum etiam quia B. Chrysost. quem refert S. Tho. in Catena, super Luc. cap. 22. ibi, Et cum facta esset hora discubuit. expresse præcipere videtur, quòd post
31. escas † non somnus non cubile, sed oratio, & sacrarum lectio scripturarũ succedere debeat. Quod idem habet etiam Theophyl. in eod. cap. Lucæ. super illis verbis, Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum. Ibi enim ita inquit. Post cenam non desidia, & ludi, & somnus Dominũ excipiebant, sed docebat, & orabat, propter nos hæc figurans & demonstrans. Verba autem B. Chrysostomi supracitati vere aurea, sicut & reliqua ipsius omnia, in Concione prima, de Lazaro & diuite, ex cap. 16. Lucæ, post med. Tomo 2. quem locum nõ reperit Antonius Senensis Lusitanus, neque assignauit in annotationibus marginalibus, quas fecit ad Catenam B. Thomæ, sic habent.
Audi quid dicat Moses. Vbi comederis ac biberis, caue tibi, ne quando obliuiscaris domini Dei tui. Proinde tu quoque cum sederis ad mensam, memento, quòd post conuiuium orandum est tibi. Ita moderate ventrem exple, ne grauatus non queas genua flectere, ac Deum inuocare. An non vides, quòd iumenta iugum ferentia, postea quàm ad præsepe pasta sunt, iter agunt, onera gestant, suumque explent ministerium? Tu vero qui sublata mensa ad omne opus inuti-

lis es & inidoneus, nũ uitare poteris, quo minus videaris asinis deterior? Quamobrem? Quia tum maxime conueniat esse sobrium, ac vigilantem. Nam tempus post mensam, agendi gratias tempus est. Non decet autem agentem gratias ebriũ esse, sed sobrium, ac vigilantem. A mensa non ad lectum, sed ad deprecationem vertamur; ne brutis animantibus simus magis bruti. Noui fore multos, qui damnent ea, quæ nunc dicuntur, veluti qui nouam quamdam & miram consuetudinem inueham concionandi. At ego magis damnabo prauam consuetudinem quæ nunc obtinuit. Etenim quòd post cibum ac mẽsam non ad somnum oporteat ire, nec ad cubile, sed oporteat cibo preces, ac diuinarum scripturarũ lectionem succedere, manifestius declarauit ipse Christus, qui cum immensam multitudinem accepisset conuiuio in deserto, non remisit illos ad lectum aut somnum, sed ad audiendos sermones diuinos inuitauit. Non enim distenderat illorum ventres, neque ad ebrietatem impulerat, verum vbi saturasset illos quantum exigebat necessitas, ad spiritualem adduxit alimoniam. Itidem nos quoque faciamus, eoque modo consuescamus capere cibum, vt ad uitam tuendam dumtaxat sufficiat, non vt nos valeat grauare. Non enim in hoc nati sumus ac viuimus, vt edamus ac bibamus; sed ideo edimus ac bibimus, vt viuamus. Ab initio non erat cibi caussa data vita, sed vitæ caussa datus est cib⁹. Nos vero perinde quasi ob hoc ipsum viueremus, ita cuncta in hoc insumimus. Hæc B. Chrysost.

DE PRIVATA MATVTINI RECITATIONE, & de interruptione diuini officij. Cap. XXVII.

1. *Matutinum ita diuidi potest, vt sero Nocturni, mane vero Laudes recitentur.*
2. *Nocturni, & Laudes licet pro vna & eadem hora habeantur, sunt tamen partes distinctissimæ. Et olim separatim canebantur. num. 4.*
3. *Laudes computantur inter diurnum officium.*
5. *Laudes per se erant vna hora distincta, nam & hodie inchoantur per versum, Deus in adiutorium. & cum pulsatione campanarum.*
6. *Campanæ ad singulas horas pulsantur.*
7. *Laudes a Nocturnis separantur in nocte Natiuitatis Domini.*
8. *Nocturnus vnus separatim ab alio antiquitus canebatur, non tamen hodie separatim recitari potest.*
9. *Horarum canonicarum recitatio breui aliquo negotio interrumpi potest, non longa & diuturna mora.*
10. *Horarum canonicarum recitationis interruptio facta animo reincipiendi a capite, non obligat recitantem ad reincipiendum, si mutet postea voluntatem.*
11. *Actus agentium non operatur vltra eorum intentionem.*
12. *Partis & totius idem est iudicium: Et quod iuris est in toto quoad totum, idem iuris est in parte quoad partem.*

13. *Diuersorum diuersum est iudicium: Et ex diuersis non fit illatio.*
14. *Similium idem est iudicium: Nam de similibus ad similia procedendum est.*
15. *Opera mortua non reuiuiscunt per pænitentiam, sed mortificata sic.*
16. *Conscientia etiam erronea obligat.*
17. *Nocturni a Laudibus hoc modo separantur.*
18. *Nocturnus vnus pro defunctis quolibet vespere dici solet in multis ecclesijs, sine Laudibus.*

PRæter ea, quæ supra iam diximus de tẽpore horarum canonicarum, quæsitũ
1. fuit a quibusdam, an liceat Matutinum ita diuidere, vt sero vnam † partẽ, scilicet Nocturnos, mane vero alteram, scilicet Laudes, iure aliquis possit recitare. Et puto quantum ad priuatam recitationẽ attinet, de qua nunc loquimur, posse: iuxta not. per Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 28. 56. & 64. post Cosmam Guimer. super decreto ecclesiæ Gallic. tit. qualiter horæ canonicæ. uer. officium.
2. Nam etsi Nocturni † & Laudes pro vna & eadẽ hora a Romana ecclesia habentur, sunt tamen partes inter se distinctissimæ. illi enim proprie nocturnum offi-
3. cium appellantur, hæ vero computantur † inter diurnum, vt annotauimus supra cap. 6. num. 22.
4. Deinde quamuis nunc aliter sit, antiquitus tamen separatim † canebantur, & horæ erant ab inuicem seiunctæ; cuius rei vestigia etiam hodie non minima appa-
5. rent. Nam & Laudes † suum habent perfectum principium, per versum, Deus in adiutorium; sicut reliquæ habent horæ canonicæ; & cum pulsatione campanarũ in quibusdam ecclesijs inchoantur. Quod antiquitus obseruatum fuisse referunt Guill. Durant. & Ioan. Beleth. in suis Rationalibus, hic cap. 20. & 26. ille lib. 5. cap. 3. num. 3. & 30. & vsque hodie etiam Romæ obseruatur in Basilica Principis Apostolorum, & alibi obseruari testatur Nauar. in d. cap. 3. num. 28.
6. Signa autem tintinnabulorum ad singulas horas † canonicas pulsanda esse præcipitur in c. 1. & 2. de off. custo.
Et demum videmus quandoque si non sæpius, saltem semel in anno, in nocte
7. Natiuitatis Domini † Laudes a Nocturnis separari, interposito Missæ sacrificio in medio, Et in Vigilia eiusdem Natiuitatis diuersitas officij Laudum a Matutino manifeste apparet, cum illæ sint duplices, hoc vero feriale.
8. Quòd si dicas, hac ratione fieri, vt vnus etiam Nocturnus † ab alio in officio nouẽ lectionũ seiungi possit, nam & illi antiquitus separatim dicebantur; responderem, immo hac ratione contrariũ concludi. Quamuis enim antiquo tempore separati essent Nocturni, nunc tamen adeo connexi sunt, vt nullum fere separationis illius vestigium permanserit. Concederem equidem finito vno Nocturno
9. † posse quemquam ab amico (verbi gratia) interpellatum, breue aliquod negotiũ expedire, moxque aliũ prosequi Nocturnum; sed ꝙ ex professo & sponte interim ad extranea diuertat, non breui, sed diuturna, & satis notabili mora in ijs ꝑmansurus, puta cenatum vel cubitum eundo, hoc concedendum nequaquam videtur. vt bene not. Ioan. Medina in Cod. de pænit. tract. 6. quæst. de horis canon.

reiterandis.art.3.Quamquam forte etiam si dixerimus nullam interruptionem horarum canonicarum qualiscumque tãdem illa exstiterit,obligare priuatim recitantem de necessitate præcepti sub pœna peccati mortalis ad repetendum a capite horam semel inchoatam,sed tantum ex quadam congruitate,vt videtur sẽtire Theodorus Peltanus de tribus bonorum operum generibus lib.3.cap.6.assertione 4. in fi.non erit, quid in contrarium valide obijci possit.

De his tamen,de interruptione scilicet diuini officii, & de interpositione extraneorum, quæ in eo fit, legendus est Nauar.in Manua.de Orat.cap.16.num.64. & cap. 21. num.7.

Ibi autem,scilicet in d. cap.16. in quo late & egregie hanc materiam tractat,dicit vnum quiddam num.73. quod mihi (pace ipsius) non probatur, aut saltem dubium uideri debet. Et quoniam quædam res est quotidiana, & non nullius ponderis, non grauabor eam hic referre, vt diiudicet Lector, an ego satis firma mouear in oppositum ratione.

10. Dicit Nauar.quòd siquis cœptã† horæ alicuius recitationem,studijs, Missæ auditione,alioue quouis modo impeditus intermiserit,animo nõ cõtinuãdi, quin immo cum intentione, ab initio eã iterandi,persuasum se habere, continuando
11. præfatam,nequaquã eum satisfacturũ. Et mouetur quia actus † vltra intentionẽ agentis nõ extendit.l.non omnis.ff.si cer.pet.l.in agris.ff.de acquir.rer.dom. Sed aduertendum est,quòd magna est differentia,an propositum & intentio reiterandi,comitetur ipsam recitationem ab initio,an vero adueniat post ipsam recitationem. In primo casu fateor quòd recitatio cum illo proposito non satisfacit, etiam quòd alioqui si huiusmodi propositum non adfuisset, optime satisfecisset.Et ratio est, quia actus agentium non operatur vltra intentionem eorum. d.l.non omnis.Vnde bene in hoc casu infert Nauar.quòd qui cœpit audire Missam in die festo, aut facere sacramentalem confessionem debitam, aut implere aliquod uotum aut pænitentiam sibi iniunctam; & quia Missa non est diei festi, vel quia non facit confessionem,vel non implet votum,aut pænitentiam, vt vellet,vel alio quouis respectu, animo non satisfaciendi obligationi Missam audit, & alia facit, tenetur ad iterato eam audiendam, & ad hæc facienda; licet nisi propositum non satisfaciendi obstaret, plenissime obligationem adimplesset. vt not.ipse Nauarrus in d.cap.16.num.74.& cap.13.num.27.& seq. & Ioan.Medina loco supra citato. At in secundo casu, quando intentio reiterandi aduenit post recitationẽ factam,cũ actus recitationis non sit intrinsece inualidus,sed extrinsece,ex supueniẽti scilicet proposito reincipiẽdi,in tantũ obligat ad nouã recitationẽ,in quantum durat eiusmodi propositũ reincipiẽdi. Quare si eiusmodi propositũ & intentio per aliud contrariũ propositũ auferatur, remanebit actus recitationis absque vllo impedimento validus.Finge,me recta intẽtione,& sufficienti attentione horarum recitationem psoluisse,vel Missæ sacrũ in die festo audiuisse.postmodũ vero vel quia horarũ persolutio ita fuit facta ac si esset festũ duplex,cũ esset aut semiduplex,aut simplex.vel quia Missa non fuit de die festo, vel ex alia caussa,fuisse mihi iniectũ scrupulũ,me p illa obligationi recitandi horas,

aut audiendi Missam minime satisfecisse; numquidnam si ego ita cogitem, ac etiam certo putem, non potero deinde ad consilium sapientis talem scrupulum repellere,& in prima recitatione,aut auditione persistere?

12. Quod autem dico de tota recitatione, idem etiam de parte † dici potest, nam quod iuris est in toto quoad totum, idem iuris est in parte quoad partem.l. quæ de tota.ff. de rei vendic. Pone,me recitato vno Nocturno hospitem aliquem ex improuiso venientem suscipere, & quoniam ita quædam morum ciuilitas postulare videtur, relinquo Breuiarium cum intentione iterum postea commodiori tempore officium a capite reassumendi. Verum contingat, vt hospes ille breuissimo colloquio sese expediens, citissime abscedat; numquid non potero deinde dimisso proposito illo a capite reassumendi, quod extrinsece actui recitationis aduenerat, prosequi officium cœptum, & pergere ad secundi Nocturni recitationem? Certe non video quid obstet. Nam quòd actus non extendatur vltra intentionem agentis, hoc nihil impedit: In actu enim recitationis supponimus nullam fuisse adhibitam intentionem reincipiendi a capite, sed hanc intentionem aduenisse postea extra actum illum; quare non videtur posse afficere, vel inficere illum actum, nisi inquantum ipsa perseuerat, quæ cum sit quid separatum & distinctum ab actu recitationis, poterit separatim per contrariam in-
13. tentioné remoueri, saluo remanéte actu recitationis; ná ex diuersis non fit † illatio.l.Papinianus exsuli.ff. de minor. & diuersorum diuersum est iudicium.l. inter stipulantem.§.sacram.ff.de verb.obl.

Et probatur etiam optime præter supradicta hæc conclusio a simili (nam de si-
14. milibus † ad similia procedendú est.l.non possunt.ff.de legi.) per ea quæ tradút Doct.in 4.sent.dist.14.& in specie B.Tho.in 3.par.quæst.89.art.5.& 6.vbi quærens quænam bona opera per pænitentiam reuiuiscant, distinguit inter opera
15. mortua & mortificata,& inquit, ꝙ opera mortua † idest opera bona ex genere, sine caritate facta ab existenti in peccato mortali, qa sunt intrinsece inualida, núquá reuiuiscút: opera vero mortificata, id est opera bona quæ facta fuerát in gratia, sed per peccatú mortale postea superueniens erant mortificata, resurgunt per pænitentiam, quia aufertur impedimentú extrinsecum peccati mortalis, & illa intrinsece non reperiútur inualida. Sic igitur prorsus dicendú est in casu nostro. Recitatio officij facta cú proposito non satisfaciendi per illam,& cum intentione iterum recitandi, cum sit intrinsece inualida, non conualidatur per aliud propositum postea sequés; sed recitatio absque huiusmodi proposito bene & valide facta, licet per propositum sequens reiterandi illam, inualidetur, in hoc sensu, ꝙ
16. durante tali proposito tenetur quis illam reiterare, nam cóscientia † etiam erronea obligat.c.fi.de præscr.not.B.Tho.1.2.quæst.19.art.5. si tamen postea remoueatur tale propositum reiterandi per aliud propositú sequens, remanebit prior recitatio in suo esse valida absque vllo impedimento. Sed de his satis.

17. Modus qui teneri possit in separandis Nocturnis † a Laudibus, qui colligitur tú ex nocte Natiuitatis Domini, tum ex more dicendi quolibet vespere vnum No-
18. cturnum pro defunctis † absque Laudibus, quem & Romæ in ecclesia Vaticana

S.Petri

S. Petri seruari videmus, & alibi etiam generaliter seruari asserit Radulp. de Riuo in lib. de Cano. obser. propos. 20. in princ. Generalis (inquit) plurium vsus est, vt Vesperæ, & Vigiliæ defunctorum dicantur die præcedenti, & Laudes die sequenti post Matutinas. ferme hic est. Dicto hymno, Te Deum laudamus. siue vltimo Responsorio, dicatur, Dominus vobiscum. Oremus. & deinde oratio propria absque vllis commemorationibus. atque vltimo, Dominus vobiscum. Benedicamus Domino. & submissa voce oratio dominica. Ad Laudes vero oratio dominica, & salutatio angelica, sicut in reliquarum horarum initijs fieri moris est, præmittantur. Sed Nocturnus defunctorum cum sine Laudibus dicitur, ita terminatur. Post vltimum Responsorium dicuntur Versus, A porta inferi. Requiescant in pace. Domine exaudi. Dominus vobiscum. deinde vnica oratio, Fidelium Deus. cum conclusione, Qui viuis & regnas in sæc. vltimo, Requiem æternam. Requiescant in pace. Amen.

DE ORATIONE DOMINICA DICENDA in principio, vel fine horarum canonicarum. Cap. XXIIX.

1. *Oratio dominica dicitur in fine omnium horarum canonicarum. & num. 3.* **Et ita** *Romæ obseruatur. num 4.*
2. *Oratio dominica dicitur in principio omnium horarum canonicarum vna cum salutatione angelica, præterquam ad Completorium. Quando autem Completorium immediate dicitur post Vesperas, dicitur semel tantum oratio dominica post Iube Domne benedicere. num. 5. Sed quando post Completorium immediate dicitur Matutinum, omnia dicuntur integre, ac si hæc duo officia non continuarentur simul. num. 17.*
6. *Correctio iuris antiqui non censetur facta, nisi quatenus ex iure nouo habetur in sensu directo. vel etiam a contrario sensu, quando alioquin ius nouum nihil operaretur in sensu directo. num. 7. Et intelligitur de correctione iuris antiqui, quod immediate uigebat ante ius nouum, non de iure antiquissimo. num. 11.*
8. *Symbolũ Apostolorũ ad oẽs horas canonicas dicẽdũ erat ex institutiõe B. Damasi.*
9. *Incontinenti quæ fiunt censentur inesse.*
10. *Parum distans pro nihilo reputatur.*
12. *Oratio dominica an melius sit ꝙ dicatur in principio horarũ canonicarũ, an in fine.*
13. *Principium cuiusque rei potentissima pars est.*
14. *Orationis finis melior est quàm principium quantum ad impetrationem.*
15. *Oratio vt sit impetratoria, debet fieri perseueranter.*
16. *Horas canonicas priuatim solus recitans potest addere orationem dominicam, & salutationem angelicam in principio, vel in fine, quantum libet, non tamen cum in choro vel cum alijs recitat.*
18. *Completorium est finis diei ecclesiastici, Matutinum vero principium.*

1\. DIxi in fine præcedentis cap. dicendam esse orationem dominicam † in fine Nocturnorum, quando a Laudibus separantur, tum quia est Rubrica Breuiarij Romani in tit. de orat. dominica, vbi habetur, quòd finitis horis dicitur secreto Pater noster. tum quia est tex. in c. id semper. de cons. dist. 5. vbi id probatur. qui licet loquatur specialiter de Matutinis & Vesperis, idem tamen censetur dispositum in reliquis etiam horis.

Dixi etiam, in principio Laudum dicendam esse orationem dominicam, & salutationem angelicam, nam eadem Rubr. Breuiarij id præcipit, dum inquit. Ora-
2\. tio dominica, & salutatio angelica † semper dicitur secreto ante omnes horas, præterquam ad Completorium.

Et quòd oratio dominica in fine Nocturnorum; in principio uero Laudum oratio dominica vna cum salutatione angelica dicatur, quando Laudes separantur a Nocturnis, tenet expresse Nauarrus in Manua. de Orat. cap. 3. num. 64. Et in multis alijs locis tenet, quòd generaliter in fine cuiuslibet horæ dicenda est oratio dominica, in principio autem non nisi quatenus hoc præcipitur ex varia Breuiariorum ordinatione. vt videre est in d. Manua. de Orat. cap. 10. num. 61. cap. 16. num. 72. cap. 19. num. 47. & 202. & cap. 22. num. 96.

In hoc tamen postremo loco duo addit Nauarrus in hac materia notatu, & inspectione digna.

Vnum in facto, quòd obseruantia Illustrissimarum ecclesiarum Vrbis habet, nõ dicere orationem dominicam in fine alicuius horæ canonicæ, quando alia hora non sequitur, sed solum dicere antiphonam, Salue Regina. qua dicta omnes egrediuntur a choro.

Alterum in iure, quòd in fine Vesperarum quando immediate dicendũ sit Completorium, bis dici debet oratio dominica, semel post Fidelium animæ. pro fine Vesperarum. & iterum post Iube Domne benedicere. pro initio Completorij. Et mouetur ea neruosissima (vt ait) ratione, quia a iure antiquo non est recedendum, nisi quatenus per iura noua exprimitur. l. præcipimus. C. de appell. Ius autem antiquum habet, debere dici orationem dominicam in fine Vesperarum. vt patet in c. id semper. de cons. dist. 5. Et ita cum his opinionibus etiam pertransit idem Nauarrus in Miscell. de Orat. num. 13.

Verum circa hæc videntur mihi pauca quædam animaduertenda.

Et circa primum in facto, miror huiusmodi obseruantiã Romæ esse, vbi nuperrime non leui studio, aut diligentia compositæ sunt Rubricæ, & modi recitandi officium diuinum sub fel. recor. Pio papa V. In quibus Rubricis clarissime con-
3\. stitutum est, quòd finitis horis † dicitur secreto Pater noster. dicto Versu, Fideliũ animæ. vt patet in tit. de Orat. domin. in tit. de Laudibus. in tit. de Horis Tertia, Sexta, & Nona. in tit. de Completorio. In Rubrica, quæ est post Vesperas Sabbathi. & in Rubrica, quæ est post Completorium. Equidem si talem obseruantiam viderem, audacter dicerem nisi de priuilegio constaret, malam obseruantiam esse, & esse corrigendam, neque irem per ambages, an Papa sciat, & toleret, & an ceteri ad illam extra dictas ecclesias teneantur; nam Romæ etiam committi

potest

potest aliquis error a Cantoribus, dum nimis festinanter ad finem currunt; & multa fiunt Romæ, quæ Papa nescit. Sed certe eiusmodi obseruantiam ego ne-
4. que vmquam vidi, neque audiui, sed potius cōtrariam† sæpissime expertus sum. Quando enim discedendum est a choro, dicto Versu, Fidelium animæ, dicitur secreto, Pater noster. & deinde Versus, Dominus det nobis suam pacem. & postremo Salue Regina, vel alia antiphona pro ratione temporis. qua finita cū sua Oratione, & Versu, Diuinum auxiliū. omnes discedunt a choro. Fortasse Doctor Nauar. exspectabat orationem dominicā post Salue Regina. quemadmodum fit in Cōpletorio. Sed in reliquis horis illa dicitur ante Salue Regina. non post. Atque ita obseruari comperi tum in ecclesijs Patriarchalibus, scilicet S. Ioan. Lateranensis, S. Petri in Vaticano, & S. Mariæ Maioris; tum in ecclesijs insignibus, vt S. Laurentij in Damaso, & S. Mariæ trans Tyberim; tum in Cappella Papæ, & in alijs multis ecclesijs collegiatis. Quænam autem sint eæ illustrissimæ ecclesiæ, quarum meminit Nauarrus (fateor) nō dum potui inuenire. Et puto sine dubio, illum deceptum fuisse ab aliquo malo relatore.
5. Circa secundum in iure, dico, quòd quando post Vesperas immediate dicitur † Completoriū, non debet dici Pater noster. post Fidelium animæ, pro fine Vesperarum; sed tantum post Iube Domne benedicere. pro initio Completorij. Et præter obseruantiam generalem omnium ecclesiarū, de hoc est Rubrica expressa in tit. de Oratio. domin. vbi hæc habētur. Pater noster, & Aue Maria, sēper dicitur ante omnes horas, præterquam ad Completoriū, in cuius principio tantum post lectionem breuem, Fratres sobrij estote. & dicto Versu, Adiutorium nostrū. dicitur Pater noster, secreto. Et post pauca. Finitis horis dicitur similiter secreto Pater noster. tantum, dicto Versu Fidelium animæ. Et paulo post. Si autem alia hora subsequatur, in fine præcedentis horæ dicitur Pater noster. semel tantum pro principio sequentis horæ, addita Aue Maria. Ex quibus verbis clarissime colligitur in sensu directo, quòd in fine præcedentis horæ quando alia immediate subsequitur, dicitur semel tantum Pater noster. non pro fine præcedentis, sed pro principio sequentis. Sed sic est, quòd ad Completorium pro initio ipsius nō debet dici Pater noster. nisi post lectionem breuem dicto Versu Adiutorium nostrum. vt in d. Rubrica statutum est. Igitur in fine Vesperarum quando immediate subsequitur Completorium, non debet dici nisi illud Pater noster. quod post lectionem breuem dicitur pro initio ipsius Completorij.
Ad idem etiam est Rubrica in fine Vesperarum Sabbathi. vbi positis Commemorationibus consuetis, quæ fiunt in Vesperis, & Benedicamus domino. & Fidelium animæ. & deinde secreto Pater noster. subiunguntur hæc verba. Sic terminatur officium, vbi alia non sequatur hora. quasi detur intelligi, quòd vbi sequitur alia hora, id est Completoriū, nō sic terminatur officiū cū Pater noster. Sed quoniam Nauar. contendit, hoc argumentum a contrario sensu nihil valere, quoniam sequeretur ex eo absurdus intellectus, nempe correctio canonis; ideo respondendum est ad eius fundamentum, in quo magnam vim facit, di-
6. cens, quòd non est recedendum a iure antiquo, † & a dispositione c. id semper.

de conſ. diſt. 5. niſi quatenus per iura noua exprimitur. Ad quod argumentum reſponderi poteſt pluribus modis.
Primo, quòd a diſpoſitione d.c. id ſemper. receſſum eſt expreſſe per iura noua. vt patet in ſupra allegata Rubrica de Oratione dominica.
Secundo reſpondetur, quòd valide recedi poteſt a iure antiquo per legem nouã
7. a contrario ſenſu intellectam, quando aliàs lex noua † nihil operari valeret in ſenſu directo. vt probatur in aucten. Diaconiſſam. iuncta. l. nulla. cum ſua Glo. C. de Epiſc. & cler. Et ita eſſe in caſu noſtro conſtat, quia d. Rubrica in fine Veſperarum Sabbathi, in ſenſu directo nihil operatur.
Tertio reſpondetur, quòd vis diſpoſitionis illius c. id ſemper. magis conſiſtit in eo, quòd Pater noſter. dicatur in officio diuino, quàm quòd dicatur in fine vel in principio. Quod duplici coniectura apparet. Tum ex conſuetudine, quæ ita interpretata eſt, vt dicatur Pater noſter. in principio horarum, licet ille canon dicat, in fine. vt teſtatur Coſmas Guimer. in decreto eccleſiæ Gallic. tit. de ijs, qui in Miſſa non complent Credo. ver. oratio. Tum ex alio can. concilij Toletani 4. cap. 9. vbi nulla principij aut finis mentione facta ſimpliciter ſtatuitur, vt quotidie oratio dominica in officio diuino recitetur, his verbis. Non nulli Sacerdotũ in Hiſpanijs reperiuntur, qui dominicam orationem, quam Saluator noſter docuit, & præcepit, nõ quotidie, ſed tantũ die dominica dicãt. Et infra. Quiſquis ergo ſacerdotũ, vel ſubiacentiũ clericorũ hanc orationem dominicã quotidie aut in publico aut in priuato officio prætererit, propter ſuperbiã iudicatus, ordinis ſui honore priuetur. Quòd autem per conſuetudinẽ potuerit ne dum huiuſmodi interpretatio fieri, ſed etiam in totum ille canon abrogari, ſimillimo exemplo
8. manifeſtatur. Nam B. Damaſus ſtatuit, vt in officio diuino ad ſingulas horas † canonicas ſymbolum Apoſtolorum diceretur, vt de eo referũt Supplem. chron. in vita ipſius, & Polyd. Virgil. lib. 6. de Inuentor. rer. cap. 2. Et tamen videmus non niſi ad Matutinum, ad Primam, & ad Completorium ſymbolum recitari.
Quarto reſpondetur, quòd illa oratio dominica, quæ dicitur in principio Completorij poſt Iube Domne benedicere, quando immediate poſt Veſperas dicitur Completorium, poteſt referri etiam ad finem ipſarum Veſperarum, nam
9. quæ incontinenti fiunt † cenſentur ineſſe. l. lecta. ff. ſi cer. pet. & quod parum
10. diſtat pro nihilo † reputatur. iuxta Ariſt. in 2. Phyſ. tex. 56. & fac. tex. in l. pen. ff. de milit. teſt.
Quinto reſpondetur, quòd tex. in d. c. id ſemper. interpretari poteſt, quòd loquatur ſolum de fine horarum, quando alia non ſubſequatur hora; nam quãdo alia immediate ſubſequitur hora, non videtur eſſe tam proprie finis, quàm eſt quando omnibus finitis diſceditur a choro: nihil etenim actum eſſe credimus, dum aliquid ſupereſt addendum. l. pen. C. de his quib. vt ind. nec perfecta videri poſſunt, quæ perfectionis ordine non complentur. c. nihil. 7. q. 1.
Sexto & vltimo reſpondetur, quòd illa propoſitio, Non eſt recedendum a iure antiquo, niſi quatenus per iura noua exprimitur. intelligenda eſt non de iure
11. illo † antiquiſſimo, quod ante ius hoc nouum per alia iura, aut conſuetudines
fuerat

fuerat iam ſublatum & abrogatum, ſed de iure illo antiquo, quod ante ius hoc nouum immediate vigebat. Quare ſi concedamus, nihil fuiſſe per ius nouum a feli. recor. Pio quinto immutatum circa orationem dominicam dicendam in principio, vel in fine officij, non ad aliud ius confugere nos oportet, quàm ad illud quod immediate antea erat in vſu. Ad quod ſi inſpexerimus, reperiemus in Breuiarijs antiquis fuiſſe præceptum, vt in initio horarum diceretur Pater noſter. & non in fine. Et ſpecialiter ſi Completorium immediate poſt Veſperas ſequebatur, ſtatim poſt Fidelium animæ. dicebatur Iube Domne benedicere. abſque interpoſitione orationis dominicæ. Et hoc iure prius Romana eccleſia vtebatur. Quare nulla ratio eſt, quòd nunc alio iure vti debeamus.

Quòd vero idem Nauar. in d. Manua. de Orat. cap. 10. num. 62. aſſerit, melius
12. eſſe, quòd oratio dominica† dicatur in fine quàm in principio; tum quia aptiſſimum initium horarum eſt, Domine labia mea aperies. & Deus in adiutoriũ meum intende. Tum quia omnium orationum præſtantiſſima eſt oratio dominica, & ideo maiori cũ deuotione dicenda, quàm reliqua omnia, & conſequenter cum mens ad orandum maxime eſt diſpoſita, quod contingere videtur in fine horæ. iuxta illud Eccleſiaſtis. 7. Melior eſt finis orationis, quàm principium. Reſponderi poteſt, quòd hæc materia eſt iuris poſitiui, & vtrumque bene ſtatui poſſet, vel quòd oratio dominica dicatur in fine, vel quòd dicatur in principio officij: Et in vtramque partem afferri poſſunt rationes bonæ, & coloratæ. Et
13. quòd dici debeat in principio, facit, quòd cuiuſque rei potẽtiſſima pars† principium eſt. l. 1. ff. de orig. iur. vbi Glo. citat Verſum,

Dimidium facti qui bene cœpit, habet.

Deinde vt oſtendamus, nos obſeruare velle præceptum Chriſti, qui Matth. 6. & Luc. 11. inquit, Cum oratis dicite, Pater noſter. &c. decet, vt ſtatim in initio orationis noſtræ ab oratione dominica incipiamus. Et licet aptiſſimum initium horarum ſit, Domine labia mea aperies. & Deus in adiutorium meum intende. tamen id intelligitur de ijs quæ clara voce proferuntur; nam aliàs etiam aptiſſimus finis horarum eſt, Benedicamus Domino. Deo gratias. vt ait Guill. Durant. lib. 5. Ration. cap. 2. nu. 7. & Ruper. abbas Tuitien. lib. 1. de diui. off. cap. 9. in fi. Quamuis etiam oratio dominica ſit omniũ præſtãtiſſima, & maiori cum deuotione dicenda, non per hoc tamen ſequi videtur neceſſario, quòd magis dicẽda ſit in fine quàm in principio. Neque etiã fortaſſe verũ eſt (dicere quiſpiã poſſet) ꝙ mens ſit magis diſpoſita ad orandũ in fine horæ, quàm in principio, nã mens quãdoq; poſt lõgã recitationẽ laſſeſcit, & vt habetur Sap. 9. Corpus quod corrũpitur aggrauat animã, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantẽ.
14. Illud autẽ Eccl'ſ. 7. Melior eſt finis orationis, quàm principiũ.† varias habet expoſitiones. & intelligi poteſt quantũ ad impetrationẽ, nam ad hoc quòd oratio
15. ſit impetratoria, inter alias cõditiones requiritur, ꝙ fiat† perſeuerãter. vt innuit Glo. ordin. in eo loco & habetur Luc. 11. ibi, Quis veſtrũ habebit amicũ. in tex. & in Glo. & declarat B. Tho. in 4. ſent. diſt. 15. quæſt. 4. art. 7. q'la 3. & 2. 2. quæſt. 83. art. 15. ad 2. Præterea dato, quòd mẽs ſit magis diſpoſita in fine, nõ ſequitur,

quòd

quòd oratio dominica sit magis dicenda in fine, quàm in principio, nã respondere posset aliquis, quòd in principio quando plus indigemus, cõfugere debemus ad meliorẽ orationẽ, vt per illã reddatur mens magis disposita ad orandũ. Concludo itaque, totum hoc quod de oratione dominica nũc tractamus, quiddam esse quasi Burchardicum, & æque bene statui posse vt dicatur in principio, ac in fine. Quare standum est Regulis Breuiariorũ absque alia longiori disputatione, cum totum in hac materia pendeat a iure positiuo.

Quòd si quis velit præter id quod in Rubricis imperatum est, sæpius etiam recitare orationẽ dominicam, vel salutationẽ Angelicam, poterit quidem cum pri-
16. uatim † solus recitat, id ex supererogatione facere vel in principio vel in fine, vt libet: Ceterum cum in choro, aut cum alijs diuinum officium soluit, nihil debet officio addere, aut illi ex propria deuotione interponere. vt egregie notat ipse Nauar. in d. Manua. de Orat. cap. 16. num. 72.

Vltimo hic annotandũ est, ꝙ licet quando vna hora cum alia cõtinuatur, illud Pater noster. dimittatur, quod in fine horæ præcedentis recitandũ fuisset. vt ex Rubricis sub Pio quinto editis vidimus supra. Id tamen non haberet locum, si quis post Completorium vnius diei vellet Nocturnos alterius diei statim prose-
17. qui immediate. Nam tũc necesse esset & pro fine Cõpletorij † dicere Pater noster, Aue Maria, & Credo. Et rursus pro initio Matutini dicere similiter Pater noster, Aue Maria, & Credo. Cuius rei ratio illa assignari potest, ꝙ reliquæ horæ cũ sint vnius & eiusdẽ diei, quamdam inter se habent continuationẽ & coniunctionem ex natura rei; at Completoriũ & Matutinũ sequens cum ad diuersos
18. pertineant dies (nam finis diei ecclesiastici est † Completorium, vt infra latius ostensuri sumus cap. 43. in princ.) nullam habent inter se connexionem; sed tantummodo per accidens continuantur ex facto recitantis. Quare & Completorium suum integrum complementum finis debet habere tamquam finis totius diei; & Matutinum similiter suam integrã perfectionem principij, tamquam principium diei totius. Volui hæc admonuisse, ne quis deceptus Rubrica male intellecta, in tit. de orat. Dominica. aliquid quod sit necessarium in recitatione officij, ignoranter dimitteret.

DE MISSAE SOLLEMNIS CELEBRATIONE. Cap. XXIX.

1. *Missa inter horas canonicas non computatur. Est tamen diuini officij pars præcipua. num. 2.*
3. *Missa sollemnis seu Conuentualis diebus festis in tertia, diebus profestis in sexta, diebus ieiuniorũ in nona ordinarie canenda est. Q̃nque tamen tardatur vsq; ad horã vespertinã, vt in Sabbathis quattuor tẽporũ, quando sunt ordinationes faciẽdæ, & præsertim in Sabbatho sãcto. num. 4. Hodie tamen hæc quæ dicta sunt de diebus ieiuniorũ, de Sabbathis ordinationũ & de Sabbatho sancto in desuetudinẽ abierũt. num. 13. Immo & quæ de diebus etiã profestis dicta sũt. nu. 15.*

Vigilia

5. *Vigilia Paschæ populus non est dimittendus de ecclesia ante mediam noctẽ iuxta canonum sanctiones.*
6. *Missa Sabbathi sancti refertur potius ad diem Dominicum sequentem, quàm ad diem Sabbathi sancti. Immo & Missa in alijs Sabbathis quattuor temporum refertur ad diem Dominicum sequentem, num. 8.*
7. *Missam in Parasceue, & Sabbatho sancto prohibitum est celebrari.*
9. *Ordines collati in Sabbathis quattuor temporum intra Missarum sollemnia, ad sequentem diem Dominicum pertinere censentur.*
10. *Missa prima in die Natiuitatis Domini canitur in media nocte, secũda in aurora.*
11. *Missas celebrandi licentia seu priuilegium, de sero ad Solis occasum, & omnes vespertinæ celebrationes annullatæ & reuocatæ sunt per Piũ quintũ. & nu. 14.*
12. *Missæ quandoque in aurora celebrari possunt per annum ob aliquam necessitatẽ.*
16. *Antiquitati sancti Patres sanxerunt reuerentiam.*
17. *Missa Conuentualis hoc ordine celebrari debet. In festis dicta in choro Tertia, In profestis, dicta Sexta, In ieiunijs dicta Nona. Missa vero defunctorum dicto Matutino aut Prima. num. 19.*
18. *Missa Conuentualis tardius in profestis, quàm in festis celebrari debet.*
20. *Missa defunctorum conuentualiter celebratur etiam quòd aliàs de festo fiat officium vel de feria.*

EXpeditis fere omnibus, quæ de tẽpore horarũ canonicarũ videbãtur dicenda, de tẽpore etiã celebrationis Missæ aliquid scribere necessariũ esse iudica-
1. ui. Licet enim Missa inter horas canonicas † non cõputetur. vt bene not. Glo. in clem. 1. in prin. in ver. canonicas. de celeb. Miss. & in clem. vt hi. in ver. certis horis. de æta. & qualit. & Cosmas Guimer. super decreto eccles Gallic. tit. quo tẽp. quisque debeat esse in choro. in princ. ver. Missa. & Nauarr. in Manua. de Orat.
2. cap. 3. num. 29. est tamen diuini officij † pars præcipua, vt not. idẽ Cosmas in dicto loco, & in tit. de ijs qui tempore diuinorũ off. vagantur per ecclesiã. ver. diuinorũ. Vnde ad propositũ nostrũ & tẽporis Missæ, & tẽporis horarũ canonicarum cognitio facere videtur. Immo vnius cognitio ita in quibusdã ab alterius cognitione dependet, vt vnum sine altero perfecte percipi non possit.

Missam itaque sollemnẽ (nã de hac primũ nobis dicendũ est) quæ & Cõuentualis appellatur varijs diei horis iuxta festorum & feriarũ varietatẽ canendam esse scribit Vualafr. Strab. in lib. de reb. eccl. cap. 23. & Micrologus in lib. de eccl. obser. cap. 58. & scribũt etiã Doct. Theologi, & Canonistæ infra allegãdi. num. 12.
3. Nã diebus festis† in tertia, profestis in sexta, diebus ieiuniorũ in nona ordinarie celebrandã asserunt. Et quidẽ de hora tertia in diebus sollemnibus probatio habetur in c. & hoc. de cons. dist. 1. De nona vero in diebus ieiuniorum, in c. solent. dist. ead. Sed de hora sexta in profestis diebus non ita facile probatio in iure reperitur. Nam tex. in c. nocte. dist. ead. simpliciter dicit, Reliquis vero tẽporibus (præterquã scilicet in nocte Natiuitatis Domini) Missarum celebrationes ante horam diei tertiã minime sunt celebrandæ; quia in eadẽ hora & Dominus

crucifixus

crucifixus est, & super Apostolos Spiritus sanctus legitur descẽdisse. Et deinde Glo. in c. 1. in ver. succurrere. de celebr. Miss. aperte ait, quòd in diebus cõmunibus Missæ vsque ad tertiam sunt celebrandæ. Satis tamen rationabiliter illud dictum videtur; nam cum in diebus lætitiæ, id est festiuis, statutum sit, vt Missa hora tertia celebretur; In diebus vero luctus & afflictionis, id est ieiuniorum, hora nona; rationi congruum videtur vt in diebus pofestis & cõmunibus, qui nec lætitiæ nec luctus sunt, sed quodam modo inter hos & illos medij existunt, Missæ similiter officium media inter tertiam & nonam, nempe sexta hora exsoluatur. Quæ horæ, tertia, sexta, & nona ab ecclesia electæ sunt, tum ob alias caussas, tum præcipue, quia in illis passio Iesu Christi Saluatoris nostri peracta est.

4. Quãdoque tamen tardatur celebratio Missæ † vsque ad horam vespertinã, vt in Sabbathis quattuor temporũ, quando sunt ordinationes faciendæ, & præsertim in Sabbatho sãcto, in quo vsque ad noctis principiũ Missa differtur. vt probatur in c. quod a Patribus. & ibi not. & in c. fi. dist. 75. & in c. solent. §. in ieiuniis. de cons. dist. 1. Et de Sabbatho sancto in Ordine Romano antiquo sub Rubrica de Ordine in nocte & in die Sabbathi sancti, hæc verba habẽtur. Postea modico interuallo, vt fuerit prima stella in cælo visa, sonant signa, & incipiunt canere litaniã ad Introitũ. Et idẽ etiã not. Alcui. in lib. de off. diui. cap. de Sabbatho sancto. Amalar. de eccl. off. lib. 4. cap. 40. Raban. de instit. cleric. lib. 2. cap. 38. & Ruper. abbas Tuitien. lib. 2. in Exho. cap. 21. super illud cap. 12. Nox ista obseruabilis Domino. Et patet expresse ex Collecta oratione illius Missæ, Deus qui hanc sacratissimã noctẽ. &c. Vt enim dicitur in eodẽ Ordine Romano, parum infra sub

5. Rubrica, de ordine in Vigilia sancti Paschæ. In Vigilia Resurrectionis † Domini ante mediam noctem populus non est dimittendus de ecclesia iuxta canonũ sanctiones. Quod etiam dicit Amalar. lib. 1. de eccles. off. cap. 16. & alij supracitati auctores. Et præter illos B. Hieronymus super Matth. cap. 25. ibi, Media nocte clamor factus est. testatur traditionem apostolicam permansisse, vt in die vigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceat exspectantes aduentum Christi. Quam traditionem vsque fere ad sua tempora perdurasse inquit Tho. Vualden. Tom. 3. de sacramental. cap. 25. sub num. 3. & Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 76. num. 2. vbi asserit, quòd antiquitus totum officium Sabbathi sancti de nocte dicebatur, & quòd adhuc suo tempore in plerisque locis ita fiebat.

6. Adeo quòd Missa quæ in Sabbatho sancto celebratur, refertur† potius ad diem sequentem Dominicum, quàm ad diem Sabbathi; Nam in Parasceue & Sabba-

7. tho sancto prohibitum est† sacramenta celebrari, vt ait Innoc. primus. in c. Sabbatho. de cons. dist. 3. Quem citant etiam Alcuin. in lib. de diui. off. cap. de feria sexta, quæ & Parasceue. Amalar. lib. 1. de eccles. off. cap. 13. & Raban. de instit. cleric. lib. 2. cap. 37. Et habetur in conc. Arausico, quod citant Burchar. lib. 13. Decreti, cap. 9. & Iuo par. 4. cap. 42.

8. Immo vero ne dum in Sabbatho sancto, sed etiam in alijs Sabbathis † quattuor

temporum

temporum puto, Missam referri ad Dominicam sequentẽ quadam iuris fictione, vt supra declarauimus dum de Completorio ageremus cap. 19. num. 24. Nã videmus quòd in quibusdã ex illis Sabbathis, vt in Aduentu, & Quadragesima, legitur in Missa euangeliũ Dominicæ sequentis. Et clarũ est, quòd ordines, qui
9. in dictis Sabbathis conferũtur † intra Missarũ sollemnia, ad sequentẽ diẽ Dominicũ pertinere cẽsentur. vt not. in d. c. quod a patribus. dist. 75. & notant Ruper. abbas Tuitien. lib. 3. de diui. off. cap. 8. in fi. & cap. 9. Microlog. de eccles. obser. cap. 29. Ioan. Belethus in Ration. cap. 50. Guill. Durant. similiter in Ration. lib. 4. cap. 1. num. 20. & Radulph. Tungren. de canon. obser. propos. vlt. circa princ.
10. In die autẽ Natiuitatis Domini specialiter prima Missa canitur † in media nocte, & secũda in aurora, vt habetur in c. nocte. de cons. dist. 1. & in Rubrica Breuiarij Romani circa officiũ illius diei, & nos tradidimus supra cap. 5. num. 20. cap. 15. num. 5. & cap. 16. num. 6. & seqq.
Et quamuis ex concessione speciali summi Pontificis, primam Missam alicubi prima hora illius noctis vt Venetijs in ecclesia S. Marci celebrari asserat Nicolaus Aurificus in opusculo de cærimonijs Missæ, cap. 11. in fi. Hodie tamen hu-
11. iusmodi concessiones & licentiæ † celebrandi Missas de sero & circa Solis occasum tamquam abusus ab antiquo catholicæ ecclesiæ instituto, & sanctorum Patrum decretis deuiantes, omnes reuocatæ sunt per Pium Quintum. vt patet inter eius constitutiones, const. 5.
12. In aurora etiam Missæ † ob aliquam necessitatem quandoque per annum celebrari possunt. vt colligitur ex tex. in c. necesse. de cons. dist. 1. qui habetur etiam apud Burchar. lib. 3. cap. 228. & ex tex. in c. tribus gradibus. de cons. dist. 2. qui similiter apud Burchar. habetur lib. 5. cap. 11.
Hæc de Missis publicis dicta notant per Alex. de Ales in 4. par. quæst. 36. memb. 2. per B. Tho. in 3. par. quæst. 83. art. 2. & in 4. sent. distinct. 13. quæst. 1. art. 2. q̃la 4. & per omnes Theologos in dicta distinct. 13. vt patet ibi per Ricar. art. 2. quæst. 3. Petr. de Palu. quæst. 2. art. 2. Durandũ quæst. itẽ 2. art. 2. Dñic. de Soto, quæst. similiter 2. art. 2. & in lib. vlt. de iust. & iure, quæst. vlt. art. 5. cõcl. 2. Itẽ per Ioan. Beleth. & Guill. Durant. in locis supracitatis num. 9. & per eumdẽ Beleth. cap. 99. Per Hostien. in sũma, tit. de cõs. eccl. vel alt. dist. 2. §. & quando. Rayneriũ in Pantheologia, tit. de Missa, cap. 10. Cosmam Guimer. super decreto ecclesiæ Gallicanæ, tit. quo tẽpore debeat quisque esse in choro. in princ. ver. Missa. Archiep. Florent. 3. par. tit. 13. cap. 6. §. 4. Summã Confess. lib. 3. tit. 24. quæst. 129. Asten. lib. 4. tit. 14. art. 3. Siluestrum & ceteros Summistas. in ver. Missa.
Verum plurima ex his quæ de sollemni Missarũ celebratione notata sunt, in de-
13 suetudinẽ abierũt. † vt quæ de hora nona in ieiunijs, de hora vespertina in Sabbathis ordinationũ, de noctis initio in Sabbatho sancto. Et quamuis ex priuilegio S. Sedis apostolicæ aliquid aliud indultũ sit, vt Senis in ecclesia Fratrũ ordinis Seruorũ ex speciali gratia singulis annis hora qua Vesperæ decantari solẽt, Missam in Sabbatho sãcto celebrari restatur Nicolaus Aurificus in opusculo de
14. cærimonijs Missæ, cap. 11. in fi. Tamen priuilegia & concessiones huiusmodi †
reuocatæ

reuocatæ sunt per Pium quintum in dicta eius constit. 5. Per quã sublatũ est etiã prorsus fundamentũ Nauarri in Manua. de Orat. cap. 3. num. 42. & seqq. Vbi tenet, quòd licet per consuetudinẽ factum sit licitũ, Missam dicere ante meridiem in Sabbatho sancto, & Sabbathis quattuor temporũ; non tamen factũ est illicitum dicere Missam illis diebus hora tertia, aut quarta post meridiẽ: nam constitutio illa omnes vespertinas celebrationes Missarũ reprobat: & consuetudo, & Rubricæ Missalis Romani huiusmodi pomeridianas celebrationes non admittunt, vt infra latius contra eumdem Nauarr. disputaturi sumus cap. 41. Nec solũ quæ superius dicta sunt de hora nona, aut vespertina, aut noctis initio cir-
15. ca Missarũ celebrationes, sed etiam quæ de hora sexta † in diebus cõmunibus & profestis ordinabãtur, in desuetudinem abierunt. vt hæc omnia bene aduertunt aliqui ex supracitatis auctoribus, sed præcipue Gabriel Biel in exposit. canonis, lect. 14. Tabien. ver. Missa. §. 5. & Iudocus Clicthoueus lib. 2. Elucid. eccl. in exposit. Benedictionis noui ignis, quæ fit Sabbatho sancto. in fi.
16. Vnde ne tota prorsus nobis antiquitas deperiret, cui sancti Patres reuerentiã † sanxerunt. iuxta tex. in c. conquestus. 9. q. 3. & in c. contra statuta. 25. q. 1. ad quod etiã fac. tex. in l. testamenta. C. de testam. & in l. fi. §. sed quia. C. de iur. delib. non sine ratione ad aliquod antiquitatis vestigium conseruandũ statutũ est hodie in Rubricis Missalis Romani, in Ritu seruando in celebratione Missarũ, circa finem, sub tit. de Hora celebrandi Missam. Qui Ritus præcipitur obseruari in Bulla Pij quinti, quæ impressa est in principio dicti Missalis Romani. vt
17. Missa Conuentualis, & Sollemnis sequenti ordine † celebretur. In festis quidẽ duplicibus, & semiduplicibus, in Dominicis, & infra Octauas dicta in choro hora Tertia. In festis autẽ simplicibus, & ferijs per annum dicta Sexta. In Aduentu denique, Quadragesima, Quattuor temporibus, & Vigilijs, quæ ieiunantur dicta Nona. Ita enim efficitur, vt si non in tempore, saltem in ordine, venerandam diuinorum officiorum vetustatem conseruemus.

Qua in re illud notandum est contra recentes multarum ecclesiarũ ritus, quòd plerique Sacerdotes in vsu habent citius Missam canere in ferialibus diebus,
18. quàm in festiuis: cũ e cõtrario in diebus ferialibus † tardius ad Missam Conuentualem celebrandam conuenire deberent, quàm in festis. Quos Sacerdotes licet contraria consuetudine iam obtenta excusari dicant Ang. ver. Missa. §. 41. Silue. ver. eod. 1. §. 6. vers. 2. & Tabie. ver. eod. §. 5. argumẽto tex. in c. illa. dist. 12. Ego tamen monere non dubitarem, vt postquam in reliquis partibus sanctorũ patrum nostrorum labores sustinere nequimus, in hac saltem minima particula eos imitari non pigeat.
19. Missa vero defunctorũ Conuentualis † præcipitur celebrari in dictis Rubricis Missalis Romani, vel post Matutinum, & Primam diei, vel post Matutinũ diei, quando dictæ sunt Vigiliæ, & Laudes pro defunctis. Missas nãque defunctorũ
20. in ecclesijs collegiatis conuentualiter † celebrandas esse, siue aliàs de festo, siue de feria fiat officium, habetur in c. cum creatura. & ibi per Glo. & Doct. de celebr. Miss. & fac. tex. in c. sufficit. de cons. dist. 1. & Glo. in c. consuluisti. dicto tit. de celebr.

de celebr.Miss.& not. per Siluest.ver.Missa.1.§.7. vers.1. & per Ang.ver.eod.§. 43. & per Abb. Panorm. in cons. 99. 2. partis in 1. dubio.
Ac viget vsque hodie consuetudo Romæ in Basilica Principis Apostolorum ab antiquissimo tempore, cantandi singulis diebus vnã Missam defunctorũ. Cuius cõsuetudinis, quotidie scilicet celebrãdi pro mortuis in quibusdã locis meminit Amalar.lib.4.de eccl.off.c.42. & Alcui. lib.de diui off.cap.de exseq. mortuorũ.

DE MISSA SABBATHI SANCTI, ET FEriæ quintæ in Cena Domini. Cap. XXX.

1. *Consuetudo non minus quàm lex vigorem habet. & num. 6.*
2. *Missa in Sabbatho sancto non nisi vna in singulis ecclesijs celebrari debet. & num. 9. Idem in feria quinta Cenæ Domini seruandum est. num. 4.*
3. *Missa noctis Resurrectionis ad diem Sabbathi sancti translata est.*
5. *Communicare quãdoque laica cõmunione Sacerdotes debent propter exemplum, vt in Feria quinta, & Sabbatho maioris hebdomadæ.*
7. *Sacrificium corporis & sanguinis Christi quotidie licet offerre.*
8. *Exceptio firmat regulam in casibus non exceptis.*
10. *Parasceue maioris hebdomadæ non solum abstinendum est a celebrando, sed etiã a communione. Multi tamen in hoc contrarium tenent. num. 12. Sed mihi magis placet prior sententia. num. 13.*
11. *Cõmunio necessaria, quæ de corpore exeũtib⁹ fit pro viatico, nulli vmquã denegat̃.*
14. *Altaria in Feria quinta Cenæ Domini denudantur satis tarde cum dicuntur Vesperæ in choro.*
15. *Exempla maiorum & doctiorum sequuntur minores & simplices. iuxta illud, A boue maiori discit arare minor.*
16. *Probatio non sumitur ab eo, quod potest esse & non esse.*
17. *Sacramenti corporis & sanguinis Christi celebrationi ecclesia plene vacare non potest in die Feriæ quintæ in Cena Domini ob multas illi⁹ tẽporis occupationes.*

QVamuis autẽ Missã Sabbathi sancti referri ad diẽ Dominicũ sequentẽ dixerimus supra cap. proximo num. 6. non per hoc tamen efficitur, vt vnusquisque sacerdos in eo die Missã sicut in die sancto Paschæ, & in reliquis anni dieb⁹, passim celebrare valeat. Nã de more, & antiquissima cõsuetudine, quæ nõ
1. minus q̃ lex † vigorẽ habet.§.ex nõ scripto.inst.de iur.nat.gent.& ciui.introdu-
2. ctũ est, vt nõ nisi vna tantũ Missa† in singulis ecclesijs celebret̃. Et id quidẽ optima ratione. Nã cũ illo tẽpore Ecclesia sãcta tãquã Spõso suo, & Saluatore Christo viduata mœrorẽ maximũ in omnibus officijs & cærimonijs præseferat; cõgruũ est, vt postquã traditio illa, de qua p Innoc. primũ in c. Sabbatho. de cõs. dist. 3. sacramẽta scilicet illo die penitus non celebrãdi, plene amplius nõ obseruatur, cũ
3. Missa noctis Resurrectionis ad ipsũ diẽ Sabbathi† iustis de caussis trãslata fuerit, saltem

ſaltem in eo antiquitatis memoriam, & temporis triſtitiam eccleſia oſtendat, vt non niſi ſemel in qualibet ſacra æde illo die Sabbathi ſanctum Ieſu Chriſti ſacrificium peragatur.

Quam conſuetudinem non ſolum in dicto die, ſed etiam in Feria quinta Ce-
4. næ Domini † ſeruandam, & conſtantiſſime retinendam aſſerimus.

Tum primo quia toto illo triduo Eccleſia ſpeciali quodam pacto mœrere, & in luctu ſe eſſe indicat.

Tum ſecūdo, quia decet, vt quemadmodum eo die Chriſtus dominus ſuis manibus in vltima cena & ſeipſum, & ſuos Apoſtolos communicauit, ita in maiorem huius dominicæ cenæ repræſentationem aliquis primus Sacerdos in vnoquoque templo ſollemniter celebrans & ſe primum, & deinde reliquos etiam omnes preſbyteros proprijs manibus communicet.

Tum etiam tertio, quia ad refellendam prauam quorumdam hæreticorum opinionem, qui falſo putant non niſi ſub vtraque ſpecie communicandum eſſe, cōuenit, vt etiam Sacerdotes vno vel altero die in toto anno, ſcilicet Feria quinta, & Sabbatho maioris hebdomadæ a celebrando abſtinentes, ſimul cum cete-
5. ris Chriſti fidelibus exemplum boni operis præbentes laica † quandoque communione vtantur.

Tum demum quarto, quia maxime conuenit, vt ſaltem illo triduo tota multitudo populi chriſtiani ſimul in eccleſijs conueniens ſollemniorem faciat ſuo concurſu diuinorum officiorum celebritatem. Si enim plures in eadē eccleſia Miſſæ peragerentur, facillime populus dilaberetur, & vnuſquiſque audita Miſſa diffluerет; ita quòd Proceſſio, & reſeruatio ſanctiſſimi Sacramenti, quam tunc fieri neceſſe eſt, debita careret populorum frequentia & deuotione.

Atque ita huius ſententiæ, & conſuetudinis mentionem reperi apud Alcuinum in lib. de diuin. offic. cap. de Cena Domini. vbi tradens officiū Miſſæ illius diei, poſtquam dixit, quòd Pontifex qui celebrat, ſumpta communione redit ad ſedem ſuam, ſubiungit, quòd dum cantatur ad Communionem antiphona, Dominus Ieſus poſtquam cenauit. &c. Interim cōmunicat Clerus, ſeu omnis populus. Quæ verba habet etiam Fragmentum incerti auctoris de Veteris eccleſiæ ritibus. impreſſum per Vuolfgangum Lazium. Et ibi in margine annotatum eſt. Communicatio Sacerdotum ſub vna ſpecie. Sed clarius in Ordine Romano antiquo, in cap. ſimiliter de Cena Domini. habentur hæc verba. Fractis autem oblatis communicent Preſbyteri primo, poſtea Diaconi, & ceteri omnes. Et ita perficiatur Miſſa pleniter ordine ſuo.

Non obſtant modo, quæ a Doct. Nauarro in Manua. Confeſſ. cap. 25. num. 88. in contrarium allegantur. Cuius auctoritate non nulli fortaſſe permoti contra receptum morem intrepide interdum atque audacter agere tentauerunt.

Et primo dum dicit, quòd nullo iure prohibetur, eo die & publice, & priuatim celebrari. quo argumento vtitur etiam Ioſeph. Angles in Floribus, de Euchariſtiæ ſacram. quæſt. 8. de valore Miſſæ, art. vlt. difficult. 4. conclu. 3. reſpondeo, quòd ſatis id prohibetur iure non ſcripto, & conſuetudine recepta, cui neque

tex.

tex. vllus, neque vlla ratio refragatur. Cõsuetudinem autem eamdem vim cum
6. iure scripto † obtinere & probatur multis auctoritatibus, præsertim vero dist. 11. & 12. & clarius est, quàm vt vlla egeat probatione. Quòd si quis dubitet, an sit huiusmodi consuetudo, sciat is, & ipsummet Nauarrum eam fateri, ac testari, dum dicit, fere omnes illo die a celebrando abstinere; & (quod plus est) sciat etiam, dum Romæ quidam eam interrumpere auderent, fuisse illis de mandato Illustris. Card. Sabelli Vicarij D. Papæ præceptum, vt sese ceteris conformarent, & eisdẽ fuisse expresse prohibitum, ne Missas plures quàm vnam in singulis ecclesijs celebrarent. Huiusmodi etiam consuetudinem probare videtur Alcuinus non solum in verbis supra inductis, sed etiam in eodem cap. de Cena Domini. quando ait loquens de ipsa die Feriæ quintæ, & de toto triduo maioris hebdomadæ, quòd sacerdotale officium his diebus non agitur, quia percussus est pastor, qui est Christus, & arietes gregis dissipati sunt. In quibus verbis videtur Missam intelligere; nam & in margine ibi scholium habetur sic dicens. Quare Missa non celebratur tempore Sepulturæ. Intelligit autem proculdubio Alcuinus de Missa priuata non sollemni, nam Missam sollemnem pro dicto die Cenæ Domini ponit ipse paulo infra in eod. cap. Eadem autem verba cum eadem apostilla marginali habentur etiam in fragmento incerti auctoris de Ritibus, & cærimoniis ecclesiæ Romanæ, impresso (vt dictum est) per Vuolfgangum Lazium.

Secundo dũ inquit Nauar. quòd tex. in d. c. Sabbatho bene põderatus permittit cuilibet presbytero eo die sacrũ facere; puto Nauarrũ voluisse ex illo canone argumentũ colligere a cõtrario sensu hoc modo. Si traditio ecclesiæ habet, biduo sacramenta nõ celebrari, scilicet Feria sexta in Parasceue, & Sabbatho sancto, vt in illo tex. habetur, ergo a contrario sensu Feria quinta in Cena Dñi nulla traditio ecclesiæ habet, vt Sacramenta nõ celebrẽtur. Stringo adhuc fortius argumen-
7. tum, Nam cum regula generalis sit, vt quotidie liceat † corpus & sanguinẽ Iesu Christi in sacrificio offerre, vt colligitur ex c. visum. de cons. dist. 1. & c. iteratur. de cons. dist. 2. & nulla dies reperiatur excepta, nisi Feria sexta, & Sabbathũ maioris hebdomadæ in d. c. Sabbatho. ergo relinquitur, quòd in Feria quinta Cenæ Domini poterit sine vlla exceptione celebrari, sicut in reliquis anni diebus;
8. nam exceptio solet firmare regulã † in casibus non exceptis. l. nam quod liquide. §. fi. ff. de pen. leg. Ad hoc argumentum respondetur, quòd ponderandũ est in d. c. Sabbatho. verbum penitus, quod ibi habetur, nam illud soluit totã difficultatem. Ibi enim dicitur, quòd traditio ecclesiæ habet, illo biduo sacramenta penitus non celebrari. Vnde fateor, quòd in Feria quinta Cenæ dominicæ non prohibetur ex ecclesiæ traditione, penitus & omnino, sacrificium peragi, sed consuetudo est, vt semel tantum in vnoquoque templo peragatur. Cui consuetudini bonis rationibus vt supra probatum est introductæ tantum abest, vt tex. in d. c. Sabbatho, obuiet, vt potius bene ponderatus in d. ver. penitus. aliquo modo faueat. Et sequeretur alioquin, quòd etiam in Sabbatho sancto, ad quod retracta est Missa noctis Resurrectionis, liceret hodie in eadẽ ecclesia

9. plures Missas facere. Cuius tamen contrarium † non solum ex more receptissimo apparet, sed etiam ex Missali Romano fel. record. Pij quinti. Ibi enim in vigilia Pentecostes, quæ habet Missam Conuentualem cum prophetijs, & litania, & sine Introitu similem Missæ Sabbathi sancti; post dictã Missam sollemnem subiungitur Introitus pro Missis priuatis. Vnde cum nullus Introitus in Sabbatho sancto subiungatur pro Missis priuatis, datur intelligi, quod eo die nulla Missa priuata, sed sollemnis dumtaxat, & principalis quæ vnica est in singulis ecclesijs, celebrari debeat.

At in Feria sexta in Parasceue in tantum etiam hodie prohibentur sacramenta penitus celebrari, iuxta id quod legitur in d.c. Sabbatho. vt non solum a Missa,
10. sed etiam a Communione† (meo iudicio) omnibus omnino abstinendum sit, excepto Sacerdote, qui eius diei officium peragit, & exceptis infirmis, qui pro viatico cõmunicandi essent. Nam dũ tex. dicit, eo die sacramenta penitus non celebrari, innuere videtur, ne dũ consecrationẽ, sed etiã ministrationẽ sacramenti corporis Christi esse prohibitam, ministrationẽ (inquam) voluntariã, nam ne-
11. cessaria † quæ de corpore exeuntibus fit, nulli vmquam denegari debet. c. pænitentes. dist. 5. c. si quis de corpore. & c. de his. 26. q. 6. Ad quod etiã fac. Rubrica supradicti Missalis Romani in dicta Feria quinta Cenæ Domini, quæ ita habet. Hodie reseruat Sacerdos in loco honesto & conuenienti vnã hostiam consecratã pro die sequenti, in quo non conficitur; vel etiam plures si necesse fuerit, pro infirmis. Ex quibus verbis colligo, quòd vbi necessitas non est, & pro non infirmis plures hostiæ non sunt reseruandæ.
12. Et quamuis contra hanc opinionẽ † videatur esse Ordo Romanus, in die Parasceues, in fi. vbi ait, Et cõmunicant omnes cum silentio. Et liber Sacramentorũ S. Gregorij impressus per Iacobum Pamelium in 2. Tom. Liturgicon Latin. vbi in Feria sexta in Parasceue, ita dicitur. Deinde cõmunicat ipse Sacerdos, & omnis Clerus. Et Amalar. lib. 1. de eccl. off. cap. 12. vbi ait, quòd corpus Domini reseruatur a Feria quinta vsque in Parasceuen, quia secundũ August. sunt qui quotidie volunt Eucharistiã sumere, & cũ in die Parasceues non conficiatur corpus Domini, necesse est, vt hi quibus est voluntas cõmunicandi habeant sacrificium ex priori die. Et postremo Ioan. Beleth. in Ration. cap. 99. vbi inquit, quòd reseruatur corpus Domini in Feria quinta tum primo propter infirmos, tũ secundo, quia illis tribus diebus maxime omnes ij religiosi, quibus necessitas est, debeant communicare. Quod idẽ innuit Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 75.
13. num. 9. Tamen his nõ obstãtibus mihi magis placet † alia opinio supradicta tũ ob rationes iam assignatas, tum quia Alcui. in lib. de diui. off. cap. de Cena Dñi. & Fragmentũ incerti auctoris de Ritibus & cærimonijs ecclesiæ Romanæ, habent hæc verba. De eodẽ vero die legitur in Ordinibus, quòd reseruandũ sit de corpore Dñi ad cõmunicandum in crastinum. Augustinus ad Ianuarium. Sunt qui quotidie eucharistiã volunt sumere. Et quia in Parasceue nõ conficitur corpus Dñi, necesse est, vt hi, quibus est voluntas cõmunicandi habeãt sacrificiũ ex priori die. Quod tamen Romani non faciunt. Hæc Alcuinus, & Fragmentum.

Nō obſtāt poſtremo quæ dicit Nauarrus dum cauſsas reddit, cur fere omnes eo die a celebrando abſtinent; videtur enim id cuidā errori, aut ignorationi adſcribere. Alij (inquit) abſtinēt ob defectū cōmoditatis, quia in illo die Sacriſtæ altaria denudāt. Alij quia falſo putāt, nō licere. Alij ob auditionē cōfeſſionū. Sed ad hæc reſpōdet, ꝙ prima cauſsa (pace ipſius) falſa eſt; nā altaria denudātur a Sacerdote poſt Miſsā ſollemnē, quæ ſatis tarde eo die celebratꝰ, & poſt factā Proceſſio-
14. nē, & repoſitū ſanctiſſimū Sacramentū, dum dicūtur † Veſperæ in choro, iuxta Rubricā Miſſalis Romani, & iuxta id quod habetꝰ in Ordine Romano, in cap. de Cena Dn̄i, & per Guill. Durant. lib. 6. Ration. cap. 76. & per Alcuinū in ſupracitato cap. de Cena Dn̄i. in fi. vbi ait, ꝙ omnibus finitis nudantur altaria iam circa noctē. Quare magna eſset cōmoditas celebrandi mane ante Miſsā ſollemnē, vel etiam dum cantatur Miſsa ſollemnis, quēadmodum fit in alijs diebus. Secunda cauſsa ſimiliter falſa eſt, nam multi ſunt Sacerdotes, qui bene intelligunt, quid ſibi liceat, aut quid non liceat; & hi ob ignorantiam non abſtinerent:
15. ceteri vero ſimplices & idiotæ † ſequerentur exemplum eorum qui præſunt, & qui intelligunt, iuxta illud vulgatum,

A boue maiori diſcit arare minor.

argumento tex. in c. in cauſſis. de re iud. Tertia cauſsa vera quidē in ſe eſt, quòd multi in audiendis confeſſionibus occupātur, ſed tamen ſi ſcirent, eo die Miſsā facere cuilibet licere, ita vni bono operi incumberent, vt alterū non omitterēt; quēadmodum non omittunt in alijs præcedentibus diebus; cum hæc non ſint
16. inter ſe incōpatibilia. Quare non probat hoc eſse, † quod ab hoc contingit abeſse. l. neque natales. C. de probat. Vrbanus quartus in clem. 1. §. licet igitur. de reliq. & vener. ſanct. non nullas refert eccleſiæ occupationes, quibus eo tēpore impeditur, quo minus celebrationi ſanctiſſimi ſacramenti plene vacare valeat; quas tn̄ nō videatꝰ improbare, ſed tāquā neceſsarias recēſere. Ita enim inquit. In
18. die nāque Cenæ † Dn̄i, quo die Chriſtus hoc inſtituit ſacramentū vniuerſalis eccleſia pro pœnitentiū recōciliatione, ſacri cōfectione chriſmatis, adimpletione mādati circa lotionē pedū, & alijs plurimū occupata, plene vacare non poteſt celebrationi huius maximi ſacramēti. Cōcludo itaque ſiue ob huiuſmodi occupationes, ſiue ob alias cauſsas quas ſupra retulimus, conſuetudine antiquiſſima introductū fuiſse, vt eo die Feriæ quintæ in Cena Domini plures Miſsas facere quàm vnā in vnaquaque eccleſia non liceat. Quòd ſi liceret, etiam quòd plurimæ eſsent aliæ occupationes præter ſupradictas, Sacerdotes tamen deuoti, qui præcipue ſolent quotidie Miſsā celebrare, illum diē (ita enim firmiſſime puto) abſque ſacrificio non prætermitterent vllo modo: & viā inuenirent, qua & huic in primis muneri, & deinde etiam alijs quantum fieri poſſet, ſatisfacerent.

DE HORA PRANDII.
Cap. XXXI.

1. *Miſſæ vt diligētior fiat præparatio, differtur quantū differri poteſt ante prandiū.*

2. *Ad Comestionem longe tardius accedebant antiqui, quàm nunc nos facimus.*
3. *Comestio meridiana a quibusdam reprehenditur, sed nescio an recte.*
4. *Comedendi horam extra ieiunia esse sextã probatur ex Cassiano. Item ex Theophylacto. num. 5. Itẽ ex S. Benedicto. num. 6. Item ex S. Pachomio. num. 7. Itẽ ex S. Basilio. num. 8. Itẽ ex canone pænitentiali. num. 9. Item ex sacris litteris. num. 10. Item ex S. Hieronymo. num. 11. Item ex Pompeio Festo. num. 12.*
13. *Prandium ex græco dicitur, & in meridie erat apud veteres.*

EA quæ superius diximus de horis celebrãdi Missas, pendent maxime ab ho-
1. ris, in quibus solui ieiunium statutum est. Missa enim † (vt inquit B. Tho. in 4. sent. dist. 13. quæst. 1. art. 2. q̃la. 4. & Summa Confess. lib. 3. tit. 24. quæst. 129. & Pisan. ver. Missa. §. 3.) vt diligentior fiat præparatio, differtur quantum differri potest, ante prandium. Quare cum varia sit hominibus prandendi hora secundum diuersitatem temporum & dierum, hora etiam celebrandi Missas varia necesse est a iure, & a consuetudine statuatur.

2. Et quidem antiquitus † cum homines essent sobrietati, & ieiunijs magis assueti, longe tardius ad cibum sumendum accedebant, quàm nunc nos facimus. Illi enim vel semel tantũ in die ad horã nonã, aut etiã ad Solis occasum comedebãt, vel certe vsque ad sextam semper ieiunabant: nunc vero adeo solliciti ad comedendum sumus, vt vix in sollemni etiã quadragesimalis ieiunij tẽpore meridiẽ exspectemus, & illum quidem non plene & perfecte, sed crasso quodam modo sufficiat attigisse, vt scilicet vel in meridie, vel circiter meridiem iuxta Doctorũ recentium interpretationem prandeamus. Reliquis vero temporibus extra ieiunia, tanta vtimur præuentione horarum in comedendo, vt numquam fere vltra tertiam prandium differatur. Et licet sanitatis aut medicinæ caussam prætendamus, ipsa tamen nimia diligentia nihil aliud præsefert, quàm quòd animus statim ab initio diei in patinis totus esse videatur. Qua in re illud afferre lubet, quod Gratianus scribit in c. contraria. de cõs. dist. 5. ex B. Ambrosio in psal. non 20. vt corrupte ibi legitur, sed. 118. serm. 22. par. 6. Contraria (inquit ibi tex.) diuinæ condicioni præcepta medicinæ sunt, quæ a ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt ab omni intentione meditationis abducunt: Ita qui se medicinis dederit, seipsum sibi abnegat.

Nolo hic ego falcem ponens in alienã messem, de hora comestionis disputationẽ texere, quænam scilicet sit corpori salubrior, & magis cum Medicorũ placitis conueniat. Scio quosdã, quorum vnus est Bernardinus Gomesius lib. 3. eorum
3. cõment. quos de Sale inscripsit, qui valde reprehẽdant† meridianas refectiones; asserantq; meridianũ tẽpus sumendis cibis & intẽpestiuum, & saluti contrariũ esse; idque licet paradoxũ appellent, non nullis & rationibus & exẽplis ostẽdere nitãtur. Quidquid tamen sit, certe S. Thom. 2. 2. quæst. 147. art. 7. & 4. sent. dist. 15. quæst. 3. art. 3. q̃la 3. nõ malis rationibus, sed ex medica etiã facultate deprõptis, p robat, debitã, & communẽ hominibus comedẽdi consuetudinẽ esse circa horã sextam. Quòd si etiam aliæ omnes rationes deficerent, illa nobis maxima, ac vrgen-

ac vrgentissima satis esse deberet, quòd videamus veteres Patres nostros, quorũ vitas & diuturniores in annis, & præstantiores in moribus fuisse certo scimus, hora communiter meridiana, & numquam citius mane comedisse. Quam rem ne videamur simplici hoc nostro tantum dicto asserere, non nullas antiquorum auctoritates adducemus, quibus quænam comedendi hora tum in ieiunijs, tum extra ieiunia apud illos in vsu esset, aperiemus.

4. Ioan. Cassianus in primis † coll. 21. cap. 23. statuens comedendi horam tempore paschali, quod festiuũ, & Quinquagesimæ appellat, sextam commemorat his verbis. Vt ergo & diebus festiuis statutæ consuetudo sollemnitatis cõseruetur, & saluberrimus parsimoniæ modus minime trãscendatur, sufficit, vt indulgentiam remissionis eousque progredi patiamur, vt cibus qui hora diei nona fuerat capiendus, paulo citius, id est sexta hora pro festiuitatis tempore capiatur, ea ratione dumtaxat, vt escarum solitus modus vel qualitas non mutetur, ne puritas corporis, vel integritas mentis abstinentia Quadragesimæ diligentius acquisita, Quinquagesimæ remissione depereat, nihilque nobis prosit acquisiuisse ieiunijs, quod mox amittere cogat incitata saturitas.

5. Theophylactus † in cap. 27. Matth. sup illis verbis, A sexta autẽ hora tenebræ factæ sũt. clare sextã horã comestioni deputatã indicat, ita inquiẽs. Sexta autẽ die homo est cõdit⁹, qui & sexta hora de ligno comedit: hoc. n est comestionis tẽp⁹.

6. S. Benedictus † in sua Regula discretissimus, expresse in diebus nõ ieiuniorũ horã sextã prãdio, in ieiunijs nonã, & in Quadragesima vesperã refectioni tribuit. Cuius verba cap. 41. hæc sunt. A sancto Pascha vsque ad Pentecosten ad sextam reficiant fratres, & ad serã cenent. A Pentecoste autẽ tota æstate, si labores agrorũ non habent monachi, aut nimietas æstatis nõ perturbat, quarta & sexta feria ieiunent vsque ad nonã, reliquis vero diebus ad sextã prandeant. Quæ prandij sexta, si opera in agris habuerint, aut æstatis feruor nimius fuerit, continuanda erit, & in Abbatis sit prouidentia. Et sic omnia temperet, atque disponat, qualiter & animæ saluentur, & quod faciunt fratres, absque iusta murmuratione faciant. Ab initio vero Quadragesimæ vsque ad Pascha ad Vesperam reficiant. Ipsa tamen Vespera sic agatur, vt lumine lucernæ non indigeant reficientes, sed luce adhuc diei omnia consummentur. Sed & omni tempore siue cenæ, siue refectionis hora sic temperetur, vt cum luce fiant omnia.

7. S. Pachomius † in principio Regulæ, quam ab Angelo habuisse fertur, ordinat, quòd in alijs diebus extra ieiunia, comedant qui volunt, post meridiem.

8. S. Basilius † idem indicat in serm. ascetico, cui titulus est, De homine, quòd sit imago Dei, vbi dicit, quòd meridiana oratio, quæ scilicet Sexta appellatur, diuidenda est ita vt vna pars ante, altera pars post refectionẽ impleatur: vt hoc modo iuxta Dauidis prophetæ dictum, septies in die laudem Domino dicamus. B. Bernardus in lib. qui inscribitur, Modus bene viuendi ad sororẽ suã. serm. 52. qui est de psalmis, & hymnis. innuit, sextam prandio esse deputatam in diebus extra ieiunia, in diebus vero ieiuniorum nonam. dum inquit. Psalmi nos lætificant hora diei sexta in panis confractione. Psalmi ad horam diei nonam ieiu-

nia resoluunt, & nos satiant dulcedine ac suauitate spirituali.

9. Quidã canon pænitẽtialis † apud Burchar.lib.19.cap.19. ex Pænitẽtiali Romano, inquit, ꝙ pænitens ille, de quo ibi habetur, omni die si velit, & si abstinere nõ vult, reficiat se ad sextã; quartã tamen feriã & sextã ieiunet ad nonã. In quo ostẽditur, ꝙ hora refectionis quando non est dies abstinentiæ, aut ieiunij, sit sexta.

10. Idem postremo colligitur etiam ex sacris † litteris.

Gen. 43. dicitur, quòd fratres Ioseph parabant munera, donec ingrederetur Ioseph meridie: audierant enim, quòd ibi comesturi essent panem.

Daniel. 13. de duobus senibus dicitur, quòd frequentabant domum Ioacim, & veniebant ad eos omnes qui habebant iudicia. Cum autem populus reuertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, & deambulabat in pomario viri sui. Dixitque alter ad alterum, Eamus domum, quia hora prandij est.

Nehem. 8. habetur, quòd Esdras sacerdos attulit librum legis corã multitudine virorum ac mulierum in die prima mensis septimi. Et legit in eo aperte in platea quæ erat ante portam aquarum, de mane vsque ad mediam diem. Et infra subiungitur. Et dixit eis. Ite, comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes his, qui non præparauerunt sibi.

Ioan. 4. habetur, ꝙ quando Iesus fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontẽ hora erat quasi sexta; & ꝙ tunc Discipuli eius abierant in ciuitatẽ, vt cibos emerent.

Luc. 9. dicitur, quòd turbæ secutæ sunt Iesum, & ipse excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem (inquit Euangelista) cœperat declinare. Et accedentes Duodecim, dixerunt illi. Dimitte turbas, vt euntes in castella, villasque, quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autẽ ad illos, Vos date illis mãducare.

Act. 2. inquit Petrus, Non enim sicut vos æstimatis hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia. Quibus verbis ostendit, quòd tertia diei hora distaret plurimum a solita hora comestionis.

Item eorundẽ Act. 10. dicitur, ꝙ Petrus ascẽdit in superiora vt oraret circa horã sextã. Et cum esuriret voluit gustare: parantibus autẽ illis, cecidit super eum

11. mẽtis excessus. &c. Cuius loci mentionẽ faciens S. Hieronymus † aduersus Iouinianũ lib. 2. clare videt innuere, ꝙ prandiũ nõ ante horã sextã fiebat. Ita enim ait. Petrus Apostolus non exspectans stellã more iudaico, sed hora sexta in solarium pransurus ascendit. Et infra. Si autem Petrus hora sexta pransurus ascendit in cenaculum, fortuita esuries non facit præiudicium ieiuniorum. Hoc enim modo & Dominus quia ad puteum Samariæ hora sexta fessus resedit, & bibere voluit, omnibus incumbit necessitas, velint nolint, hoc tempore bibendi. Potuit autẽ fieri, vt vel Sabbathum esset, vel dies Dominicus; & post bidui, triduique ieiunium hora sexta esurierit; numquam enim crediderim, Apostolum, si ante vnã diẽ cenauerat, epulisque distentus fuerat; alterius diei esurisse meridie. Quòd si cenauit pridie, & sequenti die esuriuit ante prandium, non existimo, quòd vsque ad satietatem comederit, qui tam cito potuit esurire.

B. Prosper Aquitan. in lib. sent. ex operibus B. August. exceptarũ cap. 203. asserit,

Christi

Christi ascensionem fuisse in meridie. non ob aliud (puto) nisi quia Act. 1. dicitur, quòd Christus conuescens cum Discipulis suis præcepit eis, ab Ierosolymis ne discederent; & postquam locutus fuisset, videntibus illis eleuatus est.
12. Et vt ex prophano etiam aliquo auctore idem probemus, Sextus Pomp. Festus †
13. lib. 14. de verb. veterum signif. Prandium (inquit) ex græco † est dictum; nam meridianum cibum cenam vocabant. Et lib. 3. Cena (ait) apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium. Et lib. 11. Merendam antiqui dicebant pro prandio, quòd scilicet medio die caperetur. Quibus verbis ostendit, horam prandij apud veteres fuisse meridiem. Vnde autem ex græco dictum sit prandiũ licet Festus non aperiat, indicat tamen Plutar. in Sympos. 8. probl. vlt. De qua re videndus est Cælius Rhodig. lib. 27. antiquarum lectionum, cap. 24. & Guill. Canterus lib. 4. lectionum nouarum, cap. 28.

DE HORA PRANDII. Cap. XXXII.

1. *Prandendi horam Canonistæ dicunt esse tertiã, cum tamen in iure sit potius sexta. & num. 14. Sed hodie est tertia. num. 16. Tempore B. Thomæ erat adhuc sexta. num. 17. Sed Alex. de Ales dicit fuisse tertiam. num. 18. Hugo autem de S. Vict. dicit esse horam a tertia vsque ad sextam. num. 19.*
2. *Priscillianistæ hæretici mane prius comedebant, & deinde accedebant ad sacras oblationes. & num. 5. & 7.*
3. *Missæ celebrantur hora tertia. & num. 15.*
4. *Tertia diei hora appellatur sacra, & quare.*
6. *Eucharistiæ sacramentum ieiunis tantum licet offerre, & accipere, & num. 9. & 12. Excepto vno die Feriæ quintæ in Cena Domini. num. 8. & 10. Verum ille etiam mos cenæ dominicæ abrogatus est. num. 11.*
13. *Comedere mane ante tertiam non est in vsu apud sanctam ecclesiam.*
20. *Tempus idem appellatur sexta ab hora iam incœpta, & appellatur tertia ab hora perfecte completa.*

EX his, quæ superiori capite dicta sunt, patet, Doct. Canonistas, qui asserũt,
1. horam † prandendi statutam esse tertiam, vt est Archidiac. & Ioan. de Turcrem. & alij in c. quod dicit. dist. 41. & Addit. ad Panor. in rub. de obser. ieiun. in ver. Thomam. non bene locutos fuisse. Et siquidem ad consuetudinem dumtaxat suorũ temporum respexissent, sustineri possent; sed quoniã id tãquam iure probatum, & canonum auctoritate asseuerant, facile redarguẽdos putamus. Textus n. in c. si. dist. 44. in quo se fundãt, nihil prorsus pro eorũ opinione facit. Dicit ibi tex. qui desumptus est ex lib. Capitulorũ ex græcis Synhodis collectorũ per Martinũ Bracharensem Episcopũ, cap. 65. licet apud Iuo. 6. par. cap. 256. ex cõc. Carthaginiẽsi desũptus legat'. Nõ oportet Clericos, vel laicos religiosos ante sacrã horã diei tertiã inire cõuiuia. Quib' verbis nõ vult tex. q' ĩ hora diei tertia

conuiuia a Clericis incantur; sed tantum prohibet, ante illam horã iniri posse a Clericis conuiuia. Cuius prohibitionis ratio fuit, quia non nulli ex secta Pri-
2. scillianistarũ hæretici † in more habebant, mane prius comedere, & deinde ad
3. sacras oblationes accedere, quæ hora tertia consecrabantur † ex decreto S. Telesphori papæ, vt habetur in c. nocte. de cons. dist. 1. Quare intentio synhodi in d.c.fin. fuit, hoc tantum statuere, vt Missarũ sollemnia, quæ in tertia diei hora (vt diximus) celebrabantur, a ieiunis ante comestionem fierent; Quòd autẽ in tertia diei hora pranderetur, hoc nullo pacto Synhodus in eo canone statuit, nec inde vllo argumento colligi potest. Immo vero contrarium inde deducitur,
4. dum dicit tex. Ante sacram † horam diei tertiam. Non enim tertia diei hora, sacra appellari potest ex eo, quòd in illa prandia, aut conuiuia fiant: Sed quia Synhodus præsupponit, tertiã diei horã sacris oblationibus, & Missarũ sollẽnijs deputatã esse, iccirco eam sacrã appellat. Vnde Rupertus abbas Tuitien. lib. 10. de diui. off. cap. 18. ait, quòd opportune Spiritus sanctus hora tertia super Apostolos adueniens viuificis eamdẽ horã dedicauit mysterijs: qua homines adhuc sobrij, & carnalibus cibis adhuc ieiuni primum quærere debent regnum Dei.
5. De eo autem Priscillianistarum † abusu, quẽ nos supra narrauimus, mentio habetur in conc. Bracharensi 2. cui interfuit idem Martinus Bracharen. episcopus. Eius enim concilij verba in cap. vlt. hæc sunt. Placuit, vt quia propter stultitiam præsumpti nuper erroris, aut certe ex veteri Priscillianæ adhuc hæresis fœtore corrupto cognouimus, quosdã presbyteros in huius præsũptionis audacia retineri, vt Missas mortuorũ etiã post acceptũ merũ, vel oblationẽ ausi sunt cõsecrare: Ideoq; hoc præfixæ euidentis sentẽtiæ admonitione seruetur, vt si quis presbyter post hoc edictũ nostrũ amplius in hac vesania fuerit deprehẽsus, hoc est
6. non ieiunus † sed quocũque cibo præsumpto oblationẽ consecrauerit in altari, continuo ab officio suo priuatus a proprio deponatur episcopo. Et in conc. Bracharensi 1. can. 16. in eamdem sententiam hæc habẽtur. Si quis quinta feria paschali, quæ vocatur Cena Domini, hora legitima post nonã ieiunus in ecclesijs
7. Missas non tenet, sed secundum sectam Priscilliani † festiuitatem ipsius ab hora tertia per Missas defunctorum soluto ieiunio colit, anathema sit.
Cui tamen canoni (vt hoc obiter notem) videtur in aliquo discordare conciliũ Carthaginiense 3. can. 29. qui habeť apud Gratia. de cõs. dist. 1. c. sacramẽta. Vbi hæc verba ponuntur. Sacramenta altaris non nisi a ieiunis hominibus celebren-
8. tur, excepto vno die † anniuersario quo Cena Domini celebratur. Nã si aliquorũ pomeridiano tẽpore defunctorũ, siue Episcoporum, siue ceterorum cõmendatio facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt, iam pransi inueniantur. Et S. August. in epist. 118. ad Ianuarium fatetur, quòd licet in vniuersa ecclesia
9. ex institutione Apostolorum ordinatum sit, quòd a ieiunis † Eucharistiæ sacramentum semper accipiatur (quod etiam per Gratia. habetur in c. liquido. de cõs.
10. dist. 2.) nõ nullos tamen probabilis quædam ratio delectauit, vt vno certo † die per annum, quo ipsam Cenam Dominus dedit, tamquam ad insigniorẽ cõmemorationem, post cibos offerri, & accipi liceat corpus & sanguinem Domini.
Verum

11. Verum ille mos cenæ dominicæ a non ieiunis † celebrandæ; de quo etiã aliquid traditur. 1. Cor. 11. & ibi per Haym. Halberst. iamdiu est, quòd abrogatus fuit. vt not. Vualafr. Strab. in lib. de reb. eccl. cap. 19. & Glo. in d. c. sacraméta. de cons.
12. dist. 1. Nam non nisi ieiunis † generaliter quocumque die accipere & offerre licet sacramentum corporis Christi. vt habetur in conc. Toletano. 7. cap. 2. apud Gratia. in c. nihil. §. nullus. & ibi Glo. 7. q. 1. & in c. ex parte. de celebr. Miss. & in conc. Constantien. sess. 13. & apud Burchar. lib. 5. cap. 35. apud S. Isido. lib. 1. de eccles. off. cap. 18. apud Innoc. 3. lib. 4. Myster. Missæ, cap. 26. apud. B. Tho. in 3. par. quæst. 80. art. 8. in cor. & in resp. ad 3. & apud Thom. Vualden. Tom. 3. de sacramental. cap. 42.

Sit nũc ex his, quæ supra diximus, constitutũ, quòd hora prandio deputata si ad antiquitaté, & ad iuris auctoritatem spectemus, sexta est, & non tertia diei hora. Verum Nicolaus papa huius nominis primus, concedere visus est Bulgaris, quòd hora diei tertia comedere possent: sed tamen si bene eius verba ponderentur, fortasse non nisi post tertiam id concessit: quæ verba quoniam multum faciunt ad rem de qua nos agimus, hic adscribere non grauabor. Nicolaus igitur Pontifex ad consulta Bulgarorum, cap. 60. ita habet.

Consulentibus vobis, si liceat absque ieiuniorum tempore quantumcũque valde mane comedere, respondemus, quoniã neminem patrum nostrorũ ante horã
13. diei tertiam manducasse, nec sanctã ecclesiã ante horam hanc † traditionem sumendi cibũ accepisse recolimus, vel monuméntis quibuscũque reperimus. E contrario vero quosdã eorũ vsque ad vesperum, alios auté vsque ad nonã horã diei, porro alios vsque ad sextã inuenimus ieiunasse: Nullum autem mane cibi quantulumcũque sumpsisse comperimus; cum potius væ dictum ijs qui mane comedunt, fuisse legerimus. Quamobrem ab isto maledicto vos alienos esse desiderãtes, hortamur, vt ante horã diei tertiam nullum omnino corporalem cibũ etiam in ipsis insignibus sollénitatibus omnino sumatis. Nam quæ sollénitas potest esse Pentecoste sublimior, in qua Spiritus sanctus super Apostolos descédit, ac per hoc homines meruerunt in se suscipere Dñm? In ista nẽpe festiuitate sãcti Apostoli cũ alijs non nullis hora diei tertia reperiũtur fuisse ieiuni, cum repletos Spiritu sancto, & loquentes omnium gentium linguis, quibusdã incredulis audientibus, & obstupescentibus, & quòd musto essent repleti ij qui simul aderãt, falso dicétibus, Petrus Apostolorũ princeps respõderit dicés, Non enim sicut vos æstimatis, ebrij sunt isti, cũ sit hora diei tertia. Vbi notãdum, ꝙ non solum Apostoli, sed & omnes qui cũ ipsis erant, id est centũ viginti viri, super quos Spiritus sanctus cecidit, hora diei tertia ieiuni reperiantur. Simul etiam notandum, ꝙ non dixerit B. Petrus simpliciter; Non sicut vos æstimatis, hi ebrij sunt. sed addiderit, Cum sit hora diei tertia. ac si patenter diceret, Ipsi liquido nostis, quòd non sit istis cõsuetudinis ante horam diei tertiam ieiunium soluere: Quamobré frustra illos ebrios esse putatis. Imitamini itaque hos, vt Spiritus sanctus etsi non tardius, saltem hora tertia diei vos ieiunos inueniens, sicut istos, vos quoque inspiratione suæ gratiæ repleat. Hactenus Nicolaus papa, qui impressus est opera

Francisci

Francisci Turriani vna cum apostolicis constitutionibus B. Clementis Romani a se de græco in latinum conuersis, & pulchris annotationibus illustratis.
In horum autem Nicolai papæ verborum declarationem notāda sunt, quæ proxime dicebamus supra pro intellectu tex. c. fi. dist. 44. Non enim intendit summus Pontifex constituere, vt Bulgari vsque ad tertiam ieiunium seruantes, statim in ipsa tertia ieiunium soluant, sed vt ieiuni vsque ad tertiam permanentes, in ipsa tertia deinde Missarum sollemnijs, & prædicationi verbi Dei, quæ intra Missarum sollemnia fieri solet, in ecclesijs adstantes, gratiam Spiritus sancti pro-
14. mereant; vt sic transacta demum tertia, in sexta † quæ proxime sequitur, cibum sumant.
Ad quod facit optime canon ex dictis S. August. desumptus apud Burchar. lib. 2. cap. 54. de quo etiam habetur aliquid apud Gratia. de cons. dist. 1. c. & hoc. Ibi enim sic dicitur. Et hoc attendendum est, vt Missæ peculiares, quæ per dies sollemnes a Sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, vt per eas populus a publi-
15. cis Missarum sollemnibus, quæ hora tertia † canonice fiunt, abstrahatur: quia pessimus vsus est apud quosdam, in Dominicis diebus, siue in quibuslibet festiuitatibus mox Missam celebrare, quam quis etsi pro defunctis sit, cum audierit abscedat, & per totū diem a primo mane ebrietati & comissationi potius quàm Deo deseruiat. Admonendus est populus, vt ante publicum, peractumque officium ad cibum non accedat: sed omnes ad publicam sanctam matrem ecclesiam Missarum sollemnia, & prædicationem audituri conueniant: & vt Sacerdotes Missas hora tertia celebrent, vt populus a publicis sollemnibus non abstrahatur: sed Sacerdotes qui in circuitu vrbis, aut in eadem vrbe sunt, & populus (vt prædiximus) in vnum ad publicam Missarum celebrationem conueniāt.
16. Hodie tamen si nostrorum temporum consuetudinem inspiciamus, tertiam † diei horam, & non sextam prandio deputatam reperiemus.
Sed dubitari potest de tempore B. Thomæ, quænam tunc esset hora prandij.
17. Et videtur, quòd adhuc duraret sexta, † nam ipse in 4. sent. dist. 15. quæstione, articulo, & quæstiuncula tertijs, dicit, quòd secundum communem cursum, comedendi est hora sexta, & quòd in sexta est tempus communiter sumendi cibum. & in 2. 2. quæst. 147. art. 7. dicit, quòd debita, & communis consuetudo comedendi hominibus est circa horam sextam. Et ita etiam expresse putat Caiet. ibi, qui ait, quòd tempore B. Thomæ communiter homines comedebant hora sexta, hoc est in meridie, & quòd hodie homines communiter comedunt hora tertia.
18. In contrarium tamen est testimonium † Alex. de Ales, qui parum ante B. Thomam vixit. Cuius verba in 4. par. quæst. 103. memb. 2. hæc sunt. Cōsuetudo nostra, scilicet christianorum latinorum est, quando bis in die comedimus, comedere hora tertia, & vespera; ita quòd comestio hora tertia prandium nūcupatur, comestio hora vespertina nuncupatur cena. In ieiunio vero simul est vtrūque & prādium & cena, & ideo debuit ecclesia tenere medium, vt tempore ieiunij reficeremur tempore medio. Et quia magis tenet rationem cenæ illa refectio, magis debuit

debuit accedere hora refectionis ad vesperam, quàm ad tertiam horam: & ideo
19. hora nona magis congruit. Hæc Alex. Alen. Addo præterea, quòd Hugo † de S. Vict. qui centum & quinquaginta fere annis præcessit S. Thomam, in exposit. Regulæ S. August. cap. 3. in fi. ita inquit. Non ieiunantibus, nec tamen infirmantibus rectam horam reficiendi intelligimus ab hora tertia vsque ad sextam. Ieiunantibus vero ab hora nona vsque ad vesperam.

Quamobrem dicendum fortasse est, quòd B. Tho. non tam respexit ad id quod suo tempore obseruaretur, quàm ad id, quod obseruari deberet. Vel forte dicendum est, quòd S. Tho. Italus Italorum mores attendit, Alexander autem Alensis ad Vltramontanorum potius consuetudines respexit. Sed vere neutram solutionem eorum verba bene admittunt; Nam & primæ solutioni verba S. Thomæ, & secundæ verba Alexandri repugnare videntur. Quare nisi dicamus, quòd vter-
20. que quidem idem † tempus intellexit, quod est medium inter tertiam & sextam, prout expresse dixit Hugo de S. Vict. Sed vnus nempe B. Thomas illud appellauit Sextam ab hora iam incœpta, non dum tamen complete transacta; alter vero scilicet Alex. Alen. appellauit tertiam ab hora iam perfecte & plene completa; vt late declarauimus supra cap. 22. dum de hora crucifixionis Iesu Christi ageremus, num. 2. & seqq. nescirem aliter soluere hanc huiusmodi inter horum duorum illustrium Doct. dicta, contrarietatem.

DE IEIVNIO VSQVE AD VESPERAM. Cap. XXXIIII.

1. *Ieiunabant Iudæi in veteri testamento vsque ad vesperam, id est vsque ad Solis occasum. Cuius rei rationem assignat B. Thomas. num. 3.*
2. *Ieiunare sic debet christianus, vt non impediatur continuatio ieiunij.*
4. *Philo Iudæus loquitur de discipulis B. Marci.*
5. *Ieiunium obseruauerunt multi sancti in primitiua ecclesia vsque ad vesperam, vt Discipuli S. Marci. S. Antonius abbas. num. 6. S. Hilarion. num. 7. S. Nicolaus. num. 8. S. Ioan. Baptista. num. 9. S. Patroclus. num. 10.*
11. *Tertullianus probat, ieiunandum esse vsque ad vesperam. Sed illi non est fidendum, nam in multis errauit. num. 13.*
12. *Statio quid sit.*

HActenus ostēdimus, qua hora solerēt veteres cibū capere in diebus in quibus non ieiunabant, nunc de hora comestionis, quā in ieiunijs obseruabāt, loquendū est. Hanc vero fuisse nonam, vel post nonam, & nūquam ante, ex multis auctoritatibus facile demonstrabimus. Manifestū est autē in primis, quòd Iu-
1. dæi † in veteri testamēto vsque ad vesperam, id est vsque ad Solis occasū semper ieiunabāt. Quod nō solū ex S. Hieronymi verbis supra cap. 31. num. 11. inductis colligitur. Petrus Apostolus nō exspectās stellā more iudaico. &c. & ex Tertullia. in lib. de ieiunio aduersus Psychicos, dum in fi. inquit. Iudaicum certe ieiunium

vbique

vbique celebratur cum omissis templis per omne litus quocumque in aperto aliquando iam precem ad cælum mittunt: & licet cultu, & ornatu mœroris munus infament, tamen fidem abstinentiæ affectant, & stellæ auctoritatem demorantis suspirant. Sed etiam ex sacrarum litterarum testimonijs habetur. Iudic. 20. dicitur, quòd filij Israel ieiunauerunt die illo vsque ad Vesperã. Primo Reg. 14. Adiurauit Saul populum dicens, Maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperam. 2. Reg. 1. Apprehendens Dauid vestimenta sua scidit, omnesque viri, qui erant cum eo, & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam super Saul, & super Ionathan filium eius. Et cap. 3. Cumque venisset vniuersa multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die iurauit Dauid dicens, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum Solis gustauero panem, vel aliud quidquam. Et videtur eiusmodi ieiunij obseruatio præcipi Iudæis Leuit. 23. ibi, Sabbathum requietionis est, & affligetis animas vestras die nono mensis. A vespera vsque ad vesperam celebrabitis Sabbatha vestra.

Verum quoniam Alex. de Ales in 4. par. quæst. 103. memb. 2. dicit, quòd Iudæorum ieiunia non erant ita prolixa, sicut ieiunia christianorum, neque ita continua: ieiunabant enim (ait) quater in anno, & interpollate, non continue:
2. ieiunium enim nostrum continuum est; debet enim christianus sic ieiunare † quòd non impediatur continuatio ieiunij. Et B. Thom. in secũda secũdæ, quæst. 147. art. 7. ad 1. & in 4. sent. dist. 15. quæst. 3. art. 3. q͞la. 3. ad 2. alias rationes mysticas affert, quibus inter statum veteris testamenti, & noui diuersitatem con-
3. stituens, dicit, quòd ille comparabatur nocti, & ideo vsque ad noctem † ieiunabant, ad significandum, quòd per cibum veteris hominis in tenebras peccati & mortis deiecti erant; nos vero cum filij lucis simus, non oportet, quòd vsque ad noctem ieiunemus. quod inquit etiam Petr. de Palu. in d. dist. 15. quæst. 4. art. 4. & Rayner. in summa Pantheol. tit. de Ieiunio, cap. 4. Et Glo. in c. sint tibi. 2. de cons. dist. 5. dicit, quòd non debet quis per totum diem abstinere, sicut faciunt Saraceni, nisi forte ex caussa. Iccirco omissis ritibus Saracenorum, & antiquæ legis, quid in nouo hoc statu gratiæ obseruatum sit, videamus.
4. Philo iudæus in primis refert de religiosis illis † in Ægypto, & in Alexandria commorantibus a S. Marco Euangelista edoctis, vt habent Euseb. Cæsar. & Niceph. in histor. eccles. vterque lib. 2. cap. 16. & alij supra citati cap. 3. num. 28.
5. quòd nullus eorum † cibum, potumue capiebat ante Solis occasum. Quod iterum refert idem Niceph. lib. 8. cap. 39. & Sozom. lib. 1. cap. 12. & Cassiod. in Tripar. lib. 1. cap. 11. & Ioan. Cassia. lib. 2. de Instit. cœnob. cap. 5.
6. Præterea B. Athanasius de S. Antonio † abbate, in vita ipsius. hæc refert. Inediæ autem & vigiliarum in tantum patiens erat, vt credulitatem viribus vinceret. Pernoctabat in oratione sæpissime. Edebat semel in die post Solis occasum; non numquam biduo, triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur. Quod idem scribunt Sozom. lib. 1. cap. 13. Cassiod. in Tripart. lib. 1. cap. 11. & Nicepho. lib. 8. cap. 40.

Item

7. Item de S. Hilarione † in eius vita per B. Hieronymum in primo Tom. Epist. scripta legitur, quòd numquam ante Solis occasum nec in diebus festis, nec in grauissima valetudine soluit ieiunium.

8. De S. Nicolao † item dicitur, quòd cum infans reliquos dies lac nutricis frequẽs sugeret, quarta, & sexta feria semel dumtaxat, idque vesperi sugebat. quam ieiunij consuetudinem in reliqua vita semper tenuit. vt habetur in lectionibus Breuiarij Rom. in festo ipsius. & in eius vita per Leonardum Iustinianum, Methodium patriarcham, & Metaphrasten scripta in 1. 2. & 5. Tom. Lipomani.

9. De S. Ioan. Baptista † præcursore Domini in eremo commorante loquens Prudentius in hymno Ieiunantium, qui est 7. Cathemerinon, ita ait.

Illic dicata parcus abstinentia,
Potum, cibumque vir seueræ industriæ
In vsque serum respuebat vesperum.

10. De S. Patroclo † martyre Trecensi, qui sub Aureliano passus est, refertur in eius vita per Surium in 1. Tom. de Sanctis, & per Galesin. in Martyrol. sub die 21. Ianuar. quòd abstinentiæ, & frugalitatis operibus ita deditus fuit, vt cibũ, potumque modicum hora diei tantum vltima sibi sumendum arbitraretur.

Notum est illud abbatis Pesij encomium apud Cassia. lib. 5. de instit. cœnob. cap. 27. Numquam me (inquientis) Sol reficientem vidit.

Plurimaque eiusmodi reperiet exempla quisquis Sanctorum vitas euoluere curauerit. Nobis tamen sufficiat præter prædicta, antiquorum Patrum ad hanc rem testimonia, & canonum auctoritates iam recensere.

11. Tertullianus † in lib. de ieiunio aduersus Psychicos, ex professo defendit stationes, quæ vsque ad vesperam protendebantur, quas ipse seras appellat ad differẽtiam ceterarum communium stationum quæ hora nona soluebantur. Ibi enim circa princ. de Psychicis loquens ita inquit. Arguunt nos quòd ieiunia propria custodiamus, quòd stationes plerumque in vesperã producamus. Et paulo post. Itaque dicũt de cetero indifferẽter ieiunandũ ex arbitrio, non ex imperio nouæ disciplinæ, pro tẽporibus & caussis vniuscuiusque: sic & Apostolos obseruasse, nullũ aliud imponentes iugũ certorum, & in commune omnibus obeundorum ieiuniorũ, proinde nec stationum: quæ & ipsæ suos quidem dies habeant, quartæ feriæ, & sextæ; passiue tamen currãt, neque sub lege præcepti, neque vltra supremam diei, quando & orationes fere hora nona concludat de Petri exẽplo, quod Actis refertur. Et circa med. libri. Æque (ait) stationes nostras vt indignas, quasdam vero & in serum constitutas, nouitatis nomine incusant, hoc quoque munus & ex arbitrio obeundum esse dicentes, & non vltra nonam detinendum, de suo scilicet more. Et deinde disputans de hora stationis soluendæ subiũgit. Hæc autem propter illos, qui se putant ex forma Petri agere, quam ignorant; nõ quasi respuamus nonam, cui & quarta Sabbathi, & sexta plurimũ fungimur: sed quia eorum, quæ ex traditione obseruantur, tanto magis dignam rationem afferre debemus, quanto carẽt scripturæ auctoritate, donec aliquo cælesti charismate aut confirmentur, aut corrigantur. Et postmodum rationem afferens Psychicorum,

qua

qua stationes in nona terminandas probare nitebantur, eam eludens, his verbis vtitur. Itaque in eam vsque horam celebranda pressura est inquiunt, in qua a sexta contenebratus orbis defuncto Domino lugubre fecit officium, vt tunc & nos reuertamur ad iucunditatem, cum & mundus recepit claritatem. Hoc si magis ad religionem sapit christianam, dum magis Christi gloriam celebrat, possum æque seræ stationis ex eodem rei ordine statum figere, vt ieiunemus ad serum exspectantes tempus dominicæ sepulturæ, cum Ioseph postulatum detulit corpus, & condidit. Inde & irreligiosum est, ante famulorum carnem refrigerare, quàm Domini. Vt hæc ex argumentorum prouocatione commiserim, coniecturas coniecturis, & tamen puto fidelioribus repercutiens, & demum exempla adducens ex veteri testamento eorum sanctorum, qui vsque ad vesperam ieiunauerunt, cum Danielis etiam exemplum attulisset. Hæc (ait) erit statio sera, quæ ad vesperam ieiunans pinguiorem orationem Deo immolat.

12. Statio autem quid sit † & ex Tertull. habetur in dicto libro, & alibi. & ex B. Ambros. in serm. 25. de Quadragesima, vbi ait, quòd ieiunia nostra stationes vocantur, quòd stantes, & commorantes in eis, inimicos insidiantes repellamus. Beatus etiam Hieron. lib. 2. aduersus Iouinianum, stationis meminit ita loquens. Saul sicut in Regnorum primo libro scribitur, Maledictus (inquit) qui ederit panem vsque ad vesperam, donec vlciscar me de inimicis meis: Et non gustauit omnis populus eius, & tota terra prandebat. Tantique fuit auctoritas stationis semel Domino destinatæ, vt Ionathas qui caussa victoriæ exstiterat, deprehenderetur sorte, & ignorantiæ crimen declinare non posset, patrisque in se concitaret manum, & vix populi precibus saluaretur. Similiter Cassianus in eadem significatione pro ieiunio stationem accipere videtur lib. 5. de instit. coenob. cap. 20. & 24. & coll. 21. cap. 29. vbi tamen ieiunij stationem appellat. Sanctus vero Isidorus Etymol. lib. 6. cap. vlt. late declarat differentiam quæ est inter ieiunium & stationem. cuius verba deinde transcripsit Rabanus Maurus lib. 2. de inst. cler. cap. 18.

13. Verum enimuero in his, quæ de ieiunio ex Tertulliano † attulimus, parum fidendum esse non ignoro. Scio namque B. Hieronymum in Catalogo Scriptorū eccles. cap. 63. de Tertulliano asserere, quòd ad Montani dogma delapsus, in multis libris nouæ prophetiæ meminit, & quòd specialiter aduersus Ecclesiam texuit volumina, de Pudicitia, de Persecutione, de Ieiuniis, de Monogamia, de Ecstasi. Et scio item B. Hilarium in Matth. can. 5. in princ. de eodem Tertulliano loquentem dicere, quòd consequens error hominis detraxit scriptis probabilibus auctoritatem. Quare Tertulliano dimisso pergamus modo aliorum sanctorum patrum in Christi ecclesia clarissimorum testimonia prosequi, qui ieiunium differri solere sæpius vsque ad vesperam, non obscure nobis scriptis suis insinuarunt.

DE IEIV-

DE IEIVNIO VSQVE AD VESPERAM. Cap. XXXIV.

1. *Ieiuniorum diebus exspectatam fuisse vesperam ad manducandum probatur auctoritate S. Basilij. S. Isidori. num. 2. S. Hieronymi. num. 3. S. Ioan. Chrysostomi. num. 4. S. Ambrosij. num. 5. S. Augustini. num. 6. S. Ioan. Damasceni. num. 7. Item auctoritate canonum. num. 8. Quandoque tamen apparet, exspectatam fuisse nonam. num. 9. Sed in Quadragesima præcipue exspectabatur vespera. num. 10. 13. & 18. Et præcipue etiam in hebdomada sancta. num. 15. 16. & 17. Et in Sabbathis quattuor temporum. num. 20.*

11. *Vesperæ in Quadragesima quòd celebrentur mane, est quædam nostri temporis calamitas, ne dicam abusus.*

12. *Vespertinum tempus post horam nonam incipere dicitur.*

14. *Missa in Quadragesima ad nonam celebratur.*

19. *Sabbatho sancto Missa celebratur nocte.*

1. SAnctus Basilius in serm. 1. de ieiunio, prope fi. † innuit, quòd in die ieiunij vespera exspectabatur ad sumendum cibum, his verbis vtens contra eos qui male ieiunabant. Vesperam ad cibum exspectas, at totum nihilominus diem in foro & in iudicio consumis.

Et in eamdem sententiam habetur ex B. Hieronymo apud Iuon. in Pannor. lib. 2. cap. 188. Spernitur ieiunium, quod in vesperum repletione ciborum reficitur.

2. Licet hæc verba non apud S. Hieronymum, sed apud S. Isidorum † lib. 2. de summo bono, cap. vlt. repererim. Vbi etiam subdit S. Isid. ad idē propositum, Spernitur ieiunium, quod in vesperum delicijs compensatur. Et post pauca. Tota enim die epulans in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias præparat.

3. Præterea S. Hieronymus † in epist. 13. ad Paulinum, de institutione Monachi. Sit (inquit) vilis, (aliàs vtilis) & vespertinus cibus; holera, & legumina.

4. B. Ioan. Chrysost. † in homil. 59. ad populū Antioch. de Monachis agēs sui tēporis sic ait. Vespere rursū facto, illi quidem (mundani scilicet) balnea petunt, & remissiones: hi vero (nempe monachi) se laboribus absoluentes tunc mensam petunt, non seruorum excitantes multitudinem, neque domum circumcursantes, neque tumultuantes, neque lautos apponētes cibos, & nidorē exhalantes; sed hi quidē cū sale panem, hi vero & oleum adiungentes: at alij quicūque sunt infirmiores, holera quoque habēt, atque legumina. Deinde parū sedentes, vel potius hymnis omnia concludentes, in suo quisque lectulo requiescunt ad solum somnum, non delicias comparato. Et in homil. 72. ad eumdem populum Antioch. quæ duplicata est cum homil. 8. super Genes. Vidisti (ait) carissime, quale sit verum ieiunium? hoc exerceamus. Neque secundum multos temere censeamus, in hoc contineri ieiunium, si sine cibis ad vesperam vsque permaneamus: non hoc est quod quæritur, sed vt ciborum abstinentia a noxijs quoque continentiam exhibea-

exhibeamus, & circa spiritualium exercitationem multum impendamus studium. Et in homil. 4. super Genes. de ieiunio loquens. Et ne existimemus (inquit) inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere. Item homil. 6. super Genes. in fi. Quæ enim (ait) vtilitas ieiunij dic obsecro, si toto die nihil comedis, ludis autem, & nugaris, sæpe etiam peieras, & blasphemas, & ita totum perdis diem? Et postremo in serm. 1. de ieiunio, idem indicat, ita de Quadragesima loquens. Nullus nostrum ieiunat quadraginta dies, nam quadraginta interuallis reficimur sicut viatores ad vesperam in diuersorio manentes, & iterũ incipiẽtes.

5. S. Ambrosius† in serm. 33. huic eidem sententiæ adstipulatur, ita inquiẽs. In his ergo luxurijs fratres dicite, quis cultus sit Dei, quæ mentis possit esse deuotio; qui propterea ieiunat, non vt Deo, atque orationibus vacet, sed vt tota die otiosus & liber proprias exerceat voluptates? Quamuis igitur qui eiusmodi es frater, vespere ad domum redeas, quamuis declinante iam Sole manduces, potes videri tardius te refecisse, non tamen Domino ieiunasse. Et in psal. 118. serm. 8. par. 6. Indictum est (inquit) ieiunium, caue ne negligas: Et si te fames quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium; tamen cælesti magis te seruato conuiuio. Non epulæ paratæ extorqueant, vt cælestibus sis vacuus sacramentis. Differ aliquantulum: non longe finis est diei. &c.

6. S. Augustinus† in serm. 2. Feriæ quartæ in capite ieiunij, qui est de tempore. 56. Ante omnia (inquit) in diebus ieiuniorum quod solebamus prandere pauperibus erogemus, ne forte aliquis sibi sumptuosas cenas, & exquisitis saporibus epulas studeat præparare; & corpori suo magis commutasse, quàm subtraxisse ciborum abundantiam videatur. Nihil prodest tota die longum duxisse ieiunium, si postea ciborũ suauitate vel nimietate anima obruatur. Et clarius in lib. 1. de moribus ecclesiæ, cap. 31. de Monachis cœnobitis loquens, hæc de eorum ieiunio dicit. Cõueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres terna vt minimum hominum millia, nam etiam multo numerosiores sub vno agunt. Audiunt autem incredibili studio, summo silentio; affectiones animorum suorum, prout eos pepulerit disserentis oratio vel gemitu vel fletu sed modesto, & omni clamore vacuo gaudio significantes. Corpus deinde reficitur quantum saluti & salubritati sat est, coercente vnoquoque concupiscentiam, ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt parca & vilissima. Et post pauca, cap. 33. de alio genere christianorum agens in ciuitatibus simul viuentium. Ieiunia etiam (ait) prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus (quod est vsquequaque vsitatissimum) sed continuum triduum, vel amplius sæpissime sine cibo ac potu ducere. Neque hoc in viris tantum, sed etiam feminis. Et in serm. 25. ad fratres in eremo. Scitote (inquit) fratres mei, quòd antiquitus patres nostri fideles ieiunare consueuerunt in vigilijs magnarum sollemnitatum vsque ad noctem: quod laudandum erat, & bonum.

7. S. Ioan. Damascenus † in lib. de ieiunijs ad Cometam, declarat, integrum ieiunium esse, cum quis ab aurora vsque ad vesperam nihil prorsus edit. & ita ieiunandum

nandũ esse ait singulis quinque diebus cuiusque hebdomadæ in Quadragesima.
8. Exstant præterea de hac re non nulli † canones. Synhodus Turonica 2. cap. 19. in fi. habet hæc verba. Quicumque minus quàm duodecim psalmos ad Matutinũ dixerit, ieiunet vsque ad vesperam, panem cum aqua manducet, & non illi sit altera in illa die vlla refectio. Et qui hoc facere contempserit, vna hebdomada panem cum aqua manducet, & ieiunet omni die vsque ad vesperum. Et apud Gratia. dist. 82. c. fi. habetur, quòd presbyter incidens in fornicationem, in hũc modũ pænitere debet; tribus quidem mensibus a ceteris remotus pane & aqua a vespera in vesperã vtatur. &c. vbi Glo. inquit, Nam ea hora debent comedere ieiunantes. Rursus. 33. q. 2. c. latorem. Nicolaus papa statuens cuidam matricidæ pænitendi modum, inter alia inquit. Ieiunet autem tribus diebus per hebdomadam vsque ad vesperam. Quod habetur etiam apud Burchar. lib. 6. cap. 46. Et aliàs sæpe in canonibus pænitentialibus apparet, quòd ieiunandi forma præscribitur vsque ad vesperam. Vt ex conc. Vormaciensi, can. 26. & ex conc. Triburiensi, can. 5. apud Burchar. lib. 6. cap. 8. & lib. 19. cap. 5. §. occidisti tu ipse. is, qui sacerdotem voluntarie occiderit, ieiunare debet quotidie vsque ad vesperam exceptis diebus festis atque Dominicis. Et apud eumdem Burchar. lib. 17. cap. 35. clericus vel monachus ob quoddam crimen ibi expressum, triduo per hebdomadas singulas ex pane hordeaceo ad vesperam refici debet. Et lib. 19. cap. 10. in forma pænitendi traditur, quòd pænitens in vnaquaque hebdomada ieiunet ad vesperam. Ibi tamen subiungitur, quòd in quibusdam
9. diebus ieiunet † ad nonam. Quod iterum statuitur in eod. lib. 19. cap. 19. Et de parricida similiter statuitur in conc. Vormaciensi, can. 30. quòd ieiunet quotidie vsque ad nonam, exceptis festis diebus atque Dominicis. vt habetur apud eumdem Burchar. lib. 6. cap. 34. & lib. 19. cap. 5. §. fecisti parricidium.
10. Præcipue vero in Quadragesimæ † ieiunio vespera ad cibum sumẽdum exspectabatur, vt testatur B. Benedictus in eo cap. 41. Regulæ, quod supra citauimus cap. 31. num. 6. Et B. Bernardus in serm. 3. de Quadragesima, vbi ita inquit. Hactenus vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi reges & principes, clerus & populus, nobiles & ignobiles, simul in vnum diues & pauper. De qua re est etiam tex. concilij Cabilonensis expressus citatus a Gratia. in c. solent. de cons. dist. 1. & a Burchar. lib. 13. cap. 12. & lib. 19. cap. 5. §. soluisti ieiunium in Quadragesima. & ab Iuo. in 4. par. cap. 45. & in Pannormia, lib. 2. cap. 184. Cuius canonis verba quoniam male interpretantur non nulli Canonistæ, & Theologi, hic adscribere non erit inutile. Solent plures (inquit tex.) qui se ieiunare putant in Quadragesima, mox vt audierint signum ad horam nonam, manducare. Qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, quàm vespertinum celebretur officium. Concurrendum est enim ad Missam, & auditis Missarum sollemnijs, & vespertinis officijs, largitis eleemosynis ad cibos accedendum est. Si vero aliquis ita necessitate constrictus fuerit, vt ad Missam venire non ualeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua ieiunium soluat. Quamuis autem Panorm.

in rubr. de obser. ieiun. intelligat hunc tex. non de hora vespertina exspectanda, sed de officio tantum vespertino; vt scilicet post expletas Vesperas in ecclesia, quæ tempore quadragesimali dicuntur mane, cibum capiamus. reuera tamen Panor. in hoc deceptus est, nam tex. loquitur expressissime & de officio, & de hora vespertina simul. vt patet intuenti eius verba, ibi æstimata ve-
11. spertina hora. Quòd vero nunc Vesperæ † in ecclesijs mane exsoluantur, quædam est huius nostri temporis calamitas, ne dicam abusus; nam Vesperæ non mane, sed in vltima diei parte celebrari deberent; & ita antiquitus celebratas fuisse putandum est. Quare minus male dicendus est sensisse Petrus de Palu. in 4. sent. dist. 15. quæst. 4.art.4.concl. 1.& ipsum secutus S. Antoninus in secunda par. tit. 6. cap. 2. §. vltimo, qui licet dicant, quòd ille tex. intelligitur de vespera officij & non diei, affirmant tamen, quòd in Quadragesima non licet comedere, nisi constet, transiuisse horam nonam, & recitatum fuisse vespertinum officium. Quod dictum ea ratione sustineri potest, quia quamuis vespera diei in occasu Solis proprie esse intelligatur, tamen etiam post no-
12. nam horam † vespertinum tempus incipere dici potest, vt inquit Ricar. in d. dist. 15. quæst. 3. art. vlt. in fi. & nos declarauimus supra ex multis, cap. 19. num. 7. & seqq. & cap. 20. num. 9. & seqq.

Sunt præterea aliæ etiam auctoritates, ex quibus colligitur, morem fuisse veteribus in ieiunijs præsertim Quadragesimæ, hebdomadæ sanctæ, & Sabbathorum quattuor temporum, in quibus ordinationes celebrantur, non nisi ad vesperam manducare.

Micrologus de eccles. obser. cap. 49. In hoc (inquit) quadragesimale ieiu-
13. nium † ab alijs differt diebus, quòd in alijs post nonam, in hoc autem post vesperam reficere debemus. Nec iuxta canones quadragesimaliter ieiunare cen-
14. semur, si ante vesperam reficimur. Et infra. Vnde & Missa † in ijs diebus non ad sextam, sed ad nonam merito celebratur.

Exstat præterea canon concilij Arausici, quem citat Burchar. lib. 13. cap. 9.
15. & Iuo par. 4. cap. 42. in hæc verba. Vt in Sabbatho † sancto, hoc est in Vigilia Paschæ ieiunium ante noctis initium nisi a paruulis aut infirmis non soluatur, nec ipsa in Parasceue; quia Cena Domini, & Parasceue, & Sabbathum ad illos quadraginta dies respiciunt.

Conc. Toletanum 4. cap. 7. Quidam (inquit) in die eiusdem passionis dominicæ ab hora nona ieiunium soluunt, conuiuijs adhibentur, & dum Sol ipse eadem die tenebris palluerit, lumen subduxerit, ipsaque eleméta turbata mœstitiam totius mundi ostenderint, illi ieiunium tanti diei polluunt, epulisque inseruiunt. Et quia totum eumdem diem vniuersalis Ecclesia propter passionem Domini in mœrore, & abstinentia peragit, quicumque in eo ieiunium præter paruulos, senes, & languidos ante peractas indulgentiæ preces persoluerit, a paschali gaudio depellatur, nec in eo sacramentum corporis & sanguinis Domini percipiat, qui diem passionis eius per abstinentiam non honorauit.
16. B. Clemens Romanus lib. 5. constit. apost. cap. 19. & 20. In diebus † Paschæ (ait)

ieiunate incipientes a secunda Sabbathi vsque ad Parasceuen & Sabbathũ dies sex, solo pane vtentes, sale, atque holeribus,& aqua in potum. A vino & carnibus vos abstinete in ijs diebus: sunt enim dies luctuosi, non festi. Parasceuen tamen & Sabbathum integrum ieiunent qui quidem possunt, nihil gustantes vsque ad gallicantum noctis. Quòd si quis non potest duorum dierum ieiunium continuare, seruet saltem Sabbathum. Ait enim quodam in loco de se Dominus. Quando discedet ab eis sponsus, ieiunabunt in illis diebus. Iis igitur diebus sublatus est a falsis Iudæis,& crucifixus est,& cum impijs reputatus. Quare monemus vos, vt ieiunetis per hos dies, quemadmodũ nos etiam ieiunauimus, cũ nobis ipse ereptus est, vsque ad vesperã. In reliquis vero diebus ante Parasceuen nona hora vel vesperi quilibet cibum capiat, vel quemadmodũ quisque poterit. B. Epiphanius eadem fere habet. Sic enim inquit in lib. 3. aduersus hæreses, in

17. fi. Porro Quadragesimam ante septem dies † sancti Paschatis similiter seruare solet eadem catholica ecclesia in ieiunijs perseuerans. Dominicis vero omnino non, neque in ipsa Quadragesima. Ceterum per sex dies ipsius Paschatis omnes populi in siccorum esu perseuerant, pane (inquam) & sale, & aqua tunc vtentes ad vesperam. Sed & pietatis studiosi duplas, & triplas, ac quadruplas transmittunt,& aliqui totam hebdomadam vsque ad gallicinium Dominicæ illucescẽtis. Vigilias autem agunt per sex. Rursus vero communiones perficiunt per easdem sex dies,& totam Quadragesimam a nona vsque ad vesperam.

18. Nicephor. lib. 12. histor. eccles. cap. 34. narrans varias quadragesimalis † ieiunij obseruationes,& consuetudines hæc subiungit. Diuersum etiam est cibi capiendi tempus. Aliqui namque hora nona, aliqui post occasum Solem, quidam post diem vnam sequenti die cibum capiunt; non nulli vero ad tres, ad quattuor, ad quinque,& ad septẽ vsque dies dapibus abstinentes procedũt, pro eo atque quisque cibo carere vel vult, vel potest. Et alia apud alias gentes, & populos fiunt. Item Alcui. lib. de diui. off. cap. de Cena Domini, in fi. ait. Ab hac nocte vsque ad Sabbathum non nulli serui Dei imitantes Apostolos ieiuni permanent. Et Ama-

19. lar. lib. 4. de eccl. off. cap. 20. In Sabbatho † sancto (ait) exspectant omnes ieiuni vsque ad noctem, quando Missa celebratur Resurrectionis Domini.

20. De Sabbathis autem † quattuor temporum sunt tex. B. Leonis magni,& Gelasij summorum pontificum in c. quod a patribus.& c. fi. dist. 75. In quibus ostenditur, quòd circa vesperas, aut noctis initium his qui consecrandi sunt ieiunis,& a ieiunantibus sacra benedictio confertur.

DE IEIVNIO VSQVE AD NONAM. Cap. XXXV.

1. *Ieiunium numquam solui debet ante nonam siue in Quadragesima, siue extra Quadragesimam. Quod probatur auctoritate S. Athanasii. num. 2. S. Hieronymi. num. 3. S. Epiphanij. num. 4. Ioan. Cassiani. num. 5. S. August. num. 6. Theophylacti. num. 7. Prudẽtij. num. 8. Aliquorũ cõciliorũ. nu. 9. Ordinis Romani. nu. 10.*

11. *Ieiunium præterquam quòd est abstinentia a certis quibusdam cibis, dicitur subtractio prandij. Quamuis Panor. id neget. num. 14.*

12. *Ieiuniorum diebus quæ fit comestio, cena, & non prandium esse debet: & quo plus tardatur, eo melius est.*

13. *Ieiuniorum diebus ecclesia non præcipit manducari hora nona, sed præcipit, non manducari ante horam nonam. Quod tamen Panor. negat. num. 15.*

1. Reliquo anni tempore extra Quadragesimam, & a non nullis in ipsa etiam Quadragesima, hora † nona, aut post horam nonam, non ante, communiter ieiunium solui solere, exstant plurima antiquorum Patrum testimonia, quæ id manifestissime probant.

2. S. Athanasius † in lib. de Virginitate, siue de Exercitatione sic habet. Suggerit autem Inimicus etiam magnam exercitationem, vt corpus imbecille, & inutile reddas. Tu vero in ieiunio perseuerato: Ieiuna totum annum etiam si nulla cogat necessitas. Hora vero nona diei cum iam in hymnis & precibus perseueraueris, sume panes tuos cum holeribus conspersis oleo: omnia pura quæcumque carent anima. Et infra. Hora nona rursus esto in hymnis & laudibus Dei, cum lacrymis confitens peccata tua. Deo supplica, quoniam hac hora Dominns in cruce pendens reddidit spiritum. Post communionem autem horæ nonæ comede panem tuum gratias agens Deo super mensam tuam.

3. B. Hieronym. † in epist. 22. de custodia virginitatis ad Eustochium, de Monachis loquens, qui Cœnobitæ vocantur, circa fin. illius epistolæ hæc dicit. Prima apud eos confœderatio est, obedire maioribus, & quidquid iusserint facere. Diuisi sũt per decurias, atque cẽturias, ita vt nouẽ hominibus decimus præsit, & rursus decem Præpositos sub se Centesimus habeat. Manent separati, sed iunctis cellulis. Vsque ad horã nonã, vt institutum est, nemo pergit ad alium, exceptis ijs Decanis, quos diximus, vt si cogitationibus forte quis fluctuat, illius consoletur alloquijs. Post horam nonam in commune concurritur, psalmi resonant, scripturæ recitantur ex more, & cõpletis orationibus, cunctisque residentibus, medius quẽ Patrem vocant, incipit disputare. Quo loquẽte tantũ silentiũ fit, vt nemo alium respicere, nemo audeat excreare. Dicẽtis laus in fletu est audientiũ, tacitæ voluũtur per ora lacrymæ, & ne in singultus quidẽ erumpit dolor. Cum vero de regno Christi, & de futura beatitudine, & de gloria cœperit annũciare ventura, videas cunctos moderato suspirio, & oculis ad cælum leuatis intra se dicere, Quis dabit mihi pẽnas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Post hæc conciliũ soluitur, & vnaquæque decuria cum suo parente pergit ad mensam, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. Nullus in cibo strepitus est, nemo comedẽs loquitur. viuitur pane, leguminibus, & holeribus, quæ sale solo cõdiuntur. Vinum tantum senes accipiunt, quibus & paruulis sæpe fit prandium; vt aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens. Dehinc consurgunt pariter, & hymno dicto ad præsepia redeunt: ibi vsque ad vesperam cum suis vnusquisque loquitur.

S. Epi-

4. S.Epiphanius † lib.3.contra hæreses, in fi. ita ait. Communiones autem siue synaxes fieri ordinatæ sunt ab Apostolis quarta, & prosabbatho, & Dominica. Quarta vero, & prosabbatho ieiunium statutum est vsque ad horam nonam. Et infra. Et per totum quidem annum ieiunium hoc seruatur in eadem sancta catholica ecclesia, quarta (inquam) & prosabbatho vsque ad horã nonam, excepta Pentecoste per totos quinquaginta dies, in quibus neque genua flectũtur, neque ieiunium imperatum est. Ceterũ pro communionibus, quæ quarta, & prosabbatho ad horam nonã fiunt, in die Dominica matutinis horis cõmuniones fiunt.

5. Ioan.Cassianus † coll.2.cap.vlt. inquit, quòd hi qui districtiorem abstinentiam tenent, refectionem ad vesperam differunt. Et paulo infra. Commodum satis (ait) & vtile hora nona refectionis tempus indultum est.

6. S.Augustinus † epist.118.ad Ianuarium, in fi. Honestius autem arbitror (inquit) ea hora fieri (oblationem scilicet corporis & sanguinis Domini, in quinta feria vltimæ hebdomadis Paschæ) vt qui etiam ieiunauerit, post refectionem, quæ hora nona fit, ad oblationẽ possit occurrere. Idẽ in serm.1.ad fratres in eremo, & in 2.Regula, cap.2. statuit, quòd ad nonam fratres reddant codices, & secundum naturæ condiciones sine tumultu reficiant, audientes verbum Dei.

7. Theophylactus † in Ioan. cap.1. super illis verbis, Hora autem erat quasi decima. Hinc autem (inquit) discimus, quòd Discipuli habebant ventrem minime oneratum, sed ieiunijs assuetum, eo quòd tempus, quod alij impendunt in quietem corporis, cibis grauati, & non valentes serio operi intendere, hoc illi insumebant in doctrinam. Ita erant vere discipuli Ioannis ieiunijs clari.

8. Prudentius † in hymno, Ante cibum, qui est 3. Cathemerinon, ita canit.

Te Pater optime mane nouo;
Solis & orbita cum media est;
Te quoque luce sub occidua;
Sumere cum monet hora cibum,
Nostra Deus canet armonia.

Et in hymno, Post ieiunium, qui est 8. Cathem.

Nona summissum rotat hora Solem,
Partibus vix dum tribus euolutis
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.
Nos breuis voti dape vindicata
Soluimus festum, fruimurque mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.

9. Hæc eadem probantur etiam auctoritate non nullorum † conciliorum. Et primo concilij Maguntiaci, can.34. cuius habetur mentio apud Gratia. dist.76. c. constituimus. apud Burchar.lib.13.cap.2. apud Iuon. par.4.cap.35. & in Pannor.lib.2.cap.180. Verba concilij hæc sunt. Constituimus, vt quattuor tempora anni ab omnibus cum ieiunio obseruentur, id est mense Martio hebdomada

prima: Et feria quarta, & sexta, & sabbatho veniant omnes ad ecclesiam hora nona cum litanijs ad Missarum sollemnia. Similiter in mense Iunio hebdomada secunda, feria quarta, & sexta, & Sabbatho ieiunetur vsque ad horam nonam, & a carne ab omnibus abstineatur. Similiter in mense Septembri hebdomada tertia; & in mense Decembri, hebdomada, quæ fuerit plena ante Vigiliam Natalis Domini, sicut est in Romana ecclesia traditum.

Præterea conc. Bracharense 1. can. 16. Si quis (ait) quinta feria paschali, quæ vocatur Cena Domini, hora legitima post nonam ieiunus in ecclesijs Missas non tenet. &c. vt supra citauimus cap. 32. num. 7.

Conc. Bracharense 2. can. 9. præcipit, vt adueniente Natalis Domini die, conuenientes in vnum vicinæ ecclesiæ, per triduum cum psalmis per Sanctorum Basilicas ambulantes celebrent litanias: Tertia autem die celebratis hora nona, siue decima Missis, dimisso populo præcipiant Quadragesimæ ieiunijs seruire.

10. Ordo Romanus † in cap. de Vigilia Natalis Domini. Prima die (inquit) Vigiliæ Natalis Domini hora nona canunt Missam ad S. Mariam, qua expleta canunt vespertinalem synaxim; dehinc vadunt ad cibum. Et in cap. de Sabbatho sancto Pentecostes. Sabbatho (ait) in Vigilijs Pentecostes omnes ieiunium faciunt. Et infra. Tantum hora octaua ingrediuntur ad Vigilias, vel missarum sollemnia, vt hora nona expleta, omnia consummentur. Et in cap. de Ieiunio Pentecostes. Ieiunium (inquit) faciant quarta, & sexta feria, & in Sabbatho vsque ad horam nonam.

Postremo pro hac re facit etiam illa ratio, quia ieiunium præterquam quòd est
11. abstinentia a certis quibusdam cibis, dicitur subtractio † prandij, vt in definitione ieiunij inquiunt Goffred. & ipsum secuti reliqui Canonistæ in rubr. de obser. ieiu. & Hostien. ibi in Summa. §. 1. Quare comestio, quæ in die ieiunij ce-
12. na† & non prandiũ esse debet, quo plus tardatur, eo melius ieiunium est. Vnde sequitur, quòd refectio in die ieiunij non debet esse ante horam nonam, quia alioquin esset potius prandium, quàm cena.

Vnde Caiet. in summula, ver. Ieiunium. in princ. ad hoc propositum hæc ait. Horam conuenientem ad comedendum in tantum exigit ieiunium, vt ab hora nomen acceperit: vt patet ex eo, quòd dicimur ieiunare vel vsque ad nonam vel vesperam, quasi tota vis ieiunij consistat in prorogatione inediæ vsque ad horam tardiorẽ. Et vere sic esse testatur ecclesiastica obseruatio. propter quod quan-
13. to plus tarda hora comeditur, melius ieiunatur; non enim † præcipit ecclesia, manducari hora nona, sed negatiuam, scilicet non manducari ante. Hæc Caiet.
14. Verum quoniam contra hanc rationem insurgit † Panor. in d. Rubr. de obser. ieiun. vbi ait, se in contrarium allegare tex. & Glo. in c. sint tibi. 2. de cons. dist. 5. Textus enim ibi inquit, Sint tibi ieiunia pura, continua, moderataque; id est quotidie esurire, & quotidie prandere. Et sic appellat textus prandium in ieiunijs; & non cenam. Et Glo. ibidem dicit, quòd non debet quis per totum diem abstinere, nisi forte ex caussa. quod faciunt Saraceni. Et quoniam etiam
15. idem Panor. † ait, quòd in ieiunijs extra Quadragesimam non est hora præ-

fixa

fixa ab ecclesia. Ideo nos conabimur in primis sustinere rationem prædictam tum iuris auctoritate, tum etiam sanctorum Patrum testimonijs: Et deinde respondebimus ad ea quæ in contrarium a Panor. allegantur.

DE COMESTIONE, QVAE FIT IN DIEbus ieiuniorum. Cap. XXXVI.

1. *Ieiunium est subtractio prandij. Et in tantum hoc est verum, vt si comestio vnica, quæ fit in ieiunijs, fiat ad horam prandij, non sit ieiunium. num. 28.*
2. *Prandere est non ieiunare. & num. 4. 7. 8. 10. 11. & 12.*
3. *Ieiunium statutum ab ecclesia frangere, inter grauia peccata computatur.*
5. *Ieiuniorum diebus quæ fit comestio, cena appellatur non prandiū. & num. 6. & 9.*
13. *Nona hora comedebant quotidie veteres, & ipsa comestio vocabatur simul prandium & cena. & num. 24. Sed vere cena potius, quàm prādium erat. num. 25. & 27. Prandium autem non nisi abusiue appellari poterat. num. 30.*
14. *Prandium & cena distinguebantur apud antiquos Iudæos. & num. 17. Et etiam apud Romanos. num. 18. 21. & 22.*
15. *Prandium est comestio, quæ mane fit.*
16. *Cena est comestio quæ fit vespere.*
19. *Comedebant aliqui inter Romanos veteres non solum bis in die, sed etiam ter, & quater.*
20. *Comedere semel in die est Angelorum, bis hominum, frequentius brutorum.*
23. *Cena non semper ad horam nonā fiebat apud antiquos, sed quandoque etiā tardius.*
26. *Agape quid sit.*
29. *Ieiunia a Pascha ad Pentecosten relaxantur.*

1. QVòd igitur ieiunium sit subtractio † prandij, vt dictum est supra cap. præced. num. 11. & quòd refectio, quæ in die ieiunij fit, debeat esse cena, & nō prandiū, est auctoritas tex. in c. vnum orarium. §. fi. dist. 25. qui desumptus est ex S. August. in serm. 41. de Sanctis. vbi ait tex. quòd inter minuta peccata computatur, quoties quis cum sit sanus corpore alijs ieiunantibus prandere voluerit.
2. Quo in loco prandere † nihil aliud significat, quàm non ieiunare. Quod tamen intelligitur secundum Glo. ibi, non de ieiunijs statutis, sed de illis, quæ
3. quilibet pro sua voluntate seruat; nam alioquin frangere † ieiunium ab ecclesia præceptum, non inter minuta peccata, sed inter grauia computatur.
Ad idem est tex. in c. post Pascha. dist. 76. vbi B. Isidorus asserit, quòd licet traditio ecclesiarum post Pascha vsque ad Pentecosten abstinentiæ rigorem prandijs relaxauerit, tamen si quis monachorum vel clericorum ieiunare cupit, non sunt
4. prohibēdi. Quibus verbis per prādia † apertissime ieiunij relaxatio significatur.
Ad idem facit etiam tex. in c. litteras. de temp. ord. vbi comestio, quæ fit in Sab-
5. batho quattuor temporum cena † appellatur.
Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 7. in fi. Refectio (ait) corporis in diebus ieiu-

6. niorum, post quã nulla alia paratur, non prandium, sed cena † vocatur, sicut ait Gregor. in homil. illius euangelij. Homo quidam fecit cenam magnam. Et B. Greg. in allegata homil. quæ est. 36. super euangelia. Iccirco autem (inquit) hoc conuiuium Dei non prandium, sed cena vocatur, quia post prandium cena restat, post cenam vero conuiuium nullum restat.

In conc. Turonico. 2. cap. 18. ad propositum nostrũ hæc habentur. De ieiunijs vero antiqua a monachis instituta conseruẽtur, vt de Pascha vsque Quinquage-
7. simã exceptis Rogationibus omni die fratribus prãdiũ† præparetur. Post Quinquagesimã tota hebdomada exacte ieiunent. Postea vsque ad Kalendas Augusti ter in Septimana ieiunẽt, secunda, quarta, & sexta die; exceptis ijs qui aliqua infirmitate constricti sunt. In Augusto quia quotidie Missæ Sanctorũ sunt, prandiũ habeant. In Septembri toto & Nouembri (sicut prius dictũ est) ter in Septimana. De Decembri vsque ad Natalem Dñi omni die ieiunent. Et quia inter Natalem Domini, & Epiphaniam omni die festiuitates sunt, itẽque prandebunt. Excipitur triduum illud, quo ad calcandam Gentilium consuetudinem Patres nostri statuerunt priuatas in Kalendis Ianuarij fieri litanias, vt in ecclesia psallatur, & hora octaua in ipsis Kalendis Circumcisionis Missa Deo propitio celebretur. Post Epiphaniam vero vsque ad Quadragesimam ter in septimana ieiunent.

In conc. Aurelianẽsi 4. cap. 2. Sed neque (dicitur ibi) per Sabbatha absq; infirmitate quisquam soluat Quadragesimæ ieiuniũ, nisi tantum die Dñico prandeat. Citatur ab Iuo. in 4. par. cap. 44. & in Pannor. lib. 2. cap. 190. & a Burchar. lib. 13. cap. 11. conciliũ Cabilonense, can. 5. in hæc verba. Diebus vero ieiunij eleemosyna facienda est, & cibũ, siue potum, quo quisque debuit vti, si ieiunauerit, pau-
8. peribus eroget: quia ieiunare, & cibos prandij † ad cenã seruare, non mercedis, sed ciborum est incrementum. Credendum est autem (vt hoc obiter dicã) concilium hoc Cabilonense, quod citatur hic ab Iuo. Et Burch. & quod citatur iterum a Gratia. in c. solent. de cons. dist. 1. quem nos supra, cap. 34. num. 10. retulimus, fuisse deperditum; nam in ijs concilijs Cabilonensibus 1. & 2. quæ in Tomis conciliorum impressa sunt, nihil huiusmodi tale reperitur. Quamquam B. Tho. 2. 2. quæst. 147. art. 7. in arg. sed contra. dictum c. solent. non ad concilium Cabilonense, sed ad Calcedonense retulit.

S. Ioan. Chrysost. in homil. 57. ad populum Antioch. & in homil. 56. super Matth. vbi eadem repetit, de Monachis loquẽs, ita inquit. Et propterea hos præsertim laudo, & admiror, tum propter alia, tum propter hanc dictionem. Illi
9. namque postquam pransi fuerint, immo vero post cenam † numquam enim prandium norunt, scientes, quòd præsens tẽpus est luctus & ieiunij. Itaque post cenam Deo quosdam gratiarũ hymnos dicẽtes, & huius vocis reminiscũtur. &c. B. Ambrosius pluribus in locis idem manifestat. Et serm. 33. in fi. ita ait. Illud etiam fratres ad perfectionem ieiunij tacendum non est, vt qui abstinemus,
10. & minime prandemus† hoc tempore prandia nostra pauperibus prærogemus. Et serm. seq. Quisquis ergo (inquit) christianus consecratã ieiunãdo nõ impleuerit Quadragesimam, præuaricationis, & cõtumaciæ reus tenebitur, quòd legem

diuinitus

diuinitus pro ſalute ſua datam prandendo ipſe reſcindit. Reſcindis enim legẽ
qui exemplum ieiunij dominici non cuſtodis. Qualis autem chriſtianus es,
cum Domino ieiunãte tu prandes? Qualis chriſtianus es, cum Chriſto eſurien-
te tu reficeris? Ille pro ſalute tua famem ſuſtinet, tu pro peccatis tuis ieiunare
formidas. Dicite enim mihi, interrogo vos, qui in Quadrageſima prandetis, ſi
non in conſcientijs veſtris rei eſtis, quòd abſtinente toto populo, vos ſoli contra
præceptum Domini deuoratis. Et in ſerm. *39.* Ita homines (ait) quorũ animus
ſemper eſt in prandio, prandendi ſibi cauſſas inquirunt, & dum ſe a ieiunijs ex-
cuſant, tempora Creatoris accuſant.

Ex B. Auguſtino etiam multa in eamdem ſententiam habentur. Et in ſerm. 1.
in Sabbatho poſt Dominicam in Quinquageſima, qui eſt de tempore. *62.* ita
inquit. Rogo vos fratres cariſſimi, & admoneo, vt in iſto legitimo, ac ſacratiſ-
11. ſimo tempore, exceptis Dominicis diebus nullus prandere † præſumat, niſi
forte ille, quem ieiunare infirmitas non permittit. Et in ſerm. *65.* de tempore,
& ſimul etiam in pſal. 42. in fi. Quàm multos (inquit) pauperes ſaginare poteſt
intermiſſum hodie prandium noſtrum? Ita ieiuna, vt alio manducante pran-
diſſe te gaudeas. Et in pſalm. 43. circa med. Non laudatur (ait) in illo ieiu-
nium, qui ad luxurioſam cenam ſeruat ventrem ſuum. Idem in epiſt. 86. ad
Caſulanum. ſimiliter appellat prandium ſolutionem ieiunij, & prandere non
ieiunare.

B. Benedictus in Regula ſæpiſſime eodem modo loquitur. vt cap. 42. vbi ita in-
12. quit. Omni tempore ſiue ieiunij, ſiue prandij † ſi tempus fuerit prandij. &c.
Omitto auctoritatem S. Hieronymi, quẽ ſupra adduximus cap. præced. num. 3.
& aliorum etiam multorum: res enim eſt clarior, quàm vt tot teſtimonijs in-
digere videatur.

Sed enim ſupradictis obuiare videtur B. Gregor. papa in homil. 38. ſuper euan-
gelia, in illud Matth. 22. Simile factum eſt regnum cælorum homini regi, qui
fecit nuptias filio ſuo. Vbi diſputans, an illa parabola, quæ ibi ſub prandij no-
mine deſcribitur, ſit eadem cum illa, quæ apud Lucam cap. 14. ſub appellatio-
ne cenæ habetur, quamuis magis inclinet ad aſſerendum, quòd diuerſa ſit, ta-
men dicit, quòd fortaſſe etiam teneri poſſet, quòd eadem ſit parabola; & re-
ſpondendo ad obiectiones in contrarium factas, hæc ſubiungit. Quòd vero
per illum (ſcilicet Lucam) cena, per hunc autem (ſcilicet Matthæum)
prandium dicitur, nequaquam vel hoc noſtræ intelligentiæ obſiſtit: quia cum
13. ad horam nonam † apud antiquos quotidie prandium fieret, ipſum quoque
prandium cena vocabatur.

In quibus verbis non nulla ſunt, quæ exactiori indigere viderentur examina-
tione. Et in primis videndum eſſet, de quibus antiquis intelligat B. Gregorius
dum dicit, quòd ad horam nonam apud antiquos quotidie prandiũ fieret. Nam
ſi intelligat de antiquis Iudæis, ad quorum mores magis veriſimile eſt, Chriſtũ
dominũ ſeſe in parabola accõmodaſſe; tunc probandũ eſſet, quòd quotidie ho-
ra nona apud illos prandiũ fieret, quod ſimul etiã cena vocaretur; nã contrariũ

ego

ego mihi persuasum habeo, cum in scripturis sanctis sæpissime & prandij & ce-
14. næ † mentio fiat, non tamquam vnius & eiusdem rei, sed tamquam rerum di-
uersissimarum. Et Luc. 14. inquit Christus, Cum facis prandium, aut cenam noli vocare amicos tuos. &c. vbi prandium & cenam disiunctiue posita apparet
15. esse diuersa. Et prandium quidem † intelligitur esse comestio, quæ mane fit, vt colligitur Ioan. 21. ibi, Mane autem iam facto. Et post pauca. Venite, prandete.
16. Cena autem † quæ fit vespere, vt colligitur Matth. 26. ibi, Vespere autem facto. Et post pauca. Cenantibus autem eis.
17. Præterea quòd apud Iudæos † non semel tantum in die hora nona, sed bis, mane scilicet & vespere mos esset cibum sumere, apparet ex 3. Reg. 17. vbi dicitur, quòd corui deferebant Eliæ panem & carnes mane, similiter panem & carnes vesperi. Cum vero Iudæi ieiunabant, & semel tantum in die reficiebantur, non ad horam nonam, sed post occasum Solis cibum sumere fuisse solitos ostendimus supra cap. 33. in princ.

Si vero intelligat B. Gregorius non de antiquis Iudæis, sed antiquis Ethnicis, Romanis, aut Græcis, ad quos possibile est Euangelistas in descriptione parabolæ respexisse; tunc esset rursus inspiciendum, an apud illos etiam semel tantum, an vero sæpius in eodem die cibum capere mos esset; & qua hora id fieret; & postremo quonam nomine eorum comestio appellaretur.
18. Et quidem quòd apud Romanos † etiam distincta essent prandia a cenis, præter multos auctores, in quibus passim & cenæ & prãdij separatim tamquam rerum separatarum mentio reperitur, sufficiat testimonium Pomp. Festi lib. 3. de verborũ veterũ signif. vbi ita inquit. Cena apud antiquos dicebatur quod nunc est prandium: Vesperna quam nunc cenam vocamus.

Quamuis autem Martialis lib. 4. epigr. 8. super quo totum fundari videtur B. Gregorij dictum, loquens de singulis horis diurnis Romanorum asserat, quòd nona hora comestioni deputata erat, sic scribens.

Imperat exstructos frangere nona thoros.

non inde tamen colligitur, quòd illa tantum hora apud veteres comederetur. Nam constat, Domitianum Imperatorem, de quo potissimum tractat Martialis in illo epigrammate, ad Euphemum structorem mensæ Domitiani scribens, docens illum, qua opportunius hora conueniret suos libellos ostendere Imperatori; præter cenam prandebat etiam quotidie ad satietatem, vt ex Suetonio habetur in eius vita. cap. 21. Cuius verba hæc sunt. Quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis, ac lauabat de die, prandebatque ad satietatem: vt non temere super cenã præter Martianum malum, & modicam in ampulla potiunculam sumeret. Conuiuabatur frequenter ac large, sed pæne raptim, certe non vltra Solis occasum, nec vt postea comessaretur.
19. Immo vero erant inter Romanos qui ne dum bis † in die, sed etiam ter, & quater cibos sumerent. vt in Vitellio testatur idem Suetonius cap. 13. ita de eo inquiens. Epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat; in ientacula, & prandia, & cenas, comissationesque; facile omnibus sufficiens vomitãdi

consuetu-

consuetudine. In hoc tamen Vitellius vitulorum potius (vt mihi videtur) & brutorum, quàm hominum mores imitabatur. Nam vt bene inquit Ioan. Beleth. in suo Ration. cap. 11. & Guill. Durant. in suo, lib. 6. cap. 7. num. 11. & Petr. de Pa-
20. lu. in 4. sent. dist. 15. quæst. 4. art. 4. cõcl. 2. semel in die † comedere est Angelorum, bis hominum, frequentius brutorum.

Quòd autem prandium in vsu esset apud Romanos, præsertim in æstate, & a cena distingueretur, colligitur etiam ex Cornel. Celso, qui lib. 1. cap. 1. sic lo-
21. quitur. Prodest etiam bis † die potius quàm semel cibum capere, & semper quamplurimum, dummodo hunc concoquat. Et cap. 3. de hiemis tempore loquens, ita dicit. Si prandet aliquis, vtilius est, exiguum aliquid & ipsum siccum sine carne sine potione sumere. Et paulo post. Æstate vero & potione & cibo corpus sæpius eget, ideo prandere quoque commodum est.

Et Macrobius lib. Saturn. 3. cap. 17. agens de legibus latis contra luxuriam vete-
22. rum Romanorum, cenarum, & prandiorum † meminit his verbis. Imperari cœpit, vt patentibus ianuis pransitaretur, & cenitaretur. Sic vt oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Et infra. Lex Didia consecuta est, vt non soli qui prandia, cenasque maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent pœnis legis tenerentur.

Præterea horam nonã non ita religiose cibis sumendis destinatã fuisse existimo,
23. quin multi ea prætermissa cenas† ad vesperam, & ad noctem differrent. Cicero orat. 20. in Catilinam memorat quosdam, Quorum (inquit) omnis industria vitæ & vigilandi labor in antelucanis cenis expromitur. Et lib. 5. Tuscul. quæst. Socratem refert, cum vsque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cenaret, obsonare ambulando famem. A. Gellius noctium attic. lib. 17. cap. 8. Philosophus (inquit) Taurus accipiebat nos Athenis cena plerũque ad id diei, vbi iam vesperauerat. Id enim est tempus istic cenandi frequens.

24. Sed demus, quòd & semel tantum in die, & ad horam † nonã quotidie consueuerint Veteres cibum capere, vt scribit B. Gregorius, & asserit B. Isidorus lib. Etymol. vlt. cap. 2. & putat Aldus Manutius nepos lib. 1. de quæsitis per epistolam, cap. 4. quod est de accumbendi, & comedendi ratione. & cap. seq. in princ. & indicare videtur Plato, si nõ in Italia, saltem extra Italiam, in epist. 7. ad propinquos, & amicos Dionis, circa initium, dum ait. Cum autẽ in Italiam, Siciliãque peruenissem, vitam illam, quam beatam vocant, Italicarum, Syracusanarũque mensarum plenam nullo modo probaui: bis videlicet in die saturum fieri. &c. Quæ verba refert etiam Cicero lib. 5. Tuscul. quæst. Dico adhuc huiusmodi co-
25. mestionem nullo modo prandium, sed cenam † appellatam fuisse.

Quod ostenditur tum ex Cicer. lib. 9. epistolarum ad diuersos, epist. vlt. ad Pætum, vbi cenam nominat, in qua se hora nona accubuisse scribit. Tum ex Horatio in pluribus locis. Vt lib. 2. sermonum, Satyra vlt. in princ.

Vt Nasidieni iuuit te cena beati?
Nam mihi quærenti conuiuam, dictus here illic

De medio

De medio potare die.

Et lib. 1. Epistolarum, epist. 5. ad Torquatum, in princ.

Si potes Archiacis conuiua recumbere tectis,
Nec modica cenare times holus omne patella,
Supremo te Sole domi Torquate manebo.

Et epist. 7. ad Mœcenatem.

Sic ignouisse putato
Me tibi, si cenas hodie mecum. Vt libet. Ergo
Post nonam venies.

Et B. Isidorus loco nunc proxime citato, postquam dixisset, quòd hora nona Romani veteres ad cibos aduocabantur, iuxta illud Martialis. Imperat exstructos. &c. subiungit paulo post, quòd apud antiquos in vsu non erant prandia. Et Tertulli. in Apologetico, cenam appellat, quæ a Christianis de die inibatur,
26. & Agape vocabatur. Cuius vocis Agapes † declarationem ex Tertull. ibi, & ex alijs auctoribus ponit egregie Reuerendiss. Cæsar Costa consanguineus & dominus meus lib. 1. variarum ambig. cap. 17. & colligere licet tum ex Cassia. coll. 24. cap. 12. & alibi, tum ex epistola Iudæ canonica; In qua vbi nos habemus verbum, In epulis. græcus codex habet. ἐν ταῖς ἀγάπαις. Indicat autem Tertullianus ibi, quòd finita cena post manuum ablutionem lumina afferebantur, ita inquiens. Post aquam manualem, & lumina, vt quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium canere: Hinc probatur, quo modo biberit. Æque oratio conuiuium dirimit. Inde disceditur non in cateruas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuiarum, sed ad eamdem curam modestiæ, & pudicitiæ; vt qui non tam cenam cenauerint, quàm disciplinam. Super quibus verbis Franciscus Zephyrus in cõment. sic ait. De die cenasse antiquos, omnes litteræ docent, ita vt secunda mensa ad tenebras vsque extẽderetur; quo tempore lotis manibus, & inflãmatis lychnis, aut talis operam ludebant, aut saltationibus, cantilenisque; sæpe etiam in propinationibus vino efferuescentes aut inter se rixabantur, aut ebrij per vrbem discurrentes cateruatim, obuium quemque cæsionibus, verberibusque accipiebãt, nisi in turpes lasciuias prorumperent: quæ omnia ita christiana norma emendauerat, vt non vitia tantum fugaret, sed optimos etiam mores reponeret; nec maior vbique corporis ratio haberetur, quàm ipsius animi.

Huic autem antiquorum consuetudini, afferendi lumina expleta cena, quam & Tertullianus, & Zephyrus memorant, consonat id quod canit Virgilius lib. 1. Æneidos, in fi.

Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.
Crateras magnos statuunt, & vina coronant,
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

27. Præterea, quòd comestio, quæ hora nona fieret, cena † appellaretur, & non prandium,

prandium, S. Hierony. in epist. 22. ad Eustochium, de custodia virginitatis, id egregie probat. Vbi cum descripsisset Cœnobitarum vitā, dixissetque, eos quotidie ad horam nonam ad mensas accedere, postea de eisdē agens, hæc subiungit. Ieiunium totius anni æquale est, excepta Quadragesima, in qua sola conceditur districtius viuere. A Pascha ad Pentecosten cenæ mutantur in prandia, quo & traditioni ecclesiasticæ satisfiat, & ventrem cibo non onerent duplicato. Quibus verbis nihil aliud significat, nisi quòd cibus, qui hora diei nona fuerat capiendus, paulo citius, id est sexta hora pro festiuitatis tempore capiatur. vt inquit Ioan. Cassia. coll. 21. cap. 23. de monachis cœnobitis similiter agens, quem supra citauimus cap. 31. num. 4.

Colligo autem ex dictis B. Hieronymi verbis vnū quidpiam in hac materia satis
28. notandum. Subtractionem scilicet prandij † ita esse de essentia ieiunij, vt quāuis vnica sit in die comestio, si tamen non exspectata hora cenæ anticipetur, & fiat ad horam prandij, illud non possit ieiunium appellari. Hoc enim innuit B. Hieronymus per illa verba, Quo & traditioni ecclesiasticæ satisfiat. Nam tra-
29. ditio ecclesiastica est, vt a Pascha ad Pentecosten ieiunia † relaxentur. vt habetur per Beatos Ambrosium, Hieronymum, & Isidorum in c. scire. c. post Pascha. & c. vtinam. dist. 76. & per B. August. in epist. 86. ad Casulanum, circa med. & in epist. 119. ad Ianuarium, cap. 15. quæ habetur etiam inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. epist. 21. Quod notandum est contra Angel. ver. Ieiunium. §. 2. vbi tenet, quod anticipare notabiliter horam in comedendo in die ieiunij, nō frangit ieiunium. Contra quem tamen est communis sententia aliorum Doct. vt videre est per Nauarr. in Manua. Confess. cap. 21. num. 27.

Igitur vt ad B. Gregorium reuertamur, dum inquit, ad horam nonam quotidie apud antiquos factum fuisse prādium, & illud simul etiam cenam appellatum, dicendum est, quòd hoc censetur dictū non proprie, sed quodā loquendi mo-
30. do † abusiuo, quēadmodū si quis solitus sæpius in die comedere, ieiunans postea, & semel se reficiens, diceret refectionem illam sibi esse eo die & ientaculū, & prandium, & merendam, & cenam, & simul etiam comissationem. Quod renera non nisi per tropum quemdam satis improprium intelligi posset. Quo loquendi modo vsi etiam videntur Cassiod. in Tripart. lib. 1. cap. 11. & Sozom. lib. 1. cap. 13. dum de S. Antonio abb. scribentes, hæc de eo referunt. Erat eius esca solus panis & sal, potus aqua: prandijque tempus Solis occasus. Ac si dicerent, Quod aliis omnibus est mane ad capiendum cibum, vt in eo primum prandentes ieiunium soluant, hoc erat B. Antonio Solis occasus.

DE COMESTIONE IN DIEBVS IEIVNII. Cap. XXXVII.

1. *Ieiunium late sumptum accipitur pro quadam abstinentia, & moderata refectione, qua omni tempore, & singulis diebus vti debemus.*
2. *Ieiunium est triplex. primum generale, abstinere a vitijs; secundum late sumptū,*

moderata

moderata comestio; tertium proprie, subtractio prandij. &c.

3. *Ieiunans per totum diem vsque ad noctem ex superstitione, male facit; sed ex deuotione, bene facit.*

4. *Ieiunantes comedere debent ad vesperam.*

5. *Ieiuniorum diebus quæ fit comestio, vere hodie prandium, & non cena appellari potest; cum horam sextam aut præueniamus, aut vix exspectemus.*

6. *Ieiunij soluendi hora cum sit de iure positiuo, facile potest moribus vtentium alterari.*

7. *Socijs suis quilibet sese accommodare debet in cibo, & moribus.*

8. *Pars omnis turpis est, vniuerso suo non congruens.*

9. *Ieiuniorum diebus comedere ad horam sextā cœptum est post tempora B. Thomæ.*

10. *Ieiuniorum diebus adhibetur mensæ benedictio quæ est cenæ, non quæ est prandij.*

11. *Vesperas recitare ante comestionem in Quadragesima, aut Nonam in alijs ieiunijs non est præceptum in priuata recitatione. Sed in publica sic. num. 13. Quāuis etiam in priuata id obseruare congruum sit. num. 12.*

SVperest nunc, vt ad ea, quæ in contrarium supra, cap. 35. in fi. a Panor. allegabantur, respondeamus.

Et ad tex. in c. sint tibi. 2. de cons. dist. 5. respondeo dupliciter.

Primo, quòd ille tex. loquitur non de ieiunio proprie, & stricte sumpto, prout
1. nos de eo nunc loquimur, sed de ieiunio † large, & magis generaliter accepto: pro quadam scilicet abstinentia, & moderata refectione, qua omni tempore, & singulis diebus vti debemus. Et ita illum tex. intelligit Goffredus, Hostiensis, & ipsemet Panorm. qui in rub. de obser. ieiun. ex Goffr. ibi, hæc dicit. Tri-
2. plex † est ieiunium; quoddam est ieiunium generale, vt abstinere a vitijs & voluptatibus. de cons. dist. 5. c. ieiunium. Secundum ieiunium est moderata refectio. de cons. dist. 5. c. sint tibi. & c. non dico. Et hæc ieiunia sunt singulis diebus soluenda. Et de his non tractabitur hic. Tertium est ieiunium, secundum quòd sumitur hic, & in consuetudine loquendi. Et istud est subtractio prandij. &c. Vnde mirum est, quo modo paucissimis verbis interpositis tanta Panormitanum cœperit obliuio, vt sibimet constare non videatur, cum subiungat, se contra definitionem ieiunij proprie sumpti allegare textum in contrariū, in d. c. sint tibi.

Secundo respondeo, quòd verba illa in eo tex. id est quotidie prandere. nō sunt verba tex. sed addita a Burchardo, aut alio quopiā Decretista. Si enim ille tex. desumptus sit ex B. Hieronymo in epist. 2. ad Nepotianū, de vita clericorū, circa fi. vt habet Iuo par. 4. cap. 56. & in Pannor. lib. 2. cap. 186. & Gratianus in d. c. sint tibi. qui B. Hieronymum illius canonis auctorem faciunt. Certe B. Hieronymus in ea epist. nihil aliud habet ad propositum illius can. nisi hæc verba. Sint tibi pura, casta, simplicia, moderata, & non superstitiosa ieiunia. Quare quæ sequuntur in tex. Id est quotidie esurire, & quotidie prandere. B. Hieronymi verba non sunt. Si vero tex. ille desumptus sit ex dictis Pœmenis abb. vt vult Bur-

char. lib. 13. cap. 24. (Hunc enim Pœmenem abb. intelligi puto, dum dicitur apud Burchard. ex dictis Pimenij eremitæ) similiter verbum prandere in eius dictis non inuenitur. Reperi enim in lib. qui in Vitas patrum inscribitur, In 2. par. §. 42. hæc verba. Requisitus abbas Pœmen, quemadmodum oporteat ieiunare, respondit. Ego volo monachum ita quotidie parum comedere, vt non satietur. Nam biduana, & triduana ieiunia vanæ gloriæ vacant. Hæc enim omnia examinauerunt sancti Patres, & inuenerunt, quia bonum est quotidie ieiunare, & parum comedere, vt sitiant quotidie, & esuriant. Hanc enim viam regiam leuem nobis esse demonstrauerunt. Ex quibus dictis bene colliguntur illa verba, id est quotidie esurire. Sed illa sequentia, Et quotidie prandere. mutari debuissent in hæc, Et quotidie parum comedere. Nam de prandio nulla habetur ibi mentio apud Pœmenem abbatem. Cuius sententiæ maxime conformia sunt quæ habet Cassianus lib. 5. de Instit. cœnob. cap. 9. vbi inter cetera inquit, quòd melior est rationabilis cum moderatione quotidiana refectio, quàm per interualla arduum, longumque ieiunium.

Quod vero Glo. in d. c. sint tibi. asserit, non debere aliquem per totum diem abstinere, nisi ex caussa: quod faciunt Saraceni. dico, quòd si quis ex supersti-
3. tione abstineret per totum † diem, imitari in hoc volens Saracenos, aut Iudæos, male quidem faceret; & in hoc sensu procedit dictum Glossæ. Sed si quis ex deuotione, & ex temperantiæ virtute exspectare velit aut nonam, aut vesperam, quemadmodum exspectabant veteres sancti Patres ad soluendum ieiunium, dico, quòd bene faceret, neque esset vllo modo reprehendendus, aut prohibendus. Et in hoc sensu procedit dictum B. Augustini lib. 3. de doctrina christiana, cap. 12. quod habetur in c. quisquis. distin. 41. Quisquis rebus prætereuntibus (inquit ibi S. August.) restrictius vtitur, quàm sese habent mores eorum, cum quibus viuit; aut temperans (sic enim lego, non intemperans) aut superstitiosus est. Et ipsa Glo. alibi, nempe in c. fi. dist. 82. ait, quòd ad ve-
4. speram † debent comedere ieiunantes.

Quòd autem postremo dicit Panorm. in ieiunijs extra Quadragesimam horam non esse præfixam ab ecclesia, satis, superque ostendimus supra cap. 33. & seqq. tot veterum sanctorum patrum testimonijs & exemplis, conciliorum insuper & iurium auctoritate, horam refectionis in ieiunijs numquam fuisse ante nonam, & refectionem ipsam non prandium, sed cenam appellari debere, vt non sit amplius hac in re vllus dubitandi locus.

Ceterum vniuersa hæc, quæ de horis soluendi ieiunij diximus, valde sunt postea per contrarias consuetudines immutata; cum enim ne dum nonam, sed etiam sextam in comedendo iam præueniamus, vere hodie refectio in diebus
5. ieiunij appellari debet potius † prandium, quàm cena. Nam si secundum auctoritatem B. Hieronymi, quam supra retulimus cap. proximo, num. 27. cenæ mutari dicuntur in prandia, cum a nona in sextam refectiones transferuntur, nostra refectio in ieiunijs cum sexta hora fiat, aut etiam ante sextam, non nisi prandium appellari potest.

Ad quod

Ad quod idem probandum vtor præterea argumento Alexandri de Ales in 4. part. quæst. 103. memb. 2. quem supra citauimus cap. 32. num. 18. in contrarium tamen retorquendo, hoc pacto. In diebus non ieiuniorum prandemus ad tertiam, aut parum post tertiam: cenamus item vesperi. In diebus item ieiuniorum reficimur ad sextam, aut ante sextam. Sed sexta multo propinquior est prandio, quàm cenæ, ergo refectio in diebus ieiunij magis prandium, quàm cena appellari debet. Quam rem expresse fatetur Lipomanus in opere Italice conscripto pro confirmatione omnium dogmatum catholicorum, lib. 2. cap. 7. de ieiunio, in respons. ad 11. obiectionem. vbi sic inquit. Quoniam humana natura iam facta est fragilior, diebus nostris cenæ in prandia mutatæ sunt.

Fatendum est autem, verum esse, quòd hæc omnia, quæ de horis reficiendi di-
6. cimus, cum sint iuris positiui, facile possunt † moribus vtentium alterari. vt not. in c. fi. de consuet. & habetur per Gratia. in c. in istis. §. leges. dist. 4. vbi etiã subiungit exemplum in materia ieiuniorum.

Quare nemo reprehendendus est, qui præsentium temporum mores secutus, reliquis Christi fidelibus in hora sumendi cibi se conformat. Quilibet enim se-
7. se † accommodare debet socijs suis in cibo, & moribus, vt inquit Glo. in c. quis-
8. quis. dist. 41. Et turpis est omnis pars † vniuerso suo non congruens. vt habetur in c. quæ contra. dist. 8. Nisi tamen aliquo maioris deuotionis impulsu moueretur; nam tunc non esset ab opere supererogationis deterrendus. vt diximus supra, per tex. in d. c. quisquis.

Hæc autem consuetudo comedendi in ieiunijs ad horam sextam, si quis a me postulet, quandonam incœperit; Respondebo in primis, non esse adeo anti-
9. quam, nam vsque ad tempora † B. Thomæ nulla alia hora reperitur ad soluendum ieiunium nominata, nisi nona, aut post nonam. Deinde dicam, quòd statim fere post B. Thomam (vti existimo) diuersa inualere cœpit consuetudo, comedendi scilicet ad horam nonam vel ad horam sextam. Nam Ricar. de Media villa, qui potuit esse Discipulus B. Thomæ, super 4. sent. dist. 15. quæst. 3. art. vlt. in fi. hæc ait. Nec oportet præcise accipere horam nonæ. Si enim per modicum tempus ante horam nonæ comedatur, non propter hoc frangitur ieiuniũ. Et quamuis hi qui comedunt statim post horam sextam, vel hora sexta, derogent in aliquo perfectioni ieiunij, non tamen sunt transgressores huius, quod est necessitatis in ieiunio, maxime quia iam inualuit consuetudo in multis locis comedere statim post horam sextam, vel ipsa hora sexta. Caietanus etiam in summula ver. Ieiunium, in princ. ita habet: Potest quis comedere illa hora, qua cõmuniter ieiunantes ibi comedunt. Et hoc ideo dico, quia paulatim detractum multum videtur horæ, nam trecenti anni adhuc non sunt, ex quo hora prandij in ieiunio erat hora tertia post meridiem, vt patet in B. Thomæ scriptis: nunc autem religiosi etiam, multum ante meridiem æstiuo tempore, & in Quadragesima videntur comedere. Hæc Caiet.

Videmus itaque tantum paulatim fuisse detractum ieiunijs in tempore sumendi cibi exspectando, tantumque hactenus semper detractionem hanc creuisse,

vt breui

vt breui timendum ſit, hanc alluuiem, ne dicam ingluuiem, quidquid reſid uũ eſt temporis corroſuram, & futurum ſit, vt prandia tam in diebus ieiunij, quàm non ieiunij quantum ad horam penitus cõfundantur. Sufficiat autem pro quadam vetuſtatis imagine conſeruanda, ſi prandio, quod fit in die ieiunij benedi-
10. ctionem menſæ, quæ cenæ conuenit † adhibeamus: vt dum antiquis conſuetudinibus per noſtrum teporem iam inhærere non poſſumus, vmbras ſaltem, & effigies quaſdam illarum retinere intelligamur.

Quod malum non ſolum in hac re, ſed etiam in pluribus alijs nobis accidit. Statutum illud (exempli gratia, quod ad rem de qua agimus maxime pertinet) concilij Cabilonen. in c. ſolent. de conſ. diſt. 1. cuius nos ſupra fecimus mentionem cap. 34. num. 10. & cap. 36. num. 8. prius videlicet in Quadrageſima eſſe Veſpertinũ officium celebrandũ, quàm ad ſumendum cibũ accedatur; quod & de officio, & de hora veſpertina exſpectanda maxime intelligitur, vt in eod. cap. 34. diximus, & clare patet in d. textu. nunc cũ aliæ inoleuerint conſuetudines, in tantũ abrogatũ cenſetur, vt neque horam veſpertinã exſpectemus ad ſoluendum ieiu-
11. niũ, neque teneamur in priuata † horarũ canonicarũ recitatione prius dicere Veſperas, quàm comedamus. Congruum quidem hoc eſſet, & ſine rationabili
12. cauſſa id prætermitti minime deberet, vt ſcilicet in Quadrageſima † Veſperas, in alijs ieiunijs Nonam ante refectionẽ perſolueremus. Verum quantũ ad præceptum attinet, ſatis, ſuperque eſt hodie ad retinendam qualemqualem vetuſta-
13. tis formã, ſi ij, qui eccleſijs in decantandis diuinis officijs publice † deſeruiũt obligentur ad celebrandum Veſperas mane in Quadrageſima, vel Nonam in alijs ieiunijs, ante quàm ab eccleſia diſcedant, vt poſſint deinde ſtatim circiter meridiem craſſo modo ſupputatum cibos ſumere.

Colliguntur hæc ex aſſertionibus multorum Doct. præcipue vero ex S. Anton. 2. par. tit. 6. cap. 2. §. vlt. in fi. Petr. de Palu. in 4. ſent. diſt. 15. quæſt. 4. art. 4. cõcl. 1. Durando ibidem, quæſt. 9. art. 3. Caiet. 2. 2. quæſt. 147. art. 7. Nauar. in Manua. Confeſſ. cap. 21. num. 27. & in Manua. de Orat. cap. 3. num. 40. & ſeq. & cap. 22. num. 94. & ſeq. Gabr. Biel. ſuper cano. lect. 14. Roſel. ver. Horæ canonicæ. §. 18. Tabie. ver. eo. §. 27. Silue. ver. eo. §. 9. verſ. 5. Lipom. in opere italice ſcripto pro confir. omn. dom. cath. lib. 2. cap. 7. in reſp. ad obiectionem 11. Couarr. lib. 4. varia. reſolut. cap. 20. num. 14. in fi.

DE HORA MISSAE, ET COMESTIONIS. Cap. XXXIIX.

1. *Miſſa in diebus Ieiunij ad nonam, in diebus communibus ad ſextam dicebatur, quia in illis horis deinde comedebatur. In diebus vero Dominicis, & Feſtis dicebatur Miſſa ad tertiam, nõ quia illa hora ante ſextam comederetur, ſed quia in illis diebus habebantur conciones ad populum. num. 2.*

3. *Miſſa ſecundum Micrologum, cum dicitur ad ſextam, comedimus ad nonam: cum dicitur ad nonam comedimus ad veſperam. Et ſecundum B. Clementem cum*

ſumitur mane euchariſtia a miniſtris, ieiunandum eſt vſque ad ſextam; cum ſumitur tertia, aut quarta hora ieiunandum eſt vſque ad veſperas. num. 5. Sed hæc vſu recepta non ſunt. num. 6.

4. *Stationis ſoluendæ hora varie accipiebatur.*
7. *Horæ canonicæ appellantur etiam horæ comedendi.*
8. *Ieiunij ſoluendi horam Doct. tractant.*
9. *Collationes vulgari ſermone vnde dictæ ſint in ieiunijs.*
10. *Collatio quid ſignificet.*

NVnc vt ad rem, quam ſupra cap. 31. initio tractationis de comeſtionis hora cœpimus, reuertamur, ex his, quæ de prandio, & hora comedendi diſſeruimus, horam celebrandi Miſſam Conuentualem facile colligimus. Nã quia
1. in ieiunijs vſque ad nonam, immo poſt nonã comeſtio † differebatur, Miſſa etiã vt diligentior fieret præparatio in diebus ieiunij tẽpore nonæ celebrabatur. Reliquis vero communibus diebus iccirco Miſſam factam fuiſſe ad ſextam intelligimus, quia in meridie communiter prandebant. Quòd vero in Dominicis, &
2. Feſtis diebus ad tertiã † ſacrificium offerretur, nõ eam puto fuiſſe rationẽ, quia in his diebus prandia ante meridiẽ ad tertiã inirentur, quod tamen putat Ioan. Beleth. in Ration. cap. 119. ſed quoniam conciones intra Miſſarũ ſollemnia, & homiliæ ad populum habebãtur, neceſſe erat, Miſſæ ſacri inchoationẽ aliquanto anticipari, vt reliquis etiam munijs tempus intra meridiem ſufficere poſſet. Ad quod fac. tex. quem ſupra citauimus cap. 32. num. 14. ex dictis S. Auguſt. apud Burchar. lib. 2. cap. 54. ibi, Admonendus eſt populus, vt ante publicũ, peractũque officium ad cibũ nõ accedat: Sed omnes ad publicam ſanctã matrem eccleſiam Miſſarum ſollemnia, & prædicationem audituri conueniant. &c. Quamuis autem ex Ioan. Beleth. loco proxime citato, & ex B. Tho. atque alijs, quos ſupra adduximus cap. 31. in initio, huiuſmodi ratio differendæ Miſſæ habeatur; notandum eſt tamen quòd Micrologus, cuius auctor ducẽtis prope annis præceſſit B. Thomã, paulo aliter hanc rem explicat. Ipſe enim lib. de eccleſ.
3. obſer. cap. 49. inquit, quòd eccleſiaſtica conſuetudo eſt, vt ad nonã reficiamur † cum ad ſextam Miſſam celebramus; ad veſperam autem, cum ad nonam ſacrificamus. Quam diuerſitatem inter hos Doct. inde ortam cenſeo, quòd varia olim fuerit circa hoc eccleſiæ conſuetudo. Plerique enim ſtatim accepto corpore Domini, quod in fine Miſſæ populo diſpenſabatur, ſtationem ſoluebant: non nulli vero diutius in orationibus perſeuerandum putabant. Vnde non mirum, ſi aliqui eadem hora, qua Miſſa celebrata fuerat, aliqui vero ſequenti hora
4. reficiebantur. Colligitur autem varius ille mos ſtationis † ſoluendæ ex Tertullia. antiquiſſimo auctore, in lib. de oratione, in fi. vbi licet reprehendat eos, qui in ſtationibus ſumpta euchariſtia ab eccleſia diſcedebant, oſtendit tamen, pleroſque ita faciendum exiſtimaſſe.
5. Rurſus notandum eſt, quòd S. Clemens pontifex & martyr † longe aliter præcipit faciẽdum miniſtris altaris, in epiſt. 2. ad Iacobum fratrem Domini, in princ.

quod habetur per Gratia.in c.tribus.de cõſ.diſt.2.& per Burchar.lib.5.cap.11. vbi ita inquit. Qui autem reſidua corporis, quæ in ſacrario relicta ſunt, conſumunt,non ſtatim ad accipiendos communes cibos conueniant, ne putent ſanctæ portioni miſcere cibum, qui per aqualiculos digeſtus in ſeceſſum diffunditur. Si igitur mane dominica portio editur,vſque ad ſextã ieiunent miniſtri qui eam conſumpſerunt. Et ſi tertia,vel quarta hora acceperint, ieiunent vſque ad veſperas. Sic ſecreta ſatisfactione,æterna cuſtodienda ſunt ſacramenta. Sed hæc
6. vſu recepta non ſunt, † & conſilium potius continent, quàm præceptum. vt ait Hoſtien. in ſumma,tit.de conſ.eccl.vel alt.diſt.2.§.& qualiter.num.13.in fi. Et ſi præceptum continent, iam per contrariam conſuetudinem abrogatum eſt.vt inquit S.Tho.in 3.par.quæſt.80. art.8.in reſp. ad 6.

Hactenus dixiſſe ſufficiat de hora Miſſæ ſollemnis, & Conuentualis, & ſimul etiam tractaſse de hora prandij aut cenæ. Quæ tractatio licet alicui nimis longa, aut a materia de qua nos agimus, aliena videri poſſit,reuera tamen non eſt, & nobis neceſsaria fuit tum pro hora Miſsæ rectius cognoſcenda, vt viſum eſt; tum etiam quia cum de tempore horarum canonicarum nobis inſtitutus fuerit ſermo non poterat vllo modo de hora prandij, aut refectionis tractatio præ-
7. termitti, cum ipſæ etiam horæ † reficiendi, horæ canonicæ appellentur. vt patet in Regula S. Benedicti, cap. 37. & in lib. qui In vitas patrum inſcribitur 3. par. cap. 32. quem locum citat Petrus de Palu. in 4. ſent. diſt. 15. quæſt. 4. art.4. conclu. 1.

8. Quòd ſi quis videre cupiat, quæ de hora † ſoluendi ieiunij Doct. ſcribunt, legat Theologos in d.diſt. 15. 4.ſent. Canoniſtas in rubr.de obſer. ieiun. & ſummiſtas, in ver. ieiunium. Inter recentiores vero legat præcipue Did. Couarr. lib.4. varia. reſol. cap.20. num.14.

Finem nunc facturus ſum,ſi vnum dumtaxat tamen corollarij vice,& quaſi obiter dixero prius,quod forte audire non erit iniucundũ. Id autem eſt, vndenam modicæ illæ ſerotinæ potatiunculæ,quæ in diebus ieiuniorum fiunt, Collatio-
9. nes † vulgari apud nos idiomate vocitentur. Huius autem vocabuli deriuationẽ arbitror ſumi poſse ex Regula S.Benedicti,cap.42. Ibi enim ſtatuitur,vt omni tempore Monachi mox vt ſurrexerint a cena ſedeant omnes in vno loco, & legat vnus Collationes, vel Vitas patrum. Et ſi ieiunij dies fuerint, ſimiliter dicta Veſpera, paruo interuallo mox accedant ad lectionem Collationum, quarũ lectis quattuor,aut quinque folijs,vel quantum hora permittit,dicant Completorium,quo deinde finito dormitum ſe conferant. Et in eamdem ſententiã dici videtur in Synhodo Cabilonenſi 2. cap. 59. apud Burchar. lib. 8. cap. 77. & apud Iuo. par. 7. cap. 95. quòd Sanctimoniales omnibus diebus ad Capitulũ, & ad Collationes veniant. Huius etiam inſtituti egregie meminit Guill. Durant. in Ration.lib.5.cap.9.in fi.vbi ait,quòd Religioſi ante Completorium præmittunt Collationem,quæ a ſanctis patribus originẽ traxit; qui dictis Veſperis conuenire,& de ſcripturis ſacris cõferre ſolebãt ad inſtar operariorũ ad recreationẽ ad inuicem confabulantium: Ideoque tunc vitas,vel Collationes patrum,& his

similia, quæ potius sunt ad recreationem, & delectationem legunt: & eruditiores si dubium occurrerit, interrogant.

Ex hoc igitur monachorum instituto, qui licet sero ad sumendum cibum non congregarentur in diebus ieiunij, congregabantur tamen eadem hora ad Collationem vel faciendam, vel audiendam, nos etiam cum ad illud ientaculum serotinum (vt Caiet. appellat) quod medicinæ, aut consuetudinis caussa sumitur, conuenimus, ne videamur ad cenam, aut ad comestionem congregari, quã in ieiunijs duplicare non licet, modestiori vocabulo rem honestantes, dicimus, ad Collationem conuenire.

10. Non ignoro, Collationẽ † latine illud conuiuium figurata locutione dici posse, in quod comparandum plures aliquid contulerunt; quæ collatio græce symbolum a συμβάλλω, quod est confero, appellatur. Plautus in Curc. Symbolorũ collatores. Terent. in Andr. Symbolum dedit, cenauit. Et in Eunucho. Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræo in hunc diem, vt de symbolis essemus. Et Gratia. in Decr. dist. 44. c. non oportet. 2. ex conc. Laodiceno, cap. 55. huiusmodi symbolorum mentionem faciens, Non oportet (ait) ministros altaris, vel quoslibet clericos, aut etiam laicos christianos ex symbolis, quæ vulgus comessalia appellat, conuiuia celebrare. Et in c. fi. dist. ea. ex lib. Capitulorum Martini Bracharen. episcopi, cap. 61. Non liceat (inquit) Sacerdotes, vel clericos, sed nec religiosos laicos conuiuia facere de confertis.

Verum huiusmodi Collatio non ea est, quam vulgari sermone Collationem vocamus. Vulgo enim Collationem dicimus, non quæ ex symbolis constat, & quæ opiparum alioqui potest esse conuiuium, sed in qua modico vtimur cibo, & ad plenum non reficimur. Quod fortasse innuit tex. in c. quando presbyteri. d. dist. 44. qui etiã habetur apud Iuo. par. 6. cap. 255. Quando presbyteri (inquit tex.) per Kalendas simul cõueniunt post peractum diuinum ministerium ad necessariam collationem (sic enim habet Iuo, non collectionem) non quasi ad plenam refectionem, sed quasi ad prandium ibi ad tabulas resideant. Quamobrem ex his, rectius videor mihi vulgares has nostras collationes ex institutis Monachorum, prout supra exposui, quàm ex latina appellatione posse deducere. Qua in re illud mirari liceat, Collationes quidem apud nos in diebus ieiuniorum non re, sed nomine tantum reperiri, nulla enim vel fit, vel legitur collatio spiritualis; contra vero cenæ vocabulum euanuisse, rem autem non dicam apud plerosque, sed apud quosdam perseuerare. Verum de his hactenus.

DE TEMPORE, A QVO PRIMVM Missæ priuatæ celebrari possunt. Cap. XXXIX.

1. *Missæ priuatæ qualibet hora ab initio diei vsque ad meridiẽ dici possũt. et nu. 17.*
2. *Diei initiũ nõ ab ortu Solis, sed ab aurora sumitur pro Missis priuatis celebrãdis.*
3. *Auroræ ortus quando incipiat.*

Peritis

4. *Peritis in arte standum est.*
5. *Crepusculi linea æquidistat ab horizonte per decem & octo gradus.*
6. *Crepusculi gradibus decem & octo pertranseundis Sol immoratur plus semper quàm per vnam horam, & quintam partem alterius.*
7. *Tempus pro ecclesiasticis officijs non punctualiter accipiendũ est, sed crasso quodam modo.*
8. *Missam celebrans ante initium auroræ, putans esse aurorã, excusatur a peccato.*
9. *Parum distans pro nihilo reputatur.*
10. *Missam celebrare licet ante auroram in aliquo casu, vt quando Episcopus iter facit. Vel quando necesse est infirmum communicare. num. 12. Vel quando id habetur ex priuilegio. num. 13. In quibus tamen casibus nõ quacũque hora noctis, sed prope aurorã, & circa diurnam lucem celebrandum est. num. 21. Et rursus non nisi parcissime his priuilegijs & caussis quis vti debet. num. 22.*
11. *Episcopum decet quotidie Missam audire, quamuis non præcipiatur.*
14. *Missam celebrare ante diem est peccatum mortale.*
15. *Consuetudo generalis seruanda est.*
16. *Missas celebrandi Ritum tenemur seruare.*
18. *Præcedentia, & sequentia rem declarant.*
19. *Determinatio una respiciẽs plura determinabilia debet pariformiter determinare.*
20. *Natiuitatis Domini nocte vnam dumtaxat Missam celebrare licet.*

MIssæ priuatæ, seu peculiares, vt de his etiam cõsequenter tractemus, qua-
1. libet hora † ab initio diei vsque ad meridiem, iuxta sententiam omnium Doct. quos supra citauimus cap. 29. num. 12. dum de Missis publicis ageremus,
2. celebrari possunt. Initiũ autẽ diei† omnes fatẽtur sumendũ esse nõ ab ortu substãtiæ Solis supra horizontẽ, sed ab ortu auroræ, & ab aliqua aeris illustratione.
3. Verũ quandonam incipere dicendus sit auroræ † ortus pauci sunt qui explicẽt. Scotus in 4. sent. dist. 13. quæst. 2. art. 3. inquit, quòd principium auroræ incipit secundum auctores in lib. de crepusculis, quando Sol est sub horizonte ad decem vel octo gradus, quorum ascensus non continet spatium vltra medietatem horæ æqualis, & quintam vnius horæ.
Gabriel Biel in exposit. cano. lect. 14. circa med. referens verba Scoti, sic inquit. Principium auroræ incipit vna hora, & quinta parte horæ ante corporalem Solis ortum secũdum auctorem lib. de crepusculis, & patet per situationem lineæ crepusculi in facie astrolabij. Et subiungit. Hæc Scotus. Sed si meus Scotus non sit mendosus, multo aliter ipse habet, vt supra retuli.
Summa Rosel. in ver. Missa. §. 2. inquit, quòd principiũ auroræ incipit, quando Sol est sub horizonte ad duodecim gradus, quorum ascensus nõ continet vltra spatiũ vnius horæ, & quintã alterius. Ratio est (ait) secundum Astrologos, quia omni hora ascendunt quindecim gradus Zodiaci super nostrum horizontẽ, & tũc adde tres, qui sunt quinta pars quindecim graduũ, & sic erit hora cũ quinta parte alterius in constitutione auroræ: Et ante ortũ Solis licite poterit celebrari

N 3 per

per ſpatium vnius horæ,& quintam partē alterius. Hæc Roſella. In quibus præter alia inepte dicta puto eſſe mendū manifeſtiſſimū; nam vbi dicit, ad duodecim gradus, neceſſario videtur legendum vt ſibi ipſi cōſtet, ad gradus duodeuiginti. Vltimo quædam apoſtilla marginalis ad Ricar. de Media villa in 4.ſent. diſt. 13. art. 2. quæſt. 3. ait, quòd principium auroræ eſt, quando Sol eſt ſub horizonte ad decem & octo gradus vſque ad triginta, ſecundū quòd oblique & recte aſcēdit. Hi autem Doct. omnes licet bene faciant in eo quòd allegant Aſtrologos, & auctores lib. de crepuſculis, aut aſtrolabium; nam cum hæc materia ſit aſtronomica non pertinet ad Theologum ex habitu Theologiæ illā determinare, in vna-
4. quaque enim arte † peritis ſtandum eſt. l. ſemel. C. de re milit. lib. 12. not. Panor. in c. propoſuiſti. de probat. & in c. fraternitatis. de frig. & mal. In eo tamen quòd vel gradus aſſignant, vel ſpatium temporis determinant, quo dicti gradus a Sole abſoluuntur, non bene videntur libros Mathematicorum perſpexiſſe.
5. In primis linea † crepuſculi, in qua exiſtens Sol ſub horizonte in parte orientali facit principiū auroræ, æquidiſtat ab ipſo horizonte per decē & octo gradus ſecundū cōmunē ſentētiam aſtronomorū tam in libris de crepuſculis, quàm in libris de fabrica & vſu aſtrolabij. Et ita inter alios not. Ioan. de Sacro boſco in cap. 3. Sphæræ, vbi agit de diuerſitate dierū & noctiū artificialiū. in fi. Et ibi in eamdē ſententiā citat Ptolemæū. Et quamuis dicat, quòd ſecundū opinionē aliorū Magiſtrorū diſtat linea crepuſculi ab horizōte per triginta gradus, tamen prior ſententia eſt magis cōmunis, vt ibi in cōment. not. Chriſtoph. Clauius præceptor meus. Quā ſententiā ſequitur etiā Petrus Nonius in lib. de crepuſculis, par. 1. in princ. & par. 2. in princ. vbi poſt relatas varias aliorū auctorū opiniones, quæ tamen parū omnino a communi differunt, dicit, quod omnes recentiores tenent, diſtantiam crepuſculi continere dictos gradus decē & octo. Et idē etiam ſequitur Ioan. Stoffler. mathematicus inſignis, in tract. de fabrica, & vſu aſtrol. par. 1. prop. 8. & par. 2. prop. 13. & in Kalendario Romano, propoſ. 17. vbi in ſpecie dicit, quòd ante huiuſmodi crepuſculi initium, diuinum officium, quod Miſſam vocant, immolationis corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti, ni adſit cauſſa aut priuilegium, docentibus ſacrarum litterarum interpretibus, peragi non licet.

Deinde dicti gradus decem & octo neque in Zodiaco computantur, neque in æquinoctiali in ſphæra obliqua, ſed ſumuntur in portione alicuius arcus, qui diuidat horizontem ad angulos rectos ſphærales, & procedat ſubtus horizontē ad punctum oppoſitum Zenith habitationis, quemadmodum procedit Meridianus, vel aliquis ex circulis Verticalibus, quos Arabes Azimuth appellant.
6. Poſtremo in conficiendis dictis decē & octo gradibus † Sol immoratur in quacūque ſphæra obliqua, ac etiā in ſphæra recta, plus ſemper quàm per vnam horā & quintam partē alterius horæ. Præterquam tamen in ſphæra recta quando Sol exiſtit in primis pūctis Arietis & Libræ, in quibus nō plus cōſumit, quàm dictā horā, & quintam partē vnius horæ. Immo vero tanta eſſe poſſet obliquitas ſphæræ, vt Sol in his decē & octo gradibus pertrāſeundis, non ſolū per multas horas, & quādoque dies, ſed etiā plus quàm per menſem interdū immoraretur. vt not.

Ioan.

Ioan.Stofler.in d.propos.17. Kalendarij Rom. Quare cum in hac re tradi non possit vna aliqua certa regula, quæ simul inseruiat & pro diuerso anni tẽpore,& pro diuersis regionibus,tũ propter obliquitatem Zodiaci,tum propter maiorẽ, vel minorẽ obliquitatẽ sphæræ, construẽdæ essent variæ crepusculorum tabellæ per totum annũ pro vnaquaque poli eleuatione.Et nos quidem ponemus infra cap.99. Tabulã vnam magnam pro viginti & vno gradibus eleuationis poli, totius fere orbis christiani,incipiendo a gradu.36. vsque ad 56. inclusiue. Quam labore satis longo & diligenti ex doctrinæ sinuum peritia confeci. Et cap.95. declarabo breuiter simul etiam modum,quem in dicta Tabula conficienda seruaui, non quidem pro clericis & sacerdotibus, quibus hæc scribimus, sed pro ijs, qui in Mathematicis disciplinis interdum sunt versati.

Quòd si quis prætermissis huiusmodi crepusculorum tabellis,aliunde sibi velit auroræ initium computare, ex inspectione (verbi gratia) astrolabij, aut ipsius etiam Oriẽtis, qui iam clarescere incipiat,aut alio quouis pacto, non reprehendam,dummodo iustum tempus non multum anticipet, cum error hac in re aliquorum minutorum non sit maximi faciendus, nam vt etiã supra aliàs diximus
7. cap.24. num.10. tempus pro huiusmodi ecclesiasticis † statutis vel officijs non punctualiter & præcise,sed crasso quodam modo est computandum.
8. Vnde si quis in casu nostro putans esse iam initium† auroræ,cum tamen adhuc non sit,sese ad celebrandum Missam adornaret, excusaretur a peccato, si aliqua honesta caussa eum moueret.vt inquiũt Petr.de Palu.in 4.sent. dist.13.quæst.2. art.2.Archiep.Florẽt.in 3.par.tit.13.cap.6.§.4.& Silue.ver.Missa.1.§.6.vers.3.
9. Nam in his homo sæpe decipitur.Et quod parum † distat,pro nihilo reputatur, iuxta Philosophum in 2.Phys. tex. comm.56. Et lux de proximo exoritura haberi potest pro exorta. secundum not.in l.pen. ff.de milit. test.

Quantum ergo spectat ad primum terminũ a quo, temporis celebrationis Missæ, non licet regulariter sacrum peragere,nisi post principium auroræ.
10. Dixi regulariter, nam in aliquo casu speciali liceret,puta si Episcopus † iter faceret,& vellet ante vel sacrum facere, vel audire, ne in via postmodum impedi-
11. retur.vt inquit Glo.in c.fi.de priuileg.lib.6.Decet enim Episcopum † quotidie Missam audire, quamuis non præcipiatur. vt not. Nauarr.in Manua. de Orat.
12. cap.3. num.29. Vel si aliqua magna necessitas vrgeret,puta communicandi † infirmum, & viaticum non haberetur. Vel si ex priuilegio Papæ alicui id con-
13. cessum esset. † vt ait Palud. & S. Anton. vbi supra.

His casibus exceptis, & nocte Natiuitatis Domini,de qua egimus supra,cap.29.
14. num.10. celebrare Missam ante diem † esset peccatum mortale,secundum cõmunissimam sententiam Doctorum,quam tenent summa Confess.lib.3.tit.24. quæst.129. S.Anton. in 3.par. tit.13. cap.6.§.4. Silue. ver.Missa.1.§.6. vers.1. vbi ait, ita esse communem opinionem. Ang. ver.eo.§.42.& alij.

Ratio autẽ huius conclusionis est, tum quia Missam celebrare ante lucem esset
15. cõtra generalẽ cõsuetudinẽ totius ecclesiæ quæ ab vnoquoque† seruari debet.c. in his.dist.11. tũ quia esset cõtra Rubricas Missalis Romani in Ritu seruãdo in

16. celebratione Missarum, quē Ritum obseruare præcipimur † in bulla Pij quinti impressa in principio dicti Missalis. Alioquin enim Dei indignatio impēdet ei, qui Missas præter Ritum in dicto Missali descriptum celebrauerit. vt refert Simon Maiolus in tract. de Irregul. lib. 3. cap. 24. num. 7. Habetur autē in dicto
17. Ritu sub tit. De hora celebrādi Missam, quòd Missa priuata † quacumque hora ab aurora vsque ad meridiem dici potest. Et sub tit. De defectibus in ministerio ipso occurrentibus. inter alios defectus connumeratur, si non sit tempus debitum celebrandi, quod est ab aurora vsque ad meridiem communiter. Vbi notandum, quòd cū defectus in dicto titulo enumerati tam præcedentes, quàm sequentes, videantur omnes esse peccata mortalia, hic etiā defectus præsumen-
18. dus est peccatum mortale; nam ex præcedentibus † & sequentibus colligitur interpretatio alicuius dispositionis. l. si seruus plurium. §. fi. ff. de leg. 1. Et fac.
19. quia vna determinatio † respiciens plura determinabilia debet pariformiter determinare. l. quamuis. C. de impub. & ali. subst. Et præterea conc. Tridentinū sess. 22. in decreto de obseruādis, & euitādis in celebratione Missæ, statuit, quòd cauere debent ordinarij locorum Episcopi edicto, & pœnis propositis, ne sacerdotes alijs, quàm debitis horis celebrent. Quare ex his omnibus sumitur ratio peccati mortalis, si indebito tempore celebretur.

Quod autem diximus supra de nocte Natiuitatis Domini, licere in ea Missas ce-
20. lebrare, intelligendum est de prima † tantum Missa, non etiam de secunda & tertia illius diei; nam alioqui male facerent Sacerdotes, qui in ea nocte post primam Missam, reliquas etiam duas vel priuatim ante aduentum auroræ continuarent. vt habetur ex Ang. ver. Missa. §. 46. Silue. ver. eo. 1. §. 6. vers. 1. & §. 7. vers. 2. casu 1. Tabie. ver. eo. §. 4. & 42. Armil. ver. eo. §. 25. & Nauarr. in Manua. Confess. cap. 25. num. 87.

Rursus quod diximus supra, licere ex priuilegio, aut ex alia caussa, puta itinerationis Episcopi, vel necessitatis communicandi infirmum, celebrare quādoque
21. Missas ante quàm illucescat dies, intelligendum est, nō quacumque hora † noctis ob eas caussas licitum esse Missam celebrare, sed circa diurnam lucem, & prope ipsam auroram. Et præterea adhuc aduertendum est, quòd huiusmodi
22. priuilegijs & caussis † non nisi parcissime quis vti debet. vt vtrumque hoc bene colligitur ex bulla erectionis Archiconfraternitatis sanctissimi sepulcri dominici Hierosolymitani, quæ habetur inter constitutiones Iulij tertij, const. 38. vbi subdit in fi. summus Pontifex, quòd cum in altaris ministerio immoletur dominus noster Iesus Christus Dei filius, qui candor est lucis æternæ, congruit, hoc non noctis tenebris fieri, sed in luce.

DE HORA MISSAE, ET DIVINORVM OFficiorum in ijs Regionibus, in quibus polus maxime eleuatur. Cap. XL.

1. *Aurora in quibusdam regionibus per totam noctem clarescit.*

Missam

2. *Missam non licet celebrare nisi post mediam noctem, etiam quòd aurora per totam noctem clarescat.*
3. *Dies & noctes in quibusdam regionibus contingunt longissimi per plures Solis circumlationes.*
4. *Diei quattuor puncta seu cardines, scilicet ortus, occasus, meridies, & media nox sumenda sunt in qualibet regione ex linea meridiana. Præterquam vbi Zenith est polus, in qua ad placitum constituenda sunt. num. 6.*
5. *Dies artificiales & noctes alicubi pauciores sunt, quàm apud nos, non autem dies naturales, & Solis paralleli, seu circumlationes.*
7. *Crepusculum protenditur vsque ad decimum octauum gradum sub horizonte, secundum opinionem magis communem. Sed secundum aliquos vsque ad tricesimum. num. 8.*
9. *Solis maxima declinaito non vltra viginti tres gradus cum dimidio extenditur.*

IN illis autem regionibus, in quibus quandoque per totam noctem clarescit
1. aurora † vt in ijs, quæ habent polum eleuatum gradibus. 49. aut pluribus, Sole existente circa principium Cancri, non licebit Missæ sacrum peragere per totam noctem; sed in primis exspectanda erit sine dubio media nox, a qua primũ auroræ initium incipere dicendum est, cum ante mediam noctem aeris illa illustratio crepusculo vespertino, non matutino potius sit adscribenda. Deinde licet
2. in rigore posset Missæ sacrum † priuatim peragi a ieiunis post mediam noctem, cum nihil iam obstet, non tamen deceret, vt vnusquisque presbyter eo tempore statim Missam faceret, sed exspectandus esset ortus Solis, & hora congruentior, qua solent publice in ecclesijs horæ canonicæ recitari, & populus ad diuina officia cõuenire. Quòd si quis longum iter esset facturus, aut alia vrgeretur caussa iusta, videtur mihi in eo casu, quòd de iure sacerdos impediri non posset, quin post mediam noctem ieiunus Missæ sacrificium peragere valeret.

Quòd si quæras, a quo tempore ieiunus esse debeat, qui statim post mediam noctem sanctum eucharistiæ sacramentum sit cõfecturus, aut sumpturus, respondebo in primis regulam esse generalem, quòd dies quantum ad ieiunia a media in mediã noctem computantur. Vnde qui post mediam noctem nihil cibi, aut potus sumpserit, reputari potest ieiunus, & cõsequenter aptus ad Missæ celebrationem, & sacram eucharistiæ cõmunionem. vt supra diximus cap. 26. num. 26. & seqq. & infra rursus dicturi sumus cap. 47. num. 2. cap. 91. in princ. & cap. 92. Deinde videtur dicendum, quòd minime deceret eum qui proxime ante mediã noctem comedisset, statim post mediam noctem Missam celebraret, quasi illud solum sufficiat in proposito casu, quòd mensam sacram a prophana punctum mediæ noctis dispertiret. Deberet enim sacerdos si non ex præcepto, saltem ex maxima rei conuenientia per quinque ad minus aut sex horas in omni euentu (meo iudicio) ieiunus ante Missæ celebrationem permansisse.

Quod nõ solũ in hac facti specie quam disputamus pro ijs regionibus in quibus aurora per totam noctem clarescit, sed etiam in nocte Natiuitatis Domini pro

toto orbe christiano maxime notandum est. Sacerdos enim ea nocte Missam celebraturus, cenam aut collationem Vigiliæ illius diei differre non deberet post Solis occasum, vel certe post crepusculum vespertinum; ne videretur cibis iam iam distentus, & adhuc vino madens ad altare tremendum irreuerenter accedere. Et quamuis præceptum in hoc non habeam, quo de peccato mortali in rigore iuris contrafacientes redarguere possim, congruitatis tamen ratio non deest, qua sententiam nostram æquissimam esse comprobemus. Nam si ei qui Missam mane facturus est, abstinendum est post mediam noctem a cibo & potu ex consuetudine, & ecclesiæ statuto; videtur itidem ex eadem caussa, quòd is qui in aliquo casu Missam circiter mediam noctem est celebraturus, post vesperam, & Solis occasum debeat abstinuisse: quod enim est media nox ad mane, id ad mediam noctem est vespera. Præterea si magna reprehensione digni sunt laici, qui post prandium vadunt ad Missam, & signum pacis a Sacerdote pro populo offerente saturi & vinolenti accipere præsumunt. vt seq. cap. ostensuri sumus. num. 28. quo modo non maxima redargutione digni essent presbyteri, qui ventrem plenum recenti mero æstuantem & pestilentem forte odorem crapulæ eructantem, ad ecclesiam, & ad altare (quod magis mirandum esset) sine rubore vllo afferre auderent? Seruandæ quidem sunt in huiusmodi casibus laudabiles consuetudines si quæ exstant, & bonum esset, si pro ijs aliqua emanaret constitutio. Verumtamen ceteris omnibus semotis dico quid mihi in præsenti magis conueniens, & magis rationi congruum apparet.

3. De illis autem regionibus, quibus propter magnam poli eleuationem dies † contingunt quandoque longissimi & noctes continuæ per plures Solis circumlationes, quid dicendum sit, & quo modo ibi assignandum sit tempus ad Missas celebrandas, nunc consequenter explicandum est.

Igitur pro regionibus illis, quæ habēt polum eleuatum supra gradus. 66. in quibus dies contingunt artificiales tam longi, & noctes etiam tam prolixæ, vt adæquent spatium viginti quattuor horarum, immo & quandoque etiam plurium simul dierum naturalium, de quibus tabulam quamdam conscripsit vsque ad gradum eleuationis poli. 73. Ioan. Stoffler. in comment. sphæræ Procli, statim fere in princ. & aliam tabulam ex Orontio vsque ad maximam poli eleuationem ponit Christoph. Clauius in comment. sphæræ Ioan. de Sacrobosco. cap. 3. vbi agit de diuersitate dierum & noctium, pag. 478. occurrit dubitatio non inutilis, quonam scilicet modo in dictis regionibus assignanda sint dierum initia & fines pro Missis, & pro officijs diuinis celebrandis.

Et breuiter respondendum est, quòd in qualibet dictarum regionum (ea dumtaxat excepta, cuius Zenith est in ipso polo) assignari potest linea † meridiana, &
4. consequenter quattuor puncta, seu quattuor cardines assignari possunt in cælo, in quibus existens Sol dicatur facere ortum & occasum, meridiem, & mediam noctem intra vnumquodque spatium viginti quattuor horarum, seu vnius circumlationis. Dicemus ergo quòd ibi a puncto mediæ noctis vsque ad punctum meridiei licitum erit ieiunis Missæ sacrificium priuatim peragere; sed

ad Mis-

ad Missam Conuentualem celebrandam exspectanda erit hora tertia post ortum Solis, aut alia opportunior iuxta dierum diuersitatem, quemadmodum apud nos fieri moris est. Quamuis enim dies artificiales, & noctes in dictis re-
5. gionibus pauciores † sint, quàm apud nos, dies tamen naturales, id est Solis reuolutiones, & paralleli (quos vocant) tot sunt apud illos populos, quot apud nos; vt recte declarat Ioan. Baptista Capuanus in comment. sphæræ Ioan. de Sacrobosco, tract. 3. super illis verbis. Illis autem, quorum Zenith est in polo &c. Et constat, quòd hi dies viginti quattuor horarum naturales, non autem artificiales attendendi sunt quantum ad celebrationem festorum & feriarum, quantum ad ieiunia, quantum ad diuina officia, & quantum ad reliqua omnia.

Maior difficultas est de ijs qui sub ipso polo habitarent, quibus nulla prorsus
6. est linea meridiana. Sed tunc figendum esset signum aliquod in terra † ad placitum, puta aliqua columna erigenda esset, aut turris construenda, ex quibus sumeretur diei vniuscuiusque naturalis initium, medium, & reliquæ portiones, quando videlicet Sol hoc vel illo modo vmbram proijceret. Vt quod alijs est ex natura, ipsis sit ex constitutione. De qua re videndus est Christophorus Clauius lib. 4. Gnomonices. propos. 10.

Quando vero apud prædictas regiones Sol sub horizonte deprimeretur, & noctem faceret continuam per plures dies, & per plures quandoque menses durantem, posset ex inspectione alicuius sideris, aut alio modo inuestigari locus Solis, sub qua parte horizontis existeret, quo scito facile cognosci deinde possent initia, & media, & partes dierum naturaliũ quemadmodũ prius cognoscebantur, & possent accõmodari horologia ad spatium viginti quattuor horarũ. Et quamuis Sol ab eis elongaretur interdum per plures integras circumlationes primi Mobilis vltra decem & octo gradus lineæ crepusculi, vt ijs qui habent polum arcticum pro Zenith, quibus a vicesimo gradu Scorpij vsque ad decimum Aquarij per spatium duorum mensium, & viginti dierum est nox perpetua sine crepusculo; non esset tamen propter hoc cessandum in toto illo tempore nocturno a sacrificio corporis & sanguinis Domini, sed in vnoquoque die naturali Missa celebrari posset a signo mediæ noctis vsque ad signum meridiei, prout in reliquis anni diebus dictum est supra. Nam licet crepusculum protendatur so-
7. lum vsque ad decimum octauum † gradum sub horizonte secundum magis cõmunem opinionem astrologorum, quam supra retulimus cap. præced. num. 5. nõ desunt tamen alij Magistri, quos refert Ioan. de Sacrobosco, in Sphæra, cap.
8. 3. qui putent, illud † extendi vsque ad triginta gradus. Quorum opinionem sustinentes in casu dicto tamquam in casu necessitatis putare possent illius regionis habitatores, esse ibi semper crepusculum, quod satis sit ad Missæ celebratio-
9. nem. Præsertim cum maxima Solis declinatio † non vsque ad triginta gradus, sed vsque tantum ad vigintitres cum dimidio extendatur. Et nulla præterea in hac re constitutio ecclesiæ reperiatur, quæ in contrarium obstet.

Si quis tamen in prædictis casibus aliquid melius putet, aut suadeat, esto vnicui-
que

que liberum sententiam suam proferre, & sequi, vt lubet. Nos pro complemento doctrinæ de qua sermonẽ habere cœpimus, hæc pauca eloqui voluimus. Ceterum non tanti facimus opinionem nostrã, vt eam tamquam reliquis omnibus præferendã, vsque ad Biarmiam, aut Finmarchiam peruenturã esse existimemus.

DE TEMPORE, VSQVE AD QVOD MISSAE celebrari possunt. Cap. XLI.

1. *Missas post meridiẽ celebrare nõ licet, & sine dispẽsatione id agere est peccatũ mortale. Et ita est cõmunis opinio. num. 3. & 8. Et est cõsuetudo ecclesiæ generalis. num. 16. Quòd si qui Doct. dicũt, licere vsq; ad nonã Missas celebrare, loquunt de diebus ieiuniorũ. nu. 4. Hodie tamẽ neque in dieb⁹ ieiuniorũ id licet. num. 18.*
2. *Nauarrus doctor laudatur. & num. 30.*
5. *Gloria in excelsis Deo, hymnus numquam dicitur post meridiem.*
6. *Nona accipitur vulgo pro meridie.*
7. *Nonæ tempus incipit currere statim post meridiem.*
9. *Missæ ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ. Neque etiam post tertiam. num. 10. Quod intelligitur de Missis sollemnibus. num. 11.*
12. *Iura iuribus concordare promptum est.*
13. *Priuilegio frustra impetratur quod iure communi conceditur.*
14. *Priuilegium ita interpretari debet, vt contineat aliquid vltra ius commune.*
15. *Religiosorum in vniuersitatibus vigent semper clarissima scientiarum lumina.*
17. *Consuetudines ecclesiasticæ diligenter seruandæ sunt, quia parem omnino vim obtinent cum iure scripto.*
19. *Missæ antiquitus differebantur quantum differri poterant ante prandium, vt diligentior fieret præparatio.*
20. *Hora comedendi in ieiunijs translata est hodie a nona in meridiem. Et similiter hora celebrandi Missam. num. 21.*
22. *Consequens qui vult, vult omne necessarium antecedens.*
23. *Frequentius quæ accidunt, ad ea leges accommodantur.*
24. *Missa est sacrificium incruentum repræsentans illud cruentum, quod Christus dominus in cruce obtulit Patri.*
25. *Missa quædã prima dici põt illud sacrificiũ, quod Christus in cruce obtulit Patri. Vel illa Eucharistiæ institutio, quæ facta est a Christo in vltima cena. num. 26.*
27. *Missam sero celebrare prohibitum est.*
28. *Missam audire pransos, & saturos non decet.*
29. *Vesperæ sunt vna ex principalioribus partibus diuini officij.*
31. *Tempus meridiei non punctualiter accipiendum est pro Missis celebrandis.*
32. *Missam celebrans post meridiem putans adhuc non esse meridiẽ excusatur a peccato. Idem si sciret esse meridiem, dummodo non esset notabiliter post meridiem, & aliqua adesset caussa. num. 33.*
34. *Incontinenti quæ fiunt videntur inesse.*

Missa

35. *Missa cœpta ante meridiem perficienda est post meridiem.*
36. *Missæ priuatæ quacumque hora ab aurora usque ad meridiem dici possunt.*
37. *Missa vbi vnus tantum esset sacerdos, non quacumque hora, sed tertia potissimum esset celebranda.*

QVantum vero attinet ad vltimum terminum ad quem, temporis celebrationis Missæ, diximus vsque ad meridiem Missas celebrari posse. Quod ita ve-
1. rum est, vt post meridiem † nullatenus liceat; & sit (iudicio meo) peccatum mortale, notabiliter post meridiem absque dispensatione sacrum peragere.
2. Verum quoniam contra hanc conclusionem tenet excellens Doctor † Nauarrus in Manua. de Orat. cap. 21. num. 31. & in Manua. Cõfess. cap. 25. num. 85. & seq. vbi non obscure indicat, etiam longe post meridiem vsque ad Nonã Missas quocũque anni tempore posse celebrari, necessarium est rationes afferre, quibus nostra cõclusio fulciatur, ne videamur sine vrgẽti caussa discedere ab opinione tanti viri, quem & mores integerrimi, & litterarum bonarum profunda & singularis cognitio tãquam de republica christiana bene meritum ne dum clarissimum & illustrem, sed etiam admirandũ & suspiciendum Vrbi & Orbi toti reddiderũt.
3. In primis itaque conclusio nostra est † cõmunis. vt ipsemet Nauar. fatetur, quã præter Doct. ab ipso allegatos tenent Gabriel Biel super cano. lect. 14. Cosmas Guimer. super decreto ecclesiæ Gallicanæ, tit. quo tẽpore quisque debeat esse in choro. in princ. in uer. Missa Ioan. Maior in 4. sent. dist. 9. quæst. 3. arg. 5. & dist. 13. quæst. 4. circa med. Sotus in ead. dist. 13. quæst. 2. art. 2. in fi. & de iust. & iure lib. 10. quæst. 5. art. 4. concl. 2. Tabie. ver. Missa. §. 5 Ioan. Chappuis in comment. summulæ Raymundi, tract. 3. super illis versibus, Presbyter ante diem. &c. Ioseph. Angles in Floribus, de sacram. Eucharistiæ quæst. 8. art. vlt. difficult. 4. concl. 1. Hi omnes simpliciter inquiunt, post meridiem Missas facere non licere.
4. Ceteri vero qui aiunt, vsque ad nonam † licere, expresse, & limitate loquuntur de diebus ieiuniorum, vt est B. Tho. Ricar. & Pet. de Palu in d. dist. 13. 4. sent. Ioan. Andr. Anton. de Butr. & Card. Zabar. in c. 1. de celebr. Miss. Hostien. in summa, tit. de cons. eccl. vel alt. dist. 2. §. & quando, summa Confess. lib. 3. tit. 24. quæst. 129. S. Anton. 3. part. tit. 13. cap. 6. §. 4. Amalar. de eccles. off. lib. 4. cap. 40. Ruper. abbas Tuitien. lib. 10. de diui. off. cap. 18 Ioan. Beleth. in Ration. cap. 50. Manip. Curat. in tract. de Eucharistia, cap. 6. Silue. ver. Missa. 1. §. 6. vers. 2. Pisan. ver. eo. §. 3. Et cum supradictis Doct. computandi sunt etiam Microl. de eccles. obser. cap. 2. & cap. 58. Vualafr. Strab. de reb. eccles. cap. 23. & Radulphus Tun-
5. gren. de cano. obser. propos. vlt. Qui aiunt, quòd hymnus, † Gloria in excelsis Deo, numquam post meridiem legitur dicendus, nisi in Cena Domini, vbi chrisma conficitur, & in Sabbathis Paschæ & Pentecostes.

Quòd si qui sint, qui simpliciter dicant, vsque ad nonam Missas celebrari posse, vt est Scotus & Durandus in d. dist. 13. Angel. ver. Missa. §. 41. Rosel. ver. eo. §. 2. Burchar. in Ordine Missæ, in princ. & Maiolus in tract. de Irregul. lib. 3. cap. 24. in princ. altero ex duobus modis sunt interpretãdi. Vel quòd intelligant

in diebus

in diebus ieiunij, vt Archiepiscopus Florent. interpretatur Petrum de Pal. licet in eo huiusmodi interpretatione non esset opus, nam ipse expresse loquitur in die-
6. bus ieiunij. Vel interpretandi sunt, quòd nonam accipiant † vt vulgus solet pro meridie. & ita interpretatur Tabie. ver. Missa. §. 5. & clarius ver. Ieiunium. §. 5. vbi ait, quòd communiter Doct. accipiunt horam nonam pro meridie. Cuius acceptionis ratio colligitur ex ijs, quæ supra nos cap. 21. num. 4. explicauimus;
7. dum diximus, statim post meridiem † incipere tempus currere, quod Nonæ horæ canonicæ tributum est. Et certe Rosella manifeste accipit hoc modo nonam, quia ibi post d. §. 2. subiungit in §. 3. Quid de illis, qui celebrant ante auroram credentes esse auroram; vel non esse meridiem, & tamen transiuit hora nona? Simili etiam modo dico Angelum, & Burchardum, & Maiolum intelligẽdos. Scotus vero necessario glossandus est, vt loquatur in diebus ieiunij, nã ipse ait, quòd hic terminus horæ nonæ colligitur ex cõsuetudine ecclesiarum. & tamen Ricardus vbi supra, ait, quòd consuetudo est, vt non dicatur Missa hora nona, nisi in ieiunijs. Durãdus autem hoc eodem modo, quo Scotus, glossari potest & debet. Quare ex his fateri possum, me alium vllum auctorem, qui clare & simpliciter teneat, extra casum necessitatis, & ieiunij tempora, posse Missas post meridiem
8. † vsque ad nonam celebrari, præter vnum Doct. Nauarrum vidisse neminem. Tenere autem, vel agere contra tam communem omnium Doct. sententiam, videtur mihi, nihil esse aliud, quàm sese rapidissimo torrenti opponere, & periculo manifestissimo exponere.

Sed ne videamur sola Doctorum auctoritate niti, uenio ad probationes.

Probatur primo hæc communis conclusio ex Rubricis Missalis Romani, quas supra cap. 39. citaui, & quas teneri nos obseruare in hoc casu sub reatu peccati mortalis, late ibi num. 16. deduxi.

Secundo probatur per tex. in c. nocte. in fi. de cons. dist. 1. vbi ita habetur. Reliquis vero temporibus (scilicet præter noctem Natiuitatis Domini) Missarum ce-
9. lebrationes ante horam diei tertiam † minime sunt celebrandæ. Verum ad hũc tex. duplex solutio posset afferri.

Prima, quòd non probet ille tex. hanc affirmatiuã, quòd in hora tertia fieri debeãt Missarum celebrationes; sed hanc negatiuam tantum, quòd ante tertiam Missæ non sunt celebrandæ. Et hæc solutio non videtur bona, quia tex. subiungit rationem, quare ante tertiam non sunt celebrandæ Missæ, Quia (inquiens) in eadẽ hora & Dominus crucifixus est, & super Apostolos Spiritus sanctus legitur descendisse. Quæ ratio omnino videtur concludere affirmatiuam, nam si intẽderet tex. quòd post tertiam quacumque hora possent Missæ celebrari, illa ratio assignata neque esset ad propositum, neque aliquid valeret, cum a tertia diei hora tam distet (verbi gratia) quinta, quàm prima. Et ita ex illo tex. quòd neque an-
10. te, neque post tertiam horam † sed in ipsa tertia Missæ sunt celebrandæ colligit Cosmas Guimer. super decreto ecclesiæ Gallic. tit. quo tempore quisque debeat esse in choro. in princ. ver. Missa.

Secunda solutio posset afferri ad illum tex. ex communi Doct. intellectu, quòd

loquatur

11. loquatur de Missa† sollẽni in diebus festis, quẽadmodũ loquitur c. & hoc. dist.
ead. Et hanc solutionem, cum tex. generaliter loquatur, eatenus admitto, quatenus necessaria est pro concordando illo tex. cũ alijs iuribus. Potius enim debet
12. restringi, quàm quòd alijs iuribus contrarietur. Nam iura iuribus† concordare promptum est. l. 1. C. de inoff. dot. c. cum expediat. de elect. lib. 6. Quare si non afferatur alius tex. vel aliqua sufficiens ratio, quæ probet Missas posse celebrari post meridiem vsque ad nonam, standum erit in dubio illi tex. Et certe (quantũ ego scio) non poterit afferri tex. qui aliud probet, nisi in diebus ieiuniorum. vt est tex. in c. solent. dist. ead. & c. quod a patribus. & c. fi. dist. 75.

Tertio probatur conclusio cõmunis ex eo quòd summus Pontifex solet hoc quibusdã concedere ex priuilegio, vt Missas celebrare possint post meridiẽ: quod es-
13. set superfluũ, si id liceret † de iure cõmuni. vt inquit Durandus de priuilegio celebrandi ante aurorã, in dist. 13. 4. sent. quæst. 2. art. 2. Neque valet dicere, multa priuilegia continere idẽ quod ius cõmune, quia saltẽ regula est in contrariũ, quæ habet, frustra precibus impetrari quod iure cõmuni cõceditur. l. 1. C. de thesaur.
14. lib. 10. Et semper priuilegiũ ita interpretari † debet, vt aliquid cõtineat vltra ius cõmune. c. si papa. de priuil. lib. 6. Non etiã satisfacit dicere, ꝙ huiusmodi priuilegia prosunt dũtaxat ad sedandos animos scrupulosorũ; quia si concederentur alicui personæ particulari, hoc recte forsitan dici posset; sed cũ concedantur Religionibus illustribus, vt ipsemet Nauar. recitat in suo Manuali Confess. hispani-
15. co, in quibus Religionibus† vigent sẽper clarissima scientiarũ lumina, quo modo non iniquũ est, scrupulositatis insimulare tã doctas & celebres vniuersitates?
16. Quarto demũ cõmunis cõclusio probatur ex consuetudine ecclesiæ † generali, quæ habet, ꝙ Missas post meridiem celebrare regulariter sit illicitum. Et quantũ Rome videmus, Missarum celebrationes numquam vltra meridiem protẽduntur. Et Matthæus Galenus in comment. de sacrosancto Missæ sacrificio, cap. 24. ne post sextã sacra fiant, vbique seuere cautum, & diligenter vitari, sese animaduertere testatur. Cõsuetudines autẽ in huiusmodi rebus sunt diligẽter custodiẽ-
17. dæ† nam parẽ omnino vim obtinent cum iure scripto. c. in his. cũ simil. dist. 11.
Quamobrem propter consuetudinem, & propter alias rationes in 1. & 3. arg.
18. allatas, neque in diebus ieiuniorum liceret hodie † sacrum peragere post meridiem. Ad quod præter prædicta facit etiam alia ratio, nam ideo antiquitus vsque fere ad tempora B. Thomæ celebrabantur Missæ hora nona in diebus ie-
19. iuniorum, quia differebantur quantum differri poterant† ante cibi sumptionẽ, vt diligentior fieret præparatio, vt inquit ipse S. Tho. Summa Confess. & Pisan. supra allegati cap. 31. in princ. & Ioan. Beleth. in Ration. cap. 119. Nunc vero cũ
20. per generalẽ consuetudinẽ translata sit hora comedẽdi in ieiunijs† ab hora nona in meridiem. vt not. Caiet. 2. 2. quæst. 147. art. 7. & Tabie. ver. Ieiunium. §. 5.
21. consequens est, vt simul translata censeatur hora etiam † celebrandi Missas a nona in meridiem in diebus ieiuniorum. arg. c. translato. de const. Qui vult enim
22. consequens † vult omne necessarium antecedens. l. 2. ff. de iurisd. omn. iud. l. ad rem. l. ad legatum. ff. de procur. Neque obstat, si vnus aut alter velit hodie

differre

23. differre ieiunium vſque ad nonam, quia leges ad ea, quæ frequentius † accidunt, accommodantur. l. iura conſtitui. cum duabus ſeqq. ff. de legi.
Non obſtat ratio, quæ pro contraria parte allegatur, quòd Miſſa ſit ſacrificium
24. † incruentum repræſentans illud ſacrificium cruentum, quod Chriſtus dominus in cruce hora nona obtulit Patri, in quo celebrata fuit quædam prima Miſ-
25. ſa: † Vnde videtur, quòd hora nona ſit reliquis horis aptior tamquam melius repræſentans repræſentatum. Quia reſpondetur, quòd hæc ratio poſſet quidem fortaſſe mouere animum legiſlatoris ad ita ſtatuendum, niſi quid aliud impedimento eſſet, non tamen eſt talis, quæ debeat mouere animum particularis hominis ad ita agendum contra conſuetudinem & Rubricas, & rationes ſupra explicatas. Alioquin licebit ergo etiam mihi Miſſam celebrare ſero & veſpere, quia illa hora Chriſtus dominus inſtituit in vltima cena ſacramentum corporis & ſanguinis ſui: eoque ſeipſum & Diſcipulos communicauit. Quæ inſtitutio dici
26. ſimiliter poteſt quod fuerit quædam † prima Miſſa. Et tamen Pius quintus ve-
27. tuit, vt patet inter eius conſtitutiones, conſt. 5. ne quis ſero Miſſam † celebret: qua in re omnes licentias, & priuilegia conceſſa reuocauit.
Cur autem legiſlatores, aut mos populi chriſtiani non ſtatuerint, celebrandam eſſe Miſſam hora nona, præſertim in diebus feſtis, & profeſtis non ieiuniorum, duas puto fuiſſe rationes, quæ obſtiterint.
Prima quidem, quia ea hora cum populus iam pranſus ſit, non decebat, homi-
28. nes pranſos † & ſaturos myſterijs tam ſanctis & diuinis adſtare. Ad quod fac. canon pænitentialis, quem ponit Burchar. lib. 19. cap. 5. §. feciſti quod quidam facere ſolent, poſt prandium. &c. vbi ſtatuitur pænitentia trium dierum in pane & aqua ijs qui poſt prandium vadunt ad Miſſam, & ſaturi, & vinolenti a ſacerdote pro populo offerente, ſignum pacis accipere præſumunt. Cui conſonat S. Ambroſ. in ſermone 34. de Quadrageſima. vbi ita inquit. Dicite enim mihi, interrogo vos, qui in Quadrageſima prandetis, ſi non in conſcientijs veſtris rei eſtis, quòd abſtinente toto populo, vos ſoli contra præceptum Domini deuoratis: ſi non vobis rubor eſt, cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat: aut ſi non cogitatis, cum ad eccleſiam proceditis, quemadmodum pacem epiſcopo porrigatis; ne forte ipſo ſpiritu oſculi veſtri vos reprobet? Quòd ſi hæc non cogitatis forſitan, vehementer erratis. Scire enim debetis, cum in Quadrageſimæ diebus ieiuno pranſus occurrit, non bene de illo iudicat qui ieiunat. Et S. Anton. 2. par. tit. 6. cap. 1. §. 9. ait, nimis indeuotos eſſe qui mane ſurgentes de lecto, ſubito volunt comedere & bibere, & præcipue in diebus feſtiuis, ante quam vadant ad eccleſiam.
Secunda vero ratio eſt, quia cum poſt Miſſarum ſollemnia, & poſt prandium reliqua ſit in eccleſijs Veſperarum celebratio, quæ ſunt vna ex principalioribus
29. partibus † diuini officij, & ad quas ſolet etiam populus publice conuenire. vt colligitur ex clem. 1. in fi. de reliq. & vener. ſanct. & c. de his. diſt. 12. Et cum ſæpe etiam poſt Veſperas habeantur conciones, & lectiones ad populum, & poſtremo ſit deinde Completorium exſoluendum, non erant ita Miſſarum cele-
brationes

brationes protendendæ, vt locus reliquis munijs non daretur. Quod vtique necessario contigisset, si vsque ad horam nonam fuissent ecclesiæ in celebrandis Missis occupatæ. Quam rationem reperi considerasse conc. Aurelianense 3. seu potius. 2. vt Iacobus Pamelius censet in 1. Tom. Liturgicon Latinorũ, pag. 631. Ibi enim can. 14. sic habetur. De Missarum celebritate in præcipuis dumtaxat sollemnitatibus id obseruari debebit, vt hora tertia Missarum celebratio in Dei nomine inchoetur, quo facilius intra horas competentes ipso officio expedito Sacerdotes possint ad vespertina officia, id est in vespertino tempore conuenire; quia sacerdotem vespertinis officijs ab ecclesia, talibus præcipue diebus nec decet deesse, nec conuenit.

Hæc a me in hoc loco pro tuenda opinione communi, & non nulla alia in superioribus capitibus, non eo animo dicta sint, vt contra Doctorem tam egregium,
30. quàm est Nauarrus † toto orbe celeberrimus, classicum sonem, & audeam ipsũ in arenam prouocare; absit enim hoc a me, qui noui optime, quàm sim pæne puer, imbellis, & imbecillis; contra vero quàm præstet ille viribus, quàm sit exercitatus, ac etiam triumphis auctus; sed quia cum hæ disputationes proposito meo necessariæ viderentur, non potui illas siccis omnino vestigijs pertransire, cogitans, ac pro certo habens, eas dum iuribus & rationibus agitur, non fore a quoquam, & præsertim a modestissimo Doct. ægre ferendas. Ceterum ita me discipulum, & Nauarri doctrinæ addictum fateri possum, vt eius scriptis tantum afficiar, tantumque illis tribuam (quod pace aliorum dixerim) quantum in hoc scribendi genere, cuiuslibet recentioris alterius nullis.

In his autem, quæ modo diximus de meridie, repetita intelligi volumus, quæ attulimus supra cap. 39. num. 7. dum de aurora ageremus; tempus scilicet me-
31. ridiei † non punctualiter & præcise, sed cum quadam latitudine morali acci-
32. piendum esse: ita quòd excusaretur a peccato † qui existimans adhuc meridiem non esse transactum, post illum Missam celebraret. Immo vero etiam si sciret,
33. iam præteritum esse, & adesset aliqua iusta caussa celebrandi Missam † sine scandalo, posset sine peccato sacrum peragere; dummodo non longe, aut notabiliter post, sed statim fere, aut paulo post, id faceret; vt expresse tenent Maior
34. & Sotus in supracitata dist. 13. 4. sent. Nam quæ incontinenti † fiunt, inesse videntur .l. lecta. & ibi not. ff. si cer. pet. Vnde nihil remanet dubij, quòd si an-
14. te meridiem cœpta sit Missa, perficienda est † etiam post meridiem. vt not. Ioseph. Angles in Floribus, de sacram. Euchar. quæst. vltima, art. vltimo, diffic. 4. concl. 1.
36. Ab aurora itaque † vsque ad meridiem quacumque diei hora priuatæ Missæ dici possunt. Sed tamen si vnus esset solus sacerdos in ecclesia, non quacum-
37. que hora, sed tertia potissimum † congruum esset tempus celebrandi. vt not. Hostien. in summa, tit. de cons. eccl. vel alt. dist. 2. §. & quando. Alex. de Ales in 4. par. quæst. 36. memb. 2. & Asten. lib. 4. tit. 14. art. 3.

DE MISSA ANTE MATVTINVM NON celebranda. Cap. XLII.

1. *Missam celebrans ante Primam non peccat mortaliter.*
2. *Missam celebrans ante Matutinum peccat mortaliter. Nisi occurrat aliqua necessitas. num. 3. Et ita statuunt Rubricæ. num. 10. Et est generalis consuetudo. num. 11. Quamuis Dominicus de Soto contrarium teneat. num. 5.*
4. *Epijciæ virtus dictat in aliquo casu non esse seruandum præceptum.*
6. *Missa inter horas canonicas non computatur. Habet tamen ordinem cum horis canonicis. num. 26.*
7. *Missam in aliquo casu celebrare quis poterit, in quo tamen horas canonicas non tenebitur recitare propter morbum. & num. 27.*
8. *Horarum canonicarum ordinem inuertens, puta recitans Tertiam ante Primam, non plus peccat, quàm venialiter si sine caussa id faciat. Si cum caussa, neque venialiter. num. 9. & 30.*
12. *Consuetudo obtinet vim legis, & æque ac ius scriptum obligat.*
13. *Consuetudo est optima legum interpres.*
14. *Matutinum est officium nocturnum, saltem quantum ad maiorem sui partem.*
15. *Missa est de officio diuino diurno, & non nisi de die celebrari potest.*
16. *Consuetudo diuino cultui fauorabilis, est extendenda.*
17. *Consuetudo obligat ad mortale, quando viri prudentes ita existimant.*
18. *Consuetudo dicitur generalis, quando omnes ita existimant.*
19. *Consuetudo generalis non indiget probatione.*
20. *Natiuitatis Domini nocte prima Missa non dicitur prius quàm persolutum sit Matutinum.*
21. *Doctori excellenti asserenti ita esse consuetudinem stari debet. Quamuis Nauarrus contrarium sentiat. num. 22. Potest tamen probatio in contrarium admitti. num. 25.*
23. *Consuetudo quæ est contra ius probari debet.*
24. *Priuilegium audiendi confessiones per nullam consuetudinem induci potest.*
28. *Missam in aliquo casu celebrare quis potest, ante quàm confiteatur.*
29. *Impossibilium nulla est obligatio.*
31. *Missa requirit præparationem multo maiorem, quàm horæ canonicæ.*
32. *Negligentia circa Missam est multo grauior, quàm circa horas canonicas; Nam illa suo genere est mortalis, hæc venialis.*

VNum hic postremo loco reliquum est, quod prætermittere non debeo, quod neque Doct. in hac tractatione prætermittunt: Vtrum sit peccatum mortale Sacerdoti celebrare Missam ante quàm recitauerit Matutinum. De Prima non est necessarium quærere, quoniam de ea non videtur esse magna
1. difficultas: Et Doct. consentiunt, quòd non peccaret mortaliter † qui ea non dicta

dicta Missam celebraret. De Matutino igitur sit dubium.

Et breuiter communissima sententia est, quòd sit peccatum mortale, ante Ma-
2. tutini recitationem sacrum † facere. quam tenent infrascripti Doct. S. Anton. in 3. par. tit. 13. cap. 6. §. 4. in fi. Petr. de Palu. in 4. sent. dist. 13. quæst. 2. art. 2. concl. 2. Hostien. in Summa, tit. de consecr. eccl. vel alt. dist. 2. §. & qualiter. Gabriel Biel super cano. lect. 13. Summa Confess. lib. 3. tit. 24. quæst. 130. Asten. lib. 4. tit. 14. art. 3. Manip. Curat. in tract. de Euchar. cap. 6. in fi. Burchar. in Ordine Missæ. in princ. Alber. de Ferrar. in tract. de horis canonicis super c. 1. de cel. Miss. num. 23. Nauar. in Manua. Confess. cap. 25. num. 83. & in Manua. de Orat. cap. 3. num. 68. sed clarissime cap. 21. num. 30. Alphonsus Aluarez in Speculo, cap. 33. vers. Quid de Scholaribus. Maiolus in tract. de irregul. lib. 3. cap. 24. in princ. Michael Florent. Seruita in Dilucidario super Regulam S. August. cap. 2. quæst. 4. Ioan. Baptista Antonucius in Catechesi Neapol. lib. 1. cap. 47. in fi. Angel. verbo, Missa. §. 42. Rosel. ver. eod. §. 4. Pisan. ver. eod. §. 4. Tabien. ver. eod. §. 6. & ver. Horæ canonicæ. §. 27. Armil. ver. eod. Horæ canonicæ. §. 18. & Silue. ver. Missa. 1. §. 6. vers. 4. Vbi licet in aliquo pungat communem opinionem, non tamen videtur disce-
3. dere ab ea nisi in casu, puta quando repente occurreret † aliqua necessitas, cui non posset obuiari: & aliàs monasterio immineret scandalum graue, aut aliquid tale. Quo casu clarum est apud me, quòd liceret ante Matutinum Missam facere; nam etiam quòd esset præceptum expressum in contra-
4. rium, virtus tamen Epijciæ † dictaret in tali casu præceptum non esse seruandum, cum simus præsertim in materia iuris positiui, vt ex ijs, quæ de Epijcia traduntur, habetur per Arist. in 5. Ethic. cap. 10. & per S. Tho. in 2.2. quæst. 120. art. 1. & ibi in comment. per Caiet. Vnde non opus erat Siluestro propter huiuscemodi casum in aliquo redarguere communem sententiam, sed satis erat, simpliciter dicere, quòd tunc communis opinio locum non haberet, quemadmodum simpliciter dicunt Alber. Armil. Nauar. Alphon. Maiol. in locis supracitatis, & Cosmas Guimer. super decreto ecclesiæ Gallic. tit. quo tempore quisque debeat esse in choro. in princ. ver. Missa.
5. Solus (quantum ego scio) Dominicus de Soto † in 4. sent. dist. 13. quæst. 2. art. 2. in fi. & clarius lib. 10. de iust. & iu. quæst. 5. art. 4. concl. 2. libere ausus est tenere contra communem in quocumque casu, & simpliciter asserere, nullum esse peccatum mortale, Matutino adhuc non dicto Missam facere. Forsan (inquit) ob consuetudinem venialis esset culpa, vbi fieri posset commode, si non prius nocturnum solueretur officium. Mouetur autem ipse ad ita tenendum, ex pluribus.

Primo, quia sententia communis neque vllo iure, neque vlla ratione fulcitur.
6. Secundo, quia Missa † non connumeratur inter horas canonicas, vt etiam nos diximus supra cap. 29. in princ. Quare cum sint distincta officia, & vnum non habeat necessarium ordinem ad alterũ, vndenam inferri potest, esse mortale crimen, mane celebrare Missam ante Matutinum, cũ Matutinũ ipsum hora nona,

aut etiam sequenti vespertina priuatim soluere non sit peccatum mortale?
7. Et confirmatur, quia si quis propter morbum † aliquem legitimam habere excusationem soluendi officium diuinum, nulla ratio apparet, quæ ipsum prohibere posset, quo minus sacrum Missæ faceret, cum tamen neque dixerit, neque dicturus sit Matutinum, aut ceteras horas.
8. Tertio, quia horarum canonicarũ ordo † non est sic necessarius, vt eius inuersio faciat peccatum mortale. Vt si quis Tertiam ante Primam priuatim recitaret, nõ peccaret forsan grauius, si sine caussa id faceret, quàm venialiter. Quòd si ex ali-
9. qua ratione † moueretur ad ita agendum, vt puta si vt intersit choro in recitatione Tertiæ, relinquit Primam, quam deinde post Tertiam priuatim soluat, bene faceret, neque quidquam peccati cõmitteret. Vnde idem omnino videtur dicendum de ordine celebrationis Missæ, dato etiam quòd illa inter horas canonicas computaretur. Cum tamen (vt diximus) non computetur.
Quòd si in contrarium pro opinione communi aliqua consuetudo allegetur, nullo modo censenda est tale præceptum inuoluere huiusmodi consuetudo, quod obliget ad peccatum mortale transgressores. Nam non omnis consuetudo quamuis laudabilis obligat sub reatu mortali. Hæc ex Dom. de Soto.
Verum quoniam eo sum ego ingenio, vt non facile patiar a communibus sententijs dimoueri, nisi vrgentem aliquam rationem, aut textum videam in contrariũ, ideo argumentis Dominici de Soto non obstantibus teneo cum cõmuni; quam
10. eo libentius sequor, quia hodie in Rubricis † Missalis Romani, in principio Ritus seruandi in celebratione Missarũ, ordinatur, quòd Sacerdos celebraturus, quoad horas canonicas Matutino prius saltẽ absoluto, accedat ad Sacristiã, &c. Et deinde in eisdem Rubricis sub tit. de Defectibus in ministerio ipso occurrentibus, inter defectus ibi enumeratos ponitur si Celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. Ex quo colligitur, huiusmodi defectum esse peccatũ mortale, vt supra deduxi & annotaui in alia quæstione cap. 39. num. 17.
Præter autem has Rubricas non afferam pro cõmuni opinione aliam rationem,
11. quàm quæ a Doct. allata est, nempe generalem consuetudinẽ † totius ecclesiæ. In primis non negaret Sotus, consuetudinem hoc introducere potuisse, nam
12. consuetudo obtinet vim † legis, & æque ac ius scriptum obligat: Mos enim populi Dei (vt inquit B. August. in epist. 86. ad Casulanum, & habetur dist. 11. c. in his.) & instituta Maiorum pro lege tenenda sunt; & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt. vt not. etiam ipse Sotus lib. 1. de iust. & iu. quæst. 7. art. 2. post S. Tho. 1.2. quæst. 97. art. 3.
Præsertim vero hoc locum habet in casu nostro, quia non sumus in correctione,
13. aut mutatione, sed tantum in interpretatione iuris. Consuetudo † enim (vt inquit Iurisconf. in l. si de interpretatione. ff. de legi) est optima legum interpres. Quòd autẽ simus in interpretatione iuris, nõ in correctione, probatᵣ quia seposita etiã omni cõsuetudine, de se malũ esset, prius Missã celebrare, q̃ dicere Matu-
14. tinũ. Quod probo, quia Matutinũ † saltem quantum ad maiorem sui partem est
officium

officium diuinum nocturnum, Missa vero licet non sit ex horis canonicis, est
15. tamen officium diuinum † diurnum; non enim in nocte, sed tantum in die Missa regulariter celebrari potest, vt vidimus supra cap. 39. num. 14. & 22. Vnde ponere Missam ante Matutinum, non est aliud nisi ordinem peruertere, quod de se malum est; ac si prius velis Tertiam recitare quàm Matutinum. Cõsuetudo ergo nihil aliud facit in casu nostro, nisi quòd illud quod alioquin de se malum erat, nec sciebamus, quantum malũ esset, interpretatur, quòd sit malum mortale. Deinde consuetudo huiusmodi, est valde pia & laudabilis, quod neque ipse Sotus negaret, vtpote quæ faciat, quòd Sacerdotes maiori cum præparatione & reuerentia accedant ad tantum mysterium, quanta est confectio, & sumptio corporis & sanguinis Iesu Christi. Quare ex his colligitur, consuetudinem hãc tam-
16. quam † fauorabilem diuino cultui, esse extendendam potius, quàm restringendam. iuxta tex. in c. odia. de reg. iur. in 6. & not. in l. de quibus. ff. de legi.

Verum pro opinione Soti dupliciter ad hoc argumentum respõderi posset. Primo, negando consuetudinem in hoc vllam existere. Secundo, esto quòd aliqua existat, negando quòd obliget ad peccatum mortale. Quod in idem recidit, nam parum operaretur consuetudo, si non adderet vinculum peccati mortalis in casu nostro; iam enim probatum est, quòd seposita etiam omni consuetudine de se malum est, prius Missam facere, quàm Matutinum recitare.

Ego igitur vtrumque simul ostendere conabor, & esse consuetudinem, & esse talem, quæ obliget sub reatu mortali.

17. Tunc dicenda est consuetudo † obligare ad aliquid agendum sub pœna peccati mortalis, quando viri prudentes, & religiosi se ita obstringi putant per consuetudinem, vt nisi hoc vel illud egerint, credant, se peccaturos mortaliter. Tunc vero
18. dicenda est † generalis, quando non pauci quidã, aut etiam plures, aut vno tantum in loco, sed omnes vbique cõmuniter ita existimant. Modo sic rem se habere in casu nostro probatur ex assertione omnium Doct. qui cum sint viri & sapientia præditi, & in religione christiana illustres, videntur mihi esse testes omni exceptione maiores. S. Anton. Petr. Palud. Gabriel Biel, Summa Confess. Ang. Rosel. Pisan. Tabien. Armil. Nauar. hi omnes in locis supra citatis, & alij etiã plurimi vno ore dicunt, esse peccatum mortale, celebrare Missam ante recitatũ Matutinum, quia esset contra totius ecclesiæ consuetudinem generalem & approbatam. Nunquidnam insufficiens videbitur tanta probatio? Quid igitur? Requirat fortasse aliquis, vt omniũ mundi Sacerdotum hic testimonia proferã. At hoc
19. & inciuile esset postulare, & præstare impossibile. Cõsuetudo † generalis (inquit Bal. in l. 3. col. 1. C. de ser. fug.) non indiget probatione. Interrogaui ego tamen quandoque presbyteros in quibusdam ecclesijs Collegiatis, in quibus Matutinũ decantatur mane satis tarde non ante ortum Solis, nunquidnam si occurrat alicui ex ijs qui choro inseruiunt, diluculo Missæ sacrum perficere, ante quàm Matutinum inchoetur, accedat ille ad altare, postea Matutinum cũ alijs recitaturus, an potius eo priuatim prius persoluto? Et responsum fuit mihi semper, quòd quicumque celebrat Missam, si non in choro, saltem priuatim semper Matuti-

num prius recitauit; neque aliter quiſquam auderet tanto ſe diſcrimini committere. Præterea videmus in Natiuitate Domini, in qua cum celebretur prima Miſſa in media nocte, quo tempore non ſolet eſſe decantatum Matutinum, ſtatutum eſſe tamen in Rubricis Breuiarij Romani circa officium illius diei, & ita
20. etiam vbique ſemper fuiſſe obſeruatum, vt non prius Miſſa † fiat, quàm perſolutum ſit Matutinum. vt expreſſe patet in Ordine Romano, cap. de Natiuitate Domini. & not. Alcui. in lib. de diui. off. cap. 1. & Microlog. de eccleſ. obſer. cap. 24. Sicubi autem conſuetudo non ſeruaretur, in his potiſſimum caſibus videtur mihi quòd non haberet locum.

Addo, quòd Bar. in l. de quibus. quæſt. 4. principali. ff. de legi. inquit, quòd Do-
21. ctori † excellenti aſſerenti, ita eſſe aliquid de conſuetudine, ſtari debet; quanto magis ſtandum eſt, non vni dumtaxat, aut duobus, ſed omnibus ſimul eamdem conſuetudinem aſſerentibus? Scio, quòd contra huiuſmodi dictum Bar.
22. multa allegat Nauarrus † in c. placuit. de pœnit. diſt. 6. in fi. tenens, quòd conſuetudo probanda eſt, & quod neque pluribus, neque maiori parti Doctorũ de ea atteſtantium creditur. Verum quod dicit Nauar. procedit forte in conſue-
23. tudine, quæ † eſſet contra ius, vt ipſe declarat, & præſertim in caſu ſuo, in quo agebatur de priuilegio audiendi confeſſiones, quod per nullam conſuetudinem
24. † videtur poſſe induci. c. 2. de pœnit. & remiſs. lib. 6. de quo tex. egregie diſputat ibi idem Nauar. Præterea concedo, quòd non ita creditur Doctoribus conſuetu-
25. dinem aſſerentibus, quin probatio in contrarium † admittatur; non enim talis aſſertio facit præſumptionem iuris & de iure, ſed tamen talem facit præſumptionem, vt illi in dubio ſtandum ſit. vt declarat Dec. in l. 2. §. 1. in 3. lect. num. 13. ff. ſi cer. pet. & ſic ſe habere communem opinionem præter Decium teſtatur Soc. iunior in conſ. 60. lib. 2.

Quare cum in caſu noſtro agatur de conſuetudine fauorabili, quæ non eſt contra ius, ſed potius ſecundum ius commune, & quæ conſiſtit in interpretatione, non in correctione iuris communis; cumque is qui contra illam dicit, fundatam non habeat intentionem ſuam; cumque talis conſuetudo non aſſeratur ab vno ſolum, vel duobus, vel etiam pluribus, vel a maiori parte Doctorum, ſed ferme ab omnibus, vno excepto fortaſſe Siluestro, qui tamen non audens contrarium aſserere, ait, quòd quidquid ſit, ipſe audiuit viros doctiſſimos illam negantes: quod forte intelligendum eſt, non ſimpliciter, ſed in caſu de quo ibi loquitur, quando nempe immineret monaſterio ſcandalum graue, aut quid ſimile; cumque poſtremo verſemur in materia quadam, quæ bene poterat nota eſse Doctoribus, ne quis dicat, vnum poſt alium ſicut pecudes ſolent, ſaltitaſse, nam res eſt, quæ ad ipſos pertinebat, quam ſæpe experiebantur, & quam quotidie præ manibus habebant, cum eſsent ſacerdotes & religioſi, qui crebrius Miſsæ ſacrum peragerent: tenendum eſt indubie ex his omnibus, conſuetudinem eſſe, & eſse talem, quæ obliget ad mortale peccatum. Minime enim ſunt mutanda (vt ait Paulus in l. minime. ff. de legi.) quæ interpretationem certam ſemper habuerunt.

His

His ita præmissis, & explicatis non erit difficile soluere argumenta Soti supra in contrarium facta.

Ad primum enim negatur antecedens, ostendimus namque & iure scripto hodie in Rubricis Missalis Romani, & iure non scripto scilicet consuetudine probari communem opinionem.

Ad secundum respondetur, quòd licet Missa non sit ex horis canonicis, habet
26. tamen † ordinē cum horis canonicis, & cum Matutino, nam illud tamquam officium nocturnum, & tamquam præparatio præmitti debet celebrationi Missæ, vt supra exposuimus. Et peccatum mortale colligitur ex consuetudine, & ex Rubricis Missalis Romani. Quod si Matutinum ad Missam nullum haberet ordinem, sequeretur, quòd etiam publica Missa poset ante publicam Matutini decantationem celebrari. Quod tamen absurdissimum fore, & populis scandalosum, nemo est, qui non videat.

Ad confirmationē dicitur, quòd concesso illo casu, excusaretur tunc Sacerdos il-
27. le † a recitatione diuini officij propter morbum, & impossibilitatem; quemad-
28. modum excusaretur quis interdum † a confitendo, quod est multo plus, si non haberet copiam Confessarij, & vrgeret necessitas celebrandi Missam. Impossi-
29. bilium enim † nulla est obligatio. l. impossibilium. ff. de reg. iur.

Ad tertiū negatur sequela, esto enim, quòd qui ordinē sine caussa in horis cano-
30. nicis recitādis non seruaret, nō plus peccaret † forsan quàm venialiter, vt tenet etiā Nauar. in Manua. de Orat. cap. 3. num. 54. & 65. & cap. 21. num. 30. post multos, quos ipse allegat; & quòd cum caussa ordinē inuertere, nullū sit peccatū; non tamen sequitur, idē fore in celebratione Missæ, nam in ea requiritur maior præ-
31. paratio, † cum sit res multo maioris & ponderis & sollēnitatis, vt clare apparet ex tā multis & vestibus, & vasibus, & luminibus, & altaribus, & ceteris, quæ ad eā necessario requirūtur. De quibus elegāter scribit Cornel. Mussus in sua synhodo Bitūtina, in ser. de Missa. vbi inter cetera, hæc ait. In corporis Christi oblationē, vt olim priscæ illæ, & figuratæ victimæ, hostiæque, & holocausta legis; sic nūc in cursu vel statu ipsius euāgelij diriguntur templa, altaria, sacerdotes, cantores, præcentores, succentores, leuitæ, vniuersique clerici; vasa quoque, & instrumēta, organa, citharæ, & omnia genera musicorum, quæ sunt digna choro. Nā & totus ipse chorus religiosissimum ecclesiæ adytum & secretum tamquam sancta sanctorum ea quam præfert forma fere circuli, illam ipsam incruentam hostiam simul & diuinam aram ambire nexibus, & castis, intaminatisque honoribus prehensare, & coronare videtur. Vt palam intelligant omnes, quòd ad Missam ipsā tamquam ad consummationem omnium sacerdotalium functionum, ad sacramentum omnium sacramentorum, ad sacrificium omnium sacrificiorum, cuius comparatione reliqua sacra ita vilescunt, vt sacri vix nomen habeant, omnia & singula ecclesiastica officia sint merito referenda. Nam ea quæ Missam præcedunt, sunt velut præludia, quæ vero sequuntur velut tripudia. Illis inuitantur, & præparantur populi ad tanti sacrificij celebritatem. His peracto iam sacrificio presbyteri lætantur, exsultant, gestiunt, gratias agunt, quòd hostia primum

missa ad nos e cælis, a nobis deinde ad cælos emissa, ipsi pro virili suo ipsorum officio perfuncti sunt. Hæc ille. Quanto ergo Missa præcellit omnia alia diuina officia, tanto debet in ea summopere caueri omnis irreuerentia & defectus. vt inquit Nauar. in Miscell. de Orat. Miscell. 57. sub num. 127. Vnde negligen-
32. tia † circa Missæ celebrationem est multo grauior, quàm circa recitationem diuini officij; in tantum quòd illa ex suo genere censetur mortalis, hæc vero venialis. vt ait Alex. de Ales in 2. par. quæst. 131. memb. 6.

Ad illud vltimo, quo dicebatur, non omnem quamuis laudabilem consuetudinem censendam esse obligare ad reatum mortalem, fateor, sed tamen aliqua est quæ obligat; Et talem esse consuetudinem in casu nostro, late supra deduxi.

.·.

Marcelli Francolini Presbyteri, & Doctoris, Bodiani, De Tempore Horarum Canonicarum Tractatus prima pars finit.

ILLVSTRISS.^{MO} ET REVER.^{MO}

CAROLO BORROMAEO

TIT. S. PRAXEDIS CARD. AMPLISS.

MARCELLVS FRANCOLINVS S.

XIOMA est, Illustrissime Cardinalis, a Theologis Scholasticis maxime vsurpatum, quòd a primis vltima per media perficiuntur. Cuius proloquij veritatem B. Dionysius Areopagita in libro de ecclesiastica hierarchia, cap. 5. ita confirmat & probat, vt illud tum in cælestibus, tum in ecclesiasticis, tum in rebus etiam naturalibus locū habere asseueret. Et quamuis hic pulcherrimus ordo, qui in naturalibus, & in cælesti hierarchia inuiolabiliter custoditur, non numquam in ecclesiastica interrumpatur (Nam vt bene notat S. Thomas in 1. par. quæst. 106. art. 3. ecclesiastica hierarchia imitatur quidem cælestem aliquatenus, sed non perfecte consequitur eius similitudinem; Vnde contingit interdum, quòd qui sunt Deo per sanctitatem propinquiores, sunt gradu infimi, & scientia non eminentes; Et quidam in vno etiam secundum scientiam eminent, & in alio deficiunt: Ac propter hoc superiores ab inferioribus doceri quandoque in ecclesia, & perfici possint) Tu tamen Illustrissime Præsul, sicut dignitate præemines, ita scientia, morum probitate, & ad Deum in primis inhæsione propinquissima excellis. Cuius rei tot sunt ab ipso Domino data testimonia & indicia, non dicam tantum clara, & manifesta, sed prope etiam demonstratiua & euidentia, vt qui id negare velit, lippum se ac cœcum necesse sit penitus fateatur. Eximiæ virtutes tuæ & gesta illustria, quæ in honorem domini Iesu Christi, atque in proximorum salutem nullo vmquam tempore non agis, indicant, ac vocem tantum non emittentia clamant, te esse Deo gratissimum, qui opus ipsius tam egregie promoues, & qui omnibus rebus posthabitis totum te in eius cultu ac famulatu, in regno atque iustitia ipsius exquirendis collocasti. Vtinam tales eiusmodi viri & heroes quamplurimi in ecclesia Dei conspicerentur, profecto non esset, cur præsentium Nebulonum susurros vereremur, vel cur priscorum

ætati inuideremus. Tu igitur Amplissime Cardinalis, qui Deo tam carus existis, & qui propterea ab eius in terris Vicario Gregorio XIII. summe diligeris, atque a bonis omnibus in pretio, & in honore maximo haberis, mihi ex infimis tendenti nunc ad beatissimos pedes supremi Hierarchæ manum porrigas quæso, ac præsto sis imbecillitati meæ. Te etenim vnum inter ceteros omnes ducem delegi, qui mihi in conspectu tantæ maiestatis titubanti, & de rebus grauissimis disserenti, animos addas, fauorem concilies, ac vultum eius propitium reddas. Ne autem Illustrissimæ Dominationi tuæ ignotus forte aut importunus videar (quod tamen non facile omnino existimauerim) sunt duo Cæsares a te non solum noti, sed etiam beneficijs maximis (vt par est) cumulati, qui me si opus sit (quæ eorum est caritas & gratia in me singularis) tibi non vulgariter commendatum facient. Horũ vnus est Reuerẽdissimus Cæsar Costa Archiepiscopus Capuæ, cuius præstãtissimi viri opera diligenti, & eruditione insigni vsus es quandoque tũ hic Romæ olim, tum Mediolani in ea prouinciali Synodo, quam istic primam celebrasti. Alter vero est admodũ Reuerẽdus Cæsar Spetianus vir integerrimus, & certe dignus, cui nõ solũ amplissima Dominatio tua res suas omnes hic administrandas cõmiserit, sed etiã qui a summo Pontifice deputatus Congregationi Illustrissimorũ Cardinalium pro negotijs omniũ Episcoporum, atque alijs præclarissimis Congregationibus intersit. Amborum igitur horum patrocinio nitentẽ, qui sæpius erga me non mediocria beneuolentiæ signa ostenderunt, tuo me Illustrissime Cardinalis fauore prosequere; atque effice, vt & nunc quidẽ munusculum meum apud Pontificem Maximum, tua qua polles auctoritate cohonestes, & hac deinceps suscepta occasione, in orationibus tuis (quod etiã maxime atque in primis opto) apud dominũ Iesum Christũ, quẽ toto corde diligis, & cui in veritate famularis, mei quoque seruuli tui meminisse quãdoque non dedigneris. Quem Dominũ ego quoque licet peccator indignissimus rogo, ac tota animi propensione obsecro, vt tibi munus perseuerãtiæ tribuat, ac suis te ita repleat benedictionibus, vt eas semper de virtute in virtutẽ, quousque tandem ipsum, Deũ Deorum in Sion cũ omnibus sanctis suis reuelata facie valeas cõtẽplari. Vale.

MARCELLI FRANCOLINI PRESBYTERI, ET DOCTORIS BODIANI

DE TEMPORE HORARVM CANONICARVM TRACTATVS SECVNDA PARS INCIPIT.

DE DIEI ECCLESIASTICI INITIO. Cap. XLIII.

1. *Dies naturalis quantum ad ecclesiasticum officium ita currit, vt nox præcedat, dies autem artificialis sequatur. Et incipit a Vesperis. num. 3.*
2. *Matutinum inter horas canonicas primo loco est numerandum, Completorium vero vltimo.*
4. *Horologia Italica, quæ suas horas ab occasu inchoant, magis laudanda sunt, quàm reliqua aliarum nationum.*
5. *Dies qui a vespera in vesperam supputatur, inter alias supputandi rationes dicitur ecclesiasticus. Quamuis Nauarr. id neget. num. 6. Probatur tamen iurium auctoritate. num. 8. Competebat quidem etiam Iudæis huiusmodi supputatio quantum ad eorum sollemnitates. num. 10. Sed nobis regulariter dies currunt ab occasu ad occasum, Iudæis vero regulariter currebant ab ortu ad ortum. num. 12. Et specialiter in sollemnitatibus celebrandis currebant illis ab occasu ad occasum. num. 13. Qamuis Dominicus de Soto aliter dicat. num. 14. Et etiam Beda. num. 15.*
7. *Dies naturalis incipit a media nocte secundum ecclesiam quantum ad quædam particularia, vt quantum ad ieiunia, & ciborum differentias.*
9. *Dominicæ diei initium a vespere Sabbathi incipit.*
11. *Lunæ apparitionem attendunt Iudæi in diebus computandis.*
16. *Lunæ ætas non a meridie, sed a vespere computatur.*
17. *Dies naturales ab initio mundi a mane in mane procedebant. Et ita probatur Gen. 1. Factũque est vespere, & mane dies vnus. vbi Vespere pro termino diei, & Mane pro termino noctis accipiuntur. num. 18. Quãuis hebræi Vespere pro tota nocte, Mane pro toto die accipiant. num. 19. Et B. Hieronymus ita cum eis sentiat. num. 20. Sed prior expositio est communis omnium nostrorum Doct. num. 21. Et in specie est S. Basilij. num. 22. S. Ambrosij. num. 23. S. Ioan. Chrysostomi. num. 24. S. Augustini. num. 25. Bedæ, & aliorum omnium. num. 26.*

ABSOLV-

BSOLVTIS modo omnibus per gratiam Dei, quæ de tempore horarum canonicarum dicenda occurrebant, tempus esset, vt ad pollicitas tabulas crepusculorum, & reliquas horarum canonicarum sequentes declarãdas me conferrem; quibus expletis finis huic toto nostro exiguo tractatui ad Christi laudem esset impositus. Verum locus me admonet, vt quiddam quasi corollarij vice ante quàm procedam vlterius, hic edisseram: qua in re si paulum præter spem lectorem remorer, spero me ea dicturum ad enodandos difficillimos quosdam sacræ scripturæ locos tam vtilia, vt quemquam huiusce nostræ retardationis pigere non debeat.

Ex ijs, quæ hactenus visa sunt, vnum inter alia notandum circa tempus celebrationis diuinorum officiorũ colligere possumus: quòd dies naturalis quan-
1. tum † ad ecclesiasticum officium ita currit, vt nox præcedat, dies autem artifi-
2. cialis sequatur. Nam cum Matutinum inter reliquas canonicas horas primo † sit loco numerandum, Completorium vero vltimo; & Nocturni, qui Matutini partes sunt, antiquitus per noctis vigilias distribuerentur, & hodie etiam in nocte decantari debeant, Completorium autem in vltima diei artificialis hora celebretur, vt in superioribus exposuimus, clare constat, diem totum naturalem in vltima diei artificialis hora compleri. Quod not. Did. Couarr. lib. 4. variar. resol. cap. 19. sub num. 9. post B. Tho. in quol. 5. art. vlt. in fi. vbi ait, quòd quan-
3. tum ad officium ecclesiasticum, & sollemnitatum celebritates dies † incipit a Vesperis. Putandum est enim, vt declarauimus etiam supra, cap. 19. num. 28. quòd a Vesperis nox sequentis incipiat diei.
4. Qua in re laudanda sunt potius Italica † horologia, quæ suam horarum numerationem ab occasu Solis incipiunt, quàm quæuis alia ceterarum nationũ, quæ aliunde sumunt initium diei; licet enim alia vel astronomiæ vsibus magis accõmodata, vel alio quouis titulo fortasse sint insigniora, hæc tamen reliquis in eo saltem præstant, quòd ordinem dierum naturalium prout ecclesiæ proprie in
5. nouo testamento conuenit, sequuntur. Hic enim dies qui a vespera † in vesperam supputatur, inter alias omnes supputandi rationes dicitur ecclesiasticus. vt bene ait Couarr. loco proxime adducto, post Alcia. in l. 2. §. 1. vbi hoc etiam ait Hieron. Sapcotus. ff. de verb. sig. Et S. Ansel. lib. 2. de Imag. mundi. cap. 3. referens varios aliarum gentiũ mores in inchoandis diebus, & finiendis, dicit, quòd Christiani a vespera vsque ad vesperam dies sumunt. Et venerabilis Beda in lib. de Temporum ratione, cap. 3. inquit, quòd diuina auctoritas, quæ in Genesi dies a mane vsque ad mane computandos esse decreuit, eadem in Euangelio totius diei tempus a vespere inchoari, & consummari sanxit in vesperam. Super quibus verbis Bridefertus Ramesiensis ibi in glossis ait, quòd post Christũ dies incohat semper ab occasu Solis, quamuis quidam aliter sentiant, qui dicunt a media nocte, ab ortu Solis, siue a sexta hora diei illum inchoare; quod nequaquam (inquit) credendum, ac sequendum est. Et Amalar. in lib. de Ord. Antiph. cap. 70. ait, quòd manifestum est, a Christi resurrectione haberi initium diei a

nocte statim post occasum Solis. Vnde manifestissima est in promptu ratio, qua Itali omnes ducti hunc morem supputandi dies a vespera iamdudum sequuntur; licet Hieron. Vielmus in opere de sex diebus, lect. 12. asserat, quòd esset plane diuinare, si quis eam curiosius scrutari vellet.

6. Quamuis autem Nauarr.† in Manua. de Orat.cap.3. num.38. dicat, se ab hac opinione firmis rationibus discessisse in comment. c.solent. de cons.dist.1. Ego libentissime si licuisset, fundamenta ipsius inspexissem, nam videtur mihi aliàs ab hac sententia iuridice non posse discedi. Scio equidem, quòd quantum ad

7. ieiunia,& ciborum † differentias, & quædam alia particularia dies naturalis incipit secundum ecclesiam a media nocte, de qua supputatione latius infra dicturi sumus cap. 87. & deinceps; & quantum ad alia quædam a quodam alio diei articulo dies incipit; sed generaliter & simpliciter loquendo dico, quòd dies secundum ecclesiam non nisi ab occasu ad occasum Solis computatur. De

8. qua re sunt iura, & auctoritates † expressissimæ.

Tex. est in primis in c.quod die.dist.75. ex B. Leone magno in epist.79.ad Dioscorum Alexandrinũ Episcopum,qui tex. habetur etiam in Pannorm.Iuo.lib.3.

9. cap.13. vbi dicitur, quòd a Vespere Sabbathi initium † diei Dominicæ constat adscribi. Et idem etiam habetur ex eadem B.Leonis epist. in c.quod a patribus. d.dist.75. Præterea in c.1. de fer.& in Pannor. lib.2.cap.170. & in c.1. de consecr. dist. 3. omnes dies Dominici a vespera in vesperam præcipiuntur obseruari. Item apud Burchar. lib.13. cap.3. & apud Iuo. par.4. cap.36. & in Pannor. lib.2. cap. 173. habetur, quòd in Dominicis, & festiuis diebus a vespera in vesperam genua non flectantur. Ad hanc eamdem sententiam fac. etiam tex. in c. de esu. de cons. dist.3. vbi nox feriæ quartæ, & feriæ sextæ dicitur quæ est ante feriam quartam, & ante feriam sextam. Postremo fac. dictum Glo. in c. 2. de off. archipresb.in ver. a sacrosancto die Dominico. & aliorum Doct. Canonistarum, quos supra retulimus dum de Completorio ageremus cap.19. num. 23. quòd secundum canonicam computationem a vespere præcedentis diei sequens dies intelligitur inchoare.

10. Competebat quidem hæc eadẽ naturalium dierum computatio† Iudæis etiam in veteri lege, quantum ad ipsorum sollemnitates, vt declarat B.Tho.lib.4.contra gent. cap. 69. præceperat enim illis Dominus Leuit. 23. A vespera vsque ad vesperam celebrabitis Sabbatha vestra. Vnde sic apud eos sollemnitas Paschæ incipiebat in vespera præcedentis diei, & terminabatur in vespera diei Paschæ, sicut & apud nos festa celebrantur. vt ait idem B.Tho.super Ioan.cap.13.lect.1. comm. 1. Cuius celebrationis ratio illa erat apud Iudæos secundum ipsum B. Tho. quòd noua Luna ante vesperum non conspiciatur,illi vero iuxta Lunæ ap-

11. paritionem † dies enumerarent pro festis celebrandis. Vel quia vespere egressi erant ex Ægypto, & per Mosen in libertatẽ asserti; vnde & iussi erant vespere immolare perenniter phase Deut. 16. vt not. Hieron. Vielmus in opere de sex diebus lect. 12. Vel vt colligitur ex S. August. in lib. quæst. veteris & noui test. quæst.107. in prima editione, (si tamen S. August. auctor sit illarũ quæstionũ)

quia

quia cum Iudæi ante dies festos necesse haberent emere escas, & alia præparare in Sabbathum, hæc non erant nocte facienda, vt orto die in Sabbathum intrarent, sed potius in luce præparanda erant; & iccirco mandatum illis fuit, vt a vespera diei festi sollemnitatem inciperent. Verumtamen magna est differentia inter nos & illos veteris testamenti. Nobis enim non solũ in celebrationibus
12. festorum, sed regulare † est, vt ab occasu ad occasum Solis, cursus naturaliũ dierum compleatur. Illis contra regulare erat, vt ab ortu Solis ad ortum currerent dies. vt not. S. Ansel. lib. 2. de Imag. mundi, cap. 3. & Beda in lib. de diuisionibus temporũ, cap. vbi dies incipiat, & vbi finiatur. & in lib. de Ratione computi. cap.
13. 3. & in lib. de Temporibus. cap. 2. Et speciale erat in sollemnitatũ dũtaxat † celebritatibus computare dies a vespera in vesperã. vt inquit idem venerabilis Beda in lib. de Temporũ ratione, cap. 3. & B. Tho. in 4. sent. dist. 11. quæst. 2. art. 2. qſ᷑a. 3. ad 2. & Alex. de Ales in 4. par. quæst. 32. memb. 3. ad 1. & Gabr. Biel super
14. cano. lect. 34. art. 3. ad 1. Licet Dominicus de Soto † in 4. sent. dist. 9. quæst. 1. art. 4. col. 3. in 3. & 4. fundamento, nihil distinguens, putauerit simpliciter apud Hebræos diem naturalem ab occasu ad occasum semper processisse siue quantũ ad celebrationem festorum, siue quantum ad reliqua omnia.
15. Et quamuis etiam Beda † contra supradicta alicubi dixerit, diem apud Hebræos a sexta diei hora in Sextam computari, sicut etiam apud Atheniẽses, quia Hebræi (inquit) secundum Lunam numerant, & sic computant, quasi media die ætas Lunæ commutetur, aut accendatur. vt patet in lib. de Diuisionibus temporum. cap. de Die. Tamen hoc dictum recte sustineri non potest, & Beda ipse sæpissime contrarium docuit, vt patet in locis proxime supracitatis. Et ratio illa, quæ de Lunæ ætate affertur, apertis verbis, & ex professo ab eodem reprobatur in lib. de Temp. ratio. cap. 41. vbi ita loquitur.

In naturalis assertione veritatis, quæ & Niceno cõcilio probata firmatur, hæc est
16. specialiter regula tenẽda, vt Lunæ ætatem † non iuxta quosdã a meridiana, vel dimidia post meridiem, sed a vespertina potius hora mutare nouerimus: quia nimirum Luna, quæ vespere primũ mundo exorta est, vespertinis ex eo semper horis necesse est aliã, aliamque sumat ætatẽ, singulas quasque vicenis & quaternis explicans horis. Sicut e contrario Sol, qui mane primo ortus est teste Genesis scriptura, a mane vsque ad mane diẽ compleuit vnum. Quid enim rationis est, Lunæ mutationem meridianis computari ab horis, cum nec imposita tunc in cælo, nec sit regressa super terram, sed nec vlla legis sollemnia meridianis vel pomeridianis, sed omnia vespertinis incipiant simul & consummentur in horis? Et infra. Verũ quia sicut scriptum est, A Luna signum diei festi, & quo modo prima Lunæ lux a vespera mundum irradiauit, ita omnis dies festus in lege a vespera initiari, in vesperam perfici debere præcipitur, congruentius ætas lunaris a vespertina hora, quàm aliunde noua computabitur: eamdemque ætatem quam vespere inchoat, sequentem vsque seruabit ad vesperam. Et siquidem eã paulo ante vesperam accendi a Sole contigerit, mox Sole occidente primã computari, & esse necesse est, quia videlicet illam tẽporis horam, qua primum terris

fulgere

fulgere cœpit, adijt. Sin autem post occubitum Solis accẽdatur, non tamen primam prius quàm vesperam viderit, sed tricesimam potius oportet æstimare, etiamsi viginti tres horas post occasum Solis accensa suppleuerit: illam tamen, quam occidente Sole habuerat, ne primæ condicionis ordo turbetur, vsque ad alium eius occasum, retinere debebit ætatem. Hæc Beda.

Sciendum est autem (vt rem planius exponamus) quòd ab initio mundi vsque
17. ad Christi resurrectionem ita naturales† currebant dies, vt dies artificialis præcederet noctem, mane namque incipiebat dies naturalis, & durabat vsque ad aliud sequens mane.

Quod apparet ex ipsa prima dierum naturalium creatione Gen. 1. dum dicitur, Factumque est vespere & mane dies vnus. Factumque est vespere & mane dies
18. secundus. &c. A termino enim † lucis diurnæ dicitur ibi, Factumque est vespere. & a termino nocturnarum tenebrarum subiungitur. Et mane. Ita quòd ipse ordo numerandi manifestat, lucem priorem tenebris computatam. vt declarat Magister sentent. lib. 2. dist. 13. vers. Hic est naturalis. &c. & S. Thom. in 1. par. quæst. 74. art. 3. ad 6. & in ijs comment. in Gen. qui nuper sub eius nomine prodierunt in lucem. super dictis verbis. Factumque est vespere & mane dies vnus. & ibidem Nicol. de Lyra, Dionys. Carthus. & Caiet. & idem Caiet. super 3. par. quæst. 51. art. 4. ad 1. & Cornel. Iansen. in Ratione suæ concordiæ euang. paruæ impressionis. cap. 145. & Hieron. Vielmus in opere de sex diebus. lect. 12. & alij passim.

19. Scio Hebræos aliter interpretari † dicta verba Gen. 1. Factumque est vespere & mane dies vnus. Ipsi enim putant, quòd vespere accipiatur ibi pro tota nocte, & mane pro toto die; ex qua interpretatione contrariam ex diametro colligunt sententiæ nostræ opinionẽ, quòd nempe in creatione mundi, non dies noctem,
20. sed nox diem artificialem præcesserit. Scio etiam B. Hieronymum † super Ionam, cap. 2. in princ. hanc opinionem secutum, & postremo Ambros. Catharinum, & Hieronymum ab Oleastro super Gen. cap. 1. in expositione dictorũ verborum, Factumque est vespere & mane dies vnus. eamdem non nullis adductis rationibus licet parum firmis, tenuisse.

Verum ego in hoc expositionem sequor non tantum Caietani, quem tamen so-
21. lum citat Catharinus in contrarium; sed communem † nostrorum fere omnium Doct. christianorum. vt de communi testatur Paulus Burgen. in addit. 1. super cap. 1. Gen. circa med. Quam expositionem & ipse Burgen. sequitur, & tenent præter supracitatos auctores expressissime multi sancti patres.

22. S. Basilius † homil. 2. Hexæm. prope finem, super dictis verbis, Factumque est vespere, & mane, sic inquit. Vt igitur præcipuum creationis honorẽ diei adscriberet, finẽ prius diei memorat, deinde noctis, quippe quæ sequitur ipsum diẽ.

23. B. Ambrosius † lib. 1. Hexæm. cap. vlt. Quærunt aliqui (ait) cum prius vesperũ, postea mane scriptura memorauerit, ne forte noctẽ prius quã diẽ significare videat. Nec aduertũt primo quòd præmiserit diẽ dicẽdo, Et vocauit Deus diẽ lucẽ, & tenebras vocauit noctẽ. Deinde ꝙ vesper finis diei sit, & mane finis noctis.

Ergo

Ergo vt prærogatiuam & primatum natiuitatis diei daret, prius finem diei significauit, post quam secutura nox esset; deinde postea finem noctis adiunxit. Quæ verba habet ibidẽ S. Eucherius episcopus Lugdunen. lib. 1. in Gen. cap. 2.

24. B. Ioan. Chrysostomus † hanc eamdem expositionem expressissime sequitur, licet Didacus Couarr. contrariã tenens, ipsum pro sua opinione citauerit lib. 4. varia. resol. cap. 19. sub num. 9. In homilia etenim 3. in Gen. ibi, Et factum est vesperum, & factum est mane dies vnus. sic ait. Finem diei, & finem noctis vnũ signanter nominauit. Et homil. 5. ibi, Et factum est vesperum & factum est mane dies tertius. Vide (inquit) quo modo de singulis diebus sic dicit. Et factum est vesperum & factum est mane. Non simpliciter, nec absque caussa, sed ne ordinem confundamus, neque putemus vespero ingruente finem accepisse diem; sed sciamus, quòd vespera finis est lucis, & principium noctis; mane autem finis noctis, & impletio diei. Hoc enim docere nos vult B. Moses. Et factum est vesperum, & factum est mane dies tertius. Et ne mireris dilecte, si hæc sæpe, & continuo dicit diuina scriptura. Etenim post tantam crebritatem adhuc sunt aliqui errore præoccupati Iudæi, qui excœcato corde contendunt, & vespera sequentis diei esse opinantur. &c.

25. S. Augustinus † in multis locis hanc eamdem expositionem tenet. vt videre est in lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 10. & lib. 1. de Gen. ad litteram. cap. 10. & in lib. imperfecto de eod. Gen. ad litteram. cap. 7. & in lib. quæstionum veter. & noui test. quæst. 106. & seq. in 1. editione.

26. Venerabilis Beda † in lib. de diuisionibus temporum, cap. de Die. in princ. & cap. seq. & in lib. de ratione computi. cap. 3. & lib. de temporum ratione, cap. 3. & 41. & in lib. de temporibus, cap. 2. Glo. ordin. super dictis verbis Genes. 1. Factumque est vespere & mane dies vnus. Iunilius ibidem. S. Ioan. Damasc. lib. 2. de fide orthod. cap. 7. & ibi in annot. Iacob. Faber Stapulen. Hugo de S. Vict. lib. 1. de Sacram. par. 1. cap. 9. Ægidius Rom. in 2. par. Hexæm. cap. 2. & 3. Alij item auctores mox citandi cap. 45. in princ. & omnes fere ecclesiastici expositores tã latini quàm græci eamdem interpretationem sequuntur.

DE INITIO DIEI NATVRALIS. Cap. XLIV.

1. *Vespere secundum propriam significationem significat crepusculum, & spatium illud temporis, quod est finis diei artificialis, & principium noctis: Mane vero illud quod est finis noctis, & principium diei.*
2. *Abusiuis interpretationibus non nisi in maximis necessitatibus vti licet.*
3. *Nox præcessit diem, non dies noctem, secundum Thaletem Milesium. Quod intelligendum est, non de nocte proprie dicta, sed improprie, scilicet de materia informi & tenebrosa. num. 6.*
4. *Dierum naturalium in computatione in nouo testamento non sequimur ordinem creationis, sed potius recreationis: & iccirco noctem diei præmittimus, quia a*

tenebris

tenebris peccatorum transimus ad lucem gratiæ.
5. *Dies a vespera in vesperam computare præceptum fuit Iudæis non quantum ad omnia, sed quantum ad sollemnitatum dumtaxat celebritates.*
7. *Chaos antiqui appellabant materiam informem & tenebrosam.*
8. *Dies naturales ab initio creationis mundi ita currebant, vt dies noctē præcederet, vsque ad Christi resurrectionē. Post Christi vero resurrectionē, e contrario ita procedūt, vt nox præcedat, et dies sequat. num. 9. Quod mysterio cōgruit. nu. 10.*

1. ET certe mirandum est, cum habeamus claram & propriam significationem horum verborum Vespere, & Mane† quæ etiam in lingua hebræa (ipso Catharino attestante) non significant nisi crepusculum, & spatium illud temporis quod est finis diei, & principium noctis; vel finis noctis & principium diei, de qua re vidimus late supra cap. 20. num. 13. & seqq. velimus tamen sine proposito ad improprias, & abusiuas interpretationes confugere, accipiendo il-
2. la pro tota nocte, & pro toto die; cum huiusmodi impropriationibus vti† vix in maximis liceat necessitatibus.

Verum nisi respōdeamus etiam argumentis, quæ pro sua opinione Catharinus adducit, non videbimur in hac re nobismetipsis plene satisfecisse. Eius igitur argumenta sunt quinque.

Primum est, quòd scriptura prius memorat vesperum quàm mane; quod si lux aut Sol fuisset creatus in puncto Orientis, potius dicendum erat, per exortum lucis aut Solis fuisse mane, quàm vesperum; & per occasum fuisse potius vesperum, quàm mane.

Secundū est, quòd nos ita obseruamus, vt in computatione vnius diei naturalis prius noctē, & deinde diē cōstituamus, nā Sabbatho in vespere iā cadēte incipit dies Domini celebrari, vt significetur tunc incipere diem Domini sollemnem.

Tertium est, quia ob eamdem caussam fuit mandatum in scripturis Leuit. 23. vt festorum sollemnitates a vespere inciperent.

Quartum est, quòd hoc, magno non vacat mysterio, quoniam sic in nobis fit, & ita fieri debemus intelligere. Ante quàm enim facie ad faciem nostrum verum Solem videre possimus, oportet prius præcedere vigilias vespertinas, & ambulare quasi in nocte per fidem, & sic exspectare perpetuam clarissimi, atque splendidissimi festi lucem, id est quando apparebit Christus gloria & vita nostra.

Quintum & postremum est, quòd hoc & traditione a veteribus est acceptum.
3. Thales enim Milesius† interrogatus, noxne diem, an dies noctem præcessisset respondisse fertur, noctem præcessisse.

Ad primum respondetur, quòd intentio scripturæ fuit in illis verbis, Factūque est vespere & mane dies vnus. ostendere nobis completionem, & perfectionem vnius diei naturalis viginti quattuor horarū; quæ completio optime declaratur per terminū ad quē diei artificialis, & per terminū ad quē noctis. cum enim factum est vesperum, scimus diē artificialem transactum esse; & cum factū est mane, scimus noctē esse præteritam. Vnde ex hoc quòd dicitur, factū esse vesperum

& factum esse mane, optime innotescit, diem totum naturalem esse completum. Quare licet lux creata fuerit in puncto Orientis, non erat tamen dicendum, prius factum esse mane & deinde vesperum, quia per huiusmodi terminos a quibus, non declarasset scriptura completionem totius diei naturalis, cum post vesperum reliqua sit deinde tota nox; sed bene per terminos ad quos, dictam completionem declarauit, vt supra diximus. Quòd si vim facias in eo, quòd prius nominatum est vesperum quàm mane; & ex hoc videri noctem præcedere concludas tamquam digniorem: ad hoc respondet egregie S. Ambrosius, quē superiori cap. citauimus num. 23. neque opus est iterum eius hic verba recensere.

Ad secundum respondetur, quòd nos in nouo testamento aliam insistimus viā.
4. non enim in cursu naturalium dierum † ordinem sequimur creationis, sed potius recreationis; quoniam enim a tenebris peccatorum, in quibus nascimur, transimus per Christi merita in lucem gratiæ, iccirco noctem diei præmittimus. At in creatione mundi alia est ratio.

5. Ad tertium respondetur, quòd Iudæis fuit præceptum † non quantum ad omnia, sed quantum ad festorum sollemnitates dumtaxat, vt a vespera in vesperā celebrarent Sabbatha sua. Et illud quidem in figuram nostrorum temporum. vt inquit Gabr. Biel super cano. lect. 34. art. 3. ad 1. & in serm. 2. in die Paschæ, & Alex. de Ales in 4. par. quæst. 32. memb. 3. ad 1. Omnia enim in figura contingebant illis. 1. Cor. 10.

Ad quartum respondetur, quòd allegoriam illam non reijcio, sed tamen loco aptiori reseruandam puto, celebrationibus scilicet festiuitatum tam nostrarum, quàm hebraicarum. vt explicat Hieron. Vielmus in opere de sex diebus, lect. 12. & generaliter cursui nostrorum dierum. Diebus autem creationis mundi aliud congruit mysterium, quod nos paulo post ex Doctorum sententia aperiemus.

Ad quintum & vltimum respondetur, quòd si qua fuit traditio apud veteres de noctis præcedentia ad diem, intelligenda est non de nocte proprie dicta, quæ fit per vmbram terræ, & circulariter mouetur ad oppositas partes lucis & Solis, de qua nunc nocte nos disputamus; sed intelligenda est de quadam nocte impro-
6. prie † sumpta, de materia illa scilicet tenebrosa & confusa, quam Chaos appel-
7. labant. † Putabant enim non nulli ex antiquis Philosophis, vt habetur per Arist. in 12. Metaph. tex. 30. & seqq. & in 4. Phys. tex. 6. Chaos illud obscurum infinito tempore, vel aliquo saltem spatio formationem rerum præcessisse: Et nos etiam fatemur, prius a Deo creatam fuisse materiam informem & tenebrosam, & deinde ex ea res distincte omnes fuisse formatas. Quod ipsemet Catharinus ibidem paulo superius optime aduertit. Inquit enim circa declarationem illorum verborum, Fiat lux, & facta est lux. Tunc verum fuit quod ait scriptura, Manus tua creauit orbem terrarum ex materia inuisa, seu (vt ait B. Augustinus) informi. & Apostolus ad hunc locum aspiciens ait, Deus est, qui dixit de tenebris lucem splendescere, hoc est de materia illa tenebrosa suo dicto & mandato eduxit lumen, vt splendorem mundo redderet. Hoc idem tradere volue-

runt

runt ex antiquis non nulli, qui rerum principium fuisse noctem dixerunt, id est illud obscurum Chaos. Hæc Catharinus. Dicendum est igitur, simul quidem a Deo & in eodem instanti fuisse creatum diem & noctem, in diuersis tamen orbis partibus; vt enim inquit B. Basilius homil. 2. Hexæm. ante lucem exortam haud nox erat in mundo, sed tenebræ. Nostra autem quæstio non est, an ante creationem lucis creatæ fuerint aliquæ tenebræ. id est an prius creata fuerit materia informis, & deinde ex ea res distinctę formatæ fuerint: sed in eo solum versatur, an in nostro hemisphærio prius incœperit dies esse, an nox. De qua quæstione neque ex Thalete Milesio, neque ex vlla veterum Philosophorum traditione aliquid habemus acceptum: sed bene ex verbis scripturæ sacræ, & ex interpretationibus Doctorum clarissime colligitur, prius huic nostro orbi, ad cuius gentem scribebat præcipue B. Moses, incœpisse diem, & deinde secutam fuisse noctem.

Quare vt semel finem huic disputationi imponamus, firmissime tenendum est,
8. ab initio mundi dies naturales † ita cucurrisse, vt dies artificialis noctem præcederet. Et hoc quidem vsque ad Christi domini resurrectionem. Post Christi vero resurrectionem e contrario procedere dicuntur dies naturales. Nūc enim ab
9. initio noctis † incipiunt, & in sequenti vespera terminantur, ita quòd nox præcedat, & illi subsequens deinde artificialis dies adiungatur.

10. Quæ omnia optime congruunt mysterio: † In decursu enim dierū antiqui status, in quibus post diem nox sequebatur, significabatur status veteris Adæ, qui a luce gratiæ & paradisi decidit in tenebras peccatorū, & huius sæculi. Nunc vero post Christi resurrectionē cum ita decurrant dies, vt nox lucē præcedat, designatur nouus status nostræ redēptionis, in quo a tenebris peccatorū procedimus ad lucē gratiæ per meritum passionis & resurrectionis Christi. vt declarat S. Isid. in lib. de natura rerum. cap. 1. & alij Doct. quos citabimus infra cap. seq. in princ.

DE DIERVM NATVRALIVM MVTATIONE, & de Dominicæ diei dignitate. Cap. XLV.

1. *Dierū naturaliū mutatio facta est in Christi resurrectione; nā prius dies artificialis præcedebat noctē; & postea nox præcedit diē. Quāuis B. August. in Christi passione, & in die Parasceues huiusmodi mutationem factam existimet. num. 2.*
3. *Dominica dies quemadmodum fuit prima dies antiqui status, ita fuit prima noui. Et tenet primatum in diebus omnibus. num. 4. 9. 14. 15. & 16. Et in ea primum gratia noui testamenti illuxit. num. 5. & 11. Et præcipua mysteria in ea facta sunt. num. 10.*
6. *Pascha interpretatur transitus. quasi tunc transitus fiat de veteri vita in nouam.*
7. *Christus sua passione veterem hominem, & sua resurrectione nouum significauit.*
8. *Resurrectione Christi renouatio status nostræ innocentiæ reddita est nobis. Et in ea tertium tempus incœpit, quod est sub gratia. num. 12.*

13. *Sabbathum mutatum est in Dominicam.*
17. *Dierum naturalium mutatione, quæ facta est in resurrectione Christi saluatur tempus trium dierum, & trium noctium sepulturæ seu mortis Christi.*

1. DE hac auté dierum naturalium mutatione, quæ in resurrectione† Christi facta est, non vnus tantum Doctor, aut vno dumtaxat in loco, sed plures & in varijs locis meminerunt.
S. August. lib. 1. quæst. euang. cap. 7. & lib. 4. de Trinit. cap. 6. Venerabilis Beda in homil. super illud Matth. 28. Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi. & ibidem in comment. & in lib. de diuis. temporum. cap. de die. in princ. & in fi. & in lib. de ratio. comp. cap. 3. & in lib. de tépor. cap. 2. & in lib. de Paschæ celebratione, siue de æquinoctio vernali. & in lib. de temporum ratione. cap. 3. vbi Bridefertus Ramesiensis citat etiá Haymonem in eamdé sententiam. S. Ansel. super dictis verbis Matth. 28. Vespere autem Sabbathi. Glo. ordin. ibidé & Matth. 12. super illis verbis. Sicut enim fuit Ionas. &c. Magister histor. scholast. in histor. euang. cap. 184. Magister sent. lib. 2. dist. 13. Rupertus abbas Tuitien. lib. 5. de diui. off. cap. 24. Amalar. in lib. de Ordine Antiph. cap. 70. ibi. Manifestum est a Christi resurrectione haberi initium diei a nocte. (sic enim lego, nó, ac noctis.) Glo. fi. in c. quod a patribus. dist. 75. Guill. Durant. in Ratio. lib. 5. cap. 9. num. 2. & lib. 6. cap. 78. in fi. Alex. de Ales in 4. par. quæst. 32. memb. 3. ad 1. S. Bonauent. in 3. sent. dist. 22. quæst. 3. ad 1. & ibidem Duran. quæst. 5. ad 3. S. Thom. in Catena, super dictis verbis Matth. 28. Vespere autem Sabbathi. & in 4. senten. dist. 11. quæst. 2. art. 2. q^la 3. ad 2. & in 3. par. quæst. 51. art. 4. ad 1. & quæst. 53. art. 2. ad 3. Raynerius in summa Pantheolog. tit. de descensu Christi ad inferos. cap. 6. Gabr. Biel in serm. 2. in die Paschæ, & super cano. lect. 34. art. 3. ad 1. Ludolphus de vita Christi par. 2. cap. 68. Silue. in Rosa aurea, tract. 2. super euangelium Fer. 4. post Dominicam primá Quadragesimæ. Alber. Patauinus super idem euang. serm. 2. Callistus Placent. enarr. 11. super euangelia Quadragesimæ, super illis verbis eiusdem euangelij Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ. vbi citat in hoc etiam Origenem. Anton. de Bitonto in serm. Dominicali. 21. qui est de resurrectione. S. Anton. in 1. par. chronic. tit. 5. cap. 7. in princ. Paulus Middelburgen. in 2. par. Paulinæ, lib. 1. cap. 1. Thomas Diplouatacius in addit. ad Alex. Imolen. super l. Titius. §. Lucius. ff. de lib. & post. vbi ait, quòd hoc sequuntur omnes Theologi, & quòd seruatur secundum horologia. Hi omnes, & alij etiam plures hanc dierum mutationem factam esse expresse asseruerunt.

2. Quamuis autem B. August. † & quidam alij videantur velle, quòd huiusmodi mutatio facta fuerit in die Parasceues, quando Christus dominus passione sua mundum redemit; communior tamen sententia est, & (vt ego arbitror) etiam verior, quòd facta intelligatur die Dominica, quando viuus ab inferis resurgés morte nos deuicta liberauit.

3. Ad quod fac. quòd quemadmodum dies Dominica fuit prima dies† antiqui status,

ſtatus, in qua creatus eſt mundus, ita eadem dies Dominica debuit eſſe prima dies noui ſtatus, in qua innouatus eſt mundus. Cui conſonat hymnus, quem canit eccleſia in Dominica ad Matut. qui B. Gregorio papæ adſcribitur.

Primo dierum omnium,
Quo mundus exſtat conditus,
Vel quo reſurgens Conditor
Nos morte victa liberat.

Et illud Sedulij lib. 4. Carminum.

Cœperat interea poſt triſtia Sabbatha felix
Irradiare dies, culmen qui nominis alti
A Domino dominante trahit, primuſque videre
Promeruit naſci mundum, atque reſurgere Chriſtum.

Cui alludens B. Hieron. ſiue quiſquis alius ſit, in comment. ſuper Mar. cap. vlt. in princ. de Dominica die reſurrectionis loquens ſic inquit. Poſt ſabbatha triſtia
4. felix irradiat dies, quæ primatum † in diebus tenet, luce prima in ea luceſcente, & Domino meo cum triumpho reſurgente, & dicente, Hæc eſt dies, quam fecit Dominus; exſultemus & lætemur in ea.

Facit etiam illud Pau. Rom. 6. Quo modo Chriſtus ſurrexit a mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Et eccleſia de illa Dominica die ſæpius concinit, & repetit illud præfati pſal. 117. Hæc dies, quam fecit Dominus; exſultemus, &
5. lætemur in ea. Ac ſi in ea primũ gratia noui † teſtamenti mundo illuxerit. Chriſtus enim, vt inquit ad Rom. Paulus cap. 4. traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.
6. Vnde illa die vere nos Paſcha celebramus, quod interpretatur † tranſitus, quaſi tunc tranſitus fiat de veteri vita in nouam. vt not. B. Auguſt. in epiſt. 119. ad Ianuarium. in princ. quæ habetur etiã inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. epiſt. 21. & B. Iſid. lib. 1. de eccleſ. off. cap. 31. & Ruper. abbas Tuitien. lib. 6. de diui. off. cap. 26. iuxta illud 1. Cor. 5. quod in Epiſtola Miſſæ illius Dominicæ Reſurrectionis canitur. Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio. Chriſtus namque veterem hominem noſtrum paſſione, nouum autem reſurrectio-
7. ne † ſignificauit. vt ait S. Auguſt. in epiſt. 57. ad Dardanum, circa fi. Et reſtaura-
8. tio, & renouatio ſtatus noſtræ innocentiæ in Chriſti reſurrectione † reddita eſt nobis. vt inquit Amalar. in lib. de Ord. Antiph. cap. 1. in princ. Et vt not. Couarr. lib. 4. variar. reſol cap. 19. ſub num. 6. Beneficium recreationis, quæ facta eſt a Chriſto per gratiam, abſolutum fuit die Dominico per eius reſurrectionẽ: Fuitque illa lux in ſtatu gratiæ prima, multo præſtantior illa, de qua tunc dictũ eſt, Fiat lux. Cui conſentit etiam Hieron. Vielmus in opere de ſex diebus, lect.
9. 12. circa med. vbi aſſerit, diem hunc Dominicum eſſe † primum, nobiliſſimum, & principem inter omnes dies.

Pro quo fac. etiã optimus tex. in c. quod die diſt 75. vbi S. Leo papa loquens de
10. Dominica die hæc dicit. Quæ tantis diuinarũ diſpenſationũ myſterijs † conſecrata eſt, vt quidquid a Domino eſt inſigne conſtitutũ, in huius diei dignitate ſit

 geſtum:

gestum: In hac die mundus sumpsit exordium; in hac per resurrectionem & mors interitum, & vita accepit principium. Et venerabilis Beda in libello de officijs, cap. 1. Apparet autem (inquit, de Dominico die loquens) hunc diem etiam in scripturis sanctis esse sollemnem. Ipse est enim dies primus sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt angeli. In ipso quoque a mortuis resurrexit Dominus. In ipso de cælis super Apostolos descendit Spiritus sanctus. Manna eodem die in eremo primum de cælo data est. Et in lib. de diuisionibus temporum, cap. de feria. in fi. addit supradictis, quòd in ipso die Dominico manifestata sunt mysteria Christi & ecclesiæ in Pathmos insula ad Ioannem euangelistam. Et in epistola synhodica, quæ inscribitur, de ordinatione feriarum paschalium per Theophilum episcopum Cæsareen. ac reliquorum episcoporum synhodum; quæ epistola posita est inter opera Bedæ, Tom. 2. in fi. sex benedictiones diei Dominicæ describuntur.

11. Et B. August. in præfatione vltimi psal. ait, quòd in die Dominico testamenti † noui reuelatio declaratur. Et B. Tho. in 3. par. quæst. 53. art. 2. ait, quòd per re-
12. surrectionē Christi tertium † tempus incœpit, nam primum fuit ante legem, secundum sub lege, & tertium sub gratia. Quod idem etiam ait S. Isid. lib. 1. de eccles. off. cap. 31. & lib. 6. Etymol. cap. 17. & S. August. in d. epist. 119. cap. 3. & Glo. ordin. Numer. 9. in princ. & Beda in d. lib. de officijs. cap. de Pascha. & in lib. de ratione temporum. cap. 62.

Et idem B. Tho. 1. 2. quæst. 103. art. 3. ad 4. & in opusc. 4. in explicatione tertij præcepti. Memento vt diem Sabbathi sanctifices. inquit, quòd Sabbathū, quod
13. significabat primam creationem mutatum est in diem † Dominicum, in quo commemoratur noua creatura inchoata in resurrectione Christi.

De eadē etiā resurrectionis die Rupert. abb. Tuitien. lib. 14. in Ioan. in princ. super illud cap. 20. Vna autē Sabbathi. ita inquit. Quare autē hic euāgelista cū posset prima Sabbathi dicere, maluit vna Sabbathi dicere, nisi propter singularem,
14. & vnicā † gloriam eius diei? Est enim vere festa dies, vere beata dies, nobilitas anni, mensis decus, arma dierum. Pulchritudine huius diei paradisus refloruit, cælū purpuratum, Angeli candidati, homines exhilarati sunt. Huius diei gratia singularis verbis explicari nequit. De qua die plura etiā dicit idem Ruper. lib. 3. de diui. off. cap. 9. Et S. Ignatius martyr in epist. 3. ad Magnesianos, Post Sabbathum (inquit) omnis Christi amator Dominicum celebret diem, diem resurre-
15. ctioni consecratum dominicæ, reginam & principem † omnium dierum, quā exspectans Propheta dicebat, In finem pro octaua: In qua & vita nostra exorta est, & per Christum mors deuicta.

Et postremo de dicta Dominica die resurrectionis S. August. in serm. 136. de tēpore, qui est primus in die sācto Paschæ, qui sermo etiā impressus est inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. serm. 34. de Resurrectione Domini, sic ait. Quo modo Maria virgo mater domini inter omnes mulieres principatū tenet, ita inter ce-
16. teros dies † hæc omnium dierū mater est. Et paulo infra. Hæc est, in qua Synagoga finitur, & ecclesia nascitur. Quæ verba cum plurimis alijs ad dignitatē diei

Dominicæ

Dominicæ pertinentibus refert Ludolphus, de vita Christi, par. 2. cap. *69*. Hac autē dierum mutatione (ne quis putet, rem esse parui, aut nullius momenti) vsi sunt plures ex supradictis Doct. quos in princ. huius cap. citauimus, pro
17. solutione illius † maximæ difficultatis, qua quæritur, quo modo Christus iacuerit mortuus aut sepultus tribus diebus, & tribus noctibus, prout ipse prædixerat Matth. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus; sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Dicunt enim, quòd nox illa, quæ media fuit inter diē Dominicā sequentē, & diē Sabbathi præcedentē, bis debet computari; semel scilicet tamquā nox Sabbathi præcedentis, qui fuit vltimus dies antiqui status, in quo (vt diximus) nox diē sequebatur in cursu naturalium dierū, & semel tamquā nox sequētis Dominicæ, quæ fuit prima dies noui testamenti, vt proxime ex multis auctoritatibus probatum est, in quo e contrario ita decurrunt dies naturales, vt nox diem præcedat. Qua computatione admissa facile habetur numerus trium dierum & trium noctium sepulturæ seu mortis Christi, eo tamen modo, quo a parte totum nominamus. Participauit enim in primis mors seu sepultura Christi diē Parasceues, nā Christus exspirauit hora nona, & sepultus est duodecima: Et habuit totam noctem eiusdem diei sequentem: Habuit item integrum diem Sabbathi, & eiusdem sequentem noctem: Participauit vltimo diem Dominicum, nam Christus mane surrexit in aurora: Et sic sunt tres dies, & duæ noctes. Quòd si nox Sabbathi referatur etiam ad diem Dominicum, vt supra diximus, & bis computetur, habentur expresse tres dies & tres noctes sepulturæ, seu mortis Christi.

DE HORA RESVRRECTIONIS CHRISTI. Cap. XLVI.

1. *Dierum trium, & noctium trium numero assignato morti, seu sepulturæ Christi per mutationē dierū naturalium, quæ facta est in eius resurrectione, nō nulla obstāt.*
2. *Resurrexisse Christum media nocte tenent non nulli ex Patribus. Sed communis sententia est, quòd surrexerit in aurora. num. 5. Et hanc tacite videtur probare Ecclesia. num. 9. Atque ita fuerat prophetatum, & figuratum. num. 12. Et probatur tex. euangelij Mar. vlt. qui defenditur contra non nullos Patres aliter illum intelligentes. num. 16. Et contra Cornel. Iansenium. num. 23. Quamuis non sit ita certum & de fide, quòd surrexerit in aurora, sicut quòd surrexit tertia die. num. 25.*
3. *Diluculum omne post sextam noctis horam incipit, quando primum galli canunt, secundum Euthymium. Immo & tunc proprie Sol oriri dicitur, secundum eumdem. num. 13. & 22. Sed hæc sunt absurda. num. 14.*
4. *Paschæ in vigilia ieiunabāt antiquitus populi, et vigilabāt vsque ad mediā noctē.*
6. *Horæ, quibus Christus mansit in morte, fuerunt quadraginta. Quibus vero mansit in sepulcro fuerunt triginta sex. num. 7.*
8. *Christus mansit in sepulcro duabus noctibus & vno die, quia lucem suæ simplæ*

 mortis,

mortis, quæ tantum in carne erat, tenebris duplæ nostræ mortis, quæ in corpore erat & animæ opposuit, & vtramque nostram curauit.

10. *Laudes matutinæ celebrantur in aurora in memoriam Dominicæ resurrectionis.*

11. *Oratio quadraginta horarum per totum fere orbem christianum vsu recepta est.*

15. *Diluculum tempore resurrectionis Christi in ciuitate Hierusalē nō incœpit prius quàm per horam & dimidiam fere ante ortum Solis.*

17. *Resurrectionem Christi tertia die futuram erat prophetatum. Et ab ipso Christo prædictum. num. 18. Et ita factam fuisse scripturæ testantur. num. 19. Atque ita etiam nostræ saluti expediebat. num. 20.*

21. *Dominica dies ob id principaliter consecrata est, quia in ea Christus resurrexit; non quia in ea primum post resurrectionem apparuit.*

24. *Editio vulgata & vetus bibliorum sola pro auctentica habetur.*

26. *Armeni hæretici Christum Sabbatho resurrexisse dicunt.*

POstea quàm incidimus in hūc difficilem scripturæ locum de tribus diebus, & tribus noctibus sepulturæ, siue mortis Christi, qui habetur Matth. 12. in illis verbis. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. placet mihi diutius in eo immorando inspicere solutiones varias, quæ a Doct. ad hunc enellendū scrupum afferūtur, & aliquam expositionē diligenter inuestigare, quæ solide cōsistere, & a cōtrarijs obiectionibus defendi possit. Vt si quid deinde præter alios in hoc dignissimo labore nos etiā contulerimus, totum id principaliter quidē ad honorē Dei, & deinde in lectoris quoque gratiā atque vtilitatem cedat.

Primæ igitur expositioni, quam superiori cap. tradidimus, fundatæ in ea dierum
1. naturalium mutatione, quæ in Christi resurrectione † facta est, duo sunt potissimum, quæ videntur mihi obstare posse.

Vnum est, quòd secundum non nullos Christus dominus non mane in aurora, sed media nocte surrexit.

Alterum est, quòd huiusmodi expositio videtur potius mystica, quàm litteralis.

Quantum ad primum quoniam hæc dubitatio de hora resurrectionis Christi nisi recte discutiatur, posset etiam infra in alia eiusdem difficultatis solutione, nobis esse impedimento, iccirco nunc examinanda est ad partes, vt semel veritate bene perspecta amplius nobis negotium non facessat. Idque eo libentius a nobis faciendum est, quòd hæc tractatio de hora dominicæ resurrectionis materiæ nostræ principali, quæ est de tempore horarum canonicarum, ita affinis est & cohærens (cum in horis canonicis recitandis potissimum resurrectio dominica recolatur, quemadmodum vidimus supra cap. 15. num. 4. & cap. 16. num. 2. & rursus in hoc eodem cap. mox dicemus num. 10.) vt in nihilo ab ea aliena censeri valeat. Videtur itaque (vt ad quæstionem ipsam descendamus) quòd Christus dominus media nocte surrexerit, non mane diluculo in aurora. Quod suadetur ex multis.

2. Primo, quia ita tenent non nulli ex Patribus † præsertim vero græcis. Inter quos vnus

vnus est B. Athanasius in lib. de Virginitate, siue de Exercitatione, prope fi. cuius verba citauimus supra cap. 2. num. 3. alius est B. Greg. Nyssenus in orat. 1. & 2. de Resurrectione Domini. alius B. Cyrillus Alex. lib. 12. in Ioan. cap. 44. alius item B. Dionysius Alex. in epist. ad Basilidam presbyterum, in qua de tẽpore, quo Christus ex mortuis surrexit, deque hora, qua paschale ieiunium soluere fas sit, breuiter disputatur. et alius item Victor Antioch. in cap. 16. Mar. Eamdem sententiam videtur etiam secutus B. Hieronymus in epist. 150. ad Edibiam, quæst. 4. & S. Ambros. super illud Lucæ. 24. Vna autẽ Sabbathi valde diluculo. & Ruper. abbas Tuitien. in multis locis. vt de diui. off. lib. 1. cap. 8. lib. 5. cap. 24. lib. 7. cap. 16. lib. 2. super Exho. cap. 17. & lib. 11. in Ioan. super illud cap. 13. Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus. Eamdem postremo sententiam tenet Niceph. lib. 1. histor. eccles. cap. 31. & Euthym. super Matth. cap. 28. ibi, Et ecce terræmotus factus est magnus. vbi dicit, quòd omnes vnanimiter sancti patres, & Doctores, tempus resurrectionis Christi fuisse dicunt circa primum galliciniũ, quod iam Dominici diei lucem præferebat. Et intelligit per dicta verba tempus proculdubio mediæ noctis. Quod apparet tum ex ijs, quæ postea subiungit, tum ex ijs, quæ supra proxime dixerat super illis verbis, Vespere autem Sabbathi. Ibi
3. enim expresse ait, quòd omne diluculum † post sextam noctis horam incipit, quando primum galli canunt: & quòd hoc tempus descriptum fuit ab Euangelista Matthæo, per illa verba, Vespere autem Sabbathi. &c.
4. Secundo, quia mos erat antiquitus populi christiani, quòd in Vigilia Paschæ † omnes vigilarent, & ieiunarent vsque ad mediam noctem; & tunc, atque in eo articulo temporis, vt inquit S. Greg. Nysse. in d. orat. 2. de Resurr. Domini. finientes ieiunia incipiebant sese oblectare, consuetudine, quæ apud omnes obtinuerat, hanc rem comprobante. quasi ea hora Christus dominus de sepulcro resurrexerit. Vnde Euthym. in loco supra citato postquam dixerat, quòd omnes sancti Patres & Doctores vnanimiter dicunt, tempus resurrectionis Christi fuisse circa primum gallicinium, subiungit hæc verba. Ideo quoque post sextam noctis horam virtutis sectatores soluto ieiunio lætitiam auspicantur.

Tertio, quia Iudic. 16. habetur de Samsone, qui Christi typum gerebat, quòd cũ introisset in vrbem Gazam, circumdederunt eum Philistijm inimici eius positis in porta ciuitatis custodibus, vt ibi tota nocte cum silentio præstolãtes, facto mane exeuntem occiderent. Et subiungit Scriptura. Dormiuit autem Samson vsque ad medium noctis, & inde consurgens apprehendit ambas portæ fores cũ postibus suis, & sera; impositasque humeris suis portauit ad verticem montis, qui respicit Hebron. Quod factum resurrectioni Christi domini conuenire & per se patet, & S. Greg. papa optime explicat in homil. 21. super euangelia, & Glo. ordin. & interlin. in d. cap. 16. Iudic.

Quarto & vltimo, quia Ecclesia in officio noctis Sabbathi sancti, in benedictione cerei paschalis canit. Hæc nox est, in qua destructis vinculis mortis Christus ab Inferis victor ascendit. Et infra. O uere beata nox, quæ sola meruit scire tempus & horam, in qua Christus ab Inferis resurrexit. Et in oratione Missæ illius

noctis

noctis. Deus qui hãc sacratissimã noctẽ gloria dominicæ resurrectionis illustras.
His tamen non obstantibus alteram ego sententiam sequor, quòd nempe Christus dominus non media nocte, sed mane diluculo in aurora resurrexerit. Moueorque ad ita tenendum, ex pluribus.
5. Primo, quia ita tenent Doct. nostri Latini † communiter. B. August. lib. 4. de Trinit. cap. 6. & in Dialogo ad Orosium, quæst. 26. expresse ait, quòd ab hora
6. mortis Christi vsque ad diluculum resurrectionis horæ sunt † quadraginta, vt etiam ipsa hora nona, in qua mortuus est connumeretur: A vespere autem se-
7. pulturæ vsque ad diluculum resurrectionis triginta sex † horæ sunt, scilicet nox tota cum die toto, & nocte tota. Quod idem de quadraginta horis refert etiam Glo. ordin. 1. Machab. 3. ibi, Et elegit Lysias Ptolemæum. Eadem item Glo. in multis locis asserit, Christum iacuisse in sepulcro vno die artificiali, & duabus
8. † noctibus; rationem ad hoc assignans, quia Christus lucem suæ simplæ mortis, quæ tantum in carne erat, tenebris duplæ nostræ mortis, quæ in corpore erat & anima, opposuit, & vtramque nostram curauit. vt patet Luc. vlt. ibi, Recordamini, qualiter locutus est vobis. & Mar. vlt. ibi, Surgens autem Iesus mane. & Rom. 6. ibi, Hoc scientes, quia vetus homo noster. Quæ ratio, & quod dictum desumptum est ex B. August. in serm. 181. de temp. qui est 1. in Vigilia Pentec. & in lib. 4. de Trinit. cap. 3. & in d. quæst. 26. Dialogi ad Orosium. & ex venerabili Beda super illud idem Mar. vlt. & Luc. vlt. & super illud Matth. 12. Sicut enim fuit Ionas. & in homil. fer. 4. post Domin. primam Quadragesimæ. & in quæstionibus super Gen. in illis verbis. Et diuisit lucem a tenebris. & ex Alcui. in lib. de diui. off. cap. de feria sexta, quæ & Parasceue. & ex S. Ansel. in illud idem Matth. 12. Sicut enim fuit Ionas.
Hanc eamdem sententiam de hora resurrectionis Christi tenent Doct. scholastici, eamdemque rationem assignant. Alex. de Ales in 3. par. quæst. 20. memb. 3. art. 2. & 3. S. Tho. in 3. par. quæst. 51. art. 4. & quæst. 52. art. 4. & quæst. 53. art. 2. vbi in resp. ad 3. dicit, quòd quando Christus surrexit, iam Sol incipiebat aerem illustrare. & in 3. sent. dist. 21. quæst. 2. art. 2. Ricard. de Media villa, in eod. 3. sent. dist. 22. art. 3. quæst. 2. Durand. ibidem, quæst. 5. & Nicolaus de Orbellis ibidem, quæst. 3. qui etiam ait, quòd hæc est B. Augustini, & probabilior opinio, & quòd communiter tenetur, & quòd per eam melius saluatur, quòd Christus per triduum manserit in sepulcro. Quod idem, hanc scilicet opinionem communiter teneri asserit etiam Nicol. de Lyr. Mar. vlt. ibi, Surgens autem Iesus mane. & S. Anton. in 1. par. chronic. tit. 5. cap. 7. in princ. vbi addit in specie, quòd surrexit Christus hora decima. Hanc eamdem opinionem tenet Haymo Halberst. in homil. feriæ 4. post primam Domin. Quadrag. super dictis verbis Matth. 12. Sicut enim fuit Ionas. & in homil. feriæ 3. post Domin. Palmarum, super illud Mar. 15. Et facta hora sexta. Beda in homil. in Vigilia Paschæ. super illud Matth. 28. Vespere autem Sabbathi. Guill. Durant. in Ratio. lib. 6. cap. 72. in princ. Rayner. in summa Pantheol. tit. de Sepultura Christi. cap. 13. & tit. de Descensu Christi ad Inferos. cap. 6. &
tit. de

tit. de Resurrectione Christi, cap. 2. Ioan. de Tur. crem. super euang. in die Paschæ, quæst. 2. Gabr. Biel in dicto die Paschæ serm. 2. Clicthoue. eiusdem diei serm. 1. & lib. 2. Elucid. eccles. super benedictione cerei paschalis in Sabbatho sancto. num. 8. vbi ait, quòd hæc sententia sacris litteris videtur esse conformior. Anton. de Bitonto serm. 21. qui est de Resurrectione. Couarr. lib. 4. variar. resol. cap. 19. sub num. 9. Paulus de Palatio in Matth. cap. 28. par. 3. Callistus Placent. enarr. 46. super euang. Quadrag. in serm. de Resurrectione Domini. vbi ait, quòd communis sententia Sanctorum est, quòd Christus surrexerit circa diluculum, videlicet in aurora; & quòd communis omnium opinio est, quòd eius anima manserit in limbo horis quadraginta.

Hanc etiam sententiam videtur postremo sequi B. Hilarius in Matth. can. vlt. B. Cyrillus Hierosolym. catechesi. 14. B. Ignatius in epist. 2. ad Trallianos. B. Ambros. in psal. 45. super illis verbis, Adiuuabit eam Deus mane diluculo. Euseb. Cæsareen. lib. 10. demonstrat. euang. cap. vltimo, exponens titulum psal. 21. qui est, pro assumptione matutina. & B. Prosper Aquitan. in lib. sententiarum ex operibus B. Augustini excerptarum, cap. 203. ibi. Vigor fidei christianæ tribus temporibus initiatur. vespere, mane, & meridie. Vespere enim Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione.

Sufficiat istos retulisse, nam plures colligere vnicuique in promptu erit.

9. Secundo, quia hæc sententia videtur ab Ecclesia † recepta. Quod patet ex tribus.

Primo, quia hymnum canit tempore paschali, ad Laudes, qui hoc dicit.

Aurora lucis rutilat,
Cælum laudibus intonat,
Mundus exsultans iubilat,
Gemens Infernus vlulat.
Cum Rex ille fortissimus,
Mortis confractis viribus,
Pede conculcans tartara
Soluit a pœna miseros.
Ille qui clausus lapide,
Custoditur sub milite,
Triumphans pompa nobili
Victor surgit de funere.

10. Secundo, quia celebrat in aurora Matutinas † Laudes in memoriam dominicæ resurrectionis. vt post sanctum Cyprianum in tract. de orat. domin. in fi. ibi, Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur. & post B. Hieronymum in comment. super illud Mar. cap. vlt. Et valde mane vna Sabbathorum. ibi, Vt tunc Laudes Christi tota caneret secundum exemplum harum feminarum ecclesia, quando genus humanum exẽplo suæ resurrectionis animauit, quãdo vitam præstitit, & lumen credulitatis infudit. ait S. Isid. lib. 1. de eccles. off. cap. 23. Rabanus lib. 2. de inst. cleric. cap. 2. Hugo de S. Vict.

lib. 2.

lib. 2. de eccles. off. cap. 10. Magister historiæ Scholast. in histor. euang. cap. 135. Ioan. Beleth. in Ratio. cap. 28. Guill. Durant. in Rationa. lib. 5. cap. 4. in princ. & lib. 6. cap. 78. num. 3. & alij quamplures.

11. Tertio, quia videmus per totum fere orbem christianum † commendatam, & vsu iam receptam licet nostro tempore fortasse inuentam, aut parum ante, orationem quadraginta horarum, quæ morte domini nostri Iesu Christi consecratæ sunt.

12. Tertio probatur eadem sententia, quia hoc ita fuit prophetatum † in multis locis. Psal. 29. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Psal. 56. Exsurge gloria mea, exsurge psalterium & cithara; exsurgam diluculo. Psal. 58. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. Quæ omnia loca expositio tum B. Augustini, tum vtriusque Glo. tam ordinariæ, quàm interlinearis, de resurrectione Christi, quæ facta est mane diluculo, intelligit. Illud etiam Ionæ vlt. Et parauit Deus vermem ascensu diluculi. B. August. in Epist. 49. ad Deogratias presbyterum, quæst. vlt. de Christo interpretatur, qui & vermis dicitur psal. 21. & est matutinus, quia diluculo resurrexit. Et luctam, quæ in aurora facta est ab angelo cum Iacob. Gen. 32. resurrectioni Christi applicat Euseb. Emisenus in homil. 8. de Pascha. Alias etiam de hac re prophetias & figuras explicat Paulus de Palatio super Matth. cap. vltimo, par. 3.

Quòd si quis cum Euthymio dicat, diluculum incipere in media nocte statim
13. post sextam horã, & (quod adhuc magis mireris) tunc proprie Solem † oriri, licet nobis non dũ appareat demoratus adhuc circa profundissimas, extremasque
14. Oriẽtis partes. hæc profecto sunt tã extorta (vt quod sentio aperte dicã) & tam † absurda, vt a quocũque iusto interprete quamlongissime abesse debeant. Laudo quidem intentionem Euthymij, qui laborauit, vt concordaret Euangelistas; sed tamen eius expositionem probare non possum; nam cum velit nobis in media nocte Solem oriri facere, & hoc etiam proprie, tentat quædam miracula, quæ vires eius nimium superant & transcendunt. Modi autem concordãdi Euãgelistas non desunt alij probabiliores tum a B. August. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. tum ab alijs descripti. Quòd si locus opportunus dabitur, nos etiam infra dicemus aliquid in declarationem illorum verborum Matth. 28. Vespere autem Sabbathi. &c. Nunc vero quantum ad diluculum de quo agimus, dico simpliciter cum Paulo Middelburgen. in 2. par. Paulinæ lib. 1. cap. 1. quòd tempore
15. resurrectionis Christi in ciuitate Hierusalem diluculum † non prius incœpit, quàm per horam cum dimidia fere ante ortum Solis.

16. Quarto, quia hoc probatur tex. expresso † Mar. vlt. Surgens autem Iesus mane prima Sabbathi apparuit primo Mariæ Magdalene. Verum non me latet, quòd illum tex. aliter exponunt Græci. Beatus enim Greg. Nysse. in orat. 2. de resurrect. Domini, Victor Antioch. Theophylactus, & Euthym. in comment. super illum locum, contendunt, ita textum distinguendum esse. Surgens autem Iesus. vt hoc loco ponatur punctum. Mane prima Sabbathi apparuit

primo

primo Mariæ Magdalene. Ita quòd illud mane, referatur non ad præcedentia, ad Surgens: sed ad sequentia, scilicet ad verbum, apparuit. Et hanc expositionē secutus est B. Hieron. in epist. 150. ad Edibiam, quæst. 3. Hoc tamen nihil obstante ego contrarium sentio cum Glo. ordin. cum venerabili Beda in illum locum, & cum alijs expositoribus latinis, qui ex illo tex. colligunt, Christum mane surrexisse. Illa enim alia expositio & duriuscula est, & tollit (vt optime aduertit Caiet. ibi) certitudinem primæ apparitionis; nam si sensus sit, quòd mane prima Sabbathi apparuit primo Mariæ Magdalene, non excluditur per hoc, quin prius ante quàm esset mane, apparuerit alteri. Præterea ego etiam aliud pondero ad illum tex. pro expositione Latinorum. quòd scilicet primaria intentio Euangelistæ debuit esse potius vt declararet nobis quando Christus dominus surrexit a mortuis, quàm quando primum alicui apparuerit. Hoc enim nō erat adeo necessarium scire; sed illud erat quammaxime necessarium ob tres caussas.

17. Primo, quia erat ita prophetatum † & figuratum, Christum resurrecturum tertia die, vt Osee 6. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Ionæ 2. Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et infra. Et dixit Dominus pisci, & euomuit Ionam in aridam.

18. Secundo, quia id ipse Christus sic futurum † prædixerat in multis locis. Matth. 12. & 16. Generatio mala, & adultera signum quærit; & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus; sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Rursus Matth. 16. Mar. 8. Luc. 9. & 24. Exinde cœpit Iesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati a senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum; & occidi, & tertia die resurgere. Item Matth. 17. & Mar. 9. Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & tertia die resurget. Præterea Matth. 20. Mar. 10. & Luc. 18. Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. Postremo Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Atque ita eū
19. tertia die resurrexisse † testatur B. Petrus princeps Apostolorum, Act. 10. & B. Paulus vas electionis, Eorumdem Act. 13. & 1. Cor. 15.

20. Tertio, quia nostræ saluti & fidei † expediebat, vt neque statim post mortē Christ⁹ resurgeret, neque diutius post tres dies resurrectionem differret: vt simul nobis appareret & vere mortuus, & qui spem certam nostræ resurrectionis tribueret. vt bene declarant Theologi in 3. sent. dist. 22. & S. Tho. in locis supracitatis. Quare certitudo fidei nostræ requirebat, vt sciremus, quòd Christus dominus tertia die, id est prima Sabbati, quæ est dies Dominica, surrexit, magis quàm quòd illa die primo apparuit Mariæ Magdalene. Dies enim Dominica ex eo san-
21. ctificata, & consecrata † est, non quia Dominus in ea apparuit, sed principaliter quia in ea resurrexit. Si enim poneremus per impossibile, quòd Christus Sabbatho resurrexisset, & deinde altera die primum apparuisset, Sabbathum

thum vtique fuisset dies Dominica, & non prima Sabbathi.
Concludo itaque, quòd suauis, & recta intelligentia illorum verborum, Surgens autem Iesus mane prima Sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalene. est declarare nobis, quòd Christus Iesus surrexit mane prima Sabbathi, & quòd apparuit primo Mariæ Magdalene. Et videtur mihi, quòd aliter intelligere, sit illum tex. eneruare, & auferre ab eo omnem decorem.
Sed inquit Theophyl. Surgens autem Iesus. hoc loco pũctum pone. Deinde dic, Mane prima Sabbathi apparuit primo Mariæ Magdalene. Non enim surrexit mane. Quis enim vidit quando surrexit? Sed apparuit mane prima Sabbathi Mariæ Magdalene. Verum quodnam est hoc argumentum, & quænam est hæc Theophylacti interrogatio? Quis enim vidit, quando surrexit? Quasi Euangelistæ non scripserint, nisi quæ ipsi, aut alij oculis viderint. Quis vidit, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum? Vidit profecto ipse Filius qui surrexit, quando surrexit; vidit & Pater, vidit & Spiritus sanctus. Et B. Ioan. Euangelista cap. 1. inquit, Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et princeps Apostolorum B. Petrus in 2. canon. cap. 1. ait, quòd Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et ipse demum Iesus Christus Matth. 11. Confiteor (ait) tibi Pater, domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Viderunt postremo & Angeli, quando Christus a mortuis surrexit. nam illud Mar. 16. Quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. de Angelis dictum interpretatur S. Bernardus in serm. 1. de Ascens. Domini. vbi ita habet, Sed quid est fratres, quod dicit, His qui viderant eum resurrexisse, non crediderant? Aut qui fuere, quorum beati oculi gloriosum resurrectionis dominicæ meruerunt videre miraculum? neque enim resurgentem illum quisquam legitur, aut creditur vidisse mortalium. Restat ergo de Angelis accipiendum; quibus vtique resurrectionis testimonium perhibentibus Apostolorum pusillanimitas hæsitauit.
Miror sane, Theophylactum, & Euthymium in huiusmodi angustias se coniecisse, cum præsertim aliam in promptu solutionem ad illum tex. haberent. Poterant enim in sua etiam opinione facile concedere, quòd Christus mane surre-
22. xerit: nam cum Euthymius dicat, quòd diluculum incipit † post sextam noctis horam, & quòd tunc etiam incipit nobis oriri Sol; ita quòd idem temporis articulus, qui est statim post mediam noctem censeatur descriptus & a Matth. per illa verba, Vespere autẽ Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbathi venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum. & a Mar. per illa alia, Et valde mane vna Sabbathorum veniunt ad monumentum orto iam Sole. Et cum Theophylactus idem asserere videatur Ioan. 20. in princ. vbi ait, quòd omnia tempora ab Euãgelistis descripta fuerunt medium noctis. Quid impediebat, postquam non recusant, in media nocte dici posse diluculum, & Solem proprie ortum, vt hoc etiam quod est minus non deglutirent, dici etiam tunc posse, esse mane? Sed apparet profecto eos in sua opinione titubantes hæsitasse, vt vbi aliud refugium non viderent,

derent,& diluculum, & Solis ortum in media nocte concederent; vbi vero possent aliter tex. intelligere, aliam expositionem afferrent.

23. Ceterum Cornel.Iansen.† in cap.145. Concor.euang. super dictis verbis Mar. 16. Surgens autem Iesus mane prima Sabbathi.&c. licet fateatur, illud, mane prima Sabbathi.magis coniungendum videri cum participio, Surgens.quàm cũ sequenti verbo,apparuit.non tamen ex hoc sequi ait, resurrectionem Christi factam in matutino tempore, & non ante; quia Græcis non est participium præsentis temporis,Surgens.sed præteritum ἀνασὰς, id est cum surrexisset. Verum autem erat(inquit)Christum surrexisse in matutino tempore etiamsi eius resurrectio prius facta fuerat. Hanc tamen expositionem, quæ sic ad græca confugit exemplaria,parum tum ipsis Græcis tum Latinis placituram existimo.Græci etenim,vt S.Greg.Nysse.Victor Antioch.Theophyl.Euthymius.quos supra citauimus;& inter hos etiam B. Hieron. in epist. 150. ad Edibiam, quæst.3. & Paulus Middelburg.in 2. par. Pauli.lib.1.cap.2.qui cum Græcis legunt, Cum surrexisset.ob id coacti fuerunt dicere,quòd illud, mane prima Sabbathi. ad sequentia refertur,non ad præcedentia,quia videbant, quòd si ad præcedentia referretur, sequeretur, clare ex eo tex. haberi, Christi resurrectionem factam esse tempore matutino in prima Sabbathi, & non ante: quem tamen intellectum ipsi non probabant.Quare si id non sequeretur ex illo tex.prout non sequi asserit Iansen. tacite illos redargutione dignos ostendimus, tamquam qui græcanicæ linguæ peritiam & vim minime calluerint. Latini vero cum habeant verbum Surgens. quod manifestũ generat sensum resurrectionis præsentis,non præteritæ, haudquaquam patientur,sibi illud e manibus extorqueri,pro verbo Resuscitatus, siue Postquam surrexisset. præsertim cum a Conc. Trident. in sess. 4. doceamur,
24. solam veterem & vulgatam † editionem pro auctentica haberi.
Hæc autem non eo dixerim,ac si velim contendere,Christum resurrexisse mane in aurora longe post mediam noctem,esse tam certum quàm certum est,& de fi-
25. de † quòd tertia die surrexerit;& quod proinde error sit, contrarium opinari. absit hoc a me;scio enim de die tertia clara esse sacrarum scripturarum testimo-
26. nia, vt proinde Armeni † qui Christum die Sabbathi resurrexisse asserunt, manifestissime de hæresi conuincantur. vt inquit Alphon. de Cast. aduersus hæreses.ver.Resurrectio. hæresi 4. & Gabriel Prateolus,ver. Armeni. num.22. At de hora resurrectionis scio nullam in hac re fuisse ab ecclesia factam determinationem;& scio B. Hieronymum in supra allegata epist.150. quæst.6. dicere, quòd Dominus resurrexit hora qua ipse voluit, & quæ nulli mortalium cognita est. Sed tamen suadere rationibus nitor id quod mihi longe probabilius videtur.

Quinto,& postremo, quia nisi dicamus, Christum surrexisse mane in aurora,in principio diei artificialis, vix bene saluari potest, quod ipse prædixerat Matth. 12.Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctib⁹, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. De quo tamen latius infra videbimus.

DE HORA

DE HORA RESVRRECTIONIS CHRISTI. Cap. XLVII.

1 *Galli cantus duplex est in nocte. Vnus post sextam horam, Alter qui celebrior est, & simpliciter gallicinium appellatur, in quarta & vltima vigilia. num. 3. Idque probatur multis auctoritatibus. num. 5. & 7.*

2. *Eucharistia sumi non potest ab eo, qui post gallicantum, aut post mediam noctem bibit.*

4. *Processus noctis. id est finis, & postrema pars noctis.*

6. *Surrexisse Christum a mortuis in gallicinio communiter dicitur; sed intelligitur de secundo gallicinio, quod est in aurora, non de primo, quod est in media nocte.*

8. *Paschæ in Vigilia multi differebant ieiunium vsque ad quartam vigiliam noctis. Multi vsque ad mediam noctem. num. 9. & 13.*

10. *Sabbatho ieiunare quædam ecclesiæ solebant, vt Romana, & non nullæ Occidentis. Quædam non ieiunare, vt totius fere Orientis. num. 11. Sed in Sabbatho sancto omnes pariter ieiunabant. num. 12.*

14. *Dies festus incipit a media nocte quantum ad ieiunia, & communem populorum morem, præsertim in cessando ab operibus seruilibus. Licet quantum ad celebritatem officij incipiat a vespera. num. 15.*

16. *Quadragesimale ieiunium non nisi in Dominica die Resurrectionis soluendum est.*

17. *Christum media nocte venturum ad iudicium traditio est.*

18. *Figura nulla ita similis est veritati, quin sit ex aliqua sui parte dissimilis.*

19. *Media nox dici potest etiam in aurora & in crepusculo. Sicut dicimus qnandoque media vita, medio die, medio mari, non diuidendo in duas partes æquales vitam, diem, mare. num. 21.*

20. *Diluculum & crepusculum dici potest & dies & nox, propter conuenientiam, quam cum vtroque habet. Et quia in medio existens vtrumque participat. num. 22.*

NVnc respondendum est argumentis pro contraria opinione superiori cap. adductis.

Ad primum respondetur, quòd nos dimissis quibusdã ex græcis Patribus tenemus communissimam Latinorum sententiam, cui etiam Ecclesia multũ fauet. Quod vero inquit Euthymius. omnes vnanimiter sanctos Patres, & Doct. Christi resurrectionem fuisse asserere in gallicinio, quod iam Dominici diei lucem præferebat, bene posset sustineri, & pro nostra faceret potius opinione, quàm contraria; nisi ipse interpretaretur tempus illud intelligi de primo gallicinio statim post sextam noctis horam: Quam interpretationem non de vnanimi sanctorum Patrũ & Doctorũ consensu, sed de suo proprio addidisse, facile conijcio.

1. Est enim aduertendum, quòd galli cantus † duplex esse in nocte intelligitur. Vnus statim post sextam horam, de quo loquitur Euthymius, & S. Isid. lib. 5. Etymol. cap. 30. ibi, Dies inchoat secundum Romanos a media nocte: Vnde & tũc

gallici-

gallicinium eſt, quorũ vox diei oſtenditur præconium, quando & meſonyctius
afflatus fit. Et videtur loqui conc. Salegunſtadienſe, cap. 4. dũ dicit, decretũ fuiſſe,
2. vt preſbyter aliquis poſt gallicantũ † bibens, proximo die Miſſam nõ celebret. nã
poſt mediam noctẽ abſtinere debet a potu, qui mane ſequẽti ſumpturus eſt ſan-
ctiſſimũ euchariſtiæ ſacramentum. vt not. S. Thom. in 3. par. quæſt. 80. art. 8. ad
5. & habetur in Rubricis Miſſalis Romani, in Ritu ſeruãdo in celebratione Miſ-
3. ſarum. tit. de Defectibus diſpoſitionis corporis. Alter † galli cantus, qui cele-
brior eſt, & magis proprie, & ſimpliciter appellatur gallicinium intelligitur eſſe
non poſt ſextam noctis horam, ſed poſt decimam in quarta & vltima vigilia. Ita
enim colligitur ex Virgil. in princ. Moreti, cum ait.

Iam nox hibernas bis quinque peregerat horas,
Excubitorque diem cantu prædixerat ales.

Et ex Martiali, lib. vlt. epigr. vlt.

Surgite iam, vendit pueris ientacula piſtor,
Criſtatæque ſonant vndique lucis aues.

Et clarius ex Plinio lib. 10. natur. hiſtor. cap. 21. vbi de gallis gallinaceis loquẽs,
Cũ Sole (inquit) eunt cubitũ, quartaque caſtrenſi vigilia ad curas, laboréque re-
uocant: nec Solis ortũ incautis patiuntur obrepere, diemque veniẽtem nũciant
cantu. Beatus item Ambroſ. lib. 5. Hexæme. cap. 24. idẽ ſignificat, dum de eodem
gallo ſimiliter loquens, Proceſſũ (ait) noctis canora ſignificatione proteſtãs. pro-
4. ceſſũ † noctis, id eſt finem, & poſtremam partẽ noctis. vt ſupra iterũ cap. 5. num.
21. alia data occaſione expoſuimus. Et poſtremo videtur eſſe auctoritas Saluato-
ris expreſſa Mar. 13. dũ ait. Neſcitis enim, quãdo dominus domus veniat, ſero,
an media nocte, an galli cantu, an mane. In quibus verbis clare oſtenditur, tem-
5. pus mediæ noctis a gallicinij tempore diuerſum eſſe. Et quòd duplex ſit † galli
cantus, vt ſupra expoſuimus, innuit Iuuenalis Satyra 9. dum dicit,

Quod tamen ad cantum galli facit ille ſecundi,
Proximus ante diem caupo ſciet.

per cantũ galli ſecundi intelligens ſecundum galli cantũ. Et clarius Ruper. abbas
Tuitiẽſis lib. 1. de diui. off. cap. 10. vbi ait, quòd profunda nocte gallus rariores
atque productiores cãtus edere ſolet; vicina vero die crebriores atque citatiores.
Et Calliſtus Placent. enarr. 45. ſuper euãgelia Quadrag. in illud Mar. 14. Hodie
in nocte hac. &c. ait, naturale eſſe gallo, media nocte, & mane, meridie item, &
ſero cantare. Huius etiam duplicis galli cantus nocturni videtur fieri mentio in
hymnis, qui in officio diuino recitantur, dum in eis quandoque dicitur gallus
noctis profundæ peruigil a nocte noctem ſegregare, id eſt priorem noctis par-
tem a poſteriore ſuo cantu dirimere, ac diſpertire: quandoque vero diei nuncius
appellatur lucem præcinere propinquam. vt in hymno Dominicæ, ad Laudes,
qui B. Ambroſio adſcribitur, teſtante id S. Auguſtino lib. 1. Retract. cap. 21.

Præco diei iam ſonat
Noctis profundæ peruigil,
Nocturna lux viantibus.

A nocte noctem segregans.

Et in hymno Feriæ 3. ad Laudes, qui est Prudentij 1. Cathemer.

Ales diei nuncius
Lucem propinquam præcinit.

Quare ex his concludendum est, dato, quòd communiter teneatur, Christum dominum surrexisse a mortuis in gallicinio. vt inquit Euthymius, & iuxta id, quod ait Prudentius in eod. hymno 1. Cathemer.

Inde est, quòd omnes credimus,
Illo quietis tempore,
Quo gallus exsultans canit,
Christum redisse ex inferis.
Tunc mortis oppressus vigor,
Tunc lex subacta est tartari,
Tunc vis diei fortior
Noctem coegit cedere.

6. Id tamen intelligi debet† nõ de primo galli cantu, qui media nocte fit, sed de secũdo, qui fit in aurora, & qui magis proprie, & simpliciter gallicinium appellatur. Hæc autem quæ de duplici dicimus gallicinio, bene notãda sunt pro alio etiã sa-
7. cræ scripturæ† loco alioquin satis difficili. Nã Matth. 26. dicitur, In hac nocte, ante quàm gallus cantet, ter me negabis. Et Mar. 14. In hac nocte prius quàm gallus vocẽ bis dederit, ter me es negaturus. Quæ loca optime conciliãtur, si dicam*, Matthæum locutũ fuisse de eo galli cantu, qui secundus est, & simpliciter gallicinium dicitur. Marcum vero accuratius rem describentem tamquam ab ipso Petro edoctum, vtriusque galli cantus specifice meminisse, ita quòd illud bis, nõ simpliciter significet duplicatum sonum, sed duas diuersas vices, & duo diuersa tempora, in quibus gallus cantare solet. Nam in vna & eadem vice ter & quater, & sæpius gallus cantare consueuit. vt ait B. Chrysost. homil. 86. in Matth. super illud cap. 26. Petrus vero sedebat foris in atrio. & Victor Antioch. in illud Mar. 14. Et statim gallus iterum cantauit. Quam rem, & declarandi modum egregie explicasse comperi, paucis licet allegatis, Cornel. Iansenium in comment. concor. euang. cap. 133. super illis verbis, Omnes vos scandalum patiemini. &c.

Ad secundum respondetur in primis, quòd quamuis multi in Vigilijs Paschæ
8. statim post mediam noctem ieiunium soluerent, multi tamen vsque ad quartã† vigiliam ieiunabant. & hos melius facere scribit S. Dionys. Alex. in epist. ad Basilidam presbyterum, de dominicæ resurrectionis tempore, & de hora, qua paschale ieiunium soluere fas sit. quæ epist. impressa est vna cum comment. Victoris Antioch. in Mar. & Titi Bostren. in Luc.

9. Deinde respondetur, quòd concesso illo vigilandi ritu vsque ad mediam† noctẽ, de quo nos etiam supra meminimus cap. 29. num. 5. negamus tamen, caussam illius eam esse, quia putarent, Christũ media nocte surrexisse; sed ad id duas nos assignamus rationes, vnam ex B. August. alteram ex B. Hieron. desumptas.

Prima est, quòd cũ in reliquis totius anni Sabbathis varia esset cõsuetudo eccle-

siarum;

10. fiarum; quibusdam ieiunantibus, vt Romana, & non nullis Occidentis. † vt patet in c. sabbatho. de cons. dist. 3. & in concilio Eliber. cap. 26. quibusdam vero
11. non ieiunantibus, vt totius fere Orientis † ecclesijs. vt patet in can. 66. Apost. & in epist. 5. B. Ignatij, ad Philippenses, in fi. In eo tamen anniuersario die Sabba-
12. thi, quod est ante Dominicam resurrectionis omnes ecclesiæ † pariter ieiunabant. vt patet in d. can. 66. Apostol. & epist. 5. B. Ignatij, & lib. 5. const. apostol. B. Clemētis papæ, cap. 16. & lib. 7. cap. 24. & in epist. 19. B. Augustini ad B. Hieron. circa med. quæ eadem habetur etiam inter epistolas B. Hieron. epist. 97. incipiente, Iampridem caritati tuæ. Et ita quidem in eo die omnes ieiunabant, vt
13. ieiunium vsque ad medium † noctis differrent: vt hoc prolixiore ieiunio & aliquid specialius agerent, & dolorem qui in cordibus Discipulorum Christi illo die fuerat, plenius indicarent. Hæc ex B. Aug. in epist. 86. ad Casulanum, in fi. De qua re videndus est Couarr. lib. 4. varia. resol. cap. 20. num. 5. & seq. vbi multas ad hoc auctoritates congerit.

Cui rationi etiam illud addo, quòd cum dies festus alicuius sollemnitatis inci-
14. piat † a media nocte, & vsque ad aliam mediam noctem protendatur quantum ad ieiunia, & quantum ad vsum, & communem populorum morem, in cessando præsertim ab operibus seruilibus, vt not. Idē Couarr. in d. lib. 4. cap. 19. num.
15. 9. in fi. & Glo. in c. 1. de cons. dist. 3. licet quantum ad celebritatem † officij incipere dicatur in principio noctis, vt annotauimus supra cap. 43. in princ. quid mirum, si post mediam noctem in vigilijs Paschæ populi christiani præsumpta lætitia sese in cibis oblectabant, cum in eo temporis articulo incipere intellige-
16. retur dies festus paschalis? Paschale enim, seu Quadragesimale ieiunium † non nisi in Dominica resurrectionis die soluendum esse cuncti sciebant. vt colligitur ex Euseb. Cæsar. lib. 5. hist. eccl. cap. 22. Et B. Clemens Rom. lib. 5. const. apost. cap. 16. desinere ait tale ieiunium in septima die in gallicantu. Et B. Epiphan. lib. 3. contra hæreses, in fi. loquens de vario ritu, qui in hebdomada sancta obseruabatur, ad hoc propositum ita inquit. In alijs rursus locis non fit cultus diuinus dispensationis mysterij, nisi solum illucescente Dominica, quando ipsos dimittit circa gallicinium in Resurrectionis die ac festiuitate, magna illa Paschatis dies, velut statutum est. Quare siue Christus dominus statim post mediam noctem, siue in aurora, siue in alio noctis Dominicæ diei articulo resurrexerit, totam tamen diem illam naturalem a media in mediam noctem, quantum ad ciborum lætitiam, celebrem nobis, & sollemnem reddidit.

Altera illius antiquæ obseruationis ratio est, quam affert S. Hieron. Matth. 25. ibi, Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei.
17. Cuius verba hæc sunt. Traditio Iudæorum est, Christum media nocte † venturum in similitudinem ægyptij tēporis, quando Pascha celebratum est, & exterminator venit, & Dominus super tabernacula transijt, & sanguine agni postes nostrarum frontium consecrati sunt: Vnde reor, & traditionem apostolicam permansisse, vt in die Vigiliarum Paschæ ante noctis dimidiū populos dimittere non liceat exspectantes aduentum Christi; & postquā illud tempus transierit

securitate præsumpta festũ cunctos agere diẽ: Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendũ tibi super iudicia iustificationis tuæ. Cuius rationis meminit etiã Lactãt. Firmianus lib. 7. diuinarũ inst. cap. 19. vbi de eadem nocte loquens ita inquit. Hæc est nox, quæ nobis propter aduẽtum regis ac Dei nostri peruigilio celebratur. Cuius noctis duplex ratio est, quòd in ea & vitam tum recepit cum passus est; & postea orbis terræ regnum recepturus est. Hic est enim liberator, & iudex, & vltor, & rex, & Deus, quem nos Christum vocamus. In quibus verbis non video (vt hoc obiter notem) cur dixerit eum maxime errare in secunda ratione, Did. Couarr. lib. 4. varia. resol. cap. 19. num. 10. Nam intelligi potest de aduentu Christi ad iudicium, quemadmodum intellexit S. Isid. lib. 6. Etymol. cap. 17. vbi de Pascha loquens conformiter ijs quæ dicuntur a Firmiano, ita ait. Cuius nox ideo peruigil ducitur propter aduentum regis ac domini nostri, vt tempus resurrectionis eius nos non dormientes sed vigilantes inueniat: cuius noctis duplex ratio est, siue quòd in eadem tunc vitam recepit cum passus est, siue quòd postea eadem hora, qua resurrexit, ad iudicandum venturus est.

Quòd autem vigiliæ illæ populorum nihil demum præiudicent horæ resurrectionis Christi, manifestat B. August. in serm. ad populum, in Vigilijs Paschæ, citato ab Amalar. lib. 1. de eccles. off. cap. 16. vbi S. August. ita ait. Cui resurgenti paulo diutius vigilando concinimus, præstabit, vt cum illo sine fine viuendo regnemus. Sed et si forte his horis, quibus nos ducimus istam vigiliam, illius adhuc corpus in sepulcro erat, nõ dũque resurrexerat; nec sic vigilãdo sum⁹ incongrui, quia ille dormiuit, vt vigilemus, qui est mortuus, vt viueremus.

Ad tertium respondetur dupliciter. Primo secundum S. Bonauent. in 3. sent. dist. 22. quæst. 3. ad 1. quòd non oportet, quòd veritas in omnibus respondeat
18. figuræ, quia nulla figura † est ita similis veritati, quin sit ex aliqua sui parte dissimilis. Vnde licet Scriptura dicat, quòd dormiuit Samson vsque ad medium noctis, non est tamen necessarium, quòd Christus vsque ad medium noctis dumtaxat fuerit in sepulcro: Alioquin oportuisset etiam, quòd sicut Samson præcedenti die ingressus est Gazam, ita Christus præcedenti die, hoc est Sabbatho ingressus esset sepulcrum. Et hanc solutionem sequitur etiam Clicthoueus in serm. 1. in die Paschæ, & in 2. lib. Elucid. eccl. super Benedictione cerei paschalis in Sabbatho sancto. num. 8.

Secundo respondetur secundum S. Tho. in 3. par. quæst. 51. art. 4. ad 2. quòd cum Christus dominus in diluculo, & in aurora resurrexerit, in qua aliquid lucis apparet, & adhuc tamen aliquid remanet tenebrarum noctis, ratione illa-
19. rum tenebrarum dici potest, Christum media nocte † surrexisse; non quidem diuisa nocte in duas partes æquales, sed infra ipsam noctem. Illud enim dilucu-
20. lum & crepusculum matutinum dici simul & pars noctis & pars diei † potest propter conuenientiam quam cum vtroque habet. vt declarauimus supra cap. 6. num. 26. Et hanc solutionẽ sequitur ibidem Caiet. inquiens, quòd sicut dicimus,
21. media vita † in morte sumus, & non propterea limitamus nos, quasi diuidamus

vitam

vitam in duas partes æquales; & similiter gesta incluso die dicimus facta medio die; & submersos in mari dicimus in medio mari submersos non diuidẽdo mare in duas partes æquales; ita resurrectionem in quacumque parte noctis factã, dicimus media nocte factam absque diuisione noctis in duas partes æquales.

Est autem ad vnum hic aduertendum, quãtum ad B. Greg. papam attinet, quod etiam subtiliter annotauit Cornel. Iansen. in cap. 145. concor. euang. in princ. quòd ipse B. Greg. non dicit in applicatione figuræ Samsonis ad resurrectionẽ Christi, quòd Christus media nocte surrexit, quẽadmodũ S. Tho. refert, & Rayner. in Pantheolog. tit. de Sepultura Christi, cap. 13. sed ait tantum, quòd ante lucem surrexit. Hæc enim sunt verba ipsius in homil. 21. super euang. Samson vero media nocte non solum exijt, sed etiam portas tulit, quia videlicet Redemptor noster ante lucem resurgens non solum liber de Inferno exijt, sed & ipsa etiam Inferni claustra destruxit. Quibus in verbis bene ponderandus est ipsius loquendi modus, in quo ostendit, se huius potius fuisse sententiæ, quòd Christus mane in aurora, quàm quod media nocte surrexerit. Nam si secundum ipsum media nocte surrexisset, vbi dixit, ante lucem, facile repetijsset, media nocte, vt maiorẽ conuenientiam figuræ ad figuratum demonstraret. Cum ergo dixerit, ante lucem, indicauit, se caute voluisse glossare, vt quod Scriptura dicit de Samsone circa medium noctis, intelligatur in Christo ante lucem. Quam eius interpretationem in Glo. ordin. & interlineari Iudic. 16. transumptam habemus. Intelligitur autem, ante lucem Christum resurrexisse, non ante quamcumque diei lucem, sed ante lucem illam diei claram, quæ fit per manifestum corporis Solaris ortum. vt exponit Alex. de Ales in 3. par. quæst. 20. memb. vlt. art. vlt. & alij Theologi in 22. dist. tertij sent.

Hac vero interpretatione mediæ noctis, quam ex B. Tho. & Caiet. didicimus, si non B. Gregorium papam, qui ea non indiget, aliquos tamen ex Patribus præsertim græcis, quos pro contraria parte superiori cap. citauimus, in princ. ad bonum sensum trahere poterimus, ita vt nihil nostræ sententiæ obsint, sed potius nobiscum vna, hac in re sentire videantur.

Ad quartum & vltimum respondetur, quòd illud spatium temporis quod est a principio auroræ vsque ad manifestum Solis ortum, potest appellari dies, & po-
22. test appellari † nox. vt proxime diximus, quia in medio existens vtrumque participat. & ita inquit S. Thom. in 3. par. d. quæst. 51. & quæst. 83. art. 2. ad 4. & Doct. Scholastici in 3. sent. dist. 22. & Ioan. de Turr. crem. in quæstionibus super euangelia, In die Resurrectionis Domini, quæst. 2. in fi.

DE TRIDVO SEPVLTVRAE, SEV MORTIS Christi. Cap. XLVIII.

1. *Dierum & noctiũ trium sepulturæ seu mortis Christi per mutationẽ dierũ naturalium factam in nocte resurrectionis, assignata solutio videtur potius mystica, quàm litteralis. Minus tamen mala est, quàm communis. num. 2. & 11*

3. *Synecdoche qua a parte totum significamus, vsitatissima est in Scriptura. Non tamen sufficit, vt maior pars totius verificetur, sed requiritur, vt totum quod exprimitur, in aliqua sui parte verificetur. num. 8.*

4. *Tempus separatim, & distincte expressum, separatim & distincte verificandum est secundum aliquam sui partem. & num. 9.*

5. *Horis septuaginta duabus mansisse Christum in sepulcro dici non potest. Quamuis non nulli id dixerint. num. 6. Qui tamen ad bonum sensum trahuntur. num. 7.*

10. *Tempus expressum intelligi potest vel completum vel inchoatum.*

12. *Dies sepulturæ seu mortis Christi a nocte sumunt initium. Dies vero creationis mundi, a luce. num. 13.*

EXpedito nunc primo, quod videbatur obstare illi expositioni, quæ per mutationem dierum naturalium factã in nocte resurrectionis dominicæ numerum assignat trium dierum & trium noctium sepulturæ, seu mortis Christi, reliqua circa eamdem difficultatem prosequenda sunt.

Alterum itaque, quod eidem expositioni obstat, & quod videtur esse multo ad-
1. huc fortius, & maioris ponderis, quàm primum, est, quòd illa expositio † videtur potius mystica, quàm litteralis; nam licet nos ita censeamus, quòd facta sit mutatio dierum naturalium propter mysterium, & significationem, vere tamen in re, nulla est facta mutatio in ipso cursu dierum & noctium. Sed fortasse responderi potest, quòd cum Christus Iesus esset dominus temporum, & significationum illorum, & omnia simul in mente haberet; quando illa verba protulit Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. hanc dierum mutationem licet mysticam principaliter attendit, & eam voluit insinuare.

2. Quidquid tamen sit, mihi minus displicet hæc † expositio, (vt quod sentio, aperte fatear) quàm expositio communis, quam desumptam ex B. Augustino passim sequuntur omnes Doct. Theologi. Sanctus enim August. in lib. 3. de cons. euang. cap. 24. & lib. 4. de Trinit. cap. 6. & lib. 1. quæst. euang. cap. 7. & lib. 3. de doctr. christ. cap. 35. & epist. 49. ad Deogratias presbyterum, quæst. vltima, & post ipsum S. Thomas in 3. par. quæst. 51. art. 4. ad 1. & opusc. 3. tract. 2. cap. 52. & opusc. 60. art. 17. in fi. & 3. sent. dist. 21. quæst. 2. art. 2. ad 5. & Alex. Alen. in 3. par. quæst. 20. memb. 3. art. 3. & ceteri scholastici in 3. sent. dist. 22. vt S. Bonauent. ibi quæst. 3. Ricar. art. 3. quæst. 2. Durand. quæst. 5. & alij etiam plurimi. cum quibus concordat S. Hieron. in Ionam, cap. 2. in princ. & Ioan. Cassia. lib. 6. de Incarn. Domini, cap. vlt. & Beda in homil. Feriæ 4. post primã Domin. Quadrag. & Amalar. lib. 1. de eccles. off. cap. 12. & Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 72. in princ. inquiunt communissime, quòd dicta verba Saluatoris Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. non sic accipiẽda sunt, quasi tres dies integri, & tres noctes inte-
3. græ computari debeant, sed per synecdochen † illo vsitatissimo scripturarum

more,

more, quo a parte totum intelligitur. Et hucusque quidē optime, & verissime loquuntur, nihilque arduum aut valde difficile nobis Doctores tradunt: qui enim nō admitteret hunc exponēdi modum per synecdochen, fateretur necesse est, se neque sacræ, neque prophanæ vllius intellectum scripturæ assequi posse. Subiūgit B. August. & reliqui cum ipso Doct. quòd per tres dies, & tres noctes intelligendum est triduum, ac si per vnum diem & vnam noctem expressus sit vnus dies naturalis, qui ex die artificiali, & nocte cōstat. At hic latet mihi maxima difficultas. Scimus, quòd ex die, & nocte constat dies naturalis: sed cum Christus dominus locutus sit distincte & separatim de tribus diebus, & tribus noctibus,
4. nō de tribus diebus naturalibus, verificanda sunt verba ipsius de tribus diebus † & tribus noctibus distincte, & separatim, siue tamen secundum totū siue secundum partē, non autē de tribus diebus naturalibus. Alioquin si valeret ista reductio ad tres dies naturales, sequeretur, quòd vere dici posset, Christum mansisse
5. in sepulcro septuaginta duabus horis; quod tamen † quàm falsum, & absurdū sit, nemo est qui non sentiat. Et probatur sequela, nam vnus dies naturalis cōstat ex viginti quattuor horis, & septuaginta duæ horæ est numerus horarum, trium dierum naturalium; Quare si liceat ex horis reducere ad dies naturales, per septuaginta duas horas non erit expressus nisi numerus trium dierum naturaliū: Christus autem tribus diebus naturalibus mansit in sepulcro per participationē; ergo & consequenter septuaginta duabus horis in sepulcro mãsit, per participationē. Dicendum est autem, quòd ideo falsa esset hæc enūciatio, Christus septuaginta duabus horis mansit in sepulcro. quia nullo modo tot horæ reperiri possunt, neque integræ, neque per participationem. Cōcederem enim, quòd aliqua ex illis horis, puta prima, & vltima, secundum partem sumerentur, quemadmodum secundum partem sumuntur triginta sex horæ, quibus vere dicitur a B. August. in d. lib. 4. de Trinit. cap. 6. Christus in sepulcro iacuisse; prima enim & postrema ex illis non fuerunt integræ, sed secundum aliquam sui particulam; sed quòd ex horis fiat reductio ad dies naturales, & dies naturales sumantur deinde per participationem, hoc nullo pacto concedendum videtur.
6. Reperi tamen quiddam apud Alcuin. † in lib. de diui. off. sub cap. de Cena Domini. in hac materia horarum sepulturæ Christi, quod me vehementer in admirationem adduxit. Ibi enim circa princ. expressissime ait Alcui. quòd septuaginta duabus horis iacuit Dominus in sepulcro, & quòd iccirco per triduum hebdomadæ sanctæ fiunt in Matutinis tenebrarū septuaginta duæ extinctiones candelarum ad significandam mœstitiam Apostolorum, quam pertulerunt per has septuaginta duas horas, quæ consecratæ sunt Christi sepulturæ. Quod idem habetur etiam in Ration. Ioan. Beleth. cap. 101. & Guill. Durãt. lib. 6. cap. 72. num. 16. & in Fragmento quodam incerti auctoris, de Ritibus, & cærimonijs ecclesiæ Romanæ, impresso per Vuolfgangum Lazium, nisi tamen fragmentum sit ipsius Alcuini, nam in plurimis eadem omnino habentur verba.
7. Verū si quæ dicit Alcui. de septuaginta duabus horis nō intelligerētur † secūdū quid, id est ꝙ Christus ideo dicit' iacuisse in sepulcro septuaginta duabus horis,

quia tot horis ecclesia repræsentat sepulturam Christi, nam totum illud triduũ hebdomadæ sanctæ videtur esse sepulturæ Domini cõsecratum.vt exponit Amalar.lib.4.de eccles.off.cap.22.Vel nisi intelligerentur per alium quemdam modum improprijssimũ,quem nos tangemus infra seq.cap.in fi.omni prorsus carerent veritatis fide.Non enim sufficit hic synecdoche, vt not. Paulus Middelb. in 2.par.Paulinæ,lib.1.cap.1.non ob id quod ipse asserit,quia scilicet,cum partem
8. aliquam per synecdochen †accipere volumus pro toto,debet pars illa maior esse medietate totius, & sic requireretur secundum ipsum, quòd Christus saltem triginta septem horis integris mansisset in sepulcro; nam neque hoc puto sufficere ad verificandas septuaginta duas horas per synecdochen acceptas: Sed quia
9. requiritur,quòd omne tempus expressum † saltem secundum aliquam sui partem verificetur; Vnde si quis dicat, se alicubi mansisse tribus diebus, non sufficit, quòd ibi manserit duos integros dies, sed debet participari primus dies in aliqua sui parte,similiter secundus, & similiter tertius. Quare si dicẽdus est Dominus mansisse in sepulcro septuaginta duabus horis, non sufficit (verbi gratia per hypothesim) quòd sexaginta nouem,aut septuaginta integris horis in sepulcro manserit,sed requiritur præcise,quòd etiam septuagesima prima, & septuagesima secunda hora participatæ aliquo pacto fuerint. Alioquin non video, quo modo sufficiat Beletho, & Durantio in locis supracitatis dicere, per synecdochen sermonem illum verificari: Sicut neque video, quo modo sufficiat ad saluandos tres dies, & tres noctes sepulturæ dominicæ,dicere,quòd intelliguntur eodem modo per synecdochen, exponendo quemadmodum exponunt communiter Doctores.

Bene fateor, quòd hic exponendi modus per synecdochen optime saluat dictũ Christi Ioan.2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. & vbicumque aliàs dixit,se tertia die surrecturum; nullamque in hoc habeo difficultatem,aut dubitationem. Immo & saluat, quando dixit Mar. 8. post tres dies se
10. resurgere oportere.Intelligitur enim post tres dies† inchoatos,non completos, quemadmodum intelligi posse tempus ab aliquo expressum supra probauimus cap.22.num.3. Sed ad saluandum quod ait Matth.12.de tribus diebus & tribus noctibus,alius (ni fallor) quàm Doct.assignent, quærendus est dicendi modus.

Quare ex his videtur mihi,quod prior expositio, quæ fundatur in illa dierũ na-
11. turalium mutatione melior † sit,quàm hæc B.Augustini,& sequacium; illa nãque aliquo modo licet mystico assignat numerum trium dierum & trium noctium distincte & separatim, per synecdochen tamẽ. at in hac B.Augustini deest penitus vna nox,quæ neque tota,neque secundum partem vllo modo reperitur. Quòd autem B.August.in eo magnam vim facit,& perpetuus in eo insistit,quòd
12. dies sepulturæ,seu mortis Christi a nocte sumant† initium, quia Deus, qui dixit de tenebris lucem clarescere,fecit,vt per gratiam noui testamẽti,& participationẽ resurrectionis Christi audiremus,Fuistis enim aliquando tenebræ,nũc au-
13. tẽ lux in Domino;& quia sicut primi dies propter futurũ hominis lapsũ a luce † in noctem,ita isti propter hominis reparationẽ a tenebris ad lucem cõputantur.

Id qui-

Id quidem plurimum valet ad ostēdendam participationē trium dierum naturalium, præsertim si quis tenere vellet illam opinionē, quòd Christus media nocte surrexerit: sed ad ostendendam participationē triũ dierũ & triũ noctiũ, parũ aut nihil prodest. Tēpori enim, quo Christus dñs fuit mortuus aut sepultus tam deest nox, quæ diē Parasceues præcessit, quàm quæ diem Dominicum secuta est.

DE TRIDVO SEPVLTVRAE, SEV MORtis Christi. Cap. XLIX.

1. *Dierum trium, & noctium trium sepulturæ, seu mortis Christi assignatur numerus a quibusdam computando tenebras trium horarum eclypsis Solis pro nocte vna. Ab alijs computãdo tempus ab institutione eucharistiæ. num. 3. Ab alijs cõputando tempus, ex quo Christus fuit in potestate Iudæorũ. num. 4. Ab alijs dicitur, ꝙ Christus surrexit citius quàm promiserat. num. 6. Ab alijs dicitur, ꝙ resurrectio non fuit credita nisi ad vesperam post diem Dominicum. num. 11.*
2. *Nox appellari potest etiam tenebræ eclypsis Solis.*
5. *Iudæi dicuntur terra, quia cælestium obliti sola terrena, & transitoria quærunt.*
7. *Tempus vbi adiectũ est ad aliquam rem agendam, si fiat illa res citius, quàm constitutum est, potentiæ est; si fiat tardius, imbecillitatis. & num. 8. Quod intelligitur, si tempus adiectum sit in fauorem promittentis. num. 9. Secus si adiectum sit in fauorem eius cui promittitur, vel vtriusque. num. 10.*
12. *Horis septuaginta duabus dicitur Christus mãsisse in sepulcro a quibusdã, partim destinatione Iudæorum, partim actu ipso, partim Discipulorum existimatione.*

REfertur ab eodem S. Augu∫t. in supradicto cap. 24. lib. 3. de cons. euang. ad hanc difficultatem de tribus diebus, & tribus noctibus sepulturæ seu mortis Christi, & alia solutio, quã refert etiam Theophyl. super Matth. cap. 28. in princ. & videtur sequi B. Hilarius in eumdem Matth. can. vlt. quòd nempe
1. pro vna nocte † computari debeat illud spatium temporis trium horarum, quo tenebræ factæ sunt per vniuersam terram ab hora sexta vsque ad horam nonam. Et quamuis ipse B. August. eam solutionem excludat, quia neque per illam integrum triduum habeatur, videtur tamen mihi in tanta difficultate non omnino aspernanda; nam non quæro ego integrum triduum, sed participationem trium dierum, & trium noctium, quam hæc solutio satis commode assi-
2. gnare videtur. Tenebræ enim illæ † si non naturalis, & propria, saltem tamen similitudinaria quædam nox appellari possunt. Et Zachar. 14. habetur de die illa Parasceues, in qua crucifixus est Dominus, quòd erit dies vna, quæ nota est Domino, non dies, neque nox; & in tempore vesperi erit lux. quasi velit Propheta, quòd dies illa neque fuerit integra dies, neque integra nox; sed simul dies & nox. nam a sexta vsque ad nonam quando fuerunt tenebræ super terram, fuit nox, & deinde cum redijt lux, fuit dies. vt exponit B. Cyrill. Hierosol. catech. 13. & videtur sentire B. Clemens Rom. lib. 5. const. apost. cap. 16.

& habetur

Et habetur ex verbis Sibyllæ citatæ a B.Prosp.Aquit.in lib.de promissionibus & prædictionibus Dei, part. 3. cap. 26. quæ sic ait. Templi vero velum scindetur, & medio die nox erit tenebrosa nymbis in tribus horis.
Scio afferri a varijs Doct. & alias quasdam expositiones eiusdẽ loci Matth. 12. quæ tamen & ipsæ maximas patiuntur difficultates.
S. Greg.Nysse. in orat. 1. de Resurr.Domini,& Theophyl.super Matth.cap.28. in princ. inquiunt, quòd dicitur Christus fuisse in corde terræ, ex quo insti-
3. tuit † sanctissimum eucharistiæ Sacramentum in vltima cena,quæ fuit in vespera post feriam quintam: Nam cum ipse haberet potestatem ponendi animam suam, manifestum est, quòd tunc immolauerit seipsum, cum tradidit Discipulis corpus suum; nemo enim quidquam edit, nisi prius mactatum fuerit. Verum videtur mihi, quòd hoc modo multum æquiuoce sumeretur cor terræ; & non litteralis, sed mystica tantum esset interpretatio.
Euseb. Emisenus in serm. Feriæ 4. post Domin. 1. Quadrag. (si tamen eius sint
4. sermones illi) exponit, in corde terræ. id est in affectu † & desiderio & potestate Iudæorum. iuxta illud Luc.22.Hæc est hora vestra,& potestas tenebrarũ.Ter-
5. ra enim dicuntur † Iudæi, quia cælestium obliti sola terrena,& transitoria quærunt. Vnde dicitur Dominus fuisse in corde terræ,ex quo in nocte illa post feriã quintam captus fuit a Iudæis. Et subiũgit Emisenus, quòd hæc sententia omnibus alijs planior sibi,& verior videtur. Quam secutus est deinde Caiet. super illud Matth.12. Sic erit filius hominis in corde terræ. & Ioan. Ferus in serm.9. in Domin. Paschæ. Et hæc sententia refertur etiam a S.Anselm.super dictis verbis Matth.12.& est B.Augustini in lib.quæstionũ veteris & noui test. (si tamen ipse auctor sit illius libri) quæst.64. in 1.editione. & quæst.17.2. par.in 2.editione. vbi ait, quòd Saluator noctem, qua comprehensus est,simul computauit.omnis enim detentus, qui se iudicis manus nõ credit euadere, ante quàm feriatur,iam se mortuum dicit. Verum & hæc expositio simili laborare videtur æquiuocatione; licet vere minus displiceat, quàm præcedens.
6. Euthymius super illud Matth.28.Et ecce terræmotus.&c. alio etiam modo † & ipse soluit sic inquiens. Surrexit autẽ Christus tertio die prout dixerat. Ex quo enim hora nona Parasceues mortuus est, numeratur primus dies Parasceue, secundus Sabbathũ, tertius dies Dominicus, in quo incipiente diluculo surrexit, paulo ante quàm mulieres accederẽt;& cõnumerantur ipsius finis Parasceues,& Dominici principiũ. Quòd autẽ in exemplo de Iona dixit,Ita erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus,& tribus noctibus.de diebus quidẽ nõ est,quòd hæsitemus, iam enim enumerati sunt: de noctibus vero dicemus, quòd Iudæi ad tertiũ vsque diẽ sepulcrũ munierant, videlicet ab ipsa Parasceue vsque ad diẽ Dominicũ occidente Sole: ita enim decreuerant: tertiã vero noctẽ absque munitione relinquebant. Quare si etiam hanc exspectasset, suspecta habita fuisset resurrectio: respondissent enim,quòd ex quo intra tempus munitionis non resurrexerat, hac soluta, fide carebat resurrectio; furto enim sublatus erat nullo custodiẽte. Itaque cũ adhuc custodirẽt resurrexit, omnẽ tollens contradictionẽ,
& neque

& neque totũ tertium exſpectauit diẽ, ſed ſtatim cum inciperet ſurrexit. Quòd enim intra tẽpus munitionis reſurgeret, argui non poterat; quòd ſi id poſtmo-
7. dum faceret, ſuſpectum erat. Nam quod citius quàm ſit conſtitutum † efficitur, potentiæ eſt: quod autem tardius, imbecillitatis. Etenim Rex quoque, qui ad certum diem beneficium quibuſdam conferre promiſit, ſi ante ſtatutum diẽ beneficium eis conferat, non ſolum promiſſum compleuit, ſed & aliam gratiã velocitatis addidit. Verũ hæc Euthymij ſolutio omnium peſſima eſt (iudicio meo) Aſſerere enim videtur, Chriſtum ex quodam accidenti mutaſſe ſententiam, quaſi ipſe omnia quæ ſuperuentura erant, non præuiderit, & omnia in mente prius non agnouerit; quæ ſunt (pace Euthymij) abſurdiſſima.
Præterea vnde habet Euthymius, quòd Iudæi ſepulcrum munierant ab ipſa Paraſceue vſque ad diem Dominicum occidente Sole? Nam ex euangelio videor mihi aliud fortaſſe poſſe colligere. Habetur enim Matth. 27. in fi. quòd altera die, quæ eſt poſt Paraſceuen (ſcilicet Sabbatho) conuenerunt Principes ſacerdotũ, & Phariſæi ad Pilatũ dicentes, Domine recordati ſumus, quia Seductor ille dixit adhuc viuens, Poſt tres dies reſurgã. Iube ergo cuſtodiri ſepulcrũ vſque in diẽ tertiũ. &c. Et intelligitur vſque in diẽ tertiũ incluſiue proculdubio, nõ excluſiue; Nã cum ipſi referant, Chriſtũ dixiſſe, Poſt tres dies reſurgã, id eſt poſtea tertio die reſurgã. ratio requirebat, ſi ſe bene tutos reddere volebant, cũ neſcirẽt, qua hora tertij diei ſurrecturus eſſet, vt vſque in finẽ diei tertij ſepulcrum cuſtodirent. Dies autẽ hic intelligitur naturalis nõ artificialis, tum quia nulla hic habetur noctis mentio aut diſtinctio, tum etiam quia communis loquendi vſus ita poſtulat. Quare videtur mihi, quòd Iudæi ſepulcrum forte munierant, nõ vſque ad diem Dominicum dumtaxat occidente Sole, ſed ex maiori cautela vſque ad horam nonam vel duodecimam ſecundæ feriæ, qua hora complebatur tertius dies naturalis poſt mortem ſeu ſepulturam Chriſti.
8. Ad illud vero, quod Euthymius ait, potentiæ † eſſe, citius aliquid efficere, quàm ſit conſtitutũ. quam ſolutionẽ ponit etiã Anton. de Giſtãdis in opere aureo orn. in Domin. Quinquag. dub. 14. ex B. Iſidoro, quẽ refert ſuper euangelijs ita dicẽtem. Admiror autẽ dementiã quærentiũ, cur Chriſtus ante triduũ reſurrexit; ſi enim reſurgeret tardius quàm prædixerat, impotentiæ eſſet, celerius vero, eſt ſũmæ virtutis indiciũ: Si quẽ enim cũ reſponderit ſuo creditori, poſt triduũ perſoluere debitũ, eadẽ die ſatisfacientẽ viderimus, non fallacẽ, ſed potius vt veridicum eum mirabimur. Ad hanc (inquam) ſolutionẽ reſpondetur, ꝙ differentia magna eſt, vt mihi videtur, inter exempla adducta ſeu Regis ſeu debitoris, & id quod diſputamus. Homo cum promittit, aliquid ſe facturũ alicui poſt certum tẽpus, ſi faciat citius nõ redarguitur tamquã mendax, quia tempus illud adiecit
9. ſolum † in ſui fauorem. l. cum tempus. ff. de reg. iu. cui poteſt renunciare, quandocumque vult. l. penult. C. de pact. & poteſt mutare voluntatem ex aliquo occurrenti abſque ſuſpicione mendacij. At in caſu noſtro Chriſtus qui erat Deus & homo, & omnia ſimul videbat tamquam præſentia, deliberate dixit, ſe manſurum in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. quod tempus non adiecit
quemad-

quemadmodum debitor, dumtaxat in fauorem ſui, ſed aſſignauit pro ſigno Iudæis, quibus nullum aliud ſignum ſe daturum proteſtatus eſt. Decebat ergo, immo & neceſſe erat, vt aliquo pacto, & aliqua ratione verificaretur hoc ſignũ, quod aliunde non dependebat, niſi ex propria ipſius voluntate. Alioquin ſecundum iſtorum opinionem potuiſſet Chriſtus non ſolum non exſpectato triduo, ſed neque exſpectatis tribus horis ſtatim reſurgere poſtquam mortuus eſſet, abſque vlla violatione verborum ſuorum, quibus ſæpiſſime dixerat, ſe tertia die reſurrecturum. Quod tamen quàm abſurdum videatur, nemo eſt, qui non intelligat. Et quòd debitor non poſſit citius ſoluere, quàm cõuentum ſit, quan-
10. do tempus † adiectum eſt in fauorem creditoris, vel vtriuſque, debitoris ſcilicet promittentis, & creditoris cui promittitur, eſt doctrina communis & receptiſſima, de qua per Nauarr. in Manual. de Orat. cap. 3. num. 22. & probatur in l. qui Romæ. in princ. & ibi Glo. & Bar. ff. de verb. oblig.

Ioan. Ferus in d. ſerm. 9. in Domin. Paſchæ, aliam tangit ſolutionem ad hanc difficultatem dicens, quòd licet Chriſtus nocte poſt Sabbathum ſurrexerit, ta-
11. men hoc non fuit creditum † a Diſcipulis, niſi in veſpera poſt diem Dominicum. Vt enim habetur Mar. vlt. Surgens Ieſus mane prima Sabbathi apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua eiecerat ſeptem dæmonia. Illa vadens nunciauit ijs, qui cum eo fuerant, lugentibus, & flentibus. Et illi audientes, quia viueret, & viſus eſſet ab ea, non crediderunt. Poſt hæc autem duobus ex his ambulantibus oſtenſus eſt in alia effigie, euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt ceteris; nec illis crediderunt: Nouiſſime recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia ijs, qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderunt. Hæc autem apparitio videtur ea eſſe, de qua Ioan. dicit cap. 20. Cum ergo ſero eſſet die illo vna Sabbathorũ, & fores eſſent clauſæ. &c. Videtur ergo, quòd quamuis Chriſtus non fuerit actu in corde terræ vſque ad illam horam, fuerit tamen quantum ad exiſtimationem Diſcipulorum. Verum neque hæc ſolutio ſatisfacit, tum quia non vniuoce accipit eſſe in corde terræ; ſed partim actu, partim opinione; tum quia ea verba, Sic erit filius hominis in corde terræ. &c. non dixerat Chriſtus Apoſtolis, ſed Iudæis. Generatio (inquiens) mala & adultera ſignum quærit, & ſignum nõ dabitur ei niſi ſignum Ionæ prophetæ. &c. Quare parum refert, attendere in caſu noſtro, quandonam crediderint Apoſtoli, Chriſtũ reſurrexiſſe, cum ex hoc non dependeat verificatio ſigni Iudæis traditi.

Puto autem (vt hoc obiter dicam) ad vnam hanc fortaſſe interpretationem reſpexiſſe Alcuinum, cum dixit, vt vidimus cap. ſuperiori, num. 6. quòd Chri-
12. ſtus † ſeptuaginta duabus horis iacuit in ſepulcro: vt acciperet nempe initium ſepulturæ, quãdo Chriſtus apprehenſus fuit a Iudæis, & extenderet vſque dum gauiſi ſunt Diſcipuli viſo Domino: Et intelligatur fuiſſe Dominus in ſepulcro ſeptuaginta duabus horis, partim deſtinatione Iudæorum, partim actu ipſo, partim vero Diſcipulorum exiſtimatione. Et hanc expoſitionem tangere videtur Amalar. lib. de Ord. Antiphon. cap. 44.

DE

DE TRIDVO SEPVLTVRAE, SEV MORTIS Christi. Cap. L.

1. *Dierum trium, & noctium trium sepulturæ, seu mortis Christi numerum assignare difficillimum est. Duo modi noui assignantur a Paulo Middelb. num. 5. & 8.*
2. *Christum mansisse in sepulcro tribus diebus integris probatur a Middelburgensi quattuor argumentis.*
3. *Sepeliri mortuos in multis ægritudinibus ante septuaginta duas horas medici prohibent.*
4. *Resurrectio Christi omnino vacillasset, si mors eius credita non fuisset.*
6. *Parasceue significat quamcumque diem ante sollemnitatem secundum Middelb. Sed hoc falsum est, nam significat tantum feriam sextam, quæ est ante Sabbathum. num. 18. 19. & 22.*
7. *Sabbatha appellantur a Iudæis omnia festa.*
9. *Bissextili in anno duo dies pro vno computantur.*
10. *Christum mortuum esse feria sexta, & die Dominica resurrexisse, certissimum est, & fere de fide. & num. 20. 21. & 23.*
11. *Feria sexta abstinemus propter passionem Domini.*
12. *Dominicã ita appellamus, & festiuam ducimus propter resurrectionem Christi.*
13. *Dominica dicitur prima Sabbathi, vel vna Sabbathi hebræorũ more. et num. 15.*
14. *Editionis vulgatæ, aut vltimi Marci capitis auctoritas non potest amplius in dubium reuocari.*
16. *Hebdomadæ dies dicuntur ab ipso Sabbatho prima Sabbathi, secunda Sabbathi, tertia Sabbathi. &c.*
17. *Sabbathi dies in singulari, siue Sabbathorum in plurali idem significat, diem scilicet hebdomadæ septimam.*

POstremo Paulus Middelburgensis in 2. par. Paulinæ, lib. 1. & 2. ad hoc signum Ionæ prophetæ de tribus diebus, & tribus noctibus sepulturæ, seu mortis Christi, quod inter omnia argumenta, quæ Iudæi obstinati nobis obij-
1. cere solent, fatetur vrgentissimum, & solutu difficillimum † videri; duas nouas affert solutiones, in quibus licet protestetur, se nihil velle asserere, aut affirmare, quod sit piarum aurium offensiuum, aut sanctæ Romanæ ecclesiæ contrariũ, sed tantũ disputationis gratia contra Iudæos quasi narrando, & delibando omnia referre; vere tamen quædam tentat, & effatur, quæ an piæ aures sustinere valeant, omitto, communissima certe omnium hominum sententia, & ipsa fere prima principia penitus respuunt.
2. In primis autem assumit tamquam fundamentum, Diuinitati minime † repugnare, immo magis congruere, Christum tribus diebus, & tribus noctibus integris in sepulcro mansisse, quàm per synecdochen mutilatis. Idque probare nititur quattuor argumentis.
Primo, quia in multis ægritudinibus, vt lipothymia, apoplexia, stupore, conge-

latione, suffocatione, aut alia quauis ægritudine, in qua dubia mors accidere so-
3. let, Medici ægros per septuaginta duas † horas ante quàm sepeliantur, seruandos præcipiunt, quia intra id tempus reuiuiscere possunt, & eorum dispositio perpenditur, an vere sint mortui, necne. Christus ergo vt veraciter se mortuũ ostenderet, debuit per integrum triduum omni synecdoche exclusa, in sepulcro & in morte perdurare. quanto enim diutius fuit mortuus & sepultus, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur. Alioquin si pauciori tempore in sepulcro quieuisset, dixissent Iudæi, non dum eum mortuum fuisse. Et ex quacumque caussa anticipatam resurrectionem dixerimus, statim inferent, Christum non dum mortuum, fame aut siti compulsum resurrectionẽ accelerasse. Et sic mor-
4. te non credita resurrectio † omnino vacillasset. vt ex ijs colligitur, quæ habet B. Chrysost. hom. 84. in Ioan. super illud cap. 19. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph. & homil. 44. in Matth. super illud cap. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti. Quòd si obijcias, Igitur ad maiorem mortis Christi contestationem non solũ tres dies integri, sed etiam plures dies aut menses fuissent necessarij, aut saltem opportuni, quibus in sepulcro & in morte Christus perseuerasset. respondet, quòd longius tempus, quàm triduum non fuerat prophetatum, aut figuratum: & quòd Discipuli non mansissent tanto tempore in fide.

Secundo probat Middelburgensis Christum per tres dies integros in sepulcro quieuisse per illud ipsum, de quo nunc agimus Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

Tertio per illud Mar. 8. Oportet filium hominis pati multa, & reprobari a senioribus, & a sũmis Sacerdotibus & scribis, & occidi, & post tres dies resurgere. Quarto, quia Ionas, qui typum gessit Saluatoris quantum ad mortem & resurrectionem, fuit in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus, vt patet Ionæ. 2. Ipse autem Christus nullum aliud signum se daturum Iudæis sæpius dixit, nisi hoc signum Ionæ prophetæ. vt patet Matth. 16. & Luc. 11. Matthæi autem. 12. expresse subiunxit, quòd sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Iacto hoc fundamento, duos deinde affert dicendi modos, quibus ostẽdit, Christum mansisse in sepulcro tribus diebus integris exclusa synecdoche.

5. Et primo dicit, non constare † ex euangelijs, quòd Christus mortuus fuerit feria sexta, aut quòd resurrexerit die Dominica, sed tantũ, quòd crucifixus fuit in die Parasceues, & quòd resurrexit in vna Sabbathorum; vt habent exemplaria græca, ad quæ in omnibus appellat relicta editione vulgata. Dies autem Parasceues non tantum significat feriam sextam, sed etiam significare potest quamcumque
6. diem † ante sollemnitatem. Et in proposito nihil aliud significat quàm festi Paschæ vigiliam. Et ita accipere videtur expresse Ioan. cap. 19. dum dicit. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. Quòd si Marcus cap. 15. ait, Quia erat Parasceue, quod est ante Sabbathum. ibi Sabbathum non significat septi-
7. mam diem hebdomadæ, sed festum Paschæ: nam apud Iudæos omnia festa † Sabbatha appellantur. Vna autem Sabbathorum, in qua Dominus resurrexit,

non

non significat præcise diem Dominicam, sed vnam quamdam dierum paschalium, siue sit prima feria post Sabbathum, siue secunda, siue tertia, siue alia. nam quælibet septẽ dierum, quibus Pascha cum azymis celebrabatur apud Iudæos, vna Sabbathorũ recte dici poterat. Stante autem hoc, quòd Christus mortuus sit in vigilia Paschæ, & resurrexerit in vno dierũ paschalium, nihil habent Iudæi, quod obijciant contra integrum triduum.
Secundo dicit, esto, quòd Christus feria sexta fuerit passus, & Dominica resurre-
8. xerit, adhuc triduum † integrum haberi potest; nam Iudæi post captiuitatẽ Babylonicam cum rectam Lunæ computationẽ deperdidissent, in more habebãt, vt omnia festa duobus continuis diebus celebrarent, vt si in vno errassent, saltem in altero legitime agerent: Et propterea Sabbathum illud, quo Christus iacuit in sepulcro, fuit duplicatum, & duo fuerunt dies pro vno computati, quemad-
9. modum apud Romanos in anno bissextili † duo dies pro vno computabãtur, & bis dicebatur sexto Kal. Martias. quod etiam hodie apud nos agitur. Et iccirco Ioan. cap. 19. de illo Sabbatho dixit, Erat enim magnus dies ille Sabbathi.
Hæc in summa Paulus Middelburgensis, qui multis verbis, & rationibus conatur contra Iudæos hæc eadem probare, & stabilire.
Verum videtur mihi hic auctor, quòd iuxta vulgo tritum versiculum

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Nam licet plurimum laudandus sit ex zelo quem sumpsit ad confundendos Iudæos, non tamen debuit ea proponere vel Iudæis, vel quibusuis alijs infidelibus tamquam vera, quæ omnes christiani statim sine dubio tamquam falsa reprobaremus. Non enim hac via conuertentur Iudæi ad catholicam fidem, sed potius (meo iudicio) obstinatiores fient, dum viderint, ea nos sibi velle obtrudere pro veris, quæ ipsi neque vera, neque verisimilia esse certo scimus.
10. Christum dominum fuisse crucifixũ feria sexta, & die Dominica resurrexisse † a mortuis, videtur mihi tam certum apud Catholicos, vt si non sit de fide, valde parum omnino distet, quin sit. Certe venerabilis Beda in lib. de ratione comp. cap. 17. & in lib. de ratio. temp. cap. 45. ita cuilibet catholico sentiendum asserit, Nam quòd Dominus (inquiens) decima quinta Luna feria sexta crucem ascenderit; & vna Sabbathorum, id est die Dominica resurrexerit a mortuis, nulli licet dubitare catholico; ne legi, quæ agnum paschalem decimaquarta die primi mensis ad vesperam immolari præcipit, pariter & euangelio, quod Dominum eadem vespera tentum a Iudæis, & mane sexta feria crucifixum, ac sepultum, prima Sabbathi resurrexisse perhibet, videatur incredulus. Hactenus Beda. Qua in re si omnia argumenta deficerent, vsus communissimus totius populi christiani, & firma ab initio nascentis ecclesiæ vsque ad hæc nostra tempora numquam violata traditio, satis, superque esse deberet ad id cuilibet
11. sanæ mentis demonstrandum. Cur enim omnes feria sexta † abstinemus, nisi
12. propter passionem Domini? Cur primam Sabbathi, Dominicam appellamus † non tantum ex institutione B. Siluestri papæ, sed etiam Apostolorum, vt patet Apocal. 1. & per Bedam in lib. de ratio. temp. cap. 6. & per Lipom. in scholijs margina-

marginalibus ad vitam S. Siluestri per Metaphrasten scriptam in Tom. 5. vitarum Sanctorum? Et cur itidem eumdem diem Dominicum relicto Sabbatho sanfestum agimus, nisi ob eiusdem Domini resurrectionem? Possem hic ego sanctorum Patrum antiquissimorum omnium testimonia recensere, & eorum plenissimum catalogum texere incipiẽdo a Canonibus Apostolorum, adiutus præsertim ab ijs, quæ egregie scribit Thomas Vualden. Tom. 3. de Sacramental. cap. 140. & seq. Sed assumere laborem in re tam clara, superuacaneum duxi. Ipsa sanctissima quattuor euangelia si non lippientibus oculis inspiciantur, id manifestissime declarant. Matthæus cap. vlt. & Marcus similiter cap. vlt. nonne primam Sabbathi appellant eam diem, in qua Dominus resuscitatus innotuit? Lucas cap. vlt. & Ioannes penult. nonne eamdem, vnam Sabbathi vocant? Quis au-
13. tem est qui nesciat, vnam Sabbathi, & primam † Sabbathi, diem esse Dominicam, quæ prima est post Sabbathum? Quòd si de auctoritate editionis vulga-
14. tæ, aut vltimi Marci capitis † quandoque fortasse licuit disputare, nũc tamen cum per Christi gratiam lux sacrosancti Conc. Trident. nobis effulserit, quis est, qui audeat amplius dubitare, & sese per ambages adhuc inuoluere? Fateor, Middelburgensem ante conc. Tridentinum scripsisse, qua in re non nihil illum excuso; sed fatendum est etiam, scripsisse eum post innumerabiles expositores tum Latinos, tum Græcos, quorum tamen nullus est, qui eius sententiæ patrocinetur. Sed omnes siue græci, siue latini, nemine penitus excepto, (quantum
15. equidem scio) vnã Sabbathi, vnam Sabbathorum, primam Sabbathi, primã † Sabbathorum, quocunque nomine appelles, non aliam intelligunt, quàm diem Dominicam, quæ est prima, vel vna more hebræorum, inter dies hebdomadæ, & post diem Sabbathi. Dies enim hebdomadæ dictæ fuerunt apud Iudæos ab
16. ipso Sabbatho † prima Sabbathi, secunda Sabbathi, tertia Sabbathi, quarta Sabbàthi, quinta Sabbathi, & sexta Sabbathi. vt apparet ex titulo psal. 23. 47. 80. & 93. Dies etiam Sabbathi in singulari, siue Sabbathorum in plurali, idem
17. significat, † septimam scilicet diem, quæ Sabbathum appellatur. vt patet 1. Machab. 2. & 2. Eorumd. 15. Quare non est, quòd vllo modo hæsitemus, diem resurrectionis Domini ab Euangelistis descriptam, diem esse immediate post Sabbathum, quam Christiani Dominicam nuncupamus.

Similiter diem passionis fuisse feriam sextam ex contextu euangeliorum apertissime constat. Dictio enim Parasceue licet ex græco veniat, & præparationem significet, tamen diei attributa, non aliam, quàm sextã feriam denotat; & falsum
18. est (vt ego existimo) significare vigiliam † cuiuscumque sollemnitatis, & diem ante festum, si loquamur quantum ad vsum pertinet sacræ scripturæ, aut scriptorum ecclesiasticorum. Tres enim Euangelistæ, Matthæus, Marcus, & Lucas, qui in describenda passione Domini, nullius alterius Paschæ meminerunt, nisi eius, quod Dominus cum Discipulis in vltima cena celebrauit, præsupponentes diem festum Paschæ, & decimã quintam Lunam ipsam esse diem, in qua Christus crucifixus est, illam tamen diem, Parasceuen appellant, significantes non vigiliam Paschæ, nam in hoc sibiipsis contradicerent, sed feriam sextam, quæ

Parasceue

Paraſceue vocatur propter diem Sabbathi ſequentem. Et ita Marcus cap. 15. di-
ſertis verbis ait, Quia Paraſceue erat, quod eſt ante Sabbathum. Et Luc. cap. 23.
Et dies erat Paraſceues, & Sabbathũ illuceſcebat. Quod etiã ex eo conuincitur,
quia Euãgeliſtæ cõtinuata ſerie hiſtoriã mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Do-
mini texentes, expreſſe indicant, illum in die Paraſceues fuiſſe mortuũ, in Sab-
batho quieuiſſe in ſepulcro, in prima Sabbathi reſurrexiſſe. Sed prima Sabbathi
dies eſt Dominica, vt ſupra proxime oſtendimus, ergo & Sabbathũ eſt Sabbathũ
quod eſt ante Dominicam, & Paraſceue eſt feria ſexta, quæ eſt ante Sabbathum.
Quare interpretari Sabbathum, id eſt Paſcha; & Paraſceuen, id eſt vigiliam Pa-
ſchæ, nihil eſt aliud niſi nodum in ſcirpo quærere, & in meridiana luce caligare.
19. Sed vt præter euãgelia idẽ probemus aliquo alio teſtimonio, Paraſceuen † ſim-
pliciter feriam ſextã ſignificare, adducã ex multis & prope infinitis canonẽ Apo-
ſtolorũ, & B. Clementẽ Romanũ. Canon Apoſt. 68. ſic habet. Si quis epiſcopus,
vel preſbyter, vel diaconus, vel lector, vel cantor ſanctã Paſchæ Quadrageſimã
non ieiunat, vel quartũ diẽ, vel Paraſceuen; præterquã ſi propter imbecillitatem
corporalẽ impediatur, deponatur: ſi ſit autẽ laicus, ſegreget. B. Clem. lib. 5. cõſt.
apoſt. cap. 16. In quarta (inquit) feria, & Paraſceue nobis ieiunium indixit: in illa
20. ob proditionẽ, in hac † ob paſſionẽ. Et lib. 7. cap. 24. Ieiunia veſtra aliena ſint a
cõſuetudine hypocritarũ, qui ieiunant in ſecunda, & quinta Sabbathi. Vos vero
vel per totos quinque dies ieiunate, vel in quarta feria, & Paraſceue quoniam in
quarta iudiciũ contra Dñm prodijt, cũ Iudas pecunia accepta promiſit eũ trade-
21. re; in Paraſceue vero † quoniã in ea Dñs crucis ſuppliciũ paſſus eſt ſub Pontio
Pilato. Sabbathũ, & Dñicum diẽ feſtum agite (id eſt non ieiunate) quoniã illud
naturæ conditæ eſt monimentũ, hic reſurrectionis. Origenes etiam homil. 7. in
Exho. ſuper illud cap. 16. Die autẽ ſexto parent quod inferant. Apparet autẽ (ait)
ſextã diem nominari illam, quæ ante Sabbathũ ponitur, quæ apud nos Paraſce-
22. ue † appellatur, Sabbathũ autem ſeptima dies eſt. Beatus item Eucherius Lug-
dunen. lib. 2. Inſtructionum, cap. 8. Paraſceue (ait) præparatio, græcum eſt. Pa-
raſceue enim ſexta Sabbathi appellatur. Hinc vero præparatio dicitur, quòd a
Iudæis eadem die quæ in Sabbatho ſunt neceſſaria, præparentur. Poſtremo S.
Auguſt. ad hoc propoſitum in epiſt. 119. ad Ianuarium, quæ eadem habetur in-
ter opera S. Hieronymi, Tom. 9. epiſt. 21. inter alia, cap. 15. hæc inquit. In ſcri-
pturis quidem veteribus ad agendum Paſcha non eſt præceptum tempus niſi ex
menſe nouorũ a Luna decimaquarta vſque ad viceſimã primam. Ex euangelio
23. tamen, quia iã manifeſtũ eſt, quo etiã die † Dominus crucifixus ſit, & in ſepul-
tura fuit, & reſurrexit, adiuncta eſt etiã ipſorũ dierũ obſeruatio per Patrũ cõci-
lia, & orbi vniuerſo chriſtiano perſuaſũ eſt, eo modo Paſcha celebrari oportere.

DE DVPLICI PASCHA, LEGITIMO, ET IVdiciali. Cap. LI.

1. *Paſcha duplex fuiſſe celebratũ in paſſione Chriſti nõ nulli aſſerũt; vnũ legitimũ a*

Christo & Discipulis feria quinta ad vesperam; Alterũ Iudiciale a Iudæis feria sexta ad vesperã. & num. 3. Et de hoc iudiciali scripsisse putãt (licet falso) B. Chrysostomum. num. 4. Et Tertullianum. num. 5. Et Rupertum abb. num. 6.

2. *Paschæ diem celebrari fuisse prohibitum non nulli dicunt in feria secunda, quarta, & sexta. Sed Rupertus ait, non agni immolationem, sed sollemnitatem tantum tunc fuisse translatam. num. 7.*

8. *Iudæi infelices quid modo agant non est curandum, nam ipsi fatentur, se legem non obseruare.*

SEd veniamus ad auctoritatem B. Ioan. cap. 19. Erat autem Parasceue Paschæ hora quasi sexta. In qua Middelburgensis, & non nulli alij suum Achillem constituunt, non solum in hac præsenti difficultate, quæ quidem nulla est, sed
1. in alia aliquãto maiori, in qua volunt, duplex † Pascha in passione Christi fuisse celebratum; Vnum Legitimum a Christo tantum, & Discipulis feria quinta Luna decima quarta ad vesperam, & de hoc meminisse aiunt Matthæũ, Marcũ, & Lucam; Alterum Iudiciale a ceteris Iudæis omnibus translatum in sequentẽ diem ex ritu antiquissimo, de quo Pascha scripsisse dicunt Ioan. Euangelistã tũ in dictis verbis, Erat autem Parasceue Paschæ; tum in alijs quibusdam locis. Citant autẽ quasdam constitutiones hebræorum sub Rabbi Eliezer in secunda tẽpli instauratione editas, quibus ritu perpetuo sancitum fuisse aiunt, ne dies fe-
2. stus Paschæ celebraretur vmquam feria secunda † quarta aut sexta. Quòd si decima quinta Luna primi mensis in has septimanæ dies incideret, transferretur eo anno Neomenia primi mensis in sequentem diem; vt sic etiam consequenter Pascha in sequenti die celebraretur, ob quasdam rationes, quas ipsi afferunt. Vnde eo anno, quo Christus crucifixus est, cum decima quinta Luna paschalis in feriam sextã incidisset, translatum fuit festũ Paschæ ab ipsis in sequens Sabbathum iuxta ordinationẽ Magistrorũ supradictam. Christus tamen secundũ legẽ Dei agere voluit, & pridie quàm Iudæi, legitimum Pascha celebrare.
Hunc autem dicendi modum, quo vnico saluari putant omnia Euangelistarum dicta inter se, & a cõtradictione defendi, ita quidam amplectuntur & extollũt, vt omnem aliam expositionem insufficientem esse arbitrentur, & nihili ducen-
3. dam in cõparatione illius. Eumque late † prosecutus est Paulus Burgen. in addition. ad Nicol. de Lyra, super Matth. cap. 26. & Paulus Middelburgen. cũ quo sermonem habere cœpimus, in 2. par. Paulinæ, lib. 3. & 14. & Ioan. Hentenius in præfatione commentariorum Euthymij super euangelia a se in latinum sermonem translatorum, & Corn. Iansenius in cap. 128. concordiæ euangelicæ. Eumdem etiam dicendi modum sequuntur Ambros. Catharinus lib. 2. annot. in Caietanum, super illud Mar. 14. Quando Pascha immolabãt. Callistus Placent. super euangelia Quadrag. enarr. 43. in proœmio, & enarr. 44. in illud Ioan. 12. Ante diẽ festum Paschæ. & enarr. 45. in illud Matth. 27. Iesus autem stetit ante Præsidem. & in illud Ioan. 19. Erat autẽ Parasceue Paschæ. Ioan. Gagnæius in illud Ioan. 18. Et ipsi nõ introierunt in prætorium. Hilario monachus Ianuen. in

eadem

eadem verba. num. 17. Ioan. Stofflerus in Kalend. Romano, proposit. vlt. Alex. Sculterus in Chronographia, in princ. Ioan. Lucidus in opusculo, de vero die passionis Christi, cap. 9. Onuphrius in lib. 2. Cōment. de Fastis. Ioan. Buisonius in harmonia euang. cap. 130. Iosephus Zarlinus in libello Italice conscripto de vero anno, & die, quo crucifixus est Christus. & non nulli alij. Putoque eum tetigisse ante omnes, & Latinis inuexisse (nisi fallor) Paulum Burgensem, quem proxime citaui, vt nemo sua laude fraudetur. Nam quod de Tertull. aut de B. Chrysost. citat Middelburgensis, nihil ad hunc intelligendi modum facit.

4. Sanctus enim† Chrysost. in homil. 82. in Ioan. super illud cap. 18. Et ipsi non introierunt in prætoriū, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha. declarans quid significent illa verba, Vt manducarēt Pascha. duas affert expositiones. Vel ꝙ Pascha intelligitur ibi tota sollemnitas septē dierū. Vel ꝙ intelligitur agnus paschalis, quē eo die comesturi erant. Christus autē (inquit) pridie fecerat Pascha, vt reseruaret cædem suā in Parasceue, quando Pascha secundū antiquā institutionem celebratum erat. Ex quibus verbis apparet, ꝙ nulla ibi est mentio duplicis Paschæ, aut translationis illius ex antiqua Iudicū cōstitutione, sed tantū ꝙ forte Christus celebrauit Pascha vno die ante quàm celebraretur a Iudæis. Et ita illum locū Ioannis exponit etiam Teophylactus sequēs in omnibus B. Chrysostomi vestigia. Et aduertēdum est, ꝙ hæc B. Chrysost. verba, quæ obscuriora videntur ne dum nihil fauent opinioni recentiū Latinorū de duplici Pascha, sed neque etiā patrocināntur Græcis, qui volunt, Christū, cenasse Luna decimatertia, ante Iudæos. Nā sententia B. Chrysost. est in pluribus locis, vt patebit inferius, ꝙ Christus legitime Pascha celebrauit Luna decima quarta ad vesperam, & ꝙ fuit crucifixus in die festo qui erat Luna decima quinta. Sed Iudæi qui tota nocte occupati fuerunt & intenti in occisionē Christi, distulerūt comedere Pascha in diē sequentē, ipsi præuaricantes legē. Vnde quando dicit B. Chrysost. in 2. expositione, ꝙ Iudæi eo die comesturi erant Pascha, intelligēdus est loqui nō de omnibus Iudæis vniuersaliter, sed de illis tantū qui duxerunt Iesum ad Pilatū, & non introierūt in prætoriū: qui in hoc toti insistebant, vt Christus quamprimū crucifigeretur. Deinde cū subiungit B. Chrysost. ꝙ Christus pridie fecerat Pascha cædē suā in Parasceue reseruans, quando antiquitus celebratū erat. hæc verba, Quando antiquitus celebratū erat. non debent referri ad verbū Parasceue immediate præcedens, sed ad verbum Pridie, hoc modo intelligēdo. ꝙ Christus fecerat Pascha pridie, quando antiquitus celebratum erat, id est quando secundū antiquū morē, & legis præceptū fieri consuetū erat, prima azymorū, Luna decima quarta ad vesperā; reseruās cædem suam in Parasceue, id est in feria sexta, quæ erat dies festa & sollemnis, & humani generis redemptioni aptior. Hæc enim omnia mysteriorum plena erant, vt infra latius suis locis in hac quæstione explicabimus. Volui hæc pauca dicere in declarationem verborum huius beatissimi viri sanctæ ecclesiæ Doctoris; nam non parum profecisse mihi videbor, si eius auctoritatem e manibus schismaticorum Græcorum ita eripuero, vt ne minimum quidem verbum pro sua falsa opinione ab ipso habeant.

5. Tertullianus † autē in lib. aduersus Iudæos in duobus locis dicit, Christū fuisse passum temporibus Paschæ in die prima azymorum, quo agnū vt occiderent ad vesperam, a Moyse fuerat præceptum. Ex quibus verbis non colligitur tam clare quàm putat Middelburgēsis, sententiā Tertulliani esse, ꝙ tunc Pascha celebratū fuerit post passionē Christi in die Parasceues ad vesperā; nam optime interpretari potest, voluisse Tertullianū hoc asserere, Christū fuisse passum in ipso die festo Paschæ, qui secundū legalem computationē erat primus dies azymorū, & in cuius diei initio ad vesperam secundum præceptū Moysi Pascha fuerat celebratum. Quæ interpretatio ex eo etiā suaderi potest, quia Tertull. dicit ibi, ꝙ in die passionis Christi adimpleta est prophetia Amos cap. 8. Et erit in die illa dicit Dominus, occidet Sol media die, tenebrescet super terram dies luminis, & conuertam dies festos vestros in luctum, & omnia cantica vestra in lamentationē. Si enim dies passionis Christi, in quo obtenebratus est Sol in meridie fuit dies festus Iudæorū conuersus ipsis in luctum secundum prophetā, sequitur, quòd fuit decimaquinta Luna, quæ erat festiua & sollemnis, non decimaquarta, quæ non erat festiua. De qua re etiam infra fusius acturi sumus.

6. Quòd vero Cornel. Iansen. & quidam alij citāt Rupertū abbatem † Tuitien. in hanc sententiā, lib. 10. in Matth. in princ. super illud cap. 26. Scitis quia post biduū Pascha fiet. ipsi egregie falluntur; nā Rupertus tenet quidē factā fuisse trāslationē sollēnitatis ex feria sexta in Sabbathū, ne Iudæi duos dies festos cōtinuos haberent, sed ꝙ immolatio & comestio agni paschalis translata fuerit in sequentē diem a Iudæis, ita ꝙ Christus pridie quàm Iudæi suum Pascha celebrauerit, hoc neque tenet Rupertus, neque probat vllo modo: Immo vero contrariū expressissime, & disertissimis verbis sæpe docet. Et vt aliqua hic eius loca afferamus. Lib. 2. super Exho. cap. 11. ita habet. Mirandū est, quo Græcorū consuetudo auctore tradita inoleuerit, qui fermentatum panē quærunt, & a sacramēto Christi azymum reijciunt, cum nulli dubium esse debeat, ꝙ Dn̄s noster non nisi de azymo illud primitus effecerit. Etenim neque fermentatū nocte illa secundū legis edictum inueniri licebat in cunctis domibus Israel: neque ipse apud se habēdo fermētatum, legitimam porrigere debebat occasionē inimicis suis; cum diceret lex, Qui comederit fermentatū peribit anima eius de cœtu Israel, tam de aduenis, quàm de indigenis terræ. Sed de hoc aduersus illos abundeque iamdudum a Romana sede disputatū est. Et lib. eod. cap. 18. Si nocte (ait) vocatis Moyse, & Aaron hæc dixit, quo modo illud, quod supra dictum est, Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsque mane. iuxta litteram stabit? Sed fuerit hoc illis mane, quòd vocati exire compulsi sunt transacta iam media nocte, & adspirante præsentis lætitiæ luce. Ceterum illi manifeste hanc legem transgressi sunt, qui qua nocte agnum eodem ritu immolauerant, exierunt ad comprehendendū dominum Iesum. Et lib. 3. cap. 24. Quis autē nesciat (inquit) quia prima dies azymorū Iudæis in quintam feriam anno illo euenit, qua vespera Dominus noster traditus subsequēte die Parasceues crucifixus est? Et lib. 4. de operibus Spiritus sancti, qui inscribitur, de Intellectu, cap. 8. declarans illa verba Ioel 2. Sol conuertetur

uertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, citata per B. Petrum Act. 1. Porro (ait) Lunæ globus in illa obtenebratione quomodocumque ſe habuerit, Luna illis in ſanguinem verſa eſt. Luna inquam, id eſt Paſcha ſuum prodigioſo ſcelere totum Chriſti ſanguine cruentatũ eſt. Faciebant enim Paſcha ſecundum Lunæ curſum decimo quarto die ad veſperam, quando Luna pleniſſima eſt, comedebant agnum ſecundum legis mandatum. Iccirco per Lunam rectiſſime intelligimus Paſcha Iudæorum. Conſtat autẽ, quia quando Paſcha illud celebrabant, qua veſpera ſuum agnum comederant, eadem Dominum noſtrum verũ Dei agnum comprehenderunt,& tota nocte deriſum, mane tradiderunt Pilato, multum inſiſtentes, vt ſuſpenderetur in ligno, Crucifige, crucifige, clamantes, ſanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros. Igitur quia ſuum Paſcha, ſuũ plenilunium ſanguine Chriſti infelices homicidæ cruentauerunt, recte dicamus, quia Luna eorum in ſanguinem verſa eſt. Et lib.3.in Oſe.ſuper illud cap.7.Omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus a coquente. Iudæi (inquit) quaſi clibanus ſuccenſi a coquẽte Diabolo illa nocte paſchali poſt eſum agni ſui crapulati & ebrij circumdederunt Dominum, & tenuerunt eum.

Sed clariſſime ſuper Leuit.lib.2.cap.36. hanc rem totam explicat, ita inquiens.
7. Hic iam antiquam Iudæorum cõſuetudinem † noſſe operæpretium eſt,quæ huiuſmodi eſt. Mos illis eſt, vt vbicumque vitare præualent, numquam duo Sabbatha,id eſt duos dies feſtos, quibus operari non liceat, continuẽt. Multa enim (aiunt) nobis importuna fierent,atque incommoda: verbi gratia in curandis funeribus, quæ interdum a prima veſpera prioris Sabbathi ſeruata in quartũ diẽ fœtoris moleſtiam generarẽt. Iccirco vbi quinta feria paſchalis terminus, id eſt decimaquarta Luna eueniſſet,agnum quidem eadem nocte comedebant,ſed ſequentis diei ſollemnitatem relinquebant in Sabbathum transferendã.Hoc præſcito nemo miratur, cur quando Dominus paſſus eſt, cum præterita veſpera Iudæi agnum comediſſent, quem & ipſe Dominus cũ Diſcipulis manducauerat, Iudæis tamen iudicia habere vacauerit cum eſſet Luna decimaquinta, quæ dies ex lege ſancta eſſe debuerat, atque ſollemnis. Et infra. Sunt & aliæ Iudæis tranſpoſitiones eiuſdẽ diei feſti,quas licet ex abundanti ſit ſcribere, non tamen prætterimus,ſicut accepimus ex illis. Non ſolum enim ſexta feria, ſed & ſecunda, & quarta,Dominica quoque diẽ Paſchæ celebrare fugiunt.Nam ſi ſecũda feria Paſcha celebrarent, dies Propitiationis, id eſt decimus dies menſis ſeptimi, qui a die Paſchę cẽteſimus ſeptuageſimus tertius eſt,in ſextã feriam illis eueniret,quo nihil omnino illis operari licet. Si quarta feria Paſcha celebrarent, Dominicam diem Propitiationis haberent: & vtrobique duo Sabbatha, id eſt duos dies feſtos continuos habentes prædictis incommodis laborarent. Verumtamen horũ omnium,quæ dicta ſunt ſi ab eis auctenticam quæras rationem, nullam omnino de Scripturis proferre poſſunt: fatẽturque has traditiones nõ Dei eſſe,aut Moyſi, ſed Magiſtrorum ſuorum Scribarum,& Phariſæorum. Ceterum nunc infeli-
8. ces qualiter agant † non curandum eſt, quippe qui nec locum, nec oblationem habentes, legem vt ipſi fatentur non obſeruant. Hæc Rupertus.

DE PASCHAE TRANSLATIONE.
Cap. LII.

1. *Paschæ translatio tempore passionis Christi non erat in vsu apud Iudæos, neque est probabilis. Vt patet ex historijs. num. 6. Et ex B. Epiphanio. num. 22. Et ex Alex. de Ales. num. 25.*
2. *Iudæi perfidi in multis locis sacram scripturam corruperunt.*
3. *Pascha semper in decima quarta Luna ad vesperam celebrãdum erat. & num. 5.*
4. *Iosephi Iudæi libri detruncati sunt a Iudæis.*
7. *Paschæ die in celebrando maxima semper fuit dissensio inter christianos.*
8. *Quartodecimani hæretici, siue græco sermone Tessarescædecatitæ obseruabãt Lunam decimamquartam in celebrando Pascha. Qua in re iudaizabant, id est simul cum Iudæis Pascha celebrabant. num. 9. 10. 11. & 12. Et idem obseruabant quidã Nouatiani hæretici. num. 14. In quacumque autem hebdomadæ die decimaquarta Luna occurrisset, in ea omnes absque distinctione feriarum Pascha celebrabant. num. 15. 16. 17. 19. & 20.*
13. *Tessarescædecatitæ hæretici vnde sic dicantur. & num. 18.*
21. *Paschatitæ hæretici quinam erant.*
23. *Sabbathum dicitur apud Iudæos quodcumque festum. Et duplex est Sabbathum apud ipsos. num. 24.*
26. *Paschæ varias obseruationes, & antiquos ritus, atque in eo celebrando dissensiones historiographi referunt.*

1. QVamuis autẽ supradicta Ruperti abb. opinio, quã præcedẽti cap. explicaui, de festi Paschæ † translationibus, mihi non probetur pro tẽpore passionis Christi, ob caussas, quas in sequentibus postea adducã, cũ præsertim sine huiusmodi trãslationibus omnia in Euãgelijs optime saluari possint, nõ est tamen eadẽ cũ sentẽtia Græcorũ, aut recentiũ Latinorũ; neque tã mala est, quàm est eorũ opinio. Quorũ vtrorũque dicendi modus, siue scilicet ꝙ Christus pridie quàm Iudæi Pascha celebrauerit Luna decimatertia ad vesperam, vt sui occisionẽ in diẽ legitimi Paschæ reseruaret, queẽadmodum Græci asserunt: siue ꝙ ipse legitimũ Pascha fecerit Luna decimaquarta ad vesperam, Iudæi vero ex trãslatione iudiciale Pascha celebrauerint die sequẽti, vt dicũt præsentes Latini, sẽper fuit mihi visus valde improbabilis (pace plurimorũ, qui contra sentiũt) ac etiã falsissimus. Nam cum tres Euãgelistæ disertissimis verbis referant, Christum celebrasse Pascha in prima die azymorum, quando Pascha immolabant, scilicet Iudæi. & in qua necesse erat occidi Pascha, scilicet a Iudæis; quo modo dici potest, eum celebrasse Pascha vel Luna decima tertia, vel diuerso die a Iudæis?

Sed dimittamus nunc Lunam decimamtertiam, nam illam omnes Latini facile respuunt, & infra non nulla contra eam speciatim proferemus; stemus in ea translatione, quam recentiores sequuntur.

Dico in primis, quòd hanc translationem ipsi non probant, nisi ex quibusdam

libris

libris Rabbinorũ, qui tamen cuilibet catholico non possunt esse nisi valde suspe-
2. cti; nã cũ ipsam sacrã scripturã perfidi Iudæi † in mille locis corruperint, vt testatur de quibusdã B. Iustinus martyr in colloquio cum Tryphone iudæo, circa med. & Euseb. Cæsar. lib. 4. hist. eccle. cap. 17. & S. Hieron. in epist. ad Gal. cap. 3. statim in princ. & parũ infra, ibi, Quia scriptũ est, Maledictus omnis. &c. quid mirũ, si trãslationes etiã huiusmodi in libris suorũ Rabbinorũ finxerint in odiũ Christi, & Christianorũ? Scilicet vt per eas & impossibilia esse quæ Euangelistæ dicunt ostendant; & ab eo ritu, in quo Petrã scandali super ipsos cecidit, & in quo salus gentiũ facta est, sese elongent, & quantũ valent maxime separent. Et profecto quid opus est nobis confugere ad hebraica scripta Rabbi Eliezer, aut cuiuscumque alterius Rabbini, cum in sacris litteris tum veteris instrumenti tũ noui veritas huius rei in contrariũ expressissime pateat? Nũquid melius est fodere nobis cisternas dissipatas, quàm haurire aquas de fontibus Saluatoris? Aut nũquid non est Deus in Israel, vt mittamus ad consulendũ Deum Accaron? Parcant mihi catholici viri, & eruditissimi, nã ego tametsi veluti anser inter olores obstrepo, non possum nõ indignari, cum videam eos quibusdam scriptis delusos, quibus ne latum quidem vnguem de loco moueri paterer. Quòd si centies Rabbini iurarent, a sæculis numquam in feria sexta fuisse ab ipsis Pascha celebratum, non intelligerem tamen nisi a sæculis impiorum & perfidorum, postquam inimicitias cum Domino, & Christo eius contraxerunt.

3. Exho. 12. † Leuit. 23. Num. 9. 28. & 33. 2. Par. 30. & 35. Ios. 5. Ezech. 45. simpliciter Pascha Luna decimaquarta ad vesperam celebrandum præcipitur, aut celebratum ostenditur: nec vsquam translatio vlla exprimitur, aut subindicatur. Sed inquiũt, postea in secũda instauratione tẽpli fuisse statutã, & de ea scripsisse S. Gamalielem B. Pauli apostoli præceptorẽ. At ego scriptis huiusmodi S. Gamalielis fidẽ nõ adhibeo. Suspicor enim vel alterius Gamalielis, vel cuiuscumque alius perfidi Rabbini mentito nomine S. Gamalielis scripta esse, vel certe quædã in eis fuisse addita, & corrupta. Si liber S. Gamalielis græce aut latine versus ex antiquo tẽpore exstaret, tunc (fateor) bene ponderandũ esset quid diceret; sed cũ hebraica lingua exaratus in manibus Rabbinorũ derelictus deprehendatur, cui dubiũ, potuisse illos quæcũque vellent apponere, & immutare? Exẽplo rẽ clario-
4. rẽ efficiã, & a fortiori probabo. Inter opera Iosephi † iudæi, qui græce scripsit, nõne Rabbini in ijs quæ in hebraicũ sermonẽ versa sunt, quædã illustria de Christo testimonia detruncarunt, quæ cõtra ipsos in fauorẽ religionis nostræ maxime faciebant? cum tamen ex B. Hieron. in Catalogo scriptorum eccles. cap. 23. & ex libris omnibus græcis & latinis, immo & ex quibusdã hebraicis antiquissimis apud nostros (vt audio) asseruatis deprauatio hæc & impostura manifestissime detegatur? Cur nõ idem securius in libris S. Gamalielis efficere potuissent?
5. Addo, ꝙ Iosephus ipse rerũ hebraicarũ diligẽtissimus scriptor † nihil vmquam meminit harũ trãslationũ, sed lib. Antiquit. 2. cap. 5. & lib. 3. cap. 10. ait, inuiolabiliter a Iudæis obseruatũ, vt decimaquarta Luna agnus immolaretur, & decimã quintã fuisse primũ diẽ Paschæ. Victor etiã Antiochenus vetustus sane auctor,

qui ante mille annos floruit, scribens in euang. Mar. super illud cap. 14. Non in die festo. Sane (ait) festum propter cædem quam iam tum animo conceperant, haud inuite transtulissent; at per legem non sinebantur: Siquidem decretum, quod in legalibus illorũ voluminibus traditũ exstabat, impleri oportebat. Erat autẽ illud eiusmodi. Pascha vestrum quartadecima die mẽsis primi immolabis. In eo enim mense, illoque die verum illud Pascha immolari necessum erat.

6. Præterea ex antiquis historijs † ecclesiasticis videor mihi posse colligere quasi demonstratiue, translationes huiusmodi neque tẽpore Christi, neque postea per multa annorum curricula fuisse in vsu apud Iudæos, aut vsquam cognitas. Quo modo autem id probem ex his palàm fecero.

7. Sciendũ est, ꝙ ab initio fere † nascẽtis ecclesiæ vsque ad Nicænã synhodũ, & etiã posterioribus tẽporibus, maxima fuit sẽper dissensio, & cõtrouersia inter Christianos de die Paschæ celebrãdo; quibusdã vt Romanis, Occidẽtalibus omnibus, & Græcis, asserẽtibus ex institutione Sanctorũ Apostolorũ Petri & Pauli, nõ nisi in Dominica, qua die Christus resurrexit, celebrandũ esse; quibusdã vero Oriẽtalibus, & præsertim Asianis e contrario contẽdentibus, Pascha in decima quarta Luna quocũque die ea obuenisset, Iudæorũ more esse necessario celebrandũ.

8. Qui ob id Quartodecimani † hæretici, siue græco vocabulo Tessarescædecatitæ appellati fuerunt. De qua re & dissensione diffusissime scribit Ioan. Stoffler. in Kalend. Romano, propos. 32. & seq. Modo si ex historijs veterũ, & ex fide dignis auctoribus duo hæc ostendero, tum primo quòd hæretici illi Quartodecimani in Pascha faciendo iudaizabant, & vna cum Iudæis Pascha celebrabant; tum secundo quòd nullum diem hebdomadæ repudiabant, sed absque differentia, & translatione vlla, siue die Dominica, siue secunda feria, siue tertia, siue quacumque alia, quartadecima Luna occurrisset, in ea sacrum diem Paschæ accipiebant; profecto euidentissime (nisi fallor) conclusum erit contra Iudæos, & recentes Latinos, quòd translationes illæ, quibus nunc vtuntur Iudæi non in secunda templi instauratione ante Christum, sed longe post Christum, & post vltimam templi desolationem institutæ, & adinuentæ fuerint.

9. Primũ igitur, ꝙ Asiani illi in faciẽdo Pascha † iudaizarent, & cum Iudæis illud celebrarent, apparet ex epist. conc. Nicæni ad Alexandrinã & reliquas ecclesias, quã ponit Socr. lib. 1. histo. eccl. cap. 6. & Theodor. lib. 1. cap. 9. & Tripart. lib. 2. cap. 12. & Niceph. lib. 8. cap. 24. In ea etenim sic habet. Euãgelizamus autẽ vobis & de consonantia sanctissimi Paschæ, quia vestris orationibus est correctũ etiã hoc opus, ita vt oẽs Orientales fratres, qui cũ Iudæis primitus celebrabant, cõsone cũ Romanis & vobiscũ, & cũ omnibus ab initio Pascha custodiẽtibus, ex hoc tempore debeant custodire. Idẽ etiam apparet ex Litteris D. Constantini Imperatoris, quas ex eodẽ conc. Nicæno ad ecclesias scripsit, in quibus, vt est apud Euseb. Cæsar. lib. 3. de vita Cõstantini, cap. 16. & seqq. & apud Socr. lib. 1. hist. eccl. cap. 6. & apud Theodor. lib. 1. cap. 10. & apud Niceph. lib. 8. cap. 25. hæc verba habent. Ac primũ omniũ indignũ plane videbatur, vt ritũ & consuetudinẽ imitantes Iudæorum (qui quoniã suas ipsorum manus immani scelere polluerunt,

merito vt ſceleſtos decet, cœco animorum errore tenentur irretiti) iſtud feſtum ſanctiſſimum ageremus. Eſt enim noſtrarum partium, vt illorum more reiecto, veriore, ac magis ſincero inſtituto (quod quidem vſque a prima paſſionis die hactenus recoluimus) huius feſti celebrationem ad poſterorum ſæculorum memoriam propagemus. Nihil igitur ſit nobis commune cum Iudæorũ turba omniũ odioſa maxime. Aliam Dñi viam, quam inſiſtamus, a Seruatore didicimus. Proponitur nãque ſanctiſſimæ noſtræ religioni curſus quidem & legitimus & decorus. Hũc igitur conſentientibus animis mordicus tenẽtes fratres honoratiſſimi, ab illa deteſtabili Iudæorũ opinione nos ipſos remoueamus. Eſt enim reuera abſurdiſſimũ, vt illi inſolẽter ſe iactent, nos abſque ipſorũ diſciplinæ ſubſidio iſtas res nullo modo poſſe obſeruare. Quid tãdem eſt, de quo illi recte ſentire queant, qui poſt necẽ Dño illatã, poſt parricidiũ illud nefandũ ex mentis ſtatu deturbati, nõ ratione vlla, ſed temerario animorũ impetu, quocũque inſita ipſis & ĩnata inſania rapiat, ferũtur? Hinc etiã exiſtit, ꝙ ne in hac quidẽ parte veritatẽ perſpiciãt, quippe præ errore extra exquiſitã tẽporis in hoc feſto celebrando obſeruationem lõgiſſime euagati eodem anno alterũ Paſcha celebrãt. Proinde quid eſt, cur iſtos imitemur, quos conſtat graui erroris morbo laborare? Eodem nãque anno idem feſtũ bis recolendum non permittemus. Verum quamuis iſta non a me fuiſſent propoſita, tamen veſtræ ſolertiæ eſſet, cum diligentiam adhibere, tum ſemper optare, vt nulla vobis aliquando detur occaſio, veſtrorũ animorũ integritatẽ nequã hominum moribus admiſcendi. Hæc, & alia etiam plura D. Conſtantinus.

11. Ad idẽ † facit, quòd Polycrates Aſianus Quartodecimanus ſcribit Victori papæ apud Euſeb. Cæſar. lib. 5. hiſt. eccl. cap. 23. omnes ſanctos in Aſia in obſeruando Paſcha diem decimamquartam Lunæ ex euangelij præſcripto obſeruaſſe, vt cõueniret cum illo, quo Iudæorum populus fermentum abijcit. Beatus item Atha-
12. naſius † in epiſt. ad Orthodoxos de Synhodis Arimini, & Seleuciæ. Siquidem (ait) Nicæna ſynhodus non temere habita eſt, vt quæ habeat grauiſſimos vſus, & legitimam rationem. Syri etenim, Cilices, Meſopotamiani in cauſſa feſti claudicabant, atque vna cum Iudæis Paſcha celebrabant. Et B. Iſidor. lib. 8. Etymol.
13. cap. 5. quod habetur in c. quidam autem. 24. q. 3. Teſſareſcædecatitæ † dicti ſunt (inquit) quòd decimaquarta Luna Paſcha cum Iudæis obſeruare contendũt. Nam teſſara quattuor, deca decem ſignificat.

14. Et poſtremo de Nouatianis † quibuſdã, qui ſimiliter cũ Iudæis Paſcha celebrabant, ſcribit Socrates lib. 4. hiſt. eccl. cap. 23. & Niceph. lib. 11. cap. 14. in hæc verba. Nouatus ipſe etſi de ſeuero viuẽdi modo ab eccleſia Romana diſſentiebat, tẽpus tamen feſti Paſchatis celebrãdi nõ omnino mutauit. Perpetuo enim illud feſtũ de more illorũ qui in partibus ad Occidentẽ ſpectantibus habitabant, obſeruauit, eodẽque celebrauit modo. Qui vero eius nomine in Phrygia cẽſentur, ab inſtitutis & cõmunione eius cũ ſibijpſis indulgẽtes degeneraſſent, paſchale quoque feſtũ mutarunt. Nam in Pazo uico, vbi fontes ſunt Sangarij fluminis concilio coacto pauci quidam epiſcopi Nouatianorum ſtatuerunt, morẽ Iudæorum, qui azyma faciunt, obſeruãdum, feſtumque eodem tempore, quo ab illis agitur, eſſe

esse celebrandum. Atque vt idem Niceph. testatur lib. 12. cap. 32. Nouatiani isti Resurrectionis diem peragunt Iudæos & ipsi secuti, & in idem cum Quartodecimanis tempus incidunt. Hæc de primo.

15. Alterum autem, quòd scilicet in quolibet hebdomadæ die † absque vlla distinctione siue prima Sabbathi, siue secunda, siue tertia, siue alia, quartadecima Luna occurrisset, ab his Quartodecimanis Pascha celebraretur, non minori claritate quàm primum, ex sequentibus auctoritatibus manifestatur.

Euseb. Cæsareen. lib. 5. hist. eccl. cap. 22. sic habet. Omnes ecclesiæ Asiæ antiqua quadã traditione adductæ censebant decimoquarto die Lunæ, quo Iudæis olim præceptũ erat, vt agnum immolarẽt, festũ Paschæ celebrandũ; & omnino eo die, in quemcumque hebdomadæ diem forte incideret, ieiunijs finem statuendum.

16. Nicephorus † lib. 4. cap. 36. Enimuero (inquit) circa finem imperij Commodi inter Orientales & Occidentales ecclesias non parua incidit quæstio. Ecclesiæ namque Asianæ ex traditione vetusta, quæ ad eas vsque ad id tempus transmissa erat, quartumdecimum diem Lunæ obseruandum esse necessario duxerunt, quando & Iudæi ex præscripto legis agnum mactare, & Pascha suum manducare soliti sunt. Perinde atque necessitas prorsus quædam imposita eis esset, in quemcumque diem hebdomadis incidisset, eo ipso die stata, consuetaque soluerentur ieiunia; & vt semel dicam vna cum Iudæis apud ipsas quoque sacrum nostri Paschatis mysterium celebraretur.

17. Quòd si hæ auctoritates † recentioribus non sufficiãt, quia generaliter loquuntur de quocumque die hebdomadæ, nõ tamen in specie exprimunt vel secundã, vel quartam, vel sextam feriam, in quibus fieri translationes contingit modo apud Iudæos; audiant iam B. Augustinum expressissime istas translationes reuincentem in lib. de hæresibus ad Quoduultdeum, cap. 29. vbi ita inquit. Tessare-

18. scædecatitæ † hinc appellati sunt, quòd non nisi quartadecima Luna mense Martio Pascha celebrant, quilibet septem dierum occurrat dies; & si dies Dominicus occurrerit, ipso die ieiunant, & vigilant.

19. Et B. Epiphanius † eadem asserens, lib. 2. aduersus hæreses, Tom. 1. in summario hæresum illius Tomi, num. 4. sic inquit. Tessarescædecatitæ sunt, qui vnam diem anni Pascha perficiunt. In quamcumque vero diem inciderit decimaquarta Lunæ, siue in Sabbathum, siue in Dominicam, illam vigilantes, ac ieiunantes colebant.

20. Et clarius B. Philastrius Brixien. † hãc rẽ explicat citatus a Gabr. Prateolo in Elẽcho alphabetico omniũ hæresum. ver. Paschatitæ. in princ. Ibi enim ita habetur.

21. Paschatitæ † erant olim ij, qui sub Commodo Imperatore, & Sotero summo Romanorum pontifice, circa annum Domini. 182. de Paschatis obseruatione in ecclesia quæstiones mouebant, asserentes (vt verbis Philastrij Brixiensis episcopi vtar) quartadecima Luna celebrandum esse Pascha, non autem sicut ecclesia catholica celebrat, sed mense Martio semper celebrandum. Quod cum faciũt (inquit Philastrius) non Dominicã diẽ semper custodiunt Paschæ, neque cõputant dies & horas, sed secũda, aut tertia, aut quarta, aut quinta, aut sexta die celebrãt.

Et ex

Et ex hoc errore non cognoscunt diem Paschæ Domini nostri veram & salubrem, vnam orbi terrarum statutam & confirmatam a Domino cursu numerali Lunæ mensibus & embolismis. Et cum hæc non computant, ignorant quid celebrent. Isti porro qui cum Iudæis ita debere fieri Pascha asserunt, in Galatia, Syria, & Phrygia commorantur, & Hierosolymis. Qui sane cum Iudæos sequuntur, simili cum eis errore depereunt. Et in hoc suum Iudæi confirmant mendacium, cum prouident quosdam christianos legis indoctos, eorum magis sequi vanitatem, quàm regulam catholicæ veritatis. Et nihilominus ij cum ipsum Pascha illis concelebrant, hoc pacto consortes Iudæorum criminis & sceleris esse manifestantur, atque ab omnibus dignoscuntur. Hæc Philastrius.

Ecce, quòd Paschatitæ qui ex Iudæorũ obseruatione suum Pascha faciebãt, qualibet hebdomadæ die, & quauis feria, nulla repulsa secundũ B. Philastrium illud celebrabant. Et Quartodecimani, qui similiter cum Iudæis Pascha celebrabãt, vt supra probatum est, in die Dominico decimamquartam Lunam obseruabant iuxta S. Augustini, & S. Epiphanij testimonium; & consequenter in feria secunda erat illis decimaquinta Luna, & dies festus Paschæ. Quare falsum est, quòd eo tempore Iudæi numquam Pascha celebrarent feria secunda, feria quarta, aut feria sexta. Nam ex supradictis apertissime contrarium colligitur, & docetur.

22. Audiant postremo recẽtiores isti eũdem B. Epiph. † non iam de Quartodecimanis, sed de Iudæis ipsis ita specifice loquentẽ, vt nihil amplius habeant præterea quod desiderent. Is in Panario lib. 1. Tom. 2. hæresi. 30. cõtra Ebionæos, in fi. loquens de festo Paschæ Iudæorum, & de alijs ipsorum festis, sic habet. Quando enim incidunt hi dies aut in secunda Sabbathorum, aut in tertia, aut in quarta,
23. Sabbathũ † etiã ipsũ ipsis decernitur. Et rursus lib. 2. Tom. 1. hær. 51. contra hæresim, quæ non suscipit euangelium Ioannis, aut Apocalypsim. in fi. loquens de fe-
24. sto Paschæ, & declarans, quòd apud Iudæos duplex est † Sabbathum; & primum quidem dicitur septima dies hebdomadæ; secundum vero appellatur dies Paschæ in quacumque hebdomadæ die occurrerit, sic inquit. Et videtis, quòd secundum appellatur Sabbathum post Sabbathum, eiusmodi sancta prosabbathi dies in Sabbatham sanctificata, siue Dominica fuerit, siue secunda, siue tertia occurrerit. Hæc B. Epiphan. quibus quidnam vmquam clarius aut dici, aut desiderari poterat?

25. Bene itaque Alex. de Ales † in 4. par. quæst. 100. memb. 3. art. 2. ad 7. ait, quòd Iudæi decimaquarta Luna semper celebrant phase, quacũque die accidat, siue die Lunæ, siue die Martis, vel quacumque altera. nec mutabatur (inquit) huiusmodi tempus. Quasi dicat, licet mutetur hodie huiusmodi tempus, nõ tamen mutabatur antiquitus. Quamuis enim iamdudum Iudęi a certiore obseruatione tẽporis celebrandi Pascha exciderint, veteres tamen Iudæos etiam post Christum, præsertim vero Iosephum, scriptorem illum egregium, qui de iudaicis antiquitatibus scripsit, legitime, & sine errore tempus Paschæ obseruasse referunt Socrat. lib. 5. histor. eccl. cap. 21. Tripart. lib. 9. cap. 38. & Nicephor. lib. 12. cap. 33. Et certe mirãdum esset vehementer, si historiarum ecclesiasticarũ scriptores, qui diligen-

diligentiſſime omnia nobis de obſeruatione Paſchæ deſcripſerunt, & quinã ex Iudaiſmo venientes, & quinã hæretici cum Iudæis feſtum illud celebrauerint, & quinam errores in eo celebrando irrepſerint, tum in die, tum in menſe, tum etiam in alijs, numquam tamen harum tranſlationum meminiſſent, ſi tunc temporis cognitæ, aut in vſu fuiſſent aliquo modo.

25. De varijs autem ritibus, † & diſſenſionibus, quæ in celebrãdo Paſcha contigerũt ſcribũt Euſebius Cæſar. lib. 5. hiſt. eccl. cap. 22. & ſeqq. & lib. 7. cap. 15. & 26. & lib. 3. de vita Conſtantini, cap. 5. 17. & ſeq. Socrates lib. 1. cap. 5. & ſeq. lib. 4. cap. 23. & lib. 5. cap. 20. & ſeqq. Theodoret. lib. 1. cap. 9. & ſeq. Sozom. lib. 7. cap. 18. & ſeq. Tripart. lib. 1. cap. vlt. lib. 2. cap. 12. & lib. 9. cap. 37. & ſeqq. Nicephor. lib. 4. cap. 36. & ſeqq. lib. 6. cap. 18. & 36. lib. 8. cap. 19. & ſeq. & cap. 24. & ſeq. lib. 11. cap. 14. & lib. 12. cap. 31. & ſeqq.

DE PASCHAE TRANSLATIONE.
Cap. LIII.

1. *Paſcha a Chriſtianis non niſi in die Dominica celebrandum eſt. & num. 3. Et a decimaquarta Luna vſque ad viceſimamprimam primi menſis. num. 2.*
4. *Græci hæretici in fermentato conſecrantes dicũt, Chriſtum celebraſſe Paſcha Luna decimatertia ante Iudæos.*
5. *Azymũ cõſecrauit Chriſtus nõ fermentatũ, etiã ꝙ Luna decimatertia cõſecraſſet.*
6. *Fermentũ nõ abijciebat̃ e domibus Iudæorũ, niſi Luna decimaquarta ad veſperã.*
7. *Paſchæ tranſlationis cauſſæ, quas aſſignant recentiores Latini, friuolæ ſunt, & nullius momenti.*
8. *Sabbatho prohibita erat præparatio cibariorum, in alijs ſollemnitatibus Iudæorum minime. Item Sabbatho prohibitum erat omne opus ſimpliciter, in reliquis ſollemnitatibus opera tantum ſeruilia. num. 9.*
10. *Iudæi amiſſo Chr̃o amiſerũt legẽ, ſciẽtiã legis, et ĩ multis vim etiã luminis naturalis.*
11. *Sepeliri in feſtis cadauera non prohibebantur apud Iudæos.*
12. *Chriſtus legem ſeruauit in omnibus. Licet legi non eſſet obnoxius. num. 13.*
14. *Lex ridicula eſt, ſi uim non habeat coactiuam.*

RVrſus ex alijs capitibus colligit̃ falſitas illarũ Paſchæ tranſlationũ, quas recẽtiores aſſerũt. Cõſtat enim, ꝙ in primitiua eccleſia ſtatutum fuit a Pio pa-
1. pa, qui fuit nonus a Petro, ne Paſcha celebraretur a Chriſtianis, niſi in die † Dominica, vt habetur in eius epiſt. decretali 1. & in c. noſſe. de cõſ. diſt. 3. Et Victor papa, qui fuit decimuſtertius a Petro ſtatuit, vt Paſcha celebraretur in die Dñica
2. a decima quarta Luna vſque ad viceſimamprimã † primi menſis; ita vt ſi ipſa decimaquarta Luna eſſet dies Dominica, in ſequentem Dominicam feſtum Paſchæ transferretur, hoc eſt in viceſimamprimam Lunam, ne cũ Iudæis feſtũ illud celebrare, & Iudæos imitari videremur, vt apparet in eius prima epiſt. decretali. & in c. celebritatem, vbi Glo. & Doct. not. de conſ. diſt. 3. & in lectionibus

Breuiarij Rom. in festo ipsius S. Victoris sub die. 28. Iulij, & declarat Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 86. num. 11. vbi ait, quòd si decimaquarta Luna est in Dominica, vbi est Pascha Iudæorum, in sequenti Dominica est Pascha nostrum. Apparet ergo manifestissime ex hac historia, & ex dicta S. Victoris determinatione, quòd Iudæi decimam quartam Lunam celebrabant tunc temporis etiam in die Dominica, & consequenter decimamquintam Lunam festiuam & sollemnẽ in feria secunda. Alioquin quæ caussa fuisset S. Victori transferendi Lunam decimamquartam in vicesimam primam? Quare falsum est, quòd Iudæi illo tẽpore translationem Paschæ facerent a feria secunda in feriam tertiam, prout recentes Latini a præsentibus Iudæis decepti arbitrantur.

Insuper aduertendũ est, quòd venerabilis Beda in lib. de ratione temp. diligẽtissime scribens de nostri Paschæ obseruatione, & illud cõferens cũ Pascha Iudæorum, inter cetera cap. 57. ait, quòd si fieri posset, vt eadẽ omnibus annis Sabbathi die Luna decimaquarta cõtigisset, nil nostræ paschalis obseruantiæ tẽpus a legali discreparet. Sed quoniã Lunæ dies eadẽ diuersas septimanę voluitur in ferias, in-
3. de fit, vt qui propter resurrectionẽ nostri Redẽptoris in Dominicum diem† Paschæ initium reseruare docemur, aliquoties nostra festiuitas septimo post legaliũ azymorum exordium die sumat ingressum. Non tamen vmquam contingat, vt non nostra sollẽnitas paschalis aliquem legalium Paschæ dierum, sæpe autẽ omnes intra se complectatur. Et cap. 59. Quoties ergo (inquit) diem Dominicũ mox aduentante decimaquinta Luna habemus, nil nostrum tempus paschale a legali dissonat, quamuis alijs sacramẽtorum generibus eiusdem Paschæ sollemnia colimus. Quoties vero secundo, vel tertio, vel quarto, vel quinto, vel sexto, vel septimo ab hinc die idem Dominicus occurrerit, ne sic quidem legem aut prophetas soluimus, sed euangelicæ potius gratiæ sacramentis adimplemus. Ex quibus verbis apparet, quòd nulla erat tempore Bedæ notitia, aut somniatio translationis diei Paschæ apud Iudæos, quæ hodie in vsu est. Nã positis huiusmodi translationibus, neque verũ esset, quòd nostra festiuitas per septẽ quandoque dies a iudaici Paschæ legali celebritate distaret; neque etiam vmquã posset cõtingere, vt tertio, vel quinto a Iudæorum celebritate noster dies Dominicus paschalis occurreret. Præterea mirandum etiam esset vehementer, quando antiquæ essent huiusmodi translationes, si Græci in fermentato consecrantes, qui volunt, Christũ celebrasse
4. Pascha † ante Iudæos Luna decimatertia ad vesperam, quos deinde secutus est Euthymius, tacuissent hunc dicendi modum tam pulchrum, & suæ opinioni tã bene fauentem. Nam præcipua ratio qua ipsi mouentur, & contra ecclesiæ Latinæ consuetudinem tenent, non est alia, nisi quia putant (licet falso) Christum in fermentato consecrasse. Et quamuis supposito, quòd Christus Luna decimater-
5. tia agnum paschalem comederit, non sequatur ex hoc, quòd confecerit † in fermentato, sed potius, vt bene aduertit S. Tho. in 4. sent. dist. 11. quæst. 2. art. 2. q̃la 3. post Magistrũ histor. scholast. in histor. euang. cap. 149. euidenter adhuc ostẽdatur, quòd in azymo corpus suum cõsecrauerit, quia cum in lege præciperetur, vt agnus paschalis non nisi cum azymis panibus comederetur, vt patet Exho. 12.

& Deuter.

& Deuter. 16. Christus qui numquam legi Dei contrarius apparuit, non est putandus in hoc legem transgredi voluisse, sed censendus est, quòd postquam Pascha celebrare elegerit ob aliquam iustam caussam ante legitimum tempus Luna decimatertia, illud cum debitis & requisitis cærimonijs, & circumstantijs celebrauerit. Tamen Græci in hoc stant, & insistunt, quòd Luna decimatertia fer-
6. mentum † adhuc non erat abiectum e domibus Iudæorum, & quòd Christus eo pane vsus est, quem apud hospitem reperit. Quare si sciuissent Græci duplex hoc Pascha, quod nostri recentiores effingunt, vtique libentissime concessissent (vt puto) quòd Christus legitimo tempore Luna decimaquarta mãducauerit phase, dummodo hoc illis concederetur, quòd Luna illa decimaquarta ex translatione Iudæis habebatur pro decimatertia, & per cõsequens, quòd illo die cum esset ante Iudæorum Pascha adhuc omnes fermentatis panibus vescebantur. Nã hoc dicendi modo multo elegãtius & suauius Græci suam opinionem statuissent, & aliquanto melius Euangelistarum dicta, ac reliqua omnia saluassent. Cum ergo huiusmodi interpretationis numquam meminerint, signum fere est demonstratiuum, quòd Græcorum illorum tempore hæ translationum fabellæ adhuc inuentæ non erant, neque excogitatæ; aut saltem apud ipsos adhuc rumor earum non peruenerat.

Addo etiam his, quòd caussæ, ob quas translationes illæ factæ asseruntur, tam
7. friuolæ † sunt, & nullius momenti, vt ne vnius quidem assis sint æstimandæ. Dicunt, præcipuam caussam fuisse, ne cũ Sabbatho alterum festum cõtinuaretur, quia nimis molestum erat Iudæis, duobus continuis diebus cibariorum præparatione priuari. Quasi vero Deus ipse qui legẽ tulit, & qui expresse prohibuit, addi, illi quidquam aut detrahi, dicẽs Deuter. 4. Nõ addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. hoc tam magnũ malũ neque sciuerit, neque animaduerterit; aut quasi biduũ commodissime, & sine vlla fere difficultate transigi nequeat absque noua esculentorum præparatione; atque illico moriendum sit, nisi
8. recens & calidum iusculum afferatur. Sed quid opus est alia solutione, cũ plane falsissimum sit quod assumunt? Præparatio cibariorum in Sabbatho quidem † verum est, quòd prohibita erat, at in reliquis festiuitatibus Iudæorum neutiquã. Quod apparet ex Leuit. cap. 23. Ibi enim agitur sigillatim de omnibus festiuita-
9. tibus, & in Sabbatho quidem omne opus simpliciter † & indistincte prohibetur, at in reliquis non simpliciter omne opus prohibetur, sed omne opus seruile, vt egregie ibi aduertit Caiet. & nos infra latius explicaturi sumus cap. 66. num. 2. & seqq. Præparationes igitur cibariorum, quæ sine seruilitate fieri poterant, prohibitæ non erant. Vnde B. Tho. super Ioan. cap. 19. ibi, Erat autem Parasceue Paschæ. inquit, quòd Iudæi feria sexta cibos pro Sabbatho colligebant, & quòd in hoc nulli festiuitati deferebant. Et in specie in ipsis festis diebus Paschæ, primo, & septimo, qui sollemnissimi erant, nihil operis faciendum præcipitur Exho. 12. exceptis his, quæ ad vescendum pertinent.

Altera caussa, quam assignant huiusmodi translationum est, ne dies septimus festi Tabernaculorum in Sabbatho contingeret; nam in eo septimo die septies circuibant

cuibant altare,& voluptatibus dediti multa(inquiũt) Bacchanalia faciebant,quæ
in Sabbatho non licuiſſent.Sed o cauſsam iuſtam, & omni veneratione ſuſcipiẽ-
dam.Nimirum propter Bacchanalia,& voluptates corrigenda erat lex diuina, vt
id quod minus eſt maiori cederet. Nonne hic vnuſquiſque perſpicit manifeſte,
10. inuentionem eſse hanc perfidorum Iudæorum, poſtquã amiſso Chriſto † ami-
ſerunt ſimul & legem,& ſcientiam legis, & in multis vim etiam luminis natura-
lis?Deinde circuire altare in Sabbatho quodnã nefas erat? Quòd ſi id non licuit,
cur quolibet ſeptem dierum circuibant?Vnus enim ex illis neceſsario Sabbathũ
fuit.At in ſeptimo(inquiunt)circuibant ſepties,in ceteris ſemel. Sed niſi aliud
dicant,hoc non eſt rationem afferre,ſed tantum pro libito loqui.Præſertim cum
Ioſ.6.legatur,in captione Iericho, in cuius memoriam circuitiones illæ facien-
dæ erant, populum Iſraeliticum ſingulis ſex diebus ſemel circuiſse ciuitatem,
& in ſeptimo die ſepties: Ipſique met Iudæi fateantur, traditione teneri, diem
illum ſeptimum fuiſse Sabbathum.
Alia poſtremo cauſsa illarum tranſlationũ affertur ex incõmoditate ſepeliendi
corpora mortuorum, quæ in tertium diẽ dilata, & facile computreſcentia fœto-
rem immiſiſsent. Sed hæc ſimiliter cauſsa vana eſt, tum quia prouidentiam Dei
redarguit,tamquam qui hoc in latione legis non cogitauerit, tum quia falsũ eſt,
11. quòd in feſtis ſepeliri cadauera† prohiberẽtur.De qua re nos infra latius poſtea
diſputaturi ſumus cap.65.in fi. & cap.66.in princ. vſque ad numerum 23.
Verũ vt melius harũ tranſlationum & falſitatem & nouitatem dignoſcamus,fin-
gamus,ante Chriſti tempora in ſecunda templi inſtauratione (vt ipſi volunt)in-
ſtitutas fuiſse,atque vſu ab omnibus receptas. Chriſtus igitur,qui factus eſt ſub
12. lege† vt eos qui ſub lege erant redimeret,& qui circumciſus debitorem ſe con-
ſtituere voluit vniuerſæ legis faciendæ,& qui non venit legem ſoluere,ſed adim-
plere; nonne debuit eas tranſlationes ſeruare, & ſeſe ceteris hac in re conformã-
do,legem Superiorum non tranſgredi? Quòd ſi in his ſequendi non erant ſum-
mi Pontifices,& legis Doctores, in quibuſnam eos audiendos docuit, cum di-
xit, Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ,& Phariſæi: quæcumque dixerint
vobis,ſeruate,& facite?Nonne ipſe eſt,qui cœpit prius facere, & poſtea docere?
& qui ex humilitate factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autẽ crucis?
Profecto non minima (vt mihi videtur) iniuria irrogabitur Chriſto, ſi feceri-
mus eum hoc modo in re tanti ponderis, & (quod plus eſt) ſine cauſsa, ſine ne-
ceſſitate,ſine propoſito tranſgreſsorem legis. Scimus quidem, quòd ipſe legi vl-
13. li † non tenebatur;& quòd nemo potuiſset de iure dicere ei, Cur ita facis? Sed
poſtquam ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinem
hominum factus, & ſtatim ab exordio natiuitatis ſuæ voluit tamquam ſubditus
ſub cenſu deſcribi, & tributa deinde pendere, vt diſceret (& quidem cum eſset
filius) ex ijs, quæ paſsus eſt, obedientiam; cumque appareat, eum quotannis
aſcendiſse in Hieruſalẽ ſecundum conſuetudinẽ diei feſti ad celebrandũ Paſcha
vel cum parentibus, quando erat puer, vel cum Diſcipulis poſtquam euangelij
prædicationem aſsumpſerat;cumque etiam conſtet,iuſſiſse eũ leproſo, quẽ ſolo
verbo

verbo ſanauerat, Matth. 8. vt oſtēderet ſe Sacerdoti, & offerret munus, quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. tū propter humilitatem, vt Sacerdotibus deferre honorem videretur, tum ſimul etiam ne quod in eo ſæpiſſime criminabantur, legem videretur infringere. vt ibi ait B. Hieronymus. Cur volumus eum in vltimo vitæ ſpiritu legem communem contempſiſſe, & ſolum inter omnes tam grande cum ſuis Diſcipulis feciſſe ſchiſma?

Verum dicent fortaſſe, quòd Chriſtus per hoc legem non violauit, immo vt ſtatueret legē Dei, traditiones Seniorū contēpſit. Hic nobis ne in æquiuoco laboremus, diſtinguendū eſt. Aut putāt primo tranſlationes illas malas fuiſse, & cōtra legē Dei, ita vt peccarēt, qui ſciēter eas ſeruabāt. Aut cōtra ſecūdo fuiſse validas, ita vt cunctos obligarent ad ſui obſeruationē. Aut tertio, & poſtremo fuiſse indifferentes, ita vt vnuſquiſque poſset vel vti, vel nō vti illis, prout ſibi liberet. Nō primum, tum quia Nicodemus magiſter in Iſrael, & Ioſeph ab Arimathia, ambo viri laudati, & iuſti ſeruauerunt ſecundum ipſos tranſlationes illas: tū etiā quia Chriſtus reprehendiſset de hoc Scribas & Phariſæos, quemadmodnm de alijs traditionibus, quæ malæ erant, manifeſte eos redarguit. Non etiā vltimum, tum quia numquam fuiſset toleratum tantum ſchiſma in vna & eadē ciuitate Hieruſalem, in qua ſummus Pōtifex reſidebat, & ad quam cōcurrebant Iudæi ex omnibus terræ partibus ad feſta celebranda: tum etiam quia ridicula alioquin fuiſset
14. cōſtitutio † ſi vim coactiuam non habuiſset, cum in ſuis verbis legis vniuerſalis præceptiuæ maieſtatē, & promulgationem præſeferret. Ita enim habet cōſtitutio, vt ipſi citant. Statuerunt Patres noſtri Iudices æquiſſimi in Tēpli inſtauratione ſecunda, quando in Templi porta, diuina eis apparuit maieſtas ſuper cathedram igneam, ordinem ſempiternum. Accepta itaque corona, & ſigillo ſecreto præſidēte Eleazaro legiſperito ſtatuerunt, vt feſtū Sortis numquam poſſit contingere feria ſecūda, feria quarta, aut Sabbatho Paſcha vero nūquam feria ſecunda, feria quarta, aut feria ſexta celebrari poſſit. Et Pentecoſte numquam feria tertia, feria quinta, aut Sabbatho accidere poſſit. Caput anni, & feſtum Tabernaculorū nūquam feria prima, feria quarta, aut feria ſexta. Ieiunium expiationis numquam feria prima, feria tertia, vel feria ſexta contingere poſſit. Vel ſecundum aliam tranſlationem ita. Sic ſtatuerunt Magiſtri noſtri Iudices Sanhedrim magni nominis in ſæculo. In domo Sanctuarij ſecunda cum exſtructa eſset & conſummata, tunc apparuit ſolium igneum perfectiſſimum, ſuper quod ſedebat Rex mundi ſublimis valde, ſtans inter porticum. & acceperunt coronam, appenderuntque ſigillum reconditum, & ſanxerunt, ordinaueruntque ſtatutum perpetuum, & traditum eſt in manu Rabbi Eliezer, qui reliquis omnibus maior erat. Et is ordinauit, diem Sortium non obſeruari ſecundo, quarto, ſeptimo hebdomadæ die. neque Paſcha ſecundo, quarto, ſexto. neque diem Retentionis tertio, quinto, ſeptimo. neque Principium anni ſecundo, quarto, ſexto. neque diem Expiationis primo, tertio, ſexto. in æternum.

Reſtat ergo ſecundum. & per conſequens, verum eſse, quòd Chriſtus legem ſoluiſset, prout ego dicebam.

DE PA-

DE PASCHAE TRANSLATIONE. Cap. LIV.

1. *Legis cærimonialia, et omnia Iudæorũ festa ĩ passione Christi cessauerũt. Potuerũt tñ diutius sine peccato obseruari usq; ad sufficiẽtẽ euãgelij ꝓmulgationẽ. nu. 13.*
2. *Caussa cessante cessat effectus.*
3. *Legis ad correctionẽ ex præsumpta, & tacita ratione legis argumentari non licet.*
4. *Legis ratio tacita si nulla alia assignari possit, habetur pro expressa.*
5. *Legis rationem unicam esse non est præsumendum nisi id probetur præsertim in materia correctoria.*
6. *Christus apparuit in terris manducans & bibens communem cum alijs uitam nõ solitariam degens. Et legem seruauit in omnibus. num. 9. 10. & 11.*
7. *Lex uni tantum personæ, aut alteri cessans, censenda est simpliciter non cessare.*
8. *Lex non in singulas personas, sed generaliter constituitur.*
12. *Paschæ in celebratione maxima olim dissidia orta sunt.*
14. *Græcorum fermentariorum argumenta multi Doct. catholici soluerunt.*

AB argumento superiori capite facto contra assertas Paschæ translationes pro tempore passionis Christi, rursus effugiunt, & ex alio capite elabi conantur qui dictas translationes defendunt. Dicunt enim, quòd ratio translationis Paschæ ex feria sexta in Sabbathum, prout illo anno passionis Christi fuit, dependebat ex festis futuris in mense septimo; ne scilicet (vt supra retulimus cap. proximo) dies septimus Tabernaculorum in Sabbatho contingeret. Christus autem sciebat, per passionem suam iamiam imminentem, sequentia festa, & omnia
1. legis cærimonialia † cessatura, & vim suam amissura; & iccirco vti non debuit in
2. celebratione Paschæ translatione illa, quia regula iuris est, quòd cessante caussa † præsertim finali cessare habet effectus. c. cum cessante. de appell.

Verum in hac responsione multa assumuntur, quæ diligentiori indigerent discussione; attamen nos quædam dumtaxat breuiter proponemus, vt appareat, quàm infirmo, & ruinoso innitantur fundamento, qui faciunt, per translationes illas omnia sibi inuicem belle congruere, & apposite correspondere.

In primis falsum videtur, quòd translatio Paschæ ex feria sexta in Sabbathũ dependeret a festo Tabernaculorũ futuro, nam lex translationum quam ipsi citant, & quam nos supra retulimus in præcedenti capite, in fi. simpliciter statuit nulla adiecta caussa, quòd festum Paschæ numquam celebretur feria secunda, quarta, aut sexta: festum Tabernaculorum numquam feria prima, quarta, aut sexta; & sic de ceteris festiuitatibus. Quare dicere, quòd illa vel illa sit caussa finalis translationis Paschæ, aperta videtur quædam diuinatio. Argumentari autem a præ-
3. sumpta, & tacita † ratione legis ad ipsius legis correctionem, non licet. l. 1. §. si is qui nauem. ff. de exerc. act.

Fortasse instabunt recentiores Latini vlterius dicẽtes, quòd quamuis caussa in lege non fuerit expressa, tamen cum nulla alia assignari possit, illa tacita, & con-

4. iecturata † pro expressa haberi debet.
Respondetur tamen ad hoc, primum quòd quidquid sit, saltem in dubio non
5. est præsumendum, vnicam esse caussam, & rationem legis † nisi id probetur, præsertim in materia correctoria. vt voluit Salycetus communissime receptus in l. si serui vestri. C. de noxal. act. quem citat Tiraquellus in tract. cessante caussa. vbi latissime hanc materiam tractat, limit. 21.
Deinde dico, quòd in casu nostro aliæ etiam rationes illius trãslationis assignari possunt. Puta quia fortasse inconueniens visum fuit, quòd festum Paschæ sollẽnissimum in die Vigiliæ Sabbathi celebraretur; Nam licet ea, quæ ad vescendum pertinent non essent prohibita in festo Paschæ, tamen quòd tenerentur Iudæi in dicto festo parare cibaria non solum pro illo die, sed etiam pro sequenti die Sabbathi, visa fuit quædam inhonoratio ipsius festi. Præterea alia ratio tangitur a Ruperto abb. lib. 2. super Leuit. cap. 36. quem retulimus supra, cap. 51. num. 7. quia scilicet nimis molestum erat, & incommodum, in humandis corporibus diem tertium, aut quartum exspectare. Hæ autem rationes, & aliæ similes non dependebant a futuro. Quare lex illa translationis adhuc vigebat in suo esse; & ideo sine dubio Christus eam soluere non debuisset.
Præterea esto, quòd finalis caussa translationis Paschæ a feria sexta in Sabbathũ, nulla esset alia, nisi quã isti assignant, quæ dependebat a futuris festis in septimo mense. Et dato etiam, quòd caussa illa fuisset in lege translationis expressa. quæ tamen omnia falsa sunt. dico, & assero adhuc, quòd Christus eam translationis legem non fregisset. Nam postquam in terris visus, & cum hominibus con-
6. uersatus, manducans & bibens apparuit communem cum alijs vitam † non solitariam degens; de qua re not. S. Tho. in 3. par. quæst. 40. neutiquam decebat, vt in vltima Paschæ celebratione, in qua summæ humilitatis exemplum dedit nobis, vt quemadmodum ipse fecit, ita & nos faciamus; singularem hac in re præ ceteris cunctis sese ostenderet, & maximum præberet Iudæis scandalum, maximamque eis calumniandi occasionem relinqueret. Quamuis etenim ex hypothesi causa translationis deficeret, defectus tamen ille erat occultus, & nemini nisi sibi, aut etiam ex ipsius reuelatione B. Virgini matri dumtaxat manifestus. Quare in eo casu cum lex translationis vni tantum personæ aut alteri ces-
7. saret, censenda † erat simpliciter non cessare. ex doctrina Bal. in l. 1. in princ. super Glo. 3. ff. de fer. quem refert, & sequitur Tiraq. in supradicto tract. ces-
8. sante causa. limit. 7. Iura namque non in singulas † personas, sed generaliter constituuntur. vt habet Vlpianus in l. iura. ff. de legi. Vnde B. Epiphan. in Panario hær. 51. contra hæresim quæ non suscipit euangelium Ioannis, & Apocalypsim: tenens quòd Iudæi in eo Pascha celebrando maxime errarent in dierum Lunæ computatione, asserit tamen Saluatorem nostrum vna cum ceteris
9. Iudæis fecisse Pascha, ne legem † dissolueret, sed impleret. Cuius verba hæc sunt. Iudæi tunc decepti non solum anticipabant tumultuantes duos dies edentes Pascha, sed etiam transgressionis vnum diem apponentes, omnibus modis ipsi errantes. At vero dispensatio veritatis exactissime omnia nobis salutariter
operata

operata eſt. Vnde & ipſe Saluator vbi perfeciſſet Paſcha exiuit in montem poſtquam comedit, cum dixiſſet, Deſiderio deſideraui.& illic Paſcha iudaicum cum Diſcipulis comediſſet, non aliter faciens, ſed etiam ipſe cum facientibus æqualiter faciens, vt ne diſſolueret legem, ſed impleret. Ad quod facit etiam quod ait B. Chryſoſt. homil. 82. in Matth. ſuper illud cap. 26. Prima autem die azymorum. Cuius autem (inquit) rei gratia venit ad Paſcha? Omnibus ſemper vſ-
10. que ad vltimum paſſionis diem non eſſe aduerſarium ſe legi † oſtendit. Et Victor Antioch. in illud Marc. 14. Et mittit duos. &c. Chriſtus (ait) adornat Paſcha, quo ad vltimum vſque vitæ diem legi per omnia ſeſe obſequentem fuiſſe oſtendat, in nulla autem re legi contrarium. Et Beatus Cyrillus Hie-
11. roſol. cathec. 13. Chriſtus (ait) non propter legis contemptum paſſus eſt, legis† enim impletor erat.

Vt autem actio illa Chriſti melius innoteſcat, & conſideretur, fingamus (exempli gratia) aliquem inter nos egregium Mathematicum, & calculatorem, qui velit Paſcha celebrare non eo die quo nunc celebrat eccleſia, ſed quem ipſe ex vera æquinoctij & quartædecimæ Lunæ ſupputatione collegerit, & quē propediem ex decreto ſūmi pōtificis Gregorij xiij. omnes nos obſeruaturos ſperamus; nūquid non calculatorem hunc plus quam oportet, & prius quàm oportet ſapere ſapientem, ſtatim tamquam ſchiſmaticum Catholici omnes exſibilaremus, &
12. deteſtaremur? Deus bone, quanta diſſidia olim in eccleſia orta ſunt † propter vnum diem celebrationis Paſchæ? Victor papa nonne ob hunc ſolū diem totius Aſiæ, eique finitimas eccleſias, veluti alienū atque diuerſum dogma propugnantes reijcere, & ab vnitate catholica arcere in animo habuit? Et hanc ſolā ob cauſſam nonne litteras conſcripſit, quibus illos homines publice notauit, omneſque ſimul a cōmunione prohibuit? vt refert Niceph. in hiſtor. eccl. lib. 4. cap. 38. poſt Euſeb. Cæſar. lib. 5. cap. 24. Et non erubeſcemus deinde nos Chriſtū dominum auctorem omnis pacis & concordiæ, a toto populo publice diſcordantē facere in ea Paſchæ celebratione, quam ſine vllo ſcrupulo commodiſſime vna cū alijs peragere potuiſſet? præſertim quòd legalia, quæ in paſſione ipſius moritura erant,
13. non erant ita futura mortifera, quin valerent ſine peccato diutius † obſeruari, quemadmodum de facto ſeruata fuerūt, vſque ad ſufficientem euangelij diuulgationem. vt ex ſententia S. Auguſtini in epiſt. 19. quæ habetur etiam inter epiſtolas S. Hieron. epiſt. 97. tenet B. Tho. in 1.2. quæſt. 103. art. 4. ad 1.

Quòd ſi ſcientia illa ceſſationis legalium operabatur in Chriſto, vt communem Paſchæ celebrationem præueniret, hoſpes qui ei cenaculum ſtratum præſtitit, & ceteri miniſtrantes, quo modo ſalua conſcientia rei tam inſolitæ participare potuiſſent? Nam (vt inquit Gennadius Scholarius in defenſione quinque capitum conc. Florentini, cap. 2. ſect. 4.) qui parabat id Paſcha Zebedæus erat, qui cū Iudæus eſſet, nil aliud feciſſet, quàm quod lex iubebat.

Diſcipuli vero Chriſti perſonæ idiotæ & ſimplices, qui neque myſteriū redēptionis intelligebant, neque veriſimile eſt, ſubtilem Neomeniæ aut diei Paſchæ ſupputationē calluiſſe, niſi quātū publice, & vulgo ferebat̄, quo modo in primo die

azymorum, qui tamen vulgo & publice non fuisset habitus primus azymorum, priores ipsi Christum interrogant apud Matthæum, & Marcum, Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Quòd si prior Christus eos monuerat dicens, Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. vt ex contextu Lucæ interpretatur Iansenius in cap. 129. concor. euang. Quo modo nō respōdissent potius, Quando uis paremus. quàm Vbi vis paremus? Potius enim sine dubio tempus, quàm locum edoceri petijssent. Dicere autem, quòd Christus eos instruxerat prius de omnibus, & corda reliquorum mouerat, ne in hoc contradicerent, aut calumniam inferrent, est multiplicare miracula sine necessitate, & plane diuinare, quæ Euangelistæ nullo indicio nobis descripserunt.

Pontifices porro, Scribæ, & Pharisæi aduersarij Christi, & Iudas proditor (vt bene not. Gennadius Scholarius Patriarcha Constantinop. in defensione quinque capitū conc. Florentini, cap. 2. sect. 5. in hac materia cōtra Græcos disputās) quam aliam maluissent caussam, aut occasionem perdendi Christū, & occidēdi, hac vna meliorē, aut iustiorē vmquam? Certe Iudæi Pilato non dixissent, cum percunctaretur ab eis, quid mali fecisset. Nos legem habemus, & secundum legē debet mori. sed sic vtique dixissent (quæ etiā rationi consentanea, & iusta erat caussa, quòd legem transgressus esset) Aliud Pascha nostræ leges iubent, aliud ipse fecit. At hoc quidem non dixerunt. Quanam de causa? Quia dicere non potuerunt. Admiror igitur admodum (vt eiusdem Gennadij verbis prosequar) quo modo Iudæi causam sedulo quærentes non inuenerunt, cum multi insudasent, neque Iudas. Et nunc fratres nostri causam, & prætextum iustissimum Iudæ subministrant simul ac Iudæis. Etenim ij a Pilato interrogati, quam causam erga iustum hominem afferrent, aliud dicere non potuerunt, quàm quòd Deum seipsum, & Dei filium appellaret; cumque ad hoc testificandum multi falsi testes accessissēt, id non inuenerunt. Ipsi vero nunc fratres nostri transgresorem Christum aperte faciunt, iureque ipsum a Iudæis damnatum volentes nolentes egregie comprobant. Hæc Gennadius.

Quare ex his intrepide concludendum mihi videtur, translationes festorum illas tempore Christi neque adinuentas, neque vllo modo in vsu fuisse; & Christū celebrasse Pascha Luna decimaquarta ad vesperam, eo die feriæ quintæ, quo reliqui etiam omnes Iudæi Pascha similiter suum celebrauerunt secūdum legem, & secundum traditiones. vt ait S. Ansel. lib. 2. de Imag. mundi, cap. 17.

Neque huic sententiæ aliquid repugnat ex Euangelijs, aut obstat, propter quod huiusmodi translationum chimeras tam a seipsis dissidētes effingere cogamur. Immo vero omnia argumenta, quæ in contrarium solent adduci, tam bene Christo adiuuante solui posunt, quàm vere translationes illæ falsæ, & minime verisimiles ostenduntur.

Et quidem non defuerunt ante nos, qui contraria argumenta omnia sufficientissime soluerent; Nam cum recentiores isti non alijs rationibus vtantur ad suas translationes confirmandas, quàm quibus olim Græci fermentarij cōtra ec-
14. clesiam Latinam vsi sunt, Græcorum † argumenta egregie soluerunt inter alios

hi. Innoc. 3. lib. 4. Myster. Missæ, cap. 4. S. Anselmus in libello de fermentato, & azymo. Altisiodor. in summa, lib. 4. in tract. de euchar. quæst. vltima, Alex. Alen. in 4. par. quæst. 32. memb. 3. Magister historiæ scholasticæ, in histor. euang. cap. 149. S. Bonauent. in 4. sent. dist. 11. in 2. par. art. 2. quæst. 1. S. Tho. in ead. dist. quæst. 2. art. 2. q^la 3. & in 3. par. Summæ, quæst. 46. art. 9. ad 1. & ibi. Caiet. & in opusc. 1. cap. 72. & contra Gent. lib. 4. cap. 69. Scotus in ead. dist. 11. 4. sent. quæst. 6. dub. 3. Ricar. dist. ea. art. 2. quæst. 3. Durand. dist. ead. quæst. 4. Tho. ab Argentina dist. ead. quæst. 2. art. 1. concl. 3. Dionys. Carthus, dist. ead. quæst. 5. Ioan. Bachon. dist. 8. eiusdem 4. sent. quæst. 2. art. 1. dub. 6. Rayner. in Pantheol. tit. de euchar. cap. 8. Gabr. Biel super cano. lect. 34. Abulen. in 2. par. Defensorij, Nicol. de Nijse, tract. 6. par. 3. de euchar. quæst. 1. Alphons. de Cast. aduersus hæreses, ver. Eucharistia. hær. 2. Sixtus Senen. in Biblioth. sancta, lib. 6. annot. 110. Felician. Capitonus in 2. par. catholicarum explicationum, cap. 57. & qui nuper latine excusus est Gēnadius Scholarius in defensione quinque capitum conc. Florentini, cap. 2. Et alij innumerabiles qui super euangelia commentarios scripserunt.

In specie autem translatoribus istis responderunt Ioan. Maior in 4. sent. dist. 1. 3 quæst. 1. & 2. Et Dominicus de Soto in eod. 4. dist. 9. quæst. 1. art. 4.

Quare licet superfluum quadamtenus videri possit, nouam nunc in soluendis argumentis operam insumere, nihilominus tentabimus & nos, postquam in hanc descendimus disputationem, claras omnium solutiones afferre, si forte recentioribus quibusdam male persuasis & deceptis, si non ex toto vt ipsi cuperent, saltem aliqua ex parte satisfacere valeamus.

DE PASCHAE PRAEPARATIONE. Cap. LV.

1. *Parasceue non significat alium diem, quàm feriam sextam.*
2. *Sabbatho non licebat cibos præparare.*
3. *Paschæ festum non habebat diem præcedentem præparatorium.*
4. *Paschæ præparatio apud Euangelistas est ipsa agni immolatio, & assatio. Apud B. Hieronymum non significat Lunam decimamquartam. num. 7. Apud Alex. de Ales significat totam hebdomadam præcedentem Pascha. num. 8.*
5. *Vesperæ duæ quo modo intelligantur.*
6. *Pascha quandoque dicitur ipsa agni immolatio.*
9. *Pascha celebrabant immundi in secundo mense.*
10. *Immundi expiabantur cum aqua aspersionis septem diebus.*
11. *Parasceue Paschæ dicendū erat in genitiuo, nō Parasceue Pascha in nominatiuo.*
12. *Pascha durabat apud Iudæos per septem dies.*
13. *Intransitiue exponitur quandoque textus sacræ scripturæ.*
14. *Parasceuen Paschæ fuisse primū diem festum Paschæ, colligitur manifeste ex B. Ioan. Euangelista.*

PRimum igitur argumentum, quod in contrarium maxime vrget, vt non nullis videtur, sit illud, cuius occasione hunc ingressi sumus quæstionis campum, desumptum ex Ioan. cap. 19. vbi describens diem passionis, & crucifixionis Christi, inquit, Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. Ad quod argumentum tam facilis est solutio, vt mirandum sit, quo modo viri eruditissimi eo vsi fuerint, cum contra ipsos validissime retorqueri queat.

1. Dictio Parasceue † vt supra annotauimus cap. 50. num. 18. quæ græce significat præparationem, posita vt significet aliquem diem, non significat alium nisi feriam sextam. Et Parasceue Paschæ non est aliud nisi feria sexta Paschæ. Vnde qui interpretantur, Parasceue Paschæ. id est Vigilia Paschæ, vel Pridie diei Paschæ. toto cælo errare mihi videntur. Quòd enim Parasceue significet diē feriæ sextæ, qui erat præparatorius sequentis Sabbathi, apparet manifeste & ex Euangelijs, & ex sacrorum Doctorum consuetudine, quorum non nullos citauimus supra in d. cap. 50. Et absque alia citatione res per se clarissima est. Nam cum
2. Iudæis præceptum ita fuisset † Sabbathum, vt nihil operis in eo facere possent, cogebantur in feria sexta cibos præparare, qui sibi in die sequenti vsui essent, vt colligitur Exho. 16. ibi, Die autem sexto parent quod inferant, & sit duplum quàm colligere solebant per singulos dies. Et infra. In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est duo gomor per singulos homines. Venerunt autem omnes Principes multitudinis, & narrauerunt Moysi. Qui ait eis. Hoc est quod locutus est Dominus. Requies Sabbathi sanctificata est Domino cras: quodcumque operandum est facite; & quæ coquenda sunt coquite: quidquid autem reli-
3. quum fuerit, reponite vsque in mane. At quòd festum Paschæ † haberet diem præcedentem præparatorium, nullibi in iure, neque in sacris litteris (vt arbitror) reperitur. Immo vero ratio contrarium expresse demonstrat. Nam præparatio cibariorum nulla necessaria erat, cum in ipso die festo Paschæ præparari possent. Agnus etiam paschalis non decimaquarta die, sed decima parabatur ex lege ipsius Dei, Exho. 12. Quamobrem nisi dicant recentiores isti Latini, quòd tenebantur Iudæi decimaquarta die cultros acuere ad immolandum phase, aut dentes tergere ad illud deuorandum, nescio quid intelligant per diem præparatorium Paschæ.

Dicent fortasse, quòd tres primi Euangelistæ habent, quòd Discipuli dixerunt ad Iesum, Vbi vis paremus tibi, comedere Pascha? Et ille respondit, Ite in Ciuitatem ad quemdam, &c. & illic parate nobis. Et deinde subiungunt, quòd duo ex Discipulis parauerunt Pascha. Ex quibus colligitur, quòd ad celebrationem Paschæ præparatio quædam requirebatur.

4. Sed aduertendū est, quòd præparatio † illa, de qua habetur per Euangelistas, erat potius in festo Paschæ, & ipsummet Pascha, quàm ante diē festū Paschæ, loquendo de diebus legalibus, qui a vespera in vesperam celebrari præcipiebantur, Leuit. 23. Nihil enim aliud intelligo per præparationem factam a Discipulis, nisi immolationem, excoriationem, & assationem agni paschalis; vt adueniens postea Christus facto iam sero cum reliquis Discipulis, inueniret mēsam stratā, agnum coctum,

coctum, panes azymos, lactucas agrestes, & omnia parata, quæ necessaria erãt ad esum agni, & ad cenam. Immolatio autem agni, qui erat ipsum phase fieri debe-
5. bat ad vesperã, vel (vt hebræa habent) inter duas † vesperas. Quod magis communiter interpretatur, id est in crepusculo post occasum Solis, vt supra vidimus cap. 20. in princ. Et quamuis etiam interpretetur ante Solis occasum post nonam diei horam, vt nos putamus, nihil hoc refert; nam totum illud tempus post nonam, ad diem sollemnem sequentem pertinere censebatur, vt ex Nicol. de Lyr. & alijs annotauimus supra in d. cap. 20. num. 6. Et constat ex d. cap. Leuit. 23. im-
6. molationem † agni, quæ fiebat ad vesperam Pascha appellari, dum dicitur ibi, Quartadecima die mensis ad vesperum phase Domini est. & Luc. 22. Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Quare concludo, quòd præparatio Paschæ descripta ab Euangelistis, non erat præparatio ad diem festum, sed tantum ad esum agni. Et vlterius efficacissime concludere posse mihi videor, quòd cum ex hoc tex. B. Ioan. habeamus, quòd erat Parasceue Paschæ, id est feria sexta Paschæ, ille dies erat Pascha, & non vigilia Paschæ: cum Pascha Iudæorum non haberet vigiliam, vt iam deduximus.

Scio Beatum Hieronymum super illis verbis Matth. 26. Tunc congregati sunt principes sacerdotum. hæc scribere. Qui debuerant Paschate vicino præparare victimas, leuigare templi parietes, pauimenta verrere, vasa mundare, & secundum ritum legis purificari, vt esu agni digni fierent, congregantur ineuntes consilium, quo modo occidant Dominum. Quæ verba referunt etiam Beda, & Haymo super illud Marci. 14. Et quærebant summi sacerdotes. &c.

7. Verum hæc præparatio † Paschæ, de qua agit B. Hieron. non erat talis, vt propter illam dies decimaquarta appellari specialiter deberet Parasceue Paschæ, tum quia ad solos sacerdotes pertinebat, tum etiam quia non in ipsa decimaquarta die, sed antea fieri debebat ex sententia ipsius B. Hieron. Nam congregatio illa sacerdotum, & seniorum biduo ante Pascha facta narratur Matth. 26. & Mar. 14.

Scio etiam Alexãdrum de Ales in 4. par. quæst. 100. memb. 3. art. 3. ad 1. dicere, quòd Iudæi in veteri lege quando debebant comedere agnum paschalem ieiu-
8. nabant septem diebus ad præparandum † se ad comestionem agni typici. Verum an id ex aliqua scriptura auctentica habuerit, mihi non constat. Et deinde dato, quod ita Iudæi abstinerent, adhuc præparatio Paschæ non fuisset appellatus singulariter dies ante Pascha, sed tota hebdomada præcedens.

Scio præterea, quòd ad celebrationem Paschæ requirebatur mũdities. Nam im-
9. mundi non poterant celebrare Pascha † nisi in secundo mense, vt patet Num. 9. Sed ad hanc munditiem acquirendam non vnus tantum destinatus erat dies immediate præcedens Pascha, qui ob id specialiter dici deberet Parasceue Paschæ, sed multi præcedẽtes dies inseruiebãt, vt apparet ex Ioan. cap. 11. in fi. ibi, Proximũ erat Pascha Iudęorũ, & ascẽderũt multi Hierosolymã de regione ante Pascha, vt sãctificarẽt seipsos. Et ne quis putet, intelligẽdũ ibi esse de die proxime præce-

denti ante Pascha, subiungitur in seq. cap. quòd in crastinum turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei. Quod factum ante quinque dies Paschæ contigisse constat. Et deinde patet ex lege, quòd ad immun-
10. dorum expiationem † per aquam aspersionis cum cineribus vaccæ ruf æ, & alijs cærimonijs requirebantur ad minus septem dies. vt apparet Num. 19. & Act. 21. Vnde colligitur, quòd nulla ratio erat, vt specialiter dies præcedens Pascha appellaretur ob hanc caussam amouendarum immunditiarum Parasceue Paschæ.

Contra tamen obijcit rursus Middelburgensis, quòd si B. Ioannes dicere, aut
11. sentire voluisset, ipsam Parasceuen fuisse Pascha, posuisset Pascha † in casu nominatiuo identice, & non in genitiuo; & dixisset, Erat autem Parasceue Pascha. & non Parasceue Paschæ.

Vide obsecro lector humanissime, quàm incongruum, & ineptum (pace ipsius) loquendi modum requirat Middelburg. Anne dicimus nos Dominica Pascha, vel Dominica Paschæ? In Missalibus certe, in Breuiarijs, & in omnibus libris ecclesiasticis scriptum est, Dominica Paschæ, in genitiuo, quemadmodum scribit etiam B. Ambros. in epist. 83. ad Episcopos per Æmiliam constitutos. & non Dominica Pascha. in casu recto.

Dicet fortasse aliquis pro Middelburg. quòd nobis certum est, Pascha non nisi in Dominica posse occurrere, at Iudæis variabatur per omnes dies hebdomadæ. Respondeo, quòd licet hæc differentia inter nos & Iudæos parum omnino fa-
12. ciat ad id de quo agimus, tamen certum erat etiam Iudæis, quòd Pascha † durabat per septem dies continuos, vt probatur Act. 12. ibi, Volēs post Pascha producere eum populo. Vnde quilibet dies illius hebdomadæ additione nominis Paschæ insigniri poterat, & per consequens poterat dici Parasceue Paschæ, Sabbathum Paschæ, Prima Sabbathi Paschæ, Secunda Sabbathi Paschæ, & sic de singulis. intelligendo de eo die, qui infra hebdomadam paschalem occurrebat. Textum igitur B. Ioan. postquam non vult intelligere Middelburg. intransitiue, exponendo, Parasceue Paschæ, id est Parasceue quæ est Pascha, sicut tamen recte
13. intelligi † posse similes sacrarum litterarum phrases ostendunt. vt illud Matth. 24. iuxta litteram græcam, In tuba vocis magnæ. id est In tuba, quæ est uox magna. saltem effugere non potest, quin intelligat Parasceue Paschæ, id est Parasceue hebdomadæ paschalis. Nam hoc satis est Beato Ioan. euangelistæ, vt declaret nobis, quòd Christus sententiam mortis accepit in feria sexta paschali, in hora quasi sexta. Quòd autem illa dies, Parasceue, & feria sexta Paschæ, es-
14. set primus † dies Paschæ, si non declaratur ibi ex illis solis uerbis, colligitur tamen manifestissime iuncto alio tex. eiusdem Euangelistæ. Nam cum superius cap. 13. dixerit, quòd dies præcedens, scilicet feria quinta, erat ante diem festum Paschæ, sequitur necessario, quòd sequens feria sexta Paschæ erat primus dies festus Paschæ.

DE AGNI PASCHALIS SIGNIFICATIONE. Cap. LVI.

1. *Christus, verus fuit agnus paschalis. & num. 11. Et immolatio agni typici Christi immolationem figurabat. num. 3. Magis tamen significabat cærimonia illa agni paschalis sacramentum eucharistiæ, quàm passionem Christi. num. 6.*
2. *Græci blasphemi, & hæretici dicunt, tres Euangelistas a Ioanne fuisse correctos in descriptione vltimi Paschæ.*
4. *Eucharistiæ sacrificium a nullo veteris legis sacrificio magis exprimebatur, quàm ab agno paschali. Et comestio agni erat figura & instructio comestionis eucharistiæ. num. 5. Et iccirco decuit, vt post comestionem agni paschalis Christus statim eucharistiam institueret. vt habetur ex B. Hieronymo. num. 7. Et ex B. Leone magno. num. 8. Et ex B. Ioan. Chrysost. num 9. Et ex B. Greg. Nazianzeno. num 12. Et ex Niceta. num. 14. Et ex Ruperto abb. num. 15. Et ex Innocentio III. num. 16. Et ex B. Tho. num. 17.*
10. *Christus legem in omnibus adimpleuit.*
13. *Vespera quandoque sæculorum finem significat.*
18. *Eucharistiam cur Christus ieiunis Discipulis non tradidit,*
19. *Eucharistia a ieiunis sumi debet.*

ADhuc ex eod. tex. Ioan. 19. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. instabit aliquis contra nos dicens cum Iansenio in cap. 128. & 142. concord. euang. Apparet manifeste, B. Ioannẽ huius fuisse intentionis, vt osten-
1. deret, Christum † in cruce immolatum verum fuisse agnum paschalem; nam illud, Os non comminuetis ex eo. applicat Christo, cum ad litteram dictũ fuerit de agno paschali typico, Exho. 12. Et in 1. cap. euangelij ponit, bis dictũ fuisse a Ioan. Baptista de Christo, Ecce agnus Dei. Et Apocal. 5. dicit, se vidisse agnũ stantem tamquam occisum. ac de eo dictum fuisse ab Angelis, Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem. &c. Quare quando dicit. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. significare voluit tempus, quo vetus Pascha immolari, & parari solebat. vt intelligeremus eodem illo tempore aut circiter illud, verum agnum etiam ad cædem paratum; atque veritatem cum suo conuenire typo. Ob quam etiam caussam videtur potius dixisse, eam diem fuisse Parasceuen Paschæ, quàm Parasceuen Sabbathi; & fuisse horam quasi sextam, potius quàm tertiam, cum tamen esset tempus medium inter tertiam & sextam, vt ex Marc. cap. 15. colligitur, qui ait, Dominum hora tertia fuisse crucifixum. Hæc enim non ob aliud censendus est descripsisse B. Ioannes, nisi vt insinuaret, veritatem cum sua vmbra probe conuenisse; & quòd cum tempus appeteret, vt iuxta diei festi rationem agnus paschalis immolaretur, Pilatus & Iudæi diuinæ dispensationi per ignorantiam subseruientes, verum agnum ad necem destinarunt, ille quidem iudicando, isti vero clamoribus suis vrgendo. Ad quod etiam optime facit quod habetur. 1. Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus & Hierem.

Hierem. 11. Ego quasi agnus mãſuetus qui portatur ad victimam. Aliàs autem ſi dicamus, Christum decimaquinta Luna in ipſo die feſto Paſchæ crucifixum fuiſſe, dubitari poſſet, quo modo veritas ſuæ reſponderet figuræ.

Pro ſolutione huius obiectionis aduertendum eſt, quòd ita nobis conſideranda ſunt quæ dicit B. Ioannes, vt ſimul etiam quæ ab alijs Euangeliſtis ſunt expreſſa attẽdantur: nam ſi alioquin ſolus Ioãnes inſpiceretur, facile aliquis dicere poſſet in maiorẽ ſupradictæ rationis corroborationẽ, quòd Chriſtus agnũ paſchalẽ typicum nõ comedit, neque neceſſe erat vt comederet, ſed quòd tantũ decuit, vt verum ſe agnum exhiberet in cruce pro ſalute omniũ immolatũ. Abſit autem a nobis, vt tam immaniter deſipientes vel negemus quæ alij ſcripſerunt Euange-
2. liſtæ, vel dicamus eos a B. Ioanne fuiſſe correctos: quemadmodum Græcos † aſſerere, qui in hoc blaſphemi, ſchiſmatici, & hæretici ſunt, refert Alex. de Ales in quæſt. 32. 4. par. & alij Doct. ſupracitati cap. 54. num. 14.

Attentis igitur omnibus, quæ a B. Ioanne, & ab alijs etiam Euangeliſtis recen-
3. ſentur, dico in primis, verum eſſe, quòd agni typici immolatio † immolationem Chriſti figurabat, vt ex ſentẽtia Pauli apoſt. inquit B. Tho. ſuper 1. Cor. 5. lect. 2. & declarat S. Auguſt. tract. 50. in Ioan. in princ. & tract. 120. & in ſerm. 1. feriæ quintæ Paſchæ, qui eſt de tempore 150. Sed cum hoc dico etiam, quòd nullũ ſa-
4. crificium † veteris teſtamenti magis exprimebat quantum ad omnia ſanctiſſimũ euchariſtiæ ſacrificium, quàm ipſe agnus typicus paſchalis, vt rectiſſime docet
5. idem S. Tho. in 3. par. quæſt. 73. art. vlt. Et comeſtio agni paſchalis † erat figura & inſtructio comeſtionis euchariſtiæ, vt bene explicat idem S. Thom. 1. 2. quæſt. 102. art. 5. ad 2. & Rayner. in Pantheol. tit. de euchariſtia. cap. 2. & S. Anton. in 1. par. tit. 14. cap. 5. §. 7. Immo vero magis (meo iudicio) ſignificabat agni pa-
6. ſchalis cærimonia † ſacramentum euchariſtiæ, quàm paſſionem Chriſti, nam cædebatur ille agnus in eſum, & non in holocauſtum; vt bene aduertit Rupertus abbas lib. 2. ſuper Leuit. cap. 36.

Quare congruum fuit, & neceſſarium ad hoc vt omnes figuræ ſuo tempore adimplerentur, vt Chriſtus in vltima cena poſtquam comediſſet vetus Paſcha cum Diſcipulis ſuis ea quartadecima Luna ad veſperam, in qua omnis multitudo filiorum Iſrael idem Paſcha ſecundum legis præceptum deuorabat, illico menſa non amota nouum ſacramentum inſtitueret corporis & ſanguinis ſui, quo oſtẽderet, & efficeret, vt vmbræ ſuccederet veritas, & figuræ reſponderet figura-
7. tum. vt bene aduertit S. Hieronymus † ſuper illud Matth. 26. Cenantibus autem eis. & habetur per Gratian. de conſ. diſtin. 2. c. accipite. vbi ita inquit. Poſtquam typicum Paſcha fuerat impletum, & agni carnes cum Apoſtolis comederat, aſſumit panem qui confortat cor hominis, & ad verum Paſchæ tranſgreditur ſacramentum.
8. Et B. Leo magnus † in ſerm. 7. de paſſione Domini, idem etiam adſtruẽs, ita ait. Vt ergo vmbræ cederent corpori, & ceſſarent imagines ſub præſentia veritatis, antiqua obſeruantia nouo tollitur ſacramento, hoſtia in hoſtiam tranſit, ſanguinem ſanguis excludit, & legalis feſtiuitas dum mutatur impletur. Et infra.

Ieſus

Iesus consilij sui certus,& in opere paternæ dispositionis intrepidus vetus testamentum consummabat, & nouum Pascha condebat. Discumbentibus enim secum Discipulis ad edendam mysticam cenam, cum in Cayphæ atrio tractaretur, quo modo Christus posset occidi, ille corporis, & sanguinis sui ordinans sacramentum,docebat,qualis Deo hostia deberet offerri.

9. Et B.Chrysostomus † homil. 83. in Matth.in princ.super cap. 26. ita ait. Et comedentibus (inquit Euangelista) eis accepit panem,& fregit.Quamobrem passionis tempore hoc mysterium tradidit? Vt vndique discamus, ipsum veterem etiam legem sanxisse, & omnia quæ in illa sunt propter nouam hæc adumbrata fuisse.Hac igitur de caussa veritatem figuræ adiunxit. Vespera vero illa adimpletionis temporum signum erat, & quia iam ad consummationem ipsam res peruenerunt. Et clarius in homil.de proditione Iudæ,quæ habetur Tom.3.Vbiuis (inquit) paremus tibi comedere Pascha? Non illud quod nostrum est,sed interim Iudæorum. Et illud quidem Discipuli præparabant, istud autē quod nostrū ipse constituit; sed & ipse factus est Pascha.Vbi vis paremus tibi manducare Pascha? Illud iudaicū fuit Pascha, illud in Ægypto sumpsit exordium. Et cur illud

10. Christus manducauit? scilicet, quia omnia quæ sunt legis † adimpleuit. Nam quando baptizabatur dicebat,Sic enim decet nos implere omnē iustitiam. Veni (inquit) de legis maledictione eximere homines. Nam Deus misit filium suum natum de muliere factum sub lege,vt eos qui sub lege erant redimeret,& ipsi legi requiem daret. Et vt nemo dicat, quòd ideo eam euacuauit, quia eam complere vt molestam & arduam non valuit, ipse prius eam compleuit, & sic fecit

11. requiescere. Ideo & Pascha fecit. Et infra. Ille agnus † futuri agni fuit typus,& ille sanguis dominici sanguinis monstrabat aduentum, & ouis illa fuit spiritalis ouis exemplum: Ille agnus vmbra fuit, hic veritas. Sed postquam Sol iustitiæ radiauit, vmbra soluitur luce. Et ideo in ipsa mensa vtrumque Pascha & typi & veritatis celebratum est. Nam sicut pictores pingēdam tabulam vestigijs quibusdam adumbrare consueuerunt, & sic colorum varietate perficere; ita & Christus fecit in mensa; & typum Paschæ descripsit, & Pascha veritatis ostendit. Vbi vis paremus tibi manducare Pascha? Iudaicum Pascha erat, sed vmbra lumini cedat, aduectata imago veritate superetur. Et paulo infra. Et fuit quidem aliquando Pascha iudaicum, sed exemptum, & euacuatum est Paschæ spiritalis aduentu, quod Christus tradidit. Nam cum manducarent (inquit) & biberent, accepit panem, & fregit, & dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Agnoscunt, quid loquor qui sunt diuinis consecrati mysterijs. Et iterum accepit calicem & dixit, Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

12. Et S. Greg. Nazianzenus † in oratio. 2. in Pascha.circa med. Atque illi quidem (inquit) lugeant (impij scilicet Pharisæi,& Ægyptij) nos autem agnum comeda-

13. mus ad vesperam † quidē, quoniam in sæculorum fine Christi passio contigit; quandoquidem vespere quoque, peccati videlicet caliginem discutiēs Discipulis sacramentū impertijt. Et infra circa fin.Iam vero Paschatis participes erimus

nunc

nunc quidem adhuc in figura, licet magis perſpicua, quàm in lege veteri (legale enim Paſcha, nec enim docere verebor, figuræ figura erat obſcurior) aliquanto poſt autem perfectius, & purius, cum videlicet illud nouum Filius Dei nobiſcum in regno Patris bibiturus eſt, patefaciens, ac docens, quæ nunc minus plene declarauit.

Super quibus verbis B. Gregorij primo loco recitatis Nicetas eius commenta-
14. tor,† Veſpera igitur (ait) vtpote diei finis ſæculorũ finem adumbrat, quo Chriſtus quoque noſtra cauſſa ab omni ſynagoga mactatus eſt, atque occubuit Sol Creatori ſuo condoleſcens. Quin ipſe Chriſtus myſticã cenã veſpere Diſcipulis porrexit, vt figurã impleret (iuxta legẽ enim ad veſperã agnus cædebatur) ac craſſam peccati caliginem depelleret, illuſtri, & ſanctiſſimo myſterio patefacto.

15. Et Rupertus abb. Tuitien.† ſuper Exho. lib. 2. cap. 6. Bene ergo (ait) verus iſte agnus immolationis ſuæ tẽpus ipſum quod typico præſcripſerat agno per omnia prouidit. Et infra. Tandem quartadecima die ad veſperã, vbi illum Paſchæ veteris agnum comedit cum Diſcipulis ſuis, tunc ipſe noui ſacrificij agnus continuo capiendus & ducendus ad immolandum iam in anguſtia paſſionis agonizans, prius proprijs manibus Deo Patri ſemetipſum immolauit accipiens panẽ & vinum, & mira atque ineffabili ſanctificationis potentia transferens hæc in corporis & ſanguinis ſui ſacramentum.

16. Et Innocentius III.† lib. 4. Myſter. Miſſæ, cap. 4. Diſpoſuerat (inquit) Deus, vt verus agnus in diebus paſchalibus immolaretur. Et ſicut typicus agnus decimaquarta Luna primi menſis comedebatur in nocte a Iudæis, ita verum agnum Diſcipuli eadem hora comederunt.

17. Quare (vt bene not. S. Tho.† in 3. par. quæſt. 73. art. 5.) tempus conuenientiſſimum inſtitutionis euchariſtiæ electum fuit a Chriſto in vltima cena poſt eſum
18. agni paſchalis, ob plures rationes, quas ibi adducit. Quarum ea potiſſimum † inter alias notanda eſt; quia ſcilicet decebat, vt poſt figurã agni paſchalis repræſentatiuam paſſionis Chriſti ſuccederet veritas ſacramenti euchariſtiæ; per quã eadẽ Chriſti paſſio recoleretur. Alioquin enim rationabilius fuiſſet, vt Chriſtus ſacramentum corporis, & ſanguinis ſui ieiunis Diſcipulis (ſicut modo fit) potius quàm poſt cenam propinaſſet, vt colligitur ex ijs, quæ not. venerab. Beda in lib. variarum quæſtionum, quæſt. 15. & ſuper illud Luc. 22. Similiter & calicem poſtquam cenauit. Et S. Anſelm. ſuper Matth. cap. 26. ibi, Cenantibus autem eis. Et Haymo Halberſt. in homil. in Domin. Palmarum. ſuper illud idẽ Matth. 26. Cuius verba hæc ſunt. Sed merito quæritur, cur nos ieiuni tantum ſacramentum quotidie ſumimus, cum Dominus finito conuiuio panem corporis ſui, & calicem ſanguinis ſui in myſterio Diſcipulis ſuis propinauerit? Ad quod dicendum eſt, quia primum decebat, ſignificatiuum Paſcha conſummari, ac deinceps Paſcha verum induci. Poſtmodum vero Patres noui teſtamenti, videlicet Apoſtoli, & ſequaces eorum ſtatuerunt, vt in venerationem tanti ſacramen-
19. ti, a ieiunis † quotidie ſumeretur.

Quòd ſi cenaſſe Chriſtum dicamus Luna decimatertia, vt Græci volunt, vel

(quod

(quod idem fere est) ea decima quarta, quæ transferri debebat in sequentem, vt quidam recentiores Latini ex nouis translationibus Iudæorum adinuenerunt (parum enim omnino refert, vel quòd esset vere decimatertia, vel quòd ab omnibus decimatertia reputaretur, & pro tali censeri haberet lege lata) profecto facimus, quòd diuina Sapientia non suauiter omnia in hoc mysterio disposuerit, sed coacte, & quodam modo per vim figuram traxerit ad veritatem.

DE TEMPORE CRVCIFIXIONIS CHRISTI. Cap. LVII.

1. *Eucharistiam statim post comestionem agni paschalis institui decuit. Et deinde ad alterū eiusdē agni significatū, immolationē scilicet Christi deueniri. num. 2.*
3. *Christum non decebat illico peracta cena tempore noctis in crucem agi, sed vt in meridie publice, & palam crucifixus proponeretur.*
4. *Christus Adam secundus contrario modo se habuit ad Adam primum.*
5. *Christus quæ ad sui honorem faciebant, occultauit, & fugit: quæ vero faciebant ad ignominiam, acceptauit, & patefecit.*
6. *Christus longe conuenientius dicitur crucifixus in die festo Paschæ; quàm in vigilia Paschæ.*
7. *Figura præcedere debet figuratum.*
8. *Azymorum dies prima cur erat tota celebris.*
9. *Coniecturis non est opus vbi expressa adest auctoritas textus.*
10. *Christus traditus est ad crucifigendum a Iudæis, a Pilato, sed magis principaliter a Iuda traditore.*
11. *Indefinita oratio æquipollet vniuersali.*

CHristus dominus cum discubuisset Luc. 22. cum duodecim Discipulis, dixit illis, Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscū ante quàm patiar. In quibus verbis ostendit, se vehementi cum desiderio exspectasse, vt tēpus Paschæ legitimum aduentaret. Cur ergo dicere audebimus, quòd tempus legitimū præuerterit, cum hoc modo potuisset absque alia exspectatione quandocumque libuisset, celebrare Pascha? Decuit igitur, vt post figuram agni pa-
1. schalis † cum azymis manducati suo legitimo tempore obseruatam, quando vniuersaliter a toto populo obseruabatur, immediate veritas illius figuræ exhiberetur a Christo: qua veritate exhibita, corpore scilicet & sanguine suo sub speciebus panis & vini, decuit, vt alterum etiam agni paschalis significatum, occisionem videlicet sui, statim in eodem die legali cum primum commode poterat, adimplendum curaret, & permitteret. Vnum enim facere, & alterum nō omittere oportebat.

Et quidem ita per diuinam dispositionem factum est, vt peracta cena cum suis appendicibus, lotione scilicet pedum, institutione eucharistiæ, & suauissimo
2. sermone, summæ, & infinitæ dilectionis argumentis, protinus in eodem † die,

& in eadem nocte tristitiam vsque ad mortem, & sudoris sanguinei pateretur agoniam, & ligatus caperetur a Iudæis, tamquam verus agnus paschalis mansuetus & immaculatus, immolandus in cruce. Quam rem bene considerauerũt venerab. Beda, & Glo. ordin. super illud Luc. 22. Venit autem dies azymorum. Et idem Beda, & Glo. & Haymo super illud Marci 14. Et primo die azymorum. Et Beda rursus, & Glo. & S. Ansel. Matth. 26. ibi, Prima autem die azymorum. Et Zacharias Chrysopolitanus in euangelia cap. 155. super eisdem verbis. In quibus locis ita inquiunt. Licet Christus die sequenti, hoc est quintadecima sit Luna crucifixus, hac tamen nocte, qua agnus immolabatur, & carnis sanguinisque sui Discipulis tradidit mysteria celebranda, & a Iudæis tentus ac ligatus, ipsius immolationis, hoc est passionis suæ sacrauit exordium. Quod idem notat etiam Remigius citatus a B. Tho. in catena, super illud idem Matth. 26. vbi ita inquit. Sed forte dicit aliquis, Si ille typicus agnus figuram huius veri agni gestabat, quare non ea nocte passus est Christus, quando solebat agnus immolari? Sed sciendum, quia eadem nocte mysteria sanguinis, & corporis sui Discipulis celebranda tradidit, & sic tentus & ligatus a Iudæis, suæ immolationis, id est passionis sacrauit exordiũ. Hæc Remigius. Vere enim statim atque traditus fuit Christus in manus peccatorũ, tamquã mortuus censeri poterat, & morti destinatus, cum permissi fuerint peccatores illi saturari pœnis eius, & mortem quã inhiabant, & cogitauerant, suo arbitratu inferre. iuxta illud, quod ipse dixit eis quando comprehendebatur, Luc. 22. Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarũ. Vt autem perfecte Christus occideretur, & vitam finiret, tantillum exspectan-
3. dum fuit, donec nox transiret; nam non decebat, vt in ipsa nocte † illico peracta cena in crucem ageretur; sed diuina sapientia, quæ omnia suauiter disponit, ordinauit, vt in ipso meridie in expiationem delicti Adæ, & omnium nostrum crucifixus nobis publice & palam proponeretur. Non enim sicut delictum ita & donum. Primus namque Adam, quem omnes delinquendo imitamur, commisso peccato latebras quæsiuit, & consuens folia ficus, faciensque sibi perizo-
4. ma abscondit se a facie Domini Dei in medio ligni paradisi. At secũdus Adã † qui pro peccatis satisfacturus aduenerat, & qui cum bene ageret amabat lucem, voluit in die medio, in die festo sollemni coram omni populo denudatus pendere in ligno crucis; vt posset dicere ad Adam primum verba illa quæ olim dixerat ad regem Dauid Nathan propheta, ex ore Dei. 2. Reg. 12. Tu quidem fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu Solis.
Christus enim qui serui susceperat formam, & non iudicare venerat, sed iudica-
5. ri, quemadmodum Bethleem † prælegit natiuitati Hierosolymam passioni. vt inquit B. Leo magnus in serm. 1. de Epiph. ita etiam vt perfectissimum præberet in omnibus humilitatis exemplum, mediam noctem prælegit natiuitati, meridiem passioni. Et similiter eo tempore nasci voluit, quo ibant omnes vt profiterentur singuli in suam ciuitatem; at pati eo die festo quo omnes ex diuersis regionibus in vna & eadem ciuitate congregati reperiebantur. Vt nimirum signi-
ficaret

ficaret nobis, ea quæ ad sui honorem & subleuationem faciebant se occultasse, & aufugisse; quæ vero ad ignominiam & laborem pertinebant, maxime patefecisse & acceptasse. Vtque inquit Iacobus de Vitriaco in serm. 2. in die Parasceues. voluit Dominus in die festo coram multitudine crucifigi, & multis videntibus; vt quanto maiorem pro nobis sustineret verecundiam, tãto magis ad eius dilectionem accenderet credituros.

6. Concludo itaque longe cõuenientius † fuisse tempus crucifixionis Iesu Christi a diuina electum prouidentia in die festo Paschæ, quàm in vigilia (vt aiunt) Paschæ. Nam si in vigilia Paschæ eum crucifixum dicamus, neque eucharistiæ institutio, neque Christi immolatio suo tempore post typicum agnum, vt decebat,
7. sed præpostere, & contra ordinem naturalem, qui vult, vt figura † præcedat figuratum, adimpleta fuissent. At e contrario si in festo Paschæ crucifixũ eũ asseramus, omnia ita congruunt, & bene respondent, vt nihil melius, nihil ordinatius neque dici, neque cogitari possit. Non enim sine caussa, & non absque ma-
8. gno mysterio iussum fuisse a Deo putandum est, vt prima dies azymorum † legalis non solum in eo articulo, in quo agnus paschalis immolabatur, & comedebatur, sed tota esset celebris, sancta, atque sollemnis a vespera vsque in vesperã, quia nimirum tota illa dies profundissimis sacramentis, & passione Christi consecranda erat. vt bene not. Glo. ordin. Leuit. 23. in ver. quartadecima die. & ver. seq.

9. Sed quid alijs opus est † coniecturis cum ad id de quo agimus demonstrandum expressa sit auctoritas textus Matth. 26. ibi, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur, vt crucifigatur? Quæ verba si recte ponderentur, omnino conuincunt & Græcos, nisi velint esse obstinati, & recentes Latinos contra opinantes. Constat namque per ea verba designatã fuisse Lunam decimãquartã, futuram post biduum, nam in ea ad vesperam Pascha fieri debebat ex præcepto legis. Vnde Origen. tractatu 35. in Matth. super eisdem verbis. Si autẽ (inquit) post biduum Pascha factum est quartadecima Luna, manifestũ est, quia quando ista dicebat, secundũ Iudæos vndecima erat Luna. Sed tamẽ nõ videtur cõstare, quisnã dies hebdomadæ per dicta verba designatus intelligatur, an scilicet dies feriæ quintæ, tamquã in ea ad vesperam Pascha faciendũ esset, vt Latini dicunt; an potius dies feriæ sextæ, vt Græci volunt. Probo igitur, non posse intelligi, per illa verba designatũ fuisse diẽ Parasceues. Nã licet in eo die Christus dici possit
10. traditus † a Iudæis Pilato, & a Pilato militibus vt crucifigeretur; tamẽ ordo verborũ Christi fuisset præposterus; Nã prius in eo die Christus fuisset ab illis traditus, & deinde Pascha fuisset celebratũ. Vnde dicere potius debuisset hoc pacto. Sciatis, nõ scitis, quia post biduũ filius hominis tradetur, vt crucifigat̃, & Pascha fiet. Adde, ꝙ Christus loqui videtur non de illis traditionibus factis a Iudæis, & Pilato, sed de prima & principali traditione facta a Iuda traditore, de qua ipse in eod. Matth. cap. iterũ loquẽs dixit, Ecce appropinquauit hora, & Filius hominis tradet̃ in manus peccatorũ. Surgite, eamus; Ecce appropinquauit qui me tradet. Ex qua traditione aliæ consequẽter Iudæorũ, & Pilati traditiones subsecutæ sũt.

Dicendum est igitur, quòd ibi in illis verbis proculdubio designatus fuit dies feriæ quintæ, & non Parasceues. Sed fortasse recentiores Latini aliam adhuc interpretationem afferent ad hunc tex. dicentes, quòd illud, Pascha fiet. intelligendum est, scilicet a Christo, non a Iudæis omnibus. Quæ expositio quàm extorta sit, & quàm coacta, vnusquisque facile potest inspicere. Cum enim dixerit Christus, Scitis, non Sciatis, locutũ fuisse apparet de eo Pascha quod in vsu erat, quod omnes sciebant, quod etiam Discipuli personæ alioquin rudes non ignorabant. Deinde cum subiunxerit indefinite, Pascha fiet. loqui se indicauit de eo
11. Pascha quod ab omnibus vniuersaliter celebrandũ erat. nam indefinita † oratio æquipollet vniuersali. l. si ita relictum. in princ. & l. seq. in princ. ff. de leg. 2. Alioquin si de alio Pascha fuisset locutus, dixisset potius hoc pacto. Sciatis, quia post biduum filius hominis Pascha faciet, & tradetur, vt crucifigatur. Suauis ergo litteræ expositio, & rectus ordo postulat, vt intelligamus per illa verba fuisse admonitos Discipulos a Christo, post biduum fore Pascha celebrandum cõmuniter ab omnibus, & ipsum deinde Christum tradendum fore in manus peccatorum. vt crucifigatur. Quæ omnia hoc eodem modo & ordine quo prænunciata sunt, contigisse in die feriæ quintæ, nemo est, qui aduertere non valeat. Et notandum est in dictis verbis contra recentiores Latinos, quòd non dixit Christus, Scitis, quia post biduum Pascha erit. ne interpretentur, futurum quidem fuisse Pascha post biduum iuxta legitimam tẽporis rationem a Deo & a Moyse constitutam, sed tamen iuxta Iudicum & Magistrorum obseruationem futurum fuisse Pascha post triduum. Sed dixit, Scitis, quia post biduum Pascha fiet. quod verbum fiet, cum denotet executionem celebrationis paschalis, nullo modo verificari potest, nisi in eo Pascha quod erat a populo faciendũ, & celebrandum.

DE TEMPORE CRVCIFIXIONIS CHRISTI. Cap. LIIX.

1. *Agnus paschalis Christum figurabat.*
2. *Sexta feria, & sexta hora cur Christus passus est. & num.* 10. 11. 12. *&* 13.
3. *Christus secundus Adam contrario modo se habuit ad Adam primum. & num.* 4. 5. 7. 8. *&* 9.
6. *Pœna per ea sentitur, per quæ quis peccat.*
14. *Vespera dicitur a quibusdam incipere statim post meridiem, sed male.*
15. *Parasceue non significat aliud, nisi diem feriæ sextæ.*

SVperest nunc vt videamus, quo modo accipienda sint verba illa B. Ioan. supra in contrarium allegata, Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. nam
1. vt libenter concedimus, quandoque allusisse B. Ioannem ad agnum typicum † paschalem, vt ibi, Os non cõminuetis ex eo. ita intrepide negamus, fuisse agnũ paschalem in dictis verbis a B. Ioan. intentum, aut aliquo modo indicatum. Quid igitur dicemus? nõ enim sine mysterio cẽsendus est Euãgelista insinuasse

nobis

nobis tam diligenter tempus, diem, & horam, in quibus Dominus sententiam mortis accepit. Dico itaque insistendo expositioni iam datæ, quòd per illa verba B. Ioannes exprimere voluit, fuisse tunc feriam sextam, & feriam sextam pa-
2. schalem,& horam quasi sextam. Quæ expressio † iccirco facta est, vt doceremur, quòd sicut in principio mundi sexta die, qua completum est opus creationis, Adam primus homo circiter meridiem, hora quasi sexta propter peccatum inobedientiæ iustissimam reportauit sententiam damnationis a Deo, & exclusus a paradiso eamdem damnationem in omnes posteros transfudit; ita Christus in fine temporũ feria sexta,& hora quasi sexta morti indebite ab hominibus adiudicatus, opus consummans redemptionis, & veteris Adæ peccatum in sui obedientia diluit, & fidelibus cunctis cæli ianuas reserauit.
3. Christus enim, qui secundus † homo & nouissimus Adam est appellatus a Paulo. 1. Cor. 15. multa proportionaliter in se fieri voluit, quæ in veteri Adam præcesserunt, vt ostenderet, quòd quæ ille peccando admiserat, ipse patiendo detergebat; & diceret cum Propheta, Quæ non rapui, tunc exsoluebam. vt sic quod cecidit in Adam primo, erigeretur in secundo, iuxta sententiam B. Leonis Papæ in serm. 1. de ieiunio decimi mensis. & præclara illa omnia sequerentur, quæ recenset idem Paulus Rom. 5. *Si vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Et si in vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiã gratiæ, & donationis & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Et sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi.*
4. Hinc igitur † factum est, quòd Christus coram summis Sacerdotibus, & omni concilio falsis testibus accusatus tacebat, & nihil respondit. vt habetur Mar. 14. vt nempe taciturnitas eius Adæ apologiam absolueret. vt not. ibi Glo. interlin. & B. Hieron. vel quisquis ille sit, qui sub eius nomine in Marcum commentarios scripsit.
5. Hinc etiam † factum est, quòd Christus in ligno crucis extendi voluit,& felle & aceto potari, quia (vt not. B. Leo magnus in serm. 6. de pass. Domini) dum crucifigitur Christus per lignum, erigitur lapsus in ligno; & gustu fellis & aceti diluitur esca peccati. Et idem B. Hieron. in Mar. super illud cap. 15. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum. Hoc (inquit) aceto succus letalis pomi abstergitur. Hic figitur salus in ligno, ligno primo infixa est mors. Extensio manus primæ ad lignum mortem apprehendit, extensio autem secundæ vitam quæ perierat
6. inuenit. Hæc enim omnia iccirco diuina Sapientia disposuit, quia per quæ † quis peccat, per hæc & torquetur. vt habetur Sap. 11. & not. in proposito S. Tho. opusc. 3. tract. 2. cap. 44.
7. Vnde etiam † factum est, quòd sicut Adam peccauit in horto delitiarũ, ita Christus in horto capi voluit. Quod bene notat Zacharias Chrysopolitan. in euang. cap. 160. Et B. Cyrill. Alex. lib. 11. in Ioan. cap. 31. super illud cap. 18. Egressus est Iesus trans torrentem Cedron, vbi erat hortus. Hortus autem erat (inquiẽs)

paradiſi locum deſignans; ad priſtinum enim omnia recurrere oportebat. Et vt in paradiſo malorum initium factum eſt, ſic in horto Chriſti paſſio incipit, per quam a malis liberati in priſtinum habitum reſtituti ſumus. Et B. Cyrill. Hieroſ. catech. 13. In paradiſo (ait) caſus, & in horto ſalus: de ligno peccatum, & per lignum ſaluatio: poſt meridiem Domino perambulante occultati ſunt, & poſt meridiem a Domino latro in paradiſum introducitur. Et Theophylact. in illud Luc. 23. Et poſtquam venerunt in locum, qui vocatur Caluariæ. inquit, Vt vbi per lignum caſus, illic & per lignum reſurrectio fiat. Quidquid enim Adam perdidit, Chriſtus in cruce inuenit. ait S. Auguſt. citatus per B. Tho. in Catena ſuper illud Matth. 27. Poſtquam autem crucifixerunt eum.

8. Accepit ſententiam † Adam (inquit rurſus B. Cyrill. Hieroſol. dicta catech. 13.) maledicta terra in operibus tuis, ſpinas & tribulos afferet tibi: propterea Ieſus accepit ſpinas, vt ſoluat hanc maledictionē: & ideo ſepultus eſt in terra, vt maledicta terra pro maledictione recipiat benedictionē. Tempore peccati primi folijs ficus circumdabantur; ideo & Ieſus finem ſignorū dedit ficum. Iturus enim ad paſſionem maledicit ficum, non omnem ficum, ſed illam ſolam propter figuram, dicens, Nequaquam amplius quiſquam de te comedet.

9. Et denique † vt has diſſimiles ſimilitudines inter primum & ſecundum Adam finiamus, de quibus omnes Doct. & ſancti patres locuti ſunt: Sicut prima mulier facta eſt de viri latere dormiētis, ſic ſecundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniux per id quod de latere dormientis effluxit. vt not. B. Auguſt. tract. 120. in Ioan. ſuper illud cap. 19. Lancea latus eius aperuit. Et B. Epiphan. lib. 3. aduerſus hæreſes, hæreſi. 78. contra Antidicomarianitas. prope fin. & S. Iſid. ſuper Geneſ. cap. 16. & Beda in lib. de temp. ratio. cap. 8.

10. Sextam igitur † diem, & ſextam horam ideo fuiſſe commemoratas ab Euangeliſtis in paſſione Domini dicendum eſt ſecundum Doct. quia ſexta die (vt diximus) primus homo creatus ſexta hora de ligno comedit, & peccauit. Vnde Origen. tract. 35. in Matth. ſuper illud cap. 27. A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt. Diximus autem (ait) etiam in alijs locis, quòd cum duæ creaturæ generales in ſexta die factæ fuiſſent, primum quidem animalia, deinde homo ſecundum Dei imaginem factus, conſequens eſt, vt & dies ille ſextus diuiſus fuiſſe intelligatur in duas ſpecies creaturæ: vt ante ſextam quidem animalia intelligantur fuiſſe creata, in ſexta autem hora dixiſſe Dominum, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Et feciſſe eum tunc. Propter quod conueniebat, pro ſalute eiuſdem hominis morientem in ipſa hora ſexta ſuſpendi; ac a ſexta hora propter hoc tenebras fuiſſe factas ſuper omnem terram vſque ad nonam. Theophyl. item ſuper eiſdem Matthæi verbis ſic habet. Sexta autem die homo eſt conditus, qui & ſexta hora de ligno comedit. hoc enim eſt comeſtionis tempus. Qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem & lapſum curauit. Sexta die, & ſexta hora cruci affixus eſt. Et vt habet Alcuin. apud S. Thom. in Catena, ſuper illud Ioan. 12. Ieſus ergo ante ſex dies Paſchæ. & ibidem Glo. ordin.

ordin. Qui ſex diebus omnia fecerat, & ſexto die hominem creauerat, ipſe ſexta mundi ætate, feria ſexta, ſexta hora redimere mundum venerat. Et B. Cyrill. Hieroſ. catech. 14. Quo tempore itaque (ait) euerſio fuit, eodem rurſus facta reparatio. Quando creatus homo non obſequens eiectus eſt e paradiſo, tunc ille qui credidit, obediens introductus eſt. Tunc igitur facta eſt ſalus, quando & lapſus.

11. Idem præterea de ſexta † die notant etiam Venerabilis Beda, & Glo. ordin. Matth. 27. ibi, Altera autem die, quæ eſt poſt Paraſceuen. & Mar. 15. ibi, Quia Paraſceue erat, quod eſt ante Sabbathum. & Luc. 23. ibi, Et dies erat Paraſceues. S. Anſel. in eodem Matth. loco, & Rabanus ibidem relatus in Catena a S. Tho. Alcuinus in hoc ipſo, de quo agimus tex. Ioan. 19. Erat autem Paraſceue Paſchæ. relatus ſimiliter a S. Tho. in Catena. Haymo Alberſt. in homil. Dominicæ Palm. in illud idem Matth. 27. Altera autem die. & in homil. feriæ tertiæ eiuſdem Dom. ſuper illud Mar. 15. Et cum iam ſero eſſet. & in homil. feriæ ſecundæ eiuſdem Dom. ſuper illud Ioan. 12. Ieſus ergo ante ſex Dies paſchæ. Vbi ſubdit, Nam ſexta feria Chriſtum eſſe paſſum, nemini ignotum eſſe reor. Quæ verba habet etiam Beda ibi ad d. cap. 12. Ioan.

12. Poſtremo idem not. de Sexta † die Guill. Durant. in Ratio. lib. 6. cap. 77. num. 27. & Ado Viennen. in Breuiario chronicorum, ætate 1. in princ. vbi ait, quòd decebat, vna, eademque non ſolum hebdomadis, ſed & menſis die ſecundum Adam pro generis humani ſalute viuifica morte ſopitum de productis e latere ſuo cæleſtibus ſacramẽtis ſponſam ſibi eccleſiam ſanctificare, qua videlicet die primum Adam humani generis patrem ipſe creauerat, eique de latere coſtam tollens mulierem ædificauerat, cuius adiutorio genus humanum propagaret. Quæ verba deſumpſit Ado ex Beda in lib. de ſex ætatibus mundi, qui & chronicon appellatur. & in lib. de ratio. temp. cap. 65. Et S. Irenæus lib. 5. aduerſus hæreſes, cap. 23. Manifeſtum eſt itaque (ait) quoniam in illa die mortem ſuſtinuit Dominus obediens patri, in qua mortuus eſt Adam inobediens Deo.

13. De ſexta autem † hora idem notant Beda, & Glo. ordin. Matth. 27. ibi, A ſexta autem hora. & Mar. 15. ibi, Et facta hora ſexta. & Luc. 23. ibi, Et tenebræ factæ ſunt. S. Anſel. in eodem Matth. loco. Haymo in eiſdem locis Matthæi, & Marci, in homilijs ſupra citatis. & alij quamplurimi auctores.

Hic autem ſenſus longe videtur mihi illuſtrior, & præclarior, quàm ſi dicamus B. Ioannem alluſiſſe ad horam agni typici paſchalis, cum ille agnus non hora ſexta, ſed ad veſperam ex præcepto Dei immolari deberet. Et quamuis ex ſententia cuiuſdam Rabbini Dauid Kimki, quem in hoc ſequitur Ianſenius, ve-
14. ſpera † incipere intelligatur poſt meridiem, mihi tamen illius opinio non placet, & eſt contra communem omnium aliorum ſententiam. De qua re quia vidimus ſupra in alia quæſtione fuſius cap. 20. non eſt opus nunc, vt eadem repetamus.

Cur autem a B. Ioan. tempus Paſchæ expreſſum fuerit, iam paulo ſuperius explanauimus cap. præced.

Conſtat itaque ex ſupra deductis euidenter (niſi fallor) quòd verbum Paraſce-
15. ue † tam apud Ioan. quàm apud alios Euangeliſtas, non ſignificat aliud, quàm diem feriæ ſextæ. Vnde male, & falſo quidam Calepini, & linguæ latinæ Theſauri, manum apponentes rei ad ſe non pertinenti, dicunt in ver. Paraſceue, quòd dies, quo dominus noſter Ieſus Chriſtus pro humani generis ſalute cruci affixus fuit, Paraſceue dicitur, quoniam in eo Iudæi ſibi neceſſaria ad victum ſequentis diei præparabant, vt Paſchæ dies abſque operatione aliqua tranſigeretur. Si enim dixiſſent, vt Sabbathi dies abſque operatione aliqua tranſigeretur. vera vtique locuti fuiſſent. At poſtquam cum Græcis elegerunt Paſcha, a falſitate defendi non poſſunt: tum quia illa dies Paraſceues non fuit vigilia, ſed dies feſtus Paſchæ: tum quia ſi fuiſſet vigilia Paſchæ, non ob Paſcha, vt ipſi ignoranter affirmant, ſed ob Sabbathum neceſſaria ad victum fuiſſent præparanda.

DE MAGNO DIE SABBATHI. Cap. LIX.

1. *Sabbathi feſtiuitas celebrior erat apud Iudæos reliquis omnibus feſtiuitatibus. Et erat maxime præcepta, & repetita. num. 10.*
2. *Sabbathũ occurrens infra hebdomadã paſchalẽ duplici capite dicebatur magnũ.*
3. *Paſchæ die primo feſto trãſacto permittebãtur Iudæi ad ſua tabernacula redire.*
4. *Sabbatho prohibitum erat Iudæis iter facere vltra mille paſſus.*
5. *Paſchalis hebdomada tota dicebatur ſollemnis; licet in prima, & ſeptima die tantum prohiberentur opera ſeruilia. Quod etiam procedebat in feſto Tabernaculorum. num. 6.*
7. *Magnus appellabatur aliquis dies feſtus ob frequentiam ſolam populorum. Non ob id quia dies duplicarentur. num. 8.*
9. *Dierũ duplicatio, ita vt duo dies pro vno et eodẽ cõputẽtur, & nominẽtur in hebdomada falſa eſt, & nõ eſt admittẽda. & num. 17. Sed ita vt plures dies duplicentur ad celebrandã aliquam feſtiuitatẽ, abſque interruptione dierum hebdomadæ, aut quemadmodum fit in biſſexto, admitti poteſt. num. 14.*
11. *Dominicam diem quam celebrat eccleſia ob reſurrectionem Chriſti, fatetur eſſe primam diem hebdomadæ, in qua etiam creatus eſt mundus.*
12. *Sol cum ſtetit tempore Ioſue, aut cum retroceſſit tempore Ezechiæ, ordo hebdomadæ non fuit interruptus.*
13. *Dies naturalis conficitur ex vna Solis integra & completa circumlatione.*
15. *Sabbathum ſepulturæ Chriſti non fuit duplicatum.*
16. *Reſurrexit Chriſtus die tertia non completa, neque tranſacta.*

SEcundum argumentum principale recentium Latinorum ſit illud deſumptum ex eod. B. Ioannis cap. 19. Erat enim magnus dies ille Sabbathi. Nam ob id appellatum fuiſſe magnum diem illum volunt, quia in eo duplex feſtiuitas occurrerit, Sabbathi ſcilicet, & primi diei Paſchæ.

Verum

Verum nisi fortiora studeant recentiores isti suæ opinioni fundamenta iacere, paruo omnino labore totam eorum machinam collapsam sentient. Magnitudo illius diei in eo consistebat, & non in alio, quia Sabbathum illud, cuius festiui-
1. tas † celebrior erat apud Iudæos reliquis omnibus festiuitatibus, vt apparet Leuit. 23. erat Sabbathum occurrens infra hebdomadam paschalem, vt recte inquit Ruper. abb. lib. 13. in Ioan. super dictis verbis, Erat enim magnus dies il-
2. le Sabbathi. Quod duplici capite † magnitudinem quamdam specialem contrahere dicebatur.

Primo ob frequentiam populorum, nam cum vndique Iudæi conuenirent in Hierusalem ad sollemnitatem Paschæ, non poterat Sabbathum illud alioquin per se satis celebre & illustre, non reddi tanto concursu valde illustrius & celebrius. Et præcipue illo anno erat celeberrimum, quia occurrebat immediate
3. post diem festum Paschæ. Nam cum transacto primo die festo Paschæ † permitterentur populi in propria tabernacula redire, si vellent, ex lege. vt habetur Deuter. 16. & ibi per Nicol. de Lyra, Dionys. Carthus. & alios; illo tamen anno cogebantur permanere in Hierusalem etiam sequenti die Sabbathi, quia Iu-
4. dæis prohibitum erat in Sabbathis † iter facere vltra mille passus. vt colligitur ex Matth. cap. 24. ibi, Orate, vt nõ fiat fuga vestra hieme vel Sabbatho. & Act. 1. ibi, Sabbathi habens iter.

Secundo dicebatur magnum Sabbathum illud propter hebdomadam pascha-
5. lem, nam licet dies tantum primus & septimus † Paschæ præciperentur in lege esse sancti atque sollemnes, quia in illis solis prohibebãtur opera seruilia. vt apparet Exho. 12. & Leuit. 23. tamen reliqui etiã dies illius hebdomadæ non nullam sollemnitatem habebant, tum propter multa sacrificia, quæ in singulis illis diebus offerebantur, de quibus habetur Num. 28. tum propter azyma, a quibus tota illa hebdomada sollemnitas azymorum appellabatur. vt patet Exho. 23. & 34. ibi, Sollemnitatem azymorũ custodies. & 2. Par. 8. & 30. vbi septem dies sollemnitatis appellantur. Immo & tota illa hebdomada festum Paschæ, & festum azymorum dici poterat. vt colligitur ex Act. cap. 12. ibi Volens post Pascha producere eũ populo. & ex Iosepho Iudæo lib. 3. antiq. iudaic. cap. 10. vbi ait, quòd festum azymorum durat dies septẽ. Quo etiã modo sollemnitas Tabernaculo-
6. rum † in mense septimo licet ex lege primam tantum diem haberet sanctam atque sollemnem absque operibus seruilibus transigendam, Leuit. 23. tamen tota illa hebdomada appellabatur festum. vt apparet Deuter. 16. ibi, Septẽ diebus domino Deo tuo festa celebrabis. & Ioan. 7. ibi, Erat autẽ in proximo dies festus Iudæorum Scenopegia. Et infra. Iam autem die festo mediante. In quibus verbis quarta dies illius hebdomadæ designatur, vt communiter exponunt omnes.
7. Et vt sciant Aduersarij, diem aliquem festum appellari posse magnum † ob hominum multorum frequentiam & concursum, absque eo, quòd simul conueniant duæ præcipuæ festiuitates, est tex. Ioan. in d. cap. 7. qui id probat. Ibi enim dicitur, In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat. Vbi dies magnus festiuitatis appellatur octauus Tabernaculorum, qui dicebatur

Cœtus, atque Collectæ, Leuit. 23. Et tamen ille dies non erat maior, quàm dies Sabbathi. Sed ob multitudinem dumtaxat populorum recte magnus appellari poterat.

Exclusa nunc falsa quadam interpretatione ab eo tex. B. Ioan. cap. 19. Erat enim magnus dies ille Sabbathi. quæ consistebat circa magnitudinem intensiuam il-
8. lius diei, cauendus est alius malus intellectus circa magnitudinem eiusdē diei † extensiuam; quem intellectum ex suo ingenio finxit Middelburgensis relatus supra cap. 50. num. 9. Ipse enim vt assignaret numerum trium dierum mortis Christi absque synecdoche contra Iudæos, voluit, diem illum Sabbathi in celebratione Paschæ fuisse duplicatum ita vt duo dies pro vno Sabbathi die computarentur; & iccirco diem illum Sabbathi magnum fuisse a Ioan. appellatum, opinatus est.

Sed certe dum hic auctor voluit ad constituendum Sabbathum magnum duplicare dies, magnum (vt id quod est libere fatear) duplicauit errorem. Nam si se-
9. mel hæc dierum duplicatio † prout ipse statuit, admittatur, ita omnia sursum & deorsum perturbabuntur, vt neque Christiani, neque Iudæi vllam prorsus veram dierum obseruationem amplius tenere valeant.

10. Iudæis præceptum fuerat a Deo Sabbathum † custodiendum, vt scilicet in die septima hebdomadæ ab omni opere vacarent. Et toties repetitum illis hoc primæ tabulæ præceptum fuerat, vt nullum aliud magis. Quod apparet Exho. 16. 20. 23. 31. 34. 35. & in alijs mille locis. Modo si dicamus, quòd Iudæi festum aliquod celebrauerint duobus continuis diebus, qui pro vno & eodem die hebdomadæ haberi deberent, quis non videt, quòd iam non celebrassent amplius diem septimam hebdomadæ in Sabbathum, sed primam vel secundam, vel aliam quamcumque? Quòd si quis tam firmæ dispositionis sit, vt hoc absurdum deglutire, & digerere possit, ego illi tamquam victori herbam porrigere (vt in prouerbio est) non dubitabo.

Certe B. Epiphan. in Panario, lib. 2. Tom. 1. hæres. 51. contra hæresim, quæ nō suscipit euangelium Ioannis, & Apocalypsim. circa fin. declarans locum Luc. cap. 6. Factum est autem in Sabbatho secundo primo. ait, Sabbathum primum esse, quod ab initio decretū est, ac dictum a Domino in mundi creatione; quod per circuitum (inquit) ab eo tempore vsque huc iuxta septem dies reuoluitur. Et Ecclesia sancta dum celebrat diem Dominicam ob resurrectionem Christi,
11. agnoscit diem Dominicam † esse illam, in qua primo factus est mundus, & in qua facta est lux. Et sic fatetur, diem Dominicam primam esse inter septē dies, siue mauis dicere octauam omnium præcedentium dierum. Vnde in hymno Dominicæ ad Matutinum, qui B. Gregorio adscribitur, ita canit.

Primo dierum omnium,
Quo mundus exstat conditus,
Vel quo resurgens Conditor,
Nos morte victa liberat.

Et Sedulius lib. 4. Carminum,

Cœperat

Cœperat interea post tristia Sabbatha felix.
Irradiare dies, culmen qui nominis alti
A Domino dominante trahit, primusque videre
Promeruit nasci mundum, atque resurgere Christum.

Ad quod alludens B. Hieron. vel quisquis ille sit, qui in Marcum scripsit, cap. vlt. in princ. Post Sabbatha (inquit) tristia felix irradiat dies, quæ primatum in diebus tenet, luce prima in ea lucescente, & Domino meo cum triumpho resurgente. Et B. Leo papa in c. quod die. dist. 75. de Dominica die agens, Quæ tantis (ait) diuinarum dispensationum mysterijs consecrata est, vt quidquid a Domino est insigne constitutũ, in huius diei dignitate sit gestum. In hac die mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionẽ & mors interitum, & vita accepit principiũ. Et plures etiam alij in eamdẽ sententiã scribunt, quos ne lõgior sim, consulto prætermitto. Non nullos autẽ citaui supra cap. 45. num. 3. & seqq. Neque obstat id, quod Middelburgẽsis, & alij quidam afferunt in contrarium;
12. de Iosue scilicet, aut Ezechia, quorũ temporibus cum Solem† stetisse cõstet, aut retrocessisse, vt habetur Ios. 10. & 4. Reg. 20. videtur ordo septimanæ interruptus fuisse apud Iudæos. Nam leue est hoc argumentũ, & nullius fere efficaciæ. Respondetur enim, quòd licet illis temporibus duplicatũ fuerit spatiũ diei artificialis, aut etiã forte triplicatũ, totum tamen illud spatiũ vna cum nocte sequẽti
13. non constituit nisi vnum diem naturalẽ, qui cõficitur † ex vna Solis integra, & completa circumlatione super terras. vt apparet Gen. 1. Factũque est vespere & mane dies vnus. Deinde aliud est loqui de eo quod fit ex necessitate, Deo per miracula ad id cogente; aliud de eo quod fit ex mera voluntate, & libero hominũ arbitrio. Primum legem non violat, secundum violat.

Dicendum est itaque sine dubio, vel duplicationes illas dierum falsas esse, vel si
14. veræ quãdoque fuerint. ita esse intelligendas, vt dies ipsi duplicati† ad celebrationem festi, in suo tamen nomine permanserint: vt si (verbi gratia) vnus dies vocabatur Sabbathum, alter primus Sabbathi appellaretur, quemadmodũ etiã nos facimus in Bissexto, in quo duo dies pro vno computantur. c. quæsiuit. §. 1. de verb. sig. & l. cũ Bissextus. ff. eo. tit. At si hoc pacto duplicatio accipiatur, iam nihil proderit Middelburgensi, cum nos supra probauerimus cap. 50. num. 10. & seqq. certum esse, Christum dominum in feria sexta fuisse crucifixum, & in prima Sabbathi, hoc est in die Dominica resurrexisse.
15. Et quòd in specie Sabbathũ illud sepulturæ † Christi non fuerit duplicatũ, sed vnius dũtaxat diei, inde apparet, quòd Euãgelistæ diligẽtissime nobis descripserunt, diẽ dominicæ passionis fuisse Parasceuen, hoc est feriã sextã, diẽ sepulturæ fuisse Sabbathũ sequens post Parasceuen, & diẽ resurrectionis fuisse primã Sabbathi, hoc est diẽ Dominicã immediate sequẽtem post Sabbathũ: quæ dies Dominica tertia dies erat a passionis die, vt recte dicũt duo ex discipulis, qui ibant ipsa die in castellũ nomine Emmaus, Luc. 24. ibi, Nos autẽ sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel: & nũc super hæc omnia tertia dies est hodie, quòd hæc facta sunt. Quòd si Sabbathũ illud fuisset duplicatũ, vt vult Middelburgẽsis,

non tertia, ſed quarta dixiſſent dies eſt hodie, quòd hæc facta ſunt. Deinde quo modo ſaluarentur tot ſacrarũ ſcripturarũ teſtimonia, figuræ, & prophetiæ, quæ
16. Chriſtũ tertia † die ſurrecturũ clamãt? Et ne libera ſit Middelburgẽſi facultas interpretandi die tertia, id eſt cõplete tranſacta abſque Synecdoche, Oſee cap. 6. in princ. aperte dicit, Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. Reperio 2. Par. 30. ſollemnitatem azymorum fuiſſe duplicatam, id eſt vt cele-
17. brarent alios ſeptem dies in azymis. Sed quòd aliquis dies ita fuerit † duplicatus, vt ſub eiuſdem diei nomine duo dies tranſigerentur, neque reperio, neque adduci poſſum vllo modo, vt veriſimile id vnquam putem.

DE CONIECTVRIS QVIBVS PROBARI VIdetur Chriſtum fuiſſe crucifixum Luna decimaquarta. Cap. LX.

1. *Feſta a Iudæis a veſpera in veſperam celebrabantur.*
2. *Dies fere ſemper nominant Euangeliſtæ ſecundum computationem vſualem, non ſecundum legalem.*
3. *Crucifixionis Ieſu Chriſti diem non fuiſſe feſtum Paſchæ, ſed (vt aiunt) vigiliam Paſchæ multæ coniecturæ probare videntur. Prima coniectura. num. 4. Secunda. num. 5. Tertia. num. 6. Quarta. num. 7. Quinta ex B. Chryſoſt. & Tertulliano. num. 8. Ex Theophylacto. num. 9. Ex Euthymio. num. 10. Ex Nicephoro. num. 11. Ex B. Epiphanio. num. 12. Ex B. Irenæo. num. 13. Ex B. Auguſtino. num. 14. Ex B. Anſelmo. num. 15.*

TErtium argumentum principale ſit illud, quod deſumitur ab Aduerſarijs ex Ioan. cap. 13. in princ. dum dicitur ibi, Ante diem feſtum Paſchæ. Vbi Ioannes diem feriæ quintæ ad veſperam, in quo facta eſt vltima cena a Chriſto cum Diſcipulis appellat ante diem feſtum Paſchæ; & tamen ſi Chriſtus fuiſſet crucifixus in die feſto Paſchæ Iudæorum, illa cena diceretur facta in ipſo die fe-
1. ſto, & non ante diem feſtum. Nam Iudæis a veſpera † in veſperam feſta currũt, & celebrantur. vt patet Leuit. 23.
Verum hoc argumentũ quo modo egregie in aduerſarios retorqueatur, videat (obſecro) lector quæ nos dicimus infra cap. 87. num. 16. & ſeqq. nam ibi, & non hic noſtra intereſt hoc argumentũ diluere, & retorquere. Nunc ſatis ſit, hoc breuiter reſpõſum dare, quòd B. Ioãnes locutus eſt ibi de diebus nõ ſecundũ cõputationẽ legalem, ſed ſecundũ computationẽ vſualem, quemadmodũ fere ſemper
2. locuti ſunt † Euangeliſtæ. Sed quo modo quem diem ceteri Euangeliſtæ vocãt primum azymorum, & diem immolationis Paſchæ, Ioannes vocauerit ante diẽ feſtum Paſchæ, infra (vt dixi) manifeſtiſſime declaratur a nobis, & concordatur.
3. Quartum argumentũ principale Aduerſariorum ſit illud, quod ex non nullis † conficitur indicijs, & coniecturis, quibus videtur probari, diem crucifixionis Ieſu Chriſti nõ fuiſſe feſtum, ſed communẽ, & (vt nos modo dicimus) ferialem.

Quarum

4. Quarum vna † ſit, quòd Iudæi conſultantes, quo modo Ieſum dolo tenerent, & occiderent, dicebant Matth. 26. & Mar. 14. Non in die feſto.

5. Alia coniectura † ſit, quòd Iudæi multos exercuerunt actus, & præſertim iudiciales in illo die, qui in feſto non licuiſſent; vt Chriſtum comprehendere, examinare, condemnare, ducere ad Præſidem, flagellare, teſtes producere, angariare Simonem patrem Alexandri & Rufi venientem de villa. & ſimiles. Et quamuis Iudæi animo eſſent infenſiſſimo in Chriſtum, & prauiſſimo, conabantur tamen facta ſua iuſtificare ex lege; & ipſi ſpecialiter dicebant de Chriſto, Ioan. 9. Non eſt hic homo a Deo, qui Sabbathum non cuſtodit.

6. Tertia coniectura † ſit, quòd Ioan. 19. dicitur, Iudæi ergo quoniam Paraſceue erat, vt non remanerent in cruce corpora Sabbatho (erat enim magnus dies ille Sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur. Ex quibus verbis videtur colligi, diem illum Paraſceues non fuiſſe feſtum; nam alioquin Iudæi non permiſiſſent in eo corpora in cruce ſuſpendi, ſicut nec permiſerunt, in ſequēti feſto corpora in cruce remanere: par enim ratio videtur vtriuſque feſti, & vtriuſque facti.

7. Quarta coniectura † ſit, quòd non ſolum Iudæi illi ſcelerati, qui mortem Chriſti procurabant, ſed etiam alij pij, & boni inueniuntur feciſſe opera in illo die alioquin in feſtis prohibita.

Et ipſe dominus Ieſus Chriſtus eo die lauit pedes ſuorum Diſcipulorum.

Ioſeph vero ab Arimathæa, & Nicodemus, diſcipuli Chriſti occulti, ſepelierunt ipſum Chriſtum; atque ob id Ioſeph mercatus eſt ſindonem, & aduoluit ſaxum magnum ad oſtium monumenti: Et Nicodemus attulit miſturam myrrhæ, & aloes quaſi libras centum.

Similiter Mulieres illæ piæ, quæ Chriſtum ſequebantur, parauerunt illa ipſa die aromata, vt Lucas dicit cap. 23. in fi. ad vngendum ipſum; & tamen Sabbatho ſiluerunt ſecundum mandatum.

8. Quinta, & poſtrema cōiectura † ſit, quòd nō nulli graues auctores tenent, Chriſtum fuiſſe crucifixū Luna decimaquarta. Inter quos videtur fuiſſe quandoque B. Ioan. Chryſoſt. & Tertullianus, quos ſupra citauimus cap. 51. num. 4. & ſeq.

9. Sed expreſſiſsime hoc dicunt Euthymius, & Theophylactus. Hic quidem † ſuper Matth. cap. 27. ibi, A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt. Vbi, Tenebræ factæ (ait) non erant iuxta naturæ ordinem vt ex eclypſi Solis naturaliter facta; neque enim quando eſt decimaquarta Luna fit Solis deliquium: cum autem crucifigeretur, omnino decimaquarta Luna erat, Paſcha enim hæbreorū tunc fiebat.

10. Ille vero † ſuper Matth. cap. 26. ibi, Veſpere autem facto diſcumbebat cū Duodecim. Vbi latiſſime diſputat, Chriſtum cenaſſe Luna decimatertia. Et cap. ſeq. ſuper eiſdem verbis, A ſexta autem hora. tenet, quòd tenebræ illæ Luna quartadecima factæ ſunt. Et ſuper Ioan. cap. 19. ibi, Erat enim magnus dies ille Sabbathi. dicit, ideo magnum appellari diem illum Sabbathi, quòd non ſolum honoraretur vt Sabbathum, verum etiam propter feſtum azymorum, quod caſu in eo contigerat, & ita duplex feſtum erat.

Idem

11. Idem etiam ſentit Nicephorus † lib. 1. hiſtor. eccl. cap. 28. vbi ait, quòd Paraſceues die ad veſperam, vt lex præcipit, agnum immolari oportebat, & eadem die verum agnum in cruce immolari; & iccirco præueniri a Chriſto oportebat, vt quintæ diei ad veſperam legale Paſcha celebraret.

12. Et S. Epiphanius † (vt ad antiquiores reuertamur) in Panario lib. 2. Tom. 1. hær. 50. contra Teſſareſcædecatitas, Oportebat (inquit) Chriſtum in decimaquarta die immolari ſecundum legem, vt deficiat apud ipſos lumen, quod illuminat ipſos ſecundum legem, orto Sole, & Lunæ ſplendorem velante. A decimaquarta enim & infra luciditas Lunæ perit, ſic & in lege a Chriſti aduentu, & paſſione iudaica ſynagoga obſcurata eſt. Reſplenduit autem euangelium non diſſoluta lege, ſed impleta; non abolita figura, ſed declarante veritatem.

13. Beatus etiam Irenæus † lib. 4. aduerſus hæreſes cap. 23. videtur aperte dicere, ꝙ Chriſtus paſſus eſt in eo loco, in eo die, & in ea hora, in quibus Paſcha imperatũ fuerat a Moyſe immolari Deuteron. 16. vbi habetur, Immolabis phaſe veſpere ad Solis occaſum. Vnde conſequi videtur, quòd quando Chriſtus crucifixus eſt, tũc Paſcha a Iudæis immolabatur ex præcepto Moyſis; Et ſic dies Paraſceues Luna erat decimaquarta, non decimaquinta. Verba autem S. Irenæi hæc ſunt. Et nõ eſt numerum dicere, in quibus a Moyſe oſtenditur filius Dei: cuius & diem paſſionis non ignorauit, ſed figuratim prænunciauit eum Paſcha nominans; & in eadem ipſa, quæ ante tantum temporis a Moyſe prædicata eſt, paſſus eſt Dominus adimplens Paſcha. Non ſolum autem diem deſcripſit, ſed & locum, & extremitatem temporum, & ſignum occaſus Solis, dicens, Non poteris immolare Paſcha in vlla alia ciuitatum tuarum, quam dominus Deus tuus dat tibi, niſi in eo loco, quem delegerit dominus Deus tuus inuocari nomen ſuum ibi. Immolabis Paſcha veſpere ad Solis occaſum.

14. Præterea S. Auguſt. † tract. 120. in Ioan. ſup illud cap. 19. Ibi ergo propter Paraſceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentũ, poſuerunt Ieſum. inſinuare videtur, quòd Iudæi cenam nocte illa poſt ſepulturã Ieſu facturi erãt. Ita enim habet. Acceleratam vult intelligi ſepulturam, ne aduеſperaſceret, quando iam propter Paraſceuen, quam cenam puram Iudæi latine vſitatius apud nos uocant, facere tale aliquid non licebat. Quæ verba B. Auguſtini Dominicus de Soto in 4. ſent. diſt. 9. quæſt. 1. art. 4. circa fin. fatetur negotium faceſſere, vt ſoluantur.

15. Poſtremo S. Anſelmus † ſuper Matth. cap. 27. ibi, Altera autem die, quæ eſt poſt Paraſceuen. apertiſſime dicit, Chriſtum duodecimo Kal. Aprilis, in ipſo vernali æquinoctio, ſexta feria, Luna decimaquarta, in qua erat Paſcha Iudæorum fuiſſe crucifixum; vt eo die agnus Dei pro ſalute hominum in cruce penderet, qua die agnus in liberatione populi occidi iuſſus eſt. Huicque ſententiæ conſentire Euangeliſtam dicit, qui ait, quòd Iudæi non intrauerunt in prætorium cum Pilato, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha. Et ſi aliquis dicit, Quare ergo Dominus tunc non celebrauit Paſcha? Sciat (inquit) quòd ille non fuit ſub lege, & voluit ante Diſcipulis ſuis tradere ſacramentum corporis, & ſanguinis ſui, & poſtea ipſum corpus immolari in ara crucis.

Dicendum itaque videtur, vel quod simpliciter Luna erat decimaquarta quãdo crucifixus est Dominus, prout Græci dicunt; quod tamen videtur absurdum. Vel ꝙ erat decimaquarta secundũ computationẽ Iudæorũ, qui trãstulerant eo anno Neomeniã primi mẽsis in sequentẽ diẽ, & secundũ veritatem erat decimaquinta Luna, prout recẽtiores quidam Latini sentiũt: quod videtur rationabilius, & per cõsequens magis tenendũ, cum ex eo omnia facile sibi congruãt, & cõcordẽtur.

DE CONIECTVRIS, QVIBVS PROBATVR Christum fuisse crucifixum Luna decimaquinta. Cap. LXI.

1. *Crucifixionis Christi diem fuisse festum, & Lunam decimamquintam probatur prima coniectura. Et secunda. num. 6. Et tertia. num. 8.*
2. *Paschæ dies festus & sollemnis non erat decimaquarta Luna, sed decimaquinta apud Iudæos.*
3. *Paschæ die festo liberare vnum ex vinctis, introductum fuerat apud Iudæos in memoriam liberationis populi de Aegypto.*
4. *Iudæi liberati fuerunt ex Aegypto Luna decimaquinta primi mensis.*
5. *Paschæ legitimi, quod Christus cum Discipulis seruauit, tres Euangelistas meminisse; Ioannem vero meminisse Paschæ iudicialis translati, quod Iudæi omnes seruauerunt; falsum est. & num. 7.*
9. *Iudæos habuisse potestatem occidendi, præsertim si de criminibus ad legis quæstiones pertinentibus ageretur, apparet ex multis. & num. 14.*
10. *Crucis suppliciũ Romani reis inferebant. Sed & Iudæi idẽ obseruabãt. num. 12.*
11. *Generaliter dictum generaliter debet intelligi.*
13. *Paschæ festi sollemnitate durãte non licebat Iudæis aliquẽ occidere. & num. 15.*
16. *Herodes qui nominatur in passione Christi erat natiuitate, & religione Iudæus.*

VErum ad ea, quæ proximo capite allata sunt argumenta respondetur in primis, quòd neque supradictæ coniecturæ eiusmodi sunt, vt intellectum cogant ad illis assentiendum contra veritatem, neque aliæ rursus fortiores desunt, quæ contrarium efficacius probent.

1. Et primo (vt nõ nullas cõiecturas nos etiã pro nostra parte afferam') quod dies † in quo crucifixus est Dominus, esset dies festus Iudæorum, probatur per illud Ioan. 18. in fi. Est autem (dicit ibi Pilatus Iudæis) consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Et ne quis existimet, quòd Pascha ibi accipitur pro decimaquarta Luna, in cuius vespera Pascha occidebatur; quemadmodum reliqui Euãgelistæ eamdem Lunam appellauerũt primam azymorum, & in qua necesse erat occidi Pascha, & in qua Pascha immolabãt; Matthæus occurrit cap. 27. qui eamdem diem, de qua Ioannes loquitur, appellat diem sollemnem, dicens, Per diem autem sollemnem consueuerat Præses populo dimittere vnũ vinctũ, quẽ voluissent. Et Marcus cap. 15. & Luc.

& Luc.cap.23.eamdem appellant diem festum. Cóstat autem ex lege, quòd dies
2. festus, & dies sollemnis † non erat decimaquarta Luna, sed decimaquinta. vt apparet Leuit.23. & Num.28. Differentia enim magna est inter diem Paschæ, & diem festum Paschæ. vt bene not. Alex. de Ales in 4.par. quæst.32. memb.3.ad 2. & Rayner.in summa Pantheol.tit. de Eucharistia. cap.8. & Abulen.in 2. par. Defensorij. cap.8. Nam dies Paschæ poterat appellari etiam quartadecima Luna, at dies festus vel sollemnis Paschæ non nisi quintadecima Luna (vt dictum est) appellari poterat; quæ tamen Luna decimaquinta etiam Pascha simpliciter appellabatur. vt in hoc tex. B. Ioan. cap.18.

Rursus ne quis dicat ex recentioribus Latinis, quòd a tribus Euágelistis ideo appellatur dies ille festus, & sollemnis, quia secundum legitimam computationem Lunæ, quam Christus obseruauit, & quam ipsi attenderunt, vere erat festus & sollénis, nempe Luna decimaquinta, sed secundum Iudæorum translationé, quá Ioannes attendit, erat tantum Pascha, id est quartadecima Luna, non dies festus Paschæ: aduertendum est, quòd si bene considerentur verba Euangelistarú, omnino hanc chimericam distinctionem excludunt. Nam tres primi Euangelistæ dicunt, quòd per diem sollemnem & festum consueuerat Præses dimittere turbæ & populo vnum vinctú quem voluissent; Et quòd propter hanc consuetudinem Pilatus dixit illis, Quem vultis dimittam vobis? Et vt Marcus habet, cum ascendisset turba cepit rogare, sicut semper faciebat illis. Modo si populo & turbæ ille dies non fuisset festus & sollemnis, quo modo Pilatus secundum consuetudinem diei festi potuisset interrogare turbam, aut turba secundum eamdem consuetudinem petere vnum ex vinctis? Præsertim cum illa liberatio vnius ex
3. vinctis in die Paschæ, introducta † dicatur in memoriam liberationis populi iudaici de Ægypto. vt sentit Glo.ordin super Ioan.cap.18.ibi, Est autem consuetudo vobis. Et Nicol.de Lyra super Matth.cap.27.ibi, Per diem autem sollemné. & Luc.23.ibi, Necesse autem habebat. Et Haymo, & Gagnæ.super eisdem locis Matthæi, & Ioannis. vbi Gagnæius citat etiam Bedam in eamdem sententiam.
4. Et constet Exho.12. Iudæos † liberatos fuisse de Ægypto Luna decimaquinta primi mensis, non decimaquarta.

Ex his autem auctoritatibus Euangelistarum licet colligere vnum non minimi
5. ponderis contra Aduersarios. Falsum esse † videlicet, tres primos Euangelistas locutos fuisse de Pascha legitimo, quod Christus cum Discipulis seruauit, non de Pascha Iudæorum, de quo locutum fuisse aiunt B.Ioannem. Nam hic apparet manifeste, quòd tres Euangelistæ loquuntur de eo die festo & sollemni, qui pro sollemni, & festo habebatur a turba, a populo, a Iudæis, & a Pilato.
6. Secundo, quòd dies ille feriæ sextæ, in qua crucifixus est Dominus, esset † dies festus, probatur ex Ioan.cap.13.ibi, Et cum intinxisset Iesus panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post bucellam tunc introiuit in eum Satanas. Et dicit ei Iesus, Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. Quidá enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quòd dixisset ei Iesus, Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret.

Cum

Cum ergo accepiſſet ille bucellam, exiuit continuo. Erat autem nox. Ex his verbis ſic ego argumentor. Si dies feriæ ſextæ, in qua crucifixus eſt Dominus, quæ ſequebatur poſt feriam quintam in qua facta eſt vltima cena, fuiſſet vigilia Paſchæ, vt inquiunt, & non dies feſtus Paſchæ, quo modo potuiſſent quidam ex diſcumbẽtibus cogitare, quod illa verba, Quod facis, fac citius. id importabant, ac ſi dixiſſet Ieſus, Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum? Numquid tam ſollicite anxium de craſtino nouerant modeſtiſſimum Præceptorem, qui vnicuique diei ſuam malitiam ſufficere docuerat Matth. 6. vt in principio noctis hora fere intempeſtiua præciperet ea parari, quæ per totam diem ſequentem cõmodiſſime parari poſtea potuiſſent? Profecto ex hoc tex. B. Ioan. quem tamen non inuenio ab alijs in hoc ponderatum, videor mihi non obſcure poſſe colligere, quòd ſequens dies vſualis feriæ ſextæ erat dies feſtus. Et iccirco bene poterant cogitare aliqui ex Diſcipulis, quòd illa hora in principio noctis iuſſus fuerat Iudas, qui loculos habebat, vt emeret verbi gratia cibos ad prandium, aut aliquid aliud ad ſollemnitatem pertinens, & ad vſum ſequẽtis diei feſti: Nam aliud opportunius tempus ad emendum iam non aderat. Neque hic dicere poſſunt recentiores Latini, qui contra nos ſentiunt, quòd ſequẽs dies erat quidem feſtus, ſed ipſi Chri-
7. ſto, & Diſcipulis tantum, qui celebrauerant Paſcha † legitimum, non autem Iudæis ceteris, qui celebraturi erant Paſcha tranſlatum in ſequenti die ad veſperã; Nam tex. hic eſt B. Ioannis, quem volunt ipſi, meminiſſe tantum Paſchæ Iudæorum; ceteros autem Euangeliſtas ſcripſiſſe aiunt de Paſcha legitimo, quod Chriſtus cum Diſcipulis obſeruauit.

Tertio, quòd dies ille, in quo Chriſtus crucifixus eſt, eſſet Iudæis dies feſtus, pro-
8. batur † ex eod. Ioan. cap. 18. ibi, Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quemquam.

Sed aduertẽdũ eſt, quòd hæc Iudæorũ verba tripliciter exponũtur a Doctoribus. Prima expoſitio eſt, vt intelligantur Iudæi hoc dixiſſe, quia vere ipſi nullam habebant poteſtatem occidendi aliquem, vtpote rerum potientibus Romanis; & quia timebant, ne poſtea pœnas luerent, accuſati a Pilato, quòd indemnatum interfeciſſent. Quam expoſitionem tangit Theophylactus in Ioan. ſuper illis verbis cap. 18. Adducũt ergo Ieſum a Caypha in prætoriũ. Et B. Chryſoſt. ſup eiſdẽ verbis, homil. 82. in Ioan. & B. Cyrill. Alex. lib. 12. in Ioan. cap. 13. in fi.

Verum huic expoſitioni multa obſtant exẽpla in nouo teſtamento, quibus appa-
9. ret, Iudæos potuiſſe † occidere quoſdam impune, præſertim ſi de criminibus ad legis quæſtiones pertinentibus ageretur. Nam ipſi ſæpius tentauerunt occidere Chriſtum, & tulerunt lapides Ioan. 8. vt iacerent in eum. Et Nazareni duxerũt illũ vſque ad ſupercilium montis Luc. 4. vt præcipitarent eum. Item Iudæi lapidauerunt Stephanum adductũ prius in concilio, & interrogatũ a Principe Sacerdotũ. Act. 7. Et eorũdem Act. 9. Saulus adhuc ſpirãs minarum & cædis in Diſcipulos Domini, acceſſit ad Principem Sacerdotũ, & petijt ab eo Epiſtolas in Damaſcũ ad Synagogas, vt ſi quos inueniſſet huius viæ viros ac mulieres, vinctos per-

duceret

duceret in Hierusalem.ad Sacerdotes scilicet, & vtique puniendos. vt ait S. August.in serm. 14.de Sanctis, qui est in festo Conuersionis S.Pauli.in princ. Similiter Act.4.& 5. apparet, Principes sacerdotum iurisdictionẽ exercuisse in Apostolos, inijcientes in eos manus, & ponentes in custodiam, & statuentes in concilio, & cædentes eos, & cogitantes etiam interficere, nisi a Gamaliele repressi fuissent. Et denique Act.21. procurauerunt Iudæi interficere Paulum, & omnino interfecissent, nisi accurrens Tribunus, & milites Romani ui eripuissent eum e manibus eorum. De qua re Iudæi non solum nullam dederunt pœnam, sed adeuntes Præsidem Felicem Princeps sacerdotum & seniores quidam audacter dixerunt Act.24. Inuenimus hunc hominem pestiferum, & cõcitantem seditiones omnibus Iudæis in vniuerso orbe, & auctorem seditionis sectæ Nazarenorum, qui etiam templum violare conatus est, quem & apprehensum voluimus secundum legem nostram iudicare: superueniens autem Tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris iubens accusatores eius ad te venire, a quo poteris ipse iudicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eũ. Ex quibus verbis colligitur, Iudæis non fuisse sublatam omnem potestatem iudicandi secundum eorum legem a Romanis, nisi quando Præses apud quem summa erat auctoritas, ad se caussam aduocasset. Vnde apparet, Pilatum quando dixit, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. serio ea verba protulisse, & non deridendo Iudæos.

Addo, quòd verba subiuncta B.Ioan. Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit significans qua morte esset moriturus. superiori expositioni non bene quadrarent. Nam si Iudæi nullam prorsus habuissent potestatem aliquem occidendi, non erat multum difficile prophetare, quòd Iudæi volentes mortem Christi tradidissent eum gentibus ad occidendum.

Altera igitur expositio est, quòd Iudæi iccirco dixerunt, Nobis non licet interficere quẽquam. quia intelligebant de supplicio crucis: Non enim volebant, Christum simpliciter occidi, sed crucifigi. Supplicium autem crucis Romani † soliti
10. erant reis inferre, non Iudæi. Et hanc interpretationem tangit B. Chrysost. in d. homil. 82. in Ioan. & Theophil. super dictis verbis. Nobis non licet. &c.

Verũ neque hęc expositio satis probabilis mihi videtur. Nam hic agebatur de cõdẽnatione, & occisione Christi simpliciter & generaliter; neque vlla adhuc erat facta mẽtio crucifixionis vt patet ex præcedẽtibus. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationẽ affertis aduersus hominẽ hunc? Respõderunt, & dixerũt ei, Si nõ esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eũ. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eũ vos, & secundũ legem vestrã iudicate eũ. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis nõ licet interficere quẽquã. Quare trahere verba generalia, quæ generali-
11. ter † possunt, & debent intelligi, ad sensum quẽdã specialissimũ, videtur quædã nimis coacta, & incõgrua interpretatio. Præsertim quia verba subiuncta, Vt sermo Iesu impleretur quẽ dixit significans qua morte esset moriturus. intelliguntur de eo, quod prædixerat Matth.20. Mar.10. & Luc.18. quando cœpit duodecim Discipulis dicere quæ essẽt ei euẽtura: Quia ecce (inquit) ascẽdimus Hierosolymam,

mam,& Filius hominis tradetur Principibus sacerdotum, & scribis, & senioribus,& damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum,& flagellabunt eum,& interficiẽt eum: & tertia die resurget. In quibus verbis Marcus nullam facit de cruce mentionem; neque Lucas. Et quamuis Matthæus dicat,Et tradent eum gentibus ad crucifigendum. Tamen vis in hoc loco Ioannis magis stare videtur in eo, quòd Christus prædixerat, se a Iudæis tradendum gentibus ad occidendum, & quòd gentes Christum sibi a Iudæis traditum erant suis manibus occisuræ, non Iudæi; quàm in eo quòd Christus subiturus erat genus mortis, quod fit per crucem. vt rectè sentit B. August. tract. 114. in Ioan. & Beda super dictis verbis, Vt sermo Iesu impleretur. & Haymo super eisdem verbis in homil. feriæ sextæ post Dom. Palm. vbi expresse dicunt. Non hic mortem crucis vult intelligi S. Ioannes, sed quòd eum Iudæi forent gentibus tradituri.

12. Addo,quòd non videtur verũ, Iudæos non fuisse solitos suppliciũ † crucis reis inferre. Nam Deut. 21. dicitur, Quando peccauerit homo quod morte plectendum est,& adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo.&c. Et Philo iudæus in lib. de Specialibus legibus, circa fin. hæc habet. Homicidis lex non indulget, vt pecunijs luant, quod luendum est capite aut exilio: sed exigit rigide, vt sanguis expietur sanguine,& insidiatoris capite satisfiat interempti manibus. Alioquin peruersa ingenia numquam satiantur maleficijs, sed facinora cumulant facinoribus, augendo vsque malitiam, nec vllis eam circũscribendo terminis. Contra tales mille supplicia decreuisset Legislator, si potuisset: id quia non poterat, nouam pœnam addidit, iubens in ligno suspendi homicidas. Et Ios. cap. 8. habetur, quòd Regem vrbis Hai suspendit Iosue in patibulo vsque ad vesperam & Solis occasum; præcepitque Iosue,& deposuerunt cadauer eius de cruce.
De hac autem re fuse agit Couarr. lib. 4. variar. resol. cap. 5. vbi agens de supplicio crucis, tractat quàm antiquum sit, & a quibus soleret inferri, & non nulla alia in hac materia scitu digna.

Restat ergo, vt tertia expositio ad dicta verba, Nobis nõ licet interficere quẽquã.
13. quòd scilicet propter diẽ festũ Paschæ sollẽnitate durãte † nõ licebat Iudæis aliquẽ interficere, verior multo sit,& probabilior reliquis. Quã expositionẽ secutus est B. August. in d. tract. 114. in Ioan. vbi ita ait. Intelligendũ est, eos dixisse, nõ sibi licere interficere quemquã propter diei festi sanctitatem, quem celebrare iam cœperant, propter quem de ingressu etiam prætorij contaminari metuebant. Eamdem expositionem sequitur Beda ibi, & Haymo, vbi supra. Et B. Chrysostomus eamdem tangit in d. homil. 82. in Ioan. ita inquiens. Quòd si dicunt, non licere eis interimere, eo tempore intelligendum est. & clarius homil. 86. in Matth. super illud cap. 27. Mane autem facto. Nam quoniam (inquit) interficere ipsum statuerunt, & propter diem festum non poterant, ad Pilatum eum ducunt. Tu vero considera, quo modo res ita compulsa est, vt in die festo ageretur. Quippe ita iam a priscis temporibus fuerat figuris significatum. Et S. Cyrill. Alexan. lib. 12. in Ioan. cap. 2. & 6. sentit, quòd Iudæi vetari dixerunt ab impia

ab impia cæde propter Pascha; nam aliter ministerium Pilati non quæsissent. Et hæc est etiam expositio Magistri historiæ scholasticæ in histor. euang. cap. 163. & Glos. ordin. & interlin. super dictis verbis, Nobis non licet interficere quemquã. vbi inquiunt, quòd illud dixerunt Iudæi propter diei festi sanctitatem, quia in
14. alio tempore licebat† secundum legem interficere malefactores: lex enim præcipit, ne parcant malefactoribus, præsertim seducentibus a Deo suo, qualē Christum esse dicebant. Et quòd in festis † diebus abstinerent Iudæi a cæde patet
15.
16. Act. 12. vbi Herodes qui natiuitate, & religione Iudæus † erat, vt habet Glo. ordin. Luc. 23. ibi, Remisit eum ad Herodem. nam pater suus fecerat se circumcidi transiens ad ritum iudaismi, vt not. ibidem Nicol. de Lyra citãs Iosephum. in diebus azymorum apprehendit Petrum, & misit in carcerem volens post Pascha producere eum populo. vt scilicet iuxta expositionem Glo. ordin. ipsi eum occiderent Iudæi. Et Glo. interlin. ibidem inquit, quòd Petrus ideo tunc non est occisus, sed apprehensus, quia dies erant azymorum; vt & de Christo dixerunt, Non licet in Pascha occidere quemquam. Idem etiam quòd scilicet Iudæi in festis a reorum cæde abstinerent, patet expresso testimonio Philonis iudæi in lib. 3. de vita Mosis. circa med. Cuius verba citabimus infra cap. 63. num. 18.

DE CONIECTVRIS, QVIBVS PROBATVR Christum fuisse crucifixum Luna decimaquinta. Cap. LXII.

1. *Crucifixionis Christi diem fuisse festum, & Lunam decimamquintam probatur quarta coniectura. Et quinta ex testimonijs multorum patrũ. num. 11. Vt Origenis. num. 12. Eusebij Cæsareen. num. 13. B. Clementis Romani. num. 14. B. Ioannis Chrysost. num. 15. B. Theophili Alex. num. 16. B. Cyrilli Alex. num. 17. B. Cyrilli Hierosl. num. 18. Theodoreti. num. 19. Socratis, & Cassiodori. num. 20. Theophylacti. num. 21. B. Hieronymi. num. 22. B. Ambrosij. num. 23. Bedæ. num. 24. B. Augustini. num. 25.*
2. *Palmarum sollemnitas, in qua Christus Hierosolymam ascendit, in die Dominica contigit. & num. 9. Et fuit decima die mensis, quando agnus assumebatur a Iudæis ad victimam pro Luna decimaquarta ad vesperam. vt not. B. Chrysost. num. 4. Et Beda. num. 5. Et plures alij num. 7.*
3. *Ante sex dies Paschæ. resoluitur in hanc locutionē, id est sexto die ante Pascha: & vtraque extrema computanda sunt, vt ratio sex dierum constet.*
6. *Agnus paschalis in eo quòd assumebatur die decima mensis, Christum figurabat.*
8. *Christum vno die anticipasse Iudæos in celebratione Paschæ, falsũ esse ostenditur.*
10. *Bethphage quid sit.*
26. *Paschæ dies Luna decimaquarta neque festus neque sollēnis erat apud Iudæos, sed Paschæ dies Luna decimaquinta & festus & sollemnis erat.*

Quarto,

1. QVarto, quòd dies ille, in quo crucifixus est Dominus, esset dies festus † Paschæ Iudæorum probatur per illud Ioan. cap. 12. Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autẽ ei cenam ibi. &c. Quibus verbis denotatur secundum cõmunẽ Doctorũ expositionẽ dies vltimi Sabbathi, quod fuit ante festum Paschæ. Et in eod. cap. subiungitur, quòd in crastinum turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei. Et constat ex traditione vniuersalis ecclesiæ, illam pal-
2. marum sollemnitatem † in die Dominica contigisse, vt ibi etiam dicit Glo. interlin. Modo si dies illa Sabbathi, sexta erat dies ante Pascha, vt inquit B. Ioan. impossibile videtur, quòd dies festus Paschæ venerit Iudæis in die Sabbathi prout Græci volunt, & recentiores quidam Latini, nam sic Sabbathum illud præcedens fuisset non sexta dies, sed septima ante Pascha.

3. Est enim aduertendum, quòd hæc locutio, Ante sex dies Paschæ. † resoluitur in hanc, id est sexto die ante Pascha. In qua locutione vtraque extrema computãda sunt, vt ratio sex dierum constet, ipse scilicet dies Paschæ, & ipse sextus dies ante Pascha. quemadmodũ late infra demõstraturi sumus cap. 73. num. 18. vbi de appellatione dierũ a Nonis, Idibus, & Kalẽdis sumpta disputabimus. Quare si Sabbathũ erat dies sextus ante Pascha, necessario dies Paschæ futura erat feria quinta, vt sic numerus sex dierũ habeatur vtrisque extremis cõputatis. Et cõsequẽter vt omnia cõsonent dicendũ est, ꝙ Sabbathũ illud erat nona Luna primi mẽsis, vt expressè interpretatur Theophyl. ibi. & dies Paschæ futura erat feria quinta Luna decimaquarta, dies autem festus Paschæ feria sexta Luna decimaquinta.

Quod colligitur etiam ex eo, quòd Dominus die Dominica sequenti ingressus
4. est in Hierusalẽ sollẽniter, tamquam agnus qui decima † die mensis assumebatur ad victimam. Exho. 12. Sic enim hanc rem explicat B. Chrysost. apud S. Tho. in Catena, super dictis verbis Ioan. 12. In crastinum autem. &c. Præceptum (inquit ibi B. Chrysost.) legis erat, vt decima Luna primi mensis agnus siue hædus in domo recluderetur vsque ad quartamdecimã eiusdẽ mensis, quando ad vesperam immolabatur; vnde & verus agnus ex omni grege sine macula electus pro populi sãctificatione immolãdus, ante quinque dies, id est decima Luna Hierosolymã
5. ascendit. Et Beda † in homil. in Domin. Palm. super illud Matth. 21. Cũ appropinquasset Iesus Hierosolymã. Ante quinque dies (ait) Paschæ venire voluit, sicut ex Ioannis euãgelio didicimus, vt etiã per hoc ostenderet, se esse agnũ immacula-
6. tũ, qui peccata tolleret mundi. Agnus quippe † paschalis, cuius immolatione populus Israel ab Ægyptia seruitute est liberatus, ante quinque dies Paschæ, id est decima Luna domũ inferri, & ipsa die Paschæ, id est decimaquarta Luna ad vesperã iussus est immolari, significãs eũ, qui nos suo sanguine redempturus, ante quinque dies Paschæ, id est hodierno die, magno præcedentium, sequẽtiumque populorũ gaudio, ac laudatione deductus venit in tẽplum Dei, & erat quotidie docens in eo. Quinta demum peracta die vbi veteris Paschæ sacramẽta hactenus obseruata consũmauit, ac noua deinceps obseruãda Discipulis sacramenta con-

tradidit, egressus in montem Oliueti tentus est a Iudæis; & mane crucifixus, ipsa nos die a dæmoniaca dominatione redemit, qua antiquus ille hebræorum populus per immolationem agni iugum Ægyptiæ seruitutis abiecit. Ergo Dominus instar agni paschalis ante quinque dies quàm pati inciperet, locum passionis adijt, vt se insinuaret esse illum, de quo prædixit Isaias, Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet; & non aperiet os
7. suum. Hæc Beda. Idem mysterium notant etiam multi alij † Doct. vt Amalar. lib. 1. de eccl. off. cap. 10. Rupert. abb. Tuitien. lib. 5. de diui. off. cap. 7. & lib. 2. super Exho. cap. 6. & seq. & lib. 10. in Ioan. super illud cap. 11. Quid putatis quia non venit ad diem festum? & super illud idem cap. 12. Iesus ergo ante sex dies Paschæ. Et infra. super illud eiusdem cap. In crastinum turba multa. S. Anselmus super Matth. cap. 21. in princ. & ibidem Beda. Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 67. num. 12. S. Anton. in Chron. par. 1. tit. 5. cap. 5. §. 5. Nicol. de Lyr. super Ioan. d. cap. 12. & ibidem Gagnæius. Opus aureum orn. omni lap. pret. in Sabb. ante Dom. Palm. dub. 5. Call. Placentinus in euangelia Quadrag. enarr. 41. & enarr. 43. in procem. Ioan. de Tur. crem. super euang. Dom. Palm. quæst. 2. Silue. in Rosa aurea, tract. 3. quæst. 29.

Si igitur dies Dominica Palmarum fuit decima Luna, vt ex Theophyl. Beda, B. Chrysost. & alijs supracitatis habetur, immo ex ipso B. Ioan. cap. 12. ibi, Iesus ergo ante sex dies Paschæ. & ex sollemni ingressu Christi in Hierusalem colligitur, euidenter sequitur, quòd dies sequens feriæ quintæ erat decimaquarta Luna, in qua agnus ad vesperam occidi ab omnibus debebat.

Neque possunt hic dicere recentiores isti Latini græcizantes, quòd Dominica Palmarum erat decima Luna secundum veram computationem, non secundum computationem Iudæorum, qui per translationum constitutionem in diem sequentem Neomeniam reiecerant. Nam Beatus Ioannes præcise loquitur de Pascha Iudæorum. In fine enim cap. 11. dixerat, Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & multi ascenderunt Hierosolymam ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. & statim in initio cap. 12. ait, Iesus ergo ante sex dies Paschæ. &c. Vnde apparet, continuate Euangelistam eiusdem Paschæ mentionem facere, & de eodem Pascha Iudæorum euangelicam suam historiam texere.

8. Præterea si verum esset quod isti aiunt, quòd Christus vno die † anticipauit Iudæos in celebratione Paschæ, vt reseruaret sui occisionem in Parasceue Iudæorum, vt scilicet seipsum verum agnum exhiberet in cruce immolatum eo die, quo Iudæi omnes typicum agnum immolabant, ex hoc necessario inferretur, quòd Christus ea decima Luna seipsum debuisset per sollemnem ingressum in Hierusalem ad immolationem præparare, & tamquam verum agnum offerre, qua ceteri omnes Iudæi agnos legales per domos & familias suas ad Paschæ celebrationem assumebant. Quare aut dicere debent Græci & Græcizantes, quòd Christus ingressus est in ciuitatem Hierusalem sollemniter feria secunda, quæ
9. erat secundum ipsos decima Luna Iudæorum, & non die Dominica † prout habet traditio vniuersalis ecclesiæ: aut si fatentur ingressum fuisse Christum die Domini-

Dominica, fateantur etiam necesse est, diem Dominicam fuisse decimam Lunam Iudæorum; si tamen mysterium in ingressu illo agnoscere velint, quod B. Chrysost. & Beda, & Amalar. & S. Ansel. & Theophyl. & Ruper. abbas, & alij innumerabiles agnouerunt. Quod mysterium etiam locus Bethphage, vnde Christus initium illius sollemnis ingressus auspicatus est, indicat. Nam Beth-
10. phage, † vt habet B. Hieron. super Matth. cap. 21. sacerdotum viculus erat, ex quo sacerdotes secundum Iansenium ibidem cap. 110. concor. euang. in princ. paschales victimas, & alias deducere in Hierusalem soliti erant.

11. Quinto, & postremo idem probatur † ex sententia multorum antiquorum Patrum, qui tenent, diem illum, in quo crucifixus fuit Christus, fuisse festum & sollemnem, Lunam scilicet decimamquintam.

12. Origenes † tract. 35. in Matth. super illud cap. 27. Per diem autem sollemnẽ cõsueuerat Præses. &c. sic habet. Arbitror autẽ propter istum diem festum Iudęorũ, in quo Barabbas ad vitam electus est, Christus autem neglectus, Dominum dicere per Prophetam, Ieiunia, & ferias, & dies festos vestros odit anima mea. & quia magis sollemnitatem agere voluerunt cum latrone dimisso, quàm cum Iesu. Verbi gratia dicam. Si egissent sollemnitatem recte, sicut Iosias, aut aliquis similis ei, & data eis fuisset quem vellent petendi licentia, sine dubio Iesum postulassent, Barabbam autem condemnassent. Nos autem oremus, vt festum diem colentes, non in fermento veteri, neque in fermẽto malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis, Barabbam quidem condemnare, Iesum autem ab omnibus vinculis liberum accipere nobis mereamur in regem & dominum. Et quamdiu hæc facimus, non conuertuntur dies festi nostri in luctum, neque cantica nostra in lamentationem: sed erunt in nobis sollemnitates veræ, sollemnitates Dei. Et in homil. 23. super Numer. Propterea ergo (ait) quòd grande peccatum peccauit Hierusalem secundum quod scriptum est in Lamentatione, in commotione facta est, & perierunt omnes festiuitates eius, & dies sollemnes eius: quoniam in loco sancto, & in die festiuitatis dominum meum Iesum Christum occiderunt. Et propterea dicit ad eos, Neomenias vestras, & Sabbatha, & dies festos vestros odit anima mea.

13. Eusebius Cæsareen. † in omnimoda historia canonum chronicorũ, cuius fragmentũ sequens recitat Anastasius Antioch. in lib. variarum quæstionum. vt refert Franc. Turrianus in explanatione cap. 16. lib. 5. const. apost. B. Clem. Romani. Postquam (inquit) vmbrosum Pascha cum Discipulis comedit, & Pascha auctoritatis præcipuæ introduxit, quinto die hebdomadis, qui erat Lunæ decimusquartus, Mensis vero Martij vicesimussecundus, indictione decimaquinta, ipsa eadem nocte in eiusdem mensis diem vicesimumtertium ferente, traditus est, ac illo ipso die crucifixus, resurrexit vicesimoquinto die Dominico.

14. B. Clemẽs Rom. † d. lib. 5. const. apost. cap. 14. secũdum trãslationem Turriani, vel 16. secundum translationem Bouij, de Iudæis loquens, In ipso enim (inquit) die suo festo Dominum cõprehenderunt; vt perduceretur ad exitũ quod scriptũ est, Posuerunt signa sua, signa; & in medio sollemnitatis suæ non cognouerunt.

Quam constitutionem citat S.Epiphan.in Panario, hær.70.contra Audianos his verbis.Dicunt enim ijdem Apostoli, Quando illi (Iudæi) conuiuantur, vos ieiunantes pro ipsis lugete, quoniam in die festiuitatis Christum crucifixerunt.

15. B.Ioan.Chrysostomus† in Matth.homil.87.super illud cap.27.Per diẽ autẽ sollemnẽ.&c.Postquam (ait) Pilatus cogitando legẽ adinuenit quamdam, quæ sollemnitati ex condemnatis aliquem condonare iubebat, turbis persuaserũt Pontifices, vt Barabbam vna omnes peterent voce. Et infra. Præposuerunt itaque illum orbis Saluatori, nec rationem temporis aliquam habuerunt, quod sanctum erat, atque sollẽne; nec humanitatis leges, aut aliud huiusmodi veriti sunt.

16. B.Theophilus Alex.† scribens imperatori Theodosio maiori, vt refert Beda in lib.de ratio.tempor.cap.57.& 59. Saluator noster (ait) decimaquarta quidem est traditus Luna, hoc est quinta post Sabbathum, decimaquinta autem crucifixus, die tertia resurrexit, hoc est decimaseptima Luna, quæ tunc in Dominica die videtur inuenta, sicuti & ex euangeliorum obseruatione comperimus.

17. B.Cyrillus Alex.† citatus a S.Tho.in Catena, super illis verbis Luc.22. Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum ante quam patiar. Quod ideo dicit (inquit) quia Discipulus auarus proditionis tempus explorabat: sed ne traderet eum ante festum Paschæ, non explicauerat Dominus domum, vel virum penes quem Pascha perageret: cuius caussam per hæc verba ostendit.

18. B.Cyrillus Hierosol.† catech.13.loquens de passione Dñi.Sed quæris (ait) aperte, qua hora Sol defecerit, si octaua, vel decima? Dic Iudæis veritatẽ o Propheta. Quãdo deficiet Sol? Dicit igitur Amos propheta. Et erit in die illa dicit Domin⁹, occidet Sol in meridie. Ab hora enim sexta tenebræ factæ sũt: & obtenebrata est lux super terrã in die. Quale hoc tẽpus o Propheta, & qualis dies? Et conuertam sollemnitates vestras in luctum. In azymis enim hoc agebatur. Deinde dicit, Et ponam ipsum sicut luctum dilecti, & eos qui cum ipso, sicut diem doloris. In die enim azymorum & sollemni mulieres ipsorum plangebant & flebant, Apostoli vero occultati dolebant. Admiranda ergo hæc prophetia.

19. Theodoretus † in Exho. quæst. 24. Denunciat autem (inquit) vt sacrificent decimaquarta die sub vesperam: sub hanc enim vesperam etiam Christus dominus traditus est Iudæis.

20. Socrates lib.5. hist. eccl. cap.21. & Cassiodorus † in Tripart. lib.9. cap.38. dicunt, Beatos Euangelistas in historia sua scribenda Mosayci Paschæ festi mentionem fecisse, Seruatorem scilicet azymorum tempore passum esse, cum celebre apud Iudæos ageretur festum, vt ostenderent illi, quòd Iudæi in diebus festis se cæde & sanguine polluerunt.

21. Theophylactus † super Ioan.cap.12.in princ.in illis verbis. Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam. Decima quidem (inquit) mensis accipiunt ouem immolandam in Pascha, & ex eo tempore requirere incipiunt quæ necessaria ad festum. Denique & cena, quæ ante sex dies, quæ est nona mensis, latius epulantur, & initia festiuitatis illo die faciunt. Ideo & Iesus simul cenauit in Bethaniam veniens. In quibus verbis indicat, vt supra iterum diximus, cenam illam in

Bethania

Bethania factā in Sabbatho ante Pascha, fuisse factā in die nona Lunæ primi mēsis; & cōsequēter, Dñm fuisse crucifixū Luna decimaquīta, q̄ erat dies Parasceues.
22. B. Hieronymus † (vt non nullos etiam ex Latinis nostris adducamus) super Matth. cap. 26. ibi, Prima autem die azymorum. Prima azymorum (inquit) quartadecima dies mensis primi est, quando agnus immolatur, & Luna plenissima est, & fermentum abijcitur.
23. S. Ambros. † in epist. 83. ad Episcopos per Æmiliā cōstitutos. de Christo loquēs, Ipse ergo (ait) qui legē locutus est, postea veniens p̄ Virginē nouissimis tēporibus plenitudinē legis consūmauit, quia venit non legem soluere, sed implere; & celebrauit Pascha, hebdomadæ in qua fuit quartadecima Luna, quinta feria. Denique ipsa die (sicut superiora docēt) Pascha cū Discipulis māducauit. Sequēti autē die, hoc est sexta feria crucifixus est Luna quintadecima. Sabbatho quoque magno illo sextadecima fuit. Ac per hoc septimadecima Luna resurrexit a mortuis.
24. Venerabilis Beda † sæpissime in quamplurimis locis, sed præcipue in lib. de ratio. comp. cap. 17. & in lib. de ratio. temp. cap. 45. (quæ loca etiam supra citauimus cap. 50. num. 10.) hanc eamdem sententiam adstruit, ita inquiens. Nā quòd Dominus decimaquinta Luna feria sexta crucem ascenderit, & vna Sabbathorum, id est die Dominica resurrexerit a mortuis, nulli licet dubitare catholico, ne legi, quæ agnum paschalem decimaquarta die primi mensis ad vesperam immolari præcipit, pariter & euangelio quod Dominum eadem vespera tentum a Iudæis, & mane sexta feria crucifixum, ac sepultum, prima Sabbathi resurrexisse perhibet, videatur incredulus. Et rursus in eod. lib. de ratio. temp. cap. 59. ita ait, Vbi autem primum Dominicus resurrectionis Christi dies fuerit, varie refertur. Et quidē (vt supra memorauimus) quidā octauo Kalendarum Aprilium, sed alij sexto, non nulli quinto Kalēdarum earumdē die fuisse asseuerant. Vbi notandū, quia si octauo Kalendarum memoratarum (vt antiquiores scripsere) resurrectio Domini facta est, quintus profecto circuli decemnouennalis tunc agebatur annus habens Concurrentes septem, & Lunam decimam quartam sicut semper vndecimo Kal. Apr. Si autē sexto Kal. Apr. Dominus resurrexit, decimustertius circuli præfati annus extitit, quinque habens Concurrentes, & Lunam decimamquartam vt semper nono Kal. Apr. Porro si quinto Kalendarū suprascriptarū resurrectio celebrata est Christi, secundus circuli decemnouennalis existens annus Concurrentes habebat quattuor, & Lunam decimamquartam sicut semper octauo Kal. Apr. Quæ cunctæ decimæseptimæ Lunæ, in qua die Dominica, prima sacrosanctæ resurrectionis sunt acta mysteria, cursu panduntur indubio. Tantum diligentissime cauendum, ne hanc decimasexta Luna, vt quidam, patratam confirmando, non solum ineuitabile nostræ calculationis dispendium, sed & grauissimum nostræ fidei incurramus periculum.
25. S. Augustinus † tract. 50. in Ioan. in princ. super illud cap. 11. Proximum autem erat Pascha Iudæorum. & ibidem etiam Beda. Illum (inquiunt) diem festum Iudæi cruentum habere Domini sanguine voluerunt: illo die festo occisus est agnus, qui nobis eumdem diem festum suo sanguine cōsecrauit. Idem S. August.

& Glo. interlin. super illud psal. 73. Et gloriati sunt qui oderunt te in medio sollemnitatis tuæ. Tunc (aiunt) euersa est Hierusalem, quando sollemnitas agebatur paschalis, in qua crucifixerunt Dominum.

Clarum est autem (puto) apud omnes, pro supradictis auctoritatibus bene intel-
26. ligendis, quòd decimaquarta Luna † neque dies festus, neque sollemnis erat apud Iudæos. vt superiori cap. declarauimus num. 2. Quare relinquitur, quòd si Dominus in die festo & sollemni Iudæorum crucifixus est, nō in decimoquarto, sed in decimoquinto Lunæ crucifixus sit. Et e conuerso si in quintadecima Luna crucifixus est, in die festo & sollemni crucifixus esse intelligatur.

DE SOLVTIONIBVS, QVIBVS CONTRARIÆ coniecturæ, quæ videbantur probare, Christum Luna decimaquarta fuisse crucifixum, eliduntur. Cap. LXIII.

1. *Christus occisus est, non quando Iudæi voluerunt, sed quando ipse voluit. Nam & in die festo, & cum tumultu populi occisus est, licet ipsi dicerent, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. num. 2.*
3. *Iudæi abstinere volebant ab occisione Christi in die festo, non propter religionem, sed ne impedirentur a tumultu populi. Ut notat B. Chrysost. num. 4. Et B. Leo. num. 5. Et Rupertus abbas. num. 6.*
7. *Iudæi in occisione Christi nihil manibus proprijs, sed omnia mediantibus militibus Romanis peregerunt. Dicuntur autem quandoque ipsi ea effecisse, quia ipsis impellentibus facta sunt. num. 8. 9. 10. & 11. Vel quia militibus præbuerunt se socios. num. 12. Quòd si etiam ipsi dicantur aliquid suis manibus effecisse, nihil per hoc diei festo præiudicatur. num. 14.*
13. *Milites apparitores inter omnes homines audacissimi sunt.*
15. *Festis diebus reos apprehendere non erat Iudæis prohibitum. & num. 16. & 18.*
17. *Consultatio non est de impossibilibus.*
19. *Festis diebus lex prohibebat opera tantum seruilia, non etiam alia non seruilia.*
20. *Iudæi in passione Christi nullam seruauerunt formam iudicij.*

NOn obstant modo coniecturæ pro contraria parte cap. 60. supra allegatæ. Et ad primā, de qua ibi num. 4. respondetur, quod Matthæus, & Marcus iccirco meminerūt, congregatos sacerdotes, & principes populi definijsse, Iesum non occidendū aut capiendū in die festo, vt significarēt, passioni Christi eū diē a Domino delectū esse, quo eius interfectores ipsum capere, & occidere nolebant; & quasi ostendere voluerunt, diem quem Dn̄s statuerat, & prædixerat, illos vitasse
1. studiose; quo magis intelligeretur, Dn̄m ab illis fuisse † occisum, nō quādo illi volebāt, sed quādo ipsemet voluit. vt not. Iansen. in cōcor. euang. cap. 128. in princ. & ante ipsum B. Chrysost. in opere imperfecto in Matth. homil. 37. super illud cap. 21. Et cū appropinquasset Hierosolymis. vbi ita inquit. Iā tēpus passionis eius instabat,

stabat, & non mors eum vrgebat, sed ipse magis aduersus se compellat mortē. Quoties enim de manibus Sacerdotum elapsus euasit, cum esset inuisibilis factus? Quando Iudæi Christum voluerunt occidere, tangere eum non potuerũt; quando autem ipse secutus est mortem, parcere ei Iudæi non potuerunt. Ergo si Christus eos prouocauit, fortene de morte sua fecit eos innoxios? Absit. Excitauit eos, non vt facerent quod ante noluerant, sed vt possent facere quod prius volebant. Facultas eis data est, non mutata voluntas.

Vnde hæc cõiectura ab Aduersarijs allegata, optime retorquetur cõtra ipsos. Iu-
2. dæi enim dicebãt, Non in die festo † esse Christũ capiendũ, aut occidendũ, ne forte tumultus fieret in populo. Sed Deo volente & permittente secutũ est, quòd re tota in contrariũ versa, Christus in die festo, & cũ tumultu populi occideretur. Et de die festo iã satis egimus supra. De tumultu vero populi apparet per eũdem Matth. cap. 27. ibi, Videns autē Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret. &c. & Luc. 23. At illi instabãt vocibus magnis postulãtes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum.

3. Præterea aduertendũ est, ꝙ Iudæi non propter religionem † diei festi dicebant, Non in die festo. Nam sic vtique abstinuissent in die festo; sed iccirco illud consiliũ capiebãt, ne forte tumultus fieret in populo, vt subiungitur apud Euãgelistas; ne scilicet in die festo per tumultum populi impedirentur in exsecutione eorũ quæ contra Christũ determinauerant. Quando itaque data fuit illis occasio tuto rem gerendi per proditionē Iudæ, facile mutauerũt consiliũ, & in ipso die festo
4. omnia illico peregerunt. Quam rem egregie explicat B. Chrysost. † homil. 80. in Matth. super dictis verbis cap. 26. Non in die festo. Quod autem (inquit) consilium cœperunt? Vt occultius eum caperent, atque interficerent. Vtrumque occultius facere volebant: populum enim valde formidabant; ac ideo præterire diē festũ volebant, dicentes, Non in die festo. Nã Diabolus ne manifeste passio exstaret, ad aliud tēpus reijcere ipsam studebat. Ne tumultus fiat in populo. Cõsidera, valde ipsos timere non Deũ, neque ne maius scelus esset in ipsa Paschæ celebratione tam tetrũ facinus facere, sed homines & tumultum: ira tamen inflammati postquam proditorem inuenerunt, commutati exspectare nõ potuerunt, sed in ipsa sollemnitate ipsum occiderunt. Quasi enim cœci cupiditate, furoreque ir-
5. ritati, quamprimum sibi facultas data est, peregerunt. Et Sanctus Leo magnus † in serm. 7. de passio. Domini, idem sentiens sic scribit. Diuino intelligimus dispositum fuisse consilio, vt sacrilegi Iudæorum principes, & impij sacerdotes, qui sæuiendi in Christum occasiones sæpe quæsierant, non nisi in sollemnitate paschali exercendi furoris sui acciperent potestatem. Et infra. Prouidentibus ergo Principibus, ne in die festo tumultus oriretur, non deuotioni, sed facinori studebatur, nec religioni seruiebat hæc cura, sed crimini. Diligentes enim pontifices, & solliciti sacerdotes, seditiones turbarum fieri in præcipua sollemnitate metuebant, non vt populus non peccaret, sed ne Christus
6. euaderet. Et Rupertus abbas † libr. 3. in Ose. super illud cap. 7. Quieuit paulululum ciuitas a commistione fermenti. ad hoc idem propositum ita ait.

Dicebant (inquit Euangelista) Non in die festo. caussamque subiungit, Ne forte tumultus fieret populi. Quod vtique non dicebant intentione religionis, vt haberet festiuitas ornamentum pacis, sed ne de manibus eorum tolleretur auxilio eius, qui ad diem festum conuenerat, populi. Nam vbi Traditor accessit, qui traderet illum sine turbis, in ipsa festiuitatis nocte exierunt ad comprehendendum illum contra morem religionis, contra edictum legis.

Ad secundã cõiecturã, de qua supra in d. cap. 60. num. 5. respõdet plurib⁹ modis. Primo, quòd nõ apparet, Iudæos exercuisse actus in illo die passionis dominicæ,
7. qui sibi in festo Paschæ essent prohibiti, nam ipsi neque suis manibus† comprehenderunt Iesum, neque flagellauerunt, neque crucifixerunt, neque aliud quidquam operis seruilis peregerũt; sed omnia cohorte accepta, & militibus Romanis mediãtibus exsecutioni demandata fuerũt. Vnde hæc etiam cõiectura retorqueri potest in contrarium: nam si sollemnitas Paschæ non fuisset, vtique non potuissent se continere Iudæi, quin manus in Dominum violentas iniecissent. Quòd autem Iudæi omnia illa seruilia mediantibus militibus Romanis peregerint, patet ex discursu Euangeliorum. Et de comprehensione in horto Ioannes loquitur cap. 18. Iudas ergo cum accepisset cohortem, & a Pontificibus, & Pharisæis ministros. &c. Et infra. Cohors ergo & Tribunus & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum. De flagellatione autem, & coronatione, & illusione loquitur Matthæus cap. 27. Tunc milites Præsidis suscipientes Iesum in Prætorium, congregauerunt ad eum vniuersam cohortẽ. &c. & Marcus cap. 15. Milites autem duxerunt eum in atrium Prætorij, & conuocant totam cohortem. &c. & Ioannes cap. 19. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius. &c. De crucifixione vero facta per Milites, tres supradicti Euangelistæ meminerunt.
8. Quòd si quandoque dictum sit ab Euangelistis, quòd supradicta† Iudæi fecerint, intelligendum est, quòd Iudæis mandantibus, & impellentibus, & ad hæc milites & apparitores data pecunia conducentibus, omnia facta sint: licet ipsi tãquã iudaicæ superstitionis peritissimi nihil manibus proprijs ausi fuerint operari.
9. Quam rem declarat B. August. † super Ioan. tract. 114. in illud cap. 18. Nobis non licet interficere quemquam. Et post ipsum Haymo ibidem, in homil. feriæ sextæ post Domin. Palm. Vbi ita aiunt. Audite Iudæi, quid contra vos Propheta clamat. Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Ecce quibus armis, quibus sagittis, qua machæra Iustum interfecistis, quãdo vobis interficere quemquã non licere dixistis. Hinc est, quòd ad cõprehendẽdum Iesum cum sacerdotum non venissent principes, sed misissent, Lucas tamen euangelista in eodẽ narrationis suæ loco, Dixit autem (inquit) Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotũ, & magistratus templi, & seniores, Quasi ad latronem existis. &c. Sicut ergo principes sacerdotum non per seipsos, sed per eos quos miserãt ad cõprehendendum Iesum, quid aliud quàm ipsi in suæ iussionis potestate venerũt? sic omnes qui crucifigendũ Iesum impijs vocibus clamauerũt,

non quidem per seipsos eum, sed tamen ipsi per illum, qui eorum clamore ad hoc nefas impulsus est, occiderunt.

10. Quæ verba habet etiam Beda † Luc. 22. super dictis verbis, Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum. Vbi hæc præterea addit. Quæritur, quo modo Iesus principes sacerdotum, magistratus templi, & seniores, qui ad se venerint, alloqui dicatur, qui apud alios Euangelistas non ipsi venisse, verum in atrio Cayphæ exspectãtes, ministros misisse perhibentur. Sed quia pontifices, pharisæi, & seniores ita de Domini nece agebant, vt velut ipsi a sanguine eius viderentur innoxij: Non tradatur per nos, sed per discipulum suũ: Non comprehendatur a nobis, sed a Tribuno, turbisque: Non a nobis pro illo Barabbas, sed eligatur a populis: Ad extremum non a nobis, sed a Præside damnetur: Neque nostra, sed Romanæ militiæ manu cruci affigatur. Volẽs Euangelista eos maxime, quorum cuncta consilio gerebantur, sanguinis eius ostendere reos, dicit, principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores ad cõprehendendum venisse Saluatorem. Quod idem habet etiã Zacharias Chrysopol.

11. super euangelia, cap. 161. Et rursus B. August. † tract. 116. in Ioan. super illud cap. 19. Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt. & ibidem Beda, & Haymo. Potest (inquiunt) ad milites hoc iam referri apparitores Præsidis: nam postea euidentius dicitur, Milites ergo cum crucifixissent eum. &c. Quamuis Euangelista etiamsi totum Iudæis tribuit, merito facit. Ipsi enim susceperunt, quod auidissime flagitauerunt; & ipsi fecerunt, quidquid vt fieret extorserunt.

Cohors igitur, quæ Iesum comprehendit, & alia in eum exsecuta est, non Iudæorum, sed militum fuit. vt ait idem B. August. tract. 112. in Ioan. super illud cap. 18. Iudas ergo cum accepisset cohortem. & ibidem Beda, & Haymo.

12. Ministri quoque Iudæorum, qui dicuntur † comprehendisse Iesum, & ligasse, Ioan. 18. vt supra retulimus, Vel aliqui intelliguntur fortasse milites gẽtiles, qui Iudæorum magistratui seruiebant in huiusmodi casibus, quãdo quidpiam sine mora esset agendum erga aliquem reum, quod Iudæis propter diei occurrentis festiuitatem prohiberetur; Vel si erant hebræi, ideo dicuntur comprehendisse Iesum, & ligasse, quia socios se præstiterunt cohorti, & militibus Præsidis in omnibus, non quidẽ manibus suis cooperãtes, sed præsentia, & comitatu, & adhortatione opem ferentes; nimirum vt veri essent discipuli suorum patronorum, & præceptorum excolantium culicem, camelum autem glutientium. Immo vero tanta erat etiã maiorum Iudæorum cœcitas, vt incredibile non sit (vt not. Caiet. in illud idem Luc. 22. Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se) ex quolibet ordine, scilicet primorum Sacerdotum, magistratus templi, & seniorum aliquẽ personaliter accessisse, & non horruisse talem vilitatem.

Non tamen opus erat, vt aliquis ex Iudæis manum apponeret actioni, nam cum appareat, eos habuisse milites Præsidis apparitores, nullum genus iniuriæ est, quod per eos data aliqua pecunia, in Christum exercere non valuissent. Est

13. enim genus hoc militum apparitorum inter omnes homines † audacissimum. Vnde Theophylact. in illud Mar. 15. Milites autem duxerunt eum in atrium

prætorij.

prætorij. Militare (inquit) genus ſemper conuicijs gaudet, ac tumultibus, ac ſibi ſimile eſt. Vel (vt habet B.Tho. in Catena) Militaris vanagloria ſemper inordinatis gaudens, & opprobrijs, ſibi propria oſtendebat. Et Niceph.lib.1.hiſt. eccl.cap.30. de ea cohorte, & multitudine ait, quòd rapinis, & latrocinijs gaudebat. Et Victor Antioch. in illud idem Mar. 15. Ipſi quoque (ait) milites ex iniurijs & contumelijs, quas affatim Chriſto irrogant, voluptatem capiunt: ſiue quòd ipſi itidem Iudæis hoc nomine gratificari ſtuderent, ſiue quòd pro innata malitia, & improbitate iſthæc deſignarent. Et B. Chryſoſt. homil. 82. in Ioan. in illud cap. 18. Iudas ergo cum accepiſſet cohortem. Militares (ait) erãt viri, & mercede omnia audebant. Et rurſus homil. ſeq. ſuper illud cap. 19. Et milites plectentes coronam de ſpinis. Et quo modo (inquit) milites hæc faciebant, ſiquidem non præceperat Pilatus? Ad Iudæorum gratiam. Neque enim noctu a Pilato iuſſi cum Iuda profecti ſunt, ſed pecunia a Iudæis allecti omnia audebant.

Quæ res patet etiam manifeſte Matth. vlt. vbi milites illi ijdem cum pecuniam copioſam a principibus ſacerdotum, & ſenioribus accepiſſent, mentiti ſunt circa reſurrectionem Chriſti putidiſſime, & fecerunt omnia ſicut fuerunt a Iudæis edocti. Quare B. Ignatius martyr in epiſt. 12. & vltima, ad Romanos, quem refert etiam B. Hiero. in Catalogo ſcriptorum eccleſ.cap.26. vere & merito ait, de Militibus apparitoribus loquens. De Syria vſque ad Romam pugno ad beſtias in mari & in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, hoc eſt militibus, qui me cuſtodiunt: quibus & cum benefeceris, peiores fiunt.

14. Quòd ſi poſtremo dicatur, etiam Iudæos † miniſtros ſcilicet Iudæorum, manum extendiſſe in Ieſum, apprehendentes, & ligantes eum: Dico, id nihil præiudicare diei feſto. Tum quia non eſt attendendum, quid fecerint viliſſimi homines, qui nihil habebant curæ præcepta legis. Nam phariſæi ipſi Ioan. 7. dicebant, Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem maledicti ſunt. Tum etiam quia miniſtri illi bene perſuaſi a ſuis Dominis, omne facinus auſi fuiſſent in eorum gratiam, putantes fortaſſe, ſe & ipſis & Deo rem quamgratiſſimam facturos. Tum deni-
15. que quia apprehendere aliquem reum in diebus † feſtis non erat Iudæis prohibitum; cum præſertim periculum eſſet in mora, aut eſſet ſuſpicio fugæ, vel aliter res dilationem non pateretur. Nam conſtat, quòd Herodes, qui natiuitate, & religione Iudæus erat, vt ſupra viſum eſt cap. 61. num. 16. apprehendit Petrum in diebus azymorum, volens poſt Paſcha producere eum populo. Act. 12. Et apparet Ioan. 7. quòd Iudæi in die feſto Scenopegiæ tentauerunt apprehendere Ieſum, quærentes eum in die feſto, & dicentes, Vbi eſt ille? Nemo tamen miſit in eum manus, quia non dum venerat hora eius. Et ibidem, In nouiſſimo die magno feſtiuitatis quidam ex ipſis volebant apprehendere eum, ſed nemo miſit ſuper eum manus. Et venerunt miniſtri ad Pontifices, & Phariſæos, & dixerunt eis illi, Quare non adduxiſtis illum? Et rurſus cap. 11. Quærebant ergo Ieſum, & colloquebantur ad inuicem in templo ſtãtes, Quid putatis, quia

non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum
16. vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum. Ex eo † præterea, quòd Matthæi 26. & Mar. 14. congregati principes sacerdotum, & seniores populi consilium fecisse dicuntur, quo modo Iesum dolo tenerent, & occiderent: & dixisse, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. colligitur, vt bene not. Abulen. in 2. par. Defensorij, cap. 8. licuisse Iudæis capere aliquem in
17. die festo; nam alioquin de hoc non consultassent, cum de impossibilibus † nō
18. sit consultatio, vt habetur per Philosophū 3. Ethic. cap. 3. Et demū Numer. 15. † patet expresse, quòd Iudæi quemdam quem inuenerunt colligentem ligna in die Sabbathi comprehenderunt, & obtulerunt Moysi, & recluserunt in carcerem. De quo loquens Philo Iudæus in lib. 3. de vita Mosis, circa med. ita ait. Hoc præcepto posthabito quidam recenti etiam tum oraculi de sacro Sabbatho proditi memoria, quod Deus ipse visibili voce oculis magis, quàm auribus ingesserat, per media castra lignatū exiuit; non ignarus omnes in tentorijs quiescere, moxque in vetito comprehensus est. Quidam enim per otium extra portam progressi, vt in loco puro, quietoque vacarent precibus, viso nefario spectaculo, intentum fasci componendo lignatorem occisuri erant præ ira, nisi cōmotos ab impetu reuocasset hæc reputatio, animaduersionē in huiusmodi peccata non esse priuati iuris, sed pertinere ad magistratus publicos, ipsosque principes, ne indicta caussa, indemnatusque periret alioquin reus manifestarij criminis, religione quoque diei vetante cædem vel iustissimam; ideo maluerunt comprehensum hominem adducere ad principem, & sacerdotum consistoriū, confluente ad rem cognoscendam vniuerso populo. Et infra. Ceterum eo die non vltra vincula sæuitum est in hominem impium. Hæc Philo.

Reliquos vero actus, quos Iudæi in passione Domini exercuerunt, Christum interrogantes, condemnantes, testimonia quærentes, & producentes; & similes, non apparet, fuisse illis prohibitos per legem in diebus festis. Non enim prohi-
19. buerat † lex, ne consulerent, ne loquerentur, sed tantum ne seruilia opera facerent. Adde, quòd omnia illa fecerunt Iudæi extraiudicialiter, inter se consultantes, quo modo possent persuadere Præsidi, vt Iesum crucifigeret; & haberēt si opus esset, quid colorate illi proponerent, aut responderent, si condemnatio-
20. nem detrectasset. Et apparet, Iudæos etiam apud Pilatū subterfugisse formā † indicij, & voluisse quantum in se erat, vt indicta caussa, nemine interrogato, illico in Iesum sententiam mortis protulisset. Nam neque testes fuerunt iuridice examinati, neque accusationes inscriptæ, sed leuato (vt dicitur) velo, tumultuarie, inique, sola facti falsitate inspecta, ob reuerentiam festi Iudæi in omnibus processerunt, dicentes Pilato, & quasi auctoritatem magnam sibi vendicantes, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Quare ex huiusmodi actibus, & informi procedendi forma, colligitur, diem illum Iudæis fuisse festum; Nam alioquin tantum sibi supercilium coram Præside non vsurpassent, sed vtique ordinatius, & magis iuridice quantum ad quædam exteriora processissent.

DE SOLV-

DE SOLVTIONIBVS, QVIBVS CONTRAriæ coniecturæ, quæ videbantur probare, Christum Luna decimaquarta fuisse crucifixum, eliduntur. Cap. LXIV.

1. *Festis diebus Iudæi poterant aliqua agere alioquin illicita, ex dispensatione.*
2. *Sabbatho licebat Iudæis bellum gerere aduersus eos, qui se impetebant.*
3. *Frangenti Sabbathum, Sabbathum frangatur eidem.*
4. *Legis beneficium sentire non debet, neque ex lege fructum consequi, qui eam sæpe nisus est impugnare, atque ei ausu temerario contraire.*
5. *Crucem Christus cur sibi ipse portare coactus fuerit. Cur etiam Simon Cyrenæus fuerit angariatus ad eamdem crucem portandam. num. 6.*
7. *Simon Cyrenæus gentilis erat.*
8. *Milites apparitores quæ ad iniuriam, & contumeliam alicuius pertinent, egregie, & plus quàm satis exsequuntur.*
9. *Iudæi tanto in Christum odio exardescebant, vt legem dierum festorum transgredi nihili duxerint. & num. 10. & 11.*
12. *Sepulcrum Christi munitum fuit a Iudæis sigillo quodam non cereo, sed ferreo secundum Niceph.*

SEcundo modo respondetur ad eamdẽ coniecturã, Dato quòd Iudæi aliquos actus exercuerint in illo die cõtra Christũ, qui in diebus festis alioquin liciti nõ fuissẽt, tamen ipsi ex auctoritate, quã habebãt, dispẽsare † se poterãt, & iustificare per legẽ, hoc pacto in sua prauitate secum, & inter se ratiocinantes. Hunc hominẽ, qui non est a Deo cum Sabbathũ nõ custodiat, neque traditiones nostras reuereatur, sæpius conati nos cõprehẽdere, aut punire, ita sempere manibus elabentẽ sensimus, vt vere possimus dicere, nihil hucusque contra eũ nos profecisse; immo vero ita ipse in dies fortior surgit, vt nisi rebus nostris illico præsentaneũ atque vltimũ remediũ adhibeamus, facile nobis posthabitis & neglectis totus mũdus post eũ sit abiturus. Nõ est hic amplius nobis dormitandũ, aut negligendũ; res nõ patitur dilationẽ; & nisi cũ sese offert occasio, eã sumpserimus, quid nobis postea delusis reliquũ fuerit, præterquã pænitentia, & dolor? Res agitur cũ homine nõ qualicũque, sed eiusmodi, qui mille habet diuerticula, & subterfugia; qui si velit, innumeros cõgregare possit; & qui demũ reipublicæ nostræ, & religioni hostẽ sese exhibet manifestũ. Quis non videt, quàm inutilis sit nobis, & contrarius operibus nostris? Improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiã Dei habere, & filiũ Dei se nominat. Factus est nobis in traductionẽ cogitationũ nostrarũ. Tãquã nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se a vijs nostris tãquã ab immũditijs. Cur nõ igitur mittamus lignũ in panem eius, & eradamus eũ de terra viuentiũ, vt nomen eius non memoretur amplius? Esset nunc quidẽ si necessitas nõ vrgeret, festiuitati Paschæ, atque azymorũ sollemnitati deferendum; Sed postquam

nobis

nobis hæc via contra ipſum in die feſto aperta eſt, neque alia apparet cōmodior, qua ipſum puniamus, hanc pergamus modo, hanc inſiſtamus. Ne tamen populos ſcandalizemus, ducamus eum ad Pilatum, qui ferat in eum ſententiam, & per ſuos milites exſequatur. Nos & verbis ſuadebimus Præſidi, & pecunijs milites obſequentes faciemus. Quòd ſi neceſſe ſit, vt nos etiam aliquid hac in re operemur, nihil timendum eſt de feſti violatione. Videtur enim Deus ipſe in hoc feſto cœptis noſtris annuere, & nobis etiam quaſi reclamantibus indicare, vt non niſi in die feſto eum perimere poſſimus. Tollamus nunc de medio blaſphemum, & obſequium hoc præſtemus Deo. Hic homo bellum indixit nobis, & rebus noſtris atrociſſimum, nec parcit quidem in Sabbathis. Omnis homo
2. quicumque venerit ad nos in bello die Sabbathorum, pugnemus † aduerſus eum, & non moriemur omnes. Ita nos docuit Mathathias peritus in lege, & in hodiernum vſque mos hic permãſit, vt ſi ita neceſſitas poſtulet, pugnemus etiã
3. Sabbathis. Lumen certe ipſum naturale hoc ſuadet, vt frangenti † Sabbathum, Sabbathum frangatur eidem. Vtque legis beneficium non ſentiat, neque ex le-
4. ge fructum conſequatur † qui eam ſæpe niſus eſt impugnare, atque ei auſu temerario contraire. In puniendo ſeductore, & maxime ſacrilego nullum feſtiuitatis, nec venerabilem quidem Paſcharum diem exiſtimare debemus excipiendum; nec differri debet ſceleratorum confractio conſiliorum, quæ per impoſtoris ſupplicia quærenda eſt: cum facillime in hoc ſummi Numinis ſperetur venia, per quod multorum ſalus, & incolumitas procuratur.

Talia propemodum meditantes & ſecum fremuiſſe, & ad inuicem conſultaſſe principes Sacerdotum & Scribas, Simeonem & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia, putandum eſt. Vt merito proinde de ipſis ſanctus Patriarcha prædixerit, In conſilium eorũ non veniat anima mea, & in cœtu illorũ non ſit gloria mea; quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura.

Puto autem præterea ego, vt quiddam in hoc propoſito notatu digniſſimũ ani-
5. maduertam, ob eam potiſſimum cauſſam fuiſſe impoſitam crucem † ſuper humeros Ieſu, quam ipſemet contra morem, vt not. Gagnæius ſuper Ioan. cap. 19. multis licet ſupplicijs iam delaſſatus ſibi geſtaret, quãdo exiuit e prætorio Pilati in eũ qui dicitur Caluariæ locum, per totam ciuitatem Hieruſalem, quia voluerunt principes illi Sacerdotum, & Scribæ, vt tali ſpectaculo Chriſtus appareret populo contemptor diei feſti, & inter cetera ob id punitus, quia Sabbathũ ſpreuiſſet. quaſi dicerent Phariſæi ad ipſum. Tu qui in die feſto alij iam dixiſti, Tolle grabatum tuum, & ambula: Tolle nunc etiam tu in feſto hoc Paſchæ crucem tuam, & ambula. Et ſcias, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Quod onus ſua benignitate & miſericordia libentiſſime ſubijt manſuetiſſimus Ieſus; Nam quemadmodum voluit, vt ille paralyticus tolleret grabatum ſuum in ſignum perfectæ ſanitatis ei tributæ, ſic ipſe baiulare ſuſtinuit crucem ſuam in ſignum infirmitatis noſtræ in ſe ſuſceptæ. Vtrumque ſane in maximam Dei gloriam, qui & ſalutem dediſſe hominibus & filium tradidiſſe per illa innotuit.

Vtrobique

Vtrobique igitur perfectissime festos dies custodiuit dominus Iesus, & sacrauit, præcipuumque Patris sui cultorem se exhibuit, dum præcipua in eis Patris sui opera operatus est. In quibus si vniuersi fideles attenderimus, nihil vmquam aut melius reperiemus aut sanctius, quo perpetuas festiuitates Dei celebremus.

6. Quòd autem Simon Cyrenæus † postea occurrens extra ciuitatem Hierusalem, vt ait Victor Antioch. in illud Mar. 15. Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum. angariatus coactus fuerit portare crucem post Iesum; non bene ex hoc argui potest, illum diem non fuisse festum. Immo vero si quis recte inspiciat, colligitur ex eo contrarium. Nam si dies festus non fuisset, verisimile est, aliquem ex ministris Iudæorum, qui aderant, vel pretio, vel gratia suorum patronorum, vt videlicet sublatis impedimentis quamcitissime res expediretur, id oneris facile subiturum fuisse, præsertim cum in magnis ciuitatibus, qualis erat Hierusalem, numquam deesse soleant vilissimi homunciones, qui carnificina, & infimo quocumque officio, accepto aliquo pretio fungantur: præsertim etiam cum turbæ iam bene persuasæ & concitatæ contra Christum a principibus sacerdotum, & pharisæis, cogitare poterant, facturum opus religionis, & pietatis, qui ad necem Christi opem aliquam contulisset, sicut qui ligna affert ad hæreticum comburendum. Cum igitur coacti fuerint milites obuium sibi quemdam venientem de villa angariare non Iudæum, sed
7. extraneum, & virum † gentilem. vt expresse sentit Gagnæius super Matth. cap. 27. & ibidem Euseb. Emisen. in homil. in Dom. Palm. & Callis. Placentinus enarr. 45. super euangelia Quadrag. & colligitur ex B. Ambr. super Luc. cap. 27. & ex B. Hilario, & B. Hieron. super Matth. d. cap. 27. & ibidem ex S. Ansel. & ex Remigio relato a S. Tho. in Catena. & ex Beda super Mar. cap. 15. argumento mihi est, ministros Iudæorum abstinuisse propter festum; Simonem vero quasi non sabbathizantem fuisse compulsum: Ipsos autem milites iccirco onus non acceptasse, non quia crucem tamquam detestabilem tangere nemo sustinebat; ipsi enim crucifigentes Christum, crucem necessario tangere, & ele-
8. uare, & contrectare habebant; sed quia milites † iuxta morem suum quæ ad iniuriam, & contumeliam alicuius pertinebant, egregie, & plus quàm satis exsequebantur; quæ vero aliquid parum laboris, aut molestiæ sibi afferre poterant, recusabant.

Tertio modo, & postremo respondetur ad eamdem coniecturam. Dato rursus quòd Iudæi ea die non nullos actus exercuerint in festis prohibitos, tamen di-
9. co, Iudæos illos tanto † in Christum odio & inuidia exarsisse, vt nihil mirandum sit, si legem contempserint, & præcepta Dei aperte violauerint; dummodo hac vna re potirentur, vt Christum viderent occisum, & crucifixum. Ita enim videtur mihi sine dubio dicendum potius si necesse sit, quàm aliud. Non enim sum adeo demens, vt ob saluandos Iudæos sceleratos, & peccatores, Christum constituere velim transgressorem legis. Scelerata Iudæorũ cohors (inquit Victor Antioch. in illud Mar. 14. At illi manus iniecerunt in Iesum) cruentas

in

in dominum Iesum manus inijcit, insontemque inuadit; Idque eadem illa nocte, qua Pascha manducaturi erant: Tanto insani homines odio in Christũ ardebant, tantaque furia insaniebant.

10. Et quòd Iudæi † illi principes sacerdotum, scribæ, & pharisæi, pleni essent omni prauitate, & nequitia, & excœcati malis passionibus contra Christum, res tam clara est, vt non indigeat probatione, cum plenæ sint huius rei & prophetiæ, & figuræ veteris testamenti, & euangelia. Vnum dumtaxat locũ euangeliorum hic indicare volo, in quo appareat, Iudæos illos non fuisse contra Dominum tam religiosos, vt parcerent diebus festis, si in eis aliquid contra ipsum moliri potuissent. Matth. 27. in fi. habetur, quòd altera die, quæ est post Parasceuen, hoc est in die illo magno Sabbathi, vt appellat Ioannes, principes sacerdotum, & pharisæi, qui certe mortuo iam Christo, crucifixo, & mille opprobrijs affecto quiescere debuerant, impudentissimi tamen canes nescientes saturitatem, conuenerunt ad Pilatum, & obtenta ab eo militum custodia contra Christum, quem seductorem appellabant, abeuntes munierunt sepulcrum signantes lapidem cum custodibus. vt quantum in illis erat (quemadmodum bene ibi not. B. Hieron.) manum opponerent resurgenti. Qua in re animad-

11. uertere licet, quòd Iudæi † Sabbato hæc operantes ob insaniæ suæ furorem (vt verbis Euthymij loquar) ipsum Sabbathum soluerunt. Non enim satis fuit Iudæis, quòd custodes ponerent ad sepulcrum, sed etiam sigillauerunt; nec suffecit eis, quòd milites hoc facerent, sed ipsimet sigillare voluerunt, vt habetur ex d. tex. Matth. 27. & ibi not. S. Thom. in sua expositione, & B. Chrysost. citatus ab eo in Catena, & Opus aur. orn. omni lap. pret. in Domin. Palmarum, dub. 802. Theophylactus etiam super dictis verbis, Altera autem die. dicit, quòd iccirco Euangelista non nominat Sabbathum, Sabbathum; eo quòd non erat Sabbathum, quantum ad Iudæorum insaniam attinebat, nam præuaricatores Iudæi contra legis præceptum in eo operati sunt. Et ne quis pu-

12. tet, sigillum illud fuisse ex cera † simplici confectum, aut rem quampiam paruissimi momenti audiat quid scribat Niceph. lib. 1. hist. eccles. cap. 32. Traditum (inquit) nobis est ab antiquis, Iudæos lapidem eum, qui in salutiferum illud sepulcrum pro operculo positus fuerat, ad summum monumenti labrum, petramque illi inferne se coniungentem, ferramentis quibusdam fabrili lapicidarum arte perforasse, ferrumque ingens a fabro ex propinquo acceptum per vtrumque foramen immisisse, & in circi, siue anuli formam circumegisse: atque ita firmiter capitibus commissis omni ex parte quasi vinculum circumduxisse, vt lapis qualicumque modo loco suo reuelli, aut saltem ratione aliqua moueri (nisi arte quapiam, & vi adhibita necessario aut ferrum confringeretur, aut petra perrumperetur) non potuerit. Atque ad hunc modum cum magna cura, atque etiam signo oppresso cum sepulcrum firmissime communissent, custodia insuper competenti adhibita eos abijsse.

DE SOLVTIONIBVS, QVIBVS CONTRARIÆ coniecturæ, quæ videbantur probare, Christum Luna decimaquarta fuisse crucifixum, eliduntur. Cap. LXV.

1. *Sabbathi festiuitas celebrior erat apud Iudæos, quàm festum Paschæ.*
2. *Sabbatho prohibita erant omnia opera indistinctè, in festo Paschæ opera tantum seruilia.*
3. *Sepelire corpora in Sabbatho prohibitum erat, non in festo Paschæ. Nam sepelire mortuos non inter opera seruilia, sed pietatis & misericordiæ computatur. num. 14.*
4. *Crucifixorum corpora in eadem die sepelienda erant apud Iudæos ex præcepto Dei. Quod specialiter pro Christo latum erat. num. 5. In eadem autem die sepeliẽda erant, nõ in qua crucifigebãtur, sed in qua moriebãtur in cruce. num. 6.*
7. *Crucis suppliciũ durius erat reliquis supplicijs, quia diutius cruciabat. Et morte crucis peius nihil fuit inter omnia genera mortium. num. 8.*
9. *Lotio pedum non erat prohibita in festis apud Iudæos. Neque vlla lotio corporis prohibita est apud Christianos. num. 11.*
10. *Lotiones in pretio erant & in vsu apud Iudæos, & maxime in diebus festis.*
12. *Ioseph ab Arimathæa, & Nicodemus in sepeliendo Christi corpore non timuerunt mortem. Neque immunditiæ maculam. num. 13.*

AD tertiam coniecturam, de qua supra cap. 60. num. 6. per tria dicta respondetur.

Primo dico, quòd non erat eadem ratio diei Paschæ, & Sabbathi paschalis, vt argumentum præsupponit, sed magna erat diuersitas inter vnum diem & alte-
1. rum. multo enim celebrius erat apud Iudæos † festum Sabbathi, & præsertim paschalis, quàm festum diei Paschæ, vt supra diximus cap. 59. in princ. & infra
2. latius disseremus cap. seq. num. 2. & seqq. Nam in hoc prohibita † erant opera tantum seruilia, at in illo indistinctè omnia opera. Vnde in die Paschæ poterãt
3. sepeliri corpora crucifixorũ, quæ tamen in Sabbatho † sequenti sepeliri nõ potuissent: & iccirco noluerunt Iudæi, vt remanerent in cruce corpora Sabbatho. Secundo dico, quòd aliud est loqui de remansione corporum in cruce, aliud de eorumdem suspensione. Iudæi non putabant violari festum ex eo quòd milites Romani aliquos in cruce suspenderent in die festo, sed bene ex eo violari existimabant, si cadauera in cruce remanentia, & facile in regione illa calida putrescentia prauum aliquem fœtorem in ciuitatem immitterent, atque ita sollemnitatem Sabbathi paschalis maxima concurrentium populorum frequentia celeberrimi conspurcarent.

Dico tertio, quòd Iudæi mortuo Domino procurauerunt tolli corpora crucifi-
4. xorum de cruce, propter præceptum † Dei Deuter. 21. vbi sic habetur. Quando peccauerit homo quod morte plectendũ est, & adiudicatus morti appensus

fuerit

fuerit in patibulo; non permanebit cadauer eius in ligno; ſed in eadem die ſepelietur, quia maledictus a Deo eſt qui pendet in ligno; & nequaquã contaminabis terram tuam, quam dominus Deus tuus dederit tibi in poſſeſſionẽ. Super quem locum Caietan. ita ſcribit. Prudens lector aduerte, quòd ſuſpenſio morte digni quatenus neceſſaria actio iuſtitiæ eſt, ſe tenet ex parte boni, & non polluit, ſed purgat potius terram: mora autem iam mortui in ipſo ſuſpendio vltra tempus congruum, quod limitatur ad diem mortis, pollueret terram, quia ſe teneret ex parte mali, quod ille fecit, & quod meruit: & propterea ex ratione maledictionis redditur ratio polluendæ terræ. Hæc Caiet. Ea igitur lege, quam ad
5. Chriſtum † applicat B. Paul. Gal. 3. & pro Chriſto ſpecialiter latam exiſtimo vna cum Ruper. abb. lib. 1. in Deuter. cap. 6. & lib. 13. in Ioan. ſuper illis verbis, cap. 19. Iudæi ergo quoniam Paraſceue erat. moti Iudæi, vt not. B. Tho. & Theophyl. ſuper Ioan. d. cap. 19. & Ruper. in ſupracitatis locis, ne terra contaminaretur in Sabbatho illo celeberrimo paſchali, rogauerunt Pilatum, vt crucifixorũ corpora tollerentur ſecundum legẽ, quem paulo ante inſtantiſſime rogauerant, & coegerant, vt Chriſtum tolleret contra legem, & crucifigeret.

Puto autem, quòd Iudæi cum vidiſſent, aut audiuiſſent, Chriſtum iam mortuum, tunc meminerunt, permittendum non eſſe, vt remanerent in cruce corpora Sabbatho, quaſi cauſſam amplius non habẽtes, propter quam licite Sabbathũ violare, aut legẽ tranſgredi poſſent, mortuo ſeductore, vt ipſi appellabant, & inimico. Quod colligitur ex tex. Ioan. d. cap. 19. vbi poſtquam dixiſſet de Ieſu, Et inclinato capite tradidit ſpiritum. ſubiunxit immediate, Iudæi ergo quoniã Paraſceue erat. &c. quaſi inferens Euangeliſta, quòd ex ſubſecuta morte Chriſti moti ſunt Iudæi ad rogandum Pilatum, vt frangerentur reorum crura, & tollerentur. Alioquin ſi dominus Ieſus ſpiritum tam cito non tradidiſſet, voluiſſent Iudæi (ita enim arbitror) vt pœna eſſet productior, in die etiam magno Sabbathi Chriſtum in cruce pendentem, & in vltimo vitæ ſpiritu anhelantem, atque animam agentem, oculis terribilibus inſpicere, & ſubſannare: Dixiſſentque facile coram turbis ſi fuiſſet opus, quòd non a ſe, ſed a Præſide, & militibus Romanis iuſtitiam exſequentibus Sabbathum illud ſic contigit inhonorari. Nam
6. & Deuter. 21. non præcipiebatur, vt qui crucifixi erant, in eadem † die necarentur, & tollerentur de cruce: Sed quòd ij, qui in patibulo moriebantur, in eadem die tollerentur, & ſepelirentur. Mortem autem crucis ob id Iudæos Chriſto procuraſſe putandum eſt, quia ſupplicium illud inter cetera ob diuturnam moram, reliquis omnibus erat durius & peius. vt bene not. S. Auguſt. ſuper Ioan. tract. 31. in illud cap. 7. Quia non dum venerat hora eius. vbi ita habet. Sup-
7. plicium quippe crucis † ideo durius erat, quia diutius cruciabat; & omnes crucifixi longa morte necabantur. Et tract. 36. in illud cap. 8. Ego nõ iudico quem-
8. quam. Illa morte (inquit) crucis † peius nihil fuit inter omnia genera mortiũ. Denique vbi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur a cruce nominatus. Pendẽtes enim in ligno crucifixi, clauis ad lignũ pedibus, manibuſque confixi, producta morte necabãtur; Nõ enim crucifigi hoc erat occidi, ſed diu viuebatur

in cruce: Non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Hæc B. August. Et B. Isid. lib. 5. Etymol. cap. 27. in fi. Patibuli (inquit) minor pœna est, quam crucis. Nam patibulum appēsos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat. Vnde & in euangelio latronibus vt morerentur, & de ligno ante Sabbathum deponerentur, crura confracta sunt, quia ligno suspensi, cito mori non poterant. Certe B. Cyrillus Alex. & B. Ioan. Chrysost. super Ioan. hic homil. 84. ille lib. 12. cap. 38. dicunt, quòd non religione a Iudæis factum est, vt crucifixorum corpora tollerentur, sed quia vt consueuerant, excolabant culicem, & camelum glutiebant.

Ad quartam coniecturam, de qua supra in d. cap. 60. num. 7. respondetur, sigillatim per singulos actus discurrendo.

9. Et quantum ad actum lotionis pedum, dico illum non fuisse prohibitum † in Sabbatho, multo minus in die Paschæ. Antecedēs apparet Ioan. 12. vbi ante sex dies Paschæ cū esset Iesus in Bethania, & facta esset ei cena ibi, Maria accepit librā vnguēti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit eos capillis suis. Et constat inter omnes Doct. quòd illa cena & vnctio facta est in Sabbatho ante Dominicam Palmarum. vt diximus supra cap. 62. in princ. Nam in crastinum (subiungit Ioan.) turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiā ei. Præterea Exho. 30. præcipitur Moysi, vt faciat labium æneum ad lauandum, ponatque illud inter tabernaculū testimonij, & altare; & missa aqua lauent in ea Aaron & filij eius manus suas ac pedes quādo ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare. Ex quibus verbis apparet, quòd bis quotidie, mane, & vespere sacerdotes iubebātur lauari. vt not. ibi Glo. ordin.

10. Immo vero lotiones † tanto erant in pretio apud Iudæos, vt eas maxime in diebus festis fuisse in vsu existimandum sit. Pharisæi enim & omnes Iudæi (vt habetur Mar. 7.) nisi crebro lauerint manus, non manducant; & a foro nisi baptizentur, non comedunt. Hinc est, quòd Dominus Matthæi 6. dicit, Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua; quasi dicere velit, In die ieiunij prætende festiuitatis, & lætitiæ signa. Vnguentis enim, & lotionibus corporis vtebantur Iudæi in diebus sollemnibus & festiuis. vt inquit ibi Glo. ordin. & Nicol. de Lyra. Quare hic actus lotionis pedum retorqueri potest in contrarium, cum non solum non probet, diem fuisse ferialem (vt modo dicimus) id est non festiuum, sed potius quiddam sollemnioris mysterij repræsentatiuum præseferat.

11. Et quòd actus lauandi corpus † non censeatur prohibitus in diebus festis, declarat S. Gregor. magnus lib. 11. Registri, epist. 3. ad Romanos ciues. quæ in parte transumpta est per Gratianum in c. peruenit. de cons. dist. 3. & per Nicol. 1. ad Consulta Bulgarorum, cap. 6. In ea autem epistola hæc verba habentur. Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a peruersis hominibus esse prædicatū; vt Dominico die nullus debeat lauari. Et quidē si pro luxuria ac voluptate quis lauari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate

corporis,

corporis, hoc nec Dominico die prohibemus. Scriptum namque est, Nemo carnē suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam. Et rursum scriptum est, Carnis curam ne feceritis in concupiscentijs. Qui igitur carnis curā in concupiscētijs fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nā si Dominico die corpus lauare peccatum est, lauari ergo die eodē nec facies debet. Si autē hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toti corpori negetur? Hæc B. Gregor. Addo, quòd hæc coniectura nihil iuuare potest recentiores Latinos, qui tenent. Christum legitimam Paschæ Lunam obseruasse. Non enim est dicendum, quòd Christus in hac cærimonia aliquod legis præceptum violasset.

Quantum vero ad actus, quos exercuerūt Ioseph ab Arimathæa, & Nicodemus in sepeliendo Christum, respondetur.

Primum, quòd hæc coniectura eo modo considerata, quo consideratur a Græcis, & a recentioribus quibusdam Latinis retorquetur egregie cōtra ipsos. Nam si per eam probari videtur, diē illum non fuisse festum Paschæ, quia non est præsumendū, quòd viri sancti fecissent opera in festis prohibita; multo magis probaretur per eamdem, diem illum non fuisse vigiliam Paschæ, nam neque præsumendum est, quòd viri illi nobiles tangendo morticinum, & sepeliēdo cadauer, reddere se voluissent immundos ad manducandum eadem vespera agnum paschalem. Scriptū est enim Num. 19. Si quis in agro tetigerit cadauer occisi hominis, aut per se mortui, siue os illius, vel sepulcrū, immundus erit septē diebus.

Deinde respondetur secūdo, quòd viri illi boni, & iusti, & vere nobiles inspirati a Deo ad munus tā excelsum in curando Christi corpore obeundū, sicut fortitu-
12 dine insigniti mortē corporalem† non timuerunt, vbi manifestum a Iudæis periculū imminere videbatur. vt Marcus indicat cap. 15. vbi de Ioseph loquēs ait, quòd audacter introiuit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Et S. August. lib. 3. de cōs. euang. cap. 22. ait, ipsum in extremo illo officio funeri exhibēdo, minus curasse de Iudæis. Et B. Chrysost. homil. 89. quæ est vlt. in Matth. inquit, quòd Ioseph periculū mortis suscepit, & vniuersorū se odio tradidit. Et Victor Antioch. in d. cap. 15. Mar. ait, quòd ex hoc Iosephi facto & summam animi illius constātiam & fortitudinē spectare licet; parū enim aberat, quin vitam ipsam Christi caussa impenderet: quippe qui Iudæorū omniū inimicitiā propter illū in se susciperet. Sic etiā vera iustitia ornati viri illi, non ficta, neque falsa, quemadmodū
13 Scribæ, & Pharisæi, facile vanū reatus, aut maculæ† timorē contempserunt, vbi ne dum omnis aberat culpæ, & irregularitatis timor, sed etiam meritū sempiternæ gloriæ exspectari poterat cumulatissimū. Vtinam ego illius irregularitatis particeps sim, nūquā me puriorē existimauero. Noui etenim B. Agnetis verba; Quē cum amauero casta sum, cū tetigero munda sum, cum accepero virgo sum. Vtinam etiam cōtingat mihi eodem modo festa violare, numquam sanctius sacratos dies me sollemnizantem reputauero. Quid est, quòd recētiores isti viros nobiles, & fortissimos sub littera occidente, & legis iugo pressos constituunt, cū egregiū facinus ab ipsis perpetratū eos iam ad viuificantē gratiā, & ad euangelij veritatē sublimatos manifestet? Dominus Iesus Christus, qui morte sua & legi

consummationem, & sibi ignominiarum finem adduxerat, excitauit spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis in his duobus viris discipulis suis, olim quidem occultis propter metum, iam vero abiecto metu clarissimis, per quos funus suum nobiliter iuxta morem patriæ curaretur, & adhibitis omnibus necessarijs & opportunis fieri iam inciperet sepulcrũ suum iuxta prophetarum oracula gloriosum. O viros insignes, terque, quaterque beatos, & memoria dignos sempiterna; qui spreto impiorum consilio, & peccatorum via, & pestilentiæ cathedra; spreta (inquam) Iudæorum rabie & furore in ea densissimarum tenebrarum nocte soli duo inter omnes alios cœca caligine obuolutos, tamquam Soles duo, & duo cæli luminaria magna emicuistis, numquid aliquis vanus iudaicæ superstitionis scrupulus potuit vos remorari, quin iusta Præceptoris vestri, & Saluatoris corpori sacratissimo persolueretis? Abeãt omnes qui vobis obstrepunt; nulla res valuit vocationi vestræ, & electioni a Domino factæ ad opus tam illustre impedimentum afferre.

Respondetur præterea tertio & vltimo, quòd opera ab his viris exhibita non fuerunt talia, quæ in festo Paschæ per legem prohiberẽtur. Nam actus sepelien-
14. di mortuum † non inter opera seruilia, sed potius inter opera pietatis & misericordiæ computatur. Vnde apparet Tob. 2. quòd cum esset dies festus Domini, & vnus ex filijs Israel iugulatus iaceret in platea, statim exsiliens Tobias de accubitu suo relinquens prandium ieiunus peruenit ad corpus; tollensque illud portauit ad domũ suã occulte, vt dum Sol occubuisset, caute sepeliret eũ. Neque obstat, quòd ibi Tobias exspectauit tempus post Solis occasum; nam exspectatio illa non fuit ob diem festũ, sed tantum ob timorem Regis, qui prohibuerat ei sub pœna mortis ne mortuos sepeliret. vt patet in eo tex. ibi, occulte. & ibi, caute. & dum subiungitur ibidem, Arguebant autem eum omnes proximi eius dicentes, iam huius rei caussa interfici iussus es, & vix effugisti mortis imperiũ, & iterum sepelis mortuos? Sed Tobias plus timens Deum, quàm Regem, rapiebat corpora occisorum, & occultabat in domo sua, & medijs noctibus sepeliebat ea. Alioquin parua omnino fuisset visa religio, corpora in die festo domũ deferre, & nolle ea propter festum, terræ demandare.

DE IIS, QVAE LICERENT, AVT FIERI prohiberentur in festis Iudæorum. Cap. LXVI.

1. *Sepultura Christi dicitur accelerata propter sequens Sabbathum.*
2. *Sabbatho prohibitum fuit Iudæis omne opus simpliciter, in reliquis vero festiuitatibus omne opus seruile. & num. 6. Quamuis Theologi, & Doct. sancti huiusmodi differentiam non animaduerterint. num. 5. Per omne opus autem prohibitum in Sabbatho, intelligitur in primis sine dubio omne opus seruile. num. 7. Et deinde omne opus etiam non seruile, sed distractiuum quietis, & vacationis ad Deum. num. 8.*

3. *Lex generalis per aliam specialem determinatur.*
4. *Sabbathi obseruandi præceptum ita frequenter in veteri lege fuit repetitum, vt nullum aliud magis.*
9. *Opera seruilia in quantum procedunt ex necessitate, vel ex vtilitate, quæ differri nequit, non dicuntur amplius seruilia, neque in Sabbatho aut festis prohibita apud Iudæos, sed licita, & permissa. Quod procedit etiam de iure canonico. num. 10. Et de iure ciuili. num. 11. Et de iure legis Mosaycæ. num. 12. Et probatur tex. sacræ scripturæ. num. 20.*
13. *Bellũ gerere licebat Iudæis etiã in Sabbatho aduersus eos, qui contra se venerãt.*
14. *Necessitas legem non habet. Et facit omnia communia. num. 16. Et omnia reducit ad statum iuris naturalis. num. 17.*
15. *Ieiunium si quis fregerit ægrotus, reus voti non habetur.*
18. *Meum & tuum de iure naturali non erant inuenta.*
19. *Naturali iure attento omnes homines æquales sunt & liberi.*
21. *Concessione expresse facta alicuius actus, ea omnia tacite intelliguntur concessa, sine quibus ille actus bene explicari non potest.*
22. *Sepulcrum Christi clausum fuit lapide tam magno, qui vix a viginti hominibus moueri potuisset.*
23. *Festis diebus prohibita Iudæis erant opera sua propria, non quæ erant ad cultum Dei.*
24. *Crucifixorum corpora sepelienda erant eadem die ex præcepto Dei.*
25. *Paschæ festiuitas apud Iudæos minor erat ne dum Sabbathi, sed etiam reliquarũ omnium sollemnitatum diebus quantum ad cessationẽ ab operibus. Erat tamen omnium sollemnissima & celeberrima ex multis capitibus. num. 26.*
27. *Aromatum præparatio a Mulieribus facta in sepultura Christi, quo modo intelligatur.*

SI quis autem aduersus ea quæ proxime superius dicta sunt, ita in contrariũ
1. arguat. Ex Ioan. cap. 19. haberi, acceleratam † fuisse Domini sepulturam, ne aduesperasceret, quãdo iã tale aliquid facere non licuisset propter Sabbathũ, dum dicitur, Ibi ergo propter Parasceuen Iudæorũ, quia iuxta erat monumentũ, posuerũt Iesum. & ibi hoc not. Glo. interlin. & Beda, & S. August. tract. 120. Similiter ex Luc. cap. 23. haberi, sanctas Mulieres ea die parasse aromata, & vnguenta, & Sabbatho siluisse secundũ mãdatum. Et postremo Mar. cap. vlt. haberi, quòd cum transisset Sabbathum Mulieres illæ emerunt aromata, vt veniẽtes vngerent Iesum. Ex quibus omnibus clare videtur constare, in festo Sabbathi neque vnguentorum emptionem, neque vngendi, aut sepeliendi opus fuisse permissum: Et consequenter videtur colligi manifeste, eum diem non potuisse esse festum, in quo & Ioseph mercatus est sindonem, & Nicodemus venit ferens misturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum; & ambo simul deponẽtes de cruce corpus Iesu, vnxerunt illud, & ligauerunt linteis, & in monumento posuerunt: Et postremo lapidem magnum aduoluerunt ad ostium monumenti.

Respondetur, quòd ignorata differentia, quæ tum primo est inter diem Sabbathi & reliquas festiuitates Iudæorum. tum secūdo inter opera necessaria, & voluntaria. tum tertio inter opera, quæ ad homines, & quæ ad Deum pertinent, non nullis est occasio labendi in hac materia, & grauiter errandi.

Aduertendum est itaque primo, quòd in Sabbatho præcipitur in lege, omne
2. opus † simpliciter sine vlla limitatione, non esse faciendum: at in ceteris festiuitatibus non omne opus simpliciter, sed omne opus seruile, adiecta hac seruilitatis expressione, prohibetur. vt apparet Leuit. 23. vbi & de Sabbatho primum & de reliquis deinde festiuitatibus sigillatim agitur.

Quòd si alicubi, in aliqua sollemnitate præter Sabbathum, statutum reperiatur, nullum opus simpliciter, nulla addita limitatione, esse faciendum, vt verbi gratia statutū est in septima die Paschæ, Deuter. 16. hoc nihil refert; satis est enim, quòd quandoque in eiusdem sollemnitatis præcepto Leuit. 23. facta sit specifi-
3. ce restrictio ad opera seruilia. nam vna lex generalis † per aliam specialem determinatur. iuxta regulam l. in toto iure. ff. de reg. iu. & c. generi. eod. tit. lib. 6. Cum tamen in præcepto de Sabbatho sanctificādo nullibi vmquam reperiatur facta restrictio ad opera seruilia, sed semper & perpetuo in ea generalitate statū sit, vt omne opus in eo non sit faciendum. vt apparet non solum in d. cap. 23. Leuit. sed etiam Exho. 20. & alibi quamsæpissime vbicumque de Sabbatho cu-
4. stodiendo præceptum traditur. Quod præceptum ita frequenter † in varijs locis fuit repetitū, vt nullū aliud sæpius. vt bene not. Alex. Alen. in 4. par. quæst. 6. memb. 5. art. 5. arg. 5. Et nos plurima Exho. loca citauimus supra cap. 59. num. 10. in quibus huiusmodi præceptum ponitur.

5. Quamuis autē Doct. † declarantes hoc tertium Decalogi præceptum, fere omnes simpliciter dicant, & præsupponant, fuisse in Sabbatho prohibita opera seruilia, differentiam a nobis modo explicitā non constituentes; atque ad hoc probandum non nulli allegēt tex. in d. cap. Exho. 20. vel Leuit. 23. vt sunt Theologi in 3. sent. dist. 37. & Alex. de Ales in 3. par. quæst. 32. memb. 4. art. 1. & S. Tho. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 3. & super Matth. cap. 12. in illis verbis. Itaque licet Sabbathis benefacere. Et Glo. ordin. super Mar. cap. 3. ibi, Licet Sabbathis benefacere, an male? Et super Luc. cap. 13. ibi. Indignans quia Sabbatho curasset. Et passim etiam sancti Doctores. Tamen veritas est (vt mihi videtur) quòd non li-
6. mitate opera dumtaxat seruilia, sed omne opus generaliter † prohibebatur, vt dixi. Quod vnicuique bene inspicienti litteram sacræ scripturæ, vbicumque Sabbathum obseruandum præcipitur, statim (nisi fallor) patebit.

Si quis autem postulet, quid intelligatur per omne opus in Sabbatho prohibitum; certum est enim, hoc generale dictum aliqua indigere declaratione, nam alioquin & comedere, & ambulare, & sese vestibus induere prohibitum vide-
7. retur. Dico ad hoc, quòd opera seruilia † in primis sine dubio prohibita intelliguntur, quemadmodum in reliquis etiā sollemnitatibus; & in hoc sensu verū est, quod inquiūt Doct. præallegati. Sed præter seruilia dico adhuc intelligi etiā
8. prohibita multa alia † opera; puta emere, vendere, contrahere, ignē accendere,

cibos

cibos coquere, iter agere, scribere, præliari; & demum omnia ea, quæ licet non sint seruilia sunt tamen aliquo modo distractiua quietis, & impeditiua vacationis ad Deum. Quam rem, & quam differentiam inter Sabbathũ, & reliquas festiuitates egregie animaduertit & annotauit doctissimus Caiet. a quo ego didici, Exho. cap. 20 & Leuit. cap. 23. Et videtur etiam animaduertisse Philo Iudæus lib. 3. de vita Mosis. circa med. vbi de Sabbathi violatione agens, sic ait. Non solũ sordidæ, fabrilesque, sed ceteræ quoque artes & occupationes tunc sunt prohibitæ, præsertim quæ ad parandũ victum attinent, aut per ignẽ fiunt, aut per instrumenta non sine igne confecta. Ideo sæpe interdicitur, ne quis ignẽ accendat Sabbatho, vt cessante caussa principali, & antiquissima, cessent effectus eius etiã. Stante autem hac doctrina, quam & verissimam, & in contextu sacrarum litterarum fundatam, nisi quis me contrarium doceat, existimo; sequitur, quòd in die festo Paschæ licitum fuit Mulieribus parare aromata, Iosepho mercari sindonem, & illi vna cum Nicodemo deponere corpus Iesu de cruce, & vnguentis delibutum cum linteis in monumento condere, & reliqua facere, quæ ad sepulturam Domini pertinebant: nam nullum horum appellari potest opus seruile, sed omnia sunt vel pietatis, & misericordiæ ex suo genere, vel certe communia tam liberis, quàm seruis. Et tamen horum nullum licuisset in Sabbatho, quia quamuis non essent opera seruilia, erant tamen aliquatenus laboriosa, & turbatiua quietis; & proinde tamquam prohibita in Sabbatho habebantur.

9. Rursus aduertendũ est secũdo, quòd opera † seruilia in quantum procedũt ex necessitate, vel etiã ex vtilitate, quæ differri nequit in alium diem, neque potuit antea præuideri, non dicuntur seruilia amplius, & in festis prohibita, sed potius permissa & licita etiam in Sabbathis, vt egregie not. Alex. de Ales in 3. par. d. quæst. 32. memb. 4. art. 1. in solut. ad vltimo obiecta. & S. Thom. in 2. 2. d. quæst. 122. art. 4. ad 3. & in opusc. 4. in explicatione tertij præcepti Decalogi. & alij Theologi in 3. sent. d. dist. 37. & not. etiam Beda, & Glo. ordin. Mar. 2. super illis verbis. Sabbathũ propter hominem factum est, & non homo propter Sabbathũ. Et S. August. in lib. quæstionum veteris, & noui testam. (vel quisquis auctor sit illius libri) in 1. editione, quæst. 61. & in 2. editione, quæst. 22. 2. par.

10. Vnde videmus, ꝙ nõ solũ in statu nouæ legis, de iure † canonico, quæ alioquin prohibita erãt, fieri in festis pp necessitatẽ pmittũt͂. c. 1. c. licet. & c. fin. de fer. & ꝙ
11. de iure† ciuili idẽ similiter statutũ ẽ. l. 1. §. sed excipiũt͂. l. solet. & l. pen. ff. eo. Sed
12. ẽt in statu† legis veteris eadẽ declaratio adhibebat͂. Nã & Machabæi ĩ Sabbatho
13. pugnabãt aduersꝰ eos† ꝗ cõtra se venerãt. 1. Mach. 2. Et licitũ erat, ouẽ de fouea leuare. Matth. 12 Et bouẽ, aut asinũ soluere a p̃sepio, & ducere adaquare. Luc. 13.
14. Cui declarationi ratio ipsa maxime adstipulatur, Nam necessitas † legem non habet. c. quod non est. de reg. iur. vbi venerabilis Beda ita inquit, Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum; nam & Sabbathum custodiri præceptum est, Machabæi tamen sine culpa sua in Sabbatho pugnabant: Sic & ho-
15. die† si quis ieiunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur. Hæc Beda.
16. Deinde necessitas † facit omnia cõmunia. c sicut. & ibi Glo. dist. 47. atque ita

17. necessitas † omnia videtur reducere ad statum iuris naturalis, quo iure
18. meum & tuum † non erant inuenta.l.ex hoc iure.ff. de iust. & iu. c. dilectissi-
19. mis.12.q.1. Quare cum iure eodem naturali attento † omnes homines æquales sint, & omnes liberi censeantur.l.quod attinet.ff. de reg. iur.l.manumissiones. ff. de iust. & iu. sequitur, quòd in necessitate nulla sint opera seruilia, sed omnia omnibus communia, & libera.

Immo vero si quis bene ponderet, suadetur hæc declaratio, & colligitur ex ip-
20. so † tex. Exho. 20. vbi Deus tradens præceptum de Sabbatho sanctificando, ita inquit. Memento, vt diem Sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die Sabbathum domini Dei tui est; non facies omne opus in eo. Clarum est autem, quòd ibi non præcipitur directe, vt homo sex diebus operetur, sed tantum vt Sabbatho quiescat: Sed iccirco addidit Deus illa verba, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. quia docere voluit, quòd quæ opera facturus quis erat in Sabbatho, ea in sex diebus faceret vel præcedentibus vel sequentibus, vt sic in Sabbatho quiescere valeret. Ex quo loquendi modo indicatur, vt ibi doctissime explicat Caiet. quòd si qua opera etiam seruilia in Sabbatho ex euentu, vel alia necessitate ita occurrant, vt neque antea præuideri, aut fieri potuerint, neque in sequentes dies commode valeant differri, ea omnia per legem intelligantur excepta, & in ipso Sabbatho in quo occurrunt, fieri possint.

Stante autem hac declaratione, quæ verissima est, sequitur, quòd quamuis daremus, quòd deponere cadauer de cruce, ferre libras centum misturæ, aduoluere saxum magnum ad ostium monumenti, & cetera, quæ in sepeliendo Domino contigerunt, opera seruilia videantur, licite tamen in die festo Paschæ exerceri potuerunt propter occurrentem necessitatem.

Neque obstat si quis diceret, actum sepeliendi fuisse quidem necessarium, sed actum vngendi corpus, & inuoluendi linteis, & aduoluendi saxum ad ostium sepulcri, non fuisse adeo necessarium. quia respondetur, quòd si ita stricte res considerandæ essent, vt videtur velle obiectio, neque ipse actus sepeliendi necessarius diceretur, cum posset cadauer insepultum dimitti, vel proijci quamprimum in aliquam foueam. Verum non adeo absurde, & irrationabiliter res humanæ pertractandæ sunt: Et dicendum est, quòd licita existente sepelitione, licita consequenter ea omnia erant, quæ ad illam requirebantur. Vnde licitum fuit misturam ferre ad vngendum corpus, & vngere, & linteis ligare, sicut mos
21. erat Iudæis sepelire. Nam & de iure est, quòd ad concessionẽ vnius actus † expresse factam ea omnia tacite intelliguntur concessa, sine quibus ille actus bene explicari nõ potest.l.2.ff.de iurisd.omn.iud.l.ad rem mobilem.l.ad legatum.ff. de procur. Similiter licitum fuit aduoluere lapidem ad ostium monumenti, tũ ne sepulcrum ita apertum pateret incursibus bestiarum; tum etiam ne cadauer aliquem inde odorem exalare posset.

Adde quòd in hoc actu aduolutionis lapidis maxime cõsensuri erant Principes
22. sacerdotũ, & Pharisæi, qui præter lapidẽ illũ tam magnum, † quòd non absque

auxilio

auxilio plurimorum potuiſſet ſepulcrum reſerari. vt inquit Beda ſuper Matth. cap. 27. & qui vix a viginti hominibus moueri potuiſſet. vt dicit Ludolphus, de vita Christi, par. 2. cap. 71. adhibuerunt in ipſo die magno Sabbathi ſequentis & militum custodiam, & ſigillum. vt vidimus ſupra cap. 64. num. 10. & ſeqq. Adde etiam, quòd mistura illa myrrhæ & aloes, in plures fortaſſe partes diuiſa, & in diuerſis vaſis distributa, facile potuit a pluribus perſonis abſque vlla ſeruilitate ad monumenti locum deferri.

Hæc autem opera omnia quæ in die Paſchæ licuerunt, illicita fuiſſent in die ſequenti, non ſolum ob maiorem Sabbathi ſollẽnitatem, ſed etiam quia in eo Sabbathi die non fuiſſent amplius neceſſaria, ſed voluntaria, & ſupererogationis. Et iccirco ſepulto iam Domino Mulieres illæ ab eiſdem operibus in die Sabbathi ſecundum mandatum abstinuiſſe dicuntur. Et accelerata innuitur ſepultura Domini propter Paraſceuen, quia longius deferre corpus, cum in promptu eſſet monumentum in vicino horto, non fuiſſet iam opus neceſſitatis, ſed voluntatis.

23. Postremo aduertendum eſt tertio, quòd Iudæis prohibita † erant in diebus festis non omnia opera indistincte, ſed opera ſua propria; opera autem Dei, quæ ſcilicet fiebant vel ex præcepto Dei, vel ad cultum Dei, illa nõ prohibita, ſed maxime licita, immo & præcepta quandoque intelligebantur. Quæ exceptio colligitur ex eodem tex. Exho. 20. dum dicitur ibi, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua; vbi ponderando illud verbum, tua. notat hoc Caiet. Et hanc exceptionem ponit etiam S. Tho. Alex. de Ales, & ceteri Theologi ſupra allegati; Et ante ipſos B. Ioan. Damaſc. lib. 4. de fide orthod. cap. 24. vbi multa exempla ex ſacris litteris ad hoc propoſitum congerit. Nam ex hac cauſſa licitum fuit populo Iſrael & ſacerdotibus in euerſione vrbis Iericho. Ios. 6. circuire in Sabbatho ciuitatem circumferendo arcam fœderis. Et Eliæ licitum fuit iter agere etiam in Sabbathis ob eamdem cauſſam, cum fugeret a facie Iezabel, vſque dum perueniret ad montem Dei Horeb. 3. Reg. 19. Sacerdotes etiam in templo Sabbathum uiolabant ex eadem cauſſa, occidendo, & excoriando victimas, & ſine crimine erant. Matth. 12. Et circumciſionem denique ex hac cauſſa accipiebat homo in Sabbatho, vt non ſolueretur lex Moyſi. Ioan. 7.

Ex hac igitur eadem cauſſa licitum fuit Ioſepho, & Nicodemo in die festo Dominum ſepelire, & cetera adhibere, quæ ſepulturæ conueniebant; non tantum quidem ex eo, quia illud erat opus Dei digniſſimum ſuper omnia alia, quæ fieri poterant; nam pro tali non habebatur a perfidis & ſceleratis Iudæis; ſed
24. ex eo, quia præceperat Deus † Deut. 21. vt ſupra viſum eſt cap. præced. num. 4. quòd ſi quis adiudicatus morti appenſus fuiſſet in patibulo, non permaneret cadauer eius in ligno, ſed in eadem die ſepeliretur. Vnde quemadmodum propter circumciſionem Sabbathum non ſoluebatur; Immo quia lex præceperat, vt infans octauo die circumcideretur. Gen. 17. & Leuit. 12. intelligebatur præceptum, vt infans in Sabbatho circumcideretur, ſi octauus dies in Sabbatho occurreret; ita prorſus eodem modo propter ſepelitionem crucifixi festum

Paſchæ

Paschæ non soluebatur; Immo quia lex præceperat, vt cadauer suspensi in ligno eadem die sepeliretur. Deut. 21. intelligebatur præceptum, vt cadauer in festo Paschæ sepeliretur, si in eo festo suspensum cadauer occurrisset: quod asserere etiam videtur Ruper. abbas lib. 13. in Ioan. super illis verbis cap. 19. Erat enim magnus dies ille Sabbathi. Nulla enim maior ratio in vno, quàm in altero casu excogitari potest. Immo si quis bene aduertat, maior ratio viget in præcepto sepelitionis crucifixi mortui in festo Paschæ, quàm in præcepto circumcisionis infantis in Sabbatho: tum quia circumcisio in alium diem commode transferri potuisset, sepelitio vero non ita; tum etiam quia dies Paschæ multo erat minoris festiuitatis, quàm dies Sabbathi.

25. Etne dum Sabbathi † die, sed etiam reliquarum omnium Sollemnitatum diebus, inferiorē fuisse quantū ad cessationem ab operibus, paschalē festiuitatem existimo. In ceteris enim sollēnitatibus vna dumtaxat limitatio operum in lege expressa reperiebatur Leuit. 23. operum scilicet non seruiliū; at in festo Paschæ & hæc ibidem, & altera etiam Exho. 12. eorum scilicet quæ ad vescendum pertinent, facta erat. Et quamuis in ceteris etiam sollemnitatibus eadem exceptio facta intelligeretur a Doct. nam in omnibus festis excepto Sabbatho licitum erat Iudæis parare cibos, & quidquid corpori necessarium est. vt inquit Hieron. ab Oleastro super Exho. cap. 35. ibi, Non accendetis ignem. & habetur ex S. Tho. quem supra citauimus cap. 53. num. 9. Tamen in lege hæc exceptio non ita expresse reperiebatur facta in alijs festis, sicut in festo Paschæ, d. cap. Exho. 12.

26. Quòd igitur festum Paschæ † esset sollemnissimum apud Iudæos, & omniū celeberrimū, nō habebat ex hoc capite cessationis ab operib⁹, sed aliūde ex plurib⁹. Primo quidem quia fuit a Deo post Sabbathum primo præceptum & institutum. Leuit. 23. Quod not. Lipom. in Catena super Exho. cap. 12. lect. 3. vbi ait, quòd in custodienda republica Israelis primum omnium institutum est diuinitus festum Paschæ. & idem etiam not. Paulus Burgensis Exho. 13. in addit. 2. ad Nicol. de Lyra.

Secundo, quia fuit institutum in memoriam maximi & insignis beneficij Iudæis collati, eductionis scilicet populi ab Ægyptiaca seruitute, & liberationis primogenitorum ab Angelo percutiente. Exho. 12.

Tertio, quia in vna tantum ciuitate Hierusalem celebrari poterat. Deut. 16.

Quarto, quia ad illud oēs ex diuersis regionibus cōuenire tenebātur. Exho. 23.

Quinto, quia mundi dumtaxat illud celebrare poterant. Num. 9.

Sexto, quia durabat per septem dies. Exho. 12.

Septimo, quia in azymis celebrabatur. Ibidem.

Octauo, quia pœna mortis & exterminationis imminebat ijs, qui non fecissent Pascha, vel fermentatum comedissent. Ibidem, & Num. 9.

Nono, & postremo, quia in eo summa alacritate maiorem solito populus mactabat victimarum numerum, vt inquit Iosephus Iudæus lib. 17. iudaic. antiq. cap. 11. Et fac. tex. Exho. 23. & Deut. 16. ibi, Non apparebis in conspectu meo vacuus. Et patet de hoc exemplum. 2. Par. 30. & 35.

27. Ad illud de Mulieribus, quæ parauerunt † aromata, satis quidem responsum est supra pluribus modis; sed præterea dici etiam potest, quòd præparatio illa ex eo fortasse intelligitur facta, quia Mulieres habentes apud se domi reconditam aliquam partem aromatum, exprompserunt illa ex scrinijs suis, vt cum primum per tempus vti eis liceret, protinus absque retardatione, illa ad manum habere possent. Verisimile est enim, cum Iudæi corpora mortuorum aromatibus inungere solerent, in vnaquaque domo fuisse asseruata aromata pro necessitatibus occurrentibus; & saltem aliquam eorum partem, quæ superfuerant inunctioni alicuius forte consanguinei aut domestici iam factæ, domi apud eas repertam fuisse, quæ tamen cum non sufficeret, transacto Sabbatho statim alia emerunt. Vel etiam dici potest secundum Innoc. iij. lib. 3. Myster. Missæ, cap. 4. quòd quæ ait Lucas de præparatione aromatum, accipienda sunt dicta per anticipationem, vt Lucas reducatur ad Marcum, & intelligatur, quòd Mulieres reuertentes parauerunt secundum Lucam aromata, & vnguenta, non tunc, sed secundum Marcum cum Sabbathum pertransisset.

DE RESPONSIONIBUS AD DICTA QUORUMDAM AUCTORUM CIRCA DIEM PASSIONIS CHRISTI. Cap. LXVII.

1. *Græcorum fermentariorum opinio longe distat ab opinione recentium Latinorum. Licet ab eadem multum iuuetur. num. 2.*
3. *Nicephorus impetu prauitatis motus de proposito nobis argumēto magna & admirabilia scripsit, quæ etiam Constantinopoli reijciebantur.*
4. *S. Epiphanius in quarumdam rerum historia circa tempus vitæ, & mortis Christi, fallitur.*
5. *Agnus paschalis cur decimaquarta Luna ad vesperam immolaretur.*
6. *Christū fuisse crucifixū Luna decimaquarta aliquib⁹ modis recte interpretari pōt.*
7. *Temporis alicuius descriptio æque fieri potest & a termino completo, & a termino tantum inchoato.*
8. *Lunæ luciditas a decimaquarta die perit.*
9. *Mensis lunaris constat ex vigintinouem diebus cum dimidio.*
10. *Christus crucifixus est Luna existente plenissima.*
11. *Agnus Paschalis Christi passionem figurabat.*
12. *Dies sollemnitatum apud Hebræos a vespera in vesperam celebrabantur.*
13. *Christus crucifixus est ad vesperam, non diei, sed mundi. Nam & in vltima mundi ætate venisse dicitur. num. 14.*
15. *Vespera quandoque sumitur pro fine & extremitate alicuius durationis.*
16. *Christus dicit̄ crucifixus ad Solis occasū, q: Sol in eius crucifixione obscuratus est.*

AD quintam & vltimā cōiecturam, de qua supra, cap. 60. num. 8. & seqq. respōdetur, quòd nos fatemur, veram opinionē Latinorum discordem esse ab opi-

ab opinione Græcorum in fermentato consecrantium; Sed tamen nobis magis debet esse curæ, quòd concordet cum sacris Euangelijs, & cum Doct. antiquis summæ auctoritatis viris, quàm cum Schismaticorum interpretationibus, vel cum insulsis perfidorum Iudæorum statutis.

Deinde respondetur, quòd licet recentium quorumdam Latinorum opinio
1. multum faueat Græcis fermentarijs, eorum tamen assertio † longe distat ab opinione Græcorum: Græci namque simpliciter dicunt, Christum cenasse Luna decimatertia ad vesperam, & vnum diem anticipasse, vt sui occisionem reseruaret in eum diem, quo ceteri omnes Iudæi agnum immolaturi erant ex præcepto legis; neque vllam distinctionem faciunt inter Pascha legitimum & iudiciale. Quare opinio Græcorum plurimum quidem ab hac recentiorum asser-
2. tione † iuuaretur, si vera esset, vt supra deduximus cap. 53. num. 4. Contra tamen hæc recentiorum opinio ab illa Græcorum nihil fere, aut parum omnino recipit adminiculi.

Sed in particulari respondendo cuilibet auctoritati in contrarium allegatæ, dicimus B. Chrysostomum, & Tertullianum, nihil expresse asserere contra veram nostram, & Latinorum opinionem. Eorumque verba, quæ aliquam ingerere difficultatẽ videbantur, supra exposuimus, cap. 51. num. 4. & seq. Quòd si B. Chrysostomus quandoque illud dixisset quod Græci volunt, minus tamen id deberet attendi, cum id sub dubio, & alternatiue protulerit, & contrarium sæpissime, & disertissimis verbis pronunciauerit. vt ex multis, quæ ex ipso tum supra citauimus, tum infra Deo adiuuante referemus, apertissime constat.

Ad Euthymium, & Nicephorum, qui inter antiquos non sunt, nihil aliud necesse est respondere, nisi quòd nos aliam ab ipsis insistimus uiam: Et quòd ipsi quandoque sibimet contraria protulerunt; Neque bene respondent in sua opinione ad auctoritates trium Euangelistarum, qui expresse dicunt, Christum prima azymorum, quæ non potest intelligi nisi decimaquarta Luna, & nullo modo decimatertia, celebrasse Pascha.

Et specialiter de Nicephoro ait Gennadius Scholarius Patriarcha Cõstãtinopolitanus in defensione quinque capitum concilij Florentini, cap. 2. sect. 6. & 7.
3. quòd impetu † prauitatis motus de proposito nobis argumento magna & admirabilia scripsit; sed quòd ea Constantinopoli non legerẽtur, omnibus esse cõpertum. Esse autem ea valde irrationabilia, si quis (inquit) scire desiderat, legat quæ ipse composuit, reperietque eum in plerisque sibi ipsi pugnantem esse.

Ad Theophylactũ respondebimus parũ infra, postquã ad S. Epiph. respõsũ erit.

Ad S. Epiphanium dicimus in primis, quòd ipse habet opiniones quasdã valde
4. singulares, & extraordinarias † circa tẽpus vitæ, & mortis, natiuitatis, baptismi, & resurrectionis Christi. Vnde non mirũ, si Melchior Canus lib. 11. de locis Theolog. cap. 5. in respons. ad 6. aserat, ipsum in earum rerum historia interdum falli. Quod patet in eo citato cap. 50. contra Tesarescædecatitas, & cap. seq. cõtra hæresim, quæ nõ suscipit euangeliũ Ioãnis, & Apocalypsim. vbi multa in hac materia tractat, sed obscure, & (vt puto) parum probabiliter. Dicit enim, Christum

natum

natum eſſe die ſexta Ianuarij,& baptizatum octaua Nouembris; Item fuiſſe paſſum viceſima Martij, poſtquam prædicaſſet regnum cælorum a tempore quo baptizatus fuerat, per annos duos,& dies ſeptuaginta quattuor. & reſurrexiſſe die viceſima ſecunda Martij. Quæ omnia ſunt contra communes traditiones,& nõ nulla etiam contra manifeſtum eccleſiæ vſum.

Præterea aduertendum eſt, opinionem B. Epiphanij tam eſſe diſtantem ab opinione recentium Latinorum, vt de directo vna alteri ſit oppoſita. Beatus etenim Epiphanius dicit, Iudæos in celebratione illius Paſchæ, in quo crucifixerunt Dominum, anticipaſſe legitimum tempus per duos vel tres dies; Chriſtum vero nõ aliter feciſſe, ſed cum faciẽtibus æqualiter feciſſe Paſcha. At recẽtiores iſti Latini e contrario dicunt, Iudæos nõ anticipaſſe, ſed poſtpoſuiſſe legitimũ tẽpus per vnũ diem: & Chriſtum non cum Iudæis, ſed ſeorſum a Iudæis ſuũ Paſcha celebraſſe.

Rurſus aduertendum eſt, quòd S. Epiphanius magis loqui videtur de figura immolationis Chriſti, id eſt de agno typico paſchali, in cuius immolationis præcepto ſe fundabant Teſſareſcædecatitæ hæretici in celebrando Paſcha, quàm de ip-
5. ſo die crucifixionis Ieſu Chriſti. Vnde rationem aſſignans, cur præceptum † fuerit, vt decimaquarta die ad veſperam agnus ille immolaretur, qui Chriſtum repræſentabat, dicit, quòd iccirco Chriſtum immolari oportebat ſecundum legem quartadecima die, quia tunc Luna incipit decreſcere.&c. Quam rationem ad figuram agni paſchalis egregie ſimiliter accommodat B. Cyrill. Alex. in lib. Collectan. veteris teſtam. cap. 21. ex Exho.

Poſtremo aduertendum eſt, B. Epiphanium dum dicit, Chriſtum paſſum eſſe Lu-
6. na decimaquarta, duobus modis poſſe † interpretari, ne Græcis, aut recentioribus Latinis faueat aliquo pacto.

Primo, vt intelligatur loqui ad hominem non ex propria ſententia, ſed ex ſuppoſitione. Aiebant enim Teſſareſcædecatitæ hæretici, celebrandum eſſe Paſcha decimaquarta die Lunæ menſis Martij, quia decimaquarta Luna Chriſtum paſſum eſſe putabant, atque eam diem fuiſſe viceſimamquintam Martij ſe comperiſſe iactabant in quibuſdam Pilati Actibus, vt inquit ibi S. Epiphan. & refert Sixtus Senenſis in Biblioth. ſancta, lib. 2. vbi de Pontio Pilato loquitur. licet ibi referat diem viceſimamquartam, non viceſimamquintam Martij, deceptus falſa quadam interpretatione, de qua latiſſime infra diſputaturi ſumus cap. 73. num. 4. & ſeqq. & cap. 74. num. 11. Beatus igitur Epiph. ſupponens, quòd Chriſtus paſſus fuerit Luna quartadecima, vt ipſi ſentiebant, licet falſo, affert huius rei rationem, & oſtendit, ex eo tamen non ſequi, debere nos neceſſario Paſcha celebrare decimaquarta Luna, vt ipſi celebrabant.

Secundo interpretari poteſt B. Epiphanius, quòd loquatur de Luna quartadecima completa & tranſacta, non de Luna quartadecima tantum inchoata, & currente. Quæ interpretatio ex duobus ſuadetur.

Primo, quia in cap. ſeq. S. Epiphanius in computatione Lunarum illius hebdomadæ, in qua paſſus eſt Chriſtus, tribuit quandoque duos dies vni, & eidem Lunæ; Vnde dicit, in quinta feria fuiſſe Lunam decimamquartã, & in Proſabbatho,

ſcilicet

scilicet in Parasceue similiter assignat Lunam decimamquartam. Quod non aliter bene intelligi valet, nisi dicamus, quòd in quinta feria erat iam incœpta, & currebat Luna decimaquarta, in sexta autem feria, eadem Luna erat, sed perfecta iam & completa. Sæpius enim supra ostendimus, & præcipue cap. 22. num. 3. &
7. seqq. descriptionem temporis † æque fieri posse & a termino completo, & a termino tantum inchoato.
Secundo suadetur, quia B. Epiphan. dicit, quòd iccirco Christus passus est Luna
8. decimaquarta, quia a decimaquarta die luciditas Lunæ † perit, & a passione Christi Synagoga obscurata est. Clarum est autem, quod luciditas Lunæ non incipit perire, & decrescere in decimoquarto die incœpto tantum, sed post decimumquartum diem completum, & amplius post decem & octo horas quintide-
9. cimi diei. mensis enim † lunaris (vt omnes sciunt) constat ex vigintinouem diebus cum dimidio. Quare vt Christus pateretur Luna plenissima secundum rationem B. Epiph. oportebat esse Lunam non decimamquartam currentem, & inchoatam, sed completam, & decimamquintam currentem, circiter meridiem; cum Iudæi dies Lunæ supputarent a vespera in vesperam, vt supra diximus cap. 43. num. 10. Atque ita vere contigisse iuxta sententiam nostram & Latinorum, manifestissimum est.
10. Et quòd Luna esset plenissima † quando Christus pendebat in cruce, ita vt post eius passionem lux Lunæ statim diminui inciperet, apparet ex ijs, quæ S. Dionysius Areopag. refert in epist. 7. ad Polycarpum, & in epist. 11. ad Apollophanem. In quibus narrans mirabilem illam Solis eclypsim, quæ tunc contigit, & quam ipse vna cum dicto Apollophane apud Heliopolim commorantes conspexerũt, ait, quòd postea quam repurgatio Solis, restitutioque facta est, Luna ad Solis diametrum conuersa aufugit. Ex quibus verbis habetur, quòd erat tunc perfecte, & per diametrum Luna opposita ad Solem, & consequenter oportebat necessario tunc esse diem Lunæ decimumquintum currentem, & decimumquartũ completum, vt dixi, non decimumquartum dumtaxat inchoatum.
Eodem autem modo omnino interpretandus est Theophylactus, vbi ait, quòd eclypsis Solis Christo pendente in cruce contigit Luna existente quartadecima. Nam intelligi debet de Luna quartadecima completa, prout diximus ad B. Epiphanium, non de quartadecima tantum inchoata, & currente: alioquin sibi ipsi manifeste contradiceret in alijs locis. Hoc etiam modo interpretandus est Paulus Orosius lib. 7. historiarum. cap. 4. vbi similiter ait, quòd eclypsis Solis in passione Domini contigit Luna existente quartadecima.
Immo & B. August. ita intelligendus est in lib. quæstionum veteris & noui testamenti, vel quisquis ille sit, qui eum librum composuit, vbi quæst. 106. in 1. editione, ait similiter, quòd Christus passus est Luna quartadecima. Apparet autem, locutum ibi eum fuisse de quartadecima completa, quia intelligit de Luna plenissima, qualis in principio erat, quãdo fuit creata a Deo. In principio etenim (inquit) Luna fuit quartadecima, quia omnia plena sunt facta. Et infra. Quartadecima autem Luna mundus maiori lumine clarior factus est. Quare cum Lu-
nam

nam in plenilunio existentem quartádecimam appellet, non videtur aliam posse intelligere, nisi quartamdecimam completam & perfectam, quæ simul etiam quintadecima est currens & inchoata.

Non me latet, quosdam esse, qui aiunt, Christum dici passum Luna decimaquarta, quia putant agnum paschalem immolandum fuisse a Iudæis in decimatertia Luna completa, & in principio decimæquartæ, ita quòd vbi dicitur Exho. 12. & alibi sæpe, quòd phase celebrandum sit Luna quartadecima ad vesperam, intelligatur de vespera, in qua Luna quartadecima incipit, non in qua desinit. Hi autem expositores, quorum vnus est Hieron. ab Oleastro in Leuit. cap. 23. super illis verbis, Et affligetis animas vestras nono die mensis. & alius est Did. Stella in Lucam, cap. 22. ibi, Venit autem dies azymorum. toto cælo errant, vt mihi videtur, & fœdissime decipiuntur. Nam cum primus dies Paschæ sollemnis & festiuus, qui erat etiam simul primus dies azymorum legalis, appelletur Luna decimaquinta d. cap. Leuit. 23. & Num. 28. quo modo id stare posset, si agnus paschalis, a quo sollemnitas Paschæ, & azymorum incipiebat, occidebatur Luna decimaquarta inchoante, non finiente? Nolo hic pluribus agere contra hanc expositionem, quæ tam manifeste falsa est, vt etiam lippis ac cœcis eius pateat absurditas.

Ad S. Irenæum respondetur, quòd nos fatemur, Christum passum esse in die Pa-
11. schæ, in qua agnus ex præcepto Moysis immolabatur, & quòd passio † Christi figurata fuit a Moyse per cærimoniam illam agni paschalis. Nam dicimus, quòd apud Iudæos ex legis præcepto Leuit. 23. a vespera in vesperam sollemnitatum
12. † dies celebrabantur. Vnde cum in vespera, & nocte præcedenti agnus paschalis a Iudæis fuerit immolatus, & manducatus, & in die sequenti circiter meridiem Christus fuerit crucifixus, constat, quòd in eodem die legali apud Hebræos omnia hæc completa intelligantur.

Quod autem B. Irenæus dicit, Christum passum esse vespere ad Solis occasum, quemadmodum a Moyse statutum fuerat Deut. 16. in celebratione phase; aduertendum est, quòd aliam habet intelligentiam, quàm prima facie præseferat. Non enim dicere vult B. Irenæus, quòd Christus passus fuerit in vespera diei in occasu Solis, id enim neutiquam verum est, cum constet, circiter meridiem (vt dixi) Christum passum esse. Sed caute B. Irenæus illud, vespere, interpretatus est pro extremitate temporum; quasi velit dicere, quòd ideo Moyses præcepit,
13. vespere immolandum esse Pascha, quia Christus in vespera † mundi, licet non in vespera diei, immolandus erat. Quam interpretationem tenet etiam Beda, & Glo. ordin. Mar. 14. in princ. ibi, Erat autem Pascha, & azyma post biduum. & Luc. 22. in princ. ibi, Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. & Glo. ordin. Deut. 16. in ver. Vespere. & Glo. interlin. Exho. 12. super ver. Ad vesperam. & ibidem S. Isid. cap. 15. & Rupertus abbas lib. 2. cap. 9. & Beda in quæstionibus super Exho. cap. 16. & Rayner. in Pantheol. tit. de Eucharist. cap. 2. & Sanctus Cyprianus in epist. 3. lib. 2. ad Cæcilium, in fi. & Beatus Ambrosius in illud psalm. 45. Adiuuabit eam Deus mane diluculo.

luculo.& in epist.83. ad Episcopos per Æmiliam constitutos. Et B.Cyrill.Alex. lib.3. in Gen.circa med. & in Collectaneis veteris testam.cap.21. ex Exho. & S. Greg.Nazianz.in orat.2. in Pascha,circa med.& ibi Nicetas,quorum verba citauimus supra cap.56.num.13. Nemo enim est, qui nesciat, Christum venisse in
14. vltima † mundi ætate. Vnde B. Ioan.in 1.canon. cap.2. Filioli (inquit) nouissima hora est. & B.Paul.1.Cor.10. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos, fines sæculorum deuenerunt. Et ecclesia canit in hymno B. Ambrosij, in Aduentu.

Vergente mundi vespere
Vti sponsus de thalamo
Egressus honestissima
Virginis matris clausula.

15. Et in hymno B. Thomæ, in festo Corporis Christi, vespera † similiter sumitur pro fine,& extremitate vitæ, dum dicitur ibi,

Verbum supernum prodiens,
Nec Patris linquens dexteram
Ad opus suum exiens
Venit ad vitæ vesperam.

Illud autem, Ad Solis occasum, Deut.16. caute interpretatus est B.Irenæus non
16. pro fine diei,sed pro signo † eclypsis & occasus Solis,quod factum est in passione Christi. iuxta propheriam Hierem. cap.15. Occidit ei Sol, cum adhuc esset dies. & iuxta propheriam Amos cap.8. Et erit in die illa dicit Dominus, occidet Sol in meridie. Quam interpretationem secutus est etiam Nicetas loco supracitato, dum inquit, Vespera igitur vtpote diei finis, sæculorum finem adumbrat, quo Christus quoque nostra caussa ab omni synagoga mactatus est, atque occubuit Sol Creatori suo cōdolescēs.Et S.Ambrosius in d.epist.83.cū ait,Sed & iuxta mysterium vespere diei constat occisum,quando tenebræ statim factæ sunt. Quare ex his interpretationibus apparet, B.Irenæi sentētiam esse potius pro nobis,quàm contra nos,vtpote qui asserat, Christum passum esse in eodem die,quo phase celebrabatur,secundum legalem scilicet dierum computationem. & non ad litteram in eadem vespera ad Solis occasum,sed in vespera mundi ad signum defectus Solis; Cum non deceret, vt Christus in occasu Solis crucifigeretur. vt supra latius declarauimus cap.57.num.3.& seqq.

DE RESPONSIONIBVS AD DICTA QVORUMDAM AUCTORUM CIRCA DIEM PASSIONIS CHRISTI. Cap. LXIIX.

1. *Cena pura non significat cenam agni paschalis, sed diem feriæ sextæ, quæ dicitur etiam Parasceue.& num.4.5.& 6. Vnde autem feria sexta appellaretur cena pura, non liquet num.3.*
2. *Parasceue, cena pura, feria sexta, sexta Sabbathi, dies Veneris synonyma sunt.*

Christus

7. Chriſtus conceptus eſt in feria ſexta, & in die Paſchæ, ſecundum B. Chryſoſt.
8. Paſchæ dies utraque Luna, decimaquarta, & decimaquinta appellari poterat apud Iudæos.
9. Paraſceue Paſchæ Chriſtianorũ, qđ in Chriſti ĩmolatione agebat̃, incœpit ab hora nona noctis, ſecũdũ quoſdã. et nu. 14. Sed id parũ probabiliter aſſerit̃. num. 10.
11. Chriſtum fuiſſe crucifixum Luna decimaquarta nullus auctor claſſicus tenet. Videtur tamen id tenere S. Anſelmus in quodam loco. num. 12. Sed dicendum eſt, quòd ille non ſit S. Anſelmus. num. 13. Nam ipſe expreſſiſsime contrarium docet. num. 20.
15. Crucifixionis Chriſti diem quicumque inueſtigare nituntur, non debent ſupputationem inchoare ab initio mundi.
16. Ignotum non debet per ignotius declarari.
17. Mundi initium quando fuerit, nobis ignotiſſimum eſt.
18. Chriſtus fuit crucifixus octauo Kal. Apr. ſecundum vulgatam, & magis receptam antiquorum opinionem; Vel tertio Non. Apr. ſecundum magis communem opinionem recentiorum.
19. Aequinoctium vernum duodecimo Kal. Apr. a Patribus Nicænæ ſynhodi inuentum & conſtitutum, tempore Chriſti aliquanto tardius exiſtebat. A S. Anſelmo ponitur duodecimo Kal. Apr. num. 23.
21. Chriſtus ingreſſus eſt ſollemniter Hieruſalem in die Palmarum Luna decima.
22. Paſcha pro azymis, & azyma pro Paſcha indifferenter ponunt Euangeliſtæ.
24. Paſcha ante æquinoctium celebrare numquam licuit.
25. Euchariſtiam Chriſtus in azymo, non in fermentato conſecrauit.

AD verbum B. Auguſtini, de quo ſupra cap. 60. num. 14. reſpondetur, quòd nullam habet difficultatem, & quòd Dominicus de Soto in eo intelli-
1. gendo deceptus fuit. Nam cena pura † apud S. Auguſti. non ſignificat cenam agni paſchalis, ſed diem feriæ ſextæ. Quam feriam Iudæi ſicut inter ſe appellabant ſextam Sabbathi, ita inter Græcos commorantes appellabant Paraſceuen,
2. & inter Latinos cenam puram. Quamobrem cena pura, † Paraſceue, ſexta Sabbathi, feria ſexta, dies Veneris omnia ſynonyma ſunt, & idẽ ſignificant. Vnde autem dies feriæ ſextæ appellatus ſit a Iudæis inter Latinos cõmorantibus cena pu-
3. ra, mihi † non liquet. Fortaſſe dictus eſt ita, quia in eo pure, id eſt ſimpliciter, non laute, neque opipare cenarent. Vel potius dictus eſt cena pura, id eſt non ſancta, neque religioſa, neque ſacra; nã in die ſancto Sabbathi ſequentis cena dici poterat aliquo modo ſancta: ſicut locus purus in l. 2. ff. de relig. & ſumpt. fun. dicitur ad differentiam loci ſacri, aut ſancti, aut religioſi. Vel etiam dictus eſt ille dies a Iudæis cena pura, quia fortaſſe ita appellabatur ab antiquis Chriſtianis qui cũ eo die ſemper ieiunarent, vt apparet ex can. Apoſt. 68. & ex conſtit. apoſt. B. Clemẽtis Rom. lib. 5. cap. 17. & lib. 7. cap. 24. quæ loca ſupra citauimus cap. 50. num. 19. & eſt tex. in c. de eſu. & c. ieiunia. de conſ. diſt. 3. conſequenter in eo die ſolam cenam, non etiam prandium habebant; nam vnica comeſtio quæ in diebus

ieiuniorum fit, cena appellatur, vt late vidimus supra, cap. 36. per totum. Quare cena pura nihil aliud videtur significare, nisi solam cenam absque prandio, absque ientaculo, absque merenda, absque comissatione, & absque alia demum quacumque comestione. Quod nomen cum omnibus ieiunijs cõueniret, maxime tamen sextæ feriæ, in qua strictius imperabatur ieiunium ob memoriam passionis Domini, speciali quadam accommodatione adaptabatur. Reperi apud Festum mentionem cenæ puræ, in ver. Penem. his verbis. Penem antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiamnum offa porcina cum cauda in cenis puris offa penita vocatur. Sed adhuc quid pro cenis puris intelligat Festus, non assequor. Forte putandum est, Iudæorum cenas in sextis ferijs aliquid simile habuisse cenis puris Gentilium, atque inde nomen traxisse.

Quidquid tamen sit de nominis etymologia, & deriuatione, hoc constat, quòd cena pura non significat aliud apud S. August. quàm diem feriæ sextæ. Vnde Beda † in illud Luc. 23. Et dies erat Parasceues. Parasceue (inquit) præparatio interpretatur, quo nomine Iudæi qui inter Græcos conuersabantur sextam Sabbathi, quæ nunc a nobis sexta feria vocatur, appellabant, quòd eo videlicet die quæ in Sabbathum forent necessaria præpararent, iuxta quod de manna quondam erat præceptum, Sexta autem die colligetis duplum. &c. qui vero inter Romanos vitam ducunt Iudæi vsitatius eum latine cenam puram cognominãt. Et S. Irenæus † lib. 5. aduersus hæreses, cap. 23. Parasceue (ait) quæ dicitur cena pura, id est sexta feria. Et rursus lib. 1. cap. 10. Et propter hoc (ait) Mosen in sexta die dixisse hominem factum, dispositionem autem in sexta die, quæ est in cena pura, nouissimum hominem in regenerationem primi hominis apparuisse. Et B. August. vel quisquis ille sit, in lib. quæstionum ex nouo testam. in 2. editione, cap. 17. Quo modo probatur (inquit) quod dixit Saluator, Quia post tres dies, & post tres noctes a mortuis resurgeret, cum vtique cena pura passus, illucescente die Dominico, cum adhuc tenebræ essent, resurrexit? Et B. Ioan. Chrysost. † in serm. de Natiuit. S. Ioan. Baptistæ, circa fin. Qua enim die (inquit) conceptus est Dominus, eadem die & passus est. Eadem ipsa dies cena pura fuit, in qua & Luna quartadecima occurrit. Conceptus est enim mense Martio, octauo Kalendarum Apriliũ die. Luna quintadecima fuit. Momentissime propter horã passionis suæ sustinebat. In quibus verbis satis quidem obscuris, neminem tamen mouere debet quod dicit, In qua & Luna quartadecima occurrit. nã loquitur ibi B. Chrysost. nõ de die passionis, sed de die, in qua conceptus est Christus, quam putat similiter fuisse feriam † sextam, & Lunam decimamquartam, id est diem Paschæ. sicut supra in eodem serm. ait, Conceptus est ergo Dominus noster octauo Kal. Apr. mense Martio, qui est dies Paschæ, passionis Domini, & conceptionis eius. Dies enim Paschæ † vtraque Luna & decimaquarta & decimaquinta appellari potest, vt declarauimus supra cap. 61. num. 2. Atque ad hanc interpretationem verborum B. Chrysost. optime facit, quòd Beda in lib. de ratio. temp. cap. 45. & in lib. de ratio. comp. cap. 17. ait, quòd annus, in quo Christus incarnari dignatus est, fuit secũdus annus circuli magni decẽnouennalis,

4. 5. 6. 7. 8.

lis, quem Dionysius abbas Romanus cognomento Exiguus composuit, qui annus habet Lunam paschalem decimamquartam octauo Kal. April. vt ipse Beda testatur, & patet in dicto cyclo decemnouēnali posito inter opera Bedæ, Tom. 1. Et similiter Paulus Middelb. in 2. par. Paulinæ, lib. 7. cap. 2. in princ. tenet, quòd in anno Incarnationis dominicæ currebat littera dominicalis B. & quòd nouilunium primi mensis fuit duodecima die Martij. Ex quibus sequitur, quòd dies vicesimaquinta Martij, in qua conceptus est Dominus, Luna fuit decimaquarta, & feria sexta, prout etiam sentit B. Chrysost. in dicto sermone.

Et quamuis hæc opinio tamquam falsa reprehendatur a Ioan. Lucido in opusc. de vero die passionis Christi, cap. 12. hoc tamen parū refert; sufficit enim mihi ostēdere, quòd B. Chrysost. huius fuerit sententiæ. Quòd si quis obstinate putet, quòd quādo B. Chrysost. dicit, In qua & Luna quartadecima occurrit, loquat̃ de die passionis Christi; tunc dicēdum erit, vel ꝙ intelligit de Luna decimaquarta cōpleta, & ideo subiūgit, Luna quintadecima fuit. scilicet inchoata, & currēs; vel quòd lapsus fuit lingua, & ideo statim se correxit, dicendo, Luna quintadecima fuit. Sed prior expositio clarior est, & verior, vt mihi videtur.

Igitur vt ad B. August. redeamus, nulla est difficultas in eius verbis. Sed est tamen alter locus, qui maiorem ingerit scrupulum. Ipse enim lib. 3. de cons. Euāg. cap. 13. in fi. tractans illa verba Ioan. 19. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. & concordans illa cum alijs verbis Mar. 15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. post solutionem a se datam refert aliam quamdam non nullorum solutionem, ita inquiens. Dicunt enim, die quidem illo, quem dies Sabbathi sequebatur, Parasceuen fuisse Paschæ Iudæorum, qui ab eodem Sabbatho iam inciperent azyma: sed tamen verum Pascha, quod iam in passione Domini gerebatur, non Iudæorum, sed Christianorum, cœpisse præparari, id est
9. parasceuen habere † ab hora noctis nona, in eo quòd Dominus a Iudæis occidendus præparabatur. parasceue quippe interpretatur præparatio. &c. Et cum hanc solutionem B. Augustinus non reprehendat, sed potius sustinere conetur tum ibi, tum tract. 117. in Ioan. & Beda super Ioan. cap. 19. ibi, Et baiulans sibi crucem. & Glo. ordin. eod. cap. super dictis verbis, Erat autem Parasceue Paschæ. & S. Ansel. Matth. 27. ibi, Altera autem die, quæ est post Parasceuen. videtur verum esse ex sententia B. Augustini, quòd Iudæi suum Pascha inciperent in vespere feriæ sextæ post Christi crucifixionem.

Sed aduertendum est, quòd quidquid sit de veritate supradictæ solutionis datæ ad ea verba B. Ioan. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta. quæ certe
10. quantum ad litteram textus, parum est probabilis; † nam quòd præparatio passionis Christi incœperit ab hora noctis nona, nullum habet reale fundamentū, & gratis ad libitum videtur esse pronunciatum; sustinetur tamen a B. Augustino, Beda, & alijs propter difficultatem rei, non tamquam propria, & præcipua solutio, sed vt vna cum alijs solutionibus valeat quantum valere potest. Dictæ tamen solutioni non est necessarium dicere, quòd Pascha Iudæorum incœperit in vespera feriæ sextæ post passionem Christi, sed sufficit asserere,

quòd præparatio veri Paschæ Christianorum incœperit ab hora noctis præcedẽtis nona. Et in hoc vtcũque sustinetur hæc opinio a B. Augustino, Beda, S. Anselmo, & Glo. ordin. Illud igitur, quòd Pascha Iudæorum inciperet in vespera Parasceues, ex superfluo quodam modo addebatur ab ijs, qui dictam expositionem afferebant; ad ostensionem scilicet differentiæ vtriusque Paschæ, Christianorum, & Iudæorum. Quod quamuis referatur a S. August. in d. cap. 13. lib. 3. de cons. Euang. numquam tamen fuit ab eo approbatum, neque tacite, neque expresse, sed semel dumtaxat simpliciter relatum. Nos autem non negamus, fuisse aliquos inter veteres, qui dicerent, Christum crucifixum Luna decimaquarta, ita quòd Iudæi in vespere Parasceues comesturi erant agnum paschalem, nam inter alios Tessarescædecatitæ hæretici hoc asserere audebant, vt vidimus
11. superiori cap. num. 6. Sed negamus, B. Augustinum, aut alium classicum † auctorem, qui nomine, aut memoria dignus sit, hanc opinionem sustinuisse. Aut si quis eiusmodi ostendatur inter veteres, hic vel sub dubio, & alternatiue, vel non ex propria sententia, vel certe valde singularis talem habere opinionem reperietur.

Alterã etiã solutionẽ ad dicta verba B. Augustini dabimus infra, cap. seq. num. 7.

12. Postremo ad S. Anselmum † respondendo dicitur in primis, quòd totum id, quod ille habet contra nos, est quidem pro Græcis, in quantum simpliciter dicunt, Christum cenasse Luna decimatertia; sed pro recentioribus Latinis translatoribus nihil prorsus habet; Nam ipse ibi asserit, se diligenter computatis annis ab initio mundi vsque ad passionem Domini, inuenisse in ipso anno, quo Dominus crucifixus est, iuxta lunares annos, octauo Idus Martij fuisse Neomeniam, & principium anni secundum Hebræos; nulliusque penitus translationis mentionem faciens, putat Dominum duodecimo Kal. Apr. fuisse crucifixum, qui erat Lunæ decimusquartus, in quo Pascha a Iudæis secundum legem immolabatur.

Secundo aduertẽdum est, quòd supradicta opinio est de directo cõtraria doctrinæ S. Anselmi in pluribus locis, in quibus expressissime oppositum asserit. Quare alterutrum dicendũ videtur; Vel quòd prædicta opinio tãquam nõ bona fuerit postea per eum correcta, & reprobata; Vel certe dicendum est (quod mihi ma-
13. gis fit verisimile) verba quædam super d. cap. Matth. 27. non esse S. Anselmi †, sed forte a quopiam sciolo fuisse eius cõmentarijs inserta; ab eo scilicet loco, in quo dicit, Nos vero diligenter computatis annis ab initio mundi. &c. Quæ verba neque profecto S. Anselmũ redolent, neque inter se bene cohærent. Ibi enim (vt id aliquatenus ostendam) distinguens inter Pascha Christianorum & Pascha Iudæorũ, & inter parasceuen Paschæ Christianorũ, & parasceuen Paschæ Iudęorũ, & declarans cũ opinione a S. Augustino relata, de qua nos supra proxime vidimus, ꝙ Pascha Christianorũ erat immolatio Christi, & quòd parasceue illius
14. Paschæ † cœperat ab hora nona noctis præcedentis, subiungit hæc verba, Nã Iudæorum parasceue ante alia die fuit. Quæ (vt mihi videntur) cum prædicta opinione stare non possunt. Nam si Pascha Iudæorum erat futurum post Pascha

Christia-

Christianorum, id est post Christum in cruce immolatum, quo modo parasceue Paschæ Iudæorũ potuisset esse ante alia die, nempe ante parasceuen Paschę Christianorum? Certe & Græci omnes, & recentiores Latini, qui tenent, Iudæos celebrasse Pascha post Christum crucifixum, dicunt ipsum diem feriæ sextæ, in qua Christus crucifixus est, appellari a Ioan. cap. 19. parasceuen Paschæ Iudæorum, & non aliam diem ante Christi crucifixionem. Quamobrem ne dũ in alijs locis, sed neque in hoc ipso qui contra nos citatur, sibi ipsi constare videtur ille auctor. Deinde quis nõ videt, quàm sint verba illa pæne puerilia, & S. Anselmo indigna, (pace ipsius dixerim, quisquis sit) Nos vero diligenter computatis annis ab initio mundi vsque ad passionem Domini, inuenimus in ipso anno, quo Dominus crucifixus est, iuxta lunares annos, octauo Idus Martij fuisse Neome-
15. niam. &c. Quicũque diem passionis Christi † inuestigare nituntur, non inde sumunt initium computationis, vnde mundus cœpit; nam iter hoc nimis longum est, obscurũ, anfractibus plenũ, salebrosum, varium, in quo auctores discordant non in vno aut altero anno, sed in centurijs, & chiliadibus annorum; ita vt qui a die creationis mundi exordiens descendere velit ad diem passionis Christi in-
16. dagandum, nihil aliud efficere videatur, nisi velle ignotum † per ignotius declarare: cõtra præcepta Logicæ, aut cuiusuis alterius disciplinæ. Sumenda est igi-
17. tur computatio non ab initio mundi, quod nobis ignotissimum † est, sed aliunde; & potius a nostris annis sursum ascendendo deueniendum est, quo cupimus; nam via hæc multo facilior est, & breuior, & nobis magis nota, quàm superior illa. Et quamuis hæc ita se habeant, non nulli tamen hanc faciliorem viam ingressi, assumptis etiam Dædali pennis, & filis Thesei, in ea defecerunt; & alij alio diuertentes constituerunt sibi semitas multiplices, vt scopulos quosdam, quos sibi in via occurrisse retulerunt transitu difficillimos euitarent. Ex quibus magis adhuc mirandum apparet, quo modo S. Anselmus, aut potius quisquis est auctor ille, dicat in vno verbo tam resolute; Nos vero diligenter cõputatis annis ab initio mundi vsque ad passionem Domini, inuenimus in ipso anno, quo Dominus crucifixus est, octauo idus Martij fuisse Neomeniã, & duodecimo Kal. Apr. in ipso vernali æquinoctio fuisse Dominum crucifixum. cũ ta-
18. men cõmunissime asseratur, quòd Dominus fuerit † crucifixus vel secundum vulgatam, & magis receptam antiquorum opinionem octauo Kal. Apr. vel secũdum recentiorum magis cõmunem calculationem, tertio Non. Apr. vt infra la-
19. tius visuri sumus cap. 73. & seq. Et constet, æquinoctium † vernum duodecimo Kal. Apr. a Patribus Nicænæ synhodi inuentum & constitutum, tempore Christi non ibi, sed aliquãto tardius, & vt cõmuniter ferebatur octauo aut nono Kal. Apr. extitisse. De qua re fuse inferius tractaturi sumus cap. 75. & seqq.
20. Verũ quidquid sit de reliquis, dico S. Ansel. † (accedendo propius ad punctum quæstionis nostræ) manifestissime huius fuisse sententiæ, quòd Christus celebrauerit Pascha Luna decimaquarta secundum legem, quando a ceteris Iudæis omnibus similiter celebrabatur; & quòd fuerit crucifixus Luna quintadecima in die sollemni Paschæ. Quod apparet tum ex eisdem commentarijs super Mat-

thæum, tum ex alijs eius operibus. Et licet nos supra alibi sententiam ipsius de-
clarauerimus testimonijs quibusdam adductis, hic tamen plenius recolenda
est, ne obstet nobis auctoritas in contrarium allegata.

Ipse igitur in primis super Matth.cap.21.in princ. tenet cum B.Chrysost. Chri-
21. stum ingressum fuisse sollemniter cum palmis in Hierusalem † die decima Lu-
næ, vt adimpleretur quod præfiguratum erat in lege Exho.12.Decima die men-
sis huius tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. At ingressus ille
fuit die Dominica, vt manifestissimum est ex ecclesiæ traditione, nemine cõtra-
dicente, ergo sequitur, quòd feria sexta, in qua Christus fuit crucifixus, Luna
erat quintadecima secundum legem, & non quartadecima.

Rursus super Matth.cap.26.ibi, Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Intelligi
potest (inquit) hæc in die Martis dixisse, vt post biduum, id est in die Iouis Pa-
scha celebrandum esset. Pascha vocatur dies, in quo immolabatur agnus. Et in-
fra. Septem dies qui post diem Paschæ sequebantur, vocabantur azyma, quia in
his, azymis panibus Iudæi vtebantur agentes in eis maximam sollemnitatem.
22. Sed Euangelistæ indifferenter & diem azymorum † pro Pascha ponere solent.
Dicit enim Marcus, Erat autem Pascha, & azyma post biduum. Dicit Lucas,
Dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. Item Ioannes cum loqueretur de die
in qua crucifixus est Christus, ait, Ipsi non introierunt in prætorium, ne conta-
minarentur, sed manducarent Pascha. Quod ideo faciunt, quia & Paschæ dies
in azymis panibus est celebrari præceptus.

Præterea super idem cap.26.ibi, Prima autem die azymorum. habet hæc verba.
Primum diem azymorum vocat quartumdecimum diem primi mensis, quando
fermento abiecto immolare, id est agnum occidere ad vesperum solebant. Qui
licet die sequenti, hoc est quintadecima Luna sit crucifixus, hac tamen nocte,
qua agnus immolabatur, & carnis, sanguinisque sui mysteria celebranda tradi-
dit Discipulis, & a Iudæis tentus & ligatus ipsius immolationis, hoc est suæ pas-
sionis sacrauit exordium.

Item lib.2. de Imag. mundi, cap.17. declarãs æquinoctia, & solstitia. Vernale (in-
23. quit) æquinoctium † non octauo, sed duodecimo Kal. Apr. habendum lex, &
euangelium clamat, vt horologij manifeste inspectio probat. Secundum enim
24. legem non licuit Pascha † ante æquinoctium celebrari. Qui autem euangelium
diligenter legerit, Dominum non octauo, sed decimo Kal. Apr. passum videbit.
Si ergo octauo Kal. Apr. est æquinoctium, tunc Dominus contra legem Pascha
ante æquinoctium celebrauit, qui legem non soluere, sed implere venit. Sed &
Iudæi contra patrium morem gesserunt, quia Pascha in inconuenienti termino
egerunt. Verumtamen cum horum neutrum fuerit, transacto duodecimo Kal.
Apr. æquinoctio Dominus solito more Pascha cum Iudæis vndecimo Kal. Apr.
celebrauit: paschali die, quod erat decimo Kal. Apr. suo sanguine nos redemit:
octauo Kal. resurrexit. Hæc ibi S. Ansel. Quæ si bene aduertantur, inuenien-
tur per diametrum opposita ijs, quæ habentur super Matth.d.cap.27. Hic enim
ait, Dominum solito more cũ Iudæis; ibi ait, ante Iudæos pascha celebrasse. Hic
inquit,

inquit, Dominū in celebrādo Pascha seruasse legē, qui legē non soluere, sed implere venit; ibi inquit, per vnū diē anticipasse legē Paschæ. subdēs, quòd Christus nō fuit sub lege. Hic dicit, Dominū fuisse crucifixū decimo Kal. Apr. post æquinoctiū; ibi dicit, duodecimo Kal. Apr. in ipso æquinoctio. Hic ait in die Paschali, Luna videlicet decimaquinta suo sāguine nos redemisse; Ibi ait, Luna quartadecima ante Pascha. Quare vt semel finem faciamus, concludendum est, quòd sententia S. Anselmi diuersissima est ab ea, quæ contra nos, & contra communissimam Sanctorum, & antiquorum, & Latinorum omnium opinionem affertur.
Addo hic, quòd idem S. Anselmus in epist. de fermentato & azymo, ex professo
25. defendit contra Græcos, Christum corpus suum † in vltima cena, quando Pascha cum Discipulis celebrauit, in azymo, & non in fermentato consecrasse. Ex quo mirum videri posset, si Græcis sibi exosis, quos acerrime reprehendebat, voluisset fauere in hac opinione de die Paschæ, cum ex ea non paruum inferatur præiudicium dictæ quæstioni de azymo & fermentato.
Teneo itaque opinionem S. Anselmi eam, quam ex doctrina ipsius, & multis locis constat, S. Anselmi esse, Christum scilicet cenasse Luna decimaquarta, & in die sollemni Paschæ quintadecima Luna fuisse crucifixum post Pascha a se & a Iudæis in præcedenti vespera celebratum. Alteram vero opinionem huic contrariam, tamquam S. Anselmi non legitimam, sed spuriam & suppositititiam, atque obelo confodiendam reijcio, & nulla ratione admitto.

DE DILATIONE PASCHAE FACTA A IVdæis in occisione Christi. Cap. LXIX.

1. *Iudæi intēti in occisionē Christi, in sequentem diem comestionē Paschæ distulerūt. Quod probatur ex B. Chrysostomo. num. 2. Ex Theophylacto. num. 3. Ex Gennadio Scholario. num. 4. Ex Eusebio. num. 5. Ex S. August. num. 6. et 7. Ex B. Cyrillo Alex. num. 8. Nō est autē hoc intelligendū de omnibus Iudæis, sed de ijs, qui in occisione Christi occupati erāt. num. 9. Qui ob id tota nocte uigilauerunt. num. 10. Vt colligitur ex B. Leo. num. 11. Ex Beda, & alijs. num. 12.*
13. *Euangelistæ non omnia nobis minutatim descripserunt.*
14. *Populi, & turbæ mutatio in passione Christi ex fermentatione Scribarum, & Pharisæorum facta est.*

IAm deuentum est per gratiam Dei ad quintum argumentum principale Aduersariorum, quod de industria vltimo loco reseruauimus, quia cum in eo maximam vim faciant recentiores Latini, & putent, nullum bonum responsum ad illud adhiberi posse, videamus, an iam recte solutis reliquis omnibus contrarijs, & in Aduersarios retortis, in vno hoc dumtaxat verbo tota nunc nostra, & Latinorum caussa sit peritura.
Quintum igitur & postremū argumētum sit illud desumptum ex Ioan. cap. 18. ibi, Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contamina-

rentur, ſed vt manducarent Paſcha. In quibus verbis clariſſime apparet, quòd Iudæi in eo die quo crucifixus eſt Dominus manducaturi erant Paſcha, id eſt agnum paſchalem. Neceſſario igitur alterutrum dicendum videtur; Vel quod ſimpliciter erat tunc Luna decimaquarta, & ſic ſequetur, Chriſtum cenaſſe Luna decimatertia, quemadmodum Græci ſentiunt; Vel quòd erat Luna decimaquarta ſecundum computationem Iudæorum, licet ſecundum legitimam cōputationem eſſet decimaquinta, & ſic verum erit, quod recentiores Latini volunt. Ad hoc argumentum poſſet quiſpiam forte reſpondere in primis, quòd Paſchæ ſollemnitas apud Iudæos poſt Babylonicam captiuitatē duplicabatur, ita quòd duobus continuis diebus, feria ſcilicet quinta, & ſexta, illo anno paſſionis Chriſti, agni paſchalis immolatio facta fuerit, quemadmodum ex ſententia Pauli Middelburg. colligi poteſt, quam vidimus ſupra cap. 50. num. 8. & ſeq. Et ſiquidem auctor ille feſtorum huiuſmodi duplicationes ad ſoluendam huius argumenti difficultatem adduxiſſet, quis ingenium eius non probaret? quis eum laude digniſſimum non diceret? Verum quoniam alio quodam modo dierum duplicationes finxit minime veriſimili, & ad aliud quiddam probandum maxime improbabile; quæ omnia nos ſuperius cap. 59. num. 8. & ſeqq. reijcere, & vndique confutare coacti fuimus; Iccirco nunc ad eaſdem duplicationes non confugiemus, ne videamur armis ab illo inuentis velle contra ipſum dimicare; quamuis profecto ſi eis vteremur, non adeo quidem male, nec quaſi aerem tantum verberantes, ſed multo certius ferire, ac proximius ſcopum attingere videri poſſemus.

Omiſſis igitur dierum feſtorum duplicationibus, ad propoſitum ego argumentum tres adhibebo ſolutiones. Et primum quidem conabor ſuſtinere duas traditas a non nullis ex Patribus, & præſertim a Doct. Latinis. Deinde tertio loco aliam ipſe afferam reſponſionem, quam reperi tactam ab Abulen. quæ omnium certe (niſi fallor) commodiſſima erit, & facilis.

1. Primo igitur loco reſpondetur, quòd Iudæi † intenti & occupati in occiſionem Chriſti non potuerunt comedere agnum paſchalem in veſpera præcedenti feriæ quintæ, quemadmodum ex lege, & ex conſuetudine tenebantur, & iccirco in ſubſequentem diem Paraſceues comeſtionem Paſchæ diſtulerunt.

2. Quam ſolutionem ſequitur B. Chryſoſt. † homil. 85. in Matth. ſuper illud cap. 26. At illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caypham principem Sacerdotum, vbi Scribæ, & Seniores conuenerant. Quo in loco ita loquitur. Cur autem ipſum eo duxerunt? Ibi omnes erant congregati, & omni conſilio Pontificū res gerebatur; iccirco ad eū omnes conueniunt, qui illo anno ſummū pontificiū obtinebat; vbi pernoctarunt vigilantes, adeo vt Paſcha ea nocte comedere neglexerint. Mane autem facto non introierunt in prætorium, vt Ioannes inquit, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha. Vnde liquido apparet, cupiditate interficiendi Chriſtum præuaricatos fuiſſe, ac alia die Paſcha comediſſe. Non enim Chriſtus, ſed illi audaciſſimi homines, & mille trāſgrediētes legis præcepta quoniam ira inflāmati erant, & ſæpe conati capere ipſum, nihil facere potuerunt, ex

inſperato

insperato nacti quod cupiebant, tempus Paschæ transposuerunt, vt ardentes cæde animos eorum explerent: propterea congregantur omnes, & consilium iam pestilens erat.

3. Theophyl.† etiam sequens fere in omnibus B. Chrysostomi vestigia, in eumdē locum, super illis verbis, Principes autem Sacerdotum, & Seniores, & totū consilium quærebant falsum testimoniū. Ad Caypham (inquit) ducunt eū, nam ille erat pontifex anni illius, vbi & reliqui pernoctabant nō comedētes tunc Pascha, sed exspectantes, vt occiderent Dominum. Ita præuaricabantur legē. Dominus enim ipse legitime comederat. Illi vero contēnunt legē, modo occidant Christū.

4. Similiter Gennadius Scholarius † in defensione quinque capitum concilij Florentini, cap. 2. sect. 6. sequitur hanc B. Chrysostomi expositionem.

5. Eamdem etiam sententiam sequitur Eusebius † citatus apud B. Tho. in Catena, super illud Luc. 22. Venit autem dies azymorum. Vbi ita inquit. Si quis autem dicat, Si prima azymorum Discipuli Saluatori parant Pascha, ergo & eadem die oportet nos Pascha celebrare. Dicemus, hoc non fuisse monitionem, sed historiā facti, quod accidit tempore salutiferæ passionis. Aliud autē est narrare gesta vetera, & aliud sancire, ac posteris statuta relinquere. Quin etiam Saluator nō egit Pascha cum Iudæis, quando agnum immolabant; Nam illi quidem hoc egerūt in Parasceue, quādo passus est Dominus, vnde non introierunt in atrium Pilati, vt manducarent Pascha: ex quo enim veritati insidiati sunt, verbum veritatis a se expulerunt; nō primo die azymorū, quo die debebat immolari Pascha, manducantes solitum sibi Pascha, erant enim erga aliud intenti, sed die post illū sequenti, quæ erat azymorum secunda. Dominus vero prima die azymorum, hoc est quinta feria Sabbathi, Pascha cum Discipulis peregit.

6. Sanctus etiam August.† huius sententiæ videtur fuisse in lib. quæst. veteris, & noui test. vel quisquis auctor fuerit illius libri, cap. 94. in prima edit. Vbi ita ait, Tradito Saluatore, & illucescente Parasceue omnes principes sacerdotū, & scribæ, & seniores conuenerunt in domū Cayphæ pontificis, quo perducendū sciebant esse Iesum, vt audirent eum. Hoc Matthæus, & Marcus euangelistæ testantur. Et nullum ex his ante perfectum impium opus a domo Præsidis abscessisse, quippe cum omnis instantia eorum & deuotio ad agendum Pascha, mors esset Saluatoris. Occupatis ergo eis ad necem Domini a mane vsque ad horam nonā, quo modo Iudas eis retulisse pretium sanguinis quod acceperat, ante crucē Domini probatur, & dixisse illis in templo, peccaui quòd tradiderim sanguinē iustum, cum constet vtique, omnes principes, & seniores ante passionem Domini non fuisse in templo? quippe cū etiam in cruce posito insultarent ei. Et infra. Sed & post nonam horam occupati erant, sicut æstimo, seniores, & principes sacerdotum. Vespere enim eadē die Pascha acturi erant. Et cap. 55. eod. lib. Quid caussæ (inquit) fuit, vt illo tempore crucifigi se permitteret Dominus, quo octauo Kal. Apr. Pascha acturi erant Iudæi?

7. Eodē etiam modo interpretari potest alia auctoritas B. Augustini † de qua egimus supra cap. præced. num. 9. & seqq. Vbi ex quorumdam sentētia ait, Pascha

Iudæorum incœpisse in vespera Parasceues post Christi crucifixionem, nam intelligi id potest, non ex lege Dei, aut ex consuetudine transferendi Pascha a feria sexta in Sabbathum, sed ex præuaricatione, & ex translatione singulariter illo anno facta propter occisionem Christi.

8. Immo & B. Cyrillum Alex.† eiusdem sententiæ fuisse existimo, dum lib. 12. in Ioan.cap.2. exponens dicta verba, Et ipsi non introierunt in prætorium. dicit, quòd Iudæi, quia Pascha iam celebraturi erant, ne cæde hominis ipsi macularentur, ad alium Christum adducunt. Et infra. Vt agnum comederent, qui nihil aliud quàm Christi mysterium figurabat, cauent, ne inquinentur, in ipsam autem veritatem insaniunt.

9. Intelligendũ est autẽ, quòd non omnes Iudæi † Pascha distulerunt manducandũ in sequentẽ diẽ, nam cõmuniter populus comederat agnũ paschalẽ in vespera feriæ quintæ, Lunæ decimæquartæ, sed principaliores dumtaxat ex Iudæis qui toti insistebant in necem Christi, & numquã ea nocte quieuerũt, aut tempus arripere potuerunt ad celebrandum Pascha, hi distulerunt Pascha in sequentẽ diẽ. Hi enim erant, qui summo mane duxerunt Iesum vinctum ad Pilatum, & non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, vt inquit B. Ioannes.

10. Et certe si quis recte consideret actiones, & sollicitudinem eorum † in mortem Christi, mirum erit, si illis tantum temporis relictũ fuisse iudicet, vt Paschæ celebrationi vacare potuerint. Necesse enim erat, vt in vespera feriæ quintæ manerent congregati exspectantes Iudæ proditoris aduentũ, quem fortasse citius, fortasse tardius venturum dubitabant: Necesse etiam erat, vt Præsidis Tribunũ, & militum cohortem procurarent, ac omnia parata haberent, quæ ad comprehensionẽ Iesu opportune requiri existimabant. Misso deinde proditore cum cohorte, & ministris ad comprehendendum Dominũ, quis dicat, eos abijsse domũ ad manducandũ, & non potius maximo desiderio rei euentũ exspectasse? & forte etiam quosdã ex eis socios se præbuisse militibus, vt innuere videtur Lucas cap. 22? Matthæus quidẽ, & Marcus asserunt, quòd milites tenentes Iesum duxerũt ad Caypham principẽ Sacerdotum, vbi omnes Sacerdotes, & Scribæ, & Seniores conuenerant. Et ne putes, tunc primum eos cõuenisse, cum Christus captus est,

11. audi B.Leonem magnum † in serm.7. de passione Domini, qui eos iam cõgregatos dum Christus cenaret, indicat his verbis. Discumbentibus enim secum Discipulis ad edendã mysticã cenam, cum in Cayphæ atrio tractaretur, quo modo Christus posset occidi, ille corporis & sanguinis sui ordinans sacramentum, docebat, qualis Deo hostia deberet offerri. Adducto demũ ad eos Iesu, quãtis se laboribus dederunt, & occupationibus canes illi, in examinando, in quærẽdo testimonia, in consultando, ne quo pacto Christus elaberetur, aut ipsi cupita eius nece fraudarẽtur? Profecto existimo, noctẽ illã eos duxisse insomnem, & nũquã quieuisse loco, quousque summo statim mane ad funestũ tribunal Iesum traherent, & corã Præside Pilato vinctũ, ac morti destinatũ, cruci absque mora vlla adiudicandũ sisterent. Vnde Euthymius super Matth.cap.27. in princ. citans dicta Ioannis verba, Et ipsi non introierunt in prætoriũ. Per totã enim (inquit) noctẽ

examinauerant eũ, & nunc transferebant. Et Beda in illud Mar. 15. Et cõfestim mane consiliũ facientes. & ibidem Haymo in homil. feriæ tertiæ post Domin. Palm. & S. Ansel. super Matth. d. cap. 27. in princ. Cerne (aiunt) sollicitudinẽ sa-
12. cerdotum in malum: tota nocte † vigilauerunt, vt homicidium facerent.
13. Sacri quidẽ Euangelistæ † non omnia nobis minutatim descripserunt, quæ in ea nocte a Iudæis circa Domini passionem gesta sunt; sed si quis mentem adhibere voluerit ijs, quæ narrãtur, facile ex vno in aliud poterit peruenire, & aliqua ex parte cognoscere, quanta pro nobis sustinuerit dominus Iesus a perfidis illis, & in malum sollicitis Iudæis, nõ solum in corpore, sed etiã maxime in honore, & in fama sua. Equidem ita cogito; Iudæos postquam Christũ vidissent captũ, funibus & catenis ligatum, & aliqua eum interrogassent, ad quæ vel nihil, vel parum omnino, & modestissime respondisset, tunc bono esse animo incœpisse, & quasi præ lætitia gestientes, huiuscemodi eos ad alterutrum dixisse verba.
Bene iam res nostræ habent. Cecidit tandem in laqueum præda. Et quinam poterat diutius manus nostras euadere? Nesciebat miser, quos lacessebat. Verum nobis non est hic modo sistendũ. Ad reliqua properandum est. Si tota hæc nox peruigilio, & ieiunio transigẽda sit, sustinere debemus; Dabit enim hic paruus labor epulas nobis, & somnos postea dulcissimos. Oportet, aliquos ex nobis testes quamplurimos colligere, qui blasphemias ex ore ipsius auditas Pilato referant; Aliquos hic euigilare cũ militibus, & ministris, ne forte blanditijs ipsius, aut verbis decepti, eum solui permitterent, & incaute custodirent: Aliquos rursus per ciuitatem discurrere, & multos alloqui ex popularibus, ne turbæ cum primum factum resciuerint, in seditionem versæ, vi eripiant eum.
Euangelia certe nobis insinuant, multos falsos testes accessisse; & turbas, quæ Christum sequi consueuerant, & quæ paulo ante decantauerant ei, Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit rex in nomine Domini, Osanna in excelsis. tunc
14. e contrario conclamasse, Tolle, tolle, crucifige eum. Vnde autem tanta † mutatio in populo, nisi ex fermentatione Scribarum, & Pharisæorum ministrorum Diaboli? Et cum in primis noctis partibus quando captus est Dominus, reperiantur statim in domo Principis Sacerdotum multi falsi testes præparati; cumque etiam summo mane diei Parasceues inueniantur turbæ iam persuasæ & seductæ, quid aliud cogitare possumus, nisi non nullos ex sacerdotibus & scribis & pharisæis omni cura & cenæ, & somni postposita, tota nocte circuisse, & ostiatim modo hunc, modo illum conuenientes, animos popularium in sententiam, quam volebant facile deflexisse? Puto autem eos vnumquemque adortos, vel sequentibus, vel similibus prope verbis (nisi molestum sit audire) sic compellasse.

DE DILATIONE PASCHAE FACTA A IVdæis in occisione Christi. Cap. LXX.

1. *Iudæi intenti in occisionem Christi in sequẽtem diẽ comestionẽ Paschæ distulerũt. & num. 6.*

& num. 6. Et ob id tota nocte vigilauerunt nihil comedentes. num. 2. Facile enim poterant seipsos in hac re dispensare. num. 9.

3. *Tenebræ & fragor in diuinis officijs tridui maioris hebdomadæ furorē & tumultum Iudæorum in passione Christi repræsentant.*

4. *Populi, & turbæ mutatio contra Christum in eius passione ex suggestione scribarum & pharisæorum orta est. & num. 5.*

7. *Iudæi cum mortem alicuius sitiebant, deuouebant, se non manducaturos, donec eū interficerent.*

8. *Iudæorum sacerdotes habebant claues scientiæ & iurisdictionis, nō quidem quales habent sacerdotes nouæ legis ad introductionem in cælestia, sed tantum circa figuralia illius status, & ad introitum in tabernaculum terrenum.*

10. *Effectus maior maiorem caussam requirit, & minor minorem.*

11. *Legem ferre communem & vniuersalem est quid maius quàm dispensare aliquem in vno casu particulari.*

12. *Rei, aut personæ dispositio ad dispositionem temporis trahi potest; Nam valet argumentum a re ad tempus, & a persona ad tempus.*

13. *Vespera præcedentis diei cum sequenti mane coniungitur, & ad eumdem diem pertinet; præsertim si continuato ieiunio a vespera procedatur ad mane.*

14. *Dies apud Iudæos in celebrandis festiuitatibus a vespera in vesperā procedebāt.*

NEscis tu (aiebant infelices illi) quid hac contigerit nocte? Captus est potator vini, & amicus ille publicanorū, qui populū Dei seducere numquam cessabat. Sæpius quidē nos doluimus simpliciū turbarū vices, & deceptionis illarū miserebamur; voluimusque ex zelo legis Dei, atque ex caritate, vt par erat, aliquod remediū rebus afferre; verū nescimus, quibus technis, aut fraudibus ita omnes homines dementaret impostor ille, vt cunctos semper conatus nostros irritos reddiderit, atque inanes. Sed iā gratiæ Deo, qui prospexit de excelso sancto suo, & exaudiuit tandē orationes nostras. Deus bone quāta est in hominibus cœcitas & insipientia. Sequebantur omnes hunc blasphemū, & deceptorē, quē nec aspectu quidē dignari debuissent. Tu quoque si vera fateri velis, posses blasphemiarum eius esse testis. Nonne Sabbathum millies violauit? Nonne Moysen & præcepta eius floccipendebat? Nonne Abrahamum præ se nihili ducebat? Nonne Deum se esse iactabat? Tot, & tam grauia sunt eius delicta, vt præ verecundia & numero dici non debeant, neque possint. Vidisti sæpenumero tu etiā (puto) quanta auctoritate sedens docebat in templo; quanta arrogantia facto flagello, quæ ad cultum Dei pertinebant eijcere, & omnia subuertere ausus est; quanta demum temeritate nos omnes & tacite vellicabat, & aperte redarguebat: qui tamen sumus a Deo super populum constituti; & nostrum est sedere super cathedram Moysi, ac legis præcepta diuinæ explicare. At velles nunc mutatis vicibus eum inspicere. Stat reus facie obducta, squalida; præ pudore ne hiscere quidem audet; nihil respondet ad ea, quæ obijciuntur. Miracula, & prodigia, quæ facere videbatur, ha ha he versa sunt in fumum: præstigia

erant, & dæmonum illusiones, quas vinctus modo catenis, & ministrorum iustitiæ manibus traditus, exercendi non habet potestatem. Quid quæris aliud clarius, aut notabilius? Vnus ex duodecim discipulis eius intimis, & familiarissimis vltro ipse se obtulit nobis, & caute explorãs tempus & locum, dux fuit eorum qui comprehenderunt eum. Considera nunc obsecro iustitiam Dei. Hic qui Sabbathum sanctum, & sollemnitates Dei non reuerebatur, in hac sacra Paschæ sollemnitate finem accipiet delinquendi, & meritas luet peccatorũ pœnas. Hic qui regnum nostrum quale quale est ad alienigenas transferendũ minabatur, manibus alienigenarum pereat necesse est. Hic qui nos omnes, & gentem nostram, & filios nostros in maximum posuit discrimen, omnium nostrum vocibus & clamore crucifigendum oportet. Ne putes, nugas esse quæ dicimus, aut res nullius momenti. Quid censes Præsidem & Romanos milites submurmurasse de nobis, cum acclamationes totius populi in eum tamquam in regem, & tantam honoris exhibitionem cernerent? Vos nescitis quidquam nec cogitatis: at nos qui secretiora penetramus, & ventura prospicimus, captiuitatem, & vltimum gẽtis nostræ exterminium in promptu paratum sentiebamus. Possemus quidem & nos conniuere cum ceteris, & omnia dissimulare. Quid enim nostra interest plus quàm vestra? Sed zelus legis Dei, & salus fratrum nostrorũ nos dormitare non sinit. Ecce nos pro vobis & vigiles & ieiuni laboramus, &
1. licet vobiscum vnà hac nocte † cum hilaritate manducare Pascha debuissemus, ex magna tamen caussa dispensati differre coacti fuimus in crastinum, quia non putamus acceptum fore Deo sacrificium nostrum, nisi prius hac peste ciuitatẽ & populum expurgemus. Contenti sumus pro vobis & inediam & vigiliam pati; facite (quæsumus) vt vos quoque beneficia tanta agnoscentes non sinatis nos operam & oleum perdere; sed studijs vestris quantum in vobis est, & quantum valetis, opus hoc nostrum, & Domini promoueatis. Si quem videritis deceptũ, aut mala opinione persuasum, vos qui certiores iam facti estis, huiusmodi instruite, & ab errore reuocate. Credite nobis, non est sub cælo homo, qui pluribus & maioribus peccatis sit onustus, quàm hic seductor. Hora est iam, vt omnium reddat rationem, & moriatur pro omnibus. Nos Sacerdotes, & Scribæ & Pharisæi, & Seniores, ad quos omne de iure iudiciũ spectat, rebus bene visis & examinatis sententiam in eum vltimi supplicij nemine nemine prorsus discrepante protulimus. Vos quoque statim atque eum conspexeritis, dicetis mille supplicijs, mille mortibus dignum. Cras mane diluculo sistendus est ante Præsidem; Ibi oportet, vos omnes adesse, & ostendere Præsidi non consensisse vos criminibus eius, & deceptionibus, neque socios esse machinationũ eius. Quòd si vultis domino Deo nostro, & Moysi, & legi, & sacratissimi Paschæ festiuitati rem acceptissimã facere super omne holocaustum & oblationẽ, & effici nobiscũ participes magnorũ bonorum; vociferate omnes, Crucifige, crucifige. Alioquin cauete vobis, & filijs, & rebus vestris, ne forte in peccatis eius inuoluamini, & misere cũ illo detrimentũ sustineatis. Væ multis, væ, væ. Scimus quid loquimur. Voluimus hæc pauca ex caritate, exonerantes conscientiã nostram, protestari.
His

His ſimilibus, & multo etiam peioribus mendacijs vnumquemque ſollicitatum iuiſſe tota ea nocte veriſimile eſt Sacerdotes illos & Phariſæos filios Satanæ, at-
2. que ita per ſingulos diſcurriſſe vt numquam ſibi requiem † neque in cibo, neque in ſomno dederint, quouſque opus quod moliebantur, perfectum viderent. Illa enim erat (quemadmodum dixerat eis Dominus) hora ſua, & poteſtas tenebrarum. Et Hieremias de eiſdem locutus intelligi poteſt quando ait in Threnis cap. 2. Aperuerunt ſuper te os ſuum omnes inimici tui: ſibilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt, Deuorabimus. En iſta eſt dies, quam exſpectabamus; inuenimus, vidimus. Proinde & Eccleſia ſancta in diuinis offi-
3. cijs tridui maioris hebdomadæ ſolet nobis & tenebris & fragore † repræſentare minas, tumultum, furorem, oblocutiones, & conſpirationes Iudæorum contra Dominũ. De quibus Propheta Dauid pluribus in locis prædixit multa. Sed ſpecialiter in pſal. 40. Aduerſum me (ait) ſuſurrabant omnes inimici mei: aduerſum me cogitabant mala mihi: Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me. Et pſal. 108. Deus laudem meã ne tacueris, quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt. Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odij circumdederunt me; & expugnauerunt me gratis. Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. In pſal. etiam. 21. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens. Et infra. Quoniam circumdederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me.
Super quibus verbis Euſebius Cæſar. lib. 10. demonſtr. euang. cap. vlt. Canes autem (inquit) erant qui illum circumdederant, & conuentus malignantium, ipſi ad circumciſionem pertinentes magiſtratus Iudæorum, & Scribæ, & principes
4. ſacerdotũ, & phariſæi: qui etiam vniuerſam multitudinem † compulerunt, vt ſanguinem illius & aduerſum ſeipſos, & aduerſum filios ſuos peterent. Proinde Iſaias plane illos canes vocat, dum dicit, Omnes canes ſtupidi, qui nequeunt latrare. Cum enim eos oporteret, tametſi paſtorum morem non ſuſceperant, attamen bonorum canum inſtar, Domini ſui rationalem gregem, atque oues domus Iſrael cuſtodientes, docte ac prudenter latrare, Dominumque ſuum, ac paſtorum principem demulcere, atque agnoſcere, omnique cuſtodia creditum ſibi gregem conſeruare; latrare autem ſi forte acerbius vellent, contra eos id facere, qui extrinſecus gregi inſidiarentur; ipſi contra canum ſtupidorum, reque vera inſanientium inſtar, latratus ſuos emiſerunt, & oues paſtoris efferarunt: vt merito conueniat eis illud, Circumdederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me. Hæc Euſebius. Et S. Iſid. in eamdem ſententiã in lib. de Natiuit. Domini, Paſſione, & c. cap. 20. Canum autẽ (inquit) nomen in Iudæos, eſt etiam per Prophetam alterum conſtitutum. in Eſaia enim ſcriptum eſt. Omnes canes cœci neſciẽtes latrare. Canum enim mos eſt (vt ait noſter Hilarius) paſtorem adludere, gregem noſſe, inſidiantes feras perſequi. At vero iſti cœci Canes paſtorem ſuum non videntes, officium non intelligentes, latratus ſuos a feris

ad gregem, a furibus ad Dominum retorserunt.

Et Ruper. Abb. Tuitien. lib. 3. in Ose. & lib. 13. in Ioan. super illud cap. 18. Et ipsi non introierunt in prætorium. declarans verba Ose. cap. 7. Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente: quieuit paululum ciuitas a commistione fermenti, donec fermentaretur totum. Quinam sunt (inquit) adulterantes istis nequiores, vel ardentiores, quorum cor quasi clibanus reuera a coquēte Diabolo succensus est? Paulum quieuerant a commistione fermenti nequitiæ, & malitiæ suæ, donec fermentaretur totum; quia videlicet ab illo die, quo cogitauerant interficere eum dicentes, Ne forte veniant Romani, & tollant nostrum
5. locum, & gentem. tamdiu quieuerant, donec turbis † persuadendo, fermentum suum spargerent, totamque massam ciuitatis, malitiæ suæ consensu fermentarent.

Quòd si cui nullo modo verisimile videatur, Sacerdotes & Scribas contra le-
6. gem Dei in crastinum † distulisse Pascha, is cogitare debet, verisimile tamen esse, & verissimum, Sacerdotes, & Scribas contra legem Dei insontem & iustum interfecisse. Certe B. Chrysost. & alij quos supra citauimus cap. præced. num. 2. & seqq. illud pro inconuenienti non habent. Et B. Hieron. quem etiam supra iterum allegauimus cap. 55. num. 6. in illud Matth. 26. Tunc congregati sunt principes sacerdotum. Qui debuerāt (ait) Paschate vicino præparare victimas, leuigare templi parietes, pauimenta verrere, vasa mundare, & secundum ritum legis purificari, vt esu agni digni fierent, congregantur ineuntes consilium, quo modo occidāt Dominum. Quemadmodum ergo præparationem Paschæ postposuerunt sacerdotes Iudæorum consilio capiendi Christum & occidedi; ita & multo magis celebrationem Paschæ differre tantisper potuerunt, dum præda, quam iam tenebant manibus, potirentur.

Quæ res ex eo etiam fit verisimilior, quia non erat nouum apud Iudæos, cum tanto aliquem odio prosequerentur, vt mortem illius sitirent, & prorsus vellēt,
7. se deuouere † non manducaturos, neque bibituros quousque interficerent eū. vt in Apostolum Paulum Act. 23. coniurasse leguntur. vbi tex. ita habet. Facta autem die collegerunt se quidam ex Iudæis, & deuouerunt, se dicentes non manducaturos neque bibituros, donec occiderent Paulum. Erant autem plus quàm quadraginta viri, qui hanc coniurationem fecerant: qui accesserunt ad principes Sacerdotum, & Seniores, & dixerunt, Deuotione deuouimus, nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Quid igitur mirum, si eamdem coniurationem quosdam principaliores ex Iudæis fecisse in Christū diceremus, cum multo maiori odio in Christum, quàm in Paulum exarsisse eos, vnusquisque facile sit concessurus?

Addo præterea, quòd cum inter ipsos esset summus Pontifex, & maiorum Sa-
8. cerdotū auctoritas, qui claues † gestabant scientiæ, & iurisdictionis, non quidē quales habent sacerdotes nouæ legis ad introductionē in cælestia, sed tantū cir-
9. ca figuralia illius status & ad introitum in tabernaculū terrenum, vt declarat B. Tho. in 4. sent. dist. 19. quæst. 1. art. 1. q^la 1. facile poterant dispensare † seipsos

in

in celebratione Paschæ quantum ad tempus vnius noctis ex magna caussa, & (vt ipsi putabant) in casu summæ necessitatis.

Nam si licitum fuit illis, legem ferre communem & vniuersalem translationis festi Paschæ ex vna feria in aliam, vt volunt recentiores Latini, & vt in vsu modo est apud Iudæos; cur non potuit similiter licuisse eamdem facere translationem ex dispensatione particulari circa quasdam personas in occurrēti necessi-
10. tate? Maior enim † effectus maiorem caussam requirit, & minor minorem. vt not. Nauar. in Manua. de Oratio. cap. 3. num. 71. & seqq. vbi ait in simili, quòd
11. vt mutetur perpetuo † aliquod sacrum officium de vna hora in aliam, maiore opus est caussa, quàm vt semel dumtaxat, aut iterum mutetur.

Et si licitum præterea fuit Christo, vt volunt Græci fermentarij, Pascha anticipare per vnum diem contra legem, & Luna decimatertia ad vesperam comedere agnum paschalem, cur similiter licitum non potuisse esse dicamus Sacerdotibus quibusdam, & Scribis Pascha suum postponere per vnum diem, & transferre ex dispensatione in Lunam decimamquintam; cum nihil per miraculum a Christo domino hac in re factum asseratur, & cum ipsi pontifices plenitudinem potestatis, & dispensandi auctoritatem se habere existimarent, quam in Christo non agnoscebant?

Legimus 2. Par. 30. quòd magna pars populi de Ephraim, & Manasse, & Issachar, & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit phase non iuxta quod scriptum est: & orauit pro eis Ezechias dicens, Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt dominum Deum patrum suorum, & non imputabit eis, quòd minus sanctificati sunt. Si igitur tempore Ezechiæ dispensatum fuit cum tam multis in celebratione Paschæ circa immunditiem, dispensari etiam potuit tempore passionis Christi cum primoribus populi Iudæorum
12. circa horam celebrationis Paschæ: Nam valet argumentum † a re ad tempus, & a persona ad tempus. l. miles ita. ff. de mil. test. l. qui plures 2. ff. de vulg. & pup. subst.

Præsertim quòd tempus illud, circa quod factam fuisse dicimus dispensationē, breuissimum erat, & modicæ considerationis. Et fortasse nulla alia tunc fuit facta translatio nisi cenæ in prandium: Nam agni paschales poterant esse immolati, & excoriati, & ita omnia parata, vt nihil exspectaretur aliud, nisi aduentus eorum qui comesturi erant: Qui obtenta demum cupita sententia condemnationis in Christum a Pilato ante meridiem, potuerunt illico domum reuerti, & suum Pascha deuorare.

13. Quod etiam eo facilius fieri potuit, quia vespera † præcedentis diei cum sequenti mane ita coniungitur, vt ambo ad vnum & eumdem diem pertinere dicantur, præsertim si continuato ieiunio a vespera procedatur ad mane. vt habetur in c. litteras. de temp. ord. Quæ constitutio licet sit iuris canonici, fundata tamen videtur in quadam ratione naturali; neque omnino male quis dixerit,
14. potuisse eam habere locum apud Iudæos, quibus a vespera † in vesperam in celebrandis festiuitatibus dies currebāt, iuxta tex. Leuit. sæpius allegatū, cap. 23.

In hac

In hac tamen re non facio vim. quia siue in prandium, siue in cenam sequentis diei factam dicamus translationem, parum interest propositi nostri.

DE NOMINIS PASCHAE ACCEPTIONE. Cap. LXXI.

1. *Pascha accipitur quandoque pro azymis.*
2. *Pascha accipitur non solum pro agno pnschali, sed etiam pro celebritate, & sollemnitate paschali; Idque tribus modis. Primo pro Luna decimaquarta ad vesperam. num.3. Secundo pro tota Luna decimaquinta. num.6. Tertio pro tota hebdomada paschali. num. 7.*
4. *Azymorum festum immediate succedebat Paschæ, & durabat per septem dies.*
5. *Pascha, & azyma apud Euangelistas confunduntur, nam sæpe azymorum dies pro die Paschæ accipitur, & dies Paschæ pro diebus azymorum sumuntur.*
8. *Paschæ celebratio post agnum paschalem manducatum non in alio consistebat, quàm in azymorum manducatione. & num.9.*
10. *Azymorum ad manducationem mundities requirebatur.*
11. *Agnus paschalis erat priuatum quoddam sacrificium.*
12. *Azymi panes, non panes laici, & communes, sed species quædam oblationis erat quæ Deo fiebat, & quæ puris tantum conueniebat.*
13. *Philo Iudæus in lib. de vita contempl. agit in veritate de quibusdam Christianis, licet putet, se agere de quibusdam Iudæis.*
14. *Sanctum dicitur duobus modis.*
15. *Baptizandus olim abstinebat ab vxore per septem dies.*
16. *Immunditia contrahebatur apud Iudæos ex caussis quibusdam determinatis, quæ poterant euitari. Et in ea euitanda solebant Iudæi esse diligentes. num.17.*
18. *Iudæi coguntur nunc in suis stercoribus computrescere, cum nullum habeant remedium ad suas immunditias expiandas.*
19. *Iudæorum nequitia, & pharisaica superstitio in rebus exterioribus & leuissimis sectatur munditiem quamdam exactissimam minime necessariam; in rebus autem animæ, & magni momenti plena est odio, inuidia, & iniustitia.*

SEcundo modo respondetur ad idem argumentum quintum principale, ex sententia omnium latinorum, quòd Pascha in ea auctoritate B. Ioan. Vt
1. manducarent Pascha. accipitur † non pro agno paschali, sed pro azymis, quibus vescebantur Iudæi per septem dies sollemnitatis paschalis.

Verum contra hanc solutionem duo obijciuntur fortissima.

Primum, quòd nusquam in scripturis ostendi potest, Pascha sic accipi.

Secundum, quòd propter azyma non erat vitanda contaminatio, quandoquidē & immundi illis vesci poterant verisimiliter, quemadmodū ex eo licet colligere, quòd pœna mortis intentata præceptum fuerit Iudæis septem integris diebus

comedere azyma, cum immunditiem legalem leuissimas ob caussas contraherent. Et vsque hodie videmus, Iudæos, qui fatentur se immunditiarum plenos, azymis vesci.
His tamen non obstantibus puto solutionem Latinorum sustineri posse.
2. Et ad primum dico, quòd ex scripturis ostendi potest, Pascha accipi † non solum pro agno paschali, sed etiam pro celebritate, & sollemnitate paschali. Et id quidem tribus modis.
Primo pro decimaquarta Luna ad vesperam in qua agnus immolabatur.
Secundo pro decimaquinta Luna, quæ erat dies festus & sollemnis.
Tertio pro toto tempore septem dierum, in quibus azyma comedebantur.
3. De primo † videtur intelligi tex. Mar. 14. ibi, Erat autem Pascha, & azyma post biduũ. Et Ioan. 2. Et prope erat Pascha Iudæorum. Et eiusdem 11. Proximũ autẽ erat Pascha Iudæorum; & ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. Et cap. 12. Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniã. Et de hoc nulla videtur posse esse dubitatio, nam proprie dies Paschæ decimaquarta Luna intelligebatur in veteri testamento, Cui succedebat festum
4. azymorũ † per septem dies immediate celebrandũ. vt inquit Iosephus Iudæus lib. 3. iudaic. ant. cap. 10. & not. B. Cyrill. Alex. lib. 9. in Leuit. & Glo. ordin. Exho. 12. super ver. in die primo. & late declarat Abulen. in 2. par. Defensorij, cap. 3. &
5. 7. Licet apud Euangelistas Pascha & azyma † confundantur, nam sæpe azymorum dies sumitur pro die Paschæ, & cõtra dies Paschæ pro diebus azymorũ accipiuntur. vt not. Beda, & Glo. ordin. d. tex. Mar. 14. Erat autẽ Pascha, & azyma post biduum. & Luc. 22. in princ. ibi, Appropinquabat autẽ dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. & idem Beda in lib. de ratio. temp. cap. 61. ac eadẽ Glo. ordin. Matth. 26. ibi, Scitis, quia post biduum Pascha fiet. & ibidem S. Ansel. citatus supra cap. 68. num. 22. & Zacharias Chrysopol. in euang. cap. 153.
6. De secundo † videtur intelligi tex. modo relatus Luc. 22. Appropinquabat autẽ dies festus azymorum qui dicitur Pascha. Et ibi Glo. interlin. Et Ioan. 2. Cũ autẽ esset Hierosolymis in Pascha, in die festo, multi crediderunt in nomine eius. Et cap. 13. Ante diem autem festum Paschæ. Et cap. 18. Est autẽ consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha. Et cap. 19. Erat autem Parasceue Paschæ.
7. De tertio † est tex. expressus Act. 12. Volens post Pascha producere eũ populo. Et Ioan. 19. secundum alium intellectum. Erat autem Parasceue Paschæ.
Pascha igitur in ea auctoritate B. Ioan. Vt manducarent Pascha. neque sumitur pro agno paschali, neque pro Paschæ celebratione primo modo sumpti, id est pro decimaquarta Luna ad vesperam, nam illa iam præterita erant. Sed accipitur secundum Latinos tertio modo pro tota sollemnitate septẽ dierum; vel potius dicatur, quòd accipitur secundo modo pro decima quinta Luna, quæ erat dies festus Paschæ. Quibus modis Pascha accipi posse, ex scripturis sacrorum Euangeliorum iam ostendimus.
Quòd si obijciant Græci, & alij, qui eos sequũtur, quòd Pascha his modis sumptũ non manducatur, sed celebratur; Et tamen B. Ioannes dixit, Vt manducarẽt.
non

non Vt celebrarent Pascha. Aduertendum est in primis, quòd neque B. Chrysost. neque Theophyl. abhorrent hunc dicendi modum. Vt manducarent Pascha. Nam vterque dicta verba B.Ioan. explicans, hic quidem in comment. ille vero homil. 82. expresse in prima expositione asserit, Pascha ibi accipi pro tota sollemnitate, & pro festo septem dierum.

8. Deinde aduertendum est, quòd celebrare, seu facere Pascha † his duobus postremis modis sumptum, nihil aliud esse videtur, nisi comedere azyma fermentatis abiectis, prout præceptum fuerat Exho. 12. In quo enim alio consistebat celebratio Paschæ apud Iudæos post agnum paschalem deuoratum, quàm in azymorum mãducatione? Vnde B.Paul. 1.Cor.5. ad hoc alludens, postquã dixisset, Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. subiunxit, Itaque epulemur nõ in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Et Christus quando dixit Matth. 26. Apud te facio Pascha cum Discipulis meis. hoc tantum voluisse intelligitur, id est Apud te comedo Pascha cum Discipulis meis. Si itaque eo loco, vbi dixit B. Ioannes, Vt manducarent Pascha. dixisset potius, Vt celebrarent Pascha. nihil aliud possemus interpretari, præsupponendo, quòd agnus paschalis in præcedẽti vespera fuisset immolatus, nisi Vt manducarent azyma. quid mirum, si postquã expressius locutus Euangelista dixit, Vt manducarent Pascha. interpretemur, id est Vt mãducarent azyma?

Et si figurata locutione dicuntur Sacerdotes Ose.4. comedere peccata populi. id est sacrificia oblata pro peccatis populi. Cur nõ poterunt dici Iudæi apud Ioan. manducaturi Pascha. id est cibos qui in Pascha manducari solent, & debent? Addo præterea, quòd Innoc.III. lib.4. Myster. Missæ, cap.4. dicit, posse exponi illud, Vt manducarent Pascha. id est Vt manducarent in Pascha. Quæ expositio a communi loquendi vsu non omnino abhorrens, aut aliena videri potest. Finge enim (vt exemplo id declarem) aliquem patremfam. alloquentem filium suum iamiam in longinquas regiones profecturum, & sese ad discessum in maiori hebdomada adornantem. Nolo fili, vt nunc discedas. Volo, vt prius has festiuitates nobiscum agas, & manduces hoc Pascha nobiscum. Sane qui ita diceret, secundum vsitatissimum loquendi morem censeretur locutus. Et beatus ergo Ioan. dum dixit, Vt manducarent Pascha. iuxta cõmunem vsum loquendi intelligendus est dixisse, vel Vt manducarent in Pascha. vel Vt celebrarent &

9. facerent Pascha. Cuius Paschæ celebratio † secundo & tertio modo sumpti, in manducatione potissimum quorumdam ciborum paschalium, vt dictũ est, atque azymorum panum consistebat. Nam (vt inquit Iosephus Iudæus d. lib. 3. antiq. iudaic. cap. 10.) hoc erat commune Iudæis in omni festiuitate, vt a laboribus vacarent, & post sacrificium in epulis degerent.

Ad secundum dico, quòd non debet tam parũ verisimile videri, quàm non nulli

10. existimant, Iudæos in manducatione azymorum † ab immunditijs abstinuisse. Nã cũ ad Pascha celebrandũ mũdities requireretur. vt apparet Num.9. & Ioan. 11. & festũ Azymorum Paschæ nomine insigniretur, vt proxime asseruimus, &

patet Act. 12. consequi videtur, vt eadem puritate vtrũque festum celebraretur, quod eodem nomine transigebatur.
Deinde quemadmodum ad agnum paschalem sanctificati dumtaxat accedere
11. poterant, quia ille † agnus erat priuata quædam victima, ita vt populariter singuli sacrificarent non exspectatis sacerdotibus, sed permissu legis ipsimet fungentes sacerdotio, vt inquit Philo Iudæus in lib. 3. de vita Mosis. & in lib. de Decalogo. Ita etiã videtur, ad azymos panes non nisi sanctificatos accedere po-
12. tuisse, quia panes † azymi non panes laici sunt & cõmunes, sed species quædã oblationis, quæ Deo fit, & quæ puris tantum conuenit, esse videntur. vt idem Philo diserte ait in lib. de vita contemplatiua, & supplicum virtutibus. in fi. vbi
13. agens in veritate † de primis illis Christianis discipulis B. Marci Euangelistæ, qui circa Alexandriam in christiana philosophia exercebantur, quos tamen ipse putat Iudæos, & in non nullis iudaizantes facit, habet hæc verba. Decantatis hymnis per singulos, mensam quam diximus iuuenes important, in qua sanctissimus omnino ille cibus apponitur, panis licet fermentatus: & pro edulijs sales cum hyssopo misti. Idque ob reuerentiam sacræ illius mensæ, quæ in priore templi parte sita est. In ea enim azymi sunt panes, id est absque fermento, & sales prorsus inconditi: eo quòd deceat, simplicissima, & sincerissima quæque in optimam sacerdotum partem velut ministerij præmium deputari: Homines vero ceteros licet similem obseruent ritum, ab azymis tamen abstinere, vt hoc habeant prærogatiuæ qui alijs dignitate præstant. Hæc Philo. Leuitici etiam cap. 2. habetur, quòd omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet. Et Leuit. 6. Reliquam autem partem similæ (inquit ibi tex.) comedet Aaron cum filijs suis absque fermento: ideo autem non fermentabitur, quia pars eius in Domini offertur incensum. Et constat, quòd panes propositionis, de quibus habetur Leuit. 24. infermentati erant. vt ait Iosephus Iudæus lib. 3. supra citato antiq. iudaic. cap. 10. & Philo Iudæus loco proxime allegato.
Præterea si ad comedendum coturnicũ carnes sanctificandus prius fuit populus, vt habetur Num. 11. ibi, Sanctificamini cras, & comedetis carnes. cur non multo magis sanctificandus erat populus ad comedendum azyma in celeberrima Paschæ festiuitate?
Insuper cum Deus iusserit Exho. 12. Leuit. 23. & Num. 28. quòd dies prima azymorum, id est decimaquinta Luna esset sancta atque sollemnis, videtur, quòd ipsi etiam Iudæi potissimum sancti esse deberent, & non nisi sanctificati azyma comedere in dicta saltem die sancta decimæquintæ Lunæ. Ad quod faciũt not. per S. Tho. in opusc. 4. in explicatione tertij præcepti. vbi hæc ait. Dictũ est, quòd sicut Iudæi celebrant Sabbathum, sic nos Christiani Dominicam, & alia principalia festa. Videamus ergo, quo modo ista seruare debemus. Et sciendum, quòd non dicit, Custodi Sabbathũ. Sed Memento, vt diem Sabbathi sanctifices. San-
14. ctũ autẽ accipitur † duobus modis. Aliquãdo enim est sanctum, idẽ quod purũ. 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. Aliquando dicitur sanctũ res consecrata ad cultũ Dei, vt locus, tẽpus, vestes, & vasa sacra. Istis ergo duobus modis debemus

debemus festa celebrare; quia & pure, & mancipando se diuino seruitio. Hæc B. Tho. Si igitur sancte & pure sollemnizare debebant Iudæi Sabbatha sua, vt dictum est; profecto dicendum est etiam, eos maxime cauisse in festis ab immūditijs corporalibus, quibus se magis pollui putabant, quàm spiritualibus.

Postremo nonne absurdissimum videtur, dicere, quòd Iudæi, qui tanta præparatione sanctificabant seipsos ad celebrandum Pascha, statim transacta breuissima hora immolationis, & manducationis phase, redire possent ad immūditias; nec per vnam saltem diem festiuitatis in sua sanctificatione perseuerarent?

Non obstat, quòd pœna mortis intentata præceptum fuerit Iudæis septem integris diebus comedere azyma; nam non dicam ego, quòd sub pœna mortis tenerentur Iudæi incontaminati manducare azyma; id enim nihil nos cogit ad asserendum. neque etiam dicam, quòd in diebus paschalibus immundi vesci deberent, aut possent fermentatis; nam id falsum est. Sed tamen dico, valde verisimile esse, ita eos Paschæ sollemnitatem celebrasse, vt niterentur non nisi mundi cibos paschales, id est panes azymos præsertim in prima die festiuitatis manducare.

Quare dicuntur Iudæi abstinuisse ab ingressu prætorij, & a contaminatione, vt manducarent azyma; non quidē ex necessitate legis præcisa, sed ex debita quadam congruitate. quemadmodum si quis catechumenus diceretur apud nos (exēpli caussa) abstinuisse per septē dies hebdomadæ sanctæ ab ingressu ad vxorē, vt baptizatus in Pascha manducaret corpus Christi. Quam abstinentiam ab
15. vxoribus in more† olim fuisse indicat S. August. in lib. de fide, & operib. cap. 6.

Non obstat etiam, quòd immunditia apud Iudæos leuissimas ob caussas contra-
16. heretur. nam caussæ illæ notæ erant, & determinatæ; & poterāt† (quibusdam necessitatis exceptis) euitari. Alioquin quo modo iussisset Deus Leuit. 15. Docebitis filios Israel, vt caueant immunditias, & non moriantur in sordibus suis? Et ad hoc alludens B. Paul. 2. Cor. 6. Exite de medio eorum dicit Dominus, & separamini, & immundum ne tetigeritis? Sacerdotes certe, & quicumque intra atrium Tabernaculi ingrediebantur, sanctificati esse debebant. Vnde Isa. cap. 52. Mundamini qui fertis vasa Domini. Et Act. 21. & 24. purificatus Paulus cum quibusdam intrauit in templum. Et Num. 19. habetur, quòd si quis hoc ritu nō fuerit expiatus, peribit anima illius de medio ecclesiæ, quia Sanctuarium Domini polluit, & non est aqua lustrationis aspersus.

Quamobrem dicendum videtur, quòd non adeo difficulter poterat se populus Iudæorum per spatium vnius hebdomadæ, aut saltem vnius diei ab immundi-
17. tijs abstinere. Præsertim cum haberēt † domi aquarū hidrias ad purificationē positas in casibus sibi contingentibus, & necessarijs. Ioan. 2. Et in vsu haberēt, vt nisi crebro lauissent manus non manducarent, tenentes traditionē seniorū: & a foro nisi baptizarentur non comederent, & alia multa erant, quæ tradita erant illis seruare baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorū, & lectorū. Mar. 7. Ex quibus apparet, Iudæos summo studio, & maxima semper diligētia intēdisse, vt ab immunditijs cauerent, vtque non nisi purificati ad comedendū accederēt.

Quòd si hæc toto anni tempore tam religiose obseruabant in sumendis etiam cibis communibus & laicis; quanto magis dicendum est, eos religiosissime obseruasse in sollemnissima Paschæ festiuitate, in manducatione azymi panis, qui habebatur sanctus & sacer, vt ex Philone docuimus?
Si vero aliquis casu in immunditiam, aut necessitate incidisset, poterat facile a cõmuni consortio separatus, vniuersalem reliquorũ celebritatem nõ impedire.
Quòd autem Iudæi modo in comedendis azymis nullam purificationem obseruent, aut obseruare possint, cum careant cineribus vaccæ rufæ, & aqua expiationis, de quibus Num. 19. id non facit contra assertionem nostram: Tum quia
18. coguntur nunc Iudæi † de necessitate in suis stercoribus computrescere, neque vllum habent remedium ad expiationem, nisi Christum agnoscant: Tum quia nos agimus de ea sollemnitate azymorum, & Paschæ, quæ celebrabatur in ciuitate sancta Hierusalem, ad quam omnes qui conueniebant, præparabant seipsos, & sanctificabant, vt dictum est. At extra Hierusalem licet abstinerent a fermentato, non tamen ita religiose, & sancte, & sollemniter id agebant, quemadmodum in ea ciuitate, vbi erat templum, & sacerdotes, & sacrificia, & omnia ad expiationem necessaria, & opportuna.
Postremo si nullo pacto concedendum videretur, aliquam purificationem requisitam fuisse ad debitam & congruam azymorum manducationem in ciuitate sancta Hierusalem; dico adhuc optime sustineri posse expositionem Latinorũ ad ea verba B. Ioan. Vt manducarent Pascha. id est panes azymos paschales. Nã dicã, quòd voluit B. Ioan. in dictis verbis pharisaicam nobis superstitionẽ osten-
19. dere, & palam facere nequitiam † Iudæorum: qui in rebus quidẽ exterioribus & leuissimis sectabantur munditiem quamdam exactissimã minime necessariã; in rebus autẽ animæ, & maximi ponderis, pleni erant odio, inuidia, & iniustitia, sitientes sanguinem, & omni conatu procurantes mortem innocentis; ita vt verissime illa omnia eis conuenirent, quæ Christus dixerat Matth. 23. Duces cœci excolantes culicem, camelum autẽ glutientes. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Pharisæe cœce munda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat id quod deforis est mundum. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcitia: Sic & vos a foris quidẽ paretis hominibus iusti, intus autẽ pleni estis hypocrisi, & iniquitate.

DE NOMINIS PASCHAE ACCEPTIONE. Cap. LXXII.

1. *Pascha accipitur quandoque pro victimis & sacrificijs, quæ offerebantur in sollemnitate, & hebdomada paschali. & num. 5.*
2. *Immundi non poterant comedere ex sacrificijs, & sanctificatis Deo.*
3. *Paschalibus diebus singulis plurima offerebant sacrificia. Et in specie offerebatur*

 hircus

hircus pro peccatis, qui cedebat in quotidianum epulum sacerdotibus.num.7.

4. *Sacrificiorum quædam partes in holocaustum Domino incendebantur, quædam cedebant in vsum Sacerdotum & Leuitarum, & quædam ipsis etiam offerentibus concedebantur ad manducandum.*

6. *Victimarum pacificarum carnes poterant etiam in crastinũ reseruari, & a mundis comedi.*

8. *Iudæi illi principaliores qui duxerunt Iesum ad Pilatum, & non introierunt in prætorium vt non contaminarentur, erant Sacerdotes.*

9. *Artos in lingua græca non solum significat panem fermentatum, sed etiam azymum. & num. 11. & 12.*

10. *Azymis vesci per septẽ dies paschales præceptũ erat Iudæis sub pœna mortis, nõ solũ in ciuitate Hierusalem, sed etiã in cunctis habitaculis, & terminis ipsorũ.*

TErtio modo, & vltimo respondetur ad dictum argumẽtum quintum principale, de quo supra cap. 69. in princ. quòd Pascha in ea auctoritate B. Ioan. Vt manducarent Pascha. neque accipitur pro agno paschali, neque pro azymis,
1. sed accipitur † pro victimis, & sacrificijs, quæ offerebantur in sollemnitate paschali, tum ex præcepto Dei, tum ex deuotione cuiuslibet particularis. Quæ solutio tam clara est & tam facilis, vt nullam pati possit obiectionem in contrariũ. Id autem euidentius constabit, si per singulas partes declaretur.

2. In primis quòd ex sacrificijs, & Deo sanctificatis † non nisi mundi, & incontaminati manducare possent, apparet Leuit. cap. 6. 7. & 22. & Num. 18.

Deinde quòd plura essent sacrificia, quæ quotidie per singulos septem dies pa-
3. schales † offerrentur tum ex præcepto Dei, tum ex singulorum deuotione, appa-
ret & Num. 28. vbi præcipit Deus offerri quotidie duos vitulos, vnum arietẽ, & septem agnos in holocaustum, & vnũ hircum pro peccato. Et 2. Par. 30. vbi Ezechias præbuit multitudini in sollemnitate azymorũ mille tauros, & septẽ millia ouium; Principes vero dederũt populo alios mille tauros, & oues decem millia. Hæc autẽ omnia, vt vnusquisque posset offerre hostias pacificas, & sacrificia. vt ibi exponunt Nicol. de Lyra, & Dionys. Carthus. Similiter idẽ apparet 2. Par. 35. in eo sollemnissimo Pascha, quod celebratum est tempore Iosiæ regis. & ibi etiã hoc not. Caiet. Et Iosephus Iudæus lib. 17. iudaic. antiq. cap. 11. expresse asserit, quòd in festo Paschæ summa alacritate maiorem solito populus mactat victimarum numerum. Et colligitur id ex Deuter. cap. 16. vbi ita habetur. Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu domini Dei tui in loco quem elegerit, in sollemnitate azymorum, & in sollemnitate hebdomadarum, & in sollemnitate tabernaculorum. Non apparebit ante Dominũ vacuus, sed offeret vnusquisque secundum quòd habuerit iuxta benedictionem domini Dei sui, quam dederit ei.

4. Præterea, quòd dictorũ sacrificiorũ paschalium † quædam partes in holocaustũ Domino incenderẽtur, quædã cederent in vsũ Sacerdotũ & Leuitarũ, & quædã ipsis etiã offerentibus cõcederentur ad mãducandũ, clarũ est, tũ ex 2. Par. 35. ibi,

Et Leuitæ detraxerunt pelles holocaustorũ, & separauerunt ea, vt darent per domos & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Moysi. De bobus quoque fecerunt similiter. Et assauerunt phase super ignẽ, iuxta quod in lege scriptum est: pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis; & festinato distribuerũt vniuersæ plebi. Tum ex eiusdẽ. 2. Par. 30. ibi, Et comederunt septem diebus sollemnitatis immolantes victimas pacificorũ. Et vtrobique hoc declarant Nicol. de Lyr. & Dionys. Carthus. Ritum autem sacrificiorũ, quænam scilicet partes cederent sacerdotibus, quæ offerentibus, & quæ cremandæ essent Deo, explicat liber Leuit. fere per totũ, & Iosephus Iudæus lib. 3. antiq. iudaic. cap. 10. & S. Tho. 1. 2. quæst. 102. art. 3. ad 8.

5. Postremo quòd sacrificia illa in paschali festiuitate oblata Paschæ † nomine appellarentur (in quo totũ pondus huius solutionis consistit) apparet manifestissime ex tex. sacræ scripturæ, & 2. Par. 35. & præcipue Deut. 16. Dicitur 2. Par. 35. quòd Helcias, & Zacharias, & Iahiel principes domus Domini dederunt sacerdotibus ad faciendũ phase pecora commistim duo millia sexcenta, & boues trecentos. Chonenias autem, & Semeias etiam, & Nathanael fratres eius, necnon Hasabias, & Iehiel, & Iosabad principes Leuitarũ dederunt ceteris Leuitis ad celebrandũ phase quinque millia pecora, & boues quingẽtos. In quibus verbis clarũ est, quòd phase non accipitur specialiter pro agni paschalis immolatione, sed generaliter pro victimis & sacrificijs, quæ in ea sollemnitate Paschæ offerebantur. Et ibidẽ dũ dicitur, quòd dedit præterea Iosias omni populo, qui ibi fuerat inuẽtus in sollemnitate phase, agnos & hædos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boum quoque tria millia. iuxta hebraicã litterã legit Caiet. hoc modo. Et largitus est Iosias filijs populi, ouium, agnorũ, & filiorũ caprarũ (omniũ pro Paschatibus) omni inuento, in numero triginta millia, & boum tria millia. Quæ verba exponens idem Caiet. ait, quòd priorũ triginta millia, & tria millia boum dedit Rex, non quòd boues neque oues immolarentur pro agno paschali, sed vt in illis diebus sollemnitatis paschalis haberent festiuas victimas. Et ad hunc eumdem vsum intelligendæ sunt (inquit) reliquæ largitiones aliorũ principum. Deuter. autem cap. 16. quem tex. ad hoc propositum citat etiam Abulen. in 2. par. Defensorij, cap. 8. clarius dicitur, Immolabisque phase domino Deo tuo de ouibus, & de bobus in loco quem elegerit dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. Non comedes in eo panem fermentatum. In quibus verbis nemo est qui non videat, phase nomine accipi non immolationem agni, sed alia sacrificia quæ offerebantur in ea sollemnitate paschali, vt recte ibi interpretãtur Nicol. de Lyr. Dionys. Carthus. Caiet. & Hieron. ab Olea. & ante ipsos B. August. lib. 5. quæstionum super Deut. cap. 24.

Quare ex his, dum dicit B. Ioan. Vt manducarent Pascha. rectissime, & proprijssime, & sine vllo scrupulo intelligere possumus, & interpretari, id est Vt mãducarẽt sacrificia in sollemnitate paschali oblata, siue offerẽda. Et fortasse de carnibus victimarũ pacificorũ, quæ vna cũ paschali agno immolatæ fuerãt hesterna die, aliquid superfuerat, quod in ea die Parasceues manducandum esset. Nam

eiuscemodi

6. eiuſcemodi victimarum † carnes poterant etiam in craſtinũ reſeruari, & a mundis comedi. vt habetur Leuit. 7. & declarat S. Tho. 1. 2. quæſt. 102. art. 3. ad 10. Et hoc ſaltem negari non poteſt, (quidquid demum vellent Aduerſarij infitiari, aut tergiuerſari) quin ſingulis diebus paſchalibus offerendus eſſet hircus pro
7. peccatis † ex præcepto Dei Num. 28. qui cedebat in quotidianum epulum ſacerdotibus. vt inquit in ſpecie Ioſephus iudæus lib. 3. antiq. iudaic. cap. 10. Et
8. conſtat, quòd principaliores illi Iudæi † qui duxerunt Ieſum ad Pilatum, & non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha. ſacerdotes erant. vt apparet ex eod. cap. Ioan. 18. paulo infra, cum dicit Pilatus ad Ieſum, Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi. Et rurſus infra cap. 19. Exiuit ergo (inquit Ioan.) Ieſus portans coronam ſpineam, & purpureum veſtimentum. Et dicit eis Pilatus. Ecce homo. Cum ergo vidiſſent eum pontifices & miniſtri clamabant dicentes, Crucifige, crucifige eum.

Stante autem hac interpretatione, quæ clariſſima eſt, & nullam patitur difficultatem, nihil prorſus iam habent Græci, aut recentiores iſti Latini ex d. tex. B. Ioan. cap. 18. Vt manducarent Paſcha. quod nobis obijciant de Luna decimaquarta in die Paraſceues, qua crucifixus eſt Dominus, vel ſecundum ſimplicem, & legitimam computationem, vel ſecundum tranſlationem Iudæorum. Et per conſequens ſublata ſunt ad laudem Dei omnia (vt puto) argumenta in quibus ipſi pro ſuis opinionibus ſummopere confidebant.

Afferuntur quidem a Græcis alia non nulla argumenta; ſed minutiora ſunt, quàm quòd a nobis recenſeri debeant. Dicũt (verbi gratia) ipſi inter cetera, quòd ἄρτος in lingua græca panem fermentatum ſignificat. Et hoc nomen inuenitur ſcriptum in exemplaribus græcis, vbi nos habemus, Accepit Ieſus panem, Matth. 26. Mar. 14. & Luc. 22.

9. Sed quàm decipiantur Græci in ſignificatione † huius vocabuli, oſtendunt Alex. de Ales, & S. Tho. Hic in 4. ſent. diſt. 11. quæſt. 2. art. 2. q^la 3. ad 6. Ille in 4. par. quæſt. 32. memb. 3. ad. 12. vbi non nulla afferunt loca ex libris Exho. & Num. in quibus nomen illud in tex. græco ponitur pro pane azymo, non fermentato.

Sed ego adduco tex. contra Græcos magis propinquum in hac materia, Luc. 24. vbi habetur, quòd cum Ieſus in ea die, qua reſurrexit a mortuis, diſcũberet cum duobus ex diſcipulis, Cleopha ſcilicet, & alio quodam, apud caſtellum Emmaus, quod erat in ſpatio ſtadiorũ ſexaginta ab Hieruſalẽ, accepit panẽ, & benedixit, ac fregit. Et infra. Et ipſi narrabãt quæ geſta erãt in via, & quo modo cognouerũt eũ in fractione panis. In quibus locis vtrobique vbi nos habemus panẽ, & panis. habetur in codice græco ἄρτον, & ἄρτου. Et tamen clariſſimum eſt, quòd panis ille non poterat eſſe fermentatus, cum eſſet tertia dies, vel quarta azymorum; & præ-
10. ceptum fuiſſet Iudæis † ſub pœna mortis, vt per ſeptem dies a fermentato abſtinerent, non ſolum in ciuitate Hieruſalem, in qua immolabatur phaſe, ſed etiam in cunctis domibus, & habitaculis, & in omnibus terminis ipſorũ. vt apparet Exho. 12. & 13. & Deut. 16. & not. Caiet. d. cap. Exho. 12. & 23.

Theodoretus etiam in Daniel. cap. 10. ſuper illis verbis. Die autem viceſima & quarta

quarta mensis primi. sententiam nostram confirmat sic dicens. Et mensem, & ieiunij dies annotare opus est ad Iudæorum iniquitatem coarguendam: diuina enim lege iubente, quartadecima primi mensis ad vesperam Pascha celebrari, beatus Daniel vsque vicesimam quartam ieiunus permanebat. Quòd si dicant
11. Iudæi, panem illum desideriorum non comedisse, quòd panes azymos † comederet, primum quidem suam per hæc quoque ostendent inscitiam; panis enim & fermentatus, & non fermentatus vocatur. Hæc Theod.
Postquam hæc apud me scripsissem, prodijt in lucē liber Gennadij Scholarij patriarchæ Cōstantinopolitani in defensionē quinque capitū concilij Florentini, hic Romæ nuperrime in latinum versus, & typis excusus. Apud quem in 2. cap. vbi hanc materiam egregie pertractat, sect. 7. & 8. reperi allegatum Theodor. in Dan. & etiam optime ponderatum tex. Luc. cap. 24. contra Græcos, quemadmo-
12. dum nos etiam allegauimus, & ponderauimus. Ac insuper ad idem propositū † adducit ipse textū Mar. cap. 2. vbi recensetur historia Dauid, quādo comedit panes propositionis. Dicti autē panes, azymi erāt, vt nos probauimus supra cap. præced num. 13. Et tamen panes vocātur non solū in d. tex. Mar. 2. quē solū Gennadius citat, sed clarius. 1. Reg. 21. vbi dicta historia Dauid habetur; Ibidēque vocātur nō tātū panes propositionis, & panes sācti, sed etiā simpliciter panes calidi. Et clari⁹ adhuc cap. seq. 1. Reg. 22. simplicissime sine vllo adiecto appellāt panes. Reperi etiam postquam eadem scripsissem, Iosephum Zarlinum in libello italice conscripto, & nuper similiter in lucem edito, de vero anno, & die, in quo crucifixus est Christus. eiusdem tex. Luc. 24. mentionem facere. Et profecto mirandum erat alioqui vehementer, textum tam clarum, & vnicuique obuiū nō fuisse a Doct. nostris in hac quæstione contra Græcos citatum, & ponderatum. Hæc autem ideo hic addenda existimaui, tum præcipue vt vnicuique suus honos haberetur, tum etiam vt nemo me furti insimulandum præsumeret, si quæ ab alijs iam dicta sunt, ea ego tamquam propria venditarem.

DE DIE MENSIS, IN QVA CHRISTVS PASsus est. Cap. LXXIII.

1. *Mensis primus ille intelligitur apud Hebræos, in cuius quartadecima Luna ad vesperam Sol in Arietem ingressus, & æquinoctiū vernū cōstituisse reperitur.*
2. *Christus passus est secundum magis communem opinionem, quæ vulgo recepta est, vicesimoquinto die Martij, quo die etiam incarnari dignatus est. Alij dicunt vicesimotertio. num. 3. & 19.*
4. *Ante diem decimum Kalendarum, significat ipsum diem decimum Kalendarum. & num. 5. 6. 7. 9. 10. & 15. Similiter Post diem decimum Kalendarum, significat ipsum diem decimum post Kalendas. num. 12. Quarum locutionum ratio affertur. num. 13. & 16.*
8. *Christi Natiuitas in carne, & Apparitio, simul vno Epiphaniorū die celebrabatur a quibusdam Orientalibus, die scilicet sexta Ianuarij.*

Vsus

11. *Vsus sermonis, & loquendi consuetudo attendenda est. & num. 14.*

17. *Dies idem apud veteres pluribus modis describebatur. Verbi gratia, die tertio Ianuarij dicebatur Tertio Non. Ian. et Ante diem tertium Non. Ian. Item dicebatur Die tertio post Kal. Ian. & Post diem tertium Kal. Ian.*

18. *Dierum in appellatione vtraque extrema computanda sunt. Vt cum dicitur Tertio post Kal. vel Tertio ante Kal. & ipsæ Kalendæ, & dies qui describitur cõputantur, vt sic trium dierum ratio constet.*

DVO hic postremo loco non sunt prætermittenda argumenta, sed late potius a nobis examinanda, quæ quamuis a nemine discussa, aut fere tacta inueniam, possent tamen ab aliquo pro Græcorum, aut recentium Latinorũ opinione fortasse adduci; & nihil est a nobis in hac materia dissimulandum.

Primo itaque pro Græcorũ opinione posset quispiam ita argumentari. Constans est plurimorũ opinio, quòd Christus passus est vicesimoquinto die mensis Martij. Constat etiã, ꝙ tẽpore Christi, eodẽ vicesimoquinto die Martij erat æquinoctiũ vernũ, ergo necessario consequi videtur, quòd illo die nõ poterat esse Luna decimaquinta, nã sic Pascha ante æquinoctiũ celebratũ fuisset contra legẽ, & con-
1. tra omniũ sapiẽtum interpretationẽ, quæ habet, quòd ille intelligatur primus † mẽsis apud Hebræos, in cuius quartadecima Luna ad vesperam Sol in Arietem ingressus, & æquinoctium vernũ constituisse reperitur. Quare dicendum videtur, quòd Christus celebrauit Pascha Luna decimatertia anticipando vnum diẽ propter mysteriũ, & ꝙ fuit crucifixus Luna decimaquarta, in cuius vespera erat Pascha Iudæorũ, Sole iam Arietis signum ingresso, & æquinoctiũ vernũ faciente.

Pro solutione huius argumenti plura hic sese offerunt examinanda.

Primum est, qua die mensis Christus passus est.

Secundum est, qua die mensis esset tunc æquinoctium vernum.

Tertium est, an verum sit, quòd Pascha ante æquinoctium celebrari nequeat, aut numquam celebratum fuerit.

Hæc enim omnia ratio supradicta postulare videtur, vt quantum roboris habeat bene inspiciatur. Et quamuis vnumquodque istorum trium, præsertim vero primum, & secundum, altissimam requireret indaginem, in qua multorum ingenia desudarunt, editis etiam præclaris, & longissimis tractatibus; mihi tamen satis futurum esse arbitror in præsenti, si ijs tantum propositis, quæ ad claram rationis allatæ solutionem sufficere videbuntur, ea dumtaxat breuiter attulero, quæ ex aliorum sententijs colligi possunt.

Quantum igitur ad primũ fateor magis cõmunem opinionẽ esse eã, quæ vulgo
2. recepta est, Christum dominum eodẽ vicesimoquinto die Martij † fuisse passum, quo etiã incarnari dignatus est. Eam autem sententiam tenet Tertullianus in lib. contra Iudæos, circa med. B. Chrysost. in serm. de Natiuit. S. Ioan. Baptistæ. S. Augúst. lib. 18. de ciuit. Dei, cap. vlt. & lib. 4. de Trin. cap. 5. & lib. octogintatriũ quæstionũ, quæst. 56. & in Dialogo ad Orosiũ, quæst. 26. & in lib. quæstio. veter. & noui testam. vel quisquis sit, qui quæstiones illas cõpilauit, quæst. 55. in 1. edit.

Beda,

Beda, Vsuardus, Vuandelbertus, & non nulli alij in martyrologijs suis sub dicta die. 25. Martij. Idem Beda in lib. de ratio. temp. cap. 28. vbi dicit, quòd perplures ecclesiæ magistri tradiderunt, octauo Kal. Apr. Dominum conceptum & passum in æquinoctio verno. & cap. 45. vbi habet hæc verba. Quòd autem octauo Kal. Apr. crucifixus, sexto Kalendarum earumdem die resurrexerit, multorũ late Doctorum ecclesiasticorũ constat sententia vulgatum. In eadem sententia citatur B. Cyrillus Alex. in epist. ad synhodũ Carthag. Eamdem etiam opinionem tenet Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 77. num. 28. & cap. 86. num. 11. & lib. 7. cap. 9. num. 3. S. Thom. super Ioan. cap. 2. lect. 3. in illis verbis, Quadraginta & sex annis. S. Anton. in chron. tit. 5. cap. 7. Platina in lib. de vitis Pontif. in princ. Anton. de Gistandis in Opere aureo orn. omni lap. pret. in euang. Domin. Palm. Callistus Placent. in supputatione temporis vitæ Iesu Christi, ante euang. Quadrag. Petrus Messias in silua variarum lectionum lingua hispanica conscripta, lib. 2. cap. 32. Albertus magnus, & Marianus Scotus, quos refert Paulus Middelb. in 2. par. Paulinæ, lib. 5. cap. 6. & 7. & non nulli alij, quos citant Onuphr. in comment. lib. 2. de Fastis, & Petrus Galesin. in annot. ad suum martyrol. sub die 25. Martij, & Petrus Canisius lib. 3. de Maria Virg. cap. vlt.

Hac tamen vulgata opinione non obstante, non defuerunt tum ex antiquis, tum ex recentioribus qui aliud in hac re sentirent.

3. Et in primis plurimi sunt qui putant, Christum dominum non 25. sed 23. die † Martij fuisse passum, vicesimaquinta autem resurrexisse. Horũ vnus est Lactantius Firmia. lib. 4. diuin. instit. cap. 10. vbi secundum lectionem antiquiorum codicum ait, quòd anno Tiberij Cæsaris decimoquinto, id est duobus Geminis cõsulibus ante diem decimam Kalendarum Apriliũ Iudæi Christũ cruci affixerũt. In quo tamen auctore intelligẽdo decepti sunt Paulus Middelb. in dicto lib. 5. par. 2. Paulinæ, cap. 4. & Michael Thomasius in notis ad ipsũ Lact. Firm. annotatione. 105. & alij non pauci, qui asserunt, Ante diẽ decimũ Kalendarũ significare diẽ vndecimũ Kalendarũ, cũ tamen constet, & cõpertissimũ sit, apud veteres latini sermonis auctores morẽ fuisse vsitatissimũ, per hæc verba, Ante diẽ decimum

4. Kalendarũ. † nihil aliud nisi simpliciter ipsũ diẽ decimũ Kalendarũ significare. Et ne nos temere hac in parte cẽsores appellet Middelburgẽsis, qui nouã mundo grãmaticam inuehamus, audiat M. Tullium hanc grãmaticã nos docentẽ lib. 16. epistolarũ (quas vocãt) familiariũ, epist. 5. ad Tyronem. Nos (inquit Cicero) apud Alyziã, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, vnũ diẽ cõmorati sumus, quòd Quintus nos cõsecutus nõ erat. Is dies fuerat Nonis Nouẽbris. Inde ante lucem proficiscẽtes, ante diẽ octauũ Idus Nouẽbris has litteras dedimus. Dicat hic Middelb. quid significet, Ante diem octauum Idus Nouembris. Certe aliud dici non potest, nisi quòd per illa verba significatur ipse dies octauus Idus Nouembris.

5. Præterea A. Gellius † lib. 5. noct. attic. cap. 17. & Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16. scribunt, quod ante diem quartum Kalendas, vel Nonas, vel Idus, tamquam inominalẽ diem plerique vitant. Quibus verbis non alium significant, quàm diẽ quartum ante Kalendas, vel Nonas, vel Idus. vt habetur expresse apud ipsum

A. Gellium

A. Gellium in periocha eiusdem capitis: Et probatur ratione manifesta, quia si intelligeretur dies quintus ante Kalendas, vel Nonas, vel Idus, sequeretur, quòd in octo mensibus, qui habent Nonas quintanas, ipsæ Kalendæ mensium fuissent vitandæ tamquam infaustæ: quod minime verum est, cum omnes Kalendæ feriatæ essent, & Iunoni sacræ, vt habet idem Macrob. d. lib. 1. Saturn. cap. 15. sed bene omnes postriduani dies, qui scilicet erant post Kalendas, vel Nonas, vel Idus ex æquo atri & infausti habebantur, quibus nefas erat, sacra celebrari. vt & Macrobius, & Gellius in locis supradictis referunt.

6. Idem præterea A. Gellius † lib. 15. cap. 28. narrat, ante diem tertium Nonas Ianuar. Ciceronem natum esse. Quem diem ipse Cicero lib. 7. epistolarum ad Atticum, epist. 5. simpliciter appellat tertium Non. Ianuar.

7. Rursus B. Epiphanius † hær. 51. contra hæresim, quæ non suscipit euangelium Ioannis, & Apocalypsim. prope fin. ait, Christum natum esse circa Ianuarium mensem, hoc est ante octauum Iduum Ianuarij secundum Romanos. Quibus verbis intelligit B. Epiphanius non quintam Ianuarij, licet quinta corrupte ibi legatur, sed proculdubio sextam. Constat namque, apud non nullos orientalis

8. ecclesiæ populos † morem fuisse, vt sub vno Epiphaniorum die, Christi simul natiuitatem in carne, & apparitionem celebrarent. vt colligitur ex Origene in homilijs quæ de diuersis appellantur, hom. 8. & ex Ioan. Cassia. collat. 10. cap. 2. & ex S. Isid. lib. 1. de eccles. off. cap. 26. Quorum errorem secutus est B. Epiphan. ibi, vt videtur. Diem autem Epiphaniorum tum a Latinis tum a Græcis omnibus celebrari non quinta Ianuarij, vbi sunt Nonæ, sed sexta die, quæ octauo Idus apud Romanos dicitur, nemo est qui nesciat. Quæ res apud B. Epiphanium manifeste ibidem conuincitur, tum quia dicit, eamdem diem apud Ægyptios esse Tybi mensis vndecimam, quæ non quintæ, sed sextæ Ianuarij respondet: vt apparet ex descriptione mensium Alexandrinorum facta per ipsum Middelburgensem in 1. par. Paulinæ, lib. 3. cap. 1. Tum quia idem B. Epiphan. in eod. cap. pagina sequen. rursus nominans eamdem diem Natalis Christi appellat similiter Tybi vndecimam, & sextam Ianuarij: quãuis ibi interpres latinus quintam scripserit, & male, quia in græco exẽplari B. Epiphanij legitur sexta, vt dixi. Et potius ex hoc loco integro restitui & emendari debuit superior corruptus, quàm e contrario ex illa præcedenti mendosa lectione, vera hæc & bona violari.

9. Idem postremo B. Epiphan. † in eod. loco subiungit, Christum baptizatum fuisse in Iordane fluuio tricesimo anno natiuitatis in carne ante sextum Iduum Nouembrium, iuxta Ægyptios Athyr mensis duodecima, iuxta Græcos Dij mensis octaua. Quo in loco non septima dies Nouembris, quæ est septimo Idus, vt male quidem Scholiastes ibi in margine annotauit, sed octaua Nouembris, quæ est sexto Idus significatur. Dius enim mensis apud Græcos in totum cum Nouembri nostro concordat, ita quòd prima dies Dij mensis est etiam prima mensis Nouembis, & octaua Dij, octaua est Nouembris, vt egregie declarat venerabilis Beda in lib. de ratio. temp. cap. 12. Et similiter duodecima Athyr mensis secundum Ægyptios est octaua Nouembris, non septima, vt patet ex dicta men-

sium

ſium Alexandrinorum diſpoſitione facta per Paul. Middelb. in d. lib. 3. par. 1. Paulinæ, cap. 1.

10. Non obſtat huic ſententiæ tex. † in l. anniculus. 1. §. ante diem. ff. de verb. ſig. in quo ſe fundat, & magnam vim facere videtur Middelburgenſis, nam tex. ille ſi bene inſpiciatur, egregie pro nobis facit, & in aduerſarios retorquetur: Habet enim duplicem lectionem, vt Glo. ibi, & omnes Doct. fatentur, licet in eligenda meliori fere omnes defecerint. Vnam habet affirmatiuam hoc pacto, Ante diem decimum Kalendarum, & Poſt diem decimum Kalendarum vtroque ſermone vndecima dies ſignificatur. Quæ lectio falſum generat ſenſum, & inintelligibilẽ, quidquid ibi Doct. in ſuis adinuentionibus nugentur, & ſomnient. Quis enim vmquam exemplum afferre poterit, quo per hæc verba, Poſt diem decimũ Kalendarum. diem vndecimam ſignificari oſtendat? Scio equidem, & pueri etiã ſciunt, quòd numerus dierum, qui a Nonis, vel Idibns, vel Kalendis appellantur, ordine procedit retrogrado a maiori ad minorem; Vnde fit, vt numerus idem, qui ratione dierum menſium augetur, ratione appellationis a Nonis, aut Idibus, aut Kalendis factæ minuatur. Sed quid tum? Per hoc tamen non efficietur, vt ſi quis dixerit, Poſt diem decimum Kalendarum. intelligat, aut intelligere poſſit diem vndecimum Kalendarum. Altera igitur lectio (hac priori tamquam adulterina, & falſa penitus reiecta) eſt illius tex. negatiua, hoc modo. Ante diem decimum Kalendarum, Poſt diem decimum Kalendarum, neutro, ſiue nec vtroque ſermone vndecima dies ſignificatur. Quæ lectio veriſſima eſt, & plana, & facilis. Nã per hæc verba, Ante diẽ decimũ Kalendarum. ſignificatur ipſe dies decimus ante Kal. Per hæc vero, Poſt diem decimum Kalendarum. ſignificatur ipſe dies decimus poſt Kal. Et tamen pro ratione dubitandi videbatur dicendum, quòd cum dies vndecimus Kalendarum immediate adhæreat diei decimo Kalendarũ, neceſſario ſignificaretur vel per hæc verba Ante diem decimum Kalendarum, vel per hæc Poſt diem decimum Kalendarum. Ratio autem decidendi, cur non ſignificetur, eſt, quia vſus latini ſermonis, & conſuetudo loquendi, quæ attẽden-

11. da † eſt, vt in ead. l. anniculus. in princ. docet ipſe Paulus Iuriſconſ. fecit, vt per ea quidem verba, Ante diem decimum Kalendarum, intelligeremus ſimpliciter ipſum diem decimum, & non vndecimum diem, ante Kal. Quod bene inter alios annotauit Paulus Manutius latini ſermonis ponderator egregius, in ijs cõment. qui ſuper epiſtolas Cicer. nuper prodierunt in lucem, tum d. lib. 16. epiſt. 5. quam ſupra citauimus, tum præcipue lib. 8. epiſt. 8. & Laurent. Valla, Elegantiarum lib. 4. cap. 80. vbi tamen affirmatiuam illius tex. lectionem ſecutus eſt.

12. Per illa vero verba, Poſt diem decimum Kalendarum. † vis latinæ locutionis fecit, vt intelligeremus ſimiliter ipſum diem decimum poſt Kal.

Verum quoniam in hoc poſtremo dicto poſſet fortaſſe quiſpiam dubitare, aſſerens, quòd per dicta verba, Poſt diem decimum Kalendarum. magis ſignificari videtur dies nonus ante Kalendas, quàm dies decimus poſt Kal. afferam hic quædam verba M. Varronis, & Põpeij Feſti, quibus expoſitionẽ meã luce clariorem efficiã. Varro igitur lib. 5. de ling. lat. fere in princ. Quinquatrus (inquit) hic

dies

dies vnus ab nominis errore obſeruatur, proinde vt ſint quinque. dictus, vt ab Tuſculanis poſt diem ſextum Idus ſimiliter vocatur Sexatrus, & poſt diem ſeptimum Septimatrus, ſic hic quòd erat poſt diem quintum Iduum, Quinquatrus. Feſtus haud diſſimiliter lib. 15. de verb. veterum ſignif. Quinquatrus (ait) appellari quidam putant a numero dierum, qui ferijs celebrabantur, qui ſcilicet errãt, tam Hercule quàm qui triduo Saturnalia, & totidem diebus Compitalia. nam omnibus ijs, ſingulis diebus ſunt ſacra. Forma autem vocabuli eius, exẽplo multorum populorum Italicorum enunciata eſt, quòd poſt diem quintum Iduum eſt is dies feſtus, vt apud Tuſculanos Triatrus, & Sexatrus. Mineruæ autem dicatum eum diem exiſtimant, quòd eo die ædes eius Auentino conſecrata ſit. Et apud eumdem Feſtum Paulus, Quinquatrus (inquit) feſtiuus dies dictus, quòd poſt quintum Iduũ celebraretur, vt Triatrus, & Sexatrus, & Septimatrus, & Decimatrus. Ecce ex Varrone, & Feſto, latini ſermonis præclariſſimis auctoribus, & omni exceptione maioribus habetur, quòd Quinquatrus Mineruæ feſtũ, quod quinque continuis diebus durabat, nõ ab illis quinque diebus dicebatur Quinquatrus, ſed quia poſt diem quintum Iduum celebrabatur. Modo ſi oſtendero, quòd Quinquatria ſacra Palladi fiebant non quarto die ante Idus Martias (in Martio enim menſe ea erãt ſollemnia) ſed quinto die poſt Idus, id eſt quartodecimo Kal. Apr. iam (vt puto) euidentiſſime demonſtratum erit quod volebamus. Quòd igitur Quinquatrus quinto die eſſet poſt Idus, declarat quidẽ A. Gellius lib. 2. noct. attic. cap. 21. vbi habet hæc verba. Vulgus Grammaticorum Septemtriones a ſolo numero ſtellarum dictum putat, triones enim per ſeſe nihil ſignificare aiunt, ſed vocabuli eſſe ſupplementũ; ſicut in eo quòd Quinquatrus dicamus, quòd quinque ab Idibus dierum numerus ſit, atrus nihil. Sed clariſſime Ouidius lib. 3. Faſtorum hanc rem explicat. Quo in loco quamuis diſſentire videatur a Varrone, & Feſto in ratione appellationis nominis Quinquatrus, tamen apertiſſime oſtendit, feſtum hoc non quarto, aut vllo alio die ante Idus, ſed quinto die poſt Idus celebrari. Ibi enim Martij menſis faſtos deſcribẽs, ita canit.

Idibus eſt Annæ feſtum geniale Perennæ
Non procul a ripis aduena Tibri tuis.

Et deinde poſt multa, quæ ad rem noſtram minime faciunt, ſubdit.

Poſtea cum teneras aurora refecerit herbas
Scorpius a prima parte videndus erit.
Tertia poſt Idus lux eſt celeberrima Baccho,
Bacche faue vati dum tua feſta cano.

Et rurſus poſt multa.

Vna dies media eſt, & fiunt ſacra Mineruæ
Nomina quæ a iunctis quinque diebus habent.

Et poſtremo idem manifeſtiſſime oſtenditur ex vetere Kalendario Romano impreſſo per Aldum Manutium Iuniorem in lib. de Orthographiæ ratione. Vbi ad decimumnonum diem menſis Martij, ad quintum ſcilicet diem poſt Idus ſignata eſt dictio, QVINquatrus.

Si autem

13. Si autem quiſpiam a me poſtulet, quanam ratione † factum ſit, vt huiuſmodi loquendi conſuetudo induceretur, quòd ſcilicet per hæc verba, Ante diem decimum Kalendarum. ſignificetur ipſe dies decimus ante Kal. per hæc vero, Poſt diem decimum Kalendarum. ipſe decimus dies poſt Kal. cum videatur alioquin prima facie abſurda, & incongrua, Dicam quamuis ſufficiat mihi in hac re ip-
14. ſum ſimpliciter loquendi † vſum oſtendere,

Quem penes arbitrium eſt, & vis, & norma loquendi.

vt inquit Horatius in lib. de Arte poetica, Tamen vt interrogāti aliqua ex parte ſatisfaciam, fortaſſe huius locutionis, Ante diem decimum Kalendarum. ea fuit cauſſa, & ratio apud Veteres, quia ipſi in dierum denominatione, ſimpliciter abſque vlla adiunctione facta, ſemper hanc præpoſitionem, Ante. ſubintelligebāt. Dicebant enim (verbi gratia) ſexto Nonas, octauo Idus, decimo Kalendas, in accuſatiuo, vt intelligeretur ſignificari dies ſextus ante Nonas, dies octauus ante Idus, dies decimus ante Kalendas. Et quamuis etiam in genitiuo dicerent diem ſextum Nonarum, octauum Iduum, decimum Kalendarum, id tamen parum refert, nam in virtute idem ſignificabatur dies ante Nonas, ante Idus, ante Kalendas. Quare cum dicebant, Ante diem decimum Kalendarum. nihil aliud per ea verba ſignificare videbantur, niſi ipſum diem decimum Kalendarum, vt quæ dictio, & præpoſitio tacite inerat, expreſſe in principio poneretur, acſi in eam locutionem reſoluerentur & exponerentur verba illa, Ante diem decimum Kalendarum. id eſt Die decimo ante Kalendas. Si enim ita exponi, & reſolui non debeant, quænam (obſecro te) fuiſſet ratio, aut cauſſa, vt cum vellent diem aliquem Veteres ſignificare, non a nomine ipſius diei proprio, ſed a ſequenti potius denominarent? Numquid diei vndecimi (verbi gratia) infauſtum erat nomen, vt cum ſimpliciter dicere poſſent, Die vndecimo Kalendarum. hoc tamen omiſſo, a decimo die appellare maluerint, dicentes, Ante diem decimum Kalendarum? Quòd ſi infauſtum erat nomen vndecimi, vt dictum eſt, cur ab eo duodecimum appellaſſent, dicentes, Ante diem vndecimum Kalendarum? Mira profecto hæc
15. fuiſſent, & riſu digna. Inſuper nonne † etiam fuiſſet mirum, ſi B. Epiphanius in dicta hær. 51. ſingulos ſemper dies per ſequentem deſcribere voluiſſet, nullumque ex ſuo numero, aut ex proprio nomine appellauiſſet? Ibi enim paſſim ſecundum Romanos nominat diem ante decimumſextum Kal. Apr. ante decimumquintum Kal. Apr. ante decimumquartum Kal. Apr. ante decimumtertium Kal. Apr. ante duodecimum Kal. Apr. ante vndecimum Kal. Apr. Et alios etiam dies ibi, & alibi ſimili ſæpius locutione recenſet. Quænam hæc fuiſſet vana religio, & ſcrupuloſa loquendi forma, ſi non ipſum diem decimumſextum, decimumquintum, decimumquartum, decimumtertium, duodecimum, vndecimū Kalendarum Aprilium intellexiſſet?

16. Et cum hæc locutio, † Ante diem decimum Kalendarum. reſolueretur in hāc (vt dictum eſt) id eſt, Die decimo ante Kalendas; conſequens fuit, vt ſimili forma hæc locutio, Poſt diem decimum Kalendarum. reſolueretur in hanc, id eſt Die decimo poſt Kalendas.

Ex his

Ex his duo notatu maxime digna colligenda ſunt.

17. Alterum eſt, quòd idē dies † pluribus modis apud Veteres deſcribebatur. Verbi gratia die tertio Ianuarij, qui fuit Natalis Ciceronis, & quo die pro ſalute Principis vota ſuſcipiebantur, dici poterat Tertio Non. Ianuar. & Ante diē tertiū Non. Ian. vt eſt apud Cicer. lib. 7. ad Atticū, epiſt. 5. & apud A. Gellium lib. 15. cap. 28. Item dici poterat, Die tertio poſt Kal. Ianuar. vel Poſt tertium Kal. Ianuar. vt eſt apud Caiū Iuriſconſ. in l. ſi caluitur. §. poſt Kalendas. ff. de verb. ſig. & apud Plutarchum in vita Ciceronis, in princ. quem tamen locum non intellexiſſe viſus eſt Bochius interpres, vt bene aduertit Antonius Auguſt. lib. 4. emend. cap. 6.

18. Alterum notatu dignū eſt, quòd in appellatione dierū vtraque extrema † computanda ſunt; nam cum dicitur (verbi gratia) Die tertio poſt Kal. vel Tertio ante Kal. & ipſæ Kalendæ, & dies qui deſcribitur computantur in numero, alioquin trium dierum ratio non conſtaret. Ex quo apparet, quòd cum dicimus, Ante diē decimum Kalendarum; neque dies vndecimus, vt plerique inepte, neque dies nonus, vt Alciatus, & Budæus, & Antonius Aug. exiſtimant, ſed ipſe dies decimus ante Kal. vtriſque extremis computatis ſignificatur.

Abeant iā igitur futiles & inſulſæ interpretationes, & legamus nos cū Antonio Aug. dicto lib. 4. emend. cap. 6. & cū alijs doctiſſimis viris textum d. l. anniculus. §. ante diem. ff. de ver. ſig. negatiue prout diximus, & prout habēt Pandectæ Florentinæ. Quem intellectum negatiuum licet tamquam falſum & abſurdiſſimū exſibilandum, & vltra columnas Herculis proijciendum ſtatuerit Petrus Rebuffus vim latini ſermonis hac in re minime percipiens, nos tamen tamquam verum, & germanum, ne dum intra Latij fines, ſed in media Roma, & intra ipſum Conſcriptorum Patrum ſenatum firmiter retinendum cenſemus.

Verum præſenti iam diſputatione, quæ eſt de dierum antiqua nuncupatione, dimiſſa, in qua veluti in re maxime opportuna ad auctores recte intelligendos neceſſariū fuit parumper immorari, proſequentes nunc inſtitutum noſtrum dicimus, quòd cum Lactantij Firmiani ſententia, Chriſtum reſurrexiſſe viceſima-
19. quinta Martij, & viceſimatertia die † fuiſſe paſſum tenet Euſeb. Cæſar. in omnimoda hiſtoria canonum chronicorum. quē ſupra citauimus cap. 62. num. 13. Et ante ipſum Theophilus ſimiliter Cæſareenſis, antiquus videlicet, vicinuſque apoſtolicorum temporum doctor, in Epiſtola ſynhodica, quam vna cum ceteris non ſolum Palæſtinæ, ſed & permultis aliarum regionū epiſcopis, de Paſcha diſputans ſcripſit aduerſus eos, qui quartadecima Luna cum Iudæis Paſcha celebrabānt. vt refert Beda in lib. de ratio. temp. cap. 45. & 65. & in lib. qui inſcribitur de ſex ætatibus mundi, ſiue chronicon. quæ epiſt. ſynhodica impreſſa eſt inter opera ipſius Bedæ, Tom. 2. in fi.

DE DIE MENSIS, IN QVA CHRISTVS PASſus eſt. Cap. LXXIV.

1. *Chriſtus paſſus eſt ſecundum aliquos viceſimatertia die Martij. & num. 8. Se-*

AA *cundum*

cundum alios die vicesimasecũda.num.12. Secundũ alios die vicesimaprima. num.13. Secũdũ alios die vicesima.num.14. Secundũ alios die decimaoctaua. num.15. Secundũ alios die septima.num.16. Secundũ alios die vicesimasexta. num.17. Secundũ alios die tricesima. num.18. Secũdũ alios die secũda Aprilis.num.21.Secũdũ alios die tertia.num.22. Secũdũ alios die vndecima.nu.23.

2. *Pascha non nisi in Dominica, & in plenilunio post æquinoctium vernum celebrandum est. Ab vndecimo Kalendarum Aprilium vsque in vndecimum Kalendarum Maiarum. num.3.*

4. *Auctores clari & insignes præsertim antiqui, si quid quandoque minus caute exciderit, benigna & prudenti interpretatione cohonestandi sunt, non contra rigorosa & superficiali dehonestandi.*

5. *Christus dici potest passus in feria quinta, quia in illius diei nocte eius passio incœpit cum captus est, licet in feria sexta fuerit crucifixns.*

6. *Christus non iacuit in sepulcro per integrum triduum, secundum opinionem omnium Catholicorum.*

7. *Opinionibus contraria quemlibet proferentem attendere stultum est.*

9. *Pascha olim a Gallis, & Tuscis celebrabatur octauo Kal. Apr. vbi Christi resurrectio fuisse tradebatur. Eodẽ etiã modo celebrabatur a quibusdã Quartodecimanis hæreticis.num.10. Inter quos tamen differentia assignatur. num.11.*

19. *Sextæ quæque feriæ mensis Martij sacræ & celebres habentur, quia fere omnes Doct.conueniunt, quòd Christus in sexta feria mensis Martij passus sit.*

20. *Mensis Lunaris ei mensi Solari potest adscribi, in quo cœptus asseritur, & in quo Neomenia extiterit.*

24. *Dies passionis Christi occultus est nobis. Et huiusmodi occultationis caussa affertur ex aliorum sententia.num.25. Item ex propria.num.26.& 28.*

27. *Aequinoctij uerni, et plenilunij obseruatio in celebrãdo Pascha significationẽ hẽt.*

29. *Sextam feriam semper in abstinentia propter passionem, & diem Dominicam in lætitia propter resurrectionem Christi recolere debemus.*

EST autem aduertendum circa hunc Theophilum Cæsareensem, de quo in fi. superioris cap. dictum est, quòd quidam in eo interpretando fœdissime decepti sunt, putantes, ipsum asserere, Christum fuisse passum non vicesima-
1. tertia die † Martij, sed vicesimasecũda: vndecimo scilicet, non decimo Kal. Apr. Hi autẽ sunt Paulus Middelb. in 2.par. Paulinæ, lib.1.cap.1. vbi ex professo hoc suadere nititur, & probare, & ipsum tacite, atque incaute deinde secutus Michael Thomas. in notis ad Lactant. Firmia. annot.105. Et quoniam plurimum interest, hoc, an illo modo intelligatur Theophilus, non solum quantum ad determinationem diei crucifixionis Iesu Christi (nam si aliud nõ adesset, parui tandem hoc facerem) sed præcipue quantum ad triduum mortis Christi, in quo vsque adhuc laboramus, iccirco ipsius hic Theophili verba formalia a nobis ponenda sunt. Theophilus igitur in ea epist. quam supra citauimus cap. præced. in
2. fi. postquam Synhodus statuisset, celebrationem Paschæ † non nisi in die Domi-

nica,

scha, in qua Christus resurrexit, in plenilunio post æquinoctium vernum esse faciendam; atque Episcopi ceteri determinate dixissent, ab octauo Kal. Apr. in quo æquinoctium esse asserebant, sumendum esse principium paschalis obseruationis; ipse iudicans tres alios dies huic termino adijciendos esse, ita vt ab vndecimo die Kalendarum Aprilium Paschæ initium sumeretur, hæc verba protulit. Ecce impium non est, vt passio dominica tanti sacramẽti mysteriũ extra limitem excludatur? Passus namque Dominus ab vndecimo Kalendarum Aprilium, qua nocte a Iudæis traditus est, & ab octauo Kal. resurrexit. Quo modo ergo tres dies extra terminũ excluduntur? Omnes Episcopi dixerunt, Nulla ratione fieri debet, vt tantum sacramentũ extra limitem excludatur, sed hi tres dies intra terminũ inducantur. Et de subter retrahere constitutũ est. Ergo in illa Synhodo ab
3. vndecimo Kalendarum Aprilium † vsque in vndecimum Kalendarum Maiarum Pascha debẽt seruare; Et nec ante nec postea cuicũque constitutũ limitẽ transgredi liceat. Hæc in Epistola illa synhodica. In quibus verbis cõcedo in primis Middelburgensi, Theophilum diem vndecimum Kalendarum Aprilium scripsisse, non decimum; & voluisse adijcere tres dies, nõ tantum duos ad terminum paschalẽ, qui erat prius octauo Kal. Apr. in quo Christi resurrectio facta dicebatur. Deinde nullam vim facio, siue legatur, Ecce impium non est. prout nos legimus; siue legatur, Ecce impium enim est. prout Middelburgensis legendũ cõtendit sine proposito; cum vtraque lectio idem importet, & significet. Negatiua enim lectio nostra cũ interrogatione eumdem facit sensum, & in idem recidit cum lectione affirmatiua sine interrogatione. Quare in hoc nihil moror. Sed quòd præterea ex his Theophili verbis colligat Middelburgẽsis, Theophili sententiã esse, Christum fuisse crucifixum vndecimo Kal. Apr. & octauo Kal. resurrexisse. hoc est, quod ego nego, quod falsum dico, quod nulla ratione concedendũ affirmo. At inquit Middelb. inuenisse se in Rabani cõputo, vetustissimo quodam libro, Theophili sententiam relatã aliter quàm nos supra scripserimus habentem. Ibi enim ita scriptũ esse testatur. Impium enim est, vt passio dominica tãti sacramenti mysterium foras limitem excludatur: passus namque est Dominus vndecimo Kal. Apr. & octauo Kal. resurrexit: quo modo tres dies foras terminũ excludentur? &c. Vide (obsecro) lector humanissime, quanto studio, quanta diligentia suarum interpretationum patronum quæritauerit sibi Middelburgensis. Erubescebat (credo) solus sine comite eas in medium proferre; cumque nemo esset qui secum iret, inuenisse se tandem vnum Theophilum arbitratus est, quem si non per manus, saltem per laciniam tenens secum traheret. Verumtamen Theophilus minime consentit, ab eiusque opinionibus reclamat; & protestatur aperte, se in eis neque partem habuisse, neque habere velle. Quòd si etiam os ipsi clauseris, oculis tamen & capite abnuet. Neque opus est, Rabanum hac in re testem producere, ipse Theophilus se prodit, scripta sua, & epistolam producit. In claris quid opus est coniecturis? Sin autem testes etiam examinandi sunt, examinentur venerabilis Beda, Nicolaus de Lyra, Rogerus Bacon, Gerlandus de Lotharingia. Omnes isti ipso etiam Middelburgensi referente,

testantur, Theophili sententiam esse, quòd Christus decimo Kal. Apr. fuerit crucifixus, & octauo Kal. resurrexerit. Quòd si vnus Rabani liber aliud habere videatur, supplendum est potius ex multis integris codicibus quod deest in vno, quàm quòd ex vno manco contra plurimos integros argumẽtemur. Esto prætere a, quòd alius non reperiatur, nisi ille Rabani vetustissimus liber, nũquid tamen ex eo in verbis tã paucis tam obscuris colligere sententiã liceat tam grandem, tã
4. absurdam? Didici ego auctores claros & insignes † præsertim vero antiquos, si quid quandoque minus caute exciderit, benigna & prudẽti interpretatione cohonestandos esse, non contra rigorosa & superficiali dehonestandos. Fingamus, Theophilum asserere, prout in Rabani vetustissimo libro continetur, Dominum vndecimo Kal. Apr. passum esse, & octauo Kal. resurrexisse. Dicendum erit ad saluandum hunc auctorem, principalem Theophili intentionem fuisse adijcere tres dies termino paschali, qui cum esset prius octauo Kal. Apr. in quo Christus resurrexisse ferebatur, voluisse in posterum ne passio dominica tanti sacramenti mysterium extra limitem excluderetur, vt ab vndecimo Kal. inciperet, vbi nimirum passio Christi cœpta est. Cum ergo inquit Theophilus, quòd Christus vnde-
5. cimo Kal. passus est † non est intelligendus sensisse, quòd Christus eo die crucifixus sit, sed quòd ab eo die Christi passio initiũ sumpsit; quia videlicet illius diei nocte a Iudæis tẽtus & ligatus, tunc passionis suæ sacrauit exordium. vt bene (licet ad aliud propositum) exponunt sæpissime Beda, Remigius, S. Anselmus, Glo. ordin. quos supra citauimus cap. 57. num. 2. Et in tantũ vere dici potest, etiam in ea nocte feriæ quintæ passum esse Christum, vt non defuerint qui putarent, iam tum dici posse, ipsum fuisse in corde terræ, vel postquam scilicet fuerit in potestate & desiderio Iudæorum. vt exponunt Euseb. Emisen. S. Ansel. & Caiet. vel postquam seipsum Discipulis tradiderit in sacramento immolatum. vt exponunt S. Greg. Nyssæ. & Theophyl. quos omnes supra similiter citauimus cap. 49. num. 3. & 4. Denique quiduis potius dicendum est, quàm quòd Theophilus sentiat, Christum vndecimo Kalen. Apr. fuisse crucifixum, & octauo Kal. resur-
6. rexisse, vt quasi per integrum triduum manserit † in sepulcro & quarto die resurrexerit, contra receptissimam sacrorum Euangeliorum expositionem, & contra omnium hominum mundi catholicorum, quotquot vmquam fuerunt (vno excepto Middelburgensi) sententiam.

Verũ nos ne digressionibus tædio lectorẽ afficiamus tã frequẽtibus, ad propositã nostram tractationẽ reuertamur oportet. Potuissem (fateor) hanc de Theophili sententia disputationẽ quasi per saltum rotis currentibus transilire, cum potissimum Aristotelis documentũ sit in Top. lib. 1. cap. 9. de quouis contraria opinio-
7. nibus † proferente curã habere stultũ esse; Verũtamen satius me facturum existimaui, si paulisper gradum sistens, molestum hunc de via cespitem resecarem, ne quis forte fortuna nobiscum ambulans aut currens, pedes ad eum imprudenter offenderet; atque vt iter nostrum iam cœptum, rectum (quantum fieri potest per me) & complanatum exhiberem.
8. Christum fuisse passũ vicesimatertia die † Martij dicebamus sensisse Lactãtium Firm.

Firm. ſecundũ lectionem magis antiquã, Euſebium, & Theophilum Cæſareenſ. vt patet ſupra cap. præcedenti, num. 3. & 19. Hanc eamdem ſententiam tenet S. Auguſt. in ſerm. 22. de tempore, qui eſt de Natiuit. Domini. 18. Et Beda in lib. de ratio. temp. cap. 65. & in lib. de ſex ætatibus mundi, ſiue Chronicon. In quibus locis aſſerit, quòd eadem die in initio creationis mundi Deus animalia terreſtria, & ipſum hominẽ formauit Adam, de cuius latere dormientis matrem omnium viuentiũ produxit Euam. Vnde merito (inquit) creditur, ſi non verior ſententia vincit, eodẽ decimo Kalendarum Aprilium die Dominum fuiſſe crucifixum. Decebat enim vna, eademque non ſolũ hebdomadis, ſed et menſis die ſecundum Adam pro generis humani ſalute viuifica morte ſopitum de productis e latere ſuo cæleſtibus ſacramentis ſponſam ſibi eccleſiam ſanctificare, qua videlicet die primum Adam humani generis patrem ipſe creauerat, eique de latere coſtã tollens mulierem ædificauerat, cuius adiutorio genus propagaret humanum. Quæ verba tranſcripſit etiam Ado Viennen. eamdem ſequens ſententiam in Breuiario chronicorum, ætate 1. in princ. Eamdem præterea opinionem tenet S. Anſel. lib. 2. de Imag. mundi, cap. 17. Et quidam alij, quos tacitis licet nominibus refert Beda in lib. de ratio. temp. cap. 59. Sed præcipue Græci fere omnes, & inter ipſos Nicetas, hanc ſecuti ſunt, vt refert Paulus Middelb. in 2. par. Paulinæ, lib. 5. cap. 1. & 2. Et ibidem cap. 8. ait, Gerlandum Lotharingum computatorem nominatiſſimum hanc eamdem ſecutum fuiſſe.

9. Et poſtremo antiquitus Galli † quocumque die octauus Kalendarum Aprilium fuiſſet, quando Chriſti reſurrectio fuiſſe tradebatur, ſemper Paſcha celebrabant, vt inquit idem Beda in lib. de ratio. temp. cap. 45. & habetur in Epiſt. ſynhodica Theophili Cæſareen. Quibus Gallis iungit Middelburgenſis in d. lib. 5. par. 2. Paulinæ, cap. 2. Tuſcos, & in Aſia Montanos. Qua in re Galli, & Tuſci ſupradicti
10. minime diſcrepare videbantur a Quartodecimanis hæreticis † præſertim vero ijs, qui in Cappadocia degebant. Hi namque (vt refert B. Epiphan. hær. 50. contra Teſſareſcædecatitas) ſimiliter Paſcha ſemper celebrabant octauo Kal. Apr. Niſi tamen dicas, quòd quamuis in materiali conuenirent, in formali tamen
11. † maxime differebant. Galli enim & Tuſci celebrantes diem Paſchæ viceſimaquinta Martij, repræſentabant in ea reſurrectionem Chriſti, quam ea die factam exiſtimabant Luna decimaſeptima, cum plurimis alijs catholicis non male in hoc ſentientes, quamuis in eo errarent, quòd tempus Paſchæ legitimum ſimul cum Romana, & alijs illuſtribus eccleſijs non obſeruarent. At Quartodecimani hæretici iactantes ſe ex Actis Pilati comperiſſe, Dominum fuiſſe crucifixum viceſimaquinta die Martij Luna decimaquarta, Quidã ex ipſis (facto ſchiſmate inter eos) ſimpliciter Lunam quartamdecimam menſis Martij, Quidam vero diem viceſimamquintam eiuſdem mẽſis, in memoriam ſcilicet illius quartædecimæ Lunæ, in qua crucifixum Dominum aſſerebant, in celebrando Paſcha obſeruabant. In qua obſeruatione omnes Quartodecimanos Paſcha magis iudaicum, quàm chriſtianum celebraſſe conſtat.

Quamuis autem Sixtus Senen. lib. 2. Biblioth. ſanctæ, vbi agit de Pontio Pilato,

dicat vicesimamquartam diem Martij, non vicesimamquintam fuisse compertam a Quartodecimanis in Pilati actibus, tamen ipse etiam cum multis alijs deceptus est, nam B. Epiphan. in d. hær. 50. de ea die loquens dicit diem ante octauum Kalendarum Aprilium, qui proculdubio ipsum diem octauum Kalendarum, non diem nonum Kalẽdarum significat, vt supra late declaraui cap. præced. num. 4. & seqq. & infra alio rursus inuincibili argumento ex eodem B. Epiphan. in seq. cap. num. 12. postquam de die æquinoctij verni loqui instituerimus, demonstrabo.

Nunc sententias de die passionis Christi recensere pergamus. Non nulli fuerunt

12. † ex Latinis, qui dicerent, Christum passum esse vndecimo Kal. Apr. id est vicesimasecunda die Martij, vt refert Middelburg. in 2. par. Paulinæ, lib. 5. cap. 1. nullum tamen ibi in specie nominat, qui huius fuerit opinionis.

13. S. Anselmus † super Matth. cap. 27. ibi, Altera autem die, quæ est post Parasceuen. (si tamen S. Anselmi sit ea expositio in dicto loco, de quo vidimus supra, cap. 68. num. 12. & seqq.) putat, Dominum fuisse crucifixum duodecimo Kal. Apr. id est vicesimaprima die Martij. Et iuxta hanc computationem inuenimus (inquit) etiã eo tempore, id est decimo Kalendarũ Apriliũ, Dei filiũ resurrexisse a mortuis, quo tempore protoplastũ Adã inuenimus esse formatũ ex limo terræ.

14. B. Epiphan. † in supradicta hær. 50. contra Tessarescædecatitas. & hær. 51. contra hæresim, quæ non suscipit euangelium Ioannis, & Apocalypsim. reprobans eorum opinionem qui dicunt, Christum passum esse vicesimaquinta die Martij, asserit se reuera velut ex multa certitudine cognouisse, die ante decimumtertium Kal. Apr. (qui non est decimusquartus Kal. Apr. vt citat Hugolinus Martellus in lib. de anni integra restitutione, cap. 19. sed est ipse terriusdecimus Kal. Apr. vt supra cap. præced. num. 4. & seqq. late exposuimus, id est vicesimus dies Martij) Saluatorem passum esse: & ante vndecimum Kal. Apr. id est vicesimosecundo die Martij resurrexisse.

15. Idem B. Epiphan. † in d. hær. 50. refert, se inuenisse Acta Pilati, ex quibus iactabant, se veritatem comperisse Tessarescædecatitæ heretici, in quibus Pilatus indicat, non ante octauum Kal. Apr. vt Tessarescædecatitæ citabant, sed ante decimumquintum Kalendarum earumdem, id est decimooctauo die Martij passionem Christi factam esse.

16. Hugolinus Martellus † loco proxime allegato refert ex B. Augustino quosdam extitisse, qui verum passionis dominicæ diem Nonis Martij, id est septima die Martij fuisse dicerent.

Atque hæ quidẽ sentẽtiæ eorũ sũt, quantũ reperire valui, qui diẽ passionis Christi vel vicesimumquintum, vel ante vicesimumquintũ diem Martij constituerunt. Non desunt iam aliorum aliæ, qui post dictum vicesimumquintum diem Christum fuisse passum asseuerant.

17. Lactantius Firmianus † in eo cap. 10. lib. 4. diuinarum institutionum, quod supra citauimns cap. præced. num. 3. dicit, vt habet eius lectio magis communis in impressis codicibus, ante diem septimam Kalendarum Aprilium Christum

ſtum a Iudæis fuiſſe cruci affixum. Quæ dies a Lact. deſcripta non eſt octaua Kalendarum, vt Michael Thomas. ibi, & plerique omnes male interpretantur, ſed eſt ipſa ſeptima Kalendarum Aprilium, id eſt viceſimaſexta dies Martij. Hanc eamdem ſententiam ſecutus eſt Victorinus Lemonicēſis doctor antiquus, & ſupputator egregius, qui vixit circiter annum Domini.465. vt refert Middelburg. in 2.par.Paulinæ, lib.5.cap.5. Et ſecuti ſunt non nulli alij, quorum meminit Beda in lib. de ratio. temp.cap.59. quo in loco ita ait. Vbi primum Dominicus reſurrectionis Chriſti dies fuerit, varie refertur, & quidem quidam octauo Kalendarum Aprilium, ſed alij ſexto, non nulli quinto Kalendarum earumdem die fuiſſe aſſeuerant. Et inter recentiores hanc ſententiam ſecutus eſt Franciſcus Maurolycus in Martyrologio, ſub die viceſimaſexta Martij, & Onuphrius in chronico eccleſiaſtico, ſub anno Chriſti.34.

18. Poſtrema † circa menſem Martium ſententia eſt ipſius Pauli Middelb. qui poſt longiſſimam de hac re diſputationem reprobatis omnibus aliorum opinionibus, concludit tandem, Chriſtum paſsum eſse triceſima die Martij. vt patet in 2. par.Paulinæ, lib.14.cap.2.

Hactenus circa menſem Martium progreſſi ſunt auctores (quantum equidem ſcio) in aſserendo die paſſionis Chriſti, in quo licet differentes fuerint, in eo tamen omnes conueniunt, quòd Chriſtus in menſe Martio, & in ſexta feria fuerit
19. crucifixus. Vnde laudabili (inquiunt) conſuetudine † paſſim inter Chriſtianos, præſertim vero per Italiam obſeruatur, vt ſextæ quæque feriæ menſis Martij ſacræ & celebres habeantur. Quod a B. Hilario Pictauienſi epiſcopo (vt refert Middelb.in d.2.par.Paulinæ, lib.5.cap.1.) inductum ferunt: Quaſi certum ſit, Dominum in ſexta feria in Martio menſe crucifixum fuiſse, licet ambiguum ſit, qua ſexta feria, aut quota die menſis Martij fuerit crucifixus.

Iam vero his limitibus non contenti Doct.plerique ſunt, qui ad Aprilem mēſem tranſgrediuntur, & ad ſaluandam antiquam conſuetudinem, & inueteratam ſupradictam opinionem de ſextis ferijs menſis Martij, ſatis eſse exiſtimant, ſi dicatur, Dominum fuiſse crucifixum ea Luna, cuius Neomenia in Martio extiterit,
20. quaſi totus † ille mēſis Lunaris Martio poſſit adſcribi, in quo cœptus aſſeritur.
21. Sunt itaque non nulli † qui quarto Nonas Apriles, id eſt ſecundo die menſis Aprilis neruis omnibus contendant, Chriſtum dominum in crucem ſublatum. vt refert Hugolinus Martellus in lib.de anni integra reſtit. cap.19.
22. Alij rurſus † ſunt, qui aſtronomicis ſupputationibus rem hanc diligentiſſime inueſtigantes aſſerunt, Dominum non alio die quàm tertio Non.Apr.qui tertius dies eſt eiuſdem menſis, fuiſse crucifixum. Quam ſententiam tenent Rogerus Bacon, & Ioan. de Muris, quos refert Middelb. in 2. par. Paulinæ lib.5. cap.9. & 10. & videtur tenere Paulus Burgenſis in addit. ad Nicol. de Lyra ſuper cap. 26. Matth. vt habet idem Middelb. in d. lib.5.cap.11. Eamdem etiam ſententiam tenent Abulenſis in 2. par. Defenſorij, cap.16. & Ioan. Lucidus in opuſculo de vero die paſſionis Chriſti, cap.9. & Pontacus in chronographia, in princ. vbi ponit, Chriſtum natum octauo Kal. Ian. vixiſse menſes tres, & dies

decem supra annos trigintaduos. & Iosephus Zarlin⁹ in libello italice cõscripto de vero anno & die, in quo crucifixus est Christus. Et demum omnes fere recentiores hanc opinionem sequuntur.

23. Postremo quidam † putant, Christum fuisse passum tertio Idus Apr. id est vndecima die Aprilis. Et in hac sententia fuisse Ioannem de Monte Regio scribit Middelb. in d.lib.5.cap.1.& 12.

Ex his autem omnibus patet, quàm variæ sint auctorum sententiæ de die passionis Christi, cum a die septima mensis Martij vsque ad vndecimam Aprilis viri non defuerint doctissimi, qui diem huiusmodi constituere non dubitauerint.

24. In tanta autem opinionum † diuersitate, & de re tanta, quanta nulla vnquã fuit (vt verbis vtar Hugolini Martelli in loco supracitato) eritne posthac qui dicat, comperti quidquam haberi posse? Immo quis non dicat, & credat, aliquo diuinitatis arcano mortis filij Dei certam diem occultatam nobis fuisse? Quis enim non miretur, Incarnationis Dei diem vni virgini matri Mariæ cognitam, Natiuitatis noctem paucissimis detectam, in comperto semper vniuersæ ecclesiæ fuisse; passionis vero diem in amplissima & nobilissima vrbe peractæ, Principibus totius ciuitatis viris id procurantibus, & per calumniam plebis seditionem, & prouinciæ rebellionem caussantibus, Præside Romano ius pro tribunali dicente, cuncto populo acclamante, & inspectante, signis etiam datis & in cælo, & in terra, & in abditissimis terræ penetralibus admirabilibus, & per omnem terrarũ orbem vsquequaque memorãdis, in ambiguo tamen adhuc esse? Profecto aliud dici non potest, nisi quòd non absque diuino consilio factum est, vt tam alti, & imperscrutabilis mysterij dies in obscuro esse omnino videatur.

25. Huiusmodi autem occultationis caussam † si quis paulo curiosius nosse desideret, ipse Hugolinus Martellus eam esse arbitratur, quia si ad animi nostri mœrorem ex recordatione conceptum delictorum nostrorum, quæ Dei filium ad mortem crucis compulerunt, sique ad commiserationem ex cruciatibus sæuissimis, & crudelissimis in nostris sensibus excitatam, quos cruciatus patientissime pro nostra salute pertulit innocentissimus Iesus, accedat præterea virtus, quæ a sanctitate loci proculdubio manat, & ad hanc virtutẽ loci, vires quoque verissimi tẽporis diuinitus immissæ superadiungerentur, piæ mentes passim exanimarentur profecto (sicut ex solo sepulcri Christi amplexu exanimatos aliquos extemplo fuisse nouimus) & vlteriorem beatitudinis gradum in cælis demerendi pro longiori in terris vita facultate priuarentur. Quare misertus (inquit) hac etiam in parte filiorum suorum est clementissimus Pater, & ne dolorum, & lacrymarum cumulatiore mole obrueremur prouidit. Hæc ille.

26. Mihi tamen † hac eius ratione tamquam parum firma, & satis fragili dimissa, iccirco videtur Dominus diem passionis, & resurrectionis suæ certum celasse a nobis, neque ecclesiæ indicare voluisse, quia nimirum insinuare nobis voluit, sacramentum hoc non per aliquem certum diem mensis, quemadmodum reliquas festorum celebritates, sed per obseruationem plenilunij, & æquinoctij verni clarius & euidentius in mysterio repræsentari debere. Et quidem

27. quidem quid significationis habeant æquinoctium vernum,† & plenilunium; augmentũ scilicet lucis Solis & diei supra nocturnas tenebras,& decrementum lucis Lunæ,doctores sancti,Chrysostomus in serm. de Natiuit.S.Ioan.Baptistæ, Epiphanius hær.50. contra Tessarescædecatitas, Ambrosius in epist.83.ad Episcopos per Æmiliam constitutos,Augustinus in epist.119. ad Ianuariũ,quæ habetur etiã inter opera B.Hieronymi, Tom.9.epist.21. & in lib. quæstionũ veter. & noui test.vel quisquis sit illius libri auctor.quæst.84. in 1.edit. Isidorus lib.1. de eccles.off.cap.31. Rabanus lib.2.de inst.cleric.cap.39.& lib.2.super Numer. cap.1. Beda in lib.de ratio.temp. cap.28. Ruper.abb.Tuitien.lib.6. de diui.off. cap.27.& lib.2.in Exho.cap.5.Iuo Carnoten. in serm.de Pascha. & plerique alij scriptis suis insinuarunt. Non est, cur modo per singula digressiones vbique fa-
28. ciẽtes diutius nos immoremur. Voluit † item (& hoc addam) dominus Iesus, vt diẽ passionis suæ in Parasceue, diẽ autẽ resurrectionis in prima Sabbathi contigisse,ignorata die mensis,per euangelia nobis innotesceret; quatenus propter hanc memoriam non vnũ aliquem diem mẽsis in singulos quosque hebdomadæ dies variabilem quemadmodũ in festiuitatibus ceteris immobilibus,sed spe-
29. cialiter sextã feriam † semper propter passionem, & primam Sabbathi propter resurrectionẽ recoleremus. Neque id quidẽ semel tantũ in anno, sed per singulas hebdomadas omnibus sextis ferijs in mœrore essemus abstinentes,omnibusque diebus Dominicis in lætitia, & exsultatione festũ Domino ageremus.iuxta tex.in c.Sabbatho.& c.ieiunia sane.de cons. dist.3. Vt per hæc & iugis sit tantorum beneficiorum recordatio,quæ nostris sensibus tenacius inhæreat,& veteris Sabbathismi iudaica sollemnitate translata sacram diem Dominicam sanctæ dicatam resurrectioni populus Christi fidelis in nouitate vitæ celebremus.

Dicimus igitur,& concludimus,vt vnde paululum deflexit,eo nostra redeat oratio, ex aliquo die mensis Martij passioni Christi assignato, validum colligi argumentum minime posse. Nam cum huiusmodi dies incertus sit, quidquid super ipsum struxeris, facile nutabit & corruet. Quòd si quis putet, magnam vim in vicesimoquinto Martij mensis die faciendam esse, & ex eo argumentum contra nos iactare nõ desinat, ostendat prius, quanam via & ratione eiusmodi ipse diẽ probet,ac confirmet,& quo modo Kalendarium in eo consentiat; & tunc deinde etiam nos responsum ei dare multiplex si necesse sit,non omittemus.Interim vero ea quæ prolata sunt hactenus,satis,superque esse ad argumenti solutionem videri poterunt.

Atque hæc quidẽ quantũ ad primũ de die passionis Iesu Christi dicta sufficiant.

DE DIE AEQVINOCTII VERNI TEMPORE passionis Christi. Cap. LXXV.

1. *Aequinoctium vernum tempore Christi in vicesimoquinto die Martij reperiebatur secundum communissimam opinionem.& num.2. vel in die vicesimoquarto & vicesimoquinto, secundum quòd annus erat vel bissextilis, vel communis, primus,*

primus, secundus, aut tertius post bissextilem. num. 5.
3. *Christus conceptus est in æquinoctio verno, & natus in brumæ solstitio: Præcursor vero conceptus est in æquinoctio autumnali, & natus in solstitio æstiuo.*
4. *Aequinoctium non vnum dumtaxat, sed duos sibi vendicat dies mẽsis, in quorum nunc vno, nunc altero peragitur, secundum quòd annus vel bissextilis fuerit, vel communis, primus, aut secundus, aut tertius post bissextilem.*
6. *Aequinoctium vernũ tempore S. Clementis Romani, in vicesimosecundo die mẽsis Martij reperiebatur. Et similiter tẽpore S. Anatolij Laodiceni episcopi. num. 7.*
8. *Mensis Distrus est idem penitus cum mense Martio. & num. 10. & 13.*
9. *Menses Græcorum eodem æqualiter dierum numero, quo Latinorum menses procedunt, ac simul initium sumunt.*
11. *Christus resurrexit secundũ B. Epiphan. vicesimosecũdo die mensis Martij, in quo erat æquinoctium vernũ. Secundũ Eusebiũ Cæsar. die vicesimoquinto. num. 14.*
12. *Ante diem vndecimum Kalendarum, significat ipsum diem vndecimum, non duodecimum Kalendarum.*

1. QVantum ad secundum de die certa mensis, in qua tempore Christi æquinoctiũ vernũ reperiretur, licet cõmunis sit, & vulgo recepta † sentẽtia, quòd vicesimaquinta Martij eiusmodi dies fuerit, tamen si quis paulo diligentius rem introspexerit, haud ita facile vicesimumquintum diem pronunciabit, & fortasse non multo minores in eo constituẽdo difficultates sentiet, quàm quæ in asserendo die passionis Christi occurrerint. Mihi tamen in animo minime est, omnia quæ in hac materia dici possent, a capite in hoc loco, & (vt dicitur) ab ouo sigillatim velle recensere, verumtamen pauca quædam ex plurimis, breuiter quidem, sed dilucide, quantum per me fieri poterit, ita proponam, vt ex ijs argumentum in contrarium factum, ne dum sufficienter dilutum, sed plenissime etiam euacuatum appareat.

2. In primis igitur fateor & veterum & recentiorum communem † (vt dixi) esse opinionem, tempore Christi Saluatoris æquinoctium vernum ad octauum Kal. Apr. id est ad vicesimumquintum diem Martij peragi solitum fuisse. Quod ex antiquis & prophanis auctoribus asserit Plinius lib. 18. natur. hist. cap. 25. & 26. & Columella lib. 9. de re rust. cap. 14. & lib. 11. cap. 2. & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 21. & ante hos omnes Ouidius lib. 3. Fastorum, vbi Martij mensis fastos describens dicit æquinoctium fieri tertio die post Quinquatria Mineruæ. Festa autẽ huiusmodi quinto die post Idus incipiebant, id est quartodecimo Kal. Apr. vt supra cap. 73. num. 12. latius declarauimus, & durabant per quinque dies cõtinuos, ac decimo Kal. terminabantur. Vnde iuxta hanc computationem æquinoctium quod erat tertio post Quinquatria die, octauo Kal. Apr. contingebat. Verba autem Nasonis de vltima Quinquatruum die agentis, hæc sunt.

Summa dies e quinque tubam lustrare canoram
Admonet, & forti sacrificare Deæ.
Nunc potes ad Solem sublato dicere vultu,

His

Hic here Phryxææ vellera pressit ouis.

Et post non nulla subdit.

Tres vbi luciferos veniens præmiserit Eos,

Tempora nocturnis æqua diurna feret.

Ex ecclesiasticis vero scriptoribus idem asserit Theophilus Cæsareensis vna cum ceteris Palæstinæ, & aliarũ regionum Episcopis in ea epist.synhodica, quam supra citauimus in præced.cap.num.2. & B.Chrysostomus in serm. de Natiuit.S. Ioan.Baptistæ,& S.August. in serm.22. de tempore, qui est de Natiuit.Domini. 18.& in lib.quæstionum vet.& no.test.quæst.55.in 1.edit.& S.Isid.in lib.de natura rerũ.cap.8.& lib.5.Etym.cap.34.& venerabilis Beda in lib. de temporibus, cap.7.& in lib.de ratio. temp. cap.28. Quo in loco licet ipse aliud se tenere insinuet, affirmat tamen & Plinij,& Hippocratis, seu potius Pauli Æginetæ, vt notat ibi in scholijs Ioan. Nouiomagus, sentẽtiã esse, quòd æquinoctiũ vernũ sit octauo Kal. Apr. Idque non solum Gentiles, sed perplures etiam ecclesiæ magistros

3. tradidisse ait, dicẽtes octauo Kal. Apr. Dominum conceptũ † & passum in æquinoctio verno, natũ vero octauo Kal.Ianuarias in solstitio brumæ: Præcursorẽ vero octauo Kal.Octobres in æquinoctio autumnali cõceptũ, & octauo Kal.Iulias in æstiuo solstitio natũ. Quia nimirũ auctorem lucis æternæ cum cremento lucis temporariæ concipi simul & nasci deceret: pænitentiæ vero præconẽ, quem oportebat minui, cum inchoata minoratione lucis generari pariter & concipi. Stante autẽ hac opinione responderi ad argumentũ potest, quòd æquinoctiũ nõ

4. vnũ dumtaxat † sed duos sibi vendicat dies mensis, in quorum nunc vno, nunc altero peragatur, secundũ quòd annus vel bissextilis fuerit, vel cõmunis primus vel secundus, vel tertius post bissextilem, vt recte explicat Beda edito de hac re libello, qui inscribitur de Paschæ celebratione, siue de æquinoctio vernali. vbi ad idem probandum B.Victoris Capuani episcopi testimonium citans, auctores qui alioquin discordes esse in æquinoctij die asserendo videbantur, hac ratione in vnum conciliat. Quare dicendum erit in casu nostro, quòd Christi Salua-

5. toris tempore æquinoctium vernum † non solũ vicesimumquintũ diẽ Martij, sed etiã vicesimumquartũ possidebat. Et ita expresse videtur asserere Columella in d.lib.11.cap.2. vbi & nono, & octauo Kalendarum Aprilium die æquinoctiũ vernũ constituit. Qui igitur ex die æquinoctij verni argumentari intendit, quòd vicesimaquinta die Martij non potuerit Luna esse decimaquinta, debet prius probare, qualisnã fuerit annus, in quo crucifixus est Dominus, bissextilisne, an communis, & rursus an cõmunis primus post bissextilem, vel secundus, vel tertius. Nã si annus ille bissextilis fuit, aut primus post bissextilem, vtique Sole in vicesimoquarto die Martij æquinoctiũ faciente, & in Arietis signũ ingresso, potuisset in eo die vicesimoquarto ad vesperam a Iudæis Pascha secundum legem immolari, ita quòd die vicesimoquinto sequẽti Luna decimaquinta Christus in sollẽnitate Paschæ fuisset crucifixus. Quare nisi probent prius, & ostẽdant Græci anni illius qualitatem, nihil concludere aut contra nos efficere valebunt. Quòd si quispiam in mediũ exsurgens, & hanc sibi assumens prouinciã, iactet, se posse

docere,

docere, quòd annus in quo ſub die octauo Aprilium Kalendarũ paſſus eſt Chriſtus fuit cõmunis, ſecundus, vel tertius poſt biſſextilem, is cum rem hanc demõſtrare aggredi cœperit, tunc demum (credo) intelliget, quàm temere ſeipſum, & ſuos labores hactenus fruſtratus fuerit. Verum nos ad vlteriora pergamus.
Aduertendum eſt præterea, quòd quamuis hæc opinio, de qua ſupra egimus, tempore videlicet paſſionis Chriſti æquinoctiũ vernum fuiſſe octauo Kal. Apr. fere ab omnibus recepta ſit, mihi tamen nihil mali, neque aliquid temere facturus videbitur, ſi quis eam nunc paululum in dubium reuocare voluerit, vt doctis viris detur occaſio cogitãdi, aut ſaltem in communi opinione (reiectis quæ in contrarium afferuntur) firmius permanendi.

6. Contra hanc ſententiam communẽ videtur eſſe auctoritas S. Clementis Rom.† qui poſt paſſionem Domini anno vixit ſeptuageſimo. Is lib. 5. conſt. apoſt. cap. 18. expreſſe habet, diem Paſchæ accurate & cum omni diligentia celebrandum eſſe poſt æquinoctiũ vernũ, Subdens, Vos autẽ obſeruate ſubtiliter æquinoctiũ verni tẽporis quod eſt viceſimaſecunda duodecimi menſis, qui dicitur Diſtrus. Contra quam tamen cõſtitutionem hoc ipſo inſurgit Carolus Bouius ibi in annotationibus dicens, nihil in eo cap. annotandum eſſe, ſed id totum potius delendum, vt nothum, ac nouum. Et poſtquam aliquã rationem contra illud obieciſſet, profert hæc verba. Sed quid opus eſt aliunde argumenta petere? Ipſa conſtitutio ſe prodit, & tantũ non vocem emittens clamat, ſe nouam eſſe: ait enim æquinoctium fieri viceſimaſecunda Diſtri menſis, hoc eſt Martij: perſpicuũ eſt autem, Chriſti tempore æquinoctiũ fuiſſe viceſimaquinta Martij; tempore vero Anatolij Laodiceni epiſcopi, qui vixit Probo imperante anno Domini. 280.
7. æquinoctij tempus † retroceſſerat tribus diebus, Solque Arietem ingrediens faciebat æquinoctium vernum vndecimo Kal. Apr. hoc eſt viceſima ſecunda Martij, quod narrat Euſebius in eccleſ. hiſt. lib. 7. Quare noua eſt conſtitutio, fortaſſe edita poſt concilium Nicænum. Hæc Bouius.
Verum Franciſcus Turrianus, qui omnes illas B. Clementis cõſtitutiones, tamquam legitimas & apoſtolicas ab omni calumnia defendendas magnum ſibi negotium ſumpſit, reſpondet ibi in annotationibus ad hanc obiectionem dicens, quòd Diſtrus menſis non eſt idem prorſus cum Martio, ſed incipere eum aſſerit in quarto die Martij menſis, ita vt viceſimusſecundus dies menſis Diſtri coincidat & idem ſit cum viceſimo quinto Martij. Ita vero eſſe, temeritatis (inquit) eſſet non credere tanto auctori, quantus eſt Clemens, rem ſui temporis, cui contradici non poteſt narranti. Sed tritum eſt (ait) illud Philoſophi, & quaſi vice prouerbij, Ad pauca reſpicientes facile enunciare.
Mihi tamen neque huius, neque illius dicta (ſi verum fateri velim) ſatisfaciunt: Et videtur (quod pace vtriuſque dictum ſit, virorum alioquin doctiſſimorum) Bouij argumento non bono malam adhibuiſſe Turrianus ſolutionem.
8. Quod ait Turrianus (vt hinc ab eo incipiã) viceſimũſecundũ menſis Diſtri † eſſe viceſimũquintũ mẽſis Martij, mera diuinatio eſt, quæ nõ ſolũ probari nequit, nullaque auctoritate fulcitur, verũ etiã facile apertiſſimis teſtimonijs redargui

po teſt.

poteſt. Ipſe B. Clemens in eod. lib. 5. paulo ſuperius, cap. 13. ait, diem Natalis celebrãdum eſſe viceſimoquinto die menſis noni, diem vero Epiphaniæ ſexto die menſis decimi. Ex quibus apparet, quòd menſis nonus correſpondet in totum noſtro Decembri, & menſis decimus noſtro Ianuario, cur ergo etiã menſis duodecimus, qui eſt Diſtrus, non correſpondebit in totum noſtro Martio?

Præterea Euſebius Cæſareenſis lib. 7. hiſt. eccl. cap. vlt. ex ſentẽtia Anatolij Laodiceni expreſſiſſime ait, viceſimumſecundum diem Diſtri menſis ſecundum Macedones eſſe viceſimumſextum diem menſis Phamenoth ſecundum Ægyptios, & vndecimum Kal. Apr. ſecundum Romanos. Quam rem egregie etiam declarat venerabilis Beda in lib. de ratio. temp. cap. 12. vbi agens de menſibus Græcorum habet hæc verba ad propoſitum noſtrum optime facientia. Siquidẽ

9. Græci cunctis fixum in duodecim menſibus † anni vertentis ordinauere circulum, quorum plerique a Kal. Decembribus ſuũ inchoantes annum, eodem quo Romani ſuorum dierum numero perſtringunt: nil quidem de Romanorum (vt præfati ſumus) Kalendis, Nonis, vel Idibus curantes, ſed a primo vſque ad extremum diem augeſcente paulatim numero ſingulum quemque menſem computantes. Vocatur autem apud eos ipſe December Elaphebolion. Ianuarius Nychion. Februarius Thargilion. Martius Diſtros. Aprilis Xanticos. Maius Artemiſios. Iunius Dieſios. Iulius Panemos. Auguſtus Loos. September Gordiæos. October Yperberetæos. Nouember Dios. Quo illos ordine annum obſeruare vel menſes, & nuper tranſmiſſus ad nos de Roma computus eorũ annalis oſtendit, & canones qui dicuntur Apoſtolorum idem antiquioribus litteris edocuere: vbi duodecimus dies mẽſis Yperberetæon quarto Iduum Octobris eſſe memoratur; quo vtique colligitur, vtrumque menſem pariter incipere, qui vterque diem duodecimum habere probatur eumdem. Quibus etiam liber ſancti patris Anatolij, quem de Paſcha compoſuit, adſtipulatur; vbi ſcriptum eſt. Eſt ergo in primo anno initium primi menſis, quod eſt decem & nouem annorum circuli principium, ſecundum Ægyptios quidem menſis Phamenoth viceſimoſexto die, ſecundum Macedones Diſtri menſis viceſimoſecundo, ſecundum Romanos vero vndecimo Kal. Apr. Hic enim viceſimamſecũdam diem Diſtri menſis æque viceſimamſecundam Martij fore commendans, indicat manifeſte, quia ſimul vterque menſis initium ſumit. Et ne quis dicat, quòd Anatolius in hac ſententia non ſcripſerit, vndecimo Kal. ſed octauo Kal. Apr. conuincet, hoc non ita eſſe menſis Ægyptiorum Phamenoth, cuius viceſimusſextus dies non octauus Kalendarum, ſed vndecimus Kalendarum Aprilium dies eſt: vtrique autẽ, id eſt & qui octauo Kal. & qui vndecimo Kal. Apr. in Anatolio legunt, viceſimãſextam diem Ægyptij menſis in eadem ſententia habẽt annotatam, quæ abſque dubietate in vndecimo Kal. Apr. deuenire probatur. Hactenus Beda, qui in lib. de celebratione Paſchæ, ſiue de æquinoctio vernali, latius hanc eamdẽ B. Anatolij ſententiam pertractat, & contra eos, qui in ipſius libro de Paſcha, loco vndecimi Kalendarum Aprilium, corrupte legebant octauo Kalendarum Apriliũ, veram lectionem egregie defendit, & impoſturam detegit auctoritate nõ ſolum

Euſebij

Eusebij Cæsar. sed etiam B. Victoris doctissimi viri Capuanæ vrbis antistitis, & Dionysij abbatis Romani, cognomento Exigui. Ibique inter cetera subdit hæc verba. Et quærendum est ab eis, quo modo in ipso libello sit scriptum. Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est decem & nouem annorum circuli initium, secundum Ægyptios quidem mensis Phamenoth vicesimasexta die, iuxta Macedones vero Distri mensis vicesimasecunda, secundũ Romanos vero Martij mẽsis vicesimaquinta die, id est octauo Kal. Apr. Cum vicesimasexta dies mensis Ægyptiorum Phamenoth, & vicesimasecunda dies mensis Macedonum Distri, non sit octauo Kalendarum Aprilium, sed vndecimo Kalendarũ Apriliũ. Nonne verisimillimum apparet, quàm sit falsata sententia; vbi ipse qui octauo Kal. pro vndecimo Kal. Apr. mutauit, oblitus est etiam Ægyptiorũ vel Græcorũ mensium statũ mutare: sed ijs, quæ minus nota erant, manere permissis, vt fuerunt, illud solummodo quod suis, sibique vsibile erat, mutauit? Hæc Beda.

In cuius assertionis comprobationẽ ne quis imprudẽs in eam incidat sententiã, aut lectionem, quam ipse Beda, immo & totius catholicæ ecclesiæ vsus reprobauit, & sciat quisque, vbi in Anatolio legitur, Initium circuli decem & nouem annorum esse vicesimosexto die mensis Phamenoth secundum Ægyptios, vicesimosecundo mensis Distri secundũ Macedones, legi debere vndecimo Kal. Apr. secundum Romanos, non octauo Kal. Apr. adduco testimonia sanctorum Ambrosij, & Epiphanij, ex quibus aperte colligitur, vicesimumsextum diem mensis Phamenoth esse vndecimum Kal. Apr. & non octauum Kal. Apr. Et consequenter ex eisdem apparebit, vicesimumsecundum diem mensis Distri, qui est idem cum vicesimosexto Phamenoth, non esse alium, quàm vndecimum Kal. Apr. id est vicesimumsecundum Martij.

Sanctus igitur Ambros. in epist. 83. ad Episcopos per Æmiliam constitutos. Cũ quartadecima (inquit) Luna esset nono Kal. Apr. nos celebrauimus Pascha pridie Kal. Apr. Alexandrini quoque & Ægyptij, vt ipsi scripserunt, cum incidisset quartadecima Luna vicesimo & octauo die Phamenoth mẽsis, celebrauerunt Pascha quinta die Pharmutij mensis, quæ est pridie Kal. Apr. ac sic nobiscum conuenere. Et infra. Denique in futurum Iudæi duodecimo non primo mense celebraturi sunt Pascha, hoc est decimotertio Kal. Apr. secundum nos, secundum Ægyptios autem vicesimoquarto die Phamenoth mensis. Ecce apud B. Ambrosium, quòd vicesimusquartus dies Phamenoth est decimustertius Kalendarum Apriliũ, & vicesimus octauus Phamenoth est nonus Kalendarũ earũdem: Quare necesse est, vt dicamus, vicesimumsextũ diem Phamenoth esse vndecimũ Kal. Apr. Quamuis autẽ non nulla sint apud B. Ambrosium mendose scripta in quibusdam impressis codicibus; Nam vbi supra citaui, vicesimooctauo die Phamenoth mẽsis, & decimotertio Kal. Apr. codex Parisinus Niuellij habet, vicesimooctauo Pharmutij mensis, & tertio Kal. Apr. & quædã alia similiter in sequentibus corrupte legantur, quæ manifestã postulant emendationem; si quis tamen paulo diligẽtius aduerterit B. Ambrosij verba, & sententiã, reperiet, nõ alio modo ipsius textum, quàm eo, quem nos supra attulimus stare posse. Et ita inueni

textum

textũ hunc B. Ambrosij a Paulo Middelb. legi in 1. par. Paulinæ, lib. 5. cap. 1. in fi.
Beatus autem Epiphan. aduersus hæreses, hær. 51. prope fi. manifestissime ait,
11. Christum resurrexisse† secundum Ægyptios Phamenoth mensis vicesimasexta
die, quæ erat æquinoctium, & ante vndecimum Kal. Apr. Ex quibus verbis non
solũ patet id, quod proxime dicebamus, vicesimam sextam diem mensis Phame-
noth secundum Ægyptios, & vicesimam secundam mensis Distri secundum Ma-
cedones quæ idem significant, esse vicesimam secundam mensis Martij, & non
vicesimamquintam. Sed etiam euidenter colligitur, diem ante vndecimum Kal.
12. Apr.† esse ipsum vndecimum, & nõ duodecimum diem Kal. Apr. Quod supra
cap. 73. num. 4. & seqq. contra Middelburg. & plurimos alios disputabamus.
Quare vt semel concludamus, nihil est, quòd vllo modo hæsitare possimus, vi-
13. cesimũ secundum diem mensis† Distri, & vicesimum sextũ mensis Phamenoth
esse vicesimum secundũ mensis Martij. Quod ad oculum optime declarauerunt
Ioan. Stoffler. in Kalendario Rom. propos. 34. Littera. X. & ante ipsum Paulus
Middelb. in 1. par. Paulinæ, lib. 3. cap. 1. vbi singulos dies mensium Ægyptiorũ,
seu Alexandrinorum, quorum septimus est Phamenoth, seriatim prout Roma-
norum mensium diebus respondent, facili schemate disposuerunt.
Neque huic veritati obstat, quòd dicit Turrianus, Eusebium Cæsar. in omnimo-
da historia canonum chronicorum scribere, Christum cenasse in vicesimosecũ-
14. do die mensis Martij, & in vicesimoquinto † resurrexisse. Nam id, nisi aliud
quidpiam addat Turrianus, nec tantillum quidem iuuat ipsius opinionẽ, neque
video, cur debuerit ab eo ad præsentem quæstionẽ adduci, in quo tamen putat,
se perfecte contra Bouium conclusisse, & suam intentionem bene fundasse.

DE DIE AEQVINOCTII VERNI TEMPORE passionis Christi. Cap. LXXVI.

1. *Aequinoctio verno existẽte tempore Christi in vicesimoquinto die Martij, impossibile est secundum non nullos, quòd brumale solstitiũ extiterit in vicesimoquinto die Decembris. Sed id mihi non probatur num. 3. & 7.*
2. *Solis motus in Zodiaco inæqualis est, nam dum regulariter mouetur in eccentrico, modo tardior, modo celerior apparet in Zodiaco.*
4. *Solis mora in vnaquaque quarta parte Zodiaci assignatur. & num. 5. & 14.*
6. *Solis aux a tempore Christi vsque ad præsens mota est fere per integrum signum, aut paulo minus.*
8. *Aequinoctio verno existente in die octauo Kal. Apr. impossibile est, quòd autumnale extiterit in octauo Kal. Oct.*
9. *Aequinoctiũ autumnale habetur hoc tẽpore, si tres dies addãtur in mense Septẽbri supra numerum dierum mensis Martij, in quo est æquinoctium vernum.*
10 *Aequinoctium vernum verisimile est tempore Christi fuisse decimo Kal. Apr. autumnale vero sexto Kal. Oct. similiter solstitium brumæ decimo Kal. Ian. æstiuum vero sexto Kal. Iul.*

Christus

11. *Christus dici potest conceptus in æquinoctio verno, & natus in solstitio brumæ, etiam quòd duobus diebus post conceptus, & natus sit. Idem de Præcursore, etiam quòd duobus diebus ante æquinoctium autumnale sit conceptus, & ante æstiuum solstitium sit natus. num. 12.*

13. *Aequinoctium vernum fuisse tempore Christi vicesimoquinto die Martij, autumnale vicesimoquarto Septembris: nunc vero retracta esse ad decimum Martij, & ad tertiumdecimum Septembris, consistere non potest.*

15. *Aequinoctijs, & solstitijs Columella terminos assignat non præcisos, sed cũ quadam latitudine.*

16. *Aequinoctia, & solstitia non in octauis partibus signorum, sed in primis confici censebat Hipparchus. Quas tamen octauas partes alij appellabant, scilicet in octaua sphæra, ipse primas nominabat, scilicet in nona. num. 17.*

18. *Aequinoctia, & solstitia confici in octauis partibus signorum licet communiter diceretur, varia tamen de hoc erat opinio. Ouidius videtur non nullis dicere quartas. num. 19. Sed id minime verum est. num. 20. S. Anatolius tamen expresse dicit quartas. num. 21.*

NVnc rursus contra Bouium vertenda est a nobis disputatio, qui ait spuriã esse & nouam, non apostolicam constitutionem, quæ æquinoctium vernum ponit in vicesimosecundo die mensis Martij; cum perspicuum sit (inquit) tempore Christi æquinoctium fuisse in vicesimoquinto Martij. Puto, Bouium perspicuum dicere ob testimonia, quæ nos superiori cap. attulimus pro cõmuni sententia, num. 2. & 3. Nam si ob alias id asseruisset rationes, & argumenta, potuisset, aut debuisset ea in medium afferre.

Verum testimonijs illis nõ perspicue probari communem & vulgatam opinionem, ex eo colligi potest secundum non nullos, quia auctoritates illæ non solum constituũt æquinoctium vernum in vicesimoquinto die Martij, sed etiam bru-
1. male solstitiũ in vicesimoquinto Decembris. At hoc impossibile † est (inquiũt) secundum exactam computationem; quæ habet, quòd si æquinoctium vernum sit in vicesimoquinto die Martij, solstitium brumæ non in vicesimoquinto Decẽbris, sed postea necesse est contingere. Quod in specie asserit Paulus Middelb. in 1. par. Paulinæ lib. 7. cap. 2. & Alex. Picolomineus in lib. de noua ecclesiastici Kalendarij restituendi forma. vbi in proposito habet hæc verba. Atque ob id non recte opinantur illi, qui Christi incarnatione in æquinoctio verno posita, eius natalem diem in solstitio hiemali ponunt: nõ enim æquinoctium illud, atque illud solstitium ambo in aduentu Christi vicesimosquintos dies suorum mensium possidere poterant; sicut & hac tempestate hiemale solstitium diem decimum Decembris non obtinet, possidẽte verno æquinoctio decimum diem
2. Martij: respuit enim hoc inæqualis Solis motus † in Zodiaco, quippe qui dum regulariter atque vniformiter mouetur in eccentrico, modo tardior, modo celerior apparet in Zodiaco; celerrimus quidem circa solstitium hiemale, ob eius tunc mãsionem in Augis opposito terræ propinquissimo, tardissimus vero circa

æstiuũ solstitium, existens in ipsa Auge remotissimus a terra. Circa autem æquinoctia medio modo se habet. Si ergo Christus conceptus fuit die vicesimoquinto Martij, vbi vernum æquinoctium reperiebatur, vt omnes fere asserunt, in lucem vero editus vicesimoquinto Decembris die, vt tenet ecclesia; profecto in solstitio non contigit eius ortus, sed tribus fere diebus ante. Hactenus Picolom. Qui in ijs, quæ dicit de inæquali motu Solis in Zodiaco, deque Auge, & opposito Augis, optime quidem loquitur, at in ijs, quæ explicat de Natiuitate Christi quasi tribus diebus ante solstitiũ facta, existente verno æquinoctio in vicesimo-
3. quinto die Martij, mihi † non probatur. Huiusque rationem paucis affero hoc modo ex ijs, quæ habentur in Theoricis Planetarũ. Sol in conficiendo vnam ex duabus inferioribus portionibus sui eccẽtrici, quæ est ab opposito Augis vsque ad punctũ mediæ longitudinis, quæ portio respondet vni quartæ parti Zodiaci,
4. immoratur † spatio dierum. 89. hor. 2. min. 44. Alteram autẽ superiorum portionũ, quæ est ab Auge ad idem pũctum mediæ longitudinis perambulat Sol in diebus. 93. hor. 12. min. 10. Modo si solstitia, & æquinoctia immobiliter & præcise essent in Auge, vel in opposito Augis, aut in punctis mediæ lõgitudinis, iam haberemus tẽpus, & numerum dierũ, in quibus Sol vnãquamque partẽ Zodiaci, quæ est inter solstitia & æquinoctia, pertransiret. Et quidem hac tẽpestate nostra, in qua Aux Solis dicitur esse in secundo gradu Cancri, nihil fere euariatur a supradicti tẽporis assignatione, nisi quòd si quis ad amussim scire desiderat præ-
5. scriptũ tempus cuiuslibet quartæ partis † Zodiaci, Ab initio Capricorni vsque ad initiũ Arietis dicitur nunc Sol cõmorari diebus. 89. hor. 1. min. 56. Inde vsque ad initium Cancri diebus. 93. hor. 10. min. 24. Ab initio Cancri vsque ad initium Libræ diebus 93. hor. 13. min. 36. Et inde postremo vsque ad initiũ Capricorni diebus. 89. hor. 4. min. 4. Verũ quoniã a tempore Christi vsque ad præ-
6. sens Aux Solis † ad motũ orbium ipsam deferentiũ mota est fere per integrum signũ, aut paulo minus: (tempore enim Claudij Ptolemæi, qui fuit post Christũ natum annis. 130. reperiebatur sub sexto gradu Geminorum.) hinc fit, quòd alio temporis spatio conficiebat tunc Sol dictas quartas Zodiaci partes, quàm nunc conficiat. Et cum pars hiemalis, de qua nũc agimus, ab initio scilicet Capricorni vsque ad initiũ Arietis, paulo esset tunc remotior ab opposito Augis, quàm nũc sit, sequitur, quòd in ea percurrenda aliquantum plus temporis insumebat tunc Sol, quàm nũc insumat. Dicamus itaque, Solẽ a primo Capricorni pũcto vsque ad primũ Arietis, nunc quidẽ per dies. 89. vt dictum est, immorari, tũc vero per dies. 90. immoratum fuisse. vt expresse ait Plinius lib. 18. naturalis histo. cap. 25. Ex quibus perspicuum fit, quòd si nostro tempore ingrediatur Sol in Arietẽ decima die Martij, vndecima die Decembris continget eius ingressus in Capricor-
7. nũ; & si tempore Christi punctũ æquinoctij verni † erat in vicesimaquinta Martij, pũctum similiter solstitij hiemalis erat in vicesimaquinta Decembris, vt seruetur numerus. 89. & 90. dierum, quemadmodum superius dictũ est; non autẽ erat hibernũ solstitiũ in vicesimaseptima, aut vicesimaoctaua Decẽbris vt sentit Picolomineus, & Middelburgẽsis non bene cõputantes dierũ numerũ, qui est a

vicesimaquinta Decẽbris vsque ad vicesimamquintã Martij. Quare ex hac parte nihil põt cõcludi cõtra æquinoctiorũ, & solstitiorũ terminos a Plinio, Columella, aut alijs antiqs ecclesiasticis pribꝰ supra ĩ præced. cap. nu. 2. & seq. assignatos. Ex alio tamen capite pungi potest dicta assignatio æquinoctiorũ & solstitiorũ a veteribus descripta. Ipsi enim quẽadmodum ponunt brumale solstitium octauo Kal. Ian. & æquinoctium vernum octauo Kal. Apr. ita solstitium æstiuũ octauo
8. Kal. Iul. & æquinoctiũ Autumni octauo Kal. Oct. constituunt. Quod nulla † ratione si præcisos quæramus terminos, stare potest. Idque nõ solũ in nostro tẽpore clarissime ostenditur, in quo ad habendũ æquinoctiũ autumnale in mense Se-
9. ptembri † addendi sunt tres dies supra numerũ dierũ mẽsis Martij, in quo contingit æquinoctiũ vernũ, verbi gratia existente verno æquinoctio in decimo die Martij, autumnale erit in decimotertio Septẽbris, vt declarat Paulus Middelb. in 1. par. Paulinæ lib. 10. in fi. & Ioan. Stoffler. in Kalend. Rom. propos. 18. Littera. I. Sed etiam tẽpore Christi idem si non in totum penitus, pro maxima saltem parte demonstratur. Tempore enim Claudij Ptolemæi, qui Saluatoris tempori, vt iterum dictum est, proximus fuit, conficiebat Sol in vernalibus signis a principio Arietis vsque ad principium Cancri dies. 94. cum semisse, in æstiualibus vero a principio Cancri vsque ad principium Libræ dies. 92. cum semisse; quare adhibita hac cõputatione circa id tempus, quo Christus natus est, si solstitiũ brumæ octauo Kal. Ianuar. & æquinoctiũ vernum octauo Kal. Apr. existebat, vtique solstitium æstiuum non octauo, sed circiter quartum Kal. Iul. & æquinoctiũ autumni pariter non octauo, sed circiter quartum Kal. Oct. contigisset. Vel cõtra si æquinoctium autumni octauo Kal. Oct. & solstitium æstiuũ octauo Kal. Iul. conficiebatur, solstitium brumæ non octauo sed circiter duodecimum Kal. Ianuar. & similiter æquinoctiũ vernum non octauo sed circiter duodecimum Kal. Apr. extitisset. Quid autem horum verius sit non ita facile est iudicare. Mihi sane neque hoc neque illud, sed medium quiddam inter vtrumque magis verisimile vi-
10. detur. Vt dicamus, tempore Christi hibernum solstitium † decimo Kal. Ian. & æquinoctium vernum decimo Kal. Apr. solstitium vero æstiuum sexto Kal. Iul. & æquinoctium autumnale sexto Kal. Oct. peracta fuisse.

Quo stante responderi posset ad auctoritates antiquorũ, quòd ipsi æquinoctijs, & solstitijs dies octauos Kalendarũ assignauerũt, non vt præcisos dies illorũ describerent, sed memoriæ fortasse iuuandæ, & retinendæ caussa, euitãtes variationem illam dierum nunc sextorum nunc decimorum Kalendarum, & mediam quodam modo viam inter vtrosque eligentes, quasi solstitia, & æquinoctia non prorsus in indiuisibili, sed in quadam parua latitudine consisterent.

Quod etiam eo libentius facere poterant, quia cum putarent, æquinoctia, & solstitia in octauis signorum partibus confici, vt Plinius asserit lib. 2. cap. 19. octauos pariter Kalendarum dies ad insigniorem, & certiorem huius rei memoriam forsitan nominare malebant.

11. Quantũ autẽ ad mysterium Incarnationis, & Natiuitatis Christi † dicendũ est, quòd quamuis Christus dominus duobus diebus aut cõceptus post æquinoctiũ vernum,

vernum, aut natus post brumæ solstitium assereretur, nihil per hoc tamen mysterio deperiret; sed æque bene dici posset, ipsum fuisse natum in solstitio hiberno, quando incipiebãt diminui tenebræ, & lux augeri, conceptũ autẽ in verno æquinoctio, quando lux diei superare incœperat tenebras noctis; ac si in ipsis solstitij & æquinoctij pũctis præcise natum, aut conceptũ asseramus. Porro Doct. sancti non solum in conceptione, & natiuitate Domini Saluatoris, sed etiam in conce-
12. ptione, & natiuitate S. Ioan. Baptistæ † solstitij & æquinoctij mysterium inspexerunt; & tamen (vt dixi) vero existente æquinoctio & solstitio quãdo Christus conceptus & editus est, verum æquinoctium & solstitium in die natali & conceptione Præcursoris existere non potuit, sed quattuor fere diebus ante diceretur Præcursor conceptus & natus, quàm verum & præcisum æquinoctium, & solstitium extitisset. Quod multo minus mysterio congrueret ob maiorem, & magis notabilem a veris solstitij & æquinoctij punctis elongationem.

13. Illud igitur, quod recentiores asserunt, tempore Christi æquinoctia † fuisse vicesimoquinto die Martij, & vicesimoquarto Septembris, hodie vero retracta esse ad decimũ Martij, & decimũtertium Septembris; Quorũ vnus est etiam præceptor meus Christoph. Clauius super sphæram, cap. 2. vbi agit de Coluris, in fi. nullo pacto posse cõsistere videtur: vt scilicet æquinoctium vernũ per dies quindecim, autumnale vero per dies vndecim retrocessisse dicantur; quasi Aux Solis fuisset tunc sub principio Arietis, & mota iam sit ex eo tẽpore per tria integra signa, vsque ad principiũ Cancri; quod a nemine asseritur, aut probatur. Et quomodocũque tãdem poneretur Aux Solis tẽpore Christi certũ est, vtraque æquinoctia & vtraque solstitia in octauis diebus Kalendarũ non potuisse reperiri; nã illo modo æqualitas motus Solis in suo eccentrico, & inæqualitas motus eiusdẽ in Zodiaco minime seruaretur; nisi quis diceret, eccentricitatẽ Solis fuisse tunc multo minorẽ, quàm nunc sit; quod esset cõtra omnes, & contra Ptolemæũ, qui
14. fatetur, Solẽ in medietate † Zodiaci boreali semper cõficere dies. 187. in altera vero australi. 178. & esset contra ipsummet Pliniũ, qui in d. lib. 18. cap. 25. ponit, Solem percurrere a bruma ad æquinoctiũ vernum diebus. 90. Inde ad solstitiũ 94. a solstitio rursus ad æquinoctium autumni diebus. 92. & inde postremo ad brumam. 89. Qua computatione dierũ admissa, impossibile est, dictos quattuor solstitiorum & æquinoctiorũ cardines in octauis diebus Kalendarum reperiri. Quare necessario concludendum est, assignationem æquinoctiorum, & solstitiorum a veteribus factam, pro illo tempore passionis Christi, non esse exactam, neque illi omnino & vsquequaque fidendum esse.

Dixi pro illo tempore, nam si referretur ad aliud tempus longe superius, in quo menses in Kalendario aliter dispositi erant quantũ ad numerum dierum, quàm fuerint postea sub Iulio Cæsare, aut sub Augusto (quod nunc non determino) forte posset ab aliquo sustineri.

15. Minus tñ male in hac materia dicẽdus est fuise locut⁹ Columella † qui nõ præcise octauos dũtaxat dies Kalẽdarũ æqnoctijs, & solstitijs adscripsit, sed cũ quadã latitudine, qua ad præcisos terminos vulgata opinione minime reiecta magis

accederet. Dicit enim, æquinoctium vernum contingere nono & octauo Kal. Apr. autumnale vero octauo, ſeptimo, & ſexto Kal.Oct. Solſtitium brumale nono & octauo Kal. Ianuar. æſtiuum autem octauo, ſeptimo, & ſexto Kal.Iul. Putãdũ eſt autẽ, Columellã, Pliniũ, B.Chryſoſt. atque alios plurimos, quos ſupra retulimus cap. præced. num. 2. nõ ex propria ſentẽtia, aut quaſi ex obſeruatione, quã ipſi huic rei adhibuerĩt, terminos æquinoctijs, & ſolſtitijs aſſignaſſe, ſed potius ex relatione aliorũ aſtronomorũ; qui etſi lõgiſſima ætate ipſos præceſſerãt, putabãt tamen ipſi dictos terminos in eiſdem ſedibus immobiliter perſeuerare.

16. Refert præterea Columella, Hipparchum † ſenſiſſe, ſolſtitia, & æquinoctia nõ in octauis partibus ſignorũ, quas in octauis diebus Kalendarum Solem percurrere cenſebant, ſed in primis ſignorum partibus contingere. Ita enim lib. 9. de re ruſti. cap. 14. inquit. Bruma fere conficitur circa octauum Kal. Ian. in octaua parte Capricorni. Nec me fallit Hipparchi ratio, quæ docet, ſolſtitia, & æquinoctia non octauis, ſed primis partibus ſignorum confici. Verum in hac ruris diſciplina ſequor nunc Eudoxi, & Metonis, antiquorumque faſtos aſtrologorum, qui ſunt aptati publicis ſacrificijs, quia & notior eſt iſta vetus agricolis cõcepta opinio. Nec tamen Hipparchi ſubtilitas pinguioribus (vt aiunt) ruſticorum litteris neceſſaria eſt. Et lib. 11. cap. 2. in fi. Sextodecimo (ait) Kal. Ian. Sol in Capricornũ tranſitum facit, brumale ſolſtitium, vt Hipparcho placet. Et parum infra. Nono Kal. Ian. brumale ſolſtitium (ſicut Chaldæi obſeruant) ſignificat. Hæc Columella. Quem etſi puto fuiſſe deceptum amphibolia vocis circa Hipparchi opinionẽ, vt bene aduertit quidam Scholiaſtes in Theoricis Planetarum Purbacchij. in

17. fi. Quas enim octauas partes ſignorum † in octaua ſphæra vocabant Chaldæi, & alij communiter aſtrologi, qui adhuc nonũ orbem non deprehenderant, ipſe Hipparchus rectius eaſdem, primas ſignorum partes, in nono ſcilicet orbe vocandas, & conſtituendas cenſebat: Tamen negari non poteſt, quòd quæ opinio de octauis partibus ſignorum, & octauis diebus Kalendarum vulgo ferebatur, non eo tempore nata erat, ſed longe antiquiori, ante ſcilicet Hipparchum, qui natiuitatem Saluatoris. 150. annis præceſſit, tempore Eudoxi, & Metonis, & aliorum vetuſtiſſimorum aſtrologorum.

18. Et negari præterea non poteſt, quòd de eiſdẽ etiam partibus ſignorũ † in octaua ſphæra varia erat aſtronomorũ opinio. Nã licet Plinius, & Columella in locis ſupracitatis & Cẽſorinus in lib. de die natali, cap. 14. octauarũ tantũ partiũ meminerint, Manilius tamen poeta, qui tempore Auguſti floruit, de alijs etiã partibus mentionẽ facit lib. 3. aſtronom. in fi. vbi de æquinoctijs, & ſolſtitijs agẽs, ita ait.

Has quidam vires octaua in parte reponunt;
Sunt quibus eſſe placet decimas; nec defuit auctor,
Qui primæ momenta daret, frænoſque dierum.

19. Ouidius autem quartas partes † memorare videtur, dum tertio lib. Faſtorum, de vltimo die Quinquatriorum Mineruæ agens, ſic inquit.

Nunc potes ad Solem ſublato dicere vultu,
Hic here Phryxææ vellera preſſit ouis.

Et poſt

Et post non nulla subdit.

Tres vbi luciferos veniens præmiserit Eos,
Tempora nocturnis æqua diurna feret.

Atque hanc esse Ouidij sententiã interpretatur Ioan. Stoffler. in comment. super sphærã Procli, vbi agit de circulis sphæræ, pag. 16. & Paul. Middelburgen. in 1. 20. par. Paulinæ, lib. 10. in princ. Mihi † tamen magis placet expositio Antonij Fanensis in comment. super dictis Fastis Ouidij, vbi ait, quòd illud here pro heri in versibus Ouidij positum, nõ refertur ad diem ante vltimum Quinquatriorum, sed ad diem ante totũ festum Quinquatruum Mineruæ, quod per quinque dies continuos durabat, & Quinquatrus identidẽ nomine semper appellabatur; ita vt velit Ouidius, Solem in Arietem ingredi non vndecimo Kal. sed quintodecimo Kal. Apr. & æquinoctium facere tertio post Quinquatriorũ festum die, hoc est octauo Kal. Apr. Et hoc necessarium videtur asserere, nam si alioquin Ouidius diceret, Solem in Arietem ingredi vndecimo Kal. Apr. nimis longam efficeret moram Solis in Piscibus, & contra in Ariete nimis breuem, atque adeo motum eius valde difformem, & irregularem constitueret. Hac autem interpretatione stante, diceret Ouidius vna cum alijs supracitatis auctoribus, æquinoctium fieri in octauis partibus Arietis.

21. Anatolius tamen † Laodicenus Episcopus qui post natiuitatẽ Christi anno vixit. 280. vernum æquinoctiũ statuit in quarta Arietis parte vndecimo die Aprilium Kalendarum, vt habetur per Euseb. Cæsar. lib. 7. hist. eccl. cap. 26. Quã sententiam de æquinoctio in quarta Arietis parte statuendo in die tamen xij. Kal. Apr. secutus est etiã Beda in multis locis, quæ infra citabimus cap. seq. num. 13.

DE DIE AEQVINOCTII VERNI TEMPORE passionis Christi. Cap. LXXVII.

1. *Aequinoctium vernum tempore Christi fuisse in vicesimoquinto die Martij nullatenus constat. & num. 24. & 26. Tempore S. Clementis Romani. id est centũ annis post Christum natum verisimile est fuisse in vicesimosecundo die Martij. num. 2. Tempore Theophili Cæsareen. id est ducentis annis post natiuitatẽ Christi, circiter vicesimumprimũ diem Martij. num. 6. Et similiter tempore Nicæni concilij. num. 8. Ab Anatolio tamen, qui fuit circiter quadraginta annos ante concilium Nicænum in vicesimosecundo Martij collocatur. num. 22.*

3. *Aeqnoctiũ vernũ obseruatũ fuit a Ptolem. in vicesimosecũdo die Martij. et nu. 20.*

4. *Anni quãtitas obseruata a Ptolemæo ea est, vt in centũ annis æquinoctiũ non anticipet sedẽ suã nisi per octo horas. Sed in hac anni quãtitate definiẽda Mathematici maxime discrepãt. nu. 18. Alphõsus rex aliã constituit. nu. 19. A multis reputatur irregularis, & sic æquinoctiorũ anticipatio non est vniformis. num. 23.*

5. *Paschæ terminus sumitur a vicesimosecundo die Martij ex constitutione Theophili Cæsar. Item ex regula Nicæni concilij ab vndecimo Kal. Apr. vsque in septimum Kal. Maias. num. 11.*

7. Aequnoctiũ vernũ in vicesimoquĩto die Martij cõfici, opinio licet falsa diu inualuit.

9. Aequinoctiũ vernum in vicesimoprimo die Martij perpetuo perseuerare putauit Dionysius abbas Rom. Item Beda. num. 10. & 13. Item Ado Viennen. nu. 14. Item S. Anselmus. num. 15.

12. Pascha ante vernalis æquinoctij transgressum celebrari non debet.

16. Christus passus est decimo Kal. Apr. secundum S. Anselmum. Secundum B. Epiphanium resurrexit vicesimasecunda die Martij, in æquinoctio. num. 17.

21. Aequinoctium vernum tempore Christi fuisse in vicesimotertio die Martij, & tempore Nicæni concilij in vicesimoprimo, verisimile est. Vel dicendum, quòd tempore Christi fuit in vicesimotertio, & vicesimoquarto die Martij; Tempore B. Clementis Rom. & Ptolemæi in vicesimosecundo, & vicesimotertio; Tempore Theophili Cæsareen. & Anatolij Laodiceni in vicesimoprimo & vicesimosecundo; Tempore Nicæni concilij in vicesimo, & vicesimoprimo. num. 25.

QVidquid autem sit de quota Arietis parte, in qua æquinoctiũ peragi dice-
1. retur, de qua vidimus supra cap. præced. in fi. mihi nullatenus videtur †
constare, vt ad id redeamus quod principalius agimus, dictũ æquinoctiũ vernũ
fuisse in vicesimaquinta die Martij tempore Christi, ob auctoritatẽ Columellæ,
Plinij, aut alicuius alius supra relatam cap. 75. num. 2. neque eo nomine posse tã
manifeste redargui, aut exsibilari, quàm Bouius existimat, apostolicã cõstitutio-
nẽ B. Clemẽtis Rom. quæ æquinoctiũ dictũ statuerit in die vicesimasecũda Mar-
tij. Immo vero videtur verisimillimũ, tẽpore S. Clemẽtis, id est centũ annis post
Christi natiuitatẽ, non alio die magis præcise (quantũ coniectura assequi possu-
2. mus) quàm vicesimosecũdo Martij die † æquinoctiũ vernum assignari potuisse.
Quod confirmatur ex eo, quòd Ptolemæus, qui non nisi triginta annis fuit post
3. B. Clementem, in eodẽ vicesimosecundo die Martij æquinoctium vernum † se-
mel obseruauit, vt ex lib. 3. Almagesti, cap. 2. colligũt inter alios Paulus Middel-
burg. in 1. par. Paulinæ, lib. 10. circa med. & Ioan. Stoffler. in cõment. super sphæ-
rã Procli, in prin. pag. 15. & seq. Et ita etiã annotatum inspicitur æquinoctiũ ab
eodẽ Ptolemæo in quodam Kalendario impresso post Almagestum, & post Oui-
dij Fastos, quod huiusmodi habet inscriptionem. Cl. Ptolemæi inerrantium stel-
larum significationes per Nicolaum Leonicum e græco translatæ. Ibi enim tum
decimo, tum septimo Kal. Apr. signatur æquinoctiũ, quasi semel ex propria ip-
sius Ptolemæi sententia, semel vero ex vulgata aliorum opinione. Idemque Pto-
4. lemæus eam anni quantitatem † se obseruasse existimauit, vt in centum annis
æquinoctium nõ anticiparet sedẽ suam, nisi per octo horas, vt ex d. cap. 2. lib. 3.
Almag. & ex tabella, quam ad id composuit Ioan. Stoffler. in Kalend. Rom. pro-
pos. 38. facile colligi potest. Quamuis autem dicta anni quantitas per Ptolemæũ
constituta, postea in aliam mutata deprehendatur, tamen si Ptolemæus sciuisset,
quòd centum annis supra, æquinoctium vernum in vicesimoquinto die Martij
contingebat, aliam proculdubio anni quantitatem constituisset, & rationẽ tan-
tæ anticipationis æquinoctiorum melius inuestigasset.

Addo præterea, quòd Theophilus Cæsar. de quo supra latius mentioné feci cap. 74. in princ. qui fuit tempore S. Victoris papæ post B. Clementem annis centũ, circiter annum Domini ducẽtesimum, in ea synhodo Episcoporũ Palæstinæ, & aliarũ prouinciarum, quã auctoritate S. Victoris prædicti cõtra Quartodecima-
5. nos conuocauit, statuit, vt deinceps Paschæ terminus sumeretur † non a vicesimoquinto die Martij, quẽadmodũ prius sumebatur, sed a vicesimosecundo, tres dies veteri obseruationi adijciens. Et quamuis in eo concilio a ceteris Episcopis assereretur, æquinoctiũ vernũ in vicesimoquinto die Martij existere, ipse tamen dicebat, impiũ esse, si tres dies passionis Christi a paschali termino excluderẽtur. Et ita hac via obtinuit, quod fortasse altera nõ obtinuisset. Existimo enim Theophilum virũ eruditissimũ sciuisse optime, quòd æquinoctiũ vernum eo tempore
6. non in vicesimoquinto Martij, sed circiter vicesimumprimũ † conficiebatur, nõ quidem quia id ita a sanctis patribus annotatum animaduerterat, vt arbitratur Middelburg. in 2. par. Paulinæ, lib. 1. cap. 1. (Nam a sanctis patribus in concilio Nicæno longe post B. Theophilum Cæsar. annotatum fuit æquinoctiũ vernũ in vicesimoprimo Martij) sed quia potius ita ipse obseruauerat, & a peritis Mathematicis didicerat. Verum quoniam non ita facile potuisset Theophilus hoc persuadere Episcopis, qui ex inueterata opinione, & ab antiquissimis accepta, ac sẽper retẽta, putabant æquinoctiũ vernũ immobiliter in vicesimoquinto die Martij perseuerare; alia sibi via ingrediendũ duxit; vt nimirum tres dies passionis Christi, incipiendo a die, quo captus est, extra terminũ Paschæ non relinquerentur. Et ita haud difficulter quod volebat, Episcopis persuasit. Alioquin si tunc æquinoctiũ vernũ in vicesimoquinto Martij vna cũ alijs Episcopis peragi credidisset, quo modo, aut qua ratione potuisset decernere, aut decernẽdũ proposuisset, vt Pascha ante æquinoctiũ, non in primo, sed in vltimo mense, tẽpore illegitimo quãdoque celebraretur? Quare dicendũ videtur, ꝙ vere Theophili tẽpore vicesimũprimũ diẽ Martij vernale æquinoctiũ possidebat, & sæculo superiori, tẽpore B. Clementis vicesimumsecundũ, vt in apostolica constitutione scriptũ est.
7. Ne quis autẽ miretur, quo modo opinio illa de die vicesimoquinto Martij † tãdiu licet falsa apud plurimos inualere potuerit, declarabo id nũc exẽplo manifestiori. In concilio Nicæno, quod circiter annũ Dñi. 322. celebratũ est, nemo est,
8. qui nesciat, æquinoctiũ vernũ in vicesimoprimo † die Martij ad Paschæ celebrationẽ fuisse cõstitutũ. Et tamen posteriores Doct. adeo firmiter diei illi inhærere æquinoctiũ existimauerũt, vt nũquã inde discessurũ putarent. Et omissis SS. Cyrillo, & Proterio Alexãdrinis Episcopis, vna cũ B. Victore Capuanæ vrbis antistite, qui oẽs post conciliũ Nicænũ annis transactis plus quàm centũ claruerunt, & æquinoctiũ vernũ in dicto vicesimoprimo die mensis Martij confici cõstantissi-
9. me affirmarunt; Dionysius abbas Romanus cognomento Exiguus † vir certe in litterarũ peritia satis laudatus, qui fuit post conc. Nicænũ annis ducentis, cyclos paschales cõstituit annorũ plus quàm quingentorũ, semper in omnibus supponẽs, æquinoctiũ vernũ in dicto vicesimoprimo die Martij perpetuo permãsurũ.
10. Venerabilis Beda † vir profecto in omni disciplinarũ genere peritissimus, & in

Mathematicis ſcientijs non infime eruditus, qui fuit poſt concilium Nicænum quadringẽtis annis, nonne adeo deceptus eſt in hac æquinoctij immobilitate, vt aſſereret, non ſolũ tempore dicti cõcilij, ſed etiam tempore Chriſti, & tẽpore ſuo æquinoctiũ in viceſimoprimo Martij veraciter inhærere? Idque & auctoritate patrũ, & (quod multo magis adhuc mireris) horologica etiã cõſideratione doceri poſſe contenderet? Is ita nimirũ ſcribit in lib. de ratio. temp. cap. 28. Vbi poſtquã retuliſſet ſentẽtiã Plinij, & aliorũ qui æquinoctiũ vernũ in octauo Kal. Apr. conſtituebant, ſubdit hæc verba. Verum regula tenet eccleſiaſticæ obſeruationis
11. a Nicæno confirmata concilio, vt Paſchæ dies † ab vndecimo Kal. Apr. vſque in ſeptimum Kal. Maias inquiratur. Item catholicæ inſtitutionis regula præcipit, vt
12. ante vernalis æquinoctij trãſgreſſum Paſcha † nõ celebretur. Qui igitur octauo Kal. Apr. putat æquinoctium eſſe, neceſſe eſt idem, vt ante æquinoctium Paſcha celebrari licitum dicat, aut ante octauum Kal. Apr. Paſcha celebrari licitũ neget. Ipſum quoque Paſcha, quod Dominus pridie quàm pateretur cum Diſcipulis fecit, aut nono Kalendarum Aprilium die non fuiſſe, aut ante æquinoctium fuiſſe confirmet. Non enim noſtri tantum temporis ſed etiam legalis, & Moſayca decernit inſtitutio, non ante tranſcenſum huius æquinoctij, diem feſti paſchalis eſſe celebrandum, ſicut atteſtante Anatolio euidenter docet Philo, & Ioſephus, & eorum antiquiores Agathobolus, & ab eo eruditus Ariſtobolus, qui vnus ex illis ſeptuaginta ſenioribus fuit, qui miſſi fuerunt a pontificibus ad Ptolemæum regem. Vnde nos neceſſe eſt ob conſeruãdam veritatis regulam dicamus aperte, & Paſcha ante æquinoctium, tenebraſque deuictas non immolandum, & hoc æquinoctium duodecimo Kalendarum Aprilium die veraciter adſcribendum, ſicut non ſolum auctoritate paterna, ſed & horologica conſideratione docemur. Hæc Beda. Qui eadem etiam aſſerit in lib. de Paſchæ celebratione, ſiue de æquinoctio vernali. Et in alijs plurimis locis dicit, æquinoctium
13. vernum † in ſupradicto duodecimo Kalendarum Aprilium die exiſtere, in quo, & Solem & Lunam & Stellas a Deo creatas fuiſſe putat, in quarto ſcilicet mundi die, & in quarto Arietis gradu. vt videre eſt in lib. de diuiſionibus temporum. cap. vbi dies incipiat, ſeu finiatur. & in lib. de ratio. computi, cap. 3. 10. & 13. & in lib. de ratio. temp. cap. 4. 57. & 65. & in lib. de ſex ætatibus, ſiue chronicon. & in lib. de temporibus, cap. 10.
14. Quam ſententiam ſecutus eſt etiam Ado Viennen. † in Breuiario chronicorũ,
15. ætate 1. in princ. Et S. Anſelmus Cantuarien. † annis 750. poſt conciliũ Nicænũ, in cõment. ſuper Matth. cap. 27. ibi, Altera autẽ die, quæ eſt poſt Paraſceuen. & in lib. 2. de Imag. mundi, cap. 17. quo in loco ita ait. Vernale æquinoctium nõ octauo, ſed duodecimo Kal. Apr. habendũ lex, & euangeliũ clamat, vt horologij manifeſte inſpectio probat. Secundũ enim legẽ non licuit Paſcha ante æquinoctiũ celebrari. Qui autem euangeliũ diligenter legerit, Dominũ non octauo, ſed
16. decimo Kal. Apr. † paſſum videbit. Si ergo octauo Kal. Apr. eſt æquinoctium, tunc Dominus cõtra legem Paſcha ante æquinoctium celebrauit, qui legem nõ ſoluere, ſed implere venit. Sed & Iudæi contra patrium morem geſſerunt, quia

Paſcha in inconuenienti termino egerunt. Verumtamen cum horum neutrum fuerit, tranſacto duodecimo Kal. Apr. æquinoctio Dominus ſolito more Paſcha cum Iudæis vndecimo Kal. Apr. celebrauit: paſchali die, quod erat decimo Kal. ſuo ſanguine nos redemit: octauo Kal. reſurrexit. Hactenus S. Anſelmus.

Addo, quòd B. Epiphanius in Panario hær. 51. contra hæreſim, quæ non ſuſcipit
17. euangeliũ Ioannis, & Apocalypſim. dicit, Chriſtũ reſurrexiſſe † viceſimaſecunda die menſis Martij, quæ erat æquinoctium. Quo comperiuntur (inquit) omnes mentiri, qui non ſunt filij veritatis. Neque dici poteſt, quòd ipſe deceptus fuit ex decreto patrum Nicænæ ſynhodi, nam illi non in viceſimaſecunda die menſis Martij, ſed in viceſimaprima æquinoctium ad Paſchæ celebritatem conſtituerunt. Cui B. Epiphanij ſententiæ conſonat S. Auguſtinus, vel quiſquis alius ſit, in lib. quæſt. veter. & no. teſt. quæſt. 106. in prima edit. vbi ſimiliter æquinoctium ponit in die vndecimo Kal. Apr. quando (inquit) Deus mundum creauit, & quando primus dies Paſchæ eſt, id eſt primus dies primi menſis.

Quòd ſi quis ex tempore concilij Nicæni, quod circiter. 300. annos poſt Chriſtũ paſſum, aut paulo minus celebratum fuit, vel ex noſtro etiam tẽpore arguere velit, æquinoctium vernum non contigiſſe in anno paſſionis Chriſti, niſi in viceſimaquinta die Martij, aduertat quiſquis ita argumẽtatur, quòd nos fortaſſe multo efficacius ſententiam noſtram, quàm ipſe ſuam, hac via confirmare poterimus. Neque hic tamen labyrinthum ingredi volumus de præciſa anni quanti-
18. tate definienda: ſcimus enim, quàm varie in hac re Mathematici † ſe torqueãt, vt vere illud Horatij dici poſſit in Arte poetica, vna dictione immutata.

Aſtronomi certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

19. Sed accipiemus eam anni quantitatem, quã Alphonſus rex † ex propria obſeruatione cõſtituit, & quam cõmuniter hodie fere omnes ſequũtur in Tabulis aſtronomicis conficiendis. Ea autem attenta ſi ad annos ſuperiores retroceſſerimus, reperiemus iuxta calculum factum a Paulo Middelb. in 1. par. Paulinæ, lib. 10. in fi. & a Ioan. Stoffler. in Kalend. Rom. propoſ. 18. & 38. tempore paſſionis Ieſu Chriſti Solem fuiſſe ingreſſum in Arietis ſignum nonæ ſphæræ, & æquinoctium vernum effeciſſe die viceſimaprima, aut ad ſummum viceſimaſecunda menſis Martij, etiam ſi æquaueris ſupputationem ad meridianum ciuitatis Hieruſalem; tempore vero Nicænæ ſynhodi die decimanona, aut ad ſummum viceſima. Præterea Ioan. de Monte Regio aſtrologorum omnium ſuæ ætatis peritiſſimus in quadam epiſtola ad Iacobum Spirenſem tenet, quòd in anno paſſionis Chriſti æquinoctium vernum fuit viceſimaſecunda mẽſis Martij, vt refert idem Paulus Middelb. in 2. par. Paulinæ, lib. 5. cap. vlt.

Verũ ſi cõtra prædicta inſtiteris, & ex eo errorẽ in hac Regiomontani, & Alphõſi ſupputatione conuincere volueris, quia cõſtat, in Nicæno concilio æquinoctium vernũ viceſimæprimæ diei Martij fuiſſe adiudicatũ, & quia conſtat, a Ptolemæo
20. idẽ æquinoctiũ † inuentũ fuiſſe in viceſimaſecũda & viceſimatertia die Martij, vt ex lib. 3. Almageſti, cap. 2. colligũt Paulus Middelb. & Ioan. Stoffler. locis ſupra citatis num. 3. (licet Ioan. Salon. in lib. de Romani Kalend. noua emẽdat. cap. 4. dicat,

dicat, die vicesimatertia, & vicesimaquarta trãsacta cum horis aliquot vicesimæquintæ diei, & male) non maiorem profecto errorẽ in tota hac calculatione concludere poteris, quàm vnius diei. Quare si dixerimus, quòd tempore passionis
21. Christi æquinoctium † fuerit in vicesimatertia Martij, prout videtur tenere Aloisius Lilius, qui vt est in Compendio nouæ rationis restituendi Kalẽdarium, putat, a tempore Iulij Cæsaris æquinoctium circiter tredecim dies sedem suam antecessisse; tempore vero concilij Nicæni fuerit in vicesimaprima die eiusdem mensis; nihil erit quod valide in contrarium possit afferri.

Quòd si etiam dixerimus, patres Nicænæ synhodi aliquam quidem æquinoctij anticipationem animaduertisse, nõ tamen tantam, quanta præcise erat; sed cum haberent ex Ptolemæi (verbi gratia) obseruatione, qui in annis ducentis ipsos præcesserat, & qui æquinoctium vernum in vicesimasecunda Martij semel obseruauerat, dictum æquinoctium in ducentis annis non nisi in sexdecim horis potuisse anticipare sedem suam iuxta anni quantitatem ab eodem Ptolemæo repertam, & iccirco vicesimæprimæ diei Martij æquinoctium vernum illos adscripsisse, fortasse non multum a vero aberrabimus.

Quòd vero Anatolius Laodicenus qui annis. 40. præcessit Nicænam synhodũ,
22. statuerit, æquinoctiũ fieri † in vicesimosecundo die mẽsis Martij, vt habetur per Euseb. Cæsar. in hist. eccles. lib. 7. cap. 26. id habita ratione annorũ cõmuniũ, & bissextiliũ facile soluitur & cõcordatur a B. Victore Capuanæ vrbis episcopo, & a venerabili Beda in lib. de Paschæ celebratione, siue de æquinoctio vernali.

Non me latet, vt hoc etiam addam huic tractationi, excellentes esse astrologos,
23. qui asserunt, Solem in anticipatione æquinoctiorum † quamdam seruare temporis quantitatem non perpetuo vniformem, neque regularem, sed modo maiorem, modo minorẽ iuxta motũ accessus & recessus, siue trepidationis octauæ sphæræ, qui cum nunc versus austrum aut aquilonem, nunc versus ortum aut occasum procedere videatur, efficit, vt certa anni quantitas non vna & eadem semper esse possit, vt declarat in proposito nostro Alex. Picolom. in libello de noua Kalendarij restituendi forma.

At ego in has symplegadas, & syrtes non me conijciam, neque de præcisa anni quantitate nunc disputare intendi: Illud dumtaxat ostendere volui, & disputan-
24. dum assumpsi; vulgatam † sententiam, quæ est, quòd tempore passionis Christi æquinoctium vernum vicesimumquintum diem Martij possidebat, non bene probari, neque ob id iuste aut recte reprehendi posse, aut tamquam spuriam reijci debere constitutionem apostolicã B. Clementis Romani, quæ dictum æquinoctium in vicesimosecundo die eiusdem mensis confici asseruerit.

Immo vero omnia sibi inuicẽ melius consentire & cõgruere mihi videtur, si di-
25. xerimus, tẽpore passionis Christi æquinoctium vernũ † fuisse vicesimatertia die, & ad summum vicesimaquarta mensis Martij: Tẽpore B. Clemẽtis, & Ptolemęi die vicesimasecũda, & vicesimatertia: Tempore Theophili Cæsareen. vel potius Anatolij Laodiceni die vicesimaprima, & vicesimasecũda: Tẽpore vero Nicænæ synhodi die vicesima, & vicesimaprima. Ita enim auctoritates Sanctorũ, & eorũ,

qui

qui de hac re scripserunt, bene saluari, atque inter se concordari rectius possunt, quàm si sequamur opinionem Plinij superioribus sæculis longe ante ipsum natam de diebus octauis Kalendarum.

26. Quæ opinio ex eo manifeste falsa deprehendit † ꝙ Plinius sibi ipsi apertissime contradicẽs primũ ait, Solẽ ab æquinoctio verno vsque ad solstitiũ dies conficere 93. & horas. 12. vel vt alius codex habet, dies. 94. & horas. 12. Et deinde asserit, æquinoctium vernum peragi octauo Kal. Apr. solstitium vero octauo Kal. Iul. vt apparet lib. 18. natur. hist. cap. 25. 26. & 27. Et tamen constat, ab octauo Kal. Apr. vsque ad octauum Kal. Iul. non nisi dies. 91. reperiri.

Verum de his dictũ est satis, & forte longius, quàm par sit, aut materia nostra postulare videatur. Quare his tantum de æquinoctio verno enarratis, ad tertium, & postremum eorum, quæ proposueramus, veniendum iam est.

DE AEQVINOCTII VERNI IN CELEBRANdo Pascha consideratione. Cap. LXXIIX.

1. *Pascha ante æquinoctium vernum celebrandũ non esse, tũ apud Christianos, tum apud Iudæos constat. num. 2. Præcipue vero apud Romanos, & Occidentales. num. 3. Et apud omnes catholicos. num. 4. Quamuis in contrarium quantum ad Pascha Iudæorum videatur esse Paulus Middelb. num. 6. Et S. Epiphanius. num. 7. Et S. Augustinus. num. 8. Et alij. num. 9. Et quantum ad Pascha Christianorum alij. num. 10.*

5. *Mẽsis primi Luna intelligitur, quæ plena est in æquinoctio verno, vel proxime post æquinoctium. Et ipsa in sequenti Dominica dat nobis Pascha. num. 18.*

11. *Paschæ terminus ab vndecimo Kal. Apr. sumitur ex constitutione Theophili Cæsar. in synhodo Palæstinæ.*

12. *Pascha nostro tempore sæpissime in secundo mense celebratur.*

13. *Aequinoctium vernum dupliciter sumitur. Vno modo prout vere est in rerum natura. Altero modo prout ab ecclesia determinatur.*

14. *Aliud est esse tale, aliud haberi pro tali.*

15. *Aequinoctium ab ecclesia attentum licet esse debeat (quantum fieri potest) maxime conforme cum æquinoctio quod vere est in natura, ab eo tamen quandoque maxime differt.*

16. *Aequinoctium in duobus diebus circumagitur.*

17. *Aequinoctio uerno in vno certo die ab ecclesia cõstituto, cõtingit quãdoque quòd mensis duodecimus in primum, vel primus in secundum transmutatur.*

19. *Aequinoctium vernũ tẽpore Nicæni concilij verisimilius est fuisse in vicesimo, et vicesimoprimo die Martij, quàm in vicesimoprimo & vicesimosecundo.*

QVantum ad tertium & postremum eorum quæ supra cap. 73. in princ. proposuimus, fatendum est, regulam esse verissimã, & certissimã, quòd sacrũ

1. Paschæ festũ † nõ prius celebrandũ est, quàm vernum fuerit peractũ æquinoctiũ, & Sol

& Sol in Arietis signum ingressus fuerit. Idque non solũ in ecclesia Christi semper a catholicis, sed etiam in lege Moysi a Iudæis perpetuo obseruatũ fuisse constat. Cuius rei testes locupletissimi sunt historiarum ecclesiasticarum scriptores. Eusebius Cæsar. lib. 7. cap. 15. & Nicephorus lib. 6. cap. 18. referunt, Dionysium Alexandrinum canonem octo annorum composuisse, in quo non aliàs quam in æquinoctio verno Pascha celebrari oportere adstruit.

Idem Euseb. lib. eo. cap. vlt. & Niceph. lib. eo. cap. 36. rursus de Anatolio Laodiceno scribunt, ipsum etiam canonem similiter paschalem composuisse, in quo Pascha omnino post æquinoctium vernum agendum esse ostendit. Neque est hæc (ait Anatolius ibi) nostra sententia, sed ab antiquis Iudæis ante Christum cum sic decretum fuit, tum ab illis in primis obseruatum. Quod ex Philonis, Iosephi, Musæique verbis licet cognoscere. Neque ex his solum, sed ab alijs, qui illis sunt vetustiores, nimirum duobus cognomento Agathobulis præceptoribus illius eximij Aristobuli, qui vnus fuit ex septuaginta interpretum numero, qui sacras & diuinas scripturas Ptolemæi Philadelphi, & eius patris rogatu ex sermone hebraico in græcum conuerterunt.

2. Quamuis autem Iudæi † a recta Paschæ obseruatione postmodum exciderint, antiquitus tamen legitimo tempore festum illud celebrasse referuntur a Socrate lib. 5. hist. eccl. cap. 21. Sozomeno lib. 7. cap. 18. Tripart. lib. 9. cap. 38. & Niceph. lib. 12. cap. 32. & 33.

Atque ita ipse Iosephus iudæus reperitur asserere lib. 3. antiq. iudaic. cap. 10. Cuius verba hæc sunt. Mense autem Xanthico, qui nostris Nisan vocatur, & annũ exorditur, Luna quartadecima, Sole Arietem obtinente, quandoquidem hoc mense ab Ægyptiaca seruitute liberati sumus, sacrificium quod tunc exeuntes fecisse diximus Pascha nominatum, quotannis instaurare lege iubemur.

Et Philo iudęus lib. 3. de vita Mosis, circa med. Moses (inquit) primum anni mẽsem facit eum, qui in vernum æquinoctium incidit, non sicut quidam, qui præcedentibus id honoris tribuunt, non obseruato naturæ beneficio.

3. Quòd autem catholici omnes Christiani, præsertim vero Romani † & Occidentales semper Pascha post æquinoctiũ celebrauerint, apparet ex ijs, quæ scribit Socrates lib. 4. cap. 23. & Nicephor lib. 11. cap. 14. Porro Nouatus (aiũt illi) etiamsi propter exactius vitæ genus suam sibi secta instituit, non ille tamen quidquam de Paschæ festo die mutauit. Semper namque sicuti occidentales partes facere solitæ erant & ipse Pascha celebrauit. Pascha autem illæ semper agunt iam inde ab initio ex quo christiani sunt facti, post æquinoctium. Idem præterea, quòd Romæ semper Pascha celebrari solitum fuerit post æquinoctium, habetur ex eod. Socr. lib. 5. cap. 20. ex Tripar. lib. 9. cap. 37. & ex Niceph. lib. 12. cap. 31.

4. Idem etiam de tota ecclesia catholica † asserit S. Clemens Rom. lib. 5. cõst. apost. cap. 18. & S. Epiphan. in Panario, hær. 50. contra Tessarescædecatitas, & hær. 70. cõtra Audianos. Et B. Ambros. in epist. 83. ad Episcopos per Æmiliam constitutos. Et S. August. in epist. 119. ad inquisitiones Ianuarij. cap. 8. quæ epist. habetur etiam inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. epist. 21. Et venerabilis Beda in lib. de

ratio.temp.cap.28.Cuius verba cap.superiori citauimus,num. 11. Et rursus Be-
5. da in eod.lib.cap.60.vbi ita ait.Primi † mensis, septemque eius dierum azymorum nunc regula talis est, vt quæ post æquinoctium decima quinta Luna occurrerit, primi mensis intelligatur. Et infra. Quæ vero Luna in æquinoctio, vel post æquinoctium plena est, mox vbi Dominicus aderit dies, Pascha legitimum dabit. Item in lib.de Paschæ celebratione, siue de æquinoctio vernali.idem asserit; atque ibi citat B. Victorem Capuanæ vrbis antistitem huiusmodi verbis idem similiter affirmantem. Igitur Luna si decimaquarta reperitur Sole in prima parte sui circuli constituto, iure primi mensis adscribitur. Si vero prius decimaquarta Luna hoc pleno lumine orbis effulserit, quàm Sol memoratā partem circuli sui contigerit, duodecimi mensis esse reperitur, vel reputabitur. Et quoties ita cōtingit, sollemnitas differtur ad alterum plenilunium, quod venire necesse est adhuc Sole in prima parte de duodecim circuli partibus constituto. Idem postremo asserit S.Isidorus in libello de doctrina, & fide ecclesiasticorum dogmatum. cap. 54.& lib.1.de eccl.off.cap.31.& Raban.lib.2.de inst.cler.cap.39. & innumerabiles alij, quos longum esset enumerare. Et habetur inter canones Apostolorum, can.8.vbi ita legitur. Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum Paschæ diem ante vernale æquinoctium cum Iudæis celebrauerit, abijciatur.

Contra hæc tamen, quæ certissima sunt, nō nihil est, quod obijci posse videatur.

6. Et in primis Paulus Middelb.†in 2.par.Paulinæ, lib.7.cap.1.& 2.& lib.8.cap.4. eliciens omnes Lunationes paschales primi mensis, quæ fuerunt a primo anno Incarnationis Domini, vsque ad annum.60.tum per cyclum Iudæorum, tum per astrologicam supputationem, ponit decimamquintam Lunam Paschæ cecidisse quandoque in vicesimumtertium diem Martij, vt in anno.15.& 34.quandoque in vicesimumsecundum, vt in anno.7.& 53.quandoque in vicesimumprimum, vt in anno.26.& 45.quandoque in vicesimum, vt in anno.18.& 37. & quandoque etiam in decimumnonum, vt in anno.56.

Quòd si respondeas, huiusmodi supputationes non esse idoneas, neque esse admittendas, adducam tibi testimonia aliquot Sanctorum, qui idem comprobēt, quorum non ita facile eleuare poteris auctoritatem.

7. S.Epiphanius † in Panario, hær.51. contra hæresim, quæ non suscipit euangelium Ioannis, & Apocalypsim. dicit, Christum resurrexisse ante vndecimū Kal. Apr. id est vicesimasecunda die Martij, quæ erat (inquit) æquinoctium. atque eo anno Iudæos in celebrando Pascha tumultuantes anticipasse tres dies, & Saluatorem nostrum non aliter fecisse Pascha, sed etiam ipsum cum facientibus æqualiter fecisse, vt non dissolueret legem, sed impleret.

8. S.Augustinus † in serm.22.de temp.qui est.18 de Natiuit. Dom.conceptum esse ait Christum in æquinoctio verno, & natum in hiberno solstitio. Et qua die (inquit) conceptus est in vtero Virginis, in ipsa resurrexit ab inferis cum gloria passionis.

9. Præterea qui †. diem resurrectionis Christi fuisse asserunt vel vicesimaquinta Martij, vt Lactantius Firmia. Theophilus, & Eusebius Cæsareenses, Beda in qui-
bufdam

busdam locis, Ado Viennen. S. Anselmus, Nicetas, & Græci fere omnes, antiqui Galli, & Tusci, & ceteri, quos supra citauimus cap. 73. & 74. Vel qui eamdē resurrectionem factam fuisse affirmant alia die ante vicesimamquintam Martij, quos etiam ibidem retulimus, hi omnes consequēter insinuāt, diē Paschæ eo anno passionis Christi ante æquinoctium vernum a Iudæis fuisse celebratum.

Neque solum apud Iudæos ita ante æquinoctium vernum Paschæ celebratio re-
10. peritur, sed etiam forte apud Christianos † idem similiter quandoque factitatum inuenimus. In ea enim synhodo Cæsareensi, quam iussu Victoris papæ celebrauit Theophilus vna cum ceteris non solum Palæstinæ, sed & permultis aliarū regionum Episcopis aduersus eos, qui quartadecima Luna cum Iudæis Pascha celebrabant, statutum fuit, vt terminus Paschæ non ab octauo Kalendarū Apriliū sicut antea, in quo æquinoctium vernū Episcopi illi omnes peragi tunc asseuera-
11. bāt, sed ab vndecimo Kalēdarum earumdē † in posterum haberet initiū, ne dies passionis Christi extra terminum Paschæ collocarentur. Et quamuis putem eam synhodicam constitutionem materialiter non fuisse cōtra regulam supradictam æquinoctij verni in Paschæ celebratione obseruandi, nam eo tēpore æquinoctiū vernū iam retrocesserat ad vndecimum Kalendarum Apriliū, vt cap. præced. fusius declarauimus, num. 4. & seqq. formaliter tamen ab ea regula (vt videtur) recessum fuit. Nam omnes Episcopi illi credebant, & dicebant, æquinoctiū vernū in vicesimaquinta Martij die tunc reperiri: & iuxta hāc suam opinionem determinauerunt, Pascha quandoque per tres dies ante æquinoctiū posse celebrari in memoriā dierum passionis Christi. Nisi tamen dicas, quòd Theophilus ipse, penes quē tota erat auctoritas illius cōcilij tāquam Legatū apostolicæ sedis, optime diē callebat, in quo æquinoctiū vernū tunc tēporis perageretur, vt cap. superiori ibidem explicatū est: Et sic neque materialiter, neque formaliter quidquā fuisse statutū in ea synhodo de celebrādo Pascha ante æquinoctium, licet in suis verbis diē potius dominicæ passionis, quàm æquinoctij, eam appareat attendisse.

12. Ceterum † nostro tempore, si non ante æquinoctium Pascha celebrari, sæpissime tamen differri inspicimus in secundum mensem, quando Sol non in Ariete amplius, sed in medio Tauro spatiatur.

13. Quare dicendum † est, quòd æquinoctium dupliciter sumitur. Vno modo pro-
14. ut vere est in rerū natura; Alio modo prout ab ecclesia determinatur. Aliud † est enim, esse tale, & aliud haberi pro tali. vt not. Glo. in l. mercis. 2. ff. de verb. sig. Et
15. quamuis id quod ab ecclesia † determinatur, debeat esse (quantum fieri potest) maxime conforme cum eo, quod vere est in natura, quandoque tamen iustissimis de caussis ab eo notabiliter differt. Immo vero ita ab inuicem distinguuntur duo hæc æquinoctia, vt in vnum coalescere interdum neque debeant, neque fortasse possint. Æquinoctium verum & naturale in puncto consistens, in
16. duobus diebus † circumagitur, secundum quòd annus vel bissextilis est, vel cōmunis, quemadmodum supra cap. 75. num. 5. enarratum est; at æquinoctium ab ecclesia cōsideratum in vno certo die ponitur & stabilitur. Ex qua positione cō-
17. tingit quandoque † necessario, vel quòd mensis duodecimus in primum, vel

primus

primus in secundum transmutetur. Tempore (verbi gratia) Nicæni concilij, (vt id exemplo manifestem) collocatum fuit æquinoctium vernum ad Paschæ celebrationẽ in die vicesimaprima Martij, vt omnes sciunt; & regula etiã constituta est a patribus vt quę Luna decimaquarta vel in ipso æquinoctio, vel proxime post
18. æquinoctium ceciderit, ipsa in sequenti Dominica† det nobis Pascha. Modo alterutrum necessario dicendum est, Vel quòd eo tempore Nicæni concilij æquinoctium verum & naturale erat in vicesima, & vicesimaprima die Martij; vel in vicesimaprima, & vicesimasecunda. Ponamus fuisse tunc æquinoctiũ verũ in vicesimaprima, & vicesimasecunda die. Quando igitur contigisset in anno tertio post bissextilem, quòd Luna quartadecima in vicesimaprima die Martij fuisset, vtique sequenti Dominica secundum patres Pascha celebrandum erat, & tamen vero attento æquinoctio Lunatio illa fuisset reijcienda tamquam vltimi mensis, ac in sequẽti mense, & Lunatione fuisset Pascha celebrandũ. Rursus posito vero
19. æquinoctio in vicesima, & vicesimaprima die Martij (quod mihi verisimilius † apparet) si quartadecima Luna in anno bissextili cõtigisset in vicesima die Martij, debuisset Pascha in sequenti Dominica celebrari vero attento æquinoctio; & tamen secundum patres, qui æquinoctium non in vicesima, sed in vicesimaprima die considerauerunt, ad alterũ mensem transferenda erat celebratio Paschæ. Quare concluditur, quòd vndique apparet etiam in ipso limine cõcilij Nicæni, in quo celebratio Paschæ emendata est, æquinoctium verum & naturale differre, & esse quid distinctum ab æquinoctio reputato & pro tali habito ab ecclesia.

DE AEQVINOCTII VERNI IN CELEBRANdo Pascha consideratione. Cap. LXXIX.

1. *Kalendarij in restitutione viri eruditissimi diu laborauerunt, & adhuc laborant.*
2. *Paschæ in celebratione duo interueniunt: Vnum quod se habet sicut cortex & littera, Alterum quod se habet sicut medulla & spiritus. Obseruatio Solis & Lunæ est sicut cortex, Consensus fidelium est sicut medulla. Et si necesse sit, magis sustinendus est defectus in cortice, quàm in medulla. num. 5.*
3. *Paschæ in celebratione visum est semper ecclesiæ, magis expedire, sequi medios motus, quàm veros. Idem etiam visum fuit Synagogæ. num. 4.*
6. *Kalendarij restitutio cur vsque ad hæc tẽpora dilata fuerit. A Gregorio XIII. perficienda speratur. num. 7. Cui videtur a Domino reseruata. num. 8.*
9. *Aequinoctium verum, & ecclesiasticum differunt. & num. 16.*
10. *Iudæi post passionem Christi totam medullam, & spiritum viuificantem amiserunt, solumque corticem, & nudam occidentem litteram sequuntur.*
11. *Paschæ in celebratione error longe maior est declinare in duodecimum mensem, quàm in secundum.*
12. *Primordio veritatis quod iuuatur, falsum omnino non videtur.*
13. *Lex vetus et legalia oĩa in morte Christi cessauerunt, atque vim suã amiserunt.*
14. *Paschæ in celebratione ecclesia inspicit æquinoctium, & plenilunium, nõ tãquam*

obligata

obligata de iure diuino, sed quia putat, ita expedire ad maiorem mysterij explicationem.

15. *Iuris positiui quæ sunt, possunt ab ecclesia immutari, & alterari, vt libet, & vt sibi expedire visum fuerit.*

VErum insurget hic statim aliquis contra me, & dicet, Si æquinoctium ecclesiasticum distinctum quid est ab æquinoctio vero & naturali, vt superiori cap. num. 13. & seqq. assertum est, cur tanto nunc studio quærenda est for-
1. ma restitutionis Kalendarij, & æquinoctij verni, in qua eruditissimi viri † tamdiu laborauerunt, & vsque adhuc laborant quasi in dolore parturientium? Sufficiat ecclesiæ suum æquinoctium quod præsupponit, & alterum naturale negligat, & nihili pendat. Deinde cur ecclesia semper reprehendit eos qui cũ Iudæis Pascha celebrabant, non solum quidem ob id, quia diem Dominicũ non obseruarent, sed etiam quia sæpissime æquinoctium præuertentes in duodecimo mẽse festum Paschæ agebant? Si enim sufficit æquinoctium reputatum, illi etiam censendi sunt habuisse suum æquinoctium licet falsum, post quod Pascha celebrarent. Postremo dicet aliquis postquam res ita habet, deberet ecclesia nõ aliud æquinoctium attendere, quàm verum & naturale, & iuxta illud, Pascha singulis annis determinare, editis de ea re tabellis si opus sit, vsque ad mille, aut bis mille annos.

2. Ad hæc vt respondeam sciendum est, quòd in sacri Paschæ † celebratione duo interueniunt. Vnum quod se habet sicut cortex, & littera; Alterum quod se habet sicut medulla & spiritus. Sicut cortex quidẽ & littera est obseruatio Solis & Lunæ; Sicut medulla vero & spiritus est vnitas, & consensus fideliũ in celebranda passione, & resurrectione domini nostri Iesu Christi. Scopus principalis ecclesiæ est, integram, illibatamque seruare medullam & spiritũ in hoc festo in primis & ante omnia; Deinde vero etiam corticem & litteram, quantum fieri fas est.

3. Hinc fit, quòd ecclesiæ † semper magis expedire visum est sequi potius medios motus, & suos habere cyclos ad Paschæ sollemnitatem ostendendam, quàm si quotannis verum locum Solis, & Lunæ per astrolabium, aut aliud mathematicum instrumentum inuestigaret; tum quia cycli, & medij motus sunt faciliores, & multitudini fidelium magis accommodati; tum etiã quia sunt magis vniuersales, & vniformes, & disputationibus, atque altercationibus minus obnoxij. Si enim veros motus sequi se ecclesia profiteretur, continuo aliquis sciolus, aut etiã peritus astronomus prodiret in medium, qui ex proprijs obseruationibus aliud adstrueret, & facile ecclesiæ errorem posset impingere. Adde, quòd ab antiquissimo tempore eccclesia nũquam aliter vsa est, nisi per cyclos & per medios mo-
4. tus Pascha celebrare. Immo & priscos Iudæos † in veteri Synagoga ita obseruasse constat. vt ait Beda in lib. de ratio. temp. cap. 43. & Paschasinus inter epistolas B. Leonis papæ, post epist. 62. Vnde si quis aliam nunc insistere velit viam, ipsa immutatione, & innouatione mẽtes fidelium sine proposito perturbaret. Fateor equidem, cyclos ecclesiasticos ita esse debere compositos, vt quantũ fieri potest & licet

licet, veris motibus proxime accedāt, neque nos per nimis deuia trahāt, aut quā longissime aberrare faciant. Sed cum hoc tamen illud etiam assero, quòd si casus eueniat, in quo in alterutro defectus sustinendus sit, aut scilicet in cortice,
5. aut in medulla; sine dubitatione eliget potius ecclesia, aliquod pati † detrimentum in cortice, quàm vllam vel minimam in medulla offensionem sustineat.
Et ex his puto rationem colligi posse, cur tamdiu vsque ad hæc nostra tempora
6. dilata fuerit † Kalendarij Romani restitutio, ac noua Paschæ celebrandi emendatio. Videbat namque ecclesia constitutionem cycli paschalis a patribus Nicæni cōcilij sub B. Siluestro, & D. Constantino magno editam tanta alacritate a catholicis omnibus, & vniuerso orbe susceptam, vt etiam si Lunæ & Solis cursus postea inciperent illinc ad multos annos satis notabiliter dissentire, error tamen non perciperetur adhuc, aut saltem omnino dissimulandus in ea vnanimi fidelium consensione videretur. Testes sunt huius rei & venerabilis Beda quadringentis annis post concilium Nicænum, & S. Anselmus Cantuar. annis plus quàm septingentis. quos supra citauimus cap. 77. num. 10. & 15. qui æquinoctiū verum in eo die, in quo a patribus constitutum fuerat, confici etiam tempore suo asserere non dubitabant. Postmodum vero cum deuiatio illa & Solis & Lunæ ita paulatim serpsisset longius, vt iam abscondi non posset, & a cunctis visu atque oculis perciperetur, tunc demum tractari cœpta est correctio, seu restitutio Kalendarij. Et sub Nicolao quinto primum, deinde etiam in Lateranensi concilio requisitæ, propositæ, & auditæ sunt variæ de ea re peritissimorum astronomorum sententiæ. Editi sunt etiam tractatus & libri non vulgares, neque pauci. Quin etiam exploratæ sunt Principum christianorum voluntates. Et omnibus perspectis atque consideratis inuenta est hæc res multo plus habere difficultatis in recessu, quàm fronte præseferebat. Vt nemo mirari possit, aut iuste ecclesiam incusare, si vsque adhuc per summos Pontifices huiusmodi tractatio ad optatum finem perducta non fuerit. Totum enim quod ab illis fit aut geritur, totum etiam quod differtur aut omittitur, iustis de caussis putandum est fieri & omitti. Nam cum intentos illos esse oporteat medullæ in primis & potissimum, vt dixi, cauendum illis maxime est, ne dum corticem expolire student, medullæ aliquam partem violari sentiant.
Nunc vero gratiæ a nobis agendæ sunt Deo maximæ, cum eum habeamus sum-
7. mum Pontificem Gregorium XIII. † qui maxima sua prudentia, & dexteritate, qua a domino Iesu Christo donatus est, ita omnes difficultates in hoc negotio superabit, vt tādem eodem Domino præstante & fauente opus perfectum & absolutum ecclesiæ sit redditurus; & sicut feliciter huic rei manum apposuit, ita etiam extremam manum eidem felicissime sit impositurus. Is enim est hic summus Pontifex & æqui & iusti tam obseruantissimus, vnicuique reddi volēs quod suum est; vt non passurus sit amplius, cursui Solis & Lunæ iustam mensuram non adscribi, & celeberrimæ Paschæ festiuitati sua legitima tempora non assignari. Is etiam est hic summus Pontifex sacrorum templorum exstructor & adhibitis artificibus in operis vermiculati excellentia peritissimis supra omniū an-

tiquorum memoriam exornator; vt collapsi Kalendarij instaurationem, & ad suum pristinum nitorem, immo & longe etiam præstantiorem lucem restitutionem, ipse iure merito sit etiam præstiturus. Is est hic summus Pontifex nobilium & pauperum virginum subleuator, quæ absque eius ope iuxta natalium suorum conditionem e parentum domibus in lucem prodire non possent; vt Kalendarium Romanum, nobilissimum quidem, si præsertim Nicænorum patrum primariam constitutionem consideres, sed iniuria temporum in miseriam lapsum ipse ita sit subleuaturus, vt nouis & præclarissimis vestibus ornatum comparere audeat in publicum, nihil iam timens amplius Iudæorum sannas, aut quorumuis malignantium hæreticorum derisiones. Is est postremo hic summus Pontifex Imperatori pijssimo, Regibus catholicis, & Principibus omnibus christianis tam carus, atque omni debito cultu officiose obseruatus, nihil inter eos exoptans magis, & omni studio procurans, quam pacem, concordiam, & veram in sancta religione atque fide tranquillitatem, cōcilians sibi animos exterarum omnium nationum magnis præstitis beneficijs, pluribusque institutis maximo sumptu collegijs ad earum dumtaxat vtilitatem & salutem; vt nihil timendum sit, quidquid ab ore ipsius proditurum est, fore tamquam cælestia monita a cunctis fidelibus in vniuerso orbe terrarum obuijs vlnis, & omni vt par est veneratione suscipiendum. Accedit præterea, quòd post sacrosanctū, atque œcumenicum concilium Tridentinum, quod alterum Nicænum appellare possis, sub proxime præteritis Pontificibus summis celebratū, in quo damnatæ, & anathematizatæ sunt hæreses cum suis blasphemis & impurissimis auctoribus, post Breuiarij & Missalis Romani nouam atque concinnam editionem nuperrime ab eius prædecessoribus diligentissime factam, nihil aliud nunc reliquum esse videtur, nisi quòd sub hoc Pontifice Maximo annus ecclesiasticus, & Kalendarium Romanum, & sacratissimi Paschæ sollemnitas formam tandem Deo propitio meliorem sortiantur. Vt vndique ex omnibus circumstan-
8. tijs & rationibus appareat, non alteri, quàm Gregorio XIII. † id muneris quamgrauissimi perficiendi atque absoluendi curam & gloriam fuisse a Domino commissam & reseruatam.

Hæc autem eo dixerim, vt ostenderem, quòd quamuis si vmquam bene, nunc certe optime sperandum sit, fore, vt æquinoctium vernum ecclesiasticum perquamminimum distet a vero & naturali, tamen non id omnino nunc fiet puto,
9. sicut neque hactenus vmquam factum est, † vt ita vnum alteri in omnibus & per omnia coalescat, vt nihil prorsus ab inuicem distinguantur.

Quòd vero ecclesia, & catholici omnes sæpissime Iudæos & hæreticos qui cum Iudæis Pascha obseruabant reprehenderint, & maxima dignos ostenderint subsannatione, quòd Pascha non legitimo tempore, sed ante æquinoctium celebrarent; id quidem iure optimo fecisse cēsendi sunt, & maximis rationibus permo-
10. ti. Nam cum Iudæi † post passionem Christi totam medullam, & spiritum viuificantem in hoc mysterio Paschæ, sicut in reliquis omnibus amisissent, & solum corticem, nudamque occidentem litteram sequerentur, nōne risu, & omni sub-
sannatione

ſannatione proſequendi erant, ſi illũ ipſum corticẽ quẽ tenebãt, denigratũ, & vitiatũ eſſe, illis palàm fieret? Merito igitur dicere Eccleſia Iudaizãtibus poterat. Vt quid miſeri medullã perditis ſeparãtes vos a matre veſtra, ſi cortex iſte, quẽ ſolũ tanto ſtudio amplexamini, putridus eſt, & a debita ſui cõſtitutione alieniſſimus? Addo, quòd Eccleſia ſi errat in hoc feſto, declinat vt plurimum in ſecundũ menſem, at Iudæi, & Iudaizãtes, qui ante æquinoctiũ Paſcha celebrabant, declinabãt
11. in duodecimum, qui error longe maior † eſt, quàm primus. Nam quamuis in anni circulo tam diſtet ſecundus menſis a primo, quàm primus a duodecimo; tamen ijs, qui declinant in duodecimum menſem contingit quandoque, vt in vno anno bis Paſcha celebrent, in altero vero nec ſemel quidẽ; quod non contingit ijs qui in ſecundum menſem declinant. Deinde ſecundus menſis in multis caſibus ſubſtitutus eſt primo in celebrando Paſcha, ex conſtitutione ipſius Dei, vt apparet Num. 9. & publice ac vniuerſaliter in ſecundo menſe celebratum fuit ſollemniſſimum phaſe ſub Ezechia rege. 2. Par. 30. at de duodecimo menſe nihil tale vmquam conſtitutum, aut obſeruatum legimus.
Præterea cyclus quo vtitur nunc eccleſia licet deprehendatur iam a rectis & debitis terminis interdum deuiare, ab initio tamen per plurimos annos rectiſſime
12. procedebat. Vnde non videtur omnino falſum † quod iuuatur primordio veritatis. vt inquit tex. in l. cum filius. §. hæres. ff. de leg. 2. at Iudæorum cyclus & nũc male procedit, & male ab initio cõſtitutus eſt, quãdo a catholicis deridebatᵭ.
Poſtremo accedit, quòd eccleſiæ nullus error poteſt adſcribi in celebrando Paſcha, ſiue in ſecundum, ſiue in alium menſem declinet, etiam ſi centies magis diſcederet ab æquinoctio, & a quartadecima Luna, quàm nunc diſcedat; quia ipſa non ligatur lege veteri, neque Moſaycis conſtitutionibus, quæ euacuatæ ſunt per Ieſum Chriſtum, in cuius morte, & reſurrectione lex conſummata eſt
13. & legalia omnia † ceſſauerunt, atque vim ſuam amiſerunt. Et quamuis eccleſia
14. in Paſchæ celebratione æquinoctium inſpiciat, & plenilunium †, id facit non tamquam obligata de iure diuino, ſed quia putat, ita ſibi expedire, & congruum eſſe ad maiorem, & inſigniorem explicationem eorum myſteriorum, quæ in hu-
15. iuſmodi celebratione prætendit. Quare cum ea, quæ iuris poſitiui ſunt †, poſſint per eccleſiam itidem immutari, & alterari vt libet & vt ſibi expedire viſum fuerit, quis recte valeat eccleſiam reprehendere, aut erroris inſimulare, ſi ipſa in hac lege ſua diſpenſare ſe volens, factis quandoque oſtenderit, ſe nolle per aliquod tempus ob quaſdam cauſas ſibi notas lege veri plenilunij, aut veri æquinoctij teneri? At infelices Iudæi, & iudaizantes hæretici, qui iugo legis preſſi miſeram degunt ſeruitutem, & putant, ſe ex præcepto Dei adhuc ad talem Paſchæ obſeruationem obſtringi, nonne merito redarguendi ſunt, ſi æquinoctium, & quartamdecimam Lunam ad vnguem non obſeruent, & tamquam diuinæ legis tranſgreſſores ſubſannandi, ac veluti grauiſſimæ culpæ obnoxij, & in magno errore verſantes digito etiam a pueris oſtendendi? Longe itaque diuerſa ratio eſt in eo quod fit ab eccleſia, & in eo quod fit a Iudæis, ſiue ab ijs, qui Iudæos imitantur.

Ex his autem omnibus possumus tandem concludere, vt totum ad argumenti solutionem, quod pro Græcorũ opinione supra cap. 73. in princ. ex æquinoctio verno factum est, applicemus, quòd argumentum illud, licet coloratum satis, vndique tamen, & ex omni latere infirmum, & non valide concludens apparet; Tum quia non constat, Christum in vicesimaquinta die Martij crucifixum fuisse; Tum quia neque etiam constat, quòd in ea vicesimaquinta die fuerit æquinoctium; Tum demum quia etiamsi vtrumque constaret, non tamen adhuc necessario concluderetur, non potuisse ante eam diem a Iudæis Pascha celebrari, nisi simul etiam probetur, in ea vicesimaquinta die Martij fuisse tunc a Iudæis illud æquinoctium collocatum, quod eorum cyclis in celebrando Pascha deseruiret. Late enim cap. superiori ostẽdimus num. 13. & seqq. aliud esse æqui-
16. noctium † verum & naturale, & aliud æquinoctium habitum & reputatum, tum penes ecclesiam, tum etiam & multo magis penes synagogam: Quam aliquo fortasse deuio, & corrupto cyclo vsam fuisse tempore passionis Christi ex eo conijci potest, quòd facta diligenti annorum supputatione circa tempus illud passionis Christi per non nullos eruditissimos viros, & præsertim per Paulum Middelb. in 2. par. Paulinæ, lib. 7. cap. 1. & lib. 8. cap. 4. nullus tamen reperiri potest annus, in quo Luna decimaquarta paschalis cadat in feria quinta aut feria sexta, & in vicesimaquarta, aut vicesimaquinta die mẽsis Martij. Atque hæc quidem dicta sufficiant circa præsens argumentum de æquinoctio verno.

DE RESTITVTIONE ROMANI Kalendarij. Cap. XXC.

1. *Pascha non est celebrandum vt festum fixum nulla adhibita cõsideratione Lunæ.*
2. *Paschæ in celebratione tam æquinoctium, quàm plenilunium sunt iuris positiui, quantum ad legem nouam spectat.*
3. *Aequinoctium vernum figendũ est in vicesimaprima die mensis Martij. Non in decima. num. 4. Neque in vicesimaquinta. num. 11. Neq; in vltima num. 13.*
5. *Festorum iustæ celebrationi non sufficit, vt numerus dierum mensium respondeat, sed requiritur præterea etiam, vt locus Solis apte consentiat.*
6. *Natiuitatis Christi rectæ celebrationi non satis est vt in vicesimaquinta die Decẽbris peragatur. sed etiam requiritur, vt in solstitio brumæ, vel proxime post solstitium celebretur.*
7. *Aequinoctio verno siue in decima, siue in vicesimaprima, siue in vicesimaquinta die Martij collocato, semper eodem modo tempus Quadragesimæ erit calidum aut frigidum, & nihilo magis in vno, quàm in altero casu temperatum.*
8. *Cursitationes Carnispriuij olim ad ostensionem virium, nunc ad lucrum militum apparitorum exercentur.*
9. *Aequinoctij verni in constitutione patres Nicæni concilij sequendi sunt.*
10. *Aequinoctia & solstitia immobiliter in suis sedibus perseuerare omnes fere veteres existimauerunt.*

12. *Sanctorum qui in Romano Kalendario celebrãtur maxima multitudo circa tempora Nicæni concilij floruit.*

14. *Nicæna synhodus potissimum ob duas caussas celebrata est; ob Arriani erroris confutationem, atque ob rectam Paschæ ordinationem.*

NVnc consequenter reliquum esset, vt quod alterum pro Græcis argumentum afferri potest, illud iam absolueremus, nisi præsens locus me admoneret, vt postquam de æquinoctio verno, & de emendatione Romani Kalendarij sermo nobis & disputatio incidit, aliqua breuiter, quæ ad hanc rem facere possunt, in medium proponamus. Quod etsi non nihil alienum a materia de qua agimus videri potest, erit tamen alicui fortasse non iniucundum; Sed præsertim Christophoro Clauio præceptori meo in Mathematicis præstantissimo, & Antonio Lilio medico excellenti, qui mihi quandoque magnis febribus laboranti, & in discrimine vitæ posito opem attulit salutarem, spero rem quamgratissimam me facturum. Hi enim ambo Congregationi interuenientes, quæ super negotio dictæ emendationis Kalendarij agitur coram Illustris. Cardinali Sirleto, & Reuerendiss. Episcopo Montis Regalis, rogauerunt me, vt ego etiam in hac tractatione sententiam meam proferrem. Quibus cum nullo pacto deesse possim, quamuis erubescam profecto verba ibi facere, vbi tot insignes & eruditissimi viri plenissime & peregregie locuti sunt, non nulla tamen quambreuissime potero, veluti anser inter olores obstrepens effabor.

Primum igitur dico, eorum opinionem, qui rei difficultate territi aiunt, sol-
1. lemnitatem Paschæ celebrandam esse vt festum fixum † post æquinoctium vernum nulla adhibita consideratione Lunæ, reijciendã esse, & nullatenus in ecclesia admittendam; Nam cum huiusmodi sollemnizãdi Paschæ forma numquam fere catholici vsi fuerint, sed quidam tantum Montanistæ hæretici, quos Pepuzitas, seu Phrygas appellabant, vt patet apud Sozom. lib. 7. hist. eccl. cap. 18. & in Tripart. lib. 9. cap. 39. & apud Niceph. lib. 12. cap. 32. videretur nunc ecclesia illis dare manus, & tamquam victa, eorum nunc opinioni cedere, & consentire; quos tamen maxime redarguendos censebat B. Anatolius Laodicenus Episcopus apud Euseb. Cæsar. lib. 7. eccles. histor. cap. vlt.

2. Et licet tam æquinoctium, quàm plenilunium sint iuris † positiui in obseruatione Paschæ quantum ad legem nouam spectat, vt paulo ante diximus & statuimus cap. præced. num. 14. Tamen cum ius istud fuerit semper ab initio christianitatis vsu receptum ab ecclesia Romana, & in celeberrimo cõcilio Nicæno maxime sollemnizatum, nulla ratione videtur mihi infringendum esse.

Secundo dico, æquinoctium vernum figendum non esse in decima, aut vndecima die Martij, vbi nunc reperitur, neque restituendum esse ad vicesimamquintam diem, vbi fuisse fertur tempore Christi, & minus trahendum esse ad vltimã
3. diem Martij; sed in vicesimaprima die † vbi Patres Nicænæ synhodi ipsum constituerunt, collocandum esse per omissionem decem dierum.

4. Dixi, non esse figendum in decima die † Martij, quia eo modo posset cõtingere,

quòd Septuagesima eueniret in prima die post Epiphaniam, quod esset magnum inconueniens; si festum illud celeberrimum non haberet totam octauam sollemnem cum iucunditate vocis Alleluia; aut si Dominica Disputationis Iesu Christi duodennis in templo, & Dominica Nuptiarum in Cana Galilææ factarum locũ suum post Epiphaniæ festum amitterent. Et quia etiam eo modo numerus Dominicarum post Epiphaniam minuendus esset, post Pentecosten vero augendus; Et sic nouæ rursus componendæ essent Rubricæ, & Regulæ, & psallendi ac Missandi formulæ tum in Breuiarijs tum in Missalibus. Quæ res negari non potest, quin pareret perturbationem, & maximum afferret dispendium, & impensam in publico, & in priuato personis omnibus ecclesiasticis, bibliopolis, & impressoribus. Adde quòd nouas, & concinnas editiones post concilium Tridentinum factas, & bene constitutas Missalium, & Breuiariorum formulas tam cito velle iterum nunc immutare, & alterare, præseferre videretur nescio quid inconstantiæ, & leuitatis ab apostolica sede alienissimæ.

Addo præterea, quòd habenda ratio est festorum fixorum & immobilium, quæ stante æquinoctio verno in decima die Martij minime suis tẽporibus celebran-
5. tur. Non enim sufficit ad iustam festorũ celebrationem † vt numerus diei mensium bene respondeat, sed requiritur præterea etiam, vt locus Solis apte consen-
6. tiat. Dicam verbi gratia, non satis est ad rectam celebrationem Natiuitatis † Iesu Christi, vt in vicesimaquinta die Decembris huiusmodi festum agatur, sed etiam requiritur, vt in solstitio brumæ, vel proxime post solstitinm celebretur. Et sicut in hac re exactissimum, & punctualem gradum Solis non exigo, ita neque notabilem ab eo elongationem approbo.

Postremo accedit, quòd figere æquinoctium in decima die Martij vbi nunc est, fere nihil esset aliud, quàm quòd ecclesia indicaret, errorẽ quẽ hactenus iustis de caussis dissimulauit, se nũc deprehẽdisse, minimeque emendasse; Cũ enim anni a debita sui cõstitutione lapsi, & trãscursi fuerint, cur ita in ea transgressione relinquẽdi sunt, & nõ potius ad pristinã formã restituẽdi? Augustus Imperator cum deprehẽdisset, quòd in annis præteritis sex & triginta, intercalati essent dies duodecim, cũ debuissent intercalari nouẽ, nõ illi satis fuit, in posterũ bene intercalare, sed illum quoque errorem correxit, & annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, vt illi tres dies, qui per annos triginta & sex vitio Sacerdotum excreuerant, sequẽtibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Quã rem bene explicat Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 14. Itidẽ ergo & nobis faciẽdũ est. Non obstant modo quæ a non nullis in contrarium allegantur.

Et primo dum dicunt, quòd si collocaretur æquinoctium vernum in decima die Martij, sequeretur inde ecclesiæ non parua commoditas; Nam tempus (inquiũt) Quadragesimæ caderet in dies breuiores & temperatiores, in quibus fideles facilius ieiunarẽt, quàm in diebus calidioribus verno tẽpore iam adulto. Respõdetur enim, quòd hæc ratio tã insulsa est, & homine mathematico tã indigna (pace
7. eorũ dixerim) vt risu, & cachinnis solis excipiẽda videatur. Siue æquinoctiũ † in decima die Martij figatur, siue retrahatur ad vicesimamprimam aut vicesimam-

quintam,

quintam, aut aliã quamcũque, semper eodem modo tẽpus Quadragesimæ erit calidum aut frigidum, & nihilo magis in vno, quàm in altero casu temperatum. Calor namque & frigus temporum non dependet ab appellatione mensium aut dierum, sed a loco & constitutione Solis. Fac æquinoctium vernum deduci ad Septembrem per sex mensium siue omissionem, siue intercalationem, senties proculdubio calores maximos æstiuos in Decẽbri, & brumæ frigora in Iunio.
Similiter inepta ratio eorum est, qui aiunt, quòd si figatur æquinoctium in decima die Martij, breuiarentur dies Carnispriuij; & ex hoc resultaret ecclesiæ vtilitas, quòd Bacchanalium abusus in plurimis diebus cessaret. Quasi vero Satan & Asmodæus supputandi artem minime calleant, & nesciant ipsi trahere dies Bacchanalium ad festa Natalitia Saluatoris, & vsque ad principium Aduentus, si necesse sit in casu quo traheretur dies Cinerum ad Ianuarium mensem. Quamquam etiam responderi potest ad hanc rationem, quòd speramus (gratiæ sint Iesu Christo) breui omnem abusum, & Bacchanalium memoriam summa prudentia Gregorij XIII. Pont. Max. sublatum iri, qui & laruatorum hominum petulantiam non nullis iam superioribus annis elapsis coercuit, & iniustas illas,
8. atque obscœnas cursitationes † (quidni ita appellem?) quæ olim ad ostensionẽ virium, nunc vero ad lucrum militum apparitorum exercebantur, præterito anno sustulit, & in pias caussas, atque in eleemosynarum largitionẽ pro subleuandis Collegij Neophytorum necessitatibus felici transmutatione conuertit.
Quòd vero quidã postremo ratiocinantur, debere figi æquinoctiũ vernũ in decima die Martij, vbi nũc cælo labẽte reperitur, ad exẽplum patrũ Nicænorũ, qui similiter æquinoctiũ ibi constituerunt vbi tunc tẽporis inuentũ fuit; respondetur,
9. quòd si patres Nicæni cõcilij in constitutione æquinoctij verni † sequendi sunt, quemadmodum fas est profecto, vt eorũ in omnibus sequi vestigia procuremus, argumentum in aduersarios optime retorquetur, dicendo quòd pro tantorum patrum honore & reuerentia non alibi statuendum est æquinoctium, quàm vbi ipsi illud collocauerunt. Alioquin si continue quo prolabitur ibi sistendum esse autumes, efficies quandoque post multa & multa annorum curricula, vt illic celebretur Pascha, vbi Natiuitas est Christi: Quod quantam absurditatem generaret, nemo est, qui id inspicere non possit.
At rursus, Cur ergo (inquies) patres Nicæni concilij non retraxerunt & ipsi æquinoctium vernum ad vicesimamquintam diem Martij, in qua erat tempore passionis Christi, sed in ea die maluerunt ipsum relinquere, in qua tunc temporis conficiebatur? Dicam in hoc quid sentiam, & rationi huic, atque interrogationi propositæ satisfacturũ me confido. Tẽpore Nicæni cõcilij nõ erat adhuc bene perspectus & plene cognitus Solis circuitus & cursus. Scimus quidẽ Iulium Cæsarem annũ constituisse ex diebus. 365. & quadrãte; at quòd hæc Iuliana constitutio paulo plus cõtineret tẽporis, quàm Solis requireret periodus, paucissimi aut nulli erant, qui animaduerterent. Hinc factum est, vt fere omnes existima-
10. rent, æquinoctia, & solstitia † immobiliter in suis sedibus perseuerare, & opiniones de eis ab antiquioribus acceptas retinentes, easdem per manus nulla in eis

facta mutatione posteris traderēt,& scriptis etiā demādarent. Cœpit postea Ptolemæus errorē deprehendere,sed tamen tam exiguū detexit, vt in trecētis annis vnius dumtaxat diei differentiā constitueret. Quare cū patres Nicænæ synhodi viderent æquinoctiū ea tempestate in vicesimaprima die Martij reperiri, facile suspicari poterāt, vel superiores astronomos in suis obseruationibus fuisse deceptos,vel Ptolemæi obseruatione attenta,vnius tantum diei pro reductione æquinoctij ad tempus passionis Christi,mutationem esse faciendam. Et tamen cum vulgo recepta esset sententia a multis auctoribus celebrata tēpore Iulij Cæsaris, Augusti,& sequentium Imperatorum, quòd æquinoctium vernum in vicesimaquinta die Martij perageretur;in tāta hac rei difficultate, & obscuritate,contrariātibus sibi inuicē obseruationibus,& Scriptorū testimonijs, satius esse iudicauerunt patres illi sapientissimi ibi æquinoctium figere, vbi ipsum tunc certissime inspiciebant, quàm temere vlla facta mutatione ipsum in eum locum retrahere, in quem præcise & recte retrahendum esse ignorabant.

Adde,quòd ante concilium Nicænum nulla sollemnis præcesserat ecclesiæ constitutio de æquinoctio verno in vicesimaquinta die Martij pro Paschæ celebratione collocādo.Immo vero in illa synhodo Palæstinæ,sub Victore papa a Theophilo Cæsareen.cōgregata,statutū fuerat, vt Paschæ terminus in vicesimasecunda die Martij initium sumeret: quamuis Episcopi dicerent, sumendū esse initiū in vicesimaquinta, vbi æquinoctiū esse asserebant. Cū itaque Nicæni patres inspicerent, Paschæ terminum optimo, & aptissimo loco se habere in dicta vicesimasecunda die Martij;ibique etiam ad eumdem terminū tunc tēporis congruere veri æquinoctij sedem, quid aliud decernere poterant, nisi vt in eodem loco dictus terminus perseueraret,& nulla inde deturbatione amoueretur? Quæ ratio non solum concludit pro tempore Nicæni concilij, sed etiam & multo ma-
11. gis pro nostra hac tempestate. Vt quid enim nobis † reducendum est æquinoctium ad vicesimamquintam diem Martij, cum minime constet in ea die tēpore Christi peragi illud solitū fuisse? De qua re latius vidimus supra cap. 75. & seqq. Cui rationi nunc altera etiā accedit, ꝙ Ecclesia non solū celebrat festiuitates Iesu Christi,sed etiā reliquorū Sanctorū memorias, & Natalitia veneratur: At istorū plurima multitudo requirit,vt potius ad vicesimāprimā,quàm ad vicesimāquintā diē Martij æquinoctiū vernū reducamus.Inspice Romanū Kalendariū, quātā
12. ibi Doctorū,Confessorū,Martyrū,Virginū turbā † reperies, quæ non nisi ad tēpora Nicæni concilij,circa quod vel parum ante,vel parum post floruit, accommodari potest? Quòd si ad vicesimamquintam diem æquinoctium trahas, dum soli Incarnationi Verbi Dei in hac re oculos figendos putas, totam reliquorum Sanctorum stationem deturbabis; Immo & Natiuitati ipsius Verbi Dei in carne maximum afferes præiudicium; eo enim modo celebraretur ante confectum brumæ solstitium; quod apud me absurdius multo esset, & magis repugnaret mysterio,quàm si tribus diebus post solstitium, festum illud peragatur.
13. Quantum vero attinet ad vltimā diē † Martij, nulla ratio est, neque etiā superficie tenus colorata,quæ id suadeat.Dices,sequi inde, ꝙ vnusquisq; mēsis respondebit

debit

debit perfecte motui Solis in vnoquoque signo. At hoc in primis falsum est, inæqualitas enim motus Solis in Zodiaco, & motus augis ipsius, faciũt, vt id præstare nullo pacto valeas. Deinde si hæc ratio nihil mouit Iulium Cæsarẽ auctorem anni, & mensium nostrorum, qui Solis maxime periodum cõsiderauit, cur mouere debet Ecclesiam, quæ nihil inde susceptura est lucri, aut commoditatis, sed contra potius damnum in suis festiuitatibus celebrandis non exiguum? Concludo itaque ex his omnibus, æquinoctium vernũ ad locũ suum in vicesimamprimã diẽ Martij reducendum esse, neque vlterius protrahendũ; ne patri-
14. bus Nicænæ synhodi † quæ potissimũ ob Arriani erroris confutationẽ, atque ob rectam Paschæ ordinationem celebrata est, vt inquiũt S. Athanasius in epist. ad omnes orthodoxos de synhodis Arimini, & Seleuciæ, in princ. & S. Epiphan. in Panario, hær. 70. contra Audianos. sapientiores esse videri velimus.

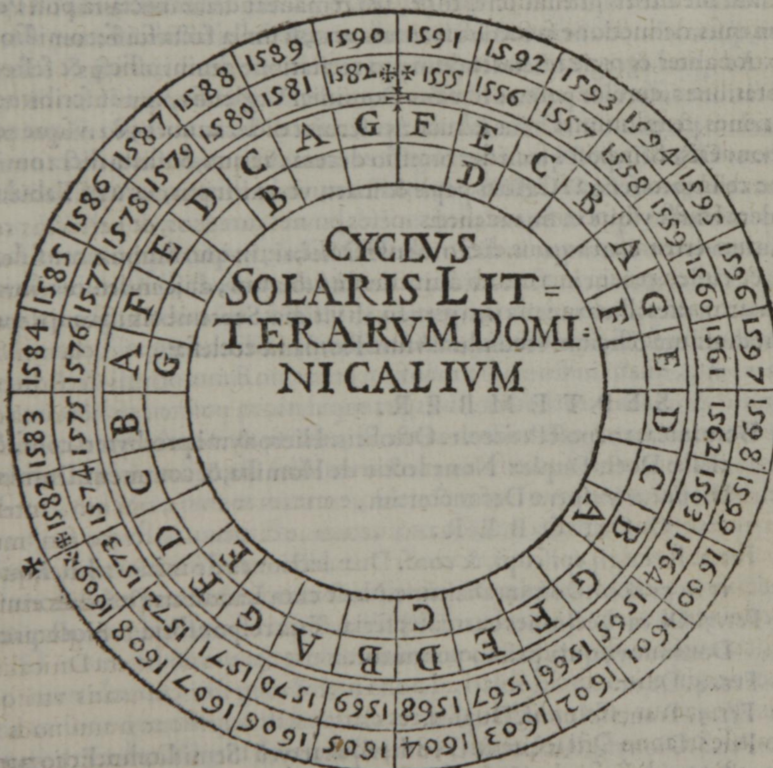
DE RESTITVTIONE ROMANI Kalendarij. Cap. XXCI.

1. *Aeqnoctiũ vernũ reducẽdũ est ad vicesimãprimã diẽ Martij per decẽ dierũ omissionẽ simul vnico actu faciẽdã. Quæ omissio faciẽda est in mẽse Octobri ĩmediate post festũ S. Frãcisci. nu. 3. Indictis prius supplicationib⁹, & ieiunio. nu. 7. In ea aũt omissione decẽ dierũ mutabitũ littera Dñicalis. nu. 4. Et quædã festa Sanctorũ trãsferẽda erũt. nu. 5. Nõ tñ ordo Dñicarũ post Pẽtecosten ĩterrũpẽd⁹ est. nu. 6.*
2. *Malum minus eligendum est de duobus malis.*
8. *Aeqnoctiũ vt ꝑpetuo seruet sedẽ suã ĩ Kalẽdario, cessãdũ est qñq; ab ĩtercalatione bissexti. In annis. s. quibusq; cẽtesimis, exceptis qngẽtesimis, & millesimis. nu. 9.*
10. *Aeqnoctij anticipatio ad vnũ diẽ fit in annis. 120. aut. 125. secũdũ veriorẽ sñiam.*
11. *Aequinoctium vernũ a tempore Nicæni cõcilij vsque ad præsens anteuertit sedẽ suam non per plures dies, quàm vndecim, neque per pauciores quàm decem.*
12. *Odia restringi, & fauores conuenit ampliari.*
13. *Numerus completus & perfectus ponitur interdũ pro incõpleto, & imperfecto.*
14. *Pascha potius celebrandum est in secundo mense post æquinoctium, quàm in duodecimo ante æquinoctium.*
15. *Luna potius secunda, quàm vltima accipienda est pro prima.*
16. *Luna secunda communiter incipit primum esse visibilis.*

TErtio dico, decem dierum omissionem, qui eximendi sunt pro æquinoctij verni reductione, non in pluribus annis bissextilibus, neque etiam in plu-
1. ribus mensibus, sed totam simul vnico actu † faciendam esse.
Dixi, non in pluribus annis; nam ipse (fateor) & omnes etiã alij (vt puto) videre tandem cupimus si domino Deo placeat, hanc emendationẽ factam, & completam in diebus nostris. Quòd si tamdiu immorandũ sit, torquebit nos non semel neque parum, longissima quadraginta annorum exspectatio. Ad quos si ætatẽ meam peruenturam sperem, cum annũ iam septimũ & quadragesimũ numerẽ, insipiens

insipiens sim profecto, & merito amens ab omnibus videri debeam.
Adde, quòd in quadraginta annorum spatio necesse est quandoque alijs succedentibus Principibus, rerum status mutentur: Et quis scit, si alius alio vertens cogitationes suas, hanc annorum emendationem eodem modo sit probaturus, aut curaturus? Dicet fortasse, satis omissum fuisse intercalationis, neque opus esse, vt decem dies eximantur, sed sufficere si pauciores exempti fuerint.
Præterea quod me adhuc magis mouet est, quòd frustra fit per plura quod fieri
2. potest per pauciora, & ꝙ de duobus malis minus † eligendũ est: At multo minus malũ est, semel tantũ seriem annorũ interrũpere, & cyclũ litterarũ Dominicaliũ perturbare, quàm si toties idẽ fiat, & repetatur. Quis negare potest, Ephemeridibus, Tabulis astronomicis, & mille eiusmodi cõpositionibus minus detrimenti euẽturũ, si semel tantũ, atque vnica faciẽda illis sit subtractio, aut additio, quàm si decies earũ series interrũpat? Quæ ratio suadet, neque in quadraginta annis, neque in decẽ quidẽ mensibus huiusmodi decẽ dierũ exẽptionẽ diuidendã esse. Cui præterea adijcitur, quòd si vnica subtractione decẽ illi dies ex mense aliquo demantur, nihil cuiquam iuris deperibit, neque alicui damnũ aut præiudiciũ in annuis aut menstruis præstationibus inferetur; nam cũ decẽ dies tertia sint pars vnius mensis, deductione facta dictæ tertiæ partis omnes solutiones fient; & sic proportionaliter, & pro rata parte (vt vocant) salaria, stipendia, census, pẽsiones, societates, lucra, emolumenta, & quæcumque denique siue annuæ siue mẽstruæ præstationes, & solutiones minuentur. Ad cuius rei declarationem magni profecto ponderis, & maximi faciẽdæ poterit emanare aliqua constitutio a summo Põtifice, ab Imperatore, a Regibus, & alijs Principibus christianis. At si decẽ illos dies in decẽ mẽses dispertias, videberis mẽses omnes integros, & perfectos reliquisse, cum detruncatio vnius diei nullius fere sit, aut valde minimæ considerationis; & tamen reuera lucrum ab alijs iniuste sublatum, alijs indebite tribues.
Quarto dico reducendo ad praxim quæ superius dicta sunt de omissione decem dierũ, ꝙ nullibi fortasse cõmodius in Kalendario videbitur alicui dicta omissio collocari posse, quàm in principio mensis Aprilis, in cuius primis decẽ diebus nullæ indictæ sunt Sanctorũ festiuitates, ita quòd statim post tricesimãprimã diẽ mensis Martij sequatur dies vndecima mensis Aprilis, & deinde duodecima decimatertia & reliquæ oẽs successiue per ordinẽ. Verũ quoniam circa illud tẽpus solet celebrari Pascha, in quo nimis periculose erraretur ab ijs, qui nihil intelligũt, nisi quæ cõtinua experiẽtia, & lõga cõsuetudine didicerũt, iccirco sati⁹ mul-
3. to erit, hãc omissionẽ facere ĩ mẽse Octobri † ĩmediate post festũ S. Frãcisci, quod celebrat̃ quarta die dicti mẽsis, post quã sequat̃ proxime decimaqᷓnta dies eiusdẽ mẽsis, & deinceps decimasexta, decimaseptima, & seriatim reliquę oẽs ꝓut iacẽt.
4. In prædicta autẽ omissione decẽ dierũ mutanda erit necessario littera Dñicalis † & retrocedendũ erit in cyclo Solari ad nonã litterã anteriorẽ cõputatis vtrisque extremis. Ponamus (exempli gratia, vt res clarior fiat) omissionẽ huiusmodi faciendam esse in anno Dñi sequenti. 1582. prout indicatur in Compendio nouæ rationis restituendi Kalendariũ ab Aloysio Lilio inuentæ. Eo anno curret littera
Dñicalis.

Dñicalis.G.eritque annus cõmunis ſecundus poſt biſſextilem.Nam præcedens annus. 1580. fuit biſſextilis: annus præſens. 1581. eſt cõmunis primus poſt biſſextilem: & ſequens annus. 1582. erit cõmunis ſecundus poſt biſſextilẽ, vt dixi. Feſtũ igitur S.Franciſci celebrabitur eo anno in feria quinta, nam in quarta die Octobris ſignata eſt littera.D.quæ eſt quinta poſt litterã.G.Et cũ immediate poſt feſtũ S.Franciſci ſequi debeat dies decimaquinta Octobris, cui aſſignata eſt littera.A.fiet, ꝙ prædicta littera.A.erit feria ſexta. Et deinde littera.B.aſſignata decimæſextæ diei Octobris, erit Sabbathũ. Et cõſequẽter littera.C.quæ eſt diei decimæſeptimæ, erit Dñica. Et ſic facta erit mutatio litteræ Dñicalis a littera. G.in litterã.C.& non in quamcũque litterã.C.ſed in eã, quæ eſt ſimiliter ſecunda poſt biſsextilem, ſicut littera.G.quæ prius currebat. Quã litterã. C.ſecundã poſt biſſextilem nono loco reperies in cyclo ſolari ante dictã litteram.G.cucurriſſe anno præterito. 1574. Sequenti vero anno. 1583.qui erit tertius poſt biſſextilẽ, curret littera Dñicalis.B.& anno. 1584. biſſextili cõſequẽter duplex erit littera Dñicalis.A.&.G. Quæ oĩa facile in adſcripto ſchemate cycli Solis inſpicere hic poteris.

Quoniam

Quoniam vero in dicta omissione decem dierũ facta in mẽse Octobri post festũ S.Francisci contingit inueniri festũ S.Marci papæ, & conf. simplex, cum cõmemoratione SS.Sergij, Bacchi, Marcelli, & Apuleij martyrum; & festum SS Dionysij, Rustici, & Eleutherij martyrum, semiduplex; & festũ etiam S.Callisti papæ, & mart. similiter semiduplex: & absurdum videretur, si nulla facta dictorũ
5. Sanctorũ memoria mensis ille eo modo detrũcatus transigeretur; ideo festa illa † transferri poterunt, vt immediate celebrentur post omissionem dictorum decẽ dierum, hoc pacto. Post festũ S.Francisci immediate in proxima sexta feria, quã diximus futuram esse diem decimamquintam Octobris celebretur festum semiduplex S. Dionysij, & sociorum martyrum, cum commemoratione S.Marci papæ, & conf. & SS.Sergij, Bacchi, & ceterorum martyrum. Et in Sabbatho sequẽti, quod erit sextadecima dies Octobris, celebretur festum S. Callisti papæ & martyr. semiduplex. Et deinceps omnia celebrentur postea quemadmodum in Kalendario posita sunt: Hoc tantum animaduerso, vt non interrumpatur ordo,
6. & numerus † Dominicarũ post Pẽtecosten, ita quòd decimaseptima dies Octobris, quæ erit Dominica, sit quidem Dominica tertia Octobris omissa secunda, quæ nullum habet initium scripturæ, sed remaneat decimaoctaua post Pentecosten, quemadmodum in ordine secutura erat, si nulla facta fuisset omissio dierum. Ad quod egregie ostendendum pro recitatione diuini officij & festorum celebratione inseruire poterit libellus Dominici Veglensis, qui inscribitur Kalendarium perpetuum. Cuius tabula 25. seruiet dicto anno. 1582. vsque ad diẽ quartam Octobris, post quam fiet omissio decem dierum, & facta dicta omissione, ac celebrato festo S. Callisti papæ & mart. vt dixi supra, seruiet Tabula 35. eiusdem libelli vsque in finem anni.

Ne autem error contingat in dicto mense Octobri, in quo supponimus faciendam esse ademptionem supradictam decem dierum, describam hic seriatim quindecim dies illius mensis incipiendo ab vltima Septembris, pro ijs, qui recitant diuinum officium secundum vsum Romanæ ecclesiæ.

SEPTEMBER.

30. G. Dominica. 17. post Pentec. 1. Octobris. Hieronymi presbyteri conf. & ecclesiæ Doct. Duplex. Nona lectio de Homilia, & commem. Dominicæ. Dicuntur Vesperæ Defunctorum.

OCTOBER.

1. A. Fer. 2. Remigij episcopi, & conf. Duæ lectiones de initio 1. lib. Machab. vt in præced. Domin. Dicitur 2. Noct. cum Laudibus Defunctorum.

2. B. Fer. 3. De ea. Lectiones currentis feriæ. Tria responsoria 1. Noct. præced. Dominicæ, quia primo ponuntur.

3. C. Fer. 4. De ea.

4. D. Fer. 5. Francisci conf. Duplex.

15. A. Fer. 6. Dionysij, Rustici, & Eleutherij martyrũ. Semiduplex. Et commem. S.Marci papæ, & cõf. & SS.Sergij, Bacchi, Marcelli, & Apuleij martyrũ.

Sabb.

16. B. Sabb. Callisti papæ & mart. semiduplex. Pro domin. antiph. ad Magnif. Lugebat.
17. C. Dominica 18. post Pentec. 3. Octobris. Sex lectiones de Dominica 3. Oct. Reliqua de Dominica. 18. post Pentec. Vesperæ sine cōmem. Dominicæ.
18. D. Fer. 2. Lucæ Euangelistæ. Duplex.
19. E. Fer. 3. De ea.
20. F. Fer. 4. De ea.
21. G. Fer. 5. Hilarionis abb. & commem. SS. Vrsulæ, & sociarum virginum, & martyrum.
22. A. Fer. 6. De ea.
23. B. Sabb. Officium B. Virg. Pro Domin. antiph. ad Magnif. Exaudiat.
24. C. Dominica 19. post Pentec. 4. Octobris. Sex lectiones de Domin. 4. Oct. Reliqua de Dominica 19. post Pentec.

Et sic consequenter reliqua ordinanda sunt, prout habentur in Kalendario Romano, & specifice in Ordine diuini Officij, quod Kalendarium perpetuum appellatur, Tabula (vt dixi) 35.

7. Arbitror præterea huiusmodi decem dierum omissionem faciendam esse, indictis prius supplicationibus,† ieiunio trium dierum, & cum promulgatione Indulgentiarum in forma Iubilæi; non quòd suspicer, aliquid inesse periculi in ea vnius mensis mutilatione, & quasi verendum esse, ne fractus illabatur orbis: hæ enim ineptissimæ næniæ sunt hominum ignorantium, & gentilitio forte adhuc errore inuolutorum; quin potius existimo, & compertum habeo, temporum cursus, & festiuitatum omnium celebritates clariores per eam, & multo quàm antea illustriores redituras; sed ob id, Iubilæum, & reliqua indicenda dixi, vt res fiat cum maiori sollemnitate, & ad plurimorum notitiam perueniat: Vt cū vulgares interrogauerint, Quid est hoc? Quid sibi volunt hæ supplicationes? respondeamus, Gregorium XIII. Pont. Max. & sapientissimum statuisse emendare annum, & Kalendarium Romanum ad rectam sacratissimi Paschæ, & ceterorū festorum celebrationem; proindeque rogandum esse Deum omnium bonorum auctorem, vt rem hanc, & prudentissimum domini Papæ consilium nobis, ac toti reip. christianæ bene & feliciter vertat; ne sint in nobis schismata aut dissensiones, sed idem omnes dicamus, idem omnes in vniuerso orbe sentiamus. Poteritque appellari annus ille, annus correctionis, siue annus emendationis, siue postremo annus restitutionis.

8. Quinto dico, annum labascentem in futurum retinēdum esse per omissionem alicuius intercalationis, ne æquinoctia † sedes suas amplius in Kalendario mutent. Id autem facillimæ est probationis; nam cur diem vnum quarto quoque anno intercalamus, nisi quia Solis periodus, ac circuitus ita postulat? Eadem igitur ratione quandoque ab intercalando cessandum est, quia ita exigit cursus Solis, ac periodus. Quod si Iulius Cæsar qui annum instituit, nihil de hac cessatione ordinauit, sed perpetuo vsque ad hæc nostra tempora, seruata annorum bissexti-

bissextilium ratione, quarto quoque anno intercalatum est; id tamen nihil nos debet impedire, aut in contrariã sententiam trahere; Nam Iulius Cæsar errorem in suis intercalationibus neque deprehendit, neque suspicatus est: At nos qui longa experientia docti earum defectum sensimus, atque oculis vidimus, æquum est, vt vel icti tandem sapiamus.

Sexto & postremo dico, intercalationem in quibusque annis quingentesimis, ac
9. quibusque millesimis † retinendã, in quibusque vero reliquis centesimis omittendam esse. ita vt anni secuturi. 1700. 1800. &c. 1900. ex bissextilibus fiant communes; annus vero bis millesimus remaneat bissextilis. Deinde rursus omittatur intercalatio in anno. 2100. & sequẽtibus quibusque annis centesimis vsque ad annum. 2500. in quo bissextus retineatur. Vt hoc modo quasi sequentes nos
10. opinionem Ioan. Stoffler. † quæ cum experientia proximius concordat, & non nullis viris in Mathematicarum disciplinarũ cognitione peritissimis magis arridet, cursum Solis probe in sua iusta mensura contineamus.

Dixi, quasi sequentes opinionẽ Ioan. Stoffler. Nam Albategnius quidẽ putauit, in annis. 106. fieri vnius diei anticipationem; Alphonsus vero rex in annis. 134. Sed Ioan. Stoffler. mediam inter vtramque viam eligens, in annis. 120. Cuius
11. sententia ex eo mihi videtur melior, quia constat, a tempore Nicæni concilij † celebrati (vt aiunt) anno Domini. 322. in quo scimus æquinoctium vernũ fuisse collocatum in vicesimaprima die Martij, vsque ad hæc tempora non per plures integros dies æquinoctium dictum anteuertisse sedem suam, quàm vndecim ad summum, neque per pauciores quàm decem. Quare colligitur, quòd iustior est Ioan. Stoffler. & nostra sententia quæ decem cum dimidio dies fere adæquat, quàm Albategnij opinio, quæ ad duodecim dies prope ascendit; aut Alphonsi regis, quæ ad nouem cum dimidio non pertingit. Putoque in hac re magis attẽdendã esse totius huius longissimi temporis simul cõsiderati experientiã, quàm vnius aut alterius tẽpestatis seorsim factas a diuersis astronomis obseruationes. Accedit præterea, ꝙ siue huius, siue illius astronomi veriores sint de anni quantitate opiniones, adhuc tamen asserere non vererer, in qualibet annorum centuria omittendã esse intercalationẽ, exceptis vel tantum millesimis, si Albategnij sequaris sententiam, vel exceptis etiam quingẽtesimis, si Ioan. Stoffler. & nostra, aut etiam Alphõsi regis opinio magis placeat. Nam illa Aloysij Lilij intercalandi ratio, vt tres primi quique centesimi communes, quartus vero quisque centesimus intercalaris sit, præterquàm quòd cũ experientia minus consona est, pareret in retinenda memoria confusionem, & facile ansam præstaret erroris atque confusionis. Vnde simplicissime dicendum videtur, ecclesiasticam constitutionẽ debere potius sequi eã in rebus huiusmodi opinionẽ, quæ facilior est, & simplicior, & retinendæ memoriæ congruentior, atque in conseruanda fideliũ consensione commodior, quàm sequi exactas astronomicas supputationes cum periculo errãdi in calculo annorũ: Præsertim vero in casu nostro, in quo & incertũ videtur, quænã sententia sit omnino verior, & Solis cursui ad vnguẽ aptior; & in quo per spatiũ duorũ aut triũ milliũ annorũ, error in æquinoctio cõtingere nõ

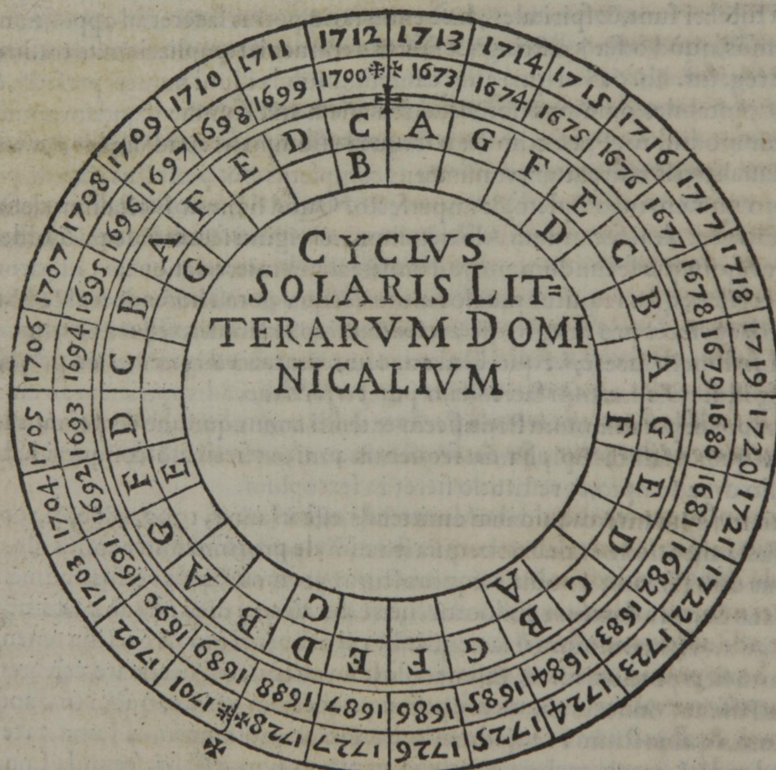
potest,

potest, si nostrã intercalandi rationẽ sequaris, nisi vnius, aut duorũ ad sũmũ dierũ; qui error tam modicus est in tanto tempore, vt fere considerari non debeat. Neque obstat, quod quidam aiunt, minime in hac re attendendos esse annos cẽtesimos Iubilæos, sed sequendam potius esse naturam rerum, vt si in annis. 106. secundum Albategnij opinionem omittenda est vna intercalatio, ea omittatur in anno. 104. aut. 108. qui bissextiles sunt; si vero secundum opinionem Ioannis Stoffler. in annis. 120. cessandum est semel ab intercalando, similiter in dicto temporis spatio centum & viginti annorum non intercaletur, nulla habita ratione annorum centesimorum Iubilæorum; cum in ijs quæ natura constant, naturaliter procedendum sit; Iubilæi vero anni tamquam res spiritales, suas habeant contemplationes, & intentiones mysticas, quas non est opus cum naturalibus coniungere, ac admiscere. Respondetur enim ad hanc rationem, quòd nos non dicimus, ob id omittendam esse intercalationem in annis centesimis, quia anni illi Iubilæi sunt, & spiritales; hæc enim ratio potius faceret ad oppositum,
12. cũ sciamus, quòd odia † restringi, & fauores conueniat ampliari. iuxta tex. in c. odia. de reg. iur. lib. 6. Sed quia anni centesimi Iubilæi sunt numeri perfecti, & completi, notabiles, omnibus noti, & ad rem memoriæ commendandam aptissimi & commodissimi. Præsertim cum frequentissimum sit apud omnes, & in sa-
13. cris etiam litteris vsurpatum, vt numerus completus † & perfectus interdũ ponatur pro numero incompleto, & imperfecto. Quod si in annis cẽtesimis desint verbi gratia sex anni secundum Albategnium, vel viginti secundũ Ioan. Stoffler. vel vigintiquinque secundum nos, ad omittendam intercalationem, id parum refert ecclesiæ, quæ sequitur medios motus, & quæ potest horas decem & octo, ac etiam pauciores pro integro die accipere, & postea in alijs sequentibus annis compensationem facere; vt quod vni annorum centuriæ superest, alteri adijciatur. Quòd si quis maximi faciendam putet vnius diei ademptionem ab anno Iubilæo, posset per summum Pontificem extendi annus quisque centesimus Iubilæus vsque ad festum Epiphaniæ sequentis anni, vt sic nemo conqueri haberet de illo die adempto, & restitutio fieret in sextuplum.

Dixi etiam supra intercalationem omittendã esse in annis. 1700. 1800. &. 1900. nulla facta mentione anni. 1600. quia ibi cum de proximo instet annus ille, retinendus est bissextus, ne nimis æquinoctium promoueamus versus finẽ mẽsis, quod satis bene in sua sede collocatũ fuerit per decem dierum subtractionẽ in anno. 1582. (vt supposuimus) faciendã. Et regula perpetuo ab Ecclesia tenenda sit quantũ fieri potest firmius, vt si necesse sit in alterutrum declinare, celebretur
14. potius Pascha † in secundo mense post æquinoctium vernũ, quàm in duodecimo ante æquinoctium. Quẽadmodum etiam in pronuncianda Luna ita tem-
15. perandus est Lunaris cyclus ab ecclesia, vt potius si necesse sit, secunda Luna, † quàm vltima, accipiatur pro prima. Tum quia ecclesia ita hactenus semper vsa est; Tum etiam quia, quòd secunda Luna capiatur pro prima, aliqua adest ratio,
16. quia scilicet tũc primum communiter incipit Luna † esse visibilis; at quòd vltima pro prima pronuncietur, nulla subest ratio, quæ id suadeat.

Modus

Modus autem, qui teneri debeat in accipienda littera Dominicali post omissam in aliquo anno centesimo intercalationem, idem fere est, quem supra descripsimus seruandum fore post factam ademptionem decem dierum in anno. 1582. hoc tamen addito, & animaduerso, quòd dum diximus ibi, retrocedendum esse ad nonam litteram anteriorem in cyclo Solari, hic ad duodecimam anteriorem litteram retrocedendum esse dicamus. Vt si (verbi gratia) in anno. 1700. currãt in ordinẽ litteræ Dominicales. C.B. assumatur sola littera. C. per totũ illum annum, vt fiat annus communis ex bissextili: Et deinde sequenti anno. 1701. assũmatur littera Dominicalis. B. non quæcumque, sed quæ est prima post bissextilem; quæ reperietur (vt dixi) in cyclo Solari, in duodecimo loco a dictis litteris C.B. retrocedendo in anteriores litteras. vt facile in apposito hic schemate cycli Solaris inspicere poteris.

Atque hæc quidem dicta sufficiant quantum ad motum Solis, qui in Paschæ celebratione attendi debet. Quibus illud vnum addẽdũ existimo, me in omnibus suppostuisse, æquinoctium vernum nostra hac tempestate confici in die decima, & vndeci-

& vndecima Martij. Id autem feci, nō quia ita ego ex proprijs obseruationibus nouerim, sed quia ita omnes dicunt, ita omnes Tabulæ docent. At nihilominus vellem, quòd res hæc non solum constaret per Ephemerides, & per Tabulas, sed etiam deprehenderetur, & sciretur per claras & manifestas obseruationes. Nam cum ex hoc fundamento reliqua fabricæ constructio pendeat, cauendum est, ne vlla aliqua in eo vacillatio suboriri possit.

DE RESTITVTIONE ROMANI Kalendarij. Cap. XXCII.

1. *Lunæ motus in celebratione Paschæ necessario & ipse inspicitur.*
2. *Aureus numerus iam pro prima Lunā ostendit quintam; vnde apparet, non aureum, sed plumbeum potius vocitandum.*
3. *Aurei numeri innouationes, & remedia minime videntur bona, sed periculosa, & ecclesiæ incommoda. Similiter eiusdem aurei numeri æquationes non videntur bonæ. num. 4. & 5.*
6. *Nouitas in aliquo casu ne dum est vtilis, sed etiam necessaria.*
7. *Luna singulos dies Kalendarij spatio certi temporis æquales habet in suis coniunctionibus & oppositionibus ad Solem.*
8. *Menses Lunares ita alternatim procedunt, vt vnus sit triginta dierū, alius viginti nouem. Hæcque alternatio spatio decem & nouem annorum quinquies interrumpitur, fiuntque duo menses continui triginta dierum. num. 9.*
10. *Cyclos habere perpetuos & sempiternos, perfectos, & exactissimos ad Paschæ celebrationem sanctæ Christi ecclesiæ militanti non conuenit, neque expedit.*
11. *Christus factus est ecclesiæ semel Pascha in hac mortali vita; & iterum fiet illi Pascha in alia vita, sed multo clarius, & perfectius.*
12. *Pascha in faciēdo si ecclesia interdū parūper deficiat, & aliqua in hoc sæculo qūque nigredine adspergatur, spe futurorū hanc præsentē tristitiā cōsolari potest.*

1. NVnc consequenter aliquid dicēdum est de motu Lunæ, qui & ipse † necessario inspicitur in celebratione Paschæ. Et quidem ad Lunæ motum dignoscendū duo (vt video) nobis proponuntur. Primū est Cyclus decemnouennalis aurei numeri. Alterum est Cyclus epactalis Aloysij Lilij. Operæpretium vero esset, adductis rationibus decernere, vtrū præstet ecclesiæ, & conducibilius sit, sequi hunc potius, an illum. Equidem me non tanti facio, vt rei huic pro dignitate satisfacere valeam, quæ & ingenium in mathematicis disciplinis magis exercitatum, & alijs studijs, atque occupationibus non intentum requireret. Tamen ne videar deesse penitus, dicam aliquid quambreuissime, & quæstionis huius solutionem, si ita videbitur, peritioribus relinquam.

Contra cyclum epactalem duo potissimum a quibusdam allegari sentio.

Primum, quòd tollit aureum numerum, rem antiquissimam, & a sanctis patribus Nicænæ synhodi constitutam, seu potius acceptatam.

Secundum, quòd nouus est, & sua hac nouitate deterrere nos potest.
Verum ad primum respõderur, quòd nihil mirum videri debet, si tollat aureum numerum, quia aureus ille numerus appensus fuit in statera, & inuentus est minus habens. Cœperat quidem bene in initio, & ob id minime reprehendendi sunt Nicæni patres, sed tamen postea longissimi temporis cursu ita a recto
2. tramite deuiauit, vt iam pro prima Luna † ostendat quintam, & appareat, non amplius aureum, sed potius plumbeum vocitandum esse. Vulpes (vt est in prouerbio) non iterum capitur laqueo; Cur ergo volumus in hac noua Kalendarij restitutione ecclesiam rursus ad eumdem lapidem impingere; quod stupidi est hominis, & solis væcordibus concessum. vt inquit S. Gregor. Nazianz. in epist. 15. ad Bosporium?
At dices, Quãuis aureus numerus defectiuus appareat, potest tamen innouari, & a suis sedibus immutatus sursum versus per quinque dies trahi in Kalẽdario; & etiam adhibita quando opus fuerit æquatione sustineri.
3. Aduertendum est, quòd remedia hæc allata † minime videntur bona, sed potius periculosa, & ecclesiæ incommoda. Si immutes nunc aureum numerum, & sursum trahas, consequenter quãdoque postea propter intercalationis omissionem iterum (credo) immutabis, ac deorsum impelles, & rursus propter aliã omissionem ad aliam sedem deijcies, ita vt nullibi ipsum consistere, & perseuerare finas. At hoc quantæ est absurditatis? In primis miram induces in Breuiarijs, & Missalibus cunctis difformitatem. Hoc impressum erit secũdum nouam, illud secundum veterem aurei numeri positionem: Rursus hoc secundum vnã, illud secundum aliam emendationem: Et afferes loco remedij perturbationem, & confusionem maximam.
Equidem fatebor paruitatem ingenij mei. Habeo domi Missalia, & Breuiaria non nulla, neque ita pridem sed intra paucissimos annos Romæ & Venetijs impressa. Quædam ex his in Kalendis Ianuarij pro aureo numero annotatam habent vnitatẽ; quædam habent in eisdem Kalẽdis numerum decimumnonũ; quædam ternarium. Rursum quædam ex his indicant hoc anno. 1581. currere ex aureo numero quinarium, quædam senarium. Deus bone, quænam hæc est varietas & confusio? Nisi quandoque confugerem ad Paulinam Middelburgensis, aut ad Kalendarium Ioan. Stoffler. aut alicuius eiusmodi doctissimi viri, ita iam traxissent me per deuia impressiones istæ, vt neque nouæ, neque veteris viæ vestigia amplius agnoscerem. Quòd si tot mutationes factæ sunt, cum minime opus esset, & ijs inconsultis, ad quos spectabant, quid facturos putamus impressores, & sciolos, cum id ex ecclesiæ auctoritate fieri posse existimabunt? Statim, vt vænaliores libros faciant, dicent, se dare Kalendarium & aureum numerum correctum: & dabunt verius vtrumque corruptum.
Addo deinde, quòd siue correctum, siue corruptum dabunt, ecclesiastici, & alicuius peritiæ viri, aureum numerum considerantes in Kalendario, desiderabũt videre quandoque primariam illius numeri constitutionem, quam illi tribuerunt sancti patres Nicæni, & quantũ ab ea elongatus, aut immutatus postea sit.

Quo modo autem vlla huius rei relinquetur memoria, si aureũ numerũ per Kalendariũ ita misere trahas, vt modo sursum, modo deorsum, nunc per vnũ, nũc per duos, nunc per quinque, nunc per plures etiã dies eũ propellas? Videtur itaque via hæc immutãdi sæpius aureũ numerũ nõ esse bona, neque ecclesiæ expedire, cum & periculum errandi, & impensarũ nouarũ dispendiũ sæpius afferat.

4. Aequationes † similiter, quæ ad illum numerum sustinendum proponuntur, eisdem inconuenientibus, & fortasse etiam pluribus laborant. Videturque mihi, eiusmodi æquationes, & sustentacula adhibere, idem prope esse ac si velis in vestimentum vetus vsu attritum & lacerum, panni noui immittere commissuras, quæ (vt Saluator ait Matth. 9.) & plenitudinem vestimenti tollunt, & peiorem scissuram faciunt.

Inquiunt enim non nulli, transigendum fore spatio certi temporis a loco aurei numeri diẽ vnũ, & postea spatio alius temporis dies duos, deindeque dies tres, & quattuor, & quinque, & plures prout opus fuerit. Sed per huiusmodi transactionem, seu transitionem incurrimus ea pericula, & absurda, quæ recitauimus supra. Impressores scilicet, atque non nulli alij cum primum sentient appropinquare tempus huiusmodi transitionis faciendæ, volentes hoc trãsigendi, seu transeundi labore leuare Clericos, immutabunt ipsi aureos numeros a suis sedibus, vt ibi sint vbi esse cõputandi sunt: ac incipient ex hoc varietates esse in Kalendarijs mirificæ. Præterea esto quòd nulla futura sit immutatio aut varietas in Kalendarijs ab impressoribus facienda, adhuc absurdum videtur, velle hoc pacto transigere dies & aureos numeros retinere vbi esse non debeant. Fiet enim, vt vbi habetur (verbi gratia) vnitas, ibi computandus sit numerus duodenarius, vnitas autem in inferiori spatio computanda sit. Quòd si ita omnes numeri extra suos terminos computandi sunt, vt quid amplius sedes sibi indebitas occupent? Ad nihil aliud videbuntur ibidem perseuerare, nisi vt errandi ansam præbeant, & vnum pro alio accipiendi.

5. Rursus alij † inquiunt, disposito aureo numero in Kalẽdario post factam ipsius restitutionem, poterit hæc æquatio adhiberi, per quã dictus aureus numerus sustineri in omne æuum optime valeat in suis viribus. Nempe vt nulla facta ipsius mutatione in Kalendario, fiat post spatiũ certi tẽporis, puta centũ viginti annorũ, ipsius aurei numeri mutatio in voce tantũ, vt cum (verbi gratia) cucurrerit pro aureo numero numerus decimus, sequenti anno loco vndecimi currat numerus decimusnonus. Et sic per hanc solam vocalẽ mutationẽ aureus numerus perpetuo illibatus conseruabitur. At in primis hæc aurei numeri mutatio, quæ fieri dicitur in voce tantũ, videtur mihi in voce, & in re fieri potissimum. Nã cũ a tempore Nicæni concilij vsque huc semper hic numerorum ordo perseuerauerit absque vlla facta vmquam interruptione ab vno ad decemnouem successiue procedens, quo modo non maxima rei erit mutatio, si hanc aurei numeri decemnouennalis cõtinuatam seriem perturbes? Deinde esto, quòd hæc mutatio in voce tantum appellata, nihili sit facienda, adhuc non videtur esse sufficiens ad continendos aureos numeros in suis locis. Quod facile apparebit, vbi facienda

mutatio sit ab vno aureo numero ad alium sibi non immediate cohærentẽ, sed interiecto spatio sequentem. Finge (exempli gratia) in vltimo anno cycli centũ & viginti annorum currere pro aureo numero decemnouem, & faciendam esse mutationem vnius diei ad inueniendum locũ Lunæ in Kalendario. Si loco vnitatis, quæ sequi deberet, accipias secundum hanc regulam numerum nonum, iam mutationem efficies duorum dierum, quia in Kalendario post vnitatem nõ sequitur immediate numerus nonus, sed est locus vnus intermedius vacuus, & deinde sequitur numerus nonus. Quare per huiusmodi vocis mutationem errorem non auferes, sed variabis dumtaxat a superiori ad inferiorem locum. Idẽ similiter feceris, si loco aurei numeri secundi accipiendus sit decimus, si loco tertij vndecimus, si loco quarti duodecimus, si loco quinti tertiusdecimus, si loco sexti quartusdecimus, si loco septimi quintusdecimus; Et demum idem esto iudicium aliorum eadem forma sequentium numerorum.

Nunc ad eamdem obiectionem factam contra cyclum epactalem respondetur alio modo, nempe, quòd ille cyclus non tollit omnino aureum numerum, sed conseruat potius & manu tenet quantum possibile est, & quantum conseruabilis est; nam series illa decem & nouem numerorum nõ interrumpetur, sed perdurabit perpetuo in suo cursu, quemadmodum prius durabat. Hoc tantum ab aureo numero auferetur, ne suo officio fungatur in Kalendario, postquam sine errore diutius eo fungi non poterat.

Ad secundam obiectionem respondetur, quòd cyclus epactalis non debet hoc
6. titulo reijci, quia nouus est, quia nouitas † in casu nostro ne dum est vtilis, sed etiam necessaria. Cum enim experti fuerimus, veterem aurei numeri viam ducere nos per saltus inuios in anfractus, non quo tendimus; iter nouum proculdubio tentandum est. Quod si & ipsum metam a nobis intentam forte fortuna non attinget, venia tamen magis dabitur nobis primũ experientibus, quàm si veterem viam tortuosam, nobisque cognitam, adhuc calcandam, & rursus ingrediendam existimemus.

Adde, quòd cyclus ille licet nouus, fuit tamen iamdiu plurimis ostensus, & a multis examinatus, nihilque in eo apparet, quod fini, quem intendimus repugnet. Mihi ex eo saltem videtur magis probandus, quàm aureus numerus, quòd implet omnes sedes Kalendarij, & nullum diem relinquit vacuum. Nam cum
7. Luna singulos dies Kalendarij † spatio certi tẽporis æquales habeat in suis coniunctionibus & oppositionibus ad Solẽ, quænã illa esse potest religio, vt quosdã dies nouilunijs aptos deputemus, quosdam vero tamquam ineptos reijciamus? Ad hæc cyclus ille epactalis multo faciliorẽ, & magis intelligibilem, & ab omni sumptu liberam admittit æquationem quandocumque opus est, per mutationẽ vnius tantummodo litteræ, seruata etiam serie numeri decemnouennalis, quàm aureus numerus admittat. Quare (vt videtur) multo commodior apparet sine dubitatione hic cyclus, quàm ipse aureus numerus.

Quòd autem hic cyclus motui Lunæ medio optime respõdeat, ex eo colligitur, ꝙ quilibet cyclus decemnouẽnalis huius cycli epactalis ita alternatim procedit

in suis

in suis mensibus,† vt vnum mẽsem semper faciat triginta dierum, alterum vero vigintinouem: hancque alternationẽ septies interrumpat, sexies quidem faciendo duos menses continuos triginta dierũ, semel vero in decimonono & vltimo anno dum redit ad suum principium constituẽdo duos menses immediatos vigintinouem dierum. Quod motum Lunæ mediũ egregie quadrat. Et quamuis Paulus Middelburg. in 1. par. Paulinæ lib. 9. cap. 1. asserat, in quolibet cyclo de-
9. cemnouennali sufficere, si quinque tantum embolismi fiãt † triginta dierũ præter ordinem alternationis, cæteros vero menses & embolismos constituere præstet alternantes cõtinue (vt dictũ est) a diebus triginta ad vigintinouem. Tamen hoc non multum refert, nam in vno tantũ cyclo decemnouennali, qui plurimas in Kalendario sedes dimittit vacuas, potest forte bene obseruari regula illa quã ipse tradit; at vbi omnes dies implendi sunt, & non vnus dumtaxat, sed triginta constituendi sunt cycli decemnouennales in Kalendario sibi inuicẽ apte concatenati, satis est, si quẽadmodũ fiebat etiã prius in cyclo aurei numeri, ille embolismus sextus triginta dierũ præter ordinẽ, compẽsetur septimo embolismo vigintinouem dierũ præter ordinẽ, vt sic tamdem redeat iustus numerus omnium dierũ quarũlibet Lunationũ in singulis cyclis decẽnouennalibus contingentiũ. Concludo itaque, hunc cyclum epactalem idoneũ videri, & bonum ad ecclesiæ vsum, aut certe minus malum, quàm aureum numerũ. Quòd si spatio longissimi temporis aliquid postea detegatur nunc nobis omnino latens, per quod huiusmodi cyclus reddi videatur inutilis, hoc non debet nos torquere, aut nimis anxios reddere. Tum quia ecclesiæ non erunt ligatæ manus, quin possit emẽdare quod actũ est, & in futurũ prouidere quæ agenda sint. Tũ quia satis est ecclesiæ, adhibuisse nunc diligentiã quam potuit maiorem & meliorẽ accersitis peri-
10. tis, & longo tractatu eorũ opinionibus discussis. Velle autẽ modo cyclos † certissimos, exactissimos, perpetuos, & sempiternos, absque vllo minimo errore procedentes, sanctæ Christi ecclesiæ militanti neque conuenit, neque expedit. Profitetur enim illa, se exspectare dominũ Iesum Christum venturum quandoque de cælis in maiestate sua, qui ab huius præsentis Paschæ sollemnitate, quæ Solis & Lunæ varietatibus & mutationibus subiacet, trãsferat ipsam ad celebrãdũ Pascha illud nouũ, ac purum, & perfectissimum, quo Solis tandem & Lunæ cursibus stabilitis, sperat se immobiliter in sempiternitate fruiturã. Quẽadmo-
11. dum enim Christus semel † in hac mortali vita factus est illi Pascha, ita cõfidit, & certissime credit, quòd fiet illi iterum Pascha in alia vita immortali, sed multo clarius & perfectius. Quam rem optime paucis verbis declarat S. Gregor. Nazianz. in orat. 2. in Pascha. circa fin. vbi ita inquit. Iam vero Paschæ participes erimus nunc quidem adhuc in figura, licet magis perspicua, quàm in lege veteri (legale enim Pascha, nec enim docere verebor, figuræ figura erat obscurior) aliquanto post autẽ perfectius, & purius: cum videlicet illud nouum filius Dei nobiscum in regno patris bibiturus est, patefaciens, ac docens, quæ nunc minus plene declarauit. Hæc ille. Tunc itaque ecclesia sancta cunctis defectibus, atque omni ignoratione procul expulsis, tota pulchra, & candidissima effecta,

stellarum lucem suo splendore superans, Pascha illud iucundissimum peraget, a quo neque vlla rerum mutabilium successione, neque vllo amplius temporũ circuitu dimouebitur, sed ipsa illud perspicue intuens, plenissima securitate tenebit. Nunc vero si in hoc altero Pascha celebrãdo, non nihil parumper quan-
12. doque ꝗ deficiat, & aliqua interdũ nigredine in hoc sæculo adspergatur, spe futurorum hanc præsenté tristitiam consoletur; atque oculos dirigens in cælestia, ibi se suum Pascha gaudeat, sine errore, sine defectu, sine mutatione, sine obscuritate, & sine fine facturam: præstante id domino Iesu Christo sponso suo, qui cum Patre, & sancto Spiritu regnat in æternum Deus. Amen.

Hæc habui, quæ in hac tractatione restitutionis Kalendarij, & festi Paschæ celebrationis, a proposito meo parumper digrediens, breuiter quantum valui, dicerem. In quibus si quid minus caute, minusue prudenter, vel si quid etiã minus fortasse audacter asserui, veniam peto, atque in omnibus correctioni sanctæ matris ecclesiæ in primis & ante omnia, & deinde etiã quorũcumque melius quàm ego sentientium, me submitto, rogans singulos atque obsecrans, vt quæ a me dicta sunt æqui ac boni consulentes, ita ea accipiãt, ac si (vt vere sunt) ab vno quopiam homine particulari propriam sententiam explicante proponerentur. Nõ enim meum est statuere, vel docere; ne quod in veteri est prouerbio illud mihi obijciatur, Sus Mineruam. Ceterum quæcumque tãdem in hac materia a summo Pontifice proficiscentur, ea me profiteor suscepturum, & tamquam meliora ac saniora consilia plenissime, & libentissime laudaturum. Immo vero nedum summi Pontificis decreta (quod nullam potest habere inter catholicos ecclesiæ filios dubitationem) sed etiam eruditissimorum virorum sententias huic negotio deputatorum, & inter hos Reuerendissimi Episcopi Montis Regalis, viri vndequaque in theologicis, & mathematicis disciplinis doctissimi, ac præsertim etiam Illustrissimi Card. Sirleti, quem toto orbe celeberrimum, vere bibliothecam spirantem, & viuum Musæum appellare possumus, semper maximi faciam: illasque meis quibuslibet posthabitis ratas & firmas me habiturum atque amplexurum constituo, & polliceor.

DE FESTO PENTECOSTES.
Cap. XXCIII.

1. *Pentecostes dies, in qua missus est Spiritus sanctus, fuit in Dominica.*
2. *Pentecoste significat Quinquagesimam.*
3. *Pentecoste dicitur instituta apud Hebræos in memoriam datæ legis. Alij dicunt in memoriam ingressus populi in terram promissionis. num. 13.*
4. *Lex vetus quoto die data fuerit in monte Sinai ab egressu populi de Aegypto, variæ referuntur Doctorum sententiæ. & num. 5. 7. 9. & 11.*
6. *Mẽses Lunares apud Iudæos alternãtur a triginta diebus ad vigintinouẽ. et nu. 8. Alij dicũt, ꝙ mẽses oẽs in sacris scripturis intelligũtur triginta dierũ. num. 10.*
12. *Pentecostes diei festi celebratio aliunde sumitur, quàm ex die datæ legis.*

Pentecostes.

14. *Pentecostes dies erat quinquagesimus a die manipuli oblati, & in eadem feria celebrari habebat, in qua manipulus spicarũ oblatus fuerat. Manipulus autẽ quo die offerri deberet, variæ referuntur Doctorũ sententiæ. nu. 15. 16. & 17.*

ALterum nobis nunc restat vltimo examinandum argumentum, quod pro Græcorum opinione posset afferri. Illud autem est huiusmodi. Videtur, quòd dies sollemnis Paschæ, Luna scilicet decimaquinta non fuerit dies Parasceues, in qua crucifixus est Dominus, sed Sabbathum sequẽs, ob hãc rationem.

1. Quia dies Pentecostes † in qua missus est Spiritus sanctus super Discipulos, fuit in Dominica, vt habet traditio ecclesiastica: Et cõstat ex Leuit. cap. 23. quòd dies Pentecostes erat dies quinquagesimus non a die primo sollemni Paschæ inclusiue, sed a secunda die, Luna scilicet decimasexta, in qua offerebatur manipulus spicarum, a qua die numerabant Iudæi septem hebdomadas integras, quibus transactis dies deinde immediate sequens quinquagesimus, erat dies Pentecostes. Ex qua cõputatione apparet, quòd si dies sollemnis Paschæ Luna videlicet decimaquinta fuisset in feria sexta, dies Pentecostes fuisset in Sabbatho. Cum ergo ex ecclesiæ (vt dixi) traditione habeamus, quòd dies Pentecostes fuerit in Dominica, sequitur, quòd dies sollemnis Paschæ fuerit in Sabbatho.

Pro solutione huius argumenti declarandum est a nobis quoto die præcise a celebratione Paschæ dies Pentecostes ageretur apud Iudæos. Et quoniã variæ sunt opiniones Doctorũ, videndum est, quænam probabilior appareat: Vt sic demũ claram responsionem afferre possimus ad id quod in contrarium obijcitur.

2. Pentecoste † (vt hinc exordiamur) quinquagesimam significat in lingua græca,
3. & instituta dicitur apud Hebræos in memoriam dationis † legis, quæ quinquagesimo die a die Paschæ in Ægypto celebrati data est a Deo in monte Sinai. Sed quo modo computentur hi quinquaginta dies post Pascha in Ægypto celebratum, Doctores discordant.

4. S. Augustinus † in lib. quæst. veter. & noui test. vel quisquis auctor fuerit illius libri, cap. 95. in 1. edit. & lib. 2. quæst. super Exho. cap. 70. & in epist. 119. ad Ianuarium, cap. 16. quæ eadem habetur inter opera B. Hieronymi, Tom. 9. epist. 21. asserit, datam fuisse legẽ in die tertio mensis tertij, ex tex. Exho. cap. 19. Vnde colligit diem illum tertium mensis tertij fuisse quinquagesimum a decimoquarto die primi mensis, in quo immolatum erat phase, includendo vtraque extrema. Nam ex primo mense habentur dies decẽ & septẽ, ex secũdo triginta, & ex tertio tres. qui omnes simul faciũt dies quinquaginta. Ex quo sequitur, quòd dies Pentecostes sit in eadem feria, in qua fuit dies immolationis phase, quartadecima videlicet Luna. Et ita quemadmodum primum Pascha (inquit S. August.) in Ægypto celebratum fuit in feria quarta ad vesperam, quæ erat decimaquarta dies mensis primi, sic data fuit lex in monte Sinai in feria quarta, quæ erat dies tertia mensis tertij. Et quemadmodum nos etiam semper celebramus Pascha in die Dominico, ita diem Pentecostes semper celebramus similiter in die Dominico.

Hanc B.Augustini opinionem sequitur Glo. ordin. Exho.19. in ver. mense tertio. & in ver. in die hac.& in ver. die autem tertio.& ibidem Dionys.Carthus. & Beda Act.2. vbi hæc verba habet. Notandum iuxta historiam, quòd apud antiquos, dies Pétecostes, id est quinquagesimæ,quo lex data erat,ab occisione agni computabatur.Hic autem non a Domini passione,sed sicut B.Augustinus exponit, ab eius resurrectione dies quinquagesimus, quo Spiritus sanctus missus est computatur, qui redeunte signi veteris exemplo ipse sibi manifestissime diem Dominicum suo consecrauit aduentu. Quo etiam temporis articulo verum Pascha die Dominico monstrauit esse celebrandum.
5. Cum hac opinione concordat etiam Ruper.abb. Tuitien.† quãtum ad id quod est in ea principale,quòd scilicet lex data intelligatur die quinquagesima ab immolatione phase,& in eadem feria, in qua fuit occisus agnus paschalis in Ægy-
6. pto. Sed in vno discordat ab eadẽ, quia ipse facit vnum mensem † vigintinouẽ dierũ,& aliũ triginta,prout Lunaribus mensibus,quos apud Iudæos in vsu fuisse ait,conuenit. Et iccirco dicit,legem intelligi debere datã fuisse non in die tertio mensis tertij,in quo audita sunt tonitrua,& sonitus bucinæ,vt plerique (ait) negligenter legentes putant,sed in die quarto, in quo lecta fuit lex a Moyse, & acceptata a populo. vt patet Exho. 24. Atque ita habet ipse Ruper. lib. 3. super Exho.cap.23.& 41.& lib.2.in Leuit.cap.34.& lib.10.de diui.offic.cap.12.
7. Aliqui vero † existimantes legẽ datam fuisse tertio die mensis tertij,& alternantes semper menses iuxta Lunæ ætatẽ per tricenos, & vndetricenos dies, dicunt legẽ fuisse datam non quinquagesimo, sed quadragesimonono die ab immolatione phase, qui tamen dies dicatur quinquagesimus per synecdochen. Atque huius sentẽtiæ videtur fuisse Beda, qui in lib.de tempor.cap.5.& in lib.de ratio. cõputi,cap.6.& 11.regulã tradens computandorũ mensiũ ad intelligentiam sacræ scripturæ,infert in lib.de ratio.temp.cap.9.ad propositam quæstionẽ nostrã his verbis. Antiqui menses suos non a Solis, sed a Lunæ cursu computare solebant; Vnde quoties in scriptura sacra siue in lege,siue ante legẽ quota die mẽsis quid factũ, dictumue sit indicatur, nõ aliud quàm Lunæ ætas significatur,a qua semper Hebræi,quibus credita sunt eloquia Dei, antiquo patrum more menses obseruare non cessant.Et infra.Quos menses propter Lunæ circulũ,qui viginti-
8. nouẽ semis diebus cõstat,tricenis, vndetricenisque † diebus alternantes,secũdo demũ,vel tertio anno exacto,mensẽ superfluũ,qui ex annuis vndecim Epactarũ diebus cõfici solet,intercalãt.Vnde nõ nullo moueor scrupulo,quo modo maiores nostri diẽ,qua lex data est,quæ est tertia mẽsis tertij,quinquagesimã ab agni occisione cõputẽt,ponẽtes videlicet primi mẽsis residuos dies decẽ & septẽ,quia tredecim priores fuerãt ante Pascha trãsacti,secũdi triginta, tertij tres, qui fiunt simul dies quinquaginta: cũ cõstet, duos mẽses Lunares nõ sexaginta, sed quinquagintanouẽ diebus debere concludi, ac per hoc in summa tẽporis memorati non plus quàm quadragintanouẽ dies inueniri. Nisi forte putandũ est, synecdochicos,quæ est regula sanctæ scripturæ frequẽtissima cõputari. Hæc Beda. Cuius hac opinione stante sequeretur,quòd si phase in Ægypto immolatũ fuerat feria

quarta,

quarta, lex data censeretur in monte Sinai feria tertia.

9. Alij rursus sunt† qui putãt, legẽ datã fuisse quinquagesimo die nõ ab immolatione phase, sed a sollẽni die Paschæ, a Luna scilicet decimaquinta primi mensis. vt est Magister histor. scholast. super Exho. cap. 38. & Guill. Durãt. in Ration. lib. 6. cap. 107. num. 9. Qui dicunt, legẽ datã fuisse die quarto mẽsis tertij, & oẽs mẽses faciunt triginta dierũ. Dictus enim Magister in dicto loco ait, quòd in exponẽdo

10 sacras scripturas, triginta dies pro mense† ponimus, quasi mediã inter Lunares & Solares menses eligendo viã: Lunares enim infra tricenariũ inueniuntur quidã, vltra vero non, Solares vero plures hunc numerũ excedũt. In vno tamen differunt inter se hi auctores; quia Magister dicit, diem quartum mensis tertij fuisse illum, in quo audita sunt tonitrua, & sonitus bucinæ, & visa sunt fulgura. Guill. vero ait, fuisse illum, in quo lecta fuit lex populo, & acceptata.

11. Postremo Nicol. de Lyra† super Exho. cap. 19. secutus Rabbi Salomonem dicit, legem datam fuisse quinquagesimo die a sollemni die Paschæ, & egressionis populi de Ægypto, non inclusiue, sed exclusiue, scilicet die sexto mensis tertij, & facit menses Lunares, ita quòd duo menses contineant quinquaginta nouem dies. Et hanc eamdem computationem sequitur ibi Caiet. Dicunt autem, quòd sextus ille dies tertij mensis, fuit ille in quo audita sunt tonitrua & fulgura, & in quo data est lex verbo tenus.

Modo si dies Pentecostes Iudæorum secundũ suprascriptas opiniones attendenda sit, nulla nobis opinio obstabit, nisi hæc postrema. Nam secundũ alias opiniones fuisset dies Pẽtecostes in qua missus est Spiritus sanctus vel in feria quarta, vel in feria quinta, vel in feria sexta, tenendo opinionem Latinorum de die Paschæ, in qua crucifixus est Dominus. Vel tenendo opinionem Græcorum de die Paschæ fuisset dies Pentecostes aut in feria quinta, aut in feria sexta, aut in Sabbatho. At secundum vltimam opinionem Nicolai de Lyra, & Caiet. fuisset dies Pentecostes sequendo Latinos in Sabbatho, sequendo autem Græcos in Dominica. Et cum traditio ecclesiæ Dominicam diem celebret pro Pentecoste, non diem Sabbathi, consequi videtur iuxta hanc opinionem, quòd Græci verisimiliora asserant, quàm Latini.

Respondetur tamen, quòd opinio hæc postrema dum dicit legem fuisse datam in sexto die mensis tertij, quantum ad tex. Exho. cap. 19. spectat, mera est diuinatio; vt vnicuique litteram inspicienti illius tex. statim patebit.

Et deinde dicimus, dato quòd lex data fuerit eo die, quo ipsi dicunt, non inde tamen necessario sequitur, quòd festum Pentecostes simili modo celebrandum esset eodem die; nam aliunde sumenda est ratio computationis diei festi Pente-

12. costes, † quàm ex die datæ legis; nempe ex Leuit. cap. 23. vbi celebritatis huius dies præscribitur a Deo: præsertim quia sunt non nulli, qui tenent, festũ Pentecostes institutum fuisse non in memoriam dationis legis in monte Sinai, sed

13. in memoriam † ingressus populi in terrã promissionis, vt est Theodoretus super Exho. quæst. 54. & super Leuit. quæst. 32. Volui tamen varias Doctorum opiniones recensere circa dictum diem latæ legis, vt postquam ex eo plurimi computationem

putationem sumunt diei Pẽtecostes, videat lector, quàm infirmo fulciretur fundamento, si quis ex eo die contra nostram, & Latinorum omnium sententiam argumentum conficere niteretur.
Igitur Leuit. 23. (vt ad rem nostram propius accedamus) postquam actum fuisset de celebratione festi Paschæ, & azymorum, hæc subiungũtur. Locutusque est Dominus ad Moysen dicens. Loquere filijs Israel, & dices ad eos. Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ ad sacerdotem, qui eleuabit fasciculum coram Domino, vt acceptabile sit pro vobis, altero die Sabbathi, & sanctificabit illum. Et infra. Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium no-
14. uum Domino. &c. In his verbis videtur expressum, diem Pẽtecostes esse † quinquagesimum a die manipuli oblati, ita quòd in eadem feria celebrari debeat Pentecoste, in qua manipulus spicarum oblatus fuerit. Nunc itaque videndum est, quonam die manipulus esset offerendus. Et tex. dicit, vt modo citauimus, Altero die Sabbathi. Quod dictum tripliciter reperio intellexisse Doctores. vt videre est per Magistrum hist. schol. super Num. cap. 43.
15. Primo enim quidam † putant, manipulum in ipso die sollemni Paschæ, in decimaquinta Luna fuisse offerendum. Et hunc sensum accepisse videtur Theodoretus super Leuit. quæst. 32. & tangit eum Hugo Card. Act. 2. Et tunc verbum, Altero die Sabbathi. intelligeretur, id est Altero die post phase celebratum, qui dies alter est dies Sabbathi, id est dies festus.
16. Quidam rursus secundo † strictius inhærẽtes litteræ in significatione vocis Sabbathi, Alterum diem Sabbathi, intelligunt primam Sabbathi, diem scilicet Dominicam post Sabbathum paschale, post illud (inquam) Sabbathum, quod venit infra septem dies azymorum. Et hunc intellectum secutus est Raban. lib. 2. in Deuter. cap. 11. Ruper. abb. Tuitien. lib. 3. in Exho. cap. 24. lib. 2. ĩ Leuit. cap. 35. & lib. 10. de diui. off. cap. 12. & Guill. Durant. in Ration. lib. 6. cap. 107. num. 10. & eumdem tetigit Magister hist. scholast. non solũ in citato loco super Numer. cap. 43. sed etiam super Deuter. cap. 5.
Qua in re perspici potest, non bene dixisse Paulum Middelb. in 2. par. Paulinæ, lib. 1. cap. 2. omnes expositores tam latinos, quam græcos, tam iudæos, quàm barbaros asserere, quòd Sabbathum in dictis verbis Leuit. 23. accipitur non pro septima die hebdomadæ, quæ proprie Sabbathũ dicitur, sed pro prima die sollemni Paschæ, quæ est decimaquinta Luna primi mensis.
17. Tertio dicunt alij, † Alterũ diẽ Sabbathi intelligi debere diẽ post decimãquintã Lunã, quæ Luna quintadecima erat Sabbathũ, id est festũ Paschæ. Et hoc modo intelligit Iosephus Iudæus lib. 3. antiq. iudaic. cap. 10. vbi ita habet. Secunda azymorũ die, quę est mẽsis huius decimasexta, frugibus demessis, & hactenus intactis incipiũt frui: æquũque rati, Deũ huius vbertatis auctorẽ per gratitudinem honorari, hordei primitias offerunt in hunc modũ. Spicarũ manipulũ igni torrent,

rent, hordeũ deinde pinsunt, atque ita in alicæ modũ fracti assaronem ad arã offerũt. &c. Et hunc intelligẽdi modũ sequuntur Nicol. de Lyra, Dionys. Carthus. Caiet. & Hieron. ab Oleastro super Leuit. d. cap. 23. Abulen. in 2. par. Defensorij, cap. 3. & Middelburg. in 2. par. Paulinæ, in proœmio. vbi hoc argumentũ in hac materia vnico tantum verbo tetigit. Et ante hos oẽs eamdem expositionem tenet S. Epiphan. in Panario, hær. 51. dũ ibi ita ait. Nam postquã mactatũ esset Pascha, intra tres dies, hoc est post tres dies agni, p̃cepit, manipulũ inferri, vt significaret bñdictũ manipulũ qui resurrexit ex mortuis, post tertiũ diẽ terra ipsũ proferẽte. Postremo etiam addi potest quarta expositio quorumdam aliorum, quorum mentionem facit Hieronymus ab Oleastro d. cap. 23. Leuit. quòd scilicet tota hebdomada Paschæ pro vno Sabbatho accipiatur; & intelligatur, Altero die Sabbathi, id est die primo post hebdomadam paschalem.

Constat autem, nullam ex supranarratis opinionibus nobis obstare, nisi tertiã, nam prima & postrema eodem modo obstat & Latinis & Græcis: Secunda eodem modo fauet vtrisque: Tertia vero videtur fauere Græcis, & Latinis obstare. Cui opinioni cum magnam habeat vim ex auctoritate Iosephi antiquissimi scriptoris, ac B. Epiphanij, proculdubio a nobis respondendum est.

Et primũ ad illã nõ nullas afferemus respõsiones, quas ab alijs tactas inuenimus. Deinde nostram addemus solutionem, quam veriorem putamus.

DE FESTO PENTECOSTES. Cap. XXCIV.

1. *Pentecostes festum, quod fuit proxime post Christi ascensionem in cælos, dicunt quidam fuisse in Sabbatho; & in eo Sabbatho missum fuisse Spiritum sanctum. Quidam licet dicant festum Pentecostes fuisse in Sabbatho, Spiritum sanctum tamen descendisse aiunt in Dominica. num. 2. Sed veritas est, quòd & festum Pentecostes, & aduentus Spiritus sancti fuerunt in Dominica. num. 4.*
3. *Pentecosten durasse septem diebus, quemadmodum festum azymorum, & Scenopegiæ, quidam asserunt. Sed id ex sacris litteris non colligitur. num. 5.*
6. *Pentecoste significat tum diem quinquagesimum a die Paschæ, tum ipsos quinquaginta dies a die Paschæ.*
7. *Paschæ festiuitatis translatio apud Iudæos pro tẽpore passionis Christi, sola quorumdam recentium Rabbinorum auctoritate nititur.*
8. *Interpretatio quæ venit ex vi verborum legis pluris facienda est, quàm quæ venit ex mera Iurisprudentum sententia.*
9. *Sabbathum magis proprie intelligitur septima dies hebdomadæ, quàm dies Paschæ, apud Iudæos.*
10. *Operum seruilium cessatio magis stricte præcipiebatur in Sabbatho, quàm in vllo alio festo Iudæorum. & num. 11.*
12. *Opus seruile ex præcepto Dei factum ad honorem ipsius, & ad legis eius impletionem non censetur illicitum in diebus festis.*

Opus

13. *Opus seruile dicitur, quo homo seruit homini, nõ quo homo immediate seruit Deo.*
14. *Opera seruilia in festis prohibita, intelligebantur prohibita popularibus, non ministris Sanctuarij, apud Iudæos.*
15. *Christus dominus tempus, & diem, & horam suam exspectauit; & omnia fecit bona in tempore suo.*

1. PRimo igitur quidam fatentur, diem Pentecostes † illo anno passionis Christi contigisse Iudæis in Sabbatho, nam cum dies sollemnis Paschæ fuisset in feria sexta, & manipulus deinde in Sabbatho fuisset oblatus, sequebatur, diem Pentecostes etiam in Sabbatho celebrandum esse. Et vlterius dicunt, in eo Sabbatho Pentecostes Spiritum sanctum super Discipulos descendisse. Iccirco tamen non Sabbathum, sed Dominicam sequentem coli ab ecclesia inquiunt, ne videremur iudaizare; sicut & Pascha ob eamdem caussam non alia feria quàm die Dominica celebramus.

2. Secundo quidam alij † concedentes similiter, diem Pentecostes fuisse tunc Iudæis in Sabbatho, Spiritum sanctum descendisse aiunt non in eo Sabbathi die, sed in Dominica sequenti, vt diem Dominicam sanctificaret, & ostenderet nobis, quam diem habere deberemus sollemnem & festiuam tum Christi resurrectione, tum ipsius Spiritus sancti aduentu cõsecratam. Harum autem ambarum opinionum meminit Hugo Card. Act. 2.

Quòd si contra secundam opinionem arguas ex d. tex. Act. cap. 2. ibi, Et cũ complerentur dies Pentecostes. In quibus verbis indicatur, Spiritum sanctum aduenisse non postquam completi essent omnino, & perfecte transacti dies Pentecostes; sed cũ cõplerentur, id est in ipsa cõpletione. Respõderi posset duobus modis. Primo, quòd dies Pentecostes in illis verbis Act. 2. non accipiuntur pro diebus
3. quinquaginta post Pascha, sed pro illis septem diebus, quibus durasse festum † Pentecostes, quemadmodum durabat festum azymorum, & Scenopegiæ, asserit Magister hist. schol. sup Num. cap. 43. & 44. & super Act. cap. 11. & Hugo Card. d. cap. 2. Act. & Dionys. Carthus. super Leuit. cap. 23.

Secundo responderi posset, quòd dies Pentecostes qui tunc complebantur, accipiendi sunt a die Resurrectionis Christi, non ab vllo sacrificio Iudæorum; Nam B. Euangelistæ Lucæ fuit curæ declarare nobis in d. cap. 2. Act. nouas nostras sollemnitates veras & viuificantes, non autem antiquatas iam, & mortuas iudaicorum festorum cærimonias.

Quidquid tamen sit, prædictæ solutiones datæ, & opiniones, ex duobus mihi non satisfacere videntur, tum scilicet ex termino a quo, tum ex termino ad quẽ, dierum Pentecostes.

Primo quantum ad terminum a quo, præsupponunt diẽ, in quo manipulus fuit oblatus, & a quo numerari incipiunt quinquaginta dies, fuisse Sabbathũ. Quod mihi non probatur ex eo, quia manipulus ille, qui eleuabatur in oblationẽ Deo per sacerdotem, significabat Christum eleuãdum illo die per resurrectionem, vt declarat vtraque Glo. & interlin. & ordin. Leuit. 23. & S. Epiphan. in Panario,

hær. 51.

hær. 51. contra hæresim, quæ non suscipit euangelium Ioannis & Apocalypsim. in fi. quem supra citauimus cap. præced. num. 17. Et quamuis hoc argumentum præcise non cogat, nam Glossæ in d. cap. 23. Leuit. super illis verbis, Altero die Sabbathi. tacite ad illud respondere videntur: negari tamen non potest, quin melius omnia congruant, si dicatur, diem manipuli eleuandi fuisse potius Dominicam, in qua Christus per manipulum figuratus resurrexit, quàm si dicatur, fuisse diem Sabbathi præcedentem.

Secundo quantum ad terminum ad quem, prædictæ opiniones dum dicunt,
4. diem quinquagesimum Pentecostes fuisse † Sabbathum, mihi nō placent; Quia dicere vel Spiritum sanctum descēdisse in die Sabbathi, vel post completos dies Pentecostes in die Dominica, vtrumque pariter videtur absurdum.

Primum absurdum videtur, quia quemadmodum Christus sua resurrectione diem Dominicam sanctificauit, ita decebat, Spiritum sanctum suo aduētu eamdem diem nobis consecrare, & confirmare. Et ita habet traditio Ecclesiæ, & constans sanctorum Doct. sententia. De qua re est etiam constitutio apostolica apud B. Clementem Rom. lib. 5. cap. vlt.

Secundum absurdum videtur, quia tex. dicit, Cum complerentur dies Pentecostes. non Cum completi essent dies Pentecostes. Exponere autem dies Pente-
5. costes pro septē diebus † quibus durasse dicitur festum Pentecostes, nō videtur vsquequaque tutum. nam ex sacrorum bibliorum textu (quantum scio) huiusmodi sollemnitatis duratio non colligitur, & iccirco eam non auderem affirmare. Et Abulensis super Leuit. cap. 23. sub quæst. 12. in illis verbis, Et sic offeretis sacrificium nouum. et sub quæst. 16. in illis verbis, Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum. ac Caiet. Exho. 23. expresse dicunt, quòd festum Pentecostes vno die tantum celebrabatur. Deinde hæc expositio textui græco nō conuenit, qui habet in singulari, Cum compleretur dies Pentecostes. Qua in re
6. notandum est, quòd Pentecoste † significat & diem quinquagesimum sollemnē ac festiuum, & ita accipitur in tex. græco; & significat quinquaginta dies qui currunt a Pascha ad diem festum quinquagesimum, & ita accipitur in tex. latino. Qua in significatione vsus est hoc nomine B. Hieron. in epist. 54. aduersus Montanum, & in Dialogo aduersus Luciferianos. & B. Epiphan. aduersus hæreses. in fi. & alij etiam alibi.

Quòd autem dies Pentecostes, qui complebātur, cōputentur a die Resurrectionis, id quidem verum esse puto materialiter, sed formaliter quantum ad explicationem litteræ illius tex. Act. cap. 2. non sufficit. Existimo enim, B. Lucam locutū fuisse ibi de diebus Pentecostes Iudæorum: quod festum licet esset iam euacuatum per Christum, & non esset curæ Spiritui sancto quantum ad ipsius festi validitatem & permanentiam; erat tamen commemorandum, & esse poterat curæ quantum ad determinationem temporis; vt sciremus, quòd eo tempore, quo erat festum Pentecostes Iudæorum, descendit super Discipulos Spiritus sanctus; vt vmbram & figuram festi illius in rei veritatem cōpleret & transmutaret; quemadmodū etiam ipse Christus in cena agni paschalis sacratissimū corporis et sanguinis

guinis sui mysterium instituens, typum illum in rem significatã conuertit. Alioquin dum dicitur Act. 20. Festinabat enim (Paulus) si possibile sibi esset, vt diem Pentecosten faceret Hierosolymis. oporteret intelligere de festo Pẽtecostes Christianorum, non Iudæorum: quod videtur parum probabile, & contra communẽ Expositorum sentẽtiam (Quãuis Beda ibi in Retract. & Thom. Vualdẽsis Tom. 3. de sacramental. cap. 141. num. 1. in hoc videantur dubitare) Nam tunc tẽporis non erant adhuc celebres Christianorum festiuitates, cum euangelium nõ esset adhuc plene promulgatum. Sed præsertim in ipsa die, qua descendit Spiritus sanctus, quo modo potuit dici, Cum complerentur dies Pentecostes, id est Quinquagesimæ, a die Resurrectionis, cum ante aduentum Spiritus sancti nesciretur, ipsum esse venturum die quinquagesima a die Resurrectionis, & per consequens Christianorum Pentecoste, quæ est a Resurrectione Domini, nulla adhuc esset ratione cognita? Profecto mirandum est, quonam pacto Doctores plurimi, & fere omnes, exponentes dicta verba Act. 2. Cum complerentur dies Pentecostes. referant simpliciter ad diem Resurrectionis, subterfugientes (vt puto) difficultatem, & nihil aliud explicantes; cum in primis & ante omnia inuestigare debuissent, quo modo complerentur dies Pentecostes Iudæorum, & a quo termino sumeretur initium computandi dictos quinquaginta dies Pentecostes.

Quare Ruper. abbas Tuitien. super Leuit. lib. 2. cap. 36. vt hunc nodum solueret, coactus est confugere ad translationes festorum, quas Iudæos antiquitus ob-
7. seruasse, sicut ex eorum † relatione se accepisse fatetur, existimat. Vt scilicet festum Paschæ illo anno passionis Christi translatum sit ex feria sexta in Sabbathum, & sic consequenter in Dominica manipulus fuerit oblatus, & in Dominica postmodum festum Pentecostes obuenerit. Et quamuis ipse asserat, quòd immolatio, & manducatio phase translatæ non fuerint, sed in eadem vespera feriæ quintæ & a Christo, & a Iudæis fuerit agnus paschalis manducatus, in quo præcipuus nostræ disputationis cardo versatur; tamen neque illæ nudæ sollemnitatum translationes pro illo tempore mihi probantur. Tum quia (vt ipse Rupertus fatetur) nulla omnino vel de scripturis, vel alia auctentica afferri potest ratio ad huiusmodi translationes ostendendas, sed sola quorumdam Rabbinorum assertio. Tum etiã quia & historiæ omnes antiquæ, & validissima argumenta contra eas militant; de quibus non est modo agendum per singula, cum supra omnia a cap. 51. fuse fuerint per nos examinata.

Quid igitur dicendum in hac difficultate? Dico, quòd illo anno passionis Christi feria sexta fuit festum Paschæ, vt ex pluribus supra deduximus in hac secunda parte nostri tractatus; & quòd nihilominus manipulus non in Sabbatho, sed in Dominica fuit oblatus, etiam quòd vera existat sententia Iosephi Iudæi in præced. cap. relata. in fi. Nam quòd manipulus præciperetur offerri in secunda die azymorum Luna decimasexta, id intelligebatur procedere communiter, ordinarie, vt in pluribus; sed in vno casu quando post festum Paschæ sequebatur immediate festum Sabbathi, tunc non in Sabbatho, sed in prima Sabbathi sequenti offerendus erat manipulus.

Quòd

Quòd si petas, vnde hanc declarationẽ habeam. Fateor, me illam apud aliquem Doctorem non legisse. Sed tamen puto eam colligi euidentissime (nisi fallor) ex
8. verbis sacræ scripturæ. Vnde pluris facienda † est, si veniat non solum ex mente, sed etiam ex ui uerborum legis, quàm si veniret ex mera Iurisprudentum interpretatione. Quo modo autem id probem, ex duobus nunc manifestabo.

Primo itaque probatur hæc interpretatio ex illis verbis Leuit. 23. superiori cap. adductis num. 13. Altero die Sabbathi. quæ significant diem post Sabbathum. Et quãuis ibi Sabbathi nomine intelligatur dies festus Paschæ, decimaquinta Luna: negari tamen nõ potest, quin septima etiã dies hebdomadæ Sabbathum appelle-
9. tur: immo vero magis proprie septima dies hebdomadæ † dicitur Sabbathum, q̃ prima dies Paschæ. Sabbathum enim requiem & cessationem significat, quæ ces-
10. satio, & requies strictius † absque dubitatione, & maiori vinculo in septima die hebdomadæ præcipiebatur, quàm in vllo alio festo Iudæorũ. vt apparet in d. cap. Leuit. 23. & nos supra latius declarauimus cap. 66. num. 2. & seqq. Quare cum manipulus præciperetur offerri post Sabbathũ, id est post festũ, nullo modo offerri poterat in septima die hebdomadæ, quę erat similiter Sabbathũ & festũ, sed in prima die feriali post festũ offerẽdus erat, & offerri præceptus intelligebatur.

Secundo clarius idem probatur ex illis verbis eiusdem cap. Leuit. 23. Cum messueritis segetem. In ea enim die, qua manipulum Iudæi offerebant, incipiebant primum segetes metere, & ex ea messe primitias ad sacerdotem ferebant manipulos spicarum, qui eleuabat fasciculum coram Domino. &c. vt ibidem habetur, & Deuter. 16. Quemadmodum ergo exspectabatur ad dictum manipulum offerendum dies crastinus festi Paschæ, quia in eo festo non fuisset licitum opus metendi, ita & multo magis exspectandus erat dies crastinus Sabbathi, quia in
11. Sabbatho † magis prohibita erant opera seruilia, quàm in vllo alio festo Iudæorum, vt proxime dicebamus. Et in specie Exho. 34. dictum erat, Sex diebus operaberis; die septimo cessabis arare & metere.

Verum dicet hic mihi aliquis, quòd licet metere de se prohibitum fuisset in fe-
12. stis, tamen metere ex præcepto Dei † ad honorẽ ipsius, & ad legis eius impletionem, non fuisset illicitũ, vt nos supra ex pluribus probauimus d. cap. 66. num. 23. Respondetur tamen ad hanc obiectionẽ, quòd verũ id quidem esse posset, si Deus præcepisset, vt in crastino diei festi, id est in sextadecima Luna Iudæi meterẽt, & manipulũ offerrẽt. At nõ sic Deus locutus est, sed caute verbis vsus est subiunctiuis, non imperatiuis quantum ad actum messionis. Dicit enim, Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum. &c. Vides ergo, quòd non dicit, Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, meteris segetẽ, & feretis manipulos. &c. Ita quòd præceptum proprie cadat super vtrumque, messionem scilicet segetis, & allationem manipulorum; sed præceptum proprie cadit super allationem dumtaxat manipulorum; messio vero relinquitur iuris dispositioni; ac si diceret, Cum primum vobis facultas erit metendi segetem in crastino diei festi Paschæ, feretis manipulos spicarum ad sacerdotem. &c. Quare si occurreret quòd in crastino diei festi

Paschæ Sabbathum esset, in quo metere erat prohibitum, vtique manipulus in eo die non intelligebatur præceptus, sed in crastino Sabbathi, cum primum metere possent incipere, offerendus erat. Et ab eo die numerandi erãt deinde quinquaginta dies pro festo Pentecostes, vt habetur in d.cap.23. Leuit. & Deuter. 16. ibi, Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die, qua falcem in segetem miseris. &c.

Vt autem appareat, nostram hanc opinionem licet nouam habere tamen optimum fundamentum in iure, & in tex. sacrorum bibliorum, afferam hic verba Abulensis super Leuit. cap. 23. vbi post quæst. 11. super illis verbis, Altero die Sabbathi. rationem reddens, cur manipulus fuisset præceptus offerri in secunda die azymorum & non in prima, habet hæc verba pro nostra expositione egregie facientia, ac bene ponderanda. Dicebatur autem alius dies post Sabbathum, id est dies sequens post primum diem azymorum, scilicet secundus dies, qui erat dies sextusdecimus mensis. Et ponitur oblatio debere fieri in hac die, & non in prima, quamuis esset prima celebrior; quia die, qua offerebantur manipuli spicarum populares metebant eos de segetibus suis, & ducebant ad Dominum. Sed non licebat in prima die azymorum fieri aliquod opus seruile, quia erat celeberrima, ideo fiebat in die alio, in quo liceret meti segetes, & iste erat dies secundus azymorum, quoniam ibi cum sequentibus quattuor diebus licebat vacare quibuscumque operibus. Sed aliquis dicet, quòd non esset illicitum in die primo azymorum metere segetes ad cremandum super altare, vel qualitercumque offerendum, quamquam esset dies celeberrimus; & hoc quia vetatur ibi opus ser-
13. uile. sed solum seruile† est opus, quo homo seruit homini, & non id quo seruit Deo. hic tamen solum est seruitus Dei. ergo. &c. Respondendũ est, quòd quamquam opus seruile dicatur magis directe id quo homo seruit homini, tamen id etiam, quo homo seruit Deo adhuc dicitur seruile opus, nisi sit id, quo immediate homo seruit Deo: quod dico propter sacrificia quæ fiebant in templo; nam illæ erant cærimoniæ, quæ immediate applicabantur ad cultum Dei: aliæ autem dispositiones ad istas cærimonias, inquantum erant magis distantes, erant magis seruiles, ideo non permittebantur. Immo & ipsæ cærimoniæ immediatæ sacrificiorum non permitterentur in diebus sollemnibus, nisi quia præceptum datum
14. de obseruãda festiuitate Sabbathi, vel aliarum celebritatum, non obligabat† ipsos ministros Sanctuarij, solum exprimens de popularibus, vt patet supra cum dicitur, Omne opus non facietis in eo; Sabbathum enim Domini est in cunctis habitationibus vestris. Solum ergo obligauit habitationes popularium, & non Tabernaculum Domini. Ergo in Sanctuario poterant fieri quæque operationes pertinentes ad ministeria eius sine violatione festiuitatis. Illi tamen qui meterent in die illa manipulum spicarum ad offerendum Domino, facerent opus perturbatiuum quietis Sabbathi, & non facerent illud in Sanctuario; ergo erat illicitũ. Sic igitur non licebat in prima die azymorum, quæ sollemnis erat, meti manipulos spicarum; ideo nec poterant offerri. In die autem sequẽti licebat hoc, quia non erat dies celebris; ideo populares eodem die metebant in agro, & confestim

ducebant

ducebant manipulos in Sanctuarium ad offerendum. Hæc Abulensis. Ex quibus clarissime constat, quòd eadem ratione, ac etiam fortiori, non licuisset in Sabbatho metere ad dictos manipulos offerendos. vt supra dictum est.

Cum itaque tam bene omnia, & optime inuicem congruant in his mysterijs Paschæ, oblationis manipuli, & Pentecostes; passionis, sepulturæ, & resurrectionis Christi, & Spiritus sancti aduentus; contẽplari iam licet & admirari maximã & infinitam sapientiã Dei, qui (vt Ecclesiastes inquit cap. 3.) cuncta fecit bona in tẽpore suo. Voluit enim dominus Iesus Christus filius Dei, qui tẽpus, & diẽ, & horã
15. suam † exspectabat, Luna decimaquarta ad vesperã quando ceteri omnes Iudæi suum phase celebrabant, & ipse cum Discipulis suis agnũ paschalẽ in vltima cena mãducare, & in ea vt dicti agni figuram adimpleret, corporis ac sanguinis sui sacramenta tradere. Voluit deinde in die feriæ sextæ, & festi Paschæ immolari pro nobis, & pendere circa meridiem in cruce, vt alteram agni paschalis significationem perficeret, & maiorem pro nobis sustinens confusionem, peccatum Adæ contrarijs actibus expiaret. Voluit postea in Sabbatho, quod quietem denotat, quiescere in sepulcro. Et in Dominica, in qua eleuabatur manipulus per sacerdotem, suum sacratissimum corpus eleuare per resurrectionem. Et illinc ad quinquaginta dies in eadem Dominica in festo Pentecostes Spiritum sanctum mittere, vt doceret Discipulos, annunciandam iam esse Quinquagesimam, tempus scilicet Iubilæi, veram debitorum relaxationem, & remissionem omnium peccatorum. Ac denique ita omnia sunt mysteriorum plena (non enim paucis verbis possunt hic innumerabilia comprehendi) vt si quis contemplationem adhibuerit, cogetur cum sanctis Angelis & cum beatis cælestium turbarum agminibus voce magna clamare, Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

DE CERTITVDINE MORTIS CHRISTI. Cap. XXCV.

1. *Paschæ duplicis opinionem pro tempore passionis Christi, quam Latini quidam recentiores tenent, tria potissimum absurda consequuntur.*
2. *Christum mansisse in sepulcro tribus diebus integris diuinitati nõ repugnat, simpliciter loquendo, sed ex suppositione sic.*
3. *Resurrectio Christi cur tertia die facta fuerit, nõ citius, neque tardius.* et num. 4.
5. *Paschæ die festo omnes Iudæi tenebantur permanere in Hierusalem.*
6. *Sabbathi die nemo poterat arripere iter.*
7. *Christus mansit in sepulcro vno die artificiali, & duabus noctibus, ad denotandum, quòd simpla sua morte duplam nostram mortem destruxit.*
8. *Dominica dies sicut fuit prima dies creationis mundi, ita prima fuit redemptionis, & innouationis sæculi.*
9. *Horarum septuaginta duarum spatio in multis ægritudinibus quidam qui mortui*

apparent reuiuiſcunt. Non tamen ſtatim toti proſiliunt incolumes qui ita reuiuiſcunt, ſed paulatim vires colligunt. num. 13. Et in morte violenter illata id non procedit. num. 11.

10. *Chriſti mors certiſſima fuit. & num. 14. & 17. Quamuis Diabolus eam obſcurare maxime niſus fuerit. num. 15. & 16.*

12. *Sepeliendis corporibus fruſtra exſpectarentur ſeptuaginta duæ horæ, vbi nota eſt cauſſa mortis.*

HActenus viſum eſt de die Paſchæ, & de Luna, in qua vltimo celebratum fuit a Chriſto, & a Iudæis. In qua quæſtione ſi longiores fortaſſe fuimus, quàm præſens occaſio diſputationis noſtræ poſtulare videbatur, confido nihilominus, Lectorem boni conſulturum laborem noſtrũ. Tum quia res digniſſima erat in ſe, quæ enucleate & diligenter explicaretur. Tum etiam quia cum recentiores non nulli Latini quamdam nouam opinionem ſequantur, in qua ſibi nimium placent, oſtendenda erat longiori tractatu infirmitas rationum, & argumentorum, quibus adhærent; ne dum exiſtimant aurum aut thus offerre, putidas Iudæorum fæces eos nobis obtrudere ſinamus; & ſciant cuncti, ſententiam illam non poſſe appellari bonam aut pulchram, ex qua plurima, & ma-
1. xima † abſurda conſequuntur. Primum enim eorum opinio (vt tria potiſſima abſurda in ſumma referam) Græcis in fermentato conſecrantibus egregie fauet. Secundo facit tres Euangeliſtas non dicam male, ſed certe improprijſſime locutos. Tertio reddit Chriſtum ſine cauſſa tranſgreſſorem legis. Poſthæc igitur quid boni aut pulchri ex ea ſperari valeat, ceteri iudicent. Ego quidem propter huiuſmodi nouas inuentiones, ſemitas antiquas non deſeram, & de via trita patrum noſtrorum non declinabo. Quòd ſi pergant mihi Iudæorum ritus, & ſollemnitatum eorum præſentes traſlationes inculcare, nihil propterea dimoueri patiar, ſed reſpondebo Iudæis verbum, quod eis dicit Dominus Malach. 2. Diſpergam ſuper vultum veſtrum ſtercus ſollemnitatum veſtrarum. Nunc ne videamur obliti tamquam longa digreſſione defatigati, argumentorum Pauli Middelburg. quibus ſuperius cap. 50. num. 2. & ſeqq. conabatur probare, Chriſtum iacuiſſe in ſepulcro tribus diebus, & tribus noctibus integris abſque vlla ſynecdoche numeratis, breuiter ad illa reſpondendum erit, vt demum eis ſolutis ad propoſitam intelligentiam tex. Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. deueniamus.

2. Ad primum igitur fundamentum, in quo ſtatuit, diuinitati † minime repugnare, quòd Chriſtus iacuerit in ſepulcro ſeptuaginta duabus horis, reſpondetur, quòd ſimpliciter & abſolute loquendo, verum id quidem eſt: nam potuiſſet Chriſtus & tribus diebus integris, & quattuor, & quinque, & quot ſibi placuiſſent, in ſepulcro iacere: ſed ex ſuppoſitione, ſtantibus ſcilicet prophetijs, figuris, promiſſionibus ſuis, & multis aliarum rerum congruitatibus, diuinitati repugnabat, vt tot horis Chriſtus maneret in ſepulcro aut in morte. Illo enim modo non in tertia die, quemadmodum omnes ſcripturæ clamant, ſed in quarta, in die

videlicet feriæ secundæ; neque in diluculo, prout erat multis modis prophetatũ, sed circiter horam diei nonam vel duodecimam resurrexisset, quando nimirum cōplebatur numerus septuagintaduarũ horarũ sepulturæ aut mortis ipsius. Qđ adeo fuisset absurdũ, stantibus suppositionibus prædictis, vt ipse Middelburgen. erubescere deberet illud asserere. Quòd si sublatis suppositionibus cũctis ponamus per impossibile, ꝙ Christus surrexisset post horas septuagintaduas, rursus alius quęrere posset, cur nō resurrexerit in alio termino, post horas (verbi gratia) octoginta, aut nonaginta, vel etiã antea post quadraginta, aut quinquaginta horas? Et sic quodcũque dixerimus, quæstiones erunt semper interminatæ, quæ nũquam habebunt finem. Standum est ergo in eo quod factum est, & cogitãdum, diuinam sapientiam ita omnia bene constituisse in pondere, numero, & mensu-
3. ra, vt nihil melius fieri potuerit. Neque tamen in speciali optimæ † rationes desunt, quibus ostendatur, conuenientissimum tempus electum fuisse a Domino in resurgendo, quarum nō nullas nos attulimus supra cum de hora resurrectionis ageremus, cap. 46. num. 8. & 20. Sed qui eas copiosius videre desiderat, videat Doct. Theologos in 3. sent. dist. 21. & 22. Alex. de Ales in 3. par. quæst. 20. memb. 3. & S. Tho. in 3. par. quæst. 53. art. 2. In quibus locis ex professo ipsi hanc materiam tractant. Ex veteribus autem sanctis patribus plurimi sunt, qui hæc eadem latissime prosequuntur, sed nobis non conuenit longas vbique digressiones facere, & lectorem in omnibus remorari. S. Athanasius magnus, qui vnus nunc nobis sufficiat instar omnium, in lib. de Incarnat. Verbi, circa med. explicat luculenter, cur Christus tertia die, non citius, neque tardius resurgere voluerit.

Quòd si quis præterea nostrã etiam sententiã in hoc requirat, præter rationes ab
4. alijs traditas, dicam † ego, iccirco Dominum resurrexisse in diluculo diei Dominicæ, & noluisse vlterius resurrectionis suæ horam prorogare, quia noluit, vt aliquis ex ijs, qui conuenerant ad diem festum Paschæ in ciuitate Hierusalem, & inspexerant omnia, quæ circa eum facta fuerant, illinc discederet (quantum in se est) perturbatus, aut super cruce, & morte sua scandalum passus. Constat
5. etenim, quòd in die festo Paschæ † qui fuit dies Parasceues, tenebantur omnes permanere in Hierusalem. vt not. Nicol. de Lyr. & Dionys. Carthus. Deuter. 16. super illis verbis, Maneque consurgens vades in tabernacula tua. Simili-
6. ter in die Sabbathi † nemo poterat iter arripere. vt colligitur ex illo Matth. 24. Orate, vt non fiat fuga vestra in hieme vel Sabbatho. & ex illo Act. 1. Sabbathi habens iter. Transactis itaque diebus festis, cum completæ essent
7. duæ noctes, & vna dies artificialis sepulturæ † Christi, in quibus mysterium simplæ mortis ipsius ad duplam nostram mortem destruendam denotabatur, & illucescere iam incipiente tertia die, prima scilicet Sabbathi, quæ sicut fuit
8. prima dies † creationis mundi, ita decebat, primam esse diem redemptionis, & innouationis sæculi; Christus dominus non sustinuit amplius suorum aliquem scandalum pati, sed in ipsa die in qua abire permittebantur, & in qua manipulus suam significans resurrectionem offerebatur, diluculo resurrexit. Et

terræmotu, lapidis reuolutione, militum terrore, mulierum aduentu, atque Angelorum apparitionibus notam illico esse voluit resurrectionem suam, vt tali nuncio Discipuli, & fideles eius, scandalum ponerent, mœrorem depellerent, & plenam ex ipsius victorioso contra mortem triumpho consolationem acciperēt. Scimus Luc. 24. duos ex Discipulis, qui ibant ipsa die ab Hierusalem in castellum nomine Emmaus, pæne desperatione obrutos dixisse, Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel. Quid dicturos putamus si nullo accepto resurrectionis nuncio abire eos permisisset dominus Iesus? Congruum igitur, & maxime opportunum fuit ad fidem Discipulorum corroborandam, vt non exspectato integro triduo absque vlla synecdoche computato, in initio tertiæ diei statim omnibus consummatis quæ de eo scripta erant, victor e sepulcro gloriosus ascenderet.

Quòd si objiciat contra hoc Middelburgensis, quòd nisi exspectatæ afferantur septuaginta duæ horæ ad resurrectionem, non cōstabit, Christum veraciter fuisse mortuum, cum intra illud spatium horarum septuaginta duarum † in multis
9. ægritudinibus aliquē posse reuiuiscere contingat. Respōdetur in primis, mirandum esse vehementer, quo modo vir catholicus & eruditus ausus fuerit, vt suas forte statueret, & coloraret chimericas interpretationes, mortis Christi certitudinē toto orbi testatissimā quibusdā friuolis argumētatiunculis disputādo velle obscurare. Christus enim dominus, qui huiusmodi argumentationes potuisse fieri præuidebat, non in angulo alicuius domus, aut in tenebris occulte, neque ex
10. ægritudine, aut morte naturali mori † voluit; sed palàm, in cōspectu totius mūdi, sub dio, in luce meridiei, mortem ab alijs violenter inflictam perpessus expirauit. vt declarat egregie B. Athanas. in d. lib. de Incarnat. Verbi. Voluitque ad maiorem mortis suæ contestationem, postquam spiritum tradidisset, lancea in latere ab vno militum transfigi; ac deinde etiam a non ignotis hominibus de cruce deponi, contrectari, sepeliri, magno lapide ad ostium monumenti aduoluto includi, adhibita militum custodia circumuallari, & sigilli etiam appositione muniri; vt cum postea inferni claustris reseratis, & vinculis mortis confractis rediuiuus exsurgeret, p illa omnia etiā inimici eum & vere mortuum, & vere resuscitatū faterentur. Quòd si liuore tabidi, & inueterata malitia obcœcati, lumen cæli inspicere neglexerunt, talia tamen facta sunt & tanta, vt non nisi obstinatæ eorum voluntati caussa non credendi possit adscribi. Et illi quidem resurrectionem, quod fortitudinis est, & diuinitatis opus, infitiantur: mortem vero, quæ ex assumpta fuit infirmitate non negant. Nihil est ergo opus contra Iudæos noua excogitare figmenta, quæ mortem Domini efficacius probent: Vtinam tantum resuscitatum credant, quem mortuum ipsi & agnoscunt, & sciunt.

11. Præterea respondetur ad argumentū Middelb. ꝙ quæ ipse dicit de horis † septuagintaduabus possent fortasse habere locū in morte ex infirmitate, quæ ecstasim faciat; at in morte violenter illata minime habent locū vt inquit Ioan. Lucidus in libello, de vero die passionis Christi, cap. 9. in fi. Et ipsemet Middelb. citat Nicolum medicum in hac materia dicentem, aliquando fuisse capitale suppliciū

indictum

indictum illis, qui abſque febre, & nota ægritudine mortuũ ſepelirent ante ſep-
12. tuaginta duas horas. Ex quibus verbis apparet, quòd quando nota eſt cauſſa † mortis ex inflictis vulneribus, aut alio modo, fruſtra exſpectandæ eſſent ſeptuagintaduæ horæ. Alioquin quo modo Chrĩani ſepelire poſſemus mortuos noſtros nõ ſolũ ante ſeptuagintaduas horas, ſed etiã cõmuniſſime ante vigintiquattuor? Addo, quòd qui intra ſeptuagintaduas horas reuiuiſceret poſtquam viſus fuiſ-
13. ſet mori, non ſtatim † ſimul collectis omnibus viribus totus proſiliret incolumis, ſed paulatim aliqua prius vitæ veſtigia ſubindicaret, egeretque deinde ope aliorum, & calefactione, quibus ad vitæ munia plene reſtitueretur. At nihil tale eiuſmodi contigit in Chriſto; Cui reſurgenti ne dum manus adiutrices nõ porrexerunt Iudæi, ſed etiam manus aduerſarias quantum in ipſis fuit, vt not. B. Hieron. Matth. 27. in fi. ſtudioſiſſime oppoſuerunt. Chriſtus enim ex mortuis reſurgens non ſenſim moueri cœpit, aut oſcitare viſus eſt prius, ſed ſubito quando voluit, decorem induens & fortitudinem, & præcingẽs ſe virtute, clauſo exijt ſepulcro; dicens apud Iſai. cap. 63. Circumſpexi, & non erat auxiliator, quæſiui, & non fuit qui adiuuaret; & ſaluauit mihi bracchium meum, & indignatio mea ipſa auxiliata eſt mihi. Et pſal. 87. Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. Quare nihil præiudicat certitudini mortis eius, quòd ſeptua-
14. gintaduæ horæ exſpectatæ non fuerint; Tot namque † ſignificationes, totque valida argumenta mortem eius atteſtantia præceſſerunt, vt ſi per ſeptuaginta duos dies ne dum horas reſurrectionem diſtuliſſet, numquam tamen potuiſſet
15. mors eius aut clarius aut euidentius probari. Niſus fuerat quidẽ Diabolus † occultare illam, ſed contra diuinam ſapientiã efficere nihil valuit. Egregie B. Chryſoſt. hoc argumentum pertractat in epiſt. ad Coloſſ. homil. 6. vbi exponens illud cap. 2. Exſpolians principatus & poteſtates traduxit confidenter palàm, triumphans illos in ſemetipſo. reſpondet in terminis ad obiectionem Middelburgenſis, his verbis. Declarat turpitudinem, & confuſionem eſſe Diaboli, quòd Chri-
16. ſtus adeo confidenter palàm & ſecure mortuus eſt. Nihil enim ille † intentatum reliquit, vt aliquo pacto hominibus perſuadere poſſet, non eſſe mortuum Chriſtum. Quoniam enim omne tempus, quod mortem eius ſecutũ eſt, reſurrectionis argumentum, & teſtimonia habiturum erat; mortis vero niſi hoc fuiſſet, non fuiſſet aliud tẽpus; propterea publice quidem videntibus omnibus mortuus eſt; verum non publice reſurrexit, ſciens, futurum tempus veritati teſtimonium allaturum. Præclarum enim eſt, quòd inſpectore mundo ſurſum in ligno ſerpens ille immolabatur. Nam quid non fecit Diabolus, quo occulte moreretur? Audi Pilatum dicentem, Tollite eum uos, & crucifigite; ego enim nullam cauſſam in eo reperio. Et iterum Iudæi ad ipſum dicebant, Si filius Dei es, deſcende de cruce. Poſtea igitur, quia letalem plagam acceperat, nec de cruce deſcenderat, propterea ſepulturæ quoque traditus eſt. Poterat enim ſubito reſurgere. Verum ſepeliri oportebat, vt fides pararetur huic cauſſæ. Quamquam in vulgaribus quidem mortibus defectio, atque imbecillitas ſpiritus prætexi poterit, hic vero nequaquam. Nam & milites crura eius non fregerũt, quemadmodum aliorum, vt

conspicuum esset, illum iam mortuum esse. Obscuri quoque nō sunt, qui corpus ipsius sepelierunt. Propterea & Iudæi ipsi lapidem obsignarunt, & adhibitis militibus communierunt. Hoc enim maxime omniū summo studio diuinitus age-
17. batur, ne obscura † esset mors Christi. Et testes huius apud inimicos esse oportebat, apud Iudæos. Audi eos ipsos quid Pilato dixerint. Dixit Seductor ille (inquiunt) cum adhuc viueret, Post tres dies resurgam. Iube ergo a militibus custodiri sepulcrum. Et hoc illis quoque obsignantibus factū est. Audi vero, quo modo etiam post ista illi ipsi ad Apostolos, mortem Christi testificantes dixerunt, Vultis inducere super nos sanguinem hominis huius. Atque hæc B. Chrysost.

DE TEMPORE, QVO CHRISTVS MANSIT in sepulcro. Cap. XXCVI.

1. *Christum mansisse in sepulcro tribus diebus & tribus noctibus, sicut mansit Ionas in ventre ceti, quo modo verificetur. & num. 5. Illud certum esse debet, non mansisse Christum in sepulcro tribus diebus integris absque synecdoche computatis. num. 2.*
3. *Post tres dies. exponitur recepta in scripturis phrasi, id est tertio die, vel postquam tertius dies aduenerit.*
4. *Tempus aliquod descriptum accipi potest vel completum, vel solum inchoatum.*
6. *Sicut. dictio similitudinis, satis est quòd referat substantiam facti quod exprimitur, non etiam necesse est, quòd referat totum modū & omnes qualitates facti, quæ non exprimuntur.*
7. *Veritatis amor, quam summe diligimus in totius ecclesiæ Christi ædificationē, facit vt disputando contra aliquem scribere non vereamur.*

AD secundum argumentum, in quo per tex. Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. probabat supra Middelburg. cap. 50. num. 4. Christū fuisse in sepulcro, aut in morte tribus diebus integris, id est septuagintaduabus horis; Respondetur, quòd licet expositio cōmunis ad illū tex. non omnino satisfaciat. vt vidimus supra cap. 48. num. 2. & seqq.
1. tamen non desūt aliæ solutiones, † quas nos supra retulimus cap. 45. in fi. & cap. 49. per totum. quæ sufficere possunt: præsertim vero illa, quæ fundatur in mutatione dierum naturalium facta in nocte resurrectionis dominicæ; aut illa, quæ pro vna nocte computat tenebras trium horarum in die Parasceues a sexta vsque ad nonā. Nam per ambas has solutiones habetur participatio trium dierum, & trium noctium distincte, & separatim, quamuis non habeatur integrum triduū; quod neque necesse est haberi ad verificationem dictorum verborū Matth. 12. Ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Quòd si neque solutiones allatæ satis sint vllo modo, nostra solutio, quam mox infra traditur i sumus seq. cap. plenius fortasse satisfaciet.
2. Quidquid tamen sit, illud certum † esse debet, Christū non mansisse in sepulcro tribus

tribus diebus, & tribus noctibus integris, vt vult Middelburg. Et quærenda est potius supradictorum verborum Christi, Matth. 12. aliqualis expositio, quàm facti veritas, quæ meridiana luce clarior perfectissime constat, mutanda videatur. Qua in re sequor consilium doctissimi Caietani, qui super. 3. par. S. Tho. quæst. 51. art. 4. in resp. ad 1. vbi dicti loci Matth. 12. expositio pertractatur; hæc verba habet maxime notanda contra opinionem Middelburgensis. Aduerte, quòd auctoritas ecclesiæ indubie credentis, Christum surrexisse prima Sabbathi in mane, vel circa, & quæ inde diem resurrectionis diem Dominicum nominauit, elidit omnes nouitates præsumentium hoc in dubium reuocare, & exponere Euangelistas suo sensu. Et propterea tales non audiendi, sed vitandi sunt. Hæc Caiet.

Ad tertium, in quo idem probare conabatur Middelburgensis per illud Mar. 8. Oportet filium hominis pati multa & reprobari a senioribus & a summis sacerdotibus, & scribis, & occidi, & post tres dies resurgere. Respondetur, quòd illud,
3. Post tres † dies. recepta in scripturis phrasi positum est pro, Tertio die. aut pro, Postquam tertius dies aduenerit. Vnde eadem sententia, quæ apud Mar. scripta est per hæc verba, Et post tres dies resurgere. habetur Matth. 16. & Luc. 9. per illa verba, Et tertia die resurgere. Intelligitur autem post tres dies, scilicet inchoatos
4. non completos † quo modo intelligi posse tempus ab aliquo expressum supra probauimus sæpe, & præsertim cap. 22. num. 3. & cap. 48. num. 10. Quem sensum optime se accepisse ostenderunt Iudæi dicentes Pilato Matth. 27. Domine recordati sumus, quia Seductor ille dixit adhuc viuens, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulcrum vsque in diem tertium. &c. Si enim intellexissent, quòd transactis tribus diebus integris, & perfecte completis surrecturum se dixerat Christus, nō vsque in diem tertium dumtaxat, sed vsque in diem quartum aut quintum custodiri sepulcrum petijssent. Verbum enim Post triduum. si intelligatur de triduo perfecto & integro, referri potest vsque in diem quintū. Vt in historia passionis SS. Martyrum Sixti 2. summi Pont. & Laurentij diaconi, quam ponit Breuiarium Rom. S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 41. S. Maximus Taurinen. in Natali B. Laurentij, homil. 1. & 2. S. Petrus Chrysolog. serm. 135. Prudent. hymno 2. Peri Stephanon. & plures alij; verba illa celeberrima B. Sixti ad B. Laurentium, Noli fili mœstus esse; post triduum me sequeris, sacerdotem leuita. intelliguntur extremis non computatis, id est quinto ab hinc die. Nam B. Sixtus viij. Id. Augusti, B. Laurentius vero iv. Id. martyrio coronati sunt. vt in gestis ipsorum legitur, & ita habet B. Damasus in Pontificali, Beda, Vsuardus, Vuádelbertus, Ado Treueren. & reliqui omnes in Martyrologijs; atque ita etiā celebrat Ecclesia. In scripturis tamen sacris magis in vsu est, vt exponat, Post triduum id est tertio die (vt dixi) quàm quarto, aut quinto die. Vnde illud Luc. 2. Et factum est, post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctorum. intelligitur, Post triduum. id est Tertio die. Et ibidem illud, Et postquā consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer. intelligitur, id est Postquā dies octauus aduenit. Quare ex loquendi modo Scripturæ sacræ apparet, nullam

esse difficultatem in dictis verbis Mar. 8. Et post tres dies resurgere.

Ad quartum & vltimum de Iona propheta, Respondetur in primis, quòd licet dicatur Ionæ. 2. & Matthæi. 12. fuisse Ioná in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus; nobis tamen nõ cõstat, quo modo tres illi dies & tres noctes accipiantur, integri scilicet, an participati tantum; & fortasse non alio modo ibi cõputandi sunt, quàm quo in Christi morte computati fuerunt: & quem modũ vtrique & Christo & Ionæ conuenientem nos paulo mox ostensuri sumus cap. seq.

Deinde respondetur, dato quòd Ionas fuerit in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus integris, adhuc non sequitur necessario, quòd Christus etiam fue-
5. rit in corde terræ † tribus diebus & tribus noctibus integris, propter id, quod ipse dixit Matth. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Nam
6. dicam, quòd verbũ illud similitudinis, Sicut. † satis est, quòd referat substãtiam facti, quod exprimitur, non etiam necesse est quòd referat totum modum, & omnes qualitates facti, quæ non exprimuntur. id est satis est quòd referat tres dies & tres noctes, non etiam necesse est, quòd referat tres dies, & tres noctes eodem modo claros vel obscuros, calidos vel frigidos, longos aut breues, integros siue participatos, naturales seu miraculosos. Quare dico, quòd ad verificationẽ dictæ propositionis, Sicut fuit Ionas &c. non requiritur necessario quòd Christus eodem prorsus modo fuerit in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus integris, quo modo fuit Ionas in ventre ceti: sed satis est, quòd vere dici possit aliquo modo, fuisse in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Exemplo hanc rem declarabo. Pone aliquem fuisse apud amicum suum per tres dies artificiales in æstiuo solstitio, per singulos dies a mane vsque ad vesperam. Pone etiam alterum quempiam fuisse similiter per tres dies artificiales in solstitio hiemali apud eumdem amicum, per singulos itidem dies a mane vsque ad vesperam. Numquid quia dies in æstiuo solstitio, duplo fere longiores sunt diebus in solstitio hiberno, non poterit vere dici, quòd sicut fuit ille per tres dies artificiales, ita fuit hic per tres dies artificiales; vel etiam sicut fuit ille per totos tres dies artificiales, ita fuit hic per totos tres dies artificiales apud amicum? Neminem certe id negaturum puto. Nam ad illius similitudinis veritatem sufficit, quòd vterque fuerit per totos tres dies artificiales a mane vsque ad vesperam, licet vnus duplo fere pluribus horis fuerit quàm alter. Eodem igitur modo dicendum est in casu nostro, quòd ad ueritatem illius dicti, Sicut fuit Ionas. &c. non requiritur, quòd tot horis præcise, aut tot diebus integris fuerit Christus in corde terræ, quot horis, aut quot integris diebus fuit Ionas in ventre ceti; nam nulla de horis, aut de integris diebus facta est mentio; sed requiritur dumtaxat, vt tanto tempore fuerit Christus in corde terræ, quòd vere dici aliquo modo possit, fuisse ibi tribus diebus & tribus noctibus, de quibus facta est mentio & expressio. Siue autem naturaliter, siue miraculose; siue integre, siue per participationem; siue alio quouis pacto sumantur dies & noctes, dũ modo tres dies & tres noctes assignari, & verificari possint, nihil refert.

Atque

Atque ex his ad laudem Dei patet solutio omnium argumẽtorum, & rationum Pauli Middelb. quibus probare conabatur, Christum mansisse in sepulcro tribus diebus, & tribus noctibus integris absque vlla synecdoche cõputatis. Contra quem si quid paulo liberius disputando scripsimus, sciat lector, me non in sugillationẽ famæ ipsius hæc voluisse disserere, sed vt protestatur etiã Ioan. Lucidus in libello de vero die passionis Christi, cap. 11. in alia materia de eodẽ au-
7. ctore loquens, amore solum † veritatis, quam summe dilligimus in totius ecclesiæ Christi ædificationem. Ipsum alioquin Middelburgensem & virum fuisse pium & catholicum, & maxime eruditum non dubitamus: qui in proœmio 2. par. suæ Paulinæ candide ac ingenue hæc verba protulerit. Pauca de his scribere statui, ea sẽper præfatione repetita, ꝙ nihil determinare, affirmare, vel asserere intẽdam, quod sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ determinationi quouis modo obsistere, vel contrariari possit: sed quæcũque scripturus sum, quasi narrando & delibando referam, ea dumtaxat ratione, vt diem passionis Domini indagare, & calumnias, & contumelias a perfidis Iudæis nobis illatas refellere, & cõfutare valeam. Quòd si aliquid fortasse minus probatum, aut piarum aurium offensiuum dixero, id nunc resignando obelisco deleri, & pro non dicto haberi cupio: singula mea scripta & dicta doctorum virorum iudicio examinanda, corrigendaque submittens, id solum ratum habiturus, quod ipsorum iudicio approbatum fuerit. Hæc ipse. Quamuis autem me inter viros doctos, de quibus loquitur Middelburgẽsis, numerandum neque agnoscam, neque profitear, neminem tamen propterea iuste succensere mihi debere arbitror, si eius opiniones non sequar; quia non personæ ipsius existimationẽ aliquo pacto labefactare, sed opinionum dumtaxat improbabilitatem in hac materia confutare intendi. Qua in re non solum sacrosanctæ in primis Romanæ ecclesiæ, & doctorũ deinde virorum iudicio, prout ille fecit, sed etiam postremo cuiuscumque alterius rectius quàm ego sentientis, me, & mea scripta omnia submitto.

DE TRIDVO MORTIS, SEV SEPVLTVRAE Christi. Cap. XXCVII.

1. *Christus dici potest fuisse in corde terræ duobus modis, vel quantum ad corpus in sepulcro; vel quantum ad animam in limbo.*
2. *Dies naturalis computatur a media in mediam noctem. Etiam in interpretandis sacris scripturis. num. 9. Et etiam apud Iudæos. num. 22.*
3. *Christum fuisse in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus distincte & separatim, exponitur.*
4. *Christum surrexisse in aurora probabilius est, quàm in media nocte.*
5. *Dies naturalis tribus modis computabatur apud Iudæos: Ab ortu Solis ad ortũ secundum naturam ipsorũ dierũ; Ab occasu ad occasum secundũ sollemnizationem festorum; A media in mediam noctem secundum communem vsum.*
6. *Propria verbi significatio in dubio sumẽda est, nisi aliud suadeat vsus loquẽdi cõis.*

Vsus

7. *Vsus loquendi communis attendi debet. Etiam in interpretandis sacris scripturis. num.8.*

10. *Natiuitas Christi quia facta est post mediam noctem deputatur diei sequenti. Cena vero vltima Christi quia facta est ante mediam noctem deputatur diei praecedenti. num.11. & 20.*

12. *Vesperam diei praecedenti solent coniungere Iudaei. Et haec est naturalis dierum distinctio. num.17.*

13. *Noctis prima parte quae fiunt adscribuntur diei, qui finitus est.*

14. *Dies erant in duplici differentia apud Iudaeos: quidam legales a vespera in vesperam, quidam vsuales a media in mediam noctem procedentes.*

15. *Azymorum dies erant septem legales, octo vsuales. Et primus legalis qui erat festus & sollemnis, erat secundus vsualis. num.16.*

18. *Graeci asserentes, tres Euangelistas a B. Ioanne fuisse correctos in descriptione vltimi Paschae, haeretici & schismatici sunt.*

19. *Christum vno die ante Iudaeos celebrasse vltimum Pascha, nullo probatur valido argumento.*

21. *Qui pridie quàm pateretur. verba in canone Missae antiquissima sunt.*

VIsis nunc, & dimissis aliorum interpretationibus circa illud Matth. 12. Ita erit filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus. de quibus liberũ esto vnicuique iudicium; non enim intendo vllam ex eis improbare, aut approbare, nisi quantũ ratio suadet, aut conuincit auctoritas: afferã ego solutionẽ quamdam intactam quidẽ (quantũ scio) a reliquis omnibus, sed tamen tam bonam (nisi fallor) & tam naturalẽ, vt nullam prorsus calumniam pati posse videatur. Dico igitur, quòd in eo temporis spatio, quo Christus dominus fuit mortuus aut sepultus (his enim duobus modis recte intelligi potest fuisse in cor-
1. de † terrae, vel scilicet in sepulcro quantum ad corpus. vt exponit ibi Glo. interlin. Et B. Chrysost. homil. 44. super Matth. vel in limbo quantum ad animam, seu in mortis profundo. vt inquit B. August. in epist. 49. ad Deogratias presbyterum, quaest. 6.) participati sunt tres dies & tres noctes distincte & separatim, naturaliter & ad litteram, sine vlla torsione, aut violentia. Quod vnicuique statim apparebit si hoc tantum praeintelligat, dies naturales computari debere a
2. media † in mediam noctẽ, ita quòd prima noctis medietas diei praecedenti applicetur, altera vero medietas cum die sequenti computetur: vt sic quilibet dies naturalis habeat quidẽ vnũ diem artificialem, & vnam noctẽ, sed noctẽ in duas partes diuisam, in vnam scilicet, quae diem artificialẽ praecedat, & in alterã, quae
3. subsequatur. Tempus itaque, quo Christus † fuit mortuus, aut sepultus, participauit primo diem artificialem Parasceues, nam exspirauit hora nona, & sepultus fuit duodecima; & participauit etiam noctem eiusdem diei, participando primam medietatem sequentis noctis. Secundo habuit integram noctem, & integrum diem artificialem Sabbathi. Et tertio participauit noctem Dominicae participando postremam medietatem noctis, quae fuit post Sabbathum; & par-

ticipauit etiam diem artificialem eiusdem Dominicæ, quia mane surrexit in aurora, cum iam dies illucesceret. vt supra vidimus cap. 46. & seq.

Hanc autem solutionem, quæ omnium (vt mihi videtur) optima est, & pulcherrima, miror a nemine (vt dixi) fuisse tactam, & nullum me reperisse inter tot auctores, quos viderim, qui eius in specie meminerit pro expositione dicti tex. Matth. 12. Sicut fuit Ionas. &c. Fortasse S. Anselmus ibi hanc solutioné innuit, cum ita loquitur. Ipsum triduum non totum fuisse plenũ, scriptura testis est, sed primus dies a parte extrema totus annumeratus est. Dies vero tertius a parte prima & ipse totus. Medius autem inter eos, id est secundus dies absolute totus ex vigintiquattuor horis, scilicet duodecim diurnis, & duodecim nocturnis cõpositus. Sextæ quidé feriæ diei parté, qua sepultus est cũ parte noctis, pro nocte, & die accipiés, hoc est pro toto die. Sabbathũ cũ nocte & die. Nocté dñicam cũ eadé die illucescéte, pro toto similiter die accipiens. Itaque habes triduũ, & tres noctes. Hæc S. Ansel. & Nicolaus de Orbellis in 3. sent. dist. 22. quæst. 3. similiter hanc eamdé expositioné subodoratus est forsitan, ita scribens. Si vero quæratur de hora resurrectionis eius, Dicũt quidam, ꝙ resurrexit in media nocte; alij au-
4. tem ꝙ in aurora. quæ opinio videtur † probabilior, iuxta illud quod canit Ecclesia, Aurora lucis rutilat. Secundũ etiam ha[illegible] melius saluatur, ꝙ Christus fuerit in sepulcro per triduũ, accipiédo totũ pro parte per synecdochen, scilicet in fine diei Veneris, & per totam diem Sabbathi, & die Dominica a media nocte vsque ad auroram. Hæc ille. Sed tamen neuter istorum plene, & manifeste nostrã solutionem expressit, ac ita exiliter de ea vterque locutus est, vt etiamsi eam senserit, videatur tamen aliud quiddam locutus acsi solutioné cõmunem cum S. Augustino, & cum alijs Theologis intellexerit. Quidquid tamen de hoc sit, parum interest: Nobis enim quærenda est nunc potius, & attendéda est in hac re, expositionis nostræ firmitas per aliquarum rationũ, & argumentorũ probabilitatem, quàm eiusdem dignitas per quorumdam Doctorũ auctoritatem & testimonia. Sed dicet hic mihi aliquis, Vnde probas, dies naturales cõputari debere a media in mediam nocté, cum supra habuerimus cap. 43. num. 12. apud Hebræos in veteri testaméto regulariter cõputatos fuisse ab ortu Solis ad ortũ, & specialiter in sollénitatibus a vespera in vesperã? Aduertendũ est, quòd de dierũ supputatione pluribus & diuersis modis loqui possumus. Si enim attendamus cursum die-
5. rum † naturalium a parte rei, & ex natura ipsorum dierũ, dico, quòd tunc procedebant dies ab ortu ad ortum Solis; ita enim creati fuerant a Deo ab initio mundi. Si autem attendamus ritum sollemnizandi festa, dico quòd quantum ad hoc currebãt dies a vespera in vesperam; ita enim præceperat Deus Leuit. 23. Si vero attédamus moré loquendi, & cõmunem intelligendi vsum, dico quòd etiã tunc intelligebantur dies procedere a media in mediã nocté, nisi tamen vel subiecta materia, vel annexũ aliquod verbum alium intelligendi modũ suaderet. Quare quæ modo dicimus, ijs quæ diximus supra, non cõtrariantur: diuersitas enim materierũ, & rationum attentarũ diuersitaté facit in supputatione. Et cũ verba Christi supradicta Matth. 12. iuxta communé loquendi moré accipienda

sint,

sint, non mirum, si supputationem a media nocte in mediam noctem faciendā esse asseramus. Ad quod faciunt notata per Bart. in l. omnes populi. quæst. 6. principali. num. 58. ff. de iust. & iu. vbi ait, quòd licet in dubio sumi debeat pro-
6. pria † significatio verbi potius quàm impropria, tamen hoc fallit, quando communis vsus loquendi aliter se haberet. l. cum delanionis. §. asinam. ff. de fund.
7. instr. & instrum. leg. Hic enim vsus † omni regulæ, omnique constitutioni in exaudiendis, vel examinandis sermonibus derogat. vt not. in l. librorum. §. quod
8. tamen. ff. de leg. 3. Et non est dubium, quòd etiā in interpretatione sacræ † scripturæ communis vsus loquendi attendi debet. vt not. Panorm. in c. maiores. in princ. per illum tex. de bapt. & in c. Ioseph. de verb. sig.
9. Quòd autē etiam in interpretandis euangelijs, & sacris scripturis dies † secundum communē loquendi vsum incipere intelligātur a media nocte, notat egregie Caiet. Luc. 2. super illis verbis, Ecce enim euāgelizo vobis gaudium magnū, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator. Verba enim eius super illud, Hodie. hæc sunt. Vnde apparet, nocte eadem natū fuisse Iesum, &
10. non ante mediam † noctem; quia tempus ante mediam noctē computatur secundum communē morē loquēdi cum die præcedenti, vt testatur cena nocturna. Si enim ante mediam noctem diei vicesimiquinti Decembris natus fuisset, nō hodie, sed heri natus fuisset; sicut heri cenauit qui tunc cenauit. Nec obstat, quòd apud Hebræos dies inciperet a vespera, quia hoc erat speciale quantum ad celebrationē festorum, nunc autē sermo de cōmuni supputatione, & non quoad festa est. Hæc Caiet. qui pro nostra sententia melius loqui non poterat.
Cui addo in comprobationem eiusdem sententiæ, quòd quemadmodum Natiuitas Saluatoris, quia contigit post mediam noctem, sequenti diei adscribitur, & sic Ecclesia celebrat diem vicesimumquintum, qui sequebatur post illam noctē,
11. in qua natus est Dominus; sic e contrario cenam † factam a Christo in principio noctis, quando institutum fuit ab ipso sanctissimū eucharistiæ sacramentū, Ecclesia repræsentat in die præcedenti feriæ quintæ, quia nempe ad præcedentem diem pertinebat nox illa sequens vsque ad sui dimidium.
Pro quo faciunt etiā notata per Panor. in c. quoniam. num. 4. in fi. de fer. vbi ait, quòd id quod fit ante mediam noctem, refertur seu deputatur principio noctis; quod vero fit post mediam noctem, deputatur alteri extremo, scilicet diluculo. Et facit ad hoc etiam tex. in c. litteras. de tempor. ordin. vbi cum vespera Sabbathi, & mane diei Dominici quando ieiunium continuatur, ad eumdem diem fictione canonica pertinere dicantur, innuitur, quòd regulariter, sublata fictione, secundum veritatem ad diuersos dies referuntur.
Immo etiam videtur mihi (ne emendicatis suffragijs hac in re niti, & egere videamur) quòd ex Euangelijs, & alijs scripturis sacris huiusmodi loquendi vsus colligatur. Tres enim primi Euāgelistæ, Matthæus, Marcus, & Lucas illā diē feriæ quintæ, in cuius noctis sequentis initio celebrata est paschalis cena cū azymis, appellant primā diē azymorū, non ob aliā rationē, nisi quā modo diximus, quia scilicet principiū noctis sequentis ad diem præcedentē refertur. Vnde cena quæ
fiebat

fiebat in prima parte noctis post diem feriæ quintæ, in ipsa quinta feria censebatur facta secundum communem loquendi morem. Et ita inquiunt, & exponunt quamplurimi, & fere omnes Doct.

Euthymius (vt non nullorum in particulari hic sententias proferamus) super il-
12. lud Matth. 26. Prima autem die azymorum. habet hæc verba. Vesperam † diei præcedenti coniungere solent Iudæi. Itaque a vespera Paschæ & azymorum, diē quoque ipsius vesperæ vocant azyma.

Theophyl. ibidem, Primam (ait) azymorum diem vocat, quæ diem azymorū præcedit, vt sic dicam. quinta feria erant manducaturi Pascha, post quam sequitur Parasceue. Prima azymorum vocabatur in lege eo quòd festum incipiebat a vespere, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit Discipulos quinta, quā nominat Euangelista primam azymorum, quia prima vespera erat, qua comedebant azyma. Et idem etiam repetit Mar. 14. ibi, Et primo die azymorum. & Luc. 22. ibi, Venit autem dies azymorum.

Victor Antiochenus nuper e græco translatus a Theodoro Peltano Societatis Iesu, in illud idem Mar. 14. Et primo die azymorum quādo Pascha immolabāt. Primum (inquit) azymorum diem eum vocat qui primum azymorum proxime antecedebat. Consueuerant enim Iudæi a vespera diei festi exordium facere. De illo ergo die est hic sermo, in quo Hebræi Pascha ad vesperā immolabant, azymisque panibus vescebantur: quem quidem diem non nulli vnam, alij primam azymorum diem vocant; Lucas autem azymorum diem simpliciter appellat. Quòd autem ea dies absolute hic designetur, in qua Iudæi circa noctem Pascha immolabant, id nō ex ijs tantum, quæ obiter modo exposita sunt, euinci potest, verum ex eo etiam quòd Discipuli feria quinta ad Iesum accesserunt dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Quamobrē vterque Euangelista (Matthæus inquam & Marcus) verum dicit, dum Christum prima azymorum die Pascha celebrasse asserit. Siquidem Pascha, in quo azymo pane vescebantur, ad vesperam inchoabant. Ea propter Marcus postea quàm dixerat, Primo die azymorum. statim subiungit, Quando Pascha immolabant.

B. Ioan. Chrysost. super dictis verbis Matth. 26. Prima autem die azymorum. homil. 82. Primam (inquit) azymorum eam diem vocat, quæ ante azyma erat. Consueuerunt enim a vespere semper dies numerare, & eius mentionem facere, in vespere cuius Pascha erat immolandum. Quinta enim Sabbathi accesserunt, quam hic quidem primam azymorum, id est ante azyma vocat, tempus designans, quo accesserunt.

S. August. in epist. 86. ad Casulanum, in fi. ita ait. Christus dominus traditus est ea nocte, quæ iam ad sextam Sabbathi, qui dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hic dies primus azymorum fuit a vespera incipiens. Sed Matthæus Euangelista quintam Sabbathi dicit fuisse primam diem azymorum, quia eius vespera sequente futura erat cena paschalis, qua cena incipiebat azymum, & ouis immolatio manducari.

Caiet. super Mar. d. cap. 14. ibi, Et primo die azymorū. Vsus est (ait) hoc modo loquendi,

13. loquendi, quia cena quæ fit in prima noctis parte † appellatur cena illius diei, qui finitus est. Et super Luc. d.cap.22. ibi, Venit autem dies azymorum. Diem (inquit) decimæquartæ Lunæ, qui tunc fuit dies Iouis, appellat Lucas diẽ azymorum, in qua immolabatur agnus paschalis. non quòd in ipsa decimaquarta Luna immolatio agni fieret, aut fermentata essent prohibita, sed quia in vespera illius diei incipiebat dies azymorũ, incipiebat decimaquinta Luna, & tunc immolabatur Pascha, ita quòd vespera decimæquartæ Lunæ erat initium diei azymorũ. Et quia cena vespertina computatur cũ die, quẽ terminat (quoniã appellatur cena illius diei) ideo Lucas illum diem Iouis appellauit diem azymorum, intendens significare, quòd erat primus dies azymorũ ratione cenæ illius diei. Callistus Placent. eadẽ notat enarrat. 44. super euãgelia Quadrag. in procemio.
14. Est autem notandum, quòd dies † (quantum ad propositum pertinet) erant in duplici differentia apud Iudæos; quidam scilicet legales, quidam vsuales. Dies legalis a vespera in vesperam computabatur, dies vero vsualis a media nocte in mediam noctem. Et hæc dierum distinctio, quam didici ex Caiet. super Ioan. cap.13. in princ. & super Luc. cap.2. est tam vera, & tam necessaria, vt sine illa bene intelligi nequeant non nulla sacrarum litterarum loca.
15. Exho.12. iubentur Iudæi septẽ diebus † azyma comedere, & tamen in enumeratione dictorum septem dierum, octo dies denominantur, quia nempe septem dies legales participant octo dies vsuales. Verba tex. postquam dixerat, Septem diebus azyma comedetis. &c. hæc sunt. Primo mense quartadecima die mensis ad vesperam comedetis azyma vsque ad diem vicesimamprimam eiusdem mensis ad vesperam. Modo si quis numeret a decimaquarta die in tex. comprehensa vsque ad vicesimamprimam similiter inclusam, octo dies inueniet. Et ita enumerat Ruper. abb. Tuitien. lib.2. in Exho. cap.15. vbi ita ait. Plane hoc dicto dies octo complexus est. Et Iosephus Iudæus lib. 2. iudaic. antiq. cap. 5. in fi. vbi inquit sic. Festa per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum. Intellige scilicet per octo dies vsuales; quorum primus, videlicet mensis decimusquartus, dicebatur primus azymorum non ratione sui totius, sed ratione vesperæ, & vltimæ sui partis. Vnde Caiet. super Exho. d. cap. 12. in illis verbis, Et edent carnes nocte illa. dicit, quòd manducatio agni paschalis erat cena quidem quartidecimi diei vsualis, & propterea dicitur vespera quartidecimi diei; secundum vero festiuitatem erat sacrificium quintidecimi diei, quia iam incœperat quintusdecimus dies.
16. Notandum est præterea, quòd si loquamur de diebus legalibus, primus dies † azymorũ in quo immolabatur agnus, erat dies festus & sollemnis. ita enim habetur d.cap. Exho.12. Dies prima erit sancta atque sollemnis. Sed si loquamur de diebus vsualibus, non primus dies azymorũ in quo immolabatur agnus, dies scilicet decimusquartus mẽsis, sed sequens dies quintusdecimus dicebatur sanctus, & sollemnis. Colligitur hoc ex lib. Numer. cap.28. tam clare & euidenter, vt nemo possit tergiuersari. Ibi enim sic habetur. Mense autem primo quartadecima die mensis phase Domini erit, & quintadecima die sollemnitas.

Hi•

His ita positis & declaratis quid mirum videri debet, si B. Ioan. Apostolus vt se conformaret huic loquendi modo scripturæ veteris sacræ, dixit, Ante diem festum Paschæ. eo die vsuali, quem ceteri Euangelistæ primum azymorũ, & quando Pascha immolabãt, & in quo necesse erat occidi Pascha, appellauerunt? Aliud est enim azyma, & immolatio Paschæ, aliud festiuitas, & sollemnitas. Illa enim scilicet azyma & phase, cum vnum tantum temporis articulum occupent, puta cenam, vel prandium, vel immolationem, totum diem illum in quo cenatur, vel prandetur, vel immolatio fit, denominant: hæc vero scilicet festiuitas & sollemnitas cum dicant tractum successiuum per totum diem, non possunt denominare nisi illum diẽ inter vsuales, qui sui maxima parte est festiuus & sollemnis. Quare cum primus dies azymorum vsualis non esset festiuus nisi in sui vltima particula, sequẽs vero dies esset totus festiuus & sollemnis excepta vltima dumtaxat sui particula, merito sequens dies appellari debuit dies festus, & non primus. Differentia igitur quæ est inter B. Ioan. et ceteros Euangelistas non stat in hoc, quòd hi locuti fuerint de diebus legalibus, ille vero de vsualibus, vt putat Caiet. super Ioan. cap. 13. in princ. a cuius sententia in hac vna re cogor discedere; Nam cum verba trium Euangelistarũ, quando dicunt, Primo die azymorum. referantur ad mane illius diei feriæ quintæ, vel saltem ad quemdam tẽporis articulum, qui erat multo ante vesperam, quo modo intelligi possunt de diebus legalibus, qui non nisi a vespera incipiebant? Sed differentia stat in hoc (vt dixi) quod hi locuti sunt de azymis, & de immolatione Paschæ, quæ erant in primo die vsuali, scilicet in die quartodecimo: B. Ioan. vero locutus est de festiuitate, quæ erat in die sequenti vsuali, in die scilicet decimoquinto. Quam differentiã probaui supra tex. clarissimo Num. 28. ibi, Quartadecima die mensis phase Domini erit, & quintadecima die sollemnitas.

Stãte autem hac dilucida & perspicua huius difficultatis explicatione, quam innuit etiam B. Tho. licet subobscure in d. cap. 13. Ioan. in princ. & in 3. par. summæ, quæst. 46. art. 9. ad 1. vbi hanc dierum computationem, in qua vespera &
17. prima pars noctis diei præcedenti adscribitur, appellat naturalem † dierũ distinctionem; quid opus erat, ad difficultatem prædictam tam grandes excita-
18. re tragœdias? Nec dico tantum † Græcis illis, qui asserentes, tres Euangelistas a B. Ioan. fuisse correctos, schismatici, & hæretici sunt, vt supra diximus cap. 56. num. 2. Sed etiam quibusdam alijs & Græcis & Latinis catholicis exposi-
19. toribus, qui mordicus defendere audent, Christum non eodem die † cum Iudæis, sed vno die ante ipsos sollemnitatem Paschæ celebrasse. Quorum argumenta omnia ita facile (Christo duce) superius soluimus, vt maiorem eorum partem contra eos militare ostenderimus. Et hoc vnum, quod in hunc locum studiose reiecimus, quamuis principale apud ipsos, & vrgentissimum, tam bene tamen retorqueri potest in contrarium, vt nihil melius. Nam si vltima Christi cena, quæ facta est in die feriæ quintæ, dicitur facta a B. Ioan. ante diem festum Paschæ; ergo sequitur, quòd sequens dies Parasceues, in quo crucifixus est Christus, fuit dies festus Paschæ, & sic decimaquinta Luna, quæ erat sollẽnis & festiua,

festiua, non quartadecima quæ nõ erat sollemnis, neque festiua. vt probauimus
20. supra cap. 61. nnm. 2. Cena enim illa † vno die ante passionem celebrata est, iuxta communem loquendi vsum intelligendo de diebus vsualibus, secundum quòd loquitur tex. supra citatus Num. 28. & tex. Leuit. 23. ibi, Mense primo quartadecima die mensis ad vesperum phase Domini est, & quintadecima die mensis huius sollemnitas azymorum Domini est. & secundum quòd ecclesia intelligit, & interpretatur, quæ in Canone Missæ loquens de Christo ait, Qui pridie quàm pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas. & clarius in Canone Missæ feriæ quintæ in cena Domini, Qui pridie quàm pro nostra, omniumque salute pateretur, hoc est hodie, accepit panem, &c. In quibus verbis ostendit Ecclesia ea quæ gesta sunt ante mediam noctem post feriam quintam, se ad diem præcedentem feriæ quintæ, non ad sequentem diem Parasceues referre: quemadmodum etiam Euangelistæ retulerunt, attendentes potius cõmunem morẽ loquẽdi, quàm legalem iudaicorũ dierũ supputationẽ.
21. Et ne quis putet, verba illa, Qui pridie † quàm pateretur, recenter fuisse addita in canone Missæ, sciat, quòd ea vel ab initio fidei christianæ tempore B. Petri Apostoli in Missa dicebantur. vt asserit Hugo de S. Vict. lib. 2. de sacram. par. 8. cap. vlt. vel saltem Canoni fuerunt apposita a S. Alexandro I. summo Pont. & martyre, circiter annũ Domini. 120. vt habemus ex Breuiario Romano in Lect. ipsius Sancti sub quinto Non. Maij.

Quamobrem tenentes nos cum B. Ambros. qui in epist. 83. ad Episcopos per Æmiliam constitutos, in princ. ait, quòd ipse Dominus eum elegit diem, quo Pascha celebraret, qui cum obseruantiæ veræ ratione cõcurrit; scriptũ est enim, Venit autem dies, in qua necesse erat Pascha immolari. & cum communi ceterorum omnium Doct. expositione, illud etiam habeamus firmum, & constitu-
22. tum, dies † apud Hebræos in communi vsu loquẽdi non a vespera in vesperã, sed a media in mediam noctẽ computari solitos fuisse. Cuius rei sufficiẽtissima produximus testimonia tum ex lege veteri, tum maxime ex nouo testamento.

DE DIERVM A MEDIA IN MEDIAM NOctem supputatione. Cap. XXCIIX.

1. *Dies computantur a media in mediam noctem apud Iudæos & apud sacras litteras in communi vsu loquendi.*
2. *Noctis prima pars refertur ad diem præcedentẽ. Vltima vero ad sequentẽ. nu. 3.*
4. *Vesperæ nomine tota nox intelligitur secundum non nullos.*
5. *Vespera proprie sumpta pro prima parte noctis accipitur. Et ad diem præcedentẽ refertur in communi vsu loquendi. num. 6. Etiam in sacris litteris, quamuis secundum legem sequentis diei esset initium. num. 15. & 16.*
7. *Lucescere proprie significat incipere habere lucem, abusiue vero esse initium & aduentare. Vnde quandoque accipitur pro initio noctis, & id quidem duplici modo. nu. 9. Et specialiter accipiẽ pro crepusculare, siue crepusculascere. nu. 11.*

8. *Lux accipitur quandoque pro initio noctis. Siue pro crepusculo, et luce crepusculina. num. 10.*
12. *Crepusculum tamquam medium quiddam inter diem & noctẽ, facile attribui potest vel diei vel nocti quouiscumque modo, siue præcedenti, siue subsequenti.*
13. *Vesperæ nomen late patet, & denotat etiam tempus longe ante occasum Solis.*
14. *Vesper vesperis in genere feminino quandoque declinatur.*
17. *Vna Sabbathorum Hebræorum appellatione est dies Dominica.*
18. *Sero, verbum significat aliquando primam partem noctis.*

QVamuis quæ superiori cap. citata iam sunt, satis, superque esse deberent, ad
1. ostẽdendũ, dierum cõputationem † a media in mediam noctem tum penes Iudæos, tum penes sacras litteras fuisse passim in communi more maxime semper vsurpatam, addemus hic tamen in gratiam Lectoris non nulla alia loca, & deinde non nullas coniecturas, ex quibus idem hoc suadere conabimur. Leuit. 23. dicitur, Decimo die mensis huius septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus; affligetisque animas vestras in eo. Et post pauca. Sabbathum requietionis est, & affligetis animas vestras die nono mensis. A vespera vsque ad vesperam celebrabitis Sabbatha vestra. In quibus verbis cũ vnus & idem dies, nunc decimus, nunc nonus dies mensis appelletur, necessarium est fateri, quòd qui erat decimus secundum computationem legalem, in qua a vespera in vesperam numerabantur dies, incipiebat die nono secun-
2. dum computationem vsualem, secundum quam prima pars † noctis diei præcedenti adscribitur.

Rursus Matth. 28. in princ. dicitur, Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum. Ibi describitur nox, quæ est media inter diem Sabbathi præcedentem, & primam Sabbathi, id est diem Dominicam sequentem, & significatur ab vtroque extremo ipsius noctis, a vespere scilicet, & diluculo, vt ibi explicat Caiet. Et apparet,
3. quòd quantum ad primam partem, scilicet vespertinam refertur nox † ad diem præcedentem, nam dicitur, Vespere autem Sabbathi; quantum vero ad vltimam partem, scilicet diluculum, refertur nox ad diem sequentem, nam dicitur, Quæ lucescit in prima Sabbathi.
4. Non me latet, quòd ibi Vespere nomine † secundum non nullos tota ipsa nox intelligenda est, vt ex subiunctis verbis necessario colligi videtur. Vespera enim
5. proprie sumpta † pro prima parte noctis non lucescit in sequenti die, sed tenebrescit potius in altera parte noctis. vt notant ibi S. Anselmus, & Glo. ordin. & S. August. lib. 3. de cons. euang. cap. 24. Maluit tamen B. Matthæus vespere dicere, quàm nocte, vt nobis eo vocabulo insinuaret diligentiã, & deuotionẽ sanctarum illarum Mulierũ, vt corpus vngerent Saluatoris. Statim enim transacto Sabbatho in ipso vespere cœperunt discurrere, & emere aromata, & parare omnia, ac sese adornare, vt possent mane primo sine impedimenro accedere ad sepulcrũ. vt not. venerabilis Beda in homil. in Vigilia Paschæ. super d. tex. Matth. 28.

Cum ergo a nomine Vespere nox esset Euangelistæ significanda, consentaneum etiam fuit, vt per relationem ad diem Sabbathi præcedétem describeretur, nam
6. vere in communi vsu & acceptione, vespera † ad diem præcedentem refertur. Scio, ad eumdem locum Matth. 28. (postquam hic eius incidit mentio) aliam quamdam expositionem afferri, cómodam sane, & pulchram a Cornel. Iansen.
7. vt intelligatur ibi, Quæ lucescit in prima Sabbathi, non proprie † id est quæ incipit habere lucem in prima Sabbathi, sed abusiue, id est quæ initium est primæ Sabbathi. quemadmodum accipitur Luc. 23. Et dies erat Parasceues, & Sabbathum illucescebat. id est & Sabbathum incipiebat, & aduentabat. Et dicatur, quòd in vespera diei Sabbathi, quæ scilicet est post Sabbathum, mulieres illæ Maria Magdalene, & altera Maria, non quidem sepulcrum tunc adierint, sed simul conuenerint, vngendi Christum, & adeundi sepulcrum gratia: Et parantes tunc aromata, & reliqua necessaria, statuerint, simul matutino quamprimum tempore ad sepulcrum accedere. Cui expositioni consonat id, quod Marcus ait cap. 16. Et cum transisset Sabbathum Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum: Et valde mane vna Sabbathorum veniunt ad monumentum orto iam Sole. Beda etiam, & S. Ansel. super dictis verbis Matth. 28. Vespere autem Sabbathi. inquiunt, quòd Mulieres vespere quidem cœperunt venire, id est aromata præparare, sed lucente mane peruenerunt. Quod enim Matthæus (aiunt) caussa breuitatis ponit obscurius, alij Euangelistæ ponunt apertius. Videat qui vult ipsum Iansen. in cap. 144. & 145. concordiæ euang. & in ratione eiusdem concordiæ, paruæ impressionis d. cap. 145. & Ioan. Buisonium, qui sequitur eamdem expositionem in harmon. euang. cap. 146.

Verumtamen vnum est, quod mihi in hac interpretatione aliquam ingerit difficultatem. Nam in illo Lucæ cap. 23. Et Sabbathum illucescebat. quin exponamus, id est & Sabbathum incipiebat, & aduentabat. vt communiter omnes exponunt, nihil est quod obstet. At in hoc Matth. 28. Quæ lucescit in prima Sabbathi. exponere, id est Quæ incipit & aduentat in prima Sabbathi. non omnino bene videtur quadrare; Cum potius dici debuisset seruando eumdem loquendi modum, quo vsus est Lucas, non Quæ lucescit in prima Sabbathi, sed e contrario, In qua lucescit prima Sabbathi. vt possemus recte eodem modo interpretari, id est, In qua vespera incipit, & aduentat prima Sabbathi. Quòd si non exponas, Lucescit. id est incipit, & aduentat, sed vt Iansen. circumloquitur, Quæ lucescit in prima Sabbathi. id est Quæ initium est primæ Sabbathi. iam hoc non erit exponere verbum Lucescit. sed totam orationem immutare. Ego autem scire cuperem vim dicti verbi, Lucescit. quid hic significet huiusmodi verbum. Addo, quòd in auctoritate, quam citat ipse Iansen. ex principio libri Thalmudici, qui Pesachim, id est Pascharum inscribitur. Luce deci-
8. [illegible]quarti inquirunt fermentũ ad lumen lucernæ. licet ibi lux † accipiatur pro [illegible] noctis, illud tamen initium noctis, non est initium decimiquarti, sed est finis [illegible]minus decimiquarti, & initium decimiquinti; quare ibi, Luce decimiquarti,

miquarti. lux ſtat pro termino & fine, non pro initio. Et huic ſimili loquendi formula reperi Ioſephum Iudæum vſum fuiſſe lib. 2. antiq. iudaic. cap. 5. vbi agens de exitu Iudæorum ex Ægypto, & de primo Paſcha, quod tunc fecerunt, iuxta verſionem Sigiſmundi Gelenij ſic habet. Illuceſcente vero quartadecima omnes ad exitum animati ſacrificabant, & ſanguine domos luſtrabant aſperſas hyſſopo; & peracta cena reliquias carnium exuſſerunt tamquam exituri. Et B. Epiphan. in Panario, hær. 50. contra Theſſareſcædecatitas, ſimiliter loquitur, ita inquiens. Et non amplius vna dies ieiunij erit, ſed quinque: decima, vndecima, duodecima, decimatertia, decimaquarta. Si vero ad veſperam immolatum fuerit Paſcha, eadem decimaquarta illuceſcens ſex dies perficiet in ieiunio. In quibus verbis & B. Epiphanij, & Ioſephi Iudæi, decimaquarta illuceſcens ſignificat finem & non initium decimæquartæ. Qui loquendi modus eſt de directo contrarius ei quo vſus eſt B. Lucas, quando dixit, Et Sabbathum il-
9. luceſcebat. Nam quamuis apud omnes per verbum illuceſcere. † ſignificetur initium noctis, tamen B. Lucas attribuit illud verbum Sabbatho, qui erat dies ſequens. Ioſephus autem Iudæus, B. Epiphan. & liber Peſachim, attribuunt illud quartædecimæ, qui erat dies præcedens. Et ſic differentia magna eſt inter eos, quòd Lux & Illuceſcere, quod noctis initium denotat apud omnes; apud Euangeliſtam Lucam ſtat pro principio diei Sabbathi, cui illuceſcere adſcribitur; apud ceteros vero ſtat pro fine & termino diei decimiquarti, cui ſimiliter lux & illuceſcere attribuitur.

10. Quare ad hoc vt omnia cóſonent, aduertendũ eſt, quòd lux † in ſupradictis locis accipitur non pro initio, vt putat Ianſen. ſed vt ego exiſtimo, pro crepuſculo,
11. & pro ipſa crepuſculi luce; illuceſcere † vero pro crepuſculare, (vt ita loquar) ſiue crepuſculaſcere. Liceat nunc mihi his vocabulis vti per Lectoré, vt ſenſum
12. melius exprimam. Quoniam auté crepuſculum † (vt ſæpius diximus ſupra, & præſertim cap. 6. num. 26. & ſeqq. cap. 9. num. 12. & cap. 47. num. 20.) eſt mediũ quiddá inter diem & nocté, facile attribui poteſt vel diei vel nocti ſiue præcedéti ſiue ſubſequenti, quouiſcumque modo. Beatus igitur Lucas cũ dixit, Et Sabbathũ illuceſcebat. adſcribens crepuſculũ ſequenti nocti, quæ erat nox Sabbathi ſecũdum legalem computationẽ, nihil aliud dicere voluit, niſi. Et Sabbathũ crepuſculaſcebat. id eſt per crepuſculũ incipiebat, & aduẽtabat. Sáctus vero Epiphanius, & Ioſephus Iudæus dicentes, illuceſcente quartadecima, adſcripſerunt crepuſculũ diei præcedẽti, & dicere voluerũt, id eſt Crepuſculaſcente quartadecima, & per crepuſculũ deſinẽte. Et ſimiliter in lib. Peſachim dũ dicitur, Luce decimiquarti. hoc tantũ ſignificatur, ac ſi diceretur, In crepuſculo decimiquarti. Et ex his ad laudẽ Ieſu Chriſti habetur ſenſus clarus & dilucidus illorũ verborum de quibus agebamus, Matth. 28. Veſpere auté Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi. nam nihil aliud denotant, niſi (vt vnico verbo explicem) Quæ crepuſculaſcit in prima Sabbathi. Significare auté intendit B. Matthæus Euágeliſta
13. per ea verba veſperá Sabbathi, non quamcũque (cũ alioquin nomen veſpere † late pateat, & denotet etiam tempus longe ante occaſum Solis. vt declarauimus

supra cap. 20.) sed eam Sabbathi vesperam, quæ est in occasu Solis, & in crepusculo diei Dominicæ sequentis. Hoc enim sonant, & nihil aliud verba illa. Quæ lucescit in prima Sabbathi. id est (vt dixi) Quæ crepusculascit, seu quæ habet crepusculũ, vel quæ crepusculũ facit in prima Sabbathi, hoc est in die Dñica. a cuius crepusculi initio, & a qua vespera crepusculascente primã Sabbathi incipere apud Hebræos secũdum legalẽ dierum obseruationem, nemini est dubiũ. Erat autem ibi præcipue agendum a B. Matthæo de prima Sabbathi die sec indũ legalem computationem, & non secundũ vsualem, vt denotaretur tempus, quo primum operari licitum fuit Mulieribus transacto Sabbatho. Sicut & B. Lucas cum dixit, Et Sabbathum illucescebat. necesse habuit attendere eamdem legalem dierũ computationem, vt significaret Sabbathinæ festiuitatis aduentum, in qua non ita facile sepeliendi actus licuissent: & indicaret propterea acceleratã fuisse sepulturam Christi. vt notant super Ioan. cap. 19. Beda, & Glo. ordin. & S. August. tract. 120. allegati supra cap. 66. in princ.

Nemini autem dubium facere debet dictio Vespere, in supradicta auctoritate, Matth. 28. Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi. nam ibi
14. declinatur † hæc Vesper Vesperis.

Sufficiat nunc data occasione hæc pauca in declarationem dicti tex. Matth. 28. qui alioquin profecto difficillimus est, protulisse.

Ex quo tex. licet stante hac nostra interpretatione, non ita bene quod supra in principio huius cap. probabamus, colligatur, non tamen per eam tollitur prorsus id quod nos ex eo tex. deducebamus: Nam sufficit nobis, quòd ibi Vespe-
15. ra † quæ est prima pars noctis, diei præcedentis appellatur, dum dicitur, Vespere autem Sabbathi. quamuis secũdum legem sequentis diei esset initium, & iccirco subiungatur, Quæ lucescit in prima Sabbathi.

Præterea vt alio etiam euangelij testimonio sententiam nostram confirmemus, primam videlicet partem noctis diei præcedenti adscribi. Ioan. 20. dicitur, Cũ ergo sero esset die illo, vna Sabbathorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum; venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax vobis. In quibus verbis quædam Christi apparitio, quæ facta fuit
16. in prima † parte noctis post diem Dominicam, in ipsa Dominica die facta
17. asseritur. Vna enim Sabbathorum † Hebræorum appellatione est ipse Dominicus dies.

18. Quòd autem apparitio illa facta fuerit in nocte, apparet, tum ex verbo, Sero. † quo vtitur Ioannes, tum ex ijs, quæ leguntur Luc. 24. Ibi enim habetur, quòd duo ex Discipulis, qui ibant ipsa die in castellum nomine Emmaus, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, cum appropinquassent castello, dixerunt Christo, qui tamquam peregrinus ibat cum illis, Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Et cum postmodum recumbentes cognouissent eum, surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem. Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum illis erant dicentes, quòd surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via,

& quo

& quo modo cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem hæc loquerentur, ſtetit Ieſus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. Et hæc eſt eadem illa apparitio, de qua Ioannes dicit, vt ſupra allegauimus, Cum ergo ſero eſſet die illo, vna Sabbathorum.&c. Si quis autem recte computet omnia quæ geſta narrantur apud Lucam, & ſpatium itineris ſexaginta ſtadiorum, quod duo ex Diſcipulis poſt diem adueſperaſcentem, & iam inclinatam confecerunt, non quidem miraculoſe eadem hora, vt non nulli exiſtimant, ſed ſecundum quòd veriſimile eſt, poſt complures horas, nam ſurrexerunt quidem eadem hora, ſed non eadem hora regreſſi ſunt in Hieruſalem, vt recte ibi Titus Boſtrorum epiſcopus, & Theophyl. interpretantur, reperiet (niſi fallor) aliquam neceſſario noctis particulam tranſactam fuiſſe, quando Ieſus ſtetit in medio Diſcipulorũ, & dixit eis, Pax vobis. &c.

DE DIERVM A MEDIA IN MEDIAM NOctem ſupputatione. Cap. XXCIX.

1. *Dies naturales apud Iudæos communi reputatione cœpiſſe a mane inquiunt quidam. Sed id falſum eſt. num. 2. & 12.*
3. *Dies per Lunas a Iudæis numerabantur.*
4. *Correctio vitanda eſt; Quod enim non mutatur cur ſtare prohibetur?*
5. *Noctis poſtremam partem cum die ſequenti computatam fuiſſe apud Hebræos, probatur ex ſacris litteris. & num. 9. 10. & 11.*
6. *Horæ ſi a matutino tempore incipere debeant, non aliter ſolent, neque etiam facile poſſunt, quàm ad ortum Solis accommodari.*
7. *Dies primus in creatione mundi ſine vllo diluculo, aut aurora præcedente incœpit.*
8. *Parum diſtans, pro nihilo reputatur.*
13. *Chriſtum tertia die reſurrexiſſe compertiſſimum eſt, & de fide.*
14. *Dies naturales apud Iudæos currebãt ab ortu Solis quantũ ad naturã ipſorũ dierum; at quantum ad communem reputationem a media nocte. & num. 16.*
15. *Horæ apud Hebræos incipiebant a mane, non quidem horæ æquinoctiales, quæ diuidunt totum diem naturalem in vigintiquattuor partes, ſed horæ inæquales, quæ diem artificialem diuidunt in duodecim partes.*

SEd enim vero ad ſupradicta omnia ſacrarum litterarum teſtimonia, quibus duobus ſuperioribus capitibus probabamus, priorem noctis partem cũ præcedenti die computari fuiſſe ſolitam iuxta communem intelligẽdi morẽ, aliam quamdam interpretationem afferri poſſe innuit Cornel. Ianſen. in ſua concor. euang. cap. 129. in princ. vbi ait, quòd ſecundum legis quidem diſpoſitionem
1. dies feſtiui incipiebant a veſpera; at cõmuni reputatione dies naturalis † apud Iudæos cœpit a tempore matutino. Quod probat duplici argumento.
Primo per illud Gen. 1. Factumque eſt veſpere & mane dies vnus.
Secundo quia a mane ſuas computabant horas Iudæi.

Ceterũ hic auctor plus nobis tribuit, quàm velimus, & quàm nostra argumenta postulent. Illa enim tantum probant, primam partem noctis solitam fuisse computari cum die præcedenti; ipse vero totam nobis concedit noctem, eamque ait cum præcedenti die communi reputatione coniunctam fuisse. Quam opinio-
2. nem † nisi melioribus fulciat fundamentis, quàm proxime relatis, putamus nos (pace ipsius) esse falsam.
Et primum cum habeamus, quòd dies apud Iudæos secundum legem a vespera
3. computabantur, quòdque ob id per Lunas † dies cuiuslibet mensis ab ipsis numerabantur, quia Luna in vespere incipit apparere, vt supra ex S. Thomæ auctoritate docuimus cap. 43. num. 10. Cumque ab hac huiusmodi computandi dies ratione legali, nulla reperiatur facta exceptio per cõmunem vsum & reputationem, nisi in prima noctis parte, de qua solummodo probant argumẽta per nos superius adducta; nullaque exstet ratio quæ idem probet de altera postrema noctis parte, cur dicendum est, quòd secundum communem reputationem tota nox diei præcedenti adscribebatur, ita quòd dies naturalis a matutino tempo-
4. re inciperet apud Iudæos in communi vsu intelligendi? Quod enim † non mutatur, (inquit tex. in l. sancimus. C. de testam.) quare stare prohibetur?
Præterea vt magis directe, & ostensiue idem probemus, postremã videlicet no-
5. ctis partẽ † cum die sequenti solitam fuisse computari, adduco tex. Ioan. cap. 20. in princ. vbi habetur, quòd vna Sabbathi Maria Magdalene venit mane cũ adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Ecce ibi Sol ortus adhuc non erat supra horizontem, nam sic tenebræ non fuissent, & tamen appellatur vna Sabbathi, id est prima Sabbathi, quæ est dies Dominica, quæ sequebatur post noctem illam. Similiter Luc. 24. dicitur. Vna autem Sabbathi valde diluculo venerunt ad monumentum. Et Mar. 16. Surgens autem Iesus mane prima Sabbathi. &c. de quo tex. supra latissime disputauimus, cap. 46. num. 16. & seqq.
Quòd si dicat Iansenius, se non intelligere ab ortu Solis dierum computationẽ factam fuisse, sed a tempore matutino, id est a principio auroræ & diluculi. Certe eius argumenta contrarium indicant, quæ de ortu Solis præcise probant, cum
6. horæ † neque soleant, neque etiam facile possint aliter, quàm ad ortũ Solis accommodari, si a matutino tempore incipere debeant: & cũ in exordio creatio-
7. nis mundi sine vllo diluculo, aut aurora præcedente dies primus † incœperit. Nam vt bene ait Magister sentent. lib. 2. dist. 13. §. hic notandũ est. primus dies non habuit mane, quia luce apparente mox super terrã plenus atque præclarus dies extitit, qui non ab aurora, sed a plena luce inchoauit. Aliàs autem si a principio diluculi velit diem capere Iansenius, in tantum posset extendere diluculum, & matutinum tempus cum Euthymio, quem supra citauimus cap. 46. num. 13. vt iam nobiscum sentiret, post mediam noctem diem Iudæis incœpisse; & nulla esset inter nos discrepandi occasio.
Sin vero asserat, ab ortu quidem Solis dies numeratos fuisse, sed breue spatium vnius horulæ ante ortum Solis, cum ipso ortu computari debere, nam quod pa-
8. rum † distat, pro nihilo reputatur, & nihil distare videtur; iam contra hoc
adduco

9. Adduco alium tex. † Matth. 27. ibi, Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Vbi ipso Iansenio interpretante in cap. 142. concor. euang. in princ. illud, Hodie, intelligitur, id est hac nocte; & Per visum, hoc est in somnijs. & ita etiam exponit Euthym. ibi, & B. Chrysost. homil. 87. in Matth.

10. Præterea ad idem † fac. tex. 1. Reg. 11. ibi, Et factum est cum dies crastinus venisset, constituit Saul populum in tres partes, & ingressus est media castra in vigilia matutina. Vbi apparet, aduentum diei crastini designari per tempus circiter mediam noctem ante vigiliam matutinam, quando videlicet Saul numerosissimum exercitum in tres partes ordinauit.

11. Postremo † fac. tex. Ionæ vlt. ibi, Et parauit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset Sol, præcepit Dominus vento calido, & vrenti. &c. Vbi similiter dies crastinus appellatur tempus satis longe ante ortum Solis, quod in eod. cap. in fi. sub noctis appellatione describitur, dum subiungitur ibi de dicta hedera, quòd sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perijt.

12. Addo his, † quòd si ab ortu Solis intellecti fuissent dies naturales secundum communem reputationem apud Iudæos, nulla via, aut ratione, neque etiam per synecdochen, saluari posset triduum sepulturæ, aut mortis Christi. vt bene inquit venerabilis Beda in lib. de ratio. temp. cap. 3. Nec dico tres dies, & tres noctes, sed simplex triduum, prout communiter assignant Doct. tenendo præsertim illam sententiam, quam non nulli ex antiquissimis, & probatissimis patribus tenent, quòd Christus surrexerit statim post mediam noctem, de qua egi-
13. mus supra in d. cap. 46. num. 2. Et tamen compertissimum est † & de fide, quòd Christus tertia die resurrexit.

Non obstant modo duo illa in contrarium superius proposita argumenta.

Et ad primum respondetur, quòd aliud est dies naturales currere ab ortu So-
14. lis † secundum naturam ipsorum dierum, & secundum ipsorum creationem; quod Iudæis etiam cõcedimus in antiquo statu vsque ad Christi resurrectionẽ. vt notauimus supra cap. 43. num. 12. & 17. & cap. 44. num. 8. & seqq. aliud secundum communem reputationem, & intelligendi vsum; quod negamus. Nã nobis quoque post Christi resurrectionem procedunt dies naturales ab occasu. vt Doct. dicunt, quos supra citauimus cap. 45. in princ. & tamen secundũ morem intelligendi communem a media nocte supputantur.

Ad secundum respondetur primum eodem modo negando sequelam. Nam nos Itali ab occasu Solis horas numerare incipimus, & tamen non ab occasu, sed a media nocte (vt dixi) iuxta communem loquendi, & intelligendi vsum dies computamus.

15. Deinde respondetur falsum esse, Iudæos a mane suas horas † computare solitos fuisse, intelligendo de horis æquinoctialibus, quæ in vigintiquattuor partes diem naturalem secant. Illi enim per horas inæquales vnũquemque diem artificialem siue breuẽ siue longũ in duodecim partes æquales diuidebant. vt apparet Ioan. 11. ibi, Nonne duodecim sunt horæ diei? & Matth. 20. vbi in parabola

operariorum ij, qui circa vndecimam horam fuerunt vocati, vna hora fecisse dicuntur. At hoc modo intelligendo de horis inæqualibus, argumentũ nihil concludit; nam sicut a mane incipiebant Iudæi suas horas diurnas computare, ita a vespera suarum nocturnarum horarum numerationem inchoabant.

Quare argumentis in contrarium adductis nihil obstantibus, intrepide tene-
16. mus, dies naturales † tunc apud Iudæos a media nocte secundum communem reputationem, quemadmodum nunc apud nos fit, numeratos fuisse.

DE DIERVM A MEDIA IN MEDIAM NOctem supputatione. Cap. XC.

1. *Dies naturalis naturaliter a media nocte secundum communem reputationẽ computari debet.*
2. *Diei principium ab aliquo puncto maxime noto, & manifesto capere oportet secundum naturam.*
3. *Diei puncta maxime certa, ex quibus initiũ diei capere possumus, quattuor sunt, ortus Solis, occasus, meridies, media nox.*
4. *Diei naturalis initium non est sumendum ab occasu Solis secundum naturam. Neque ab ortu. num. 7. & 9. Neque a meridie, sed a media nocte. num. 13.*
5. *Lux natura præcurrit tenebris, ortus natura antecedit occasum; & labor natura præcedit quietem. Item viros ac feminas, diem & noctem, ortum & occasum dicas potius naturalis ordo postulat, quàm retrorsum. num. 6.*
8. *Medium quandoque variatis extremis inuariatum perseuerat.*
10. *Dies artificialis incipit non solum quando Sol in suo corpore oritur, sed etiã multo ante cum lux emicare prospicitur in Oriente.*
11. *Mane intelligit esse in aurora, & crepusculo matutino ante ortũ corporis Solaris.*
12. *Auroræ initium non nisi peritissimi Mathematici inuestigare norunt.*
14. *Annus initium sumit potius ab hiemali solstitio, quàm ab æstiuo. & num. 16.*
15. *Diei quattuor puncta respondent quattuor anni punctis. Ortus scilicet Solis æquinoctio verno, occasus æquinoctio autumnali, meridies solstitio æstiuo, media nox solstitio hiberno.*
17. *Accessus prius natura est, quàm recessus; & generatio, quàm corruptio.*
18. *Priuatio præsupponit habitum.*
19. *Sol dicitur secundum non nullos nobis oriri incipere statim post mediam noctem.*

NVnc vt aliquibus etiã coniecturis ostendamus, dies naturales semper cõpu-
1. tatos fuisse, & naturaliter computari † debere secũdum cõmunem intelligendi vsum a media in mediam noctem. Vna in primis illa coniectura esse po-
2. terit: quòd cũ diei principium ab aliquo puncto maxime noto, & manifesto †
capere oporteat secundum naturã, quattuor autẽ sint diei puncta maxime certa,
3. quibus in quattuor partes dies naturalis diuiditur, ortus scilicet † Solis, & occasus, meridies, & nox media; nullum horum magis principio diei naturaliter

conuenire

conuenire videtur, quàm punctum mediæ noctis. Quod probabimus facta sufficienti partium enumeratione.

4. Et in primis non esse sumendum initium ab occasu Solis † facile patet, quia lux
5. præcurrit natura tenebris, & ortus natura † antecedit occasum, & labor natura præcedit quietem. Vnde Quintilianus lib. 9. instit. orator. cap. 4. Est & alius (in-
6. quit) naturalis ordo, vt viros † ac feminas, diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius, quàm retrorsum.

7. Non item sumendum esse principium diei ab ortu † Solis, neque ab occasu, inde colligi potest, quia nimis difficile est assignare pũctum, quo huiusmodi initium sumendum sit. Aut enim sumendum esset cũ Sol emergere cœperit, aut cum totum corpus Solare supra terras emerserit, aut certe (vt Mathematici dicunt) cum centrum corporis Solaris Finitorẽ attigerit. Et pari modo in occasu vel cum Sol primum sese abscondere cœperit, vel cum totus sub terris fuerit, vel cũ eius centrum cum Horizonte coierit. Si cum primum Sol emergere cœperit principium diei naturalis constituerimus, cum eodem etiam modo principium diei artificialis constitutum a nobis censendum sit, sequetur, quòd finem postea diei artificialis & principiũ noctis non intelligamus nisi cum totũ corpus Solare sub terras sese demiserit: nam quemadmodum quælibet parua lux corporis Solaris in Oriẽte diẽ facit, & inchoat, ita quælibet parua lux eiusdem corporis in Occidente, diem facit & cõseruat. Ex quo rursus sequetur, quòd æqualitatem diei, ac noctis, quod æquinoctium dicimus Sole in primo puncto Arietis aut Libræ existẽte non habebimus; tunc enim nox quantum est duplum Solis spatium ac magnitudo, breuior quàm dies reperietur: quod maximum est absurdum. Si vero cum Mathematicis dixerimus, principium diei, aut noctis constitui cum centrum Solis Finitorem in Oriente, vel in Occidente attigerit; tunc aliud sequetur absurdũ, quòd videlicet necesse erit accidere vt cum multum lucis etiam sub terra sit, & nos radijs suis iam Sol vndique collustret, diem tamen non dum esse fateamur: quod quidem omnem euidentiam & claritatem funditus tollit. Postremo si diei principium cum Sol iam totus emerserit, & consequenter noctis initium fecerimus cum primum occidere cœperit, vtrumque absurdum sequetur; & quòd in æquinoctio longior erit nox quàm dies, & quòd Sole iam hemisphærium nostrũ totum illuminãte, noctem tamen adhuc nobis esse asseramus. Quare vt has omnes ambages euitemus, satius fuerit, vt neque ab ortu, neque ab occasu, sed vel a meridie, vel a media nocte diei principium sumamus.

Quòd si contra hanc rationem ex Plutar. desumptam in probl. 84. latius tamen a nobis explicatam; sic cum Hieron. Vielmo in opere de sex diebus, lect. 12. institeris: Te capere non posse, quo modo media dies, & media nox certo & ad amussim cognosci possint, nisi cognitis antea, & probe constitutis earumdem initijs, siue extremis; respondebo facile, verum id quidem esse, sed tamen posse
8. accidere, vt variatis licet extremis medium tamen † inuariatum perseueret, puta si vtrinque tam ex parte principij quàm finis æqualis portio vel addatur, vel detrahatur. Sic autem fieri in casu nostro manifestissimum est. Vnde cum centrum

trum Solis circulum Meridianum attigerit supra terras, medium diem fieri; & ex opposita parte cum eumdem attigerit sub terris, mediam fieri noctem, nihil est quod repugnet aut obstet: at in ortu, & in occasu circa contactum Horizontis statim difficultas sentitur, & visu percipitur. Quare ne in ipso limine offendere videamur, conuenit vt potius a meridie, vel a media nocte, quàm ab ortu vel occasu diei initium auspicemur.

9. Confirmatur † hæc eadem ratio ex alio capite longe clariori, quia non solum dies incipit quando Sol in suo corpore oritur, sed etiam multo ante cum lux
10. emicare prospicitur in Oriente † vt supra docuimus cap. 6. num. 27. & cap. 9. num. 12. Principium enim diei mane, quòd tunc manat dies ab Oriẽte, (inquit Varro lib. 5. de ling. lat. in princ. quem nos supra citauimus d. cap. 9. num. 23. &
11. alibi sæpius) Mane autem in aurora, & crepusculo matutino † intelligi ante ortum corporis Solaris, declarat inter alios Magister sent. supra a nobis cap. proximo allegatus num. 7. dum inquit lib. 2. dist. 13. §. hic notandum. quòd primus dies a Deo creatus non habuit mane, quia non ab aurora, sed a plena luce inchoauit. At huiusmodi diei principium, quod est per initium crepusculi & au-
12. roræ cum sit varium & assignatu difficillimum, non nisi peritissimi † Mathematici inuestigare & supputare norunt. Quamobrem concludere possumus, quòd neque Solis ortus neque occasus, diei principium assignandum sit. Relinquitur ergo, vt vel meridiem, vel mediam noctem constituamus.

13. Potius autem a media nocte, quàm a meridie † constituendum esse initium diei, ex eo suadetur, quia Sol a meridie fertur a nobis ad Occasum, a media vero nocte ad Orientem ad nos redit.

Et comprobatur idem, quia quemadmodum annus, qui fit ex vna latione Solis per Zodiacum, in quattuor partes per solstitia & æquinoctia diuisus initium su-
14. mit ab hiemali solstitio † potius, quàm ab æstiuo, vt mox probabo; ita secundũ eamdem analogiam dies qui ex vna conuersione primi Mobilis constat, in quattuor partes per Horizontem & Meridianum similiter sectus, principium accipere debet potius a puncto mediæ noctis, quod solstitio hiberno respondet, quàm a puncto meridiei, quod alteri solstitio æstiuo æquiparatur; quemadmodum or-
15. tus Solis ad æquinoctium vernum, occasus vero ad æquinoctium autumnale † referuntur. vt ex ijs colligitur, quæ ait S. Isid. lib. 5. Etymol. cap. 35. & Cælius Rhodig. lib. 14. lectio. antiq. cap. 9. & Hieron. Vielmus in opere de sex diebus, lect. 12.

16. Quòd vero anni principium sumendum sit secũdum naturam † a brumali solstitio, quemadmodum & nos sumimus, potius quàm a solstitio æstiuo, ita mihi probare posse videor. Et omissa auctoritate M. Varronis d. lib. 5. de ling. lati. vbi ait, quòd tempus a bruma ad brumam dum Sol redit, uocatur annus, cuius temporis pars prima est hiems, secunda ver, tertia æstas, quarta autumnus. dico, quòd iccirco a brumali solstitio principium sumendum est, quia tunc incipit Sol ad nos accedere, & diei lucem augere, tenebras autẽ noctis minuere: a solstitio vero æstiuo e contrario a nobis recedere incipit, noctem constituens paulatim lõgiorem.

cen, diem vero breuiorem. Et certum est, (testante etiam id Arist. in 2. de gener. & corr. tex. 58.) quòd adueniente Sole generatio est, recedente autem corruptio.
17. Sed prius natura est † accessus quàm recessus, & prius natura est generatio,
18. quàm corruptio, nam priuatio præsupponit † habitum. l. decem. ff. de verb. obl. Similiter lux & dies natura præcedere debent tenebras & noctem, vt habuimus supra ex Quintiliano. Ergo prius natura est initium anni a solstitio hiberno, quàm æstiuo; & per consequens prius natura est initium diei a media nocte, quàm a meridie.

Ad quod optime facit, quod scribit Ioan. Nouiomagus super lib. Bedæ de Tēpor. in scholijs cap. 1. vbi hæc ait. Horas autem Græci vocant quattuor anni trimestria spatia nota vulgo, ver, æstatem, autumnum, & hiemem: quas partes auctor est Eustathius Homerum intelligere in Iliade, vbi quattuor Deas Horas introducit, quarum duæ cælum aperiant, reliquæ claudant. Aperitur autem cælum, vt tradunt & Physici, & probat Arist. lib. 2. de gener. & corr. a bruma vsque ad solstitium, quod tempus est generationis; clauditur vicissim a solstitio vsque ad brumam, quod tempus vocant corruptionis. Hæc Nouiomagus.

Vnde & Ouidius satis egregie ait in primo de Fastis,

Bruma noui prima est, veterisque nouissima Solis:
Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Addo his, quòd secundum non nullos, quorum vnus est Euthymius super Mat-
19. th. cap. 28. in principio. Sol dicitur nobis oriri † incipere statim post mediam noctem, etsi non dum appareat demoratus adhuc circa profundissimas, extremasque Orientis partes, & paulatim exsurgens: cuius testimonium esse aiunt gallicinium, quòd galli primi inter omnia animantia sentientes illius calorem repente clament, eiusque præsentiam hominibus prænuncient. Et ad hanc rem, de qua tamen nos etiam supra disseruimus cap. 46. num. 13. alludere visus est Virgil. lib. 5. Æneid. circa fin. dum ibi Anchisen Æneæ filio in somnis apparentem sic loquentem introducit,

Iamque vale, torquet medios nox humida cursus;
Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis.

DE DIERVM A MEDIA IN MEDIAM NOctem supputatione. Cap. XCI.

1. *Dies naturalis a media nocte secundum naturam inchoandus est. Et ita habet, ac habuit semper vsus communis. num. 16.*
2. *Dies naturalis quantum ad ieiunia a media nocte currit.*
3. *Dies naturalis secundum ecclesiam Romanā incipit potius ab occasu Solis, quàm a media nocte.*
4. *Diei naturalis initium varie sumitur a varijs nationibus. Arabes initium diei sumunt a meridie. num. 5. Babylonij, & Persæ ab ortu Solis. num. 9.*
6. *Missam celebrans in ecclesia græca debet esse ieiunus a primo mane, a quo initium* diei

diei ſumit eccleſia illa. Vel potius a media nocte ſicut fit in eccleſia latina. num. 7. et 8. Quod intelligitur attenta solũ naturali ratione ex natura ipſius rei, ſepoſita omni cõſuetudine, aut conſtitutione ſi qua alia eſſet illius eccleſiæ. nu. 10.

11. *Miſſæ in celebratione, aut in euchariſtiæ sũptione attendenda eſt cuiuſq; eccleſiæ cõſuetudo, & conſtitutio quantum ad hoc quòd quis reputetur ieiunus.*

12. *Diem vulgus omne appellat præſentiam Solis ſuper terram.*

13. *Dies numerare in vſu eſt abſque noctium commemoratione.*

14. *Crepuſculi lineã quidã Magiſtri extẽdũt vſque ad triginta gradus ſub Horizõte.*

15. *Dies naturalis quantum ad calculationem æquinoctij verni, aut quartadecima Lunæ pro Paſchæ celebratione, commode ſumitur a media nocte.*

17. *Nocte Intempeſta, quæ & Concubium, & Conticinium appellatur, quòd fere omnes tunc cubent, & taceant, tempus agendi eſt nullum.*

18. *Mane ante lucem ſurgendum eſt, & lucubrandum.*

19. *Solis exortus eſt operis quidem initium, tempus vero quod præcedit, apparatui impendendum eſt.*

20. *Negotia paratos, inſtructoſq; obire oportet, nõ inter obeundũ inſtrui, appararine.*

1. PRæterea (vt non nullas alias coniecturas ad idem oſtendendum proſequamur, diem ſcilicet † naturalem a media nocte ſecũdum naturam inchoan-
2. dũ eſſe) cum videamus, ꝙ quantũ ad ieiunia non niſi a media † in mediã noctẽ dies currunt; (ad hoc enim quòd quis cenſeatur ieiunus aliquo die, oportet, ꝙ poſt mediã noctẽ nihil cibi aut potus ſumpſerit) Cũque hæc res nõ tã in iure aliquo poſitiuo, quàm in quadam etiã ratione, & intelligentia cõmuni fundari videatur; dicendũ eſt, quòd in cõmuni vſu intelligendi, & ſecundũ naturalẽ quamdam rationem dies naturales a media in mediam noctẽ procedere cenſentur. Quòd ſi dicas, id non ex alio, quàm ex poſitiuo iure Romanæ eccleſiæ accidere, quæ dies computat a media nocte. Reſpondeo in primis, quòd immo Romana
3. eccleſia † (vt ſupra vidim⁹ cap. 43. num. 1. & ſeqq.) potius occaſum Solis, quàm noctem mediam generale initium diei naturalis facit.

Deinde ſi ex particulari dumtaxat ſtatuto Romanæ eccleſiæ illud prouenit, quid ergo dicemus de alijs nationibus, puta Græcis, Arabibus, Babylonijs? Quidam
4. enim † ex illis dies numerant ab ortu Solis, quidam a meridie, quidam ab oc-
5. caſu. Numquid inter Arabes, qui † diei initium ſumunt a meridie, iuxta Glo. in l. more Romano. ff. de fer. & Nauar. in Manua. de Orat. cap. 30. num. 34. aliquis a meridie abſtinere debebit, vt ad matutinã Miſſę diei ſequẽtis celebrationẽ ieiun⁹ cẽſeatur? Ioſephus Angles in Floribus, de ſacram. Euchariſtiæ, quæſt. 2. art. 7. difficultate 3. quæſtionẽ proponẽs de eccleſia Græca, quam a primo mane dies cõ-
6. putare præſupponit, reſpondere videtur primum † affirmatiue, quia in computatione dierum quantum ad ieiunia ſtandum eſſe ait illius eccleſiæ conſuetudi-
7. ni. Deinde dicit, quòd fortaſſis illic etiam dicetur ieiunus qui poſt mediam † noctem, quemadmodum apud nos, nihil cibi aut potus ſumpſerit. Nihil enim certi de hac re haberi aſſerit.

Sed

8. Sed profectò hæc † secũda reſpõſio videtur mihi verior, & naturali æquitati, ſeu rationi magis cõſona. Alioquin dicere oporteret, ꝙ inter Babylonios aut Perſas,
9. qui † ab ortu Solis principiũ diei faciunt ſecũdum eãdem Glo. in d.l. more Romano. & S. Iſid. in lib. de natura rerũ, cap. 1. & lib. 5. Etymol. cap. 30. & Bedam in lib. de diuiſio. tẽp. cap. de die. & cap. ſeq. & in lib. de ratio. comp. cap. 3. & in lib. de tẽpor. cap. 2. & in lib. de ratio. temporũ, cap. 3. & S. Anſel. in lib. 2. de Imag. mũdi, cap. 3. abſtinendum eſſet per totum diem naturalem ei qui ante Solis ortũ in aurora Miſſæ ſacrum peragere voluerit. Quòd ſi per plures dies eadem hora ibidẽ celebrare Miſſam propoſuerit, neceſſe habebit plures ſimiliter dies continuato ieiunio abſque vlla refectione tranſigere; vel certe illico poſt Miſſæ celebrationem ante quàm Sol oriatur, ſemel dumtaxat in die, & non niſi raptim cibum capere. Quæ riſu digna ſunt, & abſurdiſſima apparent.

Scio, Dominicũ de Soto in 4. ſent. diſt. 12. queſt. 1. art. 8. in ſolut. ad 5. ad has propoſitas dubitationes reſpondere, quòd ſtandum eſſet conſuetudini patriæ, quæ
10. eccleſiæ decreto eſſet recepta. Nos tamen ſepoſito decreto, & ſequeſtrata † omni conſuetudine circa Miſſæ celebrationem, & Euchariſtiæ ſumptionẽ obtenta, quæ
11. proculdubio attendenda † eſſet, diximus quid reſpondẽdum videretur, attenta naturali dumtaxat quadam ratione, & æquitate ex natura rei.
12. Inſuper conſiderandũ eſt, quòd vulgus omne præſentiã Solis ſuper terrã diẽ † appellat, vt inquit Amalar. in lib. de Ord. Antiph. cap. 6. & Plin. lib. 2. natur. hiſt.
13. cap. 77. Et in vſu eſt, quòd ſine noctiũ † cõmemoratione numerũ aliquẽ dicamus dierũ. vt not. S. Iſidor. d. lib. 5. Etymol. cap. 30. Vnde colligitur, ꝙ nox tamquã diei coniuncta ſub ipſius diei appellatione cõprehenditur. Hæc autẽ coniunctio nonne melius & magis naturaliter fieri intelligetur ſi æqualibus portionibus vtrumque diei latus ambiat, & circũſtet nox, principiũ ſcilicet, & finẽ diei, quàm ſi vni dumtaxat lateri tota adhæreat? Nonne rationi conſentaneum eſt, vt quemadmodum vnam (verbi gratia) horam ante ortum Solis, in qua aer a luce illuſtratur, diei adſcribimus, ita vnam aliam horam poſt occaſum Solis ob eamdem cauſſam eidem diei adſcribamus? Et rurſus non ſolum vnam, ſed etiam duas, vel tres horas vel etiam plures, æqualiter tam ex parte principij, quàm ex parte finis, cum vtrinque eadem vigeat ratio, cum eodem die computemus? Sunt enim quidam
14. inter Mathematicos Magiſtri, qui lineam † crepuſculi vſque ad triginta gradus ſub Horizonte extendant, vt refert Ioan. de Sacroboſco in cap. 3. ſphæræ, vbi agit de diuerſitate dierum & noctium, in fi. & nos declarauimus ſupra cap. 39. num. 5. & cap. ſeq. num. 7. Quare nihil rationi naturali magis cõgruum aſſignari poſſe videtur, quàm quòd nox diuidatur in duas æquas partes, quarum vna principio diei, altera vero eiuſdem fini connectatur.

Bene itaque dixiſſe apparet Ioannem Stoffler. in Kalend. Rom. propoſ. 39. Littera. D. & propoſ. ſeq. quòd in negotio ſupputandi tempus pro Paſcha celebran-
15. do † in calculatione ſcilicet æquinoctij verni, & quartædecimæ Lunæ, commodè dies naturalis ſumetur a media in mediam noctem. Hanc enim eſſe inquit vulgarem diei incœptionem, & terminationem.

Ad hæc

16. Ad hæc cum videamus hodie in communi vsu † loquendi dies intelligi a media in mediam noctem; cumque communis hic loquendi vsus non ex præscripto alicuius legis positiuæ, sed ex quodam hominum consensu descendere videatur; putandũ est, ꝙ quemadmodũ nunc eisdem verbis vtimur (siue in eodẽ siue in diuerso idiomate parum refert) quibus antiquitus homines vtebantur, dicendo, Heri, Cras, Hodie, Mane, Vespere. &c. ita eadem etiam dictorum verborũ significatione, & eodem intelligendi modo vtamur, quo illi tunc vtebantur. Alioquin oporteret ostendere rationem diuersitatis, & tempus assignare, in quo mutatio circa hunc loquendi, & intelligendi morem facta est.
Postremo quid tam naturale dici potest, in communi hominum vsu, quàm quòd
17. nox † intempesta, cum tempus agendi est nullum, vt Ælius dicebat apud Varro. lib. 5. de ling. lat. in princ. quæ & Concubium, & Conticinium appellatur, quòd omnes tunc cubent & taceant (quietum enim silentium continet omnia cum nox in suo cursu medium habet iter. vt dicitur Sap. 18.) diuidat vnum diem naturalem ab altero? Ita quòd ex quo e stratis surgimus etiam quòd per aliquas horas ante lucem ad lucubrandum euigilemus, vsque dum iterum nocte cubitum eamus tota hæc vigilia, & operandi spatium, vni & eidem diei adscribatur? Dixi,
18. etiam quòd ante lucem † ad lucubrandum euigilemus, nam vt ait Prudent. in hymno primo Cathemerinon, ad Gallicantum.

Post Solis ortum fulgidi
Serum est cubile spernere,
Ni parte noctis addita
Tempus labori adieceris.

Et Horatius lib. 1. Epistolarum, Epist. 2. ad Lollium, ait.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones:
Vt teipsum serues, non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, cures hydropicus: & ni
Posces ante diem librum cum lumine; si non
Intendes animum studijs, & rebus honestis,
Inuidia, vel amore vigil torquebere.

Et secũdum Plato. lib. 7. de Legibus, Omnibus turpe illud, & illiberale videri de-
19. bet, vt Ciuium aliquis per totam dormiat noctem. Nam licet Solis † & lucis exortus sit quidem operis initium, tempus tamen quod præcedit, apparatui im-
20. pendendum est. Quippe paratos, instructosque obire negotia † oportet, non inter obeundum instrui, apparariue: sicut Myson Chiloni vni ex septem respondisse fertur cum hieme vannum, seu ventilabrum conficeret. vt refert Plutar. probl. 84. & Cælius Rhodig. antiq. lectio. lib. 11. cap. 1.

DE VARIA DIERVM NATVRALIVM SVPputatione. Cap. XCII.

1. *Dies computare a media in mediam noctem Romani solebant. Graci diem cõputant*

ſtant a mane in mane, quia tunc primo apparet Sol.num.8. Iudæi a veſpera in veſperam, quia tunc incipiunt ſollemnizare.num.9. Aſtrologi a meridie in meridiem, quia tunc eſt Sol in maiori virtute.num.10.

2. *Dies diuerſimode computare diuerſæ nationes ſolebant.& num.6.*

3. *Dies pro diuerſitate factorũ & cauſſarũ diuerſimode incipere, et finire cenſentur.*

4. *Dies a media nocte computare magis naturale eſt, quàm aliunde.*

5. *Dierum varias ſupputationes multi auctores pertractant.*

7. *Diẽ eccleſia cõputat a media nocte.et num.11. Quod intellige nõ ſimpliciter, quoad omnia, nam in pluribus diem inchoat ab occaſu Solis. num.12. Sed quoad quædam, ſcilicet quoad ieiunia, & ciborum differentias.num.13.*

14. *Chriſti corpus quadraginta ſex dieb' vt cuiuſlibet hominis in vẽtre matris organizarĩ, ſecũdũ Glo.ordin. Hoc tñ ſimpliciter & abſolute acceptum falſũ eſt, & erroneum. num.15. Nam corpus Chriſti in inſtanti conceptionis fuit organizatum.num.16. Id tamen declaratur fuſe.num.17. 18. 19. 20. & 21.*

QVæ proximis ſuperioribus capitibus de naturalium dierum initio a media nocte in mediam noctem ſecundum communem loquendi, & intelligendi vſum computando diſſeruimus, iccirco paulo fuſius ita hæc ſcribenda duximus, ne quis vidẽdo tex. in l. more Romano. ff. de fer. & in c. cõſuluit. de off. de-
1. leg. exiſtimet, adeo hunc† morẽ computandi dies eſſe Romanũ, vt reliquis etiam gentibus in ullo caſu competere non poſſit. Fateor equidem diuerſis nationibus
2. † diuerſam fuiſſe ex lege conſuetudinem in computando dies. vt inquit Glo. in d. l. more Romano. Sed fatendum eſt etiam, quòd ſicut in vſu Romano eſt, vt nõ
3. vno tantum modo dies computentur, ſed pro diuerſitate† factorum & cauſſarũ, diuerſimode etiam dies incipere & finire cenſeantur. iuxta Glo. in c. 1. de conſ. diſt. 3. & in c. 2. de fer. ita pari ratione apud alias quoque nationes non vno dũtaxat modo, ſed pluribus & diuerſis ſupputatio dierum fieri valeat. Inter quos
4. omnes modos nulla profecto apparet ſupputatio magis† naturalis, aut communitati hominum, atque humanis vſibus magis conſona, & magis accommodata, quàm quæ a media in mediam noctem procedere comprobatur.
5. De huiuſcemodi autẽ dierum † ſupputationibus quo modo apud varios populos, & quo modo penes varietatẽ materierũ variẽtur, non eſt noſtrũ in hoc tractatu diſſerere. Videat ſi quis vult ex antiquioribus prophanis auctoribus Plin. lib. 2. natur. hiſt. cap. 77. Gellium lib. 3. Noct. attic. cap. 2. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 3. Cenſorinum in lib. de die natali, cap. 10. & Plutar. probl. cap. 84. Ex eccleſiaſticis vero S. Iſidorum, Bedam, & S. Anſel. ſuperiori cap. allegatos, num. 9. Qui omnes de ea quæ eſt a media in mediam noctem ſupputatione, tamquam de celebriori meminerunt, præſertim apud Romanos, & Ægyptios, qui Iudæis finitimi ſunt. Ex recentioribus vero videat inter Iuriſconſultos Catellianum Cottam in Memor. ver. Diem. & Tiraq. in tract. de vtroque retr. §. 1. Glo. 11. num. 1. & ſeqq. Inter Mathematicos Ioannem Stoffl. in Kalend. Roman. propoſ. 30. & Chriſtoph. Clauium in lib. 1. Gnomonices in princ. & in comment. ſuper ſphæram,

ſphæram,cap.2.in 5.off. Meridiani.Et poſtremo inter Theologos Hieron. Viel-
mum in opere de ſex diebus, lect.12.
Hæc etenim tractatio tam cõmunis eſt omnibus artificibus, vt vnuſquiſque pu-
tare poſſit,ad ſe quodam modo pertinere. Theologi, Iuris conſulti tam canoni-
ci,quàm ciuilis,Mathematici,omnes paſſim de ea meminerunt.
S.Tho.(vt de eo præcipue vt par eſt,mentionem faciamus) in 4.ſentent. diſt. 13.
quæſt.1.art.2.q̃la 4.ad 3.& in 3.par.Summæ,quæſt.80.art.8.ad 5.inquit,ꝙ licet
6. principiũ diei ſecundũ diuerſos † diuerſimode ſumatur,nam quidã a meridie,
quidã ab occaſu,quidam a media nocte, quidam ab ortu Solis diẽ incipiunt; ec-
7. cleſia tamen Romana† diẽ a media nocte incipit. Cuius diuerſitatis rationẽ aſſi-
gnãs S.Bonauent.in 2.ſent.diſt.13.in 1.dub.ſuper litterã, ita ait. Quattuor mo-
8. dis ſecundũ diuerſorũ cõputationes dies diſtingui conſueuerunt. Græci enim †
9. cõputant diẽ a mane in mane,quia tunc primo apparet Sol. Hæbrei vero † a veſ-
10. pera in veſperã,quia tunc incipiunt ſollemnizare. Aſtronomi vero † a meridie
11. in meridiem,quia tunc eſt Sol in maiori virtute.Sancta eccleſia † a media noc-
te vſque ad mediam noctem, quia tunc natus eſt Chriſtus.
Hæc autẽ,quæ S.Tho.& S.Bonauent. aſſerunt de eccleſiaſtica dierum a media in
12. mediam noctẽ computatione,intelligenda † ſunt nõ ſimpliciter,& quoad om-
nia, (nam in pluribus ab occaſu Solis Eccleſiã diem auſpicari diſſeruimus ſupra
cap.43.num.1.& ſeqq. verbi gratia quantũ ad diuinum officiũ, quantũ ad feſto-
rum ſollemnitatem,quantum ad ipſorum dierum curſum poſt Chriſti reſurrec-
13. tionẽ) ſed intelligenda† ſunt quoad ieiunia,quoad ciborum differẽtias, & quo-
ad non nulla alia.vt not.Couarr.lib.4.varia.reſolut.cap.19.ſub num.9.Et de ie-
iunio in ſpecie loquitur ipſe B.Tho.in d.quæſt.80.art.8. ad 5.
Sufficiat modo hucuſque progreſsũ me in exponẽdo Saluatoris dicto Matth.12. Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. ſermonẽ protraxiſſe.Tempus enim eſt pedẽ referre,& id parũ itineris noſtri quod reſtat de tempore horarũ canonicarũ,& iam ad finẽ properat,proſequi Chriſto duce. Vnũ hic monere Lectorem non prætermittã,vt ſi interpretationẽ noſtrã,bonam, & textui congruam intellexerit,gratias referat Ieſu Chriſto qui eſt sũma veritas,& a quo omne bonũ in nos deſcẽdit;ſin minus, parcat inſcitiæ meæ,& benigne corrigat; & eligat, vel cogitet ipſe,quid in hac difficultate potiſſimũ ſequatur. Protuli enim ego ſentẽtiam meã,nec ſane tanti illã facio, vt putem me hac in re cornicũ oculos cõfixiſſe.Mala,an bona ſit ſcio ꝙ ceteri iudicabũt. Sed tamẽ illud etiã me ſcire gaudeo, ꝙ quicũque eã ex me audiuit (audiuerunt autẽ & ex Theologis,& ex doctis viris non nulli) non potuit ſtatim non aſſentire, & hilari eam vultu non excipere.
Ceterum placet mihi hanc concludere tractationem cum verbis,quæ circa eamdẽ fere difficultatẽ ponit Glo.ſup Ioan.cap.2.Ibi enim cũ tex.hæc habeat, Quod ſignum oſtendis nobis,quia hæc facis?Reſpondit Ieſus,& dixit eis. Soluite templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud.Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?

Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni, quem dixit Iesus. Glo. ordin. super dictis verbis, Soluite templum hoc. ita inquit. Quod de proprio corpore, quod est templum Dei dicit Iesus, Excitabo illud. Iudæi non intellexerunt: Licet ignorantes diuinitus respondent dicentes, Quadraginta & sex annis ædificatũ est &c. quia non conuenit lapidi, sed homi-
14. ni suscitatio. Nam quadraginta sex diebus corpus † Christi, vt cuiuslibet hominis in ventre matris organizatur, sed destructum a Iudæis, a morte die tertio suscitatur. Quod etiam dictum nec Apostoli intellexerunt, donec die tertio suscitatus eis apparuit. Sed quod intelligere non poterant, patienter tolerabãt, quousque Spiritu sancto reuelante, resurrexisse eum viderũt. Vnde exemplum accipimus, vt quod intelligimus, superbiendo ne amittamus; quodque intelligere subito non valemus, vilipendentes ne despiciamus, sed humiliter exspectemus orantes ac exercentes mentes nostras, donec intelligamus. Nam is sermonum Dei, & Prophetarum mos est, vt quæ videntur in eis nobis aperta, clausa lateant, ne cito intellecta iactantiam generarent; & exercitio acquisita corrigendo delectarent. Nam carnali sensui clauduntur, spiritaliter autem laboranti, & diligenter attendenti dantur: vt non margaritæ proijciendæ sint ante porcos, ne conculcentur. Hæc Glo.

In cuius verbis quiddam est, quod posset pium lectorem offendere, nisi sane ratione aliqua, & benigna interpretatione cohonestetur. dum scilicet Glo. ait, quòd quadraginta sex diebus corpus Christi vt cuiuslibet hominis in ventre
15. matris organizatur. Hoc enim simpliciter & absolute † acceptum falsum est & erroneum. Nam corpus Christi non in quadraginta sex diebus, vt cuiuslibet
16. hominis, sed in instanti † conceptionis, quo fuit assumptum a Verbo, fuit miraculose a Spiritu sancto organizatum, & lineamentis distinctum, & anima intellectiua informatum, vt optime declarant Doct. Scholastici in tertio sentent. dist. 3. & probat adductis sanctorum patrum testimonijs Petrus Canisius lib. 3. de Maria virg. cap. vltimo in princ.
17. Verum est, quòd corpusculum illud sanctissimum † spatio quadraginta sex dierum perductũ fuit ad eam quantitatẽ, in qua tunc fuisset, si naturaliter quadraginta sex dierũ numero fuisset organizatum, vt egregie explicat S. Tho. in 3. par. quæst. 33. art. 1. & ibi Caiet. in resp. ad 1. & in 3. sentent. dist. 3. quæst. 5. art. 2. &
18. lib. 4. contra Gent. cap. 44. & super Ioan. cap. 2. lect. 3. Et hoc modo † ad saluandam & sustinendam auctoritatem Glossæ dici forsitan posset, quòd spatio quadraginta sex dierum corpus Christi fuit organizatum, id est ad quantitatem organizationis naturaliter illi debitam perductum.
19. Vel dici etiam posset † ex interpretatione Magistri sentent. dicto lib. 3. dist. 3. in fi. cum alijs Theologis, & præsertim S. Bonauent. ibi quæst. vlt. ad 1. quòd quia in scripturis frequenter res tunc dicitur esse in fieri cum innotescit; & quia corpus dominicum licet ab instanti conceptionis fuerit organizatum nõ tamen apparuit, nec percipi potuit paruitate quantitatis molis, sed post quadraginta

sex dies ad tantam quantitatem perfectionis deductum est, quòd aspectibus hominum patere potuit; & sic corpus Christi in cremento cum alijs corporibus similitudinem habuit, quamuis nō haberet similitudinem in formatione primaria; iccirco verbum Glossæ per hunc modum intelligi posset, quòd corpus Christi in quadraginta sex diebus dicatur fuisse organizatum, quia in quadraginta sex diebus organizatum apparere, & innotescere potuit.

His tamen omnibus sic se habentibus, mihi magis placeret, quòd verbum illud
20. Glossæ, Organizatur. † mutaretur in verbum Perficitur. Nam S. August. ex cuius sententia desumpta est interpretatio Glossæ ad dicta verba, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. corpori dominico accommodata; & ad quem recte intelligendum seruiunt expositiones Doct. Theologorum supra recitatæ, potissimum vero illa B. Thomæ, numquā vsus est eo loquendi modo quo vtitur Glo. quòd videlicet corpus Christi in quadraginta sex diebus fuerit organizatum. sed multo cautius dixit tantum, quòd spatio illorum dierum fuit perfectum. vt apparet in lib. 4. de Trinit. cap. 5. & in lib. octogintatrium quæstionū, quæst. 56. & in Dialogo ad Orosium, quæst. 26. & per Bedam super Ioan. cap. 2. Verbum autem perfici, multo facilius adaptari potest perfectioni corporis quantitatiuæ, quod dū augetur, sine dubitatione perficitur, q̄ verbū organizari, qđ nō nisi vi quadam, & extorsione ad bonum sensum in hac materia trahi potest.
21. Nisi tamen † diceres, quòd verbum illud, Organizatur. in Glo. positum non referatur ad corpus Christi, sed ad corpus cuiuslibet hominis. vt sit sensus supplēdo in vna dictione Glo. hoc pacto. Nam quadraginta sex diebus corpus Christi perficitur, vt corpus cuiuslibet hominis in ventre matris organizatur.

Volui hæc pauca de formatione corporis Christi hic subnectere licet obiter & incidenter, ne verbum illud Glo. a me allegatum, quod alioquin scandalum poterat generare, sicco quasi vestigio pertransire viderer. Nunc iam omnibus per gratiam Dei absolutis & completis, conferam me ad Tabularum, quas pro tempore horarum canonicarum conficiendas duxi, declarationem.

∴

Marcelli Francolini Presbyteri, & Doctoris Bodiani,
De Tempore Horarum Canonicarum
Tractatus secunda pars
finit.

ILLVSTRI, ET REVEREN,

CAESARI COSTAE

CAPVÆ ARCHIEPISCOPO

MARCELLVS FRANCOLINVS S.

VM in hoc tractatu de Tempore horarum canonicarũ, quem amicis plurimis postulátibus, & te in primis per litteras suadente Reuerendissime Antistes, in lucẽ edere coactus fui, statim in initio ad Beatissimũ Patrẽ, et Dominum, Gregorium XIII. Pont. Max. cui ob sũmam eius in ecclesia auctoritatẽ, & incredibilẽ animi sapientiam, ipso iure omnia debẽtur, primam epistolam nuncupatoriã dederim; atque aliã deinde scripserim in principio secũdæ partis ad Illustrissimum Cardinalem S. Praxedis, quem vere pium & catholicum, bonorũ Prælatorũ omnium Coryphęũ appellare possumus; in hac tertia & postrema parte, quæ reliqua est, nũquid præterire te potero Reuerẽdissime mi Cæsar, qui meus es patronus, qui mihi es loco patris, cuique tantũ debeo, quantum alteri nemini? Profecto etiamsi ego aliud fecero, tu tamen & inofficiosi querella, & bonorum possessione contra tabulas, & certi cõdictione tuo iure, hoc quidquid est, merito vendicabis. Sed placet, vt me neque abnuente neque tacẽte, sed potius & inuitáte & rogante tu quoque ex mea dispositione nominatim vocatus particulam tibi alioquin omni iure debitã consequaris. Nosti enim, testati caussam fauorabiliorem & potiorem esse quàm intestati. Sed vide (obsecr o) quo me trahit sermo. Nunc scilicet post tantum tẽporis rursus ad iurisconsultorum terminos relabor, quasi illis repudiũ ab annis plus quàm viginti minime renunciauerim. Verũ tui (credo) facit pręsẽtia aut cõmemoratio Reuerendissime Domine, qui iuriscõsultissimus es, vt aliquid legalis peritiæ animo reminiscar. Tu enim eam scientiam adeo totus assidue meditabaris & versabas, vt neq; horas quidem quieti corporũ tributas & maxime necessarias, ab huiusmodi studijs feriatas transmitteres; & me quoque compelleres tecum vna statim a cena & a prandio libros in manus sumere, & vel legendo vel conferendo, aliquod semper huic scientiæ additamentum facere. Et quidem tantum in ea profeceras tum ingenij

perſpicacitate, tum aſſiduitate lectionis, tum publice docẽdo, tum ſæpiſſime diſputando, vt etiam ioci, & ſales, quibus abũdabas plurimum, & totus denique conuictus tuus maximam ſaperent eruditionẽ. Cuius rei ſpecimen aliquod ij libri dederunt quos de Varijs iuris ambiguitatibus ſcripſiſti. Sed vtinã ex alijs plurimis quæ apud te habes, ſcholia ſaltẽ illa prodirent in lucẽ, quæ ad ſingulas fere leges totius corporis iuris ciuilis longo ſtudio & diuturnis laboribus attexuiſti. Cognoſcerent profecto ſtudioſi, quàm breui cõpendio locupletiſſimi haberi poſſent commentarij: & an vlla eſſet antinomia, aut locus in iure ambiguus vel obſcurus, qui ex illis ſcholijs breuiter & dilucide, allatis tum veterum tum recẽtiorum quorumcumque optimorum auctorum ſentẽtijs, non explicaretur & illuſtraretur. Ego igitur qui tecum diutiſſime plures annos cõmoratus ſum, & qui non penitus oſcitanter, aut infeliciter Maceratæ primũ, deinde Peruſiæ ſub illuſtribus Præceptoribus Reſtauro Caſtaldo, Ioan. Paulo Lancelotto, & Ranaldo Ridolfio, integro ſexennio, iuri operam dederam, etſi tui comparatione ingenio hebes, & pæne ſtupidus te potius admirarer, quàm imitari valerem, aut ſi imitari conarer, nimiũ a longe ſequerer non paſſibus æquis: non potui tamen multa non haurire, & imbibere ex doctiſſimo cõſortio familiaritatis tuæ. Quæ licet poſtmodũ ſtudijs aliarum rerum pæne obliterata fuerint, quædam tamen eorum veſtigia adeo menti adhæſerunt, vt nulla vnquã inde obliuione deleri poſſe exiſtimem. Voluiſſem ſane quantum in me eſt, retinere omnia, immo & quãmaxime augere ſi fieri potuiſſet; ne putes me iuris ciuilis prudentiam habere iam exoſam aut contẽptui; ſed amor ſacrarum litterarum, & rerum eccleſiaſticarum ſtudium, quę presbytero magis cõueniunt, faciunt, vt poſthabitis ceteris ad hæc ſola animum, atque omnem cogitationẽ intendam. Quemadmodũ autem omnis ars per exercitium ſuſcipit incrementũ, ſic per non vſum proculdubio minuitur, & tandem etiam aboletur. Cõtraria enim contrariũ operantur effectum. Neque tamen id nunc moleſte fero; nam tametſi res ſuperiores leuiter tantum attingere poſſum, tamen ob eius cognoſcendi generis excellẽtiam amplius oblector (quod ex ſententia vel ipſius Ariſtotelis dictum eſt) quàm ſi reliqua mihi iũcta omnia tenerem. Aegreferebã ſane in initio, & intimis (fateor) ſenſibus angebar, quãdo ea ſtudia me dimiſſurum

cogitabam, quibus a puero diu, multumque insudaueram; præsertim vero quòd tunc præ manibus habebam opus quoddam Regularum iuris cum Ampliationibus & Limitationibus ex multis auctoribus pulcherrimo ordine in vnum redactis conflatum, & fere ad calcem vsque perfectum, additis in eo partim meo, partim etiam Lucij Francolini fratris mei iamdiu præmortui labore sexcentis alijs, & eo amplius Regulis: Cuius operis iacturam facere, atque illud tineis demoliendum occludere, summopere dolebam. Sed vicit tamen fortior vis, & instituti semel propositi tenax deliberatio. Auditis namque pluribus & multis perspectis inclinaui tandem aurem meliora suadentibus, & quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea quæ sunt priora meipsum extendi. Quare obicibus remotis, & ruptis quibuscumque repagulis, illico me cursui Philosophiæ, & Theologiæ tradidi. Cum primum autem scholas ingredi & frequentare cœpi Patrum religiosissimorum Societatis IESV, quorum docendi modum & rationem sectari institueram, dici non potest, quàm sereni mihi illuxerint dies, quàm beatæ fluxerint noctes. Noui etenim tunc, & experimento didici, quantum adlaborent Patres illi vere doctissimi, & extra omnem ingenij aleam positi, quantum vigilent, & omni studio contendant, vt scholares bene discant, vt maximos in scientijs progressus faciant. Lectiones habent continuas, repetitiones assiduas, disputationes frequentissimas. Iuuant discipulos voce, scriptis, publice, priuatim, totis viribus, omni conatu. Videas apud ipsos acui ingenia, bonas litteras reuiuiscere, florere gymnasia. Vt vere dictum sit a plerisque; his Patribus auctoribus & docentibus, inscitiam ab orbe expulsam esse. Et cum hæc ita se habeant, & magna profecto sint quæ agunt, vt recte doceant, vt sapienter instruant, nihili tamen ab ipsis penduntur omnia, si virtutes non colantur, si probatissimi non instituantur mores, si cuncta ex caritate non fiant, si non referantur omnia in Deum, & in Christum dominum, cui seruiunt, & militant. Hos ego inter Patres tamquam inter Angelos versari videbar, numquam me eorum satietas tenebat, numquamue ad ipsos accedebam, quin abirem doctior. At quales nactus eram præceptores? In Philosophicis Benedictum Pererium, in Mathematicis Christophorum Clauium,

in Theologicis Franciſcū Toletū: Viros tanta eruditione præſtantes, quantā nemo vmquam ſatis digne laudare queat, aut admirari ſufficiat. Duraui in his ſtudijs ſeptem annis, mane & veſpere, nullā aliquando horā prętermittens. Et videbantur mihi pauci dies præ amoris magnitudine. Duraſsē alijs ſeptē, & toto reliquo vitæ meæ tēpore, niſi quòd expleto curſu Theologiæ, & mihi ſacris iam initiato, & presbytero effecto aliud uitæ genus cogitandū erat. Quare ne viderer ſemper diſcere, & nūquam ad ſcientiā ueritatis peruenire, neue locum ſequentium diſcipulorū occuparem, domi totos dies me continui, & tāquam cochleæ cū in occulto latent, ros ſi non cadit, meo mihi ſucco uictitare cœpi. Interea tamen quotidie S. Hieronymi eccleſiā adiens, quam ex eo tēpore, quo Romam ueni, ueluti bonarum inſtitutionū magiſtram ſectatus ſum ſēper, munia ſacerdotalia licet inter omnes alios indigniſſimus, ibidem ſpōte exſoluere numquam deſtiti. Ibi etenim confeſſiones ſacramentales ſunt frequentiſſimæ, ſacræ cōmuniones creberrimæ: ut quod in alijs eccleſijs ſemel in anno eſt, hic ſingulis fere dieb9 ſāctum Paſcha celebrari uideatur. Habitant in ea eccleſia ſacerdotes quidā ſeniores caritate exornati, ſpiritu feruidi, uitæ ſpiritalis longo exercitio clari; quorū ego familiaritate & ſimplicitate delector plurimū. Ex his uero tāquam ex quodam bonarū frugū ſeminario multi prodierūt uiri & uirtute & litterarū peritia inſignes, qui vel ad regendas eccleſias vocati, vel ad artioris vitæ genus ineundum monaſteria ingreſſi, ſplendidos probitatis ſuæ radios emiſerunt. Ex his ſunt Patres illi laude digniſſimi Congregationis Oratorij S. Mariæ in Gregorio, qui vt Chriſto plurimos lucrifaciant, labores non contemnendos in publicis colloquijs, & quotidianis exhortationibus ſuſcipiunt. Ex his etiam ſunt modeſtiſſimi illi iuuenes & viri Societatis Doctrinæ chriſtianæ, quorum in erudiēdis pueris inſtitutum non hic Romæ ſolum, ſed in circumiacentibus prouincijs vbique conſpicitur & commendatur. Ex his denique ſacrarum Virginum ſepta, Eccleſiarum ornatus, Clericorū honeſtas, & tota fere in Vrbe eccleſiaſtica diſciplina, reſtituta quodam modo dici poſſunt. Et cum tot, & tanta ab huiuſmodi eccleſiæ Patribus profecta ſint hactenus, multo in dies maiora, diuina opitulāte gratia, ſperāda ſunt in futurum; poſtquam Illuſtris Archicōfraternitatis Caritatis, a qua eccleſia hęc regitur, cōſtitutus eſt Pro-

tector

tector Illustrissimns Cardinalis S. Seuerinæ; cuius in promouendis ijs, quæ ad pietatē christianā, & ad orthodoxam religionē propagandā faciunt, ardens zelus, & vehemens iuuādi studiū nemo est in vniuersa ecclesia, cui nō sit maxime perspectum & probatū. In huius igitur ecclesiæ cultu, mole quidē paruæ sed virtute magnæ, qui mihi & uoluptati est & solatio, atq; inter hos egregios Patres, tāquam in quodā portu cōquiesco. Quotidie tamen domi, ne sim otiosus quod reliquū est tēporis, aut lego aliquid aut scribo, quod & ad rerum ecclesiasticarum notitiā, & ad honestam animi recreationem pertineat. Quo in studio cū plura iam collegissem circa diuinorum officiorum materiam, rogatus ab amicis, vt prælo ea demandarē, non potui illis obnixe postulantibus, quadā ex parte nō satisfacere. Incœpi itaque ab ijs, quæ ad tēpus spectant horarum canonicarū, tum quia difficiliores ea habēt speculationes, tū quia sui uarietate lectorē simul & instruere, & delectare possunt. Inserui autem huic tractatui, ut ad iusti uoluminis metas pertingeret, non nullas digressiones, quæ tametsi ad argumentū principale nō omnino pertinere uidebūtur, erunt tamen (arbitror) eiusmodi, ut & Lectoribus non sint futuræ ingratæ, & aliqua nihilominus non mala inter se ratione cohæreant. Ordinē similiter secutus sum nō pressum illum & exactissimum, qualem Doctores Scholastici profitentur, neque rursus ita laxas remisi habenas, ut scopæ uideātur dissolutæ; sed mediam quamdā tenui uiā, quæ & ad res declarandas, & ad subleuandū Lectoris animum non incōmoda, neque inepta prorsus uisa sit mihi. Quidquid tamen id omne est, qđ scripsi, & quod elaboraui, uoluissem Illustris Archiepiscope, ut ante omnes alios & fidæ aures Reuerēdissimæ Dominationis tuæ audiuissent prius, & eruditissimi oculi inspexissent. Scio enim, quàm meliora breui interuallo, & modico labore mihi omnia efficere potuisses, præsertim uero quantum ad elegantiā styli, & dictionis latinæ puritatē; in qua ita semper ab ineūte ætate excelluisti, vt Tullianæ eloquentiæ dignitatem & splendorē ubique sermo tuus uel familiaris redoleret, ac præseferret. Verū postea quàm ad regimen ecclesiarū uocatus annos totos, atq; integras olympiades desideraris, quid aliud facere possum necessitate cōpulsus, nisi confugere ad duas illas uulgatas quidē, sed præclaras Aristotelis, & Ciceronis sententias? Quarum una est in 2. Top. cap. 2. Loqui nos debere ut

multi, ſentire vt pauci. Altera vero in 1. de Finibus bonorum & malorum, A Philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſpernandã, ſi non habeat, non admodum flagitandam eſſe. His igitur ſententiarũ clypeis me tuebor contra delicatulos quoſdam recentiores, qui quidquid ex Ciceronis officina non prodeat, illico vt indignũ, & pedibus proterendum reijciunt, & repudiant. Ego ſane cum in ſuperioribus partibus huius tractatus vel Canoniſta vel Theologus videri poſſim, in hac poſtrema parte totus sũ Mathematicus. Rhetorem vero nuſquam me profeſſus ſum. Satis igitur mecum, ſuperque actum eſſe exiſtimarem, ſi loquerer non vt Cicero aut Cæſar, ſed vt Hoſtienſis, vt B. Thomas, vt Sacroboſcius, vel vt quiuis alius, qui res ipſas docet, non inanem verborum ſtrepitum ſectatur: quæ tandem cum creuerint, ſi rerum ſoliditate deſtituãtur, nihil mordax (vt B. Hieronymi verbis vtar) nihil viuidum, nihil vitale demonſtrant; ſed totum flaccidum, marcidumque ebullit in holera, & in herbas, quæ cito areſcunt, & corruunt. Mihi (vt id quod eſt, ingenue fatear) neque animus vnquam fuit, neque otiũ, vt in conquirendis Ciceronianis phraſibus ſtudium & diligẽtiam adhiberem. Quòd ſi iſthæc proſequi vacaret, potius proculdubio B. Leonis papæ (vt vnũ verbi gratia dicam ex Scriptoribus eccleſiaſticis) numeros & eloquẽtiam ſequi & amplecti mallem, quàm ipſius M. Tullij Ciceronis latiniſſimam puritatem. Verum cuique in hac re ſuum eſto iudicium. Is qui elegans eſt, inelegantem non ſpernat; & qui non eſt elegans elegantẽ non iudicet: Et vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet. Tu vero Reuerendiſſime Præſul ſcis & ſatiari, & eſurire; & abundare, & penuriam pati. Et quemadmodũ in ſcriptis & ſermonibus tuis te facundiſſimũ declaras, ita in aliorum laboribus impolita oratione non offenderis. Dũ enim in Dei gloriam fiant, omnia boni conſulenda exiſtimas. Quamobrem ex hoc capite me etiam & meos conatus excuſare potes & debes, quibus certe aliud neque expeto, neque cupio, niſi honorẽ in primis Dei, ac domini noſtri Ieſu Chriſti (cui totum ſi quid eſt boni acceptum fero) & aliquam proximorum deinde vtilitatem. Quòd ſi neque id quidem aſſecutus fuero, parcẽdum tamen erit voluntati meæ, cum in præclaris rebus & voluiſſe ſit ſatis. Vale.

MARCELLI FRANCOLINI PRESBYTERI, ET DOCTORIS BODIANI

DE TEMPORE HORARVM CANONICARVM TRACTATVS TERTIA PARS INCIPIT.

DE TABVLARVM PRO HORIS CANONICIS constructione. Cap. XCIII.

1. *Temporum quorumdam cognitio necessaria est personis ecclesiasticis.*
2. *Horologia non frustra in ecclesijs constituuntur.*
3. *Indulgentiæ concessæ per totum diem, vel vsque ad occasum Solis, videntur concessæ vsque ad finem crepusculi vespertini.*
4. *Dies tunc perfecte finit, & est occasus Solis, quãdo finit crepusculum vespertinũ.*
5. *Indulgentiæ sunt stricti iuris, & stricte intelligendæ.*
6. *Crepusculo durante intelligi potest esse dies & Sol.*
7. *Pricipis beneficiũ nõ ambitiosũ, neque tertio ꝑiudiciabile, latissime interp̃tãdũ est.*
8. *Festorum principium & finis, prout magnitudo dierum exigit, prius debet incipere, & tardius terminari.*
9. *Crepusculũ adscribit̃ potius diei, q̃ nocti, si id p̃sertim suadeat mitior interp̃tatio.*
10. *Ieiuni esse debent a media nocte quicumque mane Missã sunt celebraturi, vel sacram communionem sumpturi.*
11. *Ciborum differentiæ, & mutationes sumuntur a media in mediam noctem.*
12. *Matutinum communiter decantari solet in fine tertiæ vigiliæ nocturnæ.*
13. *Missæ sacrum ab initio crepusculi matutini inchoari potest. Et vsque ad meridiẽ, non vltra potest extendi. num. 15.*
14. *Prima hora canonica statim post ortum Solis celebrari debet.*
16. *Ieiuniorum diebus in meridie cibum sumere oportet.*
17. *Matutinum priuatim sero recitari potest post nonam diei horam recitatis vesperis & Completorio.*
18. *Vesperarum tempus post nonam diei horam currere incipit.*

1. CVM ex superioribus pateat, sacerdotes, & clericos, qui vel horas canonicas, vel Missæ sacrum celebrant, non nisi certis quibusdam diei articulis posse eiusmodi munera exsoluere: Et cum præterea videamus, in multis alijs etiam rebus necessariam † esse ne dum vtilem

vtilem ecclesiasticis personis temporũ quorumdam cognitionẽ. vt not. Rabanus
2. in 3. lib. de instit. cleric. cap. 25. in fi. neque enim frustra in ecclesijs horologia † constituuntur. de quibus not. Guill. Durant. in Ration. lib. 1. cap. 1. num. 35. neque incassum institutũ fuit a Sabiniano summo Pōtif. vt horæ in ecclesijs distinguerẽtur officij gratia. vt de eo referũt Platina, Supplem. chronic. & Onuph. neque rursus sine caussa in Missalibus Romanis iussu Pij quinti Romæ impressis descriptũ est tempus dierũ & noctiũ per horas, & quartas partes horæ in denos dies cuiuslibet mensis in Kalẽdario, operæpretium duxi Tabulas quasdam construere præsertim pro hac Italica regione, & modum etiam tradere pro alijs locis easdem Tabulas construendi, quibus sine vllo labore per totum anni circulum eiusmodi tempora Clericis necessaria noscerentur.

In primis autem posuimus in dictis Tabulis finem crepusculi vespertini, iuxta decem & octo graduum determinationem superius factam cap. 39. num. 5. qui est initium noctis perfectæ; Vt sciatur quando vltimo perfecte finiat dies artifi-
3. cialis. Cum enim sæpius indulgentiæ † concedantur visitantibus aliquã ecclesiã a primis vesperis vsque ad occasum Solis diei sequentis, vel per totam diem sequentem, recte videor mihi posse intelligere (cum hæc sit benignior interpreta-
4. tio) quòd tunc perfecte finiat † dies, & sit occasus Solis, quando finit crepusculũ
5. vespertinũ. Licet enim Indulgentiæ sint † stricti iuris, & stricte intelligendæ. vt not. Nauarr. in comment. de Iubil. & Indulg. notab. 9. num. 8. Tamen cum ver-
6. ba hoc patiãtur, quòd scilicet in crepusculo † dies & Sol esse intelligi & dici possit, vt vidimus supra cap. 6. num. 26. & cap. 9. num. 12. ex auctoritate etiam sacrarum litterarum; Et cum agatur hic de beneficio Principis nõ ambitioso, nec
7. tertio præiudiciabili, quod latissime † interpretandum est. l. beneficium. ff. de const. Princ. not. in c. quamuis. 1. de præb. lib. 6. & in c. super eo. de off. deleg. recte etiam in concessione Indulgentiarũ alioquin restringibili, poterit huiusmodi fieri extẽsiua interpretatio. iuxta not. per eumdem Nauarr. in d. comm. de Iubil. & Indulg. not. 11. num. 18. & not. 32. in ver. deuote. prope fi. Ad quod etiã
8. fac. tex. in c. 2. in princ. de fer. vbi habetur, quòd festorum † principium & finis, prout magnitudo dierum exigit, prius debet incipere, & tardius terminari. Et faciunt vltimo notata per Bart. in l. Titius. §. Lucius. ff. de lib. & post. & in l. qui duos. §. 1. ff. de manum. test. & in l. aut facta. §. tempus. ff. de pœn. vbi habet, quòd
9. crepusculum † vespertinum adscribitur diei potius quàm nocti, si id præsertim suadeat mitior & benignior interpretatio.

Deinde secundo loco in dictis Tabulis apposuimus tempus mediæ noctis, quod est simul initium tertiæ vigiliæ nocturnæ, & finis secundæ; Nam illius cognitio necessaria est, ne dum pro ijs Religiosis qui in media nocte surgũt ad Matutinũ, sed etiam pro omnibus qui mane vel Missam sunt celebraturi, vel sacrã commu-
10. nionẽ sumpturi; hi enim omnes a media † nocte debent esse ieiuni. vt diximus supra, tum duobus proxime præcedentibus capitibus, cap. scilicet 91. in princ. & cap. 92. num. 13. tum cap. 26. num. 28. cap. 43. num. 7. & cap. 47. num. 2. Si-
11. militer necessaria est eadẽ mediæ † noctis cognitio ad ciborum differentias &

mutationes,

mutationes, nam si cras (verbi gratia) sit feria sexta, nō licebit hodie carnes comedere, nisi vsque ad noctis dimidium, vt apparet ex eisdē locis nunc allegatis.
Tertio annotauimus finē tertiæ vigiliæ nocturnæ, qui simul est initiū quartæ vi-
12. giliæ, quæ matutina appellatur. vt supra diximus cap. 1. nu. 3. In quo † termino, vt supra etiā vidimus cap. 5. nu. 16. & seqq. cōmuniter decātari solet Matutinū.
Quarto descripsimus principium crepusculi matutini iuxta eamdē determinationem superius factam decem & octo graduum; quod est etiam finis noctis
13. perfectæ; vt sciatur, a quo primum tempore Missæ † sacrum inchoari possit. iuxta ea, quæ docuimus supra d. cap. 39. num. 2. & seqq.
Quinto subiunximus ortum Solis, finem scilicet quartæ vigiliæ matutinæ, ac totius noctis; & initium primæ horæ tam diurnæ, quàm canonicæ. Nam post
14. ortum Solis statim in ecclesijs Prima hora † canonica celebrari debet, vt disseruimus supra cap. 15. & 16.
Sexto adiecimus finem eiusdem Primæ horæ canonicæ, & diurnæ, qui est initiū secundæ horæ diurnæ, & Tertiæ canonicæ.
Et septimo etiam attexuimus finem tertiæ horæ tam diurnæ quàm canonicæ, quod est initium quartæ horæ diurnæ, & Sextæ canonicæ. pro ijs qui cōpetentibus horis exactissime exsoluere curarent diuinum officium: poterunt enim hi ex dictis finibus annotatis cognoscere, quòd tunc Prima, vel Tertia horæ canonicæ debent esse completæ. iuxta not. per nos supra cap. 10. num. 8. & cap. 21. num. 2. & seqq.
Octauo designauimus tempus meridiei, quod est finis sextæ horæ tam diurnæ, quàm canonicæ, & initiū septimæ diurnæ, & Nonæ canonicæ; Nam tempus illud necessariū est, & pro Sextæ horæ canonicæ debito tēpore complēdæ notitia,
15. & etiā pro Missis dicēdis, nam illuc vsque † & non vltra Missarū celebratio differri potest. vt patet supra cap. 41. Et demum etiam necessarium est tēpus illud
16. pro comestionis † hora in diebus ieiuniorū, in quibus nō nisi circiter, vel post meridiē licitū est cibum sumere. vt supra declarauimus cap. 37. num. 5. & seqq.
Nono addidimus finem nonæ horæ tam diurnæ, quàm canonicæ, quod est initium decimæ horæ diurnæ, & Vesperarum; pro dictæ Nonæ horæ canonicæ iusti, & antiqui temporis notitia habenda: Et pro ijs etiam præsertim, qui priua-
17. tim sero interdum recitant Matutinū: hi enim post dictum finem nonæ horæ † recitatis Vesperis & Completorio, iuxta ea, quæ supra determinauimus cap. 25. num. 6. possunt dicere Matutinum, si ob aliquam caussam rationabilem a competentibus horis obseruandis excusentur. Et vt sciatur postremo, qua hora de-
18. berent in ecclesijs Vesperæ celebrari; nam post dictū finem nonæ horæ † & nō ante (si iusta & competens hora attendi debeat) currere incipit vesperum tempus, quod ad exsoluendas Vesperas requiritur. vt annotauimus supra cap. 19. num. 9. & seqq. & cap. 20. num. 7. & seqq.
Decimo & vltimo finem vndecimæ horæ diurnæ ac Vesperarum subiunximus, qui simul est initium duodecimæ, & postremæ horæ diurnæ, ac Completorij. Ibi enim tempus pro Vesperis decantādis terminatur, & incipit pro Cōpletorio.

vt late

vt late disputauimus supra cap. 17. & duobus seqq.

Et hæc quidem quantum ad ordinem, qui seruandus est in Tabulis conscribendis pro hac Italica regione, in qua horarum numerationem incipimus ab occasu Solis, & vsque ad vigintiquattuor horas numerationem extendimus.

At in regionibus extra Italiam, in quibus horæ a media nocte, & a meridie de duodecim in duodecim numerantur, alius constituendus est ordo in Tabulis construendis. Ibi enim primo finem tertiæ vigiliæ nocturnæ. Secundo initium crepusculi matutini. Tertio ortum Solis. Quarto finem Primæ. Et quinto finē Tertiæ ex horis antemeridianis assignare oportet. Deinde rursus ex horis postmeridianis assignandus est sexto finis Nonæ. Septimo finis Vndecimæ. Octauo occasus Solis. Et nono & postremo finis crepusculi vespertini.

Prætermittendū est autē in dictis Tabulis tempus meridiei, & tēpus mediæ noctis; nā hæc toto anni tēpore immutabiliter hora semper duodecima occurrūt.

DE TEMPORIS CVIVSLIBET HORAE CAnonicæ inuentione. Cap. XCIV.

1. *Diei artificialis, seu noctis quantitate habita, reliqua horarū puncta facile inueniuntur. Quod exemplis manifestatur. num. 6.7.8.9.10.11.12.13. & 14.*
2. *Tabulam quantitatis dierum artificialium elaborauit Ioannes de Monte Regio. Quam tamquam maxime vtilem & necessariam reliqui omnes Mathematici postea secuti sunt. num. 3.*
4. *Signa Borealia sunt, Aries. Taurus. Gemini. Cancer. Leo. Virgo. Australia sunt, Libra. Scorpius. Sagittarius. Capricornus. Aquarius. Pisces. num. 5.*

VT autem modū explicemus, quo Tabulæ supradictæ tum pro regione Italica tum etiā pro reliquis regionibus & locis ad singulas poli eleuationes construi possint; quærenda est in primis quantitas cuiusque diei artificialis, seu noctis ad eam poli sublimitatem, ad quam Tabulas conficere intendimus, nam
1. dicta quantitate † habita, facillimo labore reliqua omnia puncta haberi poterūt per paruam quamdam, & omnibus obuiam arithmeticæ artis operationē; exceptis tamen crepusculis quæ aliam & altiorem requirunt indaginem.
2. Et quidem Tabulam † quantitatis dierum artificialium a tricesimosexto gradu eleuationis poli vsque ad gradum quinquagesimum quintum elaborauit Ioan. de Monte Regio mathematicus insignis, & posuit eam in Kalendario suo. Quā
3. Tabulam† tamquam ad omnes res maxime vtilem & necessariā ita Recentiores postea sunt secuti, vt plerique fere omnes suis eā libris, & operibus attexuerint. Ioannes Stoffler. suo Kalendario Romano illam apposuit cū additione graduū sequentium vsque ad sexagesimumquartum, Ioannes Paduanius in Viridario Mathematicorum, Christoph. Clauius in comment. super sphæram similiter eā posuerunt. Addita etiam fuit eadem Tabula omnibus fere Ephemeridibus,

Ptolemæi geographiæ, Tabulis Alphonsi regis; & plurimi denique libri sunt, in quibus eadem Tabula adscripta reperitur. Nostro autem instituto tam necessaria est, vt absque ea ad propositum finẽ progredi nullo modo valeamus. Nobis igitur veniam lector dabit, si nostri huius etiam tractatus paginam vnam, caput nempe nonagesimum octauum aurea hæc Tabella occupare permissa sit.

4. Ex ea autẽ Tabula cognito tẽpore semidiurno in Signis Borealibus, quæ † sunt, Aries. ♈. Taurus. ♉. Gemini. ♊. Cancer. ♋. Leo. ♌. Virgo. ♍. Vel cognito
5. tẽpore seminocturno in Signis Australibus, quæ † sunt, Libra. ♎. Scorpius. ♏. Sagittarius. ♐. Capricornus. ♑. Aquarius. ♒. Pisces. ♓. facile per subtractionem aut additionem omnia temporum momenta a nobis proposita haberi poterunt.

6. Scito (verbi gratia) per huiusmodi Tabulam † tẽpore semidiurno in principio Tauri, & Virginis, Signorum Borealium ad eleuationem poli in grad. 42. esse hor. 6. min. 42. statim per duplicationem dicti temporis habebo, quantitatem diei artificialis esse hor. 13. min. 24.

7. Quibus † subtractis ex horis. 24. cognoscam, durationem noctis esse hor. 10. min. 36. Et sic ea hora Solem oriri pronunciabo.

8. Rurs' diuisa † noctis quãtitate ĩ duas partes, vel subtracto tẽpore semidiurno ex horis. 12. statim eliciã, tẽpus seminocturnũ siue mediã noctẽ esse hor. 5. min. 18.

9. Qua noctis † medietate iterũ subdiuisa in duas alias partes, & vna ex illis addita ad ipsam noctis medietatẽ, vel ex tota nocte subtracta, cognoscã quamprimũ, tertiam vigiliam noctis finem accipere, & quartam inchoare hor. 7. min. 57.

10. Quòd si tẽpus † semidiurnũ spatio noctis adiecero, vel potius tempori seminocturno duodecim horas addidero, inueniã illico, meridiem esse hor. 17. min. 18.

11. Et si temporis † semidiurni medietatẽ adiecero meridici, vel ex horis. 24. subduxero, dicam, Nonam esse, & compleri hor. 20. min. 39.

12. Si vero eamdem † medietatem temporis semidiurni spatio noctis adiecero; vel facilius tertiæ noctis vigiliæ sex horas cumulauero, dicam, Tertiam esse, & compleri hor. 13. min. 57.

13. Quòd si postremo dictam † medietatem semidiurni temporis in tres æquales partes subdiuisero, & vnam ex illis, quæ est hora diei inæqualis, spatio noctis adiecero, illico sciam, Primæ finem esse hor. 11. min. 43.

14. Et similiter si eamdem † horam inæqualem ab horis. 24. subtraxero, Vndecimæ finem, seu Duodecimæ initium esse sciam hor. 22. min. 53.

Et hæc quidem quantum ad supputationẽ, quæ est secundum horologia Italica. Quantum vero ad horologia extra Italiam multo facilior erit operatio. Nam secundum illa tempus ipsum seminocturnum dat ortum Solis, tempus autem semidiurnum dat occasum. Rursus medietas temporis seminocturni dat finem tertiæ vigiliæ. Cui si addantur sex horæ, habebitur finis Tertiæ horæ canonicæ. Si vero dicta medietas auferatur ex sex horis, remanebit tempus, quod erit finis Nonæ. Quòd si medietas temporis semidiurni diuidatur in tres partes æquales, & vna ex illis addatur tempori seminocturno, habebitur finis Primæ,

Ex quo

Ex quo fine si ipse rursus auferatur ex horis. 12. habebitur finis Vndecimæ. Et demũ quælibet hora inæqualis tum diei tum noctis tã celeri operatione sciri poterit (si quis velit) siue ẞm horologia Italica, siue ẞm horologia extra Italiã; data notitia tẽporis semidiurni, aut temporis seminocturni, quæ per hanc Tabulam Ioan. de Monte Regio habetur, vt dicto citius omnes assignari valeant.

Potuisset quidem hæc Tabula ita extẽdi, & duplicari, vt in omnibus Signis tam borealibus, quàm australibus apponeretur tempus semidiurnũ, & seminocturnũ, quemadmodum in multis libris extensa est; sed nobis breuitatẽ amantibus, & necessaria dumtaxat prosequentibus hæc breuior Tabella posse sufficere visa est. Facile enim ex tempore seminocturno subtracto a duodecim horis habetur tempus semidiurnũ; & contra ex tempore semidiurno per similem subtractionem ab horis. 12. habetur tempus seminocturnum.

Et hæc quidem quantum ad notitiam temporis pro omnibus horis canonicis.

DE CREPVSCVLORVM DVRATIONE INuestiganda. Cap. XCV.

1. *Crepusculorum duratio varijs modis inuestigari potest. Sed modus facilior est huiusmodi. num. 2. Qui hic describitur. num. 3. Et exemplo declaratur. num. 4. Et figura ostenditur. num. 9.*
5. *Crepusculum matutinum, & crepusculum vespertinum sunt omnino æqualia.*
6. *Sol bis eumdẽ prorsus facit parallelum in diuersis Signis, vt tanta sit dies in vno, quanta est in altero. Et rursus in oppositis Signis duos alios facit parallelos, in quibus tanta est nox, quanta fuit dies in illis: & e conuerso. num. 7.*
8. *Crepusculis inuẽtis pro vno quadrante Zodiaci, facile habẽtur pro toto Zodiaco.*

QVãtũ vero ad notitiã durationis crepusculorũ in vnaquaque poli eleuatione pro Missis priuatis celebrãdis, nõ paruus fuit nobis subeũdus labor; nã cũ nullibi inuenire potuerimus, qui Tabulã aliquã de illis vniuersalẽ cõscripserit, necessarium fuit, vt nos ipsi studium & diligentiam adhiberemus.

1. Inter omnes autẽ varios modos, quibus crepusculorũ † duratio inuestigari potest, quorum non nulli habentur per Ioan. Paduanium in viridario Mathematicorũ, tract. 5. cap. 19 & per Petr Nonium in lib. de crepusculis par. 2. propos. 7.
2. ille mihi visus est cõmodior † quem olim ex doctrina sinuũ didici a R. P. Christophoro Clauio Bambergensi, cuius supra sæpius mentionẽ feci, præclarissimo in Mathemathicis præceptore meo. Is autẽ modus duplo postea per me cõpendiosior factus, & facilior, vt sciat lector, an rite secundũ artem processerimus, in duabus sequentibus regulis consistit; quarũ prima tradita mihi fuit a dicto præceptore. Secunda vero per me fuit deinde addita, & inuenta. Quam cum postmodum eidem præceptori meo ostendissem, in tantum ea sibi placuit, & ab ipso probata fuit, vt eã libris suis, quos de horologijs, siue de Gnomonice scripsit, inserere non dubitauerit, neque fuerit dedignatus.

Prima

3. Prima igitur regula Christophori Clauij est huiusmodi. Sicut se habet † sinus rectus altitudinis meridianæ ad sinum rectum decem & octo graduũ crepusculi, ita se habet sinus versus arcus semidiurni ad quemdam aliũ sinum; qui sinus additus prædicto sinui verso dabit arcum compositum ex arcu semidiurno, & arcu crepusculi: Sublato igitur arcu semidiurno, nota erit quantitas crepusculi. Secunda regula a me addita hæc est. Sicut se habet sinus rectus depressionis meridianæ ad sinum rectum decem & octo graduum crepusculi, ita se habet sinus versus arcus seminocturni ad quemdam alium sinũ, qui sinus subtractus a prædicto sinu verso relinquet sinum versum arcus seminocturni sine crepusculo: Et sic nota erit quantitas crepusculi.

4. Exẽplo † prius has regulas declarabo, & deinde etiã figura, ac schemate ostẽdã. Sit (verbi gratia) nobis propositũ inuestigare crepusculũ in principio Tauri ad eleuationẽ poli in grad. 42. In primis ex altitudine Æquatoris in dicta poli eleuatione, & ex Tabula declinationis punctorũ eclipticæ ab Æquatore, quam inter alios ponit prædictus Christophorus Clauius in comment. super sphæram, cap. 2. vbi agit de Coluris, colligo altitudinem meridianam in dicto principio Tauri esse grad. 59. min. 30. Cuius sinus rectus, vt ex Tabula sinuũ Petri Apiani habetur, est. 86162. Sinus autem rectus decem & octo graduũ crepusculi est. 30901. Vt autẽ sciamus, quantus sit sinus versus arcus semidiurni in dicto principio Tauri, colligo in primis ex Tabula temporis semidiurni Ioan. de Monte Regio, de qua superiori cap. sermonẽ habuimus, & quam ponemus infra cap. 98. tempus semidiurnũ esse tunc hor. 6. min. 42. quod tempus ad gradus redactum dat grad. 100. min. 30. Cuius arcus sinus versus est. 118223. His habitis dico sic. Vti se habet sinus rectus. 86162. altitudinis meridianæ, ad sinũ rectũ. 30901. decem & octo graduum crepusculi: ita se habet sinus versus. 118223. arcus semidiurni, ad quemdam alium sinum: quem per regulam triũ numerorũ inuenio esse. 42399. Quem postea addo ad prædictum sinũ versum arcus semidiurni; & constituo sinum quemdam. 160622. qui erit sinus versus arcus semidiurni, & crepusculi simul. Hic autem sinus, vt patet ex Tabula sinuum, dat grad. 127. min. 19. Ex quibus si auferantur grad. 100. min. 30. arcus semidiurni, remanebunt pro arcu crepusculi grad. 26. min. 49. qui constituunt tempus hor. 1. min. 47. pro spatio crepusculi tam vespertini, quàm matutini (sunt

5. enim † hæc duo crepuscula in eodem die omnino æqualia) in principio Tauri, pro eleuatione poli in grad. 42. Quod fuit quæsitum.

6. Et quoniã Sol eumdem prorsus † parallelum facit in principio Tauri, quẽ facit etiam in principio Virginis, Ideo quantum fuit illic crepusculum, tantum etiã erit hic, nulla penitus differentia adhibita.

7. Rursus quoniã Sol in Signis oppositis † australibus, puta in casu nostro in principio Scorpij, & Piscium, eamdem habet declinationem ab Æquatore, & eosdẽ facit parallelos, eo tamen excepto, quòd quanta est altitudo meridiana in Signis borealibus tanta est depressio meridiana in Signis australibus; & quantus est arcus semidiurnus in illis, tantus est arcus seminocturnus in his, & e contrario.

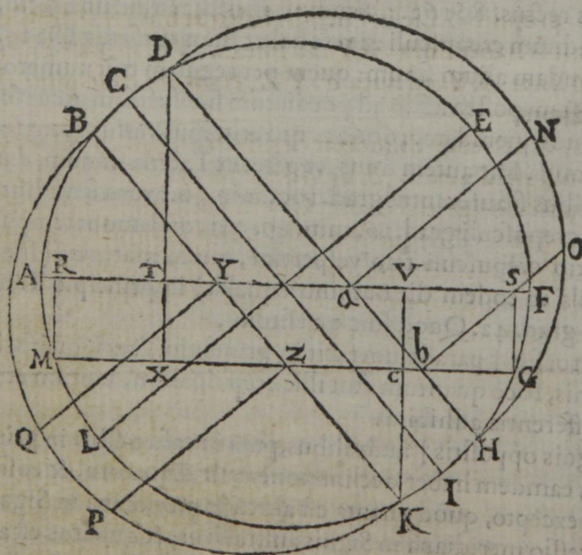
eadem

eadem operatio, qua vsi sumus ad inuenienda crepuscula in Signis borealibus, poterit etiam inseruire ad illa inuenienda in Signis australibus, paucis quibusdam immutatis iuxta secundam regulam hoc pacto.

Sicut se habet sinus rectus. 86162. depressionis meridianæ, ad sinum rectum 30901. decem & octo graduum crepusculi; ita se habet sinus versus. 118223. totius arcus seminocturni cum crepusculo, ad sinum. 42399. supra proxime per regulam trium numerorum inuentum. Subtraho deinde hunc sinũ inuentum, quem in alia priori operatione addideram, a prædicto sinu verso totius arcus seminocturni cum crepusculo, & remanent. 75824. qui erit sinus versus arcus seminocturni sine crepusculo. Hic autem sinus versus, vt patet ex tabula sinuum, dat arcum grad. 76. min. 1. qui subtracti ex grad. 100. min. 30. totius arcus seminocturni cum crepusculo, relinquunt grad. 24. min. 29. pro arcu crepusculi. Qui gradus ad horas redacti constituunt tempus hor. 1. min. 38. quod erit spatium crepusculi siue matutini siue vespertini in principio Scorpij, & Piscium pro eleuatione poli in grad. 42. quod fuit quæsitum.

Cum ergo, vt vidimus, eadem operatio seruiat pro duobus punctis eclipticæ, & paucis quibusdam immutatis, pro alijs duobus oppositis; sequitur, quòd qui
8. laborem susceperit ad inuenienda † crepuscula pro vno quadrãte Zodiaci, absque alio labore pro altero quoque quadrante, & deinde facillimo negotio pro toto Zodiaco inuenta habebit crepuscula.

9. Figura autem † & schema, vnde prædictarum operationum demonstrationes sumuntur in exemplis datis, est id quod sequitur.

Huius figuræ circulus. A C F I. est meridianus Analemmatis.

Linea. E L. est axis mũdi. Cuius punctũ. E. est polus arcticus, pũctum. L. est polus antarcticus.

Linea. A F. designat diametrum Horizontis.

Et linea. M G. diametrũ paralleli Horizontis, ab ipso Horizonte distantis gradibus decem & octo; in quo parallelo existens Sol inchoat crepusculum matutinum, vel terminat crepusculũ vespertinum.

Linea. C I. denotat diametrum Æquatoris.

Linea

Linea. D H. diametrum paralleli Solis in principio Tauri, & Virginis.
Et linea. B K. diametrum paralleli Solis illi respondentem in Signis oppositis, in principio scilicet Scorpij, & Piscium.
Semicirculus. D N H. designat arcum semidiurnum, & seminocturnũ in principio Tauri, & Virginis.
Cuius semicirculi portio. D N. est arcus semidiurnus.
Et portio. N O. est arcus crepusculi.
Linea. D a. est sinus versus dicti arcus semidiurni.
Et linea. D b. est sinus versus dicti arcus semidiurni. & arcus crepusculi simul.
Semicirculus. K P B. denotat arcum seminocturnũ, & semidiurnũ in principio Scorpij, & Piscium.
Cuius semicirculi portio. K P. est arcus seminocturnus sine crepusculo.
Et portio. P Q. est arcus crepusculi.
Linea. K Z. est sinus versus dicti arcus seminocturni sine crepusculo.
Et linea. K Y. est sinus versus totius arcus seminocturni cum crepusculo.
Punctũ. D. est altitudo meridiana quãdo Sol est in principio Tauri, & Virginis.
Et linea. D T. est sinus rectus dictæ altitudinis meridianæ.
Punctum. K. est depressio meridiana, quando Sol est in principio Scorpij, & Piscium.
Et linea. K V. est sinus rectus dictæ depressionis meridianæ.
Linea. M R. & linea. G S. sunt sinus recti decem & octo graduum crepusculi.
His sic positis vides, quòd sicut se habet linea. D T. ad lineam. T X. quæ est æqualis lineæ. R M. ita se habet linea. D a. ad lineã. a b. Cõcipitur enim ibi triangulus. D X b. & ex 2. prop. lib. 6. Elem. Euclidis habetur huius rei demonstratio. Eodem modo sicut se habet linea. K V. ad lineam. V c. quæ est æqualis lineæ. S G. ita se habet linea. K Y. ad lineam. Y Z. Nam ibi concipitur alter triangulus. K V Y. vt supra.
Sufficiat hæc modo leuiter, & extremis dumtaxat digitis ita attigisse, vt aliquam rationem nostræ operationis ostẽderemus, & ne videremur clausis Andabatarũ more oculis Tabellam crepusculorum elaborasse. Ceterũ exactã omniũ demonstrationem afferre neque nostrum est, neque præsentis huius instituti, quod pro personis ecclesiasticis, & nõ pro mathematicarum disciplinarum peritis assumpsimus. Si quis tamen horũ demõstrationes videre cupiat, legat Christoph. Clauiũ præceptorẽ meũ lib. 1. Gnomonices, propos. 35. vbi latissime hæc ptractat. & vbi plures etiã tradit modos ad inueniẽda crepuscula satis claros, & expeditos.

DE TABVLIS HORARVM CANONICArum conficiendis. Cap. XCVI.

1. *Latitudo ciuitatis aut regionis est altitudo poli in dicta ciuitate, aut regione.*
2. *Tabularum exactior descriptio non ad Clericorum negotia, sed ad subtilitates astronomorum pertinet.*

3. *Horis in numerandis non omnes eisdem vtuntur initijs; quidam enim ab occasu, quidam a meridie, seu media nocte, quidam ab ortu Solis earum numerationem auspicantur.*
4. *Minuta horarum sunt sexagesimæ partes vnius horæ.*
5. *Tempora pro rebus ecclesiasticis non nisi crassiori quadam Minerua computatur.*
6. *Recto & ipsum & obliquum cognoscimus: iudex enim vtrorumque regula.*

HAbita iam notitia temporis semidiurni, aut seminocturni, & durationis crepusculorum, nihil est amplius noscendum ad Tabulas construendas, nisi quantitas altitudinis poli in vnaquaque ciuitate, aut regione; quæ quanti-
1. tas † est latitudo ipsius ciuitatis aut regionis. Dicta autem latitudo haberi poterit tum ex Ptolemæi geographia, tum ex Abaco ciuitatum vel Ioan. Stoffler. in Kalendario Rom. vel Petri Apiani in 2. par. Cosmographiæ, tum ex Catalogo earumdem ciuitatum qui habetur in comment. Christoph. Clauij super sphæram, & in omnibus fere Ephemeridibus, & in non nullis alijs libris. Sed ne videamur in hac vna re velle lectorem defatigare; ponemus etiam nos infra in seq. cap. catalogum quemdam vrbium & locorum, quæ habent polum eleuatum a 36. gradu vsque ad 56. inclusiue, de quibus reliquæ etiam Tabulæ supradictæ temporis semidiurni, & durationis crepusculorum compositæ sunt. Confecimus autem dictum Catalogum locorum, prout sparsim in alijs auctoribus proxime allegatis assignata reperiuntur, nulla alia maiori adhibita diligentia, aut studio ad inueniendam præcisam, & magis exactam eorum latitudinem, nisi quòd vbi auctores ita quandoque discordant, vt vnius, vel duorum, vel etiam trium graduum differentia inter eos conspiciatur, nos mediam quodam modo viam, & quæ nobis communior visa est, secuti sumus.

Ea autem loca, & ciuitates, quæ a nobis omissa sunt, intra latitudinem dictorum graduum viginti & vnius existentia, a gradu scilicet 36. vsque ad 56. inclusiue, poterit vnusquisque supplere vel ex aliqua vicina ciuitate in nostro Catalogo descripta, vel ex aliquo ex supracitatis auctoribus, vel alio quouis modo habita notitia latitudinis dictorum locorum omissorum.

Descriptus est autem a nobis Catalogus ciuitatum & locorum per solos gradus, non etiam per minuta latitudinis; tum quia reliquæ etiam Tabulæ omnes ad solos gradus, non etiam ad minuta eleuationis poli confectæ sunt; tum quia exa-
2. ctior † descriptio Tabularum non ad nostra iam, & Clericorum negotia, sed ad subtilitates potius astronomicas pertineret. Quare minuta illa, quæ locus aliquis, aut ciuitas habet in sua latitudine supra assignatos gradus, relinquenda sunt in casu nostro, siquidem non plura fuerint quàm triginta minuta; quòd si plura fuerint, tunc pro vno alio gradu computanda erunt.

Ex his, quæ iam tradidimus, poterit quisque sine difficultate quamcumque Tabulam voluerit, sibi conflare. Et nos quidem potuissemus plurimas extẽdere ad multas poli eleuationes, sed veriti fuimus, ne liber hic nimia excresceret, & superflua prolixitate oneratus: præsertim quòd non omnes, qui eamdem habent

poli

3. poli eleuationem, eisdẽ etiam vtuntur † initijs in numerãdis horis: quidã enim ab occasu, quidam a meridie, seu media nocte, quidam ab ortu Solis horarũ numerationem auspicantur. Quamobrem satis, superque me factur ũ arbitratus sum, si quattuor dumtaxat Tabellas, tamquam in exempli gratiam, tres scilicet pro hac Italica regione ad latitudinem grad. 39. 42. & 45. iuxta Italica horologia, quæ ab occasu Solis initium sumunt, & vnam ad latitudinem grad. 48. iuxta horologia, quæ extra Italiam in vsu habentur, & quæ a media nocte, & a meridie de duodecim in duodecim horas procedunt, confecissem. Reliquas enim Tabulas vnusquisque suo arbitratu construere valebit.

Et quoniam plurimi sunt, qui ignorant, in quo gradu Signi singulis diebus Sol immoretur, neque per Ephemerides, aut astrolabiũ id cuique nosse in promptu est, iccirco addidi in primis columnis dictarum Tabularum iuxta gradus cuiuslibet Signi, dies etiam mẽsium, qui nostra hac tempestate cõmuniter respondent gradibus prædictis Signorũ Zodiaci, per quos Sol pertransit; quemadmodum etiã addidit Ioan. Paduanius ad Tabulam tẽporis semidiurni, in Viridario Mathematicorũ, lib. 5. cap. 39. Ea tamen adhibenda in his cautela, & protestatione, vt si contingat Kalendariũ restitui, prout sub hoc Pontif. Max. Gregorio XIII. & feliciter cœptum est, & breui sub eodem perficiendum speramus, restituatur etiam dierum assignatio in nostris Tabulis positorum.

Procedũt autẽ dictæ nostræ Tabulæ omnes per ternos gradus Signorũ Zodiaci; & consequenter per ternos dies, non per singulos mensium Kalendarij. Nam & ita procedebat Tabula temporis semidiurni, Ioan. de Mõte Regio, a qua omnes nostræ maxime pendent. Vnde quæ vni gradui, aut vni diei assignãtur, alijs quoque duobus gradibus circũstãtibus, præcedẽti scilicet, & sequẽti, & alijs similiter duob⁹ diebus (vt pro singulis gradibus & diebus Tabulæ seruiãt) assignãda erũt. Describitur vero tempus in vnaquaque re ostendenda per horas, & per minuta,
4. quæ sunt † sexagesimæ partes vnius horæ, relictis secũdis, tertijs, & reliquis fractionibus astronomicis; tum quia hic est communis modus in Tabulis conficiendis obseruatus; tum etiam quia in rebus ecclesiasticis, pro quibus hæc ela-
5. boramus, tempora † non nisi crassiori quadam Minerua (vt sæpius supra diximus, cap. 24. num. 10. cap. 39. num. 7. & cap. 41. num. 31.) computantur. Et quamuis neque etiam nimis exacta minutorum consideratio ecclesiasticis personis omnino sit necessaria, præstat tamen cum eiusmodi minutis Tabulas habere, & conficere; quibus si tempora non obseruent Clerici ad amussim & præcise; cognoscere saltem possint, quantum ab assignato iusto termino discedãt,
6. & magnas, atque notabiles ab eo elongationes caueant. Recto enim † (vt inquit Arist. in 1. de anima, tex. 85.) & ipsum, & obliquum cognoscimus: Iudex enim vtrorumque regula.

His nunc expositis, & quæ ad declarationem Tabularum necessaria videbantur, præmissis, Tabulas ipsas iam tradituri, hoc ordine procedemus.

Primo Catalogum locorum, & ciuitatum in seq. cap.

Secundo Tabulam temporis semidiurni, Ioannis de Monte Regio, in cap. 98.

Tertio Tabulam durationis crepusculorum, in cap. 99.
Quarto, & postremo quattuor Tabulas horarum canonicarum, in quattuor reliquis vltimis capitibus describemus.
Vbi autem in Tabula durationis crepusculorum duæ cifræ. 0. 0. nullo addito numero conspiciuntur, ibi per totam noctem esse crepusculum, nulla eius particula excepta, designatur. Volui hoc etiam lectorem admonuisse.

DE LOCORVM, ET CIVITATVM LATITUDINE. Cap. XCVII.

Catalogus Ciuitatum, aut locorum intra latitudinem a 36. vsque ad 56. gradum inclusiue existentium, ordine alphabetico descriptus.

Abdera. 42.
Abilis, columna Herculis. 36.
Abula. 39.
Acedum, Ceneda. 45.
Adria. 43.
Adrianopolis. 43.
Ægina insula. 37.
Ægusa insula. 36.
Æsium. 44.
Ætna mons Siciliæ. 38.
Agarana. 45.
Agathopolis, Mons Pessulanus. 43.
Alba græca. Belgradum. 45.
Alba regalis Pannoniæ, seu Hũgariæ. 47.
Albigaunum. Albinga. 43.
Albiniminium. Vintimilium. 43.
Alcansatina. 45.
Alcor. 44.
Alecium. 39.
Aleria Corsicæ insulæ. 40.
Alexandria. 44.
Alexandria Ariæ. 36.
Alexandria penes Issum flumen. 36.
Alexandria Oxiana. 45.
Alexandria vltima Sogdianorum. 41.
Alicarnassus. 36.
Altinum. Torcellum. 45.
Amberga Bauariæ. 47.
Amberga Boemiæ. 50.
Ambianum. Samarobriga. 50.
Ambracia. 38.
Ameca. 42.
Ameria. 42.
Amphipolis. 41.
Amsterdama. 53.
Anagnia. 42.
Ancona. 44.
Ancyra. 42.
Andegauia. 46.
Andernacum. 50.
Angliæ insulæ medium. 54.
Anspachum. 49.
Anticyrha. 37.
Antiochia Ciliciæ. 37.
Antiochia Margiana. 41.
Antiochia penes Meandrum. 38.
Antiochia super Orontem flumen. 36.
Antiochia Pysidiæ. 39.
Antiochia Syriæ. 37.
Antuerpia. 51.
Anxanum. Vide Lancianum.
Apamia Cibotis. 39.
Aquensis. Aquis Aquæ Augustæ. Galliæ Aquitanicæ. 45.
Aquensis. Aquis. Aquæ Sextiæ. Galliæ Narbonēsis. 44.
Aquila. 42.
Aquileia. 45.
Aquinum. 42.

Aquis.

Aquis. Vide Aquensis.
Aquisgranum. 51.
Aquula. 43.
Arausia. 44.
Arbela. 37.
Arcobriga. 40.
Arctaunum. Vide Herbipolis.
Arelatum. 43.
Aretium. 43.
Argẽtina. Argentoratũ. Strasburgiũ. 49.
Argos. 36.
Ariminum. 44.
Aristadium. 51.
Asculum. 43.
Assisium. 43.
Asta Hispaniæ Bæticæ. 37.
Asta Liguriæ. 43.
Asturica. 44.
Ateste. 44.
Athenæ. 37.
Auenio. 44.
Augia maior. Insula. 48.
Augustæ aquæ. Vide Aquensis. I.
Augusta Emerita. Vide Merida.
Augusta Vindelicorum. 48.
Augustodunum. 46.
Aurelia. 47.
Auripolis. Vide Ingolstadium.
Auximum. 43.
Aychistodium. 49.

Babemberga. Bamberga. 50.
Bactria. 41.
Badena Germaniæ magnæ. 49.
Badena Heluetiorum. 47.
Bamberga. Vide Babemberga.
Barcinona. 42.
Barium. 40.
Basilea. 48.
Bathauia. 49.
Belgradum. Vide Alba græca.
Bellunum. 45.
Beneuentum. 41.
Bergomum. 45.
Berlinium. 53.
Berna. 46.
Bibracum. 48.
Bicurgium. Vide Erphordia.
Bingium. 50.
Bisuntium. 47.
Biuona. 39.
Bithynium. Claudiopolis. 43.
Bocodurum. Vide Patauia.
Bonna. 51.
Bononia. 44.
Boristhenes insula. 48.
Brachara. 43.
Brandeburgum. 53.
Bremis. Phabiranum. 54.
Bresburgum. Posonium. 48.
Bretta. 49.
Brielium. 53.
Brigantium. Italiæ. 44.
Brigantium. Rhetiæ. 47.
Brisacum. 48.
Brixia. 45.
Brugæ. 52.
Brundusium. 40.
Brunsuicum. Vide Prunsuiga.
Bruxella. 51.
Buda. 47.
Burdigala. 45.
Burgos. 43.
Burgunum. 48.
Butrium. 44.
Byzantium. Constantinopolis. 43.

Cæcilia Gemillina. 39.
Cæsaraugusta. 41.
Cæsarea Cappadociæ. 39.
Cæsarmontanum. 48.
Caieta. 41.
Calaris Sardiniæ insulæ. 36.
Calenum. Carinula. 41.

Caletum . 52.
Caliz Hiſpaniæ. 37.
Calpe mons, & columna Herculis. 36.
Camerinum. 43.
Caminum . 54.
Campena. 52.
Campidona. 48.
Cane. 41.
Canuſium . 40.
Cantuaria. 53.
Capraria inſula. 42.
Caprea inſula. 40.
Capua. 41.
Carcaſo, Galliæ Narbonenſis. 44.
Carinula . Vide Calenum.
Carmonia Hiſpaniæ . 38.
Carraca . 45.
Carthago noua, Hiſpaniæ. 38.
Caſchouia . 48.
Caſſilia. 52.
Catalaunum. 48.
Catania Siciliæ inſulæ . 38.
Cattiderides inſulæ. 45.
Ceneda. Vide Acedum.
Cephalenia inſula. 37.
Cephaludium Siciliæ inſulæ. 37.
Ceſena. 44.
Chalcedon. 43.
Chalcis Ætoliæ. 38.
Chataium, Indiæ ſuperioris. 44.
Chayra Indiæ ſuperioris . 41.
Cheriburgum . 50.
Cherſoneſus . 47.
Chius inſula. 38.
Cholmæ. 54.
Cholmia. 50.
Chulmachum . 50.
Cicena. 51.
Cilia . 46.
Ciuitas vetus . 42.
Claudiopolis. Vide Bithynium.
Cleſemburgum. 48.
Cleuis. 52.
Cluſium. 42.
Co inſula. 36.
Coburgum. 50.
Colmaria. 48.
Colonia Agrippina. 51.
Complutum. 42.
Compoſtella. 45.
Compſa . 40.
Comum. 44.
Concha. Vide Valeria.
Concordia. 45.
Confluentia. 50.
Conimbrica. 40.
Conſentia . 39.
Conſtantia Rheni. Gannodurum. 47.
Conſtantinopolis. Vide Byzantium.
Corcyra inſula. 38.
Corduba Cappadociæ. 43.
Corduba Hiſpaniæ . 38.
Corinthus . 37.
Cornetum . 42.
Corſicæ inſulæ medium. 41.
Cracouia . 50.
Cremona. 44.
Crotona. 39.
Culmen . 53.
Cumæ. 41.
Curia Germaniæ magnæ. 46.
Curia Hoytlandiæ. 50.
Cyprus inſula. 36.

Dantiſcum. 55.
Daphnutia inſula . 43.
Dauentria. 52.
Delos inſula. 37.
Delphi. 38.
Dertona. 44.
Dianæ promontorium. 43.
Dinia. Digneuſis. 45.
Drepanum. 37.
Dreſena. 51.

Dyrrachium. 41.

Eaſo. Sanctus Sebaſtianus. 45.
Ebora. 38.
Ecbatanis. 38.
Edeſſa. 37.
Egra. 50.
Emericha. 52.
Emerita Auguſta. Vide Merida.
Emporiæ. 42.
Enipontus. Pontina. 47.
Enſa. Lauriacum. 48.
Epheſus. 38.
Epidaurus. Raguſia. 42.
Epidaurus Æſculapij. 36.
Erphordia. Bicurgium. 51.
Eriſto. 54.
Eubœa inſula. Nigropontus. 38.

Falerinum. Mons Faliſcus. 42.
Fanum Fortunæ. 44.
Fauentia. 44.
Ferentinum. 42.
Ferraria. 44.
Feſulæ. 43.
Ficaria inſula. 37.
Finis terræ. 45.
Firmum. 43.
Flauiobriga. 44.
Flauiona. 45.
Flenſburgum. 56.
Florentia. 43.
Forcheim. Vide Trutauia.
Forum Cornelij. Imola. 44.
Forum Flaminij. 43.
Forum Iulij. 45.
Forum Liuij. 44.
Forum Neronis, Ducatus Sabaudiæ. 45.
Forum Sempronij. 44.
Foſſæ Marianæ. 43.
Francophordia ad Mœnum. 50.
Francophordia ad Oderam. 53.
Friburgum Miſniæ. 51.
Friburgum Oechtlandiæ. 46.
Friburgum Rhetiæ. 48.
Friſingum. 48.
Fundi. 41.
Furfur Iauæ minoris, inſulæ. 39.

Gades inſulæ. 37.
Gallipolis. 41.
Gandauum. 52.
Gangis fluminis fons. 37.
Gannodurum. Vide Conſtantia.
Gebenna. 46.
Gelria. Geldria. 52.
Genua. Ianua. 44.
Gerunda. 42.
Glagouia magna. 51.
Gorgonis inſula. 42.
Goricia. Vide Gurcia.
Gorlicium. 50.
Goſlaria. 52.
Granata Hiſpaniæ. 38.
Grauedunum. 49.
Gripſeualdia. 54.
Groninga. 53.
Guiſnania. 53.
Gurcia. Goricia. 47.
Gyphonũ. Picẽtia. Iunonis arginæ phanum. 41.

Habelburgum. 53.
Hagenoia. 49.
Halberſtadium. 52.
Hallis Eniponti. 47.
Hallis Saxoniæ. 52.
Hallis Sueuiæ. 49.
Hamburgum. 55.
Haſnia Scandiæ inſulæ. 56.
Haſphordia. 50.
Helades inſulæ. 45.
Helbronna. 49.
Helicon mons. 38.
Helis. 36.

Heraclæa penes Albanon. 38.
Heraclæa penes Latmon. 37.
Heraclæa Macedoniæ. 41.
Heraclæa Mediæ. 37.
Heraclæa Ponti. 43.
Heraclæa Sintica. 42.
Heraclæa Syriæ. 36.
Heraclæa Tauricæ Cherſoneſi. 48.
Heraclæa Thraciæ. 42.
Herbipolis. Arctaunum. 50.
Herculis portus. 43.
Heydelberga. 50.
Hierapolis Lydiæ. 38.
Hierapolis Syriæ. 36.
Hiſpalis. 38.
Hiſtria. 46.
Hoſtia. 41.
Hybernia inſula. 56.
Hydruntum. 40.

Ianua. Vide Genua.
Iapygium promontorium. 39.
Iaua minor, inſula. 40.
Icaria inſula. 37.
Ilium. Troia. 41.
Ilua inſula in Liguſtico mari. 42.
Ilua inſula Sardiniæ adiacens. 39.
Imola. Vide Forum Cornelij.
Indi fluminis fons. 37.
Ingolſtadium. Auripolis. 49.
Intemelium. 43.
Interamna. 42.
Ioachimi vallis, Germaniæ. 50.
Ipſa. 48.
Iſchia inſula. Pithecuſa. 40.
Iſenachum. 51.
Ithaca inſula. 37.
Iudeburgum. 47.
Iuliacum. 51.
Iuliobriga. 44.

Lacedæmon. 36.
Lamon Hiberniæ. 56.
Lampſacus. 41.
Lancianum. Anxanum. 41.
Landishutum. 49.
Landoa. 49.
Landruſgus. 50.
Laodicea. 42.
Larinum. 41.
Lariſſa. 39.
Laubinga. 49.
Lauretum. 43.
Lauriacum. Vide Enſa.
Lauſanna. 46.
Legionenſis, Galliciæ. 44.
Lemnos inſula. 41.
Leoburgum Ruſſiæ. Leopolis. 51.
Leoburgum Saxoniæ. 54.
Leodium. 51.
Leontium. 38.
Leopolis. Vide Leoburgum Ruſſiæ.
Lerida. 51.
Leſbos inſula. 40.
Leuonia. 51.
Liburnus. 42.
Lincza. 48.
Lindoa. 47.
Lipara inſula. 39.
Lipſia. 51.
Lira. 51.
Liſbona. Vide Vlyſsippo.
Liſſa inſula. 43.
Londinium. 54.
Louanium. 51.
Lubeca. 55.
Luca. 43.
Lucemburgum. 50.
Luceria Apulorum. 41.
Luceria Galliæ Togatæ. 43.
Lucerna. 47.
Lugdunum. 45.
Luna. 43.
Luneburgum. 54.

Lutetia

Lutetia. Vide Parisij.

Macerata. 43.
Machlinia. 51.
Machopha. 52.
Macona Burgundiæ. 45.
Madeburgum. Parthenopolis. 52.
Malaca. 37.
Maiorica insula. 39.
Manfredonia. 41.
Mantua. 45.
Marchburgum. 51.
Mariana Sardiniæ insulæ. 41.
Marona. 42.
Martisburgum. 52.
Massilia. 43.
Mediolanum. 45.
Megara. 37.
Melchin. 39.
Memminga. 48.
Merida Portugall. Augusta Emerita. 39.
Merona. 46.
Messana. 39.
Metis. 48.
Middelburgum Seelandiæ. 52.
Mildeburgum Franconiæ. 50.
Miletus. 37.
Minans Galliæ Narbonensis. 43.
Mindena. 53.
Minorica insula. 39.
Misna. 51.
Moguntia. 50.
Monachium Bauariæ. 48.
Monachium Herciniæ. 49.
Monasterium. 51.
Mons Bodius in agro Piceno. 44.
Mons Cassinus. 42.
Mons Faliscus. Vide Falerinum.
Mons Garganus. 41.
Mons Pessulanus. Vide Agathopolis.
Mons Regalis Prussiæ. 54.
Mons Regius Franconiæ. 50.
Mutina. 44.
Mycenæ. 36.
Mylæ Siciliæ insulæ. 38.
Myrrha. 37.
Mytilenæ. 36.

Nancetum. Nansiũ, Lotharingiæ. 49.
Nantes Britanniæ, Galliæ Lugdunensis. 48.
Narbona. 43.
Narnia. 42.
Naupactus. 38.
Neapolis. 41.
Nebio Sardiniæ insulæ. 41.
Neoburgum. 51.
Nepeta. 42.
Nicæa Bithyniæ. 42.
Nicæa Massiliensium. 43.
Nicomedia Bithyniæ. 42.
Nicopolis Armeniæ. 42.
Nicopolis Ciliciæ. 37.
Nigropontus. Vide Eubœa.
Niniue. 37.
Nissa Schlessiæ. 51.
Nola. 41.
Nordlinga. 49.
Norimberga. 49.
Northusium. 51.
Nouaria. 45.
Nouiomagus. 47.
Nouomontana. 43.
Nuceria Picentinorum. 41.
Nuceria Vmbrorum. 42.
Nursia. 43.
Nussia. 51.

Octodorus. Vide Sanctus Mauritius.
Olmuntha. 49.
Olympus ciuitas. 36.
Olympus mons. 42.
Onolsbachium. 50.
Ophiusa insula. 38.
Oppenheyma. 50.

Orto-

Ortonum. 42.
Osnaburgum. 52.
Otriculum. 42.
Ottinga. 49.
Oxonium. 54.

Pacensis. Vide Pax Iulia.
Pachynus promontoriũ Siciliæ insulæ. 36.
Padeburna. 52.
Padua. Vide Patauium.
Pampilona. 45.
Panormus. 37.
Papia. Ticinum. 44.
Parentium. 45.
Paria insula. Secuba. 44.
Parisij. Lutetia. 48.
Parma. 44.
Parnassus mons. 38.
Paros insula. 36.
Parthenopolis. Vide Madeburgum.
Patara. 36.
Patauia. Bocodurum. 48.
Patauium. Padua. 45.
Pathmos insula. 38.
Pax Iulia. Pacensis, Portugalliæ. 39.
Perpiniana. 42.
Perusia. 43.
Petta. 46.
Phabiranum. Vi. Bremis.
Philadelphia. 39.
Philippi. 42.
Phorchena. 49.
Picentia. Vide Gyphonum.
Pictauium. 48.
Pintia. Vide Vallis Oletana.
Piquentum. 45.
Pisæ. 43.
Pisaurum. 44.
Pistorium. 43.
Pithecusa. Vide Ischia.
Placentia. 44.
Plumbinum. 43.
Pola. 45.
Polentia. 43.
Polycastrum. 39.
Pontia insula. 41.
Pontina. Vide Enipontus.
Populonia. 42.
Portugallia. 42.
Portus Veneris. 43.
Posonium. Vide Bresburgum.
Potentia. 41.
Potesa. 45.
Poznania. 53.
Præneste. 42.
Praga Boemiæ. 50.
Prettena. 49.
Procytha insula. 41.
Prugis. 52.
Prunsuica. Brũsuicum. Tulisurgiũ. 53.
Pucinum. 45.
Pudoisa. 49.
Puteoli. 41.
Pythia. 38.

Quinque ecclesiæ Hungariæ. 47.

Ragusia. Vide Epidaurus.
Ratisbona. 49.
Rauaspurgum. 48.
Rauenna. 44.
Recanetum. 43.
Regium Iulium, Calabriæ. 38.
Regium Lepidi, Lombardiæ. 44.
Remis. 48.
Rhodes Galliæ Lugdunensis. 46.
Rhodope mons. 43.
Rhodus insula. 36.
Rhotomagus. 50.
Roccella. 39.
Rocchelle. 47.
ROMA. 42.
Roschilde Scandiæ insulæ. 56.
Rostochium. 55.

Rotem-

Rotemburgum. 49.
Rubeſcopha. 52.
Rutlinga. 49.

Sacrum promontoriũ Luſitaniæ. 38.
Sagana. 51.
Saguntum. 39.
Salamis inſula. 37.
Salernum. 41.
Salicetum. 50.
Saliſburgium. 48.
Salmantica. 42.
Salone. 43.
Salueldia. 51.
Samarobriga. Vide Ambianum.
Sambienſis. 55.
Sambocca. 50.
Samos inſula. 41.
Samothracia inſula. 41.
Sanctus Bonifacius Corſicæ inſulæ. 39.
Sanctus Gallus Heluetiorum. 47.
Sanctus Iodochus Picardiæ. 52.
Sanctus Mauritius. Octodorus, Galliæ Delphinatus. 45.
Sanctus Sebaſtianus. Vide Eaſo.
Sara. 44.
Sarazana. 43.
Sarbruccum. 50.
Sardiniæ inſulæ medium. 38.
Sardona. 44.
Sardos. Turris Biſſonis, Sardiniæ inſulæ. 39.
Sauona. 43.
Scaniæ, ſiue Scãdiæ inſulæ mediũ. Vide Seelãdię.
Scutura. 41.
Scyllacium. 39.
Sebaſtia. 41.
Secuba. Vide Paria.
Seelãdiæ. Scaniæ, ſiue Scãdię inſulę mediũ. 56.
Segeſta. 43.
Segnia Illyriæ. 45.
Segodunum. 44.
Seletſtadium. 48.
Seleucia Cariæ. 38.
Seleucia Ciliciæ. 37.
Seleucia Meſopotamiæ. 36.
Seleucia Pieriæ. 36.
Seleucia Pyſidiæ. 38.
Senæ. 43.
Senogallia. 44.
Setia. 41.
Sextiæ aquæ. Vide Aquenſis. 2.
Sibinicum. 43.
Siciliæ inſulæ medium. 37.
Sidrona. Vide Stridona.
Siguenza. 41.
Silues Portugalliæ. 38.
Sipontum. 40.
Smyrna. 38.
Solodorum. 47.
Sora. 42.
Spira. 49.
Spoletum. 43.
Stellimontanum. 49.
Stetinum. 54.
Straſburgum. Vide Argentina.
Straubinga. 49.
Stridona. Sidrona. 44.
Strigonium Hungarię. 47.
Strophades inſulæ. 36.
Stullinga. 48.
Stychades inſulæ. 42.
Sueſſa. 41.
Suimphordia. 50.
Sulcha Sardinię inſulę. 38.
Sulmo. 40.
Suollis. 53.
Surentum. 40.
Suſatum. 52.
Sutrium. 42.
Syracuſæ Sicilię inſulę. 37.

Tarantaſia. 45.
Tarentum. 40.
Tarracona. 42.

Tarſus

Tarſus. 37.
Taruiſium. 45.
Taurinum. 44.
Taurus mons. 38.
Tenedos inſula. 41.
Tergeſtum. 45.
Terracina. 41.
Theanum. 42.
Theate. 42.
Thebæ. 38.
Theſſalonica. 40.
Ticinum. Vide Papia.
Tifernum. 43.
Tigurum. 47.
Tile inſula. 37.
Tingis Cæſarea. 36.
Toletum. 41.
Toloſa. 43.
Torcellum. Vide Altinum.
Torga. 51.
Tornacum. 52.
Traiectum Latij. 42.
Traiectum Hollandiæ. 53.
Trani. 41.
Trapezunda. 43.
Trebetia. 49.
Tremonia. 52.
Treueris. 49.
Tridentum. 45.
Troia. Vide Ilium.
Tropana. 50.
Trutauia. Forcheym. 50.
Tubinga. 49.
Tudertum. 43.
Tuliſurgium. Vide Prunſuiga.
Tullium Lotharingiæ. 49.
Tunix. 38.
Turegum. 47.
Turris Biſſonis. Vide Sardos.
Turonia. 47.
Tuſculum. 42.
Tybur. 42.
Valentia Galliæ. 44.
Valentia Hiſpaniæ. 42.
Valentines Hannoniæ. 50.
Vallis Oletana. Pintia. 42.
Valeria. Concha. 41.
Varadinum. 48.
Varnenſis. 55.
Vberlinga. 48.
Velitræ. 42.
Venetiæ. 45.
Venuſia. 40.
Vercellæ. 44.
Verdunum. 47.
Verona. 44.
Veſalia. 52.
Vienna Auſtriæ. 48.
Vienna Galliæ. 45.
Villacum. 46.
Villinga. 48.
Vilna Lithuaniæ. 53.
Vincentia. 45.
Vintimilium. Vide Albiniminium.
Viterbium. 42.
Vlma. 48.
Vlpianum. 43.
Vliſſippo. Liſbona. 40.
Volaterræ. 43.
Vracum. 49.
Vratara. 43.
Vratiſlauia. 51.
Vrbinum. 44.
Vtinum. 47.
Vuerdena. 53.
Vuirtzburgum. 50.
Vuitemberga. 52.
Vuormacia. 50.

Zacynthus. Zanthus inſula. 36.
Zanzibar inſula. 40.
Zanzibar ciuitas. 37.
Zeurina. 47.
Zibicca. 51.

SEQVVNTVR TABVLAE Temporis ſemidiurni, Durationis crepuſculorum, atque aliæ pro Horis Canonicis.

DE TEMPORE SEMIDIVRNO.
Cap. XCIIX.

Tabula generalis temporis ſemidiurni in Signis borealibus, & temporis ſeminocturni in Signis auſtralibus, a 36. gradu eleuationis poli vſque ad 56. incluſiue.

Pola:es		36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	eleuatiões	
Sign.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	Gra.	ſign.
♎ ♈	0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	30	♍ ♓
	3	3	4	4	4	4	4	4	4	5	5	27	
	6	7	7	8	8	8	8	9	9	9	10	24	
	9	10	11	11	12	12	12	13	13	14	14	21	
	12	14	14	15	15	16	17	17	18	18	19	18	
	15	17	18	19	19	20	21	21	22	23	24	15	
	18	21	22	22	23	24	25	26	27	27	29	12	
	21	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	9	
	24	27	28	30	31	32	33	34	35	36	38	6	
♎ ♈	27	31	32	33	34	36	37	38	40	41	43	3	
♏ ♉	0	34	35	37	38	39	41	42	44	45	47	0	♍ ♓
	3	37	39	40	41	43	45	46	48	50	51	27	♌ ♒
	6	40	42	43	45	47	48	50	52	54	6. 56	24	
	9	43	45	47	48	51	52	54	6. 56	6. 58	7. 0	21	
	12	46	48	50	52	54	56	6. 58	7. 0	7. 2	4	18	
	15	49	51	53	55	6. 58	6. 59	7. 1	4	6	8	15	
	18	52	54	56	6. 58	7. 0	7. 3	5	7	10	12	12	
	21	55	6. 57	6. 59	7. 1	3	6	8	11	13	16	9	
	24	6. 57	7. 0	7. 2	4	6	9	12	14	17	20	6	
♏ ♉	27	7. 0	2	4	7	9	12	15	17	20	23	3	
♐ ♊	0	2	4	7	9	12	15	17	20	23	26	0	♌ ♒
	3	4	7	9	12	14	17	20	23	26	29	27	♋ ♑
	6	6	9	11	14	17	19	23	26	29	32	24	
	9	8	10	13	16	19	21	25	28	31	35	21	
	12	9	12	15	17	20	23	27	30	33	37	18	
	15	11	13	16	19	22	25	28	32	35	39	15	
	18	12	14	17	20	23	26	30	33	37	40	12	
	21	13	15	18	21	24	27	31	34	38	41	9	
	24	13	16	19	22	25	28	32	35	39	42	6	
	27	14	16	19	22	25	29	32	35	39	43	3	
♐ ♊	30	7. 14	7. 17	7. 19	7. 22	7. 25	7. 30	7. 32	7. 36	7. 39	7. 43	0	♋ ♑

Residuum dictæ Tabulæ temporis ſemidiurni in Signis borealibus, & temporis ſeminocturni in Signis auſtralibus.

Polares		46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	eleuatiões	
Sign.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	Gra.	ſign.
♎ ♈	0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	6. 0	30	♍ ♓
	3	5	5	5	6	6	6	6	6	7	7	7	27	
	6	10	10	11	11	11	12	12	13	13	14	14	24	
	9	15	15	16	16	17	18	18	19	20	20	21	21	
	12	20	20	21	22	23	24	24	25	26	27	28	18	
	15	25	26	26	27	28	29	31	32	33	34	35	15	
	18	30	31	32	33	34	35	37	38	39	41	42	12	
	21	34	36	37	38	40	41	43	44	46	48	49	9	
	24	39	41	42	44	45	47	49	50	52	6. 54	6. 56	6	
♎ ♈	27	44	46	47	49	51	53	6. 55	6. 57	6. 59	7. 1	7. 3	3	
♏ ♉	0	49	50	52	54	6. 56	6. 58	7. 0	7. 3	7. 5	8	10	0	♍ ♓
	3	53	6. 55	6. 57	6. 59	7. 1	7. 4	6	9	11	14	17	27	♌ ♒
	6	6. 57	7. 0	7. 2	7. 4	7	9	12	15	17	21	24	24	
	9	7. 2	5	7	9	12	15	17	20	24	27	30	21	
	12	7	9	12	15	17	20	23	26	30	33	37	18	
	15	11	13	17	19	22	25	28	32	35	39	43	15	
	18	15	18	21	24	27	30	34	37	41	45	49	12	
	21	19	22	25	28	31	35	39	42	47	51	7. 55	9	
	24	23	26	29	32	36	39	45	48	52	7. 56	8. 1	6	
♏ ♉	27	26	29	33	36	40	44	48	52	7. 57	8 2	7	3	
♐ ♊	0	30	33	36	40	44	48	52	7. 57	8. 2	7	12	0	♌ ♒
	3	33	36	40	44	48	52	7. 56	8. 1	8	12	17	27	♋ ♑
	6	36	39	43	47	51	56	8. 0	5	10	16	22	24	
	9	38	42	46	50	54	7. 59	4	9	14	20	26	21	
	12	40	44	48	53	57	8. 2	7	12	17	23	30	18	
	15	42	46	50	55	7. 59	4	9	15	20	26	33	15	
	18	44	48	52	57	8. 1	6	11	17	23	29	36	12	
	21	45	49	54	58	3	8	13	19	25	31	38	9	
	24	46	50	55	7. 59	4	9	14	20	26	32	39	6	
	27	47	51	56	8. 0	4	10	15	21	27	33	40	3	
♐ ♊	30	7. 47	7. 51	7. 56	8. 0	8. 5	8. 10	8. 15	8 22	8. 27	8. 34	8. 41	0	♋ ♑

DE DVRATIONE CREPVSCVlorum. Cap. XCIX.

TAbula generalis durationis crepuſculorum in Signis borealibus a 36. gradu eleuationis poli vſque ad 56. incluſiue, iuxta determinationem magis communem graduum 18. ſub Horizonte.

Polares		36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	eleuatiões	
Sign.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h.m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	Gra.	ſign
♈.	0	1. 30	1. 31	1. 32	1. 34	1. 35	1. 37	1. 38	1. 40	1. 42	1. 44	30.	♍
	3	30	32	33	34	36	37	39	40	43	44	27	
	6	31	32	33	35	36	37	40	41	43	45	24	
	9	31	32	34	35	37	38	40	42	44	46	21	
	12	32	33	34	36	37	39	41	43	44	47	18	
	15	32	34	35	36	38	40	42	43	46	48	15	
	18	33	34	36	37	39	41	43	45	46	49	12	
	21	33	35	37	38	40	42	44	46	48	50	9	
	24	34	36	38	39	41	43	45	47	49	52	6	
♈.	27	35	37	38	40	42	44	46	49	51	54	3	
♉.	0	36	38	40	41	43	45	47	50	52	55	0.	♍
	3	37	39	40	42	44	47	49	51	54	57	27.	♌
	6	38	40	41	44	46	48	50	53	56	1. 59	24	
	9	39	41	43	45	48	50	52	55	1. 58	2. 1	21	
	12	40	42	44	47	49	51	54	57	2. 0	3	18	
	15	41	43	46	48	51	53	55	1. 59	2	5	15	
	18	43	45	47	49	52	55	57	2. 1	5	8	12	
	21	44	46	48	51	53	57	1. 59	3	7	11	9	
	24	45	48	50	52	55	1. 58	2. 2	5	9	14	6	
♉.	27	47	49	51	54	57	2. 0	4	7	12	16	3	
♊.	0	48	50	53	55	1. 59	2	6	9	14	19	0.	♌
	3	49	52	54	57	2. 0	4	8	12	17	22	27.	♋
	6	50	53	55	1. 58	2	5	10	15	20	25	24	
	9	51	53	56	2. 0	3	6	12	16	22	28	21	
	12	52	55	58	0	4	8	13	18	24	31	18	
	15	53	55	58	1	5	10	14	20	26	34	15	
	18	54	56	1. 59	3	6	11	16	21	28	35	12	
	21	54	57	2. 0	3	7	11	17	22	30	36	9	
	24	54	57	1	4	8	12	18	24	31	38	6	
	27	55	57	1	4	8	14	19	24	31	39	3	
♊.	30	1. 55	1. 58	2. 1	2. 4	2. 9	2. 15	2. 19	2. 25	2. 31	2. 39	0.	♋

Residuum dictæ Tabulæ durationis crepusculorum in Signis borealibus.

Polares		46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	eleuatiões	
Sign.	gra.	h. m.	h.m.	h. m.	h. m.	h.m.	h. m.	h. m.	h.m.	h. m.	h. m.	h. m.	Gra.	ſign.
♈.	0	1.46	1.48	1. 50	1. 52	1.55	1. 58	2. 1	2. 4	2. 7	2. 10	2. 14	30	♍.
	3	46	48	51	53	56	1. 59	2	5	8	12	16	27	
	6	47	49	52	54	57	2. 0	3	6	10	14	18	24	
	9	48	50	53	55	1. 58	1	4	8	12	15	20	21	
	12	49	51	54	57	2. 0	3	6	10	14	17	22	18	
	15	50	53	55	1. 58	1	4	8	12	16	20	25	15	
	18	52	54	57	2. 0	3	6	10	14	19	24	28	12	
	21	53	56	1. 58	2	5	8	13	17	22	27	32	9	
	24	54	58	2. 0	4	7	11	16	20	25	31	37	6	
♈.	27	56	1. 59	2	6	10	14	19	24	29	36	42	3	
♉.	0	1. 58	2. 1	4	8	12	17	22	28	34	42	49	0	♍.
	3	2. 0	3	7	11	15	21	26	33	39	48	2. 57	27	♌.
	6	2	6	10	14	19	24	31	38	45	2. 56	3. 8	24	
	9	4	9	13	17	23	29	35	43	2. 54	3. 5	19	21	
	12	7	11	16	21	27	34	41	50	3. 3	17	3. 42	18	
	15	10	14	20	25	31	39	47	2. 59	12	3. 35	0. 0	15	
	18	13	18	23	30	36	45	2. 56	3. 9	3. 30	0. 0	0	12	
	21	16	21	27	34	42	52	3. 6	21	0. 0	0	0	9	
	24	19	25	31	39	49	2. 59	15	3. 55	0	0	0	6	
♉.	27	22	28	36	44	2. 56	3. 11	3. 34	0. 0	0	0	0	3	
♊.	0	26	32	41	50	3. 4	23	0. 0	0	0	0	0	0	♌.
	3	29	36	46	2. 58	14	3. 45	0	0	0	0	0	27	♋.
	6	32	40	51	3. 5	25	0. 0	0	0	0	0	0	24	
	9	35	44	2. 57	13	3. 43	0	0	0	0	0	0	21	
	12	38	48	3. 2	25	0. 0	0	0	0	0	0	0	18	
	15	41	52	7	36	0	0	0	0	0	0	0	15	
	18	44	56	13	3. 50	0	0	0	0	0	0	0	12	
	21	46	2. 58	20	0. 0	0	0	0	0	0	0	0	9	
	24	48	3. 1	25	0	0	0	0	0	0	0	0	6	
	27	50	3	30	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
♊	30	2. 50	3. 3	3. 30	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	0. 0	0	♋.

TAbula generalis durationis crepuſculorũ in Signis auſtralibus a 36.gradu eleuationis poli vſque ad 56.incluſiue, iuxta eãdem determinationem graduum.18.ſub Horizonte.

Polares		36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	eleuatiões	
Sign.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h m	h m.	h.m.	h. m.	h. m.	h. m.	h.m.	Gra.	ſign.
♎	0	1. 30	1. 31	1. 32	1. 34	1. 35	1. 37	1. 38	(. 40	1. 42	1. 44	30	♓
	3	29	31	32	33	35	36	38	39	42	43	27	
	6	29	31	32	33	35	36	38	39	41	43	24	
	9	29	31	32	33	34	36	37	39	41	42	21	
	12	29	30	32	33	34	36	37	39	40	42	18	
	15	29	30	32	33	34	36	37	39	40	42	15	
	18	29	31	32	33	34	36	37	39	40	42	12	
	21	29	31	32	33	34	36	37	39	41	42	9	
	24	29	31	32	33	35	36	38	39	41	43	6	
♎	27	30	31	32	33	35	36	38	39	41	43	3	
♏	0	30	31	33	34	35	37	38	40	41	43	0	♓
	3	30	32	33	34	35	37	38	40	42	43	27	♒
	6	31	32	33	34	36	37	39	40	42	44	24	
	9	31	32	34	35	36	38	39	41	43	44	21	
	12	31	33	34	35	37	38	40	41	43	45	18	
	15	32	33	34	36	38	39	40	42	44	45	15	
	18	32	34	35	36	38	39	41	42	44	46	12	
	21	33	34	35	37	38	40	41	43	45	47	9	
	24	33	35	36	37	39	40	42	44	46	48	6	
♏	27	34	35	36	38	39	41	43	44	46	48	3	
♐	0	34	35	37	38	40	42	43	45	47	49	0	♒
	3	35	36	37	39	40	42	44		47	49	27	♑
	6	35	36	38	39	41	42	44	46	48	50	24	
	9	35	37	38	40	41	43	45	47	48	51	21	
	12	36	37	39	40	42	43	45	47	49	51	18	
	15	36	37	39	40	42	44	45	48	49	52	15	
	18	36	37	39	41	42	44	46	48	50	52	12	
	21	37	38	39	41	42	44	46	48	50	52	9	
	24	37	38	40	41	43	44	46	48	50	52	6	
	27	37	38	40	41	43	45	47	48	50	53	3	
♐	30	1. 37	1. 38	1. 40	1. 41	1. 43	1. 45	1. 47	1. 49	1. 50	1. 53	0	♑

RESIDUUM dictæ Tabulæ durationis crepuſculorum in Signis auſtralibus.

Polares		46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	eleuatiões	
Sign.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	Gra.	ſign.
♎	0	1. 46	1. 48	1. 50	1. 52	1. 55	1. 58	2. 1	2. 4	2. 7	2. 10	2. 14	30	♓.
	3	45	47	49	52	54	57	2. 0	3	6	9	13	27	
	6	45	47	49	51	53	56	1. 59	2	5	8	12	24	
	9	44	46	49	51	53	56	58	1	4	7	11	21	
	12	44	46	48	51	53	56	58	1	4	7	10	18	
	15	44	46	48	50	53	55	58	1	4	7	10	15	
	18	44	46	48	50	53	55	58	1	3	7	10	1-2	
	21	44	46	48	50	53	55	58	1	4	7	10	9	
	24	44	46	48	51	53	55	58	1	4	7	10	6	
♎.	27	45	47	49	51	53	56	58	1	4	7	10	3	
♏	0	45	47	49	51	54	56	59	2	4	8	11	0	♓.
	3	45	47	49	52	54	57	1. 59	2	5	8	12	27	♒.
	6	46	48	50	52	55	57	2. 0	3	6	9	13	24	
	9	46	48	51	53	55	58	0	3	7	10	14	21	
	12	47	49	51	54	56	59	1	4	8	11	15	18	
	15	48	49	52	54	57	1. 59	2	5	9	12	16	15	
	18	48	50	53	55	58	2. 0	3	6	10	13	17	12	
	21	49	51	53	56	58	1	4	7	11	14	18	9	
	24	50	52	54	56	1. 59	2	5	8	12	15	19	6	
♏	27	50	52	55	57	2. 0	3	6	9	13	17	21	3	
♐	0	51	53	55	58	1	4	7	10	14	18	22	0	♒.
	3	52	54	56	1. 59	2	5	8	11	15	19	23	27	♑.
	6	52	55	57	2. 0	3	6	9	12	16	20	25	24	
	9	53	55	58	1	3	7	10	13	17	21	26	21	
	12	53	56	58	1	4	7	11	14	18	22	27	18	
	15	54	56	59	2	5	8	12	15	19	23	28	15	
	18	54	57	1. 59	2	5	8	12	16	20	24	29	12	
	21	54	57	2. 0	2	6	9	13	16	21	25	30	9	
	24	55	57	0	3	6	9	13	17	21	25	30	6	
	27	55	58	1	3	6	10	14	17	22	26	31	3	
♐	30	1. 55	1. 58	2. 1	2. 3	2. 6	2. 10	2. 14	2. 18	2. 22	2. 26	2. 31	0	♑.

11 4

DE HORIS CANONICIS IN GRADV ELEVAtionis Poli tricesimo nono. Cap. C.

TAbula horarum canonicarum specialis ad gradum eleuationis poli. 39 in Signis borealibus iuxta horarum Italicarum, quę ab occasu Solis initium sumunt, supputationem.

Mẽs. di.	Sig. gra.	Finis crepusculi vespertini.	Media nox.	Finis tertię vigilię.	Initiũ crepuscu. matutini.	Ortus Solis.	Finis Primę.	Finis Tertię.	Meridies.	Finis Nonę.	Finis Vndecimę.
		h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Mar. 10	♈. 0	1. 34	6. 0	9. 0	10.26	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0
13	3	34	5. 56	8. 54	18	11.52	12.53	14.54	17.56	20.58	22.59
16	6	35	52	48	9	44	45	48	52	56	59
19	9	35	48	42	10. 1	36	38	42	48	54	58
23	12	36	45	37	9. 54	30	32	37	45	52	58
26	15	36	41	31	46	22	25	31	41	50	57
Mar. 29	18	37	37	25	37	14	18	25	37	48	56
Apr. 1	21	38	33	19	28	11. 6	10	19	33	46	56
4	24	39	29	13	19	10.58	12. 3	13	29	44	55
7	♈. 27	40	26	9	12	52	11.58	9	26	43	54
10	♉. 0	41	22	8. 3	9 3	44	50	14. 3	22	41	54
13	3	42	19	7. 58	8. 56	38	45	13.58	19	39	53
16	6	44	15	52	46	30	37	52	15	37	53
19	9	45	12	48	39	24	32	48	12	36	52
22	12	47	8	42	29	16	25	42	8	34	51
26	15	48	5	37	22	10	19	37	5	32	51
Apr. 29	18	49	5. 2	33	15	10. 4	14	33	17. 2	31	50
Maij. 2	21	51	4. 59	28	7	9. 58	8	28	16. 59	29	50
5	24	52	56	24	8. 0	52	11. 3	24	56	28	49
8	♉. 27	54	53	19	7. 52	46	10.57	19	53	26	49
11	♊. 0	55	51	16	47	42	53	16	51	25	49
14	3	57	48	12	39	36	48	12	48	24	48
18	6	1. 58	46	9	34	32	44	9	46	23	48
21	9	2. 0	44	6	28	28	41	6	44	22	47
24	12	0	43	4	26	26	39	4	43	21	47
27	15	1	41	1	2r	22	35	1	41	20	47
Maij. 30	18	3	40	7. 0	17	20	33	13. 0	40	20	47
Iun. 2	21	3	39	6. 58	15	18	31	12.58	39	19	47
5	24	4	38	57	12	16	30	57	38	19	46
9	27	4	38	57	12	16	30	57	38	19	46
Iun. 12	♊. 30	2. 4	4. 38	6. 57	7. 12	9. 16	10. 30	12.57	16. 38	20. 19	22. 46

Residuum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 39. in Signis borealibus.

				Finis crepuscu. vespertini.	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliæ.	Initiũ crepusculi matut.	Ortus Solis	Finis Primæ.	Finis Tertiæ	Meridies.	Finis Nonę.	Finis Vndecimæ.
Mens.	dies	Sig.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Iunij	12	♋.	0	2. 4	4. 38	6. 57	7. 12	9. 16	10.30	12.57	16.38	20.19	22.46
	15		3	4	38	57	12	16	30	57	38	19	46
	18		6	4	38	57	12	16	30	57	38	19	46
	21		9	3	39	6. 58	15	18	31	12.58	39	19	47
	24		12	3	40	7. 0	17	20	33	13. 0	40	20	47
Iunij	28		15	1	41	1	21	22	35	1	41	20	47
Iulij	1		18	0	43	4	26	26	39	4	43	21	47
	4		21	2. 0	44	6	28	28	41	6	44	22	47
	7		24	1. 58	45	9	34	32	44	9	46	23	48
	10	♋.	27	57	48	12	39	36	48	12	48	24	48
	13	♌.	0	55	51	16	47	42	53	16	51	25	49
	16		3	54	53	19	7. 52	46	10.57	19	53	26	49
	20		6	52	56	24	8. 0	52	11. 3	24	56	28	49
	23		9	51	4. 59	28	7	9. 58	8	28	16. 59	29	50
	26		12	49	5. 2	33	15	10. 4	14	33	17. 2	31	50
Iulij	29		15	48	5	37	22	10	19	37	5	32	51
Aug.	1		18	47	8	42	29	16	25	42	8	34	51
	4		21	45	12	48	39	24	32	48	12	36	52
	7		24	44	15	52	46	30	37	52	15	37	53
	10	♌	27	42	19	7. 58	8. 56	38	45	13.58	19	39	53
	14	♍.	0	41	22	8. 3	9. 3	44	50	14. 3	22	41	54
	17		3	40	26	9	12	52	11.58	9	26	43	54
	20		6	39	29	13	19	10.58	12. 3	13	29	44	55
	23		9	38	33	19	28	11. 6	10	19	33	46	56
	26		12	37	37	25	37	14	18	25	37	48	56
Aug.	29		15	36	41	31	46	22	25	31	41	50	57
Sept.	1		18	36	45	37	9. 54	30	32	37	45	52	58
	4		21	35	48	42	10. 1	36	38	42	48	54	58
	7		24	35	52	48	9	44	45	48	52	56	59
	10		27	34	5. 56	8. 54	18	11.52	12.53	14.54	17.56	20.58	22.59
Sept.	13	♍.	30	1. 34	6. 0	9. 0	10.26	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0

TAbula horarum canonicarũ ſpecialis ad eundem gradum eleuationis poli 39. in Signis auſtralibus iuxta horarum Italicarum, quæ ab occaſu Solis initium ſumunt, ſupputationem.

		Finis crepuſculi veſptini.	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliç.	Initiũ crepuſc. matutini.	Ortus Solis.	Finis Primç.	Finis Tertiæ.	Meridies.	Finis Nonç.	Finis Vndecimæ
Mẽſ. di.	Sig. gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Sept. 13	♎. 0	1. 34	6. 0	9. 0	10. 26	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0
16	3	33	4	6	35	8	7	6	4	2	1
19	6	33	8	12	43	16	15	12	8	4	1
22	9	33	12	18	51	24	22	18	12	6	2
25	12	33	15	22	10.57	30	27	22	15	7	3
Sept. 28	15	33	19	28	11. 5	38	35	28	19	9	3
Oct. 2	18	33	23	34	13	46	42	34	23	11	4
5	21	33	27	40	21	12.54	49	40	27	13	5
8	24	33	31	46	29	13. 2	13. 57	46	31	15	5
11	♎ 27	33	34	51	35	8	14. 2	51	34	17	6
14	♏ 0	34	38	9. 57	42	16	10	15.57	38	19	6
17	3	34	41	10. 1	48	22	15	16. 1	41	20	7
19	6	34	45	7	11.56	30	22	7	45	22	8
22	9	35	48	12	12. 1	36	28	12	48	24	8
25	12	35	52	18	9	44	35	18	52	26	9
28	15	36	55	22	14	50	41	22	55	27	9
Oct. 31	18	36	6. 58	27	20	13.56	46	27	18.58	29	10
Nou. 3	21	37	7. 1	31	25	14. 2	52	31	19. 1	30	10
6	24	37	4	36	31	8	14.57	36	4	32	11
9	♏ 27	38	7	40	36	14	15. 3	40	7	33	11
12	♐ 0	38	9	43	40	18	6	43	9	34	12
15	3	39	12	48	45	24	12	48	12	36	12
18	6	39	14	51	49	28	16	51	14	37	12
21	9	40	16	54	52	32	19	54	16	38	13
24	12	40	17	56	54	34	21	56	17	38	13
27	15	40	19	10. 58	58	38	25	16. 58	19	39	13
Nou. 30	18	41	20	11. 0	12.59	40	27	17. 0	20	40	13
Dec. 3	21	41	21	1	13. 1	42	28	1	21	40	14
6	24	41	22	3	3	44	30	3	22	41	14
9	27	41	22	3	3	44	30	3	22	41	14
Dec. 12	♐ 30	1. 41	7. 22	11. 3	13. 3	14. 44	15.30	17. 3	19 22	21.41	23.14

RESIDUUM dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 39. in Signis austialibus.

Menſ.	dies	Sig.	gra.	Finis crepu ſeu. veſptini.	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliæ.	Initiũ crepuſculi matut.	Ortus Solis	Finis Primæ.	Finis Tertiæ	Meridies.	Finis Nonç.	Finis Vndecimæ.
				h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Dec.	12	♑	0	1. 41	7. 22	11. 3	13. 3	14. 44	15. 30	17. 3	19. 22	21. 41	23. 14
	14		3	41	22	3	3	44	30	3	22	41	14
	17		6	41	22	3	3	44	30	3	22	41	14
	20		9	41	21	1	13. 1	42	28	1	21	40	14
	23		12	41	20	11. 0	12. 59	40	27	17. 0	20	40	13
	26		15	40	19	10. 58	58	38	25	16. 58	19	39	13
Dec.	29		18	40	17	56	54	34	21	56	17	38	13
Ian.	1		21	40	16	54	52	32	19	54	16	38	13
	4		24	39	14	51	49	28	16	51	14	37	12
	7	♑	27	39	12	48	45	24	12	48	12	36	12
	10	♒	0	38	9	43	40	18	6	43	9	34	12
	13		3	38	7	40	36	14	15. 3	40	7	33	11
	15		6	37	4	36	31	8	14. 57	36	4	32	11
	18		9	37	7. 1	31	25	14. 2	52	31	19. 1	30	10
	21		12	36	6. 58	27	20	13. 56	46	27	18. 58	29	10
	24		15	36	55	22	14	50	41	22	55	27	9
	27		18	35	52	18	9	44	35	18	52	26	9
Ian.	30		21	35	48	12	12. 1	36	28	12	48	24	8
Febr.	2		24	34	45	7	11. 56	30	22	7	45	22	8
	5	♒	27	34	41	10. 1	48	22	15	16. 1	41	20	7
	8	♓	0	34	38	9. 57	42	16	10	15. 57	38	19	6
	11		3	33	34	51	35	8	14. 2	51	34	17	6
	14		6	33	31	46	29	13. 2	13. 57	46	31	15	5
	17		9	33	27	40	21	12. 54	49	40	27	13	5
	20		12	33	23	34	13	46	42	34	23	11	4
	23		15	33	19	28	11. 5	38	35	28	19	9	3
Febr.	26		18	33	15	22	10. 57	30	27	22	15	7	3
Mart.	1		21	33	12	18	51	24	22	18	12	6	2
	4		24	33	8	12	43	16	15	12	8	4	1
	7		27	33	4	6	35	8	7	6	4	2	1
Mart.	10	♓.	30	1. 34	6. 0	9. 0	10. 26	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0

DE HORIS CANONICIS IN GRADV eleuationis poli quadragesimo secundo. Cap. CI.

TAbula horarum canonicarũ ſpecialis ad gradum eleuatiouis poli 42. in Signis borealibus iuxta horarum Italicarum, quæ ab occaſu Solis initium ſumunt, ſupputationem.

Mēſ. di.	Sig. gra.	Finis crepuſculi veſptini. h. m.	Media nox. h. m.	Finis tertiæ Vigiliæ. h. m.	Initiũ crepuſc. matutini. h. m.	Ortus Solis. h. m.	Finis Primæ. h. m.	Finis Tertiæ. h. m.	Meridies. h. m.	Finis Nonæ. h. m.	Finis Vndecimæ. h. m.
Mart. 10	♈. 0	1. 38	6. 0	9. 0	10. 22	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0
13	3	39	5. 56	8. 54	13	11.52	12.53	14 54	17.56	20 58	22.59
16	6	40	51	46	10. 2	42	43	46	51	56	59
19	9	40	47	40	9. 54	34	36	40	47	54	58
23	12	41	43	34	45	26	29	34	43	52	57
26	15	42	39	28	36	18	21	28	39	50	57
Mart. 29	18	43	34	21	25	8	12	21	34	47	56
Apr. 1	21	44	30	15	16	11. 0	12. 5	15	30	45	55
4	24	45	26	9	9. 7	10.52	11.58	9	26	43	54
7	♈. 27	46	22	8. 3	8. 58	44	50	14. 3	22	41	54
10	♉. 0	47	18	7. 57	49	36	43	13. 57	18	39	53
13	3	49	14	51	39	28	36	51	14	37	52
16	6	50	10	45	30	20	28	45	10	35	52
19	9	52	6	39	20	12	21	39	6	33	51
22	12	54	5. 2	33	10	10. 4	14	33	17. 2	31	50
26	15	55	4. 59	28	8. 3	9. 58	8	28	16.59	30	50
Apr. 29	18	57	55	22	7. 53	50	11. 1	22	55	28	49
Maij 2	21	1. 59	52	18	45	44	10.55	15	52	26	49
5	24	2. 2	48	12	34	36	48	12	48	25	48
8	♉. 27	4	45	7	26	30	42	7	45	23	48
11	♊. 0	6	43	4	20	26	39	4	43	22	47
14	3	8	40	7. 0	12	20	33	13.10	40	20	47
18	6	10	37	6. 55	7. 4	14	28	12.55	37	19	46
21	9	12	35	52	6. 58	10	24	52	35	18	46
24	12	13	33	49	53	6	20	49	33	17	46
27	15	14	32	48	50	4	19	48	32	16	45
Maij 30	18	16	30	45	44	9. 0	15	45	30	15	45
Iunij 2	21	17	29	43	41	8. 58	13	43	29	15	45
5	24	18	28	42	38	56	11	42	28	14	45
9	27	19	28	42	37	56	11	42	28	14	45
Iunij 12	♊. 30	2. 19	4. 28	6. 42	6. 37	8. 56	10.11	12.42	16.28	20.14	22.45

Residuum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 42. in Signis borealibus.

				Finis crepu ſcu. veſptini.	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliæ.	Initiũ crepuſculi matut.	Ortus Solis	Finis Primæ.	Finis Tertiæ	Meridies.	Finis Nonç.	Finis Vndecimæ.
Menſ.	dies	Sig.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Iunij	12	♋.	0	2. 19	4. 28	6. 42	6. 37	8. 56	10. 11	12. 42	16. 28	20. 14	22. 45
	15		3	19	28	42	37	56	11	42	28	14	45
	18		6	18	28	42	38	56	11	42	28	14	45
	21		9	17	29	43	41	8. 58	13	43	29	15	45
	24		12	16	30	45	44	9. 0	15	45	30	15	45
Iunij	28		15	14	32	48	50	4	19	48	32	16	45
Iulij	1		18	13	33	49	53	6	20	49	33	17	46
	4		21	12	35	52	6. 58	10	24	52	35	18	46
	7		24	10	37	6. 55	7. 4	14	28	12. 55	37	19	46
	10	♋.	27	8	40	7. 0	12	20	33	13. 0	40	20	47
	13	♌.	0	6	43	4	20	26	39	4	43	22	47
	16		3	4	45	7	26	30	42	7	45	23	48
	20		6	2. 2	48	12	34	36	48	12	48	25	48
	23		9	1. 59	52	18	45	44	10. 55	15	52	26	49
	26		12	57	55	22	7. 53	50	11. 1	22	55	28	49
Iulij	29		15	55	4. 59	28	8. 3	9. 58	8	28	16. 59	30	50
Aug.	1		18	54	5. 2	33	10	10. 4	14	33	17. 2	31	50
	4		21	52	6	39	20	12	21	39	6	33	51
	7		24	50	10	45	30	20	28	45	10	35	52
	10	♌.	27	49	14	51	39	28	36	51	14	37	52
	14	♍.	0	47	18	7. 57	49	36	43	13. 57	18	39	53
	17		3	46	22	8. 3	8. 58	44	50	14. 3	22	41	54
	20		6	45	26	9	9. 7	10. 52	11. 58	9	26	43	54
	23		9	44	30	15	16	11. 0	12. 5	15	30	45	55
	26		12	43	34	21	25	8	12	21	34	47	56
Aug.	29		15	42	39	28	36	18	21	28	39	50	57
Sept.	1		18	41	43	34	45	26	29	34	43	52	57
	4		21	40	47	40	9. 54	34	36	40	47	54	58
	7		24	40	51	46	10. 2	42	43	46	51	56	59
	10		27	39	5. 56	8. 54	13	11. 52	12. 53	14. 54	17. 56	20. 58	22. 59
Sept.	13	♍.	30	1. 38	6. 0	9. 0	10. 22	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0

TAbula horarum canonicarum ſpecialis ad eumdem gradum eleuationis poli 42. in Signis auſtralibus iuxta horarum Italicarum, quæ ab occaſu Solis initium ſumunt, ſupputationem.

		Finis crepuſculi veſptini.	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliç.	Initiũ crepuſcu. matutini.	Ortus Solis.	Finis Primç.	Finis Tertiç.	Meridies.	Finis Nonç.	Finis Vndecimç.
Mēſ. di.	Sig. gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m	h. m
Sept. 13	♎. 0	1. 38	6. 0	9. 0	10. 22	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0
16	3	38	4	6	30	8	7	6	4	2	1
19	6	38	9	13	40	18	17	13	9	5	1
22	9	37	13	19	49	26	24	19	13	7	2
25	12	37	17	25	10. 57	34	31	25	17	9	3
Sept. 28	15	37	21	31	11. 5	42	39	31	21	11	3
Oct. 2	18	37	26	39	15	12. 52	48	39	26	13	4
5	21	37	30	45	23	13. 0	13 55	45	30	15	5
8	24	38	34	51	30	8	14. 2	51	34	17	6
11	♎. 27	38	38	9. 57	38	16	10	15. 57	38	19	6
14	♏. 0	38	42	10. 3	46	24	17	16. 3	42	21	7
17	3	38	46	9	11. 54	32	24	9	46	23	8
19	6	39	50	15	12. 1	40	32	15	50	25	8
22	9	39	54	21	9	48	39	21	54	27	9
25	12	40	6. 58	27	16	13. 56	46	27	18. 58	29	10
28	15	40	7. 1	31	22	14. 2	52	31	19. 1	31	10
Oct. 31	18	41	5	37	29	10	14. 59	37	5	33	11
Nou. 3	21	41	8	42	35	16	15. 5	42	8	34	11
6	24	42	12	47	42	24	12	47	12	36	12
9	♏. 27	43	15	52	47	30	18	52	15	38	12
12	♐. 0	43	17	10. 55	51	34	21	16. 55	17	39	13
15	3	44	20	11. 0	12. 56	40	27	17. 0	20	40	13
18	6	44	23	4	13. 2	46	32	4	23	42	14
21	9	45	25	7	5	50	36	7	25	43	14
24	12	45	27	10	9	54	40	10	27	44	14
27	15	45	28	12	11	14. 56	43	12	28	44	15
Nou. 30	18	46	30	15	14	15. 0	45	15	30	45	15
Dec. 3	21	46	31	16	16	2	47	16	31	46	15
6	24	46	32	18	18	4	49	18	32	46	15
9	27	47	32	18	18	4	49	18	32	46	15
Dec. 12	♐. 30	1. 47	7. 32	11. 18	13. 18	15. 4	15. 49	17. 18	19 32	21. 46	23. 15

Residuum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 42. in Signis auſtralibus.

Menſ.	dies	Sig.	gra.	Finis crepuſcu. veſptini	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliæ.	Initiū crepuſculi matut.	Ortus Solis	Finis Primæ.	Finis Tertiæ	Meridies.	Finis Nonç.	Finis Vndecimæ.
				h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Dec.	12	♑.	0	1. 47	7. 32	11. 18	13. 18	15. 4	15. 49	17. 18	19. 32	21. 46	23. 15
	14		3	47	32	18	18	4	49	18	32	46	15
	17		6	46	32	18	18	4	49	18	32	46	15
	20		9	46	31	16	16	2	47	16	31	46	15
	23		12	46	30	15	14	15. 0	45	15	30	45	15
	26		15	45	28	12	11	14. 56	43	12	28	44	15
Dec.	29		18	45	27	10	9	54	40	10	27	44	14
Ian.	1		21	45	25	7	5	50	36	7	25	43	14
	4		24	44	23	4	13. 2	46	32	4	23	42	14
	7	♑.	27	44	20	11. 0	12. 56	40	27	17. 0	20	40	13
	10	♒.	0	43	17	10. 55	51	34	21	16. 55	17	39	13
	13		3	43	15	52	47	30	18	52	15	38	12
	15		6	42	12	47	42	24	12	47	12	36	12
	18		9	41	8	42	35	16	15. 5	42	8	34	11
	21		12	41	5	37	29	10	14. 59	37	5	33	11
	24		15	40	7. 1	31	22	14. 2	52	31	19. 1	31	10
	27		18	40	6. 58	27	16	13. 56	46	27	18. 58	29	10
Ian.	30		21	39	54	21	9	48	39	21	54	27	9
Febr.	2		24	39	50	15	12. 1	40	32	15	50	25	8
	5	♒	27	38	46	9	11 54	32	24	9	46	23	8
	8	♓.	0	38	42	10. 3	46	24	17	16. 3	42	21	7
	11		3	38	38	9. 57	38	16	10	15. 57	38	19	6
	14		6	38	34	51	30	8	14. 2	51	34	17	6
	17		9	37	30	45	23	13. 0	13. 55	45	30	15	5
	20		12	37	26	39	15	12. 52	48	39	26	13	4
	23		15	37	21	31	11. 5	42	39	31	21	11	3
Febr.	26		18	37	17	25	10. 57	34	31	25	17	9	3
Mar.	1		21	37	13	19	49	26	24	19	13	7	2
	4		24	38	9	13	40	18	17	13	9	5	1
	7		27	38	4	6	30	8	7	6	4	2	1
Mar.	10	♓.	30	1. 38	6. 0	9 0	10. 22	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0

DE HORIS CANONICIS IN GRADV ELEVAtionis Poli quadragesimo quinto. Cap. CII.

TAbula horarum canonicarum specialis ad gradum eleuationis poli 45. in Signis borealibus iuxta horarum Italicarum, quæ ab occasu Solis initium sumunt, supputationem.

		Finis crepusculi vespertini.	Media nox.	Finis tertiæ Vigiliç.	Initiũ crepuscu. matutini.	Ortus Solis.	Finis Primç.	Finis Tertiç.	Meridies.	Finis Nonç.	Finis Vndecimç.
Mes. di.	Sig. gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m	h. m.
Mart. 10	♈. 0	1. 44	6. 0	9. 0	10.16	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0
13	3	44	5. 55	8. 52	10. 6	11.50	12.51	14.52	17. 55	20.58	22.59
16	6	45	50	45	9. 55	40	42	45	50	55	58
19	9	46	46	39	46	32	34	39	46	53	58
23	12	47	41	31	35	22	25	31	41	51	57
26	15	48	36	24	24	12	16	24	36	48	56
Mart. 29	18	49	31	16	13	11. 2	12. 7	16	31	46	55
Apr. 1	21	50	27	10	9. 4	10.54	11. 59	10	27	44	55
4	24	52	22	8. 3	8. 52	44	50	14. 3	22	41	54
7	♈. 27	54	17	7. 55	40	34	41	13.55	17	39	53
10	♉. 0	55	13	49	31	26	34	49	13	37	52
13	3	57	9	43	21	18	26	43	9	35	52
16	6	1. 59	4	36	8. 9	8	17	36	4	32	51
19	9	2. 1	5. 0	30	7. 59	10. 0	10	30	17. 0	30	50
22	12	3	4. 56	24	49	9. 52	11. 3	24	16. 56	28	49
26	15	5	52	18	39	44	10, 55	18	52	26	49
Apr. 29	18	8	48	12	28	36	48	12	48	24	48
Maij 2	21	11	44	6	17	28	41	6	44	22	47
5	24	14	40	7. 0	7. 6	20	33	13. 0	40	20	47
8	♉. 27	16	37	6. 55	6. 58	14	28	12. 55	37	19	46
11	♊. 0	19	34	51	49	8	22	51	34	17	46
14	3	22	31	46	40	9. 2	17	46	31	16	45
18	6	25	28	42	31	8. 56	11	42	28	14	45
21	9	28	25	37	22	50	6	37	25	13	44
24	12	31	23	34	15	46	10. 2	34	23	12	44
27	15	34	21	31	8	42	9. 58	31	21	11	44
Maij 30	18	35	20	30	5	40	57	30	20	11	43
Iunij 2	21	36	19	29	6. 2	38	55	29	19	9	43
5	24	38	18	27	5. 58	36	53	27	18	9	43
9	27	39	17	25	55	34	51	25	17	9	43
Iunij 12	♊. 30	2. 39	4. 17	6. 25	5. 55	8. 34	9. 51	12.25	16 17	20. 9	22.43

Residuum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 45. in Signis borealibus.

Mēs. di.	Sig. gra.	Finis crepusculi vespertini.	Media nox.	Finis tertię vigilię.	Initiũ crepusculi matutini	Ortus Solis.	Finis Primę	Finis Tertię.	Meridies.	Finis Nonę.	Finis Vndecimę.
		h. m.	h. m	h. m.	h. m.	h. m	h. m.	h. m.	h. m	h. m.	h. m.
Iun. 12	♋. 0	2. 39	4. 17	6. 25	5. 55	8. 34	9. 51	12.25	16.17	20. 9	22.43
15	3	39	17	25	55	34	51	25	17	9	43
18	6	38	18	27	5. 58	36	53	27	18	9	43
21	9	36	19	29	6. 2	38	55	29	19	9	43
24	12	35	20	30	5	40	57	30	20	11	43
Iun. 28	15	34	21	31	8	42	9. 58	31	21	11	44
Iul. 1	18	31	23	34	15	46	10. 2	34	23	12	44
4	21	28	25	37	22	50	6	37	25	13	44
7	24	25	28	42	31	8. 56	11	42	28	14	45
10	♋ 27	22	31	46	40	9. 2	17	46	31	16	45
13	♌. 0	19	34	51	49	8	22	51	34	17	46
16	3	16	37	6. 55	6. 58	14	28	12.55	37	19	46
20	6	14	40	7. 0	7. 6	20	33	13. 0	40	20	47
23	9	11	44	6	17	28	41	6	44	22	47
26	12	8	48	12	28	36	48	12	48	24	48
Iul. 29	15	5	52	18	39	44	10.55	18	52	26	49
Aug. 1	18	3	4. 56	24	49	9. 52	11. 3	24	16.56	28	49
4	21	2. 1	5. 0	30	7. 59	10. 0	10	30	17. 0	30	50
7	24	1. 59	4	36	8. 9	8	17	36	4	32	51
10	♌. 27	57	9	43	21	18	26	43	9	35	52
14	♍. 0	55	13	49	31	26	34	49	13	37	52
17	3	54	17	7. 55	40	34	41	13.55	17	39	53
20	6	52	22	8. 3	8. 52	44	50	14. 3	22	41	54
23	9	50	27	10	9. 4	10.54	11.59	10	27	44	55
26	12	49	31	16	13	11. 2	12. 7	16	31	46	55
Aug. 29	15	48	36	24	24	12	16	24	36	48	56
Sept. 1	18	47	41	31	35	22	25	31	41	51	57
4	21	46	46	39	46	32	34	39	46	53	58
7	24	45	50	45	9. 55	40	42	45	50	55	58
10	27	44	5. 55	8. 52	10. 6	11.50	12.51	14.52	17.55	20.58	22.59
Sept. 13	♍ 30	1. 44	6. 0	9. 0	10.16	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0

TAbula horarum canonicarum ſpecialis ad eũdem gradum eleuationis poli.45.in Signis auſtralibus, iuxta horarum Italicarum, quæ ab occaſu Solis initium ſumunt, ſupputationem.

Mēſ.	di.	Sign.	gra.	Finis crepuſculi ueſpertini.	Media nox.	Finis Tertiæ Vigiliæ	Initiũ crepuſculi ſeu matutini.	Ortus Solis.	Finis Primæ	Finis Tertiæ	Meridies.	Finis Nonæ	Finis Vndecimæ.
				h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h.m.
Sept.	13	♎	0	1. 44	6. 0	9. 0	10.16	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0
	16		3	43	5	7	27	10	9	7	5	3	1
	19		6	43	10	15	37	20	18	15	10	5	2
	22		9	42	14	21	46	28	26	21	14	7	2
	25		12	42	19	28	10.56	38	35	28	19	10	3
Sept.	28		15	42	24	36	11. 6	48	44	36	24	12	4
Oct.	2		18	42	29	43	16	12.58	13.53	43	29	15	5
	5		21	42	33	49	24	13. 6	14. 1	49	33	17	5
	8		24	43	38	9. 57	33	16	10	15.57	38	19	6
	11	♎	27	43	43	10. 4	43	26	19	16. 4	43	22	7
	14	♏	0	43	47	10	51	34	26	10	47	24	8
	17		3	43	51	16	11.59	42	34	16	51	26	8
	19		6	44	6. 56	24	12. 8	13.52	43	24	18. 56	28	9
	22		9	44	7. 0	30	16	14. 0	50	30	19. 0	30	10
	25		12	45	4	36	23	8	14.57	36	4	32	11
	28		15	45	8	42	31	16	15. 5	42	8	34	11
Oct.	31		18	46	12	48	38	24	12	48	12	36	12
Nou.	3		21	47	16	10.54	45	32	19	16.54	16	38	13
	6		24	48	20	11. 0	52	40	27	17. 0	20	40	13
	9	♏	27	48	23	4	12.58	46	32	4	23	42	14
	12	♐	0	49	26	9	13. 3	52	38	9	26	43	14
	15		3	49	29	13	9	14.58	43	13	29	45	15
	18		6	50	32	18	14	15. 4	49	18	32	46	15
	21		9	51	35	22	19	10	54	22	35	48	16
	24		12	51	37	25	23	14	15.58	25	37	49	16
	27		15	52	39	28	26	18	16. 2	28	39	50	16
Nou.	30		18	52	40	30	28	20	3	30	40	50	17
Dec.	3		21	52	41	32	30	22	5	32	41	51	17
	6		24	52	42	33	32	24	7	33	42	51	17
	9		27	53	43	34	33	26	9	34	43	52	17
Dec.	12	♐	30	1. 53	7. 43	11.34	13.33	15.26	16. 9	17.34	19.43	21.52	23.17

Reſiduum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 45. in Signis auſtralibus.

		Finis crepuſculi veſptini.	Media nox.	Finis tertię vigiliç.	Initiū crepuſculi ſeu matutini.	Ortus Solis.	Finis Primę	Finis Tertię.	Meridies.	Finis Nonę.	Finis Vndecimę.
Mēſ. di.	Sig. gra.	h. m.	h. m	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Dec. 12	♑. 0	1. 53	7. 43	11.34	13.33	15.26	16. 9	17.34	19.43	21.52	23.17
14	3	53	43	34	33	26	9	34	43	52	17
17	6	52	42	33	32	24	7	33	42	51	17
20	9	52	41	32	30	22	5	32	41	51	17
23	12	52	40	30	28	20	3	30	40	50	17
26	15	52	39	28	26	18	16. 2	28	39	50	16
Dec. 29	18	51	37	25	23	14	15.58	25	37	49	16
Ian. 1	21	51	35	22	19	10	54	22	35	48	16
4	24	50	32	18	14	15. 4	49	18	32	46	15
7	♑ 27	49	29	13	9	14.58	43	13	29	45	15
10	♒. 0	49	26	9	13. 3	52	38	9	26	43	14
13	3	48	23	4	12.58	46	32	4	23	42	14
15	6	48	20	11. 0	52	40	27	17. 0	20	40	13
18	9	47	16	10. 54	45	32	19	16.54	16	38	13
21	12	46	12	48	38	24	12	48	12	36	12
24	15	45	8	42	31	16	15. 5	42	8	34	11
27	18	45	4	36	23	8	14.57	36	4	32	11
Ian. 30	21	44	7. 0	30	16	14. 0	50	30	19. 0	30	10
Febr. 2	24	44	6. 56	24	12. 8	13.52	43	24	18. 56	28	9
5	♒. 27	43	51	16	11. 59	42	34	16	51	26	8
8	♓. 0	43	47	10	51	34	26	10	47	24	8
11	3	43	43	10. 4	43	26	19	16. 4	43	22	7
14	6	43	38	9. 57	33	16	10	15. 57	38	19	6
17	9	42	33	49	24	13. 6	14. 1	49	33	17	5
20	12	42	29	43	16	12.58	13.53	43	29	15	5
23	15	42	24	36	11. 6	48	44	36	24	12	4
Febr. 26	18	42	19	28	10. 56	38	35	28	19	10	3
Mar. 1	21	42	14	21	46	28	26	21	14	7	2
4	24	43	10	15	37	20	18	15	10	5	2
7	27	43	5	7	27	10	9	7	5	3	1
Mar. 10	♓ 30	1. 44	6. 0	9. 0	10.16	12. 0	13. 0	15. 0	18. 0	21. 0	23. 0

DE HORIS CANONICIS IN GRADV ELEuationis poli Quadragesimo octauo. Cap. CIII.

Tabula horarū canonicarū specialis ad gradum eleuationis poli 48. in Signis borealibus iuxta horarum extra Italiam vsu receptarum, quæ a media nocte, & a meridie initium sumunt, supputationem.

				Horæ antemeridianæ					*Horæ postmeridianæ*			
				Finis tertiæ Vigiliç.	Initiū crepusc. matutini.	Ortus Solis.	Finis Primç.	Finis Tertiæ.	Finis Nonç.	Finis Vndecimæ	Occasus Solis.	Finis crepusculi vespertini.
Mēs.	di.	Sig.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Mart.	10	♈.	0	3. 0	4. 10	6. 0	7. 0	9. 0	3. 0	5. 0	6. 0	7. 50
	13		3	2. 57	4. 4	5. 55	6. 56	8. 57	3	4	5	7. 56
	16		6	54	3. 57	49	51	54	6	9	11	8. 3
	19		9	52	51	44	47	52	8	13	16	9
	23		12	49	45	39	42	49	11	18	21	15
	26		15	47	39	34	38	47	13	22	26	21
Mart.	29		18	44	31	28	33	44	16	27	32	29
Apr.	1		21	41	25	23	29	41	19	31	37	35
	4		24	39	18	18	25	39	21	35	42	42
	7	♈	27	36	11	13	21	36	24	39	47	49
	10	♉	0	34	3. 4	8	17	34	26	43	52	8. 56
	13		3	31	2. 56	5. 3	12	31	29	48	6. 57	9. 4
	16		6	29	48	4. 58	8	29	31	52	7. 2	12
	19		9	26	40	53	4	26	34	5. 56	7	20
	22		12	24	32	48	6. 0	24	36	6. 0	12	28
	26		15	21	23	43	5. 56	21	39	4	17	37
Apr.	29		18	19	16	39	52	19	41	8	21	44
Maij	2		21	17	8	35	49	17	43	11	25	9. 52
	5		24	15	2. 0	31	4[illegible]	15	45	14	29	10. 0
	8	♉	27	13	1. 51	27	42	13	47	18	33	9
	11	♊	0	12	43	24	40	12	48	20	36	17
	14		3	10	34	20	37	10	50	23	40	26
	18		6	8	26	17	34	8	52	26	43	34
	21		9	7	17	14	32	7	53	28	46	43
	24		1[illegible]	6	10	12	30	6	54	30	48	50
	27		15	5	1. 3	10	28	5	55	32	50	10. 57
Maij	30		18	4	0. 55	8	27	4	56	33	52	11. 5
Iun.	2		21	3	46	6	25	3	57	35	54	14
	5		24	2	40	5	24	2	58	36	55	20
	9		27	2	34	4	23	2	58	37	56	26
Iun.	12	♊	30	2. 2	0. 34	4. 4	5. 23	8. 2	3. 58	6. 37	7. 56	11. 26

Residuum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 48. in Signis borealibus.

				Horæ antemeridianæ					*Horæ postmeridianę*			
				Finis tertiæ Vigiliæ.	Initiũ crepusculi matut.	Ortus Solis	Finis Primæ.	Finis Tertiæ	Finis Nonę.	Finis Vndecimæ.	Occasus Solis.	Finis crepusculi vespertini.
Mens.	dies	Sig.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Iun.	12	♋	c	2., 2	0. 34	4. 4	5. 23	8. 2	3. 58	6. 37	7. 56	11.26
	15		3	2	34	4	23	2	58	37	56	26
	18		6	2	40	5	24	2	58	36	55	20
	21		9	3	46	6	25	3	57	35	54	14
	24		12	4	0. 55	8	27	4	56	33	52	11. 5
Iun.	28		15	5	1. 3	10	28	5	55	32	50	10.57
Iul.	1		18	6	10	12	30	6	54	30	48	50
	4		21	7	17	14	32	7	53	28	46	43
	7		24	8	26	17	34	8	52	26	43	34
	10	♋	27	10	34	20	37	10	50	23	40	26
	13	♌	0	12	43	24	40	12	48	20	36	17
	16		3	13	1. 51	27	42	13	47	18	33	9
	20		6	15	2. 0	31	46	15	45	14	29	10. 0
	23		9	17	8	35	49	17	43	11	25	9. 52
	26		12	19	16	39	52	19	41	8	21	44
Iul.	29		15	21	23	43	5. 56	21	39	4	17	37
Aug.	1		18	24	32	48	6. 0	24	36	6. 0	12	28
	4		21	26	40	53	4	26	34	5. 56	7	20
	7		24	29	48	4. 58	8	29	31	52	7. 2	12
	10	♌	27	31	2. 56	5. 3	12	31	29	48	6. 57	9. 4
	14	♍	0	34	3. 4	8	17	34	26	43	52	8. 56
	17		3	36	11	13	21	36	24	39	47	49
	20		6	39	18	18	25	39	21	35	42	42
	23		9	41	25	23	29	41	19	31	37	35
	26		12	44	31	28	33	44	16	27	32	29
Aug.	29		15	47	39	34	38	47	13	22	26	21
Sept.	1		18	49	45	39	42	49	11	18	21	15
	4		21	52	51	44	47	52	8	13	16	9
	7		24	54	3. 57	49	51	54	6	9	11	8. 3
	10		27	2. 57	4. 4	5. 55	6. 56	8. 57	3	4	5	7. 56
Sept.	13	♍	30	3. 0	4. 10	6. 0	7. 0	9. 0	3. 0	5. 0	6. 0	7. 50

TAbula horarũ canonicarũ ſpecialis ad eumdẽ gradũ eleuationis poli 48. in Signis auſtralibus iuxta horarũ extra Italiam vſu receptarum, quæ a media nocte, & a meridie initium ſumunt, ſupputationem.

				Horæ antemeridianæ					*Horæ poſtmeridianæ*			
				Finis tertiæ Vigiliç.	Initiũ crepuſc. matutini.	Ortus Solis.	Finis Primç.	Finis Tertiæ.	Finis Nonç	Finis Vndecimæ	Occaſus Solis.	Finis crepuſculi veſptini.
Méſ.	di.	Sig.	gra.	h. m.	h. m	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m	h. m	h. m.
Sept.	15	♎.	0	3. 0	4. 10	6. 0	7. 0	9. 0	3. 0	5. 0	6. 0	7. 50
	16		3	3	16	5	4	3	2. 57	4. 56	5. 55	44
	19		6	6	22	11	9	6	54	51	49	38
	22		9	8	27	16	13	8	52	47	44	33
	25		12	11	33	21	18	11	49	42	39	27
Sept.	28		15	13	38	26	22	13	47	38	34	22
Octo.	2		18	16	44	32	27	16	44	33	28	16
	5		21	19	49	37	31	19	41	29	23	11
	8		24	21	54	42	35	21	39	25	18	6
	11	♎	27	24	4. 58	47	39	24	36	21	13	7. 2
	14	♏	0	26	5. 3	52	43	26	34	17	8	6. 57
	17		3	29	8	6. 57	48	29	31	12	5. 3	52
	19		6	31	12	7. 2	52	31	29	8	4. 58	48
	22		9	34	16	7	7. 56	34	26	4	53	44
	25		12	36	21	12	8. 0	36	24	4. 0	48	39
	28		15	39	25	17	4	39	21	3. 56	43	35
Oct.	31		18	41	28	21	8	41	19	52	39	32
Nou.	3		21	43	32	25	11	43	17	49	35	28
	6		24	45	35	29	14	45	15	46	31	25
	9	♏	27	47	38	33	18	47	13	42	27	22
	12	♐	0	48	41	36	20	48	12	40	24	19
	15		3	50	44	40	23	50	10	37	20	16
	18		6	52	46	43	26	52	8	34	17	14
	21		9	53	48	46	28	53	7	32	14	12
	24		12	54	50	48	30	54	6	30	12	10
	27		15	55	51	50	32	55	5	28	10	9
Nou.	30		18	56	53	52	33	56	4	27	8	7
Dec.	3		21	57	54	54	35	57	3	25	6	6
	6		24	58	55	55	36	58	2	24	5	5
	9		27	58	55	56	37	58	2	23	4	5
Dec.	12	♐	30	3. 58	5. 55	7. 56	8. 37	9. 58	2. 2	3. 23	4. 4	6. 5

RESiduum dictæ Tabulæ horarum canonicarum ad gradum eleuationis poli 48. in Signis austialibus.

			Horæ antemeridianæ					Horæ postmeridianę			
			Finis tertiæ Vigiliæ.	Initiũ crepusculi matut.	Ortus Solis	Finis Primæ.	Finis Tertiæ	Finis Nonę.	Finis Vndecimæ.	Occasus Solis.	Finis crepuscu. vespt ni.
Mens. dies	Sig.	gra.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.	h. m.
Dec. 12	♑	c	3. 58	5. 55	7. 56	8. 37	9. 58	2. 2	3. 23	4. 4	6. 5
14		3	58	55	56	37	58	2	23	4	5
17		6	58	55	55	36	58	2	24	5	5
20		9	57	54	54	35	57	3	25	6	6
23		12	56	53	52	33	56	4	27	8	7
26		15	55	51	50	32	55	5	28	10	9
Dec. 29		18	54	50	48	30	54	6	30	12	10
Ian. 1		21	53	48	46	28	53	7	32	14	12
4		24	52	46	43	26	52	8	34	17	14
7	♑	27	50	44	40	23	50	10	37	20	16
10	♒	0	48	41	36	20	48	12	40	24	19
13		3	47	38	33	18	47	13	42	27	22
15		6	45	35	29	14	45	15	46	31	25
18		9	43	32	25	11	43	17	49	35	28
21		12	41	28	21	8	41	19	52	39	32
24		15	39	25	17	4	39	21	3. 56	43	35
27		18	36	21	12	8. 0	36	24	4. 0	48	39
Ian. 30		21	34	16	7	7. 56	34	26	4	53	44
Febr. 2		24	31	12	7. 2	52	31	29	8	4. 58	48
5	♒	27	29	8	6. 57	48	29	31	12	5. 3	52
8	♓	0	26	5. 3	52	43	26	34	17	8	6. 57
11		3	24	4. 58	47	39	24	36	21	13	7. 2
14		6	21	54	42	35	21	39	25	18	6
17		9	19	49	37	31	19	41	29	23	11
20		12	16	44	32	27	16	44	33	28	16
23		15	13	38	26	22	13	47	38	34	22
Febr. 26		18	11	33	21	18	11	49	42	39	27
Mar. 1		21	8	27	16	13	8	52	47	44	33
4		24	6	22	11	9	6	54	51	49	38
7		27	3	16	5	4	3	2. 57	4. 56	5. 55	44
Mar. 10	♓	30	3. 0	4. 10	6. 0	7. 0	9. 0	3. 0	5. 0	6. 0	7. 50

Marcelli Francolini Presbyteri, & Doctoris, Bodiani, De Tempore Horarum Canonicarum Tractatus tertia, & postrema pars finit.

LAVS DEO, ET BEATAE VIRGINI DEIPARAE.

INDEX RERVM, ET SENTENTIARVM, QVAE IN HOC tractatu de Tempore Horarum canonicarum continentur, ordine alphabetico digestus.

A

1. ABVSVS sunt potius corrigẽdi, quàm ritus, & cærimoniæ ecclesiasticæ propter ipsos tollendæ. Cap. 5. num. 5.

2. Abusiuis interpretationibus non nisi in maximis necessitatibus vti licet. Cap. 44. num. 2.

1. ACCESSVS prius natura est, quàm recessus, & generatio, quàm corruptio. Cap. 90. num. 17.

1. ACOEMETI monachi erãt non dormientes. Cap. 4. num. 1.

1. ACTVS agentium non operatur vltra eorum intẽtionem. Cap. 27. num. 11.

✠ ADAM secundus, Christus cõtrario modo se habuit ad Adam primum. Vide. infra, Christus. 12.

1. ADOptio habet se vt genus ad arrogationem, & adoptionem specifice dictam.

1. AEQVINOCTIVM vernum duodecimo Kal. April. a Patribus Nicænæ synhodi inuẽtum, & constitutum, tempore Christi aliquanto tardius existebat. Cap. 6[illegible]. num. 19.

2. In eodem die duodecimo Kal. Apr. ponitur a B. Anselmo. Ibidem, num. 23

3. Tẽpore Christi in vicesimoquinto die Martij reperiebatur secundum communissimam opinionem. Cap. 75. num. 1. & [illegible].

4. Vel in die vicesimoquarto, & vicesimoquinto, secundum quòd annus erat bissextilis vel communis, primus, secundus, vel tertius post bissextilem. Ibi. num. 5.

5. Tempore B. Clementis Rom. in vicesimosecũdo die Martij reperiebatur. Ibi. num. 6.

6. Et similiter tempore Anatolij Laodiceni. Ibi. num. 7.

7. Verisimile est, tempore Christi fuisse decimo Kal. Apr. autumnale vero sexto Kal. Oct. Similiter solstitium brumæ decimo Kal. Ianuar. æstiuum vero sexto Kal. Iul. Cap. 76. num. 10.

8. Nam æquinoctium vernum fuisse tempore Christi in uicesimoquinto die Martij, autumnale in vicesimoquarto Septẽbris: Nũc vero retracta esse ad decimum diem Martij, & decimumtertium Septembris, stare non potest. Ibi. num. 13.

9. Et fuisse æquinoctium vernum tempore Christi in vicesimoquinto die Martij, nullatenus constat. Cap. 77. num. 1. 24. & 26.

10. Verisimile est, tempore Beati Clementis Rom. qui fuit centum annis post Christum natum, fuisse in vicesimosecundo die Martij. Ibi. num. 2.

11. Tempore Theophili Cæsareen. id est ducentis annis post natiuitatem Christi, circiter vicesimumprimũ diem Martij. Ibi. num. 6.

12. Et similiter tempore Nicæni concilij. Ibi. num. 8.

13. A B. Anatolio tamen Laodiceno, qui fuit circiter quadraginta annos ante concilium Nicænum, in vicesimosecundo die Martij collocatur. Ibi. num. 22.

14. A Ptolemæo obseruatum fuit in dicto vicesimosecundo die Martij. Ibi. num. 5. & 20.

15. Sed quod in vicesimoquinto die conficeretur, opinio licet falsa diu inualuit. Ibi. num. 7.

16. Nam æquinoctia, & solstitia immobiliter in suis sedibus perseuerare omnes fere veteres existimauerũt. Cap. 80. num. 10.

17. Vnde æquinoctium vernum in vicesimoprimo die Martij pseuerare putauit Dionysius abbas Rom. cognomẽto Exiguus. Cap. 77. num. 9.

18. Item Beda. Ibi. num. 10. & 13.

19. Item Ado Viennen. Ibi. num. 14.

20. Item B. Anselmus. Ibi. num. 15.

21. Concludendũ videtur, quòd æquinoctium vernum

vernum tempore Christi fuerit in vicesimotertio die Martij, & tempore Nicæni cōcilij in vicesimoprimo. Ibi. num. 21.
22. Vel quòd tempore Christi fuit in vicesimotertio, & vicesimoquarto die Martij, tempore B. Clementis Roman. & Ptolemæi in vicesimosecundo, & vicesimotertio, tempore Theophili Cæsareen. & Beati Anatolij Laodiceni in vicesimoprimo, & vicesimosecundo, tempore Nicæni concilij in vicesimo & vicesimoprimo. Ibi. num. 25.
23. Verisimilius enim est, tēpore Niceni concilij fuisse in vicesimo & vicesimoprimo, quàm in vicesimoprimo, & vicesimosecundo. Cap. 78. num, 19.
24. A tempore dicti concilij Nicæni vsque ad præsens, æquinoctium prædictum anteuertit sedem suam non per plures dies q̃ vndecim, neque per pauciores quàm decem. Cap. 81. num. 11.
25. Anticipatio autem æquinoctij ad vnum diem fit in annis centumuiginti, aut centumuigintiquinque secundum veriorem sententiam. Ibi. num. 10.
✠ De hoc tamen quanta sit anticipatio æquinoctij in singulis centum annis. Vi. inf. Annus. 5. & seqq.
26. Aequinoctio verno existente tēpore Christi, in vicesimoquinto die Martij impossibile est secūdum non nullos quòd brumale solstitiū extiterit in vicesimoquinto die Decembris. Cap. 76. num. 1.
27. Sed id mihi non probatur. Ibi. num. 3. & 7.
28. Verum est, quod existēte æquinoctio verno tempore Christi octauo Kal. Apr. impossibile est, quòd autumnale extiterit octauo Kal. Oct. Ibi. num. 8.
29. Æquinoctium non vnum dumtaxat, sed duos sibi uendicat dies mensis, in quorum nunc vno nunc altero peragatur, secūdum quòd annus vel bissextilis fuerit, vel communis, primus, secundus, vel tertius post bissextilem. Cap. 75. num. 4. & cap. 78. num. 16.
30. Æquinoctijs & solstitijs Columella terminos assignat non præcisos, sed cum quadam latitudine. Cap. 76. num. 15.
31. Æquinoctia & solstitia nō in octauis partibus signorum, sed in primis cōfici censebat Hipparchus. Ibi. num. 16.
32. Quas tamen octauas partes alij appellabant, scilicet in octaua sphæra, ipse primas nominabat, scilicet in nona. Ibi. num. 17.
33. Et licet cōmuniter diceretur ab antiquis, æquinoctia & solstitia confici in octauis partibus signorum, varia tamen de hoc erat opinio. Ibi. num. 18.
34. Ouidius videtur non nullis dixisse quartas. Ibi. num. 19.
35. Sed id minime verum est, nam ipse dicit octauas. Ibi. num. 20.
36. B. Anatolius Laodicenus expresse dicit quartas. Ibi. num. 21.
37. Æquinoctiū autumnale habetur hoc tempore, si tres dies addantur in mense Septembri supra numerum dierum mensis Martij, in quo est æquinoctium vernū. Ibi. num. 9.
✠ Æquinoctio verno respondet ortus Solis, autumnali occasus. Vi. inf. Dies. 96.
✠ Æquinoctio verno transacto Pascha celebrandum est: & eo non elapso numquā licuit Pascha celebrare. Vi. inf. Pascha. 54. & seqq.
38. Æquinoctij verni, & plenilunij obseruatio in celebrando Pascha significationem habet, ex sententia multorum sanctorū Patrum. Cap. 74. num. 27.
39. Æquinoctium vernum dupliciter sumitur; vno modo prout vere est in rerum natura, altero modo prout ab ecclesia determinatur. Cap. 78. num. 13.
40. Nam æquinoctium verum & ecclesiasticum differunt. Cap. 79. num. 9. & 16.
41. Et licet æquinoctium ab ecclesia attentum, esse debeat quantum fieri potest, maxime conforme cum æquinoctio quod uere est in natura, ab eo tamen quandoque maxime differt. Cap. 78. num. 15.
42. Vnde æquinoctio uerno in uno certo die ab ecclesia constituto, contingit quandoque, quòd mensis vel duodecimus in primum, vel primus in secundum transmutetur. Ibi. num. 17.
✠ In calculatione æquinoctij verni pro celebrando Pascha dies sumitur a media nocte. Vi. inf. Dies. 94.
43. Æquinoctij verni in constitutione pro celebrando Pascha patres Nicæni concilij sequendi sunt. Cap. 80. num. 9.
44. Quare figendum est æquinoctium pro Kalendarij restitutione in vicesimoprimo die Martij. Ibi. num. 3.
45. Non autem in decimo. Ibi. num. 4.
46. Neque in uicesimoquinto. Ibi. num. 11.

Neque

47. Neque in ultimo eiusdem mensis. Ibi. num. 13.
48. Reducendum est autem ęquinoctium uernum pro recta Paschæ celebratione ad dictum vicesimum primum diem Martij per decem dierum omissionem simul unico actu faciendam. Cap. 81. num. 1.
49. Quæ omissio decem dierum facienda est in mense Octobri immediate post festũ S. Francisci. Ibi. num. 3.
50. Indictis prius supplicationibus, & ieiunio. Ibi. num. 7.
51. Et in ea omissione mutabitur littera Dominicalis. Ibi. num. 4.
52. Et quædam Sanctorum festa transferenda erunt. Ibi. num. 5.
53. Non tamen ordo Dominicarum post Pẽtecosten interrumpendus est. Ibid. num. 6.
54. Siue autem in decimo, siue in uicesimoprimo, siue in uicesimoquinto die Martij, aut alio quouis die æquinoctium vernum collocetur semper eodem modo tempus Quadragesimæ erit calidum aut frigidum, & nihilomagis in vno, quàm in altero casu temperatum. Cap. 80. num. 7.
55. Vt autem æquinoctium uernum perpetuo seruet sedem suam in Kalẽdario, cessandum est quandoque a bissexti intercalatione. Cap. 81. num. 8.
56. In annis scilicet quibusque centesimis, exceptis quingentesimis & millesimis. Ibi. num. 9.
1. AGAPE quid sit. Cap. 36. num. 26.
1. AGNVS paschalis erat priuatum quoddam sacrificium. Cap. 71. num. 11.
2. Cur decimaquarta Luna ad uesperam immolaretur. Cap. 67. num. 5.
3. Christi passionem figurabat. Ibi. num. 11.
4. Et ipsum Christum. Cap. 58. num. 1.
5. Etiam in eo quòd assumebatur decima die mensis primi. Cap. 62. num. 6.
✠ Nam ea die Christus cum sollemnitate palmarum Hierosolymam ascendit. Vi. inf. Palmarum. 2.
✠ Quare Christus fuit uerus agnus paschalis, & agni typici immolatio Christi immolationem figurabat: Magis tamen ille agnus significabat eucharistiæ sacramentum, quàm Christi passionem. Vi. inf. Christus. 16. & seqq.
✠ Agni paschalis sacrificium eucharistiæ sacrificium significabat; & dicti agni comestio erat figura, & instructio comestionis eucharistiæ: & iccirco Christ⁹ statim post comestionem agni paschalis eucharistiã instituit. Vi. inf. Eucharistia. 8. & seqq.
✠ Decuit namque post comestionem ipsius agni significatum eius impleri, id est eucharistiam institui: & deinde ad alterum dicti agni significatum, immolationem scilicet Christi deueniri. Vide Ibi. 7.
1. ALIVD est esse tale, aliud haberi pro tali. Cap. 78. num. 14.
1. ALTARIA denudantur in Feria quinta Cenæ Domini, hora satis tarda, cum dicuntur Vesperæ in choro. Cap. 30. num. 14.
1. ALTERNATIM psalmos canere primi instituerunt Flauianus, & Diodorus monachi Antiocheni. Cap. 2. num. 38.
2. Et B. Damasus. Ibi. num. 40.
3. Alternatim canendi formulæ primus institutor fuisse dicitur B. Ignatius, Flauianus, & Diodorus, B. Chrysostomus, B. Ambrosius, B. Damasus, Cælestinus. Cap. 3. num. 1. & seqq.
4. Alternatim psalmos canendi usus an fuerit tẽpore B. Basilij, B. Dionysij Areop. & Philonis iudæi. Ibi. num. 4. 5. 6. 24. & 27.
5. Alternis succinentes psallebant in duas partes diuisi tempore B. Basilij. Cap. 2. num. 6.
6. Alternatim canendi modus non erat in usu apud Iudæos, sed apud prophanos sic: & in ecclesia fuit semper aliquo modo cognitus. Cap. 3. num. 22. 23. & 29.
1. AMBROSIANÆ Missæ non nulla habent, quæ sunt a posterioribus addita. Cap. 17. num. 20.
✠ ANGELICA salutatio dicitur in principio omnium horarum canonicarum. Vi. inf. Oratio Dominica. 3.
✠ ANNVS cœptus quandoque computatur cum annis integris, quandoque non computatur. Vi. inf. Tempus. 4.
1. Annos Domini quidam computant a Natiuitate. Cap. 22. num. 4.
2. Quidam ab Incarnatione. Ibi. num. 5.
3. Et omnes eumdem numerum annorum tenent. Ibi. num. 6.

4. Cuius rei ratio assignatur. Ibi.num.7.
5. Anni quantitas obseruata a Ptolemæo ea est vt in centum annis æquinoctium non anticipet sedem suã nisi per octo horas. Cap.77. num.4.
6. Sed in hac anni quantitate definienda Mathematici maxime discrepant. Ibi. num. 18.
7. Alphonsus rex aliã cõstituit. Ibi.num.19.
8. A multis reputatur irregularis; & sic æquinoctiorum anticipatio non erit vniformis. Ibi. num.23.
✠ Anni quattuor puncta respondent quattuor diei punctis. Vi.inf.Dies.96.
9. Annus initium sumit potius ab hiemali solstitio, quàm ab æstiuo. Cap.90.num. 14. & 16.
✠ B.ANSELMVS videtur tenere, Christũ fuisse crucifixum Luna quartadecima; sed falsum est. Vi. infr. Christus. 35. & seqq.
1. ANTE sex dies Paschæ. resoluitur in hãc locutionem, id est sexto die ante Pascha, & vtraque extrema computanda sunt, vt ratio sex dierum constet. Cap. 62. num 3.
2. Ante diem decimum Kalendarum, significat ipsum diem decimum ante Kal. Cap. 73. num. 4. & seqq. & cap. 75. num.12.
3. Similiter post diem decimum Kal. significat ipsum diem decimũ post Kal.d. Cap. 73. num. 12.
✠ ANTELVCANVM appellatᶜ quarta pars noctis ab Hugonede S.Vict. Vi.inf. Nox.5.
1. ANTIPHONA quid sit. Cap. 3. num.20.
2. Antiphonæ psalmis impositæ quid significent. Ibi. num.21.
1. ANTIQVITATI sãcti patres sanxerunt reuerentiam. Cap.29. num. 16.
✠ APPARITORES milites inter omnes homines audacissimi sunt. Vi. inf. Milites.1.
1. ARABES initium diei sumunt a meridie. Cap.91.num.5.
1. ARMENI hæretici Christum Sabbatho resurrexisse dicunt. Cap. 46. num. 26.
1. AROMATVM præparatio a mulieribus facta in sepultura Christi, quo modo intelligatur. Cap.66. num.27.
1. ARTOS in lingua græca non solum significat panem fermentatum, sed etiam azymum. Cap.72. num.9. 11. & 12.
1. ASTROLOGI diem cõputant a meridie, quia tunc est Sol in maiori virtute. Cap.92. num. 10.
1. AVCTORES clari & insignes præsertim antiqui, si quid quandoque minus caute exciderit, benigna, & prudenti interpretatione cohonestandi sunt: non contra rigorosa, & superficiali dehonestãdi. Cap.74.num.4.
2. Auctoritatem quibus impartimur nostra merito facimus. Cap.3.num.14.
1. B. AVGVSTIN. laudatur, Cap.23. num.1.
1. AVREVS NVM. iam pro prima Luna ostendit quintam, & apparet, non aureũ, sed plumbeum potius vocitandum. Cap.82.num.2.
2. Aurei numeri innouationes & remedia minime videntur bona, sed periculosa, & ecclesiæ incommoda. Ibi.num.3.
3. Similiter eiusdem æquationes nõ sunt bonæ. Ibi. num.4.& 5.
1. AVRORÆ ortus quando incipiat. Cap.39. num.3.
2. Id non nisi peritissimi Mathematici inuestigare norunt. Cap.90. num. 12.
✠ Auroræ initio incipit tempus matutinũ. Vi. infr. Mane. 17.
✠ Item dicitur incipere dies artificialis secũdum vnum modum. Vi. inf. Dies. 6.
3. Et auroræ tempore dici potest Sol esse ortus, & ante ortum Solis. Cap.6. num. 30. & seq.
✠ Item dici potest media nox. Vi. infr. Medium. 5.
4. Aurora in quibusdam regionibus per totã noctem clarescit. Cap.40. num.1.
✠ Auroræ initium est agendi principium. Vi. infr. Dies. 11.
✠ Et est initium diei pro Missis priuatis celebrandis. Vi. Ibi. 10. & infr. Missa. 28.
✠ Immo in aurora quandoque per annum cantãtur Missæ ob aliquam necessitatem. Vi. in d.ver. Missa. 26.
✠ Et in Natiuitate Domini dicitur secunda Missa in aurora. Vi. Ibi.60.
✠ AVSTRALIA signa sũt Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Vi. infr. Signa. 2.
✠ AZYMA & Pascha apud Euangelistas confunduntur. Vi. infr. Pascha. 3.

Nam

✠ Nam azyma pro Pascha, & Pascha pro azymis indifferenter ponunt. Vi. Ibi. 4.
1 Azymorum festum immediate succedebat Paschæ, & durabat per septem dies. Cap. 71. num. 4.
2. Azymorum dies erant septem legales, & octo vsuales. Cap. 87. num. 15.
3. Et primus dies legalis qui erat festus & sollemnis erat secundus vsualis. Ibi. num. 16.
4. Azymorum & Paschæ dies prima cur erat tota celebris. Cap. 57. num. 8.
5. Azymis vesci per septẽ dies paschales præceptum erat Iudæis sub pœna mortis non solum in ciuitate Hierusalem, sed etiam in cunctis habitaculis, & terminis ipsorũ. Cap. 72. num. 10.
6. Non incipiebant Hebræi comedere azyma nisi ad vesperam decimiquarti diei, id est post occasum Solis, in principio decimiquinti. Cap. 20. num. 30.
✠ Ad idem. Vi. inf. Fermentum. 1.
7. Ad azymorum mãducationem requirebatur munditiës. Cap. 71. num. 10.
8. Azymi enim panes non erãt panes laici & communes, sed species quædam oblationis, quæ Deo fiebat, & quæ puris tantum conueniebat. Ibi. num. 12.
✠ Christus consecrauit azymum, non fermẽtatum. Vi. inf. Eucharistia. 11.
19. Etiam quòd Luna decimatertia cõsecrasset. Cap. 53. num. 5.

B

1. BABYLONII & Persæ ab ortu Solis initium diei naturalis faciunt. Cap. 91. num. 9.
1. BAPTIZANDVS abstinebat olim ab vxore per septem dies. Cap. 71. num. 15.
1. BELLVM gerere licebat Iudæis in Sabbatho aduersus eos, qui cõtra se veneraãt. Cap. 66. num. 13.
✠ Ad idem. Vi. infr. Sabbathum. 19.
1. BETHPHAGE quid sit. Cap. 62. num. 10.
✠ BIBLIORVM editio vulgata & vetus sola pro auctentica habetur. Vi. inf. Editio. 1.
1. BISSEXTILI in anno duo dies pro vno computantur. Cap. 50. num. 9.
✠ Ad idem. Vi. inf. Dies. 102.
✠ BOREALIA signa sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Vi. inf. Signa. 1.

C.

✠ CÆRIMONIALIA legis veteris in Christi passione cessauerũt. Vi. inf. Lex. 13.
1. CAMPANÆ ad singulas horas pulsantur. Cap. 27. num. 6.
1. CANONICI olim in claustris apud ecclesias in communi degebant. Cap. 24. num. 15.
1. CAPPELLA Papæ multa habet specialia. Cap. 16. num. 7.
✠ CARDINALES pro magna parte, secundum Hostien. & Doct. horas omnes canonicas simul mane recitant. Vi. inf. Clerici. 5.
1. CATALOGVS ciuitatum & locorũ intra latitudinem gradus tricesimisexti vsque ad quinquagesimum sextum inclusiue existentium, ordine alphabetico descriptus. Cap. 97. per totum.
1. CATHEDRALES & Metropolitanæ ecclesiæ sunt magistræ, quas reliquæ oẽs ecclesię sequi debent. Cap. 24. nu. 20.
1. CAVSSA cessante cessat effectus. Cap. 54. num. 2.
✠ Effectus maior requirit caussam maiorem, & minor minorẽ. Vi. inf. Effectus. 1.
1. CENA est comestio, quæ fit vespere. Cap. 36. num. 16.
✠ Cena & prandium distinguebantur apud antiquos Iudæos, & Romanos. Vi. inf. Prandium. 3. & seq.
✠ Illa comestio, quæ fiebat ad horam nonam erat potius cena quàm prãdium. Vi. inf. Nona. 4.
2. Non semper ad horam nonam cenabatur apud antiquos, sed quandoque etiam tardius. Cap. 36. num. 23.
✠ Illa refectio, quæ fit in ieiunijs, est cena nõ prandium. Vi. inf. Ieiunium. 4.
✠ Sed hodie est prandium. Vi. Ibi. 22.
✠ Cena vltima Christi quia facta est ante mediam noctem deputatur diei præcedenti. Vi. inf. Natiuitas. 2.
✠ Cenæ an sit præmittenda vel postponenda recitatio Matutini. Vi. infr. Matutu. num. 24.
3. Cena pura nõ significat cenã agni paschalis, sed diẽ feriæ sextæ, quæ dicitur etiam Parasceue. Cap. 68. num. 1. 4. & seqq.
4. Vnde autem dies feriæ sextæ appellaretur cena pura, non liquet. Ibi. num. 3.
1. CEREORVM vsus in ecclesia antiquissimus est. Cap. 17. num. 19.

2. Cerei paschalis benedictionem instituit primus Zosimus papa. Ibid. num.18. & 21.

✠ CESSANTE caussa cessat effectus. Vi. sup. Caussa.1.

1. CHAOS appellabāt antiqui materiam informem, & tenebrosam. Cap.44. num.7.

1. CHORVS antiquitus vnus erat in modum coronæ. Cap.3. num.25.

2. Et dictus est a chorea, vel corona. Ibid. num.26.

1. CHRISTVS cōceptus est in feria sexta in die Paschæ, secundum B.Chrysost. Cap.68. num.7.

2. Conceptus est in æquinoctio verno, & natus in Solstitio brumæ: Præcursor vero conceptus est in æquinoctio autumnali, & natus in solstitio æstiuo. Cap.75. num.3.

3. Et dici potest Christus conceptus in æquinoctio verno,& natus in solstitio brumæ, etiam quòd duobus diebus post conceptus & natus sit. Cap.75. num.11.

4. Idem dici potest de Præcursore etiam quòd duobus diebus ante æquinoctiū autumnale sit conceptus, & ante æstiuum solstitium sit natus. Ibi.num.12.

5. Christi corpus quadraginta sex diebus vt cuiuslibet hominis in ventre matris organizatur, secundum Glo. ordin. Cap. 92. num. 4.

6. Quod an uerum sit, & quo modo sit intelligendum declaratur fuse. Ibi. num.15. & seqq.

7. Christi Natiuitas in carne & Apparitio simul vno Epiphaniorum die celebrabatur a quibusdam Orientalibus, die scilicet sexta Ianuarij. Cap.73.num.8.

8. Christus apparuit in terris manducans & bibens communem cum alijs vitam non solitariam degens. Cap.54. num.6.

9. Et legem seruauit in omnibus. Ibi. num. 9.& seqq. & cap.53. num.12. & cap.56. num.10.

10. Licet legi nō esset obnoxius. d. Cap.53. num.13.

11. Quæ ad sui honorem faciebant occultauit,& aufugit;quæ uero ad ignominiam, patefecit, & acceptauit. Cap.57. num.5.

12. Existens secundus Adam contrario modo se habuit ad Adam primum. Ibi. num. 4. & cap.58. num.3. & seqq.

13. Ingressus est sollemniter Hierusalem in die Palmarum Luna decima. Cap. 68. num.21.

14. Christum vno die ante Iudæos celebrasse vltimum Pascha, nullo probatur valido argumento. Cap.87. num. 19.

15. Et falsum esse ostenditur. Cap. 62. num.8.

✠ Christus figuratus fuit ab agno paschali. Vi. sup. Agnus.4.

16. Ipse enim fuit verus agn' paschalis. Cap. 56. num. 1. & 11.

17. Et immolatio agni typici,Christi immolationem figurabat. Ibi. num.3.

18. Magis tamen significabat cærimonia illa agni paschalis sacramentum eucharistiæ, quàm passionem Christi. Ibid. num.6.

19. Christus apprehensus fuit in horto hora fere tertia noctis, secundum B. August. Cap.23.num.7.

20. Quando adhuc noctis primæ partes erant. Cap.26. num.21.

21. Secundum B. Chrysost. prope mediā noctem. Cap.23.num.8.

22. Christus traditus est ad crucifigēdum a Iudæis,a Pilato,sed magis principaliter a Iuda traditore. Cap.57.num.10.

23. Christus tempus, & diem, & horam suam exspectauit; & omnia fecit bona in tempore suo. Cap.84. num.15.

✠ Fuit crucifixus hora tertia completa, & sexta iam incœpta. Vi. infr. Crucis. 19.

24. Non enim decebat, illico peracta cena Christum tempore noctis in crucem agi, sed vt in meridie publice & palam crucifixus proponeretur. Cap. 57. numero 3.

✠ Cur autem sexta hora, & sexta feria passus sit. Vi. inf. Sexta.2.

25. Dici potest Christus passus in feria quinta, quia in eius diei nocte passio ipsius cœpit cum captus est, licet in feria sexta fuerit crucifixus. Cap.74.num.5.

26. Dicitur etiam Christus crucifixus ad vesperam, non diei, sed mundi. Cap.67. num.13.

27. Nam & in vltima mundi ætate uenisse dicitur. Ibi. num.14.

28. Item dicitur crucifixus ad Solis occasum, quia Sol in eius crucifixione obscuratus est. Ibi. num.16.

29. Christus occisus est non quando Iudæi voluerunt, sed quando ipse voluit.

Cap.

Cap.63.num.1.
30. Nam & in die festo, & cum tumultu populi occisus est, licet Iudæi dicerent, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Ibi.num.2.
✠ Iudæi enim abstinere volebant in die festo ab occisione Christi. Vi.infr. Iudæi.13.
✠ Christum tamen fuisse crucifixum in vigilia Paschæ, non in die festo Paschæ multæ coniecturæ probare videntur. Vi.inf. Crucis.11.
31. Sed longe conuenientius dicitur crucifixus in die festo Paschæ, quàm in vigilia Paschæ. Cap.57.num.6.
32. Fuit enim crucifixus Luna existente plenissima. Cap.67.num.10.
33. Ipsum fuisse crucifixũ Luna decimaquarta, aliquibus modis recte interpretari potest. Ibi.num.6.
34. Luna decimaquarta simpliciter ipsũ fuisse crucifixum nullus auctor classicus tenet. Cap.68. num.11.
35. Videtur tamen id tenere B. Anselmus in quodam loco. Ibi.num.12.
36. Sed dicendum est, quòd ille non est B. Anselm. Ibi. num.13.
37. Nam ipse expressissime alibi contrarium docet. Ibi. num.20.
38. Christus crucifixus fuit octauo Kal. Apr. id est vicesimoquinto die Martij, secundum vulgatã & magis receptã antiquorum opinionem; Vel tertio Non. Apr. id est tertio die Aprilis secundum magis communem recentiorum opinionem. Cap.68. num.18.
39. Dicitur (inquam) passus secundum magis communem, & vulgo receptam opinionem vicesimoquinto die Martij, quo die etiam incarnari dignatus est. Cap.73. num.2.
40. Alij tamen dicunt, quòd passus sit die vicesimotertio Martij. Ibi. num.3. & 19. & cap.74. num.1. & 8.
41. Inter quos est B. Anselmus. Cap. 77. num. 16.
42. Secundum alios dicitur passus die vicesimosecundo Martij. Cap. 74. num. 12.
43. Secundum alios die vicesimoprimo. Ibi. num. 13.
44. Secundum alios die vicesimo. Ibi. num. 14.
45. Cuius opinionis est Beatus Epiphanius, qui dicit, Christum resurrexisse vicesimosecundo die Martij in æquinoctio. Cap.77.num.17.
✠ Ad idem. Vi. inf. num.66.
46. Secundum alios dicitur Christus crucifixus die decimooctauo Martij. Cap. 74. num. 15.
47. Secundum alios die septimo. Ibi. num. 16.
48. Secundum alios die uicesimosexto. Ibi. num. 17.
49. Secundũ alios die tricesimo. Ibi. num. 18.
50. Secundum alios die secundo Aprilis. Ibi. num. 21.
51. Secundum alios die tertio. Ibi. num. 22.
52. Secundum alios die vndecimo. Ibid. num. 23.
✠ Iudæi in occisione Christi nihil manibus proprijs effecerunt. Vi. inf. Iudæi. 16.
✠ In passione Christi cærimonialia legis cessauerunt. Vi. inf. Lex. 12.
53. Christi mors certissima fuit. Cap. 85. nu. 10. 14. & 17.
54. Quamuis Diabolus eam obscurare maxime nisus fuerit. Ibi. num. 15. & seq.
✠ Christus fuit sepultus in die Parasceues ante occasum Solis. Vi. inf. Sepultura. 1.
55. Et dici potest fuisse in corde terræ duobus modis, vel quantum ad corpus in sepulcro, vel quantum ad animam in limbo. Cap.87. num.1.
✠ Christi depositionem de cruce Vesperæ repræsentant. Vi. inf. Vesperæ. 19.
✠ Christus mansit in morte horis quadraginta, in sepulcro trigintasex. Vi. inf. Horæ. 19. & seqq.
56. Mansit enim in sepulcro duabus noctibus integris, & vno die, quia lucem suæ simplæ mortis tenebris duplæ nostræ mortis opposuit, & vtramque mortem nostram curauit. Cap. 46. num. 8. & cap. 85. num. 7.
57. Christũ mãsisse in sepulcro tribus diebus integris probatur a Middelburgẽsi quattuor argumẽtis. Cap. 50. num. 2. & seqq.
58. Sed non iacuisse in sepulcro per integrum triduum opinio est omnium catholicorum. Cap. 74. num. 6.
59. Et quãuis diuinitati non repugnet Christum mansisse in sepulcro tribus diebus integris simpliciter loquendo, ex suppositione tamen repugnat. Cap. 85. num. 2.
60. Illud certũ esse debet, Christũ nõ mansisse in sepulcro tribus diebus integris absque synecdoche. Cap. 86. num. 2.
61. Quo modo autẽ verificetur, ipsũ mansisse in

ſepulcro, ſeu in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus, ſicut fuit Ionas in ventre ceti, explicatur. Ibi. num. 1. & 5.
62. Et tres dies & tres noctes diſtincte & ſeparatim exponuntur. Cap. 87. num. 3.
✠ Chriſtus reſurrexit in aurora. Vi. inf. Reſurrectio. 2. & ſeqq.
63. Eſt enim probabilius reſurrexiſſe in aurora, quàm media nocte. Cap. 87. num. 4.
64. Reſurrexiſſe autem tertia die compertiſſimũ eſt, & de fide. Cap. 89. num. 13.
65. Similiter certiſſimum eſt, & fere de fide ipſum eſſe mortuum in feria ſexta, & in die Dominica reſurrexiſſe. Cap. 50. num. 10. 20 21. & 23.
66. Reſurrexit autem ſecundum B. Epiphanium viceſimoſecundo die Martij, in quo erat æquinoctium vernũ. Cap. 75. num. 11.
✠ Ad idem. Vi. ſupr. num. 45.
67. Secundum Euſebium Cæſareen. reſurrexit Chriſtus die uiceſimoquinto Martij. Cap. 75. num. 14.
68. Chriſtus ſua paſſione veterem hominem, & ſua reſurrectione nouum ſignificauit. Cap. 45. num. 7.
69. Traditio eſt, Chriſtum media nocte uenturum ad iudicium. Cap. 47. num. 17.
70. Chriſtus factus eſt eccleſiæ ſemel Paſcha in hac mortali vita, & iterum fiet illi Paſcha in alia uita, ſed multo clarius & perfectius. Cap. 82. num. 11.
1. CIBORVM differentiæ & mutationes ſumuntur a media nocte. Cap. 93. num. 11.
✠ CIRCA, dictio addita horæ aut tempori, hoc denotat, quòd licet aliquid factum ſit parum ante vel poſt illam horam aut tempus, recte tamen dici poſſit factum circa illam horam aut tempus. Vi. inf. Fere. 1.
✠ CIVITATVM, aut locorum catalogus intra latitudinẽ uiginti & vnius graduum, a triceſimoſexto ſcilicet vſque ad quinquageſimumſextum incluſiue. Vi. ſup. Catalogus. 1.
✠ CLAVES ſcientiæ, & iuriſdictionis habebant ſacerdotes Iudæorum, non quidẽ quales habent ſacerdotes nouæ legis. Vi. inf. Iudæi. 21.
1. CLERICI nihil aliud quàm dominum Ieſum Chriſtum habere debent. Cap. 24. num. 17.
2. Et in nullo ab adminiſtratione diuina auocari debent. Ibi. num. 18.
3. Clerici peregrini poſſunt ſimul mane dicere omnes horas uſque ad Veſperas incluſiue, & poſtea facere iter ſuum. Cap. 26. num. 5.
4. Idem de Clericis curialibus cenſeri poteſt. Ibi. num. 6.
5. Idem ſeruant ſecundum Hoſtien. & Doct. D. Papa, Cardinales, & Epiſcopi pro magna parte, & multi alij etiam inferiores recitantes mane vſque ad Nonam incluſiue. Ibi. num. 7.
1. COLLATIO quid ſignificet. Cap. 38. num. 10.
2. Vnde dictæ ſint vulgari ſermone Collationes in ieiunijs. Ibi. num. 9.
✠ COMESTIO, quæ mane fit, eſt prandium. Vi. inf. Prandium. 1.
✠ Quæ autem fit veſpere, eſt cena. Vi. ſup. Cena. 1.
1. Comedere mane ante Tertiam non eſt in uſu apud ſanctam eccleſiam. Cap. 32. num. 13.
2. Comeſtio meridiana a quibuſdam reprehenditur, ſed neſcio, an recte. Cap. 31. num. 3.
3. Nam comedendi horam eſſe ſextam extra ieiunia, probatur multis auctoritatibus. Ibi. num. 4. & ſeqq.
4. Antiqui longe tardius accedebãt ad comeſtionem, quàm nunc nos facimus. Ibi. num. 2.
✠ Comedebant enim quotidie ueteres ad nonam. Vi. inf. Nona. 2.
✠ Ieiunantes comedere debent ad ueſperam. Vi. inf. Ieiunium. 8.
✠ Comeſtio in diebus ieiunij erat ad nonam, In diebus communibus ad ſextam poſt Miſſam. Vi. inf. Miſſa. 33.
✠ In diebus Dominicis & feſtis erat ſimiliter ad ſextam, non ad tertiam. Vi. Ibi. 34.
✠ Comeſtio, quæ hodie fit in ieiunijs eſt uere prandium non cena. Vi. inf. Ieiunium. 22.
✠ Nam hodie in ieiunijs tranſlata eſt hora comedẽdi a nona in meridiem. Vi. inf. Horæ. 16.
✠ Comeſtio quæ fit ad nonã, eſt potius cena quàm prandium. Vi. inf. Nona. 4.
✠ Secundum Micrologum comedimus ad nonam cum dicitur Miſſa ad ſextam,

& come-

& comedimus ad veſperam cum dicitur Miſſa ad nonam. Et ſecundum B. Clementem Rom. ieiunandum eſt vſque ad ſextam cum ſumitur mane euchariſtia; cum vero ſumitur tertia aut quarta hora, ieiunandum eſt vſque ad veſperam. Sed hæc vſu recepta non ſunt. Vi. inf. Miſſa. 35. & ſeqq.
✠ Comeſtio moderata dici poteſt ieiunium late ſumpto ieiunij vocabulo. Vi. inf. Ieiunium. 5. & ſeq.
5. Comedere ſemel in die eſt Angelorum, bis hominum, frequentius brutorum. Cap. 36. num. 20.
6. Aliqui inter veteres Romanos comedebāt non ſolum bis, ſed etiam ter & quater in die. Ibi. num. 19.
✠ Comedendi horæ appellantur canonicæ. Vi. inf. Horæ canonicæ. 52.
7. Comeſtioni nō ſomnus neque cubile ſuccedere debet, ſed oratio, & ſacrarū lectio ſcripturarum. Cap. 26. num. 31.
1. COMMVNIO neceſſaria, quæ de corpore exeuntibus fit pro viatico, nulli vmquā denegatur. Cap. 30. num. 11.
✠ Communionē ſumpturi debent eſſe ieiuni a media nocte. Vi. inf. Ieiunium. 29.
2. Communicans in feria quinta Cenæ Domini, vt liberius poſſit in die ſancto Paſchæ comiſſationibus, & ludis indulgere, male agit. Cap. 26. num. 23.
✠ A communione abſtinendum eſt in Paraſceue maioris hebdomadæ. Vi. inf. Paraſceue. 9.
3. Sacerdotes quandoque laica communione communicare debent, ſcilicet in feria quinta, & Sabbatho maioris hebdomadæ. Cap. 30. num. 5.
✠ COMMVNIONES in Miſſa cātari cœperunt ex inſtituto Cæleſtini, & B. Gregorij. Vi. inf. Introitus. 1.
1. COMPLETORIVM vnde ſic appelletur. Cap. 17. num. 1.
2. Quare incipiat a lectione breui. Ibi. nu. 2.
3. Secundum aliquos in prima noctis vigilia exſolui debet. Ibi. num. 3.
4. Secundum Amalarium celebratur in tertia noctis parte ex ſeptem partibus noctis, quæ tertia pars vocatur conticiniū. Cap. 19. num. 18.
5. Secundum Canoniſtas eſt vna ex vigilijs nocturnis. Cap. 17. num. 30.
✠ Eſt vna ex vigilijs nocturnis, & de officio nocturno ſecūdum eoſdem, & Roſellam. Vi. inf. Matutinum. 13. & ſeq.
✠ Eſt (inquam) ſecundum Canoniſtas vna ex vigilijs nocturnis, ſeu ex horis canonicis nocturnis; Sed falſo. Vi. inf. Vigiliæ. 12.
6. Cenſetur autem eſſe hora nocturna per quamdā iuris fictionē. Cap. 19. nu. 26.
7. Quo modo etiam Veſperæ cenſentur eſſe hora nocturna. Ibi. num. 27.
✠ Quod autem Completorium ſit ex quattuor noctis vigilijs ſecundum Amalariū, id quodam modo recte exponitur. Vi. inf. Vigiliæ. 14.
8. Completorium in duodecima diei hora parum ante occaſum Solis exſolui debet. Cap. 16. num. 29.
9. Secundum communem opinionem. Cap. 18. num. 1. & 5.
10. Conuenit enim illi duodecima hora. Cap. 21. num. 1. 2. & 21.
✠ Et Completorium eſt Duodecima hora. Vi. inf. Duodecima. 4.
✠ Et ita appellatur a Smaragdo abbate. Vi. Ibi. 3.
✠ Completorio, & Primæ aſſignatæ ſunt vltima & prima diei horæ. Vi. infr. Prima. 7. & 10.
11. Secūdum Archidiaconum licet Completorium deputetur huic diei quaſi complens ipſum, non tamen cantatur in hoc die, ſed poſt finē eius in principio ſequentis. Cap. 17. num. 29.
12. Et dicitur cantari in principio ſequentis ſecundum computationem canonicam. Cap. 19. num. 23.
✠ Generaliter enim, & per ſe eſt de die præcedenti, ſed per accidens eſt de ſequenti, ſuperueniente ſcilicet maiori feſto. Vi. inf. Veſperæ. 18.
✠ Et includitur in ſollemnitate alicuius feſti etiam poſt ſecundas Veſperas. Vi. inf. Dies. 87.
13. Completorium eſt finis diei eccleſiaſtici, Matutinum vero eſt principium. Cap. 28. num. 18.
✠ Inter horas canonicas Completorium vltimo loco eſt numerandum. Vi. infr. Matutinum. 19.
14. In eccleſijs clericorum ſæcularium immediate poſt Veſperas decantatur. Cap. 25. num. 5.
✠ Quare Veſpere recitare Completorium ſimul cum Veſperis non eſt malum. Vi. inf. Horæ canonicæ. 45.

Et quan-

✠ Et quãdo Completorium immediate dicitur post Vesperas, semel tãtũ dicitur oratio Dominica. Vi. inf. Oratio Dñica. 4.
✠ Quando autem Completorio finito immediate dicitur Matutinum, omnes orationes, scilicet Pater noster, Aue Maria, & Credo, ita integre dicuntur, & duplicantur, ac si hæc duo officia non continuarentur simul. Vi. Ibi. 5.
✠ Completorium sub Vespertini officij nomine late sumpto comprehenditur. Vi. inf. Matutinum. 10.
15. Et eo Christi sepultura repræsentatur. Cap. 18. num. 2. & 6.
16. Licet quidam eam repræsentari dicãt Vesperis. Ibi. num. 8.
✠ Completorium non erat specifice, & explicite cognitũ ab initio. Vi. inf. Prima. 9.
✠ Neque tempore B. Augustini, saltem sub hoc nomine. Vi. ibi. 12.
✠ Etsi tamen non specifice nominatum, videtur tactum ab antiquis sanctis patribus. Vi. ibi. 14.
17. Ipsumque videtur commemorare B. Basilius. Cap. 14. num. 17.
✠ Et eius expressam mentionem faciunt hi. Vi. inf. Prima. 15.
✠ Completorium postea adinuentũ, fuit horis canonicis adiunctum. Vi. ibi. 11.
✠ Prima & Completorium in multis conueniunt, & fuerunt adinuentæ post alias quinque horas. Vi. ibi. 8.
1. CONCESSIONE alicuius actus expresse facta, ea omnia tacite intelliguntur cõcessa, sine quibus ille actus bene explicari non potest. Cap. 66. num. 21.
✠ CONCVBIVM appellatur nox intempesta, quòd fere omnes tunc cubent. Vi. inf. Nox. 14.
✠ CONFESSIONE nõ præmissa potest in aliquo casu Missa celebrari. Vi. infr. Missa. 72.
✠ Priuilegium audiendi confessiones nulla potest induci consuetudine. Vi. inf. Priuilegium. 3.
1. CONIECTVRIS non est opus, vbi est expressa auctoritas textus. Cap. 57. nu. 9.
✠ CONIVNCTIONES aliæ pro alijs positæ inueniuntur. Vi. inf. Et. 1.
1. CONSCIENTIA etiã erronea obligat. Cap. 27. num. 16.
1. CONSEQVENS qui vult, vult omne necessarium antecedens. Cap. 41. num. 22.
1. CONSVETVDO laudabilis, & mos patriæ seruandus est. Cap. 24. num. 14.
2. Consuetudo generalis seruanda est. Cap. 39. num. 15.
3. Consuetudines ecclesiasticæ diligenter seruandæ sunt, quia parem omnino vim obtinent cum iure scripto. Cap. 41. num. 17.
4. Consuetudo non minus quàm lex vigorẽ habet. Cap. 30. num. 1. & 6.
5. Obtinet vim legis, & æque ac ius scriptum obligat. Cap. 42. num. 12.
6. Est optima legum interpres. Ibi. nu. 13.
7. Consuetudo diuino cultui fauorabilis est extendenda. Ibi. num. 16.
8. Consuetudo censetur obligare ad mortale, quando viri prudentes ita existimant. Ibi. num. 17.
9. Consuetudo generalis non indiget probatione. Ibi. num. 19.
10. Dicitur autem generalis, quando omnes ita existimant. Ibi. num. 18.
11. Consuetudo, quæ est contra ius, probari debet. Ibi. num. 23.
✠ Doctori alicui excellenti asserenti consuetudinem, stari debet. Vi. inf. Doctori. 1. & seqq.
✠ Nulla consuetudine induci potest priuilegium audiendi cõfessiones. Vi. inf. Priuilegium. 3.
✠ Consuetudo loquendi attendenda est. Vi. inf. Vsus. 1. & seqq.
1. CONSVLTATIO non est de impossibilibus. Cap. 63. num. 17.
✠ CONTICINIVM appellatur nox intẽpesta, quòd fere omnes tunc taceant. Vi. inf. Nox. 14.
✠ Ab Hugone de S. Vict. appellatur prima pars noctis. Vi. ibi. 5.
1. CORRECTIO vitanda est; quod enim non mutatur cur stare prohibetur? Cap. 89. num. 4.
2. Legum correctio restringenda est, non amplianda. Cap. 24. num. 13.
✠ Et non inducitur ex tacita & præsumpta ratione legis. Vi. inf. Lex. 10.
3. Correctio iuris antiqui nõ censetur facta, nisi quatenus habetur ex iure nouo in sensu directo. Cap. 28. num. 6.
4. Vel etiam in sensu contrario, quando aliàs ius nouum in sensu directo nihil operaretur. Ibi. num. 7.
5. Et intelligit de iure antiquo, quod immediate vigebat ante ius nouũ. Ibi. nu. 11.
1. CREPVSCVLVM est totũ illud spatiũ

temporis

temporis, quod est vel mane ab initio auroræ vsque ad Solis ortum, vel sero ab occasu Solis vsque ad initium noctis perfectæ. Cap.9. num.17.
2. Crepusculum significat dubium, quia dies an sit etiamnum, an nox, multis est dubium. Ibi. num.16.
3. Crepusculum non est idem cum die, vel cũ nocte. Cap.20.num.23.
4. Sed diei, & nocti tamquã inter vtrumque medium adscribi potest. Cap.9. nu. 12.
5. Et nunc diei nunc nocti annumeratur. Cap.20. num.24.
✠ Et dici potest & dies & nox propter conuenientiam, quam cum vtroque habet. Et quia in medio existens, vtrũque participat. Vi.inf. Diluculum.4.& seq.
6. Quare tamquam medium quiddam inter diem & noctem, facile attribui potest vel diei, vel nocti, quouis cumque modó, siue præcedenti, siue subsequenti. Cap. 88. num. 12.
7. Crepusculo durante intelligi potest esse dies,& Sol. Cap.93.num.6.
✠ Dici etiam potest esse media nox. Vi.inf. Medium.5.
8. Crepusculum adscribitur potius diei quàm nocti, si id præsertim suadeat mitior interpretatio. Cap.93.num.9.
✠ Ab initio crepusculi matutini sumi potest initium diei artificialis. Vi.inf. Dies.4.
✠ Et quando finit crepusculum vespertinum, tunc perfecte finit dies, & est occasus Solis. Vi.ibi.13.
✠ Crepusculo matutino est mane. Vi.inf. Mane.2.
9. Crepusculum matutinum non ita ligat diẽ cum nocte sicut vespertinum. Cap. 20. num.21.
10. Crepusculum matutinum & vespertinum sunt omnino æqualia. Cap.95.num.5.
11. Et singula crepuscula pro vna hora inæquali computantur. Cap.9.num.19.
12. In Italia numquam minus quàm vnã horã cum dimidia continent. Ibi.num.18.
13. Linea crepusculina æquidistat ab horizõte per decẽ & octo gradus. Cap.39.nu.5.
14. Secundum opinionem magis communẽ. Cap.40. num.7.
15. Sed secundum aliquos Magistros extẽditur vsque ad triginta gradus sub horizonte. Ibi.num.8.& cap.91. num.14.
16. In dictis autẽ decem & octo gradibus pertranseundis Sol immoratur plus semper quàm per vnam horam,& quintam partẽ alterius. Cap.39. num.6.
17. Crepusculorum duratio varijs modis inuestigari potest. Cap.95. num.1.
18. Sed modus facilior est qui describitur. Ibi. num.2. & 3.
19. Qui etiam exemplo declaratur. Ibi.nu.4.
20. Et figura ostenditur. Ibi.num.9.
✠ Tabulam durationis crepusculorum a 36. gradu eleuationis poli vsque ad 56. inclusiue iuxta determinationem decem & octo graduum sub horizonte. Vi.inf. Tabulam.5.
1. CRVCIS suppliciũ durius erat alijs supplicijs,qa diutius cruciabat. Cap.65.nu.7.
2. Et nihil fuit peius cruce inter omnia genera mortium. Ibi. num.8.
3. Non nulli asserunt, Romanos non Iudæos inferre fuisse solitos crucis supplicium. Cap.61.num.10.
4. Sed probatur, etiã Iudæos idem suppliciũ sæpius in reos decreuisse. Ibi. num. 12.
5. Cur Christus sibi ipse crucem portare fuerit coactus. Cap. 64. num. 5.
6. Cur etiã Simon Cyrenæus angariatus fuerit ad eamdẽ crucẽ portandã. Ibi. nu.6.
7. Crucifixorum corpora in eadem die sepeliẽda erãt apud Iudæos ex præcepto Dei. Cap.6[illegible]. num.4. & cap.66. num.24.
8. Quod præceptũ pro Christo specialiter latũ fuisse censendũ est. d. Cap.65. nu.5.
9. Intelligebatur autem in eadem die, non in qua crucifigebãtur, sed in qua moriebantur in cruce. Ibi. num.6.
10. Diem crucifixionis Iesu Christi quicumque inuestigare nituntur, non incipere debent computationem ab initio mũdi. Cap.68. num. 15.
11. Diem dictum crucifixionis Iesu Christi non fuisse festum Paschæ, sed Vigiliam Paschæ, multæ coniecturæ probare vidẽtur. Cap.60. num.3. & seqq.
12. In contrarium fuisse festum, & Lunam decimamquintam, probatur multis coniecturis. Cap.61. num. 1.6.& 8.& cap. 62.num. . & 11.
13. Et probatur etiam testimonijs multorum patrum. d. Cap.62. num.12. & seqq.
✠ Longeque conuenientius dicitur Christus crucifixus in festo die Paschæ,quàm in vigilia Paschæ. Vi.sup. Christus.31.
14. Hora crucifixionis Iesu Christi habet difficultatem non paruam. Cap.22. num. 1. & 24.

Quidam

15. Quidam ex antiquis, & ex recentioribus dicunt fuisse tertiam, quidam sextam. Cap.23. num. 12.
16. Horam tertiam dicunt hi. Ibi. num. 13.
17. Sextam hi. Ibi. num. 14.
18. Crucifixum fuisse Christũ hora tertia declaratur multis modis. Ibi.nu.2.& seqq.
19. Fuit enim crucifixus hora tertia cõpleta, & sexta iam incœpta. Cap.22.num.2.
20. Vel fuit crucifixus hora media inter tertiã & sextam. Ibi. num. 22.
✠ Crucifigi non decuit Christũ in media nocte, sed in meridie. Vi.sup.Christus.24.
✠ CVRIALES clerici possunt simul mane dicere omnes horas. Vi.sup.Clerici.4.
1. CVRSITATIONES Carnispriuij olim ad ostensionem virium, nunc ad lucrum militum apparitorum exercentur. Cap. 80. num.8.
✠ CVSTODIÆ noctis erant quattuor, in quas nox diuidebatur. Vi.inf.Nox.3.
1. CYCLOS habere perpetuos ac sempiternos, perfectos & exactissimos ad Paschæ celebrationem, sanctæ Christi ecclesiæ militanti non conuenit, neque expedit. Cap.82. num. 10.

D

1. DEBITOR soluens ante tempus nõ potest se liberare, si tempus adiectum sit non in solum fauorem debitoris, sed etiã creditoris. Cap.26. num. 10.
✠ DEFECTVS nostrorum temporum, quibus non solum merita, sed etiam corpora ipsa hominum defecerunt, non patitur districtionis antiquæ manere censuram. Vi.inf. Tempus.19.
✠ DEFVNCTORVM Missa canitur post Matutinũ, aut Primã. Vi.inf.Missa.62.
✠ Et celebratur conuentualiter etiam quòd aliàs fiat officium de festo vel de feria. Vi. ibi.63.
✠ In multis ecclesijs quolibet vespere dici solet vnus Nocturnus defunctorum sine Laudibus. Vi.inf. Nocturni.15.
1. DETERMINATIO vna respiciens plura determinabilia debet pariformiter determinare. Cap.39. num. 19.
1. DIES artificialis pluribus modis definiri potest, vel quando Sol in suo corpore est super terram, vel quando in suis radijs. Cap.9. num. 14.
2. Diem vulgus omne appellat præsentiã Solis super terram. Cap.91.num.12.
3. Diei artificialis initium duplex est. Vnum ab aurora, Alterũ ab ortu Solis. Cap.9. nu.22.& cap.15.nu.18. & cap.16.nu.21.
4. Sumi enim potest dictũ initiũ & a crepusculo, & ab ortu Solis. Cap.21. nu.23.
✠ Id est sumi potest & ab initio crepusculi matutini, & a fine: Crepuscula enim & diei & nocti tamquam inter vtrumque media adscribi possunt. Vi.sup. Crepusculum. 4. & seqq.
5. Dies igitur artificialis incipit non solum quando Sol in suo corpore oritur, sed etiã multo ante cum lux emicare prospicitur in Oriente. Cap.90.num.10.
6. Et vno modo incipere dicitur ab auroræ initio. Cap.6. num. 27.
7. Alio modo ab ortu Solis. Ibi.num.33.
8. Ita quòd vsque ad ortũ Solis dicatur nox. Ibi. num.28.
9. Immo & media nox. Ibi.num.29.
10. Pro Missis priuatis celebrandis non ab ortu Solis, sed ab aurora, diei initium sumitur. Cap. 39. num. 2.
11. Et ab aurora sumendum est ijs qui agendi initium considerant. Cap. 9. num. 20.
✠ Operarij diẽ sibi auspicantur ad minus ab ortu Solis. Vi.inf. Operis.8.
✠ Dies cẽsetur completus Vesperis. Vi. inf. Vesperæ.17.
12. Sed non finitur secundum veritatem nisi per occasum Solis. Cap. 19. num. 35.
13. Et tunc perfecte finit dies, & est occasus Solis, quando finit crepusculum vespertinum. Cap.93. num.4.
✠ Tabulam quãtitatis dierum artificialium elaborauit Ioan. de Monte Regio. Vi. inf. Tabulam. 1.
✠ Dies artificialis tãtus est in vno pũcto Zodiaci, quantus est in altero puncto æquidistante a Tropicis in altera parte Zodiaci. Et rursus quãtus est dies in dictis duobus punctis, tanta est nox in alijs duobus oppositis. Vi.inf. Sol.4. & seq.
14. Diei artificialis, seu noctis quantitate habita, reliqua singularum horarum puncta facile inueniuntur. Cap.94. num. 1.
15. Quod exemplis manifestatur. Ibi.num. 6.& seqq.
16. Dies totus diuiditur in mane & vespere secundum quosdam: Et ita mane durat vsque ad meridiem, a meridie vero incipit vespere. Cap.8.num.13.
17. Secundũ alios diuiditur in mane, meridiẽ, & supremum. Et mane durat vsque ad horam post tertiam, meridies vsque ad

horam

horam ante nonam. Ibi. num. 14.
18. Dies diuidebatur antiquitus apud hebræos in quattuor partes, & singulæ partes ab hora in fine posita nominationem sumebant. Cap. 20. num. 8.
19. Et similiter apud antiquos pro horis canonicis in quattuor æquales partes diuidebatur: quemadmodum nox pro vigiliis: Et quælibet pars ab hora in fine posita nominationē sumebat. Cap. 21. nu. 3. 11. 15. & seqq.
✠ Ad idem. Vi. inf. Horæ canonicæ. 23.
20. Dies quilibet artificialis in duodecim horas inæquales apud omnes diuiditur. Cap. 21. num. 20.
21. Dies (inquam) quilibet, & nox quælibet ita diuiditur. Cap. 9. num. 1. & 4.
22. Quòd si computentur etiam crepuscula, cuiusque diei artificialis horæ erunt quattuordecim. Ibi. num. 11.
23. Dies naturalis conficitur ex vna Solis integra, & cōpleta circumlatione. Cap. 59. num. 13.
✠ Et diuiditur in vigintiquattuor partes per horas æquinoctiales. Vi. inf. Horæ. 1.
24. Dierū varias supputationes & inchoationes multi auctores pertractant. Cap. 92. num. 5.
25. Qui dies pro diuersitate factorum & caussarum diuersimode incipere, & finire cēsentur. Ibi. num. 3.
26. Et diuersæ nationes diuersimode eos computare solebant. Ibi. num. 2. & 6. & cap. 91. num. 4.
✠ Arabes diei initium faciūt a meridie. Vi. sup. Arabes. 1.
✠ Et ita etiā computant Astrologi. Vi. sup. Astrologi. 1.
✠ Babylonij, & Persæ diei initium faciunt ab ortu Solis. Vi. sup. Babylonij. 1.
✠ Græci a mane. Vi. inf. Græci. 1.
✠ A primo enim mane diei initium facit ecclesia græca. Vi. inf. Missa. 74.
27. Romani a media nocte dies computare solebant. Cap. 92. num. 1.
✠ Iudæi computant a Vespera. Vi. inf. Iudæi. 23.
28. Ita enim dies cōputare præceptū illis fuit, non quantum ad omnia, sed quantum ad sollemnitatū dumtaxat celebritates. Cap. 44. num. 5.
29. Vnde dies sollemnitatum apud hebræos a vespera in vesperam celebrabantur. Cap. 67. num. 12. & cap. 70. num. 14.
30. Tribus autem modis computabatur dies naturalis apud Iudæos. Ab ortu Solis secundum naturam ipsorum dierum. Ab occasu secundum sollemnizationē festorum. A media nocte secundum communem vsum loquendi. Cap. 87. num. 5. & cap. 89. num. 14. & 16.
31. Quidam inquiunt, dies naturales apud Iudæos cōmuni reputatione cœpisse a mane. d. Cap. 89. num. 1.
32. Sed id falsum est. Ibi. num. 2. & 12.
33. Nam in communi vsu loquendi dies computabantur apud Iudæos & apud sacras litteras a media nocte. Cap. 88. num. 1.
34. Vnde simpliciter dicendum est, quòd dies naturalis secundum communem reputationem, & vulgarem loquendi vsum currit a media nocte. Cap. 20. num. 29. & cap. 87. num. 2.
35. Quod procedit etiam in interpretandis sacris scripturis. d. Cap. 87. num. 9.
36. Et etiam apud Iudæos. Ibi. num. 22.
✠ Dierum enim naturalis distinctio est, vt vesperam diei præcedenti coniungamus. Vi. inf. Vespera. 25.
37. Naturaliter igitur a media nocte dies naturalis computari debet secundum communem reputationem. Cap. 90. num. 1.
38. Nam diei principiū ab aliquo puncto maxime noto capere oportet secundum naturam. Ibi. num. 2.
39. Diei autem puncta maxime certa, ex quibus initium diei capere possumus, quattuor sunt, ortus Solis, occasus, meridies, & media nox. Ibi. num. 3.
40. Et initium diei naturalis non est sumendum secundum naturam ab occasu Solis. Ibi. num. 4.
41. Neque ab ortu. Ibi. num. 7. & 9.
42. Neque a meridie, sed a media nocte. Ibi. num. 13.
43. Quare dies computare a media nocte magis naturale est, quàm aliunde. Cap. 92. num. 4.
44. Et dies naturalis a media nocte secundum naturam inchoandus est. Cap. 91. nu. 1.
45. Ac ita habet, & habuit semper vsus cōmunis. Ibi. num. 16.
46. Ecclesia etiam diem cōputat a media nocte. Cap. 92. num. 7. & 11.
47. Quod intelligendum est non simpliciter quoad omnia, nam in pluribus diem inchoat ab occasu Solis. Ibi. num. 12.
48. Sed quoad quædā, scilicet quoad ieiunia, & cibo-

& ciborum differentias, diem ecclesia inchoat a media nocte. Ibi. num. 13. & cap.43.num.7.& cap.91.num.2.

49. Nam dies naturalis secũdum ecclesiã Romanam incipit magis ab occasu Solis, quàm a media nocte. d.cap.91. num.3.

50. Et dies ecclesiasticus quantum ad celebrationẽ diuinorum officiorũ currit a vespera in vesperam. Cap. 18. num. 10.

✠ Et ita incipit secundum computationem canonicam. Vi.inf. Vespera. 26.

51. Dicitur quidem quòd pro horis canonicis dies naturalis computatur a media nocte. Cap. 25. num.2.

52. Sed hoc addi debet, quòd pro Matutino incipit dies a vesperis præcedentis diei. Ibi.num.3.

✠ Diei autem ecclesiastici principiũ est Matutinum, finis vero Completorium. Vi. sup. Completorium. 13.

53. Quantũ igitur ad ecclesiasticũ officiũ dies naturalis ita currit, vt nox præcedat, dies autẽ artificialis sequatur. Cap.43.nu.1.

54. Et incipit a Vesperis. Ibi. num.3.

55. Incipit a vespera, vel ab occasu Solis quãtum ad officium diuinum; sed quantum ad ieiunia incipit a media nocte. Cap. 26. num.28.

56. Et similiter dies festus a media nocte incipit, quantũ ad ieiunia, & cõem populorũ morem, præsertim in cessando ab operibus seruilibus. Cap.47. num. 14.

57. Licet quantum ad celebritatem officij incipiat a vespera. Ibi. num. 15.

58. Dies qui a vespera supputatur, inter alias supputandi rationes dicitur ecclesiasticus. Cap.43. num.5.

59. Competebat quidẽ etiã Iudæis huiusmodi supputatio in veteri lege quantum ad eorum sollemnitates. Ibi. num. 10.

60. Sed nobis regulariter dies currunt ab occasu, Iudæis contra regulariter currebant ab ortu. Ibi. num. 12.

61. Et specialiter in sollemnitatibus celebrandis currebant illis dies ab occasu. Ibi. num. 13.

62. Dies enim naturales ab initio mundi a mane procedebant in mane. Ibi. num. 17. & seqq.

63. Ita vt dies artificialis præcederet, & nox sequeretur. Cap. 20. num. 20.

✠ Naturalis enim ordo postulat diem ac noctem dicas potius, quàm retrorsum. Vi. inf. Lux.2.

64. Dies item primus in creatione mundi sine vllo diluculo, aut aurora præcedente incœpit. Cap.89. num.7.

✠ Et quamuis secundum Thaletem Milesium nox præcessit diem, non dies noctẽ; Id tamen intelligendum est non de nocte proprie dicta, sed improprie, de materia scilicet informi, & tenebrosa. Vi.inf. Nox. 9. & seq.

65. Dies igitur naturales ab initio creationis mundi vsque ad Christi resurrectionem ita currebant, vt dies noctem præcederet. Cap.44. num. 8.

66. Post Christi vero resurrectionem ita procedũt, vt nox diem præcedat. Ibi. nu.9.

67. Et diei initium ab occasu Solis habeatur. Cap. 19. num. 20.

68. Quod mysterio congruit. Cap.44.nu. 10.

69. In nouo etenim testamento nõ sequimur in computatione dierum naturalium ordinem creationis, sed potius recreationis; & iccirco noctem diei præmittimus, quia a tenebris peccatorum transimus ad lucem gratiæ. Ibi. num.4.

70. Huiusmodi autẽ dierũ naturaliũ mutatio facta est in Christi resurrectione. Nam prius dies præcedebat noctẽ, & postea nox præcedit diem. Cap.45.num. 1.

71. Quamuis B. August. in die Parasceues dictã mutationẽ factã existimet. Ibi.nu.2.

72. Nam dies mortis, seu sepulturæ Christi secundum ipsum a nocte sumunt initium. Cap.48. num. 12.

73. Dies vero creationis mundi a luce. Ibi. num. 13.

74. Per dictam autem dierum naturalium mutationẽ factam in resurrectione Christi saluatur tempus trium dierum, & trium noctium mortis Christi. Cap.45. num. 17.

75. Cui tamen solutioni non nulla obstant. Cap. 46. num.1.

76. Et videtur potius mystica quàm litteralis. Cap.48. num. 1.

77. Minus tamen mala est, quàm solutio cõmunis. Ibi. num.2. & 11.

78. Difficillimum autem est numerum assignare dictorum trium dierum, & trium noctium mortis, seu sepulturæ Christi. Cap.50. num. 1.

79. A multis dictus numerus varie assignatur. Cap.49. num. 1. & seqq.

80. Duo modi noui assignantur a Middelburgensi. Cap.50. num.5. & 8.

81. Dies a Iudæis per Lunas numerabantur. Cap. 89. num. 3.
82. Et erant in duplici differentia apud ipsos; quidam scilicet legales a vespera in vesperam, quidam vsuales a media in mediam noctem. Cap. 87. num. 14.
83. Euangelistæ fere semper nominant dies secundum computationem vsualem, nō secundum legalem. Cap. 60. num. 2.
✠ Dies hebdomadæ dicebātur prima Sabbathi, secūda Sabbathi, tertia Sabbathi. &c. Vi. inf. Hebdomadæ. 1.
✠ Dies Sabbathi in singulari, vel dies Sabbathorum in plurali idem significat. Vi. inf. Sabbathum. 4.
✠ Prima Sabbathi, vel vna Sabbathi hebræorum more est dies Dominica. Vi. inf. Dominica. 10.
✠ Diem dominicam ita appellamus, & festiuā ducimus propter Christi resurrectionem. Vi. Ibi. 7.
✠ Dierum omnium dignissima est dies Dominica. Vi. ibi. 3.
84. Dierum festorū officiū antiquitus nō habebat primas Vesperas. Cap. 19. nu. 21.
85. Sed postea factum est, vt incipiat a primis Vesperis inclusiue. Ibi. num. 29.
86. Et durat sollemnitas per totum diem sequentem. Ibi. num. 30.
87. Incluso etiā Completorio. Ibi. num. 31.
88. Secundum consuetudinem, & communē opinionem. Ibi. num. 32.
✠ Descriptio temporis diei vt plurimum fiebat antiquitus apud hebræos, & apud patres, per horam tertiam, sextam, & nonā alijs intermedijs omissis, tamquā per horas insigniores, & sollemniores. Vi. inf. Tempus. 14. & seqq.
✠ Et vsque hodie fit quandoque dicta descriptio temporis per horas canonicas. Vi. ibi. 17.
89. Diei prima pars est aptior & melior rebus gerendis, quàm suprema. Cap. 9. nu. 6.
90. Est aptior (inquam) ad laborandū, ad orādum, & ad deuotionem. Cap. 26. nu. 13.
✠ Vnde apud Christianos feriarum nomine appellati sint dies. Vi. inf. Feriæ. 1.
91. Dies passionis Christi occultus est nobis. Cap. 74. num. 24.
92. Huiusmodi autē occultationis caussa affertur ex aliorum sentētia. Ibi. num. 25.
93. Item ex propria. Ibi. num. 26. & 28.
94. Dies naturalis quātum ad calculationem æquinoctij verni, aut Lunæ quartædecimæ pro Paschæ celebratione, commode sumitur a media in mediam noctem. Cap. 91. num. 15.
95. Numerare dies absque noctium commemoratione in vsu est. Ibi. num. 13.
96. Quattuor diei puncta respōdent quattuor anni punctis, ortus scilicet Solis æquinoctio verno, occasus æquinoctio autumnali, meridies solstitio æstiuo, media nox solstitio hiberno. Cap. 90. num. 15.
97. Dicta quattuor diei puncta, scilicet ortus Solis, occasus, meridies, media nox, sumenda sunt in qualibet regione ex linea meridiana. Cap. 40. num. 4.
98. Præterquam vbi polus est pro Zenith, in qua ad placitum constituenda sunt. Ibi. num. 6.
99. Dies artificiales, & noctes in quibusdam regionibus contingunt longissimæ per plures Solis circūlationes. Ibi. num. 5.
100. Vnde fit, vt ibi dies artificiales pauciores sint quàm apud nos, non autem dies naturales, id est Solis paralleli, & circumlationes. Ibi. num. 5.
101. Dierum duplicatio, ita vt duo dies pro vno & eodem computentur & nominentur, falsa est, & non admittenda. Cap. 59. num. 9. & 17.
102. Sed ita vt plures dies duplicentur ad celebrandam aliquam festiuitatem, absque interruptione dierum hebdomadæ, quēadmodum fit in bissexto, admitti potest. Ibi. num. 14.
✠ In anno enim bissextili duo dies pro vno computantur. Vi. sup. Bissextili. 1.
103. In numero aliquorum dierum, seu in dierum appellatione facienda, vtraque extrema computanda sunt. Verbi gratia cum dicitur, Die tertio post Kalend. vel Die tertio ante Kalend. & ipsæ Kalendæ, & dies qui describitur computantur, vt sic trium dierum ratio constet. Cap. 73. num. 18.
104. Dies idem apud veteres Romanos pluribus modis describebatur. Verbi gratia in die tertio Ianuarij dicebant, Tertio Non. Ianuar. seu (quod idem est) Tertio ante Non. Ianua. & ante diem tertium Nonarum Ianua. Item dicebant, Die tertio post kalend. Ianuar. & Post diem tertium kalendarum Ianuar. Ibi. num. 17.
1. DIFFICVLTAS sacrarū litterarū debet efficere, vt potius fateamur inscitiam, & imbecil-

imbecillitatem nostram, quàm vt contra illas mussitemus. Cap. 23. num. 16.
1. DIGNIVS trahit ad se minus dignum. Cap. 24. num. 22.
1. DILVCVLVM omne post sextam noctis horam incipit, quando primũ galli canũt, secundũ Euthymium. Cap. 46. num. 3.
2. Immo secundum ipsum tunc proprie Sol nobis oriri dicitur. Ibi. num. 13. & 22.
3. Quæ tamen absurda sunt. Ibi. num. 14.
4. In diluculo & crepusculo dici potest & dies & nox propter conuenientiam quam cũ vtroque habent. Cap. 47. num. 20.
5. Et quia in medio existentia vtrumque participant. Ibi. num. 22.
6. Diluculum tempore resurrectionis Christi in Hierusalem non incœpit prius quàm per horam, & dimidiam fere ante ortum Solis. Cap. 46. num. 1.
✠ DISPENSARE aliquem in vno casu particulari est minus quàm legem ferre cõmunem, & vniuersalem. Vi. inf. Lex. 7.
✠ DISTRVS mensis apud Macedones est idem penitus cũ nostro Martio. Vi. inf. Mensis. 1.
1. DIVERSIS ex rebus aut principijs non fit illatio. Cap. 26. num. 29.
2. Diuersorum enim diuersum est iudicium, & ex diuersis (vt dictum est) non fit illatio. Cap. 27. num. 13.
1. DOCTORI alicui excellenti asserenti ita esse consuetudinem, stari debet. Cap. 42. num. 21.
2. Licet Nauarrus contrarium sentiat. Ibi. num. 22.
3. Potest tamen probatio in contrarium admitti. Ibi. num. 25.
1. DOMINICA dies sicut fuit prima dies creationis mundi, ita prima fuit redemptionis, & innouationis seculi. Cap. 85. num.
2. Et quemadmodum fuit prima dies antiqui status, ita fuit prima noui. Cap. 45. nu. 3.
3. Et tenet primatũ in diebus omnibus. Ibi. num. 4. 9. 14. & seqq.
4. Et in ea primum gratia noui testamenti illuxit. Ibi. num. 5. & 1.
5. Et præcipua mysteria in ea facta sunt. Ibi. num. 10.
6. Dominicã diem quam celebrat ecclesia ob resurrectionem Christi, fatetur esse primam diem hebdomadæ, in qua etiã creatus est mundus. Cap. 59. num. 11.
7. Eamque ita appellamus & festiuã ducimus propter resurrectionẽ Christi. Cap. 50. num. 12.
✠ Quã semper in lætitia propter dictã Christi resurrectionem recolere debemus. Vi. inf. Sexta. 3.
8. Dominica dies ob id principaliter cõsecrata est, quia in ea Christus resurrexit, non quia in ea primum apparuit post resurrectionem. Cap. 46. num. 21.
✠ Nam in ea die Christũ resurrexisse certissimum est. Vi. sup. Christus. 65.
9. Dominicæ diei initium a vespere Sabbathi incipit. Cap. 43. num. 9.
✠ Pascha in die Dominica celebrandum est. Vi. inf. Pascha. 48.
10. Dominica dies dicitur prima Sabbathi, vel vna Sabbathi hebræorũ more. Cap. 50. num. 13. & 15.
✠ Dicitur (inquam) hebræorum appellatione vna Sabbathorum. Vi. inf. Vna. 1.
1. DVODECIMÆ horæ canonicæ fit mentio per B. Athanasium. Cap. 12. nu. 20.
✠ Duodecima autem appellantur Vesperæ. Vi. inf. Vesperæ. 8.
2. Nam duodecima hora sunt Vesperæ. Cap. 17. num. 7. 26. & seq.
3. Sed a Smaragdo abbate accipitur Duodecima pro Completorio. Cap. 15. nu. 15.
✠ Et secundum communem duodecima diei hora est Completorium. Vi. sup. Completorium. 8.
4. Quare Duodecima hora est Completoriũ. Cap. 19 num. 6.
✠ Duplicatio dierum an sit admittenda. Vi. sup. Dies. 101 & seq.

E

1. EDITIO vulgata, & vetus bibliorum sola pro auctentica habetur. Cap. 46. nu. 24.
2. Eius auctoritas, aut vltimi Marci capitis, non potest amplius in dubium reuocari. Cap. 50. num. 14.
1. EFFECTVS maior maiorem caussam requirit, & minor minorẽ. Cap. 70. nu. 10.
✠ Effectus cessat cessante caussa. Vi. sup. Caussa. 1.
1. EPIICIÆ virtus dictat, in aliquo casu nõ esse seruãdum præceptũ. Cap. 42 nu. 4.
✠ EPIPHANIORVM die, id est sexta Ianuarij a quibusdam oriẽtalibus simul celebrabatur natiuitas Christi in carne, & apparitio. Vi. sup. Christus. 7.
1. B. EPIPHANIVS in quarumdam rerum historia circa tẽpus vitæ, & mortis Christi fallitur. Cap. 67. num. 4.

EPI-

1. EPISCOPVM decet quotidie Missā audire, licet nō præcipiat. Cap.39.nu.11.
✠ Episcopo iter faciente celebrari potest ante auroram. Vi.inf. Missa.20.
✠ Episcopi pro magna parte secundum Hostien. & Doct. dicunt simul mane omnes horas. Vi.sup. Clerici.5.
1. ET, coniunctio multa significat; coniunctionesque aliæ pro alijs positæ inueniūtur. Cap.23.num.5.
1. ETYMOLOGIA vocabuli non præstat argumentū affirmatiue. Cap.20.nu.19.
1. EVANGELISTÆ non omnia nobis minutatim descripserunt. Cap.69.nu.13.
1. EVCHARISTIA a ieiunis sumi debet. Cap.56.num.19.
2. Et Eucharistiæ sacramentum ieiunis tantum licet offerre, & accipere. Cap.32. num. 6. 9. & 12.
3. Excepto vno die feriæ quintæ in Cena Domini. Ibi.num.8.& 10.
4. Verum ille mos Cenæ dominicæ abrogatus est. Ibi.num.11.
5. Eucharistia sumi non potest ab eo qui post gallicātum, aut post mediam noctem bibit. Cap.47.num.2.
✠ Ad hoc autem, quòd quis reputetur ieiunus in sumptione euchāristiæ, attendenda est cuiusque ecclesiæ consuetudo, & constitutio. Vi.inf. Missa.77.
6. Cur Christus nō ieiunis Discipulis eucharistiam tradidit. Cap.56.num.18.
7. Eucharistiam statim post comestionē agni paschalis institui decuit; & deinde ad alterū dicti agni significatū, immolationē scilicet Christi deueniri. Cap.57.nu.1.
✠ Eucharistiæ enim sacrificiū significabatur ab agno paschali. Vi.sup.Christus.18.
8. Et a nullo veteris legis sacrificio magis exprimebatur, quàm ab agno paschali. Cap.56.num.4.
9. Comestio namque agni paschalis erat figura, & instructio comestionis eucharistiæ. Ibi. num.5.
10. Iccirco decuit, vt post comestionē agni paschalis, statim Christus eucharistiam institueret. Ibi. num.7. & multis seqq.
11. Eucharistiā Christus in azymo nō in fermentato consecrauit. Cap.68.num.25.
✠ EVCHETÆ id est Orantes hæretici, nimis orabant. Vi.inf. Psalliani.1.
1. EXCEPTIO firmat regulā in casibus nō exceptis. Cap.24.nu.7.& cap.30.nu.8.
1. EXEMPLORVM nō requiritur veritas, sed manifestatio. Cap.9. num.15.
2. Minores & simplices sequuntur exēpla maiorū, & doctiorū, iuxta illud, A boue maiori discit arare minor. Cap.30. nu.15.
1. EXHALATIO habet se vt genus ad vaporem, & ad exhalationem specifice sumptam. Cap. 7. num.14.

F

✠ FAVORES conuenit ampliari, odia vero restringi. Vi.inf. Odia. 1.
1. FERE, Quasi, Circa, dictiones additæ alicui horæ, aut tēpori, hoc denotant, ꝙ licet aliquid factum sit parum ante, vel parum post illam horam aut tempus, recte tamē dici possit factū fere, quasi, circa illā horam aut tempus. Cap.22. num. 14.
1. FERIARVM nomine vnde appellati sint dies apud christianos. Cap.24.num.19.
2. Sexta feria abstinemus propter passionem Domini. Cap.50. num.11.
✠ Ad idem. Vi.inf. Sexta.3.
✠ Sextæ quæque feriæ mēsis Martij Sacræ, & celebres habentur. Vi.ibi.4.
✠ In feria quinta Cenæ Domini ecclesia nō potest plene vacare celebrationi sacramēti corporis, & sanguinis Christi ob multas illius diei occupationes. Vi.inf. Sacramenti. 1.
✠ In dicta feria quinta nō nisi vna Missa celebrari debet. Vi.inf. Missa.69.
1. FERMENTVM non abijciebatur e domibus Iudæorū, nisi Luna decimaquarta ad vesperam. Cap.53. num.6.
✠ Ad idem. Vi sup.Azyma.6.
✠ Christus consecrauit azymum non fermentatum. Vi. ibi. 9. & sup. Eucharistia.11.
✠ Fermentariorū Græcorum argumenta cōtra ecclesiam latinam multi Doct. soluerunt. Vi.inf.Græci.7.
1. FERRVMINATIO per eamdē materiā facit confusionem. Cap.20.num.22.
✠ FESTVS dies incipit a media nocte. Vi.sup.Dies.56.
1. Festa Iudæis celebrabantur a vespera in vesperam. Cap. 60. num. 1.
2. Festorū principium & finis prout magnitudo dierum exigit prius debet incipere, & tardius terminari. Cap.93. num.8.
✠ Festorum dierum officiū non habebat primas Vesperas. Vi.sup.Dies.84.
3. Festorū iustæ celebrationi non sufficit, vt numerus dierū mensiū apte respondeat, sed requiritur præterea etiā, vt locus Solis

apte consentiat. Cap.80. num.5.
✠ Festis diebus nulla lotio corporis censetur prohibita. Vi. inf. Lotio.3.
✠ Apud Iudæos lotiones festis diebus in pretio,& in vsu erant. Vi.ibi.2.
4. Festis diebus lex prohibebat opera tantum seruilia, non etiam alia non seruilia. Cap.63. num.19.
5. Rursus festis diebus prohibita erant Iudæis opera sua propria, nõ opera quæ erant ad cultum Dei. Cap.66.num.23.
✠ Et festis diebus non censentur illicita opera seruilia facta in honorẽ Dei. Vi.inf. Operis.3.
✠ In Sabbatho prohibita erãt Iudæis omnia opera indistincte, at in reliquis diebus festis opera tantum seruilia. Vi. inf. Sabbathum. 9. & seqq.
6. Festis diebus reos apprehendere nõ erat Iudæis prohibitũ. Cap.63.nu.15. & seqq.
✠ Neque erat prohibitum sepelire cadauera. Vi.inf. Sepultura.3. & seqq.
7. Item poterant Iudæi ex dispensatione festis diebus aliqua agere, alioquin illicita. Cap.64. num.1.
✠ Festa omnia a Iudæis appellantur Sabbatha. Vi.inf. Sabbathum.1.
1. FIGVRA præcedere debet figuratum. Cap.57. num.7.
2. Nulla figura ita similis est veritati, quin sit ex aliqua sui parte dissimilis. Cap.47. num.18.
1. FINIS spectandus est. Cap.8. num.9.
2. Si finis malus sit, ipsum quoque opus malum erit. Cap.26.num.24.
3. Inducta ad vnum finem non debẽt operari ad contrarium. Vi.inf. Inducta.1.
✠ Finis orationis melior est, quàm principiũ. Vi.inf. Oratio.2.
✠ FRAGOR in diuinis officijs tridui Maioris hebdomadæ repræsentat furorem & tumultum Iudæorũ in passione Christi. Vi.inf. Tenebræ.1.
1. FRANGENTI Sabbathum, Sabbathum frangatur eidem. Cap.64.num.3.
1. FREQVENTIVS quæ accidunt ad ea leges accommodantur. Cap.41.num.23.

G

✠ GALLI GALLINACEI primũ canunt post sextam noctis horã. Vi.sup. Diluculum.1.
1. Duplex enim est gallicãtus in nocte. Cap. 47. num. 1. 5. & 7.
2. Vnus post sextã horã, Alter qui celebrior est, & simpliciter gallicinium appellatur, in quarta & vltima vigilia. Ibi.num.3.
✠ Gallicinium appellatur tertia pars noctis a Christo Domino. Vi.inf. Nox.4.
✠ Item ab Hugone de S. Vict. Vi. ibi.5.
3. Oratio quæ fit gallicantus tempore est nocturna, non matutina, id est Laudes; licet etiam Matutina significari possit. Cap. 14. num.6. & seqq.
✠ Gallicinio enim secundum vnum modum est mane primum. Vi.inf. Mane.7.
✠ Et in eo ponuntur Laudes. Vi. ibi.9.
✠ Nam gallicinio celebrantur Laudes. Vi. inf. Laudes. 10.
✠ GALLI POPVLI olim semper celebrabant Pascha octauo Kal. Apr. Vi. infr. Pascha.45.
✠ GENERALIS lex per aliam specialẽ determinatur. Vi.inf. Lex.6.
1. Generaliter dictum generaliter debet intelligi. Cap.61. num.11.
✠ GENERATIO prius natura est, quàm corruptio. Vi.sup. Accessus.1.
1. GLORIA IN EXCELSIS DEO. nũquã dicitur post meridiẽ. Cap.41.nu.5.
1. GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITVI SANCTO. vt in fine psalmorũ caneretur, primus instituit Flauianꝰ monachꝰ Antiochenꝰ. Cap.2. nu.39.
2. Et B. Damasus. Ibi.num.41.
✠ GRADVALIA in Missa cantari cœperũt ex instituto Cælestini, & B. Gregorij. Vi.inf. Introitus.1.
1. GRÆCI diem computant a mane in mane, quia tunc primo apparet Sol. Cap. 92. num.8.
✠ Græca enim ecclesia initium diei naturalis facit a primo mane. Vi.inf. Missa.74.
✠ In ea tamen ecclesia celebrãs debet esse ieiunus a media nocte, sicut in ecclesia latina. Vi.ibi.75.
2. Græci hæretici fermentarij in fermentato consecrantes dicunt, Christum celebrasse Pascha ante Iudæos Luna decimatertia. Cap.53.num.4.
3. Item dicunt, tres Euãgelistas a Ioanne fuisse correctos in descriptione vltimi Paschæ. Cap.56. num.2.
4. Quod asserentes blasphemi, hæretici, & & schismatici sunt. Cap.87. num.18.
5. Eorũ opinio lõge distat ab opinione recentiũ Latinorũ quorumdã. Cap.67. nu.1.
6. Licet ab eadẽ multum iuuetur. Ibi.nu.2.
7. Argumenta dictorum Græcorum cõtra ecclesiam

clesiam Latinam multi Doct. soluerunt. Cap. 54. num. 14.

H

1. HEBDOMADÆ dies dicebantur a Sabbatho, prima Sabbathi, secunda Sabbathi, tertia Sabbathi. &c. Cap. 50. nu. 16.
✠ Hebdomadæ ordo non fuit interruptus cũ Sol stetit tẽpore Iosue, aut cũ retrocessit tempore Ezechiæ. Vi. inf. Sol. 9.
2. Hebdomada sancta appellatur magna. Cap. 2. num. 15.
✠ In ea exspectabatur vespera ad manducandum. Vi. inf. Ieiunium. 11.
1. HERODES qui nominat in passione Xp̃i erat religione & natiuitate Iudæus, nã pater suus fecerat se circũcidi trãsiens ad ritum Iudaismi. Cap. 61. num. 16.
1. HORÆ æquinoctiales vnũquemque diẽ naturalem in vigintiquattuor partes secant. Cap. 9. num. 8.
2. Horæ inæquales quæ sint, & cur ita appellentur. Ibi. num. 2.
✠ Horæ inæquales sunt duodecim in quas dies quilibet, & nox quælibet diuiditur. Vi. sup. Dies. 20. & seq.
3. Horæ inæquales æstiuæ longiores sunt, quàm brumales. Cap. 9. num. 3.
4. Horas computabant antiqui in Solarijs. Ibi. num. 25.
5. In numerandis horis non omnes eisdem vtuntur initijs; quidam enim ab occasu, quidam a meridie, seu media nocte, quidã ab ortu earum numerationem auspicantur. Cap. 96. num. 3.
6. In computandis horis sumere oportet initium punctum aliquod maxime conspicuum. Cap. 9. num. 24.
7. Horæ apud hebræos incipiebãt a mane, nõ quidẽ æquinoctiales quæ diuidunt totum diẽ naturalẽ in vigĩtiquattuor partes, sed horæ inæquales, quæ diuidũt diẽ artificialẽ in partes duodecim. Cap. 89. nu. 15.
8. Horæ si a matutino tempore incipere debeant, non aliter solent, neque etiam facile possunt, quàm ad ortum Solis accõmodari. Ibi. num. 6.
9. Horę duodecim inęquales diei ab ortu Solis computantur. Cap. 9. num. 21.
10. Horę enim duodecim diurnę per Solis cursum distinguuntur, & ab ortu Solis incipiunt. Cap. 15. num. 15.
✠ Horę inęquales cuiusque diei artificialis sunt quattuordecim, si computentur etiã crepuscula. Vi. sup. Dies. 22.
11. Hora enim prima diei artificialis videtur esse ante ortum Solis. Cap. 15. num. 9.
12. Hora diei prima dicitur tam quę est ante ortũ Solis, quàm quę est post ortũ immediate. Ibi. num. 19. & cap. 21. num. 24.
✠ Horarum minuta sunt sexagesimæ partes vnius horę. Vi. inf. Minuta. 1.
✠ Horarum singularum puncta facile inueniuntur habita quantitate diei artificialis, seu noctis. Vi. sup. Dies. 14.
✠ Hora incœpta qñque cõputatur cum horis integris, qñque non. Vi. inf. Tẽpus. 4.
✠ Tempus diei apud antiquos vt plurimum describebatur per horam tertiam, sextã, & nonam, alijs horis intermedijs omissis, quia illę sunt insigniores in rebus humanis, & sollemniores in orationibus diuinis. Vi. ibi. 14. & seqq.
13. Horarum septuagintaduarũ spatio in nonnullis ęgritudinibus, quidam qui mortui apparent, reuiuiscunt. Cap. 85. num. 9.
✠ Et ideo septuagintaduabus horis custodiũtur mortui in dictis ægritudinibus ante quàm sepeliantur. Vi. inf. Sepultura. 8.
14. Non tamen toti illico prosiliũt incolumes qui ita reuiuiscunt, sed paulatim collectis viribus. Cap. 85. num. 13.
15. Et in morte violenter illata inflictis vulneribus illud non procedit. Ibi. num. 11.
16. Hora comedẽdi in ieiunijs trãslata est hodie a nona in meridiem. Cap. 41. nu. 20.
17. Et similiter hora celebrandi Missas. Ibi. num. 21.
✠ Horę etiã comedendi appellantur horę canonicę. Vi. inf. Horę canonicę. 52.
18. Distinctio horarũ diei seruit assignationi horarum canonicarũ. Cap. 10. num. 1.
✠ Hora crucifixionis Iesu Christi. Vi. sup. Crucis. 14. & seqq.
19. Horę, quibus mansit Christus in morte fuerunt quadraginta. Cap. 46. num. 6.
20. Quibus vero mansit in sepulcro triginta sex. Ibi. num. 7.
2[1]. Mãsisse aũt Xp̃m in sepulcro horis septuagintaduab⁹ dici nõ potest. Cap. 48. nu. 5.
22. Quamuis nõ nulli id dixerint. Ibi. num. 6.
23. Qui tamen ad bonum sensum trahuntur. Ibi. num. 7.
24. Vt scilicet itelligatur partim destinatione Iudęorũ, partim actu ipso, partim Discipulorũ existimatione. Cap. 49. nu. 12.
1. HORÆ CANONICÆ ex eo sic appellãtur, ꝙ certis quibusdã diei horis secundũ canones persoluuntur. Cap. 25. num. 12.

2. Circa materiam horarũ canonicarum tex. in c.1. de celebr. Miſſ. & in c. presbyter. 91. diſt. ſunt meliores qui in iure reperiantur. Cap.8. num.15.

3. Horarum canonicarum probatio ſumitur ex veteri teſtamẽto,& ex nouo. Cap.11. num.1. & ſeqq.

4. Et aſſeruntur horæ canonicæ teſtimonijs omnium fere antiquorum ſanctorum patrum. Cap.12. num.1.& ſeqq.

5. Et aſſeruntur etiam exemplis ſanctorum. Cap.13. num.1.& ſeqq.

6. Quare altius habent principium, quàm a Pelagio primo, vel ſecundo. Ibi. nu.10.

✠ Impugnãtur tñ ab Vualdenſibus, & Vuitcleffiſtis hæreticis. Vi. inf Vualdẽſes. 1.

7. Horæ canonicæ fuerunt quidem ab initio eccleſiæ, ſed non omnes, neque omnium tempora fuerunt ab initio determinata. Cap.19. num.1.

8. Magna .n. erat earũ diuerſitas. Ibi.nu.5.

9. Et quinque tantum erant horæ canonicæ prius, ſcilicet Nocturna, Tertia, Sexta, Nona,& Veſperæ. Ibi.num.2.

10. Horæ canonicæ ſeptẽ numerantur,ſcilicet Matutinũ, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Veſperæ,& Completoriũ. Cap.6.nu.5.

11. Secundum aliquos Canoniſtas ſunt octo. Ibi.num.7.

12. Communiſſima ſentẽtia eſt, quòd ſint ſeptem. Ibi.num.8. & 21.

13. Apud monachos Vigiliæ nocturnæ ſunt diſtincta hora de ſe, & ſeparatim a Laudibus celebrantur. Ibi.num. 16.

14. Et ideo apud illos ſunt octo horæ canonicæ. Ibi.num. 7.

15. Horarũ canonicarũ numerus ſeptenarius probatur ex illo pſal. 118. ſepties in die laudem dixi tibi. Cap.11. num.2.

16. Colligitur (inquam) dictus numerus ſeptenarius ex eo pſal. per B. Baſilium. Cap.12. num.4.

17. Et per Caſſianum. Cap.14. num.15.

18. Horis canonicis orans eccleſia dicitur ſẽper & ſine intermiſſione orare. Cap.13. num.17.& ſeq.

19. Dici etiã poteſt eccleſia in horis canonicis quater in die, & quater in nocte laudare Deũ, ſecundũ quamdã adaptationẽ ad ritũ in veteri teſtamento. Cap.19.nu.39.

20. Omnes ſeptem horæ canonicæ ſunt diurnæ. Cap 6. num.35.

✠ Prima horarum canonicarum diurnarum vno modo eſt Matutinum, alio modo eſt Prima. Vi.inf.Prima.18.

✠ Et omnes horæ canonicæ diurnales cẽſentur cõpletæ Veſperis. Vi.ĩf. Veſperæ.17.

21. Horæ canonicæ in ijs diei horis celebrandæ ſunt. Cap.21.num.1.

22. In ijs diei horis celebrantur, quibus exijt paterfam. Matth. 20. ad conducendum operarios. Cap. 19. num.13.

23. Dies antiquitus pro horis canonicis exſoluẽdis diuidebatur in quattuor tantũ partes. Cap.10.num.11.& cap.19.nu.14.

✠ Ad idem. Vi.ſup. Dies.19.

✠ Diſtinctio enim horarum diei ſeruit aſſignationi horarum canonicarũ. Vi.ſup. Horæ.18.

24. Oẽs autem horæ canonicæ vniuoce ab horis diei denominantur. Cap.15.nu.16.

25. Et horæ canonicæ denominatio nõ ſumitur niſi a poſtrema ſui parte, in qua accipit complementum. Cap.6.num.3.

✠ Ad idem. Vi. inf. Matutinum. 9. & inf. Nomen.3.

26. Horæ vnius canonicæ appellatione plures diei horæ cõprehenduntur, in quibus poteſt celebrari. Cap.21.num.4.& 6.

27. Singulis enim horis canonicis plures reſpõdent diei horæ. Ibi.num.2.8.& ſeqq.

28. Horæ canonicæ tempus competens eſt, vt intra ſpatium horæ diei ſibi reſpondentis recitetur. Cap.10.num.8.

29. Et ſi in fine recitationis finiatur hora diei tunc præciſe eſt tempus competens. Ibi. num. 9.

30. Tempus itaque competẽs horæ canonicæ tũc cenſendũ eſt, qñ hora officij reſpõdet horæ diei. Ibi. nu.7. & cap.24. num.5.

31. Item qñ creditur,populum melius ad diuina acceſſurum. d.cap.24.num.8.

32. Hora tamen cõpetens non accipitur punctualiter, ſed craſſo modo cum quadam latitudine morali. Ibi.num.10.

✠ Ad idem. Vi.inf. Tempus.1. & ſeq.

33. Tempus enim pro horis canonicis exſoluendis non adeo ſtricte & præciſe ſumendum eſt. Cap.10. num.6.

34. Pſalendum eſt quidem in eccleſia & recitãdæ ſunt horæ canonicæ horis debitis & cõpetẽtibus,vt iura dicũt, vt verba orationum indicant, vt repræſentatio paſſionis Chriſti poſtulat, vt cõis ſententia Doctorum aſſerit. Cap.24 num.1. & ſeqq.

35. Quãdoque tamen poſſunt horæ canonicæ anticipari,& poſtponi propter iuſtum impedimentum. Ibi.num.6.

Et quan-

36. Et quandoque etiam impossibile est, horā competentem, & iustam obseruari, propter Rubricas. Ibi.num. 12.

37. Horas canonicas priuatim recitans a peccato mortali immunis est, si intra spatiū vnius diei naturalis totū officium absoluat, etiam quòd horas debitas vel anticipando, vel tardando non obseruet. Cap. 25. num. 1. & 13.

38. Non tamen euadit peccatum veniale, si sine caussa horas debitas non obseruet: quæ conclusio communis est, & probatur auctoritate, ratione, & exemplo. Ibi. num. 7. & seqq.

39. Excusatur autē a culpa mortali, & veniali, si ex aliqua iusta caussa debitum tempus non obseruet. Cap. 26. num. 1.

40. Iusta autem caussa intelligitur quæuis honesta occupatio siue concionis, siue lectionis, siue studiorum, siue etiam rerum temporalium licitarum, & necessariarū. Ibi.num. 4.

41. In priuata recitatione horarum canonicarū prolatio & attentio est de substantialibus; temporis vero debiti obseruatio est de accidentalibus. Cap. 25. num. 15.

42. Dicūtur quidem horæ canonicæ deuotius, & melius separatim, quàm coniunctim. Cap. 26. num. 9. & 18.

43. Tamen non est ita rigorose adstringendus aliquis clericus, vt teneatur priuatim singulas horas canonicas singulis diei horis persoluere. Ibi.num. 15.

44. Neque in plus est obligandus quàm clerici beneficiati, qui publice in ecclesijs recitant. Ibi.num. 16.

45. Quare simul mane priuatim recitare omnes horas canonicas vsque ad Nonam inclusiue, vespere vero Vesperas simul & Cōpletoriū, nō est malum. Ibi.num. 14.

46. Melius est enim in horis canonicis recitādis tempus præuenire, quàm postponere; quia illud est prouidentiæ, hoc negligentiæ. Ibi. num. 11. & 12.

✠ Pro recitandis horis canonicis dies naturalis īcipit a media nocte. Vi. sup. Dies. 51.

47. Horis canonicis publice recitādis præmittitur pulsatio campanarum, seu signorū. Cap. 22. num. 21.

48. Horas canonicas priuatim aliquis solus recitans potest addere orationes Dominicas, & salutationes Angelicas in principio vel in fine vt libet, non tamen recitans in choro, vel cum alijs. Cap. 28. num. 16.

49. Ordinem horarum canonicarū inuertēs, puta recitās priuatim Tertiā ante Primā, non plus peccat quàm venialiter si sine caussa id faciat; si cum caussa, neque venialiter. Cap. 42. num. 8. 9. & 30.

50. Horarum canonicarū recitatio breui aliquo negotio interrumpi potest, non lōga & diuturna mora. Cap. 27. num. 9.

51. Dicta autē interruptio facta animo reincipiendi a capite non obligat recitantem ad reincipiendum, si mutet postea voluntatem. Ibi. num. 10.

✠ Negligētia adhibita in horis canonicis recitādis nō est tā grauis, quàm circa Missā; & est venialis. Vi. inf. Negligentia. 1.

✠ Neque requirunt horæ canonicæ tantam præparationem, quantam requirit Missa. Vi. inf. Missa. 5.

✠ Habent horę canonicæ ordinem cum Missa. Vi. ibi. 8.

✠ In aliquo tamen casu non tenebitur quis recitare horas canonicas propter morbū, & tamen poterit Missam celebrare. Vi. ibi. 16.

✠ Descriptio temporis diei vsque hodie fit quandoque per horas canonicas. Vi. inf. Tempus. 17.

52. Horæ etiam comedendi appellantur horæ canonicæ. Cap. 38. num. 7.

53. Schemata horarum canonicarū. Cap. 10. num. 3.

✠ Tabulas horarum canonicarum speciales ad gradum eleuationis poli. 39. 42. & 45. iuxta horarum Italicarum supputationē. Vi. inf. Tabulam. 6.

✠ Tabulam horarum canonicarum specialē ad gradum eleuationis poli. 48. iuxta horarum extra Italiam vsu receptarum supputationem. Vi. ibi. 7.

1. HOROLOGIA Italica, quæ suas horas ab occasu inchoāt, magis laudāda sunt, q̃ reliqua aliarū nationū. Cap. 43. num. 4.

2. Horologia non constituūtur frustra in ecclesijs. Cap. 93. num. 2.

✠ HOSPITARI vbique presbyteri nullatenus sinantur. Vi. inf. Presbyteri. 1.

I

1. IEIVNIVM prætērquā ꝙ est abstinētia a certis quibusdā cibis, dr̄ subtractio prandij. Cap. 35. nu. 11. & cap. 36. num. 1.

2. Quāuis Panor. id neget. d. cap. 35. nu. 14.

3. In tantum aūt illud est verū, vt si comestio vnica quæ fit in ieiunijs, fiat ad horā prādij, non sit ieiunium. Cap. 36 nu. m. 2[illegible].

4. Comestio enim quæ fit in diebus ieiuniorum, cena, & non prandium esse debet; & quo plus tardatur, eo melius est. Ibi. nu. 5.6. & 9. & cap. 35. num. 12.
5. Ieiunium late sumptum accipitur pro quadam abstinentia, & moderata refectione, qua omni tempore, & singulis diebus vti debemus. Cap. 37. num. 1.
6. Ieiunium enim est triplex; primũ generale abstinere a vitijs; secundum late sumptũ moderata comestio; tertium proprie subtractio prandij. Ibi. num. 2.
7. Ieiuniorum diebus adhibetur mensæ benedictio quæ est cenæ, non quæ est prandij. Ibi. num. 10.
8. Ieiunantes comedere debent ad vesperam. Ibi. num. 4.
9. Et exspectatam fuisse vesperam ad manducandum in diebus ieiuniorum, probatur sanctorum auctoritate. Cap. 34. num. 1. & seqq.
10. Et præcipue tempore Quadragesimæ. Ibi. num. 10. 13. & 18.
11. Et in hebdomada sancta. Ibi. num. 15. & seqq.
12. Et in Sabbathis quattuor temporum. Ibi. num. 20.
13. Quandoque tamen apparet exspectatam fuisse nonam. Ibi. num. 9.
14. Iudæi certe in veteri testamento ieiunabãt vsque ad vesperam, id est vsque ad Solis occasum. Cap. 33. num. 1.
15. Cuius rei rationem assignat B. Thomas. Ibi. num. 3.
16. Idem etiam obseruauerunt multi sancti in primitiua ecclesia. Ibi. num. 5. & seqq.
17. Ieiunium numquam solui debet ante nonã siue in Quadragesima, siue extra Quadragesimã, quod probatur multis auctoritatibus. Cap. 35. num. 1. & seqq.
18. Ecclesia non præcipit in diebus ieiuniorũ manducari hora nona, sed præcipit non manducari ante horã nonã. Ibi. nu. 13.
19. Quod tamen Panorm. negat de ieiunijs extra Quadragesimam. Ibi. num. 15.
✠ Hodie hora comedendi, & celebrandi Missas in diebus ieiuniorũ translata est a nona in meridiem. Vi. sup. Horæ. 16.
20. Et comedere in dictis diebus post horam sextam, cœptũ est post tempora B. Thomæ. Cap. 37. num. 9.
✠ Possumus comedere in diebus ieiuniorum extra Quadragesimam post Sextam recitata Nona. Vi. inf. Quadragesimæ. 1.
21. Nam in diebus ieiuniorũ in meridie, & nõ ãte, cibũ sumere oportet. Cap. 93. nu. 16.
22. Quæ aũt hodie fit comestio in diebus ieiuniorũ, vere prandiũ & non cena appellari potest, cum horam sextam aut præueniamus, aut vix exspectemus. Cap. 37. nu. 5.
23. Hora tamen soluẽdi ieiunij cum sit de iure positiuo facile potest moribus vtẽtium mutari. Ibi. num. 6.
24. Ieiunans per totum diem vsque ad noctẽ ex superstitione male facit, sed ex deuotione bene facit. Ibi. num. 3.
25. De hora soluẽdi ieiunij Doctores tractãt. Cap. 38. num. 8.
✠ Missa in diebus ieiuniorũ dicitur post Nonam. Vi. inf. Missa. 43.
✠ Hodie non potest differri post meridiem. Vi. ibi. 53.
✠ In Vigilia Paschæ ieiunabant antiquitus populi vsque ad mediam noctem. Vi. inf. Pascha. 71. & seq.
✠ Quidam etiam vsque ad quartam vigiliam noctis. Vi. ibi. 73.
✠ Ieiunium quadragesimale non nisi in Dominica die resurrectionis soluendum est. Vi. inf. Quadragesimæ. 2.
✠ Ieiunare Sabbatho quædam ecclesiæ solebant, quædam non; In Sabbatho tamen sancto omnes ecclesiæ ieiunabant. Vi. inf. Sabbathum. 23. & seqq.
26. Christianus sic debet ieiunare, vt non impediatᷣ cõtinuatio ieiunij. Cap. 33. nu. 2.
27. Et ieiunium statutum ab ecclesia frangere, inter grauia peccata computatur. Cap. 36. num. 3.
28. Si quis tamen ieiunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur. Cap. 66. nu. 15.
✠ Eucharistia a ieiunis sumi debet. Vi sup. Eucharistia. 1. & seqq.
29. Et debent esse ieiuni a media nocte quicũque mane Missam sunt celebraturi, vel sacrã cõionem sumpturi. Cap. 93. nu. 10.
✠ In obseruãdis enim ieiunijs dies naturalis currit a media nocte. Vi. sup. Dies. 48.
✠ Et ita ecclesia computat. Vi. ibi. 46.
✠ Si quis etiã in ecclesia Græca Missam celebraret, deberet esse ieiunus a media nocte. Vi. inf. Missa. 74. & seq.
✠ Attendẽda est tamen cuiusque ecclesiæ cõsuetudo & cõstitutio ad hoc ꝙ quis reputetur ieiunus pro Missæ celebratione, aut sumptione eucharistiæ. Vi. ibi. 77.
30. Ieiunia a Pascha ad Pentecosten relaxantur. Cap. 36. num. 29.

1. IGNOTVM non debet per ignotius declarari. Cap.68.num.16.
✠ ILLATIO non fit ex diuersis. Vi. sup. Diuersis. 1.
1. IMMVNDITIA cõtrahebatur apud Iudæos ex caussis quibusdam determinatis, quæ poterant euitari. Cap.71.num.16.
2. Et in ea euitanda solebant Iudæi esse diligentes. Ibi.num.17.
3. Immundi expiabantur septem diebus cum aqua aspersionis. Cap.55.num.10.
✠ Immundi celebrabant Pascha in secundo mense. Vi.inf. Pascha.9.
4. Immundi non poterant comedere ex sacrificijs, & ex sanctificatis Deo. Cap. 72. num. 2.
1. IMPOSSIBILIVM nulla est obligatio. Cap.42. num.29.
1. INCONTINENTI quæ fiunt censentur inesse. Cap.28.num.9.& cap.41.nu.34.
1. INCONVENIENTI vno dato plura sequũtur. Cap.16.nu.2.& cap.19.nu.38.
1. INDEFINITA oratio æquipollet vniuersali. Cap.57.num.11.
1. INDVCTA ad vnum finem non debent operari ad contrarium. Cap.19.nu.36.
1. INDVLGENTIÆ sunt stricti iuris, & stricte intelligendæ. Cap.93. num.5.
2. Mos summi Pont.in concedendo indulgẽtias est a primis Vesperis vsque ad occasũ Solis diei sequentis. Cap.19. num.33.
3. Et indulgentiæ concessæ per totum diem, vel vsque ad occasum Solis, concesse videntur vsque ad finem crepusculi vespertini. Cap. 93. num.3.
✠ INFIRMVM cõmunicandi necessitas facit, vt celebrari possit Missa ante aurorã. Vi.inf. Missa.21.
✠ INTEMPESTVM appellatur secunda pars noctis ab Hugone de S. Vict. Vi. inf. Nox.5.
1. INTERPRETATIO quæ venit ex vi verborum legis pluris facienda est, quàm quæ venit ex mera iurisprudentum sententia. Cap.84. num. 8.
✠ Auctores clari benigna interpretatione cohonestandi sunt. Vi.sup.Auctores.1.
1. INTRANSITIVE exponitur quãdoque textus sacræ scripturæ. Cap.55.num.13.
1. INTROITVS, Gradualia, Offertoria, & Communiones in Missa cantari cœperunt ex instituto Cælestini, & B.Gregorij. Cap.3.num.17.& seq.
1. IOSEPH AB ARIMATHÆA, & Nicodemus in sepeliẽdo Christi corpore mortem non timuerunt. Cap.65.num.12.
2. Neque vllam immunditiæ maculam. Ibi. num.15.
1. IOSEPHI IVDÆI libri detruncati sunt a Iudæis. Cap.52.num.4.
1. IVDÆI dicuntur terra, quia cælestium obliti sola terrena, & transitoria quærũt. Cap.49. num.5.
2. Iudæi amisso Christo amiserũt legem, sciẽtiam legis, & in multis vim etiam luminis naturalis. Cap.53.num. 10.
3. Post passionem Christi totam medullam,& spiritum viuificantem amiserunt, solumque corticem, & nudam occidẽtem litteram sequuntur. Cap.79.num. 10.
4. Quid modo infelices agant, non est curandum, nam ipsi fatentur, se legem nõ obseruare. Cap.51. num.8.
5. Coguntur nunc in suis stercoribus computrescere, cum nullum habeant remedium ad suas immunditias expiandas. Cap. 71. num. 18.
6. Eorũ nequitia, & pharisaica superstitio in rebus exterioribus & leuissimis sectatur munditiem quamdam exactissimam minime necessariam, in rebus autẽ animæ, & magni momenti pleni sunt odio, inuidia, & iniustitia. Ibi. num. 19.
7. Iudæi perfidi in multis locis sacrã scripturam corruperunt. Cap.52.num.2.
8. Iudæi cum mortem alicuius sitiebãt, deuouebant, se nõ manducaturos, donec eum interficerent. Cap.70.num.7.
9. Iudæi intenti in occisionem Christi in sequentem diem comestionem Paschæ distulerunt. Ibi. num. 1. & 6. & cap. 69. num. 1. & seqq.
10. Et ob id tota nocte vigilauerunt nihil comedentes. d. cap.70. num.2.
11. Facile enim poterant seipsos in hac re dispensare. Ibi.num.9.
12. Non tamen est id intelligendum de omnibus Iudęis, sed de ijs, qui in occisionem Christi occupati erãt, qui ob id tota nocte vigilauerunt. Cap.69. num.9. & seqq.
13. Iudæi abstinere volebãt ab occisione Christi in die festo, non propter religionem, sed ne impedirentur per tumultum populi. Cap.63. num.3. & seqq.
14. Tanto in Christum odio exardescebant, vt legem dierum festorum transgredi nihili duxerint. Cap.64. num.9.& seqq.
15. In passione Christi nullã iudicij formã ser-

tauerunt. Cap.63. num.20.
16. Nihil tamen manibus proprijs, sed omnia mediantibus militibus Romanis peregerunt. Ibi.num.7.
17. Dicuntur autem quandoque ipsi ea effecisse, quia ipsis impellentibus facta sunt. Ibi. num.8. & seqq.
18. Vel quia socios se militibus præbuerunt. Ibi.num.12.
19. Quòd si etiã ipsi dicantur aliquid suis manibus effecisse, nihil per hoc diei festo præiudicatur. Ibi. num.14.
20. Iudæi illi principaliores qui duxerũt Christum ad Pilatum, & non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, erãt sacerdotes. Cap.72. num.8.
21. Iudæorũ sacerdotes habebant claues sciẽtiæ & iurisdictionis, non quidem quales habent sacerdotes nouæ legis ad introductionem in cælestia, sed tãtum circa figuralia illius status, & ad introitũ in tabernaculum terrenum. Cap.70.num.8.
22. Iudæos habuisse potestatem occidẽdi, præsertim si de criminibus ad legis quæstiones pertinentibus ageretur, apparet ex multis. Cap.61. num.9. & 14.
✠ Iudæi ieiunabant vsque ad Solis occasum. Vi.sup. Ieiunium. 14.
23. Iudæi diem computant a vespera in vesperam, quia tunc incipiunt sollemnizare. Cap.92. num.9.
24. Iudæi liberati fuerũt ex Ægypto Luna decimaquinta primi mensis. Cap.61.nu.4.
1. IVDICIO Christũ aduenturũ media nocte traditio est. Vi. sup. Christus.69.
1. IVRA iuribus cõcordari debent. Cap.7. num.7.
2. Et iura iuribus concordare promptum est. Cap.41. num. 12.
3. Quæ iuris positiui sunt possunt ab ecclesia immutari, & alterari, vt libet, & vt sibi expedire visum fuerit. Cap.79. num. 15.

K

1. KALENDARII in restitutione viri eruditissimi diu laborauerunt, & adhuc laborant. Cap.79.num.1.
2. Cur dicta restitutio ad hæc vsque tempora dilata fuerit. Ibi. num.6.
3. A Gregorio XIII. summo Pont. perficiẽda speratur. Ibi. num.7.
4. Cui videtur a Domino reseruata. Ibi.nu.8.

L

1. LATITVDO ciuitatis alicuius aut regionis est altitudo poli in dicta ciuitate, aut regione. Cap.96. num.1.
1. LAVDES specialiter accipiuntur pro ea parte diuini officij quæ est post Nocturnos. Cap.7. num.3.& 15.
2. Qñque tamen latissime sumuntur pro qualibet hora canonica. Ibi.nu.10.11.&16.
✠ Matutinæ orationis nomine apud antiquos Laudes intelliguntur, non tamen secundum Breuiariorum nostrorum inscriptionem, neque secundum iura. Vi. inf. Matutinum.4.& seqq.
✠ Laudes maxime Matutini nomine cẽsentur. Vi.ibi.2.
✠ Laudes solæ Matutini nomine intelligi vident̃, sed nihil obstat, quin etiã Nocturni vna cũ Laudibus intelligantur. Vi.ibi.3.
3. Laudes antiquitus accipiebãtur interdum pro Alleluia, interdũ pro psal. 148. Laudate Dominum de cælis. Cap.7.nu.17.
4. Laudes quæ pars sunt Matutini cur sic appellentur. Ibi.num.9.
✠ Laudes cum Nocturnis sub Matutino cõprehenduntur. Vi.inf. Matutinum.7.
✠ Et cõiunctæ cum Nocturnis faciũt vnam horam canonicam, quæ appellatur Matutinum. Vi.inf. Nocturni. 10.
✠ Secũdum Radulphum de Riuo Nocturni coniuncti cum Laudibus, abusiue appellantur Matutinum. Vi.ibi.13.
✠ Sed Laudibus coniungere Nocturnos nõ est recens inuentum. Vi.ibi.8.
5. Nam Laudes simul cum Nocturnis vna & eadem hora canonica censentur. Et immediate post Nocturnos Laudes celebrãtur. Cap.16.num.12.
✠ Licet Laudes & Nocturni pro vna & eadẽ hora habeãtur, sunt tamen partes distinctissimæ, & olim separatim canebantur. Vi.inf. Nocturni.14.
6. Laudes enim per se erant vna hora distincta: Nam & hodie inchoantur per versum Deus in adiutorium meum intende. & cum pulsatione campanarum. Cap.27. num.5.
✠ Vnde Laudes separatim a Nocturnis recitari possunt. Vi.inf. Matutinum.29.
7. Et in nocte Natiuitatis Dñi Laudes separantur a Nocturnis. Cap.27. num.7.
✠ Separãtur autem Laudes a Nocturnis hoc modo. Vi.inf. Nocturni.16.
✠ A Monachis Laudes separatim dicuntur a Nocturnis. Vi.sup. Horæ canonicæ. 13.
8. Laudes inter officiũ diuinũ diurnũ, & inter horas canonicas diurnas cõputantur. Cap.6.

Cap.6. num. 22. Cap. 16. num. 14. & cap.27.num.3.
9. Sunt(inquã) ex horis canonicis diurnis,nõ nocturnis,& celebrãtur in aurora, & finiuntur in clara diei luce parum ante ortũ Solis. Cap. 15. num.20. & seq.
10. Celebrant Laudes in gallicinio. Ibi.nu.6.
✠ In mane primo. Vi. inf. Mane.9.
11. Vltimam sibi noctis vigiliam vendicant. Cap.1. num.16.
12. Ante Solis ortum finiri debẽt, & inchoari in processu auroræ,incipiẽte luce. Cap. 5. num.17. 22.& seq.
13. Celebrant in aurora in memoriam dominicæ resurrectionis. Cap.46. num. 10.
✠ Laudes enim nõ Prima,repræsentãt dominicã resurrectionẽ. Vi.inf. Resurrect.1.
✠ Laudes & tres Nocturni,repræsentãt quattuor vigilias noctis. Vi.inf. Nocturni. 1.
1. LEX in dubio exponi debet,vt conueniat titulo,sub quo posita est. Cap. 17.nu.17.
2. Lex quæ plures recipit intellectus, allegari ad certum argumentum non potest. Cap. 20. num.27.
3. Lex ridicula est, si vim non habeat coactiuam. Cap.53. num. 14.
4. Lex non in singulas personas,sed generaliter constituitur. Cap.54. num.8.
5. Lex vni tantum personæ,aut alteri cessans censenda est simpliciter non cessare. Ibi. num.7.
6. Lex generalis per aliam specialẽ determinatur. Cap.66. num.3.
7. Legem ferre communem & vniuersalẽ est quid maius quàm dispensare aliquem in vno casu particulari. Cap.70. num.11.
8. Legis ratio tacita habetur pro expressa, si nulla alia assignari possit ratio. Cap.54. num.4.
9. Legis rationem vnicam esse non est præsumendum, nisi id probetur, præsertim in materia correctoria. Ibi.num.5.
10. Argumentari ad legis correctionem ex præsumpta & tacita ratione legis non licet. Ibi. num.3.
11. Legis beneficiũ sentire non debet, neq; ex lege fructum consequi qui eam sæpe nisus est impugnare, atque ei ausu temerario contraire. Cap.64. num.4.
12. Lex vetus, & legalia omnia in morte Christi cessauerunt, atque vim suam amiserunt. Cap.79. num. 13.
13. Cærimonialia legis veteris, & oĩa Iudæorum festa in passione Christi cessauerũt. Cap.54. num. 1.
14. Potuerunt tamen diutius sine peccato obseruari vsque ad sufficientem euangelij promulgationem. Ibi.num. 13.
15. Quoto die mensis data fuerit lex vetus in monte Sinai, & ab egressu populi de Ægypto,& a die immolationis phase, variæ referuntur Doctorum sententiæ. Cap. 82. num.4. & seqq.
1. LOQVENDVM vt plures ex sententia Arist. Cap.9.num.9.
1. LOTIO pedum non erat prohibita in festis apud Iudæos. Cap.65. num.9.
2. Lotiones enim in pretio erant & in vsu apud Iudæos, præsertim in diebus festis. Ibi. num.10.
3. Nulla lotio corporis ꝓhibita est apud Christianos in diebus festis. Ibi.num.11.
1. LVCERNARIVM, aut Lucernaris hora appellatur Vespertinum officium. Cap. 17. num.8. & seqq.
2. Lucernarij(inquã) nomine vespertina oratio videtur intelligi. Cap.12. num. 15.
✠ LVCVBRANDVM est mane ante lucem. Vi. inf. Mane.14.
✠ LVNA primi mensis intelligitur, quæ plena est in æquinoctio verno, vel proxime post æquinoctium. Vi. inf. Mensis.2.
1. Luciditas Lunæ a decimaquarta die perit. Cap.67. num.8.
2. Luna singulos dies Kalendarij spatio certi temporis æquales habet in suis coniunctionibus, & oppositionibus ad Solem. Cap.82. num.7.
3. Luna secunda communiter incipit primũ esse uisibilis. Cap.81.num. 16.
4. Potius secũda Luna, quàm vltima accipiẽda est pro prima. Ibi. num.15.
5. Lunæ ætas nõn a meridie, sed a vespere cõputatur. Cap. 13. num. 16.
✠ In calculatione quartædecimæ Lunæ pro celebratione Paschæ dies naturalis sumitur a media nocte. Vi. sup. Dies.94.
6. Lunæ motus in celebratiõe Paschæ necessario & ipse inspicitur. Cap.82. num.1.
7. Iudæi in diebus computandis Lunæ apparitionem attendunt. Cap.43. num.11.
✠ Iudæi enim Lunis dies numerabant. Vi. sup. Dies.81.
1. LVX natura præcurrit tenebris, ortus natura antecedit occasum, & labor natura præcedit quietem. Cap. 90. numero 5.

Item

2. Item viros ac feminas, diem & noctem, ortũ & occasum dicas potius naturalis ordo postulat, quàm retrorsum. Ibi. num. 6.
3. Lux accipitur quandoque pro initio noctis. Cap. 88. num. 8.
4. Siue pro crepusculo, & luce crepusculina. Ibi. num. 10.
5. Lucescere proprie significat incipere habere lucem, abusiue vero esse initium & aduentare. Ibi. num. 7.
6. Vnde quãdoque accipitur pro initio noctis; & id quidem duplici modo. Ibi. num. 9.
7. Et specialiter accipitur pro crepusculare, siue crepusculascere. Ibi. num. 11.

M.

1. MAGNVS dies aliquis festus appellabatur apud Iudæos ob solam frequentiam populorum. Cap. 59. num. 7.
2. Non autem ob id, quia dies festus duplicaretur. Ibi. num. 8.
1. MALVM minus eligẽdum est de duobus malis. Cap. 81. num. 2.
✠ MANE appellatur a Christo quarta & vltima pars noctis. Vi. inf. Nox. 4.
✠ Mane significat proprie illud spatium temporis, quod est finis noctis, & principium diei. Vi. inf. Vespera. 20.
✠ Et sumitur pro termino noctis ĩ illa auctoritate. Gen. 1. Factumque est vespere & mane. quamuis Hebræi sumant pro toto die. Vi. ibi. 16. & seq.
1. Mane est initium diei, & est ante ortũ Solis. Cap. 9. num. 23.
2. Intelligitur esse in aurora & in crepusculo matutino ante ortum corporis Solaris. Cap. 90. num. 11.
3. Mane est duplex. Vnũ in crepusculo, Alterum in ortu Solis. Cap. 16. num. 24.
4. Mane dicitur & post ortum, & ante ortum Solis. Cap. 21. num. 26.
5. Mane primum, immo & mane simpliciter, intelligitur ante ortum Solis. Cap. 15. num. 7. & seq.
6. Mane primum est prima diei hora. Ibi. num. 10. & cap. 16. num. 28.
7. Mane primum est in gallicinio. d. cap. 16. num. 19.
8. Est etiã statim post ortũ Solis. Ibi. nu. 22.
9. Vnde in vno ponunt Laudes. Ibi. nu. 25.
10. In altero Prima. Ibi. num. 26.
11. Mane primum non Primæ, sed Laudibus rectius conuenit. Cap. 21. num. 22.
12. Et rectius significat tempus ante ortum, quàm post ortum Solis. Ibi. num. 27.
✠ Mane durat vsque ad meridiem secundum quosdam, secũdum alios vsque ad horam post tertiam. Vi. sup. Dies. 16. & seq.
13. Secundũ B. Ansel. dicitur ab ortu Solis vsq; ad quartam diei horam. Cap. 16. nu. 23.
✠ Mane huius diei cum præcedenti vespera coniungitur. Vi. inf. Vespera. 27.
14. Mane ante lucem surgendum est, & lucubrandum. Cap. 91. num. 18.
✠ Mane quilibet orare debet. Vi. inf. Oratio. 3.
15. Mane, meridie, & vespere cur pulsentur cãpanæ tribus vicibus. Cap. 16. num. 30.
16. Matutinum tẽpus est inter obscuras noctis tenebras, & claram diei lucem. Cap. 6. num. 25.
17. Et intelligit totum illud quod est ab initio auroræ vsque ad Solis ortũ. Ibi. nu. 32.
18. Dicti autem matutini temporis ea est natura, vt plures etiam contrarias denominationes admittat. Ibi. num. 26.
19. Matutinum tempus ex quorumdam sententia incipit statim post mediã noctem cum primũ galli canũt. Cap. 8. num. 7.
1. MATVTINVM cur sic appelletur. Cap. 6. num. 1. & 24.
2. Matutini nomine ipsę maxime Laudes cẽsentur. Cap. 7. num. 5.
3. Matutini nomine solę Laudes ĩtelligi vidẽtur, sed nihil obstat, quin etiã Nocturni vnà cũ Laudibus intelligãtur. Ibi. nu. 6.
4. Apud antiquos matutinę orationis nomine intelliguntur Laudes. Cap. 16. num. 15.
5. Sed aliud est secũdum nostrorũ Breuiariorum inscriptionem. Ibi. num. 19.
6. Et secundum iura. Ibi. num. 20.
7. Matutinum comprehendit simul & Nocturnos & Laudes. Cap. 7. num. 1.
✠ Et officium Nocturnorum vnà cũ Laudibus coniunctum appellatur Matutinũ. Vi. inf. Nocturni. 10.
8. Matutini appellatio pro Nocturnis quando cum Laudibus coniunguntur, non est tam abusiua, quàm putat Radulphus de Riuo. Cap. 8. num. 1.
9. Matutini nominatio sumitur a fine in quo accipit complementum; & idem est in reliquis horis canonicis. Ibi. num. 8.
10. Matutini officij nomine late sũpto cõprehẽduntur non solũ Nocturni & Laudes, sed etiam Prima, Tertia, & Sexta; Vespertini vero officij nomine Nona, Vesperæ & Completorium. Ibi. num. 12.
11. Matutinũ an cẽseri debeat officium diurnum,

num, vel nocturnum. Cap.6.num.23.
12. Matutinum est officium nocturnum saltem quantum ad sui maiorem partem. Cap.42.num.14.
13. Secundum Canonistas Matutinum, Prima, & Completorium sunt tres vigiliæ nocturnæ. Cap.15.num.2.
14. Et sunt de officio nocturno secūdum Rosellam. Ibi. num.3.
15. Sed falsum est, Matutinum, Primam, & Completorium esse tres vigilias nocturnas. Cap.16.num.1.
✠ Matutinum secundum vnum modum est prima horarum canonicarum diurnarū. Vi. inf. Prima.18.
✠ Matutina altera apud Cassianum est Prima. Vi. Ibi. 17.
16. Matutina hora est & quæ est post ortum, & quæ est ante ortum Solis immediate. Cap.21. num.25.
17. Matutinum mane per aliquam horam ante ortum Solis; Vesperæ vero post vicesimamprimam horam inchoari debent. Cap.24. num.24.
18. Matutinum communiter decantari solet in fine tertiæ vigiliæ nocturnæ. Cap. 93. num.12.
19. Matutinum inter horas canonicas primo loco est numerandum; Completorium vero vltimo. Cap.43.num.2.
✠ Matutinum est principium diei ecclesiastici; Completorium vero finis. Vi. sup. Completorium. 13.
✠ Pro recitādo Matutino dies incipit a Vesperis præcedentis diei. Vi.sup.Dies.52.
20. Matutinum priuatim recitari potest post Vesperas præcedentis diei, id est post finitam publicam celebrationem Vesperarum, & Completorij simul in ecclesijs. Cap. 25. num.4.
21. Vel post nonam diei horā, dictis Vesperis & Completorio. Ibi. num.6.& cap.93. num.17.
22. Is qui recitat sero Matutinū priuatim ante cenam, nulla reprehensione videtur dignus. Cap.26. num.17.
23. Dummodo id non agat propter lasciuiam, vt scilicet quietius somnolētiæ, & voluptatibus vacet. Ibi. num.22.
24. Et melius est recitare Matutinum ante cenam, quàm post cenam. Ibi. num. 25.
25. Etiam si mane Missam sit quis celebraturus. Ibi. num.26.
26. Quamuis in hoc non nulli cōtrarium tenuerint. Ibi. num. 27.
27. Si tamen ita sobrie quis cenitaret, vt nihil periculi timendum esset sanitati, melius esset recitare Matutinū post cenā, quàm ante cenam. Ibi. num.30.
28. Recitandum est Matutinum cū Laudibus ante Missam sub pœna peccati mortalis. Cap.16. num.17.
✠ Ad idem. Vi. inf. Missa. 10. & seqq.
✠ Si Matutinum immediate dicatur post Cōpletorium, ita omnia dicuntur integre ac si hæc duo officia simul non continuarētur. Vi.inf. Oratio dominica.5.
29. Matutinum ita diuidi potest, vt sero Nocturni, mane vero Laudes priuatim recitentur. Cap.27. num.1.
30. Matutinum repræsentat tēpus, quo Christ⁹ captus est in horto. Cap.26. num.20.
31. Ad Matutinum duodecim psalmi recitari debent. Cap.8.num.2.
✠ Matutina oratio, id est Laudes significatur quandoque per gallicantum. Vi. supr. Galli gallinacei.3.
32. Matutina hora fuit addita postea alijs horis canonicis. Cap.19.num.3.
1. MEDIVM nominatur ab vtroque extremorum. Cap.22.num.23.
✠ Medium enim participat vtrumque extremum, & ab vtroque denominari potest. Vi. sup. Diluculum.4. & seq.
2. Medium quādoque variatis extremis inuariatum perseuerat. Cap.90. num.8.
3. Medium virtutis non consistit in indiuisibili. Cap.24.num.11.
4. Medium intelligitur non tantū per æqualem distātiam terminorum extremorum, sed etiam per solam intra dictos terminos inclusionem. Cap.5.num.24.
✠ Media nox dicitur vsque ad ortum Solis. Vi. sup. Dies.9.
5. Etiam in aurora, & in crepusculo. Cap. 47. num.19.
6. Sicut dicit quādoq; media vita, medio die, medio mari, nō diuidēdo in duas æquales partes vitam, diē, aut mare. Ibi.num. 21.
✠ In media nocte incipit dies naturalis secūdum communem, & naturalem cōputationem. Vi.sup. Dies.34.& seqq.
✠ Media nox respondet solstitio hiberno. Vi. ibibem.96.
✠ Media nox appellatur a Christo secunda pars noctis. Vi.inf. Nox.4.
1. MENDACIVM nullū est in recitatione horarum canonicarū etiam quòd debitū

tempus nõobseruetur. Cap.26.num.2.
1. MENSIS primus ille intelligitur apud Hebræos, in cuius quartadecima Luna ad vesperam Sol in Arietem ingressus, & æquinoctium vernum constituisse reperitur. Cap.73. num.1.
2. Mensis primi Luna intelligitur, quæ plena est in æquinoctio verno, vel proxime post æquinoctium. Cap.78.num.5.
3. Et ipsa Luna plena dat nobis Pascha in sequenti Dominica. Ibi. num.18.
4. Mensis Lunaris constat ex vigintinouem diebus cum dimidio. Cap.67.num.9.
5. Menses Lunares ita alternatim procedũt, vt vnus sit triginta dierum, alius vigintinouem. Cap.82.num.8.
6. Hæc tamen alternatio spatio decem & nouem annorum quinquies interrumpenda est faciendo duos continuos menses triginta dierum. Ibi.num.9.
7. Similiter apud Iudæos menses Lunares alternantur a triginta diebus ad vigintinouem. Cap.83.num.6. & 8.
8. Alij tamen dicunt, quòd menses omnes in sacris scripturis intelligũtur triginta dierum. Ibi.num.10.
9. Mensis Lunaris ei mensi Solari põt adscribi in quo cœptus asserit, id est in quo Neomenia extiterit. Cap.74. num.20.
✠ Mensis cœptus quandoque computatur cũ integris, quandoque non. Vi.inf. Tempus.4.
✠ Menses prægnantis dicuntur decem, & etiã nouem. Vi.inf. Prægnantis.1. & seqq.
10. Menses Græcorum eodem æqualiter dierũ numero, quo Latinorũ menses procedũt, & simul initiũ sumũt. Cap.75.nu.9.
11. Mensis Distrus est idem penitus cũ mense Martio. Ibi. num.8 10. & 13.
1. MERIDIES in duas æquas partes diẽ diuidit, & est post sextam horam. Cap. 9. num.7.
✠ Secundum quosdam meridies est ab hora diei post tertiã vsque ad horam ante nonam. Vi. sup. Dies.17.
✠ Meridies vulgo appellatur nona. Vi. inf. Nona.6.
✠ A meridie currere incipit tempus Nonæ. Vi. inf. Nona hora canonica.3.
✠ Meridies est vltimus termin⁹ celebrationis Missæ. Vi. inf. Missa.49. & seqq.
✠ Non tamen punctualiter accipiendus est meridies pro Missis celebrandis. Vi.inf. Tempus.2.
✠ Vnde putãs, adhuc non esse meridiem, vel sciens, & adesset aliqua iusta caussa, excusaretur a peccato si post meridiem celebraret, dummodo id sine scandalo, & non longe post meridiem faceret. Vi. inf. Missa.54. & seq.
✠ Etiam in dieb⁹ ieiuniorũ hodie in meridie & nõ in nona comeditur, & Missæ celebrantur. Vi. sup. Horæ.16.& seq.
✠ In meridie quilibet orare debet. Vi. inf. Oratio.3.
✠ Cur in meridie pulsentur campanæ tribus vicibus. Vi. sup. Mane.15.
✠ Meridies respondet solstitio æstiuo. Vi. sup. Dies.96.
✠ METROPOLITANÆ ecclesię sũt magistræ, quas reliquæ omnes sequi debent. Vi. sup. Cathedrales.1.
1. MEVM & tuum de iure naturali non erant inuenta. Cap.66.num.18.
1. MILITES apparitores inter omnes homines audacissimi sunt. Cap. 63. num.13.
2. Et quæ ad iniuriam alicuius pertinẽt egregie, & plus quàm satis exsequuntur. Cap. 64. num.8.
1. MINVTA horarũ sunt sexagesimæ partes vnius horæ. Cap.96. num.4.
1. MISSA est sacrificiũ incruentũ repræsẽtans illud cruentũ, quod Christus in cruce obtulit Patri. Cap.41. num.24.
2. Illud enim sacrificium, quod Christus in cruce obtulit Patri, dici potest quædã prima Missa. Ibi. num.25.
3. Vel institutio eucharistiæ, quæ facta est a Christo in vltima cena dici similiter põt quædam prima Missa. Ibi.num.26.
4. Missa est opus quoddam insigne, quod requirit magnam circumstãtiarum inspectionem. Cap.16. num.10.
5. Et requirit præparationem multo maiorẽ, quàm horæ canonicæ. Cap.42.num.31.
✠ Vnde negligentia circa Missam est grauior quàm circa horas canonicas, & est suo genere mortalis. Vi. inf. Negligentia.1.
6. Missa inter horas canonicas non computatur. Cap.29.num.1. & cap.42.nu.6.
7. Est tamen diuini officij pars præcipua. d. cap.29.num.2.
8. Et habet ordinem cum horis canonicis. Cap.42.num.25.
9. Missę cuilibet publicę pręmitti debet aliqua pars diuini officij in choro. Cap. 16. num.9. 11. & 16.

Et præ-

✠ Et præmitti debet Matutinum cum Laudibus sub pœna peccati mortalis. Vi. sup. Matutinum. 28.
10. Nã celebrans Missam ante recitatũ Matutinũ, peccat mortaliter. Cap. 42. num. 2.
11. Nisi occurrat aliqua necessitas. Ibi. nu. 3.
12. Et ita statuunt Rubricæ. Ibi. num. 10.
13. Et est generalis consuetudo. Ibi. num. 11.
14. Quamuis Dominicus de Soto cõtrarium teneat. Ibi. num. 5.
15. Missam tamen celebrãs ante Primã recitatam nõ peccat mortaliter. Ibi. num. 1.
16. In aliquo casu celebrare quis potest Missam, in quo horas canonicas non tenebitur recitare propter morbum. Ibid. num. 7. & 27.
17. Missa est de officio diuino diurno, & non nisi de die celebrari potest. Ibi. num. 15.
18. Et celebrare Missam ante diem est peccatum mortale. Cap. 39. num. 14.
19. Neque licet celebrare nisi post mediam noctem etiam quòd aurora per totã noctem clarescat. Cap. 40. num. 2.
20. In aliquo casu licet celebrare Missam ante auroram, vt quando Episcopus iter facit. Cap. 39. num. 10.
21. Vel quando necesse est infirmum communicare. Ibi. num. 12.
22. Vel quando id habetur ex priuilegio. Ibi. num. 13.
23. In quibus tamen casibus nõ quacũque hora noctis, sed prope aurorã, & circa diurnã lucẽ celebrandum est. Ibi. num. 21.
24. Et rursus nõ nisi parcissime his priuilegijs, & caussis vti quis debet. Ibi. num. 22.
25. Missam celebrans ante aurorã putans esse aurorã, excusatur a peccato. Ibi. num. 8.
26. Missæ quandoque per annum in aurora cantari possunt ob aliquam necessitatẽ. Cap. 29. num. 12.
27. Missæ priuatæ qualibet hora ab initio diei vsque ad meridiem dici possunt. Cap. 39. num. 1. & 17.
28. Quacumque (inquam) hora ab aurora vsque ad meridiem. Cap. 41. num. 36.
29. Ab initio crepusculi matutini inchoari possunt. Cap. 93. num. 13.
30. Et usque ad meridiem, non vltra possunt extendi. Ibi. num. 15.
31. Missa vt diligentior fiat præparatio differtur quantum differri potest ante prandium. Cap. 31. num. 1.
32. Differebatur (inquam) antiquitus quantũ differri poterat ante prãdium, vt diligentior fieret præparatio. Cap. 41. num. 19.
33. Vnde Missa in diebus ieiuniorum ad nonam, in diebus communibus ad sextam dicebatur, quia in eisdem horis deinde comedebatur. Cap. 38. num. 1.
34. In dieb⁹ vero Dominicis & festis ad tertiã dicebat᷑ Missa, nõ quia illa hora ante sextã comederetur, sed quia post Missã erant tunc conciones ad populũ. Ibi. num. 2.
35. Secundũ Micrologũ cũ dicit᷑ Missa ad sextã comedimus ad nonã, cũ dicitur ad nonã comedimus ad vesperã. Ibi. num. 3.
36. Et secundum B. Clementẽ Rom. cũ sumitur eucharistia a ministris mane, ieiunãdum est illis vsque ad sextã, cum sumitur tertia aut quarta hora, ieiunãdum est vsque ad Vesperas. Ibi. num. 5.
37. Sed hæc vsu recepta non sunt. Ibi. nu. 6.
38. Missæ ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ. Cap. 41. num. 9.
39. Neque etiam post tertiam. Ibi. num. 10.
40. Quod intelligitur de Missis sollemnibus. Ibi. num. 11.
41. Missæ celebrantur hora tertia. Cap. 32. num. 3. & 15.
42. Missa in Quadragesima ad nonã celebratur. Cap. 34. num. 14.
43. Similiter in diebus ieiuniorum post nonã celebratur. Cap. 21. num. 5.
44. Missa sollemnis seu conuentualis diebus festis in tertia, profestis in sexta, ieiuniorum in nona ordinarie canenda est. Cap. 29. num. 3.
45. Quandoque tardatur vsque ad horam vespertinam, vt in Sabbathis quattuor temporum, & præsertim in Sabbatho sancto. Ibi. num. 4.
46. Hodie tamen hæc quæ dicta sũt de diebus ieiuniorũ, de Sabbathis quattuor tẽporum, & de Sabbatho sancto, in desuetudinem abierunt. Ibi. num. 13.
47. Immo & quæ de diebus etiam profestis dicta sunt. Ibi. num. 15.
48. Missa conuentualis tardius in festis, q̃ in profestis celebrari debet. Cap. 29. nu. 18.
49. Missas post meridiẽ celebrare non licet, & est peccatum mortale sine dispensatione id agere. Cap. 41. num. 1.
50. Et ita est cõmunis opinio. Ibi. nu. 3. & 8.
51. Et est consuetudo ecclesiæ generalis. Ibi. num. 16.
52. Quòd si qui Doctores dicunt, licere vsque ad nonam Missas celebrare, loquuntur de diebus ieiuniorum. Ibi. num. 4.

Hodie

53. Hodie tamen neque in diebus ieiuniorum id licet. Ibi. num.18.
54. Missam celebrans post meridiem, putans adhuc non esse meridiẽ, excusatur a peccato. Ibi. num.32.
55. Idẽ si sciret, & adesset aliqua caussa, dummodo sine scandalo, & non longe post meridiem celebraret. Ibi. num.33.
56. Missa cœpta ante meridiem perficienda est post meridiem. Ibi.num.35.
✠ Meridies pro Missis celebrãdis nõ est accipiendus pũctualiter. Vi. inf. Tẽpus.2.
✠ Missa in Sabbatho sancto celebratur nocte. Vi. inf. Sabbathum. 6.
57. Sed hodie & licẽtiæ & priuilegia celebrandi Missas de sero ad Solis occasum, & omnes vespertinæ Missarum celebrationes annullatæ, & reuocatæ sunt per Piũ. V. Cap.29. num.11. & 14.
58. Vnde Missam sero celebrare prohibitum est. Cap.41. num.27.
59. Missa vbi vnus tantum est sacerdos non quacumque hora, sed tertia potissimum esset celebranda. Ibi. num.37.
60. Missa prima Natiuitatis Domini canitur in media nocte, secunda in aurora. Cap. 29. num.10.
✠ Et prima Missa dicitur post Matutinum, Secunda post Primam recitatam. Vi. inf. Natiuitas.7.& seqq.
61. Missa Conuentualis hoc ordine celebranda est: In festis dicta in choro Tertia, In ꝓfestis dicta Sexta, In Ieiunijs dicta Nona. Cap.29. num.17.
62. Missa vero defunctorum dicto Matutino, aut Prima. Ibi. num.19.
63. Missa defunctorũ conuentualiter celebratur, etiã quòd aliàs de festo fiat officium, aut de feria. Ibi.num.20.
64. In Parasceue, & Sabbatho sãcto prohibitum est Missam celebrari. Ibi. num.7.
65. Missa noctis resurrectionis translata est ad diem Sabbathi sancti. Cap.30. num.3.
66. Vnde Missa Sabbathi sãcti refertur potius ad diẽ Dominicũ sequentẽ, quàm ad diẽ Sabbathi sancti. Cap.29. num.6.
67. Immo & in alijs Sabbathis quattuor temporum Missa refertur ad diem Dominicum sequentem. Ibi.num.8.
68. In Sabbatho sancto non nisi vna Missa in singulis ecclesijs celebrari debet. Cap.30. num.2. & 9.
69. Idem in feria quinta Cenæ Domini seruãdum est. Ibi. num.4.
✠ In Missarum sollemnijs celebrãdis vnus & idẽ debet esse ordo. Vi.inf. Psalmi.4.
70. Et tenemur seruare Ritum celebrãdi Missas. Cap.39. num.16.
✠ Quotidie licet Missam celebrare. Vi.inf. Sacrificium.1.
71. Cur Missa de feria concurrat cum Missa de festo, ita quòd duæ Missæ celebrentur, & Missa Dominicæ cum Missa de festo nõ concurrat. Cap.16. num.18.
72. In aliquo casu potest quis celebrare Missã ante quàm peccata sua confiteatur. Cap. 42. num.28.
73. Missam audire pransos & saturos non decet. Cap.41. num.28.
✠ Missam celebraturi debẽt esse ieiuni a media nocte. Vi.sup. Ieiunium.29.
74. Missã celebrans in ecclesia græca debet esse ieiunus a primo mane, a quo initium diei sumit ecclesia illa. Cap.91. num.6.
75. Vel potius a media nocte, sicut fit in ecclesia Latina. Ibi num.7. & seq.
76. Quod tamen intelligitur attẽta solũ ratione quadã ex natura ipsius rei, seposita cõsuetudine, aut constitutione si qua alia sit illius ecclesiæ. Ibi.num.10.
77. In celebratione Missæ, aut sumptione eucharistiæ attendenda est cuiusque ecclesię cõsuetudo, & constitutio quantũ ad hoc ꝙ quis reputetur ieiunus. Ibi.num.11.
✠ Verba in canone Missæ, Qui pridie q̃ pateret. antiquissima sũt. Vi.inf. Qui prid.1.
✠ Missæ Ambrosianæ non nulla habent, quæ sunt a posterioribus addita. Vi. supr. Ambrosianæ.1.
✠ MORTVA opera non reuiuiscunt per pænitentiam, sed mortificata sic. Vi.inf. Operis.1.
1. MVNDI initiũ quando incœperit, nobis ignotissimũ est. Cap.68. num.17.

N.

✠ NATIVITAS Christi, & Apparitio simul celebrabantur a quibusdã Orientalibus in die sexta Ianuarij. Vi. sup. Christus.7.
1. Natiuitas Christi quia facta est post mediam noctem deputatur diei sequenti. Cap.87.num.10.
2. Cena vero vltima Christi, quia facta est ante mediam noctem, deputatur diei præcedenti. Ibi.num. 11. & 20.
3. Ad rectam Natiuitatis Christi celebrationẽ nõ satis est, vt in vicesimaquinta die mẽsis Decẽbris peragatur, sed etiam requiritur,

tur, vt in solstitio brumæ, vel proxime post solstitium celebretur. Cap. 80. num. 6.
4. In nocte Natiuitatis Domini Missæ celebrantur ex constitutione B. Telesphori papæ. Cap. 23. num. 14.
5. Vnam tamen tantum Missam in ea nocte celebrare licet. Cap. 39. num. 20.
6. Prima Missa Natiuitatis Domini in media nocte celebrari debet. Cap. 5. num. 20.
7. Non tamen celebratur dicta prima Missa ante quàm sit persolutum Matutinum. Cap. 42. num. 20.
8. Celebratur enim post Nocturnos ante Laudes. Cap. 16. num. 13.
✠ Laudes in ea nocte separantur a Nocturnis. Vi. sup. Laudes. 7.
9. Secũda Missa Natiuitatis Domini celebratur in aurora post Primam horã canonicam recitatam. Cap. 15. num. 5.
10. Quidam tamen ante Primam celebrari asserunt. Cap. 16. num. 6.
✠ Prima itaq; Missa Natiuitatis Domini canitur in media nocte, secunda in aurora. Vi. sup. Missa. 60.
11. Tres Missæ Natiuitatis Dñi ita celebrantur. Prima ĩ tenebris mediç noctis, Secũda in aurora inter tenebras & luce, Tertia in clara diei luce. Cap. 16. num. 15.
1. NATVRALI iure atteto omnes homines æquales sunt, & liberi. Cap. 65. num. 19.
1. NAVARRVS Doctor laudat. Cap. 41. num. 2. & 30.
1. NECESSITAS legem non habet. Cap. 66. num. 14.
2. Facit omnia cõmunia. Ibi. num. 16.
3. Omnia reducit ad statum iuris naturalis. Ibi. num. 17.
1. NEGLIGENTIA circa Missã est multo grauior, quàm circa horas canonicas: Nam illa suo genere est mortalis, hæc venialis. Cap. 42. num. 32.
2. Negligentia circa substantialia actus debiti est mortalis, circa accidentalia est venialis. Cap. 25. num. 14.
1. NEGOTIA paratos, instructosque obire oportet, non inter obeundum instrui, appararitue. Cap. 91. num. 20.
1. NICÆNA synhodus ob duas potissimũ caussas celebrata est, ob Arriani erroris confutationem, atque ob rectam Paschæ ordinationem. Cap. 0. num. 14.
1. NICEPHORVS Callisti impetu prauitatis motus de proposito nobis argumento magna & admirabilia scripsit, quæ etiam Cõstãtinopoli reijciebãt. Cap. 67. nu. 3.
✠ NICODEMVS & Ioseph ab Arimathęa in sepeliendo Christi corpore non timuerunt mortem, neque ullam immunditiæ maculam. Vi. sup. Ioseph. 1.
1. NOCTVRNI tres & Laudes repræsentant quattuor vigilias noctis. Cap. 1. num. 11.
2. Tres Nocturni dicebantur antiquitus separatim secundum tres vigilias noctis. Ibi. num. 14.
3. Dicebantur (inquã) separatim a Laudibus, & vnº separatim ab alio. Cap. 6. num. 9.
4. Primus nocturnº antiquitus in prima noctis vigilia dicebať. Cap. 26. num. 19.
5. Ad Nocturnos canendos Clerus antiquitus diuidebatur in tres partes. Vel forte totus ad vnumquemque conueniebat. Cap. 1. num. 15. & 17.
6. Vnus Nocturnº separatim ab alio antiquitus canebatur, non tamen hodie separatim recitari potest. Cap. 27. num. 8.
7. Tres Nocturni non separatim a Laudibus vt antea, sed cõiunctim, & una cũ Laudibus cantantur. Cap. 1. num. 2. & seqq.
8. Coniungere autẽ Nocturnos cũ Laudibus nõ est recens inuentũ. Cap. 8. num. 11.
9. Hugo de S. Vict. dicit, quòd dicuntur coniunctim cum Laudibus. Cap. 6. nu. 12.
✠ Nocturni cum Laudibus sunt vna & eadem hora canonica, & simul celebrantur. Vi. sup. Laudes. 5.
✠ Nocturni cum Laudibus sub Matutino comprehenduntur. Vi. sup. Matutinũ. 3. & seqq.
10. Nocturnorũ officiũ sumptũ cũ Laudibus cõstituit vnã horã canonicã & appellatur Matutinum. Cap. 6. num. 2. & 11.
11. Sed separatim sumptũ nõ constituit vnam aliquã horam canonicã per se, neque appellatur Matutinũ. Ibi. num. 4. & 10.
12. Nocturni appellantur Matutinum nõ inquantũ separãtur a Laudibus, sed inquãtũ cũ Laudibº cõiungũtur. Cap. 7. nu. 2.
13. Secundum Radulphum de Riuo Nocturnorum officium etiam coniunctum cum Laudibus abusiue appellatur Matutinũ. Cap. 6. num. 18.
14. Quãuis Nocturni & Laudes pro una & eadẽ hora canonica habeantur, sunt tamen partes distinctissimæ, & olim separatim canebantur. Cap. 7. num. 2.
✠ Nocturni separantur a Laudibus in nocte

Natiui-

Natiuitatis Domini. Vi.sup.Laudes.7.
15. Et in multis ecclesijs quolibet vespere dici solet vnus Nocturnus pro defunctis sine Laudibus. Cap.27.num.18.
✠ Nocturni sero, & mane Laudes separatim recitari possunt etiã hodie in priuata recitatione. Vi. sup. Matutinum.29.
16. Separantur autem Nocturni a Laudibus hoc modo. Cap.27.num.17.
1. NOMEN idem interdum generice, interdũ specifice sumitur. Cap.7.num.12.
2. Nominatio fit potius a specie, quàm a genere. Ibi. num.4.
✠ Nominatio medij fit àb vtroque extremorum. Vi.sup.Medium.1.
✠ Quælibet diei pars nominationẽ sumit ab hora in fine sui posita. Vi.sup.Dies.18. & seq.
3. Nominatio horarum canonicarũ sumitur a fine horæ, in qua vnaquæque psoluitur, & accipit cõplementũ. Cap.10.num.2.
✠ Ad idem. Vi. sup. Horæ canonicæ.25. & sup. Matutinum.9.
1. NONA diei hora assignat a Couarr. post tertiam diei partẽ, diuiso die in quattuor æquales partes; sed illa est decima diei hora, non nona. Cap.10.num.5.
✠ Diei tẽpus apud antiquos ut plurimũ describebatur per horã tertiã, sextam, & nonam, quia illæ erant insigniores in rebus humanis, & sollemniores in orationibus diuinis. Vi.inf.Tempus.14. & seqq.
✠ In diebus ieiuniorum exspectabatur ad minus hora nona ad manducandum. Vi. sup.Ieiunium.17. & seqq.
2. Veteres quotidie comedebant hora nona. Cap.36. num.13.
3. Et ipsa comestio vocabatur prãdium simul & cena. Ibi.num.24.
4. Sed vere cena potius, quàm prandiũ erat. Ibi.num.25.& 27.
5. Prandium autem non nisi abusiue appellari poterat. Ibi. num.30.
✠ Cena apud antiquos non semper fiebat ad horam nonam, sed quandoque etiam tardius. Vi.sup.Cena.2.
✠ Missæ in diebus ieiuniorũ dicebãtur hora nona, sed hodie non differuntur post meridiem. Vi. sup. Missa.43. & seqq.
✠ Hodie nona translata est in meridiẽ quantum ad horam comedendi, & celebrandi Missas in diebus Ieiuniorum. Vi. sup. Hora.16. & seq.
6. Nona accipitur vulgo pro meridie. Cap. 41. num.6.
✠ NONA HORA CANONICA sub Vespertini officij nomine late sumpto comprehenditur. Vi. sup. Matutinum.10.
1. Nonæ horæ canonicæ conuenit nona diei hora. Cap.21. num.1.
2. Conuenit etiam septima, octaua, & nona diei hora. Ibi. num.2. & 4.
3. Nonæ horæ canonicæ tẽpus incipit currere statim post meridiem. Cap.41. num.7.
4. Et in quibusdã ciuitatibus statim post meridiẽ pulsatur Nona. Cap.22. num.20.
✠ NOSTRA merito facim⁹, quibus auctoritatẽ impartimur. Vi.sup. Auctor.2.
✠ NOVATIANI quidam hæretici in celebrando Pascha iudaizabant obseruãtes Lunam decimamquartam. Vi. inf. Quartodecimani.3.
1. NOVITAS in aliquo casu nedum est vtilis, sed etiã necessaria. Cap.82. num.6.
1. NOX censetur quandoque incipere post Nonam per quamdam iuris fictionem. Cap.19. num.28.
✠ Nox dicitur vsque ad ortum Solis. Vi. sup. Dies.8.
✠ Etiam in aurora, & in crepusculo dici põt media nox. Vi. sup. Medium.5.
2. Nox antiquitus diuidebatur in quattuor partes æquales, quæ dicebantur vigiliæ. Cap.1.num.1. & 5.
3. Dicebantur etiam custodiæ. Ibi. num.6.
4. A Christo domino videntur appellari his nominibus, sero, media nocte, gallicantu, mane. Ibi.num.4.
5. Ab Hugone de S. Vict. appellantur Conticinium, Intempestũ, Gallicini ũ, Antelucanum. Ibi. num.12.
6. Nox diuiditur in septem partes, secũdum aliquos. Cap.15. num.8.
7. Et a B. Isidoro septẽ partes noctis assignantur, a Macrobio octo. Cap.1. num.13.
8. Etiam tenebræ eclypsis Solis nox appellari possunt. Cap.49. num.2.
✠ In dierum cõmemoratione noctes numerari non solent. Vi. sup. Dies.95.
9. Nox præcessit diem, non dies noctẽ secũdũ Thaletem Milesium. Cap.44. num.3.
10. Quod intelligendũ est nõ de nocte proprie dicta, sed improprie, de materia scilicet informi, & tenebrosa. Ibi. num.6.
✠ Nox præcedit, & dies sequitur in cursu dierum naturalium, quantum ad ecclesiasticũ officiũ. Vi.sup.Dies.49. & seq.
✠ Et simpliciter nox præcedit diẽ post Christi resur-

resurrectionem. Vi. ibi.66. & seqq.
✠ Dies naturalis p horis canonicis recitãdis incipit a media nocte. Vi.ibi.51.
11. Quæ fiũt in prima parte noctis adscribunt diei qui finitus est. Cap.87. num.13.
12. Prima enim pars noctis refertur ad diem præcedentem; Vltima vero ad sequentẽ. Cap.88.num.2.& seq.
✠ Vnde quæ fiunt post mediam noctẽ deputantur diei sequenti, quæ vero fiunt ante mediam noctẽ deputãtur diei præcedenti. Vi.sup. Natiuitas.1.& seq.
13. Noctis postremam partẽ cum die sequenti computatam fuisse apud Hebręos, probat ex sacris litteris. Cap.89.nu.5.9.& seqq.
14. Nocte intempesta, quę & cõcubium, & cõticinium appellatur, quòd fere omnes tũc cubent, & taceant, tempus agendi est nullum. Cap.91.num.17.
✠ Triũ dierũ & triũ noctiũ numerus in morte seu sepultura Christi saluatur per mutationem dierum naturaliũ factam in ei° resurrectione. Vi.sup. Dies.74. & seqq.
✠ Noctes & dies in quibusdã regionibus contingunt longissimi. Vi.ibi.97.
✠ Noctes & dies artificiales alicubi pauciores sunt, quàm apud nos. Vi. ibi.100.
15. Noctibus bis, terque surgẽdum est ad orationem secundum B.Hieronymũ. Cap. 2.num.13.
16. Ad nocturnas orationes surgendum esse probat Ioan.de Tur. crem. decem rationibus, Archid.sex. Ibi.num.31.
✠ Nocturnas orationes antiquitus celebratas fuisse, & celebrandas esse probatur testimonijs omnium patrum, auctoritate sacræ scripturæ, & exemplis Sanctorum. Vi. inf. Vigiliæ.6.
17. Nocturnos hymnos primus auxit B.Ioan. Chrysost. sumpta occasione ab Arrianis. Cap.2.num.18.
✠ Nocturna oratio est quę fit tẽpore gallicantus. Vi.sup. Galli gallinacei.3.
✠ Nocturnum officium est Matutinum saltem quantum ad sui maiorem partem. Vi. sup. Matutinum.12.
✠ Secundum Rosellam sunt tres horæ canonicæ, Matutinum, Prima, & Completorium: sed falso. Vi.ibi.14.& seq.
1. NVMERVS completus, & perfectus ponitur interdum pro incompleto, & imperfecto. Cap.81.num.13.

O.

✠ OBLIQVVM ex recto cognoscim°. Vi.inf. Recto.1.
✠ OCCASVS Solis tunc perfecte est, cũ finit crepusculum vespertinum. Vi. sup. Dies.13.
✠ Occasus Solis respondet æquinoctio autumnali. Vi.ibi.96.
1. ODIA restringi, & fauores cõuenit ampliari. Cap.81. num.12.
✠ OFFERTORIA in Missa cantari cœperũt ex instituto Cælestini, & B.Gregorij. Vi. sup. Introitus.1.
1. OFFICII diuini verba nõ referũtur ad tẽpus in quo dicunt, quando tẽpus debitũ non obseruatur in recitando, sed referuntur ad tempus, in quo statutum est, vt dicerentur. Cap.26. num.3.
2. Recitantibus officiũ paruũ S.Crucis cõcessæ sunt indulgentiæ. Cap.18.num.7.
✠ OPERIS initium est Solis exortus. Vi. inf. Sol.2.
1. Opera mortua non reuiuiscunt per pænitentiam, sed mortificata sic: Et quæ sint opera mortua, vel mortificata. Cap.27. num.15.
2. Opus seruile dicitur, quo homo seruit homini, non quo immediate seruit Deo. Cap.84.num.13.
3. Opus seruile factum ex præcepto Dei ad honorem ipsius, & ad legis eius impletionem, non censetur illicitum in diebus festis. Ibi.num.12.
4. Opera seruilia in festis phibita, intelligebant prohibita popularibus, nõ ministris Sanctuarij apud Iudæos. Ibi.num.14.
5. Opera seruilia inquantũ procedunt ex necessitate, vel ex vtilitate, quæ differri nequit, non dicuntur amplius seruilia, neq; in Sabbatho aut festis apud Iudæos prohibita, sed licita. Cap.66.num.9.
6. Et hoc procedit tam de iure legis Mosaycæ, quàm de iure canonico, & ciuili. Ibi. num. 10.& seqq. & num.20.
7. Cessatio ab operibus seruilibus magis stricte præcipiebatur in Sabbatho, q̃ in vllo alio festo Iudæorum. Cap.84. nu. 10. & seq.
8. Operariorũ nemo est, qui diẽ sibi ad minus ab ortu Solis nõ auspicet. Cap.9.nu.10.
1. OPINIONIBVS cõtraria quęlibet pferentẽ attẽdere stultũ est. Cap.74.num.7.
1. ORATIO vt sit impetratoria debet fieri perseueranter. Cap.28.num.15.
2. Finis orationis melior est q̃ principium, quantum ad impetratione. Ibi.nu.14.
3. Quilibet debet ter in die orare, mane, meridie,

ridie, & vespere. Cap.16.num.31.
✠ Ecclesia orans horis canonicis dicitur semper, & sine intermissione orare. Vi. sup. Horæ canonicæ. 18.
✠ Orãdi vnus & idem debet esse ordo & modus. Vi. inf. Psalmi. 4.
✠ Ad orationes nocturnas surgendum esse probatur. Vi. sup. Nox. 16.
✠ Orationes nocturnas antiquitus celebratas fuisse, & celebrandas esse, probatur. Vi. inf. Vigiliæ. 6.
4. Oratio quadraginta horarum per totũ fere orbem christianum vsu recepta est. Cap. 46. num. 11.
1. ORATIO DOMINICA dicitur in fine omnium horarum canonicarũ. Cap. 28. num. 1. & 3.
2. Et ita Romæ obseruatur. Ibi. num. 4.
3. Item dicitur in principio earumdem vnà cum salutatione Angelica, pręterquam ad Completorium. Ibi. num. 2.
4. Quando autem Completorium immediate dicitur post Vesperas, dicitur semel tãtum oratio Dominica post Iube Domne benedicere. Ibi. num. 5.
5. Sed quãdo post Completorium immediate dicitur Matutinum, omnia dicuntur integre, ac si hæc duo officia non continuarentur simul. Ibi. num. 17.
6. An melius sit, quòd oratio Dominica dicatur in principio, vel in fine horarum canonicarum. Ibi. num. 12.
1. ORDINES collati in Sabbathis quattuor temporum intra Missarum sollẽnia, ad diem Dominicum sequentem pertinere censentur. Cap. 29. num. 9.
✠ ORTVS natura antecedit occasum; & ortum & occasum dicas potius naturalis ordo postulat, quàm retrorsum. Vi. sup. Lux. 1. & seq.
✠ Ortus Solis respondet æquinoctio verno. Vi. sup. Dies. 96.
✠ Ortus Solis secundum non nullos dicitur incipere statim post mediam noctem. Vi. inf. Sol. 1.

P.

✠ PÆNITENTIA reuiuiscũt opera mortificata, non opera mortua. Vi. sup. Operis. 1.
1. PALMARVM sollemnitas, in qua Christus Hierosolymam ascendit contigit in die Dominica. Cap. 62. num. 2. & 9.
2. Et fuit decima die primi mensis quando agnus assumebatur pro victima diei Paschæ. Ibi. num. 4. & seqq.
✠ PAPA dicit simul mane omnes horas vsque ad Vesperas, secundum Hostien. & Doct. Vi. sup. Clerici. 5.
1. PARASCEVE significat quamcumque diem ante sollemnitatem secundũ Midelburgensem. Cap. 50. nu. 6.
2. Sed hoc falsum est, nam significat tantum feriam sextam, quæ est ante Sabbathum. Ibi. num. 18. 19. & 22.
3. Parasceue non significat alium diẽ, q̃ feriã sextã. Cap. 55. nu. 1. & cap. 58. nu. 15.
4. Parasceue, cena pura, feria sexta, dies Veneris, sexta Sabbathi, omnia synonyma sunt. Cap. 68. num. 2.
5. Parasceuen Paschęapud Ioan. fuisse primũ diem festum Paschæ colligitur manifeste. Cap. 55. num. 14.
6. Et dicendum fuit Parasceue Paschæ, vt dictum est, in genitiuo, non Parasceue Pascha in nominatiuo. Ibi. num. 11.
7. Parasceue Paschæ Christianorum, quod in Christi immolatione agebat, incœpit ab hora nona noctis, in qua Christus captus est, secundũ quosdã. Cap. 68. nu. 9. & 14.
8. Sed id parum probabiliter asseritur. Ibi. num. 10.
✠ In Parasceue maioris hebdomadę ꝓhibitũ est Missas celebrari. Vi. sup. Missa. 64.
9. Et non solum in dicta Parasceue abstinendum est a celebratione, sed etiam a communione. Cap. 30. num. 10.
10. Multi tamen in hoc contrarium tenent. Ibi. num. 12.
11. Sed mihi magis placet prior sentẽtia. Ibi. num. 13.
1. PARS omnis turpis est uniuerso suo nõ congruens. Cap. 37. num. 8.
2. Quod iuris est in toto quoad totũ, idẽ iuris est in parte quoad partẽ. Cap. 27. nu. 12.
1. PARVM pro nihilo reputatur. Cap. 28. num. 10.
2. Parum distans, nihil distare uidetur. Cap. 39. num. 9. & cap. 89. num. 8.
1. PASCHA interpretatur transitus, quasi tunc transitus fiat de veteri vita in nouã. Cap. 45. num. 6.
2. Pascha quãdoque dicitur ipsa agni immolatio. Cap. 55. num. 6.
3. Pascha pro azymis, & azyma pro Pascha indifferenter ponunt Euangelistæ. Cap. 68. num. 22.
4. Pascha & azyma apud Euãgelistas confunduntur, nam sæpe azymorũ dies pro die Paschæ,

Paſchæ, & dies Paſchæ pro diebus azymorum accipiuntur. Cap.71.num.5.
5. Paſcha accipitur quandoque pro azymis. Ibi. num.1.
6. Paſcha accipit non ſolũ pro agno paſchali, ſed etiam pro celebritate, & ſollemnitate paſchali; Et id quidẽ tribus modis; ſcilicet pro Luna decimaquarta ad veſperã, pro tota Luna decimaquinta, & ꝑ tota hebdomada paſchali. Ibi. num.2. & ſeq. num.6. & ſeq.
7. Paſcha accipitur quãdoque pro victimis, & ſacrificijs, q̃ offerebantur in ſollẽnitate, & hebdomada paſchali. Cap.72.nu.1. & 5.
8. Paſcha ſemper in decimaquarta Luna ad veſperam celebrandum erat a Iudæis. Cap.52.num.3.& 5.
9. Immundi in ſecundo menſe celebrabant Paſcha. Cap.55.num.9.
10. Paſchę dies feſtus et ſollẽnis nõ erat quartadecima Luna apud Iudæos, ſed quintadecima. Cap.61.num.2. & cap.62.nu. 6.
11. Vtraque Luna quartadecima, & quintadecima appellari poterat dies Paſchæ apud Iudæos. Cap.68. num.8.
✠ Paſchæ dies prima cur erat tota celebris. Vi. ſup. Azyma.4.
12. Tota hebdomada paſchalis dicebatur ſollemnis apud Iudæos, licet in prima tantum, & ſeptima die prohiberentur opera ſeruilia. Cap.59. num.5.
13. Quod procedebat etiam in feſto Tabernaculorum. Ibi. num.6.
14. Paſcha durabat apud Iudæos per ſeptem dies. Cap.55. num.12.
15. In die feſto Paſchæ omnes Iudæi tenebantur ꝑmanere ĩ Hieruſalẽ. Cap.85.nu.5.
16. Et dicto die primo tranſacto permittebantur ad propria tabernacula redire. Cap. 59. num.3.
17. In die feſto Paſchæ introductum fuerat apud Iudæos liberare vnum ex vinctis in memoriã liberationis populi de Ægypto. Cap.61. num.3.
18. Durante feſti Paſchæ ſollemnitate non licebat Iudæis aliquem occidere. Cap. 61. num.13. & 15.
19. Singulis diebus paſchalibus plurima offerebantur ſacrificia. Cap.72. num.3.
20. Et in ſpecie offerebatur hircus pro peccato, qui cedebat in quotidianum epulum ſacerdotibus. Ibi. num.7.
✠ In feſto Paſchæ prohibita erant opera tantum ſeruilia. Vi. inf. Sabbathum.3.
✠ Non erat prohibitum ſepelire mortuos. Vi. inf. Sepultura.3.
✠ Paſchæ feſtum minus celebre erat, quàm Sabbathum. Vi. inf. Sabbathum.8.
21. Paſchæ feſtiuitas minor erat apud Iudæos, nedũ Sabbathi, ſed etiam reliquarũ omnium ſollemnitatum diebus, quãtum ad ceſſationem ab operibus. Cap.66.nu.25.
22. Erat tamen ſollemniſſima, & omnium celeberrima ex multis. Ibi. num.26.
23. Paſchæ celebratio poſt cõpletam agni paſchalis cærimoniam, non in alio fere conſiſtebat, quàm in azymorum manducatione. Cap.71.num.8. & ſeq.
24. Paſchæ feſtũ non habebat diẽ præcedentẽ ꝑparatoriũ, apud Iudæos. Cap.55.nu.3.
25. Pręparatio Paſchę apud Euãgeliſtas eſt ipſa agni immolatio, & aſſatio. Ibi. nu.4.
26. Apud B. Hieronymum non ſignificat diẽ decimumquartum. Ibi.num.7.
27. Apud Alex. de Ales ſignificat totam hebdomadam præcedentem. Ibi.num.8.
28. Duplex Paſcha fuiſſe celebratum in paſſione Chriſti, non nulli aſſerunt: Vnum legitimum a Chriſto & Diſcipulis in feria quinta ad veſperam; Alterum iudiciale a Iudæis in feria ſexta ad veſperam. Cap. 5 .num.1.& 3.
29. Et de eo ſcripſiſſe putant (licet falſo) B. Ioan. Chryſoſt. Ibi. num.4.
30. Et Tertullianum. Ibi.num.5.
31. Et Rupertum abbatẽ Tuitien. Ibi.nu.6.
32. Opinionem duplicis Paſchæ, legitimi, & iudicialis, quam recentiores quidam Latini tenent, tria potiſſimum abſurda conſequuntur. Cap.85. num.1.
33. Et falſum eſt, tres primos Euangeliſtas meminiſſe Paſchæ legitimi, quod Chriſtus cum Diſcipulis ſeruauerit; Ioannem vero meminiſſe Paſchæ iudicialis tranſlati, quod ceteri omnes Iudęi ſeruauerint. Cap.6 .num.5. & 7.
34. Dicunt non nulli, diem Paſchæ apud Iudęos celebrari prohibitum fuiſſe in feria ſecunda, quarta, & ſexta. Cap.51. num.2.
35. Sed Rupertus abbas ait, non agni tũc immolationem, ſed diei tantum ſollemnitatem in ſequentem feriam fuiſſe tranſlatam. Ibi. num.7.
36. Huiuſmodi autem Paſchę tranſlatio non erat in vſu tempore paſſionis Chriſti, neque eſt probabilis. Cap.52.num.1.
37. Vt patet ex hiſtorijs. Ibi.num.6.

38. Et ex B. Epiphanio. Ibi. num. 12.
39. Et ex Alex. de Ales. Ibi. num. 25.
40. Caussæ etiã dictæ trãslationis Paschæ, quas assignant quidã recẽtiores Latini, friuolæ sunt, & nullius momẽti. Cap. 53. nu. 7.
41. Et pro tẽpore passionis Christi dicta Paschæ festiuitatis translatio, sola quorumdam recentium Rabbinorum auctoritate nititur. Cap. 84. num. 7.
✠ Dici tñ potest, ꝙ Iudæi intenti in occisionẽ Christi Paschæ comestionem distulerunt in sequentem diem. Vi. sup. Iudæi. 9.
42. In die Paschę celebrãdo maxima fuit semp dissẽsio ĩter Christianos. Cap. 52. nu. 7.
43. Et maxima olim dissidia orta sunt. Cap. 54. num. 12.
44. Varias autẽ Paschæ obseruationes, & ritus atque in eo celebrando dissensiones historiographi referunt. Cap. 52. num. 26.
✠ Quidam hæretici in eo celebrando iudaizabant, obseruantes Lunam decimãquartã. Vi. inf. Quartodecimani. 1. & seqq.
45. Pascha olim a Gallis, & Tuscis celebrabat͛ octauo Kal. Apr. vbi Christi resurrectio fuisse tradebatur. Cap. 74. num. 9.
46. Eodẽ etiam modo celebrabat͛ a quibusdam Quartodecimanis hæreticis. Ibi. nu. 10.
47. Inter quos tamen differentia assignatur. Ibi. num. 11.
48. Pascha a Christianis non nisi in die Dñica celebrandum est. Cap. 53. num. 1. & 3.
49. Et a decimaquarta Luna vsque ad vicesimamprimam primi mensis. Ibi. num. 2.
50. Pascha non nisi in Dominica, & in plenilunio post æquinoctium vernũ celebrandum est. Cap. 74. num. 2.
51. Ab vndecimo Kal. Apr. vsque in vndecimũ Kal. Maias. Ibi. num. 3.
52. Paschæ terminus ab vndecimo Kal. Apr. scilicet uicesimosecundo die Martij sumitur ex constitutione Theophili Cæsareen. in synhodo Palæstinæ. Cap. 77. num. 5. & cap. 78. num. 11.
53. Item ex regula Nicæni concilij ab vndecimo Kal. Apr. vsque in septimum Kal. Maias. d. cap. 77. num. 11.
54. Pascha ante uernalis æquinoctij transgressum celebrari non debet, neque licet. Ibi. num. 12. & cap. 78. num. 1.
55. Neque umquam licuit. Cap. 68. nu. 24.
56. Tum apud Iudæos, tum apud Christianos. Cap. 78. num. 2.
57. Præcipue apud Romanos, & Occidẽtales. Ibi. num. 3.
58. Et apud omnes catholicos. Ibi. num. 4.
59. Quamuis non nulla exempla sint in contrarium. Ibi. num. 6. & seqq.
✠ Pascha celebratur post pleniluniũ in æquinoctio uerno. Vi. sup. Mensis. 3.
✠ Obseruatio autẽ plenilunij, & æquinoctij uerni in celebratione Paschæ significationem habet. Vi. sup. Æquinoctium. 38.
60. Sed tam plenilunium, quàm æquinoctium sunt iuris positiui quãtum ad legem nouam spectat. Cap. 80. num. 2.
61. Et ecclesia inspicit æquinoctium & plenilunium in Paschæ celebratione non tamquã obligata de iure diuino, sed quia putat ita expedire ad maiorem mysterij explicationem. Cap. 79. num. 14.
62. Pascha potius celebrandum est in secundo mense post æquinoctium, quàm in duodecimo ante æquinoctium. Cap. 81. num. 14.
63. Error enim longe maior est declinare in duodecimum mensem, quàm in secundum. Cap. 79. num. 11.
64. Et nostro tempore sæpissime Pascha in secundo mense celebratur. Cap. 78. num. 12.
✠ In celebratione Paschæ etiam Lunæ motus necessario inspicitur. Vi. sup. Luna. 6.
65. Vnde non est celebrãdum Pascha ut festũ fixum, nulla adhibita consideratione Lunæ. Cap. 80. num. 1.
66. In celebratione Paschæ uisum est semper ecclesiæ, magis expedire sequi medios motus, quàm ueros. Cap. 79. num. 3.
67. Idẽ etiã uisum fuit Synagogæ. Ibi. nu. 4.
✠ Ad Paschæ celebrationẽ cyclos habere sempiternos, & exactissimos sanctę Christi ecclesiæ militanti non conuenit, neque etiã expedit. Vi. sup. Cyclos. 1.
68. In celebratione Paschæ duo interueniunt. Vnum quod se habet sicut cortex & littera, Alterum sicut medulla & spiritus: Obseruatio Solis & Lunæ est sicut cortex; consensus fidelium est sicut medulla. Cap. 79. num. 2.
69. Magis autem si necesse sit, est sustinendus defectus in cortice, quàm in medulla. Ibi. num. 5.
70. Si ecclesia in Pascha celebrando interdum parumper deficiat, & aliqua in hoc sæculo quandoque nigredine adspergatur, spe futurorum hanc præsentem tristitiam consoletur. Cap. 82. num. 12.

Christus

✠ Christus factus est ecclesiæ semel Pascha in hac vita,& fiet illi iterum in alia vita. Vi. sup. Christus.70.
71. In vigilia Paschæ populi antiquitus ieiunabāt & uigilabant vsque ad mediā noctem. Cap.46.num.4.
72. Multi(inquā)differebant ieiuniū vsque ad mediam noctē. Cap.47. num.9. & 13.
73. Et multi etiam vsque ad quartam vigiliam noctis. Ibi. num.8.
1. PASCHATITÆ hæretici quinam erant. Cap.52. nnm.21.
✠ PASSIO Christi incœpit in feria quinta: & ideo in ea etiam die dici potest Christus passus, licet in feria sexta fuerit crucifixus. Vi. sup. Christus.25.
✠ Dies passionis Christi occultus est. Vi.sup. Dies.91.
1. PENTECOSTE significat quinquagesimam. Cap.83.num.2.
2. Et significat tum diem quinquagesimum a die Paschæ, tum dies quinquaginta a dicto die Paschæ. Cap.84.num.6.
3. Dies Pētecostes erat quinquagesimus a die manipuli oblati,& in eadem feria celebrari habebat, in qua manipulus spicarum oblatus fuerat. Cap.83. num. 14.
4. Dictus autem manipulus quo die deberet offerri, variæ referuntur Doctorum sententiæ. Ibi. num.15. & seqq.
5. Pentecoste dicitur instituta apud Hebræos in memoriam datæ legis. Ibi. num.3.
6. Alij dicunt in memoriam ingressus populi in terram promissionis. Ibi. num.13.
7. Celebratio diei festi Pētecostes aliūde sumitur, quàm ex die datæ legis. Ibi. nu.12.
8. Pentecosten durasse apud Hebræos septem diebus, quemadmodum durabat festum azymorum, & Scenopegiæ,quidam asserunt. Cap.84. num.3.
9. Sed id ex sacris litteris non colligitur. Ibi. num.5.
10. Dies Pētecostes in qua missus est Spiritus sanctus,fuit in Dñica. Cap.83. num.1.
11. Quidam dicūt fuisse in Sabbatho,& in eo Sabbatho missum fuisse Spiritū sanctū. Cap.84.num.1.
12. Quidā vero licet dicant, festū Pentecostes fuisse in Sabbatho, Spiritū sanctū tamen descendisse aiunt in Dñica. Ibi.num.2.
13. Sed ueritas est,quòd & festum Pentecostes & Spiritus sancti aduentus fuerūt in Dominica. Ibi. num.4.
✠ PEREGRINI clerici possunt simul mane dicere omnes horas. Vi.sup. Clerici.3.
1. PERITIS ī arte stādū est. Cap.39.nu.4.
✠ PERSÆ initium diei faciunt ab ortu Solis. Vi. sup. Babylonij.1.
✠ PERSONÆ dispositio trahi pōt ad temporis dispositionē, nam valet argumentū a persona ad tempus. Vi. infr. Rei.1.
1. PHILO iudæus in lib. de vita contēpl. in ueritate agit de Christianis discipulis B. Marci, licet putet se agere de Iudæis. Cap.3.num.28.& cap.33.num.4.& cap. 71. num.13.
✠ PLENILVNIVM in celebrādo Pascha obseruari debet. Vi. sup.Pascha.50. 60. & seqq.
✠ Idem enim habet significationem. Vi. supr. Æquinoctium.38.
1. POENA per ea sentitur, per quæ quis peccat. Cap.58.num.6.
✠ POLI altitudo in aliqua ciuitate aut regione est latitudo ipsius ciuitatis, aut regionis. Vi. sup. Latitudo.1.
1. POPVLVS quando exorbitat est potius instruendus,quàm sequendus. Cap. 24. num.9.
2. Populi & turbæ mutatio in passione Christi ex fermentatione Scribarum & Pharisęorum facta est. Cap.69. num.14.& cap. 70.num.4. & seq.
✠ POST tres dies. intelligi potest, vel cōpletos, vel tantum inchoatos. Vi. infr. Tempus.6.
1. Et exponitur recepta in scripturis phrasi, id est tertio die, vel postquā dies tertius aduenerit. Cap.86. num.3.
✠ Post diē decimū Kalendarū significat diem decimum post Kal. Vi. sup. Ante.3.
1. PRÆCEDENTIA, & sequentia rem declarant. Cap.39. num.18.
1. PRÆGNANTIS menses dicuntur decem. Cap.22. num.9.
2. Quia nouem sunt pleni, & initium decimi pro toto accipitur. Ibi. num.10.
3. Et iccirco quandoque nouem dumtaxat recensentur. Ibi.num.11.
✠ PRÆPARATIONEM requirit Missa multo maiorem, quam horæ canonicæ. Vi. sup. Missa 5.
1. PRANDIVM est comestio,quę mane fit. Cap.36. num.15.
2. Prandium ex græco dicitur, & apud veteres erat in meridie, Cap.31. num.13.
3. Prandiū & cenā distinguebantur apud antiquos Iudæos, Cap.36. num. 14.& 17.

4. Et etiam apud Romanos. Ibi. num. 18. 21. & seq.
✠ Comestio ad horam nonam vocabatur simul prandium & cena apud veteres, sed verius erat cena, prādium autem non nisi abusiue. Vi. sup. Nona. 2. & seqq.
5. Prandēdi horam Canonistæ dicunt esse tertiam, cum tamen in iure sit potius sexta. Cap. 32. num. 1. & 14.
6. Sed hodie est tertia. Ibi. num. 16.
7. Tempore B. Thomæ erat adhuc sexta. Ibi. num. 17.
8. Sed Alex. de Ales dicit tertiā. Ibi. num. 18.
9. Hugo autē de S. Vict. dicit esse horā a tertia vsque ad sextam. Ibi. num. 19.
10. Prandere est non ieiunare. Cap. 36. num. 2. & seqq.
✠ Ieiunium enim præterquam quòd est abstinentia a certis quibusdā cibis, est subtractio prandij, & refectio in diebus ieiunij appellatur cena, non prandium. Vi. sup. Ieiunium. 1. & 4.
✠ Vnde si in diebus ieiunij comestio fiat ad horam prandij, illud non erit ieiunium. Vi. Ibi. 3.
✠ Comestio tamen, quæ hodie fit in diebus ieiunij, prandium est, & non cena, cum horam sextam vix exspectemus, aut etiā præueniamus. Vi. Ibi. 22.
1. PRESBYTERI nullatenus vbique hospitari sinātur, sed assidue omnes apud ecclesias suas esse studeāt. Cap. 24. nu. 16.
✠ PRIMA diei hora dici potest & quæ est post ortum, & quæ est ante ortum Solis. Vi. sup. Horæ. 21.
1. Primordio veritatis quod iuuatur, falsum omnino non videtur. Cap. 79. num. 12.
✠ PRIMA HORA CANONICA secūdū Canonistas est vna ex vigilijs nocturnis, seu ex horis canonicis nocturnis: sed falso. Vi. inf. Vigiliæ. 12.
✠ Est una ex vigilijs nocturnis secūdum Canonistas, & de officio nocturno s̄m Rosellam. Vi. sup. Matutinum. 3. & seq.
1. Quidam asserunt, Primam institutam fuisse in memoriā dominicæ resurrectionis. Cap. 15. num. 4.
✠ Sed Prima non repræsentat dominicam resurrectionem, nisi hoc modo intelligendo. Vi. inf. Resurrectio. 1.
✠ Prima ponitur mane primo. Vi. sup. Mane. 10.
2. Primam exsoluendā esse post ortum Solis, non in crepusculo matutino, late disserit, & concluditur. Cap. 15. num. 1. & 14.
3. Prima statim post ortum Solis incipiēda est. Cap. 10. num. 10. & cap. 14. num. 14. & cap. 93. num. 14.
4. Celebratur (inquam) in exortu diei, quando Sol ab Oriente primum apparet, secundū Rabanum. Cap. 12. num. 23.
5. Dicitur enim Prima ab ea hora diei prima quæ est post ortum Solis, non quæ est ante ortum. Cap. 16. num. 27.
6. Et conuenit illi prima diei hora. Cap. 21. num. 1. & seq.
7. Nā Primæ & Cōpletorio assignatæ sunt prima & vltima diei horæ. Cap. 19. nu. 15.
8. Prima & Completorium in multis conueniunt, & post alias quinque horas fuerūt adinuentæ. Cap. 15. num. 11. & seq.
9. Ab initio Prima & Completorium nō erant explicite cognitæ. Cap. 21. num. 12.
10. Et poni debent in prima & vltima diei hora. Ibi. num. 13.
11. Prima & Cōpletorium postea adinuentæ, fuerunt alijs horis canonicis adiunctæ. Cap. 14. num. 9. & cap. 19. num. 4.
12. Prima & Completorium non erant specifice cognitæ tempore B. Augustini saltem sub his nominibus. Cap. 12. num. 14.
13. Prima non erat adhuc instituta tempore B. Hieronymi. Cap. 16. num. 20.
14. Prima & Completorium etsi non specifice nominatæ, videntur tn̄ tactæ ab antiquis sanctis patribus. Cap. 14. nu. 1. & seqq.
15. Earum expressam mentionem faciunt hi. Ibi. num. 18.
16. Prima instituta fuit tempore Cassiani. Ibi. num. 13.
17. Eamque ipse appellat alteram Matutinā. Ibi. num. 10.
18. Prima inter horas canonicas diurnas vno modo est prima, alio modo est secunda, & Matutinū est prima. Cap. 6. num. 34.
✠ Prima sub Matutini officij noīe late sūpto cōprehenditur. Vi. sup. Matutinum. 10.
✠ Non est necessarium, quòd ante Missæ celebrationem recitetur prius Prima. Vi. sup. Missa. 15.
1. PRINCIPIS beneficiū non ambitiosum, neque tertio preiudiciabile latissime interpretandum est. Cap. 93. num. 7.
1. PRINCIPIVM cuiusque rei potētissima pars est. Cap. 28. num. 13.
1. PRISCILLIANISTÆ hæretici mane prius comedebant, & deinde ad sacras oblationes accedebant. Cap. 32. num. 2.

num.2. 5. & 7.
1. PRIVATIO præsupponit habitum. Cap.90. num.18.
1. PRIVILEGIVM ita interpretari debet, vt contineat aliquid vltra ius commune. Cap.41.num.14.
2. Frustra enim priuilegio impetratur quod iure communi cōceditur. Ibi. num.13.
1. PROBATIO non sumitur ab eo qđ potest esse, & non esse, nam Non probat hoc esse id quod ab hoc contingit abesse. Cap.30. num. 6.
1. PROCESSVS noctis, finem, & postremā partem noctis significat. Cap.5. nu.21. & cap.47.num.4.
1. PROPRIA verbi significatio in dubio sumēda est, nisi aliud suadeat vsus loquēdi communis. Cap.87.num. 6.
1. PRVDENTII hymnus quintus Cathemerinon inscribitur sic. Cap.17.nu.16.
1. PSALLIANI,& Euchetę,id est Orātes,hęretici ita nimis orabant, vt incredibile videretur. Cap.13.num.16.
1. PSALMI vt die, noctuque in ecclesijs canerentur instituit B. Damasus. Cap. 3. num. 11.
2. Psalmos canere ante sacrificium Missæ lōge ante Cælestinum institutum fuerat. Ibi.num.19.
✠ Vt alternatim psalmi in ecclesijs canerētur,quis instituerit. Vi.sup.Alternatim. 1. & seqq.
3. Psalterium in septem partes distinctū iuxta numerū dierū hebdomadæ, B. Damasus canendum instituit. Cap.3. nu.15.
4. Psallendi & orandi vnus & idem debet esse ordo & modus tam in diuinis officijs, q̄ in Missarum sollemnitatibus celebrādis, Cap.24.num.21.

Q.

✠ QVADRAGESIMÆ tēpore Missa ad nonā celebratur. Vi. sup. Missa.42.
✠ Et expectabatur vespera ad manducandū. Vi. sup.Ieiunium.10.
1. Quadragesimæ diebus comedere possumus post nonam recitatis Vesperis;in alijs ieiunijs post sextam recitata Nona. Cap. 21.num.7.
✠ Quòd autem hodie in dictis diebus Vesperæ recitentur mane, est quædam nostri temporis calamitas. Vi.inf. Vesperæ.1.
2. Quadragesimale ieiunium non nisi in Dominica die Resurrectionis soluēdum est. Cap.47.num.16.
1. QVARTODECIMANI hæretici, siue græco sermone Tessarescædecatitæ obseruabant Lunam quartamdecimam in celebrando Pascha. Cap.52. num.8.
2. Qua in re iudaizabant, id est simul cum Iudæis celebrabant Pascha. Ibi.num.9. & seqq.
3. Et idem obseruabāt quidam Nouatiani hæretici. Ibi. num.14.
4. In quacumque autem hebdomadæ die quartadecima Luna occurrisset,in ea absque distinctione omnes Pascha celebrabant. Ibi. num 15. & seqq.
✠ Quidam ex Quartodecimanis hæreticis semper celebrabant Pascha octauo Kal. Apr. Vi.sup.Pascha.46.
✠ QVASI dictio,addita horæ,aut tempori hoc denotat, quòd licet aliquid factum sit parum ante, vel parum post illam horā aut tempus, recte tamen dici possit factum quasi in illa hora aut tempore. Vi. sup. Fere. .
1. QVI PRIDIE QVAM PATERETVR. verba in canone Missæ antiquissima sunt. Cap.87. num.21.
✠ QVIETEM labor natura præcedit. Vi. sup. Lux.1.

R.

✠ RATIO legis tacita habetur pro expressa si nulla alia assignari possit. Vi. sup. Lex.8.
✠ Ratio legis tacita & præsumpta non inducit legis correctionem. Vi.ibi.10.
✠ Rationem legis vnicam esse non est præsumendum. Vi. ibi.9.
1. RECTO & ipsum & obliquum cognoscimus; Iudex enim vtrorumque regula. Cap.96. num.7.
✠ REGVLA est iudex recti, & obliqui. Vi. sup. Recto.1.
1. Regula B. Augustini secunda, aut saltem primum caput illius Regulæ videntur falso ei adscribi. Cap.12. num.13.
1. REI aut personæ dispositio ad dispositionem temporis trahi potest: nam valet argumentum a re ad tempus, & a persona ad tempus. Cap. 70. num.12.
1. RELIGIONVM in vniuersitatibus vigent semper clarissima scientiarum lumina. Cap. 41. num. 15.
✠ RESVRRECTIO dominica in Prima recolitur secundum quosdam. Vi. sup. Prima. 1.

✠ Resurrectionem dominicã Laudes repræsentant. Vi. sup. Laudes. 13.
1. Repræsentãt (inquã) Laudes non Prima nisi hoc modo intelligendo. Cap. 16. nu. 4. & seq.
2. Christus resurrexit in aurora. Ibi. num. 3.
3. Secundum B. Athanasium resurrexit media nocte. Cap. 2. num. 4.
4. Et ita etiam tenent non nulli ex patribus. Cap. 46. num. 2.
5. Sed communis sententia est, quòd resurrexerit in aurora. Ibi. num. 5.
6. Et hanc tacite videtur probare ecclesia. Ibi. num. 9.
7. Atque ita fuerat prophetatum, & figuratũ. Ibi. num. 12.
8. Et probatur tex. Mar. vlt. qui defenditur contra nõ nullos patres aliter illũ intelligentes. Ibi. num. 16.
9. Et cõtra Cornel. Iansenium. Ibi. num. 23.
10. Quamuis non ita certũ sit & de fide, quòd Christus surrexerit in aurora, sicut ꝙ resurrexit tertia die. Ibi. num. 25.
11. Communiter dicit̃, Christum resurrexisse a mortuis ĩ gallicinio; sed intelligit̃ de secũdo gallicinio quod est ĩ aurora, nõ de primo, qđ est media nocte. Cap. 47. num. 6.
✠ Resurrexisse Christũ tertia die cõpertissimũ est, & de fide. Vi. sup. Christus. 64.
12. Resurrectionem Christi tertia die futuram erat prophetatum. Cap. 46. num. 17.
13. Et ab ipso Christo prædictũ. Ibi. num. 18.
14. Et ita factam fuisse scripturæ testantur. Ibi. num. 19.
15. Atque ita etiam saluti nostræ expediebat. Ibi. num. 20.
✠ Middelb. ꝓbat quattuor argumẽtis Christũ resurrexisse, post tres dies integros quibus ĩ sepulcro iacuit. Vi. sup. Christ⁹. 57.
15. Sed resurrexit die tertia non completa, neque transacta. Cap. 59. num. 16.
17. Cur Christi resurrectio tertia die facta fuerit, non citius, neque tardius. Cap. 85. num. 3. & seq.
✠ Armeni hæretici dicunt, Christum resurrexisse Sabbatho. Vi. sup. Armeni. 1.
✠ Sed resurrexisse Christum Dominica die, & feria sexta esse mortuum, certissimum est. Vi. sup. Christus. 65.
✠ Resurrectione enim Christi Dñica dies cõsecrata est, & ita appellatur, & festiua ducitur. Vi. sup. Dominica. 6. & seqq.
✠ Resurrectio Christi olim tradebatur fuisse octauo Kal. Apr. Vi. sup. Pascha. 45.
✠ Secũdũ B. Epiphan. resurrexit Christus vicesimosecundo die mensis Martij; secundum Eusebium Cæsareen. vicesimoquinto. Vi. sup. Christus. 66. & seq.
18. Resurrectione Christi renouatio stat⁹ nostræ innocentiæ reddita est nobis. Cap. 45. num. 8.
19. Et in ea tertium tempus incœpit, quod est sub gratia. Ibi. num. 12.
✠ Christus sua resurrectione nouum hominẽ significauit. Vi. sup. Christus. 68.
✠ In resurrectione Christi mutatio naturalium dierum facta est; vt scilicet nox præcedat diem, cũ prius dies præcederet noctem. Vi. sup. Dies. 70.
20. Resurrectio Christi omnino vacillasset, si mors eius credita non fuisset. Cap. 50. num. 4.
✠ RITVS celebrandi Missas est seruandus. Vi. sup. Missa. 70.
✠ ROMANI solebãt cõputare dies a media in mediam noctem. Vi. sup. Dies. 27.

S.

1. SABBATHVM dicitur apud Iudęos quodcumque festum. Cap. 50. num. 7. & cap. 52. num. 23.
2. Et duplex est Sabbathum apud ipsos. d. cap. 52. num. 24.
3. Magis tamen proprie intelligitur Sabbathum septima dies hebdomadæ, quàm festum Paschæ. Cap. 84. num. 9.
4. Dies Sabbathi in singulari, siue Sabbathorum in plurali idem significat, septimam scilicet diem hebdomadæ. Cap. 50. num. 17.
✠ Prima Sabbathi, vel una Sabbathi est dies Dominica. Vi sup. Dominica. 10.
✠ Dies hebdomadę dicũtur ab ipso Sabbatho prima Sabbathi, secunda Sabbathi, tertia Sabbathi. &c. Vi. sup. Hebdomadæ. 1.
5. Sabbathi festiuitas apud Iudæos erat celebrior reliquis omnibus festiuitatib⁹. Cap. 59. num. 1.
6. Et erat maxime præcepta & repetita. Ibi. num. 10.
7. Sabbathi obseruãdi præceptum ita frequenter in veteri lege repertum fuit, vt nullũ aliud magis. Cap. 66. num. 4.
8. Sabbathi festiuitas apud Iudæos celebrior erat, quàm festũ Paschæ. Cap. 65. nu. 1.
9. In Sabbatho prohibita erant omnia opera indistincte, in festo Paschæ opera tantum seruilia. Ibi. num. 2.
10. In Sabbatho (inquã) prohibitũ fuit Iudæis omne

omne

omne opus simpliciter, in reliquis vero festiuitatibus omne opus seruile. Cap. 66. num. 1. & 6.
11. Quamuis Theologi, & Doctores sancti huiusmodi differētiam non animaduerterint. Ibi. num. 5.
12. Per omne autem opus in Sabbatho prohibitum intelligitur in primis sine dubio omne opus seruile. Ibi. num. 7.
13. Et deinde omne opus etiam non seruile, sed distractiuum quietis, & vacationis ad Deum. Ibi. num. 8.
14. Vnde in Sabbatho prohibita erat præparatio cibariorū, in alijs autem sollemnitatibus minime. Cap. 53. num. 8.
15. In Sabbatho enim prohibitum erat omne opus simpliciter, in reliquis sollemnitatibus opera tantum seruilia. Ibi. num. 9.
✠ Ad idem. Vi. sup. num. 9. & 10.
16. In Sabbatho igitur non licebat cibos præparare. Cap. 55. num. 2.
✠ Neq; mortuos sepelire. Vi. īf. Sepultura. 3.
17. Neque iter arripere. Cap. 85. num. 6.
18. Non facere (inquam) iter vltra mille passus. Cap. 59. num. 4.
✠ Et in Sabbatho magis stricte præcipiebatur operum seruilium cessatio, quàm in vllo alio festo Iudæorum. Vi. sup. Operis. 7.
19. Licebat tamen Iudęis in Sabbatho bellum gerere aduersus eos, qui contra se venerāt. Cap. 64. num. 2.
20. Sabbathum occurrens infra hebdomadam paschalem duplici capite dicebatur magnum. Cap. 59. num. 2.
21. Sabbathum sepulturæ Christi non fuit duplicatum. Ibi. num. 15.
22. Sabbathum mutatum est in Dominicam. Cap. 45. num. 13.
23. Sabbatho ieiunare quædam ecclesiæ solebant, vt Romana, & non nullæ aliæ Occidentis. Cap. 47. num. 10.
24. Quædam vero solebant non ieiunare, vt ecclesiæ totius fere Orientis. Ibi. nu. 11.
25. In Sabbatho sancto tamen omnes pariter ieiunabant. Ibi. num. 12.
26. Missa in Sabbatho sancto celebratur nocte. Cap. 34. num. 19.
✠ In Sabbatho sancto, & in Sabbathis quattuor temporum celebratur Missa hora vespertina. Sed hoc abijt in desuetudinem. Vi. sup. Missa. 45. & seq.
✠ In Sabbatho sancto dicitur Missa noctis Resurrectionis. Vi. ibi. 65.
✠ Et Missa in eo Sabbatho refertur potius ad diem Dominicum sequentem, quàm ad ipsum Sabbathum. Vi. ibi. 66.
✠ Nam Sabbatho sancto prohibitū est Missam celebrari. Vi. ibi. 64.
✠ In dicto Sabbatho non nisi vna Missa celebrari debet. Vi. ibi. 68.
✠ Missa in Sabbathis quattuor temporū refertur ad diem Dominicum sequentem. Vi. ibi. 67.
✠ Et in eisdē Sabbathis exspectabatur vespera ad manducandū. Vi. sup. Ieiuniū. 12.
1. SACRAMENTI corporis & sanguinis Christi celebrationi ecclesia plene vacare non potest in feria quinta Cenæ Domini ob multas illius temporis occupationes. Cap. 30. num. 17.
✠ SACRARVM litterarū difficultas debet efficere vt potius fateamur inscitiā, & imbecillitatē nostram, quàm vt contra illas mussitemus. Vi. sup. Difficultas. 1.
1. SACRIFICIVM corporis & sanguinis Xp̄i quotidie licet offerre. Cap. 30. nu. 7.
2. Sacrificiorū quædam partes in holocaustū Domino incendebantur, quædā cedebāt in vsum Sacerdotum & Leuitarū, quædā ipsis etiā offerentibus concedebantur ad manducandum. Cap. 72. num. 4.
✠ SALVTATIO angelica dicitur in principio omnium horarum canonicarum. Vi. sup. Oratio dominica. 3.
1. SANCTVM dicitur duobus modis. Cap. 71. num. 14.
2. Maxima sanctorum multitudo, qui in Romano Kalēdario celebrantur, circa tēpora Nicæni cōcilij floruit. Cap. 80. nu. 12.
3. Sanctorum verba habent multū ponderis & energiæ ad figendos aculeos deuotionis. Cap. 11. num. 4.
1. SENSVS mysticus fundari debet super sensu litterali. Cap. 23. num. 10.
✠ SEPVLTVRA Christi repræsētatur Cōpletorio, licet quidam dicant Vesperis. Vi. sup. Completorium. 15. & seq.
1. Christus sepultus fuit in die Parasceues ante occasum Solis. Cap. 18. num. 3.
2. Sepultura Christi accelerata dicitur propter sequens Sabbathum. Cap. 66. nu. 1.
3. In Sabbatho enim prohibitum erat sepelire corpora, non autem in festo Paschæ. Cap. 65. num. 3.
4. Nam sepelire mortuos non inter opera seruilia, sed pietatis & misericordiæ computatur. Ibi. num. 14.
5. Quare in festis sepeliri cadauera apud Iu-

dæos nō prohibebatur. Cap.53. nu.11.
✠ Aromata præparata a mulieribus sanctis in sepultura Christi, quo modo intelligātur. Vi. sup. Aromatum.1.
6. Sepulcrum Christi munitum fuit a Iudæis sigillo quodam ferreo secundū Nicephorum. Cap.64.num.12.
7. Et clausum fuit lapide tam magno, qui vix a viginti hominibus moueri potuisset. Cap.66. num.22.
✠ Christum sepultum iacuisse tribus diebus integris probat Middelburgēsis quattuor argumentis. Vi. sup. Christus.57.
✠ Sed nō ita iacuit Christus sepultus per integrum triduum, secundum opinionem omnium catholicorum. Vi. ibi.58.
1. Medici prohibent in non nullis ægritudinibus mortuos sepeliri ante septuaginta duas horas. Cap.50.num.3.
9. Frustra exspectarētur septuaginta duæ horæ in sepeliendis corporibus, vbi nota est caussa mortis. Cap.85.num.12.
✠ SEQVENTIA, & præcedētia rem declarant. Vi. sup. Præcedentia.1.
1. SERO verbum significat vt plurimum primam partem noctis. Cap.88.num.18.
✠ Et ita sumitur a Christo domino. Vi. sup. Nox.4.
1. SEXTA diei hora est in meridie secundū omnes. Cap.15.num.17.
✠ Tertia, sexta, & nona diei hora vt plurimū tempus describebatur apud antiquos, tamquā insignioribus in rebus humanis, & sollemnioribus in orationibus diuinis. Vi. sup. Tempus.14. & sequ.
2. Sexta feria, & sexta hora cur Christus passus sit. Cap.58.num.2.
3. Sextam feriā semper in abstinētia propter passionem Christi, & diem Dominicam in lætitia propter eius resurrectionem recolere debemus. Cap.74. num. 9.
✠ Ad idē. Vi. sup. Dominica.7.& Feriarū.2.
4. Sextæ quæque feriæ mensis Martij sacræ & celebres habentur, quia fere omnes Doct. conueniunt, quòd Christus in sexta feria mensis Martij passus sit. Ibi.num.19.
1. SEXTA HORA CANONICA toto tēpore anni in meridie locum habet. Cap.10. num.4.
2. Sextę conuenit sexta diei hora. Cap.21. num.1.
3. Conuenit etiā quarta & quinta. Ibi.nu.2.
✠ Sexta sub Matutini officij nomine late sūpto cōprehēditur. Vi. sup. Matutinū.10.
1. SICVT dictio similitudinis satis est quòd referat substantiam facti, quod exprimitur, non etiam necesse est, quòd referat totum modum, & omnes qualitates facti quæ non exprimuntur. Cap.86.num.6.
1. SIGNA borealia sunt Aries. Taurus. Gemini. Cancer. Leo. Virgo. Cap.94. num.4.
2. Australia sunt Libra. Scorpius. Sagittarius. Capricornus. Aquarius. Pisces. Ibi. num.5.
1 SIMILIVM idem est iudicium, nam de similibus ad similia procedendum est. Cap.27. num.14.
✠ Sicut, dictio similitudinis satis est quòd referat substantiam facti, quod exprimitur. Vi. sup. Sicut.1.
1. SIMON Cyrenæus erat gētilis. Cap.64. num.7.
✠ Cur fuerit angariatus ad crucem portandā post Iesum. Vi. sup. Crucis.6.
1. SOCIIS suis quilibet sese accommodare debet in cibis,& moribus. Cap.37.nu.7.
1. SOL dicitur secundum non nullos nobis oriri incipere statim post mediam noctē. Cap.90.num.19.
✠ Secundū Euthymium dicitur proprie nobis oriri post sextam noctis horam. Vi. sup. Diluculum.2.
2. Solis exortus est operis quidem initium, tempus vero, quod præcedit, apparatui impendendum est. Cap.91.num.19.
3. Solis mora in vnaquaque parte Zodiaci assignatur. Cap.76.num.4.5.& 14.
4. Sol bis eumdē prorsus facit parallelum in diuersis signis, vt tanta sit dies in vno, quanta fuit in altero. Cap.95. num. 6.5.
5. Et rursus in oppositis signis duos alios facit parallelos, in quibus tanta est nox, quanta fuit dies in alijs. Ibi.num.7.
6. Solis motus in Zodiaco inæqualis est, nam dum regulariter mouetur in eccentrico, modo tardior, modo celerior apparet in Zodiaco. Cap.76.num.2.
7. Aux Solis a tempore Christi vsque ad præsens mota est fere per integrum signū, aut paulo minus. Ibi.num.6.
8. Maxima Solis declinatio non extenditur vltra gradus vigintitres cum dimidio. Cap.40. num.9.
9. Cum Sol stetit tēpore Iosue, aut retrocessit tempore Ezechiæ, ordo hebdomadæ non fuit interruptus. Cap.59.num.12.
✠ SOLSTITIO æstiuo respōdet meridies, hiberno

hiberno media nox. Vi. sup. Dies. 96.

✠ SOLSTITIVM. Vi. sup. Æquinoctiũ. 7. 16. 26. 27. 30. & seqq.

1. SPECIALI iure propter necessitatem inducta, in consequentiã trahi non debẽt. Cap. 16. num. 8.

1. STATIO quid sit. Cap. 33. num. 12.

2. Stationis soluẽdæ hora varie accipiebatur. Cap. 38. num. 4.

✠ SVPREMVM diei secundum quosdam est ab hora diei ante nonam vsque ad occasum Solis. Vi. sup. Dies. 17.

1. SYMBOLVM Apostolorũ dicendũ erat ad omnes horas canonicas ex institutione B. Damasi. Cap. 28. num. 8.

1. SYNECDOCHE figura, qua a parte totum significamus, vsitatissima est in scripturis. Cap. 48. num. 3.

2. Non tamen sufficit, vt maior pars totius verificetur, sed requiritur, vt totum quod exprimitur, in aliqua sui parte verificetur. Ibi. num. 8.

T

1. TABVLAM quãtitatis dierum artificialium elaborauit Ioannes de Mõte Regio. Cap. 4. num. 2.

2. Quam deinde tamquam maxime vtilem, & necessariam reliqui omnes Mathematici secuti sunt. Ibi. num. 3.

3. Tabularum exactissima descriptio non ad Clericorum negotia, sed ad subtilitates Astronomorum pertinet. Cap. 96. nu. 2.

4. Tabula generalis temporis semidiurni in signis borealibus, & tẽporis seminocturni in signis australibus a 36. gradu eleuationis poli vsque ad 56. inclusiue. Cap. 98.

5. Tabula generalis durationis crepusculorũ a 36. gradu eleuationis poli vsque ad 56. inclusiue, iuxta determinationem decem & octo graduum sub horizonte. Cap. 99.

6. Tabulæ horarum canonicarum speciales ad gradum eleuationis poli. 39. 42. & 45. iuxta horarum Italicarũ supputationem, Cap. 100. 101. & 102.

7. Tabula horarum canonicarũ specialis ad gradum eleuationis poli. 48. iuxta horarum extra Italiam vsu receptarũ supputationem. Cap. 103.

✠ TACITA ratio legis nõ inducit legis correctionem. Vi. sup. Lex. 10.

✠ Tacita ratio legis habetur pro expressa, si nulla alia assignari possit. Vi. ibi. 8.

1. TE DEVM LAVDAMVS. hymnus, Nocturnis ne, an Laudibus coniungatur. Cap. 7. num. 8.

1. TEMPVS pro ecclesiasticis officijs non punctualiter accipiendum est, sed crasso quodam modo. Cap. 39. num. 7. & cap. 96. num. 5.

✠ Ad idem. Vi. sup. Horæ canonicæ. 32. & seqq.

2. Tempus meridiei non punctualiter accipiendum est pro Missis celebrandis, sed cum quadam latitudine morali. Cap. 41. num. 31.

3. Temporũ quorũdam cognitio necessaria est personis ecclesiasticis. Cap. 93. nu. 1.

4. In describendo aliquo tempore hora, dies, mensis, annus incœpti quandoque computantur cum integris, quandoque non computantur; & vtroque modo recte fit. Cap. 22. num. 3.

5. Tempora enim quandoque accipiũtur integra, quandoque per synecdochen. Ibi. num. 8.

6. Vnde tẽpus ab aliquo expressum intelligi potest vel completũ vel inchoatum; Vt si dicatur, post tres dies, potest intelligi vel cõpletos vel inchoatos. Cap. 48. nu. 10.

7. Et tempus idẽ appellari potest sexta ab hora incœpta, & tertia ab hora completa. Cap. 32. num. 20.

8. Temporis igitur alicuius descriptio [illegible] fieri potest & a termino inchoa[illegible] mino completo. Cap. 67. num. 7.

9. Et tempus descriptu[illegible] accipi potest (vt dictum est) vel complet[illegible], vel solum inchoatum. Cap. 80. [illegible]

10. Vbi te[illegible] adiectum est ad aliquam rem agendam, si fiat i[illegible]es citius quàm cõstitutũ est, potentiæ est, si fiat tardius, imbecillitatis. Cap. 49. num. 7. & seq.

11. Quod procedit si te[illegible]s adiectũ sit in fauorem promittentis. Ibi. num. 9.

12. Secus si adiectum [illegible] fauorem eius cui promittitur, vel vt[illegible]que. Ibi. num. 10.

13. Tempus in recitatio[illegible] diuini officij adiectum est non in fa[illegible] fauorem recitantis, sed etiam publ[illegible] vtilitatis. Cap. 26. num. 8.

14. Tẽporis diurni descri[illegible]tio apud Hebræos vt plurimum fiebat per horam tertiam, sextam, & nonam alijs horis intermedijs omissis. Cap. 22. num. 12. & seq.

15. Et etiam apud antiquos patres. Ibi. num. 15. & seqq.

Tres

16. Tres enim hæ horæ sunt insigniores in rebus humanis, & sollemniores in orationibus diuinis. Ibi. num. 18.

17. Temporis diei descriptio vsque hodie fit qñque per horas canonicas. Ibi. nu. 19.

18. Tēpus separatim, & distincte expressum, separatim, & distincte verificandum est, saltem secundum aliquam sui partem. Cap. 48. num. 4. & 9.

✠ Dispositio rei, & personæ accommodatur dispositioni temporis; nam valet argumentum a re ad tempus, & a persona ad tempus. Vi. sup. Rei. 1.

19. Temporum nostrorum defectus, quibus non solum merita, sed etiam corpora ipsa hominum defecerunt, non patitur districtionis antiquæ manere censuram. Cap. 24. num. 23.

✠ Christus omnia fecit bona in tempore suo. Vi. sup. Christus. 23.

✠ Temporis semidiurni, aut seminocturni Tabulam. Vi. sup. Tabulam. 4.

1. TENEBRÆ, & fragor in diuinis officijs tridui maioris hebdomadæ furorē & tumultum Iudæorū in passione Christi repræsentant. Cap. 70. num. 3.

1. TERTIA diei hora appellatur sacra, & quare. Cap. 32. num. 4.

✠ Tertia diei hora Missæ sunt celebrandæ. Vi. sup. Missa. 41.

✠ Tertia, sexta & nona diei hora vt plurimū describebatur tēpus apud antiquos, quia illæ sunt insigniores in rebus humanis, & sollemniores in orationibus diuinis. Vi. sup. Tempus. 14. & seqq.

✠ TERTIA HORA CANONICA sub Matutini officij nomine late sumpto cōprehenditur. Vi. sup. Matutinum. 10.

1. Tertiæ horæ canonicæ conuenit tertia diei hora. Cap. 21. num. 1.

2. Conuenit etiam secunda. Ibi. num. 2.

1. TERTVLLIANVS probat ieiunandum esse vsque ad vesperā. Cap. 33. num. 11.

2. Sed illi non est fidendum, nam in multis errauit. Ibi. num. 13.

1. TESSARESCÆDECATITÆ heretici vnde sic dicātur. Cap. 52. nu. 13. & 18.

✠ Quartodecimani a Græcis Tessarescædecatitæ appellantur, qui in celebrando Pascha Lunam quartamdecimam simul cū Iudæis obseruabant. Vi. sup. Quartodecimani. 1. & seq.

✠ TOTIVS & partis idem est iudicium. Vi. sup. Pars. 2.

✠ TVSCI olim semper celebrabant Pascha octauo kal. Apr. Vi. sup. Pascha. 45.

V

✠ VERITATI nulla figura ita similis est, quin sit ex aliqua sui parte dissimilis. Vi. sup. Figura. 2.

1. Veritatis amor, quam summe diligimus in totius ecclesiæ Christi ædificationē, facit vt disputando contra aliquem scribere nō vereamur. Cap. 86. num. 7.

1. VESPERA dicitur a Vespere stella apud latinos. Cap. 20. num. 14.

2. Et apud Græcos. Ibi. num. 15.

✠ Ad idem. Vi. inf. Vesperæ. 1.

3. Apud Hebræos Vespera dicit̄ Hereb, quod ligamentum significat. Cap. 20. nu. 16.

4. Vel quia scilicet ligat diem cum nocte. Ibi. num. 17.

5. Vel quia ligat homines, ne possint amplius operari. Ibi. num. 18.

6. Vespera non vna tantum est, sed duæ. Ibi. num. 2.

7. Duæ vesperæ quo modo intelligantur. Cap. 55. num. 5.

8. Variæ de hoc referuntur sententiæ. Cap. 20. num. 3. & seqq.

9. Vespera fit qñ Sol occidit. Cap. 17. nu. 6.

10. Et est proprie vespera in occasu Solis. Cap. 18. num. 4. & cap. 20. num. 10.

11. Vespera, & vesperum tempus non solū significant tempus in occasu Solis, sed etiā latius protenduntur, vt denotent quandoque tempus multo ante, & multo post. d. cap. 20. num. 1. & cap. 19. num. 7. & cap. 88. num. 13.

✠ Vespera incipit a meridie secundum quosdam. Vi. sup. Dies. 16.

12. Sed id falsum est. Cap. 58. num. 14.

13. Non incipit Vespera nisi post nonam. Cap. 18. num. 9.

14. Vespera enim est quarta & vltima diei pars quæ post nonam incipit. Cap. 20. num. 9. 11. & seq.

15. Et similiter vespertinū tēpus post horam nonam incipere dicitur. Cap. 34. nu. 12.

16. Vespere pro termino diei, & mane pro termino noctis accipiuntur in illa auctoritate Gen. 1. Factūque est vespere & mane. Cap. 43. num. 18. 21. & seqq.

17. Quamuis B. Hieronymus & Hebræi pro vespere intelligant totam noctem, & pro mane totum diem. Ibi. num. 19. & seq.

18. Nam secundū nō nullos vesperæ nomine tota nox intelligitur. Cap. 58. num. 4.

Sed

19. Sed hoc non nisi improprijssime, & valde abusiue dici potest. Cap.20. num.26.
20. Vespere secundum propriam significationem significat crepusculum vespertinum, & spatium illud temporis, quod est finis diei, & principium noctis. Mane vero illud quod est finis noctis, & principium diei. Cap.44.num.1.
21. Vespera proprie sumpta primam partem noctis significat. Cap.20. num. 13. 25. 28. & 31. & cap.88.num.5.
22. Et ad diem præcedentem refertur in communi vsu loquendi. d.cap.88.num.6.
23. Et etiam in sacris litteris, quamuis secundum legem sequentis diei esset initium. Ibi.num.15.& seq.
24. Vesperam diei præcedenti solent coniungere Iudæi. Cap.87. num.12.
25. Et hæc est naturalis dierum distinctio. Ibi. num.17.
✠ Vespertina vigilia appellatur prima vigilia noctis a B. Ambrosio. Vi.inf. Vigiliæ.2.
✠ Vespera est terminus diei ecclesiastici. Vi.sup. Dies.50.
✠ Et a vespere incipit dies naturalis quantū ad ecclesiasticum officium. Vi.ibi.54.
✠ Atque hic dies specialiter dicitur ecclesiasticus. Vi.ibi.58.
26. A vespertino tempore incipit sequens dies secundum computationem canonicam. Cap.19. num.24.
27. Vespera præcedentis diei cum sequēti mane coniungitur, & ad eumdem diem pertinet, præsertim si continuato ieiunio a vespera procedatur ad mane. Cap. 70. num.13.
28. Vespera quādoque sumitur pro fine, & extremitate alicuius durationis. Cap. 67. num.15.
29. Et finem sæculorum quādoque significat. Cap.56. num.13.
✠ Vnde Christus dicitur crucifixus ad vesperam, scilicet mundi, non diei. Vi. sup. Christus. 26.
✠ Ad vesperam comedere debent ieiunantes. Vi.sup. Ieiunium. 8.
✠ Et vespera exspectabat in ieiunio a Iudæis in lege veteri,& a multis sanctis in primitiua ecclesia. Vi.ibi. 14.& seqq.
✠ Vespere quilibet orare debet. Vi. sup. Oratio.3.
✠ Cur vespere pulsentur campanæ tribus vicibus. Vi.sup.Mane.15.
✠ Vespertina hora cantātur Missæ in Sabbatho sancto, & in Sabbathis quattuor tēporum. Sed hæc hodie in desuetudinem abierunt. Vi.sup. Missa.45. & seq.
✠ Et omnes vespertinæ celebrationes Missarum sunt annullatæ per Pium quintum. Vi.ibi.57.
30. Vespera declinatur quādoque hæc Vesper vesperis. Cap.88. num.14.
1. VESPERÆ HORA CANONICA dicuntur a Vespere sidere, quod decidente Sole exoritur. Cap.17.num.5.
✠ Ad idem. Vi.sup. Vespera. 1.
2. Vesperæ sunt vna ex principalioribus partibus diuini officij. Cap.41.num.29.
3. In noctis initio, vel saltem in extrema diei parte sunt decantandæ. Cap. 17. nu. 4. 25. & 28.
4. Tempus Vesperarum post nonam currere incipit. Cap. 93. num. 18.
5. Vesperum (inquam) tempus pro Vesperis exsoluendis statim post nonam currere incipit. Cap.19.num.9.
6. Vnde vespertina hora est decima & vndecima. Ibi.num. 10.
7. Sed proprie est vndecima. Ibi.nu.11.& 16.
8. Vesperæ etiam appellantur Duodecima. Cap.8. num.4.
✠ Ad idem. Vi.sup. Duodecima.2.
9. Vesperis conuenit (vt dictum est) decima & vndecima hora. Cap.21.num.2.
10. Hora vndecima conuenit Vesperis, duodecima Completorio. Ibi.num. 1.& 21.
✠ Vesperæ post vicesimamprimā horam inchoari debent. Vi.sup. Matutinum. 17.
11. Quòd Vesperæ in Quadragesima celebrētur mane, est quædā nostri tēporis calamitas, ne dicā abusus. Cap.34. nu. 11.
12. Recitare Vesperas ante comestionem in Quadragesima, aut Nonam in alijs ieiunijs, non est præceptum in priuata recitatione. Cap.37.num. 11.
13. Sed in publica sic. Ibi.num. 13.
14. Quamuis etiam in priuata id obseruare congruum sit. Ibi.num.12.
✠ Vesperæ censentur quandoque esse hora nocturna per quamdam iuris fictionem. Vi.sup. Completorium.7.
✠ Et sunt vna ex quattuor noctis vigilijs secundū Amalariū: quod ad bonū sensum trahitur. Vi.inf. Vigiliæ. 13.& seq.
15. Vesperæ celebrabātur de die ante Solis occasum etiam tempore Amalarij,& multo ante. Cap.19. num.19.
16. Et tempore B. Benedicti. Ibi. num. 22.

In Vespe-

17. In Vesperis censetur cōpletus dies, & oēs horæ canonicæ diurnales. Ibi. num. 25.
18. Vesperæ & Completorium generaliter & per se sunt de die præcedenti, sed per accidens sunt de sequenti, superueniente scilicet maiori festo. Ibi. num. 34.
✠ Dies festi antiquitus non habebāt primas Vesperas, sed postea factū est, vt habeāt. Vi. sup. Dies. 24. & seq.
✠ Vesperæ appellantur Lucernarium, aut hora Lucernaris. Vi. sup. Lucernarium. 1.
✠ Vespertini officij nomine late sumpto cōprehenduntur Nona, Vesperæ, & Completorium. Vi. sup. Matutinum. 10.
19. Vesperæ depositionem Christi de cruce repræsentant. Cap. 19. num. 12.
✠ A primis Vesperis vsque ad occasum Solis diei sequentis Indulgentiæ conceduntur de more a summo Pont. Vi. sup. Indulgentiæ. 2.
✠ Quando post finitas Vesperas immediate dicitur Completorium, semel tantum dicitur orō Dñica. Vi. sup. Orō dñica. 4.
✠ VIATICVM nulli vmquam denegatur. Vi. sup. Communio. 1.
1. VICTIMARVM pacificarū carnes poterant etiam in crastinum reseruari, & a mundis comedi apud Hebræos. Cap. 72. num. 6.
✠ VIGILIÆ erāt quattuor, in quas nox diuidebatur. Vi. sup. Nox. 2.
1. Vnaquæque vigilia per tres horas durabat. Cap. 1. num. 2.
2. Prima noctis vigilia, vespertina vigilia appellatur a B. Ambrosio. Cap. 2. num. 11.
3. Quarta & vltima noctis vigilia dicebatur matutina. Cap. 1. num. 3. & 7.
4. Quæ vsque ad Solis ortum protenditur. Ibi. num. 16.
✠ Quattuor noctis vigiliæ repræsentantur tribus Nocturnis, & Laudibus. Vi. sup. Nocturni. 1.
✠ Vltimam noctis vigiliā Laudes matutinæ sibi vindicant. Vi. sup. Laudes. 11.
5. Vt nocturnæ vigiliæ celebrarētur, in primitiua ecclesia institutū est. Cap. 1. nu. 8.
6. Vigilias, ac nocturnas orationes antiquitus celebratas fuisse, & celebrandas esse probatur testimonijs omnium patrū, auctoritate sacræ scripturæ, & sanctorum exemplis. Cap. 2. num. 1. & seqq.
7. Ad nocturnas vigilias oēs pariter surgebāt in primitiua ecclesia tā clerici quàm laici, tam viri, quàm feminæ. Cap. 1. num. 10.
8. Sed quantū ad laicos nocturnæ vigiliæ cassatæ fuerūt postea. Cap. 5. nu. 1. 6. & seq.
9. Tempore B. Ambrosij vigiliarum vsus nō fuit sublatus, sed potius in meliorem formam redactus. Ibi. num. 3. & seq.
10. Vigilias nocturnas exsecrantur hæretici. Cap. 4. num. 2. & seqq.
11. Vigiliarum nomine intelliguntur omnes horæ canonicæ secundum Canonistas; sed id falsum est. Cap. 6. num. 13.
12. Vigiliæ nocturnæ, & horæ canonicæ nocturnæ sunt tres secundū eosdem, Matutinum, Prima, & Completoriū; sed falso. Ibi. num. 14. & 36. & cap. 19. num. 37.
✠ Ad idem. Vi. sup. Matutinum. 13. & seqq.
13. Secūdum Amalarium quattuor noctis vigiliæ sunt Officium Vespertinum, Completorium, Nocturnum, & Matutinum. Cap. 19. num. 17.
14. Quod ad bonū sensū trahitur. Ibi. nu. 40.
15. In vigilia Paschæ populus nō est dimittēdus de ecclesia ante mediam noctē iuxta canonum sanctiones. Cap. 29. num. 5.
✠ In dicta enim vigilia populus ieiunabat & vigilabat vsque ad mediam noctem. Vi. sup. Pascha. 71. & seqq.
16. Vigilate. fuit vltimum verbū, quod Christus dominus dixit Apostolis ante passionem. Cap. 1. num. 9.
✠ VIROS ac feminas dicas potius naturalis ordo postulat, quam retrorsum. Vi. sup. Lux. 2.
1. VNA Sabbathorum Hebræorū appellatione est dies Dñica. Cap. 88. num. 17.
1. VSVS sermonis, & loquendi consuetudo attendenda est. Cap. 73. num. 11. & 14.
2. Vsus (inquam) communis loquendi attēdi debet. Cap. 87. num. 7.
3. Etiam in interpretandis sacris scripturis. Ibi. num. 8.
✠ Vsus loquendi communis facit vt recedamus a propria verbi significatione. Vi. sup. Propria. 1.
1. VVALDENSES, & Vuitcleffistæ hæretici impugnāt horas canonicas. Cap. 13. num. 15.
✠ VVITCLEFFISTÆ hæretici impugnāt horas canonicas. Vi. sup. Vualdenses. 1.

Finis.

LAVS DEO.

Pag.	lin.	ERRATA	SIC CORRIGITO
3.	25.	legitur	legitur
4.	28.	vendicant	vindicant
6.	11.	manibns	manibus
7.	5.	à fid	a fid
8.	18.	expectantes	exspectantes
10.	12.	Sic	sic
	23.	testimoniū	testimoniū
13.	17.	exequenda	exsequenda
14.	30.	frequener	frequenter
17.	27.	ascripta	adscripta
21.	24.	cænob	cœnob
24.	12.	execrabili	exsecrabili
29.	31.	uqidem	quidem
30.	41.	execrabatur	exsecrabatur
31.	21.	eundem	eumdem
	33.	VIGILIIS NO	VIGILIIS, NO
32.	6.	*plerisqne*	*plerisque*
	15.	*fignificat*	*significat*
33.	10.	Sacramento	sacramento
100.	20.	*uum*	*num*
109.	37.	illius	illis
111.	2.	Et	et
112.	5.	iusti	iussi
113.	39.	vendic	vindic
119.	38.	simul	simus
124.	40.	oan	Ioan
136.	30.	Copletorij	Cōpletorij
137.	18.	soto	Soto
	26.	fuetit	fuerit
143.	28.	somnolentie	somnolentiæ
148.	6.	vendic	vindic
165.	10.	parsimoniæ	parcimoniæ
166.	42.	exceptarum	excerptarum
172.	18.	continna	continua
180.	17.	Dominns	Dominus
184.	31.	Calcedonense	Chalcedonēse
193.	30.	canoninicæ	canonicæ
	31.	dom	dogm
197.	20.	*dumtaxvt*	*dumtaxat*
201.	13.	*declinaito*	*declinatio*
207.	25.	Rome	Romæ
209.	34.	14.	35.
213.	33. & 38.	nunqui	numquid
222.	19.	Sextam	sex[illegible]
224.	35.	*iu*	*in*
261.	36.	dnos	duos
270.	24.	addi, illi	addi illi
276.	35.	chimeras	chimæras
277.	17.	1.3	13.
320.	16.	*prohibita*	*prohibita*
328.	40.	exalare	exhalare
351.	23.	occidedi	occidendi
353.	6.	*pnschali*	*paschali*
370.	13.	*crucifixns*	*crucifixus*
374.	41.	citauimns	citauimus
396.	3.	lucupletissimi	locupletissimi
400.	36.	eccclesia	ecclesia
404.	40.	*existimauerūt*	*existimauerunt*
405.	40.	constituerunr	constituerunt
409.	34.	mensibs	mensibus
417.	24.	*mnlto*	*multo*
418.	37.	vænaliores	venaliores
421.	8.	cæteros	ceteros
428.	30.	Resurectionis	Resurrectionis
434.	25.	traslationes	translationes
436.	18.	chimericas	chimæricas
	23.	expirauit	exspirauit
447.	32.	vr	vt
448.	36	*refertnr*	*refertur*
455.	27.	natutam	naturam
463.	35.	Isidornm	Isidorum
464.	13.	Hæbrei	Hebræi
465.	22.	cniuslibet	cuiuslibet
467.	20.	vendicabis	vindicabis
471.	1.	Illustrissi-mns	Illustrissi-mus
475.	10.	finem	finem.
478.	33.	Mathemathicis	Mathematicis

Cetera quæ oculorum nostrorum aciem fugerunt, prudentis Lectoris corrigenda iudicio relinquuntur.

REGESTVM TRACTATVS.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK.

Regeſtum Indicis, qui vel in principio poſt ✠, vel in fine poſt K K collocari poteſt.

a b c

Omnes ſunt quaterniones præter H H ternionem, & K K duernionem.

